GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, CONSILIARII REGII, SVPPLICVMQVE *libellorum in Regia magiſtri,*

DE ASSE, ET PARTIBVS EIVS, LIBRI V.

Ab ipſo autore nouiſſimè & recognuiti & locupletati.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB
GRYPHIVM.
1550.

πολλὰ μωμήσασθαι ῥᾴδιον, ἢ μιμήσασθαι.
Multa cauillari promptius eſt, quàm æmulari.

GVLIELMVS BVDAEVS PARISIENSIS,

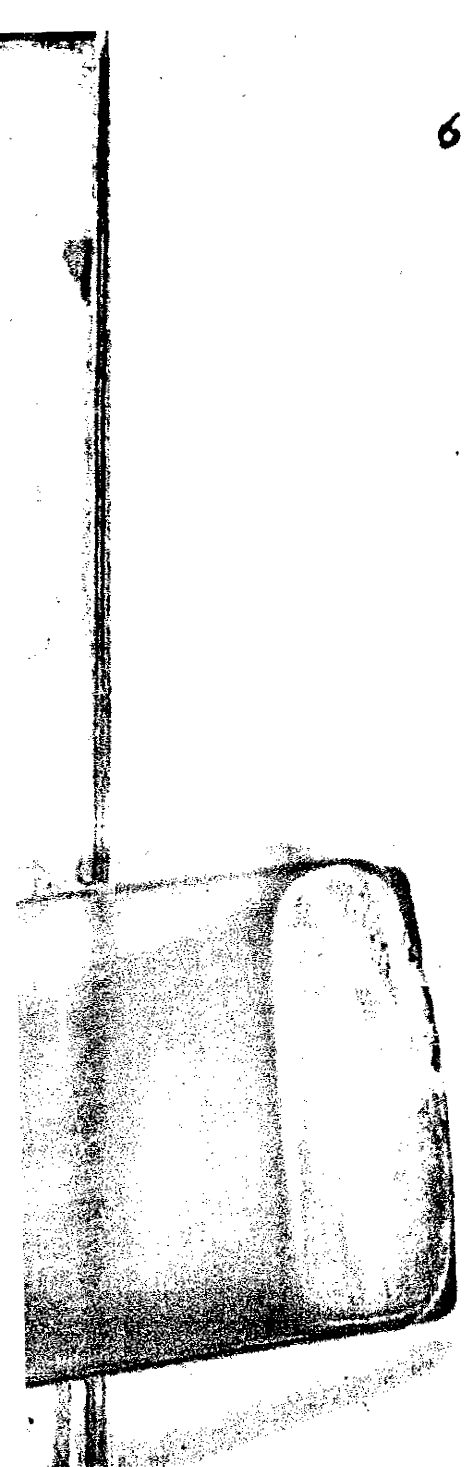
Regius Secretarius, ad optimum quenq; & candidißimum uirum, literarum & philoſophiæ ſtudioſum,

PRAEFATIO IN LIBROS DE ASSE ET PARTIBVS EIVS.

NATVRA comparatum eſſe uidemus, ut qui aliquid efficere ſe poſſe confidant, ij ad id aggrediendum, auſpicandũ, abſoluendum, toto (ut dicitur) pectore, totáque cogitatione incumbãt: idq; nihilo ſecius, etſi abſq; rei familiaris detrimẽto, aut ualetudinis incommodo facere non poſſe intelligant, nedum ſi nullum inde dignum operæpretiũ expectent. tanta uis eſt naturæ ad ea impellentis, ad quæ nos aptos fecit. Quum autẽ humanis animis nihil magis intelligentia ingenitũ ſit, quæ parens eſt ipſa omnis inuẽtionis: ſit eiuſdẽ naturæ inſtinctu, ut quàm quiſq; ingenio maximè præſtat, tã is ad comminiſcendũ ſemper aliquid maximè intentus ſit & pronus. Quod uidens (ut arbitror) Homerus ingeniorũ uertex, homines alpheſtas interdum appellauit, quaſi indagatores, & inueniẽdi ui præditos. Interdũ id uocabulum pro hominibus uſurpauit, quaſi ſcilicet hoc hominis maximè propriũ eſſe exiſtimaret, indagare & inuenire, Inde artiũ omniũ conſummatio, quas Varro intra mille annos repertas & abſolutas fuiſſe tradit, cũ uarias ſcilicet uſus

meditando excuderet artes: ut inquit Homerus alter. Verumenimuero res multæ præclaræ ab antiquis uel inuentæ, uel usurpatæ, & in eorum usu positæ, ita uel æui situ squalidæ, uel incuria temporum neglectæ, uel rerũ inclinationibus diu desitæ fuerunt, ut iterum inueniendas in usum suum eisdem posteritas habuerit. Quare uirorum acrium doctorumq; diligentia tantum una & altera ætate effectum est commentando, ut antiquitas propemodum interpolata in usum linguæ Latinæ ad nos peruenisse uideatur. Quum igitur ad ea quæ restabant inuestiganda, ita animatos æquales ætatis nostræ studiosos animaduerterem, ut certatim unusquisq; in commune negotium naware operam cõtenderet, quasi è medio desumere sibi gloriæ argumentũ: ausus sum & ipse, cum ad hæc studia nec parum nec leuiter incubuissem, quæ comminisci potuerã, in medium afferre: si forte ipsa quoq; placere, & adiuuare laborem inquirentium possent. Itaque Annotationes primum in Pandectas edidi: in quibus non pauca contra receptam in uulgus hominum opinionem, & multarum ætatũ sententia præiudicatam, in iudicium deduxi, nonnulla etiam fortasse ne inter doctos quidem satis animaduersa. Qua in re utinam mihi non obfuerit quòd tumultuosius quàm decebat, in medium attuli quæ tumultuariè collegeram. ita enim inconsulto feruore me intuli in publicum, ut facilius culpã deprecari, quàm nunc inficiari aut excusare possim: ausus ipse Mineruam (ut aiunt) Athenis uiolare, id est, Accursij auctoritatem inter iurisperitissimos obtrectare, quæ summa & optima pars est nostrorũ magistratuum. Nunc alterã lucubrationẽ grandioris incepti operosiorisq; profero: nõ in unum genus illã quidẽ editam aut disciplinarũ, aut artiũ: sed in uniuersum pertinentem

tinentem ad antiquitatis interpretationem, & per omne propè genus auctorũ probiorum utraq; lingua patentẽ. Quin & illud interest, quòd in illa cõmẽtatione cũ ignorantiæ alumnis res mihi tantũ fuit, quibus ferè ueritas rẽ trorsum longius repetita persuaderi uix potest. Docti autem uiri nullũ mihi negotiũ facessere uidebantur, qui uel ipsi ueritatẽ suapte intelligẽtia deprehendere solent, uel dociles ad optimã quanq; doctrinam se præbere non grauantur. At uerò huius ea ratio est & conditio, minimè quidem ipsa popularis, ut quas res in iudicium affero, ijs de rebus cõsuisse rectè nõ nisi solus & unus possim. Quã fit, ut si in summa fortè operis (ô præcipitem scribẽdi sortem, nõ modò ancipitem) hallucinatus esse uidear, omniũ scriptorum recentiorũ præiudicijs, & præcipuè doctissimi cuiusq;, damnatum me iri necesse sit. Huius anxietatis unum id demũ solatium habeo, quòd si secundum mẽ (ut spero) doctorũ qui nunc sunt superstites, consensus pronuntiarit, in huius certaminis palma nullam sibi partem fortuna uẽdicabit, nullã inde frondem hominũ quisquam præcerpturus est. Nã cùm res attuli non fortè fortuna rẽpertas, ut legẽdo fit interdũ, sed omnibus uestigijs indagatas, ijsque partim exoletis, partim perplexè inuolutis: tum uerò ita res nata tulit, ut enarratorũ lites nullas uertere in meã rem potuerim, quum eodẽ errore (nisi fallor) concordes ad unũ offenderim, sic fit ut nec repositum cibum nec frigidum attulerim, nec qui fastidiũ mouere stomachis à copia lectionum redundantibus possit. Primus enim (ut reor) instaurandã hanc partẽ uetustatis susceperi, non ab alijs illam quidẽ neglectam, sed uel hactenus conclamatam, uel præuaricatione trãsmissam. Addidi etiã uocabula nõ è promptuaria penu sumpta, quũ ipsum per se

operis argumentum ſuopte guſtu poſſet ad ſtomachos acriores facere nulla etiã ſermonis iucunditate cõditum. Titulum operis cum elegi, qui rem tractandam implere rectè intelligentibus poſſet, nec tamen profiteri Archimedeum quoddam inuentũ uideretur, aut auidã ſpem legentium immani pollicitatione fruſtrari. Nam neq; eiuſmodi librum condidiſſe glorior, qui in arce Mineruæ ſtatim conſecrandus ſit: nec rurſus cuiuslibet induſtriæ eſſe cenſeo, pondera & menſuras priſcorũ, nomiſmatis Græci Latiniq; rationem æſtimationemq;, ſimul numerandi colligendiq; modum hoc tempore explicaſſe, ac priſcam mundi opulentiam ad nummum perpendiſſe. Id quod niſi eſſeciſſe uidebor, propoſiti compos non ero. Mercimonij uerò expoſiti explicatio docebit (ut eſt in ſermone hominum) quid inſtitor rerum nouarum uiſendum attulerit. Neque uerò uitio mihi uertetur (ut arbitror) quòd adhuc unus inuẽtus ſim qui res denſiſſimo ſitu uetuſtatis obductas reſricare nunc auderẽ, reiq; cõploratæ & ab alijs abiectæ explicationem ab longioribus ſeculis repetere, quàm ut corũ nunc reàire ſciẽtia poſtliminio poſſet, præſertim accedẽtibus tot memoriæ noſtræ ſuperioriſq; præiudicijs. Non ſum enim neſcius quoſdã de opere tantũ fama cognito, nec adhuc abſoluto, ſententiam eam tuliſſe, propè ut bidental mouiſſe à quibuſdam exiſtimarer, qui tanto interuallo hunc lapidem molirer ab omnibus intactum, aut certè incõcuſſum. Hoc autẽ ea de cauſa libentius ſuſcepi, ut æqualium poſterorumq; ſtudia, noſtrorũ præcipuè, ad parem aut maiorẽ cõtentionem excitarem, & in eandẽ cauſam mecum quãplurimi incumberent. ſimul ocioſæ huius uitæ rationẽ, quàm libens amplexatus ſum, occaſionem præbente temporis conditione, conſtare

mihi

mihi apud patriã meam uolebam. Cuius rei indicium hoc esse uolo, quòd nemini uni hunc librum, sed genio Franciæ patriæq; dicare constitui. Nullum enim amplius præmium laboris propè sesquiannui exoptaui, quàm ut gratiam uniuersim à Francis, & subinde à Parisiensibus municipibus meis inirem. Dolebam etiã uehementer eam opinionem temere inualuisse, quasi ingenia Gallica à Quinquatribus Mineruæ interdicto naturæ suminouerentur. Qua de re in opere ipso quid sentirem explicui, nescio quàm appositè. Itaque sub nomine iàm dicto libri auspicatè proditurum censui, ut uel Genio uel Mineruæ Franciæ, quasiq; in æde Honoris publici dicatus esse uideatur. Nunc uiros doctos huius certaminis iudices, qui de captu nostro scriptis alijs cognito, coniecturam facturi sunt in huius operis summã, exorandos habeo, ut Areopagitarum more rem magis iudicandam quàm reum animaduertant. librum prius perlegant, relegantq;, argumenta probationesq; expendant: ita quod uisum fuerit, ad extremum pronuntient. Et quando ita necesse est, ut ex oratione nostra æstimatio nostri fiat, quum libris in publicum editis calculum ipse iudicibus iam porrexerim, monitos eos uelim, ut specimen iudicij non à musteo adhuc stylo nostro, tyrocinijque feruore exultanti, sed ab austeriore sumant, aut qui iam intepuisse & consedisse uideatur: non aliter atque si de uino iudicium faciendum habeant, de amphora potius aut certè de dolio quàm de lacu sumi par sit. Postremò autem hoc libens ab omnibus lectoribus arbitris & ipsis operis postularim, ut eum mihi leuiores culpas condonarint, cui Aristarcho nullo uti licuit: si cubi obscuriores fuimus, quàm ut abs quolibet lectore planè aut facilè

intelligamur (ut certè interdum de industria fuimus, quoniam ita referre aut nostra aut decori arbitrabamur) ibi ut diem ipsi partim iudicij sui diffundant, quoad alios acriores consuluerint: partim quasi sibi hæc inquirere non uacet, aut pigeat, de figuratis locis non liquere fateantur potius, quàm ut præpropere aut inique quicquam de nobis pronuntient. Vale optime lector, & eandem in causam mecum primo quoque tempore incumbe. Parisijs Idibus Martij, Anno Domini

M.D.XIIII.

GVL

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, CONSILIARII REGII,

DE ASSE, ET PARTIBVS EIVS, LIBER PRIMVS.

ASSIS *partes ſunt quadrans,* Assis partes.
triens, ſemis, bes, & dodrans, &
aliæ enumeratæ in lege Seruum,
ſub titulo de hæredibus inſtituendis: libro duodetriceſimo Pandectarum: quo in loco malè ſexcuns Sexcuns.
legitur per x in priore ſyllaba,
& per s in poſteriore, inuerſa orthographia: quum uiceuerſa ſeſcunx & ſeſcũcia unciam ſignificet, & unciæ Seſcunx.
dimidium: qui error etiam in ſeſcuplo inualuit, pro quo uocabulo ſexcuplum per x plerunq; legitur in exemplaribus: errore haud contemnendo. Eſt enim ſexcuplum, Sexcuplum.
quod ſexies id capit ad quod relationem habet: Græcè hexaplum appellatur: ut ſenarius ſexcuplus eſt ſingularis numeri. at ſeſcuplum per ſ, ſcriptum, quod & ſeſquiplum dicitur, numerum hemiolium ſignificat, qui latinè Seſcuplum.
etiam ſeſquialter appellatur, ut quum dicimus ſenarium Seſquialter.
ſeſquiplum eſſe quaternarij. cõtinet enim eum totum, & inſuper dimidiam eius partẽ. Eadem ratione ſeſcunx & ſeſcuncia hemioliam rationẽ ad unciã habet: & ſeſquipes

ad pedem. Hæc autẽ omnia uocabula ab uncia declinata, per x in fine scribẽda sunt, ut quincunx, septunx, deunx: licet hoc perraro à librarijs obseruatum sit. Hoc autẽ ex eo intelligimus, quòd x recti casus, in genitiuũ per c exire solet: ut phœnix phœnicis, felix felicis. Sic igitur deuncis & septuncis genitiui, deunx & septunx rectos suos
Sesqui. exposcunt. Porrò sesqui uocabulũ in appositione inuentum, pro hemiolio accipiẽdum est, quod perinde est ac si dicas, tantũdem & semis. Cicero in lib. de Oratore perfecto, Pes (inquit) qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, ut necesse sit partẽ pedis aut æqualẽ esse alteri parti, aut altero tanto aut sesqui maiorem. ita fit æqualis dactylus, duplus iambus, sesqui pæan. Sesqui appellauit pæana: quia pes omnis pæan longa una syllaba & breuibus tribus constat. at longa syllaba in tẽporum metricorum ratione duas breues æquare dicitur. ita fit, ut tres breues longam unã dimidio superent. nã ternarius ad binarium relatus, sesquialterã proportionẽ habet. Quo modo igitur dactylus æqualibus partibus constat, quia prima longa duabus breuibus æqualis est: sic pæan alteram partem dimidio maiorem habet. Iambus etiam altero tãto maiorem, hoc est duplam. breuis enim syllaba, longa est dimidiata. Fortasse autem illa uerba Ciceronis sic legerentur rectius: aut altero tanto maiorẽ, aut sesqui: hoc sensu, ut pes altero tanto maior, in secũda sui parte sit duplus: qui autem non altero tanto, sed dimidio maior est, sit sesqui, ad priorem partẽ posteriore parte relata: non aũt sesqui maior: quia sesquiplum nõnus est duplo. Locus autẽ Cic. præposterè lectus, uiros doctos haud ita pridem in erro-
Sesqui. rem pertraxit. In cõpositione autẽ sesqui itidẽ dimidio maius significat: quod Græco uocabulo hemiolium à nostris

ſtris etiam appellatur, ut ſeſquipes, ſeſquicubitus, ſeſquidigitus, ſeſqui iugerum. unde ſeſquipedalia tigna apud Cæſarem, hoc eſt pedis unius & dimidiati, quod ad craſſitudinem referendum eſt: & apud Horatiũ ſeſquipedalia uerba: & ſeſquimenſis, menſis & ſemis. Hoc autem *ſeſqui ſignificat ſiue cum uocabulo cõponatur menſuram aut numeri aut temporis aut modi ſignificãte, ſiue etiam cum alio quocunq; uocabulo, ut ſeſquiopera apud Columellam, & ſeſquiplaga apud Plautum & Tacitum, & ſeſculyxes in præfatione Plinij: quo uerbo, ſi rectè emendatum eſt (nam eius uerbi Plinij uestigium nullũ in antiquis exemplaribus Plinij extat) ego hominẽ ſummè aſtutum & ueteratorem planè expolitum intelligo. fit eius uocabuli mentio apud Nonium. Tacitus libr. 15. Et ille multum tremens, quum uix duobus ictibus caput amputauiſſet, ſæuitiam apud Neronẽ iactauit, ſeſquiplaga interfectũ à ſe dicendo. Plautus in captiuis: Inde porrò ibis in latomias lapidarias: ibi quum alij octonos lapides effodiunt, niſi quotidianus ſeſquiopus effeceris, ſexcentoplago nomẽ indetur tibi. hoc eſt, niſi tu duodenos effoderis. Seſqui Græci non habent quemodo uno uocabulo ſignificent, nec ideo minus eleganter id exprimunt, hoc modo loquentes, ut Demoſthenes* κατὰ θεοκείνε, ὃν τῇ τ' ἀεισομάχε οἰκία ἐδόθη τρία ἡμιμναῖα τότῳ τῷ ἀλοροδωκήτῳ. *Cùm ſeſquiminam dicere uellet,* τρία ἡμιμναῖα *dixit, hoc eſt, tres ſeſmininas. Sic Xenophon* τρία ἡμιδαρεικὰ *pro ſeſquidarico dixit.* τοῖς στρατιῶταις ἐποίησεν ἡμιόλιον τὸν μισθὸν, ἀντὶ δαρεικῶ τρία ἡμιδαρεικὰ. *Militibus ſeſquiſtipendium dedit, uel ſeſquiplum ſtipendium, & pro darico ſeſquidaricum pependit. Et in Oeconomico* τριημιπόδιον, *ſeſquipes, ut* πενθημιπόδιον, *duo pedes & ſemis,*

Seſculyxes.

hoc

hoc est quinque semisses. Cæterùm sesquitertium, sesquiquartum, sesquioctauum, & alia quæ in proportionibus significandis usurpantur, & antehac non modò à mathematicis, sed etiam à doctissimis uiris frequentata sunt & prolata, restè nec'ne & latinè dicta sint, an secus, alterius esse instituti nunc duximus. Scio enim esse qui improbent: quibus ego non assentior, cùm Cicero ex Platone Timæi locum repetens uti non dubitarit. Verùm (ut diximus) ut sesquunx, sic etiam sesquuncia dicitur: & deunx, & deuncis in recto, & as & assis, & semis & semissis, bes & bessis. Varro lib. 1. de lingua latina assem ab ære dictum esse putat. as enim & libra & põdo idem significant. unde assipõdium & dupondius, ab asse fiunt: tressis, quadressis, nonussis, & decussis, pro tribus, quatuor, nouem, & decẽ assibus: & rursus pro binis decussibus uicessis: & tricessis pro tribus, hoc est tricenis assibus: & centussis pro denis decussibus: quo maius æris apud antiquos uocabulum nullum fuit. Persius,

As.

Libra. Pondo.

Centussis.

Et centum Græcos curto centusse licetur, id est centum assibus. Decussem Vitruuius pro decade accipit lib. 3. his uerbis, Platoni placuit denarium numerum ea re perfectum, quòd ex singularibus rebus, quæ monades apud Græcos dicuntur, perficitur decussis, quæ simul ac undecim aut duodecim sunt factæ, quot superauerint, non possunt esse perfectæ donec ad alterum decussim peruenerint. Alibi pro decussatione accipit lib. 10. quo in loco de cochlea, id est organo loquens sic inquit, Ita quò loci describuntur lineæ quæ sunt in longitudine spectantes, faciendæ decussationes, & in decussationibus finita puncta. his ita emẽdatè descriptis, sumitur saligna tenuis, aut de uitice secta regula, quæ uncta liquida pice, figitur in

primo

primo decussis puncto, deinde traijcitur obliquè ad incedentes longitudines & circuitiones decussium. Decusses & decussationes Vitruuius uocat rectas & exactas diuisiones complanatorum capitum tigni & exasceatorũ: quæ decussatio fit ductis lineis quatuor ad centrum complanati tigni sese intersecãtibus, ita ut lineæ areolas octo faciant trigonas, quas uulgò facies appellamus. ob id octantes ab eodem auctore dicuntur. Hoc autem facile est Octantes.
intelligere, si quis per ambitũ teretis materiæ, & in duobus summis capitibus læuigatæ cõplanatæq;, ijsdem spatijs octo puncta adnotet, & à puncto ad punctũ obuersarium perpetuã lineam ducat. sic enim fit ut omnes lineæ per centrum planitiei transeant, & similitudinem stellæ reddant. Plinius lib. 18. de uentorũ obseruatione loquens: Obseruato solis ortu quocunq; libeat die, stantibus hora Cap. 33.
diei sexta, sic ut ortum eum à sinistro humero habeant, contra mediam faciem meridies, à uertice septẽtrio erit: qui ita limes per agrũ currit, cardo appellatur. Circum- Cardo.
agi deinde melius est, ut umbram suã quisq; cernat: alioquin post hominem erit. ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus à sinistro: tunc erit hora sexta, quũ minima umbra contra medium fiat hominem. per huius mediam longitudinẽ duci sarculo sulcum, uel cinere lineam uerbi gratia pedum x x. cõueniet: mediamq; mensuram, hoc est in decimo pede, circumscribi circulo paruo, qui uocetur umbilicus. per hũc medium transuersa currat alia linea: hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem: & limes qui ita secabit agrũ, decumanus uocabitur. ducãtur deinde aliæ duæ lineæ in decussis obliquæ, ita ut à septentrionis dextera læuaq; ad austri dexterã læuãq; descendãt, omnes

per

per eundem currant umbilicũ, omnes inter se pares sint, omnium paria interualla. Qui hunc locum Plinij intelli-
Decussare. git, quid sit decussare, optimè nouit. Quòd si quis Plinium eo in loco nõ facilè intelligit, uideat Vitruuium lib. 1. & octogonũ schema apud eum decussatũ: quo in loco de colligendis uentorum flatibus loquitur. Verùm quãdoquidem cum in locũ Plinij incidimus, obiter duo eius uerba emendanda duximus, id quod in hoc opere sæpenumero faciemus. Sic enim fert instituti operis ratio, ut non contemnẽdum operæprecium facturi uideamur, si in huiusmodi diuerticula castigationum modicè euagemur: nec si id facere aut nolimus aut nequeamus, cursum inoffensum tenere tractatus hic noster possit. Quandoquidem igitur in eam necessitatem incurrimus nonnunquã librorum castigandi, & eodem legentium utilitas non parua nec sine quadã oblectatione competitura uidetur, age uideamus an ab hoc loco haud absurdè auspicaturi uideamur, qui ut silentio fortasse præteriri potuit sine præuaricationis nota, sic ita obtulisse se uidetur, ut uitio uerti nobis nõ possit quasi occasionem eius quæsierimus. sequitur enim uerba Plinij supradicta continuò hic uersus. Quæ ratio semel in quoq; agro ineunda erit, uel sæpius si libeat, ita uitæ ligno facienda regulis paribus in tympanum exiguum, sed circinatum adactis. Sic in omnibus impressis libris legitur, conniuente etiã Hermolao Bar-
Plinij locus. baro Plinij castigatore. ego ex antiquis sic restituẽdum puto, Vel sæpius, si libeat uti, è ligno faciẽda regulis paribus. quorum uerborũ apertus est sensus. Decussis significationẽ Columella quoq; clarè significat lib. 5. de iugata uinea loquens: Ferè autẽ prædicta ætas læto solo truncoq; tres materias, rarò quatuor desiderat, quæ per totidem

dem parteis ab alligatore diuidi debet: nihil enim refert iugum in ſtellã decuſſari atq; diduci, niſi & palmites adiungãtur. Decuſſare proprie per medium ſecare ſignificat, id quod oſtendit Cicero in lib. de uniuerſitate quum inquit: Hãc igitur omnem coniunctionẽ duplicem in longitudinem, diffidit, mediæq; accommodãs, mediam quaſi decuſſauit. Plena enim decuſſatio fit cum litera X in ſeipſam tranſuerſa incidit, ut ex eo loco Platonis intelligendum datur, quẽ Cicero latinũ fecit. Martianus de coluris loquens in .8. Alij à cardine meridiano incohamenta circuli perhibentes, eundẽ per arcticum uerticẽ unde ortus eſt, denuo retulerunt: qui quidẽ alium ab ortu circulũ decuſſantes, in quatuor quadras mundi ambitum diſcreuerunt. Et decuſſatim apud eundẽ in primo, Hinc roſis decuſſatim uinculatis ſertata contextio. Poſt unciam ſequuntur partes unciæ, ut ſemuncia, id eſt dimidiũ unciæ: & ſextula, ſexta pars unciæ: uerbũ etiam in teſtamentis uſurpatũ. Cic. pro Cecinna: Teſtamẽtõ facto mulier moritur: facit hæc hæredẽ ex deunce & ſemuncia Cecinnã, ex duabus ſextulis M. Fulcinium libertũ ſuperioris uiri, Ebutio ſextulam aſpergit. Hæreditatem, id eſt aſſem, his uerbis Cicero in deuncẽ, ſemunciã, & tres ſextulas diuiſit. Ex quo liquet ſextulã tertiam eſſe partem ſemunciæ, & unciæ ſextã. Duas ſextulas dixit pro tertia parte unciæ, quũ tamen aliud uocabulũ latinũ haberet, duellã ſcilicet. nã duæ ſextulæ duellã faciũt: quæ tertia pars eſt unciæ, hoc eſt ſexta et triceſima totius aſſis. Poſt hæc ſequitur drachma, octaua pars unciæ: quæ ipſa geminata ſiliquũ efficit, aſſis duodequinquageſimã. Drachma in terna ſcrupula diſtribuitur, quæ à Græcis grãmata .i. literæ ideo dicuntur, quòd quatuor & uiginti literas Græci in alphab

Decuſſare.

Semuncia.
Sextuia.

Duella.

Drachma.
Siliquum.

Scrupulum.
Gramma.

alphabeto ſuo habẽt, quot uncia ſcrupulos capit, & dies ciuilis horas. Scrupulũ rurſus in binos obolos diuiditur, ut obolus in binos ſemiobolos. Vltra has minutias nullum eſt uocabulum facilè Latinis uſurpatum. Itaq; menſores poſt menſuras maiores (de quibus ipſis ſatis latè in Annotationibus noſtris diximus) ad pedem deſcẽdentes & palmum, nec habentes quomodo palmum cõmodè diuiderent (ut author eſt Boëthius) id quod inter palmum & digitum medium erat, unciã uocare inſtituerunt, ſecũdo loco digitum, tertio ſtaterem, id eſt ſemunciam, quarto quadrantem, quinto drachmam, ſexto ſcrupulũ, ſeptimo obolum, octauo ſemiobolum, quẽ Græci ceratium uocãt, nono ſiliquam, decimo loco pũctum, undecimo minutum, duodecimo momẽtum poſuerunt. Alij ſiliquã Latinè putant eſſe id quod Græci ceratium dicunt, hoc eſt ſiliquæ fructus granũ. Siliqua in Italia naſcitur hodie quoq; longitudine digitali, latitudine pollicari, ut auctor eſt Plinius: intus habet grana, quæ ſena ſingula ſcrupula pendent, hoc eſt diobolũ. Pes igitur in duodenas uncias partitur, dicimusq; ſemiſſem pro ſex pollicibus, ut noſtrates loquuntur, id eſt octo digitis. Spithame græco uocabulo dicitur menſura digitorũ duodecim. hanc noſtri dodrantem appellare ſolent. Palmus quaternos digitos ſignificat, & alio nomine quadrans uocatur. eademq; ratio in reliquis ſeruatur, ut in triente & beſſe, quorum ratio facilius pollicum uſu quàm digitorum iniri poteſt, ut triẽs quaternos pollices ſignificet, & bes octonos. & itidẽ in minutijs. eſt enim pollex medius inter palmũ & digitũ, quam unciam Boëthius à menſoribus uocitatã eſſe dicit. Varro lib. 1. Rerum ruſticarũ, Iugeri (inquit) pars minima dicitur ſcrupulũ, id eſt decem pedes, & lõgitudine & lat

Semiobolus.

Vocabula mẽſorum.

Stater.

Ceratium. Et Siliqua

Pedis diuiſio.

Pollex.

Iugerum.

& latitudine quadratũ. ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt in subsiciuũ esse unciam agri aut sextantem. Hoc pugnare uidebitur cũ antedictis, nisi intelligamus unciam agri duodecimã partẽ iugeri intelligi, unciæ autem quartam & uicesimã scrupulum esse, hoc est drachmæ tertiam: qua ratione fit, ut ducenta octogintaocto scrupula sint in iugero: quæ si centenario multiplicẽtur (hoc est denis quoquouersus pedibus, ex sententia Varronis supradicta) duodetriginta pedum quadratorũ millia, & octingẽti pedes fient, quæ est mẽsura iugeri. Varronis igitur uerba ita intelligenda sunt, ut ab uncia agri ad ultimam minutiã descendatur, quã uult esse scrupulũ, hoc est ducentesimã & octogesimamoctauã partem iugeri, & iugerum ducentesimã partem cẽturiæ. Rursusq; à scrupulo quasi metiẽdi initio ad unciã perueniri, & sextantem, & alia mensurarũ maiorũ uocabula. Subsiciuum autem uerbũ est mẽsorum, ut alia permulta, quorũ Boëthius in geometria meminit. Columella uerò lib. VI. iugeri partitionẽ faciens, minutias à dimidiato scrupulo incohandas esse cẽset. sic enim inquit. Vt à minima aũt parte iugeri, id est ab dimidio scrupulo incipiã, pars ducẽtesima octogesimaoctaua pedes efficit quinquaginta, id est iugeri dimidiũ scrupulũ. Verùm numerus eo in loco corruptus est. non enim pars ducẽtesima octogesimaoctaua, sed pars quingentesima septuagesimasexta legẽdum est. sic enim recta calculi ratio exposcit, et facile est ex Varrone intelligere, & ex ijs quæ apud eũdem Columellam sequuntur: quanquam & ipsa corruptissima sunt. sed hoc modo emendanda, totusq; locus ille sic legẽdus, Vt à minima parte, id est à dimidio scrupulo incipiamus, pars quingẽtesima septuagesimasexta, pedes efficit quinquaginta,

Subsiciuum.

Columellæ locus restitutus.

ginta, id est iugeri dimidium scrupulum. pars ducentesima octogesimaoctaua, pedes centum, hoc est scrupulum. pars centesima quadragesimaquarta, pedes ducẽtos, hoc est scrupula duo. pars septuagesimasecunda, pedes quadringentos, hoc est sextulam, in qua sunt scrupula quatuor. pars quadragesimaoctaua, pedes sexcentos, hoc est siciliquum, in quo sunt scrupula sex. Reliqua quæ sequuntur eo in loco, emendata ferè sunt. Columella igitur minutias à semuscrupulo incohandas esse censet. nam ulteriores (inquit) persequi superuacuum est, pro quibus nihil dependitur mercedis, sed superiores tantum partes cadunt in æstimationem facti operis. de mercede fossorum & agricultorum intelligens. Ordo igitur huiusmodi est ut à dimidio scrupuli ad scrupulum transeat, à scrupulo ad sextulam, in qua sunt scrupula quatuor. idem est enim scrupulum quod grãma, quarta & uicesima pars unciæ, & sextula sexta pars. Porro à sextula trãsitum facit ad siciliquum, id est scrupula sena. nam drachma geminata siciliquum efficit. quare siciliquus quarta pars est unciæ: à siciliquo ad semunciam progreditur, in qua scrupula duodecim. ita ad unciam, & ab ea ad sextantem, deinceps ad quadrantem trientémque & quincuncem usque dum ad assem, id est iugerum, perueniat. hic est, eorum uerborum ordo sursum uersus, & uicissim deorsum, id est ab asse ad semiscrupulum. Uncia autem à Boëthio non pro duodecima iugeri parte, sed pro digito ac triente digiti accipitur, quem pollicem nostri uocant. huiusmodi autem uncia pedem habet pro asse: & eam non agricolæ, sed mensores & geodetæ secuti sunt, quorum olim apud Romanos ars fuit celebrata, & uocabula artis propria, quãquam ea sit alioqui ratio horum uocabulorum,

De scrupulo & reliquis vocabulis.

Siciliquus.

Geodesia. Res omnis in assem eiusque partes diuiditur.

lorum, ut omne corpus et res omnis deniq; in assem eiusq; partes diuidi possit. siquidem Vitruuius libro III. architecturæ, senarium numerum in has partes diuisit, his uerbis, Mathematici uerò contrà disputantes, ea re perfectum esse dixerunt numerum qui sex dicitur, quòd is numerus habet partitiones eorum rationibus sex numero conuenientes: sic sextantem unũ, trientem duo, semissem tria, bessem (quem dimœron dicunt) quatuor, quincunx (quem pentamœron dicunt) quinque, perfectum sex. Ne autem scrupulosa hæc magis quàm necessaria horum uerborum enarratio uideatur, ueniamus ad exempla, ut ex ijs intelligatur citra huius rei explanationem auctores linguæ latinæ perfectè intelligi non posse: magnumq; lumẽ rei literariæ accedere hinc posse, & (ut spero) accessurum. Columella libr. XII. Ad prædictum autem modũ musti adijci debent hi odores, myrrhæ quincunx, calami pondo libra, cassiæ selibra, amomi pondo quadrans, croci quincunx. Plin. lib. XIII. de citrinis mensis loquẽs, Quæ in re nõ omittendũ uidetur Tyberio principi mẽsam quatuor pedes sextãte et siciliquo excedentẽ, tota uerò crassitudine sesquunciali, operimẽto conchylij & laminæ per mediũ uestitã fuisse. Quibus uerbis Plin. mẽsam eã IIII. pedes longitudinis habuisse significauit, & duos præterea pollices, & pollicis quadrantẽ: crassitudine uerò sesquipollicẽ æquauisse. Idem ibidẽ, Magnitudo ampliss ima adhuc fuit unius cõmissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolem. quatuor pedũ et semipedis per mediũ ambitũ, crassitudine quadrãtali: maiusq; miraculũ in ea est artis latẽte iũctura q̃ potuisset esse natura solidæ. itẽ à Nomio Tyberij Cæsaris liberto cognomẽ trahẽtis, trib. siciliqs infra quatuor pedes, totidẽq; infra semipedẽ Cap. 15.

craſſitudinis. Plinius craſſitudinem quadrantalem dixit, quæ quatuor eſſet digitorum. longitudini autem quaternum pedum tres pollicis partes, id eſt dodrãtem pollicis defuiſſe ſignificat, qui unus eſt digitus: & tantũdem ſemi-
Cap. 5. pedali craſſitudini. Idem lib. XXVII. Aſplenũ ſunt qui Hermionium uocant, foliis trientalibus multis, radice li-
Cap. 11. moſa. & rurſus eodem libro, Inter omnes hærbas lithoſpermo nihil eſt mirabilius, alij ægonychon uocant, alij dioſpyron. hærba quincuncialis ferè, foliis duplo maioribus quàm rutæ. Quincuncialem hærbã appellauit minorem ſemipede, & ſeptenũm ferme digitorum. ſequitur enim pòſt paulò: Iacere eam atq; humi ſerpere auctores
Quincuncialis hærba.
Cap. 8. tradunt. Idẽ lib. XXXIII. de lapide lydio loquens, Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binasq; latitudinis non excedentes. Vitruuius lib. III. Craſſitudines autem graduũ ita finiendas cenſeo, ut neq; craſſiores dextante, neq; tenuiores dodrãte ſint collocatæ. ſic enim durus non erit aſcenſus. Dodrãtem appellauit duodecim digitos, dextantem decẽ pollices. Idem lib. V. Superq; laterculis beſſalibus pilæ ſtruantur, ita diſpoſitæ, uti bipedales tegulæ poßint ſupra eſſe collocatæ. Beſſales dixit laterculos, qui octo pollicum longitudinẽ habent. Liuius lib. V. ab urbe condita, Terna iugera & ſeptunces uiritim diuiſerunt. Septunces dixit pro dimidiato iugero, & duodecima parte iugeri. Tertij Regum, ſeptimo, Craſſitudo autem luteris, trium unciarũ erat. Pro quo ſecundi Paralip. quarto legitur, Porrò uaſtitas eius habebat menſuram palmi. Palmus autẽ, ut alibi diximus, quatuor digitorum eſt, & quadrans appellatur: licet palmus pro dodrãte interdum uſurpetur. Hoc gloſſularij illorum librorũ diuinaſſe magis quàm intellexiſſe uidẽtur: quippe

cùm

cùm diuus Hieronymus in præfatione libri Iob ita ſcripſiſſet: Habeant qui uolũt ueteres libros uel in mẽbranis auro argentoq; deſcriptos, uel uncialibus (ut uulgò aiũt) literis onera magis exarata quàm codices. Hæc inquam cùm enarraret interpres, unciales literas eſſe dixit auri unciam appendentes, uel auri uncia conſtantes, ignarus uidelicet horũ uocabulorũ ſignificationis. unciales enim literas Hieronymus intelligi uoluit pollicis craſſitudine exaratas. Pari ignorantia & illa eiuſdẽ præfationis uerba imperiti tranſmittũt: Obliquus enim (inquit ille) etiã apud Hebræos liber hic fertur, & lubricus, & (quod Græci rhetores uocant) eſchematiſmenos, dum qui aliud loquitur, aliud agit. Quod uerbũ primæ literæ aphæreſi acephalum factũ eſt. uulgò enim e præciſa, ſchematiſmenos in exẽplaribus lectitatur. Nicolaus Liranus Huguitionis auctoritate fretus, mirificè hoc uerbum enarrauit: ueritas tamẽ hoc habet, ut eſchematiſmenos liber Iob ab eo auctore elegãter dictus ſit, qui figuris uerborũ ſententiarumq; uariatus & quodãmodo uelatus atq; adeò ueſtitus ſit. Schemata enim, id eſt figuræ, duorũ ſunt generũ, id eſt dictionis, & ſentẽtiæ: ſed quæ ſententiarũ dicũtur, maximè in oratorio ſunt inſtrumento. Schemata enim à Græcis dicuntur quaſi geſtus quidã & configurationes habitusq; orationis: quæ omnia propemodũ Cicero in 3. de Oratore enumerauit, ſed ſimplici contẽtus nomenclatura, ut qui oratoris magis perſonam, quàm rhetoris & ſophiſtæ, in iis libris ſuſcepiſſet, quomodo & in libro de Oratore perfecto. quapropter Fabius quaſi Ciceronis enarrator, luculenter & copiosè ex Ciceronis præſcripto de figuris diſſeruit. Ex cuius uerbis lib. 1 x. quid ſit ſchema, diſcere facilè poterimus: Sed ſi habitus quidam

Vnciales literæ.

Eſchematiſmenos.

Schemata.

Cap. 1.

(inquit ille) & quasi gestus sic appellandi sunt, id demum hoc loco schema dici oportebit, quòd sit à simplici ac in promptu posito dicendi modo poeticè uel oratoriè immutatum. sic enim uerum erit aliam esse orationem aschematiston, id est carentem figuris (quod uitium non inter minima est) aliam eschematismenen, id est figuratam. hactenus Fabius. Ex cuius uerbis intelligimus diuum Hieronymum ut literarum bonarum non ignarum, sic plerunque non dissimulatorem, librum illum eschematismenon, id est figuratum ideo appellasse, quòd nõ simplici ac uulgari sensu res diuinas, & in uera germanaq; philosophia reconditas posteritati tradiderit: sed figurato stylo, atq; à sensu communi alieno & abhorrente: ut mirari non debeamus si arcanæ abditæque doctrinæ sensum quilibet non capiat, quem Hieronymus obliquum ac lubricum appellat ob dialogorum ambagẽ. Cùm autem sint poematis genera tria (ut ferè auctores tradũt) Dramaticum, id est actiuum uel actuosum: Exegematicum, id est enunciatiuum: & quod est inter utrunque anceps Mistum, id est ex utroque mixtum: Dramaticum est in quo personæ agunt solæ absque ulla poëtæ ipsius & auctoris interlocutione: cuiusmodi tragœdiæ sunt, & comœdiæ, & quædam Vergilij bucolica. Exegematicum autẽ genus est in quo poëta omnia narrat sine ulla personarũ interlocutione. In hoc omnia didascalico more & simplici tradũtur, ut georgica eiusdem Maronis. Is igitur liber qui Iob inscribitur, uel id poëma potius (ut auctor est Hieronymus) dramatico & mimetico, id est imitatiuo, charactere conscriptus est. siquidẽ in eo personarũ actus uidemus uelut in scenã quandã prodeuntiũ, non popularibus oculis, sed philosophicis inseruientẽ. Porrò cũ schemata

Aschematistos

Eschematisme nos.

Poëmatis genera tria.

Dramaticum opus.

Exegematicum.

mata exornãdis poëmatis & orationibus inuẽta ſint, eũ etiã præbẽt uſum, quòd magis ijs multo afficimur et permouemur, quæ figuratè nobis, quã quæ ſimpliciter et cõmuni ſenſu traduntur: propter qd' Fabius de ui figuratæ orationis loquẽs, Nã ſi frõs (inquit) oculi, manus, multũ ad motũ animorũ ualent: quãto plus orationis ipſius uultus, ad id quod intẽdimus cõficere, compoſitus? Eſt enim Figura, ſicut nomine ipſo apparet, cõformatio quædam orationis remota à cõmuni & primũ ſe offerẽte ratione. Trãqui. in Veſpaſ. Amicorũ libertatẽ, cauſidicorũ figuras, ac philoſophorũ contumaciã leuiſſimè tulit. Figuras Trãquillus appellat obliqua dicta, quæ nõ recta & ſimplici ſentẽtia, ſed obliqua prætextaq; imperatorẽ ipſum taxabãt. Idẽ in Domiti. Hermogenẽ Tarſenſem occidit propter quaſdã in hiſtoria figuras, librarijs etiã qui eam deſcripſerãt, crucifixis. Ruffinus cõtra Hier. ſcribẽs, Nã & ſanctũ (inquit) Ambroſiũ epiſcopũ qualibus figuris lacereret, qualibus obtrectationibus ſecet, in ijs ipſis in quibus laudet Origenem, ex præfationibus eius edocebo. & Hieronymus ad Ruffinum, Iã tuæ moderationis erit, & tuorum, nullam occaſionem impatientibus dare, ne nõ omnes ſimules mei inuenias, qui poſſint figuratis laudibus delectari. Et apud eundem figuratæ controuerſiæ in eundem ſenſum intelligendæ. Martialis lib. iii. Epigram.

Figura.

Figuratæ laudes.

Schemate nec dubio, ſed aperte nominat illam, Schema.
Quam recipit ſexto menſe ſuperba Venus.

Vt ad rem longiuſculè diſgreſſi redeamus, res omnis in aſſis partes facilè diuiditur. Plinius libro ſecũdo: Lunam haud dubium eſt lucere dodrantes ſemuncias horarum, ab ſecunda adijcientem ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutionẽ. Cuius dicti ſubobſcuri huiuſcemodi

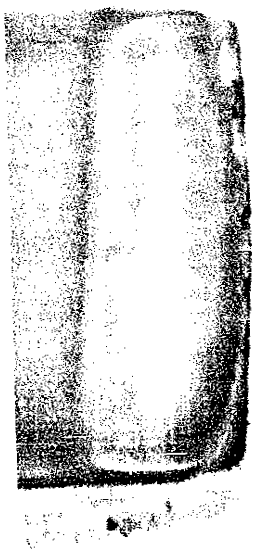
Cap. 14.

Locus Plinij animaduersione dignus.

ſenſus eſt, lunam cum à coitu (quod interlunium dicitur) emergit, id quod fit ſecunda ſtatim die: lucere primũ tres partes unius horæ nocturnæ, & inſuper quartam & uiceſimam horæ partem, ſeu mauis, undeuiginti uiceſimaſquartas horæ: à ſecũda deinceps ad plenilunium die quolibet tantundem incremẽti lucendo adijcere: & rurſus à plenilunio eadem ratione eodemq; modo decremẽti lucere minus minusq; quotidie uſq; ad intermeſtrẽ lunã, quo tempore cum ſole coit. Idem lib. XVIII. de eadẽ luna loquens, Supra terras autẽ erit quãdiu & ſol, interlunio, & prima tota die: ſecũda, horæ noctis unius dextante ſiciliquo: ac deinde tertia uſq; ad quintamdecimã, multiplicatis horarum ijſdem portionibus: quintadecima, tota ſupra terras noctu erit, eadẽq; ſub terris tota die: decimaſexta, ad primæ horæ nocturnæ dextantẽ ſiciliquum ſub terra aget: eaſdemq; portiones horarũ per ſingulos dies adijciet uſq; ad interlunium: & quantũ primis partibus noctis detraxerit, quòd ſub terris agat, tantũdem nouiſſimis ex die adijciet ſuper terrã. Dextãtem & ſiciliquum decem eſſe uncias cum quarta parte unciæ, nemo eſt qui ignoret. ita quod Plinius lib. II. undeuiginti quartas & uiceſimas horæ dixerat creſcenti lunæ quotidie accreſcere, amplius deinceps ampliusq; lucẽdo, & uiceuerſa decreſcenti ratione eadem moduloq; eodem decedere: ipſe lib. XVIII. quaſi eorum immemor quæ ſecundo uoluminе dixerat, uiginti quartas & uiceſimas & ſemis præterea dixit, id eſt unã quadrageſimamoctauam. dextans enim uiginti uiceſimaſquartas ualet, & ſiciliquus unam duodequinquageſimã: ut ſuſpicari ſubeat Plinium utrobiq; non eundem auctorem eandemq; obſeruationem ſecutum: quanquam in nonnullis alijs quoq; locis, uel amanuenſium

Cap. 32.

Plinius interdum memoria defectus eſt.

nuensium culpa, uel propria hallucinatione (ut fit in uaria ac multiplici lectione) lapsus est: tametsi id fidem excedere uidetur, uirum usqueadeo & ingenio acrem, & industria accuratum, apertis interdum in rebus lapsum esse: ac ne id quidem modò, sed eidem etiam obliuionẽ antedictorum obrepsisse, præsertim cùm ad principem scriberet, & obseruari præterea se acribus obtrectatorum oculis, captariq; non nesciret: id quod facilè intelligimus ex librorum præfationibus interdum amarulentis. Proinde apologiam Plinij licet quis meditetur, qui hæc & huiusce modi diluere se posse speret: ego (quod ad me attinet) non usqueadeo sacrosanctam Plinij auctoritatem, ac ne cuiusquam quidem antiquorum, debere esse censeo, ut non præsentissimum Veritatis numẽ fuisse semper, forecq; apud æquos bonosq; iudices meminerimus: cuius ut sacerdotes multi olim fuerunt, sic Plinius ipse antistes mihi fuisse uidetur. non enim tantum maioribus ipse tribuisse comperietur, siquis animaduerterit, ut eorũ quaq; in parte culpam ullam obruendam silentio censuerit posteritati dispendioso: nedum ut cuiusquam errata quo iure quaq; iniuria tueri institerit. In quo mihi nostræ memoriæ homines doctissimi absurdula quadam religione obstrinxisse æqualium suorum & posterorũ iudicia uidentur, qui quidem ipsi eorũ exemplo antiquitatis nomẽ nudum, uenerãdum esse numinis instar duxissent. Ego uerò antiquos quoque illos, homines ut nos fuisse puto, & aliqua etiã scripsisse quæ parũ intelligerent. nec ita annosi æui prærogatiuã sequor, ut non in opus hoc Plinianum, eximium omnino & rerum propè omnium ut digestione consertũ, sic uarietate distinctum, errores quosdã irrepsisse, affirmare præfidẽter ausim: quos nemo quan-

Plinij laus.

tumuis acer, modò non impudens quoq; sit, defendendos recipere sustineat. siquidē ut nūc mittam ea quæ in stirpibus, quæ in hærbis, quæ in medicinis ex Dioscoride & Theophrasto docti quidā & diligentes harum rerū obseruatores adnotauerūt, in quibus sæpe Plinius nūc exēplariū uitio, nunc æquiuocatione fālsus est, dum uel opus immensum lectionisq; multiplicis urgeret, uel iudicium ipse certū ijs rebus describendis adhibere nequiret, quas aut oculis non subiecerat, aut nō satis meminerat: Vt igitur illa mittam, quæ culpæ magis quàm crimini dari possint, neminem esse arbitror eorū, qui Plinij studiosi sunt, qui Plinio patrocinari in eo uelit quod lib. 111. de Hyperboreis dixit. Pone eos (inquit) montes ultra Aquilonem gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoso degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremiq; siderum ambitus, semestri luce & una die solis auersi: non (ut imperiti dixere) ab æquinoctio uerno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur ijs soles, brumaq; semel occidūt. & lib. 11. In Britannia lucidæ noctes haud dubiè repromittunt, id quod cogit ratio credi, solstitialibus diebus accedente sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu, subiectæ terræ continuos dies haberi senis mensibus, noctesq; è diuerso ad brumā remoto: quod fieri in insula Thyle Pytheas Massiliensis prodidit. Quæro quonam modo hoc dictum tueri possemus, etiam si ab Eudoxo dictum esset: cùm ratio sphærica haud dubiè deprehendat eos qui polum Arcticum pro uertice habent, etiam æquinoctialem habere pro circulo finitore? At qui æquinoctialem pro finitore habent, eos necesse est nullā noctē habere, sed diē perpetuū quoad sol fertur per signa septētrionalia

Plinij errata. Cap. 11.

Cap. 75.

nalia: id quod fit ab ariete ad libram, id est, ab æquinoctio uerno ad alterũ æquinoctium, & uiceuersa perpetuã noctem, quoad sol per signa australia uiã facit, id est, à libra ad arietem: ita ut illis annus uertens semestri luce & æquali nocte trasigatur, unico per annũ ortu atq; occasu solis. At hoc Plinius nõ ab æquinoctio uerno ad autumnũ sed à solstitio ad brumam fieri locis illis contendit: qui rursus lib. IIII. quasi parũ sibi in ea re cõstans, ita inquit, Cap. 16. Vltima omnium quæ memorantur, Thyle: in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus, cancri signũ sole transeunte: nullosq; contrà per brumam dies. Hæc quidã senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Ex quibus uerbis conijcio, quod Pytheas Maßilienſis de solstitio & bruma dixerat, id est, de duobus tantum diebus, id Pliniũ de senis mensibus dixisse: propterea quòd sphærici auctores rationibus id demonstrant. quare in hoc hallucinatus esse uidetur, qui quod ab æquinoctio in æquinoctiũ fit à solstitio ad solstitiũ fieri scripsit. Strabo libro septimo de Sauromatis loquens, qui & Sarmatæ dicuntur, διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων οἱ τὰ ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς ὑπερβορέους μυθοποιοῦντες, λόγου ἠξίωνται, καὶ Πυθέας ὁ μασσιλιώτης κατεψεύσατο τἄλλα τὰ δὲ παρωκεανίτιδ', προσχήματι χρώμενος τῇ περὶ τὰ ὀράνια καὶ τὰ μαθήματα τικὰ ἱστορίᾳ. Propter horũ autẽ (inquit) locorũ ignorantiã, ij qui Riphæos mõtes & populos Hyperboreos fabulati sunt, in hominũ existimationem uenerũt, & ipse Pytheas Maßilienſis mendaciter hæc scripsit, quæ ad Oceani littus pertinent, illo usus prætextu: quòd cælestiũ & mathematicarũ rerũ historiã scriberet. Martianus (quod miror) Plinium in hoc sequutus est, his uerbis in sexto: In Britannia (inquit) noctes decem & septem horarum:

solst

ſolſtitiali uerò tempore cùm cæli uerticem ſol inuectus, ſubiectas læuorſum terras perpetui diei continuatione colluſtrat, itemq; brumali deſcenſu ſemiannuam facit horrere noctem: quod in inſula Thyle compertum Pytheas Maſſilienſis aſſeruit. Pomponius Mela de his loquens libro tertio ita inquit, In Aſiatico littore primi Hyperborei ſuper Aquilonem Riphæosq; montes ſub ipſo ſiderũ cardine iacent: ubi ſol non quotidie ut nobis, ſed primùm uerno æquinoctio exortus, autumnali demum occidit: & ideo ſex menſibus dies, & totidem alijs nox uſq; continua eſt. Si uerum eſt Plinij dictum, neceſſe eſt, ut Mela auctor probatiſſimus ignarus ſphericæ rationis fuerit, & unus eorũ quos Plin. imperitos appellauit. Enimuero in ſupradictis lapſum eſſe Plinium per rerum mathematicarum ignorantiam, ut perſuadere mihi nolim, ſic nequeam ſi uelim. non enim rudimenta tantum mathematicarum artium perdidiciſſe Plinius uidetur, id eſt, ſphericæ diſciplinæ rationem, quam neceſſariam eſſe de ſitu orbis ſcribentibus Strabo nobilis geographus libro primo docuit: ſed etiam aſtronomiam ipſam non leuiter attigiſſe: eiusq; aſſeclam diopticam. nam abſq; harum rerum peritia quonam modo ſtellarum erraticarum circulos, curſus, ſtationes, retrogreſſus, acceſſus terræ citimos, receſſusq; ultimos, res omnino perplexas, explicare inaudita breuitate quiret? Adde triplicem umbrarum rationem luculenter ab eo ſciteq; expeditam. nam ſolis lunæq; magnitudinem, & eorũ deliquia, ecquis enarrare expeditius aut docere potuit? Ambages certè lunares, & deſultorij ſideris mirificas uiciſſitudines, nec elegãtius quiſquam priſcorũ, nec explanatius totidẽ uerbis complecti potuiſſet: tãetſi rurſus in magnitudine Lunæ etiã ſuo ſibi

teſtim

testimonio reprehenditur: quum mucrone umbræ terræ luna in deliquio obscuretur eodẽ ipso auctore, & ipse tamen lunã maiorem esse terra dixerit: quæ duo dicta colliduntur inuicẽ. sed sic sunt res mathematicæ. Neq; uerò legitimam ipsam harum rerũ scientiam nouisse tantùm Plinius uidetur, sed etiã genethliologorũ cõmenta nõ ignorasse: id quod ex libro eius septimo intelligere possumus, quo in loco de spatijs uitæ longissimis loquens, Poscere (inquit) uidetur locus ipse sideralis scientiæ sententiam. Epigenes cẽtũ uigintiduos annos impleri negauit posse, Berosus excedi centum & septendecim. Durat & ea ratio quam Petosiris & Necepsos tradiderunt, & trimorion appellant, à trium signorum portione: qua posse in Italiæ tractu centum uigintisex annos uitæ cõtingere, apparet. Negauere illi quenquam nonaginta partium exortiuam mensuram (quod anaphoras uocant) transgredi, & eas ipsas incidi occursu maleficorũ siderũ. Quo in loco non trimorion, ut male emendatum est, sed tetartemorion lego, ex antiquis exẽplaribus in quibus artemorion legitur. Est autẽ tetartemorion Græcè, qui Latinè quadrans dicitur, id est, quarta pars signiferi circuli, hoc est tria signa. Ad cuius rei intelligentiam sciendũ quò numerus duodenarius & astronomicis & Genethliacis familiaris & accommodatus est: unde & aspectus quadrantales obseruãt, & trientales, sextantesq;: hos duos extremos trinos & sextiles uulgò uocãt. Quadrãtalis aspectus qui quadratus etiã appellatur, fit per triũ signorũ interstitiũ, & gradus nonaginta: ob id nonagenarius appellatus. Plin. lib. 2. Martis (inquit) stella, ut propior, etiam ex quadrato sentit radios ab nonaginta partibus, unde et nomẽ accepit. Is motus primus & secũdus nonagenarius dictus

Plinij locus.

Tetartemorion.

Aspectus quadrantalis.

Nonagenarius

Trientalis, qui & Triquetrus. dictus ab utroq; exortu. Triẽtalis est aspectus, qui in quatuor fit signis, hoc est in tertia parte signiferi, quæ cõstat centũ & uiginti gradibus. Hunc triquetrum Plin. uocat.

Sextus. Sexagenarius. Sextans autẽ fit in sexta parte signiferi, hoc est sexaginta gradibus, & signis duobus: ob id sexagenarius dictus.

Semisis. Semissis aspectus est qui fit per diametrũ, id est, per lineã circuli dimetientẽ. Hanc radiationẽ mathematici, id est, Chaldæi, minacẽ malignamq; esse dicunt. hæc fit à signo uno ad aliud signũ quod ab eo ordine sit septimum: ut ab ariete ad libram. Triquetrus aspectus, id est trigonus, qui triẽtem signiferi capit, quinto signo fit: ut (uerbi gratia) in duobus signis quæ tantũ inter se distẽt, quantũ aries & leo. huiusmodi radiatio læta felixque esse dicitatur. Te-

Quadratus & Tetragonus. tragonus, id est quadratus, fit in quarto ab eo à quo incohatur signo, id est, ab horoscopo, ut ab leone in scorpium.

Hexagonus & Sexagenarius. Hanc radiationẽ tristẽ putant. Hexagona est quã sextantem diximus, quæ fit in tertio signo, eadẽ benignitate cũ trigona prædita. Propterea Plin. de sexagenario aspectu loquẽs, Hic numerus (inquit) sexangulas mundi efficit formas. Antedictis quatuor, Genethliaci etiã cardines

Cardines mathematici. quatuor addunt, ortũ scilicet & occasum, & mesuraniũ, quod & mesuranema dicitur (uocabulũ ubiq; in Firmico deprauatũ) hoc est locus medij cæli, & huic oppositũ locũ quod hypogeon dicitur, hoc est punctũ subterraneum

Mesuranium. Hypogeon. inter ortũ occasumq; mediũ. Vt autẽ as ipse mathematicus impleatur, & omneis suas partes habeat, addunt & alia quatuor loca, quæ pigra deiectaq; esse dicunt: quòd nullo fermè radiationis fœdere cũ ortu. id est, cum horoscopo coniungantur. Hæc sunt in secundo, sexto, octauo,

Horoscopus & duodecimo ab horoscopo signo. Horoscopus est ea pars cæli quæ genituræ tempore ab orientali parte cæli

emerg

emergit in hemisphæriũ nostrũ, & ortus appellatur: quã ex Cicerone natalem horam & natalitiã appellare possumus: ex cuius obseruatione natalitia prædicta fiunt, ut ipse loquitur. Possumus etiã ex Plinio exortiuam horam uocare. Græci horoscopum ab horæ natalis notatione appellauerunt. Huic pars per diametrum opposita in septimo (ut diximus) signo in occidua cæli parte, occasus appellatur. Ea autem pars cæli quæ triginta partibus ab horoscopo distat, in secundo signo existens ab eo in quo horoscopus incohatur anaphora appellatur, & interdum epanaphora, quasi pars iamiã emersura. Quæ autẽ pars signiferi totidem partibus in demersu occiduum punctum signiferi præcesserit, quot partibus in emersu anaphora ab horoscopo relinquitur, ea pars cæli à mathematicis epicataphora dicitur: quod significat præcipitem locum cæli in octauo ab horoscopo signo. reliqua duo loca nomina habent malæ fortunæ & cacodæmonis. Hæc tametsi uanissimè à mathematicis diuinis disputãtur, ideo tamẽ utilia sunt cognitu, quòd & aspectuũ radiationumq; adnotatio, astronomiæ etiã cũ genethliologia cõmunis est. Vt autẽ ex antedictis apparet, non trimorion, quod nihil (ut arbitror) apud Græcos significat (trimœron enim Græcum est, nõ trimorion) sed tetartemoriũ legẽdũ esse: ita uerba illa Plinij supradicta intelligere me nõ potuisse fatcor: Negauere illi quenquã nonaginta partiũ exortiuam mensuram, quod anaphoras uocãt, transgredi. Hermolaus Barbarus neutrũ hulcus attigit. Proinde cũ Plinius huiusce modi multa & scitè & concinnè de rebus mathematicis scripserit, nec candidi profectò est, nec recti iudicij, ob unum & alterum incommodius dictum, dicam ipsi imperitiæ uelut ad tribunal Rhadamanti

Hora exortiua

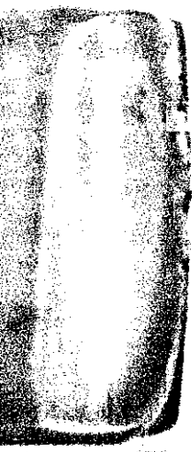
Anaphora & Epanaphora

Epicataphora.

manti ſcribere, aut quamuis aliam formulam intendere quæ tantæ auctoritati ignominioſa eſſe poſſit. Petita tamen uenia cũ eo agere præſcriptis (ut ita dicã) uerbis honorem præſantibus licet: ne iure noſtro cedamus aſſerendæ ueritatis, cui nec temporis ſpatio, nec auctoritate cuiuſquã nominis præſcribitur. Nec enim ætati huic noſtræ literarum interpolatrici hanc legẽ promulgandam cenſuerim: Quod Plinius, quod priſci, quod primi meriti ſcriptores dixerint, ſcripſerint, quã rem cumq; inter monumenta ſua reliquerint, eiuſce rei æterna ac ſacroſancta auctoritas eſto. qui huic uelut conſecratæ ſententiæ derogauerit, abrogauerit, obrogauerit, is ob eam rẽ inteſtabilis, & ſacer eſto: eũ literati omnes ex cõuentu certatim exigunto. Illã enim potius legẽ ipſe ſuaſerim: Qui diſcendi cupidi ſint, iuratiſſimi cuiuſq; ſcriptoris maieſtatẽ comiter cõſeruanto, quod ſecus (ut ſunt humana) dictum in eorũ cuiuſq; libros irrepſerit, obrepſerit, fefellerit: qui de eo dicto indagãdæ ueritatis ergo addubitet. addubitauerit, quæſtionem referat, retulerit: quod eorũ ab unoquoq; abſq; dolo malo liuore animi factũ ſit, eius rei multa ne ſit, nec bonorum offenſio, quod inſtar eſt extremi ſupplicij. Proinde adnotatis tantũ locis hærendũ eſſe cenſeo, ut eorũ more philoſophorũ qui Ephectici dicuntur (nos cũctatores appellare poſſumus) iudicium ſuſtineamus potius, quàm ut quicquã arrogantia critica ſtatuamus de claſſicis authoribus, citraq; controuerſiã receptæ authoritatis. Sunt qui Pliniũ multa in mathematicis non intellexiſſe affirmant, quæ quidẽ ex Græcis tranſcripſerit, quale eſt illud quod de ſignifero dicit cap. 16. ſecundi lib. quod omnino explanatius dici debuit, etiã ſi uerè dictũ eſſe uidetur & acutè, id quod uix mihi perſuaſerim.

Præſcriptis uerbis agere, uerbum eſt iuris.

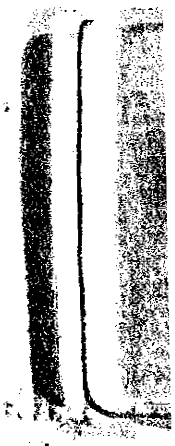
Legis forma, quam nõ fert.

Ephectici.

Eiuſdem

Eiusdem notæ cũ superioribus, si dicere fas est, illa ente- Entelechia.
lechia Ciceronis est, cuius hæc sunt uerba in 1. Tuscul. Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligẽtia, cum quatuor illa genera principiorũ esset complexus, è quibus omnia orirentur: quintam quandam naturã censet esse, è qua sit mens. cogitare enim & prouidere, & discere & docere, & inuenire aliquid, & tam multa meminisse, amare odisse, cupere timere, angi lætari, hæc & similia eorũ in horum quatuor generum nullo inesse putat. Quintũ genus adhibet uacans nomine: & sic ipsum animũ entelechiã appellat nouo nomine, quasi quandam cõtinuatam motionẽ & perennem. Entelechiã Cicero continuũ motũ intellexit, quasi Aristoteles endelechiã per d, literam scripserit, id est continuationem, & non entelechiã potius, quã actum & perfectionẽ doctissimi Græcorũ interpretantur. ob id Ciceronẽ à Græcis accusatũ nõ magnopere miror: utpote quos & orationibus suis exagitare non desinit, quan quam ab ipsis præclara illa ingenij ornamenta philosophiam & oratoriã facultatem accepisse se non dissimulat. Quare si uerũ fateri uolumus, eloquẽtiæ latinæ princeps parensq; à Plinio iure ac meritò dictus, diserti nonnunquam magis uiri quàm oratoris officio functus esse iudicandus est, si quidẽ eius ipsius auctoritati credimus, oratorem eum esse nõ posse, qui non idem uir bonus sit. Viri autem boni esse persuadere mihi nequeo, non modò Græcos uiros, sed etiam græcam ipsam linguã latinæ eloquentiæ auctorem, ut inopem & ieiunam conuitiosè uocitare, & latinæ linguæ ueluti exuberantem copiam præ illius inopia admirari. Nisi uerò credimus Ciceronẽ rectũ fretum conscientia, & ex animi sui sententia id dixisse,

Cicero merito a Græcis accusatus.

& non planè auræ populari Romanorum ſuorum inſeruiſſe: cuius populi gratia nullum unquam numẽ præſentius eſſe credidit. Calumniæ igitur Cicero excuſari non poteſt, quaſi ita exiſtimauerit. nam præterquam quòd græcam omnem facundiam pernouerat, ut uel eo nomine græcis ipſis æqualibus admirandus eſſet: ſi cui etiam eloquentiæ græcæ elogia ex eius ſcriptis colligere uacet & libeat, eum aliter cenſuiſſe haud dubiè iudicabit. Fabius lib. x. de comparatione Demoſthenis & Ciceronis loquens, Cedendũ uerò in hoc (inquit) quòd & ille prior fuit, & ex magna parte Ciceronem quantus eſt fecit. Nã mihi uidetur M. Tullius cùm ſe totũ ad imitationẽ Græcorum contuliſſet, effinxiſſe uim Demoſthenis, copiã Platonis, iucunditatem Iſocratis. Idem lib. x i i. Latina mihi facundia, ut inuẽtione, diſpoſitione, cõſilio, cæterisq; huius generis artibus ſimilis græcæ, ac prorſus diſcipula eius uidetur: ita circa rationem eloquẽdi uix habere imitationis locum. Si igitur teſte Fabio, penè altero Cicerone, lingua latina diſcipula & imitatrix linguæ græcæ, cum ſe totam ad præſcriptum parẽtis ſuæ cõponere effingereq; inſtituiſſet, in ea parte artis oratoriæ à qua eloquentia nomen accepit, imitationẽ implere non potuit, id eſt, in eloquendi magnificentia & ſublimitate: quonam modo præſtrenuam hanc illi M. Tullius utriuſq; peritiſſimus exiſtimare potuit? Ceu uerò ſiquam Protogenes tabulam ex nobili illa Apellis Anadyomene effingere ſtatuiſſet, omniaq; lineamenta ad præſcriptũ ducere, tuq; id apographum præſtantius eſſe exemplari ſuo contenderes: non aut improbus eſſe aut ridiculus uiderere? Atenim Venere nos Græci, & uerborũ ſuauitate, non etiã copia ſuperauerunt. Hoc rurſus iudicandum ad Fabiũ reijcia-

Latina lingua diſcipula linguæ Græcæ.

mus: apud quẽ libro eodem sic legitur: Itaq; tanto est sermo græcus latino iucundior, ut nostri poëtæ quoties dulce carmen esse uoluerũt, illorum id nominibus exornent. His illa potentiora, quòd res plurimæ carent appellationibus, ut eas necesse sit trãsferre, aut circũire. etiam in ijs quæ denominata sunt, summa paupertas, in eadẽ nos frequentissimè reuoluit. at illis non uerborũ modò, sed linguarum etiã inter se differentiũ copia. Quare qui à latinis exigit illã gratiã sermonis Attici, det mihi in loquendo eandẽ iucunditatem, & parẽ copiã. quod si negatũ est, sententias aptabimus ijs uocibus quas habemus. Quàm pugnantia sint hæc uerba Fabij cũ uerbis Ciceronis, nemo non uidet: qui etiã (si dijs placet) alibi uociferatur omnia per se melius Romanos & sapientius quàm Græcos inuenisse, aut ab eis accepta, meliora fecisse. Et rursus, Vt omnia (inquit) Græcorum perquiras, quid sit ineptus, non inuenies: & innocẽtiæ uerbũ græcè dici nõ potest. Equidem præter ἀώρμοςον, etiam ἀπειρόκαλον apud illos tã significans esse puto, quàm apud nos ineptum. nec minus fortasse ἀπίδανον ἢ σκαιὸν ἢ μάταιον, ἢ ἀφυὲς, ἢ ἀπειρικὸς: & innocentẽ non meliorẽ acaco esse iudico, quo uerbo Areopagita & literæ sacræ utuntur, atq; etiam Demosthenes in oratione ὑπὲρ ἐυέργε, his uerbis, καὶ προσποιόμαι & ἄκακον & εἶναι ἀξιῶσάτησε τὸς δικαςὰς, Et rursus, εἶτις ἀγνοήσας τύτυς, ἀκάκυς ἡγήσαλο καὶ ἀπράγμονας εἶναι. & ὑπὲρ νεαίρας, ἐλεήσασα αὐτὸν ἡ βελὴ διὰ τὼ ἀκακίαν & ξόπυ. Nisi si scrupulosè ita discernentes dicamus, ἄκακον simplicem & fraudis nescium significare: innocentem autem, eum qui cum secus agere possit, intra fines tamen æquitatis se continuerit. Nam ἄκακον & apud Demosthenem circunscri-

Lib. 1. de orat. ad Q. fr. Ineptus græce & innocens.

Acacus.

bendi ignarũ significat, & cui impostura non ægrè fieri possit. Verùm esto ut acacos ad uerbum magis innocenti quàm ad significationem respõdeat: εὐγνώμων, ἀδιεφθόρος, ὅσιος, καθαρός, καλοκάγαθος, χρηστός, εὐήθης, innocentis significationem non implebunt? Atqui ego hæc plenius aliquid & exuperantius innocentia significare puto. Meliora etiam fortasse his alia Cicero apud Græcos inuenisset, si Græcorum partes tuendas suscepisset. Has ob causas & alias huiuscemodi uiuus adhuc (ut auctor est Fabius) obtrectatorum sermonibus sæpe exagitatus fuit. Ingrati profectò est animi, cùm Græcia Latinos non modò disciplinis, sed etiam suis uerbis locupletauerit, eaq; adhuc teneant: nec beneficiũ nos, nec debitum agnoscere, præsertim cùm Græcia id nunquam repetitura sit mutuum, quod usu nostrum fecimus. Mihi autẽ uidetur (ingenuè enim proloquar) lingua græca ad latinam relata, poëtæ, id est, tragici auctoris aut comici rationem habere: Latina autem actoris tantũ scenici, qui fabulã à poëta inuentam, & emodulatè scriptam, artifici ac numerosa pronuntiatione in theatralem consessum profert. Quid enim aliud & poëtæ & oratores nostri quàm poësi & orationi ciuitatem (ut ita dicã) Romanã dederunt, latinæq; linguæ suffragio ornauerunt? A Græcis igitur neotericis entelechiæ interpretatio Ciceroni criminosè obiecta est, idq; meritissimo: cuius defensionem Politianus ad sui magis ostentationẽ suscepisse mihi uidetur, quàm diluendi criminis fiduciam habuisse. Nam ut in omnia sese uerset Politianus, causam haud dicere poterit, quin si Cicero ita uerba scripta reliquit, ut nũc in exẽplaribus leguntur, lõgè ipse ab Aristotelis sentẽtia aberrauerit: id quod ut intelligatur, age Aristotelem ipsum auctorẽ entelech

Græca quid latinæ præstat.

Politiani conatus.

telechiæ teſtem dicti noſtri laudemus. hic autẽ in principio ſtatim ſecundi uoluminis de anima ita inquit, λέγομεν δὴ ἔν τι γένος τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν, ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλη. ὃ καθ' αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι. ἕτερον δὲ, μορφὴν καὶ εἶδος, καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι. καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτοιν, ἔστι δὲ ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. i. Dicimus igitur unũ genus entiũ eſſe ſubſtantiã: hæc autẽ partim materia eſt, quæ perſe quidẽ ipſa nõ eſt hoc aliquid. altera pars, eius forma & ſpecies, ſecundũ quã iam dicitur hoc aliquid. ab his tertiũ eſt quod ex ambobus conſit. porrò materia potentia eſt, forma autẽ entelechia. Idem libro eodẽ oſtendere clarius uolens quid ſit anima: διὸ ψυχὴ ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἐχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν. ideo anima eſt entelechia prima corporis naturalis uitam habẽtis poteſtate. tale autẽ eſt quodcunq; organicũ eſt. Poteſtate uitam habens appellat, quod actu uitã non habet, qualis eſt dormiens, qui habitũ tantũ habet. plus eſt enim actu habere, qualis eſt uigilans, & paulo inferius, εἰδός τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἶναι ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. Quòd ſi commune aliquid in omni anima dicere oportet. erit quidẽ prima corporis entelechia coporis naturalis organici. Entelechiã ubique pro perfectione & actu ponit. Duo enim ſunt in rebus, actus, id eſt entelechia, quæ etiã interdum ab eo energia appellatur: & dynamis, id eſt potentia. Organicũ appellat corpus, quod ad aliquid conditũ eſt, ut oculus ad uiſum, & auris ad auditũ. Naturale autẽ dixit ad differentiã opificialis, & manu facti. Summa igitur antedictorũ hæc eſt, ut ex Themiſtio Ariſtotelis clariſſimo paraphraſte intelligi facilè poteſt, animam, primam eſſe

Entelechia.

Dynamis.

Organicum corpus.

perfectionem corporis, id est, entelechiam: quod quidem corpus potestate in actum prodeunte uitam habeat. atque id quod ex duobus conditum est & concretum, iam integrum factum, animal est. Forma enim, id est, entelechia, licet in materia edatur, non tamen materiæ forma est: sed eius forma est quod græcè σύνολον dicitur, id est, ex ambobus concretum. omne enim tale simul atque in aliquam speciem formatum est, hoc aliquid esse cœpit. Id ut facilius intelligeretur, hoc (inquit Aristoteles) specular i partium exemplo cõuenit. Esto igitur ut oculus sit animal. animam eius esse, id est entelechiã, aspectum oportebit: cum sit uisus, sua oculis substantiæ ratio, id est, forma & perfectio. sic enim appellare solet raionem substantiæ: εἰ γὰρ εἶν ὁ ὀφθαλμὸς ζῶον, ψυχὴ ἂν αὐτῷ, ἦν ἡ ὄψις. αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λόγον. At uerò oculus, materia est uisus. quo defectus oculus, iam nõ est oculus, nisi æquiuocè, quomodo oculus lapideus aut pictus. ὁ δ' ὀφθαλμὸς ὕλη ὄψεως. ἧς ἀπολιπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμός, πλὴν ὁμωνύμως. Proinde Aristotelis entelechia perfectio est & forma, cũ corpus naturale à potestate, id est, à materia nuda in actum prodijt, & animal esse cœpit, uel uiuũ esse. quare entelechia etiã brutorum est, & stirpium etiam, corumq; corporũ quæ uegetabilia sunt. estq; entelechia nõ continua motio, sed perfecti corporis cõprehensio, id est, τὴν ἐντελῆ σύνοχήν. hoc enim etymũ eius uerbi significat. Quare liquidò (ut arbitror) constat uerba illa Ciceronis de animo humano non esse consentanea cum entelechia Aristotelis. Quid illa quæ alio loco eiusdem libri subdidit, diuinitatem animis humanis asserere uolens? Sinautẽ est (inquit) quinta quædã natura ab Aristotele inducta, primùm hæc & deorũ est & animorũ. Hanc nos sententiam

Entelechia.

tiam ſecuti, his uerbis in conſolatione hæc expreſsimus. Animorum nulla in terris origo inueniri poteſt. nihil eſt enim in animis mixtum atq; cõcretum, aut quod ex terra natum atq; fictum eſſe uideatur: nihil ne aut humidum quidẽ, aut flabile, aut igneũ. His enim in naturis nihil ineſt quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poßit præſentia, quæ ſola diuina ſunt: nec inuenietur unquam unde ad hominem uenire poßint, niſi à deo. Singularis eſt igitur quædam natura atq; uis animi ſeiuncta ab his uſitatis notisq; naturis. Ita quicquid eſt illud quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, cæleſte & diuinum eſt: ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt. Hæc ut præclarè dicta ſunt à Cicerone de immortalitate animæ, ita referri nequeunt ad ea quæ Ariſtoteles de anima dixit, quã entelechiam appellat: ſed ad ea potius quæ de intellectu uel mente Ariſtoteles mirificè diſſeriţ in III. de anima. quæ mens ab eo non entelechia ſed Νῦς dicitur. Entelechiam enim ſuam, id eſt, animam Ariſtoteles interiturã eſſe credidit. Quapropter Iuſtinus philoſophus idem & martyr in parænetico loquens de placitis philoſophorũ, ita inquit, καὶ ὁ μὲν πλάτων, ψυχὴν πᾶσα ἀθάνατον, κέκραγε λέγων. Ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχειαν αὐτὴν ὀνομάζων, οὐκ ἀθάνατον, ἀλλὰ θνητὴν αὐτὴν εἶναι βάλεται, καὶ ὁ μὲν ἀεικίνητον αὐτὴν εἶναι λέγει, Ἀριστοτέλης δὲ ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι φησὶ, ἁπάσης κινήσεως προκηρύττων. Et Plato quidem animam omnem immortalem eſſe nõ tã dicit quàm clamitat. Ariſtoteles aũt entelechiã ipſam nominans, non immortalẽ, ſed mortalem ipſam eſſe uult. Rurſus ille nunquã nõ mobilem eã eſſe tradit. Ariſtoteles etiã immobilẽ: licet ad omnem motum præeun- Nus.

tem Plutarchus in quarto placitorum: πλάτων ἀκίνητον τὴν ψυχὴν, τὸν δὲ νοῦν ἀκίνητον καὶ μεταβατικῆς κινήσεως. Ἀριστοτέλης ἀκίνητον τὴν ψυχὴν, πάσης κινήσεως πρωτουργὸν εἶναι· καὶ δὲ καὶ συμβεβηκὸς μετέχειν, καθάπερ τὰ εἴδη τῶν σωμάτων. Plato (inquit) nunquã non mouẽtem animam existimauit: intellectũ autem immotum dũtaxat transgreßili motu. Aristoteles immobilem animam esse censuit, & eandem motus omnis auctorẽ: & motionis tamen accidentariæ nõ exortem, quomodo & formas corporum. Eũm librũ cùm uerteremus, aliter hunc locũ traduximus, aliud exemplar secuti. Verùm his auctoribus planum fit, illud Ciceronis dictum non posse ad Aristotelem referri, qui entelechiã pro anima & forma, non pro mente & animo intellexit: nec entelechiam perpetẽ quandam motionem significare: cùm Aristoteles immobilem entelechiam esse dixerit motu suo & proprio. Idẽ Plutarchus eodem in libro hoc uerbum interpretans ab Aristotele de anima prolatum ita subdit. τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. Entelechiam autem pro actu exaudire oportet. De quinta autẽ natura ab Aristotele inducta Laertius ita inquit, εἶναι δὲ παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ ἄλλο πέμπτον, ἐξ οὗ τὰ ἀθέρια συνίστασθαι. ἀλλοίαν δ' αὐτὴν τῶν κίνησιν εἶναι. κυκλοφορικὴν γάρ. καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἀσώματον, ἐντελέχειαν οὖσαν τοῦ πρώτου σώματος φυσικοῦ καὶ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Esse autẽ præter quatuor elemẽta & aliud quintum censuit, ex quo ætheria omnia cõstituta sint. Sed & eius aliũ esse motũ, utpote circularẽ. Animã etiam incorporeã esse uoluit, & entelechiã primã corporis naturalis organici potestate uitam habẽtis. Ex quibus uerbis apparet entelechiã nõ esse ab Aristotele in quinta natura positã. Id autẽ

de intell

de intellectu & mente censuisse Aristotelem melius dici posset. de quo cùm multifariam ac subtiliter Aristoteles & Themistius disserucrint, unum ex utroq; locum assumam, quî id planum fieri possit: ne si iusta disputatione id probare conemur, in tædiũ abeat longior hæc multò digressio, quàm initio destinaueramus. ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν ὕλη ἑκάστῳ γένει, τοῦτο δ', ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα. ἕτερον δ', τὸ αἴτιον καὶ ποιητικόν, ᾧ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν τὰς διαφοράς. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνεσθαι. ὁ δέ, τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς. τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα, ἐνεργείᾳ χρώματα καὶ οὗτος, ὁ νοῦς, χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀπαθής, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. Locus hic unus est eorum quos Aristoteles offusa caligine obscurasse dictus est, ut à suis tantùm intelligi posset: nos tamẽ quàm poterimus explanatissimè uertemus. Quoniam uerò (inquit ille) ut in uniuersitate naturæ est aliquid, cuius altera pars unicuiq; generi materia sit, eaq; idcirco sic est, quòd omnia illa est duntaxat potentia: altera pars est, quæ causa est & effectrix, ut quæ omnia faciat, cuiusmodi rationem ars ad materiam obtinet: necesse est in anima quoq; has differentias esse. estq; intellectus quidã huiusmodi, ut omnia sit: alter uerò, ut omnia faciat: qui uelut habitus aliquis est, perinde ac lumen. Siquidem modo quodam lumen actu colores efficit, qui potentia colores sunt: & sic intellectus abstractus, & nulla cõcretione permixtus impatibilisq;, substãtia sua actus existens. & paulo inferius* ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δ' οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δὲ ἐστὶ μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστί. καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. *Sed nec interdum intelligit, & interdũ non intelligit. separatus*

uerò id est demum quod est, & hoc solum immortale est & æternum. Hæc uerba paraphrastice enarrans Themistius libro eodem ita inquit, Quum enim statuisset Aristoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterum pro forma mouente perficienteq; necesse (inquit) est easdem differentias in anima reperiri, & talem aliquem intellectum adesse, qui pars animæ rationalis præstantissima sit. Atque hoc quoque ex illis uerbis clarissimè innotescit, quorum pauloantè mentionem fecimus, De intellectu (inquit) & ui ea quæ cõmentatur cõtẽplaturq;, nihil adhuc liquet: sed uidetur diuersum animæ genus esse, solumq; id abiungi & separari contingere, tanquam perpetuum à morticino caducoq;. Hactenus Themistius. Hoc ultimum dictum ideo addidimus, primum ut planum fieret, id quod Cicero entelechiæ tribuit, Aristotelẽ nõ animæ, quam formam, id est substãtiæ rationem esse uult, sed intellectui tribuisse, duntaxat agenti, qui ab intellectu potentiæ differt, ut ars à materia: & hunc impatibilem esse immortalemq;, animam autem mortalem: siue Aristoteles intellectum & mentem, partem esse animæ diuinã præstantissimamq; intellexerit, siue aliud ab anima formalem rationem obtinẽte, quam entelechiam uocat. Prisci enim differentiam inter animum & animã posuerunt. Animus est (inquit Nonius) quo sapimus, anima qua uiuimus. Sine animo anima est debilis. Varro, In reliquo corpore ab hoc fonte diffusa est anima: huic animus ad intelligẽtiam tributus. Pli. lib. xxii. de iracundia loquẽs, Ergo & animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Verum enimuero inde maior illa quæstio existit, utrũ intellectum illum singulorum esse hoimnum Aristoteles ita existimauerit, ut homo post obitum suum immortalis futurus

Animus. Anima.

turus sit, quod mihi nõ uidetur: an unum esse intellectum uniuersorum, quem εσιηλιχόν uocat. Ita enim hoc implicuisse disputationum ambage ipse existimatur, ut ingenia studiosorum torserit potius, quàm certũ aliquid fixumq; reliquerit: de quo Alexãder ut de mẽte ita inquit, ἔτι δ' ἡ ὁ νῦς ἡ μόνος αὐτὸς τὰ ἐνθάδε διοικεῖ πρὸς τὴν τῶν θείων ἀναφορὰν, αὐτὸς τ' δυνάμει νῦς δημιουργὸς. ἢ μετὰ τ' τοῦ οὐρανίου ὑπάρξας κινήσεως. ὑπὸ γὰ ταύτης γίνεσθαι τὰ ἐνθάδε τῇ προσόδῳ καὶ ἀφόδῳ τ' ἡλίου. Sunt tamẽ nihilo secius qui existimẽt entelechiam duplicem esse. unam illã quam diximus ex sententia Themistij, Laërtij & Plutarchi, quæ nomen est animæ non modò rationalis atq; irrationalis, sed etiam physicæ. & hæc à corpore naturali organico inseparabilis est. Alteram dixerunt à corpore ita separabilem, ut à naui nautam, animam scilicet rationalẽ: quæ cum aliud sit à corpore, nec sit corporis forma, corpus ipsum, id est subiectum, cõponit & moderatur, perficitq;, & ita regit ut nauem nauta. ἥτις ἐντελέχεια ἐξωθεν ὅσα σωμάτια καὶ διακοσμεῖ καὶ τελειοῖτο ὑποκείμενον: ὅταν δὲ λέγηι τις τὴν λογικὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν, τὸ κεχωρισμένον εἶδος τ' σώματος λέγει. Secundum hoc nonnulla ex parte Ciceronis dictum defendi posset: qui fortasse quod apud aliquem philosophum legerat de entelechia, hoc Aristoteli tribuit eius nominis auctori, ut surrepere solet scribentibus obliuio. Themistius in secundo de anima cũ dixisset animã esse inseparabilẽ à corpore, quatenus sic est corporis totius entelechia, ut in securi ferri forma est entelechia, subdit, ἐμὴν ἀλλ' ἴσως γε, δοκεῖ κωλύειν τῶν μορίων τ' ψυχῆς, δύνασθαι καὶ χωρίζεσθαι τ' σώματος, ὅσα μήτε ὅλου τ' σώματος, μήτε μορίων τινῶν, τοιαύτην ἐχόντων ἐντελέχειαν, ὡς τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφὴ: οὕτω δὲ καὶ

Entelechia duplex.

δὲ καὶ ὁ νοῦς ἔχῃ δοκεῖ. ὅπως γὰρ δ' ἂν λάβῃ, εἰ μὴ ἔστι σώματός τινος ἐντελέχεια ἄρα τοιαύτη, ὥστε ἀχώριστος εἶναι, ἢ ὥστε χωρίζεσθαι, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου. ἔστι γὰρ ἐντελέχεια μέν, ἀλλὰ χωριστή. *Hac ratione animus huiuſmodi eſt entelechia, ut à corpore ſeparabilis ſit. quod de intellectu actuoſo intelligendum: cuius multa mentio apud eundem in tertio: & ab Ariſtotele ποιητικὸς appellatur, & ideo ſimilis hic eſſe ab ipſo oſtenditur. Hunc Alexander in ſecundo de anima τὸν θεῖον νοῦν, μὴ δύραθεν εἰσιόντα appellat: qui longa & ſubobſcura diſputatione oſtendit quonam modo ab Ariſtotele ἀφθαρτος εἶναι dictus ſit. Vtcunque, quiduis potius comminiſci par eſt, quàm ut inter reos inſcitæ ſententiæ, eius nomen auctoris à nobis recipiatur, qui extra omnem ingenij aleam, id eſt extra omne diſcrimen iudiciorum, Plinij maioris ſententia poſitus eſt, iudicis ingeniorum ſummi. Addam & alium locum admonendi gratia. Idem Cicero in ſecundo de natura deorum, fabricam humani corporis non modò felici & perſpicua, ſed etiam accurata & artifici facundia deſcribens, Ex inteſtinis autem (inquit) & aluo ſecretus à reliquo cibo ſuccus is quo alimur, permeat ad iecur per uenas quaſdam à medio inteſtino uſq; ad portas iecoris. Sic enim appellant ductas & directas uias quæ pertinent ad iecur, eiq; adhærent. Medium inteſtinum Cicero dixit, quod Græci meſenterion appellauerũt, & in primis Ariſtoteles: quod tamen inteſtinum non eſt, ut ex Ariſtotele apparet, qui de ea parte ita inquit, ὑπὲρ δὲ τὰ ἔντερα τὸ μεσεντέριόν ἐστιν. ὑμενῶδες δ' ἐστὶ καὶ πλατὺ, καὶ πῖον γίνεται. Supra inteſtina autem meſenterium eſt, membranaceum, latumq;, & pinguescens. Meſenterium ad uerbum Cicero medium inteſtinũ tranſtuliſſe uidetur,*

Medium inteſtinum.

cùm

cùm græcè ex eo (ut puto) dicatur, quòd media inteſtina complectitur. Ab eo autem uenæ & fibræ permultæ ſurſum deorſumq; ad inteſtinorum poſituram ferũt, cùm ipſum principibus uenis maiori & aortæ adnexum ſit, ut Ariſtoteles tradidit: id quod Cicero ſignificare haud dubiè uoluit. Nam portarum iecoris appellationem Cicero ab eodẽ auctore mutuatus eſt, qui pylas hepatos uocat, his uerbis: προσπέφυκε ἡ τῇ μεγάλῃ φλεβὶ τὸ ἧπαρ. τῇ δ' ἀορτῇ ὁ κοινωνεῖ. διὰ γὰρ τ ἥπατος Διέχει ἡ ἀπὸ τ μεγάλης φλεβὸς φλέψ, ᾗ αἱ καλούμεναι πύλαι εἰσὶ τ ἥπατος. Adhæret enim magnæ uenæ iecur, nulla parte cum aorta communicans. Siquidem uena illa quæ à magna proficiſcitur, per medium iecur pertendit ea parte qua portæ iecoris ſitũ habent. Proinde Cicero mediũ inteſtinum pro meſenterio dixit, in ea etiã parte elegantiſſimi libri, in qua Ariſtotelẽ ipſum exquiſita deſcriptione ſuperaſſe uidetur. Theodorus Gaza uir Græcus, nõ modò latinè doctiſſimus, ſed etiam medicus, lactes pro meſenterio dixit: quo nomine ab Hermolao Barbaro & alijs reprehenſus eſt, quaſi eo in loco hallucinatus ſit, uel in eo potius uerbo. At ego cõſultò eum id feciſſe cenſeo, ut qui in eo uerbo Plinij auctoritatem ſequi nollet. Lactes enim non tam inteſtina ſignificãt, quàm pingue illud quod ambit inteſtina. Tranquil. de patina Vitelliana, In hac (inquit) ſcarorum iecinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterorum, murænarum lactes commiſcuit. Quare immeritò Hermolaus hoc uerbum ut licenter uſurpatum in Spartiano notauit. Noſtrates piſcium lactes lactentias appellant. Verùm ut notæ & Ciceronem & Plinium eximimus, idq; meritiſſimò, ſic humana Minerua non diuina ſcripſiſſe eos meminiſſe debemus,

Lactes.

Cicero & Plinius humana ſcripſere minerua.

mus, aut numine quodam instinctos: ne Musas insectatus esse uideatur si quis eius notæ auctores semel atq; iterũ ad disquisitionem huius iuris consultorum candido proposito reuocauerit. Nec mihi ob id uideor litem meam facere, quòd controuersiam tanto auctori intẽtatam, ueritatis indagandæ studio cõmemorauì: cùm mihi Angelus Politianus uir egregiè doctus obtulisse se huic liti, non tam iuris causæq; fiducia, quàm Tullianæ maiestatis præiudicio uisus sit. Quid autem mirum, Ciceronẽ eloquẽtiæ magistrũ & principẽ, in sententia philosophica, uel in dictione potius hallucinatũ esse, cùm ipse Aristoteles in quarto Auscultationis philosophicæ in uerbo etiam physico atq; philosophico lapsus sit, ut qui uniuersum moueri per accidẽs dixerit, quod per partes moueri constat: tanquã utroque uerbo idem significaretur. qua in re, quod mireris, secum ipse pugnare cõuincitur. qua de re Themistius, ἆρ οὖν τὸ ὅλον κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται· ἀριστέλης μὲν οὕτω βάλεται, καὶ οἱ ἐξηγηταὶ συγχωροῦσι. φησὶ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται, ὡς ἡ ψυχὴ, καὶ ὁ ἀνθρωπος. ἐγὼ δὲ ἀπορῶ πῶς ἀμάχοιτο ἂν πρὸς ἑαυτὸν, νῦν μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ταυτὸν ἡγούμενον τῷ κατὰ μέρος. tametsi Aristotelẽ nititur excusare postea, uaria uerbi interpretatione, utiq; ueritus inuidiã reprehensionis tanti uiri, præsertim cùm eius esset operũ enarrator. Cæterùm Ciceronem rudem aut imperitũ fuisse philosophiæ, mihi persuaderi nõ potest, cùm & Philonem Academiæ principem Romæ audierit: & Theodorus Stoicus, à quo dialecticam edoctus est, apud ipsum Romæ commoratus & mortuus sit: quibus philosophis diligenter & attentè operam dedit, ut ipse in Bruto suo testatur. Quibus argumentis accedit studium Platonis dialogorum, cum admiratione summa, singulariq; profectu:

fectu: ut qui etiam in oratore ſuo conteſtetur non ſe è rhetorum officinis ad eloquentiæ ſtudium exercitationemq;, ſed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe. Sed redeamus tandem ad inſtitutum opus. His nominibus antiqui non ſolùm uſq; ad aſſem, ſed etiam ultrà uſi ſunt. Columella lib. IIII. *Auarius quidam dipondio & dodrante altum ſulcum, latum pedum quinque faciunt.* Dipondium *& dodrantem dixit pro pedibus duobus & digitis duodecim.* Et lib. III. *Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde ſulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dipõdium ſemiſſem latum cum feceris, patiere minimè duobus menſibus eum tempeſtatibus uerberari.* Vtũtur etiam *hiſtorici, ut* Liuius lib. VIII. *ab urbe condita,* Latinus *ager &* Phalernus, *qui populi* Campani *fuerat uſque ad* Vulturnum *flumen, plebi* Romanæ *diuiduntur. bina in* Latio *iugera, ita ut dodrantem ex* Priuernati *complerent, data, terna in* Falerno, *quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis.* Columel. lib. II. *Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur. nam commodè proſcinditur duabus, una iteratur, tertiatur dodrante. in liram ſtatim redigitur quadrãte operæ.* Dodrãtẽ operæ *pro tribus partibus diei artificialis dixit, ut quadrãtẽ pro quarta, hoc eſt pro nouẽ horis, & pro tribus.* Pli. lib. XVIII. *Iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerũ uno die, iterari ſeſquiiugerũ, ſi ſit facultas ſoli. ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem: quãdo & animalium labori naturæ leges ſtatuit. Quadrantẽ* Græci τέταρτημόριον *dicũt, &* τέτημόριον *trientẽ,* Δίμοιρον *beſſem, dodrãtẽ* τρίμοιρον, *ſextantem* ἕκτημόριον. *unciã* δωδεκατημόριον Plato *uocat li. VI. de legibus.* ὃ δὴ τὸ παιδὸς ἓν ἐμεμ δωδεκατημόριον. *Sunt & hæc uocabula ſignatæ pecuniæ nomina, ut docet* Varro.

Τεταρτημόριον.

Τετημόριον.

Δίμοιρον.

Τρίμοιρον.

Varro. As nummus erat libralis, dupondius nummus bilibris, ſeſtertius nummus duarum & ſemis librarum, dictus quaſi ſemiſtertius, Græcorum imitatione, qui τρίτον ἡμιδραχμον dicunt duas drachmas & ſemis, & ἕβδομον ἡμιτάλαντον pro talentis ſex & ſemis. Herodotus in primo, ἕλκων ϛαθμὸν ἕβδομον ἡμιτάλαντον. Pollux, τρίτον ἡμιδραχμον αἱ δύο ἡμισεῖαι δραχμαὶ, id eſt pendens ſex talenta & ſemiſſem. & apud eundem τέταρτον ἡμιτάλαντον, id eſt quartum ſemitalentum, pro eo quod eſt tria & ſemis talẽta. Denarius, decem librarum nummus erat, cuius quarta pàrs ſeſtertius, eo tempore ſcilicet, quo denarius decuſſi ualebat. Erat autem denarius argenteus nummus quatuor & uiginti ſiliquas pendens. Apud Priſcianum ita legitur, Siliquæ tres obolũ faciũt, duo autẽ oboli ſcrupulũ, tria ſcrupula drachmã. ita duodeuiginti ſiliquæ in drachma. ſic quatuor drachmæ in tribus denarijs, hoc eſt duæ et ſeptuaginta ſiliquæ. Hactenus apud Priſcianũ legitur. Quadrãs etiã nũmus erat, ut apud Iuuenalẽ,

Τρίτον ἡμιδραχμον.

Denarius. Seſtertius.

Siliqua.

Quadrãs nummus.

Sextans. Cædere Syluano porcum, quadrãte lauare. & centum quadrantes ſæpe apud Martialem. Sic etiam ſextans nummus erat, cùm pŏpulus Romanus in funere Menenij ſextantes contuliſſe dicatur à Valerio & Plinio. Sũt & uaſorum nomina, ut apud Perſium,

Vaſorum nomina.

Triens & Quadrans. —Calidumq́; trientem Excutit è manibus.—

Sunt & ponderum. Pli. lib. XXVII. Bibitur ad dolorem uuluæ & uitia. macerari oportet in ſextarijs tribus quadrantem radicis tuſæ per noctem & diem. & li. XXVIII. Ad tuſſim ueterem recens decoquitur quadrantis pondere, in uini ſextarijs tribus. Idem, Ad hoc uitium immittitur butyrum heminis quatuor cum rheſinæ terebinthinæ ſextante. Nec mirum eſt tam latè uerborum iſtorum

ſignifi

ſignificationem patere, cum cognata ſit & connexa ponderum ratio cum mẽſurarum ac numerorum rationibus: & ut aiunt illa carmina quæ Fauini eſſe dicuntur, ſi pondus menſuræ componimus, eadem eſt pars cyathi in ſextario, quæ eſt in libra unciæ. & ut in ponderum minutijs ad ſcrupulum peruenimus, ſic in mẽſuris ad cochlear. Quinquuncialis autẽ ordinum ratio in arbuſtis & uineis, & in quinquuncem arbores diſpoſitæ cur dicantur, comminiſci non potui: quid tamen ſit, ex Fabio facilè intelligimus, apud quẽ hæc uerba lib. VIII. leguntur, Nullus'ne etiam frugiferis adhibendus decor? Quis negat? nam & in ordinem certaq; interualla redigam eas arbores. Quid illo quinquunce ſpecioſius, qui, in quãcunq; partem ſpectaueris, rectus eſt? Sed protinus in id quoq; prodeſt, ut terræ ſuccum æqualiter trahant. Cicero in Catone, Cùm autem miraretur Lyſander & proceritatem arborum, & directos in quinquũcem ordines, & humum ſubactam atque puram, & ſuauitatem odorum qui afflarentur è floribus: tum cum dixiſſe, mirariſe non modò diligentiam, ſed etiam ſolertiam eius. Columella lib. IIII. Hæc in quinquuncem uinearum metatio, expeditißima ratione cõficitur. Hoc Demoſthenes in ea oratione quæ πρὸς νικόστρατον inſcribitur, ita expreſſit, καὶ τὰς ἀναδενδράδας ἐξέκοψε, καὶ φυτουτήρια ἐλαιῶν πορισιχῶν κατέκλασε. Arbuſtiuas uites excidit, & olineta in uerſus quo quouerſum digeſta confregit. Quod uerbum Suidas aſſequi non potuit. Xenophon ipſe, ex quo Cicero trãſtulit, ita ſcripſit, ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ λύσανδρος, ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δὶ' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ τοῖχοι τῶν δρόμων, συγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη. Cum autẽ locũ conſitum miraretur Lyſander, quòd

Quiquuncialis ordinum ratio. Arbores in quĩquuncem digeſtæ.

decoræ essent arbores, & stirpium consitarum æquabilis series ita in uersus directos configurata uideretur, ut ad angulos rectos pulchrè exacta essent omnia. Ex quibus uerbis cum Ciceronis collatis conijcere statim possumus quid sit quinquuncialis ordo, etiam si nondum intelligimus cur ita appellatus sit. Fortasse autem antiqui sic quinquuncem appellauerunt exactam plantarũ metationẽ, ut decussem exactam spatij diuisionem. Theodorus Gazes Ciceronis interpres directos in quinquuncẽ ordines græcè ita expressit, καὶ τὰς ὀρθὰς εἰς πεντάδα ὀλγώνιον γίγνεσθαι. obseruato scilicet Xenophõte, Ciceronis uerba uertens. Eo anno quo hæc scripsi, uineam habebã sterilẽ, & multis iam annis decoctricem. Huic cum auctionẽ diu (ut fit) minitatus essem, nisi in posterũ paria saltẽ cum expẽsorum ratione faceret, nec impensiorẽ ipsa culturã sentire uideretur, proscripta etiam emptorẽ nõ inueniret (male enim ob id ipsum audire cœperat, quasi nõ damnosam uineam nunquã emãcipaturus essem) ad extremũ eousq; damnatæ succensui, ut in ortũ eã transformare meditarer arboribus consitũ, nondũ tamẽ extirpatã. Hoc cum primùm in mẽtẽ mihi uenisset, arboribusq; eam ad soli naturã accommodatis conseruissem, frugi me hominẽ existimabam, omniq; religione ac superstitione solutũ. nam ultimi anni calamitate perculsus, tot superiorũ annorum sterilitatem excipiente, temperare mihi nõ potueram quin præcipiti iureiurando negarẽ unquam me postea teruncium in eius uineæ culturã impensurum. Quo iureiurãdo satis me defungi posse interpretabar, si ortum eam magis factam quàm adhuc uineam colerem, præsertim cum nullus inueniretur tam aduerso Mercurio natus, qui sibi eam indicari peteret. Sic autem rationem impensæ subduxeram, uix

ut uig

ut uiginti fr̃acicis eam mihi rem ſtaturam exiſtimarem. at conſitoris ſolertia quæſtuoſa cò me ſenſim perduxit noua in dies comminiſcendo, uiſendumq́; operis abſoluti decorem ſpeciemq́; pollicendo, ut à tenui illo & ſimplici primordio iuſtum tandem pomarium inſtituerim ingerũ paulo minus quatuor. In quo mihi ita euẽnit, ut qui auctionem facere prius prædij mei meditabar, & nummo propemodum addicere paratus eram, idem ſubinde liceri magno cogerer particulas confinium agrorum, ne inſtituti pomarij modulatio, ambulationumq́; metatio aliquo loco non quadraret. Intra id uillã ædificabam, ſimul & ipſum muro undenũm plus minus pedum cingebam craſſitudine in ſummo ſeſquipedali, in medio atque imo proportione emodulata. Hoc Sammaurianum prædium mihi futurum inſtar amœni cuiuſpiam Tuſculani ſperabã, quarto ab urbe lapide ſitum, in quo liberiores ſolutioresq́; congreſſus cum dilectiſſima mihi philologia exercens, mecum ipſe ſæpius commodiusque uiuerem. Hoc faciens, didici duplicem quinquũcialis ordinis rationem eſſe. Alteram noſtrates ſcacariam, quaſi alueolatam appellant. ſumpſit enim formam à poſtica parte aluei in qua ſcrupos hodie luſitantes promouent & reducũt. altera ratio reticulata dici poteſt, nõ in quadras ut prior, ſed in rhombos cõformata, ea forma qua ſpecularia apud nos plerunq; uidentur in feneſtris lumen uitro tranſmittentibus. Ego quadris uſus ſum pedum quoquouerſus quaternundenũm. Huiuſmodi ordinum obſeruatio Normannis ſolennis eſt inſtituendis pomarijs: quorum arboratores è ſeminarijs plantulas transferentes, ita ſtellatim decuſſare norunt ordines, ut in quãcunque partem te uerſes, rectam ſemper ſeriem uideas, nuſquam obliquante proſpectu in longi-

Sammaurianũ Budæi.

quum. Hæc habui de his uocabulis quæ ſtrictim primùm dicerem, quæq; uelut proœmium huius operis eſſe uellem. Itaque quãdò de integro ſermonem inſtauraturi hac eadem de re ſumus, ut eorum uocabulorum uſum magna ex parte obſoletum latinitati reddamus (ſic enim futurum ſpero) factum me operæprecium exiſtimaui, ſi nõ modò rem hanc totam latis per ſe ſatis finibus patentem proſequerer & abſoluerem, ſed etiam ſi diſputationem aliam ad hunc locum nonnihil pertinentem, & ueluti cognatam adiungerem, tametſi iam alto ſitu obſcuritatis erroriſq; ſqualentem, uix ut nitorem priſtinum lingua latina hac in parte recepturà uideretur. Cum enim de aſſe & libra pondoq; & rei nummariæ uocabulis multa ab enarratoribus neotericis dicta ſint, antiquorumq; monumenta ijſdem uocabulis ſcateant: nondum (quod ſcire aut ſuſpicari potuerim) à quoquam ſcriptorum noſtræ aut auorum longeq; ſuperioris memoriæ deprehendi potuit quem modum pecuniæ his uerbis ſtatuere debeamus. Proinde ita tulit animus, ut rem per ſe ſubobſcuram, & cum multa ambage auctoritatum implicitam, tum uerò gloſſulariorum errore perplexiorẽ factam, ſimul corruptis exemplaribus propemodũ comploratã, explicare nihilo ſecius improbo infamoq; (ut dicitur) labore aggrederemur. ſiquidẽ ſcitum illud comici poëtæ memineram, nihil tam difficile eſſe, quin quærendo inueſtigari poſſit. & dignam rem prorſus exiſtimabam in quam toto pectore incumberẽ. Atqui cũ ad hanc ætatem, ex quo poſt tenebricoſa ſecula literis ſenſim lux affulgere cœpit, eò iam profectus labores eruditorũ hominũ euaſerint, ut ad linguæ latinæ inſtaurationẽ perpauca deſiderentur: nemo tamen (ut ſpero) inficiabitur hanc operam prorſus adhuc deſideratam

*derata*m *esse*. Planum enim *facturum* me confido, neminem intra *octingentos annos*, ac longè plures fortasse, recte hæc uocabula intellexisse, duntaxat eorum qui commẽtarios ediderũt, qui in uulgus emanarint, aut aliâs innotuerint. An autem id assecutus sim quod anxiè perquisiui, lectorum erit iudicium, non tamen quorumlibet. Verumenimuero eam à me suspicionem lõgè amoliri uelim, quasi aut ingenij singulari quodam acumine fretus, aut reconditæ doctrinæ fiducia eam rem totam susceperim, quam uiri tot doctissimi ne primoribus quidem digitis sine noxa tractauerũt: id quod mox apparebit. Iure autem meritoq; facturum me arbitror, si in ordinem lautiorẽ literis studentium admittendũ me censeam: quibus aliquando ipsis liceat post emerita audiendi uel legendi stipẽdia (non enim tam fortunatus fui, ut in hac disciplina uocalem præceptorem haberem) stylo specimẽ sui facere. Proinde cum aliorũ scriptis his in rebus adiutus sim, quas ipse per me assequi non potuissem, & in id uideam literatos ferè conspirasse, ut uelut symbolam quisq; quàm posset lautissimam in mediũ cõferret, quasiq; in musæo donarium aliquod posteritati uisendũ consecraret: commotus & ipse sum, & æmulationis stimulis usqueadeo exagitatus (neque nũc primùm) ut impensiore studio eum locum inter scribentes tenere posse nõ diffiderem, quem multi aut ingenij præstantia freti, aut ingenti aliquo studiorum adminiculo subnixi, certatim sibi asserere quotidie uidebãtur. Itaq; alterã iam aleã iacimus, quandoquidẽ prior illa (de Annotationibus nostris loquor quas in Pandectas edidimus) non incõmodissimè cecidit, tametsi incursura ipsa in primorũ ordinũ offensionẽ uidebatur. Quippe rem per se inuidiosam, ferocius quàm par erat, in iudiciũ quasi in

theatrum adduximus ſcribendi tyrocinio: id quod tum demum ſenſimus, cum iam opere edito (quod domi ſimul noſtræ, & in officina chalcographaria cudebatur) qui inferbuerat animus, paulatim deflagrauit. & hactenus tamen impune ferre nobis contigit ab iis etiam ad quos ea res maximè pertinebat, nedum ab illis hominibus quibuſcum neceſſitudo nobis humaniorum literarum nomine intercedit. quanquam impunitatem mihi ſtolidè fortaſſe promitterem, niſi etiam gratiam me iniiſſe iiſdem ab ipſis iuris peritiſſimis experimento didiciſſem. uſqueadeo quod candido atque ingenuo propoſito ſuſceperis, etiam ſi in eo tranſigendo (ut eſt humana conditio) ſecus nonnihil imprudens admiſeris, non ſolet id ferè non bene tandem uertere. niſi ſi forſan id eſt ueritatis numen, ut rem principio inuiſam, aduerſoq; rumore exploſam, ad extremum etiam popularem reddere plauſibilemq; potuerit. Quorum enim hominum odium inexpiabile contraxiſſe muſteo adhuc opere uidebar, eorum nũc occurſum uix fero, de pollicitatione me reliqui uoluminis conuitioſe appellantium. Quorum auctoritati tantum tribuo, ut rem depoſitam neſcio an abiectam, retractare denuo coactus ſim. In qua ipſa cum occupatus eſſem, animi cauſa (ut fit) auocamentum quærẽtis, parergon hoc arripui, initio quidem modulis diuerticuli deſtinatũ: rerum autem ſerie perpetua aliã atq; aliam deinceps commẽtationem ingerente, conſq; progreſſum me eſſe ſenſi, ut ex parergo, id eſt operis inſtituti diuerticulo, plenum opus factũ ſit, ut Græci dicunt, ὥϛε καὶ τὸ παρεργον ἔργον γέγονε. Hæc ſatis ad exteros Italos, & alios ubicunq; gẽtium literatos, quibuſcum ſacris iiſdem initiati ſumus. Quibus quidem ipſis in muſei cella cõtigit incubare, non etiã qui ex prõ-

nao

nao (ut aiunt) Musas salutauere. Eorum enim nullum ex albo reijcimus: quando id fieri non posse putamus, ut qui literarum humaniorũ studio sint expoliti, non ijdem quoque sint iudices nobis æqui. Ab nostris autem metuẽdum nihil erat, nisi quosdã homines primariæ auctoritatis aut dictitare aut mussitare comperissem, cum unum tantũ genus hominũ literarum bonarũ studio aptũ, atq; etiam natum esse, tum uerò nos operam & oleum perdere, qui in eo uitæ instituto ingenia exerceamus: non aliter ac lienosos qui instituantur ad cursum. Hoc quũ nostratium quidam rescissent, primum mirari auctores, deinde eo magis succensere, postremò re planè intellecta fremere. Sed reliqua (ut arbitror) silentio nunc premẽda, ut omnia in potestate habeamus si fortè illi æquiores esse cœperint. Nisi uerò obscurum esse potest, cur homines Frãci externa ingenia sese exosculari dictitent, nec stomachi sui doctos in Gallia uidisse. Quos si ueritati inseruire potius, quã animo suo indulgere existimarem, aut ea esse eruditione, ut latinè loquentes intelligere sine magistri opera & prætoris possent: facilè (nisi fallor) ostenderẽ cur adhuc factũ sit ut dicendi facultas olim uernacula Galliarũ, literis iãdiu in Italia illustratis, in Galliã nõ reuersa sit, transalpinarũ ipsam rerum plus quàm & par est & utile cupidã. Qua (malũ) opinione fallere se in re tam clara hominum iudiciũ credũt, qui ne in ijs quidem fefellerũt, quæ integumẽtis omnibus compositi uultus speciosiq; sermonis egerunt? Vsquecadeò enim omnes hominum sensus iam innotuere in uulgus, ut fidem quidam non faciant uel si aram utraq; manu tenẽtes ausi sint sanctissimè deierare. Itáne uerò si Franci quidam homines aut malè obsequiosi, aut ex ingenio suo uiuentes, nec per istorum genium iurare

Dicendi facultas Gallis olim uernacula.

didicerunt, nec ſolitis hac ætate lenocinijs eorũ ſe potentiæ uẽditare: ſatis digna cauſa fuit quamobrẽ calcata charitate patriæ, odio tranſuerſi aut liuore raperentur? mihi certè non uidetur. Atqui ſi ingeniorum ipſi & doctrinæ (quæ nos quoq; in externis mirificè agnoſcimus) admiratores ueros credi ſeſe uolebãt: benignè igitur uel exteris facerẽt, idq; eo nomine, ut intelligeretur cur uiros ipſi doctos præmijs adſciſcerẽt. Sic enim eloquentiã & poëticã & literas elegantiores patriæ dicerentur uel dediſſe, uel reddidiſſe. Nunc cũ id nõ faciunt, uideant quæſo ne externis uerba dare potius, quàm nobis facundiã optare uideãtur: immò (ut planè loquar) ne ſubdolã mẽtem prodant, aut certè maleuolam, qui priuato uel ſtudio uel odio inſtincti (nam quam aliam cauſam conijcere quiſquam poſſit?) ſuggillationem patriæ inurere non timeant. De qua quàm bene alioqui ſint meriti, publica fama uiderit. Sed criticam ſeueritatem cognoſcere in hominibus imperitis precium eſt operæ: Galli omnino homines nec ad poëticã artem nec ad oratoriam nati. Quis hoc iudicium facit? homines germana in Francia nati, in ſinu Franciæ aliti & educati, & nũc in gremio euiſdẽ hoc dictitantes. Qua igitur tandem fiducia hoc iudicare præſumũt? age quid tum poſtea? qui à patria honeſtiſſimum quodq; decus meriti, immeriti tulerunt. Egregios ciues, & patriæ amantiſſimos! Audiamus porrò, Solis hominũ Italis hæc ſtudia capeſſere iure ac moribus licet. ſic enim fert cæli ſoliq; natura, ut infantes etiã illic diſertè numeroſeq; uagiãt. O acre iudicium hominum, quibus tamen ipſis inter claſſica recitanteis Italos exaudire tantum uacauit. Sic'cine Frãcos homines pituitoſum fel habere ad iracundiam putant, & craſſa quoque ad ſtudia præcordia, eorum ut ſtomachum

improb

improbitate tanta prouocare gaudeãt? quanquam latius patet hæc contumelia, quàm ut in literarũ ſtudioſis conſumatur. Ad eos enim etiã pertinet, qui literarũ ipſi imperiti, ingenioſos tamen liberos & ſpei magnæ genuiſſe ſe arbitrantur. Porrò etiam pãtet. ſolis enim Italis doctos eſſe licet ac diſertos per iudices iſtos noſtros, Muſarum (credo) & Apollinis ſanctiſſimos antiſtites: qui ea fiducia utriuſq; facultatis, atque etiam linguæ utriuſq; iudicium præſumunt, quòd ut Aſcræus olim poëta ex tempore factus ad fontẽ Pegaſeium creditur, ſic ſe anno uno aut altero cum doctis ſuper menſam loquitando, uberem harũ rerũ ſcientiã hauſiſſe credi uolunt: quippe qui naſci in Italia doctos, non ſtudio annorũ triginta & amplius fieri putent. En quibus te approbes, ſi Mineruæ ſuffragio doctus haberi uelis. Heu miſerã conditionẽ noſtram, qui intabeſcimus literis, hasq; indignitates exorbere ac uorare cogimur, quàm cõcoctu difficiles ſtomachis æſtuãtibus & bilioſis: idq; eo magis, quòd ius nobis non eſt adprimores aut principẽ prouocãdi, quorũ iſti ignorantiæ impoſturã ex animi ſui ſententia facilitant. Illa autem illa ſingularis eſt temeritas uel amẽtia, obtrectationis (ut ita dicam) tragulas in uniuerſos intorquere, ſi quoſdã fortè priuatim incommodos atque inuiſos obſtinarint ferire. Illíne ut irato animo tantũ indulgendũ putent eſſe, ut propter unũ aut alterum expungendos, à caluo (ut dicitur) ad caluum è numeris eximant? uel quod quidam eorum huius calumniæ architecti declitant, ſe, cum omnia ſtudioſorum diuerſoria luſtrauerint, adhuc tamen quod quærunt, extra gentẽ Italam deſiderare? Ecquod igitur capitalius uerbũ illum hoc uerbo eſſe poteſt? Quaſi uerò quiſquam ignoret ſic eos bonos doctoſq; cis Alpes inqui-

rere, ut qui diuersissima uia congredi cum hostibus festi nant. Deus te perdat simultas, quæ oculis clausis in homi num obtrectationem impingis, & uelut mẽte capta pro positum maleuolum tuũ prodis. Tu ut tuorũ ingenia damnes quorum partim nec periculum feceris, nec alium fe cisse quenquam noris? partim ne facere quidem tu animo offirmaris, nec faciendum curare, cum tu id si uelis facere fortasse nõ possis? tum deinde exteros (si dijs placet) com mendatione inani quassaq; prosequare, ut licentiore ca lũnia possis in quos uelis desæuire? Hic hic nigræ succus loliginis, ut lepidè inquit poëta. Cedo igitur cui unquã do ctrinæ nomine benignè tute feceris, aut cui omnino non tua causa bene tantum cupiueris? Heu candor Mecœna tum eorũ quos & uidere nobis & obseruare cõtigit: qui simul & studiosis sunt & Reip. desiderati, insigni ad po steros inclinatione rerum. Superi immortales, quantũ in ter animos hominum interesse dicemus? Illos ut heroicis annis editos, nihil appositius quàm uiscera charitatis ap pelles. ita uniuersas cogitationes suas ad homines nostros iuuandos contulerant. Isti huiusmodi animum rebus no stris exhibent, ut ad delendũ Francici nominis splendorẽ incubuisse uideantur: quos tamen & ipsos non adeò liui dos esse crediderim, ut nisi trãsalpinis rebus oculos cupi dius adiecissent, premendi nostrum gratia in cælum lau dibus ferrent exteros. Quid enim consilij eos cepisse di cas? an ut eloquentiæ ac literarum gloriã desperare nos cogant? quid id eorum refert? quandoquidẽ huius ætatis decreto, nihil cum literis aulico comitatui. an ut gratiam ab Italis ineant? Sed quò inter Gallos ab Italis gratiam? Restat igitur ut aut priuatis studijs indulserint, aut non modò proterui, sed etiam propemodum amentes iudicen-

Horat. sermo. lib. 1.

tur

tur. Equidĕ libens ab ipsis audierim, utruḿne studia literarũ bonarũ hodie flagrãtissima quãlibet iniquo tẽpore, restinguere illa sua obtrectatione sperarint, an oblectandi sui gratia potius ingenia prouocarint? Illud certè obtinere nulla auctoritate possunt, ut oratorum uel poëtarum & historicorũ libros nobis è manibus ut prophanis excutiant, quas bonis iandudum auctoribus contrectandis inauguratas habemus. Nam qui famæ dudum per ora hominum iure uel iniuria obstrepẽti moderari nequiuerunt quo minus in circulis, in ambulationibus & sobrijs & basilicanis, pro castris, pro concione, nusquam nõ denique actus eorũ obtrectarent nõ cauillabundè modò, sed etiam tumultuosè: ecquid se illi iuris habituros putant in eorum Mineruam qui literas didicerunt? Scilicet hoc illud est, hominibus uenustis cupido incessit gallicum stylum prouocãdi, à quo sibi metuendũ nihil putant, ut quẽ hebetem esse & plumbeum dicitent. Nempe hac fiducia illudunt, Francicamq; Mineruã ut infantem & inermem despicantur, nec ægide terribilem. At ego ut Italos Francis ingeniorũ acumine præstare nunc insiciari nolim, sic non facilè concesserim ut præstent etiã docilitate. Quippe ut primis omnium Latinorũ Italis post annos centum licuit stylum suum ad cotem priscæ uenæ exacutum, scribendo dicẽdoq; explorare: sic nostris obuiũ est, ut omnibus, & antiquos & recentiores scribẽdo auctores æmulari. Nam salem eodem nobis precio quo Italis præteri, docere istos potuerunt actores theatrici, qui satyricis eos salibus totos sæpe perfricant, queis acriores non puto ultra Alpem aut Pyrenem inueniri. At enim innocentia succinctis omnium rerum securis esse licet. Equidẽ hoc fatebor, si intra uallum innocentiæ statiua se sem-

per

per habuisse rebus gerendis administrandisq; contenderint. Dicere igitur hoc audeant, & ego illis ordines omneis iudices feram, ni constantis famæ testimonio reuincuntur, ut ne ad populum quidem prouocare audeant. Quare ego suaserim eis potius (si me auctorem non respuant) ut infenso animo uel alioqui malè affecto usque adeo ne obsequantur, quin sese suumq; etiam fastigiũ respiciant, rationem anteactæ uitæ habeãt, nec in extremo summoq; actu sub persona primarũ partium indecorũ aliquid aut proloquantur, aut edant. Etenim quum sint eorũ nonnulli præteriti temporis continentia & grauitate ita obstricti, ut peccare ne tantulũ quidẽ sine crimine maximo nequeant: ij meminisse debent uitæ suæ cursum nõ ad amussim popularem exigi, sed ad eam quam sibi ipsi in mediocri fortuna præstituisse creduntur: ut si à pristinæ probitatis & integritatis orbita ingressum quoquo modo detorquere uideãtur, quicquid rectè ac præclarè antè fecerũt, protinus non uirtutis fuisse, sed ambitionis existimetur. Nã qui alijs moribus uiuere prouecta iam ætate, & ad instituta transire uidentur utilitati seruientiũ: ultimùm utiq; saluta sse recta cõsilia & honesta credũtur atq; dicuntur: perinde atq; ij solent qui ad tẽporariam modestiam belliſsimè cõpositi, simul ac se euasisse ad res secundas sentiũt, tanquam emeritis simulationis stipẽdijs, ambitum & cupiditatẽ profiteri perfricta fronte obduratáq; non uerentur. Aut igitur sibi posthac imperent studiosos Galliæ non odisse, procul ambitione summotos: aut si malè loqui pergant, & utcunque doctis incommodare, quosdam etiã expectent iusto dolori tandem obsecuturos. Nec sibi eo nomine blandiantur, quasi in sinu Iouis positi malè audire nequeant, aut quasi dolorem animo quantumuis

tumuis inuſtum Gallica ingenia ſtylo exigere non poſſint. Qui enim Ariſtarchos ſe orationis latinæ aut etiam architectos intulerunt, quum minimè ipſi eſſe didiciſſent artifices dicendi, Gallicæ fortaſſe doctrinæ, Italicæ diſcipulæ, extremam propediem manum acceſsiſſe ſentient, quum ex atrio Libertatis, ſuis ipſi maledictis reſpondentes audient. Neque enim ex uno aut altero opere debuerunt omne genus ſtructuræ omniũq; æſtimare. Sed quid hoc ego crimen perſequor, quum ijdem ipſi qui literas Gallis adimunt, non iam ſcientiam nobis elegantiorũ artium, ſed etiam prudentiam omnino quaſi ſenſum cõmunem abſtulerint? Quæ contumelia non ad unũ tantũ eundemq; neglectum ordinem, ſed ad ſingulos uniuerſosq; pertinet. Notum eſt enim quòd eius ſocietatis mancipes, quàm minimè decebat, nihil penſi habere dicũtur quo minus errata ſua luculenta clauo ductitando admiſſa, ignominia patriæ obliterare nitantur. Pròh ſupreme ſeruator! Nonne ſatius erat nos culpã agnoſcere quæ negari non poteſt, quàm clauum (ut dicitur) clauo protrudere, & culpam crimine expungere? Antiqui Romani dixerunt maieſtatem in populo, auctoritatem in Senatu eſſe: inde crimina maieſtatis appellata læſe, aut imminutæ: at nunc inuenti eſſe dicuntur, qui non contenti Remp. non iuuiſſe, imminuere etiam maieſtatem clariſsimæ gentis cupiant: & qui doctos poſſe Gallos fieri cum negauerint, inſuper prudentes in Gallia nec reperiri contendant, nec inueniri. Qui quum hæc dicunt, inexpiabiliſe inuidia flagrare non animaduertunt. Quaſi uerò cuiquam perſuaderi poſsit quæſtionem decretam de uiris bonis & prudentibus hoc tempore fuiſſe, quos uelut Optiones ſibi in rebus tranſigendis conſtituendisq; cooptarent. Verùm

hos

hos paulisper mittamus, quibuscum ex æquo nõ licet hãc iniuriam expostulare, ac uideamus cuiusmodi Homerus poëtarum sapientißimus Achillem suũ finxerit, ut ex eo scire possimus an res nostra publica rectè atq; ordine hoc tempore constituta sit: & mirari homines desinant, quòd per hosce annos primùm hominibus Francis animus cum re simul concidisse uisus est. Ille igitur rerum humanarũ perspicacißimus æstimator, quum sub Achillis persona fortem ac strenuum militem eundemq; ducẽ formare statuisset, deam illi Mineruam instantem identidem finxit, quasiq; condocefacientẽ monitione postica, nonnumquam cæsarie reprehensantem cum præcipitem cum ferri, atq; ira excandescere sensit. Achillem autem suum inducit inter irã ratiocinationemq; alternãtes Mineruæ tandẽ monitis obtemperantem, strictum ensem in uaginam ira suppressa edonitaq; condentem. Videre est illam quidẽ imperiosè uctantem, hunc autem iram obsequiosè prementem. Illa ni pareat ipse numini, uindictam interminatur: hic ponit uim animi, ne non paruisse dicatur. Memorabile figmentum, ac memoria etiam atq; etiam tenendũ: quo quid aliud poëtam significasse arbitremur, quàm animæ duas partes, iram, & rationem? Siquidem ille furorẽ iræ ac ferociam animi ratus circa præcordia grassari, rationis principatum, ac moderamen animi in parte summa capitis sedere censuit & uigere, uelut speculatorem à natura præfectum, qui omnia circumspectaret, atq; ut auriga quadrigis, sic feruori ipse animi atque alacritati moderaretur. Proinde quum ille poëta fons ingeniorũ dictus, talem strenuum militem, eundemq; ducem fortißimum inducat, ut nusquam ita destitutus, ita deprehensus, sit quin præstò consilium & rationem habeat (hoc est enim Mi-

Achilles. Homericus.

neruam

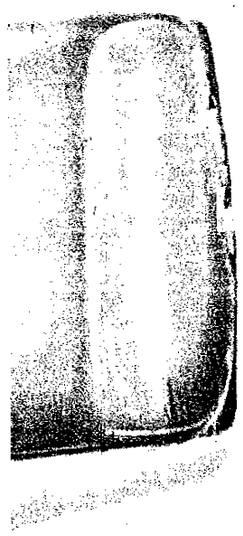
neruam uelut præstitem habere uel astitem) planum sit utique, qui sapientia & prudentia careant, res ab ijs maximas nec bello nec pace geri posse. Porrò prudẽtia ipsa aut summa dote naturæ datur, aut literarum cognitione cum sapientia comparatur: at utrunque nobis adimunt, qui nobis nec natura imbui, nec studio institui concedunt. Caput uerò erroris est, quòd nobilium natio indecoram esse literarum cognitionẽ claris penatibus ortis, semper existimauit. Hac enim opinione effectum est, ut rerũ nostrarum summa in tenebris plerũq; densissimis hallucinetur. Nam quum primores procerũ, ignorantiã literarum percupidè sibi uendicent, ac nihil sui muneris esse in pacis artibus credant: euenit ut plurima aulæ consulta ex paucorum commodo fiant, qui in rẽ ipsi suam suarumq; necessitudinum concipere edicta principis cõsultaq; didicerunt. Sic fit ut regio nomine paucorũ regimẽ obumbretur: nomen olim inuisum apud eos qui respublicas in populis & ciuitatibus condiderunt. Atenim quosdã regibus subseruire necesse est, qui ijs muneribus fungantur, quæ per se reges obire iam nequeunt. quis negat? Sed si eo amplius legitimũ iam & regiũ esse cœpit, illis omnia credere ac delegare, quibus ab latere & auribus principibus esse contigit: sint sanè omniũ potentes, quando eò deliciarum uentũ est. & inertiæ immunis & feriatæ: sed sint eiusmodi, qui optimates uocari & cupiãt & debeãt, quiq; latus principis cingentes, maiestatem eius augustiorem faciant. Nec dicatur unum omnium regem maximũ, solo corporum stipatu quasi adminiculo subnixum, non animi uirtute ac scientia niti. Delectum modò hominum principes habere instituant, literisq; & ingenijs & industriæ fauere: sic fiet ut nec doctorũ Francia nec prudẽtiũ

Procerũ ignorantia.

inops

inops reperiatur. Sed enim eo tempore doctos & sapientes necesse est latere & secedere, quo tempore dissimules ijs homines in lucẽ prodiere. Huius igitur mali causa est nobilium institutum, qui res cõsentaneas, & mutua openixas, generis claritatẽ, literarumq; peritiam, collidi inter se & dissidere putant: quo errore factum est, ut disciplinæ olim ingenuæ appellatæ, ad plebem iamdiu transierint, non tantum à nobilibus sed etiam (ô mores perditos) à sacricolis repudiatæ, ne non satis generosus esse & lautus antistitum ordo præsulumq; putaretur. Inde autẽ illa extitit indignitas, non tantum incõmoda, sed memoria nostra etiam ferè dira, quòd principes natura boni, sed blandimentis incuriæ capti atq; immunitatis, cui à pueris insueuerunt, auctoritatẽ regiam, rectè, perperã, dignè, indignè factis accommodant, quãdo semel omnia amicis permisere. Qui si literas scirent ipsi, gentiles'que sceptrorum: nec sacrosancta utiq; nomina inuidiæ opponerentur, nec tam licenter ob oculos principales cercopũ præstigiæ ludificari pergerent, quarum semper impunitas moribus nostris fuit uel à iurisdictione summa. Adde quòd Senatus ille selectorũ prætorianus & castrẽsis, interpres principis placitorum, paucissimis sæpe uiris hominibus haud ita multis constat, partim literarũ nescijs, partim iuris sui magis quàm publici consultis: unde uisi sunt aliquando turbines ex caligine densa consiliorũ oborti, late spes popularium fortunasq; percellere, nequicquam superũm hominũq; fidẽ populo implorãte? Quid? illud quale est, quòd cũ omnia pro potestate arbitrentur, cũ ita comitijs nostris præsint, ut sine eorũ auspicijs pauci renũtientur: nõ satis eorũ quidã habuisse dicũtur, meritos & graues per multos, & secũdo rumore cõmẽdatos,

Nobilium culpa iacẽt literę.

aut

aut aliquo uirtutis ſpecimine cognitos, præterire, niſi etiam capitali conniuentia tranſmuſſos, aut ignominia afficere conarentur, aut huiuſmodi eſſe omnino ſcire ſe inficiari? Præterijſſe dico? Quid ſi etiam obnuntiaſſe conſtat, quaſi latens aliquod uitiũ obueniſſet? ſiue id ſimultati datum eſt, ſiue ut ij tantum præficerẽtur, quos eis cõmodum fuit. Qui ſi de cœloſeruaſſent, ut exiſtimari uolunt: perniciosas ſæpe renuntiationes diſturbare potuiſſent. Quantam autẽ indignitatẽ homines haurire cogũtur, cũ certo certius ſit, nihil ſapere principi poſſe, quod his præguſtatoribus non antè placitum ſit & probatum? Quin igitur urgemus ut confeſſionem ab inuitis exprimamus? Neceſſe eſt enim ut uel linguam palatumq; ſtupentia ſe habere fateantur, uel certè amori odioq; ſeruiẽtia, qui inſulſos à ſapientibus internoſcere uel nolint, uel nequeant. tametſi huiuſmodi hominum conatum non magis improbum eſſe quàm irritum puto, ſiquidem ſtudij ardorem reſtinguere premendo, aut ſecundæ famæ ſplendorem obſcurare nituntur. Nam ut palma arbor in pondus attolli dicitatur, ſic uirtus ſuppreſſa, ſtudio maiore erigitur. Opinionem autem nõ uanis rumuſculis collectam, ſed claris induſtriæ documentis emanantem, quis inhibere poteſt? Splendet enim, ſplendet, ſolidæ & expreſſæ uirtutis exiſtimatio, etiã relictæ in umbraculis, aut procul ab ambitu remotæ: ut uicciuerſa, in quibuſdam fulgor adumbratæ uirtutis aut ſapientiæ, obruitur plena luce, cum illuſtri magiſtratu gerẽdo, taquã ad radios ipſi ſolis aut ad faſces admouentur. Equidem (ut ad eos redeam quos interim omiſeram) libens ipſe ſuaſerim, aut etiam poſtularim, ſi qui ſunt ex ea ſecta Philoxeni ſuperſtites, qui rerum Gallicarum tranſactores ideo in Italiam

petendos esse duxit, ut nostrates homines rerũ actu summoueret, non quòd eorum solertiam præ nostrorum admiraretur: commodis ipsi ut immodicis comiter ornamentisq; perfruantur, quæ nostrarum rerum clade quæsita nullus est qui non norit: externosq; ita suauientur si placent, ut Francos non despuant. satius enim id esse censeo, quàm offirmata iniquitate eorũ abrumpere patientiam, qui res tacendas effari Stentorea uoce possint. Neq; uerò negauerim sæpe è re Gallica fuisse, in rebus transalpinis externorum operam experiri. Quosdã enim adscititios nouimus non modò industrios, sed & exploratæ fidei, qui egregiam & singularem operam & in quietis consilijs & in bellicis rebus nobis nauasse dicuntur. Sed si in rebus domesticis non modò externo milite, ut iam fieri cœpit, sed etiam in omni parte Reipublicæ externorum operam adsciscendam censebimus, magis id adeò ut paucorum commodis seruiant, quàm ut publicè prosint: quæ tandem nostrorum erit functio, aut quando suæ tutelæ Francia restituenda dicetur? O tempora! ô mores! Francia quæ olim sibi, alijsq;, & summæ rei Christianæ superesse uisa est, nunc degener & infans, ne suis quidẽ rebus satis est uel àgendis, uel eloquendis. Rem suapte natura indignam, auctores eius etiam fecerunt atrocem, indigni omnino ipsi qui uel intra uerba peccarent, nedum ut uiris studiosis omni ope incommodarent, quos suffragio suo (ut scimus) prærogatiuo benignè subleuare debebant. Quòd si homines innocenter industrios testimonio suo fraudasse, uiri boni existimatur officio non conuenire: quid causæ est quin magnum in sese dedecus admisisse uideantur, qui etiam cupidè fecerunt ut odisse crederentur? Vtinam autem fieri posset, ut cæcæ nostræ que-

relæ

relæ in eos tantum impingerent, qui culpæ auctores ipsi, aut affines esse dicuntur: liberius omnino nobis destomachari liceret: nunc autem uereri subinde mihi succurrit, ne aberrante hominum coniectura, in eos uis doloris incumbat, in quos minimè uellem. Sunt enim in quibus ne guttam quidem criminis huius hærere uelim, quanquam eorum culpa tolerabilior quàm aliorũ esset. Sed & eiusmodi nõnulli feruntur, ut si stomachum rursus moueriut, patientiam omnino tibi imperare non possis. Quo fit ut rem spinosam tractare uix innoxiè queas, & tamen tanta uis est numinis ad stylum manum urgentis, ut periclitari malis, quàm rumpi degeneri patientia. Næ ego satis admirari nequeo quorundã hominum amentiam, qui in rebus ipsis secundis famæ suæ consulere uel negligunt uel nesciunt. Nos tres uiros uidimus, qui ad magnos honores assumpti, cælum nostrum impleuerunt nominum suorum celebritate: quorum duo tum æquales, tum simul in actu summo rerum Francicarum fuerunt. Hos ita inter se iunctos diceres, ut aërẽ & ætherem. Quicquid enim potentiæ alterutri accedebat, alteri id omnino decessisse uidebatur: ut inter illa duo elementa ea est uicissitudo, quicquid alteri deperit, in alterum ut infernè supernéque transeat. Verùm æthereus ille tum summa quæque sibi uendicans, tum ad cœlum hominum uoce obseruantiáque elatus, tam proximè etiam olympum euaserat, ut quicquid Iunoni Iupiter inter suauia diceret, latere eum uulgò non putaretur. Quum autem ille alter fastigio fortunæ inferior, libramento tantum suo staret, doctrina scilicet & industria ac maiestate, summo paribus magistratui: hic ui maiore fati supra omnium aspectum sublimè ferebatur. Qui cum uotis tan-

tum non ſuis Parcarũ fuſos conuolui exiſtimaret ac confideret, arrectiſſimas quaſq; ceruices ſubmitti ſibi uolebat. Cum autem ille alter eruditione Varro, animo irrequieto & uerſatili Porcius, libertate non obnoxia Cato, ſuperioris magis illius ſuccumberet impotẽtiæ, quàm animo ſatis æquo cedere uideretur: id ad huius felicitatẽ fortunæ deeſſe tandem uideri cœpit, ut ille uelut obex è medio tolleretur. Id quod decimo magiſtratus anno obitu eius fortuito quum euenisſet, fatis iam haud dubiè nobis male cogitantibus: ibi ille Seianus, ut uidebatur, gaudio immodico perfuſus (quod alacritate futili & geſtiente prodebat cum ſuo conuiatu) omnia iam infrà ſuprà nutu uerti ſuo uolens, ſufficit ſtatim hominem in locum demortui, quem iamdiu deſignatum habebat ſiquid illi cõtigiſſet, ex cohorte obſeruantium. quo facto cũ in omneis ſeſe partes liberè uerſare inſtitiſſet (nullum enim Catonem eſſe ſuperſtitem ſciebat, cuius ſupercilium ſuprema ſors aulæ uereretur) inde iam apertè domus eius, cupiditatis, ambitionis, obſeruantiæ clientelaris diuerſoriũ fuit. Cernere erat omnium ordinũ non colluuionem (nam id tolerabile eſſet) ſed quicquid penè in quoq; ordine decoris eſſe uidebatur, certatim ſeſe addicentes aut ſpei alicuius certæ, aut repræſentati præmij auctoramento, aut admiſſæ noxæ metu, ſi non aſſiduè ille cultus contemni uideretur: quæ ut minima numero, ita potiſſima pars erat. Nam qui omnia in poteſtate habebat, quæ tunc erant ampliſſima, is unus omnibus ſufficere poſſe meritò credebatur. Quem autem plus iure ac legibus homines poſſe non dubiè intelligebant, extra eius præſidia agenti, ſecure uix eſſe hominũ opinione ius erat. Quin eousq; inualuit hominum opinio, huius ut impotentia, atque illius obitu,

aculei

aculei ſeueritatis, ſummæ etiam iuriſdictioni excuſsi eſſe uiderentur. Habuit pro cohorte prætoria non modò candidatos principis, ſed etiam miniatos, quorum ſtipatu ſe maximè uir clarus mirabatur, fremente ipſo Ioue Tarpeio hominum ſacroſanctorũ miniatore, qui ſibi eas operas à Briareo exprimi ægerrimè ferebat, id quod ẽũ ipſe uidi audiuiq; in Vrbe dictitantem fremebundè, cũ apud eum eſſem. quæ res in exitium tandem penè uertit domi-nicæ familiæ, euentu primordijs congruo. Quis enim neſcit uelamenta illa beata nõ tam cocco imbuta quàm cruore fuiſſe? O caram ſemper Franciæ mercem, & bellorũ precijs comparatam! Et ſic quoq; (ſi dijs placet) nunc licemur, licebimurq; ſemper natalitia, ut uidetur, ſceptrorum noſtrorum neceſsitate? Verùm in eo ipſius in reliquoq; comitatu literatum nullum hominẽ agnouiſſes, niſi ſiquis erat fortè unus inter externas clientelas. tam procul enim id genus hominum ab eius ueſtibulo ſummouebatur, quàm ipſe longè aberat ab eruditione iuſta & liberali. Et alioquin nullus ei fermè eorũ cordi erat, quos ille uir egregius de medio ſublatus fouiſſe uiſus erat. Quippe ut ille uirtutis & doctrinæ columen, ijs faucrat præcipuè, qui aut ceruicem non obnoxiam, aut indolem ingenij præ ſe ferre uidebãtur: ita hic interioris aulæ mãceps & dictator in comitatu regio, in delicijs nunquam uiſus eſt eos habere quos meritorum prærogatiua magis quàm ſuffragio aulicæ obſeruantiæ fretos eſſe ac cõmendatos ſuſpicabatur. Etenim cum proſtitutæ frontis homines in fidem fere libẽs recipiebat, ſicut amare & ſortari à lenone ſunt qui iucundius eſſe putant, tum omnia beneficentiæ ſuæ accepta ferri uolebat, uir cætera egregius (ne meritis eum laudibus fraudem) & in primis cõ-

mendabilis animi sublimitate, sordibus auaritiæ, atque omni obscœna uoluptate maiore, dignusq; qui uiam uerã intelligeret assequendæ gloriæ, tantiq; fastigij sustinendi & perferendi, quod regium penè æquauit arbitrium: cæterùm soliuagus accipiter (ut est in hominũ prouerbio) nec in prædatu sociabilis, ut qui in rerũ actu collegã ferre non posset. nam qui genesim summã habere se arbitrabatur, nullum non fastigiũ sibi secundũ esse censuit. Hic cum fortunam perpetuo sibi fauore aspirantem multum iam fatigasset, tandem grandioribus inceptis obrutus, quàm quibus par esse posset (& neminẽ solitarius rerum arbiter, ut dictum est, in consortiũ admittebat) ipse quoq; fato cõcessit: unus (ut arbitror) omnium quos ætas nostra meminit, æstu perpetuo iactatus inusitatæ ante se felicitatis: quare præter omniũ ferme opinionem accidit quòd ei fortuna summã manum negauit, fauorisq; colophonẽ, destituta tot hominum spe, & præsertim cohortis miniatulæ iam ad comitia honorũ fastigij uerticisq; properantis, quæ longius ipsa expectatione hominum prorogata sunt. Tantæ autem potentiæ non unum aut alterum, sed cõplureis successores reliquit, ex sinu tamẽ suo ante mortem productos. Nullus enim adhuc posthumus successor mortuo agnatus est: tametsi eorũ unus fortunæ se litasse confidens, cuius alũnus erat, uelut solus summi rerũ arbitrij creuisset hæreditatẽ, tantos repẽtè spiritus sustulisse uisus est, ut præter insolentiã in uultu eminentẽ, ferociam quoq; territantẽ loquendo exhalaret. Is in summo magistratu dissimillimus sui factus, usq; adeo omnia sibi suscipere permisit, & ad extremũ tueri quicquid ipse suscepisset fouendũ, ut dignos indignos, quos sibi morigeros semel expertus esset, in omni parte Reip. præficiẽdos curarit

rarit. moratos uerò perinde ac morosos inutiles Reipub. existimãs, quàm potuit longissimè in secessus ablegauit. utrisq; enim iratos superos esse credebat. Videlicet fortunæ indulgẽtia corruptus, atq; immemor personæ quã gerebat, quod uirtuti debebatur, illiberali obsequio dandũ esse cẽsuit. Ex quo factũ est ut quã existimationẽ primis & secũdis uitæ actibus collegerat, eam ipse in ultimo eodemq; summo actu totã effudisse uideatur. Aliquãdiu autem auctoritate grassatus assectis suis promouẽdis, quum orbis formã nouã mundo stupente cœpisset architectari, subita manus iniectione uim Parcarũ expertus est: uir (ut omnes arbitrãtur) summo magistratu dignus, si summũ semper magistratũ expectauisset, ac nũquã adeptus esset. usq; adeo in secũda ei sorte consenuisse, & uita perfunctũ esse præstabat. Sed qui fortunæ omnia tribueret, ut cuius præsentissimũ numẽ in rebus humanis esse existimabat, nc extremũ quidẽ fortunæ obsequiũ remittendũ esse censuit. Hic est ferè eorũ exitus qui modũ non nouerũt adhibere felicitati. Verũ ille quoq; mortuus est, cũ summi honoris conuulsa maiestate, tũ uerò summæ curiæ lacessita seueritate, seminibus earũ rerũ iactis, quæ insigni nostrarũ rerum clade postea expiatæ sunt: & ea tamen morte felix existimatus. Horũ uerò omniũ obitus, ut successorũ gaudio, ita secũdi & ultimi, risu & cauillis omniũ exceptus est, ueluti ludos sibi fortuna nobiscq; facilitante. Nam primus ille & summus, uita suo tẽpore non etiam nostro excedens, orbam non dubiè rempublicã nostram reliquit & destitutã, alios uix statuas utrum ex rebus ipsorum prosperis raptos, an potius dedecori impendenti exemptos esse dicas. Tametsi secundus eo nomine desiderium sui non modicum reliquit, quòd eam rerum inclinatio-

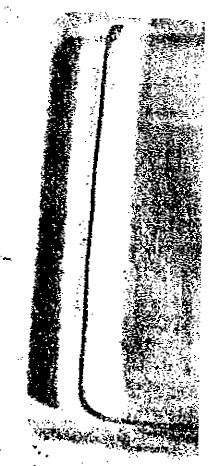
nem quæ secuta est, morari uidebatur: etiã si ipsum eius fundamenta primũ iecisse cõcusso orbe nostro omnes opinabãtur. Sed tamè utcunq; intererat superstitem cũ esse. eo enim ueluti tibicine fultas res nostras creditũ est, quãuis inclinatas impulsasq;, tamen nondum sic collapsuras fuisse. Accedit quòd grãdiora incepta sic reliquisse uidebatur, ut Apelles Venerem, quæ manum nõ inuenit operis inchoati præscriptum exceptura m. Verùm ô fluxam rerum humanarũ memoriam: hic cũ totũ occidentẽ nominis sui uel gloria, uel strepitu, uel elatis spiritibus impleuisset, sic anima repente cõcidit exhalata, ut nullius propemodum nũc in ore, ac ne in memoria quidem uersetur. In quo mihi post hoc regnum cõditum homo maximè falsus esse opinione usus est. Nam qui cedrina familiæ suæ stemmata quæsiuisse sperabat & confidebat, ne sui quidẽ memoriam nisi exilem atq; fugacem reliquit posteritati. Sed scilicet communi principũ primorumq; Galliæ erro re in quærendæ ueræ gloriæ curriculo ipse lapsus est. Nã qui beneficentia & suffragatione ingenia literatorũ excitare debebat, atq; ad omnia publicè cõmoda honestaq; toto pectore incumbere, ut rerũ præclarè gestarũ ueluti quibusdam gradibus in cælum (id quod exoptabat) hominum ore ferretur, monumentisq; æternis scriptorum post mortem conderetur: is ut Aspendius ille citharistes, qui omnia sibi intus cecinisse dicitur, in libera penus amplissimæ dispensatione, sibi suisq; prolixissimè frangens, publicæ opulentiæ dispendio se suosq; augendos esse cum cohorte amicorum assectarumq; ratus est. Atque etiam (ô stultum hominem) libens fecit, ut ornandis assentatoribus, ac supprimẽdis uiris doctis & grauibus, auctoritatẽ, & extruendis insanis ac portentosis prætorijs opulentiam

Cedrina stemmata.

Aspendius citharistes.

tiam uaniſsimè conſumeret, illam quidem (ſi ſuperis placet) ex donatiuis uenialibus exuberãtem, uacationibuſq; diuenditis ſacroſanctorum munerum. Eorum non abſimilis, qui ex materia carioſa & uermiculante ſtatuas ſibi erigentes, prorogare ijs ſeſe in æuum, ſuiq; memoriam arbitrantur. Sic Bagoarum apud Perſas immodica potentia, nihil poſt obitum eorum præter memoriam ſolam eunuchorum relinquebat. Deus immortalis, quãtum intereſt inter hominum cogitationes, actus, & inſtituta! Primus ille tot ingenij dotibus inſtructus, in muneribus obeundis remiſſus & compoſitus (niſi ſi iracunda ſeueritas uitio ei data eſt) ita ſe in magiſtratu geſsit, ut in eius funere ſummi honoris maieſtas, Franciciq; nominis ſplendor & claritas, elata fuiſſe uideãtur: cuius rei opinionem auxit ſecuta rerum inclinatio. At contrà ſecundus incitatus & uibrans, tertius eo amplius præceps, eo maxmiè nomine memoriam ſui rebus Gallicis inuſſere, quòd felicitati & gloriæ Francicæ funus indixiſſe exiſtimãtur. Hæc eſt enim omniũ opinio, hic ſermo, quem fama tumultuosè his annis circumtulit. Cui opinioni etſi iudiciũ meũ nõ interpono, me tamẽ ipſorũ miſeret, qui cum eſſent in loco præcelſo cõſpicuoq; poſiti, in ſeſe nõ inquiſiuerũt ipſi, nec obſeruari ſe omniũ oculis tunc meminiſſe potuerunt. Viri alioquin cõmendabiles, ſi ferendo ipſi oneri maioris fati fuiſſent. Certè alter eorum, qua erat animi præſtãtia, errore magis quàm propoſito lapſus uideri poteſt. Præclarũ enim ſibi eſſe uir literarũ neſcius exiſtimauit, cohorte millenaria futilium hominũ ſtipato ultro per Alpes citroq; cõmeare, quos partim annuis congiarijs à rationario publico principisq; donare inſtituerat, partim optimo quoque præmio uirtutis teſtatiſsimæ ſacro profa-

Donatiua uenialia.

noq; ornare. Qui si memoriam sui perpetuam cupiebat, monumẽtis utiq; præclarè rerum gestarũ eam fulcire debebat & stabilire. Ad eiusmodi autẽ monumenta condenda architectorũ manus adhibendas esse intellexisset, nisi planè nescius liberalis doctrinæ atque elegantis fuisset. Heu uana hominũ opinio, qui eorũ sortẽ suspiciunt ut beatam, qui rerum potiũtur in aula strepitu plausibili, quum nullã aut exilẽ ipsi sui relinquant memoriam post unũ aut alterũ quàm moriũtur diẽ. Ego quidẽ uel miserabiles esse puto, præsertim quum inclinationes temporũ & momenta rerum uelut Tantali saxũ capiti principũ ac fortunis eorũ impendeant. Quin & imperiũ ipsum quid est quod tantopere admiremur, ut numeris omnibus felicitatis ac beatæ uitæ coagmentatũ, nisi principes ipsi sibi memoriæ posteritatis inseruiendum esse censeant? quum postridie funeris inter regem uerũ perpetuumq;, & diurnum ludicrumq; nihil interesse putẽ, quales sunt aut personati reges in theatro, aut qui in peruigilio Epiphaniæ quum regalia agimus, regnum ad sesquihoram fabæ lusu sortiuntur. Refert igitur nõ quantum quisq; potẽtiæ assecutus sit, aut quàm numerosis hominum cultus sit clientelis: sed quid in uita memorabile gesserit, quos mores, quos homines foouisse ac promouisse prodatur. Enimuero si & principes & rerum potientes hoc intelligerent, tantum interesse inter utrunque fungendi uel principatus uel honoris institutum, atque si per uitæ agendæ curriculũ hos quadrigis albis sublimes, atq; ingenti plausu transuectos fuisse, illos plebeia & humili rheda, nec secundo populo, cursum peregisse diceremus: credo, ut est Gallorum animus gloriæ cupidissimus, nihil utiq; antiquius habituros fuisse, quàm ut bonorum & grauium existimationi approbare

probare se possent, & posteritati in alia atque alia secula ostentare, quæ hominum ipsa iudicium nec per sordes facere nec per ambitionem solet. Ecquem enim esse uel principem, uel à principe proximum aut secundum putamus, qui si germanæ gloriæ speciem intueri ac perspicere posset, eamq; regni uel potentiæ præmium unicum in hac uita propositum esse intelligeret, in flexu uel ætatis uel inclinationum rerum quoquo modo hæreret, ac non ad extremam usque metam sibi semper instaret? Equidem nullum nec regum esse arbitror, nec in aula præpotentium, duntaxat eorum qui simules sunt animo antedictorum. Age uerò si id quoque scirent, rerum gestarũ præmium solidum perpetuumq; esse nõ posse, nisi ab ijs decretum constitutumq;, qui dicendi præconio laudes ducũ clarissimorum pronũciare didicerũt: num etiã tum Galliam literatis & facũdis fuisse caritura putamus? Ego certè ita existimo, nostros ut alios quoq; nihil non assequi posse simul ut cœperint assequi uelle: & rerũ suarum præcones Franciã, non quoslibet, sed etiã Thalthybiadas editurã, si modò hoc principes intellexerint, priscorũ regũ clarissima gesta ideo in obscuro iacere, quòd rite initiatos eloquẽtiæ scriptores nõ inuenerint ipsi, nec æqualeis, nec posteros. Quũ autẽ per literarũ ignorantiã incuriãq; hoc principibus scire uel intelligere nõ liceat, fit ut quãlibet sublimes ipsi & erecti, hoc præstare nequeãt, quin à recto cursu felicitatis gloriæq; exorbitent. Etenim cũ habenas ferè ignaris rectoribus cõmittãt, illiq; in temonẽ peritos admittere rarò in animũ inducãt: quî fieri tandẽ potest ut inoffenso cursu plaudẽdoq; ad metã perueniãt? Simul illa res alioquin illustres infuscat deformatq; indignitas, quòd in curru sæpe assumptos huiusmodi uidemus, qui si res

rectè

rectè atque ordine procederent, pedites ipsi quidem ad frenos adambulare deberent. Vtinam autem ex eius officina quem superius diximus, ut ex equo quondam Troiano, primores omnes uiri heroicis animis uisendi prodijssent! Quidam enim eorum arduos eius spiritus, & liuore auaritiaq; maiores, aliasq; eius uirtutes non æmulati, ut est natura humana docilis in siniſtra, uitium illud eiusdem imitati sunt. Etenim uir ille animi nimius, admiratione summi apicis captus, quum externarum tribuum suffragia immensis pollicitationibus liceri institisset, hirudines illas bellorum ærario nostro admouisse cõpertus est, quæ exanguem ipsæ rei Francicæ opulẽtiã suctu iugi sorptuq; reddiderunt. Olim autẽ elusus cum peteret ut Cæsaris cãdidatus, didicit uti foro, ut tẽpora tum ferebãt. Quã cupiditatem nulli nõ notam, ut tamen prætextu aliquo obtegeret uel perlucente, quum emissarios emerendis obsequio centurijs ad capita classium dimittere statuisset, tum demũ externos admirari, & præmijs adscitos præferre nostris omni ope institit. Ex quibus internuncios, & spõsionum sequestres præpropere delegit, quosdam ita futileis, ut qui strophis maximè inclaruissent, eos ipse appositissimos transigendis negotijs arbitraretur. Nec nũc fando audita narramus. Oculis enim hanc indignitatẽ in Italia & in urbe haurire nobis contigit, cum minimè uidere putaremur quod nulli non oculato patebat: & præterea irridenteis uidebã Gallicam simplicitatẽ homunes peracutos, qui hominũ delectum habere nõ nossemus tum etiam quum copia ingeniorum domestica nõ careremus. Et nos miramur iterum nos repulsam uerticis honorum sacræq; dictaturæ tulisse? Ex eo iam tempore motorios omneis actus atque etiam turbulentos uidimus in theatro ditionis

Franci

Frãcicæ. O' beatam futuram te Francia, si intra te tãtum felix esse uoluisses. Nam ex quo tempore extra fines auitos prosilire tibi uisum est, cum charissima pignora longissimè amandasti, ad te nunquam reditura, tum uelut abdicatis tuis, alienis sinum pandere destinasti. Quòd si in rem atque existimationem tuam futurum uidebatur, ut ad te aut gente aut cognatione potentatus pertinenteis omni ope reposceres, idq; quandò nisi Marte disceptante atque arbitro cõsequi nullo modo posses, uirium tuarum specimen facere extra fines oportebat: oportuerit sanè, quandoquidem arduũ est rebus temperare prosperis. Sed quis te superûm infensus ita præposteram egit, ut choragis pastophoris pyrrhicham saltare præclarum esse duceres? uidelicet nõdum intelligebas nec rei nec famæ tuæ ita rationem habituros, quin quo iure quaq; iniuria corollarium illud belli assequi conniterentur, primùm uenerandissimum (ut uocant) & ad extremum beatissimum: nullisq; cancellis iudiciorum ambitionẽ perditam coërceri in ijs hominibus posse, quos fretos uertice sacrosancto uidemus iudices prouocare digitis argutulis. Verùm ille primore impetu retroactus, quum ui maiore rem aggredi statuisset, omnesq; iã tribus aut laturus aut ablaturus uideretur (& erat tum Argyraspidũ cohorte succinctus, præter alas obequitanteis) ibi tum repẽte (ô lubricũ gradum felicitatis) à fortuna destitutus, uel ijs potius plagis indutus (ut est mens cæca mortalium) quas ipse texuerat, anxietati animi par esse non potuit, ut multi opinantur. deprehensa enim felicitas citò curis grauioribus angentibusq; succubuit, quarum insolens erat. Hic & alter immatura morte rapti, hoc lucri feciss dicũtur, ne actuum suorũ catastrophẽ uiderẽt patriæ luctuosam. Vtinam autem

Digitos argutos & crepitantes præferre solent ij qui despicari se dicti tant.

Alæ sunt equites Franci quibus ille tum erat comitatus.

tem eius ſequaces, quorum ad ſtomachum Gallica non facit oratio, non magis Italiam quàm Italos adamarent, aut certè Italicam doctrinã cum Italia: literæ (ut opinor) bonæ ex Italia non modò ad nos ueniſſent, ſed etiam propemodum in Franciã cõmigraſſent, & iam Franci homines eſſent capaces eloquentiæ. Sed quoto cuique unquam in Francia ſtipendium datum eſt duntaxat non pudendum? Amicos ipſe ex Italia habui, à quibus non ſine lachrymis diuulſus ſum, quũ prouincia paucorũ crimine ingrata fãceſſere ſe dicerent. Neque uerò, neq; inquam Gallorũ ingenia ad literas perdiſcendas ſunt inepta: ſed quia literæ lautiores nihil ad rem ampliandã patrimoniáq; facilitanda hodie pertinere noſcuntur, elegãtiæ ſuæ frugem hominibus quæſtuarijs atq; ambitioſis approbare nequeũt. Rẽ autẽ facere, quàm res gerere, aut geſtas res ſcribere, maioris multo artificij, magisq; expetendi, apud nos eſſe creditur. Quò igitur tantopere Italos, ſi nõ ad eruditionem Gallorũ? At res ipſa clamitare uidetur, nõ Italicã doctrinam ex Italia, ſed commoda, ſed ornamẽtta, ſed quod dicere nunc muſſito, paucis hominibus quæri, quorum hiãti cupiditati fortuna quãuis profuſa ſatisfacere nequit. Habeant illi ſanè ſibi omnia, quod abſq; captione noſtra fiat: abſtineant modò uerborum contumelia, & alium prætextum conſilijs ſuis inueniant. Sed quàm præclarè natura, quæ ſimulationi ſedem in fronte, ſermoni in ore dedit! conſpicuo ut in loco diu fallere ne poſſent. fit enim perrarò, frons ut ita ſermoni ſubſeruiat, aut uerba fronti congruãt, quin malè tandem conſcia mens quoquo modo prodatur. Scitum etiam illud aiunt, diu neminem perſonam ferre poſſe. Verumenimuero quandò ad cardinem huius cauſæ peruenisſe me ſentio, atq; ad id aperiendum quod

in aliud tempus reſeruandum eſſe duxi, uela iam querelæ mihi contrahenda ſunt. Qua de re enim agitur, explicare amplius non ſtatui. Ignoſci autẽ dolori noſtro (cui nonnihil datum eſſe non nego) ab omnibus æquum eſt, qui uel patriæ iuſta charitate ducuntur, uel quos omnino nõ pœnitet quantum in literis diſcẽdo profecerint, uel certè qui ingenioſos liberos ſperant ſeſe genuiſſe, olimq; gentem illuſtraturos. Ego ne ut patriæ, quæ me genuit, quæ me aluit, quæ me utcunque docuit, denique cui obſides liberos dedi, ignominia affectæ, non condoleſcerẽ? non ijs natalibus ortus ſum. Calumniam paſſæ, non patrociniũ qualecunque præſtarem? haud ita ad hæc ſtudia incubuiſſe uiſus ſum. Immo uerò quum in patria literas didicerim, non actione populari potiſſimùm experirer an uſui patriæ & ciuibus eſſe poſſem? Ecquæ autem tandem popularior eſſe poteſt actio, quàm quæ ſuum populi ius tuetur? quæ ignominiam popularem ſingulorumq; propulſat? Equidem ſic contendo: qui ingenuis ipſe parentibus natus ſit, auumq; ac proauum ciere non ignobiliſſimos poſſit, nec ſe in ſeruitutem aliquando abduci à plagiarijs hominibus paſſus ſit, ut inter uenalitios in cataſta illiberalis obſeruãtiæ ſeruili precio indicaretur, idemq; ijs ornamẽtis quæ nec uirtute nec ingenio, ſed potentibus in aula ſupparaſitando quæruntur, literarum ſtudium antiquius duxerit, ſi nec aduerſa Minerua hoc ſe facere confidat, dicendiq; ſtipendia non grauetur implere: illuſtrãdi quoquo modo nominis ſui ius ei eſſe debere, ſi quid ipſe fortaſſe in medium comminiſci & proſequi ſtylo poſſit: neq; ea ſpe illũ prohiberi citra iniuriam poſſe. Hoc ius ſit ſanè Italorum ciuile aut proprium, modò nobis eo uelut trãslatitio liceat uti: quãquam reliquæ ferè gentes melius de ſe meritæ, id

Indicare eſt uẽditantis.

ius non

ius non magis Italicum esse quàm prouinciale cõtendunt. At Italorum extant opera quæ priscam literarum elegãtiam instauraſſe nobis ac retuliſſe iure creduntur. Quid tum? num per eos qui iam ſcripſerunt, conſumptum omne argumentum oſtentandi ingenij putamus? aut num Itali quia primi hoc certamen inſtituerunt, ideo ſolis eis gloriam hãc ſperare iure occupationis licet? Ego uerò quod ad hoc pertinet, ſic propemodum cenſeo, Italos hactenus meruiſſe ut iure (ut ita dicam) ſuo, literis lautioribus ſtudere uideantur. neque inuitus fecerim ut Italiæ alũmnis uelut maiorum gentium ſcriptoribus ſedendi in Orcheſtra huius theatri ius tribuam: ſed quis iam omni gradu atque in quintã claſſem deiectos aut ſummotos Gallos eſſe patiatur? aut quiſnam eſt eorum qui edictò quidem ignauioris metus non prohibeantur poſtulare, quiq; iniuriarum poſſint reos uel in tyrocinio quoquo modo inſimulare, qui libens hoc committat, ut ad ſe delatam certis auctoribus contumeliam, tranſmittens ſilentio, ſocordi etiam animo remiſiſſe uideatur? tametſi quod ad me pertinet, abſit ut quenquam ea de re reum deferre uelim aut poſtulare, eorum quidem quos alijs nominibus & uereor & probo, ſi tamen ſecum agi ciuili animo pati ſibi perſuaſerint. Nec nunc eos mihi uideor poſtulare, ſed inſignem iniuriam apud eos ipſos expoſtulare: ſi quidem audire ipſis uacat, & exaudire nos poſſunt. Verùm eſto (quod tamen pace dictum aliarum prouinciarum uelim) Itali hominum ſoli hactenus hoc nomine in cœlo eſſe dicuntur aliarum gentium opinione, hoc eſt enim Italos hodie omnium ore celebrari: ſed ſi Herculem & Liberum & Caſtores in cœlum ingentia merita ſubuexiſſe traditur, cur non poſſint olim & alij ſcribendi induſtria parem &

rem & ſimilem Italis laudem mereri, atq; adeò ius ipſum ſperare Quiritium? Neq; enim maiorum illi dij gentium, quos etiã ſelectos antiqui uocauere, conſcriptos illos deos meritorum ſuffragijs in cœlum admiſere: Itali in doctoriũ ordinem laudemq; adoptare grauabuntur, qui ingenij aut doctrinæ cõmendatione uidebũtur inclaruiſſe? Sed etiam mediuſſidius etiamq; uereor ne ineptire uidear, qui tanquam ad palum magno ſudore depugnem. Quis enim aut Italus aut aliusquenquam unquam aut Gallum, aut alium ex iure manu conſertum uocauit ob id quòd hanc ſpem laudis uſurpaſſe diceretur, quaſi in alienam poſſeſſionem temerarius inuaſiſſet? Noſtrum eſt hoc crimen, qui etiam nullo uindicante, ius omnibus commune, Francis abiudicamus. etenim externis quàm noſtris iuſtioribus utimur. quos tamen ut iudices iniquos, ita minimè infeſtos aduerſarios in re ipſa diſceptanda experiemur, ut ſpero. Nam quibus ingenia noſtra probare non poſſumus, ſi in certamen dicendi ueniretur, ij ne uelitari quidem & laceſſere pugnam Latino more, nedum pugnare iuſto marte poſſent ac certamine: niſi ſi eorum fortaſſe quiſpiã haſtas (ut dicitur) amẽtatas à comitatu ſuo mutuaretur. quo minus nobis anxiè hæc cauſa agenda fuit. Apud hos enim ſi quid uel ſcitum dixeris uel non inſulſum, ſtupida id aure ut fatuum deuorant & tranſmittunt. Enimuero hæc actio etſi ita mihi competit quaſi caput & fortunas meas, ut & omnium Gallorum, in ea agi putem: tamen ita occupaui, non ut cupidè anteuerterim, ſed ita res nata tulit, primæ ut eſſent meæ partes, non etiã ut poſthac ampliſſimæ futuræ. Erat & alioquin ſi cuiuſquam, certè meum, in hanc cauſam quoquo modo deſcẽdere, qui in his ſtudijs bonam partem ætatis iam cõtriuiſſem, nullius ſpe aucupij lucriq;

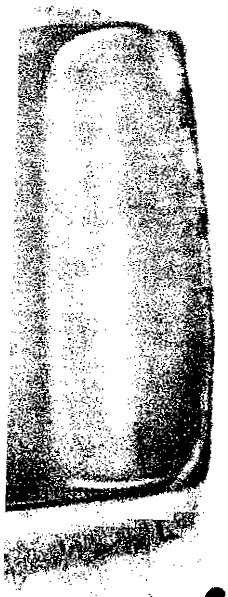
prouocatus. Proinde ita existimari ab omnibus uelim, tantum non integram à me causam relictam esse successoribus, ut ne libatu quidem magnopere præflorata uideatur. Nam neque mihi ipsi ita præscribi potest, quasi omnem aquam meam dicendo cõsumpserim, ut si reos eosdem, aut alios repetere olim in mentem ipsi uenerit, non multæ iterum horæ indulgeri mihi debeant. Cùm enim sic agendum duxi, ne rei cardinem attingerem, tum uerò sic temperandum, ne iugulum causæ quoquo modo peterem. nam quos & merita & fasces alioquin reuerendos faciunt, eorum sartam (ut aiunt) & tectam esse existimationem decebat. Tametsi quî fieri potest ut styli modũ teneas, qui etiam hominum patientia irritati, nihil sibi uidentur reliqui feciſſe (in hac re quidẽ) quo nocentiores fiant? Quotus autem quisque faceret, ut à quibus alioquin læsus, publico etiã nomine iniuria affectus esset, nec se hilum profeciſſe modestia ac silentio intellexisset, ab ijs gratiã inire turpi patiẽtia cuperet? atq; iniuriã propulsare quum posset, commodis ipse suis potius quàm existimationi patriæ consulendũ esse duceret? Equidem ipse eousque Aristippeus esse non possim. Proinde ut sit penes eos arbitrium quo quisque in numero in Francia esse debeat: malim tamen non nescios literarum oderint quàm despiciãt. Quid enim agas ubi tute aquam fluere tibi noris, & aut crimen agnoscere, aut respondere cõgaris? Atque equidem propè est ut dicam tanti esse in Gyarum ablegari, aut in Seryphum, dum aculeo dimisso libertas intereat. Quî si indignatione iusta orationis meæ uela implere uoluissem: rerum dicendarum copia facundum me fortasse ut quemlibet, indignitas etiam reddere uehementẽ potuisset. Quin & libertatis fines bono & populari principe tam latè pa-

tẽre

tère quàm ueritatis puto: intra quos tanquam intra liberius præscriptum expatiari licebat, nisi reorum magis quàm rei rationem mihi habendam esse meminissem. Nec uerò fortuna quamlibet improba tanta se flagrare inuidia diutius sustinebit, tantã ut in magnis uiris iniquitatem fauore immodico prosequi nõ desinat, si illi in posterum incommodi ac molesti esse pergant. Aderit enim aderit uotis euocata Nemesis: cui animaduersionem eorum antiqui consecrantes, qui rebus secũdis insolescunt, Adrastian cognomento quasi ineuitabilẽ uocauerũt. Interim nos æquitate animi fretos, suaui secundarum rerum aduersarumq; condimento deuoratas omneis indignitates concoquere oportebit, nec à laudabili uitæ instituto hominũ iniquitate aut temporum absistere. Huiusmodi enim stomacho eos esse conuenit, qui ad literarũ studia amore sapientiæ, non quæstus gratia incubuisse se dicunt. Quippe huius uitæ in seipso uersatur institutum: nec aliud extra se inuitamentum maius habere potest, quod quidem ab hominibus pẽdeat, aut à fortuna. Is quidem certè studiosi nomine indignus est, qui sese frui in studio non arbitratur optabilius esse, quàm se in ius ditionemq; fortunæ atque istorum per ambitum permittere. Proinde hæc & huiuscemodi non Catonis animo (ut aiunt) sed Ciceronis stomacho ferenda sunt. Ita autem mihi superos omneis propitios esse uelim (nulla enim religione maiore adstringere fidem meã possum) ut rerum indignitate, non cuiusquam odio incensus, hactenus stylo indulsi. Quare in primis eam mentem potentibus atque auctoritate præditis dari opto, ut in uniuersum prodesse uelint, ac singulis nõ obesse. Nihil enim nec generosius uelle nec innocẽtius possũt. Sin (quod absit) id fieri nequit, id nobis diuinitus dari, ut aut ne pos-

Nemesis Adrastia.

ſint ſtudijs noſtris incommodare, aut certè incommodando ne poſſint nos ab æquanimitatis gradu quoquo modo deturbare, in quo hactenus ſecuritate felices acquieuimus. Erit tamen aliquando (interim enim ariolari iuuat) principum prouidentiæ cauere, ne eorũ nomina factiosè ſupprimantur, qui publicè aut honorifici aut utiles eſſe poſſunt: & prudentiæ, uidere, ſiquæ familiæ ciuile faſtigium præpetes exceſſerint, ut in claſſes, circunciſis (ut dicunt) alis, in ordines q; redigãtur. Nunc perorationis loco ingenia Gallorum qualia ſint, antiquitatis auctoritate docebimus, ſolertis æſtimatricis ingeniorũ gentium: ne Gallomaſtiges Franci nimium poſthac ſibi placeant, quaſi ſoli inter neſcios iudicio præditi. Quo citius autem hoc documento perfungar, unum tantum eius rei auctorem laudabo, nec Italum ipſum, nec Gallum, & claßicum alioqui teſtem, ne à quoquam reſelli tantum elogium poßit. is

Strabo. *erit potiſſimũ Strabo, genere Cappadox, eruditione Græcus, iudicio priſcus, conuerſatione incolatuq; Romanus, terrarum multarum peragrator, ut ex geographia eius patet: in cuius lib. IIII. de Gallis loquẽs ita inquit,* τὸ δὲ σύμπαν φῦλον ὅ νυῦ γαλλικόντε καὶ γαλατικὸν καλῶσιν, ἀρειμάνειόντε ὄντι, καὶ θυμικὸν καὶ ταχὺ πρός μάχλω, ἄλλοςε ἁπλοῦν καὶ ἀκακόηθες. Διὰ τοῦτο ἐρεθισθέντες μὲν, ἀθρόοι σπεύδασι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ φανερῶς, καὶ ἀπὸ σπέυδεως. *Vniuerſa autem (inquit) natio eorum hominum qui Galli nunc & Galatæ appellantur, Martis ſtudio flagrans, animo eſt ſtrenuo & celeri ad conſerenda prælia: alioqui mente candida & ſimplici, & ab improbis moribus abhorrente. Itaque iniuria laceßiti, conferti coëunt in certamina, apertè, nulloq; periculi adeundi reſpectu. eam ob rem tractabiles ſe præbent primo cuique*

Gallorum elogium.

que ſtratagemate uincere eos uolenti. Idẽ inferius, πλὼ βίας καὶ τόλμης δεῖν ἔχοντες τὸ σωαγωνιζόμενον. ωαραπεισθέντες δὲ ὁμαρῶς ὠφελιμόασι πρὸς τὸ χρήσιμον. ὥϛε καὶ παιδείας ἅπτεσθαι καὶ λόγων. Præter uim & præſentiã animi nihil ad certamina adhibentes. Quòd ſi quid temere ſuſceperint, facilè utilitati cedunt. ob quod & doctrinæ inſtitutionem, & literarum ſtudia capeſſunt. Et rurſus de gymnaſio Maßilienſi, ὧν δὲ τῷ ωαρόντι καὶ τοὺς γνωριμοτάτους ῥωμαίων ἀντὶ τοῦ εἰς ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. ὁρῶντες δὲ τούτους οἱ γαλάται, καὶ ἅμα εἰρήνην ἄγοντες, τῇ σχολῇ ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους Διατίθενται βίους, ὃ κατ' ἄνδρα μόνον, ἀλλὰ καὶ δημοσία. σοφιϛὰς γοῦν ἀποδέχονται, τοὺς μὲν ἰδίᾳ, τοὺς δὲ πόλεις κοινῇ μισθούμενοι, καθάπερ καὶ ἰατρούς. Hæc autem Maßilienſium inſtitutio, Romanorũ hodie nobiliſſimum quẽq; pellexit adeò, ut pro peregrinatione quam ſtudiorũ cauſa Athenas pridẽ ſuſcipiebant diſciplinarũ cupidi, nunc illuc ſe cõferant. quorũ æmulatio Gallos quoq; excitauit, ut pace per Galliã compoſita, ipſi ociũ à rebus bellicis amplectẽtes, ad diſcẽdi inſtitutũ animũ appellerẽt, non uiritim modo, ſed etiam uniuerſim per urbes: quippe qui dicendi magiſtros (quos Sophiſtas appellant) priuato publicoq; impendio oppidatim ſuſcipiant, ſalariũ illis ſtatuentes perinde ac medicis. Nec literas Gallis Strabo, nec animum ſtudijs liberalibus aptum promptumq; negat, etiam ſi eis ad prælia animos geſtientes tribuat. Quanto igitur noſtri maligniores, qui Francos præcipuã Gallorum partem in orbem barbariæ redigentes, ſtudioſorũ induſtriæ ſummiſſim obtrectant? fidem apud uulgus comitatus regij faciẽtes, quod ne nomina quidem diſciplinarum unquã ſuſpicari potuit. Quòd ſi olim

Galli literis apti fuerunt, quæ tandem inuidia est, nunc quoque in Gallia literarum bonarum studium cum successu excitari, si quidem publicè nunc bonos facundiæ ut quondam habeatur? Nisi uerò Strabonis ætate, quo tempore hominem deus induit, fieri id potuit, Gallis adhuc semiferis: id nunc nõ poterit, quo tempore gens nulla moribus aut mansuetioribus aut elegantioribus uiuit. Quibus si ipsis disciplinarum expolitio, & naturæ præstantis condimentum adderetur, undiq; certè & lauti Franci & perpoliti fuissent. Ex illo autem prisco Galliarum instituto emanauit illud Satyrici poëtæ,

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.

Galli olim facundiæ studiosi.

Notum est etiam certamen græcæ latinæq; facundiæ Lugduni olim institutum ad aram diuo Augusto consecratam: ad quam idẽ Satyricus alludens in prima Satyra inquit,

Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.

Proinde nunc quum totus Graias Latiasq; habet orbis Athenas, digna tantũ merces artibus statuatur, & spondebo non modò oratoriam & poëticam in Galliam, sed etiam Gallograeciam postliminio redituram, & istos futuros ridiculos, qui nullum exemplum esse contendunt hominis Franci in literis latinis prisci q; eruditi. Qui si quando quis existat utraq; lingua se scire profitens, Anacharsin (ut opinor) in Scythia esse dicent, aut etiam prodigiosum, indictisq; supplicationibus procurandum & expiandum. Hos uix statuas utrum ignorantiæ damnes, an potius temeritatis, qui se nobis Aristarchos tam fidenter ingerant. Quis enim præter eos ignorat linguæ olim Græcæ studiũ tam solenne in Gallia fuisse, quàm nunc est linguæ latinæ? Cuius rei iterũ eũdẽ auctorẽ citabimus, his uerbis de Massilia scribentẽ, τὴν φιλέλληνας κατεσκευάσθαι

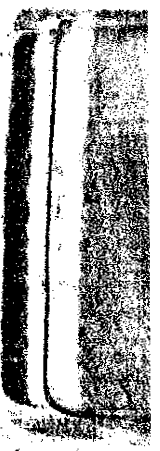
Philellenes

τοὺς

τὰς γαλάτας, ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλλωιστὶ γράφειν. Galli, id est linguæ græcæ cupidi.

Eadẽ urbs Maßilia Gallos linguæ græcæ ſtudioſos fecit, & couſq; amãtes, ut cõtractus & conuẽta apud eos Græco ſermone cõcipiantur. Hæc Strabo auctor grauiſſimus de maioribus noſtris ſcripſit. Quòd igitur nec eloquẽtia nec ſtudia elegãtiora atq; humaniora in Gallia hactenus celebrata magnopere fuerũt: nec cœlo imputari clementiſſimo, nec naturæ omnino Gallicæ eidẽq; humaniſſimæ debet, ſed quorũdã hominũ ruſticitati, aut potius iniquitati, qui primos ordines in rerũ noſtrarum adminiſtratione duxerũt: eorumq; qui hoc dicunt, ignorantiæ, uel (ut Græci appellant) apirocaliæ, quod uitiũ eſt corũ qui nec bona ſua nouerunt, nec eorũ uſu acquieſcunt qui ſerijs in rebus operã bonã ac ſtrenuam nauare didicerũt. Neq; uerò quo nomine appellem, nunc habeo, quibus nihil nõ accerſitum placet: niſi ſi mirari nõ debemus ijs omnia uernacula ſordere, quos Trãſalpina cõmercia nimium iuuare fama eſt, nec iuuare tantum, ſed etiã adiuuare. Habet nimirũ quippiam externorum admiratio, quod nec fronte promi uidetur, nec ore ab iſtis laudando faſcinãtibus: quod utinam in rem tandem noſtram atq; exiſtimationem exeat. Cæterùm illi mihi uehementer falli uidentur opinione, qui cordatos uiros in Gallia ideo deſiderari putant, quòd innata in arma alacritas, parũ prudentiæ in conſilijs agitãdis habeat. Hoc quum uulgò noſtrates homines dicunt, euenta rerum conſiderantes, tum dogma iam eſſe cœpit ab eadem ſecta cum ſuperiore conſtitutum. utrumq; enim adſtruere maximè refert corũ. Quaſi uerò natura diſſidiũ inter cor & manus ingenerarit. Ego uerò in utranq; partem uires animorum ualere puto, quum rectè animi ipſi formãtur doctrina & inſtitutis, & præſertim in ijs gẽti-

Apirocalia.

bus, quæ naturæ plena dote præditæ, & corpora & mentes ad omnia uersatiles habent: cuius rei quũ Gallis Strabò testimonium præbet, tum usus ipse docet. Argumentum huius rei ualidissimum afferre possem ex Græcorum Romanorumq; imperio. nam & Macedones inter Græcos adnumero. Vtrunq; autem imperium non minus animis excolendis, quàm corporibus exercendis quæsitũ est, & retentum. quippe idem numen Palladis & Mineruæ, & Martios animos loricatis pectoribus, & togatis præcordijs aut palliatis uim iudicandi censendiq; inspirare creditum est: neque id quidem modò, sed etiam studiosis uim illã numerosa solutaq; oratione dicendi. Quare antiqui Enthusiasmum appellauerunt uim dicendi scribẽdiq; diuinitus inferuefactã. Eodem id pertinet quod à Catullo & Vergilio dictum est, ciuitatum arces Palladi esse sacratas. Vrbes enim prisci tam prudẽtia & literarum scientia, quàm robore & fortitudine capi retineriq;, hoc figmento significare uoluerunt. Aegyptij uerò in ijs quæ Hieroglyphica apud eos dicebantur (id est sacra quædã monumenta, non literis uocabula, sed scalptis rerum animaliumq; figuris significantia) Mineruam hemisphærio cœli superiore, Iunonem inferiore intellexisse dicuntur. Macrobius etiam auctor est priscos summam ætheris partem, quam ætherem dicimus, Mineruam appellasse, ex qua mundi parte solari uirtute homini prudentia ingenerari putatur: propter quod Palladem Iouis capite editam poëtæ fabulati sunt. Ex quo intelligimus prudẽtiã et sapientiã ueluti iure suo cæteris uel rebus uel hominibus eminere. Quî igitur fieri potest, ut ampla imperia, quæ supra modũ ulnarũ inimicis nos cõplecti uidemur, manibusq; nõ cõsertis, quæri et retineri sine prudẽtia possint?

Enthusiasmos.

Arces ciuitatũ Palladi sacræ.

Hieroglyphica.

Minerua Pallas cur fingatur cerebro Iouis nata.

Prud

prudentia porrò (ut Græci dicunt) ἐστὶ ἀκρίβεια νῦ, mentis consummatio, seu mentis exacta constitutio. Aristoteles, ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ φρόνησις ὁ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. Sapientia, inquit, uersatur in ijs quæ demonstratione constant, & semper eodem statu manent: prudentia non item, sed in ijs quæ uicißitudinẽ admittunt. Et rursus, ἔστι δὲ χείρων φρόνησις τῆς σοφίας. περὶ χείρω γάρ ἐστιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ θεῖον, ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμφέρον ἀνθρώπῳ. Sapientia autem (inquit) præstantior est prudentia, utpote quæ circa æterna diuinaq; uersetur: quum prudentia circa deteriora occupata sit, scilicet circa ea contemplanda quæ homini commoda sunt. Et rursus, αἱ μὲν ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν, ἡ δὲ φρόνησις ὥσπερ ἀρχιτέκτων αὐτῶν ἐστίν. ὅπως μὲν ἄντη προσήκει, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς πράττουσιν. Cũ autem uirtutes omnes sint administratiuæ, prudentia illis architecti uicẽ præbet. nã quo modo illa agendum iußit, sic ipsæ administrant, & qui secundum eas agunt. Ex dictis satis liquet sapiẽtiam & prudentiã cognatas esse uirtutes, prudentiamq; aliarum uirtutum moderamen tenere. Quo fit ut omnia nobis tollant, qui ciuilium disciplinarũ scientiã nobis cũ iudicio utilitatis negant. Hoc est enim tollere sapientiã & prudentiam, quas ciuitatum conditores uno nomine complexi sunt eloquentiæ. Nisi uerò nobiscum eos agere benignè ob id putemus, quòd uelut uecordi Galliæ strenuã manũ gestientẽq; cum gladio relinquant. Quid enim est aliud Gallos ad prælia promptos dictitare, bellis autẽ gerendis aut opportunè suscipiẽdis consiliũ ipsis nõ suppetere? Quod ipsum quid est aliud quàm hominẽ (ut dicitur)

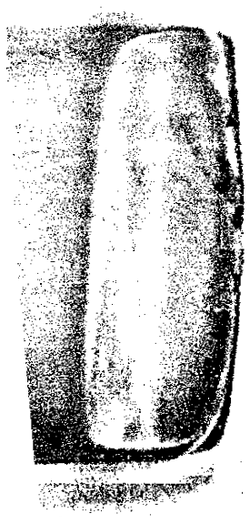
Prudentia.

Sapientia.

ex homine tollere? Nonne si animæ principẽ partẽ à corpore humano sustuleris: quæ remanebunt, communia cũ simijs nobis erunt? Equidẽ ut heroum olim gesta memorabilia non sine Theseo facta fuisse dicuntur, id etiam apud Græcos prouerbio attestante: ita sine sapientia & literarum peritia contendere & asserere nõ dubitauerim nullos unquam populos rerum potitos esse. Siquidẽ nec Assyrij Chaldæis, nec Persæ Magis, nec Macedones literis Græcis, nec Alexander Aristotele præceptore, caruisse memorantur: qui etiã ipse Homero quasi puluino indormire gaudebat, capiteq; incumbere eius poëси: eiusdemq; Iliadẽ gloriæ armis assequendæ instrumentũ esse dictitabat, & uiaticũ. Eant igitur illi quouis gentiũ, nec patriæ sese posthac imputent, qui humanarũ rerũ intelligentiã, earumq; dicendo explicationem, regno Franciæ explodunt, ultra Alpes & Pyrenen proterue summouentes, tanquam ferre cœlum nostrum eximiæ illæ dotes humanæ mẽtis nequeant, sacrarũ literarũ tantum studio iurisq; accõmodatum. utrunq; enim studiũ nobis homines benigni religiosiq; largiuntur. Atqui si uerum fateri licet, huiusmodi elogia Gallorũ, paucorum hominũ crimine inualuerũt, quorũ maximè interfuit pauca consultò ac ciuiliter agi, quibus ut quidq; uisum est ipsis, ita pro disceptato, consulto, decreto atq; etiã transacto habitum est plerunq;. Est autẽ artis aulicæ inuentũ, in ijs quæ paucis placita sunt, imperiosa placita principum adumbrare. Ita fit ut quæ priuatim paucis conducunt, ea regni totius ceruicibus capitali licentia iniungantur, ut ne gemere quidẽ populo oneri succumbenti liceat. Hoc cum nunc omnes & sciant, & obscurè non ferant (mos enim iam noster & nostris & exteris innotescit,) ridiculũ est quòd acuti

Memorabilis locus.

Alexander Magnus Homeri studiosus.

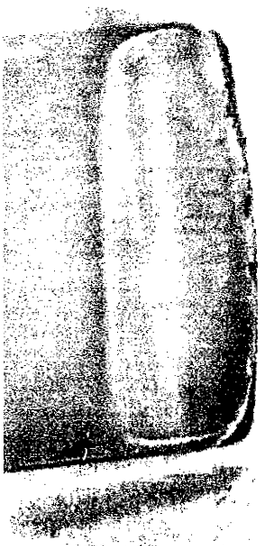
quidam

quidam homines fucum ſe facere perinde ordinibus ut plebi arbitrantur. Ego autem ſic contendo, ſi acreis rerum conſultos decretis aulicis faciendis adhiberi moris fuiſſet, & quidem bona fide adhiberi, non ut arbitri tantum oculati & ſpectatores eſſent rerum præiudicio ſanctiore tranſactarũ (id enim iamdiu trãslatitium eſſe conſtat) haud dubiè non magnopere conſilio peregrino accerſito'que egeremus. Quod genus nonnulli homines graues feſtiuè amplecti feruntur, rei magis ſuæ (ut dicitur) quàm publicæ prouidentes. quod tamen ipſa uiderit prouidentia. nunc enim earum rerum iudicium libens ſuſtinuerim. Quanto uerò deteriores priſcis Gallis nunc ſumus, quorum tantum fuiſſe ſtudium audiendi attentè quicquid in medium conſuleretur, auctor eſt idem Strabo, ut ſi quis conſente alio committeret ut interfari uel aliter obturbare uidcretur, uiator illico magiſtratus, minitabundus enſe ſtricto in eum inſurgeret: ἄλιον δὲ τὸ ἓν τοῖς συνεδρίοις συμβαῖνον. ἂν γάρ τις θορυβῇ τὸν λέγοντα καὶ ὑποκρούσῃ. προσιὼν ὁ ὑπηρέτης ἐσπασμένῳ τὸ ξίφος κελεύει σιγᾷν μετ' ἀπειλῆς. Sed tunc apud Gallos in medium conſilia agitabantur, ſicut & non ita pridem homines cõſulti cenſere in conſeſſu liberè iubebantur: nunc mos inoleuiſſe fertur ita publica ſcita faciendi, ut in potentiorum ſententiam omnes pedibus eant. Conſilij (ut fertur) eſt una mens, & eadẽ ſentẽtia: tanta eſt inter homines cõcordia & charitas, quando in collegium nemo aſſumitur niſi à collegis adoptatus, in uerbaq; collegarum adactus, uel ſalutator ferentarius (ut utar nunc uerbo comico) uel ui fati cuiuſdam mirifici admiſſus. Hoc ſiue uerũ fortaſſe, ſiue (quod malim uideri) mendacio permixtũ eſt, indignũ certè eſt, quòd famam id circumferentem ultra Alpes &

Memorabilia Gallorum priſcorũ conſilia.

Pyrenen

Pyrenen, compescere negligimus. id enim referre rerum nostrarũ puto. Sed enim illud (ut aiunt) miro præconio dignum, omniq; memoria prædicandũ, quòd paludatos duces uidimus rerum bellicarũ callentißimos imperia à togatis accipere coactos, qui nunquã castra antè uidißent. Togatis dico? quid si etiam ab infulatis? adeo Martios omnes spiritus homines Franci gerimus. Euge memorabile exemplum, & insignẽ in omne æuum memoriã huius seculi facturũ. sed infensum Martis numẽ (ut exitu tandẽ patuit) præposterũ ordinẽ rerum auersatum est, & tantam indignitatẽ secutæ eue ſtigio clades expiauerũt. Ecquo nam unquã tempore post uiuorũ memoriã congruentius rerum euenta cœptis respondere uisa sunt? Vt enim nil non præposterè gestum est, ita nihil nõ exitũ dirum habuit: unde æterna nota (quod refero mœrẽs) patriæ est inusta: fatis certè, non nostris moribus imputanda: ut intemperijs actos tum fuisse nos putẽ, qui nec ius nec fas respiceremus, dirasq; imprecãteis oppressos obaudiremus. Eorum fortasse uicem dolere nos debemus, si qui sunt qui in communi crimine insontes, aliena inuidia uel flagrarint, uel afflati sint. Sunt enim & mortui & superstites quos uariè fama premit eodem in reatu, ad posteros etiã non dubiè transitura. Quo magis mirũ esse potest, quòd omnes nunc uultus nostri uelut sordibus excußis ferocem etiam præferunt securitatem: nec de ore famæ componendo laborare quoquo modo uidemur. Verùm hoc tempus mittamus, quod Tragicos penè euentus omneis habuit, & humana fortasse maiores prouidentia: quod utinam ipsum eximi hominum memoriæ posset, ne tragœdias excitare libens rebus iam lætioribus uideat. Quod enim bene cœptum est agi, spero deum approbaturum. Quo

Sordes reorũ hic intelligi puto.

fit ut

fit ut hilarius etiam nunc uelut in portu naufragiũ commemorẽ, ut naufragi rasi ac pileati solent, præterito facti periculo loquaciores. Vtinam igitur fatalibus minis semel defuncti simus, nec uersuram fecerimus (quod ominari nolim) mutato creditore. Qua in re si spes non fefellerit, & bene omnia eueniant, nullas mortaliũ partes consilijq; nostri omnino fuisse credam, sed omnia prouidentiæ supernæ accepta referẽda censebo, quæ priuata (ut arbitror) pietate, non publica exorata, luxatam rerũ nostrarum summam, molli (ut aiunt) & facili articulo nec opinantibus nostris reposuit in sedem. quippe admoto tẽpestiui laxamenti fomento, tantisper utrisq; partibus respirare, quietisq; consilijs animum intendere appellereq; licuit: tametsi nonnulli sunt qui obnixè & refractariè contendunt res Francicas non posse in eodem cardine uersari gloriæ atque felicitatis, si ijsdem manibus usura sit resurgens, quibus è gradu deiecta esse dictitatur. Quod si omnibus itidem persuasum esset, adiurãdos per charissima pignora quosdam esse dixissem, ut paulisper istinc facessentes, ualidiores manus, ne dicam tersiores, habenas rerum tenere paterentur: præsertim quum quorundam aut ætas aut ratio uitæ receptui canere iamdiu uideatur. Sed si eodem capite (ut speramus) ijsdemq; manibus dominus in gradũ nos reponat: erit omnino cur diuinum beneficium grandius existimare possimus. Quare in eam spem sigillatim concipere uota debemus, quandoquidẽ ea publicè nuncupare non solemus: & fortasse præstat (quod aiebat Augustus) contentos esse hoc Catone, quandoquidem spes iam hilarior affulsit diuina benignitate. tanta est enim cõtagio in illo cercopũ conuenticulo, ut ix ut inuenias qui fidẽ bonã illuc adoptatus agnoscat.

alios

alios confestim eosdem esse credas: ita sui dissimiles fiunt homines triduo uersipelles: & quasi ad fluuium Lethen biberint, pristinæ suæ sortis omnino obliuiscuntur, imò uerò humanitatis ipsius atque mortalitatis: hominũ uerò ueneficorum atque fascinatorum conciliabulum dirum auersandumq;: usqueadeo sensus omneis humanos afficere aulica illa delenimenta cernuntur, quasi uenena Circeia atq; magica, partim ut honestatis & officij, partim ut actus omnis liberalis obliti esse uideãtur. Quotus enim quisq; eorũ qui in adytum semel illud beatum ascenderit, ad familiaris postea & ciuilis amicitiæ officia, aut omnino ad æqui boniq; intelligentiam descendit, priusquã præceps ruit, aut inde depulsus est? Tum demum autem placidos eos uideas & mansuetos, uitam execranteis aulicã, seq; ipsos deuouenteis inferis, si unquam impostrici pellaciq; remoræ crediderint, perditeq; tenaci, cuius olim uisendæ cupido ignaris incesserat. uidelicet quasi ab aula sibi exilium consciscere præoptarint, quàm in ea consenescere morum atq; animorum certissima internecione, quum sciamus neminẽ adhuc eorũ quibus in eam nassam ambitionis penitus insinuasse contigit, ad quietem municipalem ciuiliaq; instituta nisi retrogradum atq; itidem restitantem reuertisse. Vnde ioci basilicani, unde circulares conuiuialesq; in oppidis excitantur fabulæ: quum ij quos excuriatos uocant, uelut ciuitate donati inter municipes cœpere profiteri. hos cernere est aulæ relictæ desiderio multuosos, animosq; conspicuè despondẽteis, ut qui tabifico dolore ægrescentes, ad extremam maciem lenta tabe desiderij perarescant. Vtinam igitur ij magistratus qui rebus iã accisis in id tẽpus pertracti sunt, quo pacificatoriæ legationis & pronubæ mẽtio auspice (ut spero) prouid

Adytum primã in aula auctoritatem intelligit, ad quã paucis accedere contingit.

Aula impostrix pellacissima, morũ animorumque internecio.

Pronuba lega-

prouidentia excitata est: (cordi enim id superis quoq; fœdus esse credendum est, qui omnia in unum congruentia tempus appositè temperarũt) utinã inquam ijs magistratibus instinctu quoq; diuino ueniat in mentẽ, nunc nobis omnia esse prona, si ad pristinam concupimus & cõtendimus reuolui felicitatẽ. hoc modo meminerint futuris benefactis præterita errata esse obliterãda, ut uelut in Telephio uulnere fabulantur, sic in nostrarum rerum clade eadem manus uulnifica medicaq; cõmemoretur fuisse. Sic enim per me licebit eis coronã quoq; graminea sperare: quo nullum honorificentius præmium esse potest. Est in antiquorum prouerbio, serò Phryges sapere. nos igitur ab ijs (ut fertur) oriundi, sero saltẽ resipiscamus. Sed per deum superosq; omneis inter cæsa (ut solemus) & porrecta, alias res agere aut nugari desinamus. Quis nam autem nostrum nouit an diuinæ satis misericordiæ ijs cladibus litatum sit? At nos rei uoti tanti pariter & damnati existimatione nostra sumus, nec exoluere animos religione in præteritũ magnopere laboramus. Tũ hoc Gallicum semper fuit eritq;, accinctos statim ut discinctos gloriari, ut est in prouerbio consecrato. Hic me interdũ meticulus securum esse nõ sinit, ut qui sciã ex propugnatoribus prima quaque occasione oppugnatores futuros. Verumeni uero ne odiosus esse uidear religione nimia & omnosa, præsertim quum maioribus auspicijs (ut fama est) & lustratiore exercitu res gesturi posthac simus, tandem ad institutum cum spe noua reuertar. Iuuenalis Satyra quarta.

_Nullum sex nilibus emit
Aequantẽ sanè paribus sestertia libris. id est, (inquit Merula) pendentẽ libras sex pro numero sestertiorũ. nã mille

tio in Britanniam missa est ob connubium Ludouici Regis cum sorore Regis Angliæ.

Suspicari aliquid incommodũ uidetur ex aulæ innouatione.

Auguratur tertiam in Italiã expeditionẽ.

mille nummos ſeſtertius ualebat. Scribit enim Plinius Aſinium Celerẽ ſeſtertijs octo mullum emiſſe, quod pretium fuiſſe octo millium nummûm Macrobius tradit. Cõprobari etiam hoc ab Horatio poteſt, illo in loco,

Si quadringentis ſex ſeptẽ millia deſunt, Plebs eris.

Equeſtris cenſus. Erat enim legitimus cenſus equeſtris, quadringentorum millium. Merula in hoc lapſus, ſingulos ſeſtertios mille nummos eſſe dixit. Tranquillus in Cæſare: Annuam etiã habitationẽ Romæ uſq; ad bina millia nummûm, in Italia non ultra quingenos ſeſtertios remiſit. Seſtertios quingenos pro quingẽtis nummis poſuit. Quo in loco Philippus Beroaldus, Interdũ (inquit) hæc obſeruatio apud eruditos cuſtoditur, ut ſeſtertios genere maſculino uſurpent, ſignificantes minutulam ſummam: ſeſtertij uerò neutro genere pro maioribus ſummis, ut quadringenta ſeſtertia pro quadringentis millibus capiantur, quæ ſumma eſt cẽſus equeſtris. Sed hæc non ſemper ad regulã (inquit) ſunt exigenda. Antonius uerò Sabellicus quantum eo in loco addubitauerit, facilè intelliget qui eius commentarios legerit. Idem Tranquillus in Auguſto, Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingẽtorum milliũ ſumma duodecies ſeſtertiũ taxauit, ſuppleuitq; non habẽtibus. Quo loco idem Sabellicus, Sic omnes (inquit) Tranquilliani codices, quos uidimus, habent: ſed minuere id fuiſſet cenſum, non augere, ſi ex octingentis millibus nummûm ad duodecies ſeſtertium contraxiſſet. Quare aut hæc noſtra, aut nulla (quod uideã) alia quadrare poterit lectio. Erit igitur uera lectio, nõ duodecies ſeſtertium, ſed duodecies centies ſeſtertiũ: ut ex parte tertia auctus ſit cẽſus. quod idem ualet ac ſi dicas, Voluit Auguſtus ut ſinguli Senatores qui octingẽta poſſederant ſeſtertia, mille & ducenta

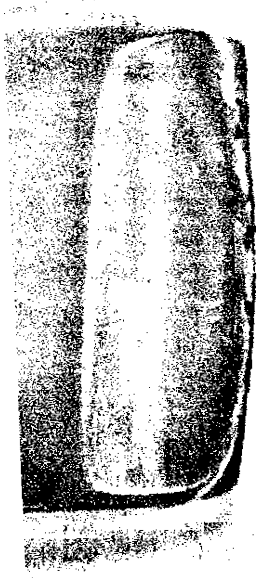
poſſid

poſsiderent. Habuit *enim ſeſtertiũ mille nummos* Hactenus *ille: cuius uerba* Beroaldus *diſsimulans, duodecies centies legit, & itidem ut* Sabellicus *interpretatur, ut ſit ſeſtertium pro mille nummis.* Hæc *eius emendatio cuiuſmodi ſit, poſtea uiderimus. nunc ad reliquas auctoritates pergamus.* Idem Tranquil. *in* Cæſ. Ludis Decius Laberius eques Romanus *mimum ſuũ egit, donatusq; quingentis ſeſtertijs & annulo aureo ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per* Orcheſtram *tranſijt.* Quingenta *ſeſtertia haud dubiè pro equeſtri cenſu poſuit ſed qui iam auctus eſſet.* Salluſtius *in* Catil. Ad *hoc ſiquis indicauiſſet de cõiuratione quæ contra* Rempublicã *facta erat, præmia decreuerunt ſeruo centum ſeſtertia & libertatem, libero impunitatem eius rei, & ducenta millia ſeſtertiũm.* Vbi *interpres,* Laurentius *(ut arbitror)* Valla, *ſeſtertiũ duas libras & ſemis ſignificare dixit, & nihil præterea addidit.* Plinius *libro nono:* Duo *fuere maximi uniones per omne æuum. utrunq; poſſedit* Cleopatra Aegypti regina rum *nouiſsima, per manus orientis* Regum *ſibi traditos.* Hæc, *cùm exquiſitis quotidie* Antonius *ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, ut regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatumq; obtrectans, quærente eo quid adſtrui magnificẽtiæ poſſet, reſpõdit una ſe cœna centies ſeſtertium abſumpturã.* Cupiebat *diſcere* Antonius, *ſed fieri nõ poſſe arbitrabatur.* Et *paulò inferius,* At *illa abſumpturam ſe ea in cœna taxationem confirmans, ſolamq; ſe centies ſeſtertiũ cœnaturã, inferri menſam ſecundã iuſsit.* Ex *præcepto, miniſtri unũ tantũ uas poſuere ante eam, aceti, cuius aſperitas uisq; in tabẽ margaritas reſoluit.* Gerebat *auribus tum maximè ſingulare illud & uerè unicum naturæ opus.* Itaque *ſpectante* An-

tonio quid nam esset actura, detractũ alterũ mersit, ac liquefactũ absorbuit. Sic in omnibus exẽplaribus legitur. Iamprimũ Plinius his uerbis significat centies sestertiũ immensam esse summã, ut quã Imperator prodigentißimus Antonius una cœna absumi posse non crederet, quãti unio æstimatus sit toto orbe nobilißimus. Quomodo igitur credibile illud Tranquilli in Vitel. Indicebat autẽ aliud alij prandiũ eadẽ die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadringentis millibus nummûm constiterunt? Sic enim ibi legitur, nõ quadragenis: ut in Nerone, Quadringentis in punctum sestertijs aleã lusit. Plin. eodẽ lib. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, nec serio quidem aut solenni cæremoniarũ aliquo apparatu, sed mediocriũ etiam sponsalium cœna, uidi smaragdis margaritisq; opertam, alterno textu, fulgentibus toto capite crinibus spiris, collo monilibus, digitisq;: quæ summa quadringenties sestertiũ colligebat, ipsam confestim paratam nuncupationem tabulis probare: nec dona prodigi principis fuerãt, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spolijs partæ. Hic est rapinarũ exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus Regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à C. Cæsare Augusti filio, uenenum biberet, ut neptis eius quadringenties sestertio operta spectaretur ad lucernas. Ego ex antiquis exemplaribus non nuncupationẽ, sed aucupationem lego, hoc sensu, Lolliã paratã ex tabulis domesticæ rationis aui sui probare quo titulo Lollius unumquẽq; lapillorũ unionumq; cõparasset. Aucupatio enim lucrũ significat. In antiquis etiã libris nõ spiris sed spira legitur, id est, crinium conuolutorum orbe. Cicero in Prætura urbana, Dixi in prima actione me planum esse facturum, C. Verrem sestertium

Plinij locus.

Aucupatio.

quad

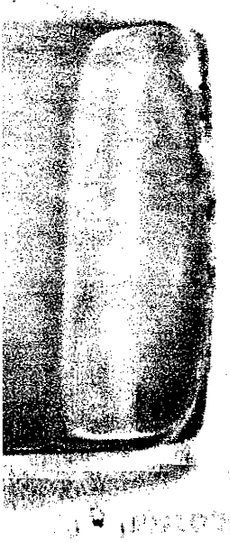
quadringenties contra legem abstulisse. Atrocia autem furta Verris fuisse in Sicilia, quam rapinis propemodum exhausit, ex actionibus ipsis Verrinis licet planè conijce re: quorum tamen summam Cicero non ultra quadringenties taxauit cum omnia oratoriè augeret: quanti scilicet Plinius rapinas orientis in M. Lollio æstimatas dixit: quod omnino dissonum est ab eo quod Tranquillus de cœnis Vitellianis dixit, & alea Neronis, si sestertium quadringenties & sestertia quadringenta idē esse intelligamus, ut Tranquilli enarratores uoluerūt. Tranquil. de Claudio loquens antequam ad principatum assumeretur. Postremò etiam sestertium octogies pro introitu noui sacerdotij coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, ut cū obligatam ærario fidē liberare non posset, in uacuum lege prædiatoria uenalis pependerit. Vix hoc conuenire potest cum eo quod Sallustius dicit de centum sestertijs quæ ex præmio indicij seruo decreta sunt publicè, ut ducenta libero. Quid illud eiusdem Plin. lib. xxix. ubi de medicorū stipēdijs loquitur? Quintius uerò Stertinius imputauit principibus quòd sestertijs quingenis annuis cōtentus esset. Sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est. Quingena sestertia annuam mercedem fuisse dicit medicis sub Romanis principibus: & quadringenties sestertium ut immensas rapinas in Lolliū criminosè extulit. Quid illud Trāquilli de testamēto Augusti, quo nā modo explicari poterit? aut quid animi tandē eo in loco interpretes habuerūt? Legauit (inquit) populo Ro. quadringenties, tribubus tricies quinquies sestertium, prætorianis militibus singula millia nummûm, cohortibus urbanis quingenos, legionarijs

Furta Verris.

Medicorum stipendia.

rijs trecenos nummos. Ex hoc certè loco admoneri illi debuerunt. Quomodo enim populo Romano satisfacere quadringenta sestertia potuissent (id est, tertia pars census Senatorij) præsertim cum in singulos legionarios trecenos sestertios legaret? Magnum autem militum numerum tunc fuisse, ex eiusdem auctoris lectione nouimus, qui in eodem Augusto quodam loco, sic inquit, Ex militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim distribuit, classem Miseni, & alteram Rauennæ ad tutelam superi & inferi maris collocauit. Hunc principem Orosius libro sexto scribit quatuor & quadraginta legiones habuisse ad tutamen orbis, id est imperij Romani. Eusebius autem auctor est, censu sub Augusto acto, Romanorum capitum quadragies semel centena millia censa fuisse. Age transeamus ad reliqua quæ sequuntur in eodem loco Tranquilli: Reliqua (inquit) legata uariè dedit, produxitq; quædam ad nicena sestertia, quibus soluẽdis annuã diem finijt excusata rei familiaris mediocritate nec plus peruenturum ad hæredes suos, quàm millies & quingenties professus: quãuis uiginti proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisset, quod penè omne cum duobus paternis patrimonijs, cæterisq; hæreditatibus in Rempublicam absumpsisset. O dignũ etiam atque etiã locum qui planè enarretur: quod hactenus factum non est. Idem de Nerone, Diuitiarũ & pecuniæ fructum non aliũ putabat, quàm profusionẽ: sordidos ac deparcos esse, quibus ratio impensarum constaret. Laudabat mirabaturq; auunculum Caiũ nullo magis nomine, quàm quòd ingẽtes à Tyberio relictas opes in breui spatio prodegisset: quare nec largiẽdi nec absumendi modũ tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octingenta

Copiæ Romanæ.

genta nummûm millia diurna erogauit, abeuntiq; ſeſtertium millies contulit. Quæro quo nã modo cõſentaneum fuit, Neronem principẽ profuſiſſimũ Tiridati Armeniorum regi in patriã abeunti non plus quàm mille ſeſtertia dono dediſſe, cum manenti diu in urbe octingẽta diurna penſitaret? Idem de Caligula loquens, Nepotinis ſumptibus omnium prodigorũ ingenia ſuperauit: in exſtructionibus prætoriorũ atq; uillarũ omni ratione poſthabita nihil tam efficere concupiſcebat, quàm quod efficì poſſe negaretur. Et paulò infrà, Ac ne ſingula enumerẽ, immẽſas opes, totumq; illud Tyberij Cæſaris uicies ac ſepties millies ſeſtertium, nõ toto uertente anno abſumpſit. Quò autẽ intelligere poßimus immenſam quandam pecuniæ congeriẽ his uerbis ſignificari, addemus id quod idẽ de Tyberio in uita eius ſcripſit, Procedẽte (inquit) demũ tẽpore ad rapinas cõuertit animum. Galliarum & Hiſpaniarũ Syriæq; & Græciæ principes cõfiſcatos conſtat ob tam impudẽs calumniarũ genus, ut quibuſdã non aliud ſit obiectũ, quã quòd partẽ rei familiaris in pecunia haberẽt. quãtæ uerò pecuniæ ex ijs cõfiſcationibus exaggerari potuerint, uno patebit exẽplo apud eundẽ in Caligula, qui Tyberij ſucceſſor fuit: de quo in initio principatus cũ optimum principẽ ſimularet, ita inquit, Si quibus regna reſtituit, adiecit & fructũ omnium uectigaliorũ & redditũ medij tẽporis, ut Antiocho Comageno ſeſtertium millies cõfiſcatũ. quæ quãta ſit ſumma, mox fortaſſe cõſtabit. Age uerò porrò etiã etiãq; pergamus, & auctores alios linguæ latinæ percenſeamus, ut & rei difficultas appareat, & huius ſuſcepti laboris neceßitas, ac pretium operæ, ſi diuina tandem benignitate propoſiti compos euaſerim, & huius ærumnæ (ut ita dicam) umbrãtilis

Hercules. Iamprimum Tacitus lib. XII. Fixum est ære publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertij ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumulabatur. de Pallante liberto Claudij principis loquens cuius immodicas opes intelligimus ex illo satyrici loco Satyra prima,

-Ego possideo plus Pallante & Licinis.-

Et ex Tranquil. uerbis in Claud. Libertorũ ante omnes suspexit Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus, quos decreto quoq; Senatus non præmijs modò ingentibus, sed & quæstorijs prætorijsq; ornamentis ornari libenter passus est, tantum præterea acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fisci exiguitate, nõ absurdè sit dictum, abundaturũ, si à duobus libertis in consortium reciperetur. Eius autem Senatusconsulti in Pallantis gratiam à Senatu expressi meminit Plinius iunior ad Montanum scribens, his uerbis indignabundus, Videbis, deinde indignaberis, si legeris: quod nisi legeris, non potes credere. Est uia Tyburtina intra primum lapidẽ, proximè adnotaui, monumentũ Pallantis ita scriptum, Huic Senatus ob fidem pietatemq; erga patronos, ornamenta prætoria decreuit, & sestertiũ centies quinquagies, cuius honore contentus fuit. Equidẽ nunquam sum miratus quæ sæpius à fortuna quàm à iudicio proficiscerentur: maximè tamen hic me titulus admonuit quàm essent mimica & inepta quæ interdum in cœnũ, in has sordes abijcerentur, quæ deniq; ille furcifer & recipere ausus est, & recusare. Tranq. rursus in Othone, Nec quicquam prius pro potestate subscripsit, quàm quingenties sestertium ad peragendam aureã domum. de aurea domo Neronis loquens, qui iam sese interemerat. Et in Galba, Ad

Neronis

Neronis medium principatum in seceſſu plurimũ uixit: ne ad geſtandum quidem unquam aliter iter ingreſſus, quàm ut ſecum uehiculo proximo decies ſeſtertiũ in auro efferret. Idem Tacitus libro itidem ſupradicto. Eodẽ Nerone oratore Bononienſi coloniæ igni hauſtæ ſubuentum centies ſeſtertij largitione. Cicero in Philippica illa nobili, Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium quod in tabulis quæ ſunt ad Opis, patebat? funeſtæ quidẽ illius pecuniæ: ſed tamen ſi ijs, quorum erat, non redderetur, quæ nos à tributis poſſet uindicare. Tu autem ſeſtertium quadringenties quod Idibus Martijs debuiſti, quo modo ante Calend. Aprilis debere deſijſti? Et rurſus, Syngrapha ſeſtertij centies per legatos uiros bonos, ſed timidos & imperitos, ſine ſua, ſine reliquorum hoſpitum Regis ſententia, facta in gynæceo. Ex ſyngrapha quid ſis acturus, meditere cenſeo. Et pro Flacco, Vel quod ait Luceius L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut fide ſe abduceret, ſeſtertiũ uicies: & eum tu accuſas auaritiæ, quem dicis uicies uoluiſſe perdere? Tacitus lib. XIII. de Nerone loquẽs, Sed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertijs, quibus Meſſala paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aurco quoq; Cottæ & Aetherio Antonio annuam pecuniam ſtatuit princeps, quanquam per luxum habitas opes diſſipaſſent. Quo in loco ne quinquagenis legendũ putetur, Tranquillus de eodem, Senatorũ (inquit) nobiliſſimo cuiq;, & à re familiari deſtituto, annua ſalaria, & quibuſdã quingena cõſtituit. Et de Veſp. Expleuit cẽſum Senatorũ, cõſulares inopes quingenis ſeſtertijs annuis ſuſtẽtauit. Et rurſus in Nerone, Põpeium Paulinũ uectigalibus publicis præpoſuit cũ inſectatione priorũ principũ, qui grauitate ſumptuũ iuſtos redditus

anteissent, se annuum sexcenties sestertium Reip. largiri. Et rursus, Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amussa urbi reponerent. Et iterũ, Bis & uicies mille sestertiũ donationibus Nero effuderat. ubi nõ mille, sed millies contra fidẽ exemplarium lego. Verumenimuero quandoquidem immensa ac caliginosa auctoritatũ sylua restat apud iuratissimum quẽq; auctorum linguæ latinæ sparsarum, tempus iam uersandi cardinem ipsum obscuritatis esse duco, & illud fortasse præfandi per parodiam,

Suetonij Io.

Pandite nunc Helicona deæ- Ne si in densiores sensim tenebras insinuemus, nulla (ut sic dicam) face explicationis prælucente, interim lectores magis in hallucinationem inducere, quàm lucem aliquam afferre tenebricosis locis uidear. proinde ut rem obscuram illustrare quoquo modo possim, lucem ab ipso capite rei accersendã habeo.

As nummulus.

As igitur, qui & assis dicitur, ut antea dictũ est, libralis nummulus erat, quod nomẽ inditũ est nummo iam inde ab eo tempore quo Romanus populus ære graui pro nummo utebatur. Plin. lib. xxi. de Scipione cognomento Suarione loquens, Nec ei fuit in bonis funeris impensa. asses ergo contulit populus, ac funus elocauit: quaq; parte ferebatur, flores è prospectu omni sparsit. Tranq. in Augusto, Ex nocturno uisu stipem quotannis die certo emendicabat à populo, cauam manũ asses porrigentibus præbens. Idẽ nummus libella dicitur, per diminutionem à libra: quanquã libella argẽtea esset, ut auctor est Varro. Cicero in Verrẽ. act. iii. Ecquis Volcatio, si sua spõte uenisset, unã libellam dedisset. Libellam pro asse posuit, ex eo dictam, quòd libra æris ualebat, id est asse. Cùm autem minimã pecuniolam significare uolebãt, assem & libellã

Libella.

dicebant

dicebant. Idem pro Roscio comœdo de pœna plus petentium loquens, Si petierit sester. LIII. hic nisi planũ facit sester. LIII. ad libellã sibi deberi, causam perdit. id est, si minimo quidem nummo minus debitum fuit, ex formula plus petitionis causa cadit. Plautus in Pseud. Si quidem hercle etiam supremi promptos thesauros Iouis, tibi libellam argenti nunquam credam. Libella autem argẽti ideo dicitur, quòd nummulus erat argenteus, ut prædiximus. Quin & signata statim argentea pecunia, cõstitutum ut denarius nummus libris decem æris ualeret, & sestertius dipõdio & semisse: qua ratione quaterni sestertij denariũ unũ æquabant, ut auctor est Festus. Diu autẽ populus Ro. æreo nũmo usus est, cuius rei testis Pli. li. XXXIII. his uerbis, Argentum signatum est anno Vrbis quingentesimo octogesimoquinto. Q. Fabio Cõsule, quinq; annis ante primum Punicum bellum: & placuit denarius pro x. libris, quinarius pro quinq;, sestertius pro dipondio ac semisse. Idem, Populus Rom. ne argento quidem signato ante Pyrrhum Regem deuictum usus est. Libralis, unde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta, & adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia, & pondera. Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in ijs emptionibus quæ mancupi sunt, etiam nunc libra interponitur. hactenus Plin. Ego in uerbis supradictis ex antiquis exẽplaribus duo uerba emẽdanda cẽseo, ut pro pondera depẽdere legatur, & pro mãcupi mãcipij. Quid autẽ sit dare & uẽdere mãcipio, nos primi, ut arbitror, docuimus in Annotationibus in Pandectas editis. Fuit aũt hic ordo rei nummariæ, ut primùm Romani ære graui, id est nũmo rud

Denarius. Sestertius.

Argentum signatum.

Expensa. Impendia.

Libripendes.

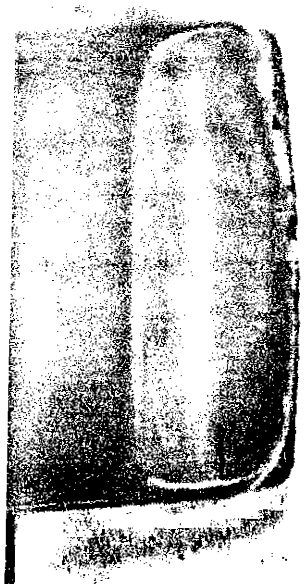
Plinij locus

Aes graue

morudi & informi usi sint: postea ære signato, quod fuit sub sexto demũ Rege: deinde argẽto signato anno Vrbis CCCCCLXXXV. *auctore Pli. his uerbis, Seruius Rex primus signauit æs: antea rudi usos Romæ Remeus tradit.*

Pecunia. *signatũ est nota pecudũ: unde & pecunia appellata. Maximus cẽsus* CX. *millia asium fuit illo rege: & ideo hæc*

Idem nummus & sestertius. *prima classis. Nummum autem & sestertiũ idẽ fuisse notius propè erat, quàm ut probari deberet, nisi in hoc Merula uir doctus falsus esset, ut suprà admonuimus: & Calderinus uir ingeniosus nummũ apud Iuuenalem Satyra.* VI. *denariũ esse dixisset. Cice. in Ver. act.* III. *Facta est sponsio sestertijs quinq;. coëgit Scandilius recuperatores aut iudicem postulare. Et paulo post, Coëgit enim (inquit) Scandilium quinq; illa millia nũmûm dare ac numerare Apronio. Et rursus inferius, Cogit Scandiliũ Apronio ob singularem improbitatem, atq; audaciam, prædationemq; nefariæ societatis, sestertiûm quinq; millia mercedis nomine ac præmij dare. Quinq; sestertia, quinque millia sestertiûm, & quinque millia nummûm pro eodem dixit. Vitruuius lib.* I. *Ab Senatu populoq; Ro. petijt, ut liceret transferre oppidum: constituitq; mœnia, & areas diuisit, nummoq; sestertio singulis municipibus mancipio dedit. id est, sestertijs singulis areas ædificaturis ciuibus uendidit, quæ res instar donationis, imaginẽ uẽditionis habet: quo modo & nũmo addicere Suetonio in Cæsare. Valerius li.* V. *M. (inquit) Cornuto prætore funus Hircij & Pansæ iussu Senatus locãte, qui tunc libitinã exercebant, tum rerũ suarũ usum, tũ ministeriũ suũ gratuitum polliciti sunt, perseuerãtiq; postulatione extuderunt, ut exequiarũ apparatus sestertio nummo ipsis præbẽtibus addiceretur. Ab huiusmodi cõsuetudine emanauit illud Vlpiani in*

Addicere nummo.

ni in.l.ſi quis,de acquirenda poſſeſ.Si quis cõduxerit,& rogauerit precariò uti poßideret,ſi quidẽ nummo uno cõ duxit,nulla dubitatio eſt quin & precarium ſolũ teneat. Columella li.III. Vinitor licet ſit emptus ſex uel potius ſeſtertijs octo millibus,cum ipſum ſolũ ſeptẽ iugerûm totidem millibus nummorum partum, uineasq; cum ſua dote,id eſt cũ pedamentis & uiminibus binis millibus in ſingula iugera poſitas duco, fit tum in aſſem conſummatum precium ſeſtertiorum.XXIX.millium.Huc accedunt ſemiſſes uſurarũ ſeſtertia tria millia & quadringenti octoginta nummi biennij temporis , quo uelut infantia uinearum ceſſat à fructu.fit in aſſem ſumma ſortis.XXXII. millium quadringentorũ octoginta nummorum: quod quaſi nomen ſi ut fœnerator cum debitore, ita ruſticus cum uineis fecerit, eius ſummæ ut in perpetuum prædictam uſurã ſemißium dominus cõſtituat,percipere debet in annos ſingulos mille nongẽtos quinquaginta ſeſtertios. Mirum uideri nõ debebat proſcptẽ iugerûm,octo iugerûm apud Columellam lectitari, niſi & apud Hermolaum in altera editione itidem legeretur , ea parte in qua caſtigationes condidit in librum decimumquartum Plinij,ubi hic locus citatur ad comprobationem eorum quæ de uſuris ſemißibus trientibusq; & centeſimis ipſe doctißimè ſcripſit: ita ut primus errorem non modò iuriſperitorum , ſed & omnium neotericorum oſtenderit.quem locum ſi ad calculum exigere uoluit , facile fuit animaduertere errorem exemplarium. Quonã modo enim ex octo millibus (quod precium ſerui uinitoris Columella ſtatuit) & altero tanto,id eſt octo iugerûm precio,et octies binis millibus(quæ ſumma pro pedanda uinciendaq; uite iugerûm octo taxatur) confieri ſumma undetriginta millium poßit? Quòd ſi ſol

Locus Hermolai de uſuris.

si solum septem iugerûm legatur, cõueniet ratio. Id enim in promptu est uel in digitos calculum deducenti. Porrò cum in semissibus usuris millenarius quilibet sexagenarium pariat, & quingenarius tricenariũ: ex uiginti millibus summa fit usuræ mille ducenti nummi, & ex decem millibus sexcenti: ex quibus sexaginta ideo deducuntur, quòd sors non triginta, sed undetriginta sit millium. quare semissis usuræ summa erit annua mille septingenti quadraginta nummi: quæ in biẽnio duplicata, tria millia quadringentos octoginta nummos sestertios efficit. Sic fit as sortis & usurarum triginta duo millia quadringenti octoginta nummi. Rursus si hanc summam sub semissibus usuris occupatam esse statuas: cum triginta millia ratione antedicta mille octingentos pariant: & duo millia centum & uiginti, id est mille & nongẽtos uiginti: & si quadringentos octoginta pro quingẽtis intelligas, ut ex ijs tricenni nummi annui pariantur: fiet summa usurarũ mille nongenti quinquaginta nummi. alioquin si scrupulosè exigas (quod Columella neglexit) tot nummi huic summæ deerunt, quot uiginti in anno pariunt, id est unus & circiter quadrans unius. id quod ideo explicare uoluimus, quia Hermolaus inexplicitũ reliquit, contẽtus admonuisse loci: nec aliquid præterea addidit, quàm id quod sequitur: Ex his uerbis (inquit ille) euidentissimè colligitur, ex usuris semissibus non quinquagenos de centenis, sed senos duntaxat in annũ redire creditoribus: sicuti quaternos ex trientibus. Hoc quoque, ut arbitror, addere debuit, si in mentẽ ei uenit, cur centesima usura diceretur: quãdo id plurimũ ualet ad fidem faciendam erroris deprehensi, qui perdiu fefellerat. Atqui cùm hæc ratio cẽtesimæ duodenos nummos annuos in singulos centenarios pariat, & menstruos

singu

ſingulos: facilè patet ideo centeſimam dictam, quòd cen- Centeſima uſura.
teſimo menſe ſortem æquet. Vſurarum enim dies olim in ſingulos menſes cedere exiſtimabantur, ut hodie moribus huius urbis tertio quoque menſe cedunt earum penſitatio num dies, quæ precio legitimo accepto prædijs imponuntur, & mancipio dantur, & citra uitium fœnoris inſtar habent. Dicitur etiam centeſima uſura ideo (niſi fallor) quia centeſimus nummus pro fœnore ſtatuitur. Centum enim nummi ſortis, pariunt ſingulos nummos menſtruos. hæc à Græcis ἑκατοστὴ dicitur. Plutar. in Lucul. πρῶτον μὲν ἑκατοστῶν ἐκέλευσε. καὶ μὴ πλέον ἐις τοὺς τόκους λογίζεσθαι. Vbi τῶν μοιρίδια ſubintelligo. Quòd autem menſtruæ eſſe cenſerentur uſuræ, calendarium uocabulum do Calendarium.
cet, quo iuriſconſulti utũtur. Proinde cum centeſima uſura pro aſſe intelligatur, dimidiata centeſima ſemiſſis dicitur: & ſemis rurſus dimidiatus, quadrans. Similisq; ratio in trientario fœnore ſtatuitur: quod Antoninus Pius Ro. princeps tanquam minimum exercuiſſe dicitur, ut patrimonio ſuo plurimos adiuuaret. Vidi homines iuriſperitiſſimos qui adhuc centeſimam uſuram cum Accurſio intelligerẽt, nec Hermolao aſſentirentur, nec ijs Iuriſcõſultis qui cum eo ſentiunt, calculo (ut arbitror) offenſi, quem nõ facilè expediunt homines eius artis ignari: quæ cauſa fuit ut eum locũ explanandum ducerẽ. Verùm ne de hoc poſt hac dubitetur, locus eſt apud Pliniũ in epiſtolis ad Traianum his uerbis rem manifeſtã reddens, Pecuniæ publicæ, domine prouidentia tua & miniſterio noſtro & iam exactæ ſunt, & exiguntur: quæ uereor ne ocioſæ iaceãt: nam & prædiorũ comparandorũ aut nulla aut rariſſima occaſio eſt, nec inueniuntur qui uelint debere Reipu. præſertim duodenis aſſibus, quãti à priuatis inueniãtur. Diſpice

ergo

ergo domine nunquid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes: & si nec sic reperiũtur, distribuendam inter Decuriones pecuniã ita ut rectè Rei pu. caueant. quod quanquam inuitis & recusantibus, minus acerbum erit, leuiore usura constituta. Duodenos asses appellat plenam centesimam, eo modo loquendi quo nunc in ea re utimur duodecimum denariũ uel decimum quintum dicẽtes. Cicero in Prætura urbana obijcit Verri quòd pecuniam sibi attributam ad coëmptionem frumẽti publici, apud publicanos relictã unde erat attributa, duabus cẽtesimis fœneratus sit. Duas centesimas Cicero quatuor & uiginti asses in centenarios singulos dixit. Demosthenes orator in ea oratione quam cõtra Aphobũ unum ex tutoribus suis habuit, hoc apertißimè docet. ait enim patrem suum Demosthenem Aphobo quem tutorem sibi dederat, in testamẽto octoginta minas reliquisse dotis nomine, ut uxorem suam Demosthenis matrem, uxorẽ duceret: quas cum ille accepisset, matrem tamen uxorem nõ habuit. Sic igitur inquit, τῶν μέν τοι προῖκα τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε λαβὼν. μὴ γήμαντ& δὲ αὐτὸς τὴν μητέρα τὴν ἐμὴν, ὁ μὲν νόμ& κελεύει τὴν προῖκα ὀφείλειν ἐπ' ὀγδοήκοντα ὀβολοῖς, ἐγὼ δ' ἐπὶ δραχμῇ μόνον τίθημι, γίνεται δὲ ἅπ τις σταθμῇ τό, τε ἀρχαῖον καὶ τὸ τῶν δώδεκα ἐτῶν, μάλιστα τρία τάλαντα. Verùm iste dotẽ huiusce modi pacto habuit: quare cum matrẽ meam uxorem nõ duxerit, legè quidem iubẽte debet dotem cum usuris nouenûm obolûm restituere: sed hîc drachmales tantum usuras eum debere. has si cum sorte aliquis supputauerit, duodecim annorum spatio tria largè talenta inueniet. Ego cum hãc rationem inirem, sic colligebã, octoginta minæ cẽtenariæ, octo millia drachmarum ualent, siue octogies centenas. Cum autem

tem in centesimis usuris quilibet centenarius siue quælibet mina in anno duodenarium pariat: si octogies duodenas drachmas ducerem, futuras in summa drachmas nongentas sexaginta: quæ summa si duodecies ducatur, fient undecim millia drachmarum, & quingentæ præterea & uiginti, ex quibus centum & quindecim minæ fiunt, & uiginti drachmæ superant: quibus si octoginta minas, id est sortem addas, fiunt centum nonagintaquinque minæ. ita tria talenta fiunt, & quindecim minæ, cum. L x. minæ talentum faciant, ut infrà uidebimus. Propter quod Demosthenes exactè summã colligere nolens, largè uel prolixè tria talenta dixit pro tribus talentis & quadrante. nouem autem obolos pro sesquidrachma posuit, qua ratione sesquicentesima usura procederet, quã ipse, ut omnino aduersario defensionis ansam præcideret, ad centesimam retraxit. Vsuræ sesquicentesimæ taxatæ erãt ex lege decem tabularũ in rei uxoriæ actione, eodem auctore in oratione κῦρ νεαίρας. ita enim inquit, Νόμος κελεύει ἐὰν ἀποπέμπῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα. ἐὰν δὲ μὴ, ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς τοκοφορεῖν. Lex iubet eum qui uxorẽ repudiarit, dotem restituere, alioqui moræ tẽpore interusuriũ pẽdere sesquidrachmale. Ea autẽ actio σίτου δίκη uocata est à Solone, ut ex eodem oratore nouimus. Itidẽ alio loco, ταύτας τοίνυν ἔχει τὰς τριάκοντα μνᾶς ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ὄντων ἐτῶν, ἐὰν ἰδίᾳ δραχμὴν τις τιθῇ μόνον, ἄλλας ὁμοῦ τριάκοντα μνᾶς εὑρήσει. Has igitur (inquit) triginta minas habet ab officina, & partũ eorũ octo annorũ: quẽ si qs drachmali usura occupatũ esse ponat, alteras pariter triginta minas inueniet. Triginta minæ quotannis tricies duodenas drachmas pariũt, id est trecẽtas et sexaginta, q̃ octies ductæ duo millia

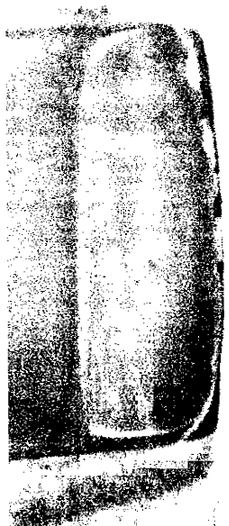
Vsura sesquicentesima.

σίτου δίκη.

& oct

& octingentas octoginta drachmas ualent. Hoc in loco orator numerum auxit mina una, & quinta parte minæ: superiore autem exemplo numerum diminuit, uel quia exacti calculi tædium uitare uolebat, uel ut summas potius rotundas faceret: utrobiq; tamẽ clarum est eum drachmalem usuram dixisse, quam Latini centesimam dicunt. Est enim drachma, centesima pars minæ. Sic fit ut centesima usura æquare sortem dicatur, quia centesimo mense drachma in minam euadit. ut enim Romani ab assibus, sic Græci à drachmis usuras denominarunt, ut nos hodie à denarijs. Quòd autẽ menstruæ essent usuræ, apertius etiã ex oratione Aeschinis contra Ctesiphontem ostendetur. Criminosè enim obijciens Demosthenis quòd pro quodam Atheniensiũ plebiscito (quod Græci psephisma appellãt) cuius ipse auctor fuerat, à tribus ciuitatibus, in quarũ gratiã id promulgatũ erat, talenta tria dari sibi stipulatus esset, cùm Oritæ (inquit) bello exhausti id dissoluere non possent, fœnus ei talenti spoponderunt quoad talentũ soluissent. ἀναγκαζόμενοι δ' οἱ ὠρεῖται, καὶ ὃν ἀπορῶντες ὑπέδεσαν αὐτῷ τὸ τάλαντον τὰς δημοσίας προσόδους, καὶ τόκον ἤνεγκαν Δημοσθένει τὸ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τ' μνᾶς, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν. id est, Coacti autem Oritæ, cùm pecunia inopia premerentur, uectigalia publica in talenti summam ipsi oppignerauere, & fœnus Demosthenis sceleratæ mercedis interim pependerunt, drachmas menstruas in singulas minas, quo ad sortem reddiderunt. Hoc unum exemplum maius est quàm ut altero adminiculo egeat: quanquã & alijs exemplis non caremus. Cicero ad Atticum lib. VI. Ei tamen sic nunc soluitur, tricesimo quoque die talenta Attica. XXXIII. & hoc ex tributis, nec id satis efficitur in usurã

Drachmalis usura, eadem & centesima.

menstr

menſtruam. Simile eſt illud apud Athenæum circa finem lib. XIII. exoratione Lyſiæ, ἔστ' ὦ ἄνδρες δικασταὶ ὀφείλων ἀργύριον ἰδίᾳ ξυνὶ πραχμαῖς σωσίμῳ τῷ τραπεζίτῃ, προσελθὼν πρὸς ἐμὲ ἐδεῖτο μὴ πορίσασθαι αὐτὸν διὰ τοὺς τόκους ἐν τῶν ὄντων ἐκπεσόντα. κατασκευάσομαι δὲ ἔφη τέχνιον μυρεψικόν, ἀφορμῆς δὲ δέομαι, καὶ ὅσου δέ σοι ἑκάστας ὀβολὸς τὰς μνᾶς τόκους. *Hic eſt iudices qui cum uerſuram feciſſet à Soſimo trapezita ternis drachmis, ad me uenit orans ut ſe fœnore obrutum & facultatibus lapſum ne deſpicerem. Eſt mihi (inquit) in animo unguentariam factitare, ſed facultas nõ ſuppetit. Si mihi mutuam pecuniam dederis, nouenos tibi obolos in ſingulas minas penſitabo. Hæc uerba ita intelligenda eſſe dico, ut ternas drachmas prius pro tribus centeſimis, & nouenos obolos pro ſeſquicenteſima accipiamus. Qui enim querebatur ſe graui fœnore ad inopiam redactum, & ad pignorum diſtractionem, ab amico poſtulat, ut dimidio leniore uſura pecuniã ſibi mutuet, ut cum officinã unguentariã inſtituerit, liberare ſe eo quæſtu ære alieno poſſit. Siquidem ſingulæ drachmæ in ſingulas minas ac ſingulos mẽſes penſitatæ, centeſimã unã faciunt, quæ cẽteſimo menſe ſortem æquat. Ita ternæ drachmæ ternas centeſimas faciunt. Noueni autẽ oboli ſeſquidrachmam tantũ ualent, cum drachma ſex obolos penderet.* Drachma. Obolus. *Fœnoris autẽ nautici exemplum eſt apud Demoſthenẽ in oratione quæ* πρὸς λακρίτου παραγραφὴν *dicitur, his uerbis,* ἐδάνεισαν ἀνδροκλῆς καὶ ναυκράτης ἀρτέμωνι καὶ ἀπολλοδώρῳ φασηλίταις ἀργυρίου ξυνχιλίας δραχμὰς, ἀθήνηθεν εἰς μελίδην, καὶ ἐντεῦθεν εἰς βόσπορον, ἐὰν δὲ βάλωνται τὸν ἐπ' ἀριστερὰ μέχρι βορυσθένους, καὶ πάλιν ἀθήναζε, ἰδίᾳ διακοσίαις εἰκοσιπέντε τὰς χιλίας, ἐὰν καὶ μετ' ἄρκτουρον ἐκπλεύσωσιν ἐκ

τῶ πέντε ἐφ' ἑκάστῳ, ὡσὶ τριακοσίαις τὰς χιλίας. Id est. Androcles & Naucrates pecuniã fœnerati sunt Artemoni & Apollodoro Phaselitis ad tria millia drachmarum, hoc est triginta minas: conuenitq; ut Athenis pecuniã Mẽdan exportarẽt, indeq; in Bosphoron, aut etiam si placeret sinistrorsum nauigare ad Borysthenen usq;, & rursus Athenas cum mercibus redire. Statutus autem modus fœnoris in millenas drachmas ducentæ uicenæ quinæ drachmæ. Quòd si post arctum portum exeant è Ponto ad sacrum promontorium nauigaturi, trecenæ in millenas. Hoc perinde est ac si diceret, in denas minas ternæ minæ, uel binæ cum quadrãte minæ: quæ ratio longè abest ab illa centesima Accursianorum. Hoc enim conuento fœnus non in mensem statutum intelligo, sed semel in maris commeatum remeatũq;, & in eius negotiationis exitum. Hæc autẽ quæ retuli, uerba sunt syngraphæ nauticæ. Ipse Demosthenes in oratione quæ παραγραφὴ πρὸς παφάνετον inscripta est, centum & quinq; minarum totidem drachmas menstruas τὸν γιγνόμενον τόκον esse dicit, hoc est iustam & legitimã usuram. μισθῶται δὲ παρ' ἡμῶν τὸν γιγνόμενόν τόκον τῷ ἀργυρίῳ, πέντε καὶ ἑκατὸν δραχμῶν τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Quibus uerbis circa principiũ eius orationis positis, significat, contractũ illũ nomine quidẽ conductionẽ fuisse, sed reuera mutuũ usurarium. Quem contractum ne quis improbandum ẽcẽseret, addidit usuræ loco pensitationem menstruam se stipulatum, quantam scilicet usuram stipulari per leges liceret. Eam autem esse in singulas minas drachmas singulas. Idem ἐν τῷ πρὸς νικόστρατον, τίθημι τὸν σιτοπώλην ἑκκαίδεκα μνῶν παμβωτάδην, ὃν αὐτὸς ἔτι καὶ προεξένησεν, ὡσὶ ὀκτὼ ὀβολοῖς τὴν μνᾶν δανείσαντι τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Oppigneraui igi-

tur

tur diuersorium meum in sedecim minas Pambotadæ qui eam pecuniam repræsentauit, in singulas minas octonis obolis quolibet mẽse creditori fœnoris nomine cõstitutis. atq; hæc & hoc ipso interprete & proxeneta facta est cõstitutio. Hæc usura centesimã triente excedit. Vsura autẽ apud antiquos duplex fuit, terrestris, & nautica. Terrestris, id est ἔγγειος, menstrua erat: nautica iterũ duplex fuit: una quæ in alteram tãtum nauigationem statuebatur (hæc à Græcis heteroplus dicitur) altera ita contrahebatur, ut non aliter deberetur nec ipsa, nec sors eius, quàm si nauis cum mercibus sospes domũ redijsset. Hanc amphoteroplum dicunt, quasi in commeatum remeatumq; taxatam. de quo locutus est Modestinus in l. prima de nautico fœnore. Demosthenes πρὸς φορμίωνα, ἡ ὅτι μὲν ἐδάνεισεν αὐτῷ δισχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλους, ὡς ἀποδώσων ἀθήνησι δισχιλίας ἑξακοσίας δραχμάς. Et hic quidẽ (inquit) mutuò dedit duo millia drachmarũ pecuniæ utrobiq; traiectitiæ, ut Athenis duo millia drachmarũ & eo amplius sexcentas reciperet. His uerbis liquet id quod suprà diximus, usurã nauticã non menstruã fuisse, sed unà in omne tẽpus nauigationis & negotiationis cõstitutione taxatã. Fuit enim pecunia à Lampide nauclero Phormioni fœneratò mutuata Athenis in Pontũ, & Ponto Athenas. Et hæc ratio maior est sesquiquarta, & iure Pãdectarũ nõ admissa. Nã legitima usura traiectitiæ pecuniæ nõ potest duplã cẽtesimã excedere, ut auctor est Papinianus in l. Nihil interest. A Græcis epheclos tocos uocatur, superexacta usura: cuius exemplum luculẽtum est in supradicta πρὸς φορμίωνα Demosthenis oratione. Nouissimum exemplum addemus ex Isæo in oratione περὶ τοῦ ἀγυρίου κλήρου, in qua bona cuiusdam defuncti recensens, & nomina,

Vsuræ species.

Heteroplus.

Amphoteroplus.

mina, ita inquit, χρέα ἐν ἰῶτ τόκοις ὀφειλόμενα περὶ τε-
τρακισχιλίας, ὧν τὸ ἔργον ἐπ' ἐνιαυτὸν ὀβολοῖς ἑπτακόσιαι καὶ
εἴκοσι δραχμαὶ γίνονται τῶν ἐνιαυτῶν. Nomina autem usura
ria ad quatuor millia drachmarum, cuius quæstus singu-
lis annis septingentæ uiginti drachmæ fiunt fœnore nouc-
nûm obolorum. Post hæc uerba quis cõtrouersiam refer-
re audeat eorum quæ diximus? Cum enim cẽtesima in sin-
gulos millenarios centum & uiginti annuas pariat, se-
quitur ut sesquicẽtesima centum & octoginta pariat, qui
numerus quadruplicatus septingentas & uiginti efficit.
Nostra autem ratio hodie in pensitationibus & uectigа-
libus quæ prædijs imponuntur, bessales usuras referre quo
dãmodo uidetur: sed qui innocentius stipulari uolunt reli-
gione obstricti, aut ciuili fœnori detrahere aliquid, aut
precio addere solent. Vnciaria usura est cum centenarius
singulos parit, ut in l. Titiũ, de administratione tutorũ.

Epidecatum fœnus.

Qui autẽ religione soluti sunt, & hodie Epidecatũ pro-
bant, nos uectigal decimarium appellare possumus, quod
nec boni uiri probãt, & inciuile iam existimatur: ex quo
scilicet tempore idem Hermolaus rem usurariã male esse
intellectam à iuris enarratoribus docuit. Quãdoquidem

Locus Pauli iu-risconsulti.

autẽ Pauli respõsum in capite, Si hæres. ad legẽ Falcidiã,
uideo à iuris enarratoribus absurdè esse intellectum: de
coq; ipse à uiris nõ mediocriter in eo studio eruditis inter-
rogatus, Pauli sententiã penè ænigmaticã, Hermolai ue-
rò interpretationẽ sensi planè uideri iciunam, ipsoq; Pau
li dicto illis obscuriorẽ, licet ipse aliter existimem: idcirco
mei muneris esse duxi, institutoq; operi & proposito cõ-
uenire, eius responsi uerba enarratius explanare. Item si
Reip. (inquit Paulus) in annos singulos legatum sit, cum
de lege Falcidia quæratur, Marcellus putat tantũ uideri

legat

legatum, quantũ ſufficiat ſorti ad uſuras trientes eius ſummæ quæ legata eſt, colligendas. Hic primùm hoc præfandum habeo, quòd cum ad Falcidiam exercendam legatorum ratio initur, ut conſtare inde poſſit an ultra dodrantem à teſtatore legata producta fuerint: ea legata quæ certam ſummam non habent, legitimo præcio æſtimantur. Eſto igitur exempli gratia ut ſeni aurei Reipub. relicti ſint annui in perpetuum. notum eſt eius ſummæ redditum ab hærede alicunde comparandũ, reiq; publicæ ab eo mancipandum, unde ſtabilem obuentionem eius ſummæ habere quotannis poſſit: aut pro eo pretium dandum. Nũc igitur ſi ratione legatorum ineunda quæratur quantum hæres eo nomine imputare in rationem debeat, reſpondere poſſis ex Marcelli opinione, & Pauli ſententia, non tantum imputandũ quanti ſex aurei annui emi poſſunt tranſlatitio & plerunque uſitato precio, uel quãta eſt pecuniæ ſumma quæ ſi fœneratò collocetur, ſenos aureos quotannis parere poteſt ciuili & legitimo fœnore: ſed uberius ac plenius huius legati æſtimationem ideo eſſe faciendam, quòd Reip. relictum eſt. Nam cum per legem, Eos, in tractatu de uſuris, Iuſtinianus Auguſtus ſanxerit legitimam & ciuilẽ uſurã eſſe ſemiſſem, ſi priuato ipſe homini ponas aureos ſenos quotannis eſſe relictos à teſtatore: hæres tum non ultra centũ aureos pro eo legato deducere in eam rationem poterit. Siquidem centenarius ſortis (ut ex prædictis apparet) duodenarium quotãnis parit fœnoris, tum quidem, cum uſura procedit centeſima: quare in uſura ſemiſſe, quæ dimidia eſt centeſimæ, ſenarius anniuerſarius è centenario conficitur. Sic fit ut legatum ſenûm aureorum priuato homini relictum, non ultra centum aureos æſtimari debeat, cum ea ſumma fœnori data, uulgo ſenos au-

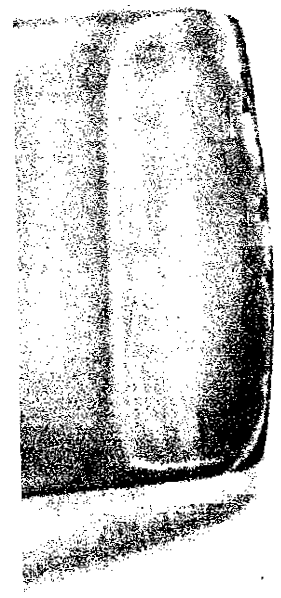
reos pariat iuris concessione. At nunc cum Reipu. huiusmodi legatum esse relictum positum sit, opinione Marcelli æstimatio erit superioris sesquipla: quippe cum usura trientalis subsesquipla sit, id est ὑφημιόλιος, semissis, hoc est tertia parte minor, ut quaternarius subsesquiplus est senarii. senarius enim tertia sui parte superat quaternarium, hoc est binario: quod perinde est ac si dicas senariũ continere quaternariũ, & quaternarij semissem, propter quod hemiolius eius dicitur, & sesquiplus. In hac igitur specie aureos senos legatos, centum & quinquaginta aureis æstimabit hæres, tantumq; legatarijs eo nomine expensum feret. Quanto enim usuræ modus à testatore taxatus minor est unde legatum annuum percipiendum, tãto est summa maior quæ pretium est aut æstimatio legati. Hic autẽ licet testator non constituerit summã, tamen iuris interpretatione taxasse existimatur, Marcelli & Pauli opinione. ita enim constitui legatũ annuũ, fundariq; testatorem uoluisse ipsi interpretantur, non ut plerũq; percipi posset, sed ut quouis tempore, id quod tum euenit cum pecunia leuissimo fœnore collocatur, uerbi gratia triẽtali. Siquidem ex ea promptum est quouis tempore nomen facere, mutuamq; eam accepturum hominem inuenire, ita ut inde conditionem suam longè meliorem efficiat, si frugi est debitor: idq; omnino est quod responsum Marcelli Pauliq; significat. Capitolinus in Antonino pio, Ipse fœnus (inquit) trientarium, hoc est minimis usuris exercuit, ut patrimonio suo plurimos adiuuaret. Hodie autem cum aut edicto aut lege municipali in hac urbe maximus pecuniæ fructus partusq; in emptitijs pensitationibus quas rentas quasi reditus aut reddentes aut reuenutas lingua uernacula uocat, rationem besſalis usuræ habeat, aut plusculo

ſculo plenioré, (octoni enim cũ triente è centenario cõficiãtur) tantiq; municipali priuilegio redimi quandocũq; poſſunt penſiones in urbis ædificia nẽditæ, quaticunq; emptæ ſint. Verùm, ut dixi, hodie ubi legatum Reip. factum eſſet, ipſe ex ſententia Pauli cenſerem, ſi ſententiam rogarer, octonorum aureorum legatũ paulo minus centum & quinquaginta aureis æſtimandum in ratione falcidiæ, aut alia conſimili: quippe hæc ſumma ſeſquiplex eſt ſortis, ex qua municipali lege octoni aurei ferè annui percipiũtur, in ijs contractibus quibus penſiones in prædia urbana aut ruſtica nẽditantur, ita ut redhiberi poſſint, duntaxat cum ita commodum eſt & libitum nẽditori, non etiam emptori. Seſtertius igitur & nummus idẽ apud auctores ſignificant, quoniam quaterni denarium ualent. Itaque Cicero in Ver. Act. IIII. cum ita dixiſſet, Nam cum ex Sicilia legibus frumentum in cellam ſumere liceret, idq; frumentũ Senatus ita æſtimaſſet, quaternis ſeſtertijs tritici modiũ, binis ordei: iſte numero ad ſummam tritici adiecto, tritici modios ſingulos cum aratoribus denarijs trinis æſtimauit. Hæc autem uerba ipſe ueluti declarans paulò pòſt ita ſubdidit, Verum enimuero cũ eſſet frumentũ ſeſtertijs binis aut etiam trinis quibuſuis in locis prouinciæ, duodenos ſeſtertios exegiſti. & itidem hoc declarat multis alijs in locis eiuſdẽ Actionis. At uerò denarius drachmæ pondus habebat duntaxat Atticæ. Plin. lib. XXI. Drachma Attica (ſive enim Attica obſeruatione medici utuntur) denarij argẽtei habet pondus. Plutarch. in Sylla, Potitus rerũ Sylla, cũ multos occideret, & libertini generis homo quendam ex proſcriptis occultare uideretur, ideoq; è ſaxo præcipitandus eſſet obiecit Syllæ quòd una ſimul in domo uitam egiſſent: cum interim ipſe quidem pro ſu-

Denarius quaternis ſeſtertijs ualuit.

Denarius drachmalis erat.

periore habitaculo duo millia nummûm, ille autem pro inferiore tria millia mercedẽ penderet: itaq; inter utriusque fortunam mille nummos interfuisse, qui drachmas Atticas ducentas & quinquaginta ualebãt, ὥϛε τ᾽ τύχης αὐτῶν τὸ μεταξὺ χιλίους νόμους εἶναι, ὅι πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμὰς ἀτ̃ικὰς ὠνοῦνται. Idem in Bruto, Testamento cum legasset Cæsar ciui cuilibet septuagintaquinq; drachmas, præterea reliquisset hortos qui trãs Tyberim erãt, ingens beneuolentia & admirabile desideriũ omnes tenuit. De hoc apud Tranquil. in Cæs. ita legimus, Populo hortos circa Tyberim publicè, & uiritim trecenos sestertios legauit. Si septuaginta quinq; quater multiplices, trecẽtos efficies: qua ratiõe quinq; et uiginti drachmæ cẽtenos sestertios ualent. Idẽ Plutarchus in Antonio, C. Cæsar adolescens hæres à Cæsare scriptus, ex Apollonia redijt. debebat Romanorũ cuiq; drachmas quinq; & septuaginta ex testamento patris. Apud Appianum tamẽ in secundo bellorũ ciuilium ita legitur, Populo horti trãs Tyberim præditi, singulis Romanorũ ciuibus qui in urbe aderant, quinque & octoginta drachmæ Atticæ collatæ. Sed errorẽ esse numeri non dubiè affirmauerim: quippe idem Appianus septuaginta quinq; drachmas pro trecenis nummis dixit, ubi de Cæsaris liberalitate loquens, Singulis (inquit) ex populo munam unam Atticam dedit. De quo Trãquillus, Trecenos quoq; nummos, quos pollicitus olim erat, uiritim diuisit. Quo ex loco probari uidetur minam Atticam quinq; & septuaginta drachmarum fuisse: id quod apud Priscianũ legitur, quod tamẽ postea explicabimus. Sed interim centenariam minam intelligere oportet. Nunc igitur causam tenemus cur sestertia singula, mille nummos sestertios significent. nam duæ libræ,

Sestertia singula,

bræ, & ſelibra, ſeu (quod idem eſt) mnæ duæ & hemi- millia ſingula
næon ducentas & quinquaginta drachmas ualent: quæ ſi nummorum ſignificant.
quaternario multiplicẽtur, mille nummos efficiũt. Quomodo igitur ſeſtertij dicti ſunt nummi, quòd duos aſſes & ſemiſſem ſinguli ualerẽt, id eſt, dipondiũ & ſemiſſem æris: ita ſeſtertia ex eo dicta ſunt, quòd duas libras ſingula & ſelibram argenti ualerent. Ita factum ut quadringenta ſeſtertia, & quadringenta millia ſeſtertiũm nummorum antiqui pro eodem ac ſine diſcrimine ſignificatus dicerent. Verum id adnotandũ, quòd libram nunc & minam centenarias intelligimus, indifferenter utẽtes: quod pondo etiam identidem appellatur. Plin. lib. xxxi. Mna, quam noſtri minam uocant, pendet drachmas Atticas cẽtum. Quo in loco Hermolaus, mnam (inquit) libram, minam, pondo, pro eodem noſtri dicunt, ut Græci μνᾶν, λίτραν, ὁλκὴν. quod dictum ut non uſquequaq; uerũ eſt, ita in re nummaria libram & minam pro eodẽ ferè uſurpari deprehendimus, uix ut differentiã animaduertere poſſis, quãlibet obſerues accuratè & Latinos & Græcos. idq; cum ex eo uidetur quod de ſeſtertijs diximus, tum uerò ex ſequentibus magis comprobabitur. ὁλκὴ autem interdum pondus ſignificat, ut cum Dioſcorides dicit, ὁλκὴ τριωβόλου, pondus trium obolorũ. aliquando drachmam, ut apud eundem Dioſcoridem idẽtidem. Drachma igitur non modò pondus denarij Romani, ſed etiã nummum ſignificat eodẽ põdere percuſſum ab Atheniẽſibus, quod præter auctorũ exẽpla etiã uerſus illi ſignificant,

Quadringẽta ſeſtertia & quadringẽta millia ſeſtertium nummorum.

Libra mina põdo pro eodem ponuntur.

ὁλκὴ

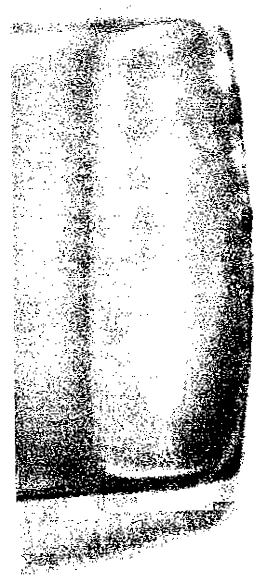
Drachma.

In ſcrupulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis ſignatur pondus Athenis.

Ventum iam eſſe ad locum præcipitem, horrore quodam animi ſentio, inſtantis & proximi periculi magnitudinẽ

reputantis. hoc est enim caput eius rei quam agimus, hic cardo totius operis, hæc denique alea ancipitis incepti, ut ostendere aggrediamur uel demonstrare potius, quid inter sestertia centum, & sestertiũ centies interfit. trãsitus omnino & lubricus & abruptus, ut aut in barathrũ quoddam errorum præcipitaturus sim, si in eo quicquam titubauerim: aut tenorem inoffensum seruare commentatio hæc nequeat, si inibi uel tantulum à ueritate deflexerim. Cum alioquin ita sit hoc opus coagmentatum, ita ex sese tractatus hic aptus, nulla ut ferè pars conuelli citra compaginis ipsius dissolutionẽ possit. Ac mihi quidẽ audendum omnino erat, & eorũ exẽplo periclitandum, qui res magni discriminis antea susceperunt, si non etiam ea esset huius libri ratio, ut genium nullum (ut dicitur) habiturus sit, nisi multarum ætatum & auitarũ præcipuè placita deleuerit, ut si (quod abominor) propositi compos nõ euaserim, designatoris ridiculi atque temerarij opinionẽ subiturus sim. Sed quid agas ubi eò iam peruicaciæ uentum est, ut & moderari tibi nequeas, & consulere integrum non sit? Quum eorum occursum uitare non possis, quibus hoc facturũ te receperis, nisi si tibi publico interdixeris, id est, nisi domesticum tibi conscisceris exilium, aut abstrusum secessum & lucifugũ? Agedũ ab stupore animi rursus inseruescamus, & stylum iam languentẽ ad reliqua suscitemus. Audeamus deniq; primi (quando eò uentũ est) affirmare, homines doctissimos, quibus alioquin omnia propemodũ debemus, toto (ut aiunt) cælo, id est, centuplicatò errasse. Iamprimũ Cicero in Prætura urbana, Dio quidã fuit Halesinus, qui cũ eius filio Prætorè Sacerdote hæreditas à propinquo permagna uenisset, nihil habuit tũ neque negotij, neq; controuersiæ. Verres simul ac tetigit

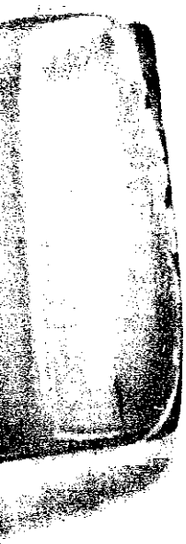
Quid inter sestertia centum & cẽties sestertium interfit.

ac tetigit prouinciã, ſtatim Meſſanã literas dedit, Dionẽ euocauit, calũniatores ex ſimu ſuo appoſuit qui illã hæreditatem Veneri Erycinæ cõmiſſam eſſe dicerent. Hac de re oſtendit ſeipſum cogniturum. Poſſum deinceps totam rem expedire, deinde ad extremum id quod accidit dicere, Dionem ſeſtertiũm decies centena millia numeraſſe ut cauſam certiſſimam obtineret. Hoc cum dicat Cicero in Prætura urbana, quæ ſecunda eſt in Verrem actio, idẽ in tertia actione hoc crimen repetens ita inquit, Simul atque è naui egreſſus eſt, dedit operam ut Haleſinus ad ſe Dio continuò ueniret. Hic eſt Dio, Iudices, nunc beneficio Quinti Metelli ciuis Romanus factus, de quo multis uiris primarijs teſtibus, multorumq; tabulis uobis priore actione ſatisfactum eſt ſeſtertium undecies numeratum eſſe, ut eam cauſam in qua ne tenuiſſima quidem dubitatio eſſet, iſto cognoſcente obtineret: ita ſeſter. undecies Q. Dionem, quòd hæreditas ei obueniſſet, nullamq; aliã ob cauſam, perdidiſſe. Ex horũ locorũ collatione intelligimus, quod decies centena millia ſeſtertiũm dixerat in ſecunda actione, hoc in tertia undecies ſeſtertiũ dixiſſe: quanquam in illa non decies centena, ſed undecies legendum eſt, uel utrobiq; decies. Quare decies ſeſtertium nõ decem ſeſtertia ſignificat, ſed mille potius, hoc eſt decies centena millia: ſumma ſcilicet centuplicata. Quòd autem undecies ſeſtertiũ amplior ſit ſumma quàm quadringenta ſeſtertia, ex eadem oratione liquet. Sequitur enim ſtatim poſt illud Dionis crimen, & aliud, quod his uerbis proſequitur, Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Soſippus & Epicrates fratres ſunt Agrigentenſes. horum pater abhinc duo & uiginti annos mortuus eſt: in cuius teſtamento quodam

Ciceronis locus.

loco

loco si commissum quid esset, mulcta erat Veneri. ipsos xx. annos, cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hæreditas ab ijs Veneris nomine petita non est: causam Verres cognoscit per Volcatium: pecunias accepit ferè ad sester. quadringẽta millia ab duobus fratribus. Quadringenta sestertia Cicero minorem pecuniã decies uel undecies sestertio appellauit. Quare iam ferè planum factũ est decies sestertiũ, quadraginta partibus plus esse decẽ millibus sestertiũm. Et rursus statim infra, Quæ uis erat Volcatio tanta, ut sester. quadringenta millia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio, si sua sponte uenisset, unam libellã dedisset? at ego amplius dico: sestertiũ quadringenties accepisse te arguo contra leges. Ex his uerbis liquidò apparere potest quadringenties sestertium longè ampliorem summam esse quàm sestertia quadringenta, cum omnia Verris furta quadringenties sestertiũ æstimauerit, quæ innumera & incredibilia ab eo recensentur, ab uno enim homine, uno nomine, uno furto decies centena sestertia accepisse dicit: à tota autẽ Sicilia triẽnio & uarijs furtorũ, expilationũ, rapinarũq; nominibus quadringẽties sestertiũ (tanquã rem fidem excedentẽ) abstulisse oratoriè uociferatur. tanti enim æstimari uoluit litem repetundarũ Verri ob iurisdictionis furta, ob negotia facessita, ob improbas dinundinationes, ob interuersas pecunias in frumento imperando, in locandis decimis frumenti, & ob expilationes publicas priuatasq; signorum æreorum, & uasorum argenteorum: quæ crimina inusitata esse uidentur, & fidem excedentia ijs qui accusationes illas perlegunt. Quare ipse Cicero primam accusationem ita claudit, Dicimus C. Verrem, cũ multa libidinosè, multa crudeliter

Quadringenties sestertiũ.

deliter in ciues Romanos atque in socios, multa in deos hominesq; nefariè fecerit, tum præterea quadringentics sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. sic enim legit Asconius Pedianus, quãquam in exẽplaribus cccc. sestertia legitur etiam manuscriptis. Quapropter admirari hic subijt id quod Plutarchus de hoc scripsit his uerbis, οὕτω δὲ τὸν Βέρρον καταδικασθέντα, ἐβδομήκοντα πέντε μυριάδων τιμησάμενον τὸν δίκην ὁ κικέρων, δια βολὴν ἔσχεν ὡς ἐπ' ἀργυρίῳ τὸ τίμημα καθυφειμένον. Hac ratione Verre damnato, crimini datũ est Ciceroni quòd in litis æstimatione præuaricatus esset pecunia corruptus, ut qui quinq; & septuaginta myriadibus litẽ eam æstimasset. id perinde est ac si tricies sestertium dixisset. & hic myriades drachmarum intelligendũ, quæ tricies centena mill. sestert. ualent. Quare conijcio diu post exilium Verris Ciceronẽ orationes emendauisse, ut interdũ moris erat domi orationes limare & cõficere, ut ex Cicerone eodem intelligimus in Catone, apud quẽ Cato ipse ita inquit, Septimus mihi liber Originum est in manibus. omnia antiquitatis monumenta colligo. causarũ illustriũ quascunq; defendi, nunc quàm maximè cõficio orationes. & ex Plinio Iuniore in Epistolis. Existimo tamẽ potius apud Plutarchum ita legendum, ξιακοσίων ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων. ut sit centies quinquagies sestertiũ. fortasse etiam maior summa errore librariorũ deest. Quod autem in diuinatione legitur, Sicilia tota si una uoce loqueretur, hoc diceret, Quod argenti, quod auri, quod ornamentorum, in meis urbibus, sedibus, delubris fuit, quod in unaquaque re beneficio Senatus populiq; Romani iuris habui, id mihi tu C. Verres eripuisti atque abstulisti: quo nomine abs te sestertium millies ex lege repeto. Hoc (inquit

Cicero ab accusationem Verris male audiuit.

Orationes domi emẽdabãt

(inquit Asconius) per auxesim dictum est. Cicero enim postea hanc summam ad quadringenties contraxit, ut in multis locis repetit. Idem Cicero in eundē Act. 3. Heraclius est Hieronis filius, Syracusanus, homo in primis domi suæ nobilis, & ante hunc prætorē uel pecuniosissimus Syracusanorum, nūc nulla alia calamitate nisi istius auaritia atque iniuria pauperrimus. huic hæreditas facilè ad sestertium tricies uenit testamento propinqui sui Heraclij. plena domus cælati argēti optimi, multæq; stragulæ uestis, pretiosissimorumq; mancipiorum. erat in sermone, magnam Heraclio pecuniam uenisse: non solùm Heraclium diuitem, sed etiam ornatum supellectile, argento, ueste, mancipijs, futurū. Et inferius, Posteaquā (inquit) damnatus est absens Heraclius, non solum illius hæreditatis de qua ambigebatur, quæ erat tricies sestertium, sed omnium bonorū paternorū ipsius Heraclij (quæ non minor erat pecunia) palæstræ Syracusanorū, hoc est Syracusanis, possessio traditur. Et rursus inferius: Verùm est illud præclarum, Syracusani qui præfuerāt his Heraclij bonis uerbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eorū negotiorū rationem in Senatu: dicebant scyphorū paria complura, hydrias argenteas, pretiosam uestem stragulam, multa mancipia pretiosa Verri data esse: dicebant quantum cuiq; eius iussu nummorū esset datum. gemebāt Syracusani: sed tamē patiebantur. Repētè recitatur uno nomine sestertiūm ducenta quinquaginta millia iussu Prætoris data. fit maximus clamor omniū. Et paulò pòst de pecunia illa reddita à Verre loquens, Numerantur illa ducenta quinquaginta sestertia Syracusanis. Non'ne ex hoc loco patet clarissimè, ducenta quinquaginta sestertia, hoc est ducenta quinquaginta millia sestertiūm nummorum

morum particulam iniam esse tricies sestertij? Quippe tricies sestertium significat tricies centena millia sestertiûm nummorum: quomodo & illud Suetonij Tranquilli in Augusto, Senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertiûm taxauit, id est, duodecies centena millia sestertiûm. quod cum in omnibus exemplaribus legeretur, Antonius Sabellicus uir alioquin diligens & doctus emendasse se gloriatur, ut supra dictum est, & pro duodecies sestertiûm, duodecies centies legendum esse contendit: cui etiam adstipulatus est Philippus Beroaldus, itidẽ ipse doctus, ac multæ lectionis: ambo nihil in ea re uidentes. Hoc & ex eodem auctore alio loco ostendi potest in Othone, Sperauerat (inquit) fore ut adoptaretur à Galba: idq; in dies expectabat. sed postquam Pisone prælato spe accidit, ad uim conuersus est, instigante super eum dolorem etiam magnitudine æris alieni. neq; enim dissimulabat, nisi principem se stare non posse: nihilq; referre, ab hoste in acie, an in foro sub creditoribus caderet. ante paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispẽsatione decies sestertiûm expressérat. hoc subsidium tanti cœpti fuit: ac primò quinque speculatoribus commissa est res, deinde decem alijs, quos singuli binos produxerãt. omnibus dena sestertia repræsentata, & quinquagena promissa. per hos solicitati reliqui. Insignis erat ille locus ad animaduertendã differẽtiam inter dena sestertia, & decies sestertiûm & tamẽ ibi quoq; Sabellicus decies sestertiûm dena sestertia interpretatus est, conniuẽte Beroaldo. Si enim quindecim speculatoribus dena sestertia repræsentata, hoc est singulis decem, iam centũ quinquaginta sestertia fiũt: & si quinquagena promissa, hoc est singulis quinquaginta:

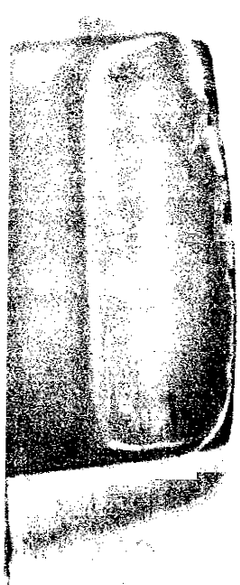
Duodecies sestertium, census Senatorius.

Decies sestertium, & dena sestertia.

septing

septingenta quinquaginta in summa fiunt, quæ si mul iuncta nongenta nullia sestertiûm faciunt. At Tranquillus dicit decies sestertiûm subsidium tanti cœpti fuisse, id est inuasionis imperij Romani. Iam igitur effectũ habemus, decies sestertiûm non minus esse nongentis sestertijs. Martialis in primo Epigrammatum.

Millia pro puero centum me mango poposcit,
Risi ego, sed Phœbus protinus illa dedit.
Hoc dolet & queritur, dolet hoc mea mentula mecũ,
Laudaturq; meam Phœbus in inuidiam.
Sed sestertiolum donauit mentula Phœbo
Bis decies: hoc da tu mihi, pluris emam.

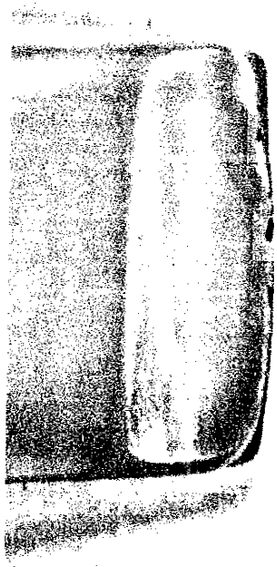

Calderinus uir ingeniosus bis decies sestertiûm, x x. sestertia interpretatur, corrupto sensu epigrãmatis: cuius dubio procul huiusmodi sensus est, non mirũ esse si Phœbus puerum centum sestertijs licitatus esset, quanti Martialis emere non potuerat: quippe qui uicies cẽtena millia sestertiûm ex quæstu collegisset, hoc est uicies tantũ quãti puerum mercatus erat. alioquin sensus erit absurdissimus. Cicero. x i i i. Epist. ad filiũ scribens, Titi Pinnij filio nirè erudito, studioso, & modesto, pecuniã Nicæenses gradem debent, ad sestertiûm octogies: &, ut audio, in primis uolũt ei soluere. Ibi interpres epistolarum, sestertiũ (inquit) pro sestertiorũ ponitur, & subauditur millia, id est, ad octoginta millia sestertiûm. Elegãter autem in his sermonibus ponũt oratores & poëtæ aduerbia pro nominibus: ut, debes decies sestertiûm, quadragies sestertiûm, & sic in cæteris, & utuntur genitiuo syncopato in nominibus nummorũ. Dicimus etiam hoc sestertium, & hic sestertius. Hactenus ille. Ego autem octogies sestertium, octogies centena millia sestertiûm significare

ficare affirmo: & grandẽ ob id pecuniã à Cicerone dictam. Hoc etsi ex prædictis satis confirmatũ uidetur, non tamen scrupulo carebit, ut uideo si enim hoc uerum est (dicet aliquis circunspectus obseruator) quonam modo intelligi illud potest quod apud Tranquillum in Vespas. legitur, Sed & in funere Fauo archimimus personã eius ferens, imitansq; (ut est mos) facta ac dicta uiri, interrogatis palàm procuratoribus quãti funus & pompa constaret, ut audiuit sestertium centies, exclamauit, centũ sibi sestertia darent, ac se uel in Tyberim proijcerent? Hic locus (ut arbitror) Tranquilli interpretes fefellit, ut idem esse putarent sestertium centies, & sestertia centum: quẽ tamen corruptum esse necesse est intelligere ex ijs quæ antè demonstrauimus. Vtrobiq; autem sestertium centies legendum esse argumentis probari non leuissimis potest. Nam præterquam quòd ueritati non congruit ut funus imperatorum cẽtum sestertijs æstimaretur, quum Nero imperatorum omnium flagitiosissimus, qui destitutione conterritus, pugione sese interemerat, furtim raptimq; à libertis sepultus, bis tantidem funeratus sit, de quo idem Tranquillus, Funeratus est (inquit) impensa ducẽtorum millium, stragulis albis auro intextis quibus usus calendis Ianuarijs fuerat. reliquias Ecloge & Alexandria nutrices cum Acte concubina, gentili Domitiorum monumento condiderunt. Cũ igitur id simile ueri non est, ut poëta mimographus Vespasiani funus, ut deparci principis, ita optimi, centũ millibus nummorũ æstimarit, cũ princeps nequissimus ante eum Nero ducentis funeratus fuisset: tũ uerò sapientis poëtæ non fuisset, tam licenter illudere fastigio principali, ut ob paruam pecuniã eousq; commotũ fingeret, ut uel in Tyberim se abijci præoptaret, quàm Tranq. locus.

tantula pecunia funerari. Eodẽ igitur errore apud Tranquillum centum pro centies ſcriptum eſt librariorũ temporumq; uitio, quomodo apud Ciceronẽ in actione prima in Verrem quadringenta pro quadringenties, ut ſuprà diximus: & apud Plinium non ſemel idem error deprehenditur, ut infrà oſtendetur. Maioris eſt illud anxietatis, quod apud Plutarchum in Antonio legitur his uerbis, Antonij munificentia unũ exemplum narrabo. Cuidam ex amicis dari iuſſerat millia uigintiquinq;. hoc Romani decies appellant. procuratore autem admirante, & ut magnitudinem donationis oſtenderet, in cõſpectu eius pecuniã depromẽte rogauit Antonius quid hoc eſſet: illo autem reſpondente eam eſſe pecuniam quã dono dari iuſſiſſet, conſpicatus hominis improbitatẽ, Equidẽ (inquit) arbitrabar ampliorem pecuniã decies ſeſtertium continere. hoc uerò parum eſt, itaq; tantundem ſuperadde. Sic in Plutarcho latino facto legitur, & ille locus uno in loco ab Antonio Sabellico citatur, & ab Roberto Vulturio in libro de re militari, & ab alijs itidem, qui de re nummaria ſcribẽtes, locum eum uere traductum exiſtimauerunt: cuius tamen ſenſus pugnat cum eo quod omnes de ſeſtertijs cenſuerunt. nam cũ illi omnes concordi errore decies ſeſtertium decẽ ſeſtertia ſignificare dixerint, Plutarchus, ſi locus ille non mendoſus eſt, uigintiquinq; ſignificare dixit. Ego cum in eo quod tuendũ ſuſcepi, pertinaciter hæream: poſſim fortaſſe, ſi alium exitum rei nõ inueniã, uel in hanc præcipitem defenſionem erumpere, ut dicam Plutarchum hominem Græcum in Romanorũ conſuetudine falli nonnihil potuiſſe. Sed cum ueritatẽ tueri alia uia poſſim, temerarium omnino eſſet, & inſcitiæ plenum, futili uti umbone, & è medio ſumpto, auctoris tanti

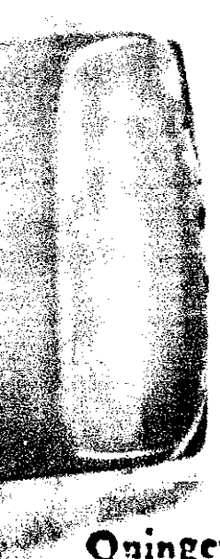
Plutarchi locus.

elevata

eleuata auctoritate, præsertim cũ eius testimonio ut graui & irrefutabili usurus sim in sequentibus. Proinde eũ Plutarchi locum accuratè mihi anxieq; uersanti, hoc etiã in mentem uenit, posse me & hoc quoq; eius dicto uti ad confirmandum id quod dixeram, & id quod mihi obijci potest, in meã rem uertere. Primum igitur hoc dico, consentaneum ueritati nõ esse, uigintiquinq; millia nummûm magnificã donationẽ à Plutarcho dictam esse præsertim eius imperatoris qui bonam partem imperij Ro. tenueret, & in suos usus uerteret, ut infrà ostendemus. Paruã autem esse eam summam interim saltẽ ex eo liquebit, quòd Martialis puerum amasium cẽtum millibus emptum esse in eo epigrammate scribit, quod suprà retulimus. Deinde hoc dico, hunc errorem ex eo inualuisse, quòd hæc uerba quãuis mendosa, ueritati tamẽ magnopere alludũt. Quomodo enim sestertius duos & semis asses ualet, & sestertia singulas duas libras & selibram, ut antea docuimus: sic illud genus tertiũ sestertij duo millia & quingentos nummos ualere posse uidebatur. Quare pulchrè ratio quadrare uidebatur, ut decies sestertium uicenaquina millia ualeret. Ego autem cũ dixerim eius generis sestertium centum millia ualere, quod alij singula millia ualere dixerunt, sed apud Plutarchum tamen pro binis millibus & quingentis legi, (sic enim inquit Sabellicus) inuenienda ratio est, & quidem huic loco consentanea, quæ hunc scrupulum lectori eximere planè possit. ut autẽ hoc fiat, necesse est accedere in singulas sestertij huius unitates nonaginta septem millia & quingentos nummos. hoc uero pulchrè fiet si ita apud Plutarchum legamus, Cuidam ex amicis dari iusserat uigintiquinque myriadas drachmarũ. Singulæ myriades, dena millia drachmarũ, id est, de- Locus Plut.

nariorum ualent: quæ quinquies & uicies multiplicata, ducenta quinquaginta millia denariorum faciunt, quæ ſumma rurſus quater ducta, cum quilibet denarius quaternos ſeſtertios ualeat, mille ſeſtertia efficit, id eſt decies cẽtena millia ſeſtertiũm. ſic à Plutarcho Græce ſcriptum eſſe aliquãdo ne dubitarẽ, antequã ſcilicet Plutarchi hiſtoriæ æreis formis editæ eſſent, fecit mos aliorum Græcorum, ipſiuſq; Plutarchi, atq; ipſa rei ueritas, quã conſertis manibus retentanti mihi, nec mendæ librariorũ eripere, nec errores interpretationũ poſſunt. argumento erit ille locus eiuſdem Plutarchi in Galba, δοκεῖ δὲ μηδ' ἂν ἐν τοῖς ἰδίοις μόνον ἐλέσθαι τὸν Ὄθωνα κληρόνομον, ἀκόλαστον ἐδίως καὶ πολυτελῆ, πεντακισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον, Videtur autem Galba Othonem ne in priuato quidem patrimonio ſucceſſorem ſibi deſtinaſſe, ut quem ſciret & uitæ incontinentia luxuq; præditum, & inſuper ære alieno merſum ad quinq; millia myriadum. Hoc ut rectè interpres quinquagies decies centena millia colligit, quod quidem ad numerũ reddendum attinet: ſic ego latinè & uſitatè quingenties ſeſtertium uertercm, ita tamen, ut myriadas nummorũ intelligamus: quod genus loquendi aſſequi nemo recentiorum potuit. quæ cauſa eſt ut in libris è Græco uerſis alias prorſus ſummas legamus quàm in libris antiquis Latinorum, ut apud Appianum idẽtidem, & apud Oroſiũ uno in loco mox uidebimus: qui cum ſupra mille annos fuerit, priſcum tamẽ morẽ non tenuit. Eum autẽ morem Græcorum fuiſſe, ut non per numerum nummorũ, nec per ſeſtertia, ſed per myriadas drachmarũ, omnes ſummas pecuniæ memoriæ traderent, duntaxat de Romanis ſcribentes, ex dicẽdis conſtabit, cũ eorũ auctoritatibus utemur.

Quingenties ſeſtertium.

Sed

Sed & de hoc more loquẽdi libro III. uidebimus ex Demosthene. Cum autem post primam huius libri editionem legere mihi historiam Græcã eiusdem Plutarchi contigit, recens ex officinis Transalpinis publicatam, certam iam fidem habere cœpi eius quod cõiectura exacta antea collegeram. sic enim eo in loco historiæ legitur, τῶν φίλων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε πέντε καὶ εἴκοσι δοθῆναι, τοῦτο Ῥωμαῖοι δεκίες καλοῦσι. Amicorum cuidam myriadas quinque & uiginti dari iusserat: hoc Romani decies appellant. Quanquam autẽ per ea quæ hactenus dicta sunt, satis demonstrasse uideri possim, quid sestertium decies à sestertijs decem differat, & ea quæ occurrere poterant dubia dissoluisse: iamq; (ut arbitror) lectores cum ad hũc locum accurata intentione legendo peruenerint, fidem dictis nostris accommodare non dubitaturi sint, ulteriorem q; nobis probationem remissuri, quod ad hoc quidem attinet: hanc tamen in me legem ultro ferre planeq; sancire hoc in opere statui, ut nunquam perfunctus pollicitatione uidear, nisi ita omnia perspicua fecero, ut negare omnino quisquã ea quæ demõstrauero, citra improbitatem nequeat. Vt hoc autem efficere possim, utar rursus Ciceronis auctoritate, qui in Actione III. in Verrẽ, cũ multa Verri furta obiecisset per totam eam orationem, ad extremum uelut summam criminũ exaggerans, uniius tantũ oppidi furta ac paucorum mensiũ colligere statuit, ut de uniuersis pecunijs per iniuriã ablatis documentum coniecturam q; daret. Ait igitur se publicanorũ tabulas conquisitas obsignasse, & ad iudiciũ illud Verris attulisse, ut ex perscriptis sub nomine Prætoris nauium commeatibus, constare iudicibus ratio posset earum merciũ quas Verres tũc Siciliæ Prætor in Italiã deportãdas curasset.

Locus Verrinæ tertiæ Ciceronis.

Eius igitur hæc uerba sunt circa finem orationis, Cum hæc paucorum mensium ratio in his libellis sit, facite ut uobis triennij totius ueniat in mentem. sic contendo, ex his paruis libellis apud unum magistrũ societatis repertis, uos iam coniectura assequi posse cuiusmodi prædo iste in illa prouincia fuit: quàm multas cupiditates, quàm uarias, quàm iusinitas habuerit: quantam pecuniam non solùm numeratam, uerùm etiam in huiuscemodi rebus positam confecerit, quæ uobis alio loco planius explicabuntur. nunc hoc attendite: His exportationibus quæ recitatæ sunt, scribit sestertia. LX. socios perdidisse ex uicesima portorij Syracusis. Pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli & contempti libelli indicãt, furta Prætoris quæ essent sestertiũ duodecies, ex uno oppido solo exportata sunt. Nego quenquam esse acutum ac perspicacem lectorem, qui post hæc uerba Ciceronis dubitare potuerit de eo quod adstruimus. quod ut omnibus etiam crassioris Mineruæ lectoribus planũ fiat, paucis uerbis rem explicabo. Cum enim affirmet Cicero societatem publicanorum ex uicesima portorij sexaginta sestertia, id est sexaginta nummorum millia, ideo perdidisse, quòd Verres immunes merces tanquam prætorias nec tamen improfessas transportabat, & ex eo colligat furtiuas merces ad sestertium duodecies ex uno oppido abstulisse: certo iam certius habeo sestertium duodecies, mille ac ducenta sestertia significare. si enim sexagenarium uicenario multiplicaueris, mille & ducenta fient in summa. atqui Cicero furtorum summam à portorio uicesimæ probare facilè potuit. Si ergo uicesima pars sestertij duodecies, sexaginta sestertia esse ab eo dicitur, necessario sestertium duodecies, mille ac ducenta sestertia eodem auctore erit. Hoc etiam post Ciceronem Martialis libro primo Epigrammatum docere his uerbis potuit,

Sided

Si dederint ſuperi decies mihi millia centum,
Dicebas nondum Scæuola factus eques:
Qualiter ô uiuam, quàm largè, quamq; beatè!
Riſerunt, faciles & tribuere dei.
Iniuſ ô fallax atque inficiator eamus,
Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis.

Sic enim & ipſe & alij poëtæ loqui ſolent ſine adiectione ſeſtertij: ut idem ad Calenum,

Non plenum modò uicies habebas,
Sed tam prodigus atque liberalis,
Et tam lautus eras Calene, ut omnes
Optarent tibi centies amici.

Vbique enim ſeſtertium ſubintelligendum. Et in tertio,

Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis,
Abſtulit hanc nimium caſus in urbe frequens.
Collatum eſt decies: rogo, non potes ipſe uideri
Incendiſſe tuam Tongiliane domum?

Nec poëtas modò decies abſolutè, ſed etiam proſa oratione loquentes ſolitos eſſe dicere Plutarchus in loco ſupradicto docet, ἐρῶ πλεῖον ὤμλω, ἔφη τὸ δεκίες εἶναι. *Docebunt & auctoritates priſcæ quæ à nobis ſparſim in ſequentibus citandæ ſunt. Verùm Martialis apertè docet decies ſeſtertium maiorem multo pecuniam eſſe ſeſtertijs ducentis: quo in loco Calderinus non ducenta ſeſtertia, ſed ducentos nummos ridiculo errore intellexit. ſic enim ducenta abſolutè dicuntur à Martiale, ut à Iuuenale quadringenta in 1. Satyra,*

-Sed quinque tabernæ Quadringenta parant-

id eſt cenſum Equeſtrem. Et in quartadecima,

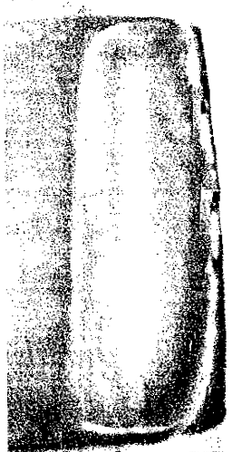
Sume duos equites, fac tertia quadringenta.

Oratores plerũq; adijciunt seſtertiũ. Rurſus Martialis,

Dederas Apiti bis trecenties uentri,
Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.

Quo in loco Calderinus, Apitius (inquit) habebat ſeptingenta millia: ſex conſumpſerat luxu: & cum adhuc centum ſupereſſent, ueritus ne non poſſet explere gulam ea pecunia, uenenum bibit. Centies ille pro centum millibus intellexit, cẽtuplicatò ſcilicet (ut alij omnes) falſus: Martialis enim centies centena millia intellexit, id eſt, centies ſeſtertiũ. Ortus eſt enim apud antiquos ille loquẽdi modus ex compendio ſermonis. Nam cum primũ dicerent centies centena millia ſeſtertiûm nummûm, poſtea uſus obtinuit, ut compendiosè centies ſeſtertium dicerẽt: quem loquendi modum nonnulli recẽtioris memoriæ ſcriptores non percipiẽtes, centies talentũ protulerũt, quaſi ſeſtertium rectus aut accuſandi caſus ſit, & non potius genitiuus. Poẽtæ autẽ & alij interdum ſcriptores cõpendium illud iterum contrahentes, non centies ſeſtertium, ſed centies tantum dicunt, ut in exemplis ſupraſcriptis, ſubintelligi uolentes centena millia ſeſtertiûm: ut in illo Martialis Epigrammate in ſecundo libro,

Centies ſeſtertium, compendioſa locutio.

Illa diues mortua eſt Secundilla,
Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Decies enim cẽtena millia intelligẽdũ: ut apud Iuuenalẽ,

Et ritu decies centena dabuntur Antiquo

Quam magnam eſſe pecuniam ex Horatio in primo Sermonum intelligimus,

_Decies centena dediſſes
Huic parco, paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis_

Aſconius quodam in loco, Luſcius notus Centurio Syllanus

nus, diues è uictoria factus, nam amplius centies possederat. Cæterùm ex obseruatione antiquorum didici, nunquam infra denarium numerum sic esse eos locutos, ut dicerent septies uel octies uel nouies sestertium: sed intra denarium per millia uel sestertia loqui solitos. Cicero libro. 1. Epist. ad Atticum, Lucio Cincio sestertia nongenta pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curaui. Et pro Cluentio, Initio per magnam pecuniam popposcit, pòst ad id peruenit quod confici potuit, & sestertia sexcenta quadraginta millia deferri ad se domum iussit. Idem, Sedecim dico Iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrumpendos fuisse: ad Stalenum sexcenta & quadraginta millia nummûm esse delata. Et ad Ruffum scribens in quinto Epist. Nam de sestertijs nongentis millibus certè ita relatum est, ut tu siue frater tuus referri uoluit. Supra decem per aduerbium et genitiuum antiqui ferè locuti sunt, ut in exemplis omnibus superius adnotatis. Non me latet apud Plinium lib. x x x v i. ad sestertia mille legi, & sestertijs mille ducentis: sed uetusta lectio non adstipulatur impressis libris. Tranquil. in Cæs. Seruiliam Bruti matrẽ ante alias dilexit, cui & proximo suo Consulatu sexagies sestertium margaritam mercatus est. Sic Plin. lib. i x. de Lollio, Vt neptis eius quadringẽties sestertiũ operta spectaretur ad lucernas. In quibusdam tamen exemplaribus sestertio legitur. Trãq. in Caligula: Nota res est, Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, monitam præconem ne prætorium uirum crebro capitis motu nutantem sibi, præteriret: nec dicendi finem factũ, quoad. x i i i. gladiatores sestertium nonagies ignoranti addicerentur. Quo tamen in loco non dicendi sed licendi lego contra fidem exemplarium, id est, licitandi in auctione. Verùm sester-

Mos loquendi priscorum.

Suetonij locus.

tium in ſuperioribus exemplis gignendi caſu dicitur, ut apud Cice. in Verrem act. prima: Cognoſceret ex me populus Ro. quid ſit quod iudicijs ad Senatorium ordinem translatis, ſublataq; populi Romani in unumquẽque noſtrum poteſtate, Quintus Calidius damnatus dixerit, minoris ſeſtertium tricies prætorium hominem honeſtè non poſſe damnari. Quæ uerba licet notis ſcripta ſint in libris impreſſis, Aſconius tamen ita legit. In quo more loquendi (ut ſuprà dixi) aliquid ſubaudiendum facilè intelligimus, ut ſit integrum, hominem prætorium damnari minoris tricies centenis millibus ſeſtertiûm. & quoad. XIII. gladiatores nonagies centenis millibus ſeſtertiûm addicerentur Saturnino dormitanti. Seſtertiûm enim per ſyncopam pro ſeſtertiorum dicitur, ut auctor eſt Cic. in Oratore perfecto. Frequentius tamen per ablatiuum legitur, ut Tacitus lib. XVI. Cladem Lugdunẽſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, ut amiſſa urbi reponerẽt. Plinius ad Caluiſium lib. III. Epiſt. Vt ſcias quanti uideantur poſſe emi, ſeſtertio tricies: non quia nõ aliquãdo quinquagies fuerint: uerùm ex hac pœnuria colonorum, & temporis iniquitate, ut redditus agrorum, ſic etiam pretium retro abijt. Tricies ſeſtertio pro tricies centenis millibus dixit Plinius: tametſi uir alioquin & doctus & diligens, opinione inueterata omnium enarratorum ductus, triginta millibus id uerbum interpretatus eſt. Valerius lib. IX. de Cneo Domitio & L. Craſſo loquens, Quẽ cum continuò Craſſus quanti ipſe domum ſuam æſtimaret, interrogaret, atque ut reſpondit ſexagies ſeſtertio: Quo ergo eam (inquit) minoris fore æſtimas, ſi decem arbuſculas inde ſuccidero? Ipſe tricies ſeſtertio, inquit Domitius. Apud Ciceronem in Philip. II. ſeſtertij in genitiuo

Seſtertio.

Seſtertij.

nitiuo legitur, Syngrapha ſeſtertij cẽtics per legatos uiros bonos, ſed timidos & imperitos facta in gynæceo. Sic apud Tacitum lib. XII. Fixum eſt ære publico Senatuſconſultum quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor, antiquæ parſimoniæ laudibus cumulabatur. Idem, Eodem oratore Bononienſi Coloniæ igni hauſtæ ſubuentum eſt centies ſeſtertij largitione. In Tranquil. ſemel omnino legi, ubi in Tyberio ſic inquit, Publicè munificentiam bis omnino exhibuit, propoſito millies ſeſtertio gratuito in triennij tempus. Illud apud Tacitum aut mendoſum eſt, aut inſolens, Bis & uicies mille ſeſtertium donationibus Nero effuderat. Millies enim lego, non mille. Liuius poëtarum more abſolutè dixit libro octauo de bello Maced. In L. (inquit) Scipione malim equidem mendum quàm mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atq; argenti, & potius quadragies quàm ducenties quadragies litem æſtimatam, eò magis quòd tantæ ſummæ rationẽ etiã ab ipſo requiſitam P. Scipione in Senatu tradũt, librumq; rationis eius cum L. fratrem afferre iußiſſet, inſpectante Senatu ſuis ipſum manibus compreßiſſe, indignatum quòd cum bis millies in ærarium retuliſſet, quadragies ratio ab ſe poſceretur. ubi tamen non compreßiſſe, ſed concerpſiſſe lego. Sic Cicero in frumentaria, Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem centies & tricies erogatum eſt. Illud Plinij ad Caluiſium in quinto Epiſt. An cui de meo ſedecies contuli, ita lego. An cui de meo ſeſtertiũm decies contuli, huic. CCCC. millia paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem? Quadringenta enim ſeſtertia, tertia pars eſt duodecies ſeſtertiũm, & paulo amplior tertia parte decies ſeſtertiũm, id eſt mille ſeſtertiorum. Fuit autem cum exiſtimarem omnino ita loquend

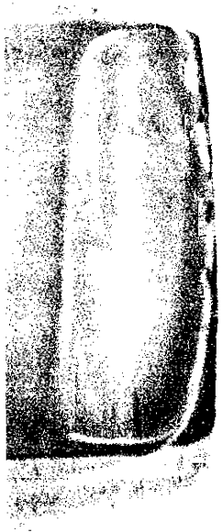
Tacit. lo.

Liuij lo.

Plinij locus.

quendum esse, ut post aduerbium semper genitiuum plu-
ralem subiungeremus, hoc modo qui suprà relatus est,
Hominem prætorium minoris sestertiûm tricies damna-
ri non posse. &, Sexagies sestertiûm margaritam mer-
catus est. & apud Cornelium Nepo. in uita Pompo. Tan
taq; fuit moderatione, ut neque in sestertiûm uicies quod
à patre acceperat, parum se splendidè gesserit: neque
in sestertiûm centies affluentius uixerit. Aliquamdiu
igitur ita loquendum arbitratus sum, quoniam sermo in-
teger hoc poscere uidetur, in quem contracta oratio sic
resoluitur, sexagies centenis millibus sestertiûm num-
morum margaritam mercatus est. Quare illum loquen-
di modum, Quadragies sestertio solatus est: &, Liber-
tinus sestertij ter millies possessor, iudicabam errore le-
gentium, librariorumq; ignorantia in exemplaribus in-
ualuisse. Aliter tamen nunc censeo, quum huiusmodi lo-
cutione, etsi contra rationem recepta, tamen libri ma-
gnorum auctorum scateant, quale illud Ciceronis in Sal-
lustium simile supradictis, Ne causam diceret, sester-
tio duodecies cum Censore paciscitur. uel cum Cæsare
potius, ut in antiquo legimus. Vnum in prætura urbana
locum notaui pluraliter enunciatum, hoc modo, Hinc
sestertiûm quaterdecies P. Tadio numerata Athenis,
testibus planum faciam. Quod sic resoluitur, Quaterde-
cies centena millia sestertiûm numerata. quæ auctoritas
omni refutatione maior mihi uisa est. Contra tot tanto-
rumq; scriptorum auctoritatem moueremos non potest
Lampridij dictum in Heliogabalo, Numquam minus se-
stertijs centum cœnauit, hoc est argenti libris triginta.
aliquando autem tribus millibus sestertijs cœnauit, omni-
bus supputatis quæ impendit. Antiqui enim scriptores

Sestertio qua-
dragies.

non

non tria millia ſeſtertia, ſed tricies ſeſtertiûm dicebant. Inter claſsicos autem ſcriptores nec Lampridius, nec Spartianus, nec Capitolinus numerari meruerunt. Auſim enim affirmare rarò antiquos ultra mille ſeſtertia ſcripſiſſe: ac neſcio etiam an rariſsimè mille dixerint: quo modo nunquam aduerbijs uſi ſunt infra denarium numerum. alioquin ambiget ſermo inter ſingulos millenosq; nummos. Quî enim minus intelligas his Lampridij uerbis Heliogabalũ tribus millibus nummûm cœnauiſſe, quater millies millibus, id eſt tricies centenis millibus? & tamen Lampridius plus omnino centenis millibus dicere uoluit, id eſt centenis ſeſtertijs. alioquin etiam parum latinè dicitur tria millia ſeſtertia, & tribus millibus ſeſtertijs, etiam ſi apud Ciceronem ita legatur pro Cluẽtio uel in libris membranaceis. Stalenus ſeſtertia ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domum iuſsit. & ſæpe alibi apud Columellam, Plinium, & alios: quæ mendoſa eſſe facilè conijcimus. nam & apud Ciceronem poſt alteram ab eo loco chartam ſequitur, ſexcenta & quadraginta nummûm millia ad Stalenum eſſe delata. Sic pro Rabirio, Quid uociferabere, decem millia talenta Gabinio eſſe promiſſa? ubi talentûm gignendi caſu lego, quomodo legendum eſſe apud Curtium ex membranaceo codice admonitus ſum. hic enim error uolumina paſsim iam olim occupauit, errore librariorum, qui ea uerba numerorum quæ notis ſcripta erãt, uel una aut altera ſyllaba dimidiata, integra tranſcripſerunt, nec numerandi rationem antiquam, nec latinè loquendi tenentes. & alioquin ſeſtertius nummus & ſeſtertium genere neutro caliginem multam legentibus offuderunt. Nam ut pro nummo ſeſtertium in recto dictum ſit, mihi perſuadere non poſſum,

Ciceronis pro Cluentio locus.

Ciceronis pro Rabirio, locus.

Seſtertium.

possum, etiam si apud Festum Pliniumq; semel legatur. sed ex collatione antiquorum uoluminum suspectum locum Plinij animaduerti. Vt autem usquequaq; priscã elegantiam, multa iam rubigine ignorantiæ exesam, ita reddamus interpolem, ut ex pristino nitore desiderari nihil possit, unum tantum locum Ciceronis ex Prætura urbana citabimus, qui ad hoc ostendendum cum præcedẽtibus satis erit: in qua oratione de rationibus Quæsturæ prouincialis relatis à Verre loquens sic inquit uerba ipsa rationũ referens, Accepi uicies ducenta.xxxv. millia, qua-
Cicer.Io. *dringentos.xvii.nummos. dedi stipendio, frumento, legatis, Proquæstori, cohorti Prætoriæ, sester. mille sexcenta.xxxv. mil. quadringentos decem & septem nũmos. reliqui Arimini sestertiũm sexcenta millia. Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu Hortensi, aut quisquam hominum retulit? Quæ uerba ex collatione Asconij contra fidem exemplarium emendauimus, & nisi hoc modo legantur, ratio expẽsi acceptiq; nõ quadrabit, quã necesse est quadrare si sensum Ciceronis percipere uolumus. Siquidem ille Verrem Carbonis Quæstorem pecuniam publicam auertisse criminatur, fãlsis ac commẽtitijs rationibus ad ærarium relatis. Eas autẽ commẽtitias hoc argumento probat, quòd acceptorũ expensorumq; paginæ ad nummũ quadrarint, ita ut nihil superfuerit reliquamenti: quod fieri uix potuit nisi in confictis rationibus. Cũ igitur pagina accepti uicies centena millia & ducẽta triginta quinque millia & quadringentos decem & septem nummos habuisset, Verres sestertia (ut ita dicã) mille & sexcenta.xxxv. quadringentos.xvii. nummos, uarijs nominibus expensa reip. tulit, & sexcenta sestertia Arimini deposuisse sese adscripsit, ne de residuis pecunijs te-*

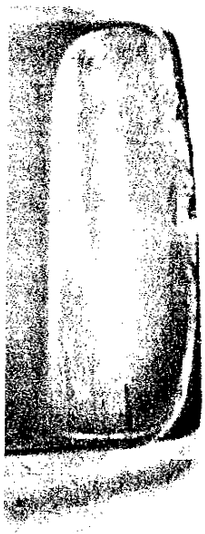

neri

neri uideretur. Notandus est ergo loquendi modus antiquorum, Accepi uicies & ducẽta, hoc est bis & uicies sestertium, quod Cicero uel Verres potius dixisset, nisi minores illas summas addendas habuisset, id est. xxxv. millia quadringentos nummos. Notandũ tamen quòd sestertia mille sexcenta dixit pro sedecies sester. Verris uerba referens, quod rarum est, ut uicies ducenta, pro bis & uicies. Cæterùm illum Lampridij locum alioquin mẽdosum esse ex sequentibus apparebit, ut pro. xxx. libris CCL. legi debeat: nisi fateri malim Lampridij tempore priscum illum morẽ loquendi iam obsoletum fuisse, ut & ipsam linguam propè Latinam. Interim tamen hoc uelim lectores sibi persuadeant, ita me omnia percepta, probata, cõprehensa, perspicua, indubitata, demonstrata deniq; ac planè non controuersa relicturum, ut posthac referri earum rerum quæstio ex ijs scriptoribus nõ possit, qui secula sua stylo nobilitauerunt. Verûmeò iam progressa est commentatio, ut primus hic liber finem accipere commodè possit. Assis enim partiumq; eius significatus, atque eorum uerborum usum quàm latissimè patentem apud antiquos, exposuimus, ita ut nihil addi ad prædicta (ut existimo) possit, quin à nobis in sequentibus expectandum sit. Diximus quid sit sestertius, quid sestertia, quid sestertium cum aduerbijs numeralibus iunctum: usumq; eorum uerborum oratoribus & poëtis multipliciter usurpatum addidimus, omniaq; (ut opinor) eodem pertinentia, citatis, enarratis, interdumq; emendatis scriptorum auctoritatibus, quæ in ordinem dicendorum incurrere uidebantur. Hac igitur fine librum primum claudemus, ut hoc uelut interspiratu recolligere impetum ad secundum actum non minus argumentosum possimus.

Guliel

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, CONSILIARII REGII, DE Asse & partibus eius, liber secundus.

RESTAT pars immensi laboris in hoc libro explicanda. etenim prima illa opera quasiq; ærumna exanclata, demum quod actum erat, parum uideri cœpit, nisi & altera lucubratio ei haud dubiè connexa & uelut è uestigio sequens, instauraretur. Et quidem existimaui (ut est animus humanus nullo inuento nisi suis numeris omnibus cumulato explebilis) qui à nobis hactenus dicta probassent, haud tamẽ ipsos in ijsdem acquieturos, nisi ut antiqui pecuniæ calculi deprehensa uocabula ego me tenere considerem: sic etiam eorum æstimationem colligerẽ. Etenim quonam tandem pacto commercium iustũ plenumq; cum ætatis priscæ monumẽtis habebimus, si eorum numismatis indicatio exactaq; æstimatio nos fugerit? Perinde atque si huius ætatis negotiatores in gentem exteram & incognitam merces petant, quæ quanti ab ea gẽte indicentur, non percipiãt, sed pro suo quisq; captu precium ijs statuant. Quare omnino faciendũ nobis est in hoc opere, ut nihil posthac memorabile aut apud quẽquã Latinorum, aut apud Græcos historicos de rerum precijs, aut de publicis priuatisq; opibus legatur, quin id à nobis ad nummum ære nobis æquali æstimetur. ac ne id quidem modò, sed etiam ut Atticũ argentum Romano permutemus, ac porrò etiã commentantes cousq; pergamus, ut uel coro!

corollarium pronunciatæ dicendarum rerum ſummæ addidiſſe iudicemur. Quod cum efficerimus (faciurũ enim omnino me recipio) quid iam cauſæ erit, quin omnes libri Græci in Latinam linguam, aut Latini in uernaculã uerſi, hac omnino parte illuſtrati uideantur & explanati? Hoc autem ut aſſequamur, ab integro rurſus ordiendam rem habemus. Itaq;, ut antea dictum eſt, Seruius rex primus æs ſignauit. ſignatũ eſt autẽ nota pecudũ, unde & pecunia appellata. Maximus autem cenſus (inquit Plinius) centum & decẽ millia aßium illo rege fuit. & ideo hæc prima claßis. Cum igitur apud antiquos millia æris legimus, millia aßiũ intelligere debemus. Liuius lib. v. ab Vrbe condita de Camilli exilio loquẽs, Abſens (inquit) quindecim millibus grauis æris damnatur. De hoc loquẽs Plutarchus in eodẽ Camillo ita inquit, Ἐκεῖνον δὲ μὴ ὄντα μέσας ὥρας τῶν δίκην ὑφημένων, τίμημα μυρίων καὶ πεντακισχιλίων ἀσσαρίων ἔχουσαν, ἃ γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον, χίλιαι δραχμαὶ καὶ πεντακόσιαι, ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον. καὶ τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκαλεῖτο δηνάριον. Ille igitur cum ſolũ iam uertiſſet, indicta cauſa deſertoq; iudicio damnatus eſt, cuius mulcta quindecim milliũ aßium fuit: qua ſumma ad argẽti ſupputationẽ relata, fiunt mille & quingentæ drachmæ. As enim tũc erat pecunia, & ita decuſſis denarius uocabatur. Ex quo intelligimus denarium fuiſſe argenteũ, & denis aßibus ualuiſſe. Aßis autẽ à Plutarcho pro æreo nũmo ponitur. nã Latini aſſem nunquam argenteũ nomiſma appellauerũt. Iam igitur habemus ex Plutarchi auctoritate centũ & decẽ millia æris, quæ olim prima claßis, id eſt, ſummus cenſus fuit, undecim millia drachmarũ ualuiſſe: & ſuprà probatũ eſt auctoritate Plinij drachmã & denariũ eodem pondere fuiſſe. ita iã conſtat,

Millia æris.

Denarius.

Centum æris millia.

ſtat, centũ millia æris, quadraginta ſeſtertiũm millia ualere, cum quaterni ſeſtertij denos æris aſſes ualeant. Sic Catullus quum quindecim æris nullia diſſoluere nequiret, id eſt ſex millia nummũm, exilij cauſa ſolum uertit. Appellatione autẽ æris aſſem intelligi conſtat ex Tranquillo in Auguſto, Caium (inquit) & Lucium adoptauit domi per aſſem & libram emptos à patre Agrippa. Quod Tranquillus per aſſẽ & librã dixit, lex. XII. tabularũ per æs & librã dicebat: quæ uerba in ſecundo libro Inſtitutionũ Iuſtiniani leguntur ſub titulo de teſtamentis. Gellius lib. XIIII. Tertiũ (inquit) teſtamentorũ genus fiebat per familiæ emancipationẽ, cui æs & libra adhibebatur. Sed de hoc nos copioſè diſſeruimus in Annotationibus in Pandectas editis. As igitur æreus erat, et paruæ æſtimationis, ut ſuprà demõſtrauimus, & ex Catullo patet illis uerſibus,

Viuamus mea Leſbia, atque amemus,
Rumoresq; ſenum ſeueriorum
Omnes unius æſtimemus aſſis.

Denarius autem argenteus decem libris æris, id eſt aſſibus decem ualebat. Et quinarius quinque, hoc eſt denarij dimidio, ut ſeſtertius quinarium dimidiatum ualebat, hoc eſt duos aſſes & ſemiſſẽ. Erat & quadrans (auctore Plinio) nummulus, qui & triuncis uel triunx uocatus eſt à tribus uncijs. Vt enim ſeſtertius quarta pars eſt denarij, ita quadrãs quarta pars aſſis, hoc eſt libræ æreæ, quæ cum erat argẽtea, non aſſis argenteus, ſed libella dicebatur, ut ſuprà docuimus. Fuit etiam triens nummus tertia pars aſſis. Cæterũm quem quadrantem Plinius & triuncem appellat, Cicero teruncium appellauit lib. III. de Finibus, his uerbis: Interit enim magnitudine maris Ægæi, ſtilla muriæ, & in diuitijs Cræſi terũcij acceſſio. Et ad Atticum

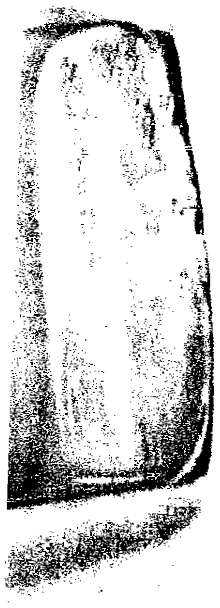
Quinarius
Seſtertius.
Quadrans
Triuncis.
Triens.
Teruncius

lib. V.

lib.v. Spero toto anno imperij nostri teruncium sumptus in prouincia nullum fore. Varro, Teruncius (inquit) à tribus uncijs dictus, quòd sit libellæ quarta pars, quomodo & quadrans assis. Iam antea ostendimus libram & minã centum drachmarum ac totidem denariorum fuisse. qua ratione patet quadringẽtos sestertios in libra fuisse. Nũc centum sestertios uno aureo ualuisse docebo. Tranquillus in Othone, Nullo igitur officij aut ambitionis in quẽquã genere omisso, quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti uiritim diuidebat. Plutarch. in eodem χρυσὸν ἑκάστῳ διανέμων dixit, id est aureum singulis distribuens. Tacitus de eodem lib. XVII. Flagrantibus iam militũ animis uelut faces addiderat Mæuius Pudẽs è proximis Tigillini. is nobilissimũ quẽque ingenio, aut pecuniæ indigũ, & in nouas cupiditates præcipitem, alliciendo, eò paulatim progressus est, ut per speciem comitij, quotiẽs Galba apud Othonẽ epularetur, cohorti excubias agenti uiritim centenos numinos diuideret: quã uelut publicam largitionẽ Otho secretioribus apud singulos præmijs intendebat. Aureũ Tranquillus & Plutarchus dixerunt, quod Tacitus centenos nummos dixit. Ita tamen, ut intelligamus Othonem non manu sua (ne in suspicionẽ affectati imperij ueniret apud Galbã) sed per Mœnium Pudentem militibus dedisse. Sed quòd aureus cẽtum nummis ualuerit, facilè ex sequentibus constabit. Cum hoc dicto pugnat id quod à Iustiniano principe dicitur in Instit. iuris sub titulo De successione libertorum, his uerbis, Sed nostra constitutio ita causam definiuit, ut si quidem libertus uel liberta minores centenarijs sint, id est minus centum aureis habeant substantiam (sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, ac si pro mille sestertijs unus

Sestertijs centenis aureus æstimatus.

aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſſione. Nos unum aureum cẽtum ſeſtertijs æſtimamus, Iuſtinianus mille. Sed huic obiectioni ita reſpondeo, æſtimationẽ hoc in loco non iuſtam, & ut Græci appellant argyrognomonicam eſſe, hoc eſt à collybo uel nummulariorum taberna petitam, ſed pro arbitrio legẽ condentis factam, cui hoc placitum eſt de centenarijs libertis ſancire, quod pridem lex Papia de millenarijs ſtatuerat. Id quod mihi ſatis indicare uidetur hæc particula, ac ſi. Si quis enim totum illũ locum diligenter animaduertat, facilè (ut opinor) iudicabit Iuſtinianum legi Papiæ non in eo tantum derogaſſe, quòd patronus olim liberto etiam liberis intra numerum ternariũ extantibus in quadrantem ſuccedebat, ſed etiam in eo quòd qui liberti olim centenarij dicebantur à centum ſeſtertijs, nunc centenarij dicuntur à centũ aureis, quæ multo minor eſt ſumma. Potuit & numerus corrumpi, ut mille pro centũ legatur, error ex notulis orto, ut infrà uidebimus. Potuit & mille ſeſtertijs pro mille æris obrepere librarijs ab eadem cauſa. Leges Papiæ multæ fuerunt, uel una fuit multiplex. Memunit Cic. pro Archia legis Papiæ, Trãqui. in Claud. Tertul. & Lactantius lib. 1. Mouere igitur dictum illud Iuſtiniani neminem debet contra tot tantorumq; ſcriptorum auctoritates. Seſtertius enim nunquã æreus fuit, ſed ab initio ſtatim duos aſſes & ſemiſſem ualuit. Aſſis uerò æreus erat. Plin. de Ladano lib. XII. Precia ſunt laudatiſſimo in libras aſſes. XL. De Hammoniaco, Preciũ optimi in libras aſſes. XI. In antiquiſſimis tamen utrobiq; aſſes. XXX. legitur. Quando autem nõ addit nomẽ nummi, quiſnam intelligendus ſit hæſito, ut de Caſia ibidem, Precia nulli diuerſiora. optimæ in libras X L. cæteris. X V. Sic enim

Centenarij liberti.

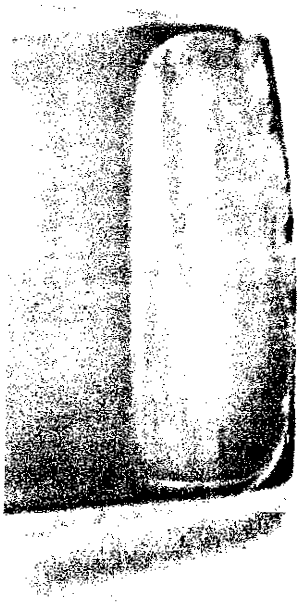
Papiæ leges multæ.

Seſtertius.

enim in antiquis omnibus legitur. Vtrum'ne igitur asses, an sestertios, an denarios intelligamus? Et rursus ibidē de Myrobalano, Precium in libras x. Sic enim in antiquis legitur, licet in impressis libras binas legatur. Sed obiter locus ille de Casia emendandus est, qui sic in impressis libris legitur, Frutex & Casia est, iuxtaq; cinnami campos nascitur: sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute, quem cōteri, atq; in cinnamomo leuari & exinaniri precium est. Ego ex antiquorum obseruatione lego, Quem cōtrà atq; in cinnamomo, labare & exinaniri preciū est. Suprà enim de cinnamomo loquens Plin. Vilissimum uirgulti, quod radicibus proximum, quoniā ibi nunimū corticis, in quo summa gratia. Illud leuius erratum de Ladano supradicto, Sunt qui hærbam in Cypro ex qua id fiat, Ladam appellent. etenim illi Ladanum uocant. In eo loco sæpe hæsi, antequam ex antiquis Ledam & Ledanūm legendum esse deprehendi. Eodem in libro de Bdellio, Precium syncero in libras decem tantū. In antiquis non tātum sed terni legitur, fortasse pro sestertij. Notum est enim sestertium duabus uirgulis erectis & semisse scribi solitū, ut hodie in Verrinis Ciceronis legitur: quod notam ternarij numeri librarij esse putauerunt, quantū conijcere possum. Verum asses. x L. Plinius pro quatuor denarijs dixit. Asses enim Plinius æreos nummos intelligit æris grauis libra ualentes. Cornelius Nepos de frugalitate Pōponij Attici loquens, Nec id (inquit) præteribo, quamquam nonnullis leue uisum iri putem: Cum in primis lautus esset Eques Ro. & non parum liberaliter domū suam omnium ordinum homines inuitaret, scimus non amplius quàm terna millia æris peræquè in singulos menses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. atque hoc

Plinij locus.

non auditum, ſed cognitum prædicamus. Millia æris dixit ad differentiam millium nummûm uel ſeſtertiûm. Liuius libro ultimo de ſecundo bello Punico, de Scipione loquens, Argenti tulit in ærarium pondo cẽtum millia. militibus ex præda quadragenos æris diuiſit. Et li. II. de bello Macedonico de triumpho Quintij, Duceni quinquageni æris in pedites diuiſi. Et rurſus lib. ſupradicto belli Punici, Legatis in ſingulos dona ne minus quinûm milliũ, Mille æris. *comitibus eorum mille æris. Mille æris dixit pro centum drachmis, id eſt argenti libra: ſed genus nummi dati exprimere noluit. Et libro nono de bello Macedonico: Senatuſconſultum factum eſt ut ſingulis centena millia æris Quæſtores urbani ex ærario darent. Hoc in loco quadragena millia ſeſtertiûm intelligendum dico: quod niſi æris addidiſſet, ego centum ſeſtertia intelligerem: quamquam ſi exempla in medium aſſeram, uix controuerſias expediam. Plin. lib. XV. de copia olei loquens, Vrbis quidem anno quingenteſimo quinto, Appio Claudio Cæci Nepote, L. Iunio Coſſ. olei libræ duodenæ aſſibus ueniere; & mox anno ſexcenteſimo octogeſimo M. Seruius ædilis Curulis olei denas libras ſingulis aſſibus præſtitit popu-*

Mira precia pomorum Romę. *lo Rom. per totum annum. Idem lib. XVIII. de arborum frugiferarum precijs loquẽs, Nec minus miraculum in pomo eſt, multarum circa ſuburbana fructu annuo addicto binis millibus nummûm, maiore ſingularũ redditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Fidem hoc dictum excedet, ſi uera ſunt quæ diximus, ut nummi appellatione ſeſtertium intelligere oporteat, & ſic arboris unius uſumfructum credamus in annos ſingulos duobus millibus ſeſtertiûm conductum à propola, ut in eo quæſtum faceret: & in eadem urbe denas olei libras aut etiam duodenas*

ſingu

ſingulis aßibus aliquando uenundatas, cum ſinguli ſeſtertij dipondium & ſenuſſem ualuerint. Primum hoc reſpondeo, uilitatem illam olei ſemel aut iterum contigiſſe, quã quam non tam negotiationem aut uenditionem fuiſſe puto, quàm largitionẽ ædilitiam ad plebeium fauorem emerendum, ut alibi dicetur. Poteſt etiam numerus deeſſe in ſuperiore loco Plinij, cum aßibus tantum legatur, nõ ſingulis aßibus, ut in ſequenti. Poteſt etiã uilitas tanta fuiſſe aliquo anno eo liquore exuberante, qui ultra annum non ſeruabatur: id quod Plinius ipſe his uerbis ſignificat, Vetuſtas oleo tædium affert, non item ut uino: plurimumq; ætatis annuo eſt: prouida, ſi libeat intelligere, natura. Quippe temulentiæ naſcentibus uinis uti neceſſe nõ eſt, quinimmo inuitat ad ſeruandum blanda inueterati caries. oleo noluit parci, fecitq; ea neceſſitate promiſcuũ & uulgo. Memoria noſtra Pariſijs uno anno tanta fuit uilitas uini, ut inopia uaſorum quidã donare uel effundere coacti fuerint: quidã qui grandioribus cuppis condiderãt, anno ſequenti magno uendiderunt. Quod autem ad mercedem annuam ſingularum arborum attinet, non tam mirari id cõuenit, quàm id quod ab eodem lib. xv. de perſicis duracinis dicitur, quod genus ætate Plinij inſitione reperſica.

Duracina perſica.

tum eſt. Aeſtate (inquit ille) præcocia intra xx x x annos reperta, & primò denarijs ſingulis uenundata. Et paulò inferius, Preciũ (inquit) ſingulis iam triceni nummi fuere, nullius maiore. quod miremur, quia nõ aliud fugacius. longiſſima nanque decerpto bidui mora eſt, cogitq; ſe uenundari. His uerbis planè ſignificat ſingula perſica ſeſtertijs primûm quaternis uenundata, poſtea augeſcente gratia (ut fit) aliquando precium ad tricenos nummos euaſiſſe. quare nõ mirum eſt ſingulas arbores bina millia nummûm

mûm annuo redditu meruisse, cum septem & sexaginta poma hanc summam conficere potuerint, tricenis nummis singula uenundata. Causam autem assignans tanti precij subdit Plin. Vndiq; pomũ innocuum expetitur ægris, uel agris, ut in antiquis legitur. Huiusmodi hodie duracina (ut opinor) nomẽ retinent in Britannia Aremorica. Trãseamus ad reliqua. Idem Pli. lib. VIII. Asinum quadringentis nummis emptum Q. Asio Senatori auctor est M. Varro, haud scio an omniũ precio animalium uicto, opera sine dubio geruli mirifica arando quoq;, sed mularum maximè progeneratione. patria etiam spectatur in ijs, Arcadibus in Achaia, in Italia Reatinis. Sic omnia habent exemplaria etiam antiquissima. Plinius admiratur asinam Reatinam quadringentis nummis emptam, tametsi gerulam, & aratricem, & prolificam: existimatq; hoc precium maius esse omnium animalium precio, nedum ueterinorũ, & pluris tamen Romæ persica. XIIII. uenisse eodem auctore affirmauimus. Vereor ne hæc Plinij salebra huius inuenti nostri cursum hactenus (ut arbitror) inoffensum, aut moretur, aut plane interpellet: etsi quod sequitur, addã, ne commentarij nostri processus hæreat. Quæstus (inquit) ex ijs opima prædia exuperat. Notum est in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorũ emi, ad mularum maximè partus. Si nummi semper sestertij intelliguntur, quonã modo hæc loca duo conuenire possint? Hic si dixero locũ mendosum esse, transultare utique confragosa loca, non æquabili gressu pertransire dicar. Quod tamen quia & alibi necessariò mihi faciendum est, hic à lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, ut si hoc institutum meum hoc in loco, haud dubiè insigni, approbauero, ualeat in futura quoque,

Memorabilis asinus.

Asina Reatina.

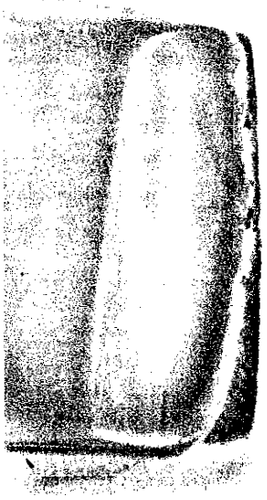

que siqua fortè auctorum interitu destituentur testimonio. Audiamus igitur Varronem ipsum lib. III. rerum rust. quem Plinius dicti sui auctorem locupletissimũ esse censuit: in cuius dialogis Appius Claudius Augur ad Axium Senatorem ita inquit, Quòd si ea ædificia uillæ non sunt, quæ asinum tuum, quem mihi quadraginta millibus emptum ostendebas apud te, nunc habent, metuo ne pro uilla emam Ostiæ in littore Seianas ædes. Apud Plinium quadringentis nummis legitur, apud Varronem ipsum quadraginta millibus, utrobiq; corruptè. Vt enim nummis pro millibus illic legitur, sic quadraginta hic pro quadringentis: tametsi uix intra fidem id stabit cum ad æstimationem millium nummorum uenerimus. Hoc tamen cum ex Plinio uidetur, qui prius hoc pretiũ Romæ admiratus, mox translatitium in Celtiberia esse tradidit: tum uerò ex eodem Varrone libro secundo eiusdem operis his uerbis, Qui non habent cum asinum quem supposuerunt equæ, & asinum admissarium habere uolunt, de asinis quenq; amplissimũ & formosissimũ quàm possunt eligunt, quiq; seminio natus sit bono, Arcadico, ut antiqui dicebant: ut nos experti sumus, Reatino, ubi tricenis ac quadringentis millibus admissarij aliquot uenierunt. Quo in loco trecenis & quadringenis millibus lego. quanquam hic rursus æstuare necesse est, Idẽ enim Varro alibi de eligendo pecore loquens, Primùm (inquit) ut bonum pares pecus, scire oportet qua ætate quanque pecudem parare habereq; expediat. altera pars, cognitio formæ: tertia pars est, quo seminio quærendũ. Hoc enim nomine asini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia Reatini, usq; eò, ut mea memoria asinus uenierit sestertijs millibus sexaginta, & unæ quadrigæ Romæ cõstiterint quadrin-

mûm annuo redditu meruisse, cum septem & sexaginta poma hanc summam conficere potuerint, tricenis nummis singula uenundata. Causam autem assignans tanti precij subdit Plin. Vndiq; pomũ innocuum expetitur ægris, uel agris, ut in antiquis legitur. Huiusmodi hodie duracina (ut opinor) nomẽ retinent in Britannia Aremorica. Trãseamus ad reliqua. Idem Pli. lib. VIII. Asinum quadringentis nummis emptum Q. Asio Senatori auctor est M. Varro, haud scio an omniũ precio animalium uicto, opera sine dubio geruli mirifica arando quoq;, sed mularum maximè progeneratione. patria etiam spectatur in ijs, Arcadibus in Achaia, in Italia Reatinis. Sic omnia habent exemplaria etiam antiquissima. Plinius admiratur asinam Reatinam quadringentis nummis emptam, tametsi gerulam, & aratricem, & prolificam: existimatq; hoc precium maius esse omnium animalium precio, nedum ueterinorũ, & pluris tamen Romæ persica. XIIII. uenisse eodem auctore affirmauimus. Vereor ne hæc Plinij salebra huius inuenti nostri cursum hactenus (ut arbitror) inoffensum, aut moretur, aut plane interpellet: etsi quod sequitur, addã, ne commentarij nostri processus hæreat. Quæstus (inquit) ex ijs opima prædia exuperat. Notum est in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorũ emi, ad mularum maximè partus. Si nummi semper sestertij intelliguntur, quonã modo hæc loca duo conuenire possint? Hic si dixero locũ mendosum esse, transultare utique confragosa loca, non æquabili gressu pertransire dicar. Quod tamen quia & alibi necessariò mihi faciendum est, hic à lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, ut si hoc institutum meum hoc in loco, haud dubiè insigni, approbauero, ualeat in futura quoque,

Memorabilis asinus.

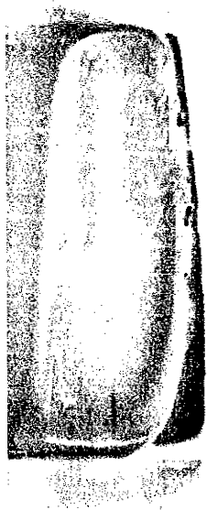
Asina Reatina.

que ſiqua fortè auctorum interitu deſtituentur teſtimonio. Audiamus igitur Varronem ipſum lib. III. rerum ruſt. quem Plinius dicti ſui auctorem locupletiſſimũ eſſe cenſuit: in cuius dialogis Appius Claudius Augur ad Axium Senatorem ita inquit, Quòd ſi ea ædificia uillæ non ſunt, quæ aſinum tuum, quem mihi quadraginta millibus emptum oſtendebas apud te, nunc habent, metuo ne pro uilla emam Oſtiæ in littore Seianas ædes. Apud Plinium quadringentis nummis legitur, apud Varronem ipſum quadraginta millibus, utrobiq; corruptè. Vt enim nummis pro millibus illic legitur, ſic quadraginta hic pro quadringentis: tametſi uix intra fidem id ſtabit cum ad æſtimationem millium nummorum uenerimus. Hoc tamen cum ex Plinio uidetur, qui prius hoc pretiũ Romæ admiratus, mox translatitium in Celtiberia eſſe tradidit: tum uerò ex eodem Varrone libro ſecundo eiuſdem operis his uerbis, Qui non habent cum aſinum quem ſupposuerunt equæ, & aſinum admiſſarium habere uolunt, de aſinis quenq; ampliſſimũ & formoſiſſimũ quàm poſſunt eligunt, quiq; ſeminio natus ſit bono, Arcadico, ut antiqui dicebant: ut nos experti ſumus, Reatino, ubi tricenis ac quadringentis millibus admiſſarij aliquot uenierunt. Quo in loco trecenis & quadringenis millibus lego. quanquam hic rurſus æſtuare neceſſe eſt, Idẽ enim Varro alibi de eligendo pecore loquens, Primùm (inquit) ut bonum pares pecus, ſcire oportet qua ætate quanque pecudem parare habereq; expediat. altera pars, cognitio formæ: tertia pars eſt, quo ſeminio quærendũ. Hoc enim nomine aſini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia Reatini, uſq; eò, ut mea memoria aſinus uenierit ſeſtertijs millibus ſexaginta, & unæ quadrigæ Romæ cõſtiterint quadrin-

gentis millibus. Semel iam testati sumus, ubicunq; apud antiquos sestertijs & millibus coniunctim dicitur, non sestertijs sed sestertiûm legẽdum. Quare hic sestertiûm, non sestertijs lego. Sed loca sic citare necesse est, ut apud auctores leguntur: quod in uniuersum dictum esse uelim. Sed quod ad rẽ pertinet, Varro in persona Scrophæ miratur asinum memoria sua emptum sexaginta millibus, & asinos quatuor iugales quadringentis. Quare dubius maneat hic locus Plinij necesse est, ita tamẽ, ut lotos quidem pedes ex maculoso loco conflictatione nõ multa expedierim. Quanquam quis dubitet quadraginta millibus apud Plinium asserere, & tricenis ac quadragenis millibus apud Varronem, ne fidem alioquin abnegare antiquis monumentis cogamur? Atque eadem opera locũ Plinij inibi restituemus. quod enim in omnibus impressis libris legitur, Nec nisi spatio se incubant, alias atterũtur. Varia nanq; somnio uisa concipiunt, ictu pedum crebro: qui nisi per inane enucuerit, repulsu durioris materiæ clauditatẽ illico affert. ubi ego ex antiquis exẽplaribus lego. Nec nisi spatiosa incubitant laxitate. uaria nanque, & cetera. illa enim duo uerba, alias atteruntur, temere ab emendatoribus sunt addita: quæ superuacanea esse satis ex eo apparet quod sequitur, claudos illico fieri. Et hic Hermolaus Barbarus uir ingeniosissimus gloriabitur se Plinium emendasse, altera etiam castigatione repetitum? Sed pergamus porrò. Idẽ Plinius libro decimo. Maximè tamẽ insignis est in hac memoria Clodij Æsopi Tragici histrionis patina, sexcentis sestertijs taxata, in qua posuit aues cantu aliquo aut sermone uocales nummis sex singulas coëmptas, nulla alia inductus suauitate, nisi ut in ijs imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem

Plinij locus.

Patina Æsopi.

quidem ſuos reuerítus illos opimos, & uoce meritos. Dignus prorſus filio, à quo diximus deuoratas margaritas. Ego antiquiſſimum exemplar habeo, in quo hoc uerbum nummis, deletitio loco ſcriptum erat, ut conijciã nõ nummis ſed mullibus prius ſcriptum fuiſſe. omnino enim ſic legendum eſt. Centenariã enim patinã Aeſopi fuiſſe intelligimus, id eſt, centenis auibus ſtructam, mullibus ſenis coëmptis, ut in ſumma ſexcenta fierent ſeſtertia: de qua idẽ Plin. lib. x x x v. Nam nos (inquit) cum unam patinam Aeſopi Tragœdiarum hiſtrionis in natura auiũ diceremus ſeſtertijs ſexcentis ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. Hæc & huiuſcemodi alia incredibilia omnino primo ſenſu uidebuntur, ſed cum omnia in diſcuſſionẽ uenerint, inuicem ſibi fidem ut faciant peruincemus. Opulentia enim Romana ſimul & luxuria intelligẽtur, quæ inſtar (ut arbitror) habebũt hiſtoriæ cuiuſdam uariæ & admirandæ. Sic enim rem temperatam oportuit, ut non magis in abaculo manus occuparetur, quàm animus rerum intelligentia interim oblectaretur. Sed iã uideamus de columbis apud eundẽ Plin. lib. x. Harũ (inquit) amore inſaniunt multi, ac ſuper tecta exædificant turres ijs, nobilitatemq; ſingularum & origines narrant, uetere iam exemplo. Laxius Eques Ro. ante bellum ciuile Põpcianum denarijs quadringẽtis ſingula paria uendicauit, ut M. Varro tradit. Licet in omnibus exẽplaribus & Laxius & uẽdicauit legatur, tamẽ & L. Axius & uẽditauit lego, cũ Varro de pullis earũ loquẽs ita dicat, Romæ, ſi ſunt formoſi, bono colore, integri, boni ſeminis, paria ſingula uulgò ueneũt ducenis nũmis: necnõ eximia ſingulis mullibus nummûm: quas nuper cũ mercator tanti emere uellet à L. Axio Equite Rom. minoris quadringentis den

Huius libri lectio uicẽ præbet hiſtoriæ.

Columbarum precia.

Plinij locus.

tis denarijs daturum negauit. Hactenus Varro. Si ergo paria singula columbarũ non semel sed sæpe mille sestertijs nummis uendita sunt, aliquando etiã mille & sexcentis, id est, quadringentis denarijs, cur non & aues humano sermone uocales, sex millibus eadem in urbe uendi potuerunt? quas tamen apud Plinium sex nummis emptas legimus, errore eorum seculorũ, quæ in rei nummariæ uerbis prorsus nihil uiderũt. Huius rei irrefutabile argumẽtum ex eodem ipso auctore referemus, qui libro eodem de Luscinijs loquens ita inquit, Certant inter se, palamq; animosa contentio est. Victa, morte finit sæpe uitam, spiritu prius deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ iuniores, uersusq; quos imitentur, accipiunt. Audit discipula intentione magna, ac reddit: uicibusq; reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædã reprehensio. Ergo seruorum illis precia sunt, & quidẽ ampliora quàm quibus olim armigeri parabantur. Ex his uerbis significatur luscinarũ magna precia fuisse, cum apud Columellam uinitor seruus octo millibus æstimatus sit, & pluris armiger uenire uinitore solitus sit, ut qui præsidiũ uitæ domino afferre posset. Quòd si id quod sequitur statim apud Plinium, emendari à nobis potuisset, memorabile aliquod preciũ in mediũ attulissemus eius luscinię albæ quæ Agrippinæ dono data est. Id quoniã fieri non potuit, in uicem eius, locũ alium eiusdem capitis in principio statim restituemus. Noctuarũ genus in Creta insula non est, & etiã siqua inuecta sit, emoritur. Nam hæc quoq; mira naturæ differentia, alia alijs locis negat, tanquam genera frugum fruticumue, sic & animaliũ non nasci, trãslatitiorumq; inuecta mori. Mirum quidem est illud unius generis aliti aduersum. quænam est ijs naturæ inuidia?

Luscinarum precia.

Sic

Sic in omnibus impreſsis legitur, conniuente Hermolao, & hoc totum caput intactum tranſmittente. Quæ uerba cum mihi corrupta inter legendũ uiderẽtur, tandẽ aditis antiquis exemplaribus ita reſtituẽda duxi, ut poſt uerbũ animalium, diſtinctio fiat uelut ſenſu finito: deinde ita inferamus, Non naſci, translatitium: inuecta mori, mirum. Quid eſt enim uniuſ generis ſaluti aduerſum? Translatitium hic pro ſolito, & in multis uſitato & cõmuni inter multos, ponitur: quod uerbum maximè Plinianũ eſt. Ita patet in uno uerſu Plinij quatuor errata à caſtigatoribus relicta. De auiculis uocalibus Plinius alibi, Agrippina cõiunx Claudij Cæſaris turdũ habuit (quod nunquã antè) imitantem ſermones hominũ. Cum hæc proderẽ, habebant & Cæſares iuuenes ſturnum, item luſcinias Græco atq; Latino ſermone dociles, præterea meditantes in diem, & aſſiduè noua loquentes longiore etiam cõtextu. In diem autem, non in dies in omnibus libris legitur. ex quo intelligimus doceri ſolitas ut diebus diuerſis non eadem, ſed ſubinde nouum aliquid loquerẽtur. Summa igitur ſupradictorũ eſt mille ſeſtertiûm, & mille nummûm, duo millia ac quingentos æris ualere, & mille drachmas decem millia aſſium, & quatuor M. ſeſtertiûm. Porrò centum drachmas unam minam argẽti efficere, quæ & libra & pondo dicitur. At uerò libras duas argenti & ſemiſſem, ſeu ut ueteres dixerunt, duapondo & ſemiſſem mille nummûm ualuiſſe. Hoc etſi ſatis antea confirmatũ eſt, tamen & auctarium hoc addemus, ne cuiquam non ſatisfaciamus in ea re in qua ab omnibus diſſentimus. Liuius lib. 11. de bel. Punico, In permutandis captiuis conuenerat inter duces Ro. Pœnum'que, ut quæ pars plus reciperet quàm daret, argenti pondo bina & ſelibras in militem præſt

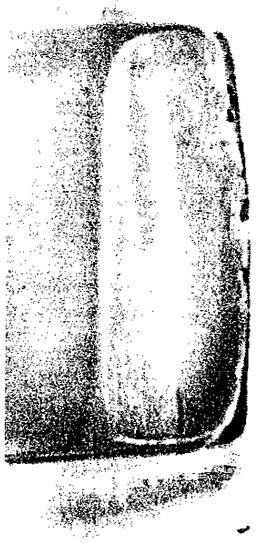
Plin. locus reſtitutus.

Translatitiũ.

Turdus uocalis.

præstaret. De quo conuento Plutarchus in Fabio loquens: Conuenerat (inquit) inter Ro. Pœnumq; ducem, ex captiuis uirum pro uiro commutare, & qui plureis reciperet quàm redderet, pro quolibet drachmas ducentas & quinquaginta solueret. Plutarchus quinquaginta drachmas pro semipondio dixit. Hic libens omiserim, si possim, errorem Nicolai Perotti hominis de lingua latina, ut illa ætate, bene meriti, qui in commentarijs suis de hac re loquens ita inquit, Pondo licet aliquando pro libra inueniatur, proprie tamen significat pondus duodecim librarũ. huiusq; dicti auctorem citat Liuium in loco suprà dicto, quasi Liuius pondo bina & sex libras non selibras uocabulo composito dixerit, quasiq; in capita statuerint Imperatores illi tricenas libras argẽti: quod longè abest à uero: quanquam Perottus homo elegantiarum obseruantissimus, uidere illud debuit, Liuiũ non pondo bina & sex libras dicturum unquã fuisse, sed senas potius libras. Hic nominare eos necesse non habui, qui eius errorem totidẽ uerbis in suos ipsi commentarios retulerunt. Idem Liuius lib. 1 x. de bello Maced. de censura Catoniana loquẽs, In censibus quoq; accipiendis tristis & aspera in omnes ordines censura fuit. ornamenta, & uestem muliebrem, & uehicula quæ pluris quàm quindecim milliũ æris essent, in censum referre iussit. Item mancipia minora annis uiginti, quæ post proximũ lustrum decem millibus æris aut eo pluris uenissent, ut ea quoque decies pluris quàm quanti essent æstimarentur. De hac item censura Plutarchus in eodem Catone, Vt igitur (inquit) in omnes animaduerteret: coëgit uestis, carpenti, mundi muliebris, & domesticæ supellectilis decuplum amplius in censum referri, quàm earum rerum precium sineret, si mille

Nicolai Perotti erratũ.

& quing

& quingẽtas drachmas exceßisset. His auctoritatibus fidem omnino facio, cẽtum drachmas mille æris ualere: & pondo, id est libram, centum drachmis, & mille æris par fuisse. At denarium & drachmã eundem fuisse nummum, aut eiusdem certè ponderis & æstimationis, auctore Plinio demonstratum est, & denariũ quaternos ualuisse sestertios. Quare in singula pondo & in singulas libras minasq; quadringentos sestertios intelligere necesse est. Proinde operis instituti partem profligatam habemus, uel materiem potius (ut Plautino uerbo loquar) exasceatam: quam si coagmentare in instar operis absoluti uolumus, omnia scriptorũ dicta accommodare rebus iam explicatis necesse est: ita ut in opere tot auctoritatibus compacto, nullus locus hiulcus, nulla commissura sit conspicua. Quod quanta uigilantia, quàm acri intentione, quãto labore sit effectum, quanto denique literarum amore susceptũ (nihil enim maius dicere de me possum) ex operis ipsius compage apparebit. Ego cũ hæc proderem, quò magis exactè omnia perpenderem, libellam & ponduscula in conspectu habui, nomismataq; antiqua aurea argenteaq; satis multa, iampridẽ ut minimè in hunc usum, parata, sic admiratione uisendæ antiquitatis in delicijs habita. Eorum lectißimum quodque expensare iustiti diligentia, ut arbitror, nummulariorum æmula. Quippe adulterata quædam uisuntur, & ad exemplar archetyporum fusim cusimq; ita efficta, ut pro archetypis fallant, cuiusdam (ut aiunt) pigmenti affrictu uetustatem ementiẽtia. Vt igitur unumquodq; certißimam prisci æui notam habere uidebatur, charactere uel collybo detrito uel uetustate fugienti, & æui situ obscuro, ita in libella à me statuebatur. Inter argentea (ut auspicatò exordiar)

Libra nummaria centũ drachmas ualet.

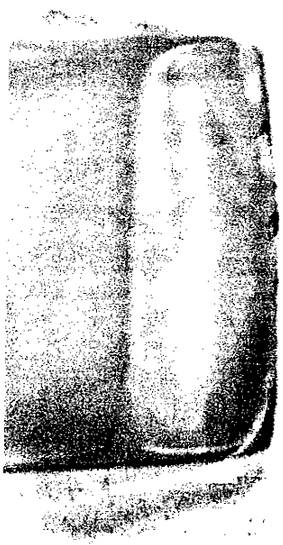
Nomismata prisca Budæus obseruare instituit & expendere.

Recensio nomismatum priscorum.

diar) unum erat Ciceronis, una parte integrum: in qua caput galeatũ, decora facie plenaq;, promissa cæsarie, & erecta è ceruice pendula. pone caput unicum hoc uerbũ Roma, scriptum erat, nihil in ambitu. ex altera parte, quæ semesa erat, currus triumphalis quadrigis trahebatur, subter quem inscripta hæc duo uerba, M. Tull. supra hæc uerba X litera maiuscula, quam denarium significare arbitrabar ex Valerio Probo: unde decussare uerbũ uidetur esse deductum, de quo suprà dictum est. Nam in X litera, linea lineam in centro intersecat. Alterum fuit Cæsaris Dictatoris, in quo caput collecto ac redimito capillo, facie longiore, naso decorè prominenti, oblongaq; ceruice: à tergo sub charactere quodam obscuro Cæsaris nomen scriptũ erat, prænomine nullo: sed Dictatoris faciem ex scalptura antiqua noscitare didici, quam Romæ uidi, cuius etiam exemplum scitè effictum habebã in gemma. Erat etiam Augusti, ea facie quæ à Suetonio describitur, crispo capillo solutoq;, inscriptione Cæsaris Augusti: à tergo simulacrum uestibuli ædis sacræ ternis altrinsecus his literis, MAR. VLT. uidelicet ob Martis ultoris ædem ab eo extructam. Fuit & aliud eiusdẽ, eadẽ inscriptione, ijsdemq; lineamentis formæ, similiq; capillo: in quo adnotaui faciem læua parte prominentẽ contra aliorum nomismatum morem etiam eiusdem principis. ab altera parte erat stella radijs ad marginem usq; nomismatis expassis, crinito uno radio, transuersaria inscriptione, Diui Iulij. quod intelligimus percussum ab eo fuisse post ludos funebres Cæsari consecratos in honorẽ stellæ crinitæ quæ septem diebus apparuit. Tertij generis fuit etiam eiusdẽ, ijsdẽ lineamentis, habituq; eodẽ capitis, nisi quòd oculus dexter eminebat contrà quàm in secundo: à

Nomisma Ciceronis.

Decussare.

tergo

tergo animal erat hircinis cornibus, ac uilloſo mẽto, duobus tantum cruribus, ijſdemq; biſulcis, quibus quaſi brachijs orbẽ amplexabatur, omnino armorũ tenus hircus, cætera piſcis, cuidam rei incumbens quam agnoſcere non potui: inſcriptione unius nominis Auguſti. Id fuit genus nummi quod Auguſtus ſyderis Capricorni nota percutere inſtituit ob genituræ ſuæ honorem, quã ei olim Theogenes mathematicus Apolloniæ exiſtenti uiuo adhuc Iulio Cæſare prædixerat imperatoriã eſſe. Quare cũ thema ſuum natalitium, id eſt, horoſcopi configurationẽ inuulgari uellet, huiuſmodi nummum percuſſit, ut auctor eſt Suetonius. Habebam unum à M. Agrippa ob Conſulatum percuſſum, facie nec Iulij nec Auguſti, hac inſcriptione, Cæſar diui Iulij F. altera pars pura erat, in qua media hæc erant uerba ſcripta, M. Agrippa Cos. deſig. Vnum inſigne notaui Auguſti & Antonij in Triumuiratu Reip. conſtituendæ. ex altera parte Auguſti facies malè expreſſa, hoc lemmate, Cæſar Imp. III VIR. R.P. C. in auerſa parte facies M. Antonij ea plenitudine oris quæ à Plutarcho deſcribitur, & ex Cicerone intelligitur in ſecunda Antoniana, criſpo ſolutoq; capillo, ea ceruicis craßitudine, ex qua illam firmitatẽ corporis conijcere poſſes, quam ei Cicero in ea oratione obijcit, hoc epigrammate, M. Antonius III VIR. R. P. C. reliqua legere non potui, nec coniectura aſſequi, quæ notis ſignificabantur. cæterùm ſcitè expreſſa facies, & pulchrioribus literis circunſcripta, quàm ea pars quæ Auguſto dicata erat. Verùm (ut quod nũc agitur, agamus) cũ horũ aliorumq; nummorũ pondus ad libellam exigerẽ, id eſſe uerũ deprehendi quod auctore Plinio diximus, & ex Plutarcho & Appiano cõprobatur, drachmã ſcilicet Atticã

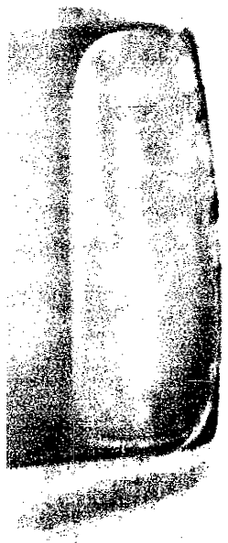
Genitura Auguſti.

denarij Romani pondus habere. Quod ut docere posſim, rem ad pondera nostra examinabo: sed ita, ut à nemine non intelligar. Libram nostrates duplicem habent. Zygostatica libra est quæ regia dicitur, qua negotiatores & pigmentarij aromatarijq; utuntur, omnesq; omnino qui appensas merces uenditant. Hæc senundenum unciarum est. Eius semissem monetarij & aurifices & uascularij libram sibi fecerunt, marcam eam uocantes. Hac nos libra nunc utemur ad id docendum quod suscepimus. Libram igitur Romani in XII. uncias distribuebant, & unciam in octo drachmas. Huius libræ bessem, se libram nostram regiam esse dico, cuius modus à zygostate publico statuitur Parisijs. Huius muneris sit mentio in l. altera de ponderatoribus lib. x. Codicis. Hoc besse nunc utemur pro libra quam marcam uocitamus, eamq; in uncias octonas distribuemus, unciamq; rursus in totidem drachmas, & drachmas singulas in terna scrupula: ita ut hemidrachmium sesquiscrupulum ualeat. Primum hoc dico, drachmam Romanã & Atticam à nostris uocitari grossum, & scrupulum denariũ, & semigrossum esse nobis semidrachmã Atticam: quam drachmã nostri sterlinos duos & dimidiatũ esse dictitant: qua ratione pondus nostrum facilè congruet cũ antiquo. hoc modò teneamus, libram nostram cũ Latina libra cõparatam, subsesquiplam proportionẽ habere, quam habet bes ad assem. quippe cum libra nostra (de octonaria semper loquor, quam marcã uocitari diximus) quatuor & sexaginta grossos capiat, id est, octies octo: si tricentem addideris bessi, id est, duos & triginta grossos, seu quaternas uncias: libra utiq; efficies plenã antiquam, sex & nonaginta drachmis constantẽ, ut antea dictũ est: qui numerus exit ex unciarũ numero per

drach

Libra Parisina.
Libra Zygostatica.
Libra nummularia.

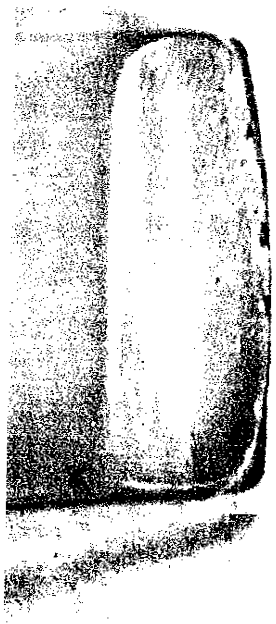
Marca.

Grossus pro drachma Attica.
Sterlinus.
Scrupulus pro denario Gallico.

drachmarum numerũ multiplicato, hoc eſt ex duodenario in octonarium ducto. Hæc eſt exacta libræ ratio: cui tamen ſemunciam addere nos oportet, cum libra in ratione nummaria cum mina Græca exæquata ſit, & planè ſit cẽtenaria. Erit ergo libra Latina nõ modò ſeſquialtera noſtræ libræ, id eſt, ſeſquilibra noſtra, ſed etiã præterea quatuor drachmas habuiſſe intelligetur. Sed nihil hoc conturbare nos debet. Satis eſt enim ad facilem huius rei explicationẽ quòd groſſus noſter cũ drachma Attica conuenit, & denarius cũ ſcrupulo. Groſſo autem uocabulo utar nõ uerecũdè, cũ Latinũ uerbũ ſit, licet alio ſignificatu antiquis uſurpatũ. Nõ me latet apud Plin. aliud de numero denariorũ in libra lectitari: ſed illud mox uidebimus, nullã enim omnino aut præuaricationis ſuſpicionẽ, aut conniuẽtiæ lectori relinquemus. omnia in diſquiſitionem uocabũtur, cũ omnia diſſoluere poſſimus uel Herculis nodo perplexa: ſuſtineant tantũ lectores iudicia quoad omnia perlegerint. Interim tamen hoc affirmamus, in ſingulas libras, cẽtenas drachmas ſtatuẽdas eſſe: alioqui ſingula ſeſtertia cõtra omniũ ſcriptorũ auctoritatẽ denarijs denis deficerentur, & ſingula millia quadragenis ſeſtertijs nummis: cũ luce clarius oſtenſum ſit quaternos ſeſtertios in ſingulis denarijs drachmiſq; Atticis fuiſſe. Verumenimuero cũ nomiſmata iã dicta cum alijs permultis exquiſita libra penſitarẽ, deprehendi Tullianum illud, & illud Auguſti Capricorno ſignatum, aliaq; nonnulla, ita pendere drachmam, id eſt, groſſum noſtrum, ut lanx ex æquilibrio facilè cum nomiſmate uergeret: contrà autem duo illa quorum alterum Cæſaris Dictatoris, & alterum Auguſti ſtellatum erat, tam maligne groſſum pendere, quàm illa priora prolixè: ut tantundem iſtis per-

Libra Romana eadem cum mina Græca.

cussorum auaritia deceßisse diceres, quantum illis acceßisse benignitate seculorum, & bona fide. Triumuirale, æquilibrium faciebat, quasi seueris magis quàm benignis auctoribus. In Marci Agrippæ nummo bilanx raptim sidebat à pondusculo, quæ in iusto nomismate etiã surrigi debet. In eo quarta & uicesima pars (ut minimũ) non detrita, sed detracta uidebatur: in alijs itidẽ permultis parè deceßio, ut in eo Augusti, qui à postica facie hanc inscriptionẽ habet, Ob ciues seruatos: quam ambit corona graminea. sed tamen ut quiuis facilè iudicaret drachmæ pondere institutas eorũ formas fuisse, eaq; ipsa tantidem oblocabilia. Habebam & recentiorũ temporum, ut Maximini Imperatoris, & aliorum principũ, in queis & matris Alexandri, hoc lemmate, Iulia Mamea Aug. literis iã à Romanis degenerantibus, ac semibarbaris: cæterùm argento & pondere suprà dictis deteriora. Hæc sufficere arbitratus sum ad examinationẽ ponderis: quod non in meis tantum, sed etiam in alienis nummis exegi, quæ plurima & omnium propè Consulum atq; principũ uidi. Confectũ igitur iam habemus, libram Romanã centum grossos nostros habuisse. Quare si huius temporis æstimationem sequi uolumus, in singula pondo Romana, decem & septem Francicos, tres solidos turoneos, & nouem denariolos statuere necesse est. Aestimationem nunc legitimam sequor. & edictalem, nõ negotiatoriã & uulgarẽ. Edicto enim principali libra argenti undecim Francicis æstimata est, licet passim duodecim iam ueneat. Cũ enim (ut diximus) libra antiqua sesquiplex fuerit nostræ, & præterea semunciam habeat: pro duodecim uncijs, sedecim frãcicos & decẽ solidos numerabimus: pro semuncia tredecim solidos, & nouem denarios. Ita fit, ut mille

Aestimatio prędictorum nomismatum.

nummi

nummi, id eſt, ſingula ſeſtertia, æſtimari à nobis duobus & quadraginta frãcicis, unde uiginti ſolidis & quatuor denarijs debeant, uel (ut ſumma rotundetur, & minutiarum tædio liberemur) tribus & quadraginta francicis. hi porrò ducatos duos & uiginti, & trigintaquinq; ſolidos turoneos faciunt: quibus ſi duos ſolidos & ſemiſſem addas, fient ducati tres & uiginti. Ducatos legitima æſtimatione accipio, ut triginta ſolidis Pariſinis ualeant, id eſt, ſolidis turoneis triginta ſeptem & ſemiſſe. Hactenus igitur legitimam iuſtamq; æſtimationẽ in ſingula millia nummûm habemus: niſi quòd octo denariolos addidimus, id eſt beſſem ſolidi. Huic ſummæ ad uulgarem æſtimationem argenti paulo minus quatuor franciſci deſunt. nam cũ argenti libra octonaria uulgo duodenis francicis permutetur propter argenti inopiam, & nomiſmatis ieiunitatem, in ſingulas uncias ad legitimum pretium bini ſolidi & ſemis accedunt: quas uncias in ſeſtertijs ſingulis tricenas ſingulas eſſe liquet ex ijs quæ ſuprà diximus: atque eo amplius quadrantem unciæ, id eſt, binos groſſos, hi autem ſolidi paulo plus duobus ducatis ualent æſtimatione antedicta: qua ratione fit, ut in ſingula ſeſtertia, ſi extendere pretium uelis uulgari iudicio, quinq; & uiginti ducatos ſtatuere, aut certè totidem noſtros ſolatos aureos poſſis. Ego tamen ad legitimam æſtimationem nihil adderem, ſi commodum aliquem numerum in eo nactus eſſem, quo ueluti radice uti ad maiorum ſummarum cumulationẽ poſſem. id quoniã fieri nequit, quindecim tantum ſolidos adijciam, ut mille nũmûm, quinq; & uiginti aureis coronatis æſtimetur, id eſt, quadragintatribus frã cicis & dodrãte: cũ eo ut coronatũ quinq; & triginta ſolidis eſſe intelligamus, quanti ſcilicet locabatur ubere re

Seſtertiorum æſtimatio.

Ducati.

Quanti mille nummum æſtimari debeat.

Coronatus. Solidus.

nummaria. Solidos autem semper appello qui duodenarij nunc dicũtur, in Italia nõ ignoti. Proinde tandem accedamus ad exempla, quasiq; pedem cum rerum explicatione conferamus: & primũ illud uideamus Tranquilli in Augusto, quod corruptum esse, non emendatũ ab enarratoribus diximus, Senatorũ censum ampliauit, ac pro ocliin gentorũ milliũ summa duodecies sestertium taxauit. Sic enim legit Blondus in Roma triumphante, tametsi hoc tempore ea uerba intelligi nõ posse existimauit. Nos duodecies sestertiũ docuimus significare duodecies centena millia sestertiũm nummũm, & in singula millia, quinque & uiginti coronatos taxandos constituimus. Si igitur mille ac ducẽtos quinquies & uicies numeraueris, triginta millia coronatorum censum Senatoriũ fuisse cõperies: & ex Tranquillo hoc noueris, Augustum censum Senatorium ex uiginti millibus aureorũ huiusmodi ad triginta millia auxisse. Quò autem expeditius lector rationem eorũ quæ dicenda sunt, ineat, hoc tenere oportet, centum sestertia, duo millia & quingentos aureos coronatos ualere, hoc est centies uicenosquinos. Vt autẽ ad hũc locum ægrè & suspiriosè atq; anhelabundè euasimus, ita ab hoc loco iam per prona cadẽq; amœna aliquãdiu euagari licebit. Idem Tranquillus in Cæsare, Ludis Decius Laberius Eques Ro. mimum suũ egit, donatusq; quingentis sestertijs & annulo, sessum in quatuordecim ex scena per Orchestram transijt. Laberius poëta donatus est cẽsu Equestri, id est, coronatorũ nostrorũ x i i. millibus & quingẽtis. sic enim loqui mihi per anticipationẽ permittam, quasi iam tunc aurei nostri fuerint: quò expeditius hoc munere defungar. Macrobius lib. i i. Satur. Laberiũ asperæ libertatis Equitẽ Ro. Cæsar quingentis millibus inuitauit ut prod

Sestertiũ duodecies.

Census Senatorius.

Centum sestertia.

Census equester.

ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos quos scriptitabat: sed potestas non solum si inuitet, sed etiam si supplicet, cogit: unde se Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uerbis,

Necessitas, cuius cursus transuersi impetum
Voluerũt multi effugere, pauci potuerũt, & reliqua.

Idem Publius mimographus Romæ productus per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas locauerant, prouocauit, ut singuli secum posita inuicẽ materia pro tempore contenderent: nec ullo recusante superauit omnes, in queis & Laberiũ: unde Cæsar arridens hoc modo pronũtiauit, Fauente tibi me uictus es Laberi à Syro. statimq; Publio palmam & Laberio annulum aureum cũ quingentis sestertijs dedit. Simile est apud eundem Tranquillum in Tyberio, Munus gladiatoriũ in memoriã patris, & alterum in aui Drusi dedit, diuersis tẽporibus ac locis: primum in foro, secundũ in amphitheatro, rudiarijs quoque quibusdã reuocatis auctoramento centũ millium. Non mirum Cæsarem mimographo poëtæ duodecim millia & quingentos aureos nostros dedisse, si Tyberius gladiatoribus qui iam immunitatẽ & missionẽ gladiaturæ uel meruerant uel impetrarant, duo millia & quingentos dedit in singulos, ut iterum depugnarent spectante populo. De censu Equestri Plinius libro trigesimotertio, Tyberij demum principatus nono anno in unitatem uenit equester ordo, annulorumque auctoritati forma constituta est. Et paulo inferius, Hac de causa constitutum, ne cui ius anuli esset, nisi cui ingenio ipsi patriq; auoque paterno sestertia quadringenta census fuissent, & lege Iulia theatrali in XIIII. ordinibus sedẽdi. Ex hoc dicto Tranquilli patet censum equestrem à quin-

Census equester.

gentis ſeſtertijs ad quadringenta contractum, id eſt, ad priſtinam formam reductũ. Plin. lib. 1. epiſt. P. Romano ſcribens. Eſſe autem tibi centum mil. cenſum ſatis indicat quòd apud nos decurio es. Igitur ut te non decurione ſolum, uerùm etiã equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis facultates trecenta M. nummûm. te memorẽ huius muneris, amicitiæ noſtræ diuturnitas ſpondet. Recenſeamus exempla, Cladem Lugdunẽſem (inquit Tacitus) quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, ut amiſſa urbi reponerent. Ego quadragies ſeſtertium ære noſtro centum millia aureorũ fuiſſe dico, quam pecuniam Nero ad reparandum Lugdunum oppidum contulit. Et apud Plinium Aeſopi tragici hiſtrionis patina ſexcentis ſeſtertijs taxata eſt, id eſt, quindecim millibus coronatorum. Quo in loco ne incredibile ſit quod ſupra diximus, aues centũ canoras, aut hominis ſermone uocales, ſenis millibus ſingulas emptas, fidẽ faciet Macrobius, qui lib. 1. Satur. de liberalitate Auguſti loquẽs, Sublimis (inquit) Actiaca victoria reuertebatur. occurrit ei inter gratulantes coruum tenens, quem inſtituerat hoc dicere, Aue Cæſar victor Imperator. miratus Cæſar officioſam auẽ, x x. millibus nummûm emit. ſocius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate prouenerat, affirmauit Cæſari habere illum & alium coruũ, quem ut afferre cogeret rogauit. allatus, uerba quæ didicerat expreſſit. Aue victor Imperator Antoni. nihil exaſperatus, ſatis duxit iubere illum diuidere donatiuum cũ contubernali. Coruũ ergo loquacem Auguſtus uiginti ſeſtertijs emit, id eſt, quingẽtis aureis noſtris. & Cleopatra Aegypti reginarũ nouiſſima, lautitiã epularũ Antonij, omnemq; eius apparatũ obtrectans, quærente eo quid adſtrui magnificentiæ poſſet, reſpondit

Quadragies ſeſtertium.

ſpondit una ſe cœna centies ſeſtertium abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Centies ſeſtertium æſtimatione ſupradicta ducenta quinquaginta millia aureorũ coronatorũ ualet: & quadringẽties ſeſtertium, decies cẽtena millia aureorũ, quanti idem Pli. æſtimauit ornatum Lolliæ Paulinæ, de qua ſuprà diximus, & Cicero furta Verris in prouincia. Quoniam uerò multa dicturi ſumus fidẽ propemodũ excedentia, lectores præmonitos uelim ne Romanas priſcas q; diuitias, huius temporis opulẽtia publica priuata q; metiãtur. Vrbem enim Romam totius propè orbis ſpolijs locupletem fuiſſe, hiſtorica fide planum fieri poteſt, ijs quidem certè qui Latinos Græcos q; ſcriptores rerum geſtarum lectitarint: nõ modò enim duces Imperatores q; Romani ui aperta & bellica in hoſtico, ſed etiam Procõſules prouinciarum q; præſides in pacato furtis rapinis q; & expilationibus graſſabantur, quà ſacrum quà prophanum domum ſuam quiſque auertentes. Inde illud Satyrographi poẽtæ,

Inde Dolobella eſt, atque inde Antonius, inde
Sacrilegus Verres: referebant nauibus altis
Occulta ſpolia, & plures de pace triumphos.

Equidem (quod ad me attinet) cum hæc quæ in hoc opuſculum congeſſi, animo reputarem, ea mihi ſpecies urbis Romæ animo obuerſabatur, quaſi arcem quandã expilatorum orbis terrarum uiderem, & ueluti commune gentium omniũ cimeliarchium (ut uerbo Iuſtiniani principis utar) id eſt ſanctius conditoriũ rerũ toto orbe eximiarũ. Vidimus iã de Lollio uerba hæc Plinij, Nec dona prodigi principis fuerãt, ſed auitæ opes, prouinciarũ ſcilicet ſpolijs partæ. Hic eſt rapinarũ exitus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus Regũ muneribus in toto oriẽte, interdicta

Centies ſeſtertium.

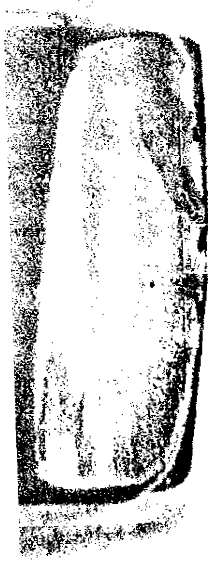
De opulentia publica priuataq; Romanorum.

Cimeliarchium.

Lollius Paulinus.

amicitia à C. Cæſare Auguſti filio, uenenũ biberet, ut neptis eius quadringenties ſeſtertium operta ſpectaretur ad lucernas. Hactenus ille. *Quantã igitur ſummã rapinarũ Lollij fuiſſe exiſtimamus, cum decies centenis millibus aureorũ æſtimarentur gemmæ quæ ad neptem eius peruenerunt? Vidimus & de Caio Verre, cui Cicero quadringẽties ſeſtertium litem æſtimandam eſſe contendit. Ingentia autem cõmoda Romanorum magiſtratuum etiam urbana fuiſſe, ex hoc cõijcere licet, quòd moris fuit, ut finito magiſtratu ludos ederẽt magnificos, & uenationes ac munera darẽt, id eſt gladiatorum multa paria ad uulgi oculos oblectandos depugnatura: quam ueluti mercedẽ populus & precium accipiebat collatorum ſuffragio ſuo magiſtratuum. quem morem commemorãs Cicero in .II. Officiorũ ita inquit, Quanquam intelligo in noſtra ciuitate inueteraſſe iam bonis temporibus ut ſplendor ædilitatum ab optimis uiris poſtulctur. Itaq; & Publius Craſſus cum cognomine diues, tum copijs, functus eſt ædilitio maximo munere. Et paulum infrà, Hunc eſt Scaurus imitatus. magnificentiſſima uerò noſtri Põpeij munera ſecundo Conſulatu. in quibus omnibus quid mihi placeat, uides. uitanda tamen eſt ſuſpicio auaritiæ. nam Mamerco homini ditiſſimo prætermiſſio ædilitatis, Conſulatus repulſam attulit. Quare etſi poſtulatur à populo, bonis uiris ſi non deſiderantibus, attamen approbantibus, faciendum eſt, modò pro facultatibus, ut nos ipſi fecimus. Etſi aliquando res aliqua maior atq; utilior populari largitione acquiritur, ut Horeſti nuper prandia in ſemitis nomine decimæ, magno decori fuerunt. Ne M. quidem Seio id uitio datum eſt, quòd in caritate annonæ aſſe modium populo dedit. Magna enim ſe & inueterata inuidia, nec turpi iactura*

De muneribus ædilitijs & uenationibus.

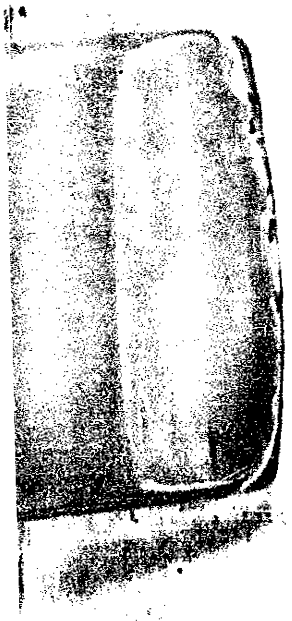
ctura (quandò erat ædilis) nec maxima liberauit. Pli. lib. VIII. de hoc loquens, Leonum simul pluriũ pugnam Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli ædilitate: centũ autem iubatorũ primus omniũ L. Sylla, qui post ea Dictator fuit, in prætura: post eum Pompeius magnus in circo DC, ac in ijs iubatorũ CCCXV, Cæsar Dictator quadringentorum. Quanquam in antiquis libris uerbum DC non legitur: ex quorũ obseruatione locus ille mendosus esse uidetur. Idem de uarijs, id est pantheris loquens, Senatusconsultũ fuit uetus, ne liceret Aphricanas in Italiam aduehere. contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus pl. permisitq; Circensiũ gratia importare. Primus autẽ Scaurus ædilitate sua uarias CL uniuersas misit: deinde Pompeius Magnus quadringentas decem: diuus Augustus quadringentas uiginti. Ibidem emendandũ unũ uerbũ censeo, quanquam refragante antiquorũ exemplarium fide: Ferunt (inquit Pli.) colore earũ mirè solicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri, quã obrem occultato eo reliqua dulcedine inuitatas corripiũt. Hoc Plinij dictum cum ex Aristotele translatitium esse liqueat, nimirum ex eo emẽdari debet. Is enim li. nono de historia animaliũ, λέγεσι δ' ἤδη καὶ καταγνῶναι τῶν θηρίων ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρουσι τὰ ἥμερα, ἀποκρύπτεσθαι ἑαυτῶν, θηρεύειν· προσιέναι γὰρ ἐγγὺς, καὶ λαμβάνειν, οὕτω καὶ τὰς ἐλάφους. Aiunt autem (inquit) pantheram intelligentem quòd odore sui animantes gaudeant, occultare sese, & ita eas captare: quippe accedẽtes propius rapere, in quibus & ceruam. Odore igitur non colore apud Plinium legendum: quòd ne à quoquam refelli possit, uel Plinio ipso iudice uincam, qui lib. XXI. de odoramentis loquens, Animalium (inquit) nullum odoratum, nisi

Plinij locus

nisi de pantheris quicquam dictum est, si credimus, Idem Pli. Annalibus notatum est, M. Pisone M. Messala Consulibus, Domitium Aenobarbum ædilem curulem ursos Numidicos centum, & totidem uenatores Aethiopas in circo dedisse. Idem lib. XXXIIII. In M. Scauri ædilitate tria millia signorum in scena tantùm fuere temporario theatro. Et rursus lib. XXXVI. CCCLX columnas M. Scauri ædilitate ad scenã temporarij theatri, & uix uno mense futuri in usu, uiderunt portari silentio legũ. Et rursus alibi, Scaurus fecit in ædilitate sua opus maximum omnium quæ unquã fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerùm etiam æternitatis destinatione. Quibus uerbis significat Scaurum in ædilitate sua ad populi oblectationem scenam temporariam, & statim ludis factis diruendam, fecisse: sed quæ uinceret magnificentia clarissimum opus omnium quæ unquam facta sunt etiam eo animo ut perpetua essent. Vitruuius in præfatione decimi libri, ludorum & munerum huiuscemodi meminit qui priuato sumptu fiebant: qui etiam eorum summa industria & machinatione apparandorum, prætoribus ædilibusq; necessitatem iniungit. Quanti autem stetisse Marco Scio liberalitatẽ putamus, qui in caritate annonæ modium frumenti asse populo uẽditauit? quod Cicero dixit in loco supradicto. Asses deni in denario fuerunt, & sestertij quaterni. Hic æstimatione à nobis instituta, tribus duodenarijs & semisse ualuisse deprehenditur, cum libra decẽ aureis æstimetur: qua ratione sestertius nummus decem denariolis & semisse, id est obolo nostro ualet. sic asses singuli quaternis denariolis æstimabuntur. Quanti autẽ frumẽtum esset Romæ, ex Cicerone conijcere possumus, qui in Frumentaria actione ita inquit, Frumentum emere in

Aestimatio denarij & sestertij.

Sicilia

Sicilia debuit Verres ex Senatusconsulto, & ex lege Terentia & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerũt, unum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributũ. illius decumani tantum, quãtum ex primis decumis fuisset: tritici modiûm DCCC. millia. precium autem constitutum decumano, in modios singulos sestertijs ternis: imperato, sestertijs quaternis. Ita in frumentum imperatum, sestertiũ duodetricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret: in alteras decumas ferme ad nonagies. Sic per trienniũ ad hanc frumenti emptionem Siciliẽsem propè centies & tricies erogatum est. Hanc pecuniã tantam tibi ex ærario inopi atque exhausto datam ad frumentũ, datam ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera Resp. imponeret, solueretur: abs te laceratam sic esse dico, ut possim illud probare si uelim, omnem te hãc pecuniã domum tuam auertisse. Hunc locum Ciceronis, qui longè aliter in exemplaribus legitur, sic emendandum esse censui, quoad emendatiora reperiantur exemplaria: & eius hunc sensum esse, ut intelligamus triplicem frumẽtationem Sicilienſem fuisse. Primam uectigalẽ, quæ Decumana erat. alteram itidem Decumanam, non etiam gratuitam, sed ut aratores Siculi alteram decumam darent, ternis sestertijs in modios taxatam. has duas certas statiq; numeri frumenti fuisse, id est octingenûm millium modiûm in singulas. tertiam non decumanã, sed incertam, & pro necessitate Reip. indici solitam æqualiter ciuitatibus. propterea igitur decumani nomine Cicero quotãnis duodetricies sestertium imputauit Verri. quippe cum frumẽti modius trinis sestertijs æstimatus esset, si ter octingenta millia numeres, fient uicies quater centena millia nummûm quotãnis.

quare

quare potius DCCCC. millia legendum uidetur, ut fiant ſepties & uicies centena milla nummûm: quæ ſi ter rurſus numeres, fient ſemel & octogies centena millia nummûm in triennio, ut ſit quod Cicero dixit ferme ad nonagies, omnia augens oratorie. Malim tamen locum mendoſum relinquere, quàm hanc ſententiam aſſerere: præſertim cum duodetricies non quadret in annos ſingulos. Non nihil tamen adminiculatur hic locus ad id quod de ſeſtertijs diximus, quũ centies & tricies ſeſtertiũ pro tanta pecunia dixerit. Verùm cũ publica & æterna frumenti æſtimatio quaternûm eſſet ſeſtertiûm in Sicilia frumẽti feraciſsima, quanti putamus fuiſſe Romæ in caritate annonæ? Et quantũ lucrum cõtempſiſſe eum qui aſsibus uẽdiderit, ſi domi repoſitum habuit: aut iacturam feciſſe, ſi in Siciliã aut Carthaginem petijt? Nam ut in capita ciuium ſingulis modijs defunctus ſit (quod credibile non eſt, ut poſtea intelligetur) non minus quã trecenta millia hominũ plebeiorum fuerũt. Legimus apud Euſebium, quo tempore Cicero Quintium rcum patrocinio ſuo defendit, cenſu Romæ acto inuenta eſſe hominum millia quadringenta ſexagintatria. Vt ergo trecẽta millia hominum fuerint tantum, & Seius tot modijs defunctus ſit, nec pluris Romæ frumẽtum in annonæ inopia quàm apud Siculos in ſolita ubertate fuerit: Seius in populum mille ac ducenta millia nummûm, id eſt duodecies ſeſtertium dilargitus eſt, niſi quòd in ſingulos modios aſſem ſeruauit. Quòd ſi ad ueriſimile exigere hoc uelis, minimum hæc ſumma duplicabitur. Itaque meritò Lactantius lib. VI. ita ſcribit, Quid enim dicendum eſt de ijs qui populari leuitate ducti, uel magnis urbibus ſuffecturas opes, exhibẽdis muneribus impẽdunt: niſi eos dementes ac furioſos, qui præſtent id populo, quod

& ipſi

& ipſi perdant, & nemo eorum quibus præſtatur, accipiat? Et rurſus alibi, Quid prodeſt perditæ nequitiæ beſtiarios facere locupletes, et inſtruere ad flagitia? Plinius lib. xxxiii. Non erat apud antiquos numerus ultra centũ millia: itaq; & hodie multiplicãtur hæc, ut decies cẽtena millia, aut ſæpius dicantur. fœnus hoc fecit, nummuſq; percuſſus, & ſic quoque æs alienũ etiamnum appellatur: poſtea diuites cognominati: dummodo notũ ſit, cum qui primus acceperit hoc nomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadẽ gente M. Craſſus negabat diuitẽ eſſe niſi qui redditu annuo legionẽ tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertiũm uiginti millia poſſedit, Quiritiũ poſt Syllam ditiſſimus. nec fuit ſatis, niſi totũ Parthorum eſuriſſet aurum. atq; ut nomen quidẽ optimũ occupauerit (iuuat enim inſectari inexplebilẽ iſtam habendi cupiditatem) multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos opulẽtiores, pariterq; tres Claudij principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atq; ut hi omittantur tanquã adhuc rerum potiãtur, C. Aſinio Gallo, C. Martio Cenſorino Coſſ. ad vi. Calend. Februarias Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo dixit, quãuis multa ciuili bello perdidiſſet; tamen relinquere ſeruorum quatuor millia centum ſedecim; iuga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta ſeptem millia, in numerato pondo ſexcenta millia: qui funerari ſe iuſſit ſeſtertijs undecim millibus. Hæc uerba Plinij non modò ſic in impreſſis exemplaribus, ſed etiam in antiquis quibuſdam leguntur: quæ ſi uerè leguntur, nugatoria ſunt quæ diximus, tametſi teſtatiſſima. In antiquiſſimo exemplari legimus, in agris ſeſtertium. M. M: poſſedit: ita ut duæ. M. M. ſimilitudinem haberent literæ poſtremæ in Græcorũ alphabeto, ſed inuerſæ, cuiuſmodi &

Claudius Iſidorus.

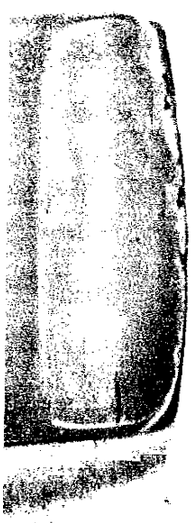
di & alibi in antiquis libris legimus. Lego igitur, in agris seſtertium bis millies possedit. hoc est ære nostro quinquagies centena millia aureorum coronatorum. Huius si uicesimam partem pro redditu annuo statuamus (siue in agris eum redditum, siue in mancipijs artificibus, siue in fœnore fuisse intelligimus) fient ducenta quinquaginta millia: quæ si ita dispensemus, ut gregarius mules quaternos in mensem aureos accipiat, duodequinquagenos in annum: decem cohortium quingenariarum legio ali potuit. Restabunt decem millia, quorum quinque millia in quinquaginta Centuriones statuimus pro duplicando stipendio: & quinque altera pro ijs qui à Græcis ἐξηκοντοι, id est superordinati dicuntur, ut cornicines, signiferi, caduceatores, & fabri qui machinas faciunt. Hunc Crassũ Cicero compellãs in ultimo Paradoxo, ita scribit, Multi enim audierũt ex te cum diceres, nemanẽ esse diuitem, nisi qui exercitũ alere posset suis fructibus: quod populo Ro. ex tantis uectigalibus iampridẽ uix potest contingere. ergo hoc proposito nunquã eris diues antequã tibi ex tuis possessionibus tãtũ reficiatur, ut ex eo tueri sex legiones & magna equitum ac peditũ auxilia possis. Iam fateris igitur te nõ esse diuitem. Quod autem sequitur in eodem Paradoxo, corruptũ esse censeo, Capit ille ex suis prædijs sexcena seſtertia, ego centena ex meis. Quòd si apud Plinium uiginti millia seſtertiũm legamus, significabũtur quingẽti aurei: si uicies seſtertium, quinquaginta millia: si uicies millies, immẽsa summa. Errore igitur librariorum, lubrico quidem ipso in notis numerorum uel summarũ, ut postea uidebimus, factũ est ut pro seſtertium bis millies, seſtertium uiginti mil. legeretur, adstipulante scilicet tot ætatum ignorãtia, præsertim quod ad hæc uerba

Diuitiæ Crassi.

pertinet.

pertinet. Cum hoc dicto pugnare uidetur id quod Seneca lib. de Vita beata his uerbis inquit, M. Cato cum laudaret Curium & Coruncanum, & seculum illud, in quo crimen erat paucæ argenti armillæ, possidebat ipse quadragies sestertiũ, minus sine dubio quàm Crassus, plus quàm Censorius Cato. maiore spatio proauum uicerat, quàm à Crasso uinceretur. Si igitur quadragies hîc rectè legitur, oportet M. Porcium minus octoginta sestertijs, hoc est duobus millibus aureûm nostrorum in censu habuisse: quũ quinquaginta partibus Crassus maiorem censum quadragies sestertio habuisse legatur, & tamẽ pluribus partibus quadragies sestertium maius fuisse cẽsu Porciano dicatur à Seneca. Verùm hoc esse falsum facilè ex Plutarcho intelligimus, qui quæstu & parsimonia patrimoniũ auxisse Catonem seniorẽ testatur, ideoq; iuniorem Catonẽ hæreditatibus locupletatum esse narrat. Hoc ideo diximus, ne quid præterijsse consultò aut oscitanter uideremur. Sed & in sequẽtibus nõnihil de Crassi diuitijs dicetur. Quod autem sequitur de Cæcilio, In numerato pondo sexcenta millia, in antiquissimo lib. sestertiũ ↀ c legitur. Obseruaui autem in antiquis H & S cum apice significare sestertium: apicem autem porrectum super quencunque numerum, millia significare: ut $\overline{\text{ↀ}}$ $\overline{\text{c}}$ cum apice sexcenta millia. Sexcenta autem millia pondo argenti æstimantur à nobis sexagies centena millia aureorũ: quæ cum immensa sit pecunia, & maior cẽsu Crassi, qui Quiritium post Syllam ditissimus ab eodem Plinio fuisse dicitur: legendum puto sestertium sexcenties, quod significat quindecies centena millia coronatorum. Non enim memini me legisse ut Latini pondo aut libras de numerata pecunia dicerẽt, etiam si minis Græci in hac significatione utuntur. Nam quod

Liuius, argenti pondo bina & ſelibras in militem præſtaret dixit, ad argentum infectum retuliſſe mihi uidetur: quo etiam loquendi modo nunc utimur cum argenti marcam uel auri dicimus, tantam pecuniã ſignificantes, quanti edicto principis æſtimantur. Nec tamen me latet quod Plinius in mentione citrinarum dixit, qui locus in ordinem tandem incurret, & explicabitur à nobis. Illud quod ſequitur, Qui funerari ſe iußit ſeſtertijs. x i. lego ſeſtertium undecies. Ne autem fide careat quod de Craſſo diximus, citetur locus Plinij lib. x v i i i. apud quem de poſitione uillæ & modo agricolendi loquentem, ſic in omnibus libris impreſſis legitur, Modum agri in primis ſeruãdum antiqui putauere. quippe ita cenſebãt, ſatius eſſe minus ſerere, & melius arare. Qua in ſententia & Virgilium fuiſſe uideo, uerumq; confitẽtibus latifundia prodidere Italiam. Iam uerò & prouincias ſex & ſemiſſem domini Africæ poßidebant cũ interfecit eos Nero princeps. Nõ fraudabo magnitudine hac quoq; ſua Cn. Pompeium, qui nunquam agrum mercatus eſt conterminum. Miror quid his uerbis ſignificari Plinij emendatores intellexerint. Ego ita reſtituendũ locũ affirmo, Verũq; confitentibus, latifundia perdidere Italiã: iam uerò & prouincias. deinde poſt diſtinctionẽ inferẽdum, Sex domini ſemiſſem Africæ poßidebãt, cum interfecit eos Nero princeps, non fraudando magnitudine hac quoq; ſua Cn. Põpeio, & reliqua. Iã uerò, pro iam etiam & quinetiã, locutio eſt Pliniana: ut, illa uerò, pro immo etiam, uel quinimmo illa, li. x v i. cap. x x x i i i i. & lib. x i i i i. cap. x x i i. illi uero & uenienti, pro immo etiam. Sic apud Ciceronem, aut uerò, pro aut etiam: & nec uerò, pro nec etiam: apud Græcos, ἤδη δέ, & ἀ μὴν δέ, ſic dicitur: hoc eſt iam uerò, &

Plinij locus reſtitutus.

Iam uero. Illa uero.

rò, & neque ucrò. Sensus est igitur latifundia perdidisse non modò Italiam, sed etiam prouincias, hoc est steriles reddidisse, cum solum frugiferum malè cultum, malignè quoq; fruges redderet, & Africæ propè dimidium ab hominibus sex opulentis obtinebatur, quo nomine à Nerone principe rapacissimo confiscati, insuper etiam capite pœnas luerunt. Hoc autem tum contigisse existimo, cum Nero spe destitutus quam de gaza antiqua Didonis concepe rat, in Africa cruenda ad rapinas improbissimas & delationes excitandas animũ cõsceleratum intendit, ut auctor est Trãquillus. Vt autem sciamus quàm sint numeri apud Plinium mendosi, age conferamus Plinium cum reliquis auctoribus, atq; etiam ipsum secum. Iam primum lib. supra dicto ubi de ærario populi Romani ut copioso loquitur & opulento, Auri (inquit) in ærario populi Romani fuere Sex. Iulio, Lucio Aurelio Coss. septem annis ante bellum Punicum tertium, pondo D C C. X V I. argenti nonagintaduo millia, & extra numerũ C C C. & . L X X V. Si priuatus homo Cæcilius Isidorus sexcẽta millia pondo argenti habuit, quonam modo ærarium locuples existimabitur, quod centũ millia non habuit? Idem paulò pòst, Intulit & Aemilius Paulus Perseo Rege Macedonico deuicto, prædã pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributũ pendere desijt. Plutarchus de triumpho Pauli loquens, Post armorum currus tria uirorum millia sequebantur, qui numismata ferebant argentea uasis trecentis quinquaginta. uas erat quodlibet trium talentorum. quatuor uiri singula uasa portabant: alij crateras argenteas, & phialas, calicesq; ornatissimos & ingẽtes certo ordine deferebant. Et paulo inferius, Postea sequebantur qui aurea numismata gerebant in uasis triũ talento

Mendosi numeri apud Pli.

lentorum, ut suprà de argenteis dictum est. numerus uasorum fuit tria & octoginta. His uerbis Plutarchus auctor est mille & quinquaginta talenta argenti, & ducenta undequinquaginta auri in ærarium illata esse, præter uasa aurea argenteaq;, Plinius tria millia pondo non addito auri argentiue. At ego dico uicies maiorem numerum apud Plutarchum esse quàm apud Plinium: id quod ex dicendis apparebit. Alioqui quonam pacto populus Romanus tributa péndere propter ærarij opulẽtiam desiisset? Sequitur rursus eodẽ Plinij loco, Sexto Iulio, L. Martio Coss. hoc est belli Socialis initio, octingenta quadraginta sex auri pondo fuere in ærario. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterum aureorũ. XXVI. millia, & numero pondo trecẽta: nec fuit alijs temporibus Resp. locupletior. Hactenus ille. Quomodo memorabile Plinius existimauit in ærario Romano octingenta tunc auri pondo fuisse, cũ Cæsar postea sex & uiginti aureorũ laterum millia ex ærario abstulerit? de quo loquens Orosius libro sexto ita inquit, Cæsar Romam uenit, negatamq; sibi ex ærario pecuniã fractis foribus inuasit, protulitq; ex eo auri pondera IIII. MCXXXV, argenti pondera propè DCCCC. Orosij numerus multo minor est Pliniano, ut utrobique corruptum esse appareat. Ego in antiquissimo exemplari ita primum illum locum legi, Auri in ærario populi Romani fuere Sex. Iulio, L. Aurelio Coss. septem annis ante Punicum bellum tertium, pondo XVI. DCCCX, argenti XXII. LXX. & in numerato LXII. LXXXV. CCCC. Sexto Iulio Martio Coss. hoc est belli Socialis initio, auri XVI. XX. DCCC. XXIX. C. Cæsar primo introitu urbis ciuili bello suo ex ærario protulit laterum aureorum X V, argenteorum

Copiæ ærarij Romani.

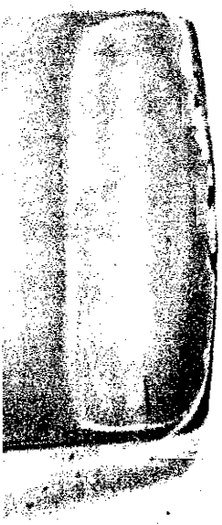
teorum XXXV, *& in numero ſeſtertium* CCCC. *nec fuit alijs temporibus Reſpub. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus Perſeo Rege uicto è Macedonica præda ſeſtertium.* II.III. *à quo tempore pop. Roma. tributum pendere deſijt. Hæc uerba inſerenda huic operi duxi, ut legentibus iudicium integrum ſeruaretur. ſi quid tamen comminiſci licet, hunc locum ſic reſtituere poſſumus ex uetuſti exemplaris & aliorũ obſeruatione, Auri in ærario populi Romani fuere ſeptem annis ante bellum Punicum tertium, pondo ſeptingenta millia uiginti ſex, argenti nonagintaduo millia, & in numerato trecenties & ſeptuagies quinquies. Item Sexto Iulio, L. Martio Coſſ. hoc eſt belli Socialis initio, auri pondo octingenta millia.* XLVI. *Et inferius, Intulit & Aemilius Paulus Perſeo Rege uicto è Macedonica præda ſeſtertium ter millies. In Cæſaris autem mentione locus mutilatus ſic reſtituendus, Protulit laterum aureorum quindecim, argenteorum.* XXXV. *mil. & in numerato ſeſtertium quadringenties. In harum ſummarum æſtimatione ineunda, in ſingula pondo centenos aureos ſolatos ſtatuendos eſſe arbitror, quia in tanta copia auri neceſſe eſt partem fuiſſe mediocris notæ, utpote quod eſſet conflatum è uaſis & ſupellectili. ſic fit ut ſingula centena millia, centies centena millia aureorum ualuerint. ita ſeptingenta millia, ſeptingenties centena millia ualuerunt. Argẽti autẽ nonagintaduo millia denario multiplicata, nongentis uiginti millibus coronatorum æſtimantur, & trecẽties & ſeptuagies quinquies ſeſtertium nongẽtis quadraginta circiter millibus. Sed uix ueriſimile eſt ſepties plus auri quàm argenti fuiſſe. Quòd ſi uetuſtum exemplar uerum eſſe aliquis exiſtimauerit, ſic legendum erit fortaſſe, Pondo ſedecies*

septingenta, argenti nonagies bis octogintaquinque millia (quanquam in uetusto, uicies bis. L X X.C C C C.legatur) & in numerato sexagies bis octogintaquinque. Hæc summa immensa est omnino, quippe sedecies centena millia & septingenta pondo intelligo, quæ centies multiplicata, millies & sexcẽties centena millia aureorum ualent: argenti autem summa nonagies bis, decies multiplicata, noningenties uicies centena, præter numeratam pecuniam. Quæ utrum ad sestertia, an ad aureos referenda sit, mihi nõ liquet: quare nihil statuo. si tamen uetusti numeros sequi placeat, non uideo quomòdo X X I I.L X X. C C C C.aliter legere possimus, quã uicies bis septuaginta millia quadringenta: quæ summa argẽti ad nummum relata, ducenties uicies septies centena & quatuor millia coronatorum efficit. Idemq; cẽseo de eo quod sequitur, Belli Socialis initio auri põdo X V I.X X.D C C C.X X I X: quod si non mẽdose legitur, utiq; sic interpretandũ est, Sedecies uiginti millia octingẽta undetriginta, hoc est sedecies cẽtena uiginti millia. Centena enim antiqui subintelligenda relinquere solebãt: eo modo quo in his uerbis, quadringẽties sestertium, pro quadringenties centena millia sestertiũm, ut docuimus, & debere ducenties, hoc more sæpe locutũ Plinium docebimus lib. IIII. cum locus occurrerit. Cicero in Prætura urbana, Accepi (inquit Verres) uicies ducẽta triginta quinq; millia quadringẽtos quindecim nũmos. hoc perinde est ac si dixisset Cicero, uicies bis centena X X X V. millia: ut manifestè ex sequẽtibus patet, & ex Asconio Pediano. Vt autẽ legamus. X V I. millia põdo, ut in eo uetusto legitur, ridiculũ est: cũ apud Suetoniũ legamus Augustũ una donatione in cellam Capitolini Iouis sedecim millia pondo auri, & quingenties sestertium cõtu-

lisse.

liſſe. Quare lectionis fides ſit penes uetuſta exemplaria, ſi uſquã eſſe poteſt hodie: uerborũ autem interpretatio ſit penes antiquitatis ſtudioſos. Admirari nũc Plinium ſubit, ſæpeq; in hoc opere ſubibit, qui res tot memorabiles omnis æui memoriæ prodere cõcupiuit, ſi per tot ſeculorum cariem, incuriam, ignorantiam, & cõpendiariæ ſcriptionis diſcrimina, pertinax exemplariũ fides ad nos euadere potuiſſet: ut ſiquando multis adnitentibus, & inuẽtis uetuſtioribus libris reſtitui potuerit, unum cum auctorem ſtudioſi harum literarũ habeant, cui totius propè uetuſtatis cognitionẽ explicatam acceptam referre poſſint: utiq; quod ad eas res pertinet, queis inter ſcribendã rerum geſtarum hiſtoriam locus eſſe non ſolet. Cuius rei reputatio magnum mihi negotium in hac commentatione exhibuit: cum res partim conclamatas, partim etiam elatas tot doctorum hominum præiudicio, ſemianimes à rogo reſtri poſſe atque etiam à tumulo non diffiderem. Ne quid autem communiſci uidear, penes me futura antiqua exemplaria profiteor, ut nulli non adire liceat, quem quidem initiatum his ſacris eſſe ſenſero. Credibiles fortaſſe has ſummas, atque etiam omnino credibiles facit locus Suetonij in Veſpaſiano his uerbis, Sunt contrà qui opinentur ad mancipias & rapinas neceſsitate compulſum ſumma ærarij fiſciq; inopia, de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringenties millies opus eſſe ut Reſp. ſtare poſſet. Si enim Veſpaſianus ſperauit ſe quadringenties millies ſeſtertium cogere poſſe ad inſtaurandã dignitatẽ Imperij Romani, quæ à Nerone & ſucceſſoribus per luxus inuſitatos exhauſto ærario conciderat: & ſi tantum auri argẽtiq; eſſe ſub imperio Romano potuit, ſi nullimum ueri eſſe poteſt, eo tempore quo impe- Pli. hiſtoria.

rium Romanũ in Senatus auctoritate & populi potestate situm erat, potuisse ex Orientis Africæq; spolijs, & uectigalium residuis, quartã eius summæ partem in ærario coactam esse. Maxima enim superiorũ summa non excedit centies millies sestertiũ, id est bis millies & quingenties centena millia aureorũ nostrorum. Hæc adnotauisse non ab re fuit, ut arbitror, etsi nihil habui quod hoc loco statuerẽ. Existet enim fortasse aliquis qui uetustis exẽplaribus diligẽter euolutis, uel ueriſimiliora inueniet, uel cõmentationi nostræ fastigium imponet, admonitione hac nostra extimulatus. Magnam autem esse summam pecuniæ quam Cæsar ex ærario protulit, ex calculo intelligere licet. Si enim XV. millia laterum aureorum fuerunt, non dubito centum & quinquaginta millia pondo auri fuisse, cum quilibet laterculus decem pondo minimum fuerit: qua ratione fiunt aureorum solatorum centies quinquagies centena millia. Si autem huic summæ, argẽti æstimatio addatur, cum eo quod in numerato fuit, immensa fiet summa. quod uerò in uulgatis exemplaribus & quibusdam antiquis legitur, & numero pondo trecenta, omnino corruptũ est. numeratam enim pecuniam non libris sed sestertijs significabant antiqui. Appianus in secundo bellorum Ciuilium, Thesauros (inquit) à nemine contactos usque in illum diem, militibus rapere concessit, quos olim execratione proposita conditos fuisse memorant, ut nisi in tumultu belli Celtici non promerentur. Ex quibus uerbis intelligimus Cæsarem usque ad fecem ærarium exhausisse. quanquam Plinius dicat tunc ærarium locupletissimum fuisse, sed intelligimus prælibatum à Pompeio & Senatu. Tranquillus & Plutarchus de hoc siluerunt, ut & ipse Cæsar in Commentarijs suis. Lucanus in. III.

Sanctius ærarium a Cæsare expilatum.

Pharſ

Pharſaliæ de hoc loquens ita inquit,

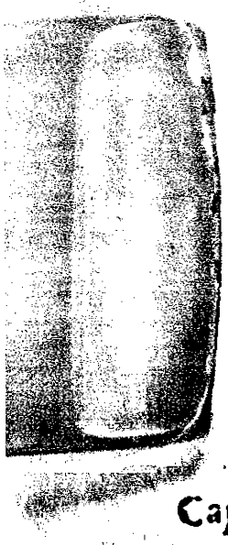
_Tunc conditus imo
Eruitur templo multis intactus ab annis
Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, quem uicti præda Philippi:
Quicquid parcorum mores ſeruastis auorum,
Quod dites Aſiæ populi miſere tributum,
Victoriq; dedit Minoia Creta Metello:
Quod Cato longinqua uexit ſuper æquora Cypro:
Tunc Orientis opes, captorumq; ultima Regum,
Quæ Pompeianis prælata eſt gaza triumphis,
Egeritur: triſti ſpoliantur templa rapina:
Pauperiorq; fuit tunc primum Cæſare Roma.

Quibus uerbis magna uis auri argentiq; ſignificatur. Sic autem ut diximus, hic Plinium locutum eſſe credo, coniecturam ex alijs auctoribus faciens, & ex alijs ipſius locis. argumento erunt etiam ea quæ poſtea dicentur à nobis, ſi quis diligenter animaduertat. Hanc autẽ depraua-
tionem exemplarium induxit antiquorũ librariorũ inſti
tutum, qui numeros & ſummas ſua quãq; notula ſcribebant. aliter enim ſeſtertios nummos, aliter ſeſtertia, aliter ſeſtertiũm gignendi caſu notabant, aliter libram & talentum, aliter & denariũ: & mille & millies non eodẽ modo: Quare per tot ſecula ueri rerũ numeri alijs atque alijs ſubinde traducibus exemplarium inſerti, ad noſtrã auorumq; memoriã peruenire non potuerunt, præſertim accedẽte librariorũ culpa, qui pleraq; oculis ſolis, pauca etiam mente trãſigunt. Age quis illud libri octaui tueri poſſit? Metellus Scipioni triclinaria Babylonica octingẽ
tis millibus ueniſſe iam tunc poſuit in capitalibus crimini
bus, quæ Neroni principi quadringentis millibus ſeſter-

Numerorum deprauatorum ratio.

Inſigne pretiũ triclinariũ Babylonicorum.

tiũm nuper ſtetere. Si ſtragula Babylonica octingentis millibus ab homine priuato comparata ſunt, quonam modo memorabile eſt Neroni principi profuſiſſimo quadringentis millibus ſtetiſſe? In antiquis duobus exemplaribus quadringenties ſeſtertium legimus: in uno antiquiſſimo quadringentis, ſed ita, ut conſpicuè deletilem membranæ locum cerneres, & quadringenties principio fuiſſe intelligeres. Eſt alioquin locus non uno aut altero uerbo corruptus. in antiquorum enim nullo capitalibus criminibus legitur, ſed uel in Catonis, uel in Capitonis: nec poſuit ſed ponit, nec Scipioni ſed Scipio in recto. locus igitur ſic reſtituẽdus, Metellus Scipio triclinaria Babylonica ſeſtertiũm octingentis millibus ueniſſe iam tunc ponit in Capitonis Crimunibus, quæ Neroni principi quadringentics ſeſtertium nuper ſtetere. hoc ſenſu, ut Metellus Scipio Capitonem accuſauerit, & ei obiecerit quòd triclinares tapetas quibus triclinia uel ſternebantur, uel obtendebantur, uiginti millibus aureorum noſtrorum parare auſus eſſet, quæ tamen poſtea Nero decies centenis millibus pa-

Capito. rauiſſet ad ornatum aureæ domus. Capitonis Coſſutiani meminit Tacitus libro decimoſexto. Crimina (inquit) ob literari nõ ſinebat Capito Coſſutianus, præter animã ad flagitia præcipitem, inimicus Thraſeæ, quòd auctoritate eius concidiſſet, iuuantis Cilicum legatos dum Capitonẽ repetundarum interrogant. cuius accuſationis meminit etiã Iuuenalis Satyra octaua, Capitonem Cilicum piratam uocans: ſed de hoc Capitone intelligi dictum Plinianum non poteſt, quia & is Thraſeam Pætum reum peregit ſub Nerone, quo nomine quinquagies ſeſtertium præmij loco tulit. Accuſatoribus (inquit Tacitus) Eprio & Coſſutiano, quinquagies ſeſtertium ſingulis, Oſtorio

duod

duodecies, & quæstoria insignia tribuuntur. Quo ex loco intelligere possumus quàm ille sceleratissimus princeps, etiam perditus luxu & prodigẽtia fuerit, qui duobus calumniatoribus ad accusandum uirũ egregiũ subornatis, ducẽta quinquaginta millia coronatorum dederit, id est, cẽties sestertium. Semel in uniuersum testatus sum, me ita in hoc tempore locuturum, quasi iam olim coronati nostri percussi fuerint, ut expeditius transigere hoc negotium possim. Capitonis Fonteij meminit Horatius in primo sermonum, æqualis Mecœnatis. Hunc igitur uel patrem eius Metellus hoc nomine accusasse uidetur. Capitalem autem luxum Romæ fuisse non comperimus, ne exilio quidẽ mulctatum, tametsi probrosè obijci solitũ, ut de L. Crasso uidebimus. Quare Tranquillus de Cæsare adhuc priuato loquẽs, Tabulas operis antiqui semper animosissimè comparasse eum multi prodiderunt: seruitia recentiora politioraq; immenso pretio, & cuius etiã ipsum puderet sic, ut rationibus uetaret inferri. Quo modo igitur capitalibus uerbum apud Plinium congruere potest? Vtinam autem eo in loco Plinius per omnia emendari posset, ut in eo quod sequitur in eodem capite, Vidimus iam & bidentium uellera purpura cocco conchylio sesquipedalibus libris infecta, uelut illa sic nasci cogente luxuria. Ego ut uiuentium non bidentium lego, sic sensu exposcente: ita sesquipedales libras non intelligo. Quòd si labris legamus, tamen sesquipedalibus non congruit. Potius igitur sesquipondialibus legendum censuerim, eo sensu fortasse, ut libræ purpuræ & conchylij centenis & quinquagenis drachmis constarent. Nam de precio purpuræ loquens libro nono ita inquit, Nepos Cornelius qui diui Augusti principatu

Plinij loc.

Purpuræ pretium.

cipatu obijt, Me (inquit) iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centum uenibat, nec multò pòst rubra Tarentina. Huic succeßit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille non poterat emi. Hac Lentulus Spinter ædilis curulis primus in prætexta usus improbabatur qua purpura quis non iam (inquit) triclinaria facit? Spinter ædilis fuit Cicerone Cõsule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, ueluti magnifico impendio: qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tingũtur. Quod sequitur, corruptum est, In conchyliata ueste cætera eadem sine buccino, præterq; ius tẽperaturæ æquè pro indi uiso humani potus excremento dimidia, & medicamina adduntur. V bi sic legendũ censeo, V is temperatur aqua. Sed ex uerbis Plinij, purpuræ & conchylij pretia magna apparet fuisse. Coccus autẽ quo hodie utimur in laneis uestibus, nõ excedit in libras singulas nostras binos aureos: quòd uerò in serica ueste cramesinum appellant, non absimile est cocco, radicibus adhærens cuiusdã herbæ in Germania: nec excedit quaternos ducatos in libras, ut negotiatores nostri aiunt. Ex quo apparet multo pretiosiores, & maioris luxus uestes antiquorũ fuisse. Purpura hodie negotiatoribus ignota est, etiãsi Damasci in usu esse quidã affirmãt: sed pretium antiquis pretijs non respondet Athenæus libro duodecimo Dipnosophistôn de luxu Ionum loquens, Theopompus autem (inquit) libro decimo quinto auctor est mille uiros Colophoniorum per urbem errãtes uideri solitos in ueste purpurea, quod Regibus tum rarum erat, & magno studio affectatum. purpura enim argento rependebatur. ὅπερ καὶ βασιλεῦσι σπάνιον τότ' ἦν καὶ πολυτελές. ἰσοτάσιον γὰρ ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἀργύριον ἀξιαλογώτη. Cicero in Phil

Dibapha.

Cocci pretiũ.

Cramesinum.

in Philippica *ſecunda*, Conchyliatis Cnei Pompeij peri*ſtromatis ſeruorum in cellis lectos ſtratos uideres. Quã*obrem *deſinite mirari hæc tam celeriter eſſe conſumpta. non modò unius patrimonium quãuis amplũ, ut illud fuit: ſed & urbes & regna tanta nequitia deuorare potuiſſet.* Trãquillus *in* Nerone, *Et cũ interdixiſſet uſum amethyſtini ac tyrij coloris, ſummiſiſſetq; qui nundinarũ die pauculas uncias uenderet, præcluſit cunctos negotiatores. Quo in loco perculit lego, id eſt, fortunis euertit.* De *hac* Plinius *ita inquit libro ſupradicto*, Nõ *eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen* Amethyſtum: *rurſum abſolutus inebriatur* Tyrio, *ut ſit ex utroq; nomen improbũ* Tyriamethyſtus. Olim *etiam purpura, id eſt, ſanguis piſciculi, cum cocco quo nunc utimur, miſcebatur. id quod idem auctor teſtatur his uerbis*, Quin & *terrena miſcere, coccoq; tinctum* Tyrio *tingere, ut fieret his byſſinum.* Vbi *priſca exemplaria his ſchymum habent: quare hyſginum lego, ex eodem* Plinio *libro* xxxv. *in mentione purpuriſſi.* Et *ex* Vitruuio *libro octauo his uerbis*, Fiunt *etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice, & hyſgino.* Plinij locus.

Purpura, inſigne Romanorum Imperatorum *fuit.* Plutarchus *in* Craſſo, Fertur *eo die* Craſſum *non purpureũ (ut* Romanorum Imperatorum *mos erat) ſed atrum paludamentum indutum ad milites proceſſiſſe. Quapropter purpura pro ſummo magiſtratu ponitur à* Plinio *libro decimo, cap.* xxi. *de* Gallis *loquente*, Vt *planè dignæ aliti tantum honoris tribuat* Romana *purpura. Et ideo imperio* Romano *ad monarchiã deducto, principes ipſi, qui etiam (ut olim)* Imperatores *dicebãtur, quoniam regium nomen* Romæ *infauſtum inuiſum: q; erat: purpuram pro inſigni imperatorio ſeruauerunt, ut auctor eſt*

Purpura inſigne Imperatorum Romanorum.

Purpura pro magiſtratu ſummo.

Capitol

Capitolinus in Maximininis, & in Gordiano. Plinius *lib. uigesimosecundo paludamentum imperatoriũ cocco tinctum fuisse dicit, his uerbis,* Iam uerò infici uestes scimus admirabili succo: atque ut sileamus Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis coccum Imperatoris dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis tyriũ ac conchylium tingit, omneisq; alios colores, nec quærit in profundis murices, sese obijciendo, dum præripit, escam belua marinis. In titulo de uestibus holobryzis, uel holoseris, nunc murex, nunc conchylium, nunc purpura uocatur, qua solus princeps utitur. Hæc obiter dicta sint propter uerbũ sesquipedalibus, quod in Plinio corruptũ esse apparet. Sesquipondium autem sic latinum est, ut dipondium, & centipondium: seu centumpondium apud M. Catonẽ & Plautum. Est & aliud ibidem ulcus, quod quia persanare non poteram, ne attingere quidem potius esse duxi. Cæterùm quod de censu Senatorio & equestri diximus, non mirum uideri debet, ut Romæ Senator esse nõ potuerit, qui minorem censum triginta millibus coronatorũ in censu habuerit. Hoc enim statutum eo demũ tempore fuisse uidetur, quo imperiũ Romanũ in Asiam transijt, aut certè extra Italiam promotũ est. Quare Plinius *lib.* XIIII. luxuriam posteriorũ temporum, & rerum honestarum incuriam insectans, Reges (inquit) innumeri honore artium colebantur, & in ostentatione has præferebant, opẽ & immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. quare abundabant & præmia & opera uitæ. posteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, postquam Senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratũ ducemq; nil magis exornare quàm census, post quam cœpere orbitas in auctoritate summa & potẽtia esse, captatio in

Sesquipondiũ.

Census equestris Senatoriusque.

Luxus Romanorum. Plinij locus.

tio in quæſtu fertiliſſimo, ac ſola gaudia in poſſidẽdo peſſum iere uitæ pretia, omnesq; à maximo bono liberales dictæ artes, in contrariũ cecidere, ac ſeruitute ſola profici cœptum, eodẽ tamen habendi, quò eat ſpes, omniũ tendente uoto. Sic enim legẽdum cenſeo ex uetuſtæ lectionis obſeruatione, licet in exemplaribus quæ circumferuntur, aliter extremum membrũ legatur. Iudicẽ autẽ fieri cẽſu Plinius ideo dixit, quòd Equites etiam iudices uocabantur, propter Equitum decurias quæ ex Equeſtri ordine erant. Idẽ lib. XXXIII. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, poſt Carthaginẽ euerſam primò inaurata ſunt in Capitolio, cẽſura L. Mummij, inde tranſiere in cameras, in parietes quoq;, qui iã & ipſi tanquam uaſa inaurantur, cum ſua ætas uaria de Catulo exiſtimauerit, quòd tegulas æreas Capitolij inauraſſet primus. Idem paulo ſuperius, Et nos fecimus quæ poſteri fabuloſa arbitrẽtur. Cæſar qui poſtea Dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenæ argenteo uſus eſt, ferasq; argenteis uaſis inceſſere tum primum uiſum, mox (quod etiam in municipijs æmulantur) Caius Antonius ludos ſcena argentea fecit. idem Lucius Muræna: Item paulo inferius, Claudij ſucceſſor Nero Põpeij Theatrum operuit auro in unum diem quo Tiridati Armeniæ regi oſtenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambiẽtis urbẽ? Idẽ Plinius lib. XXIX. de medicis loquẽs, Multos prætereo medicos, celeberrimosq; ex ijs Caſſios, Carpetanos, Arũcios, Albutios Rubrios .CC L. ſeſtertia ãnua mercede ij fuere apud principes. quintus uerò Stertinius imputauit principibus q; ſeſtertijs quingenis annuis cõtentus eſſet. ſexcena enim ſibi quæſtu urbis numeratis domibus oſtẽdebat CC. & L. ſeſtertia

Stipendium medicorũ Romæ.

ſeſtertia, id eſt, ſex millia ducentos quinquaginta aureos annua mercede celebres multos medicos Romæ à principibus habuiſſe dicit, Stertiniũ uerò etiam ſummã altero tanto maiorem, hoc eſt duodena millia quingẽtenos, cum priuato quæſtu & urbico denaquina millia cogere poſſet. Quapropter hoc etiam imputabat principibus, quòd centum ſeſtertia quæſtus eorum gratia contemneret. Sequitur apud Pliniũ, Par & fratri eius merces à Claudio Cæſare infuſa eſt: cenſuſq; quanquam exhauſtis opibus Neapoli exornata ita auctus, ut hæredi ſeſtertia CCC relinqueret, quadringena Aruncius ſolus. Sic locũ legit Hermolaus Barbarus, quibuſdã uerbis contra fidẽ exemplarium additis: quod diuinare eſt, non emẽdare. Ego ex uetuſtæ lectionis obſeruatione ſic legendum cenſeo, Cenſuſq; quanquã exhauſti operibus Neapoli exornata, hæredi ſeſtertium trecẽties reliquere, quantum Athena, id eſt, Aruncius ſolus. Vt intelligamus Aruncii cognomento Athenam dictum. Senſus eſt autem non qualis ab Hermolao ponitur, ut trecenta duo fratres reliquerint hæredi, quod Plinius pro re prædicanda poſuit, ſed trecenties, quæ centuplicato maior eſt pecunia, hoc eſt ſeptingenta quinquaginta millia. In quo inſignis fuit & concors noſtra auorumq; memoria omnium hallucinatio, ut antea dictum eſt: qui neſcio quo fato uelut iure quodam ſic errore recepto, omnes uniuerſiq; pedibus ierunt in eius ſententiam, quem primũ horum uerborum intelligentia fefellit. Quanquã partim eorum rem egregiè latinam multis in partibus geſſerint, partim Græcorũ penetralia atq; etiã adyta reſerarint, ut acriore ui animi atq; ingenij quàm ego, ſic maiore operæ pretio. Quo nomine ſimul eorum memoriã & colo & ueneror, ſimul eorum monumentis

Plinij locus.

Omnes recentiores in harũ rerum ignorãtia concordes fuerunt.

prop

propemodum acceptũ fero quicquid literarum ſtudio doctrinæ (quantula in me eſt cunque) aſſecutus ſum. id quod eo magis ex animi ſententia dico, quòd nullius docti uiri quicquam eo nomine uoci debeo, quod quidĕ à prælegente acceperim, ut Phemius ille Homericus, qui ſeſe autodidacton uocat: alioquin & doctorũ obſeruantiſsimus, & omnia eorum cauſa cupiens. Sed ſic fuit fatum meum, ut mihi tantũ & libris operam ſatis multam, præceptoribus longè rariorĕ quàm tonſoribus dederim. Cuius ſortis & ſi magnopere me pœnitet, interdum etiã ſuppudet, quod tamen celare plerosq; non poſſum, palam omnibus fateri non erubeſco, utique cum ea re commemoranda argumẽtum mihi ueniæ præſtruere uidear. Iuuat igitur doctiſsimorum hominum luculentam culpam in rebus arduis meminiſſe, non quòd uendibilius inuentum meum ea re fieri ſperem, ſed quò mihi, iure etiam optimo, ueniã erratorũ haud dubiã ſpondeam, præſertim ſi nec inauſpicato conatu nec irrito in communem ſtudioſorũ cauſam incubuiſſe inueniar. Sequitur eodẽ loco Plinij, Tũ Crinas Maſſilienſis arte geminata, ut cautior religioſiorq;, ad ſiderũ motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasq; obſeruando, auctoritate eum præceſſit, nuperq; ſeſtertia c reliquit, muris patriæ, mœnibus quoq; alijs penè non minori ſumma extructis. Lego ſeſtertium centies, nõ ſine uetuſtæ lectionis adſtipulatu: alioquin quonam modo centum ſeſtertia ſufficere mœnibus Maſſiliæ poſſent? aut cur Plinius magnam hanc ſummam eſſe diceret? Sequitur ex eodem cap. Per quæ effectum eſt, ut nihil magis prodeſſe uideretur, quàm multitudo graſſantium. neq; enim pudoris æmuli pretia ſummittunt. notum eſt ab eodem Charmide unum ægrum ex prouincialibus ſeſtertijs du-

Dolet Rudæo quod nullum prælectorẽ aut præceptorem nactus ſit.

Plinij locus.

centis conductum, Archontio uulnerum medico sesterijs centum condemnato ademisse Claudiũ principem, eidẽq; in Gallia exulanti & deinde restituto acquisitũ non minus intra paucos annos. Lego, Neq; enim pudor, sed æmuli pretia summittũt, & Archontio uulnerũ medico sestertium centies Claudium ademisse, bonis eius confiscatis. Sententia enim Plinij hæc est, quanquam medici Romæ multa nefariè admitterent artis suæ licentia, potius tamẽ esse cœpisse ut plures essent, quàm pauci: quia olim cum pauci essent, pretia immodica aut stipulabãtur ab ægris, aut quouis modo exprimebãt. nullo enim pudore deterrebantur ut immensis mercedibus abstinerent: sed mutua (ut fit) æmulatione, minoris operas suas addicere tũc cœperunt, cũ multi extitere medici. Cum autem uellet Plinius impudentiam flagitantium docere, Charmidis facinus tanquam exemplum improbitatis medicæ cõmemorauit, qui ægrum unum prouincialem sanandũ quinq; (ut ita dicam) millibus coronatorũ conduxit. Vt autem doceret quàm quæstuosa tunc medicina esset, uulnerariũ Archontium dixit ducentis quinquaginta millibus aureorũ confiscatione amissis, intra paucos annos totidẽ in exilio quæsiuisse. Huius dicti firmamẽtũ erit id quod ab eodẽ auctore libro XXVI. dicitur, ubi de lichenibus loquitur. Siquidẽ (inquit) certum est Manilium Cornutũ ex Prætorijs, legatum Aquitanicæ prouinciæ, sester. ducentis elocasse in eo morbo curandũ sese. Sic enim legi debet ille locus, etiamsi aliter in chartaceis libris legatur. Præter loca supradicta etiam alium eodem cap. in transitu emendabimus. ubi enim legitur, Itaque hercule in hac artium sola euenit, ut cuicunque medicum se profitenti, statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius.

Medicorũ improbitas.

Non

Non tamen illud intuemur. adeò blanda eſt ſpirandi per ſe cuiq; dulcedo. Lego, ſpirandi proſe, non ſpirandi per ſe. Hæc quæ de medicorum mercede ex hoc Plinij loco dicta ſunt à me, fide fortaſſe maiora nonnullis uidebũtur, utpote ab hodierno non modò cenſu, ſed etiam ſenſu abhorrentia. Itaque cum hæc ſcribere cœpiſſem, in mentem mihi uenit, eam me rationem in his commentarijs ſequi eſſe neceſſe, quam geometræ & mathematici in demonſtrandis ſpeculamentis ſuis inſtituerunt. Quomodo enim illi ex primis probant ordine ſequentia, & ſimul atque theorema quoddam compererunt, illi ſtatim ut confecto adnectunt aſſumunt'que aliud, & illi rurſus aliud atq; aliud ſerie perpetua, cum ſequentia conſiſtere ſine antegreſſis nequeant. Nam abſque hoc foret, res ipſi in communem ſenſum haud incurrentes, rudibus adhuc animis approbare demonſtrare'que non poſſent, minutisq; eos aſſenſionibus iſqueadeo obſtringere, ut cum prægreſſa pro compertis habere ſe fateantur, ſubeuntia quoque inficiari nequeant, cum hæc ex illis neceſſariò conſtent. Vt igitur Mathematicis neceſſe eſt primum quodq; deinceps theorema ita ei qui'cum diſputant, approbare, ut omnem fatendi tergiuerſationem, atque etiam dubitationem eximant: ſic nos præcedẽtia (ut arbitror) ueluti propoſitiones quaſdam planè demonſtratas tenemus, ex quibus hæc quæ nunc agimus, ratione non ſolùm probabili, ſed etiam propemodũ neceſſaria adſtruere poſſumus. Verumenimuero quandò in lectorũ animis quãlibet perſuaſis (de meo enim cõiecturã facio) idẽtidem (ut ita loquar) rebellaturam hæſitationem uideo: non committam, ut hactenus conteſtatis acquieſcens, non omnino compos propoſiti cuadam. Spe enim decidiſſe uidebor, ſi re in iu-

Quæ dicenda reitãt, fide maiora uidebuntur.

Mos mathematicorum in demonſtrationibus.

dicium hominum deducta, non protinus ſecundum nos ab omnibus pronuntietur. Equidem ut Caſtor & Pollux iudiciorum præſides obſtare mihi omni ope numineq; contendant, plures tamen ego tribus ingeniorum ferã. Proinde libens facio, ut re quanquam probata, rurſus auctoribus ampliſſimis denuntiem teſtimonium, atq; interim argumentis ualidiſſimis cauſam meam ita affirmem, ut omnem ambigentibus animis dubitationem abſtergeam. Interea exempla ad id quod agebamus citabuntur. Tacitus lib. XIII. de Nerone nondum deterrimo principe loquens, Sed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertijs, quibus Meſſala paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aureo quoq; Cottæ & Atherio Antonino annuã pecuniã ſtatuit princeps, quanquam per luxum habitas opes diſſipaſſent. De eodem Tranquillus, Nobiliſſimo (inquit) cuiq;, ſed à re familiari deſtituto, annua ſalaria & quibuſdam quingena conſtituit.

Adnotanda Senatoribus ſalaria cõſtituta.

Et de Veſpaſiano, Expleuit cenſum Senatoriũ, Conſulares inopes quingenis ſeſtertijs annuis ſuſtentauit. Si ergo Senatores quidam Romani iam Conſulares facti duodecim millia & quingentos aureos annuo ſtipendio à principibus habuerũt, cur incredibile ſit id quod de medicis dictũ eſt? Artes autem hoc tempore penè dixerim damnoſas, olim non modò Romæ, ſed etiam in Aſia quæſtuoſas uel locupletatrices potius fuiſſe, auctoritatibus docebo. Iamprimum idem Tranquillus de Veſpaſiano principe auaritia infami, etſi cætera penè optimo, Ingenia (inquit) & artes uel maximè fouit. Primus è fiſco Latinis Græcisq; rhetoribus annua centena cõſtituit: præſtantes poẽtas necnon artifices coëmit. Annua cẽtena nõ minus duobus millibus & quingentis aureis fuerunt: quæ ſi nunc in

Artes olim in pretio habebãtur, quæ nunc euiluerunt.

Poëtarum & Rhetorum annua ſalaria.

breuiario

breuiario principis anniuersario legerentur, nõ dico uni nomini expensa, sed in uniuersum literatorũ genus: prodigij instar esse crederetur, portentiq; prima quaq; occasione procurandi, ab ijs quidem magnis uiris qui ærariũ nostrum libero penè arbitrio expẽsant. Ex quo intellige re licet unde Fabius Quintilianus *saltus illos coëmerit qui à Satyrico celebrantur.* Primus enim Romæ ex Hispania ueniens *stipendium è fisco accepisse dicitur ab* Eusebio *sub* Domitiano: *quod tamen non esse uerum, ex dicto loco* Tranquilli *deprehenditur.* Huius ætatis *aliud est iudicium, præsertim in* Gallia, *suo sibi suffragio à ludo poëtico oratorioq; explosa, ut antea dictum est.* Viginti talentis *unam orationem* Isocrates *uendidit, ut auctor est* Plinius *in sexto, id est, aureorũ nostrorũ duodecim millibus.* Idem *lib.* XXXIII. Hominũ primus & *auream statuam & solidam* Gorgias Leontinus Delphis *in templo sibi posuit, septuagesima circiter* Olympiade. Tantus *erat docendæ oratoriæ artis quæstus.* O tempora, ô mores. Isocrates Athenis, *id est, in urbe eruditissima, orationem unam tanti uendere olim potuit, quanti nunc* Gallia *prouinciarum locupletissima, eadem & doctorum hominum egentissima, nec Latias nec Græcas* Athenas *æstimandas esse putat.* Et nos mirabimur *ab omnibus nobis uerba dari quibuscum negotium habemus, cũ nec literas ipsi sciamus, nec imperio eas obtinendo tuendoq; cõferre quicquam aut conducere putemus?* Thucydidem *imperatorẽ* Atheniẽses *(inquit idem* Plinius*) in exiliũ egere: rerũ conditorẽ reuocauere: eloquentiã mirati, cuius uirtutẽ dãnauerant.* Thucydides *ab exilio publico decreto reuocatus est, ut historiã scriberet quæ nũc extat.* Nunc uerò

Quintiliani opes.

Literarũ pretia.

Thucydides ab exilio reuocatus ob historiam quam cõdidit.

Quis dabit historico quantum daret acta legenti?

Vt inquit ille Satyrographus. Vnde fit ut res à maioribus noſtris geſtas tam commemorare poſsimus, quàm terra editi homines auos citare ſuos. Quãquam non magnopere fortaſſe refert noſtri temporis res geſtas obliuione tranſmitti, qui nihil aut pauca literis celebranda geſſimus: certè multa ſilentio potius mandanda ſunt. Quo minus mirum eſt ſummos rerum noſtrarũ arbitros nullo in numero beneficiariorum habere inſtituiſſe literatos homines, ut qui res geſtas prodere æternæ memoriæ gaudeant. Alexander Magnus inter ſpolia Darij Perſarum regis unguentorum ſcrinio capto, quod erat auro gemmiſq; ac margaritis pretioſum, uarios eius uſus amicis demonſtrantibus, quandò tædebat unguenti bellatorum & militia ſordidũ, Imò Hercule (inquit) librorum Homeri cuſtodiæ detur. ut pretioſiſsimum humani animi opus quàm maximè diuiti opere ſeruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibusq; iuſsit parci cum Thebas caperet. Ariſtotelis philophi patriam condidit, tantæq; rerum claritati tam benignum teſtimoniũ miſcuit. Auctor idẽ Plinius. Diu addubitaui an id quod ſequitur, adderẽ. Veritus ſum enim ne temporum noſtrorũ iniquitas fidem hiſtoriæ derogaret, in cachinnosq; tandẽ res memorabiles abirent. Ad extremum tamẽ literarũ amor, & ueri admiratio peruicit ut adſcriberem. Apud Athenæũ lib. ix. Dipnoſophiſtarũ Laurentius uir Romanus unus eorũ ita inquit, de Tetracc'aue loquens, Νομίζω δὲ καὶ παρὰ τῷ ἀριστοτέλει μνήμης ἀξιῶσθαι τὸ ζῶον ἐν τῇ πολυταλάντῳ πραγματείᾳ (ὀκτακόσια γὰρ ἐλληφέναι τάλαντα παρ' ἀλεξάνδρου τὸν σαγειρίτου λόγος ἔχει εἰς τὰ περὶ τῶν ζώων ἱστορίαν) δοκεῖν εὗρον περὶ αὐτὸ λεγόμενον. Ego autẽ existimans uirũ doctiſsimũ Ariſtotelem dignam hanc auem

Alexander Homeri Pindariq; cultor.

putaſſe

putasse de qua mentionẽ faceret, cum tractatum illũ eius tot talentis æstimatũ adijssem (nã Stagiriten ipsum octingenta talenta ab Alexandro accepisse fama est ob historiam animaliũ) nihil quicquã in eo de ea aue inueni. His Athenæi uerbis elogium habemus summi regis Alexandri ad doctrinæ literarum indicaturam, qui unum tractatum Aristotelis præceptoris sui quadringentis & octoginta millibus aureorũ nostri temporis æstimauit ac redemit. De hoc loquẽs Plin. lib. VIII. ita inquit, Aristotelem in his magna secuturus in parte, præfandũ reor: Alexandro Magno Rege inflammato cupidine animaliũ naturas noscendi, delegataq; cõmentatione Aristoteli summo in omni scientia uiro, aliquot millia hominũ in totius Asiæ Græciæq; tractu parere iussa, omnium quos uenatus, aucupia, piscatusq; alebant, quibusq; uiuaria, armenta, aluearia in cura erant, nequid usquã genitũ ignoraretur ab eo: quos percunctando, quinquaginta fermè uolumina illa præclara de animalibus cõdidit. Si quinquaginta uolumina rectè legitur apud Plinium, non omnia ad nos peruenerũt, nostræ tamẽ ætati gratulandũ, quòd libri de anima, eorũ præstantissimi, non interciderũt. Nã innumera propemodũ uolumina eũ scripsisse ex Laërtio nouimus. Quàm malè autem cũ promis condis ærarij nostri ageretur, si eius regis æmulos principes haberemus? quàm lõgè autẽ abigerentur ab aula sorices illi Prætoriani diuisorũ assectæ, qui nobis sericani ob oculos incurrũt arroso argẽto principali tumidi? O' mirificã officinam, quæ quãuis sordidos homines, sesquimẽse politos ad unguẽ nobis reddat. O' inania, ô ingrata, ô pudẽda deniq; literarũ studia, quibus aduersis fatis nequicquã intabescimus: quos isti non sapientiæ amore captos, sed mente potius

Præmiũ quod Aristoteles ab Alexandro accepit pro historia animaliũ.

Sorice Prætorij appellare uidetur Quæstorũ assectas in inferioribus actibus argentariam factitãtes, & ærariũ arrodentes.

putant. Verùm ut quod instat agamus, idem Plin. lib. septimo, Medicinæ scientiam (inquit) in Theombroto Ptolemæus rex Megalensibus sacris donauit centum talentis, seruato Antiocho rege. Et lib. xxix. Erasistratus Chrysippi discipulus, Aristotelis filia genitus, Antiocho rege sanato, centũ talentis donatus est à rege Ptolemæo filio eius, ut incipiamus & præmia artis ostendere. Erasistratum & Theombrotum uel eundem fuisse intelligimus, uel Plinium non eundem auctorem utrobiq; secutũ. Centum talenta, sexaginta millia aureorum ualuisse pòst paulò docebimus. Idem libro vii. Aristidis Thebani pictoris unam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est, octoginta emit duas Cæsar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetũ exitij, haud mediocris, pari rependit auro. In antiquis legitur, medio crispanti quare sic legendũ censeo, Mediocris spatij, rependit auro. Nam rependere pari auro nunquã à Plinio dictum est. & alioqui Plinius mediocri magnitudine tabulæ, pretij magnitudinẽ significare uoluit. Rependere auro, plena est locutio. Cicero de Orat. Cui pro Gracchi capite aurum erat repensum. quod Plinius ipse lib. xxxiii. imitatus est, his uerbis, Hæc paulatim exarsit rabie quadã, non iam auaritia, sed fames auri: utpote cũ Septimuleius C. Gracchi familiaris, auro repensum caput eius excisum ad Opimiũ tulerit, id est, πρὸς χρυσὸν ἀντιζυγιζομένην τῷ κεφαλῷ, uel πρὸς χρυσὸν ἰσοζύγιον. Quanta autem auctoritas artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere possumus, quod idem lib. xxxv. inquit de Pamphilo pictore loquens, Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem Apelles &

Præmia medicorum memorabilia.

Pretia pictarũ tabularum.

Rependere auro.

Cap. 3.

Artium auctoritas.

Cap. 10.

Melanth

Melanthius ei dedere: & huius auctoritate effectum est Sicyone primùm, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam, in buxo docerentur: reciperetuŕq; ars ea in primum gradum liberalium. In uetustis tamen penè omnibus legitur, ut pueri ingenui omnia antigraphicen. licet hoc Hermolaus ex uetustis restituisse se dicat. Quare suspicor sic Plinium scriptum reliquisse. Ingenui omnia ante graphicen: quasi hæc fastigium doctrinæ puerili imponeret. quod tamen admonendi animo dictum à me existimari uelim. nõ enim facilè mutandam esse structuram ueterem censeo. Nonnihil hanc opinionem meam intendit id quod sequitur, Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerẽtur. Cæterùm quod hic dicitur neminem docuisse minoris talento annis decem, non consentaneum mihi uisum est, ut cum tanta precia tabularum legeremus apud Plinium, idem tamen docendi precium tam paruum poneret, atque ita poneret, ut admirari nos uellet. Quare cum exemplaria antiqua adirem, reperi non annis sed annuis legendum, nec decem, sed x L. ut sit, Docuit neminem minoris talentis annuis quadraginta. quanquam in antiquißimo scriptum erat quingenta, in pagella quidem, sed in margine quadraginta. Vt minimum autem annuis decem legendum, hoc est aureorum sex millibus. quod longißimè abest ab eo sensu qui ex impreßis percipitur, absurdißimo illo quidem, cum etiam pluris hodie pictores instituantur. Atqui ne decoxisse doctrinam eam Apelli putemus, qui tanti picturam didicit: idem auctor de eo loquens aliquanto pòst ita inquit, Pinxit & Alexandrũ Magnum fulmen tenentem in tem

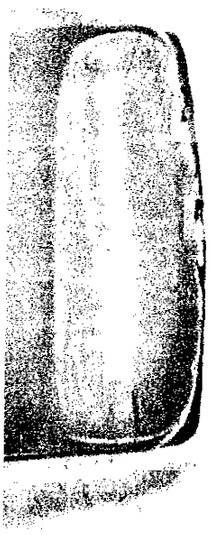
De honore picturæ.

lib. 35. ca. 10.

plo Ephesiæ Dianæ uiginti talentis auri. digiti eminere uidentur, & fulmen extra tabulam esse. Immane tabulæ precium accepit aureos mensura, non numero. Vel ut ex uetustissimo lego, tabulæ precio in nummo accepit aureo, mensura, non numero. Viginti auri talenta, ut minimum centum ac uiginti millia aureorum coronatorum ualent. quod tamen exquisitius postea uiderimus. Strabo libro. XIIII. de Co insula loquens, & urbe eius cognomini, In suburbano est Aesculapij templum ualde nobile, simulacris multis refertum: in quibus est Apellis Antigonus. Fuit etiam pridē Venus è mari emergens, quæ nunc diuo Iulio Cæsari dicata est Romæ, quā Augustus honori patris cōsecrauit, ut generis auctorem. Fama est Cois pro tabula centū talenta ex imperato tributo remissa esse, φασὶ δὲ τοῖς κώοις ἀντὶ τ᾽ γραφῆς ἑκατὸν ταλάντων ἄφεσιν γενέσθαι τῶ προσαχθέντ& φόρω. Interpres eo in loco lapsus, anadyomenen, id est emergentē Venerem, nudam transtulit, quasi apodyomenē. Est enim ἀνάδυσις emersus, cui opponitur κατάδυσις, quāquā et aliud significat. Homerus,

Καρπαλίμως δ᾽ ἀνέδυ ετολιῆς ἁλὸς ἤντ᾽ ὀμίχλη.

Plinius libro supradicto, Venerem exeuntem è mari diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene uocatur, uersibus Græcis tali opere dum laudatur uicto, sed illustrato. huius enim inferiorem partem qui reficeret, non poterat inueniri. Ego tamen ex uetustis melius posse legi puto, Versibus Græcis tali opere dum laudatur uicto: sed per tot lustra huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit inueniri. Per lustra autē Censores olim sarta tecta ædium sacrarum tuēda locare solitos esse notum est. Romanorum igitur res nummaria ita propemodum constituta fuit. Græci drachmis, minis,

Anadyomene Apellis.

minis, & talentis usi sunt. Talentũ multiplex fuit auctore Festo. Atticum autem sex millium denariorum fuisse dicit. τάλαντον (inquit Suidas) μνῶν ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ, δραχμῶν ἑκατόν. Talentum, inquit, minarum est sexaginta, mina autem drachmarum centum. Hoc etiam legimus in uersibus illis qui apud Priscianum leguntur, & Fauini esse dicitantur, Talentum.

Cecropium supereſt post hæc docuisse talentum,
Sexaginta minas seu uis sex millia drachmas.
Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.

Priscianus de ponderibus, Scrupulus, inquit, sex siliquæ. drachma, scrupuli tres. uncia, drachmæ octo, scrupuli XXIIII. unciæ XII, libra. Libra uel mina Attica, drachmæ LXXV. Libra uel mina Graia, drachmæ XCVI. talentum Atheniense paruũ, minæ sexaginta. magnum, minæ LXXXIII, & unciæ quatuor. Ad hoc probãdum citat Liuium, sed quoniam uerba Liuij apud Priscianũ corrupta leguntur, ab auctore ipso repetenda sunt, qui lib. IIII. de bel. Macedo. de Tito Quintio loquens Græciæ liberatore, Ingens (inquit) numerus erat bello Punico captorum, quos Annibal, cum à suis non redimerentur, uenundederat. Multitudinis eorum argumentum est quod Polybius scribit, centum talentis eam rem Achæis stetisse, cum quingentos denarios precium in capita, quod redderetur dominis, statuissent. Mille enim ducentos Achaia ea regione habuit. Hactenus Liuius. Ex cuius uerbis intelligimus in centum talentis millies ac ducenties quingentos denarios esse, hoc est sexcenties mille. quod perinde est ac si dicas centies sex millia denariorum. Ita planum fit in quolibet talento sex millia denariorum fuisse, cum centesima pars eius summæ sint sex millia. Rem per se odio

plo Ephesiæ Dianæ uiginti talentis auri. digiti eminere uidentur, & fulmen extra tabulam esse. Immane tabulæ precium accepit aureos mensura, non numero. Velut ex uetustissimo lego, tabulæ preciū in nummo accepit aureo, mensura, non numero. Viginti auri talenta, ut minimum centum ac uiginti millia aureorum coronatorum ualent. quod tamen exquisitius postea uiderimus. Strabo libro. XIIII. de Co insula loquens, & urbe eius cognomini, In suburbano est Aesculapij templum ualde nobile, simulacris multis refertum: in queis est Apellis Antigonus. Fuit etiam pridē Venus è mari emergens, quæ nunc diuo Iulio Cæsari dicata est Romæ, quā Augustus honori patris cōsecrauit, ut generis auctorem. Fama est Cois pro tabula centū talenta ex imperato tributo remissa esse, φασὶ δὲ τοῖς κώοις ἀντὶ τ῀ γραφῆς ἑκατὸν ταλάντων ἄφεσιν γενέσθαι τὸ προσταχθέν τ῀ φόρῳ. Interpres eo in loco lapsus, anadyomenen, id est emergentē Venerem, nudam transtulit, quasi apodyomenē. Est enim ἀνάδυσις emersus, cui opponitur κατάδυσις, quāquā et aliud significat. Homerus,

Καρπαλίμως δ' ἀνέδυ ετολιῆς ἁλὸς ἠΰτ' ὀμίχλη.

Plinius libro supradicto, Venerem exeuntem è mari diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene uocatur, uersibus Græcis tali opere dum laudatur picto, sed illustrato. huius enim inferiorem partem qui reficeret, non poterat inueniri. Ego tamen ex uetustis melius posse legi puto, Versibus Græcis tali opere dum laudatur picto: sed per tot lustra huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit inueniri. Per lustra autē Censores olim sarta tecta ædium sacrarum tuēda locare solitos esse notum est. Romanorum igitur res nummaria ita propemodum constituta fuit. Græci drachmis,

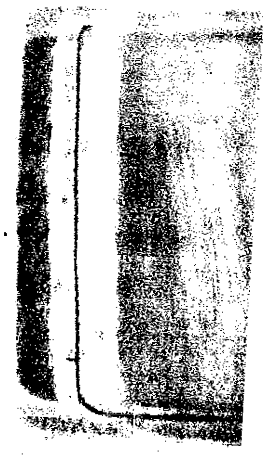
Anadyomene Apellis.

minis,

minis, & talentis usi sunt. Talentũ multiplex fuit auctore Festo. Atticum autem sex millium denariorum fuisse dicit. τάλαντον *(inquit Suidas)* μνῶν ἑξήκοντα. ἡ δὲ μνᾶ, δραχμῶν ἑκατόν. *Talentum, inquit, minarum est sexaginta, mina autem drachmarum centum. Hoc etiam legimus in uersibus illis qui apud Priscianum leguntur, & Fauini esse dicitantur,* Talentum.

Cecropium supersit post hæc docuisse talentum,
Sexaginta minas seu uis sex millia drachmas.
Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.

Priscianus de ponderibus, Scrupulus, inquit, sex siliquæ. drachma, scrupuli tres. uncia, drachmæ octo, scrupuli XXIIII. *unciæ* XII, *libra. Libra uel mina Attica, drachmæ* LXXV. *Libra uel mina Graia, drachmæ* XCVI. *talentum Atheniense paruũ, minæ sexaginta. magnum, minæ* LXXXIII, *& unciæ quatuor. Ad hoc probãdum citat Liuium, sed quoniam uerba Liuij apud Prisciani corrupta leguntur, ab auctore ipso repetenda sunt, qui lib.* IIII. *de bel. Macedo. de Tito Quintio loquens Græciæ liberatore, Ingens (inquit) numerus erat bello Punico captorum, quos Annibal, cum à suis non redimerentur, uenundederat. Multitudinis eorum argumentum est quod Polybius scribit, centum talentis eam rem Achæis stetisse, cum quingentos denarios precium in capita, quod redderetur dominis, statuissent. Mille enim ducentos Achaia ea regione habuit. Hactenus Liuius. Ex cuius uerbis intelligimus in centum talentis millies ac ducenties quingentos denarios esse, hoc est sexcenties mille. quod perinde est ac si dicas centies sex millia denariorum. Ita planum fit in quolibet talento sex millia denariorum fuisse, cum centesima pars eius summæ sint sex millia. Rem per*

se odio

se odiosam, quàm potui facillimè explicui, sicq; ubiq; facturum me comparaui: ne qui hunc librum in manus sumpserint, identidem necesse habeant eo tantisper deposito

Palimpsestos. *palimpsestum sumere. sic appellant tabellam deletilem qua calculatores utuntur, quanquam Cicero pro charta utitur deletitia. Addit hoc Priscianus, Denarios eo tempore nummos argenteos fuisse siliquarum pondere uicenarumquaternarum: id quod Liuius in eo libro ostendit de triumpho eiusdem Quintij loquens, his uerbis, Signati argenti octogintaquatuor millia fuere Atticorum, tetrarchiam uocant, trium ferè denariorum in singulis argenti est pondus. Quo in Loco Liuij non tetrarchiam, sed tetradrachma lego: non ex Prisciano, apud quem inanis areola pro hoc uerbo relicta est, sed ex Cicerone, & Polluce libro nono de uocabulis rerum ad Commodum Cæsarem: qui auctor didrachmum, tridrachmum & tetradrachmum nomismata olim fuisse tradit, eunq; nummum ab Atheniensibus bouem appellatũ esse ab eius pecudis nota, indeq; ficta ab Homero arma hecatomboea & enneaboea. Id etiã ex Prisciano satis intelligi potest, qui nummos illos Atticos fuisse scribit duarum & septuaginta siliquarũ. Idem Liuius (inquit ille) ostendit lib. XXXVII. ab Vrbe cond. magnũ talentum Atticũ octoginta habere libras & paulo plus, cum supradictorum cõputatio manifestet octogintatres libras & quatuor uncias habere talẽtum, quod est denariorum sex millium. Liuij uerba hæc citat, Talentum ne minus pondo LXXX Romanis põderibus pendat, uel sic decreuit Senatus, ut non plus quàm ternæ libræ & quaternæ unciæ singulis talentis desint. Hactenus Priscianus. Cuius cõputationem sic accipio (nihil enim aliud addidit) cum unumquodque talentum sex*

Didrachmum. Tetradrachmum.

Arma hecatõboea.

millia

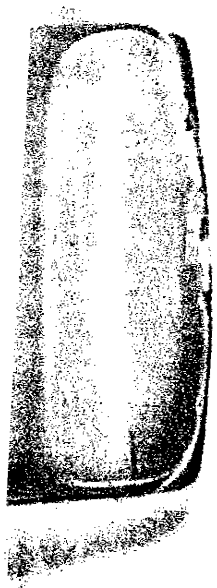
millia denariorum penderet, octo quoque millia drachmarum pependisse ratione prædicta. Hæc octo millia si in centenarios partiaris, octoginta utique libras cẽtenarias habebis. Atqui cum libra antiqua quam Liuius secutus est, drachmarum fuerit sex & nonaginta, supererunt quater octoginta drachmæ, id est trecentæ & uiginti: ex quibus ratione dicta tres libræ cõficiũtur, & insuper tertia pars libræ, id est duæ & triginta drachmæ. Ita in talenta singula ternæ libræ cum triente tribuuntur ultra octoginta libras. Sciendum autem (inquit ille) quòd secundum Liuij computationem centum minæ Atticæ, quarum singulæ L X X V drachmas habent, faciunt talentum magnum. minus autem talentum sexaginta minæ secundum Dardanum faciunt. Maius autem & minus fuisse docet Terentius in Phormione cum inquit, Si quis daret talentum magnum. Italica autem mina drachmas habet (ut suprà dictum est) nonaginta sex, quæ libra est X I I unciarum, hoc est denarij L X X I I. Qua computatione L X X X I I I libræ Romanæ, & quatuor unciæ, quod magnum talẽtum esse diximus, centum minas Atticas faciunt. Seneca in. x. Epistolarum ad Nouatum. X X I I I I sestertia (inquit) id est talentum Atticum paruum. X X I I I I enim sestertia, sexaginta libras habẽt. Hactenus apud Priscianum legitur. Quo dicto Priscianus ipse sibi cõtrarius est. Hac enim ratione talentum magnum septem millia & quingentas tantũ drachmas habuisse probatur, quod Liuij supradicta ratione octo millia habebat. Quippe cum singula tetradrachma, id est quaternarum drachmarum nummos, ternis denarijs æstimauerit, sena quoq; millia denariorũ octonis millibus drachmarum æstimauit. At hoc quàm sit consentaneũ cum postremo dicto, uidcamus. In promptu est enim

enim unicuique uidere, cum centum libræ centenariæ decem millia drachmarum ualeant, si inde quartam partem eximamus, ut libræ iam sint septuagintaquinq; drachmarum, non plus quàm septem millia & quingentas drachmas talentum ualiturum, quod tamen Liuiana computatione octo millia ualuit. Iam uerò octogintatres libras per numerum drachmarum, id est nonagiesſexies multiplicemus, fient in ſumma ſeptem millia nongentæ ſexaginta octo drachmæ. his ſi trientem ſupradictum, id eſt duas & triginta drachmas addiderimus, quæ ex quaternis illis exuberantibus uncijs fiunt, numerum omnino octo millium habebimus. Quare manifeſta eſt hallucinatio in calculo ſupradicto: quem Priſciani eſſe ideo non credo, quòd in tribus libris antiquis quos uidi, tractatus ille non uiſitur, uno etiam antiquiſſimo. Centum igitur minæ Atticæ talentum magnum ut fecerint, non id talentum erit cuius Euboicum talentum. *Liuius loco ſupradicto meminit: ſed Euboicum fortaſſe, de quo idem Liuius lib. eodem ſic inquit, de pace loquens cum Antiocho facta, Europa abſtinete, Aſiáq; omni quæcis Taurum montem eſt, decedite. Pro impenſis deinde in bellum factis, XV millia talentûm Euboicûm dabitis: quingenta præſentia: duo millia & quingenta cum Senatus populusq; Romanus pacem comprobauerit: mille deinde talenta per duodecim annos. Quid ſit autem Euboicum talentum, docet Feſtus his uerbis, Euboicum talentum nummo Græco ſeptem millium & quingentorum ciſtophorûm eſt: noſtro, quatuor millium denariorum.* Ciſtophori. Liuij locus. *Ciſtophororum autem crebra eſt mentio apud Liuium, ut libro eodem in triumpho L. Scipionis, Tulit in triumpho argenti pondo CXXXVII millia. Et paulo ſuperius de nauali triumpho L. Aemilij, Pecunia trãslata nequa-*

quam

quam tanta pro ſpecie regij triumphi. Tetracina Attica CCXXXIII millia. Ciſtophori CCCXXXII mil. In ſuperiore exemplo non tetracinum & ciſtophori lego, ſed tetradrachmûm & ciſtophorûm genitiuo caſu. In hoc autẽ tetradrachma & ciſtophori : & ubiq; apud Liuium ſic emendandum cenſeo. Tetracinum enim quid ſit, nemo, ut arbitror, nouit. Nec tamen dictum Feſti conuenit cum ratione Liuiana, quæ talentum ſex millium denariûm facit. Niſi etiam corruptum numerum apud Feſtum aliquis ſuſpicari malit. quanquã alioquin Feſtus ipſe ſibi non conſtat, qui alibi talentum Atticum ſex millium denariûm facit, Rhodiũ ciſtophorûm quatuor milliũ: alia etiam genera ponens nihil ad rem pertinentia. Quare potius adducor, ut talẽtum apud Liuium ſit octogenarium, & proportionem epitriton habeat, id eſt ſeſquitertiam, uel ut alij loquuntur, tertiariam ad talentum Atticum minus, quod ſexagenarium eſt. Sic enim ratio quadrabit, ut quam proportionem denarius ad drachmã habuiſſe dicitur, eandem Liuianum talẽtum ad uulgare, id eſt ad Atticum habeat. Libras nunc centenarias intelligi uolo. Nam quod apud Priſcianum legitur, ut talentum minus ſexagenarium ſit, & libræ eius ſeptuagintaquinq; drachmarũ, nullo auctore confirmari poteſt. Cum enim Suidas, Pollux, Feſtus, Græci & Latini talentum Atticum ſex milliũ drachmarum eſſe dicant, & ſexaginta minarum, neceſſe eſt ut LX minas nõ Atticas ſed Græcas intelligamus, & centenarias, quæ Atticas octoginta faciũt. Talenti magni meminit Plautus in Moſtellaria his uerbis, Si hercle nunc ferat ſex talenta magna argenti pro iſtis præſentaria, nũquam accipiet. Locus autẽ ille Liuij qui apud Priſcianũ citatur, non lib. XXXVII. legitur, ſed XXXVIII. his uer

Talentum magnum.

his uerbis, Argenti probi XII *millia Attica talenta data intra* XII *annos pensionibus æquis. Talentum ne minus pondo* LXXX *Romanis ponderibus pendeat. Vbi tamen ordinem uerborum peruersum esse credo. Non enim latinè* XII *millia talenta, sed talentûm dicitur, quomodo & alibi & in loco supradicto locutus est Liuius. Quare hîc Liuium scripsisse puto, argenti probi Attica talenta* XII *millia, uel Atticûm talentûm. Quòd si de talento dicere ulterius pergam, exitũ res non inueniet: usque adeo de talẽto diuersa prodũtur & uaria ab auctoribus. Suidas & Hesychius talentum apud quosdam cẽtum & uigintiquinque librarum fuisse tradunt, apud nonnullos genus fuisse nomismatis. Non omittendum id quod Pollux inquit, talentum Atticum apud Athenienses Atticas drachmas capere numero sex millia: apud alios eundem numerum, sed suarum cuiusque loci drachmarum. Id quod eò pertinere potest, quod de talento Liuiano dictum est, siue Euboicum siue aliud fuerit, ut quomodo Athenis & alibi talentum sex millia drachmarum habuit uernacularum cuiusque loci, sic Romæ sex millia denariorum habuerit, quæ tamẽ æquauerint põdere octo millia drachmarum. Vitruuius lib. x. de testudine Agetoris Byzantij loquens, Erigebatur autem machina in altitudinem ad disijciendum murum circiter pedes centum. Item à latere dextra ac siniſtra procurrẽdo perstringebat non minus pedes centum. Gubernabant eam homines centum, habentem pondus talentûm quatuor millium, quod fit quadringenta octoginta millia pondo. His uerbis, si emendatè leguntur, auctor est Vitruuius talentũ centũ & uiginti pondo Romana cõtinere: quod genus proximè accedit ad illud talentum quod Suidas & Hesychius posuerunt. In*

Talentum secundum Vitruuium.

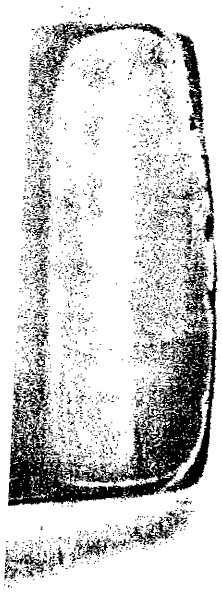
alijs

alijs libris quadringenta nonaginta mil. legitur. Qua ratione talentum centum & uiginti pondo & semissis fuit. quod ipsum ego non argenti talẽtum fuisse, sed negotiatorium & mercimoniale puto, quod duplicẽ fortasse ad talentum argenti proportionẽ habebat, ut hodie libra argẽtaria & aurificum subdupla est zygostaticæ. Et sic singuli homines quina paulo minus millia pondo Romana mouebãt machinali libramẽto, nostra circiter tria millia & sexcenta. usqueadeo diuersa auctores de talento scripserunt. Nihilo tamẽ secius cõstituere omnino habeo quid sit talentum, quantumq; sit ad Romanum nummum relatum. siquidem ad ulteriora progredi ordine instituto contendo. Obseruaui igitur Romanos non antè talenti uocabulo uti cœpisse, quàm imperij fines ad eas usq; gẽtes prorogauerunt, quæ hoc uocabulo signati argenti utebãtur. Tunc autem eos uerisimile est eodem genere talẽti uti solitos, quo genere utebantur ij quibúscum commercia aut belli aut pacis habuerunt, nisi siquando certis uerbis concepta fœdera aliud genus induxerunt, ut in Antiochi fœdere iam dicto factum est, quo cautum est de talenti quantitate. Ferè autem talentorum uocabulo usi sunt in rebus Græciæ & Asiæ. Quare cum Græci & Asiatici populi sena millia drachmarum & sexagenas minas talẽto tribuant, ego in colligendis summis hanc rationem ut potissimam sequar. Malo enim extenuasse res uideri, quàm in maius auxisse. Atqui nemo talentũ apud scriptores rerum in Græcia aut Asia à Romanis gestarum, minus fuisse libris sexaginta contenderit, ut arbitror. Denarij autẽ & Drachmæ promiscuam appellationem habebo, auctoritate fretus Plutarchi & Plinij, & scribẽtium concordia. Nec me deterrebit locus ille Liuianus in quo

Talenti mẽtio apud Romanos.

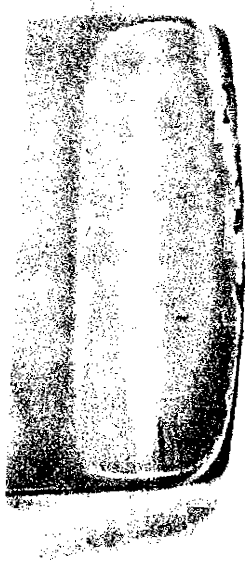
pro trium fortasse quatuor legendum est: quãquam & inter antiquum denarium & drachmam Athenienſem potuit aliqua esse differentia. quod tamen non probo. Habeo enim antiquissimum in honorem Romuli & Remi percussum, quibus infantibus lupa sub ficu ubera præbet. Literæ exesæ uetustatem præferunt. Pondus idem quod reliquis qui drachmales sunt. ab altera parte x litera denarium significare uidetur, sed potuit tetradrachmus nummus malignè percussus esse in difficultate reipublicæ Atheniensium, ut aliquando Romæ factum esse docebimus: ita ut quatuor drachmarum numinus non multo plus tridrachmo ualeret, id est denarijs tribus. τάλαντον (inquit Suidas) μνῶν ἑξήκοντα ἐστὶν ξ. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ρ. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολῶν ἕξ. Talentum (inquit ille) minarum est sexaginta, mina autem drachmarum centum, drachma obolorum sex. Sed de minutis postea uiderimus, ne quid addubitatum relinquatur. Nunc talentum æstimabimus sexcentis coronatis nostris, hoc est sexagies denis. Denos enim aureos in libras constituimus. Hac ratione centum talenta centies sexcentos aureos ualent, hoc est sexaginta millia: quod promptum est colligere in digitos tantum calculum deducenti. Centies enim quingenti, quinquaginta millia efficiunt: & centies centum, decem millia. Eadem ratione decem talenta: sex millia coronatorum ualent: & uiginti, duodecim: triginta, decem & octo: quadraginta, quatuor & uiginti: quinquaginta autẽ, triginta: & mille, sexcenta millia. Quod semel dicendum duxi, ne lectores posthac æstimandis summis hæreãt. Ita fit ut quod Græci quinquaginta talenta argenti dicunt, Romani duodecies sestertiũ dicant, quæ summa census est Senatorij: quod ita postea probabimus, ut nemo in posterũ ambigat.

Æstimatio talenti ære nostro.

ambigat. Veniamus ad historicorum loca. Plutarchus in Cæsare, Circa Pharmacusam insulam à piratis capitur, qui per idẽ tempus nauibus magnis & immensis classibus mare occupauerant. à quibus cum pro eo redimẽdo uiginti poscerentur talenta, derisit, quòd qualem cepissent uirum, ignorarent: proinde quinquaginta se daturum pollicitus est. Tranquillus in eodem Cæsare, Numeratis deinde quinquaginta talentis, expositus in littore, non distulit quin è uestigio classe deducta persequeretur abeuntes. Quinquaginta talẽta, triginta millibus coronatorũ æstimo. Idem Plutarchus, Cæsar ex Prætura prouinciã sortitus Hispaniam, cum proficiscenti creditores magnis clamoribus impedimento essent, confugit ad Crassum, qui Romanorum ditissimus, aduersus Pompeij in Republica potentiam, acri Cæsaris ingenio ac feruore simul egebat. Crasso igitur contra inexorabiles maximè ac importunos creditores octingẽtorum & triginta talentorũ sponsione interueniente, Cæsar in prouinciam abijt. Hoc perinde est ac si dicam, quadringenta & nonagintaocto millia aureorum quæ Cæsar debebat, Crassum fide sua esse iussisse: de quo idem Trãquillus. Ex Prætura ulteriorem sortitus Hispaniam, retinentes creditores interuẽtu sponsorum remouit. Appianus in secundo bellorum Ciuilium: Cæsar deinde in Iberiam delectus Prator, cum magnam facultatum partem ob ambitum ære alieno deuinxisset, huiusmodi uerbis usus esse dicitur, Bis millies & quingenties centena millia sibi adesse oportere, ut nihil haberet. Quæ summa ære nostro maior est bis & sexagies cẽtenis millibus aureorũ. Huius dicti fides ab exẽplari Græco petenda mihi uisa est: quod mihi uidere longo interuallo contigit beneficio Lazari Bayfii utraq; lingua doctissimi,

Aes alienum Cæsaris Dictatoris.

ctiſſimi, ut ſcripta eius teſtantur: qui legatione Venetijs functus eſt, unde illud uolumen profectum. In eo autem ſic locus hic legitur, ὁ δὲ καίσαρ ϛράτην ἐς ἱβηρίαν ἀφιεθεὶς ὑπ' ἀνδρὸς τῶν χρηϛῶν διεκρατεῖτο ὑφ' ἑωυτῆς, πολὺ πλέονα τ' ὠφρισίας ὄφλων διὰ τὰς φιλοτιμίας, ὥϛε φασὶν αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι δέοιτο δισχιλίων καὶ πενταϰοσίων μυριάδων, ἵνα ἔχῃ μηδέν. Quæ uerba ſic uertenda eſſe duxi: Cæſar autem prætura in Hiſpaniam ſortitus, aliquantiſper à creditoribus manu iniecta retentus eſt ob contractum æs alienum in ambitu, maius ſuis facultatibus: tuncq; fertur dixiſſe, duobus millibus & quingentis myriadibus ſibi opus eſſe ut nihil haberet. Quod latinè ex more antiquo loquendi ſic uertendum fuit, ducenties & quinquagies ſeſtertium ſibi opus eſſe. quæ ſumma ære noſtro inſtar eſt ſexcentorum uiginti quinq; milium aureorum. & ita interpretamur quaſi Appianus myriadas nummûm non drachmarum intellexerit. Quòd ſi rectè fecimus, ex ijs quæ infrà dicentur, conſtabit & Curionem & Milonem longè maius alienum æs eodem tempore contraxiſſe. Verùm Latinis libris de Græcis traductis fidem poſthac non habere conſtitui, luculentis exemplis commonefactus, ſed nos hoc uiderimus. Græci hũc numerum ſexcentas & uiginti myriadas appellant. Lingua noſtra millionem uocat decies centena millia. Hoc ſi imitari uolumus, chiliada chiliadum ut Græci dicere poterimus, hoc eſt mille millenarios, uel millies mille. Græci rurſus myriadem uocant decem millia. ergo decies centena millia centum myriadas dicunt, & mille myriadas centies centena millia. Quod ideo præfandum duximus, ne legentes conturbentur ſi uel ijs uocabulis aliquando utamur, uel eos auctores citemus qui ea uſurparunt. Plu-

Numerorum uocabula.

Millio.

Chiliades & Myriades.

tarchus

tarchus in Crasso, Apud Romanos omnes cõstat uirtutes quas plurimas Crassus habuit, unius auaritiæ sordibus obscuratas fuisse: cuius uitijs clarißimum testimonium præbet magnitudo diuitiarum quas breui admodum tempore sibi comparauit. Nam cum trecenta solum talenta ex paterna hæreditate accepisset: priusquam aduersus Parthos exercitum duceret, septem millium & cẽtum talentorum summam coegisse traditur, cum etiam decimam facultatũ suarum partem Herculi cõsecrasset, & publicum epulum dedisset populo, ac tres minas in singula ciuium capita cõtulisset. Harum diuitiarum maximam partem (si uerum proferre licet) ex ciuilibus bellis atq; incendijs comparauit, calamitatibus publicis ad priuatas utilitates abutens. Et paulò pòst enumeratis prædijs quæ & in Vrbe & rurisectionibus quæsiuerat, Seruos præterea (inquit) circiter quingentos emit fabrilis artis & architecturæ peritos: nec ijs tantũ ad propriæ domus extructionem usus est, sed ciuibus ædificare uolẽtibus eorum operas mercede locabat, ac simul areæ spatium cuicunque pro arbitrio suo ad ædificandũ uendebat. Cumq; signati argẽti maximam copiã, & agros mirificè cultos, in ijsque cultorum ingentem numerũ possideret, minimi tamen hæc omnia faciẽda uidebantur præ maxima turba seruorum quos uarijs artibus instructos habebat, lectores, scribas, pictores, argẽtarios, procuratores, mẽsarios, quos ipsemet summa diligentia curare, discẽtibus assistere, plerosq; etiam docere consueuerat. Aiebat enim præcipuã domini curam circa seruos esse oportere, cum sint rei familiaris tanquam animata instrumenta. Septẽ millia & centũ talenta, bis & quadragies centena millia aureorũ nostrorũ ualent, & sexaginta præterea. Quam summã si Crassus post decimatas

Crassi diuitiæ male partæ.

Seruorum cura maxima habenda.

facultatès suas, & largitionẽ populárẽ habuit, quid existimamus eum integris facultatibus habuisse? Quod si uerum est eũ in singula capita ciuiũ Romanorũ ternas minas dedisse: ut cẽtum millia ciuiũ fuerint ad donatiuũ nomina sua dantium, minoris trecẽtis myriadibus, id est tricies centenis millibus defungi largitione non potuit. Quare hunc locũ suspectũ habebã quod ad minas pertinet, antequam Græcũ exemplar uidissem, præsertim cum circa hæc tẽpora cẽsu Romæ acto inuenta sint quadringẽta sexaginta millia paulo ante proscriptionẽ Syllanam. Postea uerò quàm Græcũ librũ legi, interpretis errorem intellexi. Plutarchus autem ita græcè scribit, τριακοσίων δὲ ταλάντων κεντημορίων ἦν ἡ ἀρχὴ ταλάντων, εἶτα παρὰ τῶν πολιτείαν ἀποδύσας μὲν τῷ Ἡρακλεῖ τὸν δεκάτων, καὶ τὸν δῆμον ἑστιάσας, τρεῖς δὲ μῆνας ἑκάστῳ φυλαίων σιτηρέσιον ἐκ τῶν αὐτοῦ παρασχών, ὅμως πρὸ τῶν πάρεξ πραγμάτειας, αὐτὸς αὐτῷ δέκατον ἐκλογισμὸν τῆς οὐσίας, εὗρεν ἑκατὸν ταλάντων τίμημα πρὸς ἑπτάκις χιλίοις. Cũ enim ab initio nõ plus trecenta talenta possedisset: postea cũ ad Rempublicã administrandam se contulisset, interim decimam facultatũ suarum Herculi polluxit. epulum priuatim fecit singulis ciuibus Rom. tesseram annonariã trium mẽsium dedit. quibus peractis, tamen antequã in Parthos expeditionẽ susceperit, cum rationẽ census sui iniisset, septẽ millium centumq; talentorũ æstimationẽ comperit. Interpres exemplari deceptus, minas pro mensibus transtulit. Diximus suprà apud Plinium legendũ esse de codẽ Crasso, In agris sestertiũ bis millies possedit, Quiritium post Syllã ditissimus. Siquidẽ bis millies, quinquagies centena millia aureorũ ualet. Quare Claudij libertus Pallas, qui à Cornelio Tacito sestertij ter millies possessor dicitur,

Pallas ter mille sestertium

uicies

uicies & quinquies centenis millibus Crasso fuisse ditior perhibetur: quod etiam Plinius satis significauit his uerbis, Multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, pariterq; tres Claudij principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Diuitiæ autem Narcissi in prouerbium uenisse uidentur, cum Iuuenalis dicat,

Nec Crœsi fortuna unquam nec Persica regna
Sufficient animo, nec diuitiæ Narcissi,
Indulsit Cæsar cui Claudius omnia.

possedit, Crasso ditior.

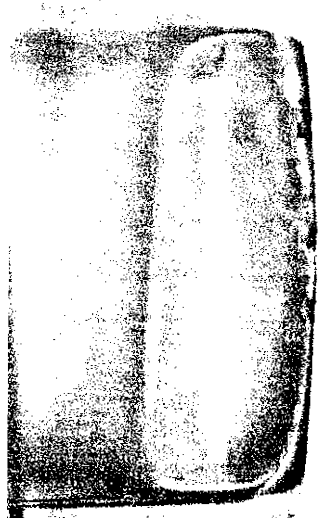
Diuitiæ Narcissi.

Magis id mirum forsitan uideri possit, quonam modo Demetrius Pompeij libertus unius ciuis Ro. qui priuatum fastigium, aut certè ciuile non excessit, tantas opes parare potuerit: de quo Plutarchus in Pompeio ita inquit, Demetrij coniugem, qui Pompeij libertus plurimum apud ipsum potuerat, quiq; censum trium millium talentorum reliquerat, Pompeius præter naturæ suæ mores, nec humanè nec liberaliter habuit. De eius liberti insolentia & fastu & opibus multa ab eodem auctore alio loco dicuntur. Sed quod de Cæsare ex Appiano dixeram, id uerò uidendum est. fidem enim excedere uideretur, ut ciuis Romanus, id est ante Dictaturam, bis millies & quingenties æris alieni habuerit: quod quanti sit ære nostro, paulo superius dictum est. Iam primum Plutarchus de eo ita inquit, Ad impensas autem profusior, breuem ac momentaneam sibi gloriam tam magnis opibus permutare uidebatur, cum tamẽ re uera paruis ampliſsima compararet. antea uerò quàm ullum iniisset magistratum, mille ac trecentorum talentûm conflasse æs alienum dicitur. mãdata deinde illi Appiæ uiæ cura, ingẽtes prodegit pecunias. Aedilis CCC & XX paria gladiatorum exhibuit. Circa spectacula pompas atq; epulas profusissimis sumptibus usus,

Aes alienum Cæsaris dictatoris.

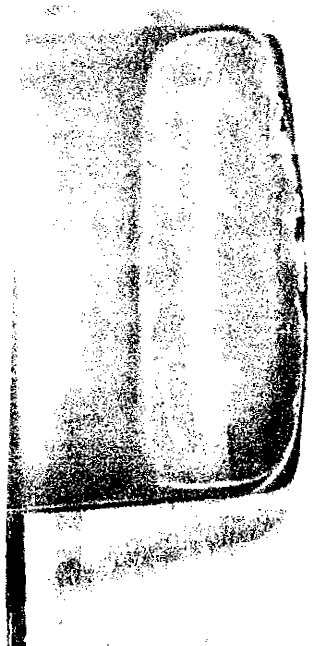
uniuersas superiorum munificentias obliterauit. Quas ob res affectam sibi plebem reddidit, ut certatim honores excogitarẽt quibus paria cum illo facerent. Tranquillus de eo loquens, Deposita prouinciæ spe, Pontificatum maximum petijt, non sine profusissima largitione. In qua reputans magnitudinem æris alieni, cum mane ad comitia descenderet, prædixisse matri osculãti fertur, domum se nisi Pontificem non reuersurum. Plutarchus autem auctor est dixisse eum matri, Aut Pontificẽ hodie uidebis filium, aut exulem. Quanta autẽ summi Pontificatus esset dignatio, & quàm opimus eius redditus, ex eo conijci potest, quod Tranquillus in Claudio inquit, Postremò etiam sestertium octogies pro introitu noui sacerdotij coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias décidit, ut quũ obligatam ærario fidem liberare nõ posset, in uacuum lege prædiatoria uenalis pependerit. Si enim pro sacerdotio uno Claudius tantum conferre non dubitauit, quid existimamus de Põtificatu maximo, qui caput erat omnium, ut est hodie, & quem principes ipsi assumere solebant, ut ex nomismatis apparet? Idem Tranquillus in Cæsare, Crassum Pompeiumq; in urbem prouinciæ suæ extractos compulit ut detrudendi Domitij causa Consulatum alterum peterent: perfecitq; per utrunque, ut in quinquennium sibi imperium prorogaretur. Qua fiducia ad legiones quas à Repu. acceperat, alias priuato, alias publico sumptu addidit. Idem alibi, Egit cum Tribunis plebis collegam se Pompeio destinantibus, id potius ad populum ferrent, ut absenti sibi, & quandocunque imperij tempus expleri cœpisset, petitio secundi Consulatus daretur, ne ea causa maturius & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus est, altiora iã meditans, & spei plenus, nullum

Pontificatus Maximus.

nullum largitionis aut officiorum in quẽquam genus publicè priuatimq́; omiſit: forum de manubijs inchoauit, cuius area ſuper ſeſtertium millies conſtitit: munus populo epulumq́; pronuntiauit in filiæ memoriam, quod ante eũ nemo fecit. Quorum ut quàm maxima expectatio eſſet, ea quæ ad epulum pertinerent. quãuis macellarijs oblocata, etiam domeſticatim apparabat. Et paulo inferius, Legionibus ſtipendium in perpetuum duplicauit: frumentum, quotiens copia eſſet, etiam ſine modo copiaq́; præbuit, ac ſingula interdum mãcipia & prædia uiritim dedit. Et rurſus inferius, Tum reorũ obæratorum aut prodigæ iuuentutis ſubſidium unicum ac potẽtiſſimum erat. Hæc & huiuſcemodi alia etiã ſi poſt prætura Hiſpanienſem contigerunt, tamen eò pertinent, ut intelligamus Cæſarem ingenio admodum profuſo ac magnifico fuiſſe, & quod non niſi ſumma appeteret. Eiuſdẽ generis ſunt quæ ſequuntur apud eundẽ auctorem, Munditiarum lautitiarumq́; ſtudioſiſſimum multi prodiderunt: uillam in Nemorenſi à fundamentis inchoatam, quòd non tota ad animum ei reſponderet, totam diruiſſe, quanquã tenuem adhuc & obæratum. Et iterum alibi, Ante alias dilexit Marci Bruti matrem Seruiliam, cui & primo ſuo Conſulatu ſexagies ſeſtertiũ margaritã mercatus eſt. Quod hic dicitur de margarita ſexagies ſeſtertium empta, fidẽ facit dicto Pliniano de margarita Cleopatræ cẽties ſeſtertium æſtimata, id eſt, aureis ducentis quinquaginta millibus. Ego cum inquirerem an id uerum eſſe potuerit, ſic rationẽ ducebam, Dotem omnem margaritarum, ut Plinius inquit, & gemmarij noſtri confirmant, in candore, in magnitudine, in orbiculari forma, in læuore & pondere eſſe ſcimus. Candorem noſtri nitorem Indicum intelligunt

Margarita Cleopatræ, & altera Seruiliæ.

De unionibus. *telligunt. Quare in unionum indicatione omnia hæc obſeruant. Cũ hæc proderem, percunctatus ſum à gemmario quodam primi nominis mihi familiari; quem uidiſſet ũnquam pretioſiſsimum unionẽ, quantum pendere meminiſſet. Cum de hoc uerba facerem, & ille tricenarios ſe uidiſſe reſpondiſſet, idq; ut memorabile in præcipuæ bonitate commemoraret, inter ſermonẽ aduenit gemmarius alter qui dixit pridie ſe unũ tenuiſſe quadraginta ceratia pendentem. Hoc enim uerbo in gemmis appẽdendis utuntur, quod infrà à nobis exponetur. Is igitur cum rei pernoſcendæ cupidum me uideret, ait ſe poſtridie mihi cũ oſtenſurũ in manibus incluſoris aut uaſcularij qui illi gãdũ cũmonili cõduxerat. Ea die ad cõſtitutã horã nõ affui. tertio die cũ ueniſſẽ ad eũ, cõperi ab incluſore redditum, cæterùm eum eſſe in dactylotheca principali, tribus aureorum millibus emptum, auellanæ magnitudine, orbiculatum, eximiæ pulchritudinis, põdere (ut dixi) quadragenarium. Ab alio gemmario audiui, quo etiam familiariter utebar, unã ſe margaritã tenuiſſe. exquiſita bonitate, pondere tricenariã, quatuor millibus aureorum emptam à duce Borboniana Ludouici Regis undecimi filia, uiragine cordatiſsima eadem & magnificentiſsima, ſocru ducis Borboniani: qui hodie in eo genere principum multorum opinione cẽſetur, quos ſapiẽtiſsimè Homerus*

Amymones. *Amymonas appellabat, ſignificare uolẽs ita omni reprehenſione maiores, ut ne naſuti quidẽ homines rhoncos liuoris improbi plenos exhalare ſoliti, & ipſe deniq; Momus aliquid in eis improbarent. Sed Plinius de unionibus loquens, Pondus (inquit) ad hoc ætui ſe munciæ pauci ſingulis ſcrupulis exceſſere. Hoc pondus ſex & octoginta ceratia, & beſſem ceratij æquat, cum in uncia centum & ſexaginta*

ſexaginta ſint ceratia, & uiginti in drachma. Non mirũ eſt igitur ſi unio omnis æui maximus, & omni dote bonitatis præſtantiſſimus, tanti ea ætate æſtimatus eſt, qua mundus auro & argento exuberabat, ut ex ſequentibus liquidò docebitur. Plinius lib. XXXVII. de Adamante loquens, ita inquit, Proximum apud nos Indicis Arabicisq; margaritis pretium eſt, tertia auctoritas ſmaragdis perhibetur, pluribus de cauſis. Hactenus Plinius. Ex cuius uerbis intelligimus margaritam in ordine gemmarum adamanti tantum cedere, licet hoc tempore uix quartæ ſit auctoritatis. Idẽ tamẽ lib. IX. Principiũ ergo (inquit) culmenq; omniũ rerum pretij margaritæ tenent, Indicus has mittit oceanus. Ergo cum eo tempore unionum inter gemmas prima aut certè ſecunda eſſet indicatura, tuncq; rerum pretia ad ſummũ licitationis excreuiſſent, & ille Cleopatræ unio pondere altero tanto præſtaret, quẽ pretioſiſſimum memoriæ noſtræ unionem gemmarũ inſtitores meminerunt, atque eo amplius ſcrupulo: non abhorrere à fide puto tãti æſtimatum eſſe: ſimul quòd omnibus numeris commendationis abſolutus erat, ſimul quòd ad culmen probationis & primatum peruenerat, & ita inclaruerat fama, ut natura ſpecimen ſui feciſſe in duabus margaritis exiſtimaretur, ut ex Plinio apparet. Huius pretij ratio ſic arbitror iniri poteſt. Quum ex illo gemmario quærerẽ quãti ex formula æſtimaretur plurimo margarita quæ põdere quaternaria, & bonitate prima eſſet: triginta (inquit) aureis eiuſmodi emptam uidimus. Quid octonariã (inquam) eiuſdẽ notæ quanti æſtimares? Ait, minimum ducẽtis. Cum ulterius rogitãdo per acceſſiones pergerem, ita reſpondit, ut intelligerẽ acceſſionem pretij deinceps ex pondere, non numero, ſed proportione

Ceratia.

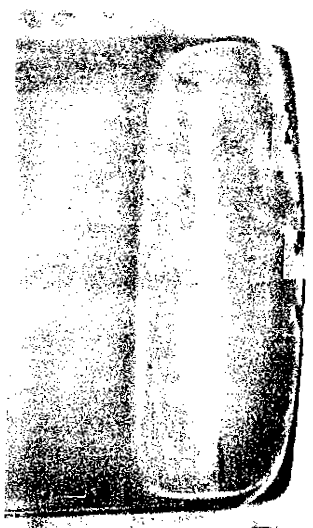
Ordo gemmarum auctoritatis.

Animaduertenda ratiocinatio.

tione fieri: ut quomodo duplicando pondere ſupradicto octonaria margarita paulo minus ſeptuplex quaternariæ æſtimatione facta eſſet: ſic in duodenaria & uicenaria & ulterioribus maiore deinceps maioreq; ſurſum uerſus incremento pretiũ augeſceret. Qua ratione ſi pretium Plinianæ illi ſtatuamus, in immenſum quoddam pretium abibit taxatio. Maius fortaſſe miraculum ſit Cæſarem centum quinquaginta millibus unionem unũ emiſſe, ut adulteræ donaret: de quo Tranquillus ita ſcribit (ut ad rem redeamus) In primo Conſulatu tria millia pondo auri furatus è Capitolio, tantũdem inaurati æris repoſuit: ſocietates ac regna pretio dedit, ut qui uni Ptolemæo propè ſex millia talentorum ſuo Pompeijq; nomine abſtulerit. Hæc Tranquilli auctoritas fidem facere poteſt ijs quæ à nobis paulò antè dicta ſunt. Plutarchus de eodẽ loquens, Inter hæc (inquit) res Gallica maximè Cæſarem extulit, qui in remotiſsimis locis cum eſſet, bellaq; aduerſus Belgas Britannosq; conſereret, aurum argẽtumq; ſpolia, cæterasq; diuitias ex hoſtibus partas (tanta horũ aderat copia) magno numero Romã miſit. horũ deinde largitionibus animos ciuium tentans, Aedilibusq; ad ſpectacula tribuens, Prætoribusq; atque Conſulibus eorũq; uxoribus donãs, multos ſibi allexit. Quare in reditu ſuperatis Alpibus, cum ad ciuitatẽ Lucanam hybernaret, uirorũ & matronarum magnũ numerũ eò acceſsiſſe memorant, cũ plauſu lætitiaq; ingenti ſeſe offerentiũ. Conſulares uiri eò profecti ſunt ducenti, inter quos Pompeius & Craſſus fuere. Proconſulum quoque ac prætorum cẽtum & uiginti faſces ante Cæſaris fores inſpecti. alios autem omnes ſpe donisq; repletos Cæſar dimiſit, cum Craſſo autẽ & Pompeio fœdus inijt. Idem in Pompeio de initijs Ciuilis belli loquens

Vnio Seruiliæ datus.

Rurſus ad Cæſarem redit.

loquens, Cæsar (inquit) ualidius tum rebus imminebat: qui cum nondum longè Italiam attigisset, sedulò ad urbẽ destinabat milites ut comitijs adessent, multos illic tum ciues pecunijs alliciens, multos etiam primorũ muneribus demulcẽs: inter quos Paulus Consul ob mille & quingenta talenta mutatus est, & Curio Tribunus plebis ingenti ære alieno liberatus est. Hactenus ille. Ecquis est igitur qui animo concipere possit tantam corruptoris munificentiam, qui alterius tantum Consulis fauorẽ nongentis millibus aureorum redimere non dubitarit? quanquam maior illa fuit Curionis merces, qui sexcenties sestertium æris alieni habuit, ut auctor est Valerius lib. IX. Ob illas rapinas Gallicas emanauit illud trimetrum iambicum Catulli,

Animosissimus corruptor. Curionis æs alienum.

Quis hoc potest uidere, quis potest pati,
Mamurram habere quod comata Gallia
Habebat, & cuncta ultima Britannia?
Eo'ne nomine Imperator unice
Fuisti in ultima occidentis insula,
Vt ista uestra diffututa mentula
Ducenties comesset aut trecenties?

Quo ex loco satis conijcere est ingentem esse summã trecenties sestertium, quo Catullus Mamurram præfectum fabrûm Cæsaris locupletatũ esse à Cæsare spoliata Gallia & Britannia conqueritur: de quo Plin. lib. XXXVI. sic inquit, Primum Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradit Mamurram Formijs natum, præfectum fabrûm Caij Cæsaris in Gallia. Neque indignatio sic tali auctore inuenta re. Hic nanq; est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus: quẽ, ut res est, domus ipsius clarius

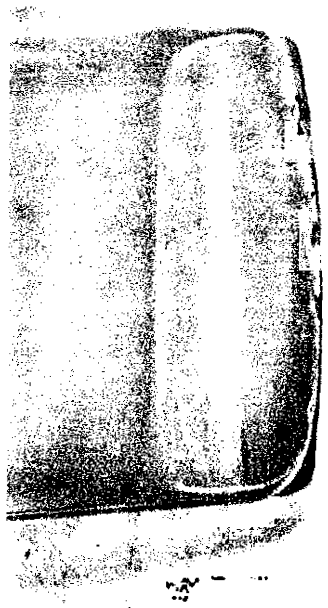
Mamurra.

quàm

quàm Catullus dixit habere quicquid habuisset Comata Gallia. Quibus uerbis Plinius ingentẽ luxum ædificij significauit, quòd Cæsaris & Mamurræ rapinas nõ modò præ se ferre, sed etiã clamitare uidebatur uoce latè exaudibili. Age quid de Luculli diuitijs existimare possumus, qui cum Reip. infensus, priuatæ uitæ se dedisset, ædibus & prætorijs extruendis, hortis & cœnationibus amœnissimis incredibili sumptu paratis, & bibliotheca insigni utriusq; linguæ libris referta, atque omnibus obuia & patenti, opes bello quæsitas cõterere non potuit, cũ interim quotidiano epularũ apparatu in prouerbiũ propè ue nerit? Vnum de eo dictũ Plutarchi referemus, quod est in hanc fermè sententiam. Quodam die (inquit) cũ Cicero & Pompeius Lucullum in foro sedentem ociosumq; offendissent, eo salutato dixerunt sese apud eum eo die cœnaturos ea demum cõditione, ut nihil ad solitam cœnã eorum causa adderet. Quo primùm recusante, cœnãq; in diẽ posterum reijciẽte, illi se dicere neq; diẽ alium constituturos, ac ne potestatẽ quidem illi facturos ut seruis aliquid in aurem imperaret. Hic Lucullus deprensum se uidens, id tandẽ orare eos institit, ut uel eorum uenia sibi liceret palàm uni ex seruis dicere ad Apollinis eo die se cœnaturum. erat autem Apollo triclinij aut cœnationis nomen. & ordinatas ille ita cœnationes habebat, ut taxatâ cœnarum summa unicuiq; loco esset. Eo igitur audito famuli quid agi ille uellet gnari, cœnam cõtinuò appararũt impendio quinquaginta milliũ, & tanta celeritate & lautitia epularum, ut Pompeius & Cicero constupescerent. Quinquaginta millia nummûm, mille ac ducentos quinquaginta aureos ualent. In Plutarcho tamen Græco hæc uerba legũtur, ἐιώθει δὲ δειπνεῖν ἐν τῷ ἀπόλλωνι πέντε μυριάδων

Lucullus.

Bibliotheca Luculli.

Memorabilis luxus Luculli.

μυριάδων. Solebat autẽ cœnare in Apolline quinq; myriadibus, hoc eſt quinquaginta millibus drachmarũ, quæ quinq; millibus aureorum à nobis æſtimantur, & ducentis ſeſtertijs: quare malim myriades nummûm quàm drachmarũ intelligere. Huiuſmodi multa à Plutarcho referuntur, fidẽ omnino excedẽtia ſi ex præſenti ſeculo æſtimentur. Athenæus li. XII. de ijs loquẽs qui luxu & delicijs olim celebres fuerũt: Νικόλαος δὲ ὁ περιπατητικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν, λούκυλλόν φησιν ἀφικόμενον εἰς ῥώμην καὶ θριαμβεύσαντα, λόγον τε ἀποδόντα τῷ κοινῷ μισθοφόρων πολέμων, ἀφορμὰς εἰς πολυτελῆ διαίταν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς σωφροσύνης. ξυφῆς τε πρῶτον εἰς ἅπαν ῥωμαίοις ἡγεμόνα γενέσθαι, καρπωσάμενον δυσὶν βασιλέοιν πλοῦτον μιθριδάτου καὶ τιγράνου. Nicolaus (inquit) peripateticus in decimo & uiceſimo hiſtoriarum tradit, Lucullũ cũ Romã poſt expeditionẽ Ponticam redijſſet, et ex eo bello triũphaſſet, rationes ad ærariũ retuliſſe obeius pecuniæ adminiſtrationẽ: quo facto ſe abrupta licẽtia ad uitam ſumptuoſam & elegantẽ ex ciuili & priſca frugalitate Romanorũ cõtuliſſe, idq; exẽplũ Romanis prodidiſſe, utpote qui duorũ regũ opulentiã in cenſum ſuum uertiſſet, publica uictoria ex Mithridate ac Tigrane parta ad priuata cõmoda uſus. Ex quibus uerbis intelligimus ut & ex locis pluribus Ciceronis orationũ, Imperatores Romanos rationes quidẽ ſpecioſas ad ærariũ referre ſolitos, ſed ita tamẽ, ut reliquorũ luculẽta fragmẽta apud ſe retinerẽt. Ne nimiũ igitur Gallicarũ rerum diſpenſatoribus tanquã uiris ingenioſis & ſolertibus publica fãma plaudat. ſemper enim huiuſcemodi fuerũt, qui ex publicis actibus immodice creſcerẽt, ut Athenis Pericles & Phalereus. Varro lib. III. de Re ruſt. de piſcinis Luculli loquens

quens, Contrà ad Neapolim L. Lucullus postquam perfodisset montem, ac maritimum flumen immisisset in piscinas quæ reciprocæ fuere, ipse Neptuno non cederet de
Piscinæ. piscatu. In Baiano aut Ardeæ tanta ardebat cura ut architecto permiserit ut suam pecuniã consumeret, dummodo produceret specus è piscinis in mare, obiectaculo quo æstus quotidie ab ortu lunæ ad nouam proximã introire, ac redire rursus in mare posset, ac refrigerare piscinas. Columella lib. 1x. Attamen ijsdem temporibus quibus hanc memorabat Varro luxuriem, maximè laudatur seueritas Catonis, qui nihilo minus & ipse tutor Luculli, grandi ære sestertiûm millium quadringentorũ piscinas pupilli sui uenditabat. Tum enim celebres erant deliciæ popinales, cum ad mare deferebantur uiuaria: quorũ studiosissimi uelut antè deuictarum gentium Numantinus

Aurata. & Isauricus: ita Sergius Aurata & Licinius Muræna
Muræna. captorum piscium lætabantur uocabulis. Macrobius lib. 111. Satur. Piscinas autem quàm refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes L.
Piscinarij. Philippus & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quòd M. Varro in libro de Agricultura refert, M. Catonem qui pòst Vticæ perijt, cum hæres testamento Luculli esset relictus, pisces de piscina eius quadraginta millibus uendidisse. Locus autem Ciceronis à Macrobio significatus legitur libro primo ad Atticum his uerbis, Sed posteaquam primùm Clodij absolutione, leuitatẽ infirmitatẽq; iudiciorum perspexi, tum autẽ beatos homines (hos piscinarios dico tuos) non obscurè nobis inuidere, putaui mihi maiores quasdã opes & firmiora præsidia esse quærenda. Plin. lib. 1x. Eadem ætate prior L. Muræna reliquorũ piscium uiuaria inuenit,

cuius

cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippus, Hortensius, Lucullus: qui excisso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio quàm uillam ædificauerat, Euripum & maria admisit: qua de causa magnus Pompeius Xerxem togatũ eum appellabat. quadraginta ipsius piscinæ à defuncto illo ueniere pisces. Ex antiquo tamẽ melius legitur, x L. sestertijs è piscina defuncto illo uenere pisces. Quare apud Columellã non mullium quadringentorum, sed quadraginta legendum uidetur: quod tamen idem auctor grande æs appellauit. Nos nulle aureis eam summam taxamus. Idem Plinius lib. codẽ, Murænarũ uiuariũ priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sex millia numero murænarum mutua appendit. nam permutare quidẽ pretio noluit, aliáue merce. Huius uillam inter quàm modicum x L millibus piscinæ uendiderũt. Hoc dictum Plinij eò pertinet, quod suprà diximus de magnificentia Cæsaris. Quantum enim æstimamus reliquarũ epularũ apparatum fuisse, cũ murænæ sex millia numero fuerint, quãuis uenales tot reperiri non possent? Verùm ille locus Plinij emẽdãdus est partim ex uetustis in quibus ita legitur, Huius uillam intra quàm modicum x L piscinæ uendiderunt (mille autem adiectitiũ uerbum est) partim ex Varrone & Macrobio. Varro libro supradicto, 'Illæ autem maritimæ piscinæ nobilium potius exinaniunt marsupiũ quàm replent. Primùm enim ædificantur magno, secũdò implentur magno, tertiò aluntur magno. Hirius circum piscinas suas ex ædificijs duodena millia sestertiũm capiebat: eã omnẽ mercedẽ, escis quas dabat piscibus, consumebat, nec mirũ. uno tẽpore enim memini hunc Cæsari sex millia murænarũ mutua dedisse in pondus, & propter

piſcium multitudinẽ quadragies ſeſtertio uillam ueniſſe. Duodena ſeſtertia Varro magnũ ſumptum uocauit, nos trecentis aureis æſtimamus. ſic igitur locum Plinij lego, Huius uillam intra quàm modicam quadragies piſcinæ uendiderunt, id eſt, centum aureorum millibus. Villã intra quàm modicam intelligo minorẽ etiam mediocri. hoc enim modica ſignificat: quod notius eſt quàm ut exempla requirantur. Verùm huius emendationis Macrobiũ auctorem habeo, cuius hæc uerba tranſcribenda duxi ex libro ſupradicto, Auctor eſt Plinius C. Cæſarem Dictatorem cũ triumphales cœnas populo daret, ſex millia murænarũ à C. Hirio ad pondus accepiſſe: huius Hirij uillã, quãuis non amplam aut latam, cõſtat propter uiuaria quæ habuit, quadragies ſeſtertium uenundatam. Sic autem intra quàm à Plinio dictum eſt, ut ſupra quàm & extra quàm dicuntur ab auctoribus, & infra quàm. Cicero, Stomachi autem partes quæ ſunt infra quàm cibus deuoratur, dilatantur: & arteria aſpera oſtium habet adiunctum linguæ radicibus paulo ſupra quàm ad linguam ſtomachus adnectitur. Hic locus admonere nos debet quàm Plinius corruptus ſit in huiuſmodi rerũ deſcriptione, ut antea diximus. Subiungam nunc aliqua eodẽ pertinentia quò illa præcedentia. Plinius lib. x. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortenſius adijciali cœna ſacerdotij. ſaginare primus inſtituit circa nouiſſimũ Piraticum bellum M. Aufidius Lurcho, ex quæſtura redditus is ſexagena millia ſeſtertiûm habuit. Varro libro ſupradicto, Ex pauonibus M. Aufidius Lurcho ſupra ſexagena millia nummûm in anno dicitur capere. Quod Varro nummũ, Plinius ſeſtertiũ dixit: ne de hoc poſtea dubitetur, quod antea diximus, nummũ & ſeſtertium

Plinij locus.

Intra quam.

Plinij locus.

Pauonũ pretia.

Nummus & ſeſtertium

tium idem fuisse Romanis. Quo'nam modo autẽ millatica pastio sexagena millia quotãnis reddere uno nomine, id est, pauonũ sagina, potuerit, docet Varro his uerbis, Primus hos Q. Hortensius augurali adijciali cœna posuisse dicitur: quem multi secuti, citò pretia eorũ extulerũt, ita ut ouа eorum denarijs quinis ueneant, ipsi facilè quinquagenis, grex centenarius facilè quadragena millia sestertiũm reddat: ut quidẽ Albutius aiebat, Si in singulos ternos exigeret pullos, perfici sexagena posse. Idem paulo superius, Hi ad constituendos greges parantur bona ætate, & bona forma: pascuntur omne genus obiecto frumento, maximè hordeo. Itaque senis his dant in mẽses singulos, hordei modios singulos. Ita ut fœtura det uberius & antequã salire incipiãt. hic à procuratore ternos pullos exigit, cosq; cũ creuerint, quinquagenis denarijs uendit, ut nulla ouis hunc assequatur fructum. Sexagena sestertia, quindena millia denariorũ ualent, ut diximus. si ergo in singula capita centenarij gregis ternos pauones reddi-tus annui statuas, trecentos pullos habebis: quos si grandiores factos & saginatos quinquagenis denarijs uenundatos intelligas, quinadena millia denariorum in summa erũt, id est, quinquagies trecẽtena. Rursus sexagena millia sestertiũm, æstimatione nostra mille ac quingẽtos aureos ualẽt, & quinquaginta denarios, id est, selibrã argẽti, quinq; coronatis æstimare solemus. Si igitur trecẽties quinosuel quinquies trecenos aureos multiplices, mille ac quingẽtos in summa inuenies. ita ad nummũ cõuenit quod de nũmo ac denario sestertijsq; diximus. Apud Varronẽ mẽdosè legitur, Itaq; senis his dant: pro, Scius his dat. Sciana enim uillæ apud eũ fit mentio, & alioquin medius sex pauonibus in mensem non sufficeret, qui uix uni suf-

sertium idem Romanis.

ficit, ut postea docebimus. Idem alibi de uillatica pastione Seij loquens, Certè, inquit Merula, ibi uidi greges magnos anserum, gallinarum, columbarum, gruum, pauonum, necnon glirium, piscium, aprorum, cæteræq; uenationis: ex quibus rebus scriba librarius eius in annos singulos plus quinquaginta millia è uilla capere dicebat. Axio admirante, Certè nosti (inquit) materteræ meæ fundum in Sabinis, qui est ad uigesimum quartum lapidẽ uia Salaria à Roma. Quid ni, inquit? Atqui in hac uilla qui est ornithon, ex eo uno quinq; millia scio uenisse turdorũ denarijs ternis, ut sexaginta millia ea pars reddiderit eo anno uillæ: bis tantum quàm tuus fundus ducentorum iugerûm Reate reddit. Quid? sexaginta, inquit Axius? sexaginta. sexaginta? derides? sexaginta inquam. Sed ut ad hunc bolum peruenias, opus erit tibi aut epulum aut triumphus alicuius, ut tunc fuit Scipionis Metelli: aut collegiorum cœnæ, quæ nunc innumerabiles excandescunt annonã macelli: reliquis annis omnibus & hanc expectabis summam. Quotus enim quisq; est annus quo non uideas epulum aut triũphum, aut collegia coẽpulari? qui nunc innumerabiles intendũt annonam. Non ne item L. Albutius homo (ut scitis) apprimè doctus, dicebat in Albano fundũ suum pastionibus semper uinci à uilla? agrũ enim minus dena millia reddere, uillam plus uicena. Idẽ secundum mare quo loco uellet si parasset uillam, se supra centum millia uilla recepturum. Age non Marcus Cato nuper cũ Luculli accepisset tutelam, è piscinis eius XL millibus sestertiûm uẽdidit pisces? Ternis denarijs, id est, duodenis nũmis turdos uenisse ad epulum adijciale dicit, id est, ære nostro denis solidis turonicis & semisse. Si igitur quinquies duodena millia uel duodecies quina

numeres

numeres, cũ quinq; turdorũ millia fuerint, ſexaginta millia nummorũ efficies. Turdi apud nos hyeme non altiles, ſed aucupio capti, & cõtinuò occiſi, ueneunt ſummum ſenis denariolis, id eſt, ſolidi ſemiſſe. Florentiæ altiles auicu las comedi adipe omnino obeſas, magnitudine alaudæ, ſapore admodum ſuaui, quæ tribus ſolidis noſtris emptitari dicebantur: ſæpe etiã pluris. Verùm hoc adnotandum, quòd ager ducentorũ iugerûm, triginta millia reddere nõ poterat, cũ uillatica paſtio ſexaginta millia uno nomine redderet. Triginta millia ære noſtro ſeptingẽtos quinquaginta aureos ualent. Romanæ luxuriæ rationẽ inire in uniuerſum ex Plinij uerbis poſſumus, qui lib. 8. de ſuibus loquens ita inquit, Et adhibetur ars iecori fœminarum ſicut anſerum: inuentum M. Apicij, fico arida ſaginatis, uel (ut in recẽtioribus libris) caryca, à ſatietate necatis repẽte mulſi potu dato. Neq; alio ex animali numeroſior materia ganeæ: quinquaginta propè ſapores, quũ cæteris ſinguli. Hinc Cẽſoriarum legũ paginæ, interdictáq; cœnis abdomina, glandia, teſticuli, uuluæ, ſincipita uerrina. Placuere autem & feri ueſicæ. Catonis Cenſoris orationes aprinum exprobrãt callum. In tres tamen partes diuiſo apro, media ponebant, lumbos aprinos appellata. Solidũ aprũ Romanorum primus in epulis appoſuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli qui Ciceronis in Cõſulatu legem agrariã promulgauit. tam propinqua origo nunc quotidianæ rei eſt: & hoc annales notarunt. Ex his uerbis intelligimus Plinij tempore ſolitum fuiſſe ſolidos apros inter fercula epularũ apponere etiã in quotidianis luxurioſorum epulis: quod etiam Seneca atteſtatur. Sed nihil maius eſt quàm ficis aridis ſues ſaginare, & mulſum ijs obijcere. Huiuſmodi ſues ex uiuarijs pete-

Luxuriæ Romanæ.

Theriotrophium.

bantur, quæ theriotrophia dicuntur: quale fuisse in Laurentina uilla Hortensij oratoris apud Varronẽ legimus.

Porcus Troianus.

Eodẽ pertinet porcus Troianus, cuius in lege Fannia sanctuaria mẽtio facta est, qui mensis inferebatur alijs animalibus farctus, ut olim equus ille Troianus armatis inclusis grauidus in urbem Troianã illatus esse dicitur.

Plinij locus.

Sed in uerbis Plinij suprascriptis ego duo uerba emẽdanda sic censeo, ut legamus, Placuere autẽ & feri sues. Iam Catonis &c. ex uetusti obseruatione, in quo legitur, & feris uesicam. Nusquam enim, ut arbitror, uesicæ aprinæ fit mentio inter fercula antiquæ luxuriæ. Videamus de

Pretia mancipioruin.

mancipijs Romanis. Plinius lib. vii. Pretium hominis in seruitio geniti maximũ ad hanc diem (quod equidem cõperierim) fuit grãmaticæ artis Daphnidis, Cn. Pisaurense uendente, & M. Scauro principe ciuitatis iii. M. DCC. sestertijs licente. Excessere hoc in nostro æuo, nec modicè, histriones, sed libertatem suã mercati, quippe cũ iam apud maiores Roscius histrio. iii. M. D. Anniã mercasse prodatur. Sic in omnibus impressis exẽplaribus legitur,

Plinij locus.

in ijs etiam quæ Hermolaus castigãdo Plinio obseruasse se dicit. Quo magis mirum est Hermolaum conniuẽtibus oculis hæc uerba prætermisisse, cũ tamen eodẽ capite unũ uerbum mutauerit contra fidẽ uetustæ lectionis, in quo ego ei non assentior. Quomodo autem summum pretium hominis serui esse potest tria millia & septingenti sestertij, cum Columella lib. iiii. dicat de unitore seruo loquens, Sed ego plurimorũ opinioni dissentiẽs, pretiosum unitorem in primis esse cẽseo: isq; licet sit emptus sex uel potius sestertiũm octo millibus: cũ ipsum solum septẽ iugerũm totidẽ millibus nummorũ partum sit. Quod si apud Plinium sestertia genere neutro intelligas, immanè erit pretium,

pretium, etiã præterquam quòd latinè loquentium cõsuetudo refragatur, ut alibi diximus. Plutarchus in Catone Maiore, Cum Babylonia supellex hæreditate ei obuenisset, ut quamprimum uenundaretur curauit. Nullam eius uillam tectorium habuisse, nec ullum mãcipiũ ultra mille & quingentas drachmas emisse dicit: quasi non delicatis & formosis, sed colonis ac robustis stabularijs & bubulcis sibi opus esset. Mille & quingentæ drachmæ sex millia nummorũ ualent. Quod cõuenit cũ dicto Columellæ, qui sex uel potius octo millibus uult emi uinitorem, quem pretiosum uocat, id est, centum quinquaginta uel ducentis aureis nostris emptum. Liuius lib. lx. de bel. Macedonico, de censura eiusdem Catonis loquens, In censibus quoq; accipiendis tristis & aspera in omnes ordines censura fuit. Ornamenta & uestem muliebrem, & uehicula quæ pluris quàm quindecim millium æris essent, in censum referre uiatores iussit. Item mancipia minora annis. xx. quæ post proximum lustrum decẽ millibus æris aut eo pluris uenissent: uti ea quoq; decies pluris quàm quãti essent, æstimarẽtur: & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur. Hæc æstimatio maior est tribus millibus septingẽtis sestertijs: uerum ex Liuij loco intelligimus nõ impune olim, id est, censuræ tẽpore, fuisse ijs qui pretia rerũ ultra modũ intẽdissent: propter quod emanauit dictũ illud Plinij in loco supradicto eodẽ capite statim post uerba antedicta, Nisi siquis in hoc loco desiderat Armeniaci belli paulò antè propter Tyridatẽ gesti dispensatorẽ, quem Nero. III. C. XXX. manumisit: sed hoc pretiũ belli, non hominis fuit, tam Hercules, quàm libidinis non formæ Paronetemi spadonis Sciano III M. D. mercante à Sutorio Prisco, quam quidem iniuriam lucrifecit

ille, mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli uacabat. Quo in loco Peronetomi libentius legerim quàm Paronetemi: quod quid significare possit, non uideo. ὠδρονήτομος fortasse nomen spadoni accõmodatũ, quasi exectis genitalibus etiam infibulatus. Leginus apud Se-
Anagnostæ. necam in epist. ad Lucillium lib. IIII. seruos anagnostas, id est, lectores literarũ peritos, centum millibus nummorum emptos: quod tum maximũ habebatur pretiũ. Caluisius (inquit) Sabinus memoria nostra fuit diues. hic eruditus uideri uolebat. Hanc itaq; compendiariam doctrinam excogitauit: magna summa emit seruos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodũ. Nouẽ præterea Lyricis singulos assignauit. Postquam hæc familia illi comparata est, suasit illi Satellius stultorum diuitũ arrosor, & (quod sequitur) arrisor, ut grammaticos haberet analectos. cùm dixisset Sabinus centenis millibus sibi constare singulos seruos, Minoris (inquit) totidem scrinia emisses. Quin & apud Pliniũ ipsum eodẽ in libro de exemplis similitudinum loquentem ita legitur, Toranius M. Antonio iam Triumuiro eximios forma pueros, alterum in Asia genitũ, alterum trans Alpes, ut geminos uendidit: tanta unitas erat. Postquam deinde sermone puerorũ detecta fraude, à furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem pretij requirente (nam ducentis mercatus erat sestertijs) respõdit uersutus ingenij mango, Ob id ipsum se tanti uendidisse, quoniam non esset mira similitudo in ullis eodem utero editis. Trãquillus de Cæsare, Seruitia recentiora politioraq; immenso pretio comparauit, & cuius etiã ipsum puderet, sic ut rationibus uetaret inferri. Proinde uel refragante exemplariũ fide hũc locũ Plinij ita lego, M. Scauro principe ciuitatis CCC. millibus

DCC

DCC *seſtertijs licente. Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modicè hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati: quippe cum iam apud maiores Roſcius hiſtrio* CCCL *annua meritaſſe prodatur, uel potius, ſeſtertia quingẽta annua meritaſſe. Nota enim ſeſtertij potuit immutari in aliam notam, ut alibi ſæpe, ſicut tria* III, *in locum trium* CCC *irrepſerãt. Meritaſſe autem uerbum non ſine admonitione uetuſti unius exemplaris lego. Quod autem ſequitur, Niſi ſi quis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli paulò antè propter Tyridatem geſti diſpenſatorem, quem Nero.* III.C.XXX. *manumiſit: ſuſpectum mendi habeo, ut fortaſſe centies uicies legendum ſit, hoc modo, quem Nero ſeſter. centies uicies manumiſit. nã in uetuſto.* III.C.XX. *legitur. Seſtertiũ enim antiqui longuriolis binis & ſemiſſe notabant, quam notam facile fuit in tria iota decidere. Omnino ſtatuendum eſt nõnulla etiam contra fidem quantumuis uetuſtæ lectionis emẽdare, cum argumentis ad hoc ualidis impellemur: ut alibi in eodẽ lib. ubi Plinius exempla numeroſæ ſobolis ponit. Extat (inquit) in monumẽtis etiam medicorum, & quibus talia conſectari curæ fuit, uno abortu duo puerperia egeſta. In omnibus libris ſic legi, præterquam in uno uetuſtiſſimo, ubi, duo dicit puerperia, legitur, cum anxiè obſeruarem propter Ariſtotelem qui duodecim dicit lib.* VII. *de hiſt. animalium,* ἄλλη γὰρ γενομένης διαφθορᾶς καὶ δέκα σωέβυ καὶ δώδεκα ἐκπεσεῖν τὰ ὠδινηθέντα. *Iam contigit corruptione in locis muliebribus facta, & decem & duodecim ſuperfœtatos partus egeri. Quare hic duodecim puerperia lego. Illud eodẽ in loco magis ſuſpectum habeo, quã ut emendare auſim, Quarto partu Dacorũ nota in brachio redditur. Ariſtoteles,* ἄλλη δὲ ἀπέδωκε τῶν τοιούτων τι καὶ διὰ

Plinij loc.

Seſtertij nota.

τειῶν, οἷον ἔχοντός τινα στίγμα ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν υἱὸς ἄνευ ἐγένετο, ὁ δὲ υἱδῆς ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συγκεχυμένον μέλαν. Iam tale quid aliquando & in tertiam prolem rediit. siquidem habentis inusti puncti notam in brachio, filius sine ea nota natus est: ex eo uerò nepos, eodem in loco brachij nigritiem quandam confusam retulit. Plinium autem eo in loco Aristotelem esse secutum; facile est utriusq; auctoris collatione iudicare, ut fortasse nõ Dacorum, sed uel decorum uel dedecorum legendum sit pro eo quod Aristoteles stigma dixit. Aliquando ita censui, quoad, ut interim nihil minus cogitantibus accidit, in locũ Artemidori incidi in pri. τῶν ὀνειροκριτικῶν, ex quo facilè & Aristotelis uerba & Plinij intelligentur. sic enim inquit, κοινὰ μὲν οὖν ἔθη πάντων τῶν ἐθνῶν ἐστὶ ταῦτα, θεὸς σέβασθαι καὶ τιμᾶν, τέκνα τρέφειν, καθύδειν νύκτωρ. ἴδια δὲ τὰ ἐθνικὰ καλοῦμεν, οἷον στίζονται παρὰ θραξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες, καὶ παρὰ γέταις ὅλοι. Stigmate & nota inuruntur nobiles pueri. Aristoteles de huiusmodi nota in uniuersum locutus est, tanquam suo tẽpore nulli ignota. Plinius de Dacis dixit q, Artemidorus de Thracibus scripsit. Pli. ipse lib. IIII. Ab Histro, inquit, in plenum omnes Scytharũ sunt gentes, uariè tamen littori apposita tenuere, aliâs Getæ, Daci à Romanis dicti. Verũtamen emendationem illa superiorẽ insigni aliqua auctoritate cõfirmare oportet, ne dubitandi argumentum cuiquam relinquamus. Audiamus igitur Macrobiũ lib. III. Satur. de saltatione histrionica & histrionibus ita loquentem, Cæterùm histriones non inter turpes habitos Cicerone testimonio est: quem nullus ignorat Roscio & Aesopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesq; eorum sua solertia tueretur. Et certè satis constat contendere

Roscius & Aesopus.

dere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam uarijs gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronunciaret. Is est Roscius qui etiam Lucio Syllæ charissimus fuit, & annolo aureo ab eodem Dictatore donatus est. Tanta autẽ fuit gratia & gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopum uerò ex pari arte ducenties sestertiũ reliquisse filio constat. Hactenus ille. Mille denarij, quatuor millia nummûm ualẽt, id est centum aureos nostros: quam mercedem si per singulos dies anni accepisse Roscium intelligeremus, fieret summa annuæ mercedis triginta sex millia & quingenti, quæ computatione Romana sestertium quaterdecies & sexaginta millia dicitur. At ea summa tribus partibus maior est ea quam Plinius posuit, id est trecentis & quinquagenis millibus sestertiûm. Quare mille denarios diurnos suspicari possumus Macrobium intellexisse ludorum tantum diebus accepisse Roscium. Cicero in ea oratione quã pro Roscio habuit, mercedẽ publicã Roscium respuisse dicit, his uerbis, Roscio cur tãti fuerit ut socium fraudaret, causam requiro. Egebat? immò locuples erat. debebat, immò in suis summis uersabatur. auarus erat? immò etiã ante quam locuples, semper liberalissimus munificentissimusq; fuit. Proh deûm hominumq; fidem, qui H-S. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. quæstus facere noluit (nam certe H-S. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. merere & potuit & debuit) is per summã fraudẽ & malitiã & perfidiã H-S. LIII. appetijt? & illa fuit pecunia immanis, hæc parunla: illa honesta, hæc sordida: illa iucunda, hæc acerba. Cur hi numeri ter legãtur, nõ intelligo: sed CCCLM legendum puto, ut ex tribus III fiat M. Est autẽ alioquin oratio illa,

Salarium. Roscianum Romæ.

uel

uel orationis fragmentum potius, & mutilatum, & in numeris ſuſpectum: magnam tamen fuiſſe mercedem Roſcij *ex eo intelligimus, quod eodẽ in loco orationis ſequitur,* Decem his annis proximis (inquit) ſeſtertiũ ſexagies honeſtiſſimè conſequi potuit, noluit: laborem quæſtus recepit, quæſtum laboris reiecit: populo Romano adhuc ſeruire nõ deſtitit, ſibi ſeruire iampridem deſtitit. hoc tu unquam Fanni faceres? ſed ſi hos quæſtus recipere poſſes, non eodẽ tempore & geſtum & animam ageres? dic nũc te ab Roſcio H-S. L I I I. circumſcriptum eſſe, qui tantas & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, ſed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Infinitas pecunias Cicero ſexagies ſeſtertium appellat: nec mirum, cum centum & quinquaginta aureorum noſtrorum millia eſſe iam docuerimus. Ergo ſingulis annis ſexcenta ſeſtertia, hoc eſt quindecim aureorum millia Roſcius merere recuſauit. Quod tum intelligimus factum fuiſſe, cum diues eſſe cœpit, cum etiam ad extremum annulo aureo, id eſt Equeſtri ordine donatus ſit à Sylla. Re autem acrius penſitata, Plinij dictum de annuis trecentis & quinquaginta ſeſtertijs, uel de quingẽtis potius, intel ligo de Roſcij mercede in ſeruitute exiſtente. ſiquidem in eadem oratione Ciceronis legimus Panurgum ſeruum comœdum tanti operas ſuas locaſſe, qui Panurgus Roſcij fuerat ſeruus. Sunt hæc uerba ex oratione trãſcripta, Panurgum tu Saturi proprium Fannij dicis fuiſſe: at ego totum Roſcij fuiſſe contendo. Quod erat enim Fannij, corpus eſt: quod erat Roſcij, diſciplina. Facies non erat, ars erat pretioſa. nemo enim illũ ex trũco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico æſtimabat. Illa mẽbra merere per ſe non amplius poterãt. X I I. æris: diſciplina quæ erat ab hoc

Aureus annulus, equeſtris ordinis indicium.

hoc tradita, locabat se nõ minus H-S. CCCLIII. Nihil autem certi constitui potest ex illa oratione, quã nõ nisi impressam uidimus, In uolumine autem antiquo Orationũ Ciceronis quod legere nobis contigit, illa oratio cum duabus alijs deerat. Quantum tamen ex illo fragmẽto colligi potest, Panurgus ille comœdus qui cõmunis inter Roscium & Fãnium erat, à Flauio quodam interfectus fuit, qui iudicio damni iniuriæ cõuentus, lite transactione decisa, CCCL. sestertia Roscio dedit pro parte sua. quare cũ Fannius partem à Roscio auferre uellet tanquam in rem communem Roscius transegisset, Cicero primùm actionẽ Fannij depellere uolens, Roscium ait pro media tantùm parte decidisse, quippe qui amplius neminem eo nomine petiturum non spopondisset: deinde etiam contendit Fannium alterum tantum à Flauio abstulisse eodem nomine. propter quod Plinius non frustra dixit, Excessere hoc in nostro æuo nec modicè histriones, sed libertatẽ suam mercati. aucto enim in immensum peculio histrionicis mercedibus, facilè libertatem quantũuis magno emebant. Quòd si quis apud Macrobiũ non mille denarios, sed mille nummos legat: erit summa annuæ mercedis paulo id est quindecim tantum millibus sestertiũm maior quàm apud Plinium. Vt autem denarios mille etiam quotidianos per annum totum meruisse Roscium credam, & nihil in Macrobio mutandum censeam: facit id quod sequitur, Aesopum ex pari arte ducenties sestertium reliquisse filio. Vt enim triginta tãtum annua aureorum nostrorũ millia mereret, oportuit eum duodeuiginti annis ut minimum artẽ exercuisse ut ducẽties sestertium hæredi relinqueret. Plus autem quotannis meruisse ex eo cõiecturam facio, quòd uix annis duodeuiginti uox perdurare potuit ad actus fabularum:

larum: deinde (quod maius est argumentum) inusitato luxu uitam transegisse dicitur. Quare ut tantum luxuriæ restaret, oportuit eum maiora multo stipendia ac magis opima fecisse, de quo elogium illud extat Plinij lib. x. his uerbis, Maximè tamen insignis est in hac memoria Clodij Aesopi Tragici histrionis patina, sexcentis sestertijs taxata, in qua posuit aues cantu aliquo aut humano sermone uocales, nummûm sex millibus singulas coëmptas: dignus prorsus filio, à quo diximus deuoratas margaritas. De *filio autem lib. ix. locutus est his uerbis, cum Antonij & Cleopatræ mentionem faceret,* Non ferent tamen (*inquit*) *hanc palmam, spoliabunturq; etiam luxuriæ gloria. prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Aesopi tragœdi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres (ne triumphatu suo nimis superbiat Antonius penè histrioni comparatus) & quidem nulla spõsione ad hoc productus, quo id magis regium erat: sed ut experiretur in gloria palati quid saperent margaritæ. Atque ut mirè placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones conuiuis ad sorbendum dedit. Quo in loco nõ triumphatu sed Triumuiratu lego ex uetusto libro. Docuimus supra hanc patinã Aesopi patris quindecim millibus coronatorũ nostrorũ stetisse. Plinius dicit uniones magnæ taxationis filiũ conuiuis singulis sorbẽdos dedisse. Quòd si ducenties sestertium ad id sufficere potuit, cõiectura assequi possumus immanem esse summam ducenties sestertiũ: præsertim cum Cicero sexagies sestertiũ infinitã pecuniã appellauerit. Athenæus lib. xiiii. de quodam Amœbeo citharœdo loquens, ita inquit,* Mihi uerò nihilo inferior esse uidetur *antiquo illo Amœbeo quem Aristeas in li. de Citharœdis scribit Athenis habitasse, domũq; prope theatrum*

Plinij locus.

trum habuisse: cumq; in theatrum cãtaturus prodiret, talentum unum Atticum in dies singulos merere solitũ esse, ἔφ φησιν ἀεισέας ἐν τῷ πόλει διαφοβῶν, ἐν ἀθλίοις κατοικοῦντας, καὶ πλησίον τὸ θεάτρου οἰκοῦντας, ὅτε ἔξελθοι ἀσόμενος καὶ τάλαντον ἀττικὸν τ' ἡμέρας λαμβάνειν. Qui hoc de citharœdo Athenis merẽte credere sibi persuaserit, q̃d de Aesopo & Roscio Romæ credere hæsitabit, cũ talẽtũ Atticũ sexcentis aureis nostris ualuerit? Restat igitur ut credamus Roscium non minus sex & triginta millibus aureorum nostrorũ meruisse annua mercede, duntaxat publica, ut in ludis Romanis, & Megalẽsibus, Cõpitalitijs, Secularibus, & alijs qui publico sumptu fiebãt. Nã et priuatis ludis, ut funebribus, & alijs qui à magistratibus priuato apparatu fiebãt, multas etiam pecunias meruisse eos intelligimus. De publicis meminit Iuuenalis Satyra sexta.

Si gaudet cantu, nullius fibula durat.

Vocem uendentis prætoribus. Exemplum priuatorum est apud Tranquillum in Cæsare: Edidit spectacula uarij generis: munus gladiatorium, & ludos etiam regionatim urbe tota, & quidem per omnes linguarum histriones. Ludis Decius Laberius Eques Ro. mimum suum egit, donatusq; est quingentis sestertijs, & annulo aureo. Inde illud Iuuenalis octaua Satyra,

Consumptis opibus uocem Damasippe locasti
Sippario, clamosum ageres ut phasma Catulli.

Idem Tranquillus in Augusto, Fecisse ludos se ait suo nomine quater: pro alijs magistratibus qui aut abessent, aut nõ sufficerent, ter & uicies: fecitq; nonnunquam uicatim ac pluribus scenis per omnium linguarum histriones. Et post paulum, Ad scenicas quoque & gladiatorias operas & equitibus Romanis aliquando usus est. spectandi uoluptate

ptate teneri se neque dissimulauit unquam, & sæpe ingenuè professus est. Itaq; corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis & crebra & grandia de suo offerebat. Idem in Vespasiano, Ludis per quos scena Marcelliani theatri restituta dedicabatur, uetera quoq; acroamata reuocauerat: Apollinari tragœdo quadringenta, Tarpeio Diodoroq; citharœdis ducenta, nonnullis centena: quibus minimum, quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. Ex dictis liquidò apparet unde Aesopus tantæ luxuriæ sufficere potuerit, quanquam ante hæc tempora fuerit: sed quibus erat non minus studium artis histrionicæ: & maius fortasse, quo magis primores urbis Romæ populum huiusmodi spectaculis conciliare sibi conabantur, eo tempore quo omnia in populi erant potestate. Quantam enim esse eam munificentiam putamus, quæ unico histrioni una donatione decem millia aureorum dederit? quanquam Cæsar Laberio quarta parte plus dedit. Hanc tamen Aesopi prodigentiam Apicius nepotinis helluationibus exuperasse dicitur, ob quod in prouerbium Apicianæ cœnæ uenerunt: de quo Martialis in quinto Epigrammatum:

Apicij luxus perditissimi.

Dederas Apici bis trecenties uentri:
Sed adhuc supererat centies tibi laxum.
Hoc tu grauatus, ne famem & sitim ferres,
Summa uenenum potione duxisti.

Quod perinde est ac si diceret, Apici sexcẽties sestertiũ, id est quindecies centena aureorũ millia (de nostris semper loquor, ijsq; coronatis) inexplebili illa ingluuie helluatus, cum posses adhuc ducentis quinquaginta millibus (quod centies laxũ appellat) uitã lauto & eleganti uictu producere: tamen uenenum miser hausisti, ne patrimonio tanto

tanto supereſſes, quod iamiam te deſerturum uidebatur. Longè autem falſus eſt in hoc Calderinus, qui bis trecenties pro ſex millibus uel ſexcentis millibus intellexit: cum ſeptingenties centena millia Martialis ſignificauerit: quo modo & alibi in ſecundo Epigrammatum,

Illa illa diues mortua eſt Secundilla,
Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Millia enim ſubaudiendum, ut apud Iuuenalem,

—Et ritu decies centena dabuntur Antiquo.—

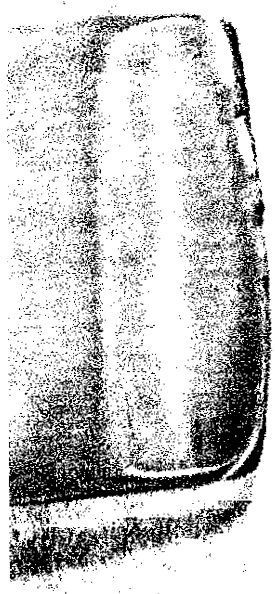
Quomodo idem alibi,

Optima ſed quare Cæſonia teſte marito?
Bis quingẽta dedit: tanti uocat ille pudicam. id eſt decies cẽtena millia, quod decies ſeſtertium dicitur. Plinius propterea Apiciũ nepotum omniũ altiſsimum gurgitẽ appellat lib. x. Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe Apicius docuit, nepotũ omnium altiſsimus gurges. Et in IX. M. Apicius ad omne luxus ingenium murus. Suidas, ἀπίκι ὁ μάρκος, ὃς διαρκεῖ μυρίοις ὄνομα ἐπὶ τε ἀσωτίᾳ καὶ πολυτελείᾳ, ἑκατὸν μυριάδας ἀργυρίου καταναλώσας εἰς τὴν γαστέρα. Apicius Marcus, cuius adhuc nomen perdurat in luxũ & inuſitatos ſumptus inſigne, multas argẽti myriadas in uentrẽ abſumpſit. Martialis ex Seneca ſumpſiſſe id uidetur, qui libro de Cõſolatione ad matrẽ Albinam ita inquit, Apicius noſtra memoria uixit, qui in ea urbe ex qua aliquando philoſophi uelut corruptores iuuẽtutis abire iuſſi ſunt, ſcientiã popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſeculũ infecit: cuius exitũ noſſe operæpreciũ eſt: Cum ſeſtertiũ millies in culinã congeſſiſſet, cũ tot congiaria principũ, & ingens Capitolij uectigal ſingulis comeſſationibus hauſiſſet, ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tũc primùm coactus inſpexit: ſuperfuturũ ſibi ſeſtertium

Decies centena.

Apicius popinæ profeſſor.

centies computauit: & uelut in ultima fame uicturus, in ſeſtertio centies ſi uixiſſet, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertium centies egeſtas fuit? in imo putat pecuniæ modum ad rem pertinere. (Sic enim lego) Seſtertium centies aliquis extimuit: & quod alij uoto petunt, ueneno fugit. Hactenus Seneca: quem ſi ſecutus eſt Martialis, ut mihi uidetur, apud Martialem non bis trecenties, ſed ter trecenties legi debet. Is Apicius Tyberij tempore fuit, ut ex nonageſima epiſtola eiuſdem Senecæ ad Lucilliũ patet, his uerbis, Mullum ingentis formæ Tyberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellũ deferri, & uenire iuſſiſſet: Amici (inquit) omnia me fallunt, niſi iſtum mullũ aut Apicius emerit, aut Publius Octauius. Vltra ſpem illi cõiectura proceſſit. licitati ſunt, uicit Octauius: & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinque ſeſtertijs emiſſet piſcem quem Cæſar uendiderat, ne Apicius quidẽ emerat. Idem Martialis in eodem quinto,

Infuſum ſibi nuper à patrono
Plenum Maxime centies Syriſcus,
In ſellariolis uagus popinis
Circa balnea quatuor peregit.
O quanta eſt gula centies comeſſe!

Admiratur gulam quæ ducenta & quinquaginta millia aureorum uorare potuerit. Non omittendum uidetur id quod à Plinio eodem loco dicitur: ſed quia locus ille mulgò corruptè legitur, ideo eum ex animi mei ſententia obſeruatis ueteribus libris referam. Aſinius (inquit) Celer è Conſularibus hoc piſce prodigus Claudio principe, unum mercatus ſeſter, octo millibus: quæ reputatio aufert tranſuerſum animum ad contemplationem eorum qui in conqueſtione luxus coquos emi ſingulos pluris quàm equos quirita

Plinij locus Precium mulli piſcis.

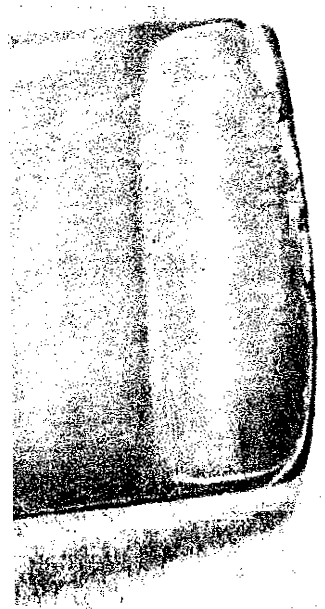
quiritabant. At nunc coci triumphorum precijs parãtur, & cocorum piſces: nulluſq; propè iam mortalis æſtimatur pluris, quàm qui peritiſsimè cenſum domini mergit. Meminit Liuius libro nono de bello Maced. de triumpho Manlij loquens, Epulæ quoque ipſæ & cura & ſumptu maiori apparari cœptæ. Tum cocus, uiliſsimum antiquis mãcipium & æſtimatione & uſu, in precio eſſe: & quod miniſterium fuerat, ars haberi cœpta: uix tamen illa quæ tum conſpiciebantur, ſemina erant futuræ luxuriæ. Hæc uerba congruunt cum Pliniano dicto, qui triumphorum precijs cocos emptitatos principum Romanorum temporibus admiratur, cum olim Cato & alij ſeueriores urbis magiſtratus conciones queribundas ad populum habe rent (quod quiritare à crebra Quiritium appellatione uocatur) ob id quòd incunte luxuria, coci iam equorum precijs pararentur. Octo millia nummûm ducentos aureos æſtimare ſolemus: uerùm apud Macrobium non octo millia legitur, ſed ſeptem. Aſinius (inquit) Celer uir Conſularis, ut Samonicus refert, mullum unum ſeptem millibus nummûm mercatus eſt. In qua re luxuriam illius ſeculi licet æſtimare, quòd Plinius ſecundus temporibus ſuis negat facilè mullum repertum qui duas pondo libras excederet: at nunc & maioris ponderis paſſim uidemus, & precia hæc inſana neſcimus. Hactenus Macrobius. Iuuenalis de hoc dubitans Satyra quarta ita inquit,

Quirito.

_Mullum ſex millibus emit
Aequantem ſanè paribus ſeſtertia libris,
Vt perhibent qui de magnis maiora loquuntur.

Ita in cõtrouerſia apud auctores duo millia manent. Cocũ igitur Plinius antiqua æſtimatione non pluris æſtimauit, quàm ducẽtis aureis, quanti Columella uinitorẽ uult emi.

non igitur precium hominis maximum tria millia & septingenti sunt sestertij, ut suprà docuimus: sed trecẽta millia. Multa huiusce generis restabãt, nisi hic liber iusta iam magnitudine excreuisset. Quare hactenus de nummo æreo argenteoq; dictum sit, quorum explicationem aurea (ut ita dicam) commentatio excipiet, ampliore ipsa orsu ac teretiore filo supradictis attexenda.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, A SECRETIS REGIS FRANCIAE, DE *Asse, & partibus eius, liber tertius.*

LONGVM *iam iter emensis partim remigio, partim uelificatu, cum scopulos omneis præteructi uideremur,* Plinius *nobis manus improuisus iniecit, ac cõsistere coactos, etiã propemodum retro cõuersis uelis inhibuit: apud quẽ lib.* XXXIII. *sic legitur,* Aureus nummus *post annos* LXII *percussus est quàm argenteus: ita ut scrupulũ ualeret sestertios uicenos, quod efficit in libras ratione sestertij qui tunè erat, sestertios nongentos. Post hæc placuit* XL *millia signari ex auri libris: paulatimq; principes imminuêre pondus: minutissimè uero ad* XLV *millia. Si enim hæc uerba emendata sunt, causam haud dico quin stylum uertere cogar, omniaq; retexere quæ magno cum labore adhuc cõprobasse uideor. Etenim*

Aureus nummus.

cum

cũ duodenæ sint unciæ in libra Romana, & in uncia, quaterna & uicena scrupula: fiunt in asse scrupula ducenta octoginta octo. est enim scrupulum, ducentesima octogesima octaua pars assis, ut inquit Columella. Si ergo scrupulum auri uicenos sestertios ualet, & uicenario numerum illum multiplicemus, fiet summa quinq; millia septingenti sexaginta sestertij: quibus si semunciam addamus, ut sit libra centenaria quam antè instituimus, fiẽt sex millia sestertiũm. siquidẽ quatuor drachmæ, id est semuncia, XII scrupula ualent: quæ uicies multiplicata, ducẽtos quadraginta efficiũt. ita fiunt sestertij sex millia, uel denarij mille & quingenti in auri libra. quæ ratio prorsus cũ Pliniano dicto discrepat. Deinde quod sequitur, Post hæc placuit XL millia signari ex auri libris, quonã modo explicari potest? Nam si nongenti sestertij in libra, quonã modo XL millia? Quod si millia æris intelligere libeat, non ideo magis negotium procedet: cum XL millia æris, sedecim millia nummũm ualeant. Et ea ratio quam sequimur, XV millia æris, auri libram ualere deprehendit. siquidem auri scrupulum uicenis sestertijs ualet. In hoc nodo dissoluendo cum diu æstuarim, nihil communisci potui quo locũ hunc certò restituerem. Morem autẽ antiquis fuisse nouimus ut non modò numeros notulis significarent exarandi cõpendia sectantes, ut nos quoq; facimus: sed etiam ut denarios & sestertios & sestertia proprijs quodque notis scriberent. Priscianus etiã illas in Verrinis Ciceronis ad tẽpora sua extitisse testatur: quanquã Prisciani opusculũ illud de numeris & ponderibus esse nõ puto, ut antea dixi. Lubricã autem scribendi rationẽ illam notulariã fuisse, ex eo cõijcere possumus, quòd mille per M puncta scribebant: & per eandẽ literã singulis apostrophis hinc & inde

Scrupulum.

Notæ numerorum antiquæ.

,M,

inde circumscriptam, decem millia: eaq; rursus sic multiplicabant per apostrophos, ut centum millia significare
,,,I,,, *uolentes, I literam unitatis notam, ternis utrinque apostrophis cingerent. Apostrophus autem dextera, similis est omnino literæ c, quæ tertia est in alphabeto, qua numerus centenarius, ut nunc, sic olim notabatur. Ita facile fuit uel duas uel tres apostrophos pro duobus aut tribus c fallere, id est pro ducentis & trecentis: apud eos quidem qui rationem numerorum antiquariam ignorarent. Quanquã & is auctor, siue Priscianus siue alius fuit, parum sibi constare uideatur in ijs notulis declarandis. Iam*
X *apud Valerium Probum x litera quæ tertia est à fine alphabeti nostri, nota est denarij numeri: addita tamẽ à dextro latere uirgula transuersa, eademq; litera pura, id est sine uirgula, nota est decem milliũ, apud Priscianũ autem utrinque apostropho circunscripta. Idem Probus addit, quãlibet numerorum figuram, si ei præponatur linea ex transuerso directa, tot significare millenarios, quot per se ac pura unitatum nota est, ut uerbi gratia, I mille, & v*
-I
-V *quinq; millia, & x decem millia, & itidẽ alias literas. Id*
-X *quod mihi tractum à Græcorum more uidetur. Quare simile ueri est numeros antiquorũ auctorũ ad nostram ætatem magna ex parte corruptos peruenisse, qui quidem notis scripti fuerunt. Librariorum enim ignorantiæ, & sæpius incuriæ, accessit emendatorũ uel temeritas, uel hallucinatio: qualis est illa apud Tranquillũ de cẽsu Senatorio, quã antea adnotauimus. Multos apud Pliniũ locos huiusmodi deprehẽdimus, quorũ partim expliciti sunt, partim pòst explicabũtur. De asino uidimus quadringẽtis sestertijs empto apud Varronẽ, apud Pliniũ nummis totidẽ: & itidẽ de auiculis uocalibus. Notabo nũc etiam alios duos,*

interea

interea dū & alij in ordinē ſuū reijciuntur. Apud Plinīū igitur li. XIII. de citrinis mēſis ita legitur: Extāt hodie M. Ciceronis, in illa paupertate, &, quod magis mirū eſt, illo æuo, emptæ libris XI. cū his memorātur & Galli Aſinij, quæ libris XI. uenūdatæ ſunt, & duæ à Iuba Rege uēdente: quarū alteri preciū fuit libris XV, alteri paulo minus. Interijt nuper incēdio quā Cethegus decedens libris XIIII. permutauerat, lati fundi taxatione ſi quis prædia tanti mercari malit. Sic quidē legitur in codicibus Venetæ impreſſionis etiā antiquæ, quā Hermolaus ſecutū ſe eſſe teſtatus eſt, qui tantū ipſe admonito latifundij pro lati fundi legendū eſſe, nihil præterea dixit. Ego impreſſos codices cum antiquis conferens, ita in duobus legi: Et quod magis mirū eſt, illo æuo emptæ his memoratur, & Galli Aſinij XI. uenundatæ. Et rurſus, incendio, ac tegus deſcēdens his permutati lati fundi taxatione. His autem pro ſeſtertijs legi, facile eſt conijcere, quod uerbum antiqui interdum per aſpirationē & S literam ſic ſcribebant, H̄S. quod duas libras & ſemis ſignificabat. aſpiratio autē ex duplici I I cōſtat. Hunc locū igitur ſic reſtituendū puto ex uetuſtæ lectionis obſeruatione, Extāt hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirū eſt, illo æuo, emptæ ſeſtertijs XI. Memorantur & Galli Aſinij ſeſtertijs XI uenundatæ. ſunt & duæ à Iuba Rege pendentes, quarum alteri preciū fuit ſeſter. XII. alteri paulo minus. interijt nuper incēdio attegijs deſcēdēs ſeſtertijs XIIII. permutata latifundij taxatione. In mentione autē Ciceronis antiqui codices ſeſtertijs tantum habēt ſine numeri adiectione. Cæterū uidere eſt pauculis in uerſibus quot errata fuerint. Attegijs autē legendum puto pro Maurorum catulis: quod non ſine ſtomacho à Plinio dictum eſt, ut ex

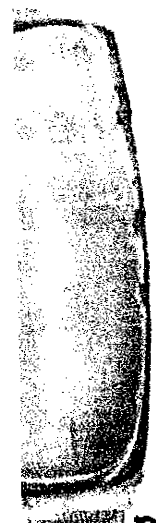
Plinij locus.

Attegiæ.

ſupellectili ruſticæ domunculæ menſa ſeſtertijs XIIII *parata ſit, id eſt trecentis quinquaginta aureis, quod Plinius precium appellat latifundij, id eſt agri latè patentis. Iuuenalis Satyra decimaquarta,*

Dirue Maurorum attegias.

Apud eundem Plin. lib. XIX. *in prædictis exemplaribus ita legitur, ubi hortorum meminit, Etiam'ne in hærbis diſcrimen inuentum eſt? oluſq; differentiam facere, in cibo etiam uno aſſe uenali? & in his aliqua quoque ſibi naſci tribus negant: caule in tantum ſignato, ut pauperis menſa non capiat. ſylueſtres fecerat natura horridos, ut quiſque demeteret paſſim: ecce altiles ſpectãtur aſparagi, & Rauenna ternis libris rependit. Hæc uerba Hermolaus, & qui ante eum Pliniũ emendauere, pari conniuentia tranſmiſerunt: cum tamen quædam ex antiquis exemplaribus emendari potuerint, quibus obſeruatis ſic legere locum hunc inſtitui, Etiam'ne in hærbis diſcrimen inuentum eſt? opesq; differentiã facere in cibo etiam uno aſſe uenali? & in his aliqua quoque ſibi naſci tribus negant: caule in tantum ſaginato, ut pauperis menſa nõ capiat. Sylueſtres fecerat natura corrudas, ut quiſque demeteret paſſim: ecce altiles ſpectantur aſparagi. Saginatum caulem dixit Plinius, non ſignatũ, ut altiles uerbũ ſatis ſignificat. antiqua autẽ exẽplaria horridas non horridos habẽt, & opus nõ olus, & facere non facere in uetuſtiſſimo legimus. Plinius ipſe alio loco eodẽ in libro, Hortorũ iudicauimus corrudam: hunc intelligimus ſylueſtrẽ aſparagum. Ex his uerbis ſatis apparet Pliniũ loco ſuperiore corrudas non horridos ſcripſiſſe. Idem, Omnium hortenſiorum laudatiſſima cura aſparagis. de origine eorum in ſylueſtribus curis abũde dictum. Eſt & aliud genus incultius aſparago,*

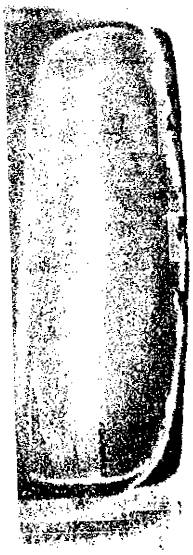
Plin. locus.

mitius

mitius corruda, paßim etiam in montibus naſcens, refertis ſuperioris Germaniæ campis, non inſcito Tyberij Cæſaris dicto, hærbam ibi quandam naſci ſimillimam aſparago, uel (ut in antiquis codicibus) nõ inficeto Tyberij Cæſaris dicto. Cæterùm quod ſequitur in ſuperiore loco. Et Rauenna ternis libris rependit: haud ſcio an ternis ſeſtertijs rependit, legi debeat, uel ternis nummis. Plinius alibi, Nullum gratius ijs ſolũ quàm Rauentinum. Quòd ſi ternis libris legamus, ad pondus referendum eſt: propterea quòd ſaginatos & altiles appellauit: ſed illud non conuenit, propter uerba quæ ſequuntur. Heu prodigia uentris: mirum eſſet nõ licere carduis pecori ueſci, non licet plebi. Vt autem libris pro aßibus intelligam, adduci non poſſum, cũ legiſſe me non meminerim, nec id pretiũ eſſet quod plebẽ à macello arceret. Eiuſdem autẽ annonæ fuit duracina perſica tricenis nummis aut uicenis uenire, & aſparagos ſingulos ternis nummis. In eodem capite obiter & alia emendabimus, Aues ultra Phaſidem amnem peti, nec fabuloſo quidem terrore tutas, imò ſic pretioſiores: alias in Numidia atq; Aethiopia in ſepulchris aucupari: aut pugnare cum feris: mandi ab eo cupientem, quod mandat alius. Lego ex antiquis, Alias in Numidiæ atque Aethiopiæ ſepulchra, aut de pugnare cum feris, mandiq;; capientem quod mandat alius. Sic enim ſenſus argutior, & magis Plinianus. Ibidem, Hortorum Cato prædicat caules. hinc primûm agricolæ exiſtimabantur priſci. Et ſic ſtatim faciebãt iudiciũ num quæ eſſet in domo materfamiliâs (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indiligẽs eſſet hortus. Lego ex antiquis, Et ſic ſtatim faciebãt iudiciũ, nequã eſſe in domo matrẽfamiliâs, id eſt parũ frugi, nec ad rẽ augendã acrẽ. hoc enim nequã ſignificat, ut ſer- Plinij locus. Nequam

uos nequam dicebant qui bonæ frugi non essent. Et paulo inferius, Nam carnis desideria etiam erant in exprobratione. Legẽdum, gari, id est, liquaminis. Respondet enim præcedenti membro, Damnantes pulmentaria quæ alio egerent pulmentario. Et rursus inferius, Hortos uillæ iungendos nõ est dubiũ, riuosq; maximè habendos, si contingat, profluo amne. si minus, è puteo, pertica organisue pneumaticis tollendo non hausto rigando. Lego, Si contingat, præfluo amne: si minus, è puteo pertica organisue pneumaticis uel tollenonũ hausto rigãdo. Liu. lib. VIII. de bello Maced. circa principiũ, Collectis rursus animis, in arietes tollenonibus libramẽta plumbi aut saxorũ stipites robustos incutiebãt. Huiusmodi tollenonũ meminit Vegetius libro quarto. Dicuntur & tollones à quibusdã, à tollendis rebus uel hominibus. hic autem à Plinio pro eo hausторio accipitur quod à Græcis celoneum dicitur. In uetusto codice tollon nouum legitur, in alijs uel tollendo non: ex quibus facile erat cõijcere tollenonum esse legendum. Sunt & alia in eodẽ capite mendosa, quæ intacta ideo relinquenda duxi, quia comminisci nihil potui: aliqua etiam uix digna quæ attingantur, ut illud in quo Hermolaus cõflictatus est, In remedio saturnica signa: ubi Saturica ex uetustissimo lego pro Satyrica, more antiquo. Quod autẽ sequitur, Tot generibus usq; ad infimã plebem descendente anima: legendũ mihi uidetur annona, etiã si nulla auctoritate exemplaris ducar. Hæc autẽ ideo commemoranda duxi, ut labefactatam esse exemplarium Plinianorũ fidẽ lectores meritò iudicare possint, qui hæc & huiusce modi alia toto hoc opere sparsa accuratè perpẽderint: nec unius aut alterius loci auctoritate rebus contestatissimis fidem derogandam esse: quanquam

Tollenones.

dictum

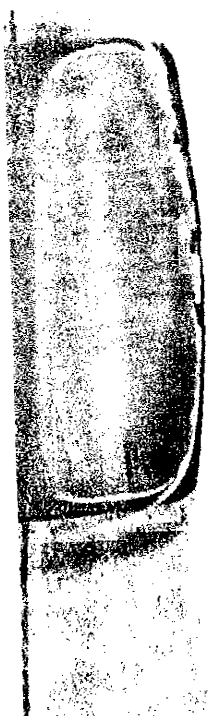
dictum Plinij supradictum huiusmodi est, ut res ipsa & mutilatum & corruptum esse locum clamitet, cum eius loci membra mutuò collidantur. Si enim auri scrupulum uicenis sestertijs ualuit, quónam tandẽ modo in libra sestertij tantum nongenti: sed sint sanè nongenti in libra sestertij, quî igitur fieri potest ut à noningentis ad x l. millia peruentũ sit? Quare relinquetur ut Plinius hoc in loco suo sibi testimonio refellatur & concidat. In uno uenerandæ uetustatis libro ita legebatur, Quod efficit in libras ratione sestertij qui tunc erãt. d. nongenti: post hæc placuit. x. x l signari ex auri libris. ex quo conijcio non millia x l, sed nummos Plinium reliquisse scriptũ, & locum mutilatũ post uerbũ sestertij. In omnibus enim libris antiquis, erant pluraliter legitur, & x l. signari, nõ x l millia. Quàm autẽ ancipites notæ fuerint inter nummos & millia, patuit ex supradictis. Nec eò tamen pertinet longa hæc disputatio, ut ueritatis assertionem in hoc loco positam putem, alcamq; huius operis in hoc uno cardine uerti. Nec enim usq; adeo exilibus argumẽtis nixus sum, ut si Plinius ipse reuiuiscat, & hunc locum agnoscere uelit ita ut lectitatur, aut si dies olim fortè autographũ Plinij, aut eius ætatis uolumẽ æquale protulerit (ut id fieri posse credamus) nõ ipsi etiam Plinio iudicẽ ferre ausim uniuersam antiquitatẽ, ni hoc perperã ac fãlsò scriptum sit, ut & alia quædam quæ postea dicentur. Dixi suprà argẽtea me nomismata Romanorũ diligenter expẽdisse, ut id quod ratiocinatione & auctoritate uetusta colligebam, reapse quoque comprobarẽ. In auro itidẽ faciendũ quum statuissem, quatuor & uiginti nomismata (tot enim aurea eóque plura habebam) in altera lance posui, & ex aduerso sex uncias nostras statui. Quo facto, cum le-

Aurea nomismata expensa.

uius

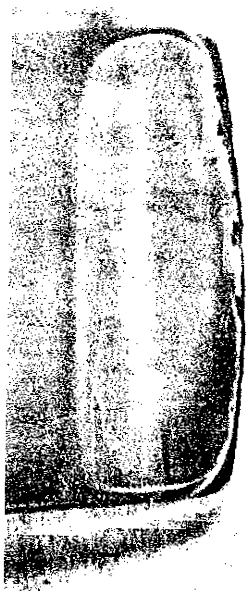
uius aurum esse inuenirem, grossulorum duorum additamento cum pauculis minutijs, rem ad æquilibrium perduxi. has minutias nostrates grana uocant: nos momenta latinè appellare possumus. hæc quatuor & uiginti sunt in denario nostro, quod scrupulum latinè uocitatur. Quomodo enim in uncia latina quatuor & uiginti sunt scrupula, sic in nostra quatuor & uiginti denarij: & ut drachma tria scrupula pendet, sic grossus tres denarios. Verùm hæc nomismata cum singillatim pensitarem, in ijs fuerunt Tyberij Augusti duo, in quibus effigies parũ iconicæ uidebantur: unum hac inscriptione. Tyb. Cæs. diui Aug. Augustus. & in auersa facie, Pontif. Max. ubi simulachrum sedens. Alterum utrinq; effigiẽ habebat, ut eodem habitu, sic sibi dissimilem, cũ hoc elogio notis scripto, Tyberius Cæsar Augustus Tribunitiæ potestatis quindecies. & in altera parte, Tyberius Cæsar diui filius. Singulorum pondus erat didrachmũ, id est, denarij bini argentei quadrigati, de quibus antè diximus. Alterum fuit male imitatũ, sed quod Augusti fuisse ex indice cognouimus, qui fuit eiusmodi, quatenus legi per uetustatem potuit, Cæsar Augustus Pater patriæ. & in postica facie, Cæsari Augusto. Hoc quanquã attritũ grauissimum, tamen inuenimus, ut bina argentea traheret. Aliud eiusdem principis erat iconica effigie, qualis uulgò agnoscitur, à postica parte quadrigatum, dicterio tetragrammato in infimo margine, S.P.Q.R. significãte Senatum populumq; Romanum. & in auersa parte nomen principis ipsius erat. hoc iusto pondere leuius erat circiter granulis duobus, sed ita, ut detritum diceres quod põderi deerat. Erat unum eiusdem Augusti & Antonij in Triumuiratu percussum, utrinq; effigie insigne: ijsdẽ elogijs

Grana.
Momenta.
Denarius.
Grossus.

gijs quibus & argenteũ illud cuius inter argentea memi nimus, nec decoris characteribus, & cætera inſcitè aſsimulatum, pondere non detrito, ſed iniquo, immunito ſex momẽtis. Incidit in manus meas & aliud in quo erat Auguſti effigies pulchrè expreſſa, hoc titulo, S.P.Q.R. Cæſari Auguſto Cos. XI. trib. Pot. VI. & in tergo, Ciuib. & ſig. Milit. à Part. Recup. percuſſum in memoriã ſignorũ quæ cũ Craſſo amiſſa erant, & poſtea Auguſto à Parthis remiſſa ſunt cum captiuis. Appendi & aliorum principum, in queis & Tyberij Claudij Auguſti, elegãter percuſſum, hoc epigrammate, Ty. Claud. Cæſ. Ger. IM.TR.P. iconicum, cuius imaginẽ ex Tranquillo agnoſceres: à tergo hoc elogio, Cõſtantiæ Auguſti. quod quãquam detritũ, põdus tamẽ iuſtum aſſeruauerat. Appendi & Neronis Cæſaris & iconica & ſcitè percuſſa hoc indice, Nero Cæſar Aug. Imp. In poſtica facie ſpicea erat corona, intus quatuor habẽs literas ex ſenatuſconſulto ſignificantes decretam ei coronã, ambiente extrorſus hoc elogio, Pontif. Max. TR.PO.VI. Cos. IIII. iuſto pondere aliquanto leuiora. Vnum præterea Galbæ Neronis ſucceſſoris iconicè efficiũ, cũ corona ſpicea ambiente marginẽ, in auerſa facie octo literarũ elogio hoc ſignificãte, Senatus po. quæ Romanus ob ciues ſeruatos. leuius etiam aliquanto Neronianis. Habui tũ & Veſpaſiani ſupercilioſa fronte, & nitentis multu. Habui & Neruæ & Traiani Hadrianiq; principum, eleganter quidem expreſſa, ſed põdere leuiuſcula, octonis circiter detractis minutijs. ſuus unicuiq; index erat, ſupradictis tituloſior, ut in Neruæ, Imp. Cæſar, Nerua Traian. Augu. Ger. P.M.TR.PO. Cos. II. P.P. Imp. Cæſar, Nerua Traianus, Auguſtus Germanicus, Pontifex Max. Tribunitiæ poteſtatis

Nomiſmata priſca.

ſtatis, Conſul iterum, Pater patriæ. Et in Traiani itidẽ, niſi quod Dacici titulus acceſſerat. In cuius poſtica facie ſtatua equeſtris erat haſtã intorquẽs, accuratè expreſſa, equo uehens incitato, cũ honorifico hoc elogio, S.P.Q.R. *optimo principi. Hoc nomiſma, omnium quæ uidi, pulcherrimum erat, & facie auguſtiſſima, ſecundum quod Hadriani ſucceſſoris eius nomiſma principalem dignationem atque auctoritatem auguſtam præferre maximè uidebatur: quod etiam ipſum equeſtrem ſtatuam habebat, equo non pugnaci ſed uiatorio inſidentem. Cernere erat aſturconem tollutim gradientem, & uelut à longis itineribus ſtrigoſum, credo, ut princeps terrarũ peragrator intelligeretur. ſic enim appellatus eſt. Appendi etiã Antonini pij,* M. *Antonini cognomẽto Philoſophi: Aurelij & Seueri, imminutiore ſenſim pondere. In quibuſdam à tergo eſt pro elogio liberalitas Auguſti, in Aureliano hilaritas, in Seueriano æternitas imperij, & in Lucij Veri Victoria Auguſti alata. M. Antonini philoſophi huiuſmodi titulum habebat,* M. *Aurelius Cæſar Aug. Pij filius, tribunitiæ poteſtatis tertiùm, Conſul iterum, & in*

Concordiæ ſimulacrum.

auerſa facie Concordiæ ſimulachrũ, brachijs leniter expaſſis, cuius latera altrinſecus cingebant chamæteræ puſillæ ſingulæ, inuicem auerſantes, quibus utraq; manu laciniàs ſtolæ porrigere Concordia uiſebatur. Hic M. *Philoſophus, qui Verus ab Euſebio appellatur & ab Eutropio, Aurelius etiam dictus eſt Antonini Pij adoptione, ut auctor eſt Capitolinus, qui etiam Fauſtinæ uxoris nomine nummũ percuſſit hoc indice,* Fauſtina Auguſta, *Pij Auguſti filia. Hæc ideo enarraui uerboſè fortaſſe, quòd hodie huiuſmodi multa circũferũtur nomiſmata, ex quibus iudiciũ fieri uolo, ſi quid aut falsò aut temere cẽſuiſſe*

uiſus

iuſus ſim: neq; enim de meis tantũmodo iudicio facto acquieui. Aureum autẽ Romanũ Attici nummi inſtar percuſſum fuiſſe exiſtimare debemus, cõiectura ab argenteo nũmo ſumpta, de quo antè dictũ eſt. At aureus Atticus, qui ſtater ab eis appellatur, põdere didrachmus erat, ut auctor eſt Pollux lib. IIII. de Vocabulis rerũ, ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ δύο εἶχω δραχμὰς ἀττικάς. Aureus (inquit) nummus duas drachmas Atticas habebat. de quo etiã infrà nonnihil dicetur. Exiſtimo ſtaterem eſſe quod in iure libra auri uocatur, ut in lege Omnes, in Cod. Iuſtiniani in tractatu de Appell. & in l. Illuſtres, de modo mulctarum. Plus eſt enim auri uncia, quàm auri libra, ut ibidem liquet, & inferius dicetur, ſi locus occurrerit. Quare cũ denariũ Romanũ drachmali pondere fuiſſe cõſtet, aureũ quoq; Romanũ didrachmũ, id eſt, duorũ denariorũ põdere percuſſum fuiſſe meritò iudicare debemus. quanquam quid opus eſt argumẽtis, cũ nummi ipſi extent uetuſtatis ſymbola aſſeruantes, ne imponere nobis nouitij pro ueteranis poſſint? Proinde cũ libra Romana ſex & nonaginta drachmarũ fuerit, duodequinquaginta nummi didrachmi ex ea fabricati ſunt à principio: quibus ſi ſemunciam addideris, id eſt, quatuor drachmas, ut ex libra fiat plena mina (cũ libra & minã in re nummaria idẽ fuiſſe docuerimus) erũt in libra quinquaginta omnino nomiſmata: ut apud Pliniũ quinquaginta potius quàm quadraginta legendum ſit. Siquidẽ (ut dixi) cũ illa nomiſmata uniuerſa quatuor & uiginti expenſarẽ, & unius nũmi loco põduſculũ didrachmũ (groſſũ nũc appellamus) adderẽ, minimo minus ſexuncias in æquilibrio tenebã, hoc eſt libræ noſtræ argẽtariæ dodrãtẽ. Ex quo intelligimus quinquagenos olim aureos in ſingulis libris fuiſſe, dũtaxat iuſti ac legitimi nom

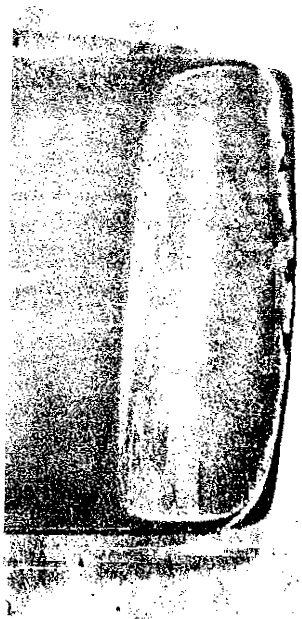
Aureus Atticus ſtater.

Libra auri in iure.

Plinij locus.

mi nomiſmatis. Vetuſtos autem nummos extare, præter ea quæ dicta ſunt, etiã Pomponius Iuriſconſultus admonere nos poteſt, qui lib. VII. Digeſtorum ſub titulo de uſufructu ſic inquit, Nomiſmatum aureorum uel argenteorum ueterum quibus pro gemmis uti ſolent, uſusfructus legari poteſt. Auaritia autem principum, uel temporum iniquitate imminutio ponderis poſtea inualuit. Id quod hodie apud nos, quanquam ad murmurante hominũ ſermone, nihilo minus facilitatur. In aureis enim noſtris binûm ternumq; momentorum intertrimentum lege quoque admittitur. remediũ uiri monetales appellãt. id quod primùm clementia edictali nummulariorum mancipibus indultum, ne cui fraudi eſſet ſi quis nummus ex multis leuiuſculus fefelliſſet, auaritia pro iure ſuo ſumpſit, ita ut nulli iam iuſto priſcoq; pondere ſignentur: & qui priſcorum extant, aut oſtentationis gratia in delicijs habeãtur, aut prius acciſi demum in commercia & ad collybũ prodeant. Hinc fit ut coronati qui Cruciati cognominantur, iam commerciales non ſint, utpote ſuperpondiales. Quòd ſi tam animosè principes imminutæ monetæ crimina exercerent, quàm imminutæ maieſtatis exercent, melius cum rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores nummi, quorũ iam ipſorum crimen multitudine reorum, & interdum potentia atrox eſſe deſijt. Sed ſic eſt ferè in omni parte ſui Reſp. noſtra, ut primorum arbitrio (ne dicam libidine) nõ legũ præſcripto gubernetur: quarum legum nulla tot, tantis, tamq; terrificis uinculis adſtricta unquã memoria noſtra fuit ſanctio, ut nõ quilibet in aula ordines ductantiũ, aut reſoluere, aut reſcindere, aut abrumpere nõ toto anno uertente potuerit. Romani autẽ nummi imminutionem ſic colligo. In uncia (ut dixi)

DE RE NVMMARIA.

noſtrates

noſtrates groſſulos octo ponunt, ut Romani octo drachmas, & ternos in groſſulo denarios, qui latinè ſcrupuli dicũtur: in ſingulis autem denarijs uicenaquaterna grana momentáue, pro quibus & ulterioribus minutijs uerbum Latinum aßignare nõ poſſumus. In uncia igitur quatuor & uiginti denarios ponimus, & granula ſeu momenta quingẽta ſeptuaginta ſex, id eſt, quater & uicies quatuor & uiginti. At Romani quaternos aureos in uncias ſignabant, & argenteos octonos. ſiquidem argentei bini ſingulos aureos æquant pondere. Ita quater duodenos in libras ſignaſſe deprehenduntur, id eſt, in duodecim uncias & binos, ex ſe muncia, quæ minæ, id eſt, libræ argentariæ accedit. Sic numerus quinquagenarius in librã impleri deprehenditur. Agedùm igitur fac ex quolibet nummo in argyrocopio, id eſt, in officina argentaria detracta eſſe octo granula (quandoquidem hanc deceßionem in recẽtioribus ferè deprehendimus) detrimenti ſcrupulum unum in ternis nummis inuenies, & in denis octonis ſcrupula ſex, id eſt, aureum unum, & duos aureos in triceniſenis, & in quadrageniſquinis duos aureos & ſemiſſem, & in quinquagenis eo amplius aurei quadrãtẽ. Quòd ſi ſeſquiplam huius detractionẽ poſueris, ut in ſingulos nummos duodena granula deceſſerint, in libras quinquageniquaterni nummi ſignari potuerunt, ita ut eo amplius ſextantes lucrifierent. huiuſmodi autẽ ætate Plinij ſignatos fuiſſe affirmare nõ dubitem. quippe cũ Tyberianis & Claudianis ut grauißimis aliorũ principũ nummos opponerẽ, nõ antè quàm decimũ granũ addidi, prægrauare illi Veſpaſiani nummũ deſtiterũt, cũ interim collybo detritus nõ uideretur. Quod ne comminiſci uidear, à tergo in eo nummo annonã eſſe dico. quãquam in nummo Domitiani

nihil

nihil didrachmo, id est, ponderi iusto deerat: scitè quidem ipso assimulato, & in quo uultuosam faciem agnosceres, Vespasianum genitorẽ lineamẽtis omnibus referentem. Illud Augustale ob Parthica signa percussum, duo amplius grana auctarij habebat. In Neruæ & Aurelij leuiter quidem detritis undecimi demũ ponduſculi additamẽto examen neutrò propensum stabat. Hadrianici autem octo circiter granorũ detractionem habebant. Sunt enim huiusce modi qui in posteriore parte non equestrem statuam, sed salutẽ Augusti habent, in secundo Consulatu eius signati. in antica parte imago est lineamenta prioris illius male referens. Fortasse igitur apud Pliniũ legi posset, Post hæc placuit L nũmos signari ex auri libris, paulatimq; principes imminuêre pondus, minutissimè uerò ad L V nummos. Nam ut millia legatur, ratio omnino refragatur, ut antea diximus, sed eò maximè, quòd millia argenti signari ex auro non potuerũt, nec auri pondere imminuto ex X I. millibus X L V. millia fieri, nisi argẽtei nũmi pondus imminutũ intelligamus: quod consentaneum huic loco non uidetur. Vtcunq;, locus ille corruptissimè legitur: nec nos in eo fallimur quod dictũ est. re enim cõprobatur. Romanis nomismatibus pares omnino pondere sunt Anglici nummi qui Nobiles appellantur, duntaxat Eduardei & Rosati, pondere senûm scrupulorum. Hoc cum ex actis uirorum monetalium & ex nummuliariorũ monumẽtis comperimus, tum uerò examinali experimento probare uoluimus. hoc tantum interest, quòd Rosati põdere pares, auri bonitate cedũt, Eduardei instar omnifariam habent illorum. in prima enim nota auri bonitatis censentur, quæ tamen ipsa à puritate exacta & obryza, quadrante scrupuli distat. Aiunt enim nullum nummum

* Plinij locus.

Nobiles, Anglici nummi.

ad pl

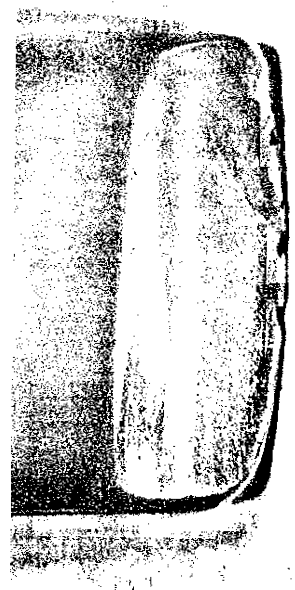
ad plenam puritatem exactum esse. Sed iam illud uidendum, quonam modo auri scrupulus uicenos sestertios ualere potuerit. quod antequã explico, hoc præfandum habeo, me Plinij locũ ita legere instituisse, quoad aliud inuenero, Ita ut scrupulum ualeret sestertios duodenos, uel bissenos potius, quod efficit in libras ratione sestertiorũ qui tunc erant, denarios nongentos. Et inferius, Paulatimq; principes imminuêre pondus, minutissimè Nero, ad quinquagintaquinq; nummos. ut intelligamus Neronem nomisma maximè omniũ extenuasse, eo utiq; tẽpore, quo donationibus immodicis & prodigijs impendijs exhaustus, à Senatu centies sestertium annuum exigere cœpit. Verùm esto rectè apud Pliniũ sestertijs uicenis legatur: auri nunc uncia ad puritatem excocti, æstimatione principali sedecim francicis & quadrante & eo amplius denarijs quinq; ualet. Hanc æstimationem finitimarum gentiũ commercia intenderunt. pluris enim aurei nostri permutantur quàm per edictum liceat, conniuentia tamẽ principali approbante: quod temporũ difficultate constitui uix potest: id quod experimento uno & altero cognitum est, fremente nequicquã homine uiro primario qui id se effecturum per omnia numina deierarat, præconialibus interdictis alijs super alia personantibus: quæ quãlibet minacia, & ab homine iræ impotentissimæ manantia (cuius tunc ferociæ recta & utilia consilia cedebant) publicum tamen consensum peruincere non potuerunt. Nos autem ratione in argento instituta, neutram harum æstimationum sequemur, sed mediocrem, & eam quam Mercuriali (ut ita dicam) arbitratu approbare, id est, negotiatorum opinione posßimus. id enim genus hominum auri argentiq; rationem callere maximè mihi uidetur, uidelicet

Plinij locus.

Auri pretium.

delicet commercijs id assequentes. Etenim quanti unumquodque sit nomisma, externarũ gentiũ iudicio cõdiscũt, quippe quæ aurũ argentumq; nostrũ nullo respectu characteris, exploratum tantũ appensumq; æstimant. Et ut auri argentiq; grauis rationem euariare cũ ratione nummularia & consistere necesse est: sic æquandæ rei arbitramentum in conciliabulis & emporijs rectè atq; ordine fieri existimatur. Auri igitur unciæ, sedecim frãcicos & octo solidos cum semisse pretium statuemus, & pro ea summa nouem nostros solatos taxabimus, ratione ducta quasi singuli solati sex & triginta solidis & semisse ualeant: etsi cum hæc proderem, duodequadraginta solidis oblocabantur. Qua ratione libra Romana centũ & duodecim aureos solatos & semissem ualebit. tantidem enim nec pluris singula pondo æstimabimus Romanis & Asiaticis opibus æstimandis, ut extenuasse magis rerũ miracula quàm auxisse uideamur. Tametsi poteramus citra reprehensionem aurũ argentũq; ex temporis huius conditione æstimare, præsertim cum Italia & omnes penè prouinciæ prolixius ista æstimare quàm Gallia solitæ sint. Cuius rei luculenta testimonia proferre possem, si quorũdã nostrorũ hominũ è ministerio Quæstorio quæstus immodicos cõmemorare uellem ex collybo facilitatos dum in Italia res geßimus, aureis tũc nostris uice mercis exportatis. Tanti igitur nomisma ta Romana æstimare poterã, quanti aurum argentumq; infectum nunc permutatur, modò ne nota uetustatis in pretium cederet. Sit igitur auri uncia primæ indicaturæ sedecim francicis, & octo duodenarijs & semisse, quali nota percußi sunt aurei supradicti, & Galliæ quondam uernaculi, qui pecude uillosa signati sunt, nunc inuentu rari, ut plerique anti-

Quanti auri libra Romana æstimatur.

Vncia auri.

qui

qui. Aiunt autem eos nummularij nulli nummo aureo bonitate secundos esse. Quod ut intelligatur, scire hoc oportet, auri bonitatem in quatuor & uiginti caractis indicaturæ consummari, ultrà id nihil exquiri posse. Indicatura est quam lingua nostra legem uocat, id est, notam gradumq; bonitatis. Eadem lingua caractas à ceratio uerbo Græco uulgari insciti a deflexit. Est enim ceratium minuti ponderis uocabulum, à grano siliquæ ductum, qui fructus est arboris Italicæ prædulcis, digitorum hominis longitudine, & pollicis latitudine. nos in hac urbe importatum uidimus. intus sunt grana quæ ceratia dicuntur, nomine cum fructu cõmunicato. Theophrastus tamẽ aliter appellat: propterea Columella lib. III. Siliquã (inquit) Græcam quidam ceratiũ uocãt. Vtitur eo uocabulo Dioscorides. Aiunt Genuæ Carubam uocitari. Ex quo factũ esse arbitror, ut nostri ponduscu li certam minutiam eo nomine appellent. Tradunt enim nummulariorum placita, quatuor & uiginti ceratia in auri libra esse, & in singulis ceratijs uicena quaterna grana, & in his rursus singulis uicenas quaternas carubas, & postremò in carubis totidem minutula. Sed hic ceratium non ad pondus, sed ad indicaturam referendũ est. Ceratio enim ponderali gẽmarij tantum utuntur, non aurifices, nec nummularij. Antiqui, scrupuli appellatione in ea re utebantur. Plinius lib. XXXIII. de lapide Lydio loquens, His coticulis periti cum è lima rapuerint experimentũ, protinus dicũt quantum auri sit in ea, quantũ argenti uel æris, scrupulari differentia mirabili ratione nõ fallẽte. Scrupulũ dixit quod caractã nostri dicũt. Aurũ itaq; nummariũ iam dictũ licet nõ sit exacta probitate, in primam tamẽ notam cedet, quod quadrante tantum ceratij à primario absit, quãquã

Auri indicaturæ.

Caractæ.

Ceratium.

rariſsimum ſit primariũ inuenire. Huius ſemuncia octonis erit francicis, & quaternis ſolidis, & quadrante ſolidi, æſtimatione noſtra, & quadrans unciæ, id eſt, binæ drachmæ, quaternis francicis, & binis ſolidis, id eſt, duodenariis. Qua ratione ſcrupulum, id eſt, tertia pars drachmæ, quod denarium à noſtris dicitur, ternis denis ſolidis & beſſe ualet. Eſt autem ea ratio argenti, ut quo purius inueniri non poſsit, id cineraceum & Pariſinũ uocetur, Pariſijs ad ſummam bonitatẽ excoctũ. Apud nos enim nõ pridem uir quidam obſcuræ ſortis chryſoplyſium inſtituit, id eſt, lauãdi auri officinã, rem omnino quæſtuoſam, ſed paucisſimis hominibus cognitam. Huius eſt id artificium, ut ui aquæ medicatæ, quam Chryſulcam appellant, quantulamcunq; auri partem argento aut cuiuis metallo illitam aut confuſam, nullo propemodum diſpendio adimat, ita ut inauraturis nihil iam fermè depereat mundo, niſi quod uſu interteritur. Res omnino ſtupenda, auri argentiq; quotãcunque portionem ex ære eximere, etiam (quod magis mireris) manẽte uaſculi forma quaſſa interdum & inani, ueluti quadam idea à materia abſtracta. Is moriens filio artẽ cum patrimonio nõ mediocri reliquit, qui nũc unus Chryſoplytæ appellatione dignus eſſe exiſtimatur. uſq; adeo ea in arte præſtat, alioquin à paucis tentata, cæterùm ualetudini noxia. fumus enim bullientis eius aquæ hauſtus uitalia tabefacere dicitatur: & eum artificẽ magna uigilãtia ſatagere circa aquã neceſſe eſt, occaſionesq; horarũ idẽtidem obſeruare, & temperaturæ modum noſſe. quapropter in ea functione alieno ſæpe miniſterio utitur, eminus ipſe reſpectãs, in primis iam locuples eo artificio factus, ac ſecũda etiã fama celeber. Cointius appellatur. Quæ autẽ aqua uim habet chryſulcã (id eſt

Argentum Pariſinum & cineraceum. Chryſoplyſiũ.

Chryſoplytes Pariſienſis.

Vis aquæ chryſulcæ.

(id est auri ab argento abstrahendi) in ea aurum sidit cũ aqua deferbuit, argentum autẽ aquæ cõfusum uisitur, & demum auro exempto, alio artificio ab aqua elicitur & eluitur. Argentum igitur cineraceũ & Parisinum in prima indicatione censetur: tametsi à summa puritate sex granis abest, id est, quadrante denarij. Hoc argẽtũ uulgò granallium dictum in frusta formatur simulia ramẽtis ligni à terebra conuolutis: quam formam accipere dicitur cum excoctum & feruens in aquam demittitur. sensim enim casitando, & pessum eundo, in lemniscos plerunque uel in clauiculas configuratur, quanquam & alias temerarias accipit formas. Est etiam cineraceum è Germania aduentitium, quod in pastillos grandiores uel in quadras formatur leuiter pustulosas: & nostro bonitate secundũ est. Huiusmodi ab antiquis pustulatum, ut arbitror, dictũ est. Est autem ea ratio indicaturæ in auro argentoq; communis, ut quod excoctissimum sit uel aurum, uel argentum, in eo alieni metalli pars omnino decoqui non possit: ut uerbi gratia in auro sexta & nonagesima pars cuiuscunque massæ, in argento octaua & quadragesima. Siquidem non eadem est formula in auri argentiq; exploratione. Nam omne corpus aureum in quatuor & uiginti ceratia partiuntur, & pro modo temperaturæ uarias notas auri faciunt. Summa autẽ nota auri in quarto & uicesimo est ceratio ad quadrãtẽ absoluto, id est, ut quadrans tãtũ ceratij in tota massa æreus sit aut argẽteus. Argẽteã autẽ massã in duodena denaria partiũtur, quæ latinè duodena sunt scrupula. Culmen igitur bonitatis in x i. scrupulis & duodeuiginti granulis esse aiũt. Hæ igitur notæ nõ reapse primæ, sed pro prima nota cedũt. quãdoquidẽ experimẽto cognitum esse fertur Chrysurgicam diligen-

Granallium argentum.

Pustulatum.

Summa auri nota.

tiam progredi porrò non posse, etiam si uulgò aurum & argentum omnibus numeris absolutum appellatur. Præfecti tamen nummulariorum, quos pro uiris monetalibus habemus, affirmant aurum non ad ultimũ modò quadrantem excoqui posse, sed etiã eo amplius ad ultimi quadrantis quadrantem, ita ut ad bonitatẽ numeris omnibus absolutam nihil præter quadrantis quadrantẽ desit, quẽ ipsi appellant sextãdecimã caractæ. eũ enim quadrantem qui deest exquisitæ auri uel argenti probitati, quartã ceratij appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauã rursus unam in binas sextasdecimas. Decoqui igitur aiunt octauam & alterã sextãdecimã summa industria posse, alterã sextãdecimam nõ posse. Argentũ uerò ita decoqui posse, ut nihil præter merũ argentũ supersit: & huiusce modi in hac urbe fuisse dicebant cum hæc scriberẽ: uerùm lege cautum olim fuisse, ne cui argyrocopij mancipi fraudi esset qui nummũ percuteret, si auri quod primæ notæ adscriberetur, ultimi ceratij dodrans tantum aureus esset. uidelicet id prouidente legislatore, ne auri excoquendi difficultate nummulariorũ mancipes in mulctam inciderent, & nummi ipsi sæpe in publicũ cõmitterẽtur: eam tamẽ mentẽ fuisse, ut pleriq; nũmi exacta indicatura signarẽtur: sed auaritia hominũ factũ, ut omnibus omnino nũmis quadrãs ille decederet: dũ passim remissione summi iuris mancipes quasi iure suo uti cœperũt, & id quod intra spem ueniæ relictũ erat, ab omnibus & semper pro iure usurpatũ est. Huius rei argumentum esse, quòd quadrantale illud subsidium non lucro redemptorum cedere, sed principum solitum sit, quibus hoc lucrum refundere Monetarij redemptores, hoc est argyrocopiorum mancipes, publico nomine sæpissimè coacti sunt uirorum

Monetales uiri.

Monetarij redemptores.

Monetal

Monetalium ſcueritate: hodieq; ita factitari aiebant, licet in alio genere, ut ſi argyrocopiorum conductores (quos magiſtros nummulariorum uocant) relatis pyxidibus deteriora aliquanto feciſſe nomiſmata iudicentur: quod notæ præſtitutæ deeſt, id reſarcire principi populi nomine cogantur. Pyxidas appellant uaſcula in quibus nomiſmatis cuiuſque officinæ ſpecimina conduntur. Reliquum eſt ut colligamus qualis fuerit argẽti ad aurum analogia. Diximus in uncia octonas eſſe drachmas, & in drachma terna ſcrupula. hac ratione ſcrupulus ſeſtertiũ unum & trientem capit, cum drachma & denarius quaternis ſeſtertijs ualeant. Si igitur ſcrupulum auri uicenos ſeſtertios ualuit, ut ex Plinio didicimus: auri ad argentum ea fuit proportio, quæ eſt quindecim ad unum, cum uiginti ſeſtertios quindecim argenti ſcrupula ualuerint, quot ſcilicet unum auri ſcrupulũ ualuit. Hoc autem tempore ea ferè eſt auri ad argentũ analogia, quæ eſt duodecim ad unũ, paululo tãtũ minor. ſiquidẽ cũ uncia auri edicto regio ſedecim francicis & quadrãte taxata ſit: & argenti, uiginti ſeptẽ ſolidis & ſemiſſe: ſi undecies hãc ſummã ſolidorũ numeres, fiẽt quindecim francici, & duo ſolidi & ſemis, et minor erit ſumma, quòd ſi duodecies multiplices, fient ſedecim francici & ſemis, & paulo ſumma exuperabit. Quòd ſi æſtimationẽ à me inſtitutã ſpectes, eadem erit ratio. hoc eſt ſi analogiã duodetrigintã ſolidorum (tanti enim unciã argenti æſtimaui) & ſedecim francicorum & octo ſolidorum ſpectaueris, quãti aurum primarium æſtimandum cenſui. Sex enim ſolidis tantũ exuperabit ſumma, ut prior illa quinq;. Vt autem quindecuplex eſſet auri ad argentum olim analogia, fieri potuit propter auri pœnuriam, quam Romæ tunc fuiſſe Plinio

Nummulariorum magiſtri.

Pyxides argyrocopiorum.

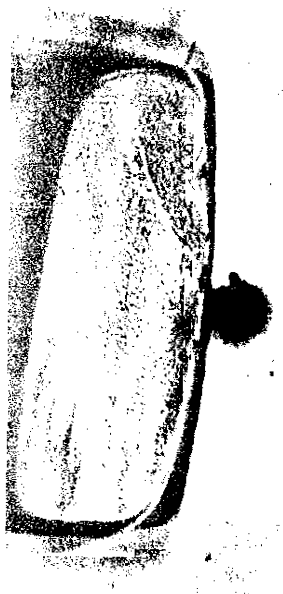
Auri ad argentum analogia ex Plinio.

Aeſtimatio unciæ argenti.

auctori credendum est, qui lib. XXXIII. *sic inquit,* Romæ *quidem non fuit aurum nisi admodum exiguum lõgo tempore. certè cum à* Gallis *capta urbe pax emeretur, non plus quàm mille põdo effici potuere: nec ignoro* M. Crassum *duo millia pondo auri rapuisse suo &* Pompeij *tertio* Consulatu *è* Capitolini Iouis *solio, à* Camillo *ibi condita: & ideo à plerisq; existimari duo millia pondo collata: sed quod accessit, ex* Gallorum *præda fuit. Et paulo inferius,* Ergo (*ut maxime*) *duo tantum* M *pondo cum capta est* Roma *anno* CCCLXIIII *fuere, cum iam capitum liberorũ censa essent* CLII *millia. Et rursus infrà,* Frequentior *autem usus annulorum non ante* Cn. Flauium Annij *filium deprehenditur. hic nanque publicatis diebus fastis, tantam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, ut* Aedilis Curulis *crearetur, præteritis* C. Petilio *&* Domitio, *quorum patres* Consules *fuerant. quo facto tanta* Senatus *indignatione exarsit, ut annulos ab eo abiectos fuisse, in antiquissimis reperiatur annalibus.*

Annulorum primum uestigium.

Hoc *primum annulorum uestigium extat, promiscui autẽ usus alterum secũdo* Punico *bello. neque enim aliter potuissent trimodia illa annulorum* Carthaginem *ab* Annibale *mitti. Idem inferius,* Nullosq; *omnino annulos maior pars gentium hominumq;, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodie habet, nec signat oriens aut* Aegyptus *etiã nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, ut cætera omnia, luxuria uariauit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censuq; opimo digitos onerando, mox etiam effigies uarias cælãdo, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas uiolari nefas putauit. Ac ne quis signandi causam annulis esse intelligeret, solidas induit. Contra uerò multi nullas admittunt gemmas, auroq;*

ipso

ipso signant, ut Claudij Cæsaris principatu repertum. Ex his uerbis Plinij intelligimus annulos aureos nõ ornamenti causa, sed signandi institutos, siue aurea pala, siue gemmea: id quod satis ex libris iuris ciuilis intelligitur in mẽtione obsignandorum testamentorum. De iure autem annulorum aureorum nos alibi diximus. Tyberio autẽ principe (inquit idẽ auctor) anno ab Vrbe cõdita DCCLXXV, annulorum auctoritati forma constituta est. Quo tempore statutum ne cui ius esset annuli aurei gestandi, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auoq; paterno sestertia CCCC census fuissent, & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus sedendi. Romæ autem argentum magis quàm aurum olim abundasse ex eo conijcere possumus, quòd idem auctor alibi eodem libro inquit his uerbis, Sed præter alia quidem miror populum Romanum uictis gentibus in tributo semper argentum imperasse, non aurum, sicut Carthagini cum Annibale uictæ, argẽti põdo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest uideri pœnuria mundi id euenisse. nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Quo in loco numerus pondo deest in omnibus libris, ex Liuio restituendus, qui pacem factam ea conditione inquit, ut decem millia talentûm, descripta pensionibus æquis in annos quinquaginta soluerent. Aut igitur Plinium numerum omisisse calculi exigendi tædio dicendum est, aut locum sic restituendum, Argenti pondo annua sedecim millia in quinquaginta annos. Hoc autem sic colligo, Si decem millia talentûm in quinquaginta annos pensionibus æquis distributa sunt, oportuit ducenta singulis annis pensitari. At talentum octogenarium accipio, id est uel Euboicum, uel Aegyptium. quare ex ducenario numero per octogenarium ducto,

Aurei annuli gestandi ius.

Rarum olim aurum Romæ. Plinij locus.

ducto, summam sedecim millium pondo colligo. Non me latet Hermolaum Barbarum in loco Plinij supradicto, pro illis uerbis, sed præter alia, legere, sed Spartaci, ita ut ad præcedentia referatur. Cui lectioni antiqua exemplaria adstipulantur. quod si quis sequi malit, sententia à uerbo equidem incipiẽda erit: & illa duo uerba, sed Spartaci, in superiore sententia includenda. Plinius, Talentum autem Aegyptium pondo octoginta patere Varro tradit. ubi fortasse capere Plinius scripsit, quod postea literis transpositis corruptum est. De Euboico testimonium est apud Liuium libro septimo de bello Macedonico, de pace cum Antiocho facta loquentem, Pro impensis in bellum factis, x v millia talentûm Euboicorum dabitis, quingenta præsentia, duo millia & quingenta cum Senatus populusq; Romanus pacem comprobauerit: mille deinde talenta in. x i i. annos. ubi non mille, sed millena lego. Et libro sequenti ubi de confirmatione eius pacis loquitur, Argenti probi x i i millia Attica talenta dato intra x i i annos pensionibus æquis. Talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat. Quo in loco non Attica talenta, sed Euboicorum talentûm lego. nisi intelligamus Atticum magnum & Euboicum idem fuisse, ut utrunque Liuius pro eodem usurpauerit. Pœnuria igitur auri fieri potuit, ut auri ad argentum quindecuplex proportio priscis temporibus fuerit: ideo scilicet, quòd Romani studiosiores argenti quàm auri tunc fuerunt. Pollux libro nono de uocabulis ad Commodum Cæsarem, aurum ad argentum decuplam proportionem habuisse his uerbis affirmat, τὸ δὲ χρυσίον ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τῶν μυριάδων παρακαταθήκης μάθοι. Quòd autem aurum decuplum argenti esset,

Li. locus.

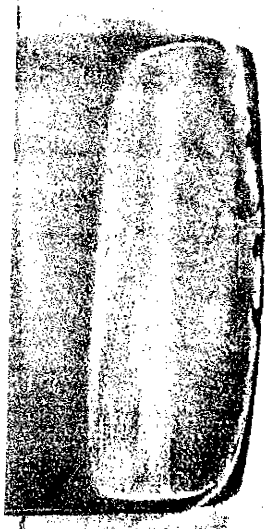

Auri ad argentum proportio.

eſſet, non obſcurè ex Menandri comœdia quæ ſponſio uel pignus dicitur, uel depoſitum apud argentarium potius, intelligere quiuis poſſit. Cum enim quodam in loco talenti aurei pondus dixiſſet, alio loco de eodem loquens, decatalantum dixit, id eſt talentis decem æſtimabile. Herodotus aurum τρισκαιδεκαζάσιον dixit, id eſt terdecies argento æſtimabile, uel terdecies argento rependendum, ut infrà dicetur. Ecce autem rurſus aliud aliudq; occurſaculum. Si enim ea fuit auri analogia ad argẽtum quam diximus, quonam modo ſtare illud Tranquilli dictum poterit in Cæſare, In Gallia fana templaq; deûm donis referta expilauit: urbes diruit ſæpius ob prædam, quàm ob delictum: unde factum ut auro abũdaret, terniſq; millibus nummûm in libras promercale in Italia prouincijsq; diuenderet. Multis iam teſtimonijs docuimus abſoluta nummi appellatione ſeſtertium nummum intelligi, ſeſtertiumq; quartam tantum partem denarij fuiſſe: quare etiam drachmæ, cum denarius drachmali pondere fuerit. Porrò etiam ratione & experimento, id eſt libra docente, didicimus binos denarios aureis ſingulis rependi, & centenos in libram (quæ duodenarũ unciarum eſt & ſemunciæ) ſignari ſolitos. Cui conſequens eſt ut in libras ſingulas quadringentos nummos adnumerare debeamus: qua ratione tria nummûm millia, ſeptẽ libras & ſelibram conficiunt. Ita apud Tranquillum auri ad argentum analogia dimidio minor eſt, quàm eſſe ex Plinij lectione collegerim, & quarta parte minor quèm Pollux eſſe dixerit. Ita quicquid hactenus adſtruximus, corruat in ſeſe neceſſe eſt. Age, nonne Plinius quodam loco libri triceſimi tertij ita inquit, Miſcuit denario Triumuir Antonius ferrum. miſcuit æri falſæ monetæ. Alij è pondere ſubtrahũt,

cum

cum sit iustum LXXXIIII *è libris signari. Quo in loco notandum quod idem auctor inquit legem latam à Mario Gratidiano, ut ludus, id est schola Romæ instituere-*
Ludus probandi nomismatis. *tur probandi nomismatis, ut ægrè fallere possent adulteratores nummi. Igitur (inquit Plinius) ars facta denarios probare, tam iucunda è lege plebe, uti Mario Gratidiano uicatim totas statuas dicauerit. mirumq;, in hac artiũ sola, uitia discũtur, & falsum denarij spectatur exẽplar,*
Plinij locus. *pluribusq; ueris denarijs adulterinus emitur. Vbi tamen non iucunda è lege plebe, sed iucunda lege plebi lego, admonitus ab antiquis exemplaribus: alioquin absurda erit locutio. Sic suprà, non, miscuit æri falsæ monetæ: sed, miscentur æra. Verùm si hoc uerum est quod Plinius dixit, nos luculento errore lapsi sumus; uel Plutarchus potius & Appianus, cæteriq; qui centenos denarios in libra statuũt, cum Plinius eo minus sedecim statuerit, qui etiam libro sexto de publicano rubri maris loquens, qui ad Taprobanem tempestate delatus, percontanti Regi enarrauit Romanos & Cæsarem. Rex autem (inquit) mirum in modũ inter audita iustitiam Romanam suspexit, quòd pares pondere denarij essent in captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. & hoc maximè solicitatus ad amicitiam, Legatos misit. Hoc dictum Plinij pugnare uidetur cum eo quod idem ipse li.* XXXIII. *dixit de imminutione ponderis. Sed hoc Claudij tempore cõtigisse à Plinio dicitur. Et de denario dictum est, non de nummo aureo. Quare prius ad illud Tranquilli respondeo, & olim id potuisse, & hodie fieri posse, ut libra auri non pluris quàm septẽ libris & semisse argenti ueneat. Fac ut aurum obryzum decuplex quàm argentum fuerit purum, id quod Pollux inquit: potuit Cæsar aurum ex do-*

narijs

narijs templorum & priuatis expilationibus congeſtum, ita conflandum temperandumq; curaſſe: immo ut non hoc affectauerit Cæſar, potuit aurum ex omnibus notis conflatum ſimul & colliquefactum, ad eam indicaturam redijſſe, quæ uno quadrante à primaria diſtat. Id hodie noſtri duodeuicenarium uocant. Vaſa enim rarò ex auro tenuiſſimo & molliſſimo fiunt, ideo, quòd illud aurum uſuram non fert atq; attrectationem ſine magno intertrimento. Quare aurũ uaſcularium & uſuale, ferè uicenarium aurifices eſſe dicunt: quanquam & deterius multo reperitur, conſultò etiam temperatum, non modò fortuitum. Plerunq; tamen Pariſijs cælatores & incluſores in ſigillis & catellis ſpiriſq; & mundo muliebri, duoetuicenario utuntur, quod duodecima parte à puriſſimo diſtat. Eſt etiam in uſu undeuicenarium, quod coticulariũ uulgò uocant. Qui autem ſplendidiora geſtamina habere uolunt, auro nomiſmatico utuntur, quo aurei noſtri percuſſi ſunt: quorum legitima & iuſta nota uno tantum ceratio indicaturæ deficitur. Non pridem aurifices in aurcolis geſtaminibus ſolo undeuicenario utebantur, quod coticularium ideo uocatur, quòd infra eam notam aurum cælare lege municipali uetitum eſt. Superiores autem notæ nunc paſſim in officinarum uſu ſunt uſq; ad nomiſmaticam. Extant hodie nummi in Germania ſignati ex auro dodrantali, id eſt duodeuicenario, in quo quarta pars æris uel argenti mixta eſt. Viſuntur etiam hodie Philippei & Gulielmei ſiue Hilermei Hollandini ex auro ferè ſeptunciali, id eſt cui ſeſquiquadrans æris mixtus eſt, quos quindecim ceratijs temperatos appellant. Aurum primariũ æſtimatione quam nunc ſequimur, ualet in uncias (ut iam dictum eſt) ſenisdenis libris, & octonis ſolidis & ſemiſſe. Qua ratione

Aurum duodeuicenarium.

Aurum uicenarium.

Aurum duoetuicenarium.

Aurum undeuicenarium.

Coticularium aurum.

Philippei Gulielmei

ratione ceratium XIII ſolidis & octo denariolis ualet. Eſto igitur (uerbi gratia) proportio auri ad argentum, quæ eſt duodecim ad unum: hac ratione libra auri Romana duntaxat ſummæ notæ quaternis millibus & octingenis nummis uenalis eſſe debuit, & auri uicenarij quaternis millibus, & duodeuicenarij ternis millibus & ſexcenis. Eademq; ratio eſt in cæteris temperaturis, accedente decedenteq; ſemper auri portione pro eo quantũ eſt æris quod in auro remãſit. Fieri igitur potuit ut Cæſar aurum promercale tribus nummûm millibus in libras habuerit, tum ob auri abundantiam, tum ob craſſitudinem, etiam ut maiorem decupla proportionem auri ad argentũ ſtatuas. Chryſurgorum tamen placita auri appellatione non dignantur quod infra dodrantem deſcendit. Fortaſſe etiam ternis millibus pro quaternis apud Suetoniũ legitur. Mihi enim antiquum uidere non contigit, ſed eò ſuſpectos numeros habeo, quòd in Tyberio ita legitur, Corinthiorum autem uaſorum precia in immenſum excreuiſſe, trécſque mullos XXX millibus nummûm ueniſſe grauiter conqueſtus eſt. Si enim hoc uerum eſſet, quonam modo aut Plinius hoc tacuiſſet, qui prodigum appellat Aſinium Celerem quòd mullum unum Claudio principe octo millibus nummûm emerit: aut Iuuenalis, qui ſex millibus emptum mullum ſatyricè exclamauit? Præterea quis credat tres piſces, decem auri libris emptos? (tanti enim empti ſunt, ſi aurum tribus millibus uenijt) & piſces eos qui Plinio auctore binas libras ponderis rarò ad modum exuperant? Reſtat nunc ille ſcrupulus uel ſcopulus potius de denariorum numero in libra teſtimonio Plinij, contrà quàm toto hoc opere cenſuimus: quem ſi eximere uel amoliri quoquo modo poßim, rurſus ille alter exi

ter existet de millenis sestertijs quæ libro tertio de Institutione iuris à Iustiniano principe pro uno aureo accipiuntur, ut antea diximus. Equidem tot difficultatibus offensus, hanc nostram commentationẽ subinde interpellantibus, marinũ illũ deum Protei nomine à poëtis decantatum, retentare mihi uisus sum. Protei autem nomine uetustatem esse à priscis adumbratam in præsentia interpretabor. Etenim senex ille fingitur, ad id etiam nomine accommodato. Is cum omnia nouerit quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur: siquando è specu emergens, & in littore apricans, de rerum ueritate cõsulitur, omnia transformat sese in miracula rerum: nec prius in sese redire dicitur, quàm omni ope omnibusq; (ut aiunt) ungulis correptus, manibus uinclisq; tenetur. Nam sine ui non ulla præcepta dabit, neq; illum orando flectes: uim duram ac uincula capto inijcias necesse est, si ueritatis documentum ab eo elicere uelis. Hunc Proteum non modò ego nunc captare, sed etiam uincire iam uideor, necdum tamen satis arctis nexibus retinere. Siquidem ueritatem rerum nunc in uasto quodam sinu uetustatis abstrusam, nunc in mendis exemplarium uelut in alto quodam gurgite obscuritatis obrutam, in lucem ac solem elicere conor, haud intempestiuè, ut arbitror: quippe eo demum tempore, quo lingua Romana maiorum æqualiumq; nostrorũ diligentia propemodum reddita sibi creditur: ut si hæc ætas paucarum adhuc rerum caliginem dispulerit, prisca omnino lux orta nobis existimari possit. Veritatem igitur adhuc attigisse magis, atque etiam nunc palpare, quàm in potestate habere ipse mihi uideor. Idque adeò eò magis, quòd numerosa quædam cohors antiquorum scriptorum enarratrix ex aduerso stare mihi uidetur, et Proteum Proteus.

teum ipſum altrinſecus retentare. Proinde inſtaurato cõmentandi impetu, rurſus eodem incũbendum: quandoquidem fortè, ut ſpero, fortunata, ex alterius operis diuerticulo quod in manibus erat, in parergon huiuſcemodi trãſuerſum me rapuit impetus animi fortaſſe inconſultus. Verùm multitudine rerum obuiam ſeſe ingerẽte longiſſimè digreſſus, inſtitutum curſum quem magnopere urgebam, non modò differre (ut ſperaueram) ſed etiã deſtituere atque obliuiſci coactus ſum. Excreuit enim opus quadruplo iam amplius quàm pro deſtinatis modulis. In quo iam ipſe in altum iterum iterumq; raptus ſum, haud ſine quadam utique culpa, ut qui expanſis uelis peruicaciæ, in altum magis ac magis quo res cũq; tuliſſet, quàm in littus quoddam certum meditatus uela facerem. Quare ultro citroq; iactatus emanſiſſe tandem me ſenſi, cum cœlum undique & undique pontus eſſet. uidelicet in eo culpa fuit, quòd inexplorata improuiſaq; rei abſoluendæ difficultate, ſtrenuè magis quàm conſideratè has mihi uices depoposci. Cum enim hoc opus (ut ita loquar) menſes abhinc circiter decem locaretur, digito præcipitè ſublato me obſtrinxi. Itaque cum renunciare eam redemptionem nequeam, & prædes annotationes meas, & omnem induſtriam meam atq; etiam exiſtimationem dederim, & idẽtidem appeller ab ijs ad quos res emanauit, quaſi iam dies & ceſſerit & uenerit: omnino uetuſtati ipſi ut uenerãdæ quidem, ſic malignè ueritatem promenti, nec mihi unquã ueritatis diſpendio ſacroſanctæ, manus inijcienda nobis eſt. Quam enim interdum ueritatem ipſa ad manum etiam aſpiciendam porrexit, rurſus in tenebras ac caliginem condit: & cum rem profligatam ſperamus, & ad lucem nos peruenisſe, tum uariæ illudunt ſpecies: adeònunc in ſumma

manu

manu imponenda operisq; arduii colophone labor propè omnis effusus. Atqui certum est nobis nihil eorum quæ dicta sunt antea, interlinere, cum satis animaduersa sint, & comprobata. Quid igitur? Proteo uim adhibere tum quidem cum flecti oratione non poterit, & planè affirmare corrupta esse exemplaria, aut siquid eo facinorosius erit atque confidentius: cuius tamen inuidiam laudatis auctoribus summis amoliri à me possim, litiq; oppositis. Neque enim cum hoc cõmiserimus, nostrũ id exemplum erit, & magnos in hoc uiros crimineq; maiores imitabimur. Iam primum ad Iustiniani dictum satis iam responsum est. Centenarij etiã olim dicti sunt non qui centum sestertia possidebant, sed qui centũ millibus æris censi erant, ut ex Liuio apparet in classium descriptione, & ex Plin. lib. XXXIII. his uerbis, Maximus cẽsus CX millia assium fuit illo Rege, & ideo hæc prima classis. Quòd si lex Papia post nũmum argenteum signatũ lata sit, centenarij etiam dici potuerunt qui sestertia centum in censu habebant, quomodo ducenarij iudices dicti sunt Equites Romani, qui dimidiatum censum Equestrem habebant: de quibus Tranquillus in Augusto, Ad tres, inquit, iudicũ decurias quartam addidit, quæ ducenariorum uocaretur, iudicarentq; de leuioribus summis. Ii autem ius annulorum non habebant. Auctore Plinio his uerbis, Diuo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicũ in ferreo annulo fuit, ijq; non Equites, sed Iudices uocabantur. Vt autem pro mille sestertijs unus aureus haberetur, nulla auctoritate antiqua defendi potest. Etenim docuimus suprà aureũ unum pro centum sestertijs cessisse Galbæ tempore: qua ratione quinque millia sestertiũm in auri libra fuerunt. Et auri ad argẽtum proportio ea fuit, quæ est duodecim & semissis ad

Centenarij.

Ducenarij iudices.

unum. Reſtat locus ille Plinij de quatuor & octoginta denarijs, & alter lib. x x x v. longè nos retroagens, quo in loco ſic legitur, Timomachus Byzãtinus Cæſaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeã, ab eo in Veneris genitricis æde poſitas, octoginta talentis uenundatas. Talentum autem Atticum, ut ait Varro, ſedecim ſeſtertijs taxatur. Nos talentum Atticum ſexcentis coronatis taxauimus, & ſingula ſeſtertia quinis & uicenis. Qua ratione fit ut talentum quatuor & uiginti ſeſtertia ualeat, quod Plinius ſedecim ualuiſſe dicit. Ita fit ut aut in his uadis hærere neceſſe ſit atque conſeneſcere, aut aliquid non uulgare nec mediocre comminiſci: quandoquidem certum eſt retroactu nõ defungi. Quod ad prius igitur illud pertinet, Alij è pondere ſubtrahunt, cum ſit iuſtum L X X X I I I I *è libris ſignari: hoc affirmare non dubitauerim, quod Hermolaus in gloſſematis ſuis ſuſpicatus eſt, eo loco ubi talenti meminit, Plinium non* L X X X I I I I, *ſed* L X X X V I *ſcriptum reliquiſſe. Ita enim fateri ſcriptorum auctoritas cogit: cui ut adſtipulatur id quod apud Priſcianum legitur, libram duodenarum unciarum ſex & nonaginta drachmas habere, ita Plinianæ lectioni refragatur in libra eadem Romana denarios duos & ſeptuaginta fuiſſe. id enim ibidem legitur. Alioquin piaculi inſtar eſſe non putem Plinio in hoc non aſſentiri, qui de re nummaria, & auri argentiq; temperatura parum accuratè ſcripſit, nec pro eo quanta eius eſſe ſolet cæteris in rebus tradendis diligentia. Quod non magnopere mirandũ eſt. Quotus enim quiſq; hodie eorũ qui literas didicerunt, diſertus in ea re inuenitur, ut uel numerũ nummorũ in libram noſtram ſtatuere certò poſſit, nedũ rationem indicaturæ tenere? Nihil tamen de Plinio, id eſt de ingenio*

Rei nummariæ difficultas.

ingenio rerũ omniũ capaci, temere affirmare uelim, niſi aut eum non ſemper idem de eodem dixiſſe, aut (quod uerius eſt) corruptũ eius per multis in locis librum eſſe. Iam primũ libro XXI. Drachma (inquit) Attica (ferè enim Attica obſeruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus, eadẽq; ſex obolos pondere efficit. Nos autem ſuprà docuimus in ſcrupulo binos eſſe obolos, & in drachma terna ſcrupula: quod cum Plinij dicto cõgruit. Docuimus ex Plutarcho idem eſſe denariũ & drachmã. Si Plutarchi teſtimoniũ non ſatis eſt, audiamus Strabonem, qui libro quinto Geographiæ circa finem ſic inquit: Caſilinũ oppidũ ſitum eſt ad flumẽ Vulturnũ. In eo Prænestini uiri quingẽti & XL cum Annibale tunc florẽte uſqueadeo reſtitere, ut urgente fame medimnus frumenti ducentis drachmis ueniret, eo euentu, ut uẽditor fame mortuus ſit, emptor incolumis euaſerit. ὥσθ' ὑπὸ λιμῶ διακοσίων δραχμῶν πραθέντ@ μεδίμνο, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν, ἐσώθη δ' ὁ πριάμεν@. Valerius de hoc loquens lib. VII. non medimnũ ſed murẽ fuiſſe dicit, his uerbis, In illa obſidione & fide cũ trecẽti Prænestini permanerẽt, euênit ut quidã murem captũ ducentis potius denarijs uendere, quàm ipſe leniendæ famis gratia cõſumere mallet. Sed credo deorũ prouidentia effectũ, ut & uenditori & emptori quẽ uterq; merebatur exitũ attribuerint. Valerius denarios latinè dixit, quod Strabo græcè drachmas. Plinius VIII. nũmos ducentos dixit, non denarios. Veniſſe murem ducẽtis nummis Caſilinũ obſidente Annibale, eumq; qui uẽdiderat, fame interijſſe, emptorem uixiſſe, annales tradunt. Vſqueadeo uel uaria antiqui de re eadem tradiderunt, uel nummis apud Plinium pro denarijs legitur. Rurſus Plinius eodẽ in loco libri uiceſimiprimi, Mna, quã

noſtri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum. Idem *lib.* XII. *de thure loquens, Micas concuſſu eliſas mannam uocamus. etiam tamen inueniuntur guttæ quæ tertiam partem minæ, hoc eſt* XXXIX *denariorum pondus æquent. In uetuſto exemplari non* XXXIX, *ſed* XXIX, *id eſt undetriginta legitur. In duobus alijs manuſcriptis* XXVIII *legitur. Si* XXXIX *probamus, ut omnia impreſſa habent exemplaria, mina centum & decem & ſeptẽ denarios habet. ſi* XXIX, *ſeptẽ & octoginta. ſi* XXVIII, *quatuor & octoginta, & conuenit cum dicto Plinij lib.* XXXIII. *niſi quòd illic de libra dicitur, hic de mina: id quod ſi admittamus, Plinius ſecum ipſe pugnabit. Ad illud alterũ de talento Attico quod ex Varronis auctoritate à Plinio ſedecim ſeſtertijs taxatur, id eſt quadraginta libris, dico in antiquis omnibus codicibus nõ* XVI *ſeſtertijs legi, ſed ſedecim alijs: quod quo modo reſtituendum ſit, neſcio. Sed quàm dubia ſit fides numerorũ ſummarumq; in Plinio, & pecuniæ uocabulorum, multis iam exemplis docuimus: quibus tamen & unum aut alterum addemus ex eodẽ.* XXXV. *libro. Quo enim in loco de Parethonio loquitur, ſic habent impreſſi codices: Precium optimo in põdo ſex librarũ. ubi manuſcripti habẽt, Precium optimo in pondo* CXI *denarij. unus uetuſtiſſimus ſic, in pondo* CXI. *& denarij uerbum additum erat lectoris manu, &* C *loco deletili ſcriptum. Et paulo inferius de Vſta in impreſſis libris, Optima nunc Aſiatica habetur, precium eius in libras æris quini. In manu autem ſcriptis, pretium eius in libras* XVI *denarij. Et paulo ſuperius de* L. *Mummio, Nam cum in præda uendẽda Rex Attalus ſex millibus ſeſtertiũm emiſſet Ariſtidis tabulam Liberum patrem continentem, pretium miratus, ſuſpicatus ali*

pliniani numeri corruptiſſimi.

Locus Plin.

tas aliquid in ea uirtutis quod ipse nesciret, reuocauit tabulam, Attalo multum querente. In reliquis non sex millibus sester. sed sedecim libris legitur, pro sedecim talentis, ut arbitror. Græci enim sestertij uocabulum non nouerunt, & alioquin sex millia sestertiûm non erat precium quod Mummius Corintho expugnata miraretur, & ob id addictam tabulã reuocaret. Strabo lib. VIII. de Corinthi euersione loquens, hãc tabulam Romæ se uidisse affirmat in æde Cereris consecratam, opus omnino spectosum, propter quod etiã emanauit prouerbium apud Græcos, οὐδὲν πρὸς τὸν διόνυσον. id est, nihil ad Liberũ patrẽ. hoc est, nihil hoc præ Aristidis Libero patre. quod prouerbium usurpari solet quoties res impares cõponuntur. Talẽtum autẽ Atticũ nemo minus dixit esse LX minis centenarum drachmarũ, ut suprà docuimus. Suidas omnino LX minarum esse affirmat, & minas cẽtenarias esse. Quare apud Plinium sic fortasse legẽdum est, Talentũ autem Atticũ, ut ait Varro, denariorum VI millibus taxatur. Antiqui enim denarium X nota significabãt, ut suprà dictum est à nobis. Quod cum VI iunctũ, pro XVI exauditum est, & millibus pro sestertijs, quorum uerborũ cadẽ sæpe significatio est, ut ex præcedentibus apparet: ut cum centũ sestertia pro centum millibus sestertiûm dicunt. Hæc etsi abunde sufficiũt cum ijs quæ antea tot auctoritatibus auctorum comprobata sunt, hæsitatiunculam tamen manere scrupulosis mentibus nolo, Protogenisq; pictoris exemplo tabulas idẽtidem respectans, tollere manũ nequeo: urgeo memet ipse, scriptorumq; meorum calumniator fio, nec mihi satisfacio nisi omnia tam clara quàm lucem reddo. Itaque ut semel hãc disputationem finiam, recitanda sunt ea testimonia quæ controuersiam quamlibet ambiguam

οὐδὲν πρὸς τὸν διόνυσον.

Tollere manu de tabula nescire, uerbum est Plinianum lib. xxxv. & Ciceronianum in libro de Perfecto Oratore.

decernere ita poßint, ut ultrà referri quæstio nequeat. Iã primum (ut mittam quod apud Priscianum legitur, Senecam ad Nouatum scribentẽ, Talentum paruum Atticum dixisse quatuor & uiginti sestertiorũ fuisse, quæ sexaginta libras ualent) Plutarchus in Fabio, Progressus, inquit, Dictator ad plebem uouit, dijs omnia eius anni caprarum, ouium, suum, atq; boũ fœta, quæ Italiæ montes planitiesq; ac flumina pratáq; ea in regione educarent, se mactaturum fore, & trecenta triginta tria sestertia, totidemq; denarios pro Megalesiacis spectaculis faciendis, in impensam se collaturum, tertiamq; partem additurum. Hoc caput est octo myriades, & tria millia quingentæ octogintatres drachmæ, & oboli duo. Hæc uerba Plutarchi prius quã exemplar Græcũ legissem, quũ calculo prosequerer, nec numerus respondere ad rationem quam hactenus tenendã affirmaui, errore id factũ interpretis intellexi, qui quod transtulit, nõ percepit. id quod facilè calculo explanabitur. trecẽta sestertia septingentas ac quinquaginta libras ualẽt: & triginta tria sestertia, octoginta duas libras & selibram, quũ in singula sestertia dipondium & semissem intelligamus: fiũt hæc in summa octingenta triginta duo põdo & selibra. Si igitur in singula pondo centenas drachmas numeres, ideoq; eum numerũ centenario multiplices, facilè drachmas octoginta millia & ducentas in summa inuenies, & præterea pro selibra quinquaginta. huic summæ si pro trecentis triginta tribus denarijs totidẽ drachmas adieceris, fient in aßẽ octogintatria millia quingentæ octogintatres drachmæ. Huic iterum summæ si tertiã partẽ addideris, nescio quid summæ habiturus sis. Nõ enim id conuenit ut tertiam partem addas huius ingentis summæ, cum duo oboli tantum restent ex summa à

Plutar

Plutarcho posita. Si autem triẽtem adieceris, id est, duos obolos (denarius enim senis obolis constat) summa adamussim quadrabit. Interpres Plutarchi tritemorion, id est trientem, pro trito morio, id est, tertia parte, errore ductus accepit. Trientẽ enim Plutarchus pro triente denarij intelligi uoluit, non pro tertia parte summæ, θέας δὲ μεσικὰς καὶ θυμελικὰς ἄξειν ἀπὸ σεξδρσίων τελάκοντα τελῶν, καὶ δλωαείων τελακοσίων τελάκοντα τελῶν ἔτι τετημοείδι προσόντ&. Hoc ex Liuio probari potest libro secũdo de bello Punico, qui de Fabiano uoto loquẽs (in quo omnia ternario numero nuncupata sunt) ita post alia uerba subdit, Eiusdẽ rei causa ludi Magni uoti, æris CCCXXXIII. millibus, triente, præterea bubus trecentis. nisi tamen error est apud Liuium. Plutarchus alium auctorem secutus est. Liuius enim pro CCC. millibus nummûm, id est, totidem sestertijs, millia æris dicit, & de denarijs tacuit. Trientem autem tertiam partem Assis intellexit, qui genus nummi fuit, ut postea uidebitur. Satis tamen patet ex uerbis Plutarchi denariũ & drachmã pro eodem accipi, & centenos fuisse in libris. Suspicari quis posset apud Liuium locum esse mutilatum post uerbum millibus, itaq; restituendum, CCCXXXIII. mil. trecentis triginta tribus assibus, triente. Idem Liuius lib. VIII. de bello Macedonico de L. Scipione loquẽs, qui post triũphum Asiaticum accusantibus Tribunis peculatus dãnatus esse dicitur ob suppressam manubiarũ partẽ, De Scipione (inquit ille) iudicium factum, quò commodior pax Antiocho daretur, Scipionem sex millia põdo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse quàm in ærarium retulerat. Et paulo inferius de summa damnationis loquẽs, In L. Scipione malim equidem librarij mendum

Plutarchi locus.

Locus Liuij.

quàm mendaciũ ſcriptoris eſſe in ſumma auri atq; argẽti. Similius enim ueri eſt argenti quàm auri maius pondus fuiſſe, & potius quadragies quàm ducenties quadragies litẽ æſtimatã, eo magis, quòd tantæ ſummæ rationem etiã ab ipſo requiſitã Publio Scipione in Senatu tradunt: librumq; rationis eius cũ L. fratrem afferre iuſſiſſet, inſpectante Senatu ſuis ipſum manibus cõcerpſiſſe, indignatũ quòd cum bis millies in ærariũ retuliſſet, quadragies ab ſe ratio poſceretur. Hactenus Liuius Valerius lib. III. cap. VIII. ita ſcripſit: Cum à L. Scipione ex Antiochenſi pecunia ſeſter. quadragies ratio in curia repoſceretur. Sex millia põdo auri æſtimatione à nobis inſtituta ſexcenta ſeptuaginta quinq; millia ſolatorũ ualent, cũ in ſingula pondo, centum & duodecim aureos & ſemiſſem numeremus, id eſt, nouenos in uncias: & quadringenta octoginta argenti pondo, quatuor millia octingentos coronatos. Porrò ſi aureos ſolatos ad coronatos redigere uolumus, in ſingulos ſolatos deducere ſolidum & ſemiſſem oportebit. Sic enim ſingulas auri libras. centũ & duodecim ſolatis & ſemiſſe taxauimus, ut ſolati ſinguli triginta ſex ſolidis & ſemiſſe ualerẽt. quare ex ſexcẽtis ſeptuaginta quinq; millibus, decies centena & XII. millia quingẽti ſolidi decedant neceſſe eſt: quæ ſumma ad quinquaginta millia & ſexcentos uigintiquinq; francicos contracta, circiter undetriginta millia aureorũ coronatorũ ualet. Nihil enim refert exactè hoc colligere. fit ſumma ſeptingẽta & octo millia octingẽti aurei. Tãti æſtimamus peculatũ L. Scipioni obiectũ, & tamẽ lis æſtimata fuit ducenties quadragies ſeſtertiũ: quod nos æſtimare ſolemus ſexcẽta millia coronatorũ. Ita centũ & octo millia octingẽti exuberãt in priore ſumma, ſi tanti dãnatus eſt, quãta fuit

fuit petitio. Sed si decuplex tantũ fuit auri ad argentum proportio, ut Polluci credere nũc uelimus, sexta fere pars hinc decedere debet. Ego enim hoc aurũ ita æstimaui, ut auri libra paulo minus x ii. libris argenti ualuerit. Hæc sexta pars centũ decẽ & octo millia & paulo aliquid amplius efficit. Ad amussim autẽ quadrare numerus nõ potest propter auri ad argentũ analogiã hodiernã, quæ paulo minor est duodenaria, ut antea docuimus, & ego ita nũc deduxi quasi planè duodecuplex esset. Nõ dubito autem tãti Scipioni litẽ æstimatã esse, quantũ iudicatũ fuit eum auri atq; argenti interuertisse, id est, in lite æstimãda nihil ei remissum esse, sed iudices decuplicẽ æstimationem secutos, quæ cõmunis erat, præsertim in auro nõ planè obryzo. Hæc ratio etsi odiosa est propter supputandi tædiũ, eò tamẽ pertinet, ut intelligatur ducẽties & quadragies sestertiũ ingentẽ pecuniã fuisse, nec absurdã me rationẽ iniuisse in auri atq; argẽti æstimatione facienda.

Nunc uerò cõpendiariã rationẽ ineamus. Cẽties sestertium significat centies cẽtena millia nummûm, id est, centies ducenas & quinquagenas libras, quæ sint quinq; & uiginti millia pondo argẽti. Sic ducẽties & quadragies sestertium, sexaginta millia argenti pondo ualet. Huius decima pars est sex millia, & illa est proportio auri ad argentũ, ex Polluce. Quare ad nummũ ratio quadrabit, ut ducẽties & quadragies sestertiũ, id est, sexaginta millia pondo argenti, uel auri sex millia, sexcentis millibus aureorũ nostrorũ æstimari debeant, cum singulas libras denis aureis æstimare statuerim. id tantũ excurret, quod pro quadringẽtis octoginta libris argenti taxauimus, id est, quatuor millia & octingenti aurei. Intelligere autem debemus, uel argenti in lite æstimanda nullã habitam esse rationem

Animaduertendus locus.

rationem præut erat auri ſumma, uel annalium ſcriptores eam ſummã prætermiſiſſe, quæ extra rotundum numerum excurrebat. Parum enim expeditum erat ſic loqui, *ut dicerent ducẽties & quadragies ſemel & aliquot prætèrea ſeſtertijs litem ei æſtimatam.* Hoc autẽ ex eodem libro Liuij *confirmari poteſt: qui de conditionibus pacis Aetolis datæ ita inquit,* De pecuniæ *ſumma quam penderent, pẽſionibuſq; eius, nihil de eo quod cũ* COS. *cõuenerat, mutatũ.* Pro *argẽto ſi aurum dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decẽ aureus unus ualeret.* Et *intellige de nũmis Aſiaticis, nõ* Romanis, *quia aurei* Romani *duplici põdere quàm argẽtei erãt, ut antea dictum eſt, utpote didrachmi.* Hæc *ratio etſi pulchrè quadrare mihi uiſa eſt, ſola tamen nequit ita hominũ arbitriũ adſtringere, ut non liberè negare poſſint nos ad ueritatis ipſius (ut ita dicã) cubile peruenisſe, etiã ſi multa eius ueſtigia luculenta atq; expreſſa deprehendimus. Vlteriore igitur indagine lectorẽ eò perducemus, ubi uel ab inuito confeſſio exprimatur, ſe iam ueritatem non modò uidere, ſed etiam palpare.* Primus *locus eſt apud Demoſthenẽ in oratione quæ* Περὶ ἀφόβου *inſcribitur: in qua orator enumerãs fraudes tutorum ſuorũ, & oſtendere uolens tribus prope modum talentis uno nomine ſe ab eis circunſcriptum, ita inquit,* σκέψασθε τοίνυν ὅσον ἀργύριον ἔστι παρὰ τοὺς κλινοποιοὺς κλέπτουσι. τετταράκοντα μὲν μνᾶς αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον. δέκα δὲ ἐτῶν τὸ ἔργον αὐτῶν, δύο τάλαντα. δώδεκα γὰρ μνᾶς ἑκάστου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ πρόσοδον αὐτῶν ἐλάμβανον. *Conſiderate igitur quantam iſti pecuniã ex lecticarijs fabris interuertunt. primùm pro ſorte quadraginta minas pono, deinde pro quæſtu decennij eorũ opificij duo talenta. ſiquidẽ duodenas minas quotannis accipiebãt eius*

mercedis

mercedis nomine quam serui meruerunt. His uerbis appa-
ret decies duodenas minas duo talenta ualere: qua ratio-
ne sexaginta minæ cētenariæ talentū Atticū faciunt. Eo-
dem pertinet locus à nobis in primo libro citatus cum de
usuris centesimis loqueremur. His enim exēplis & alijs
permultis eiusdē orationis, quæ citare nunc longū esset,
planū fit, quicquid aliqui scripserint de mina Attica, mi-
nam tamen Atticam semper centenariam intelligi, & hu-
iusmodi minas sexaginta talentū efficere. Demosthenes
enim non modò Athenis & ad Athenienses orationē illā
habuit, sed etiam atticissimè locutus est, ut alibi in eadē,
ὅς τις γὰρ ὢν τεττάρων ταλάντων καὶ τετρακισχιλίων, τοῖς
μὲν τρία τάλαντα καὶ δισχιλίας δραχμὰς δέδωκε, τῷ δ' ἑβδομήκοντα μνᾶς καρπᾶσθαι, φανερὸν δή που πᾶσιν, ὅτι
ὢν ἀπὸ μικρᾶς οὐσίας, ἀλλὰ πολὺ μείονος ἢ διπλασίας ἧς ἐμοὶ
κατέλιπε, ταῦτα ἀφεῖλεν. Verba sunt Demosthenis argu-
mentantis ex uerbis testamenti patris sui quæ uerba sic
uerti latinè possunt, Qui enim ex quatuor talentis & tri
bus millibus, his quidē tria talenta & bis millena doti de-
dit, illi uerò septuaginta minarum usumfructum reliquit:
nimirum hunc clarum est apud omnes non à tenuibus for-
tunis ea legata decerpsisse, sed à summa altero tanto ma-
iore, atque eo etiā pleniore quàm mihi reliquerat. Quam
autem summam his uerbis orator intellexerit, ex narra-
tione eius orationis apparet, his uerbis, θηρίππίδη μὲν
ἔδωκεν ἐκ τῶν ἐμῶν ἑβδομήκοντα μνᾶς καρπώσασθαι τοσοῦτον χρόνον ἕως ἂν ἐγὼ ἀνὴρ εἶναι δοκιμασθείω: δημο
φῶντι δὲ τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ, καὶ δύο τάλαντα εὐθὺς ἔδωκεν ἔχειν. αὐτῷ δὲ τούτῳ τῷ μητέρα καὶ προῖκα ὀγδοήκοντα μνᾶς. Therippidæ quidem usumfructum ex bonis
meis septuaginta minarum dedit, quoad ego inter uiros

censerer

censerer, id est, quoad tutelæ meæ factus essem. Demophontem autẽ uoluit apud se sororem meã habere cũ duobus talentis. Huic autẽ ipsi qui cũ ago matrẽ meã uxorem ducendam cũ dote octoginta minarũ reliquit. Hactenus Demosthenes. Ex cuius uerbis intelligimus duo talenta & octoginta minas & septuaginta, id est, centũ & quinquaginta minas, tantum ualere, quantum quatuor talenta & ter millenas. ubi subintelligẽdũ drachmas, ut ex Græco apparet, propter quod millenas pro mille trãstuli. Sic fit ut talentũ sexaginta sit minarũ, & mina centum drachmarũ. Minã enim Atticã ad centum drachmas auxisse Solonẽ Plutarchus in eius uita tradidit, ut quæ Græci millia dicũt ex sua persona, drachmarũ semper intelligere debeamus. quod eò pertinet, quod legitur apud Plutarchum in Põpeio de uectigalibus Romani imperij, & in Antonio de decies sestertio, ubi interpretes male sestertios intellexerunt, ut suprà adnotauimus. Quàm multus autẽ Demosthenes in eo loquendi modo fuerit, licet ex eadem oratione perlecta intelligere, cuius loca uertere necesse nunc nõ habui. Alter est locus Ciceronis, ubi uelut cubile esse ipsius ueritatis quam quærimus, existimaui. Is est autẽ in oratione pro Rabyrio, in qua oratione de Gabinio loquẽs, qui ob Ptolemæi reductionẽ in Aegyptum, & peculatũ insignẽ in ea re admissum, decẽ millibus talentûm damnatus est, ita inquit, Redeo igitur ad crimen & accusationem tuam. quid uociferabare decẽ millia talenta Gabinio esse promissa? huic uidelicet perblandus reperiundus fuit qui hominem ut tu uis auarissimum exoraret. Sestertium bis millies, sed quadringenties magnopere contemneret. Ad intelligentiam horum uerborum hoc præfari habemus, Gabinium decẽ millibus talentûm damnatum

Locus Cicer.

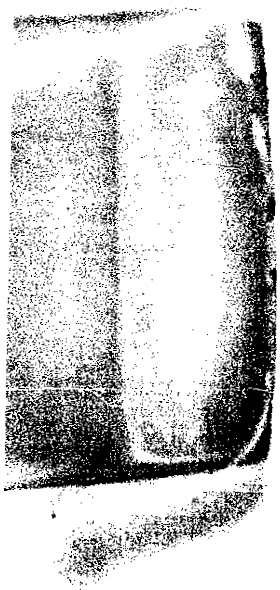
Gabinius X. M. talentorum damnatus.

damnatum, nec prædes tantæ summæ dare, nec ex bonis eius auctione addictis eam summã seruari potuisse. Quare cũ Rabyrius Posthumus eius criminis affinis uideretur, accusatus & ipse fuit, quasi impulsu eius Gabinius Ptolemæũ in regnum reduxisset, & quasi pars peculatus ad eum peruenisset: ut quod eius pecuniæ à Gabinio seruari non potuerat, à Rabyrio damnato exigeretur. Hũc igitur Cicero patrocinio suo defendit, cuius oratio & corrupta & mutilata lectitatur, nec eã in uetusto libro orationũ Ciceronis reperi. Ea autẽ uerba sic legẽda censeo. Quid uociferabare decem millia talentûm Gabinio esse promissa? huic uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu uis, auarissimum exoraret. Sestertiûm bis millies scilicet & quadringenties magnopere contemneret. Hoc sensu, Pugnat secum accusatio tua. tu Gabinium auarissimum hominẽ fuisse criminabaris, & ut regem reduceret, talentis decem millibus conductũ esse: nunc Rabyrij impulsu fecisse dicis ut regem deduceret, & ob id Rabyrium in crimen uocas. quo'nam modo cõuenit hominem auarissimũ (ut tu uis) Gabiniũ pollicitatione bis millies & quadringẽties sestertium adduci ad facinus nõ potuisse, nisi & suasore Rabyrio impelleretur? Cæterùm nos singula talenta sexcẽtis coronatis aureis, & sexaginta libris centenarijs æstimare instituimus: singulas autẽ libras denis aureis. sexagies enim deni aurei, sexcenti in summa fiunt. Hac ratione cẽtum talenta, sexaginta millia aureorum ualent, id est, centies sexcẽtos. Hæc summa decies multiplicata, sexcenta millia aureorum efficit: tot enim coronatorum millia, mille talentûm ualet. Sic fit ut decem millia talentûm, sexagies centena millia aureorũ ualeant, hoc est decies sexcẽta millia. Rursus æstimatione nost

ne noſtra quadringenties ſeſtertium, millies mille aureos noſtros ualet, hoc eſt decies centena millia. Qua ratione bis millies & quadringenties, ſexagies centena millia ualet. Et ita ad nummũ ſumma latina cũ ſumma græca conuenit, & eſt ea quam Græci Apartilogiã uocant. lingua noſtra uernacula latinæ linguæ imitatione rotundam rationem uocat. Horatius libro primo Epiſtolarum,

Apartilogia.

Mille talenta rotundentur, totidem altera, porrò
Tertia ſuccedant. De Gabinio & Ptolemæo Plutarchus in Antonio ſic inquit circa principium, *μετὰ ταῦτα γαβίνιον ὠθεῖ μυρίοις ταλάντοις πτολεμαίου πείθοντα καὶ εἰς αἴγυπτον ἅμα στρατεύειν ἀῶν.* id eſt, Deinde cũ Ptolemæus ſuadere cœpiſſet Gabinio, ut in Aegyptum ſecũ expeditionem ſuſciperet, pacta mercede talentorum decẽ millium. Qui locus latinè non eſt conuerſus in exemplaribus quæ uidi. ex quibus uerbis liquet id quod dictum eſt de decẽ millibus talentorum. Nego igitur quẽquam eſſe tam hæſitatorem, qui modò hæc uerba & ſupputationem intellexerit (quotus autẽ quiſq; etiam citra calculum non intelliget?) ut de hoc quod hactenus egimus, ultrà addubitare poſſit, id eſt, de ſeſtertiũm & talẽtorũ & reliquorum uerborum intellectu, & ſummarũ auri argentíque æſtimatione. Nam de auri proportione ad argentũ, nondum planè ſtatuo. Ita Proteus ille Logodædalus, id eſt, uerborum uarietate fallax, & diu exẽplarium mẽdis ueluti formarũ deſultoria uiciſſitudine ludificatus, in ſeſe tandẽ redijt, peruicaci noſtro propoſito uictus ueritatis inueſtigandæ. Exoratũ autẽ unumquẽq; lectorẽ uelim, aut certè candidiſſimum quenq;, mihi ut uitio ne uertatur quòd monumẽta antiquitatis hactenus ſancta atq; intacta, ipſe temerare auſus ſim, homo, ut inter literatos homines, nouus

Logodædalus Proteus.

nouus, nullisq; maiorũ imaginibus fretus atq; ſubnixus. A quo enim tandem literarũ ſtemma ingenijq; commendationẽ Francus homo duceret? tametſi in hodierna literarum claritate, nihil obſtat quo minus in poſterum nonnulli ubiq; gentiũ imagines ſibi gentilatesq; comparent, à quibus poſteritas fiduciam auctoritatẽq; uendicet. Quos etſi ipſos ingenio & doctrina longè me ſuperaturos non dubito, magni tamen meriti inſtar erit, unũ me ex ijs eſſe qui rei cõmendabilis exemplum patriæ prodiderunt. Cedere autem mihi in compenſationẽ id poſtulo, quòd immutata haud ita pridẽ quædam loca nunc ſibi reſtituerim, ut paria feciſſe iudicari poſsim cum eo, quod magnorum auctorum laudatione fretus atq; teſtimonio, cõmouere quædam non dubitaui trabali (ut aiunt) clauo fixa. Hæc & alia contra ius receptum nõ ſine exẽplo admiſſa, per Philologiæ numen multis hodie mortalibus uenerandũ, ignoſci ita mihi poſtulo, ſi etiam ſponſione perfunctus, corollarium non unũ aut alterũ, ſed multiplex addidero. Gellius li. v. noctiũ Atticarũ, Equus Alexandri Regis, & capite & nomine Bucephalas fuit. Emptum Chares ſcripſit talentis XIII. & Regi Philippo donatum. æris noſtri ſumma eſt ſeſtertia trecenta & XII. Hactenus Gellius. Talenta decem, ſex millia aureorũ ualent: & tria talenta, mille & octingentos: fiunt ſeptẽ millia octingenti aurei. Centũ ſeſtertia duobus millibus & quingẽtis ualẽt ea ratione qua in ſingula pondo denos aureos taxamus: ſic trecenta ſeſtertia, ſeptem millia & quingentos coronatos ualent, & XII. trecentos, hoc eſt triginta libras argenti. Quare ad nummum cõuenit inter utranq; ſummã. De hoc Plinius, Eidem Alexãdo & equi magna raritas contigit: Bucephalũ eũ uocauerũt, ſiue ab aſpectu toruo, ſiue

Gell. locus.

Bucephali pretium.

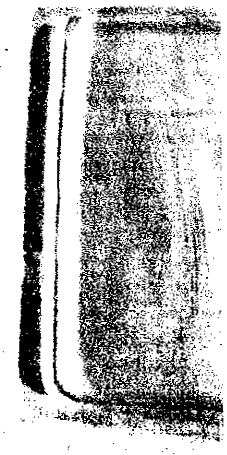
siue ab insigni taurini capitis armo impressi: sedecim talentis ferũt ex Philonici Pharsalij grege emptũ etiam tũ puero capto eius decore. Recte tamẽ apud Gelliũ XIII. legi ex Plutarcho patet in Alexandro, qui tredecim talentis à Philonico Thessalo emptum dicit, ut fortè apud Plinij locus. Pliniũ XVI. pro XIII. legatur. Idẽ Gellius lib. III. Aristotelem quoq; traditũ est libros pauculos Speusippi philosophi post mortem eius emisse talẽtis Atticis tribus. ea summa fit nũmi nostri duo & septuaginta millia. Hactenus Gellius. Nos diximus talentũ L X librarũ esse: qua ratione tria talenta, centũ ac nonaginta libras ualẽt: qui numerus ex duobus & septuaginta millibus cõfit, si in singula millia, bina pondo & selibram numeremus. Rursus tria talẽta, mille & octingẽtis aureis æstimatione nostra ualuerũt, & eadẽ summa cõficitur ex septuaginta duobus sestertijs, si sestertia singula, quinq; & uiginti aureis æstimentur. Quare planũ facimus & talenta nos & sestertia iusta æstimatione perpẽdisse. Apud eundẽ Gelliũ lib. I. Gell. locus. emendandũ unũ uerbũ huic dicto contrariũ, ubi de Laide scorto Corinthio loquitur. Ad hãc, inquit, Demosthenes clanculum adit, & ut sui copiã faceret petit: at Lais myrias drachmas, id est, decẽ drachmarũ millia posçit. hoc facit nũmi nostratis denariûm decẽ millia. Tali petulantia mulieris, atq; pecuniæ magnitudine ictus expauidusq; Demosthenes, auertit iter: & discedẽs, Ego (inquit) pœnitere tanti nõ emo. Sed græca ipsa quæ fertur dixisse, lepidiora sunt, ἐγὼ οὐδαμοῦ (inquit) μετανοέω ἀργαχμῶν μεταμέλεσθαι, id est, nõ emo centum sestertijs pœnitentiam. Ex his uerbis testimonium locupletissimum habemus auctoris antiqui, qui Hadriani principis temporibus scripsit, drachmam & denariũ eodẽ pondere fuisse, sed quòd

Laidis meretricis petulantia.

decem

decem millia denariorũ centũ ſeſtertijs ualuerint, falſum eſt. tantũ enim quadraginta ualent. minis ergo nõ ſeſtertijs legendũ eſt. Athenæus *lib.* 1111. Dipnoſophiſtarum, Ὁ δὲ μέγας ἀλέξανδρος δειπνῶν ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων, ὡς ἱστορεῖ Ἔφιππος ὁ Ὀλύνθιος ἐν τῷ περὶ Ἀλεξάνδρου τῆς ἀφανίσεως μεταλλαγῆς, ἀνήλισκε δὲ ἡμέρας μιᾶς ἑκατὸν, δειπνούντων ἴσως ἑξήκοντα ἢ ἑβδομήκοντα φίλων. ὁ δὲ τῶν Περσῶν βασιλεὺς, ὥς φησι Κτησίας ὁ Κνίδιος ἐν τοῖς περσικοῖς, ἑδείπνει μετὰ ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων, καὶ ἀνηλίσκετο εἰς τὸ δεῖπνον τάλαντα τετρακόσια. γίνεται δὲ ταῦτα Ἰταλικῆ νομίσματος ἐν μυριάσι διακοσίαις τεσσαράκοντα· αὗται δὲ εἰς μυρίους πεντακισχιλίους μερίζόμεναι, ἑκάστῳ ἀνδρὶ γίνονται ἀνὰ ἑκατὸν ἑξήκοντα Ἰταλικῆ νομίσματος, ὡς εἰς ἴσον καθίστασθαι τῷ τε Ἀλεξάνδρου ἀναλώματι, ἑκατὸν γὰρ μνᾶς ἀνήλισκεν ὡς Ἔφιππος ἱστόρησεν. Magnus autẽ (inquit) Alexander cœnans ſemper & ubiq; cũ amicis, ut Ephippus Olynthius in eo uolumine prodidit quod de Alexandri obitu & Ephæſtionis ſcripſit, cẽtenas minas in dies expẽſas cœnæ ferebat, cum ad ſexagenos, aut ſummũ ſeptuagenos ad cœnã adhiberet. At uerò Perſarũ Rex, ut auctores ſunt Cteſias & Dinon in hiſtorijs Perſicis, ad cœnam ſuã quindecim hominum millia accipiebat, in easq; cœnas quadringenta talenta expẽſabat. Fiunt hæc Italico nomiſmate myriades ducẽtæ & quadraginta. Porrò hæ in quidecim millia hominum diſtributæ, fiunt in ſingulos centum & ſexaginta Italici nomiſmatis. Quare hic ſumptus ſuperiorem illum Alexandrinam æquat quippe cum Alexander centenas minas in dies expẽderet. Hæc uerba Athenæi cũ ad calculum reuocarẽ, ſic rationem inibã: ducẽtæ & quadraginta myriades, id eſt, ducenties & quadragies dena millia,

Hic locus colophonem & coronidem diſputationi imponit.

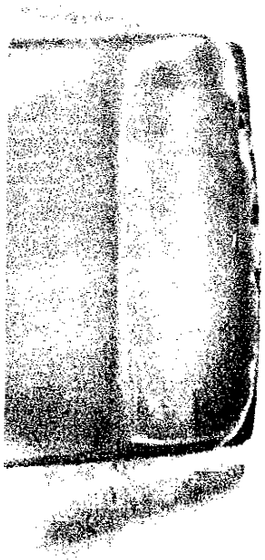
Conuiuæ Alexandri & Perſarum Regum.

more Romano uiciesquater centena millia dicuntur. Cũ igitur compẽdio ſermonis quater & uicies ſeſtertiũ dici ſoleat ab antiquis, ut nos in ſuperioribus docuimus: ſi nũmos hic ſeſtertios intelligamus, & ad aureos noſtros redigamus, fient ſexaginta millia coronatorum, id eſt, duplex cenſus Senatorius. At quadringenta talenta more à nobis inſtituto æſtimata, fiunt ducenta & quadraginta millia coronatorũ, cum centũ talenta ſexagenis millibus ſemper antea æſtimauerim. Quare talentorũ æſtimatio quadruplex erit nomiſmatis Italici cõtra ſententiã Athenæi, qui ignorare hoc nõ potuit, cũ Romæ ſub Hadriano ſcripſerit, ut ex lectione eius intelligimus. Quòd ſi ut antea apud Plutarchum fecimus, non ſeſtertios nummos, ſed denarios, id eſt, drachmas intelligamus, ut mos Græcorum poſtulat, ſumma ad nummũ quadrabit. Sexaginta enim aureorũ millia quater multiplicata, ducẽta & quadraginta millia fient: & quater & uicies ſeſtertiũ, nonagies ſexies ſeſtertium fiet: cum ſinguli denarij quaternos nummos ualeant. Græci enim uidẽtes denarios Romanos æquales eſſe ſuis drachmis, cum myriadas dicerent, denariorum intelligi uolebant, quandoquidẽ ſic Attici numerabant, quos alij omnes ſecuti ſunt ſcriptores. Hic locus colophonem (ut aiunt) diſputationi noſtræ demonſtrationibuſq; imponit. Age exigamus rem ad calculum. ducentæ & quadraginta myriades drachmarum uel denariorum, id eſt, uiciesquater centena millia, ad minas contractæ centenarias, quatuor & uiginti millia fiunt, id eſt, quadringenties ſexagenæ minæ: at eandem ſummam quadringenta talenta ſexagenaria efficiunt. ita ratio conuenit. Alioquin ſi nũmos ſeſtertios aliquis improbior Athenæum intellexiſſe dixerit, talentum Atticum quindecim

neceſſ

necessariò minarum erit: quod nemo unquã scripsit. Nũc pergamus porrò, & quatuor & uiginti millia minarum in quindecim millia conuiuarum diuidamus, fient in capita sesquimina & denæ drachmæ: utpote cum quindecies millies sesquimina, uicenabina millia & quingenas efficiat. Ita restant mille & quingentæ minæ ex numero supradicto, quæ centena quinquagena millia denariorũ ualent, in quindecim partes diuidenda propter quindecim cœnantium millia. Atqui numerus hic partiens denarius est numerus, cum in centũ & quinquaginta millibus, decies quindecim millia inueniãtur, & deciesquinquies decem millia. ita fit ut in singula millia cõuiuarũ, dena millia denariorũ accedant, & in singula capita denarij deni. sic fiunt centeni & sexageni denarij in capita, id quod Athenæus dixit. Et totidem denarios nos sedecim aureis nostris æstimare instituimus: qui numerus si per numerũ conuiuarũ multiplicetur, ut quindecies senadena millia, uel sedecies quinadena millia multiplicemus: fient ducena quadragena aureorum millia, quanti quadringena talenta æstimanda contendimus. Porrò cùm Alexander in sexaginta conuiuas centenas minas impẽderet, id est, dena denariorũ millia, hac ratione in capita sesquiminã & sextantẽ minæ cõsumebat, hoc est, centum & sexaginta sex denarios & bessem, quæ summa sex denarijs in capita excedit. Quòd si in septuaginta cõuiuas rationẽ ineamus, in capita singula minus erit sesquimina. Ita obiter locũ Athenæi explicuimus, & extremã manũ operi addidimus, quod ad hoc quidẽ pertinet. Plutarchus in Antonio de Curione & Antonio loquẽs sic inquit, Ex quibus sumptibus grande æs alienũ ei, maiusq; quàm pro ætate conflatũ est, ducentorum quinquaginta talentorum. Hæc

ſumma ad nomiſma noſtrum reducta æſtimatione à me inſtituta, cẽtum & quinquaginta millia aureorũ noſtrorum efficit, cum talentũ aureos ſexcentos, & centum talenta centies ſexcentos ualeant, hoc eſt ſexaginta millia. Audiamus igitur nũc Ciceronẽ Philipp. 11. qui Antoniũ increpans cõtumelioſa oratione, ita inquit, Tenes'ne memoria, prætextatum te decoxiſſe? Et paulò pòſt, Recordare tempus illud cũ pater Curio mœrẽs iacebat in lecto, filius ſe ad pedes meos proſternens, lachrymans te mihi commendabat: orabat ut te contra ſuũ patrem ſi ſexagies ſeſtertium peteret, defenderẽ. Tantum enim pro te interceſſiſſe dicebat. Hactenus Cicero. De hac interceſſione Plutarchus ibidem meminit his uerbis, Pro quibus CCL. talentis cùm interceſſiſſet Curio, pater id ægrè ferens, domo ſua expulit Antonium. Cum decies ſeſtertium à me quinq; & uiginti millibus aureorũ ſæpe ſit æſtimatũ, in promptu eſt ſexagies ſeſtertium centũ & quinquaginta millia ualere, & ita utrãq; ſummam ad nummum cõgruere apud Ciceronẽ & Plutarchum. Idẽ Plutarchus in Antonio, Calphurniam Cæſaris uxorẽ tradit apud Antoniũ bonam partem pecuniarũ depoſuiſſe, quarũ ſumma fuit ad quatuor millia talentorũ. At in uita Ciceronis idẽ auctor ſcribit inimicitias inter Antonium & Octauiũ ortas ob pecuniam Cæſaris auunculi eius ab Antonio interuerſam. Ab eo enim repetebat (inquit) Cæſar iunior ducentas quinquaginta myriadas. Hoc latinè dici debet ducenties quinquagies centena millia drachmarum, hoc eſt millies centena millia nummûm, uel loquendi compendio. millies ſeſtertium: quod nos æſtimare ſolemus uicieſquinquies centenis millibus aureorum coronatorum. At mille talenta, ſexcentis millibus aureorum à nobis æſtimata

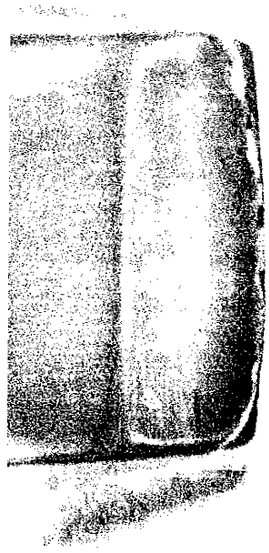

ſunt

sunt. Quo fit ut quatuor millia, quater & uicies centenis millibus aureorum ualeant. Quare summæ ambæ quadrabunt, si tantum hoc animaduertamus, Plutarchũ excurrentem numerum talentorũ (qui sunt ferè centum & quinquaginta sex) addere quatuor millibus neglexisse. Sed ne mirum aut incredibile potius uideatur tanti cœnas Persicas constare Regibus potuisse, hic mihi in mentem uenit ut addercm id quod memoriæ proditum est de uasis & supellectile & instrumento (ut ita dicã) luxuriæ Persicæ. Post uictum igitur Dariũ apud Issum in Cilicia, cum Alexander Darium fugiẽtem secuturus, Parmenionem Damascum misisset, ubi ueluti sedem eius belli Darius esse statuerat, cõportatis illuc pecunijs, omniq; splendore instrumenti uiatorij tam regij quàm procerũ: Damasco iam in potestatem redacta, Parmenio ad Regem Alexandrũ scribens de thesauris repertis, & impedimentorũ copias enumerans, inter alia luxus castrensis ministeriũ hoc catalogo recensuit, παλλακίδας εὕρον μυσοργὸς τ βασιλέως χιακοσίας εἰκοσιεννέα, ἄνδρας στεφανοπλόκους ἑξ ἡ τεσσαράκοντα, ὀψοποιὸς διακοσίους ἑβδομήκοντα ἑπτά, χυτρεψὸς εἰκοσιεννέα, γαλακτουργὸς ζεῖς καὶ δέκα, τοῦσμαζοποιὸς ἑπτὰ ἡ δέκα, οἰνοχόους ἑβδομήκοντα, μυροποιὸς τεσσαράκοντα. *Pallacas (inquit) inueni canẽdi peritas, & musicæ uariæ artifices, ad Regis oblectationẽ intẽtas, numero trecẽtas undetriginta. uiros coronamẽtorũ artifices sex et* XL. *coquos ducẽtos & septuaginta septẽ. figulos ad culinariũ instrumẽtũ in castris fingẽdũ undetriginta. lactarios pistores* XIII. *potionũ tẽperatores cõcinnatoresq; liquorũ decẽ & septẽ: & præter hos, homines septuaginta qui à sacellãdis uinis erãt Regi, & colo cõdiendis. unguẽtarios insuper quadraginta. Si tantus*

Luxus [illegible] Persarũ R[illegible]is.

tus igitur ſplendor fuit, tamq; copioſus in ſtatiuis & caſtris apparatus, quãtum concipere animo poſſumus eum fuiſſe apparatum qui Babylone aut Suſis aut Perſepoli fuit? Hoc igitur tandẽ cõfecto, quod uix abſolui poſſe ſperabamus, uideamus quonam modo intelligi poßit id quod apud Plutarchum legitur de tertio Põpeij triumpho loquentem, quem de Aſia ſubacta egiſſe dicitur. Ex præno tatis (inquit) literis clarè cognoſcebatur ex quo genere gentiũ triumpharet. Erant quippe regiones hæ, Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Meſopotamia. Præterea ij qui circa Phœniciam & Palæſtinen incolunt, Iudæi, Arabes. Piratarũ etiã quotquot genera terra mariq; debellata erãt. Inter hæc notabantur caſtella haud pauciora quàm mille capta, ciuitates ferme noningentæ, Piraticæ naues octingentæ: urbes colonijs Romanis habitatas eſſe undequadraginta. His quoq; addebatur uniuerſa Romanæ urbis tributa ante id bellũ quinquagies decies centena millia fuiſſe: cũ ijs uerò quæ Populo Romano ipſe quæſiuit, octuagies quinques decies cẽtena millia. In ærarium præterea uaſa aurũ argentũq; ſignatum ad uiginti millia talentorum, præter ea quæ militibus diuiſa ſunt, quorum qui minimũ accepit, mille & quingẽtos æris tulit. Hæc uerba ſignificant tributa Populi Romani ante Mithridatem uictum, quingẽties ſeſtertium fuiſſe: & ex tertia expeditione Pompeij trecẽties quinquagies acceſſionis factũ eſſe. Hæc ſumma ære noſtro uicies ſemel centena & uigintiquinq; millia aureorum ualet. Intra quam ſummam ſi coarctare uelimus imperij Romani redditum, ridebimur ab ijs qui nouerunt regni noſtri tributa. Quo anno hæc prodidi, princeps noſter tantam ferme

Summa tributorum Po. Romani ex Plutarcho.

Redditus regni Franciæ.

pecun

pecuniam ex ditione Gallica percepit. Quod ne comminiſci uidear, ſcire licet apud nos tria eſſe penſitationum genera ex quibus ærarium noſtrũ conſtat, Canonem, Oblationem, & Indictionem. In Canone cenſentur ea quæ ſceptris ita hærent, ut cum ſceptris nata, nec ſine ijs interitura uideãtur, qualia ſunt portoria, & iſagogica uel exagogica quæ in introitu uel exitu urbium uel locorum aliorum penſitantur. Et in uniuerſum uectigalia quæ multis nominibus accepta referũtur in ratiocinijs principalibus, & poſſeßiones prædiaq; quorum etiam mancipium proprium eſt diadematis Francici, nec in commercio hominũ eſſe putatur, duntaxat ut perpetuò emancipari ipſæ poſſeßiones poßint. Huc accedunt regaliorum clientelarũq; iura, id eſt iura quædam certarum perceptionum in eas poſſeßiones adſcripta, quæ in fide ſunt diadematis. Accedunt & commiſſa omnia, & aduentitia quæ aſſertorem non habent, Albana uulgo dicũtur, adeſpota à Græcis appellantur, quæ aſſertorem nullum atq; uindicem habent, ob idq; in fiſcum cedunt. Strabo libro decimoſeptimo de Aegypto loquens, ἄλλ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τὰ ἀδέσποτα καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτοντων ἀφαλόντων ἐξέτασίς ἐστιν. Eodem pertinẽt uno uerbo omnia in fiſcum cedentia, ut caducorum iura in externorũ hominum hæreditates, qui quidem ius ciuilitatis, aut prouinciæ à principe nõ impetrarint. In ſecundo genere ſunt quæ Oblationes dicuntur, uiceſima, & octaua, & quarta in quibuſdam locis, in res promercales ſtatutæ, & ſalarium uectigal, & exoticum, omnia à popularibus olim principibus delata: unde nomen Oblatio apud priſcos accepit. Horum duorum generum ut æſtimationem certam facere nequeo, ſic ad ſexcenta aureorum millia, hoc nomi-

Canon.

Regalia.

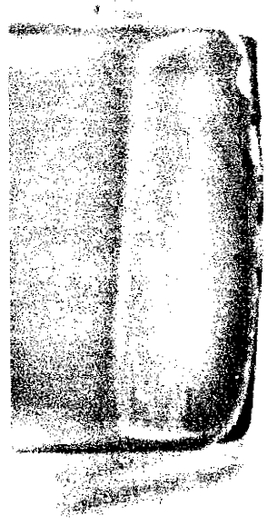
Albana, adeſpota.

Oblationes.

ne accepta referri haud incerta ratiocinatione colligo.

Indictio. Tertium genus Indictio appellatur. hoc caput statam plerunque habet summam paulo plus octingena & quinquagena aureorum millia, ita ut urbes insignes stipendiariæ non sint. Indictio ob id appellata, quòd anniuersarijs diplomatis indicitur. Ex quo tamen trans Alpes res gessimus, accessionibus quas superindictiones appellant, idẽtidem aucta est. Sic enim sunt Galli homines, ut prout quidque principi aut collibuit, aut collibuisse dictitetur, id per inde ius fasque esse credatur: omniũ haud dubiè mortaliũ, qui quidem Barbari non sint, maximè (ut græcè dicitur) Pitharchici, id est principalibus edictis æquo animo obsequentes, nec ideo tamen minus libertatem loquendi uiuendiq; usurpantes, principibus etiam haud inuitis. Sic enim fert huius regni genius, nobis à Deo omnipotente Christianissimi nominis (ut arbitror) commendatione cõcessus, ut & obsequiosa alacritate seruiamus, & qui nobis imperant, liberos nos esse non nolint. Verùm quo anno hæc prodidi, uno edicto princeps ter & tricies centena millia Francicorum imperauit. Quibus accedit haud contemnenda summa quam cuiusuis non est intelligere. Neoterico enim inuento hominum in æraria officina perpolitorum factum est, ut dies pensitationum ita cedant, ut insequẽtis anni quadrans primus in ultimũ præcedẽtis incurrat, sicq; quinq; quadrãtes in uno asse reperiãtur. Nouo etiã aucupio trientes ex quadrãtibus facti, quò perplexioribus imolucris res argentaria intricaretur. Hoc nomine dicere possem quãtũ accessionis hoc biẽnio factũ sit, populo ita deuorãte strophas argẽtarias, ut nihil nõ concoxerit: id quod eò pertinet, quod dixi de æquanimitate populi in accipiẽdis obeũdisq; imperijs. In quo utinã etiã

Superindictiones. Pitharchici Franci.

felicita

felicitatẽ ſuam ac benignitatem diuinam principes agnoſcerent: nec fallere nos ij homines exiſtimarent, qui huiuſcemodi commentis deũ & ſuperos omneis aut accõmodare conniuentiã, aut arridere credũt. Verùm ut ad rem redeamus, hoc affirmare auſim, Indictionum capiti principẽ quo anno hæc prodidi, non minus acceptũ retuliſſe, ſupputata cum ſorte ſupradicta repræſentatione, quàm quanta ſit æſtimatio illa ſupradicta octingenties ſeſtertij. Quare apud Plutarchum legẽdum antea putabam, quinquagies decies centena millia drachmarum. Græci enim numquam per ſeſtertiũm millia numeros colligere ſolẽt, ſed per myriadas chiliadaſq; drachmarũ, ut non ſemel antè diximus. Nunc autem quod antea conijciebam, certò ac non dubiè opinor, ut paulò pòſt oſtendam. hac uerò ratione ſumma illa redditus Romani quadruplicato augetur, & ſit ter nullies & quadringenties ſeſtertium, id eſt octogies quinquies centena millia aureorũ noſtrorũ. Summa autem pecuniæ in ærarium relatæ ab eodem Pompeio, ſit cẽties & uicies centena millia aureorum, quod nos duodecies millies mille aureos lingua uernacula dicimus: Græci mille ac ducentas myriadas appellant. Myrias enim numerum decies millenariũ ſignificat. Quòd ſi præter hoc æſtimemus in capita ſingula militũ ſeſquilibrã argẽti, id eſt mille & quingẽtos æris, æſtimatio in immẽſum abibit: & tamen corruptũ id eſſe apud Plutarchum interpretis culpa facilè oſtẽdemus ex Appiano, qui in eo libro qui Mithridaticus dicitur, de hoc loquens ita inquit, Finiente hyeme Pompeius præmia militibus exhibuit, uiritim mille & quingentas drachmas Atticas, ducibus eorum condigna pariter impẽdit, quorum ſumma decies ſexagies mille talenta attigiſſe creditur. Vbi legendum, Quarũ ſummam aiunt

Plutarchi locus.

Summa pecuniæ a Pompeio in ærarium illatæ triumpho Mithridatico.

aiunt fuisse talenta sedecim millia, uel decem & sex millia. καθ' ἕκαστον ἄνδρα χιλίας τριακοσίας ἀτελεῖς, καὶ τοῖς ἡγεμόσιν αὐτῶν ἀνάλογον. & ducibus eorũ proportione, καὶ φασὶ γενέσθαι τάλαντα μύρια ἑξακισχίλια. Huiusmodi corruptos numeros nõ semel apud eum auctorem latinum factum offendi: sed ex his uerbis intelligimus non mille & quingẽtos æris, ut interpres existimauit, sed mille & quingentas drachmas, id est denas quinas libras argenti, hoc est centenos quinquagenos aureos singulis militibus datos. Ex Plutarcho autẽ ipso Græco, qui post alteram etiam libri huius editionem ad nos peruenit, error interpretis ipsius Plutarchi manifestus est. sic enim in eo loco historiæ legitur, πρὸς δὲ τούτοις ἔφραζε διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι τριακισχίλιαι μὲν μυριάδες ἐκ τῶν τελῶν ὑπῆρχον, ἐκ ὧν αὐτὸς προσεκτήσατο τῇ πόλει, μυριάδας ἑκατακισχιλίας τριακοσίας λαμβάνουσιν. Et paulò pòst, τῶν δὲ στρατιωτῶν ὁ τοὐλάχιστον αἴρων ἥμισυ λόγου, δραχμὰς εἴληφε χιλίας τριακοσίας. Ex quibus apparet interpretem nummos sestertios uel asses pro drachmis intellexisse, errore luculẽto, qui etiã tributa pro uectigalibus trãstulit. Plutarchus enim ijs summis uectigalia, id est τέλη, non tributa, id est φόρους significasse mihi uidetur. Quòd autem Plutarchus quinque millia myriadum scripsit, quingentics centena millia latinè uerti debuit, uel quingenties sestertium, si quidem sestertios nummos intelligi uolebat. Et secundo loco octingenties quinquagies. Verùm quoniam Plutarchus more Græcorũ scripsit, summa quadruplicato excrescit, & fit ter millies & quadringẽties centena millia nummûm, uel ter millies quadringenties sestertium. Plutarchi autẽ uerba sic uerti ad uerbũ possunt: Ex ijs uerò quæ ipse ciuitati Romanæ iam quæsitis addi-

Vectigalia Tributa.

dit

dit, Romanos capere quotannis octo millia & quingentas myriadas drachmarũ. Sic ſuperior ſumma quaternario multiplicata, efficit ter millies & quadringẽties centena millia. Plin. lib. XXXVII. hunc triumphum magnificè deſcripſit, ſed adeò corruptus ad nos peruenit, ut ſatis habuerim locum notare, quem tranſcribere non poteram. Qui tamen locum illum legerit, Plutarchũ mirabitur uiginti tantum millibus talentûm æſtimaſſe prædam in ærarium illatã. Apud Plinium in eius triumphi deſcriptione ad ultimũ ita legitur in codicibus omnibus impreſſis, Cætera triumphi eiuſdem quàm ueriſſimè ſubiiciam. Reip. datum mille talentûm, Legatis & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, ſeſtertia bina millia: commilitibus ſingulis quinquaginta. Hoc prorſus non conuenit nec cum Appiano, nec cum Plutarcho. bina enim millia ſeſtertiũm quinas libras argenti ualent, & quinquaginta ſeſtertij uiginti drachmas. Præterea quis credat Plinium poſt bina millia dixiſſe quinquaginta? ſaltem quinquagena emendatores ſcriberẽt. In antiquis quos uidi, ſic legitur, Cætera triumphi eiuſdẽ quàm uirilia. Reip. & Quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, datum mille talentûm: militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiũ. Et hactenus legitur. Fortaſſe autẽ ſic legi debet, Cætera triũphi eiuſdem quàm uirilia (ut hoc referatur ad ſuperiora, in quibus Plinius mollitiem & delicias reprehendit) præfectis & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, datum mille talentûm, militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiũm, comitibus ſingulis quinquagena. Vt intelligamus comites, eos qui ſponte Põpeiũ ſecuti ſunt. Sena millia ſeſtertiũ, millenas & quinquagenas drachmas ſignificant, quod conuenit cum ſupradictis. Quapropter admirari ſubit uel emendatorum licentiam, uel

Cap. 2.

Plinij loco ſit.

uel librariorum incuriam, qui hunc locũ ita corruperunt: ex quo coniecturam in uniuersam Plinij emendationem facere licet. Appianus auctor est, in exercitu Pompeij ab initio statim peditum uiginti millia, & equitum quatuor fuisse: & legatos ei quinque & uiginti à Senatu decretos. Vt ergo in singulos pedites mille & quingẽtas drachmas dederit, & tria millia in equites (sic enim fieri solitum, ut equites uel duplex uel triplex donatiuum acciperent, & duplex Centuriones) Pompeius ultra mille talenta legatis & Præfectis data, non potuit minoris quadringentis & uiginti millibus argenti libris defungi. Fiunt in summa cum mille talentis quadringenta octoginta millia pondo, quæ ære nostro duodequinquagies centenis millibus aureorum æstimantur. In singula enim pondo, denos aureos numeramus. Atque in hoc rationem nullam habeo centurionatus, nec auxiliaris militis, & euocati, & prouinciatim collecti. Appianus Latinus (ut diximus) summas argenti nõ modò incredibiles, sed etiam absurdas refert: apud quem legitur, in eam largitionem Pompeium decies sexagies mille talẽta impendisse. Ego autem interpretem nõ sexagies decies, sed decies & sexies scripsisse puto, pro sedecim talẽtorum millibus, quæ ære nostro sexies et nonagies cẽtena millia aureorũ dici possũt. Hoc donatiuũ Põpeianũ nõ modò credibile, sed etiã contemnendũ nec memorabile fecerũt illa quæ postea secuta sunt donatiua, ad bella ciuilia legiones auctorantia; ut posthac ostẽdemus. Nũc uerò si Romani imperij magnitudinẽ nõ dico ostendere, sed argumentis tantũ conijciendam relinquere uelim, longus de integro instaurandus erit sermo. Plinius libro septimo de trophæis triumphisq; Põpeianis loquens ita inquit, Triũphi uerò quẽ deduxit Põpeius ad

App locus.

Magnitudo Romani Imperij.

tertium

tertiũ Calen. Octobris, præfatio hæc fuit, Cum oram maritimã à prædonibus liberasset, & imperiũ maris Populo Romano restituisset, ex Asia, Põto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia insula, Creta, Basternis. & super hæc de Regibus Mithridate atq; Tigrane triumphauit. Summa summarũ in illo gloria fuit, ut ipse in cõcione dixit cũ de rebus suis differeret, Asiam ultimã prouinciarũ accepisse, eandemq; mediã patriæ reddidisse. Si quis ecõtrario simili modo uelit percensere Cæsaris res, qui maior illo apparuit: totum profectò terrarũ orbẽ enumeret, quod infinitũ esse conueniet. Asiã hoc in loco Plinius pro peninsula Asiæ accipit, quod regnũ olim Lydiorũ dictum est. Tranquillus in Cæsare, Gessit autem nouem annis, quibus cum imperio fuit, hæc ferè. Omnem Galliã quæ à saltu Pyrenæo Alpibusq; & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetq; circuitu ad bis & tricies centũ millia passuũ, præter socias ac bene meritas ciuitates, in prouinciæ formã redegit, eiq; in singulos annos stipendij nomen imposuit. Ab his duobus ducibus Romana res magnopere creuit. Quanta autẽ peninsulæ Asiæ fuerit accessio, quæ Asia proprio ac priuato nomine dicta est, ut auctor est Plinius, ex eo cõijcere datur, quòd Plutarchus in Lucullo scribit, Syllã quum fœdere icto cum Mithridate Asiã recepisset, uiginti millia talentûm mulctæ nomine Asiæ imperasse, eiq; pecuniæ colligendæ Lucullum qui secum militauerat, præfecisse, ut inde pecuniam signaret. quanta autẽ sit pecunia, nos suprà docuimus. σύλλας ὴ τὼ ἀσίαν δυσμυσίοις ταλάντοις ἐζημίωσε. Appianus in secundo de bellis ciuilibus, de Cæsare Dictatore loquens, Statim post triumphum quæcunque exercitui pollicitus fuerat,

Asia proprie.

Viginti millia talentum Asiæ imperata a Sylla.

Donatiuum Cæsaris & congiarium memorabile.

rat, omnia cum additamẽto exoluit, militi drachmas Atticas quinque millia, manipuli ductori bis totidem, Tribunis militum, equitumq; præfectis duplo maius. Sic enim legi debet, γραπιῶτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἀττικὰς, λοχαγῷ δὲ ἀντὶ τὸ διπλάσιον, καὶ χιλιάρχῳ καὶ ἱππάρχῳ τὸ ἔτι διπλάσιον, καὶ τοῖς δημόταις ἑκάστῳ μυᾶν ἀττικῶν. Ad hæc singulis ex populo minam unam Atticam. Apud Tranquillum locus mutilatus est. Veteranis (inquit) legionibus prædæ nomine in pedites singulos super bina sestertia quæ initio ciuilis tumultus numerauerat, in equites uicenaquaterna millia nũmûm dedit: populo præter frumẽti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoq; nummos quos pollicitus olim erat, uiritim diuisit: & hoc amplius centenos pro mora: annuam etiam habitationem Romæ usq; ad bina millia nummûm, in Italia non ultra quingenos sestertios. Quadringentos sestertios dedisse uiritim populo Tranquillus dicit, & Appianus minã Atticam, quod idem est: ex quo loco cõprobatur id quod semper diximus, librã fuisse centenûm denariorũ: & soluitur obiectum superius factũ ex Prisciano. Sed hic quina millia drachmarum data dicit in singulos milites, & in equitum præfectos singulos multo maiorem summam: ille in equites uicenaquaterna millia nummûm, id est sena millia drachmarum. quare locum mutilatum esse oportet apud Tranquillum. Sed & apud Appianum nulla equitum fit mentio. ἵππαρχοι enim turmarum ductores sunt, non λοχαγοὶ, ut interpres intellexit: quo uerbo Appianus uti solet pro Centurione, quemadmodum & in quarto de pronunciatione eius donatiui loquens in concione ab Antonio facta, καὶ τ τοιαύτης δ' ὅμως ζημίας ἕνεκα ὑδιδώσομεν ὑμῖν νικητήρια δραχμὰς ἑκάστῳ γραπιώτῃ

πεντα

πεντακισχιλίας, λοχαγῷ δὲ πεντάκις τοσούτας, χιλιάρχῃ δὲ τὸ διπλάσιον τοῦ λοχαγοῦ. Equitum nullã facit mẽtionem. Eusebius auctor est, eo tempore quo Sylla Dictaturam inuasit, censu Roma acto inuenta esse hominum quadringenta sexagintatria millia. Appianus autem tradit censu post triũphum Cæsaris acto, inuẽtum esse dimidio penè minorẽ numerũ ciuium quàm quantus ante bellum ciuile fuisset. Esto igitur ut Romæ ducenta & uiginti millia hominum fuerint eo tempore quo Cæsar centenas drachmas in populum diuisit: id cõgiarium bis & uicies centenis millibus aureorum nostrorum æstimabitur. Age esto ut uiginti millia ueteranorum fuerint (tot enim nunimum esse oportuit, ut ex Hircio nouimus in Commentario de bello Aphrico) si quina millia drachmarũ, id est, quinquaginta argenti pondo in singulos diuisit, decies millies mille aureis nostris id donatiuum constitit, id est centies centenis millibus. Adde nunc augmentum pro Centurione & Equite & Tribuno, & habitationes illas gratuitas Romæ & in Italia datas: certè in immensum res abibit, si omnia æstimentur. Appianus ipse de triumphis eius loquens, quos diebus quatuor instaurauit post omnia bella confecta, Pecuniarum (inquit) in triumphis illatarum summã ad sexagintaquinq; talentûm millia fuisse ferũt, & coronas ex auro fuisse addit duo millia & octingenta & duas & uiginti, quæ pondo amplius uiginti millia penderẽt: ex quibus exercitui promissa præmia cũ fœnore propemodũ exoluit. χρήματα δ' ὧν τοῖς θριάμβοις φησὶ παρενεχθῆναι μυριάδας ἓξ καὶ ἥμισυ ταλάντων, καὶ στεφάνους δύο καὶ εἴκοσι, καὶ διοσχίλους ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις ἀπὸ χρυσοῦ, ἕλκοντας ἐς δὶς μυρίας καὶ δέκα καὶ τέσσαρας καὶ τεσσακοσίας λίτρας, ἀφ' ὧν εὐθὺς ἐπὶ τῷ θριάμβῳ διένε-

μὲ τὰ ὑπερχιλία παυθ' ὑπερβάλλων. Summa talentorũ æstimatione nostra undequadragies millies mille aureos nostros ualet. Viginti millia pondo auri, ut minimum uicies centena millia superiori addidit summæ, ut sint semel & quadragies millies mille aureorũ coronatorũ, hoc est quadringẽties decies centena millia: cuius summæ bonam partem Cæsar ex Gallorum spolijs cõegit: præter ea quæ impendit in emerẽdo fauore plebis & potentiũ Romæ, ut Pauli & Curionis, & aliorũ, ut suprà dictum est. Omnia enim illa ante bellum ciuile contigerant: sed triumphi ducti sunt post bella ciuilia confecta. Antonius autem Triumuir post mortem Cæsaris bellum Philippense pariter cum Cæsare qui postea Augustus dictus est, gessit in Cæsaris interfectores: quo cõfecto morte Cassij & Bruti, cum Cæsar Octauius Romã redijsset, ipse Antonius in

Donatiuũ Antonij.

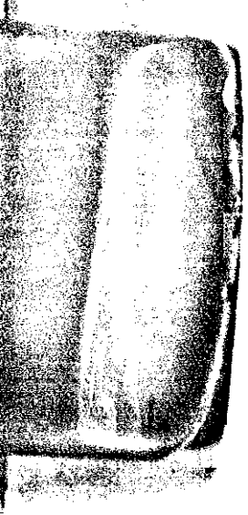
Græciam se contulit, ut illic de donatiuo statueret quod militi antea polliciti fuerãt: quodq; (ut Plutarch. inquit) quinûm millium drachmarum in singula capita fuerat, ut antè Cæsaris, id est uicenûm millium nummûm ὑπερχιλίοι γὰρ ἑκάστῳ στρατιώτῃ δραχμὰς πεντακισχιλίας, ἐσθ' οὗτο σιωστονωτέρᾳ χρηματισμᾷ τὴ δασμολογίας. Quantus autem fuerit exercitus eius, ex eodẽ auctore alio loco nouimus: qui de altero dissidio Cæsaris & Antonij loquens, & de bello Mutinensi, quo tempore Antonius Lepidi castra ingressus esse dicitur, Munatiumq; sibi adiunxisse, οὕτω ὑμέγας ἀρθεὶς αὐθυς ὑπερέβαλε τὰς ἄλπεις, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἄνωθεν ἐπελαύνων τέλη τεσσῶν σὺν αὐτῷ, καὶ μυρίους ἱππεῖς. His rebus (inquit ille) elatus Antonius, castra Lepidi ingressus, quodã ex cõpotoribus suis cũ sex legionibus in præsidio Galliæ relicto, ipse in Italiã rediit, decem millia equitũ & decẽ & septẽ legiones peditũ secum

cum agens: quo tempore Cicero à Cæsare destitutus est ob id quòd libertati nimiũ tribuere uidcretur, Cæsarq; cum Antonio iterũ in gratiã redijt. Vt autẽ omnia extenuare potius quàm augere uideamur: ponamus equitũ peditũq; octoginta millia capitum fuisse (plenæ enim rarò legiones erant) equites etiã & Centuriones in ordinẽ redigamus, ut in singula militũ capita simplex donatiuũ procedat, id est quingenti aurei: ad eam largitionẽ quadringentics centena millia aureorũ nostrorum constituenda sunt æstimatione iam dicta, ut promptum est colligere. Quod an credibile sit, ex ijs quæ infrà dicentur, apparebit. Fuerat etiã memorabile donatiuũ Cassij & Bruti, quod Cassius in cõcione pronũciauit. nã cũ octoginta millia legionariorũ essent in eius exercitu sine equitibus, ipse in singulos milites millenas & quingenas drachmas Italicas se cõfestim repræsẽtaturũ dixit ijs qui ad præliũ, quod instabat, alacri animo ituri essent, et cẽturioni quincuplex donatiuũ, & tribuno pro portione. ἢ νῦν ἴσοι ὦμεν τὸ ἔργον ἄλλη, σωόδλε τ' ἢ λόγε ἕνεκα, ὦν δώσομεν ἑυδὺς ἀπὸ τᾶ βήματος, γρατιώτᾳ μ χιλίας ἢ πενταχοσίας δραχμὰς ἰταλικὰς, χιλιάρχᾳ δ' τὸ ἀνάλογον. et paulopost, Collaudãtes autẽ milites Brutũ & Cassiũ, cũ se omnia corũ causa, ut par erat, facturos polliciti essent, illi confestim quod pronũciarãt, præsenti pecunia persoluerũt, & alia insuper alijs atq; alijs nominib. erogauerũt. Hac ratione in octoginta millia hominũ, qui undeuiginti legiones nõ planè integras, ut ipse inquit, cõficiebãt, cẽties & uicies cẽtena millia aureorũ Frãciæ elargiti sunt, at sq; eo qd' Cẽturionib. quod Tribunis, qd' equitib. datũ est, qui amplius decẽ millia fuerunt, Celtæ, Lusitani, Parthi, & aliarũ gentiũ. Eodẽ autem tẽpore Antonius cũ Ephesũ in Asiã ex Græ-

cia uenisset, & cò reges reginæq; orientis ad eum salutandum confluerent, sese suaq; ultro illi offerentes (ut auctor est Plutarchus) diu illic per luxum inusitatum debacchatus, cũ de primoribus uiris pro arbitrio suo statuisset, præditarum rerum impendijs exhaustus, altera tandem uectigalia Asiaticis populis imperare instituit. Ibi Hybreas quidam orator nobilis, qui causam gentium Asiaticarum agendam receperat, huiusmodi oratione usus esse dicitur, memorabili certè, ac nostris quibusdã hominibus etiã atque etiam animaduertenda, si ipsis ab aulicis apparituris feriari paulisper uacaret, & animũ aduertere huiuscemodi acroamatis. Sed quãdò id fieri nõ potest, proximum est ut optemus per ora id hominum ferri tãdiu quoadusq; ad principes permanarit. Verùm ille orator, Si potes (inquit) o Antoni alterum uectigal eodem anno exigere: illud etiam posse te æquum est, binas ut eodem anno æstates, binos q; etiam autumnos habeamus. Ducenta tibi talẽtûm millia Asia iã pependit: hæc si tu nõ accepisti, exige ab ijs qui acceperunt. sin cũ acceperis, iam non habes, quid nunc causæ est quin ipsi perierimus? ταῦτα εἴπερ εἰ μὴ ὄκ εἴληφας, ἀπάιτει παρὰ τῶν λαβόντων, εἰδὲ λαβὼν ὄκ ἔχεις, ἀπολώλαμεν. Hoc sermone magnopere flexit Antoniũ Hybreas, ut quẽ plurima latuissent eorum quæ fiebãt: & erat nõ tam remisso animo quã simplici, ideoq; omnia credens ijs quos circa se esse uoluerat. Inerat enim moribus hominis simplicitas, nec cito ad secus admissa animum aduertebat: uerùm ubi res perperã actas senserat, illico pœnitẽtia subibat eius animũ, culpamq; ingenuè etiã ad eos ipsos agnoscebat, ad quos res acta iniuriaq; pertinebat. Hic locus, ut alia pleraq; eius auctoris, mendose latinus factus est. Digna uerò omnino historia quæ in regiæ con-

Hybreas orator.

Memorabile dictum.

spicuo

ſpicuo loco ſeſquipedalibus literis proſcriberetur, uel in æs incideretur potius, ut & principes noſtri meminiſſent quid ſui ſit officij, & qui rei argentariæ apud nos ſummã tenent, innocentius & cautius obirent ſua munera in poſterũ. Hic eſt ille M. Antonius qui Cleopatræ ultimæ Aegypti reginæ, Phœniciam, Syriã, Cyprum, & Ciliciæ bonam partem, Iudæam balſamiferam & Nabathæorũ Arabiam in ſtupri mercedem dedit: qui Antigonũ Regem ſecuri percuſſit: qui expeditionem in Parthos cum centum millibus peditũ equitumq; ſuſcepit: cui denique nobilis illa cœna portentoſi luxus condicta eſt à Cleopatra, in qua cẽties ſeſtertiũ, id eſt ducenta & quinquaginta millia aureorum uno ferculo ſecundæ menſæ conſumpta ſunt. De hac re Athenæus in quarto Dipnoſophiſtarũ ita propemodũ inquit, uerbis ex Rhodio Socrate tranſcriptis, qui bellum ciuile Cæſaris & Antonij ſcripſit: Quum autem Cleopatra obuiã proceſſiſſet Antonio in Ciliciam, ibi conuiuium regium opiparumq; inſtruxit, in quo aulicum omne inſtrumentum aureum erat, gemmis etiam conſertum ſingulari uaſculariorum opificio. Erãt etiam parietes purpureis aureisq; peripetaſmatis obtenti. Duodecim igitur ad hũc modum triclinijs conſtratis & inſtructis, Antonium ad conuiuium illud Cleopatra, quoſdamq; primorum uocauit, quos ei uiſum fuit. Ibi Antonio apparatus magnificentiam cum ſtupore admirante, renidens Cleopatra, omnia ſe illi dono dare reſpondit: & ſubinde in diem poſterum cœnam ei condixit: ad quam ille poſtridie cum ueniſſet comitatus amicis & proceribus, eo ſplendore Cleopatra atque ea opulentia conuiuium inſtruxit, ut heſternus apparatus deſpicabilis præ eo uideretur, ac nihilo ſecius peracto conuiuio omnia idẽtidem donauit: uiſenda ſa-

Mirabilis cœna.

Cleopatræ luxus in conuiuio.

nè munificentia, cũ unicuiq; conuiuarũ permitteretur toralia, & lectũ in quo accubuisset, & uasa aurea præterea auferre, ita ut cuiq; lectisternio cesserãt. His peractis sub digressũ Antonij comites prout dignitate aliqua præcellebãt, ita partim lecticas gestatorias cũ seruis lecticarijs, partim equos instratos argẽteis ephippijs referebãt. queis omnibus regina eo amplius face præluc̃tes assectas digre dic̃tibus repræsentauit, ἡ ἐς ἄνεμον παρεκάλει σωθλεῖπνῆσαι, πάλιν ἥκοντα μετὰ τῶν φίλων ἢ τῶν ἡγεμόνων, ὅτε ἢ πολλῷ κρεῖττον διακοσμήσασα τὸ συμπόσιον, ἐποίη σε φανῆναι τὰ πρῶτα μικρά, ἢ πάλιν ἢ ταῦτα ἐδωρήσατο. τῶν δ' ἡγεμόνων ἑφ' ἧς ἕκας & κατέκειτο κλίνη, καὶ τὰ κυλίκια καθὼς ταῖς ῥώμναις ἐμεμίξατο, ἑκάστῳ φέρειν ἐπέτρεψε, καὶ ἢ τὸ ἄφορον, τοῖς μὲν ἀξιώμασι φορεῖα σὺν τοῖς κομίσασι, τοῖς πλέοσι δὲ καταργύροις σκηνᾶις κεκοσμημένης ἵππους. πᾶσι δὲ λαμπηροφόρους παῖδας Αἰθίοπας παρέσησε. Mirabitur forsan quispiã quonã modo ducẽta millia talẽtũm uno anno Antonius ex Asia auferre potuerit. Asiã hic intelligere oportet oriẽtale Populi Ro. imperiũ: quod quãtum fuerit, ex partitione illa Triumuirali intelligere licet, quæ mihi instar fuisse uidetur Homericæ regnorũ diuisionis inter Iouẽ Neptumũ & Plutonẽ. In ea partitione omnis ad orientẽ tractus Antonio, ad Hesperiã Cæsari, hoc est Octauio cõcessus. Vtriusq; autẽ imperij confiniũ, Ionium mare factum. Lepido Africa cessit. Ita ditio nostra omniũ citra mare longè hodie clarißima, portiũcula prope dixerim fuit nõ dico Romani imperij, sed tertiæ partis eius. Postea autẽ sublato Lepido, cum Triumuiratus ad Duumuiratum redijsset, quantæ fuerint Romani imperij uires, æstimare datur ex utriusq; copijs. siquidẽ in Actiaco bello Antonius peditũ

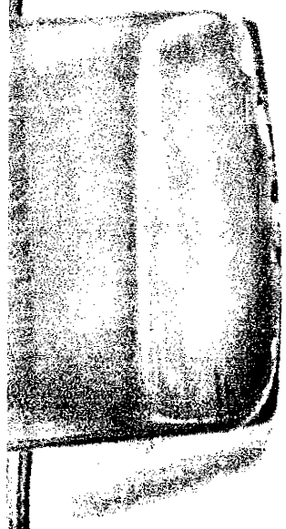
Triumuiralis partitio.

centum

centum millia, equitũ duo & uiginti, & naues bellicas nõ pauciores quingentis habuit, & ſex Reges in comitatu ſuo: Cæſar autẽ naues bello aptas ducentas & quinquaginta, peditũ octoginta millia, & equitum parem Antonio numerum. quo tempore, ut diximus, Lepido de medio ſublato, Antonius ab Euphrate & Armenia ad Ioniũ mare & Illyricũ: Cæſar ab Illyrico ad Heſperiũ oceanum, & ab oceano ad Tyrrhenum Siculumq; mare: Libyæ uerò quantũ Italiæ Galliæq; & Hiſpaniæ obiectum eſt ad Herculeas colũnas, obtinebat: Antonius uerò à Cyrene ad Aethiopiã. Appianus autẽ lib. v. bel. ciuiliũ Marcũ Antoniũ inducit Epheſi ad Græcas Aſiaticasq; gẽtes orationẽ habentẽ, dicẽtemq; ſibi duodetriginta legiones eſſe, quæ cum auxiliaribus cẽtum & ſeptuaginta peditũ millia implerẽt, equitibus nõ adnumeratis: quas legiones reliquias eſſe dictitabat triũ & quadraginta legionũ quas Mutinæ habuiſſet cũ Cæſare & Lepido communes. τέλη δὲ ὅσα ἡμῖν ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν ὁπλιτῶν, ἃ μετὰ τῶν σωζομένων εἰσὶν μυριάδες ἀνδρῶν ὑπὲρ ἑπτακαίδεκα, καὶ τέτταρα ἄνευ ἱππέων, καὶ ἕτερος ὅμιλος ἑτέρωθι γράφω. Itaq; cum præmia ijs redderet opus eſſet, et oriẽtales populi ita de eo & Cæſare meriti eſſẽt, ut digni maxima mulcta iuderẽtur ob pecunias Caſſio et Bruto Cæſaris interfectoribus collatas, ſe mulctæ eis nomine decẽ annorũ tributa imperare cõtinuò perſoluẽda, quãdoquidẽ tot annorũ ipſi tributa Bruto & Caſſio biẽnio proximo penſitaſſẽt. ad extremũq; Græcos & Aſiaticos multis lachrymis impetraſſe, ut nouẽ annorũ tributũ biẽnio pſoluerent, καὶ τέλος παρακαλοῦντες ἔτυχον ἐννέα ἐτῶν φόρους εἰσενεγκεῖν ἔτεσι δύο. βασιλοῦσι δὲ καὶ διώξεσι καὶ πόλεσιν ἐλευθέρας ἀλλὰ ἐς τὸν ἑκάστων δυνάμιν ἐπετάχθη. Cũ interim & regibus & potẽ-

Actiacus exercitus.

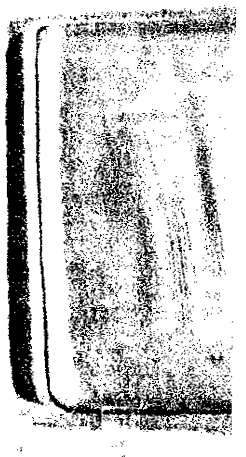
tatibus & liberis ciuitatibus aliæ insuper collationes imperarentur. Sic enim uerti debuit. Quod autem tributa decem annorum Asiatici populi Cassio pependissent, ipse Appianus his uerbis refert lib. IIII. bellorũ ciuiliũ de expugnatione Rhodi loquens, ὁ δὲ κάσσιος καὶ πολέμῳ καὶ τῇ ταχυβουλίᾳ τὴν ῥόδον ἁλοὺς καὶ τῷ πλήθει τῶν χρημάτων ἐπέταξεν ὁμοίως καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰς ἀσίας ἅπασι φόρους ἐτῶν δέκα συμφέρειν. καὶ οἱ μὲν ἐπράσσοντο σιωτέρως. Ducẽta igitur millia talentũm quæ Plutarchus exacta esse ab Antonio dixit, ex ea collatione fuerũt quæ uno & altero anno in nouem annos indicta est. Hæc summa nomismate nostro centies & uicies millies mille aureos ualet. Græcè duodecies millenas myriadas dicerem: uel centies & uicies centenas myriadas aureorum. Hac summa maiorem nullam (ut arbitror) dicturi sumus uno tempore congestam, nisi maiores summæ in ærario fuisse uidẽtur, ut apparet ex ijs quæ li. superiore adnotata sunt. Plin. lib. XXXIII. Messala orator prodidit Antoniũ Triũ uirum aureis usum uasis in omnibus obscœnis desiderijs, pudendo etiã crimine Cleopatræ. Et paulo inferius, Antonius in contumeliam naturæ, uilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum. Idẽ auctor est luxum tum primùm Romanũ populum inuasisse, quum Asia deuicta est. Asia (inquit) primùm deuicta luxuriã misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti pondo millia quadringenta quinquaginta, & uasorum aureorum pondo centum millia. Anno urbis conditæ quingentesimo sexagesimoquinto eadem Asia domita multo etiã grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa hæreditas Attalo Rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regijs uerecundia exempta est, urbis anno

Asia demum uicta, luxuria Romam inuasit, magis etiã donata.

DCXXVI, *medijs* LVII *annis erudita ciuitate amare etiam & non ſolum admirari opulentiam externam. Immenſo & Achaicæ victoriæ momẽto ad impellendos mores, quæ & ipſa hoc interuallo anno urbis* DCVIII *Parthica ſigna & tabulas pictas inuexit, nequid deeſſet: pariterq; luxuria nata eſt, & Carthago ſublata, ita cõgruẽtibus fatis, ut liberet amplecti initia, & liceret peccare ex dignatione. In quibuſdã impreſſis libris legitur, & uaſorum aureorum pondo ducenta millia, duplicato auri numero. In antiquis omnibus, pondo mille quingenta. adeò fluxa fides eſt exemplarium in numeris tradendis. Apud Liuiũ non millia ſed mille utrobiq; legitur: quod luculentam facit diſcrepantiã. In quibuſdam antiquis mille legitur, in alijs per notas ſcriptũ eſt, ut ad mille & millia ambiguum ſit. Sic autẽ inquit Liuius lib.* VII. *de bel. Maced. Tulit in triũpho uaſorũ argenteorũ (omnia cælata erãt) mille pondo, &* CCCCXXIIII *aureorum mille põdo, &* XXIIII. *Præter hæc etiã duo uerba in ſupradicto loco corrupta eſſe intelligo ex obſeruatione uetuſtæ lectionis. Neq; enim Aſia domita lego, ſed donata. Scimus enim Attalum Regem Aſiæ, populum Romanum hæredẽ inſtituiſſe, auctore Trogo lib.* XXXVI. *Deuictam igitur Aſiam Plinius prius dixit luxuriã miſiſſe in Italiã, quod fuit Antiochi tempore: poſtea etiam donatam, quod fuit Attalo Rege hæreditatem populo Romano relinquente. Parthica autem ſigna corruptum eſſe ſatis ſcio: ſed quomodo reſtituendum ſit, affirmare non auſim. Dicerem Corinthiaca, niſi in uetuſto parta legiſſem, ut victoriam partam intelligamus, id eſt, ut parta victoria ſigna & ſtatuas & tabulas inuexerit Romam ex Achaĩa. Neque uerò ex Aſiaticis tantum tributis Antonius infinitã uim*

Locus Plinij emendatus.

auri argentiq; collegit & prodegit, sed etiam ex hæreditate Cæsaris pecuniã auertisse traditur. Plutarchus enim auctor est, interfecto statim Cæsare Calpurniam Cæsaris uxorẽ quatuor millia talentûm ad Antoniũ transportanda curasse. Maximam tamen pecuniã Cæsarẽ reliquisse, ex secũda Antoniana intelligimus: quo in loco Cicero ita inquit, Vbi est septies millies sestertium, quod in tabulis quæ sunt ad Opis, petebatur? funestæ quidem illius pecuniæ: sed tamen, si ijs quorũ erat, nõ redderetur, quæ nos à tributis posset uindicare. Tu autẽ sestertium quadringẽties quod Idibus Martijs debuisti, quonam modo ante Calendas Aprilis debere desijsti? Et rursus Philipp. v. Illa uerò dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies fãlsis donationibus perscriptionibusq; uertitur: ut portẽto simile uideatur, tantam pecuniam populi Romani tam breui tẽpore perire potuisse.

Caesaris mortui pecunia.

Perscribere. Perscribere Cicero uocat quod lingua nostra registrare appellat. Vertit autẽ pro auertit, puto esse mendosum. Appianus de hoc loquẽs, Octauiũ ita ad Antoniũ loquentem inducit, cum primùm Apollonia Romã rediit audita morte Cæsaris. ὅσα δὴ τῶν καίσαρος ἄνθεως ἐπὶ τὸν φόνον πρὸς σε μεταγήνεκται, ὡς ἐπ' ἀσφαλὲς ἐξ ἐπικινδύνου τότε οἰκίας: τὰ μὲν κειμήλια αὐτῶν καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα κόσμον ἔχειν ἀξιῶ σε, καὶ ὅσα ἂν ἐθέλῃς ἄλλα, πάρ ἡμῶν ἐπιλαβεῖν. ἐς δὲ τὰ διανομὴν ἀποδοῦναί μοι τὸ χρυσίον τὸ ἐπίσημον ὃ συνήθροικεν μὲν ἐς τοὺς πολεμίους σκῆνας ὧν ἐπενόει, ἀρκέσει δὲ νῦν μοι ἐς ἑξήκοντα μυριάδας ἀνδρῶν μερίζόμενον. Proinde quæ à cæde statim Cæsaris trãsportata sunt tanquã in locum tutum è domo tũc periculo exposita, ex ijs tute ea habeto tibi, quæ in sanctiore thesauro censebantur, cũ omni alio mundo, ornamentoq;

mentoq;.hæc enim ego tibi auctor ſum ut retineas, & ſi quid ijs amplius à nobis tibi opus eſſe exiſtimaris. cæterùm ad congiariũ erogandũ & perſoluẽdũ uelim ut aurum illud ſignatũ reddas, quod Cæſar ad bellorũ uſum cõ parauerat, quæ gerẽda ſibi cõſtituerat. ſatis autem mihi nunc erit is pecuniæ modus, quæ ad trecẽta millia uiritim diuiſa ſufficiura ſit. Trãquillus autẽ auctor eſt Cæſarem ipſum dictatorẽ populo uiritim trecenos ſeſtertios legaſſe: pro quibus Plutarch. in Anto. & Appianus ipſe quinas & ſeptuagenas drachmas dicũt: quod idẽ eſt, & par ad nummũ ſumma. Plin. lib. XXXIII. Cæſar primo introitu urbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorũ XXVI millia, & numero põdo trecẽta: nec fuit alijs temporibus Reſp. locupletior. Sic & in impreſſis codicibus & in duobus antiquis legi, ut antea dictũ eſt. In uno autẽ uenerandæ antiquitatis qui in rebus meis erat, ita legitur, Laterũ aureorũ XV, argẽteorũ XXXV, & in numero H-S CCCC. quod ego interpretor ſeſtertium quadringenties. Locũ autẽ mutilatũ eſſe in uulgatis exẽplaribus, ex illo uetuſto cõijcio, & ex Oroſio hiſtorico, qui lib. VI. ſic inquit, Cæſar Romã uenit, nega tamq; ſibi ex ærario pecuniã fractis foribus imiaſit, protulitq; ex eo auri põdo IIII MCXXXV, argẽti põdo prope DCCCC. Numeros tamẽ Oroſij corruptos eſſe facilè ex Plinio cõijcimus: & alioqn quis credat Cæſarẽ ad bellũ ciuile cõtra Senatũ eũtẽ, locupletiſſimũ ærariũ primoribus (ut inquit Plaut.) digitis delibaſſe? Vſq; adeo numeri p oĩa in omnibus auctorib. mẽdoſi ſunt antiqtatis culpa, quæ notarũ cõpẽdijs nimiũ gauiſa eſt. Verũ opulẽtiſſimũ illud ſeculũ, augusti principatus excepit, ſub quo principe latiſſime patuiſſe Ro. imp. demõſtrabimus, et priuatim publiceq; locupletiſſ

Imperium Auguſti.

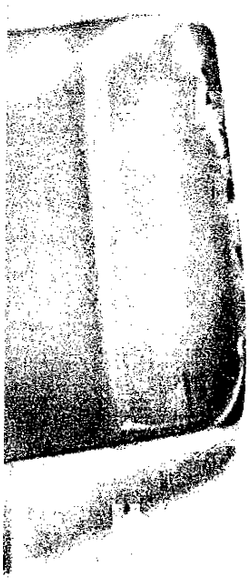
pletißimum fuiſſe, licet poſtea Germaniæ populi multi alijq; ad Arctον uergentes acceſſerint, à quibus principes Romani cognomina ſumpſerunt. Strabo enim Græcus auctor, qui Romæ diu uerſatus eſt Auguſti Tyberijq; tẽporibus, libro XVII. circa finẽ ita inquit: ἐπεὶ δ' οἱ ῥωμαῖοι τὴν οἰκουμένην καὶ γνωριμωτάτην κατέχουσιν, ἅπαντας ὑπερβεβληκότες τοὺς πρότερον ἡγεμόνας ὧν μνήμην ἴσμεν ἄξιον καὶ διὰ βραχέων τὰ τούτων εἰπεῖν. Quoniam uerò Romani terræ habitabilis optimã quãq; regionẽ ac celeberrimã obtinent, omnes ante ſe populis imperitantes ſupergreſſi, duntaxat quorũ memoriã norimus, dignũ eſſe duxi ut de eorũ ſtatu breuibus diſſeramus, Et poſt paulum, τὴν μὲν οὖν ἀνθρώπων σχολήν τινα πᾶσαν ἔχουσιν, πλὴν δὲ ἔξω τοῦ ἴστρου, καὶ τῶν μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ ταναΐδος καὶ παρωκεανιτῶν. δὲ λιβύης ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχείριός ἐστιν. ἡ δὲ ἄλλη ἀοίκητός ἐστιν, ἢ λυπηρῶς καὶ νομαδικῶς οἰκεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ δ' ἀσίας ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχείριός ἐστιν, Europam igitur ferme omnem tenent, præter eam eius partem quæ ultra Danubiũ protenditur, & eas gentes littorales quæ inter Rhenũ & Tanaim ad oceanũ uergunt. Africæ autem ora quæ nobis obuerſa eſt, omnino eis paret. reliqua autem Africæ uel ægrè habitantur, uel Nomadum more incoluntur. Similiter & Aſiæ omnis ora quæ in nos uergit, ab eis imperia accipit: niſi ſiquis Achæorũ & Zygorum & Eniochorũ rationẽ habendã putat, aut eorũ regiones in numero aliquo habendas cẽſet, qui & latrocinia exercẽt, & Nomadũ uitã degũt. At uerò mediterranea & interiora partim Romani obtinent, partim Parthi, & qui ſupra eos ſunt Barbari ſeptentrionẽ & orientem uerſus, ut Indi, Bactrij & Scythæ, inde Arabes & Aethiop

Aethiopes, à quibus Romani semper sensim aliquid adimunt, ditioni suæ adiungentes, προσίθενται δὲ ἀεί τι πάρ ἐκείνων αὐτοῖς. His uerbis apparet quam late patuerit imperiũ Romanũ sub Augusto. Ex sequẽtibus autẽ qualis fuerit status eius, et cuiusmodi imperitãdi ratio, ταύτης δὲ καὶ συμπάσης χώρας καὶ ὑπὸ ῥωμαίων, ἣ μὲν βασιλεύεται. ἣν δὲ ἔχουσιν αὐτοὶ καλέσαντες ἐπαρχίαν, καὶ πέμπουσιν ἡγεμόνας καὶ φορολόγους. εἰσὶ δέ τινες καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δὲ ἠλευθέρωσαν αὐτοὶ κατὰ τιμὴν. εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσται τινὲς καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς ὑπ' αὐτοῖς, ἔστι μέντοι ζῶσι κατά τινας πατρίους νόμους. Vniuersæ autem (inquit) huius regionis quæ Romanis paret, partim à Regibus tenetur, partim Romani ipsi tenent, & prouincias appellant, in quas & Præsides & Quæstores mittunt qui tributa exigãt: in queis tamẽ liberæ quædam sunt ciuitates, quarũ nonnullæ in Romanorũ amicitiã ea lege uenerũt: nõnullis & ipsi postea honorẽ habẽtes, libertate eas donauere. Sunt & Dynastæ quidã sub eis, id est, potẽtatus nomine dominantes, & Phylarchi, id est, gentium principes, & sacerdotia obtinentes, hi quidem ipsi legibus quibusdam suis uiuentes. αἱ δ' ἐπαρχίαι διήρηνται μὲν ἄλλοτε ἀλλως, ἦν δὲ τῷ παρόντι ὡς καῖσαρ ὁ σεβαστὸς διέταξεν. ἐπειδὴ δὲ ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν καὶ ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης κύριος διὰ βίου, δίχα διεῖλε πᾶσαν τὴν χώραν καὶ τὴν μὲν ἀπέδειξεν ἑαυτοῦ, τὴν δὲ τοῦ δήμου. Prouinciæ uerò aliâs aliter, nec semper ijsdẽ finibus actæ sunt. Nũc autẽ eam diuisionis rationẽ tenẽt, quam Cæsar Augustus arbitratus est. Siquidẽ postquam ei à patria imperij summa, & pacis belliq; arbitriũ perpetuũ delata sunt, in duas partes uniuersam

Potestas a populo in Augustum trãslata, imperiumque perpetuum delatum.

uersam ditionẽ partitus est, quarũ unã sibi, alteram populo attribuit. Et sibi quidẽ quæcũq; militari præsidio egẽt, retinuit, ut regiones barbaras, & gẽtibus nondũ subactis finitimas: populo autẽ eã partẽ cõcessit, quæ paci acquiescẽs, facilè sine præsidio in officio cõtinetur. Rursus utrãque partẽ in prouincias cõplureis distribuit, quarũ alteræ populi dicuntur. Et paulo inferius enumeratis populi prouincijs, in quas populus Consules uel Prætores mittebat, ita subdit, τὰς δ' ἄλλας ἐπαρχίας ἔχει καῖσαρ, ὧν εἰς ἃς μὲν πέμπει τοὺς ὑπατικοὺς ἄνδρας, εἰς ἃς δὲ στρατηγικούς, εἰς ἃς δὲ καὶ ἱππικούς, καὶ βασιλεῖς δὲ καὶ δυνάμεις καὶ δεκαρχίας καὶ ἐπέτας μέχρι δ' καὶ εἰσὶν καὶ ὑπῆρξαν ἀεί. Alias autẽ prouincias Cæsar obtinet, ad quas regendas partim Cõsulares, partim Prætorios mittit, in quasdã etiã Equestris ordinis uiros. Huius portionis Reges & potẽtatus & decarchiæ, id est, decẽprimatus seu deccũiratus & sunt nũc, & semper aliâs fuerũt. Ex iam dictis forma imperij Romani, & ueluti incunabula principatus monarchiæ incuntis habẽtur, quæ mihi magnopere pertinere uisa sunt ad intelligendã rationem Romani principatus. Nullus enim auctor (quod meminerim) tam apertè hæc tradidit: meliusq; ex ijs Trãquilli locus in eodẽ Augusto intelligetur: Prouincias ualidiores, & quas annuis magistratuum imperijs regi nec facilè nec tutum erat, ipse suscepit: cæteras Procõsulibus sortitò permisit, & tamẽ nõnullas cõmutauit interdũ, atq; ex utroq; genere pleraſq; sæpius adijt. Vrbiũ quasdã fœderatas, sed ad exitũ licentia præcipites, libertate priuauit: alias aut ære alieno laborantes leuauit, aut terræ motu subuersas denuo cõdidit, aut merita erga Rẽp. allegãtes, latinitate uel ciuitate donauit. Et paulò pòst, Regna quibus belli

Prouinciæ Cæsaris & populi.

De ratione Romani imperij. Augusti gesta.

iure

iure potitus est, præter pauca, aut ijsdem quibus ademe-
rat reddidit, aut alienigenis cõtribuit. Reges socios etiã
inter semetipsos necessitudinibus iunxit mutuis: prõptis-
simus affinitatis cuiusq; atq; amicitiæ conciliator & fau-
tor: nec aliter uniuersos quàm mẽbra partesq; imperij cu
ræ habuit. Rectorẽ quoq; solitus apponere ætate paruis,
aut mente lapsis, donec adolescerẽt, aut resipiscerent: ac
plurimorũ liberos & educauit simul cũ suis, & instituit.
Hactenus Trãquillus. Hic idẽ Augustus Aegyptum post
Antoniũ victũ, & Cleopatram captam, in prouinciæ for-
mã redegit, ut auctor est Strabo: cuius etiã arma Petro-
nio duce in Aethiopiã penetrauerũt. Plin. lib. VI. de Ae-
thiopia loquẽs, Intrauere autẽ & eò arma Romana diui
Augusti tẽporibus duce P. Petronio, & ipso Equestris
ordinis præfecto Aegyptijs, oppida eorum expugnauit
quæ sola inuenerat, quo dicemus ordine. Sic enim legẽdũ
est, quanquã in omnibus exẽplaribus legatur nõ Aegy-
ptijs sed Aegyptus Aethiopiã expugnauit, nõ Petronius
Aegyptijs præfectus. nota est historia ex Strabone. Ae-
lius etiã Gallus in Arabiã fẽlicẽ Augusto iubẽte expedi-
tionẽ sumpsit, & multa ibi oppida expugnauit, quã tamẽ
nõ subegit, deceptus à Syleo duce quodã Nabatæorũ pri
mario uiro, qui diuturna ludificatione Gallũ per deserta
frustratus est, exercitu interim penè cõsumpto: ob q̃ cau-
sam postea Syleus ab Augu. securi percussus est, ut auctor
est Strab. li. XVI. Nabatæi tamẽ & Sabæi fẽlicis Arabiæ
incolæ Ro. tũ parebãt, ut idẽ auctor est, his uerbis, πρῶτοι
δὲ ὑπὲρ Ῥουβρας ναβαταῖοι μὴ σαβαῖοι ἦσαν δυσδαίμονα ἀρχὴν
βίαν νέμονται, μὴ πολλάκις καὶ ξεχορ ἀῶτῆς πρὸμ ἡ ῥωμαίων
γενέσθ μὴ ὑ κἀκεῖνοι ῥωμαίοις ἐπὶν ὑπήκοοι. *Metropolis*
aũt Nabatæorũ urbs est Petra à situ loci dicta. Domuit

idem Augus-

Arma Rom. in Aethiopiã penetrauerunt.

Augustus partim ductu, partim auspicijs suis Cantabriã, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiã cum Illyrico omni. Item Rhetiam & Vindelicos ac Salassos gẽtes Alpinas coërcuit, & Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copia cæsis: Germanosq; ultra Albin fluuium summouit: ex quibus Suenos Sicambrosq; dedẽtes se traduxit in Galliã, atq; in proximis Rheno agris collocauit: nec ulli genti sine iustis & necessarijs causis bellũ intulit. Virtutis autẽ moderationisq; fama Indos etiã ac Scythas auditu modò cognitos pellexit ad amicitiam eius populiq; Ro. ultro per Legatos petendam. Parthi quoq; Armeniam uendicãti facile cesserũt, & signa militaria quæ M. Crasso ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesq; insuper obtulerunt: in cuius rei memoriam signatus est ille nummus cuius suprà mẽtio facta est. Deniq; pluribus quondam de regno concertantibus, nõ nisi abipso electũ cõprobauerunt, Auctor Traquillus. Strabo autẽ de Syria loquẽs in XVI. Parthi (inquit) primùm quidem amicitiam Romanorũ exoptantes, Crassum eos ultro lacessentem bello, ulti sunt. Nec minorẽ & ipsi cladem retulerunt, cũ idem ausi essent Pacoro in Asiam cum exercitu misso. Antonius autẽ hortatore Armenio usus, proditus, infeliciter rẽ gessit. Pacori autẽ successor Phraates usque adeo Cæsaris Augusti amicitiæ cupidus fuit, ut trophæa ei remitteret quæ de Crasso Parthi pridẽ statuerant, & euocato ad colloquium Titio tunc Syriæ præfecto, quatuor ei legitimos liberos obsides daret, ὁ δ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος Φραάτης, τοσοῦτον ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς καίσαρα τὸν σεβαστὸν, ὥστε καὶ τὰ τρόπαια ἃ πεμφθέντα ἦν τῶν ῥωμαίων ἀνέθεσαν πάρθυαίοι, καὶ καλέσας εἰς σύλλογον τίτιον τὸν ἐπὶ συρίας, δ

Parthi.

παῖδας

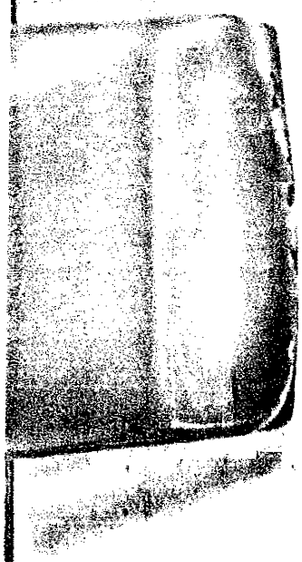
παῖδας γνησίους ἐγενέσατο ὁμήρους αὐτῷ. Post Actiacam autẽ uictoriã quantũ opes Romanæ creuerint, ex Tranquilli uerbis intelligere licet. Inuecta (inquit) ille Vrbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantã copiã rei nummariæ effecit, ut fœnore diminuto plurimũ agrorũ pretijs accesserit. Senatorũ censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxauit, suppleuitq; non habẽtibus. Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ ferè summæ, modò quadragenos, modò tricenos, nonnunquã ducenos quinquagenosq; nummos: ac ne minores quidẽ pueros præterijt, quãuis non nisi ab undecimo ætatis anno accipere consueuissent. Frumentũ quoq; in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo, interdum nullo pretio uiritim admensus est. Hic si reputare uelim quanti congiariũ unũ ducenorum nummorũ constiterit illi principi, uereor ne fidẽ detrahã historiæ. Legitur autem apud Eusebiũ in Chronicis, post triumphum Actiacũ Romæ censu acto inuenta esse Romanorũ ciuium quadragies semel centena & sexaginta millia. Domino autẽ nostro iam nato & adolescente, Augustum cũ Tyberio quẽ sibi in filium adoptauerat, censum Romæ egisse, & inuenisse capitum Romanorum ter & nonagies centena & septuaginta millia. Fac igitur (ut omnia intra fidem statuam) uicies centena millia ciuiũ fuisse ad congiariũ nomina dantiũ, quod ipsum ducenûm tantum nummûm fuerit, id est, quinquaginta denariorum, seu selibræ Romanæ: oportuit decies cẽtena millia pondo argenti congiarium constitisse, quod nos centies centenis millibus æstimare solemus. quòd si ducenûm quinquagenûm nummûm congiariũ statuamus, uiciesquinquies cẽtena millia aureorũ ad summã illã accedent. Perge porrò, & fac quadragies

Congiaria Augusti.

Christo nato, census Romanorum capitũ.

centena millia ciuiũ fuisse, & ducẽties quinquagies centenis millibus id congiariũ necessariò æstimabis. Dubium tamẽ esse potest utrũ congiariũ Romæ tantũ commorantes acceperint, an omnes ciues Romani qui ad cẽsum nomina dabãt. Orosius lib. VI. Augustum post legiones in Sicilia à Pompeio receptas, XXX millia seruorũ dominis restituisse tradit, & quatuor & quadraginta legiones ad tutelam imperij per prouincias instituisse. Tranquillus de hoc ita scribit, Ex militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim distribuit, classẽ Miseni, & alterã Rauennæ ad tutelã superi & inferi maris collocauit. Et post aliquot uersus, Quicquid autẽ (inquit) ubiq; militum esset, ad certam stipendiorũ præmiorũq; formulam adstrinxit, definitis pro gradu cuiusq; & tẽporibus militiæ, & cõmodis missionũ, ne aut ætate aut inopia post missionẽ solicitari ad res nouas possent: utq; perpetuò ac sine difficultate sumptus ad tuẽdos eos prosequẽdosq; suppeteret, ærariũ militare cũ uectigalibus nouis constituit. Strabo lib. XVI. de Beryto loquẽs quæ est in Syria, ἄυξη κατεσκάσθη μὲν ὑπὸ Τρύφωνος, ἀνελήφθη δὲ νυῦ ὑπὸ Ῥωμαίων, δεξαμένη δύο τάγματα, ἃ ἵδρυσεν Ἀγρίππας ἐνταῦθα. Hæc euersa à Tryphone, nũc à Romanis restituta est, duas legiones admittẽs, quas in ea Agrippa collocauit. Illa est Berytus colonia, cuius meminit Vlpian. in Pandectis, titulo De cẽsibus, in principio. Apud Straboncm latinũ Barutus ubiq; legitur: credo, quia sic hodie uocitatur. Idẽ lib. XVII. de Aegypto loquens in prouinciam redacta, Ἔστι δὲ καὶ στρατιωτικὸν τάγμα. ὧν τὸ μὲν ἐν Κύπρῳ τῇ πόλει ἵδρυται. τὰ δ' ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τέτταρα ἐνέα μοῖραι Ῥωμαίων, τρεῖς μὲν ἐν τῇ πόλει, τρεῖς δὲ ἄνω τῶν ὅρων Αἰθιοπίας ἐν συήνῃ. φρουρὰ τοῖς τό-

XLIIII. legiones sub Augusto.

πους

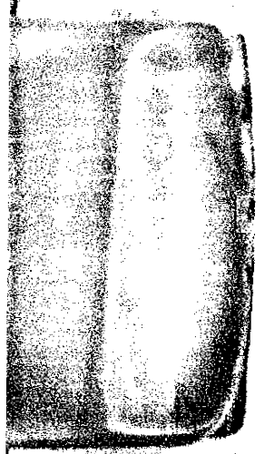
ποις, ξεῖς δὲ κ) τὰ τῶν ἄλλων χώραν, εἰσὶ δὲ κ) ἱππαρχίαι τρεῖς. Copiarũ autẽ militariũ tres sunt legiones, quarum una in urbe collocata, reliquæ duæ per regionẽ dispositæ, & præter has nouẽ cohortes Romanæ, ternæ in urbe, ternæ in finibus Aethiopiæ ad Syenẽ pro locorũ præsidio: & tres per regionẽ sparsæ: & insuper tres equitum turmæ opportunis locis dispositæ. Libro autẽ quarto in mentione Britãniæ, pacatã illã prouinciã una tantum legione cõtineri in officio dicit, & paruo equitatu, τὸ δὲ ἀριθμὸν μὲν ὁλίγον ἑνὸς τάγματος & ἱππικὸν τινὸς. Lib. III. de Hispania loquẽs, Bætica (inquit) plebi attributa est, ad quã Prætor mittitur, qui Legatũ habet & Quæstorẽ, ἔχων πρεσβευτὴν τε κ) ταμίαν. Et pòst aliquanto, ἡ λοιπὴ δὲ, ἥντινα δ' ὅτιν ἡ πλείστη, δι' ἠπειρίας ὑπὸ τῷ ὑπατικῷ ἡγεμόνι, στρατίαν ἔχουσι ἀξιόλογον ξιῶν πέντε τάγμάτων. Reliqua autẽ Iberiæ pars (hæc aũt est plurima) à Cõsulari uiro regitur, memorabilem exercitũ habẽte ad tres circiter legiones. Verũ hæc & alia è Græcis auctoribus citata & græcè plerũq; et latinè in hos ueluti cõmẽtarios recõditioris antiquitatis referẽda esse duxi & perscribẽda. Nã cũ id nõ esse discrepãs generi scriptionis arbitrabar, tum uerò si latina à me facta tantũmodo proferrem, ueritus sum ne rerũ penè incredibiliũ fidem lectoribus parum certam facerem, ut mihi interpretes plurimi nunc faciunt, postquam pœnitere me cœpit multorũ, pudereq; quòd eorum testimonijs inconsulta securitate & penè inerti usus essem: qua etiam & ipsi usi sunt quælibet exemplaria inexplorato sequendo. Sin græca tantũ uerba pro testimonio protulissem, non contemnenda parte rerum enarratarum maximam partem lectorum fraudauissem. Verùm Romanarum legionum in Germania non

Cur Budæus citata e Græcis auctoribus loca latina fecerit.

mediocres fuisse copias oportuit, cum Tranquillus dicat Varium cum tribus legionibus & auxilijs in Germania cæsum: unde Variana clades dicta: de qua Plin. in VII. Iuxta hæc & Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio. Strabo in Cheruscis hoc cõtigisse tradit. Ex supradictis autẽ cõiectura facienda in uniuersam Romani imperij amplitudinem. Huic principi Reges amici & socij populi Ro. singuli in suo quisq; regno Cæsareas urbes cõdiderunt, ut auctor est Trãquillus: & cuncti simul ædẽ Iouis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perficere communi sumptu destinauerũt, genioq; eius dedicare: ac sæpe regnis relictis, non Romæ modo, sed prouincias peragrãti quotidiana officia togati, ac sine regio insigni more clientũ præstiterũt. Quo quid posset honorificentius homini contingere, non uideo, à rebus quidẽ humanis. Ad extremũ ipse moriens legauit populo Ro. quadringentics, tribubus tricies quinquies, id est, unicuique tribui centena sestertia (quinque enim & triginta tribus erant Romanæ, ut ex Cicerone nouimus de lege Agraria contra Rullum) Prætorianis militibus singula millia nummûm, cohortibus urbanis quingenos, legionarijs trecenos nũmos: quam summã repræsentari iussit. nã & confiscatam semper repositamq; habuerat. Reliqua legata uariè dedit, produxitq; quædã ad uicies sestertiũ: quibus soluendis annuum diẽ finijt, nec plus peruenturũ ad hæredes suos quàm millies & quingenties professus, quamuis XX. proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorũ percepisset, quod penè omne cum duobus paternis patrimonijs, cæteris q; hæreditatibus in Remp. absumpsisset. quorũ uerborũ auctor Trãquillus. Diximus suprà auctoritate Orosij quatuor & quadraginta legionibus

Variana clades sub Augusto.

Testamentum Augusti.

Legiones Romanæ.

Augustum

Augustum rem Romanã tueri instituisse, idq; argumentis haud leuibus credendum esse collegimus. Si plenæ igitur legiones fuerunt, id est, denis cohortibus constantes, quarum prima millenaria, reliquæ quingenariæ esse solebant, præter equitum alas: quantũ numerũ hominũ in tot legionibus fuisse dicemus? Nã eas nõ plenas fuisse sub mortem Augusti Christo domino nostro recens è uirgine nato, credibile nõ est, cum omnia penè pacata essent, & in locum demortuorũ succenturiari facilè posset: præsertim sub eo principe, qui rẽ militarẽ seueriſsimè rexit, & copiarũ militarium breuiariũ, quod & pyctaciũ dicitur, apud sese habuisse dicitur. Sed fuerint sanè legiones quatuor & quadraginta, non iustæ plenæq;, sed quaternûm tantum millium singulæ, ut legionariorũ peditũ centum & septuaginta sex millia fuerint: ut trecenos nummos singuli acceperint, hæredibus hoc legatũ centũ & triginta duobus millibus pondo argẽti stetit, hoc est tredecies centenis ac uiginti millibus aureorũ. Quibus si nũc addamus prætorianas & urbanas cohortes & equitatum, nescio quàm magnã summa accessura sit. Legatũ autem populo & tribubus factũ paulo minus undecies centenis millibus ualet. quod ad hæredes peruenit, triciesſepties centenis & quinquaginta millibus æstimari debet. In uaria legata non dubito ingentem summã absumptam. Præter congiaria autẽ quæ suprà retulimus in uita sæpe dedisse (nam frumentationes ternas in anno quaternorũ mensium, ne plebs frumẽtandi causa ab urbe & negotijs auocaretur, ex ærario publico institutas esse existimo) præter largitiones inquam iam dictas etiam opera publica plurima & magnifica extruxit, in quibus priuatas propriaśque opes absumpsisse se elogio ultimo testatus est. Ex his præ-

Opera publica ab Augusto extructa.

cipua ſunt forum cum æde Martis ultoris in honorẽ conſecti Pharſalici belli ob ultionẽ cædis Cæſarianæ ſuſcepti, quo nomine etiam nummus percuſſus uiſitur. Aedes tonantis Iouis in Capitolio. templum Apollinis ea parte Palatinæ domus excitatũ, quam fulmine ictam deſiderari à deo Aruſpices pronuntiarant. addita porticus cũ bibliotheca Latina Græcaq́; , quo loco iam ſenior ſæpe etiã Senatum habuit, decuriasq́; iudicũ recognouit. Quædam etiam opera ſub nomine alieno, nepotũ ſcilicet & uxoris ſororisq́; fecit, ut porticum baſilicamq́; Lucij & Caij. Itẽ Porticus Liuiæ & Octauiæ, theatrumq́; Marcelli. Sed & cæteros principes uiros, ut pro facultate quisq; monumentis uel nouis uel refectis & excultis Vrbem adornarẽt, adhortatus eſt: multaq́; à multis extructa ſunt: ſicut à Martio Philippo æde Herculis & Muſarũ, à L. Cornificio æde Dianæ, ab Aſinio Pollione atrium Libertatis, à Munatio Planco æde Saturni, à Cornelio Balbo theatrum, à Statilio Tauro Amphitheatrum, à Marco uerò Agrippa complura & egregia. Idem princeps aduerſus incendia excubias nocturnas uigiliasq́; commentus eſt. ad coërcendas inundationes, alueum Tyberis laxauit, ac repurgauit, completum olim ruderibus & ædificiorum prolapſionibus coarctatum. Quò autẽ facilius undiq; Vrbs adiretur, deſumpta ſibi Flaminia uia Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus uiris ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuit. Aedes ſacras uetuſtate collapſas, aut incendio abſumptas refecit, easq́; & cæteras opulentiſſimis donis adornauit, utpote qui in cellam Capitolini Iouis ſexdecim millia pondo auri, gemmasq́; & margaritas quingenties ſeſtertiũ una donatione contulerit: quæ omnia auctore Tranquillo nouimus.

Sex

Sexdecim millia pondo auri æstimatione nostra (quæ est centũ duodecim aureorũ & semißis in singula pondo, si eius indicaturæ aurũ fuit, cuius extãt Romana nomismata) duodeuicies centena aureorũ millia ualent: & quingẽties sestertiũ, duodecies centena & quinquaginta millia. fit summma huius donationis tricies centena & quinquaginta millia aureorũ. Cũ hæc & multo plura fecisset, paulo minus (ut diximus) quadragies centena millia hæredibus reliquit: cũ tanta etiã legata reliquerit: cum interim (quod mireris) ærarium publicũ non attigerit: quod non suũ (ut pleriq; sequentiũ principũ) sed populi esse uoluit. Tria enim uolumina cũ testamẽto suo reliquit: unum, in quo mãdata de funere suo cõplexus est: alterũ, indicẽ rerum à se gestarũ: tertiũ, breuiariũ totius imperij, quantum militũ sub signis ubiq; esset, quãtum pecuniæ in ærario, & fiscis, & uectigaliorũ residuis, & eorũ seruorũ libertorumq; nomina à quibus ratio exigi posset: ut auctor est Trãquillus. Hic nescias utrũ magis mirere, potẽtiamne & opulentiam Romani imperij hac ætate inauditam & incredibilem, an principis frugalitatẽ & diligẽtiam: qui tanta opera efficere, tot sumptus tolerare, tantisq; summis testari potuerit. Spartianus auctor est, Hadrianum, antequã Antoninũ Piũ adoptasset, Ceioniũ Cõmodũ adoptasse: ob cuius adoptionẽ Circẽses ludos dedit, & donatiuũ populo ac militibus. Quẽ Consulem designatum cũ minus sanũ uideret, sæpissimè dicitabat, In caducum parietẽ nos inclinauimus, & perdidimus quater millies sestertium, quod populo & militibus pro adoptione Cõmodi dedimus. Hæc summa à nobis centies cẽtena millia aureũm nostrorum æstimatur. Is princeps cum magnificẽtissimus uideri uellet, & à nullo magnificẽtia superari

Hadrianus.

Donatiuum Hadriani.

perari, cum Phraſmeni Iberorum Regi ingẽtia dona dediſſet, & ipſe uiciſſim ab eo uiſenda accepiſſet, & inter alia auratas chlamydes, ipſe irridendis eius Regis donis, trecentos noxios cum auratis itidem chlamydibus in arenam miſit cum feris depugnaturos, aut à feris laniandos. Idem Spartianus alio libro de ſupradicto Commodo loquẽs, qui Aelius Verus poſt adoptionem dictus eſt, Pro eius (inquit) adoptione infinitam pecuniã populo & militibus Hadrianus dedit: ſed cùm eum uideret homo argutior ægerrimæ ualetudinis, ita ut ſcutum ſolidius iactare nõ poſſet, dixiſſe fertur, Ter millies perdidimus, quod exercitui populoq; pro eo depẽdimus. Sed quater (ut arbitror) hic ut ſuprà legẽdũ eſt. Quin & illud mirari magnopere quis poßit, quod Auguſtus teſtamento ſuo inſeruit, Septuaginti annis proximis quaterdecies millies teſtamentis amicorum percepiſſe: quam ſummã non minorem quinquies & tricies centenis myriadibus aureorũ coronatorum eſſe exiſtimo, hoc eſt, trecẽties & quinquagies centenis millibus. Hæc enim & huiuſcemodi credi non poſſunt ab ijs qui Romanorũ opes publicas priuatasq; animo nõ conceperũt. Quotus autẽ quiſq; intra annos octingentos cõcepiſſe dici poteſt? Multa iã diximus de Craſſo, de Põpeio, de Cæſare, & alijs per multis qui ciuile faſtigiũ non exceſſerũt. Vidimus etiam quibus Romanorũ uictorijs luxuria Aſiatica admiſſa ſit in urbem & Italiam. Plin. igitur lib. XXXIII. de copia argẽti loquẽs ita inquit, Scimus lectos mulierũ iampridẽ totos operiri argẽto, & triclinia quædã, quibus argentũ addidiſſe primus traditur Pollio Eques Romanus, nõ ut operiret, aut deliaca ſpecie faceret, ſed punica. Idẽ & aureos fecit. Nec multo pòſt argentei deliacos imitati ſunt. quæ omnia expiauit

piauit bellum ciuile Syllanum. paulò enim antè hæc facta sunt. Lancésque centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosq; ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant annales qui bellum talibus uitijs imputauere. Nostra ætas fortior fuit Claudij principatu. Seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris, quinquagenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat, & comites eius octingentas quinquagintaocto librarum. Quare quæso? nisi ut quam multi eas conserui inferrent. Quinquagenariam in omnibus libris legitur, sed tamen quingenariam lego. sensus enim omnino ita poscit. Idem, Delphinos quinis millibus sestertiûm in libras emptos C. Gracchus habuit, L. uerò Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis centum. Confessus tamẽ est nunquam se iis uti propter uerecundiam ausum: sicut eundem sex millibus sestertiûm in libras uasa empta habuisse: uel ut in quibusdam legitur, constat eundem. locus tamen mendæ suspectus est in dictione uasa, ex antiquo. Sestertia centum, duobus millibus & quingentis aureis à nobis æstimantur. Magnificam autem æstimatricem cælaturæ eam ætatem esse oportet, quæ uasa cælata in singulas libras senis sestertijs emeret, id est centenis & quinquagenis aureis nostris. Idem lib. XXXVI. de luxuria Romanarum ædium loquitur, quam repentè inuasisse Vrbem significare uolens, Parua sunt (inquit) cuncta quæ diximus, & omnia uni comparanda miraculo antequam noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo Coß. ut constat inter diligentißimos auctores, domus pulchrior non fuit Romæ, quàm Lepidi ipsius: at hercule intra annos trigintaquinque eadẽ centesimum

Lances argenteæ memorabili pondere.

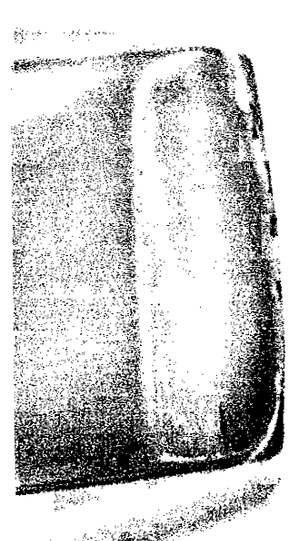
Plin. locus. Vasa argẽtea.

Magnificæ ædes Ro.

Precia domorum.

teſimum locum non obtinuit. Computet nunc in hac æſtimatione qui uolet marmorum molem, opera pictorum impendia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaq; certantes centum domos, poſteaq; eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas. Idem libro decimoſeptimo, Nobiliſſimarum gentium ambo Craſſus atq; Domitius Cenſuram poſt Conſulatum ſimul geſſere, anno conditæ Vrbis DCLXII, frequentem iurgijs propter diſſimilitudinem morum. Tunc C. Domitius ut erat uehemens natura, præterea accenſus odio, quod ex æmulatione auidiſſimum eſt, grauiter increpuit tanti Cenſorẽ habitare, pro domo eius millia nummorum identidem promittens. At Craſſus ut præſens ingenio ſemper, & faceto lepore ſolers, concedere ſe reſpondit exceptis ſex arboribus. At ne uno quidem denario ſi adimerentur, emptam uolente Domitio, Craſſus, Vtrùm ne igitur ego ſum (inquit) quæſo Domiti exemplo graui, & ab ipſa Cenſura mea notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu qui ſex arbores æſtimes? Eæ fuere Loti, patula ramorum opacitate laſciuæ. Valerius libro nono, Cn. Domitius L. Craſſo Collegæ ſuo altercatione orta obiecit quòd columnas Hymetias in porticu domus haberet: quem quum continuò Craſſus quanti ipſe domum ſuam æſtimaret, interrogaret, atq; ut reſpondit ſexagies ſeſtertio, Quo ergo (inquit) minoris fore æſtimas ſi decẽ arbuſculas inde ſuccidero? Ipſe tricies ſeſtertio, inquit Domitius. Tunc ait Craſſus, Vter igitur luxurioſior eſt? egó ne qui decem columnas cẽtum millibus nummûm emi, an tu qui decem arbuſcularum umbram tricies ſeſtertium ſumma compenſas? Tricies ſeſtertium Omnibonus pro xxx ſeſtertijs intellexit, cum apertè ſenſus refragetur.

L. Craſſus orator.

Ex

Plin. locus restituendus.

Ex his uerbis Valerij intelligimus numerum in Plinio deesse. Valerius enim ante Plinium fuit. In antiquissimo codice sic scriptum inueni, Pro domo eius H S promittẽs. quod significat sestertium, sed numerus deest, quẽ numerum cum librarij uel emendatores non perciperent, millia nummorum subdiderunt. In eodem codice non concedere sed addicere legitur, quod mihi placuit. Verùm eas columnas Hymetias Plinius libro trigesimosexto duobus in locis non decem sed sex fuisse dicit. Quòd si domus Crassi sexagies sestertiũm æstimata fuit ab inimico, ita ut ne tanti quidem Crassus addicere uoluerit quin arbores inde tolleret, quid existimabimus de alijs quæ postea factæ fuerunt? Siquidem L. Crassius æqualis Q. Catuli fuit, cuius paulò antè mentio facta est ex Plinio. Hoc autem ex uerbis Plinij intelligimus in eodẽ XVII. *Crassus (inquit) orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica, sed aliquanto præstantior in eodem Palatio Q. Catuli qui Cimbros cum Mario fudit: multo uerò pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle Viminali C. Aquilij Equitis Romani, clarioris etiam tum iuris ciuilis scientia, cũ tamẽ obiecta Crasso sua est. Hactenus Plinius. Si ergo Crassus Censor ipse centũ & quinquaginta millibus aureorum nostrorum habitauit (tanti enim sexagies sestertium esse dico) nec tamen pulcherrimam tum habuit, & quæ tunc pulcherrima domus fuit Romæ, post triginta quinque annos centesimam pulchritudinis notam non obtinuit: quantã magnificentiã ædiũ Romanarũ luxuriæ tempore cõcipiemus, cũ nulla iam Censura timeretur? Is enim est Crassus Dialogis Ciceronis de Oratore nobilitatus, quem Cicero meminisse potuit, non etiam uidisse, & qui uasa argentea senis sestertijs in libras empta habuit,*

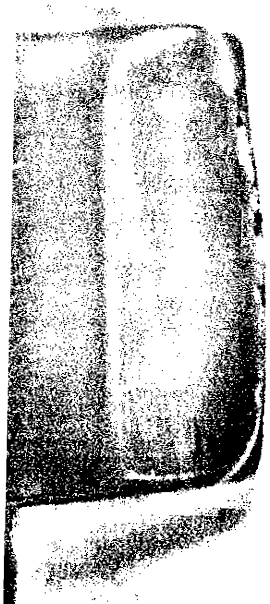
si

si exempla non mendosa sunt in eo loco: quod minime ipse arbitror. Plutarchus *in* Mario, *de domo uel prætorio* Marij *loquens, circa* Misenum *ad uoluptatem etiam effœminatam condito,* Hanc, *inquit, domum* Cornelia *fertur quinq; & septuaginta drachmarum millibus emisse.* τούτων λέγεται μυριάσιν ἑπτακισχιλίαις κορνηλία πρίασθαι. *Posteà tempore non admodum multo interlapso* Lucius Lucullus *hanc eandem quingentis drachmarum millibus emit, & ducentis præterea.* χρόνῳ δὲ οὐ πάνυ πολλῷ γενομένῳ λούκιος λούκολλος ὠνεῖται μυριάσιν πεντακοσίαις καὶ διακοσίαις. οὕτω ταχέως ἀνέδραμεν ἡ πολυτέλεια, *usqueadeo celeriter luxuria excurrit. Posterior summa quinquaginta millibus aureorum coronatorum ualuit, & paulo plus, cum prior non maior fuerit septem millibus & quingentis.* Cicero *autem non minoris quinquaginta millibus aureorum coronatorum habitauit.* Gellius *lib.* XI. Cicero *cum emere uellet in* Palatio *domum, & pecuniam in præsens non haberet, à* Publio Sylla *qui tum reus erat, mutuò sestertium uicies tacitè accepit. Ea res tamen priusquam emeret, prodita in uulgus exiuit, obiectumq; ei est quòd pecuniam domus emendæ causa à reo accepisset.* Tum Cicero *inopinata opprobratione permotus, accepisse se, ac domum quoq; se empturum negauit. Atq; adeò (inquit) uerum sit accepisse me pecuniam, si domum emero. Sed cum postea emisset, & hoc mendacium in Senatu ei ab inimicis obijceretur, risit satis, atque inter ridendum,* Ignoratis (*inquit*) *prudentis & cauti patris fa. esse, quod emere uelit, empturũ sese negare propter competitores emptionis?* Hactenus Gellius Tanti autem æstimatam fuisse Senatus etiam decreto Cicero ipse testis est scribens ad Atticum libro quarto, & de cuentu actionis

Cic. domus.

Cicero facete mendacij crimen diluit.

actionis eius loquens quam pro domo sua habuit, quæ hodie inter alias orationes extat. Secuta est (inquit) contentio de domo. diximus apud Pontifices. acta res est accuratè à nobis: & si unquam in dicendo fuimus aliquid, tum profectò doloris magnitudo uim quandã nobis dicendi dedit. Senatusconsultũ factũ est id quod ad te misi. nobis superficiem ædium Consules de consilij sententia æstimarũt sestertiũ uicies, cætera in re ualde liberaliter, Tusculanã uillam quingentis millibus, Formianum sestertiûm ducentis quinquaginta millibus. quæ æstimatio non modò uehementer ab optimo quoq; , sed etiã à plebe reprehenditur. Dices, quid causæ fuit? Dicunt illi quidem pudorẽ meum; quòd neque negarim, neq; uehementius postularim. Sed non est id. Nam hoc quidem etiam profuisset: uerùm ijdem mi Tite Pomponi, ijdem inquam illi quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant, nolunt easdẽ renasci. His uerbis apparet domus superficiem uicies sestertium Ciceroni æstimatam, etiam ab ijs hominibus qui Ciceronem crescere nolebant. Ea autem æstimatio facta est propter P. Clodium, qui plebiscito obtinuerat cum Tribunus plebis esset, ut Cicero in exilium pelleretur, & bona eius publicarentur: quo facto disturbanda ædificia & ad solũ diruenda curauit. Cicero autem reuersus obtinuit ut publicè damnum illud sarciretur. Huic æstimationi fidem facit Sallustius in Inuectiua oratione quam in Ciceronẽ habuit, his uerbis, Domum ipsam tuam ui & rapinis funestam tibi ac tuis comparasti, uidelicet ut nos commone facias quàm cõuersa respublica sit, cum in ea domo habitaris homo flagitiosissime, quæ P. Crassi uiri clarissimi fuit. Et post paulum ita subdit, Sed, ut opinor, illa te magis extollunt, quæ post Consulatũ cũ uxore de Republica consuluisti,

ſoluiſti, cum legis Plauciæ *iudicia domi faciebatis, ex cõiuratis alios pecuniæ condemnabas, cũ tibi alius* Tuſculanam, *alius* Pompeianam *uillam ædificabat, alius domum emebat. qui uerò nihil poterat, hic erat calumniæ proximus. hic oppugnatum domum tuam uenerat, aut inſidias Senatui fecerat. deniq; de eo tibi compertum erat.* Quæ *ſi tibi falſa obijcio, redde rationem quantum patrimonij acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domum paraueris,* Tuſculanum *&* Pompeianum *infinito ſumptu exædificaueris: aut ſi retices, cui dubiũ poteſt eſſe quin opulentiam iſtam ex ſanguine & miſerijs ciuiũ paraueris?* Ex *his uerbis ſatis apparet uicies ſeſtertium magnam pecuniam fuiſſe, nec immeritò* Ciceronem *conqueſtum apud* Atticum, *quòd* Tuſculanum *ſuum ædificium quingentis ſeſtertijs æſtimatum eſſet, quæ nos duodecim millia & quingentos aureos eſſe dicimus.* Salluſtius *enim infinito ſumptu ædificatũ eſſe obiecit.* Blondus *libro nono* Romæ *triumphãtis, in quo libro urbis* Romæ Romanorumq; *magnificentiam diligenter magis quàm doctè oſtendiſſe uidetur, ait obſeruaſſe in* Epiſtolis Ciceronis, *Ciceronem uillas duodeuiginti numero habuiſſe, in queis præcipuas* Tuſculanam, Formianam, Arpinatem, Ancanam, *&* Pompeianam. *quas tamen eũ ſimul poſſediſſe nõ credo, nec ipſe* Blondus *affirmat.* Cicero *in* Oratione pro M. Cælio, *Sumptus unius generis obiectus eſt, habitationis. xxx millibus dixiſtis eũ habitare.* Ex *hoc loco cõijci poteſt magnam eſſe pecuniã* xxx *ſeſtertia: & præterea exemplũ habemus quanti domus locarentur anniuerſaria mercede.* xxx *ſeſtertia ego ſeptingẽtos quinquaginta aureos noſtros eſſe dico.* Ipſe *in* Oratione pro domo *ſua quodam in loco ita inquit, Nihil erat latum de me: non*

Seſtertia xxx.

ad-ſſe

adesse eram iussus, non citatus assueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis, cuius domus in palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum Consulem transferebatur: Senatus Cõsules uocabat, columnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo Romano ad socerum Consulis portabantur. Sed emendandus locus in quinto Epistolarum, ubi ad P. Sestium scribens, ita inquit, Ego tua gratulatione cõmotus, quòd ad me pridem scripseras, uelle te bene euenire quòd de Crasso domũ emissem, emi eã ipsam domum millibus nummûm x x x v aliquanto post tuam gratulationem. Itaq; nunc me scito tantum habere æris alieni, ut cupiam coniurare, si quisquã recipiat. Huiusce-modi menda est in x 1, in epistola Decimi Bruti ad Ciceronem, Cum ad Remp. liberandam accessi, mihi fuit sestertiûm quatuor millibus amplius. septem legionum numerum alo, qua difficultate, tu arbitrare. Verum illic triciesquinquies sestertium legendum puto. Si enim superficies uicies æstimata est, potuit area quindecies addere ad precium. Huiusmodi ædificia damnosa ambitione exædificata cõpellans Sallustius in Catilinario, ita inquit, Operæ precium est cũ domos atq; uillas cognoueris in urbium modũ ædificatas, uisere templa deorũ quæ nostri maiores religiosissimi mortales fecere. Ciceronẽ autem tanti domũ emere potuisse, argumentũ est id quod ipse in secũda Antoniana dicit, Hæreditatẽ mihi negasti obuenisse: utinam hoc tuũ ucrũ crimen esset. Ego enim amplius sestertiũ ducenties acceptũ hæreditatibus retuli. quanquã in hoc genere fateor feliciorẽ esse te. me nemo nisi amicus fecit hæredẽ, ut cũ illo cõmodo quod erat, animi quidã dolor iũgeretur: te is quẽ nũquã uidisti L. Rubrius Cassinas fecit hæredẽ. Quib. uerbis Antoniũ ut testamẽtariũ ridiculè mordet. Cic. locus.

det. Quanta autem sit pecunia ducenties sestertium, ex eo conijciendũ relinquitur, quòd Cornelius Nepos in uita Pomponij Attici scribit his uerbis, Habebat auunculum Cæcilium Equitem Ro. familiarem L. Luculli, diuitem, difficillima natura: cuius sic asperitatẽ ueritus est, ut quẽ nemo ferre posset, huius sine offensione retinuerit beneuolentiam: quo facto tulit pietatis fructũ. Cæcilius enim moriens testamento adoptauit eum, fecitq; hæredem ex dodrante. Ex qua hæreditate accepit circiter centies sestertium. Et infra, Cum tanta, inquit, pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano uictu mutauit, nihil de uitæ cõsuetudine: tantaq; usus est moderatione, ut neq; in sestertium uicies quod à patre acceperat, parũ se splẽdidè gesserit, neq; in sestertium centies affluentius uixerit quàm instituerat, pariq; fastigio steterit in utraq; fortuna: nullos habuerit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam uillam: neq; in Italia præter Ardeatinum & Nomentanum rusticum prædium: omnisq; eius pecuniæ redditus constabat in Epiroticis & urbanis possessionibus: ex quo cognosci potest eum usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum. Hic est Pomponius Atticus Ciceronis familiarissimus, ita ut Quintus frater ei charior nõ fuerit: cui rei (ut eiusdem Cornelij uerbis loquar) indicio sunt uolumina multa epistolarum à Consulatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum missarum. Quæ qui legerit, non multũ desiderabit historiam contextam eorum temporum. Qui Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem præbuit. Cui ex patria fugienti sestertia ducenta & quinquaginta donauit, quæ nos sex millibus & ducentis quinquaginta aureis nostris æstimamus. Ex prædictis luculentum mihi documentum

Pomponius Atticus Ciceronis familiarissimus.

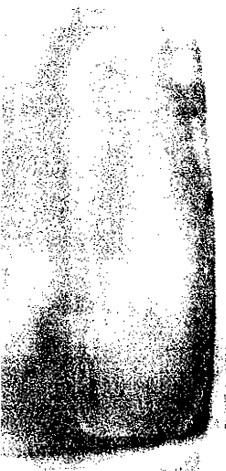
sumi

ſumi poſſe uiſum eſt ad ea quæ agimus intelligenda. Si enim Eques Ro. *ſplendidè uixit in uicies ſeſtertium, ita ut in prædiorum tantum fructu non etiam fœnore reditum pecuniæ conſtitueret, oportet omnino magnam fuiſſe pecuniam uicies ſeſtertium, præſertim cum is una donatione in* Ciceronem *tantam pecuniam cõtulerit.* Eodem *pertinet id quod ab eodẽ auctore dicitur:* Nec id (inquit) *præteribo, quanquam leue uiſum iri putem:* Cum in primis lautus eſſet Eques Romanus, *& non parum liberaliter domum ſuam omnium ordinum homines inuitaret: ſcimus non amplius quàm terna millia æris peræquè in ſingulos menſes ex ephemeride eum expenſum ſumptui ferre ſolitum. Atq; hoc non auditum, ſed cognitum prædicamus. ſæpe enim propter familiaritatem domeſticis rebus interfuimus.* Terna millia æris, *millenos ac ducenos ſeſtertios nummos ualẽt, id eſt ære noſtro triginta aureos.* Sic in dies ſingulos Pomponius *aureum unum noſtrum in ſumptu domeſtico impẽdebat. quod intelligo de pulmentario ſumptu: quippe elegans ille fuiſſe dicitur, etſi non magnificus: ſplẽdidus, etſi non ſumptuoſus.* Vilis *eſt enim (ut inquit idem* Cornelius) *familia, ſi utilitate iudicandum eſt, optima: ſi forma, uix mediocri.* Nanq; *in ea erant pueri literatißimi anagnoſtæ: optimi & plurimi librarij: ut ne pediſſequus quidẽ quiſquam eſſet qui non utrunq; horum pulchrè facere poſſet.* Pari modo artifices cæteri quos cultus domeſticus deſiderat, apprimè boni. Anagnoſtas Cornelius appellat pueros legendi peritos, quib. Pomponius ſuper cõuiuium utebatur, ut pleriq; Romanorum. Nemo (inquit) in eius conuiuio aliud acroama quàm anagnoſten audiuit. Verùm ex ſupra dictis apparet fructuoſam Ciceroni atq; etiam auriferam eloquentiam fuiſſe.

Anagnoſtę ſerui.

omnes enim artes olim magno cũ ſplendore exercebantur. Non omittendum illud, quòd caput amputatũ parenti eloquẽtiæ Romanæ, decies ſeſtertiũ ab Antonio Triumuiro æſtimatũ eſt, id eſt quinq; & uiginti millibus aureorum noſtrorũ. Auctorem enim Appianũ habemus in IIII. *Ciuilium bel. qui ducenta & quinquaginta millia drachmarum Popilio Lænæ pro capite Ciceronis Antoniũ dediſſe ſcripſit. Tanti caput eloquentiæ ab inimico æſtimatum eſt.* ὁ δ' ἀντώνιος ἥδη τὰ μάλιστα, καὶ τὸν λοχαγὸν ἐξεφάνωσε καὶ πολέσι τ' ἄθλων ἐδωρήσατο πάντε καὶ εἴκοσι μυριάσιν ἀττικῶν δραχμῶν, ὡς μέγιστον δὴ τόν δ' ἐπάντων ἐχθρῶν καὶ πολεμιώτατόν οἱ γιγνόμενον ἀπολόντα. *tametſi merces in ſingula capita proſcriptorũ erat cõſtituta in edicto proſcriptionis, ut idẽ auctor prodidit, his uerbis,* ἀναφερόντων δὲ τὰς κεφαλὰς οἱ κτείναντες ἐφ' ἡμᾶς, ὁ μὲν ἐλεύθερος ἐπὶ διςμυρίαις δραχμαῖς ἀττικαῖς καὶ πεντακισχιλίαις ὑπὲρ ἑκάστης. ὁ δὲ δοῦλος ἐπὶ ἐλευθερίᾳ τ' σώματος, καὶ μυρίαις ἀττικαῖς, καὶ τῇ τ' δεσπότου πολιτείᾳ. *qua ratione caput Ciceronis decuplo æſtimatũ fuit, quàm aliorũ proſcriptorũ. Diximus ſuprà Iſocratẽ dicẽdi præceptorẽ orationẽ unã talentis uiginti uendidiſſe. Theombrotum medicũ, Antiochum regẽ talentis centũ ſanaſſe. Apellem pictorem, ſed literarũ peritum, Alexandrũ regem uiginti auri talẽtis pinxiſſe, quanti hodie ducatus nõ mediocris emi poßit. Singula enim talenta auri nõ minus ſenis millibus ſeptingenis & quinquagenis ſolatis noſtris ualuerunt. Ariſtoteles Speuſippi pauculos libros tribus talentis emit, ut auctor eſt Gel. Quãti igitur emptos exiſtimamus libros Ariſtotelis & Theophraſti, quos Strabo lib.* XIII. *ab Appellicone Teio, magno argẽto redemptos eſſe tradidit, tineis iã & ſitu corruptos, ut qui iãdiu*

Caput Ciceronis quãti æſtimatum ſit.

in ter

in terram obruti fuerant? Plinius auunculus Collectanea ſua quadringentis ſeſtertijs uendere noluit, ut auctor eſt Plin. iunior lib. III. Epiſtolarũ, his uerbis, Perire enim omne tempus arbitrabatur quod ſtudijs non impartiretur. Hac intẽtione tot iſta uolumina peregit, electorũq; commentarios CX mihi reliquit, opiſthographos quidem, & minutiſſimè ſcriptos, qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipſe potuiſſe ſe cũ procuraret in Hiſpania, uendere hos cõmẽtarios Largio Licinio CCCC millibus nummûm. & tũc aliquanto pauciores erant. quo in loco non electorũ quæ latina dictio eſt, ſed eclectorum lego. Sunt enim eclecta grecè adnotata, & ἐκλογὰι adnotationes, & ἐκλελόμενα ea quæ legẽdo adnotamus. Cæterùm quis nunc regũ emere bibliothecã conſertiſſimam decem aureorũ millibus uelit, quanti à Plinio ciuis unus priuatus regeſta quædã extemporanea licitari auſus eſt? Et Plinius tamen tãti addicere noluit. Pliniũ autẽ iuniorem diuitẽ fuiſſe, multa eius epiſtolarũ loca declarãt. Iam primũ in. VII. Epiſtolarũ ad Coreliã ſcribens, ita inquit, Tu quidẽ honeſtiſſimè, quòd tã impensè & rogas & exigis ut accipi à te iubeam precium agrorũ non ex ſeptingentis millibus, quãti illos à liberto meo: ſed ex nongẽtis, quanti à publicanis partẽ uigeſimã emiſti. Inuicem ego et rogo & exigo ut nõ ſolũ quid te, uerum etiã quid me deceat, aſpicias. Et ex his uerbis & ex epiſtola paulò ſuperiore quã ad Fabatum ſcribit, apparet cum ducẽta millia nummûm pro acceſſiõe precij cõtempſiſſe, emptrice etiã hoc petente, ne ratum nõ habere uideretur quod à liberto ſuo geſtum erat. Idẽ ad Caniniũ, Equidem commodius nihil inuenio, quàm quod ipſe feci. Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in alimenta ingenuorum in-

Quanti Pli. cõmentarios ſuos vẽdere potuit.

Diuitiæ Plinij Iunioris.

genuarumq; promiserã, agrum ex meis longè pluris aſto ri publico publicè mancipaui, eundem uectigali impoſito recepi, tricena annua millia daturus. Per hoc enim & Reip. ſors in tuto, nec redditus incertus, et ipſe ager propter id quod uectigali longè ſupercurrit, ſemper dominũ à quo exerceatur, inueniet. Ex his uerbis apparet Plinium patriæ ſuæ donaſſe annua ſeſtertia tricena, quæ à nobis ſeptingẽtis & quinquaginta aureis æſtimantur, pro quingentis ſeſtertijs in numerato, quæ pollicitatione patriæ facta debebat, id eſt duodecim millibus & quingentis aureis. Qua ratione paulo plus ſedecim millibus ſeſtertiũm & quingentis, ſingula millia ſeſtertiũm annua æſtimauit. Idem lib. v. ad Caluiſium ſcribens: Saturninus qui nos reliquit hæredes, quadrantẽ Reip. noſtræ, deinde pro quadrante præceptionẽ quadringentorũ millium dedit. Hoc, ſi ius aſpicias, irritum: ſi defuncti uoluntatẽ, ratum & firmum eſt. mihi autem defuncti uoluntas antiquior iure eſt, utique in eo quod ad communem patriam uoluit peruenire. An cui de meo ſedecies contuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem? Sic enim omnibus exemplaribus legitur, ſed corruptiſſimè: quare ſic locus reſtituendus: An cui de meo ſeſtertium decies contuli, huic quadringẽta millia. & reliqua. ſicq; ſenſus liquidus erit. ſiquidem Plinius his uerbis ſignificat decies centena millia nummũm Reip. ſuæ antea ſe dediſſe, & tum quadringenta millia condonare per præceptionẽ à ſe hærede relicta, quæ ipſa paulo plus tertiam partem decies ſeſtertium efficiunt. quadringẽta enim millia, tertia pars eſt duodecies ſeſtertiũm: & ideo ultra decies ſeſter. olim in rẽp. collatũ, ait ſe CCCC mil. donare tunc, ut quæ cogi non poſſet ſoluere, ſi iure ſummo

uti

uti noluisset. ita enim erat ius cõstitutum, ut nec hæres institui respublica, nec præcipuum accipere ex testamento posset: ut ex eadem epistola significatur. duæ autem illæ summæ, x x x v millia aureorũ nostrorum ualent. Apud eundem epistola quarta ad Traianum, liberalitatem sestertij quadringentis pro quadragies legitur. Magnam enim esse pecuniã ex eo ostenditur, quod epistola alia ad eundẽ legitur, Theatrũ domine Niceæ maxima iam parte constructum, imperfectum tamẽ, sestertium (ut audio) amplius centies hausit. Seruius grammaticus auctor est Virgilium poëtam tres libros Aeneidis suæ Augusto recitasse, secundum, quartũ, & sextum: sed sextum maximè ob Octauiam Augusti sororem, Marcelli matrem, quem Marcellum Augustus sibi adoptauerat, qui periit anno decimooctauo ualetudine correptus. Hæc igitur Octauia cùm recitationi interesset, & Virgilius ad carmina illa uenisset circa finẽ sexti libri quæ Marcelli luctum describũt, defecisse animo illa dicitur, cùm ad illud uentum est,

Heu miserande puer siquà fata aspera rumpas, Tu Marcellus eris. Aegrè autem refocillata Octauia silentium Virgilio imperasse dicitur, & dena sestertia pro singulis uersibus dari iussisse, qui numero sunt unus & uiginti. quod si est uerum, Virgilius paucis uersibus supra quinque millia aureorum meruit. De hoc poëta ita inquit Seruius, aut quicunque fuit qui eius uitam scripsit, Bona autem cuiusdam exulantis nõ sustinuit accipere. possedit propè centies sestertium ex liberalitatibus amicorum: habuitq; domum Romæ in Aesquiliis, quanquam secessu Campaniæ Siciliæq; plurimum uteretur. Quæcunque ab Augusto petiit, repulsam nunquam tulit. parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos iam

Aurei Virgilini versus.

Census Maronis.

grandis amisit. Hæredem autem fecit ex quadrante Augustum. Centies sestertium ducenta quinquaginta aureorum millia ualet: quare non frustra Iuuenalis eius meminit ut copiosi in Satyra septima. Qui autẽ diligenter reputauerit commoda magistratuum non modò in prouincijs, sed etiam in Vrbe, is non mirabitur tam diuites quosdam fuisse. Argumẽtum eius rei ingens mihi uidetur ambitus Romæ flagrantissimus, cuius unum exemplum satis erit ex Ciceronis sumere lib. II. Epistolarũ ad Quintum Fratrem. sic enim scribit, Ambitus rediit immanis. nunquam fuit par. non dico hyperbolas, uel sestertium centies constituunt in prærogatiuam pronunciare. Res ardet inuidia. Tribunitij candidati compromiserunt sestertijs CCCC in singulos apud M. Catonem depositis, petere eius arbitratu: ut qui contrà fecisset, ab eo condemnaretur. Hic locus in impressis pridem libris corruptissimè legebatur, in quibus etiam numerus sestertiorum deerat: in recèns impressis ne restitutus quidem satis est: quare à me citari integer non potuit. Male tamen sester. CCCC legi ex eo apparet, quòd idem Cicero lib. IIII. ad Atticum ita scribit de his comitijs loquens, Sequere nunc me in campum. ardet ambitus. fœnus ex triente Idibus Quintil. factum erat bessibus. Et post aliquot uersus, Pompeius fremit. queritur. Scauro studet. sed utrum fronte an mente, dubitatur. exoche in nullo est. pecunia omnium dignitatẽ exæquat. Messala languet: non quò animus desit, aut amicis careat: sed coitio COS. & Pompeius obsunt. Candidati iurarũt se arbitrio Catonis petituros. Apud eum sestertia quingena deposuerunt, ut qui à Catone damnatus esset, id perderet, & competitoribus tribueretur. Si locus hic non mendosus est, suprà quingentis. uel quingenis potius

Ambitus Romæ ingẽs fuit obcõmoda magistratuum.

potius legi debet: cui parti auctoritas Plutarchi non Latini facti sed Græci suffragatur, his uerbis, ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς τῶν ἀρχῶν μέλλουσι εἰς ταὐτὸ συνελθοῦσι, παραβαλέσθαι δραχμῶν ἕκαστον ἀργυρίου δέκα δύο ἥμισυ μυριάδας, εἶτα μίξαντας τῶν ἀρχῶν πάντας ὀρθῶς καὶ δικαίως. Duodecim myriades & semis drachmarum Atticarum, hoc est centum & uiginti quinq; millia denariorum, quingenta millia nummûm ualent, sic q; summa quadrat ad nummum. Hanc historiam tetigit Plinius in præfatione, Cum apud Catonem (inquit) ambitus hostem, & repulsis tanquam honoribus ineptis gaudentem, pecunias flagrantibus comitijs deponerent candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebantur. Verum enim uero ex uerbis Ciceronis apparet animo sum illum fuisse ambitum, cum in tribum uel centuriam potius prærogatiuam centies sestertium pronunciare candidati non dubitarent. Oportuit enim proportione & alijs aliquid diuidi, quæ numero quinq; & triginta erant, aut certè tot tribubus aut centurijs quot ad renunciationem magistratus sufficerent. Hoc ne falsum putetur, tametsi creditu difficile, Cicero præfatiuncula fidem sibi præstruit: Non dico (inquit) hyperbolas, uel hyberbolos aduerbialiter, hoc est hyperbolice. utroq; enim modo legitur. Argumẽtũ etiã ingẽtis summæ est, quod Cicero ambitũ fœnus intẽdisse dicit, et altero tãto maius feciſſe, hoc est ex triente bessale. Eiusdẽ rei magnũ argumentũ apud Appianũ lib. 11. bell. ciuil. De triumuiratu enim loquens Cæsaris Crassi & Põpeij, & ambitu ingẽti, ita inquit. ὅ, τε δῆμος αὐτὸς ἐμίσθου ἐπὶ τὰς χειροτονίας ἦλθε. ὥρθη δὲ καὶ μεσεγένημα ταλάντων ὀκτακοσίων, ὑπὲρ τῶν ἐπωνύμων γενόμενον ἀρχῶν. Deprehẽsa est quodã in loco sũma

octingentorum talentorum apud sequestres deposita pro consulatu adipiscendo. hæc summa non multo minor ducenties sestertio. Diximus in præcedentibus, moris fuisse apud Romanos, ut Aediles & alij magistratus ludos uel munera magnifica facerent & ederent in Theatro uel Circo uel Amphitheatro, quasi populo uniuersam quandam mercedem soluentes ob lata suffragia. Dedimus & magnificētiæ exempla, indicia omnino ualida ad eam rem quam nunc ago conficiendam. Oportet enim magna fuisse commoda eius honoris qui tanti æstimetur. Nunc quanta fuerit potestas Imperatorũ in bello, & Proconsulum Prætorumq; in prouinciis suis, demonstrãdum est. Iamprimum Strabo lib. XII. de Cappadocia & Paphlagonia loquens à Pompeio certis finibus terminatis, ita inquit, ὕστερον ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἡγεμόνες ἄλλος καὶ ἄλλος ἐπέκυσαν μερισμούς, βασιλείας τε καὶ δυναστείας καθιστάντες. καὶ πολλὰς τὰς μὲν ἐλαττοῦντες, τὰς δὲ ἐγχειρίζοντες τοῖς δυνάσταις, τὰς δ' ὑπὸ τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων ἐῶντες. Postea autem Romanorum duces alias atque alias contributiones fecerunt, Reges & Dynastas constituentes: ciuitatumq; partim immunitate donarunt, partim potentatibus attribuerunt, partim etiam sub ditione populi Romanorumq; reliquerunt. Ex his uerbis intelligimus non modò Pompeium post Ponticam uictoriam hoc iuris usurpasse, sed etiã alios Imperatores pro arbitrio suo statuere solitos de iis prouinciis quas armis domuerãt. Exemplũ eius rei luculentũ est codẽ libro. De quadã enim regione loquẽs cãpestri & feraci, et pecore copiosa, ita inquit, Huius regionis partẽ Amasini obtinent, partẽ Põpeius Deiotaro dedit, ut Pharnaciæ & Trapezuntiæ adiacẽtia usq; in Colchidẽ & minorem Armeniam: horũq; locorũ regem

Potestas Consulum & Prætorum Romanorum qui ducto res erant exercituum.

Deiotarus.

gem eũ creauit, cũ aliàs haberet hæreditariã à patre tetrarchiam Galatarũ qui Toliſtobogi dicuntur, καὶ τούτων ἀπέδειξεν αὐτὸν βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν προσῳαν τετραρχίαν. Regem (inquit) horum eũ creauit. Hic idẽ Põpeius Tigranem Armeniæ Regem potentiſsimũ, ſed uictoria Pompeij fractum, ad ſe uenientẽ, & diadema ſuum ad pedes eius demittentem genibuſq; aduolutũ, diadema uel tiaram regiam reſumere iuſsit, & in ſella regia ſedere, mulcta ſex millium talentûm ob culpam atq; iniquitatem irrogata, ut Plutarchus auctor eſt: ut Appianus, ſex millibus talentûm ab eo dono acceptis. Sic enim inquit in Mithridatico, καὶ ἐλίδι τῷ Πομπηίῳ μὲν τάλαντα ἑξακισχίλια, εἰς τὴν στρατίαν δὲ δραχμὰς πεντήκοντα ἑκάστῳ, καὶ λοχαγῷ χιλίας, καὶ χιλιάρχῳ μυρίας. Strabo rurſus poſt aliquot chartas de Commanis Ponticis loquens, quod ſacerdotiũ Dianæ dicatum erat, παραλαβὼν δὲ Πομπήιος τὴν ἀρχαίαν ἀρχέλαον ἐπέστησεν ἱερέα, καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώραν δίσχοινον κύκλῳ. τοῦτο δ' ἐστὶ ἑξήκοντα στάδιοι πρὸς τῇ ἱερᾷ, προστάξας τοῖς γνωσιμοις πειθαρχεῖν αὐτῷ. Accepto autẽ imperio Pompeius Archelaum ſacerdotio præfecit, & regionẽ ei attribuit duorum ſchœnorum in circuitu, quæ ſexaginta ſunt ſtadia ſacram urbẽ ambientia: iuſsitq; eius ambitus incolas imperio eius parere. Quale autem fuerit aut quàm locuples ſacerdotiũ, ex eo intelligitur quod idẽ auctor ait his uerbis, Regum Põticorũ tẽpore diebus feſtis qui Dianæ ſacri erãt, ſacerdos Commanorũ diadema regiã geſtabat, & ſecundũ Regẽ honori habebatur. Cõmana autẽ imperio eius ſuberat cũ ſacris ſeruis qui Hieroduli dicebantur, numero non pauciores ſex millibus, in quos omniſariã poteſtatẽ habebat, præterquam eos uendẽdi. Cicero autem hoc docet in lege

Sacerdotiũ opimum in Põto. Hieroduli.

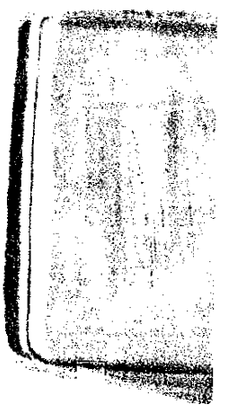
Agraria contra Rullum, cum dicit non licere Decemuiris à populo creatis statuere de agro Pontico & Mithridatico à Pompeio capto. Ita'ne uero (inquit) hos agros regios Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Pōto, qui in Cappadocia fuerunt, cū adhuc imperator in bello uersetur, in locis autē illis etiā nunc belli nomē reliquum sit, eos agros quorū adhuc penes Cn. Pompeiū omne iudiciū & potestas more maiorum debet esse, Decēuiri uendēt? Eodem pertinent ea quæ apud Lucanū Pōpeius ipse gloriatur in secundo Pharsaliæ, cum auxilia undiq; euocanda differit, filio ob id allegato. Hoc tamē uerum est, quòd ea quæ ab his imperatoribus statuebantur, necesse erat Senatusconsulto confirmari: id quod eodē in loco Strabo docet his uerbis, διαπολεμήσας δὲ καὶ ἐπανελθὼν οἴκαδε, ἠξιώθη ὥστε τὰς τιμὰς ἃς ὑπέσχητο ὁ λούκολλος τῶν ποντικῶν τισὶ, μὴ κυρῶσαι τῷ σύγκλητον. Cōfecto autem bello Romā reuersus Pōpeius, peruicit ne ea præmia quæ Lucullus quibusdam Ponticis primoribus pollicitus fuerat, à Senatu confirmarētur. ἄδικον γὰρ εἶναι καταρθώσαντ' ἄλλου τὸν πόλεμον, τὰ βραβεῖα ἐπ' ἄλλῳ γενέσθαι, καὶ τῷ τῶν ἀριστείων διανομῶν. Iniquum enim esse, bello eo ab alio cōfecto, in alterius arbitrio belli præmia, & decorū militarium collationē manere. Nemo autē ignorat Ponticū bellum Lucullū bona ex parte gessisse, sed cum ei Pompeius ante diem successisset, conficere nō potuisse: & Pompeiū ex rebus gestis Luculli triūphasse fortunæ iniquitate, quæ Lucullum summo fauore euectū, repente destituit, ut uidere est Plutarchū in Lucullo legentibus. Causam tamen præbuit Cicero, qui orationem pro Pompeio habuit ad populum cum Prætura ipse gereret, quæ Oratio pro lege Manilia inscribitur. Ob hoc

Lucull

Lucullus Reip. infensus, in ocium se contulit, singulariq; lautitia & splendore sumptuũ uitam per omnem uiuendi amœnitatem traduxit, ex ea ipse prouincia summis opibus auctus, cũ tamen triũphi sui die aureũ simulachrum Mithridatis sex pedum longitudinis, clypeumq; gemmis consertum, cum immani summa auri & argenti facti signatiq; in ærariũ intulisset. Cicero in Pisonẽ præclari facinoris loco ponit quòd prouinciam contempserit. Ego Antonium (inquit) Collegam cupidum prouinciæ, multa in Remp. molientem, patientia atq; obsequio meo mitigaui: ego prouinciam Galliam Senatus auctoritate exercitu & pecunia instructam & ornatam, quam cum Antonio communicaui, quòd ita existimabam tempora Reip. ferre, in concione deposui, reclamante populo Ro. Idem cum prouinciam Ciliciam obtineret, ad Atticum scribẽs de uitæ suæ integritate, Ipse, inquit, in Asiam profectus sum Tharso Nonis Ianuarijs: non me hercule dici potest qua admiratione Ciliciæ ciuitatum, maximeq; Tharsensium. Postea uerò quàm Taurũ transgressus sum, mirifica expectatio Asiæ nostrarum diœcesum, quæ sex mensibus imperij mei nullas meas acceperat literas, nunquã hospitem uiderat: illud autẽ tẽpus ante me fuerat in hoc quæstu. Ciuitates locupletes ne in hybernis milites reciperent, magnas pecunias dabãt, Cyprij talenta Attica &c. qua ex insula (nõ hyperbolicôs loquor) nũmus nullus me obtinente erogabitur. Ob hæc beneficia quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi nisi uerborum decerni sino. Si hic numerus CC. talenta uerè apud Ciceronem legitur (ut uerè legi puto) centum & uiginti millia aureorũ nostrorum eo nomine lucrifacere potuit si famam contempsisset. Opulentam autem Cyprum olim fuisse ex eo conijc

Lucullus.

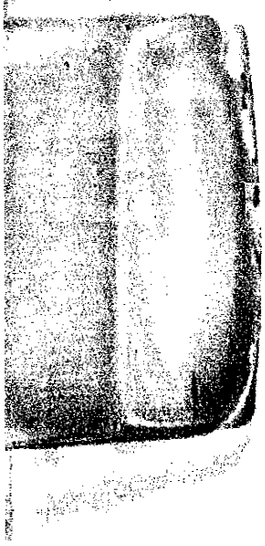
Cicero prouinciã deposuit.

Commoda magistratuum Romanorũ in prouincijs.

conijcimus, quòd Ptolemæo Cypri Rege confiscato, Cato qui Clodij factione ad colligendam eius gazam ablegatus est, paulo minus septem nullia talentûm Romam deportauit ex auctione gazæ, ut auctor est Plutarchus, ὃς δὲ κάτωνι σιωπήχθη μὲν ἀργυρίου τάλαντα μικρὸν ἐπὶ ταῖς χιλίοις ἀποδέοντα. quanquam maior ob id pecunia fuisse uidetur, quòd Cato aliquãdo in altercatione Põpeio obiecit se ex Cypro plus auri atq; argẽti nullo exercitu detulisse, quàm Pompeius ex omnibus triũphis concusso terrarũ orbe ipse instructus ingentibus copijs intulisset in ærarium: quo tẽpore Cyprus in prouinciã prætoriam redacta est factione eiusdem Publij Clodij Pulchri Ptolemæo infensi ob negatam ei pecuniã ad redemptionis pretiũ cum à piratis interceptus esset. quæ historia à Strabone narratur in fine libri decimiquarti. Idẽ Cicero pro lege Manilia, Difficile est dictu Quirites quanto in odio simus apud exteras nationes propter eorum quos ad eas hoc anno cũ imperio misimus, iniurias ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris uestris magistratibus religiosum, quam ciuitatẽ sanctam, quam domũ satis clausam ac munitam fuisse? Vrbes iam locupletes & copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Idẽ Pisoni obiecit quòd perfidiam ccc talentis uendidisset, his uerbis, Idẽq; tu Rabocentum Bessicæ gentis principẽ, quum trecẽtis talẽtis Regi Cotto uendidisses, securi percussisti, cũ ille ad te Legatus in castra uenisset, & tibi magna præsidia & auxilia à Bessis equitũ peditũq; polliceretur. Et paulo inferius, Non'ne sestertiũ centies & octogies, quod quasi uasarij nomine in uenditione mei capitis adscripseras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæstu reliquisti? No'nne cum ducenta

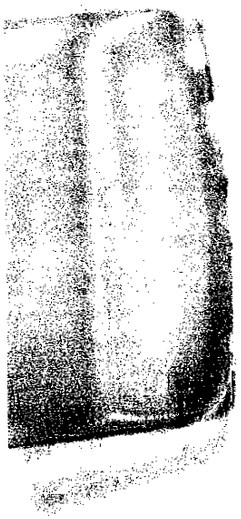
Cypria gaza publicata.

ducenta talenta tibi Apolloniatæ Romæ dedissent ne pecunias creditas soluerent, ultro Suffidiũ Equitem Romanum hominem ornatissimum, creditorem debitoribus suis addixisti? Vasarium Cicero appellat id quod publicè dabatur magistratibus, ut muli, equi, uasa, & reliqua quæ magistratus instrumentum implerent: id quod patet ex eo quod idem dicit in lege Agraria contra Rullum, de Decemuiris loquens, quos Rullus creandos esse censuerat ad agros diuidendos, diuidendosq; per prouincias, Dat (inquit) potestatẽ uerbo Prætoriam, re uera regiam: definit in quinquennium, facit sempiternam. tantis enim confirmat opibus & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. Deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, supellectili. Sumptum haurit ex ærario, suppeditat à socijs. Intelligimus ergo uasarij nomine pecuniam publicè dari solitam magistratibus euntibus in prouincias, ex qua sibi necessaria compararent: id quod postea Augusti tempore Senatusconsulto constitutum est. Trãquillus in Augusto, Auctor & aliarum rerum fuit: in queis, ne acta Senatus publicarentur: ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur: ut pro Consulibus ad mulos & tabernacula quæ publicè locari solebãt, certa pecunia constitueretur. Meminit eius moris Cicero in quinta in Verrem Actione, & Lampridius in Alexandro, his uerbis, Iudices cũ promoueret exemplo ueterũ, ut & Cicero docet, & argẽto & necessarijs instruebat, ita ut Præsides prouinciarum acciperẽt argẽti põdo uicena, mulos & equos binos, uestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, coquos singulos: & si uxores nõ haberent, singulas concubinas, Vasarium.

quòd

quòd ſine ijs eſſe non poſſint. Reddituri depoſita adminiſtratione mulas, mulos, equos, muliones, & coquos: cætera ſibi habituri, ſi bene geſſiſſent. Sed illa fuit priſcæ ſeueritatis imitatio, qualis in legibus ſumptuarijs intelligitur, de quibus infrà dicturi ſumus. Cicero igitur Piſoni obijcit quòd eo tẽpore quo Cicero exilio mulctatus fuit, Piſo, & Gabinius prouinciarũ pactione cum Clodio Pulchro Trib.pl. Ciceronis inimico cõſpirarint: ſicq; factum ut per Trib.pl. prouincias obtinuerint, Gabinius Syriã, Piſo Macedoniam: & Piſoni centies & octogies ſeſtertium uaſarij nomine decretum ſit, ſi uerus eſt numerus: quam totam pecuniam fœnore Romæ occupauit, quæ nõ minor fuit quadringentis & quinquaginta millibus aureorum noſtrorum. Sunt & alia nomina pecuniæ imperandæ ciuitatibus, quam magiſtratus in rẽ ſuã uertebãt: quæ Cicero eadẽ in oratione in Piſonẽ perſequitur. Qui modus (inquit) tibi fuit frumenti æſtimãdi? qui honorarij? ſi quidem poteſt ui & metu extortũ, honorariũ nominari: quod cum peræquè omnes, tum acerbiſſimè Bœotij & Byzantij, Chæronenſes, Theſſalonica ſenſit. Frumentũ æſtimandum intelligo id frumentũ quod in cellã Prætoris uel Conſulis imperatur, pro quo pecuniam imperabãt quantam collibuerat. Honorarium appello, quod Græci εἰσόδιον καὶ ἔξοδον, id eſt, xeniũ aduentitiũ quod datur ingrediẽti quãq; urbẽ Magiſtratui, ut hodie principibus noſtris cũ primùm urbes põpaticè ingrediũtur. Sequitur in eadẽ oratione, Mitto aurũ coronariũ quod te diutiſſimè torſit, cum modò uelles, modò nolles. Lex enim generi tui & decerni, & te accipere uetabat, niſi decreto triumpho. His accedit, quòd Romani Imperatores ciuitatem Romanam dare poterant, ut auctor eſt idem Cicero in Orat

Honorarium iſodion & iſodos.

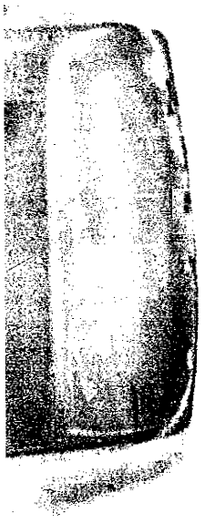
in Oratione pro Cornelio Balbo, his uerbis, Audebo etiã hoc contẽdere, nunquã esse condemnatũ quem constaret ab Imperatore nostro ciuitate donatum. His igitur & huiusce modi causis Romani Senatores ditescere in immensum poterant. Augusti autẽ tempore mirũ in modũ auctũ est fastigiũ Romanũ, non modò publicũ, sed etiã priuatum, licet luxus uitæ diminutus esset: exemplũ prodente principe. mittebat enim in prouincias Cõsulares & Prætorios & Equestris ordinis uiros, quoscunq; honore dignos iudicabat: qui etiam quò plures (ut Tranquilli uerbis loquar) partẽ administrãdæ Reip. caperẽt, noua officia excogitauit, curã operũ publicorũ, uiarum & aquarum, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, præfecturam Vrbis, Triũuiratum legẽdi Senatus, & alterũ recognoscendi turmas equitũ quotienscũq; opus esset. Censores creari desitos longo interuallo, creauit. numerum Prætorum auxit. exegit etiã ut quotienscũq; Consulatus sibi daretur, binos pro singulis Collegas haberet. Ab ijs igitur quos locupletes nouerat ipse, exigebat ut Vrbem monumento aliquo insigni ornarent. Hunc morẽ tenuerunt & alij principes, ut uidere est apud historicos, & Pliniũ in Epist. lib. 11. Firminus (inquit) inductus in Senatũ, respõdit crimini noto. Secutæ sunt diuersæ sententiæ Consulum designatorũ, Cornutus Tertullus cẽsuit ordine mouendũ: Acutius Nerua in sortitione prouinciæ rationem eius non habẽdam: quæ sententia tanquam mitior uicit, cum sit alioqui durior, tristiorq;. Quid enim miserius, quàm exectũ & exẽptum honoribus Senatorijs, laboribus & molestia nõ carere? & reliqua quæ longius prosequitur. Cæterũ præterquã quod suprà ex Trãquillo diximus Augustũ inuecta Vrbi Aegyptia gaza, tantã rei

Augusti tempora.

Augustus amicorum locupletator.

rei nummariæ copiam effeciſſe, ut multum pretij prædijs accreuerit, ex eo conijcere licet homines Romanos inuſitatis opibus affluentes fuiſſe, quòd intra x x annos ſeſtertium quaterdecies millies ex amicorum teſtamẽtis accepiſſe ſeſe teſtatus eſt. Huic dicto fidem arrogat id quod apud Senecam lib. x i. de beneficijs ſcriptũ eſt, his uerbis, Lentulus Augur diuitiarũ maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent, quater millies ſeſtertium ſuum uidit. Hic cum omnia incrementa ſua diuo Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem ſub onere nobilitatis laborantem, princeps iã ciuitatis & pecunia & gratia, ſubinde Auguſto ſolebat queri dicens à ſtudijs ſe abductum. Quater millies ſeſtertium dico non minorem eſſe pecuniam centies centenis millibus aureorũ coronatorum, ne fruſtra putemus eũ diuitiarum maximũ exemplum appellatum à Seneca, homine ipſo prædiuite, ut à Iuuenale appellatus eſt, & ipſe fatetur apud Tacitũ lib. x i i i i. in oratione ad Neronẽ habita: quem Tigillinus & alij eius inimici uarijs criminationibus apud Neronem adorti ſunt, tanquam ingentes & priuatũ ſupra modum euectas opes in dies adhuc augeret: hortorũ quoque amœnitate, & uillarum magnificẽtia quaſi principem ſupergrederetur. Tranquillus Lẽtuli his uerbis meminit in Tyberio: Satis conſtat Cn. Lentulum Augurem, cui maximus cenſus fuit, metu & angore ad faſtidiũ uitæ ab eo actum, & ut nequo niſi ipſo hærede moreretur. Verumenimuero hoc animaduerſione dignũ, rarã auri mentionem apud antiquos reperiri, non modò pro eo quantæ priſcæ ætatis opes celebrantur ab auctoribus, ſed rariorẽ etiã quàm pro noſtri temporis opulentia, & cõtrà quàm hodie loquẽdi mos inoleuerit. Quotus enim quiſq; in cõmemor

Memorabiles Lentuli Auguris opes.

Rara auri mentio apud priſcos.

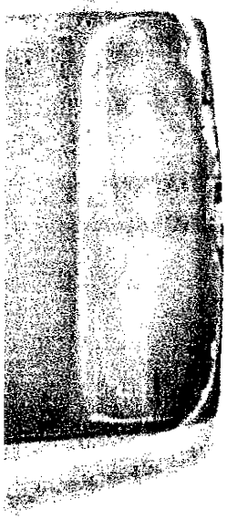
memorandis opibus hodie præsertim ingentibus argenti mentionem facit? Nam in uotis temerarijs, quibus surdũ numen Fortunã idẽtidem fatigamus, primo quoq; uerbo aurum nuncupari solet: tametsi apud nos in rationibus publicis ac priuatis, argenteis summis omnia transiguntur: alioquin & sponsionibus factitandis, & pignoribus deponendis, & circularibus fabulamẽtis aurum plerunque per ora hominum fertur. At uerò apud antiquos argentũ hominum sermone celebratius fuit. Sed præter alia (inquit Plinius) equidem mirer populum Ro. uictis gẽtibus in tributo semper argentum imperasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in quinquaginta annos. nec potest uideri penuria mundi id euenisse: nam Midas & Crœsus in infinitum possederãt. Eodem pertinere uidetur & illud eiusdem Plinij dictum eodem libro, Mirum in auro cælando inclaruisse neminem, argẽto multos. maximè tamen laudatus est Mẽtor, de quo suprà diximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta sunt, ac iam nullũ extare dicitur. proximi Acragas & Boëthus & Mys fuere. Magna fama post hos celebratus est Antipater, quiq; Satyrũ in phiala grauatum somno collocauisse uerius quàm cælasse dictus est Stratonicus. Laudatur & Zopyrus, qui Areopagitas & iudicium Orestis in duobus scyphis pondo. XII. æstimatis. In uetustissimo non pondo, sed HS, id est, sestertium legitur: quod ego interpretor sestertium duodecies, id est, censu Senatorio. Nam paulò suprà dixerat, Nec copia tantum argenti fuerat uitæ, sed ualidius pœnæ metu pretium, idq; iampridẽ, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus sestertiũm in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uerò Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis

Argentum hominum Romanorum sermone auro celebratius fuit.

Auri cælaturæ rara mentio.

ficis manu cælatos sestertijs centũ: confessus est tamẽ nunquam se ijs uti propter uerecundiã ausum: sicut eundẽ sex millibus sestertiũ in singulas libras uasa empta habuisse. In quibusdam antiquis utrobiq; pondo pro sestertijs legitur, sed male. sestertijs enim in uetustissimo legitur, quomodo & in impressis libris. Sed de hoc loco superius satis dictum est. Sequitur apud Plinium loco superiore, Fuit dein Pytheas cuius duæ unciæ x x uenierũt. Vlysses & Diomedes erant in phialæ emblemate Palladiũ surripientes. Fecit idem & cocos Magiresia appellatos paruulis potorijs, è quibus nc exẽplaria quidẽ licet exprimere: tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer Crustarius famam, subitoq; hæc ars ita exoleuit, ut sola iã uetustate censeatur. In uetusto exẽplari non uiginti, sed decẽ legitur. utrobiq; tamen decesse summa uidetur. Oportet autem opus pretiosum fuisse in quo tale fuit emblema. Magiresia etiam corruptum est pro magiriscia, cum magiriscus diminutiuè cocũ significet apud Græcos. In antiquis etiã libris crustarius non legitur, sed sic, Habuit & Teucer famam. Verùm hoc dictum Plinij credibile facit id quod suprà de Graccho & Crasso dictũ est, qui Censuræ tempore pœnæ metu deterreri non potuerũt, quin pretium argenti fabrefacti & cælati eousq; intenderent, ut operis æstimatio decuplo materiã argẽti excederet. Hoc enim illa uerba Plinij significant. Validiusq; fuit pœnæ metu pretium. Pretiosa autem uasa esse omnino oportuit, quæ ea arte fabrefacta essent, quæ iam interijsset propter subtilitatem. De emblematis in Annotationibus in libros iuris editis dicere memini, cuiusmodi artis exempla hodie non uisuntur. nam & ante Plinij ætatem ars iamdiu exoleuerat. Officinæ Parisienses maximè auro & argento

Emblemata.

Officinæ Parisienses.

fabrefacto

fabrefacto hodie nobiles sunt, priuatim etiã uno uiccaurificibus dicato. Et tamen uasa hodie põdere & inaratura censentur, & interdum pictura. In ijs enim rebus & in fabrica uascularij artem consumũt. Cælatores, sigillũ, & aureolis gestaminibus, & mundo muliebri occupati sunt, quibus omnibus rebus ars nequit inclarescere. Quare hodie aurificium accessionis ferè uicem habet, olim autem pretia huiusmodi rerum ex arte non ex materia statuebantur. Inde illud Plinij dictũ lib. XXXIIII. Quondam æs confusè auro argentoq; miscebatur, & tamen ars pretiosior erat. Nunc incertũ est, peior hæc sit, an materia: mirumq;, cum ad infinitum operũ pretia hæc creuerint, auctoritas artis extincta est. Quæstus enim causa, ut omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat: adeoq; exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iam diu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Quoniam uerò iam multa de opibus Romanis, de primoribus uiris, & eorũ magnificentia, & immani etiã quorundã luxu diximus, & eousq; summas consumptarum opum auximus, ut fidẽ omnino facturi non uideamur, utemur nunc & alio testimonio Plinij, ut ueri similia saltem dixisse uideamur, ijs quidem lectoribus qui res priscas modulis nostræ aeuũq; memoriæ metientes, hactenus fidẽ historiæ accommodare possunt, quatenus pusilla animi sensa æstimare eos sinunt. Is igitur auctor rerũ omnium memorabiliũ, & æstimator acutus, & admirator disertus, lib. XXXVI. post enumerata opera externa, de rebus tandem Romanis dicere ita orsus est: Verùm & ad urbis nostræ miracula transire cõuenit, nongentorũq; annorũ doctes scrutari uiros, & sic quoque terrarum orbem uictum ostendere, quod accidisse totiens penè, quot referẽtur miracula apparebit

Cælatores.

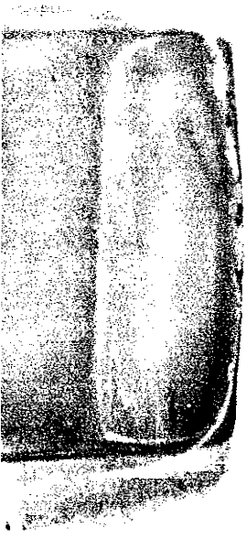
Antiqua artificia.

Plinius auctor memorabiliũ rerum omniũ.

parcit: uniuersitate uerò aceruata, & in quendam unũ cumulum conjecta, non alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut Circum maximum à Cæsare Dictatore extructũ longitudine stadiorum triũ, latitudine unius, sed cum ædificijs iugerûm quaternûm ad sedẽ ducentorum. L X. milliũ, inter magna opera dicamus: non'nè inter magnifica, basilicam Pauli, forumq; diui Augusti, templum Pacis diui Vespasiani Imperatoris Augusti pulcherrima operũ quæ unquam. Lego ex uetusto exẽplari, uires dociles, non uiros. Basilicæ Pauli meminit Plutarchus his uerbis in Cæsare, ut quidẽ latinè legũtur. Cæsar uberrimas Gallorũ diuitias per omnes passim magistratus hauriẽdas permittẽs, Curionẽ Tribunũ plebis grandi fœnore obstrictum liberauit. Paulo quoq; Consuli mille & quingenta sestertia præbuit, ex quibus nobilissimã ille in foro basilicam Fuluiæ dicatam extruxit. Quo in loco non sestertia, sed talenta lego ex Græco exemplari, & ex Appiano lib. II. bel. Ciuilium: Paulum autẽ (inquit) mille & quingentis talentis eo pacto redemit, ut neque pro illo quicquã ageret, neque contra eũ quicquã moliretur. Curionẽ autem, ut pro eo in plerisq; ageret, quem plurimo ære alieno sciebat obrutũ, facilè adegit. Paulus basilicã admodũ splendidam suo nomine ex ea pecunia extruxit. τοῦλον μὲν χιλίων καὶ πενταχοσίων ταλάντων ἐπρίατο, μηδὲν αὐτὸς μήτε συμπράττειν, μήτε ἐνοχλεῖν: κερδαίνειν δὲ συμπράττειν ὡσὶ πολεόνων εἰδὼς ἐνοχλούμενον ὑπὸ χρεῶν πολλῶν. Plutarchus etiã ipse in Põpeio talenta nõ sestertia dixit his uerbis, ut latinè legimus: Cæsar multos ciues pecunijs sibi allexit, multos etiã primorũ muneribus placauit, inter quos Paulus Cõsul ob mille & quingenta talenta

Circus maximus a Cæsare extructus.

Plinij locus.

lenta

lenta mutatus est, & Curio Trib. pl. ingenti ære alieno liberatus. Diximus alibi hanc summã nongẽta millia aureorum nostrorũ ualere, ne murcmur eã basilicã à Plinio inter opera magnificentissima censeri. Idẽ Plinius, Pyramidas, regũ miramur opera, cũ solum tantũ foro extruẽdo sestertijs mille ducẽtis Cæsar Dictator emerit, & (si quidẽ impensæ mouẽt captos auaritia animos) P. Clodius quem Milo occidit, sestertijs CXLVIII. millibus domo empta habitauerit, quod equidẽ non secus ac regum insaniam miror. Itaq; & ipsum Milonẽ sestertia septingenta millia æris alieni debuisse, inter prodigia humani animi duco. Hæc uerba tot tantisq; mendis scatent, uix ut restitui posse confidã. Primùm sestertijs mille & ducentis pro duodecies sestertio, rarus fuit antiquis sermo, ut alibi dixi: deinde in antiquis quibusdam numerus corruptus est, ut omnino nihil elici possit. In uetustissimo H-S. li. legitur. Postremò Trãquillus in Iulio ipso de hoc ita scribit; Nullũ largitionis aut officiorũ in quenquam genus publicè priuatimq; omisit, fórum de manubijs incohauit, cuius area super sestertiũ millies constitit. De Clodiana autem domo ut nũc legitur ridiculũ est pretiũ, quũ Lucij Crassi domus, cuius Plinius meminit ut mediocris, tricies pluris uendi potuerit. Milonẽ autẽ hominem egregie profusum septingenta millia æris alieni debuisse, nõ erat admiratione dignum, quæ summa multo minor est decies sestertio. Macrobius in II. Satur. Augustus delata ad se magnitudine æris alieni, quam quidam Eques Romanus dũ uixit, excedentẽ ducẽties celauerat, culcitrã emi cubiculare in eius auctione sibi iussit: & præceptũ mirantibus, hãc rationẽ reddidit, Habẽda est ad somnũ culcitra, in qua ille cum tantũ deberet, dormire potuit. Planũ fit igitur locũ

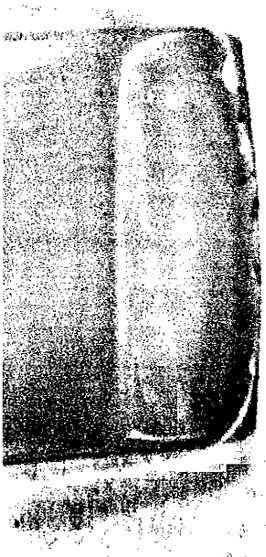
Domus P. Clodij.

Aes alienum Milonis.

Plinij locus.

mendosum esse. In duobus antiquis libris, quos uidi, talẽta DCC legitur, quod non probo, cum propterea quòd Romanii talẽtorum uocabulo non utebãtur, tũ quia hæc summa minor est ducenties sestertio. at Curionẽ sexcẽties sestertium debuisse, auctor est Valerius lib. IX. his uerbis, Consimilis mutatio in domò Curionũ extitit. Siquidẽ forum nostrum, & patris grauissimum supercilium, & filij sexcenties sestertium æris alieni aspexit, contractum famosa iniuria nobiliũ iuuenum. de quo nonnihil suprà diximus ex secunda Ciceronis Antoniana. Publiũ autẽ Clodium perdita ac necordi luxuria fuisse, ex eodẽ Valerio nouimus, his uerbis de eo eodẽ in loco dicente, Publij autem Clodij iudicium quanta luxuria & libidine abundauit? in quo ut euidenter incesti crimine nocens reus absolueretur, noctes matronarum & adolescentium nobilium magna summa emptæ, mercedis loco iudicibus erogatæ sint. Cicero ad Atticũ lib. I. de eo iudicio loquens ita inquit, Caluus per unum seruum, & quidẽ ex gladiatorio ludo, cõfecit totũ negotiũ, accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam uerò (ô dij boni) rem perditam, etiã noctes certarum mulierum, atq; adolescentulorũ nobiliũ introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Ita summo dissensu bonorũ, pleno foro seruorũ, XXV iudices ita fortes tum fuerunt, ut summo proposito periculo uel perire maluerint, quàm perdere omnia. XXXI fuerũt, quos fames magis quàm fama cõmouit. De eo iudicio iterum loquẽs eodẽ lib. Afflicta (inquit) Resp. empto constupratoq; iudicio. Omnino igitur oportet magnas has esse summas quas Plinius ob insignem nequitiã insaniæ Regum Aegypti comparandas duxerit, qui pyramidas ipsi mundi miracula construxerunt. Vidi tria

Curionis æs alienum.

exempl

exemplaria, ut suprà dixi, manu scripta, in quibus ita de Clodio legitur, talentis ducentis XLVII *emit locũ quo habitauit. sensu etiam immutato, quasi aream domus tanti emerit. Sæpe suprà testati sumus exemplaria Pliniana fluxam fidem habere, quod ad numeros quidem & summas pecuniæ pertinet. quid enim simile habet talentum cum sestertio? quãquam & in omnibus auctoribus id genus errati inualuit, ut multis exemplis docuimus. Rursus ut sestertium millies legam apud Tranquillum, adduci non possum, cum ea summa fidem omnino excessura sit, si superficiem operis proportione arcæ æstimandam relinquamus: potiusq; sestertia mille, & apud Plinium sestertijs mille & ducentis probarim, si alterùm eligere cogar, etsi omnino minor summa est, quàm ut Plinius inter miranda poneret. Quare nihil constituo, nisi hoc tantũ, quòd hic locus corruptus est. Reliqua uerò ex uetustissimæ lectionis obseruatione sic legenda contenderim: Et si quidem impensæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius quem Milo occidit, sestertium centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidẽ non secus ac Regum insania miror. Itaq; & ipsum Milonẽ sestertium septingenties æris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Vidimus suprà Curionẽ grãdi ære alieno liberatũ esse à Cæsare, & hac mercede Rẽp. prodidisse. Hoc æs alienum Valerius sexcenties sestertiũ taxauit, ego mille & quingentis millibus aureorum nostrorum æstimo, id est, quindecies cẽtenis millibus. Milo ultra hanc summã ducẽta & quinquaginta millia aureorum debuit. Ne miremur Pliniũ id inter prodigia humanarũ mentiũ posuisse, tãti hominẽ obstringere se creditoribus in animũ induxisse ea lege, ut pecunijs nõ dissolutis*

Locus Tranquilli emendatus.

Aes alienum Milonis.

ſolum uertendum eſſet, aut nexum ineundum. Nondum enim ſcripta erat lex ob æs alienũ, quæ eſt in codice Iuſtiniani, in titulo de Actionibus & obligationibus. Domum autem illam Clodius ante paucos menſes quàm à Milone occideretur, de Marco Scauro emerat in Palatio, ut auctor eſt Aſconius in Ciceronis Milonianã. Ne autẽ miremur Milonẽ tantum æs alienum cõflaſſe, idem Aſconius refert Milonẽ eo tẽpore Conſulatus candidatum cum P. Plaucio & Q. Metello Scipione fuiſſe, cum ipſi candidati non ſolum largitione profuſa certatim populare ſtudium emereri contenderẽt, ſed etiam armatis factionibus ſuccincti palam uiderentur. Menſe autem intercalari interfecto iam Clodio, Milonem aduerſariorũ inuidia recreatum, qui curiam incenderãt, integrato impetu Cõſulatum ſolito etiam enixius & audacius petere cœpiſſe, ita ut apertè tributim in ſingulos millia aſſiũ dederit ad fauorẽ conciliandũ. Ex quibus uerbis conijcere licet, immenſam quandam ſummã in eũ ambitũ effudiſſe, cum præter magiſtratũ ſummũ, quem uiuo etiã Clodio petebat, accuſationẽ etiã inſtantem de cæde Clodiana ea renũtiatione redimere populi fauore conaretur. A' qua ſpe cùm decidiſſet, in exiliũ abijt. Mille aſſes, decẽ aureis noſtris ualebãt, quã mercedẽ ſuffragij uiritim repræſentare Milo nõ dubitauit. Nunc ſi quis parcus æſtimator in ſingulas tribus (quæ XXXV. fuerũt) millenos redẽptos ſuffragatores colligat, ad trecenta quinquaginta millia hoc nomine ſumptus euadet. Ob cuius rei infamiã lex ſtatim de ambitu à Pompeio noua & ſeuerior lata eſt. De eo Aſconius ita inquit, Milo damnatus, in exilium Maſſiliam intra pauciſſimos dies profectus eſt. Bona eius propter alieni æris magnitudinem ſemuncia uenierunt. Semuncia

Mille aſſes ualuiſſe aureos decem.

Lex de ambitu

uenire

uenire bona sic dictum est, ut addicere nummo, de quo antè diximus: quod perinde est ac si gratuitò addicerentur. Semuncia enim hoc in loco quartã & uicesimam partem assis nummi significat, quæ stipe nostrate sextantem Turonici denarioli ualet. Mirari hic rursus subit animosum corruptorem (ut suprà diximus) Cæsarem Dictatorem, de cuius ære alieno libro secundo dictũ est, qui Paulum Consulem aureorum nongentorum millium æstimatione redimere non dubitarit, atq; ea demum lege, ne quid commodaret ei, modò ne quid incõmodaret. Curionẽ Tribunum etiam quindecies cẽtenûm milliũ, sed eo pacto, ut penè in omnia se addiceret, ne sexcentis millibus aureorum pluris sese indicasse Tribunũ quàm Consulẽ miremur. Profectò non uideo ad hanc seu magnificentiã seu uecordiã aliquid addi posse. Cæsar enim tum ciuis tantum Romanus erat, necdum Dictatura assumpta, & sublato Pompeio animos maiores priuato fastigio sustulerat. Nam quæ post Dictaturam & triumphos destinauerat (ut auctor est Tranquillus) si mors cum non occupasset, æquare potuissent Alexandri magni incepta. Idẽ Plinius loco supradicto de Romanis domibus loquens, Computet (inquit) in hac æstimatione qui uolet, marmorũ molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimaq; certantes centum domos, posteaq; eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas. Profectò incendia puniunt luxũ, nec tamen effici potest ut mores aliquid ipso homine mortalius esse intelligant, uel moralius ut in antiquis. Sed eas omnes duæ domus uicerunt. Bis uidimus urbem totã cingi domibus principum Caij & Neronis, & huius quidem, ne quid deesset, aurea. Et paulo inferius, Non patiemur duos Caios, uel duos Nerones, ne hac quidem gloria famæ

Semuncia nũmi.

Semuncia uenire bona.

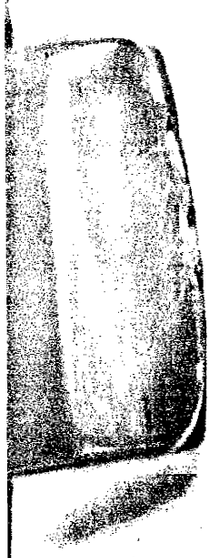
Cæsar corruptor animosissimus.

Domus Caligulæ & Neronis.

frui, docebimusq; etiam insaniam eorum uictam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an Aedilitas maxime prostrauerit mores ciuiles, maiusq; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia, quàm proscriptio tot milliũ. Hic fecit in Aedilitate sua opus maximũ omniũ quæ unquàm fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerùm etiam æternitatis destinatiõe. Theatrũ hoc fuit, scena ei triplex altitudine, trecentarũ LX columnarũ, in ea ciuitate quæ sex hymetias nõ tulerat sine probro ciuis ampliſsimi. Iã pars scenæ è marmore fuit, media è uitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ, summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus, imæ duodequadragenûm pedum: signa ærea inter columnas, ut indicauimus, fuerunt tria millia numero: cauea ipsa cepit hominũ LXXX millia, cũ Pompeij amphitheatri, totiens multiplicata urbe, tantoq; maiore populo, sufficiat largè XL millia sedere. Reliquus apparatus tantus Attalica ueste, tabulis pictis, cæteraq; cura fuit, ut in Tusculanã uillã reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delicijs, incensa uilla ab iratis seruis concremarentur ad sestertia M. In antiquis nonnullis bina millia sestertia legitur, & Hermolaus, concremarentur bina millia sestertia, legit ex antiquis: quod miror, cũ sestertiûm in genitiuo legi debeat, uel dictio sestertia præcedere hæc duo uerba bina millia, si in recto legatur. Etsi non est is sermo è more antiquo, ut diximus: deinde nõ bina sed duo dixisset Plinius. In antiquiſsimo est, cõcremaretur ad HS. M. quod ego interpretor sestertium millies, uel bis millies potius. concremaretur enim singulari numero legitur. Admiratio autẽ Plinij in eo consistit incendio, ut ex uerbis sequentibus apparet: Quando hoc (inquit) certè incendij illius præmium habuit, connectis ex

orbe

M. Scauri magnificẽtia portentifica.

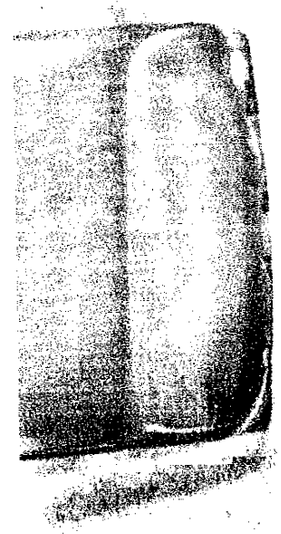
Locus Plinij insignis.

orbe terrarum rebus, ut nemo postea par esset insaniæ illi, sed ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset. Ex his enim intelligimus, incensa uilla, colliquefacta signa ærea, & arsisse tabulas pictas immensi precij, & Attalicas uestes, id est tapetas preciosissimos, quales aliquando Neroni quadringenties sestertium constiterunt ad triclinium ornādum, ut suprà docuimus ex eodem Plinio. sensus est igitur, eo incendio factum ut res eximiæ ex omni parte imperij Romani conuectæ, igne haurirentur, ita ut nemo postea imitari exemplum tanti spectaculi posset, ac ne ipse quidem Scaurus iterum edere tale posset, si maxime cuperet. hoc enim significant uerba illa Plinij. omnino igitur sestertium millies legendū est, id est uicies & quinquies centena millia aureorum nostrorum, uel bis millies potius ex plerisq; libris, id est quinquagies centena. alioquin ridiculus esset Plinius, qui Scaurum superasse Caium & Neronem ingenia luxu & prodigentia monstrificæ dixit: de quibus postea dicemus nonnihil, si locus dicendi incurrerit. Verùm ubi legitur, reliquus apparatus tantus Attalica uestè, tabulis pictis cæteraq; cura fuit, legendum censeo, cæteróque choragio fuit: admonitus ab antiquis exemplaribus, in quibus tum uorago legitur, tum corago: & à Valerio lib. II. cuius hæc uerba sunt, Claudius Pulcher scenam uarietate colorum adumbrauit, uacuis antè pictura tabulis extentam, quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Quintus Catulus prætexuit, uel prætexit. Versatilem fecerunt Lucius & Cinna locum, quem argentatis choragijs Publius Lentulus Spinter adornauit. translatum antea Phœniceis indutum tunicis M. Scaurus exquisito genere uestis cultum induxit. Cæterùm ubi legitur, Iam pars scenæ è mar-

Plinij locus

more

more fuit: lego, ima pars, licet exemplaria refragentur. Ipse Plinius alibi eodē lib. M. Scauri Aedilitate ad scenam theatri temporarij, & uix uno mense futuri in usu, uiderūt portari silentio legum. Et post duos uersus, Verū esto indulserint publicis uoluptatibus, etiam ne tacuerunt maximas earū atq; adeo duodequadragenûm pedum Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? nec clam illud occulteq; factum est. satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarū, cum in Palatium extraherentur. Ex his uerbis intelligimus, dissoluto theatro, quod ad unius circiter mensis tempus factum erat, id est quoad ludi finirentur, columnas grandißimas in atrium domus Scauri, quæ erat in Palatio, trāslatas. Atria enim peristylijs constant, ut uidere est apud Vitruuium lib. VI. sicut & caua ædium. Addit hæc Plinius, Nec potest uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodā uitæ rudimento. Iam enim Lucium Crassum oratorē illum, qui peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, hymetias tamen, nec plures sex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgijs ob id Palatinam Venerem appellauerat. Idē alibi rursus de ijs loquens qui marmora in domibus habuerunt, Inter hos (inquit) primum (ut arbitror) marmoreos parietes habuit scena Marci Scauri, nō facilè dixerim, sectos, an solidis glebis politos, sicut est hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Idem libro trigesimoseptimo, Gemmas plures (quod peregrino appellant nomine dactylothecam) primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus: diuq; nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis Regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro alijq; eiusdem ætatis auctores confirmant, multum prælatā Scauri:

Dactylotheca.

hoc

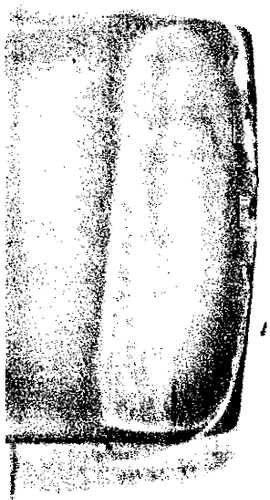
hoc exemplo Cæsar Dictator sex dactylothecas in æde Veneris genitricis consecrauit. Et rursus libro xxxiiii, In M. Scauri Aedilitate tria millia signorũ in scena tantum fuere tẽporario theatro. Ex supradictis conijcere licet, non mirabilẽ sed stupendã, non magnificentiã, sed luxuriam, & portẽtosa impẽdia in apparatu ludorũ Scauri fuisse, quorum uix iniri ratio potest præ magnitudine. Fuit autẽ Scauro (ut eiusdẽ Plinij uerbis loquar) uitricus Sylla, & Metella mater, proscriptionum sectrix, & M. Scaurus pater toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitijs rapinarũ prouincialiũ sinus, uel (ut in antiquo legitur) Mariani sodalitij rapinarũq; prouincialium sinus. Metella uxor fuit Syllæ, ut auctor est Plutarchus: quam sectricem proscriptionũ Plinius uocat, quasi impetratricẽ redemptricemq; proscriptionũ quæ sub Sylla factæ sunt. Cui tamen morbo languenti Sylla repudiũ misit, ne felicitas sua luctu uxoris cõtaminaretur, cũ interim ipse epulũ magnificentißimũ populo instauraret decima rapinarum & proscriptionum Herculi pollucenda. Plutarch. in Publicola de tẽplo Iouis Capitolini loquens, quod ter incensum, quartùm à Domitiano extructũ est, tanti deauratum fuisse suo tempore prodidit, ut nullius ciuis Romani priuati hominis census æquare eã impensam potuerit: quippe quod duodecim millibus talentorũ deauratũ sit. sic enim inquit, τοῦτο τῶν καθ' ἡμᾶς τὸν μέγιστον ἐν ῥώμῃ τῶν ἰδιωτικῶν οἴκων ἐκλογισθέντα, τὸ τῆς χρυσώσεως μὲν τελέσαι ἀνάλωμα λέγεται, πλέον ἢ δισχιλίων καὶ μυρίων ταλάντων γενόμενον. quod tamẽ opus longè minus mirandũ esse domo principis ipsius ait, quæ undiq; auro splendebat. id quod mirũ est Plinio & Tranquillũ silentio præterm isisse. Quoniam autem hic liber iustam iam magnitudi-

Metella vxor Syllæ.

nem

nem accepit, & multa nos trãſmittere neceſſe eſt, hac ue-
luti coronide ex Strabone ſumpta lib. v. finẽ ei impone-
mus. Is enim auctor de urbe Roma loquẽs, & de Cæſaris
Auguſti prouidentia circa cã conſtituendã: Tanta autem
(inquit) aquæ copia per aquæ ductus in urbẽ inuehitur,
ut amnes per mediã urbem & per cuniculos influant: o-
mneſq; ferme urbis ædes, ciſternas, ſipunculos & ſalien-
tes habeant redundãtes: quibus in rebus cõficiendis Mar-
cus Agrippa operã bona ex parte nauauit, qui etiã mul-
tis alijs operibus Vrbẽ Romam adornauit. Ad ſummam,
priſci illi Romani urbis decorẽ neglexerunt, uidelicet in
alijs rebus maioribus & neceſſarijs magis occupati: re-
centiores autẽ, & maximè qui memoria noſtra fuerũt, ne
illis quidẽ ea in cura ceſſerũt, ſed & urbem monumentis
permultis & ſpecioſis impleuerũt. ſiquidẽ Pompeius, &
diuus Cæſar, & Auguſtus, & eius liberi, amici, & uxor
ſororq;, omne ſtudiũ in urbe extructis operibus ornanda,
ſumptũq; ſupergreſſi ſunt: quorũ operum pleraq; habet
campus Martius, ὡς δ' ἐπεῖν, οἱ παλαιοὶ μ τ κάλλος τ
ῥώμης ὠλιγώρκν, πρὸς ἄλλοις μείζοσι κ ἀναγκαιοτέροις
ὄντες, οἱ δ' ὕστερον κ μάλιστα οἱ καθ' ἡμᾶς, ὃ ἢ τότε καθυ-
στέρησαν, ἀλλ' ἀναθημάτων πολλῶν κ καλῶν ἐπλήρωσαν
τὴν πόλιν. καὶ γ πομπήιος, κ ὁ θεὸς καῖσαρ, κ ὁ σεβα-
στὸς, κ οἱ τότε παῖδες, κ οἱ φίλοι, κ γυνὴ κ ἀδελφὴ, πᾶ-
σαν ὑπερβάλοντο σπουδὴν κ δαπάνην εἰς τὰς κατασκευάς, τότων ἢ τὰ πλεῖστα ὁ μάρτιος ἔχει κάμπος. De
hoc Plinius ita inquit, Agrippa uerò in Aedilitate ſua
aductâ Virginea aqua, cæteriſq; corriuatis atq; emen-
datis, lacus D C C fecit, præterea fontes C V, caſtella cen-
tum X X X, cõplura etiam cultu magnifica & operibus.
Iis ſigna C C C ærea aut marmorea impoſuit, & colum-

Vrbs Roma a-
quæ ductibus
& extructis o-
peribus mirifi-
ce exornata.

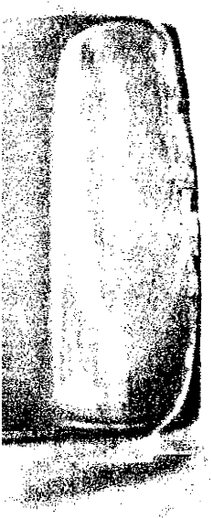

nas

nas ex marmore quadringẽtas, eaq; omnia annuo ſpatio. Adiecitq; ipſe in Aedilitatis ſuæ cõmemorationem & ludos undeſexaginta diebus factos, & gratuita præbita balnea C L X X, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouiſſimum impendium operis incohati à Caio Cæſare, & peracti à Claudio. quippe à lapide X L ad eam excelſitatẽ, ut in omnes urbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogata in id opus ſeſtertia quingenta quinquaginta quinq; millia. quod ſi quis diligentius æſtimauerit aquarũ abundãtiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis ſuburbanis, uillis, ſpatiaq; aduenientis, extructos arcus, mõtes perfoſſos, ualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandũ fuiſſe in toto orbe terrarũ. Idem paulo ſuperius, Mirabantur cloacas operũ omnium dictu maximum, ſuffoſſis montibus, atq; ut paulo antè retulimus, urbe pẽſili, ſubterq; nauigata. Id Marcus Agrippa fecit in Aedilitate poſt cõſulatũ, per meatus corriuatis ſeptem amnibus, curſu præcipiti torrentium modo rapere atq; auferre omnia coactis. Inſuper mole hymbrium concitati uada ac littora quatiunt: aliquando Tyberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnantq; diuerſi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas reſiſtit: trahuntur moles internæ tantæ non ſuccumbentibus cauſis operis. Verùm in loco ſuperiore ubi legitur in impreſſis, Præterea fõtes C V, in uetuſto ſapientes legitur: quare ſalientes lego. ſenſus enim id expoſcit. Vbi autem impreſſi habent, erogata in id opus ſeſtertia quingenta L V millia: antiqui nonnulli talenta, uetuſtiſſimus H S. L V. D. ordine notarũ inuerſo. quare ſeſtertium quingenties quinquagies quinquies lego. Plin. locus reſtitutus.

GVLIEL

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, A SECRETIS REGIS FRANCIAE, DE Asse, & partibus eius, lib. IIII.

VENTVM iamdiu esset ad finem huius operis, nisi aliarum aliarũq; rerum recordatio subiens identidẽ mihi negocium facesseret. Alter nunc de integro propè instaurandus mihi labor, Persarũ opes expendendæ: qui soli, Romanorũ fortunã ad terminos usq; Alexãdri euadere gestientẽ, retro in occiduã mũdi partem inhibuere: à Romanis etiã ipsi lõgè ad orientẽ summoti. Herodotus Alicarnassẽus lib. III. qui Thalia inscribitur, Dariũ Histaspis filiũ, qui post Magorũ cædẽ hinnitu equi ad regnũ Persicũ assumptus est, in uiginti satrapias Persarũ regnũ distribuisse dicit, & præfectos unicuiq; dedisse, & tributa stata fixaq; indidisse ea lege dicta, ut qui argentũ tributi nomine pẽderent, talẽti Babylonij põdere: qui aurũ, Euboici afferrent. Valet autẽ (inquit) Babylonicũ talentũ LXX minas Euboicas. Quare Dariũ apud Persas ob hãc tributi formulã constitutã capelum uerbo græco, id est institorẽ uel negociatorẽ uocitatũ ait. eo autẽ uerbo hominẽ ut quæstuariũ notabãt. Cãbysen uerò despoten, id est dominũ dictũ. Nec Cyrus enim nec Cãbyses tributa ad certã formulã, & præcisam redegerant necessitatẽ, sed dona tãtũ anniuersaria à Satrapijs accipiebant. Has Satrapias, quas Nomos Herodotus appellat

Darius Histaspis.

Persarum regnum.

Babylonicum talentum.

Cambyses.

appellat uerbo Græco, Plinius præfecturas uertit, Laurentius portiones ſubabſurdè uocitauit. Herodotus igitur has ſeu prouincias ſeu præfecturas ab Helleſpontò ad Indiam uſq; ſigillatim percenſens, & quicquid unaquæque quotānis penſitaret, tandem ſummam colligens, Quòd ſi (inquit) Babylonica pecunia ad pondus Euboicum redigatur, fient nouem mullia quingenta quadraginta argenti talenta, τὸ μὲν δὴ ἀργύριον τὸ βαβυλώνιον, πρὸς τὸ εὐβοϊκὸν συμβαλλόμενον τάλαντον, εἶναι τεσσαράκοντα ἢ πεντακόσια ἢ ἐννεακισχίλια τάλαντα. Aurū uerò ramentitiū ſi terdecies expēdatur ad argentū, in ſumma reperietur ad rationē Euboicam eſſe quatuor mullia talentorum, ſexcentaq; & octoginta, τὸ δὲ χρυσίον ξβισκαιδεκαπλάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα, ἢ ἑξακοσίων ἢ τεσσακισχιλίων. In Laurētij interpretatione mendosè hic locus legitur. Ramētū auri, pſegma ab Herodoto dicitur, quaſi auream ſcobē dixeris. Quibus (inquit) in unum coactis, fit ſumma eorū quæ quotannis colligebantur, quaterdecies millena quingena & ſexagena talenta Euboica. Suprà aūt dixit, τὸ δὲ βαβυλώνιον τάλαντον διώκαται ὀλβοϊκὰς ἑβδομήκοντα μνέας. Valet autē talentū Babyloniū ſeptuaginta Euboicas minas. Ex uerbis Herodoti ut ſcire non poſſumus quantū Euboicum talētū fuerit, ita intelligimus minus fuiſſe Babylonio. Nos in ſuperioribus nonnihil de hoc diximus cū loca Liuij citaremus ex libris ſeptimo & octauo de bello Maced. Feſtus Euboicū talentū quatuor milliū denariorū fuiſſe dicit Romano nummo æſtimatū. quod ſi eſt uerū, apud Pliniū lib. xxxv. ubi legitur, Talentum autē Atticū (ut ait Varro) ſedecim ſeſtertijs taxatur, legendū eſſet Euboicū. Sedecim enim ſeſtertia, qua-

Nomi. i. præfecturæ.

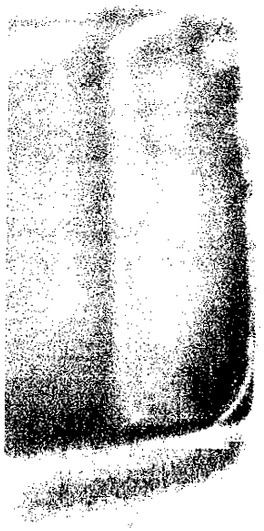
Herodoti locus.

Pſegma.

Plinij locus.

draginta minas ualent, & quatuor millia drachmarum. Sed apud Plinium legendũ potius existimo denariûm sex millia, quod olim sic scribebatur. X. VI. M. ex quo sedecim sestertia facta. Millia enim & sestertia ut idem significant, sic eadẽ nota scribebantur. Hermolaus Barbarus in glossematis in Plinium editis, dum auctorũ magis nomenculaturæ quàm rei explicandæ studet, explanandæ huius rei difficultatẽ prope conclamatã reddidit, auctoritatũq; inter se pugnantiũ cõgerie ueritatẽ obruit. Interdũ enim ea culpa summis in ingenijs deprehenditur, ut ambitione instincti, omnia magis consectari, quàm ueri simillimum quodque amplexari cupiant: quasi diligẽtiores se doctioresq; quàm cõsideratiores existimari maluerint. Ego cũ rei obscuræ, & caligine quadã uariantium auctoritatum obductæ, lucem aliquã afferre magnopere laborassem, nihil appositius ad illustrandam eam obscuritatem inueni, quàm quod Pollux in nono de uocabulis rerũ inquit: quod equidem miror ab Hermolao non esse animaduersum, aut certè non explicatũ: ut iudicare possis, forulos quidẽ eum omnes diligenter excussisse, sed uolumina (quod aiunt) ad lucernã Aristophanis nõ semper recognouisse, ac ne Plinium quidem ipsum, in quo tam sese admiratus est, quàm Peleus in machæra gloriabatur, ut est in prouerbio. Vir alioquin & disertus & elegans, & memoriæ suæ columen: nec modò doctrina multiplici, sed etiã stylo graui, licet exultantiore ac licentiore: certè quidem scriptor in quo candidum ingeniũ, & bonam mẽtẽ agnoscas: id quod opinione nostra multis doctis uiris defuit. Cui utinam ipsi longior uita cõtigisset, præclaraq; nunc opera morte eius suppressa nõ desiderarentur, quæ exitura annos abhinc XIIII. audieram cum domi eius prandercm cum homine

Hermolaus Barbarus.

bene

bene docto & elegãti Accurſio Menerio, qui tunc legatus regius Venetijs agebat. Sed uerba Pollucis hæc ſunt loco ſupradicto, τῦτο γε μὲν ἐκ ἄκαιρον, ὅτι τὸ μὲν ἀτλικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἀτλικάς, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑπτακισχιλίας, τὸ δὲ αἰγινᾶιον μυρίας, τὸ δὲ σύρον τριακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸν ἀτλικῆς δραχμῆς λογισμόν, ὥσπερ ἦν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀτλικὰς, τὸ μὲν ἀτλικὸν ἑξήκοντα εἶχε, τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα, τὸ δὲ αἰγινᾶιον ἑκατὸν καὶ ἀνάλογον, ἡ μνᾶ δὲ ὡς παρὰ Ἀθηναίοις ἑκατὸν εἶχον δραχμὰς ἀτλικὰς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἰδίας χωρίας, δυναμένας πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἕκαστον ταλάντου κατά τε προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν. Hoc autem non abſurdũ erit dicere, quòd talentum Atticum Atticas drachmas ualebat numero ſex millia, Babylonium ſeptem millia, Aeginæum decem millia, Syrium mille & quingentas, duntaxat ineunda ratione ſecundũ drachmæ Atticæ modum: quippe ea ratione qua Atticum talentum ſexagenas minas, Babylonium ſeptuagenas, Aeginenſe centenas proportione capiebat. Porrò mina ipſa ut apud Athenienſes centenas habebat drachmas, ſic apud alios quoq; totidẽ ſuas cuiuſq; gentis, quæ pro ratione cuiuſque talenti plus minúſue ualerent augmento uel decremento. Ex his Pollucis uerbis ad fõrmulã unam omnia propemodum genera talentorum minárumq; redigere poſſumus. Quomodo enim Atticum talentũ ſexagenas minas Atticas capit, & mina Attica centenas ſuas drachmas: ſic Babyloniũ ſexagenas minas Babylonias, quæ centenas ipſæ drachmas uernaculas capiunt: & Aeginenſe talentũ totidem minas Aeginẽſes: & Aegineticæ rurſus minæ, centenas drachmas Aegineticas. Sic libra noſtra nummaria duplex eſt: Pariſina, & Turonenſis. Pariſina quinq; &

De talento dictum Pollucis memorabile.

Talẽta omnia ad formulã vnam redacta.

Atticũ talentum.

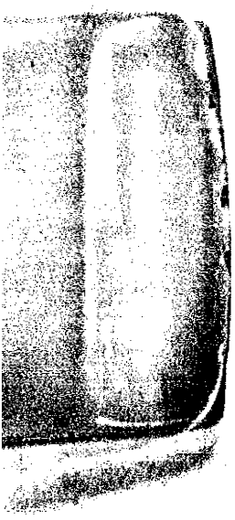
Libra Pariſina, & libra Turonenſis.

uiginti ſolidorũ eſt: Turonenſis, uiginti. Quod ideo fit, quia uiginti ſolidi Pariſienſes æquales ſunt æſtimatione quinq; & uiginti Turonenſibus. quare utraq; libra uicenaria eſt, ſed ſolidus tãtum refert, ut drachma apud priſcos. Verumenimuero ut Babyloniũ talẽtum proportionem ephectã, id eſt ſeſquiſextã, uel (ut alij loqui malunt) ſuperſextam ad talentũ habet Atticum (ſexta enim parte hoc ab illo ſuperatur) ſic drachma Babylonia Atticam drachmã ſeſquiſexta proportiõe ſuperat. Et ut Aeginẽſe talentum proportionẽ ſuperpartientẽ ad Atticum talentum habet, utpote quod ſemel id capiat, & duas inſuper eius partes (ita enim ſeſe habet centenarium talentum ad ſexagenarium) ſic candẽ quoq; proportionem Aeginæa drachma ad Atticam drachmã habet. Hoc autem ex alio eiuſdẽ auctoris loco probari poteſt, qui cũ quodam in loco ita dicat, ἡ μὲν δραχμὴ εἶχον ὀβολοὺς ἕξ, id eſt, & drachma quidẽ obolos ſenos habebat: aliquanto pòſt ita ſubdit, ἀλλὰ μὲν τὴν Αἰγινᾶιαν δραχμὴν μείζω δὲ ἀττικῆς εἶναι, δέκα γὰρ ἀττικοὺς ὀβολοὺς ἴσχυεν, ἣν δὲ ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν ἐκάλεον, μίσει τῶν Αἰγινητῶν, Αἰγινᾶιαν καλεῖν μὴ θέλοντες. Atqui Aegineticam drachmã maiorem Attica fuiſſe adnotandũ eſt: ut quæ denos obolos Atticos capiat, quos Attica tantũ ſenos: quare Athenienſes craſſam eã drachmam uocabant, odio Aeginetarũ Aeginæam uocare grauati. Ex dictis apparet tantã habere proportionẽ decem obolos ad ſex, quantam centum minæ habent ad ſexaginta: & ea eſt analogia talenti Aeginæi ad Atticum talentum. Hoc Hermolaus cum nõ ignorauerit, tamen non explicuit ubi de talento loquitur, citandis (ut diximus) auctoribus magis quàm rei enarrandæ intentus. Verùm Herodotus primæ præfecturæ quadringenta talenta

lenta argenti attribuit, secũdæ quingenta, tertiæ trecenta sexaginta, quartæ quingenta, quintæ trecenta quinquaginta, sextæ septingenta, septimæ centũ & septuaginta, octauæ trecenta, nonæ mille, decimæ quadringenta quinquaginta, undecimæ ducenta, duodecimæ trecenta sexaginta, tertiæ decimæ quadringenta, quartædecimæ sexcenta, decimæquintæ ducẽta quinquaginta, decimæsextæ trecenta, decimæseptimæ quadringenta, duodeuicesimæ ducenta, undeuicesimæ trecenta: quorũ summam nõ colligit, sed supputata ratione inuenio septẽ millia septingenta quadraginta talenta in summa esse. Atqui si talentũ Babylonium proportionẽ habet ephectam ad Atticum talentum: septẽ millia septingenta quadraginta talenta Babylonia, Attica ualent talenta nouẽ millia & triginta. Si enim hanc summam, id est nouẽ millia & triginta partiaris septenario, numerus partiens erit mille ducẽta & nonaginta, quot talentis crescit summa ad Atticum modum relata. At Herodotus Euboica fieri talenta tradit nouem millia quingenta & quadraginta, quæ summa maior est Atticorum talentorũ summa quingentis & decem. Ita fit planum, talentũ Euboicum minus esse talento Attico tribus ferè minis & triente. Hoc autẽ promptũ est sic colligere: fac ut singulis illis talentis sexagenarijs, id est Atticis (quæ nouẽ millia & triginta esse diximus) ternæ minæ cũ triente, id est tribus & triginta drachmis & tertia parte drachmæ decedant: fient utiq; in summa ter nouies millia minarũ, id est septẽ & uiginti millia & nonaginta, & pro triẽte minæ, ter millia minarum & decem præterea. Hunc numerũ triginta millium minarũ & centum, si sexagenario partiaris, quingenta talenta & unũ confient, hoc est quingenties semel sexagenæ minæ, & se-

Talentum Euboicum.

xagies quingenæ singulæ, quod perinde ualet, et insuper quadraginta minæ. Sic fiunt Euboica nouẽ millia & quingenta talenta & præterea unũ & triginta cum quadraginta minis. Rursus ex talentis illis quingẽtis & uno ternæ minæ cum triente in singula decedant necesse est, quia Attica id est sexagenaria pro Euboicis fecimus. fiunt decessionis mille & sexcentæ. At uerò ex Herodoti summa decem talenta Euboica restabant, quæ quingẽtas & septuaginta circiter minas ualent. Quòd si talentũ Euboicũ minus Attico fuisse tribus minis & quadrante ponamus, trecentæ tantum minæ & quadraginta excurrent, id est circiter sex talenta. Et hac una ratiõe, quantũ quidẽ obseruarim, iudicare possumus quantũ talentum Euboicum fuerit. Omnino autem talentũ Euboicum proximè ad Atticum accedit: quod quia quãtũ esset, satis superq; deprehensum, cõprehensum, perceptumq; habemus, et omnino compertum: cætera quanta fuerint, parũ huius operis referre puto: etsi id inquisiuisse iuuat propter operis diuerticula, quæ uelut παρεργα destinato argumento appingentur oblectamenti causa. Age uideamus quid ultrà dicat Herodotus de tributis Persicis, Indi (inquit) ut sunt multitudine multo numerosissima omnium quos nouimus hominum, ita tributũ conferebant aliorum comparatione maximum: trecẽta scilicet & sexaginta psegmatis talenta, id est aurei ramenti. Ramentũ auri arena est aurea, ob id alio nomine ab eodẽ auctore Chrysitis dicta. Chrysammos etiam ad uerbum aurea arena dicitur lib. xi. codicis Iustiniani. Aurum autem ramentitium (inquit ille) inuenitur esse talentũm Euboicorũ quatuor millium sexcẽtorum & octoginta, si ita ratio ineatur, ut psegma terdecies tanto argenti rependatur. hoc enim significat uerbum

Ramentum.
Chrysitis.
Chrysammos.

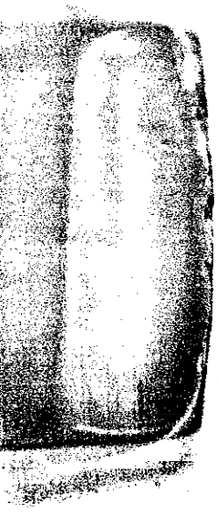
τριση

τρισκαιδεκαζάσιον, quod unius literæ immutatione in libris impreſsis aliud ſignificat. Laurentius eius loci intelligentiam parũ aſſecutus uidetur, niſi ſit error impreſſorũ: & alioquin numerus in eius interpretatiõe corruptus eſt: quod & ex Græco cõtextu & ex calculo deprehenditur, τὸ δὲ χρυσίον (inquit Herodotus) τρισκαιδεκαζάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν Εὐβοεικῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. Si enim terdecies trecenta ſexaginta multiplices, quatuor millia ſexcẽta et octoginta in ſumma inuenies. Meminiſſe aũt oportet id quod Herodotus antè dixerat, edicto Darij cautũ eſſe ut aurum Euboico ponderc penſitaretur: alioquin nõ conueniret ſumma, ſi Babylonia talenta pſegmatis intelligerentur, & pſegma tredecies argento repenſile. Congruit autem quod ſequitur, numero à nobis poſito, τούτων δὴ πάντων συντιθεμένων τὸ πλῆθος Εὐβοϊκὰ τάλαντα συνελέγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον δασμοῦ, μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. His igitur omnibus in unũ coagmentatis, Euboica talenta numero quatuordecim millia quingenta ſexaginta annuo tributo colligebãtur. Quòd ſi Reges Perſarũ quaternadena millia & quingena talenta uel Attica nel Euboica ex Aſia tantũ, & paucis locis Libyæ tributorũ nomine percepiſſe dicũtur, quæ nos ad octogies quinquies cẽtena millia aureorum noſtrorũ ut minimũ æſtimamus, quantũ Romani imperij dicemus eſſe redditũ? Præſertim cum extra eas præfecturas Perſis ipſa dominatrix immunis relicta eſſet. ſic enim inquit Herodotus, ἡ περσὶς δὲ χώρη μούνη μοι οὐκ εἴρηται δασμοφόρος, ἀτελέα γὰρ πέρσαι νέμονται. Perſidis autem regio una à me inter ſtipẽdarias dicta nõ eſt. Perſæ enim immunes agros colunt. Aethiopes autem &

Herodoti locus.

Colchi & alij quidã populi munera in Persidẽ quotãnis afferebant: inter quos insignis est pensitatio Arabum, qui mullena quotãnis talẽta thuris afferebãt. Sed et recentioribus seculis aucta erãt tributa prorogatiõe imperij Persici facta, ut auctor est Herodotus. Quare quod apud Plutarchũ in Põpeio latino facto antehac legebatur de uectigalibus & tributis imperij Romani post triũphũ Ponticum, merito à nobis reprehensum est ut mendosum lib. superiore. Iã primùm Antiochus ex fœdere cũ L. Scipione icto, omnibus urbibus agrisq; excesserat cis Taurũ montem usq; ad Tanaim amnẽ, & à ualle Tauri usq; ad iuga quã in Lycaoniam uergit, ut tradidit Liuius lib. VIII. de bellõ Macedonico: quanquã apud Liuiũ Tanaim mẽdose legi puto, et pro eo restituẽdũ esse Halym. Notũ est enim ex Herodoto in primo, Halym fluuiũ confiniũ olim fuisse Lydorũ & Medorũ imperij. Meminit etiã Plinius Halyos fluminis in sexto, à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociãq; decurrentis. Ab his autẽ finibus ad Hellespontũ Asia est propriè dicta, à mari Aegæo & Pontico ambiẽtibus in peninsulã cõformata, intra quã Lydij regni fines circunscribũtur, unde Crœsi circunfluentes diuitiæ in prouerbiũ cesserunt. In ea Asiæ parte Herodotus tres præfecturas ponit, mullena ducena sexagena Babylonia talenta annuo tributo pẽsitantes, quæ ratiõe Attica mullena & quadringena & septuagena ualent, ære autẽ nostro octingena et octuagena bina aureorũ millia. Romano more sestertiũ trecẽties quinquagies bis paulo plus dicitur. Atqui apud Plutarchũ legitur ante triũphũ Pompeianũ uniuersa populi Romani tributa quinquagies decies centena millia fuisse: cũ ijs uerò quæ Põpeius Populo Ro. in ea expeditiõe quæsiuit, octuagies quinquies decies

Imperium Pom. Ro.

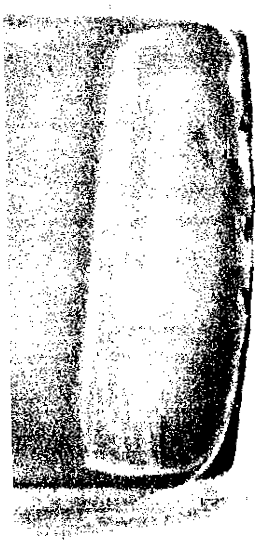
Asia propriè dicta.

centena

centena millia fuisse. Prior summa quingẽties sestertium dici latinè potuit, id est, mille & ducenta quinquaginta millia aureorũ. Altera trecẽties & quinquagies sestertiũ priori summæ addidit, ut fuerint uniuersa populi Ro. uectigalia & tributa cũ augmento triũphi Pompeiani, uicies semel centena uicenaquina millia aureorũ nostrorũ, cũ Pompeius imperio populi Ro. adiecisset Ciliciam, Syriam, Phœniciã, Palæstinẽ, Iudæam, Mesopotamiã, Cappadociam, Armeniã, Colchidem, Iberiã, Albaniã, Scythas, & Arabiæ partem. A Cilicia autem Phœnicia & Syria Palestinæ usq; ad fines Syriæ & Aegypti octingenta quinquaginta talenta Dariũ tulisse quotannis Herodotus tradit: à reliqua Syria & Mesopotamia, non minus quingẽtis, quæ ad Atticam rationẽ relata, octingenta decem millia aureorũ nostrorũ ualent. Ita paucæ prouinciæ summam illam quæ apud Plutarchum legitur, pendere populo Romano potuerũt, absq; Cappadocia, Armenia, Colchide, Iberia, Albania, & Scythis, & Arabia, quas inter stipendiarias non numero. Quapropter Pompeius pro concione gloriatus est (ut auctor est Plin. lib. VII.) Asiam se ultimã prouinciarum accepisse, eandemq; mediam patriæ reddidisse: de Asia Cherroneso, id est, peninsula loquens) quã propriè Asiam esse uocitatam diximus) Lydiorum olim regnò, nunc Turcarũ imperio. Hæc ab Antiocho, bello Asiatico ablata fuerat: & ei postea Pompeius illas prouincias adiecit. Nunc si iam dictis Peloponnesum, Helladem, insulas Cycladas, Sporadasq;, atq; uno nomine Græciã, Thessaliã, Epirũ, Macedoniã, Illyricum, Italiã omnẽ, Siciliam, Sardiniã & Corcyrã, & superi inferiq; maris insulas, populos Alpinos et Narbonensem Galliã, cum citeriore ulterioreq; Hispania, & Cherronesus.

Africam adiecerit (hæc enim omnia iam tum ſub ditione Romana regebantur) quã ſummã tributorum colligere debeamus, æſtimandum lectoribus relinquimus. Meritò ergo illam Plutarchi ſummã ad drachmas Atticas non ad nummos ſeſtertios referendã cenſuimus: qua ratione quadruplicata redit ſumma: quanquã eo tempore nec Aegyptus, nec reliqua Gallia, nec Britãnia, nec Germania Pãnoniaq; imperio Romano parerent. Diximus ſuprà de ſtatu imperij ſub Auguſto. Appianus autẽ, quẽ latinè tantum uerſum uidere nobis contigerat eo tẽpore quo hæc primùm edidimus, in præfatione hiſtoriæ, terminos Romani imperij ſub Hadriano principe, quo tẽpore ipſe hiſtoriam ſcripſit, latè deſcribẽs, ponit terminos ab Herculeis columnis ad Aethiopas orientales, quod ad Libyam pertinet: Aſianæ autẽ ditionis terminos facit Euphratem fluuiũ, & Caucaſum montẽ, maioriſq; Armeniæ principium, & Colchos ad Euxinum pontũ habitantes. In Europa autẽ Rhenũ & Hiſtrũ fines Romani imperij fuiſſe dicit. Omnes autẽ inſulas quæcunq; intra mare interius ſunt ſitæ, Cycladas, Sporadas, Hyadas, Echinadas, & quæcũq; magnæ dicũtur à Græcis circa Libyam, Ioniam, Aegyptum, Myrtoũ uel Siculũ, & aliud quocunq; nomine mare dictũ, Romano imperio paruiſſe tum affirmat. Romanos autẽ Regibus exactis uſq; ad ſeptingenteſimũ annũ ſub ſtatu populari & ciuili, qui politia græcè dicitur, imperiũ ſuũ propagaſſe, quoad Caius Cæſar qui Dictaturã perpetuã ſuſcepit, Reſpublica oppreſſa, & in poteſtatem ſuã redacta, reuera principẽ egit, licet nomen Reip. antiquari noluerit: à quo tempore ad Appiani hiſtoriam ducẽti paulo minus anni interceſſerũt, quibus Romanũ imperiũ unius ſemper arbitrio rectum eſt, perinde

Termini imperij Rom. Appianus equalis Hadriani principis fuit.

Imperium Romanum ad monarchiam deuenit.

atq;

atq; in regno fieri ſolitum eſt: hoc tantũ intereſt, quòd regio nomine principes abſtinuerunt, Imperatores ſe dici contenti, quo nomine temporarij duces Romani populi cenſebantur, nempe annua poteſtate creati. Eo autẽ ſpatio ducentorũ annorũ rem Romanã mirum in modũ creuiſſe dicit, ſuoq; tẽpore eam hominũ expectationẽ fuiſſe, ut porrò progreſſura iuderetur, blandiente magis magisq; in dies rerũ ſucceſſu. Καὶ ἔστιν ἥδε ἡ ἀρχὴ μέχρι νυῦ ἐφ' ἑνὶ ἄρχοντι, ὃν βασιλέας μὲν οὐ λέγουσιν, ὡς ἔγωγε νομίζω, τὸν ὅρκον αἰδούμενοι τὸν πάλαι: αὐτοκράτορας δὲ ὀνομάζουσιν, ὃ καὶ τῶν προσηκόντων ἐστὶν ὀνομάτων, εἰσὶ δὲ ἔργα τὰ πάντα βασιλέως. καὶ ἔστι καὶ τοῖς δὲ τοῖς αὐτοκράτορσιν ἐς τὸν παρόντα χρόνον ἐκτὸς ἑκατὸν διακοσίων ἐτῶν ἄλλων ἐν οἷς ἥ τε πόλις μάλιστα κατεκοσμήθη, καὶ ἡ πρόσοδος ηὐξήθη καὶ πάντα ἐν εἰρήνῃ μακρᾷ καὶ ὀυδαθῇ προῆλθεν ἐς εὐδαιμονίαν ἀσφαλῆ. Eam tamen Romanis mentem fuiſſe, ut nominis ſui famam propagare inter Barbaros, magis quàm terminos prorogare imperij ſui cuperent, uidiſſeq; ſe nonnullarum gentiũ legatos ad Imperatorem cũ poteſtate miſſos, ut gentem ſuam quiſque Romano imperio dederent, nec tamẽ admiſſos, quòd Romanus Imperator ſua intereſſe non arbitraretur feris & inopibus imperare populis. Nam & eorũ qui imperio parerent aliquos plus incommodi quàm commodi afferre: ſed quos derelinquere atq; abijcere pudet, in eos etiã de ſuo erogant. καὶ τῶν ἱππικόν ἐν ἡμῖν προσαναλίσκουσιν, αἰδούμενοι καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμείας ὄνας. Plurimi etiã eorũ qui dicto Romanis audientes non eſſent, Reges tamen & principes à Romanis petere ſolitos & accipere. Magnitudinẽ uerò Perſarum imperij percẽſens, quod ex Aſſyriorum, Medorum, Perſarũq; regnis coaluit, nequaquam cum dimidio

Principes Romani regio nomine abſtinuerunt.

midio imperij Ro. comparari iure posse contendit. Nam imperium Alexandri (quod celerius aleæ iactu uel fulgetræ potius emicantis, in modum insitatum, & in gradū nulli alij imitabilem erasit) in membra distractū est mortuo statim Alexandro. Suis uerò regibus solis, id est, Aegypti, scribit peditum equitumq; & apparatus terrestris ac maritimi ingentes copias fuisse, & Aegyptiorum talentūm quatuor & septuaginta millia in thesauris condita. Sic enim in exemplari latino scriptū est, quod circūfertur: quare uerba ipsius Appiani adscribenda cēsui. ὡδὶ δὲ ἀλεξάνδρου μεγέθεσι καὶ πλήθει καὶ εὐτυχίᾳ καὶ ταχυβρυίᾳ διαλάμψασα ἡ ἀρχὴ, καὶ ὀλίγου δεῖν εἰς ἄπειρον καὶ ἀμίμητον ἐλθοῦσα, διὰ τὸ βραχύτητα τοῦ χρόνου προσοικεῖα ἀστραπῇ λαμπρᾷ, ἥσγε καὶ διαλυθέισης εἰς πολλὰς σατραπείας ὡδὶ πλεῖστον ἐξέλαμπε τὰ μέρη. Deinde enumeratis copijs ad usum belli terrestris, quas ducenta millia peditum fuisse dicit, & quadraginta equitum, elephantos bellatores trecētos, currus præliares ad duo millia, armorū ad supplementū trecenta millia, ad bella autē naualia, nauigia actuaria aliaq; minora duo millia, triremes ab hemiolijs ad quinqueremes mille & quingentas, & alia ad nauigationes amœnas, & uoluptatis gratia cōparatas, & ad ostentationē octingenta, ad extremum ita subdit: χρήματα δὲ ἐν τοῖς θησαυροῖς τέσσαρες καὶ ἑβδομήκοντα μυριάδες τάλάντων αἰγυπτίων. ἐς γὰρ δὴ τοσοῦτο παρασκευῆς τε καὶ τρατιᾶς, ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀναγραφῶν φαίνεται προαγαγοῦσα καὶ καταλιπὼν ὁ δεύτερος αἰγύπτου βασιλεὺς μετ' ἀλέξανδρον, ὃς καὶ τοφίσας διωκατώτατος ἦν βασιλέων καὶ δαπανήσας λαμπρότατος, καὶ κατασκευάσας μεγαλουργότατος. Innumerato uerò in thesauris erāt quatuor & septuaginta myriades talentorū ægyptiorū.

tantum

tantum enim apparatum, ac tam amplas opes fuisse; ex actis & cõmentarijs apparet sccũdi ab Alexandro regis, qui & ad annuos redditus potentissimus, & ad sumptus splendidissimus, & ad opera faciẽda magnificentissimus omniũ regum fuit. Hactenus Appianus. *Quatuor & septuaginta myriades* Romano *sermone septingẽta & quadraginta millia dicuntur. Quod si emendatè legitur, talentum Aegyptiũ minimũ fuisse intelligere debemus ex ijs quæ infrà commemorabimus.* Redditus *uerò imperij* Ro. *nec dicere quisquã (ut opinor) nec animi certa coniectura assequi potest, nec aliquis scriptorũ aliquid de ea re tradidit quod magnopere memorandũ sit. Sed nec semper eadem ratio fuit, sed alia atq; alia pro cõditione tẽporũ. Si tamẽ de hac re cõmentari quenquã iuuat primum hoc scire oportet, ærariũ Romanũ ex uectigalibus & tributis cõstitutũ fuisse, quomodo & hodie nostrũ. Vectigalia triũ generũ fuerũt, ex agrorũ cultu, ex merciũ traiectu, & ex pascuis. Primũ decimæ, alterũ portoriũ, tertiũ scriptura appellabatur: & præter hæc salariũ. Cicero de imperio Cn. Pompeij, Nã in cæteris rebus cũ uenit calamitas, tum detrimentũ accipitur: at in uectigalibus nõ solũ aduentus mali, sed etiã metus ipse affert calamitatẽ. Ham cum hostiũ copiæ non longè absunt, etiã si irruptio nulla facta sit, tamẽ pecora relinquũtur, agricultura deseritur, mercatorũ nauigatio cõquiescit. Ita neq; ex portu, neque ex decimis, neq; ex scriptura, uectigal conseruari potest. Quo tandẽ animo esse existimatis aut eos qui uectigalia uobis pensitant, aut eos qui exercent atq; exigunt, cum duo Reges cum maximis copijs propè adsint? cũ una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit? cũ publicani familias quas in salinis habẽt,*

Aerarium Romanum ex tribus generibus redditus constitutum.

quas in agris, quas in portubus atq; custodijs magno periculo se habere arbitrentur? Salinas Ancus Martius Romanorum Rex tertius instituit, ut auctores sunt Liuius & Plinius. Sed salarium uectigal Liuius in Censura cõmentus est, ob id Salinator postea dictus, ut auctor est Liuius lib. undetrigesimo. Tributa autem pro modo census cuiusque conferebantur: cuius rei tenuia documenta apud scriptores reperiũtur, quantũ equidẽ meminerim. Liuius lib. 1 x. de bello Maced. de Censura Catoniana loquens, In cẽsibus quoq; accipiẽdis tristis & aspera in omnes ordines censura fuit. Ornamẽta & uestem muliebrem, & uehicula quæ pluris quàm quindecim millium æris essent, in censum referre uiatores iussit. Itẽ mancipia minora annis x x, quæ post proximum lustrum x millibus æris aut eo pluris uenissent, uti ea quoq; decies pluris quàm quãti essent æstimarentur, & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur. Attribuerẽtur hoc loco significat tributi nomine statuerẽtur. Ergo Cato deterrere uolens homines à luxu, pluris decies delicatam uestem & uenusta mancipia, quàm quanti uendi possent, æstimauit, & in æris singula millia ternos asses tributi cõstituit. Tacitus lib. x 1 1 1. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorũ arguentis, dubitauit Nero an cuncta uectigalia omitti iuberet, idq; pulcherrimũ donũ generi mortaliũ daret: sed impetum eius multũ prius lata data magnitudine animi attinuere Senatores, dissolutionẽ imperij docendo, si fructus quibus Resp. sustineretur, diminuerentur. quippe sublatis portorijs, sequens ut tributorum abolitio expostularetur. temperandas planè publicanorum cupidines: ne per tot annos sine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam uerterent. Ergo edixit

Salinator unde dictus.

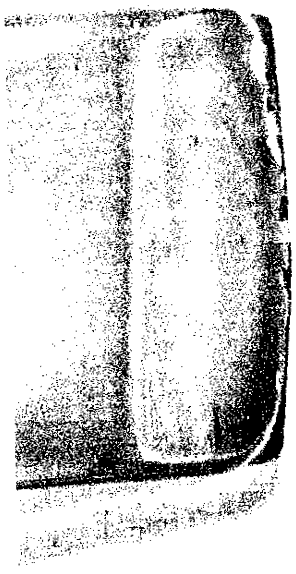
Tributũ Romę pro modo census conferebatur.

Attribui

xit princeps, ut leges cuiusq; publici occultæ ad id tẽpus, proscriberentur: omissas petitiones non ultra annũ resumerent: Romæ Prætor, per prouincias qui pro Prætore aut Consule essent, iura aduersus publicanos extra ordinem redderẽt: militibus immunitas seruaretur, nisi in ijs quæ ueno exercerẽt: aliaq; admodum æqua: quæ breui seruata, dein frustra habita sunt: manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæq;, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani inuenerant. Temperata apud transmarinas prouincias frumẽti subiectio: & ne censibus negotiatorum naues adscriberentur, tributumq; pro illis penderent, constitutũ. Nonnihil etiam de hoc dicitur in l. Forma, in titulo de censibus, in Pandectis. Strabo de Britannia loquens lib. IIII. quam uectigalem sub Augusto factam fuisse dicit, τέλη τε οὔτως ὑπομένουσι βαρέα τῶν τε εἰσαγομένων ἐπὶ τὴν κελτικὴν καὶ τῶν ἐξαγομένων. Vectigalia etiam sic tolerãt grauia earum rerũ quæ in Galliã importantur, aut quæ inde exportantur. Et rursus, Ita nullo iam præsidio ad insulæ custodiam opus est. non enim una plus legione opus est ad exigenda ab eis tributa. Constituta autem erat omnis impensæ ratio exercitui pro modo tributorum: alioquin minui necesse erat uectigalia, si tributa insuper imperarentur. Quod si uis inferretur, periculum esset ne ad defectionem solicitarentur. Sic enim illa Strabonis uertenda mihi uerba uisa sunt, ἐς ἴσον δὲ καθίστατο πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατείᾳ τοῖς προσφερομένοις χρήμασιν, ἀνάγκη γὰρ μηδὲν τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων. ἅμα δὲ καὶ κινδύνους ἀπαυθάρ τινὰς βίας ἐπαγομένης. Age citanda una auctoritas insignis ad coniecturam faciendam in uniuersas opes Romani imperij, ea erit ex eodem auctore lib.

re lib. XVII. quo in loco Strabo ostendere uolens magnitudinem reddituum eius prouinciæ, ita inquit, τ' ἀιγύπτ δὲ τὰς προσόδς ἔμ τινι λόγῳ κικέρων φράζει, φήσας κατ' ἰδιαυτὸμ ὧδ' Αὐλετπάτρας πατρὶ ὧδ' αὐλητῇ προσφέρειδ φόρον τάλάντων μυρίων διςχιλίων πεντακοσίων, ὅπερ ἂμ ὁ κάκιςα κὴ ῥαθυμότατα τῶν βασιλέων διοικῶν τοσαῦτα προσωδύνετο, τί χρὴ νομίσαι τὰ νῦν διὰ τοσαυτῆς ἰδὶ μελέτης οἰκονομούμενα, κὴ τῶν ἰνδικῶν ἐμπορείων κὰὶ τῶν τρωγλοδυτικῶν ἐπηυξημένων ἰδὶ τοσοῦτον; Aegypti autem (inquit Strabo) redditus, Cicero quadam in oratione eleganter explicans, Auletæ patri Cleopatræ dicit talenta duodecies mullena & quingena quotannis ex Aegypto obuenisse. Quare si is Rex, qui & dissolutissimè & nequissimè regnum administrauit, tantũ annuæ obuentionis habuit ex Aegypto, quid nunc existimare conuenit, quantiq; æstimare redditum eiusdẽ prouinciæ tanta prouidentia administratæ, præsertim Indicis negotiationibus & Troglodyticis usq; adeo adauctis? deinde hæc addit, Siquidem superiore tempore ne uiginti quidẽ nauigia Arabicũ sinum penetrare ausa sunt, ut pro tris quidẽ nauiũ extra angustias illas exercerent: at nunc & classes ingentes ad Indiã usq; uela faciũt, & ad extrema Aethiopiæ, ex quibus merces pretiosissimæ importantur, & inde rursus in alia loca transmittũtur. Ita duplex inde uectigal cogitur, mercibus scilicet importandis, & exportandis. Atqui eorum quæ magno uencũt, magnum quoq; uectigal est, ὥστε κὴ τὰ τέλη διπλᾶ σωάγεται, τὰ μὴ εἰσαγωγικὰ, τὰ δὲ ἐξαγωγικὰ. τῶν δὲ βαρυτίμων, βαρέα κὰὶ τὰ τέλη. Adde etiam (inquit) quòd Alexandria supradictarũ merciũ unũ est receptaculum, ita ut sola plerunq; eiusmodi merces uenditet, & exteris suppeditet.

Aegypti redditus.

κὰὶ

καὶ γὰρ δὴ καὶ μονοπωλίας ἔχει μόνη, ἀφ' ἧς ἀλεξάνδρεια τοιούτων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποδοχεῖόν ἐστι, καὶ χορηγεῖ τοῖς ἐκτός. *Quæ sint eiusmodi merces, ignorare nemo potest qui legem ultimam legerit tituli de publicanis in Pandectis: propter quas institutum est uectigal Rubri maris, ut apud Plinium legimus. Ptolemæus, pater Cleopatræ fuit ultimæ Aegypti reginæ, qui omnibus flagitijs inquinatus, etiam tibicinũ artẽ exercuit, ob quã cognomentum auletæ, id est, tibicinis meruit. Hic ob nequitiam & facinorosam uitam ab Alexandrinis exactus, à Gabinio duce Romano, qui tum Syriam obtinebat, reductus est: quo nomine Gabinio lis decem millibus talentûm æstimata est accusante Memmio; ut ex oratione Ciceronis pro Rabyrio Posthumo in præcedentibus diximus. Pœnæ tamẽ capitali ereptum cũ significat Valerius lib. VIII. in principio. Cæterùm in qua oratione Cicero hoc dixerit, quòd Ptolemæus duodecies millena & quingena talenta ex Aegypto quotannis percipiebat, nescio, nisi in hac cadẽ pro Rabyrio loco aliquo mutilato, uel in ea oratione quæ nõ extat, quã pro Gabinio habuit, cui olim infensissimus, postea reconciliatũ se dicit, his uerbis, Mihi hæc Cai Memmi causa defendendi Gabinij fuit recõciliatio gratiæ. Neque uerò me pœnitet mortales inimicitias habere. Verùm duodecim millia & quingẽta talẽta Attica (Attica enim hic intelligo, ut ex superius de hoc à me dictis apparet, non Aegyptia, quæ quadrante Atticis maiora sunt) septuagiesquinquies cẽtena millia aureorũ nostrorũ ualẽt: quibus si augmentũ addas ex Strabonis sentẽtia, fortasse cẽties cẽtenis millibus redditũ annuũ Aegypti iure æstimare poteris. Sed operæpretiũ facturus mihi uisus sum, si rationem administrandæ eius prouinciæ sub Augusto &*

Auletes.

Quemodo administrarẽtur prouinciæ tub Augusto.

Tyberio prosequerer ex eodẽ auctore. De Actiaco enim bello loquens ab Augusto cõfecto, & Antonio & Cleopatra captis, Aegyptũ ab eo dicit in prouinciæ formã redactã his uerbis, ἐπαρχία ἡ νιῶ ὄνομι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων ἢ ἀνδρῶν διοικουμένη, τ' πεμπομένων ὑπάρχων ἀεὶ. ὁ μὲν ἂν πεμφθεὶς, τὸν τ' βασιλέως ἔχει τάξιν. ὑπ' αὐτῷ δ' ἐστὶν ὁ διχαιοδότης, ὁ τ' πολλῶν χείσεων κύριος. ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος, λόγος, οὗ τ' ἀδεσπότων τ' εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μείζω καὶ ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. Nũc aũt prouincia est, tributa pendẽs memorabilia, à uiris eiusmodi administrata, qui sibi temperare nouerũt: quiq; semper rectores ad eã cũ potestate mittuntur. Qui uerò recturus mittitur, is uicem Regis obtinet, sub eoq; est is qui Dicæodotes dicitur, id est, iura reddẽs, in cuius potestate ferè sunt iudicia. Est & alius magistratus qui idios logos, i. priuata ratio dicitur, earũ rerũ indagator, quæ adespotæ græcè dicũtur, i. assertorẽ nõ habẽtes, uel nullius dominio mancipatæ, & omnino earũ rerũ quæ in Cæsarẽ recidũt. Horũ uelut assectæ sunt liberti Cæsaris & dispensatores, quibus maiora minoraq; negotia permittũtur. His uerbis procurator priuatæ rationis dicitur, qui ea persequitur quæ fisco obueniũt, non quæ ærario & populo, uel priuato principis patrimonio. Ex quo patet propriè esse hoc uerbũ usurpatũ in lege Procurator, in titulo De edendo, in codice Iustiniani, licet aliter Accursius opinatus sit. Adespota autẽ appellat quæ etiã Hermæa dici possent, uulgo Albana Spauaq; dicuntur. Deinde idẽ auctor enumeratis copijs militaribus quæ ad eã prouinciã tuendã statutæ sunt, τ' δ' ἰδίου χωρίου ἀρχόν-

Dicæodotes.

Idios logos, priuata ratio.

Adespota & res adespotę.

Priuata ratio.

Adespota.

τῶν

τωρ, ὅ τε ἐξηγητὴς ὅστις καὶ τὴν πόλιν, πορφύραν ἀμπεχόμενος, καὶ ἔχων πατρίους τιμὰς, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν τῆ πόλει χρησίμων, καὶ ὁ ὑπομνηματογράφος, καὶ ὁ ἀρχιδικαστής. τέταρτος ἢ ὁ νυκτοφύλαξ. Inter municipales autẽ magistratus est qui exegetes dicitur, quasi sacrorum interpres, uel augur in urbe, purpuram gestans, & alijs honoribus prouincialibus insignis, earũ rerũ procurationem habens, quæ ciuitati conducũt. Est etiã qui hypomnematographus, id est, à cõmentarijs dicitur, & qui iudicibus præest, ob id archidicastes appellatus, & quartus Prætor nocturnus. Cicero pro imperio Cn. Põpeij de uectigalibus Romanis ita inquit, Nã cæterarũ prouinciarum uectigalia Quirites tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutandas uix cõtenti esse possimus: Asia uerò tam opima est & fertilis, ut & ubertate agrorũ, & uarietate fructuũ, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerũ quæ exportãtur, facilè omnibus terris antecellat. Plinius auctor libro tricesimotertio post Persen Regẽ Macedoniæ deuictũ, & gazam eius in ærariũ illatã, populũ Romanum tributa pendere desijsse. Quæ tamen postea restituta esse ex eo cõijcio, quod Cicero in secũda Philippica dixit, Vbi est septies millies sestertiũ quod in tabulis quæ sunt ad opis, petebatur? funestæ quidẽ illius pecuniæ, sed tamẽ si ijs quorũ erat, nõ redderetur, quæ nos à tributis posset uindicare. Vbi patebat legẽdũ puto. Non omittẽdũ & id quod idẽ Strabo lib. vi. tradidit, Romanos initio plurimã Africæ & Asiæ partem Regibus sibi subditis cõmisisse, quos propter amicitiã & societatẽ regnare permiserũt. Postmodũ autẽ uel defectione Regum, & uiolatis fœderibus, uel stirpium regiarum interitu omnia fere in prouinciarum formam redacta esse. Sic

Exegetes.

Hypomnematographus.

Archidicastes.

Quorũ modo regna in prouincias redacta sint.

Attalicum regnum, sic Syrium, sic Paphlagonum & Cappadocum & Aegyptiorũ & Mithridatis Eupatoris ad Romanos peruenisse: adcò ut Tyberij tẽpore cuncta intra Phasin & Euphratem, præter quosdam Arabas, Romano tenerentur imperio, uel à Regibus à Romanis impositis. Armenij uerò, & Albani Colchis superiores, & Iberi, sola ducum præsentia in officio continebantur. Sed cum Romanos uiderent uarijs negotijs aut bellis implicitos, statim ad res nouas solicitari gentes efferatæ solebant, sicut & eæ gẽtes quæ trans Istrum flumẽ & Euxinum pontũ habitabant. Iosepus autẽ in secundo de bello Iudaico, Agrippã ad Hierosolymitanos orationem luculentam habuisse commemorat, & de potẽtia & opibus Rõ. imperij magnificè disseruisse ad deterrendos Iudæos ne ad rebellionẽ spectarent. In ea autẽ oratione circa medium ferè ita cum loquentem inducit. Nã tertiã partẽ orbis terrarum, cuius ne nationes quidem numerare promptũ est; ab Atlantico mari & columnis Herculis usq; ad mare Rubrum sitas, totam armis Romani subegerunt. Et præter annuas frumẽtationes quibus Romanam plebem octonis mẽsibus alunt, alia quoq; tributa pendunt. Et quidẽ apud illos una tantũ legio cõparatur: quanquam quid opus est exemplis longè petitis potentiã Romanam enarrare, cum eam positis de uicina uobis Aegypto optimè æstimare? Hæc enim cum ad Aethiopas usq; porrigatur, opulentamq; Arabiã: cõterminaq; sit Indiæ, ac septingenties & quinquagies centena millia incolarum habeat extra Alexandrinum populum, tributa tamẽ obsequentissimè pensitans (quorum magnitudinem æstimare de censu singulorum capitum licet) Romano parere imperio non grauatur, tametsi quantum stimulum defectionis

fectionis habens Alexandriã urbem, cum multitudine hominum & opibus abundantem, tum amplitudine & ambitu non imparem: ut quæ longitudine ſtadia triginta, latitudine decem habeat, tributorũ uerò multo amplius in ſingulos mẽſes pẽſitet, quàm uos in annos ſingulos cõferatis, & eo amplius Ro. populo quaternũ menſiũ frumentũ ſuppeditet: duæ autẽ legiones ciuitati inſidẽtes, profundã Aegyptũ cũ illa Macedonũ nobilitate frenãt. De magnitudine Alexandriæ Strabo idẽ cum Ioſepo dixit, latitudinem paulo minorem ponens. Octo autem legionibus eo tẽpore Germania obtinebatur, ut inibi Ioſepus in perſona Agrippæ diſſerit. Quod eò pertinet, quod ſuperiore libro de legionibus ab Auguſto delectis, & per orbem collocatis diximus. Opimos autem fuiſſe redditus Hiſpaniæ, ex eo conijcere datur, quod de opulentia eius prouinciæ ſcribitur, præſertim Turdetaniæ, quæ & Bætica dicitur. Strabo lib. tertio miranda de fertilitate eius narrans, quodam loco ita inquit, Quum uerò ſupradicta regio tot bona ſuppeditet, maximè tamen admiratione digna eſt ob metallorum copiam, quibus uniuerſa Hiſpaniæ regio ſcatet: non ubiq; ipſa frugibus exuberans, & præſertim ubi metallis copioſa eſt. Rarum eſt regionẽ inuenire utraq; re uberẽ: rarius etiam illud, eandem regionẽ in paruo quodam agro metallis omne genus abundare. At uerò Turdetania & finitima ei regio rationem nullã commendandi ſui eo nomine remittit ſcribere de ea re uolentibus: uſqueadeo numeros omnes laudis in metallis implenit, nihil ut ei abſit quod quidem memoratu dignum ſit. Neque enim aurum, neq; argentum, neque æs, neque ferrum alibi terrarum aut tantum, aut tam eximiũ naſci adhuc compertum eſt, quàm in Turdetania naſcitur,

Alexandria.

Hiſpania opibus abundans.

Turdetania eadẽ & Bętica.

ἡ δὲ τραχεῖα καὶ ἡ προσεχὴς αὐτῇ, λόγου δὲ οὐδενὸς ἄξιον καταλέιπα περὶ τοὺς τε τῶν ἀρετῶν τοῖς ἐπαινεῖν βουλομένοις. ὅτε γὰ χρυσὸς οὐδ' ἄργυρος οὐδὲ χαλκὸς οὐδὲ σίδηρος οὐδαμοῦ φαίνεται; ἦν ὅτε τοσοῦτος οὐδ' οὕτως ἀγαθὸς ἐζήτασαι γεννώμενος μέχρι νῦν. Ac ne aurũ quidem ſolum effoditur, ſed etiã trahitur. deferũt enim aurũ amnes, & torrentes aureã arenã: quæ etiam multis in locis aquarũ indigẽtibus reperitur, ſed in his non apparet. In ijs autem locis quæ fluminibus alluuntur, auri pſegma, id eſt, ſcobs aurea reſplendeſcit. Idẽ, Inter auri ramenta repertas aliquãdo

Palæ. fuiſſe aiunt ſelibrales glebulas, quas palas appellãt, quæ perquã modicæ purgationis indigerẽt, ἐν δὲ τοῖς ῥύγμασι τῆ χρυσίτι φασίν εὑρίσκεσθαί τοῦτε καὶ ἡμιλιτριαίας βώλους, ἃς καλοῦσι πάλας, μικρᾶς καθάρσεως δεομένας. Idẽ

Memorabiles argẽtifodinæ. paulo inferius, Polybius autẽ argentifodinas commemorans quæ ſunt circa Carthaginem nouã, ab urbe xx ferme ſtadijs diſtantes, quatuor decurias operantium hominum fuiſſe ait, qui tunc in dies ſingulos uicenaquina drachmarum millia populo Romano referrent. Nos uiginti quinq; millia drachmarũ aureis noſtris æſtimare inſtituimus duobus millibus & quingẽtis. Qua ratione ex Carthaginenſibus metallis argenti Romanus populus nouies centena duodena millia, & quingenos aureos noſtros quotannis percipiebat. Sed huius ſummæ, ut arbitror, partem impẽdia auferebãt, etiã ſi minẽ fõderent. Verba Strabonis hæc ſunt, ὅπου τέτταρας μοίρας ἀνθρώπων μένειν τῶν ὀρυττόντων, ἀναφορόντων τότε τῷ δήμῳ τῷ ῥωμαίων καθ' ἑκάστην ἡμέραν δυσμυριάδας καὶ πεντακισχιλίας δραχμάς. Plinius libro tertio, Batica à flumine mediã eam ſecante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit. Idem alibi, Me-

tallis

tallis plumbi,ferri,æris,argenti, auri, tota ferme Hiſpania ſcatet,Bætica etiã munio. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus Imperator Auguſtus iactatus procellis Reipublicæ,Latij ius tribuit: uel iactatum potius, ut referatur ad Latij ius.Idem lib. XXXIII. Aurum arrugia, quæſitũ non coquitur,ſed ſtatim ſuũ eſt.Inueniũtur ita maſſæ,nec non in puteis denas excedentes libras. Palacas Hiſpani, alij palacranas: idem quod minutũ eſt, Ballucem uocant. Strabo palas dixit appellari maſſulas auri ſelibrales. Plinius palacas,ſed denarum librarũ.Ballucæ. XIIII. unciæ pro auri libra inferebantur à metallarijs ſanctione Principum,ut legimus in titulo de metallarijs libro XI. Codicis. Græcè Chryſammos dicitur. lingua noſtra uernacula paleolas appellat auri ramenta quæ alluuione riuorum deferuntur,cuiuſmodi hodie circa Pyrenen inueniũtur.Nos enim inde uidimus nonnullas ciceris magnitudine,quibus nulla excoctione opus eſſet. Pleræq; tamen minutæ ſunt & tenues,unde nomen ſortitæ ſunt. Quapropter apud Pliniũ libro triceſimoquarto ita lego ex antiquis exemplaribus,In ærarijs officinis & ſinegma fit.Iã liquato ære atq; percocto, additis etiamnum carbonibus, paulatimq; accenſis,ac repente uehementiori flatu expuitur æris palea quædã. Nec me latet Hermolaũ pala legere ex Strabone.Nã Strabo palas appellauit maſſulas auri ſeniſſales.Plinius paleas appellat nõ glebulas, ſed ramentulas palearũ formã habentes: quod non magnopere mirum eſt Hermolaũ in tranſcurſu non animaduertiſſe. Idẽ Plin.libro triceſimo tertio de argẽti metallis loquẽs, Mirũ(inquit)adhuc per Hiſpanias ab Annibale incohatos puteos durare,ſua ab inuentoribus nomina habẽtes, ex quibus Bebelo appellatur hodie qui CCC pondo Annibali

Palacæ.

Chryſammos.

Plinij locus.

Paleæ.

Putei ab Annibale incohati.

nibali suministrauit in dies, ad mille quingentos passus cauato iam monte, per quod spatiũ Aquitani stantes diebus noctibusq; egerunt aquas lucernarũ mensura. Trecena pondo Romana, tricena millia drachmarũ efficiebãt, quæ terna millia coronatorũ ualent. Quare hoc dictum Plinij conuenit cum superiore Straboris loco, ut suspicer Plinium de Carthaginensibus argenti fodinis locutũ, quæ in citeriore Hispania erãt, finitima Aquitanis. Polybius enim æqualis Annibalis ætatis fuit, quo auctore Strabo usus est. Rursus Strabo, φησὶ δὲ τοσοῦδε καὶ μάρκον μάρκελλον τρᾶξαι φόρον ἐκ δὲ κελτιβηρίας τάλαντα ἑξακόσια. διὸ καὶ τεκμαίρεται τὰρεσιν ὅτι καὶ τολοὶ ἦσαν οἱ κελτίβηρες καὶ χρημάτων ἐυποροῦντες. Ait autẽ Posidonius Marcum Marcellũ exegisse tributũ ex Celtiberia ad talenta sexcẽta. Ex quo coniecturã facere est Celtiberorum gentẽ numerosissimã fuisse, & pecunia abundãtẽ, tametsi regionẽ ieiunã incolerẽt. Plin. lib. XXXIII. de metallis Hispaniæ loquẽs, Vicena (inquit) millia põdo auri ad hunc modum annis singulis Asturiã atq; Galleciam & Lusitaniã præstare quidã tradiderunt, ita ut plurimũ Asturia gignat: neq; in alia parte terrarũ tot seculis hæc fertilitas. Vicena millia pondo Romana, tricena minimùm nostra ualent. Ingentia sunt hæc testimonia de opulentia Hispaniæ, quibus accedit & tertiũ Trogi Põpeij, ut ex breuiario quarto & quadragesimo Iustini nouimus. Strabo autem de tempore suo loquẽs ita inquit in mentione metallorum argenti quæ sunt ad Carthaginem nouam, ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα καὶ μέντοι δημόσια, καὶ δὲ ἐντεῦθα, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις, τὰ δὲ χρυσεῖα δημοσίᾳ δίεται τὰ πλείω. Sunt autẽ & nũc argẽti fodinæ, nõ tamẽ publicæ, nec illic, nec alibi, sed priuatorũ auri aũt metalla plera-

Trecena pondo Romana.

Mira auiritia. Memorabilis redditus metallorum.

pleraque ſunt publica. Hactenus de Hiſpania: cuius etiam Galliam æmulam auriſera ui fuiſſe, eodem auctore comprobabimus, quippe libro. III. de Turdetaniæ, id eſt Bæticæ metallis loquens, ita ſubdit, ἀξιῶσι ὴ γαλάται τὰ παρ' ἑαυτοῖς εἶναι κρείττω μέταλλα ἢ τὰ Κιμβρίῳ ὄρει, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῇ κείμενα τῇ πυρήνῃ. τὸ μὲν τοι πλεῖόν τ' ἐντεῦθεν ἀδοκιμεῖ. Galli uerò meliora eſſe ſua cenſent, quæ in Cimerio monte ſita ſunt, & quæ Pyrenæ ipſi ſubiacent. illinc tamẽ aurũ magis probatur quàm Gallicum. Vbi puto non Cimerio ſed Cemmeno legendum. Cemmeni enim montes (κεμμενον ὄρος apud Stranonẽ lib. IIII.) Aquitaniam à Celtis diſcludũt, quo loco Cæſar Gebennam uel Cebennã potius montem ponit. Huius pars hodie Tarara uocitatur. Rurſus idẽ Strabo lib. IIII. de Narbonenſi littore loquẽs, et ſinu qui Gallicus illic dicitur, ἔχουσι ὴ ταρβελλοι τὸν κόλπον, παρ' οἷς ὅτι χρυσεῖα πασῶν ἐστὶ τὰ πλεῖστα. ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν εὑρίσκονται καὶ χειροπλήθεις χρυσίου πλάκες, ἐσθ' ὅτε μικρᾶς καθάρσεως δεόμενα. τὸ δ' λοιπόν, ψῆγμά ἐστι καὶ βῶλοι, καὶ αὐταὶ κατεργασίαν ὀλίγην ἔχουσαι. Tarbelli, inquit, eũ ſinum obtinent, apud quos auriſodinæ ſunt omniũ præſtantiſſimæ. In ſpecubus enim leniter effoſſis inueniuntur auri cruſtæ quæ manũ implere poſſint, interdũ modico purgamento indigẽtes. reliquum autẽ aurum ramẽta ſunt & glebulæ, modicam & ipſæ operã poſcentes. Interior autem regio & mõtana melius ſolũ habet. nam ad Pyrenen conuenarum eſt ciuitas, qui eò ad incolendum conuenerunt, ubi oppidum Lugdunus. Hallucinatus eo loco interpres, qui locum ita uertit: nam ad Pyrenen Conuenarum Synclydo eſt, ubi oppidum Lugdunũ. quaſi συγκλύδων, id eſt Synclydo, nomẽ eſſet oppidi, cum genitiuus ſit pluralis,

Metalla auri quondã in Gallia.

Strabonis locus.

Cemmeni

Tarara.

Lugdunus.

Conuenæ Synclides.

ralis, conuenarum significans. Synclydes enim collectitij alicuius loci habitatores dicũtur, ut latinè conuenæ. πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ ἡ τῶν κονδόσωρ ἐστὶ συγκλύδων, ὃν ἡ πόλις λόγδουνον. Plinius de Aquitania loquens, Mox in oppidum (inquit) contributi conuenæ. Lugduni autem oppidi in ea regione non meminit. Strabo, Tectosages Pyreneis propinqui sunt montibus. paulum etiã aquilonare latus Cemmenorũ montium attingunt, terram colentes auro multo præditam. ἐφάπτονται γὰρ μικρὰ μὲν τῶν προσαρκτίων πλευρῶν τῶν κεμμένων. πολύχρυσόν τε νέμονται χῶρον. Apud ipsos autem thesauros ab Imperatore Romano Scipione repertos in urbe Tolossa & ablatos ait: à quibus aurum Tolossanum apud scriptores decantatissimũ, in prouerbium cessit, ut auctor est Gellius. τὰ μὲν γὰρ εὑρεθέντα ἐν τῇ τολώσῃ χρήματα μυρίων πὲρ μὲν πεντακισχιλίων ταλάντων γενέσθαι φασὶ. τὰ μὲν ἐν σηκοῖς ἀποκείμενα, τὰ δ' ἐν λίμναις ἱδρῦσθαι, ἀδήλου παντελῶς ἔχοντα, ἀλλ' ἀργὸν χρυσίον καὶ ἄργυρον. Posidonius (inquit Strabo) ueri similiter tradit pecunias Tolossæ repertas ad quindecim talentũm millia, quarum partẽ in fanis, partem in lacubus consecratis reconditam fuisse, argentũ aurumq; infectum atq; rude. Et rursus paulo inferius, Vt autẽ inquit Posidonius, & alij complures, regio ipsa auro alioquin abũdans, & homines habens superstitioni addictos, & ad parsimoniam in uictu assuetos, multis in locis Celticæ Galliæ thesauros habuit, maximæ uerò lacus eis sacrosanctos à prædonũ direptionibus thesauros præstabant, in quos ideo auri argentiq; pondera demiserãt. Romani uerò quum ui & armis loca ea obtinuissent, auctioni lacus eos publicè subiecerunt: emptorum autem plurimi molas argenteas ductiles inuenerũt. μάλιστα δ' αὐτοῖς αἱ λίμναι τῶν ἀσυλίαν παρὰ χερ-

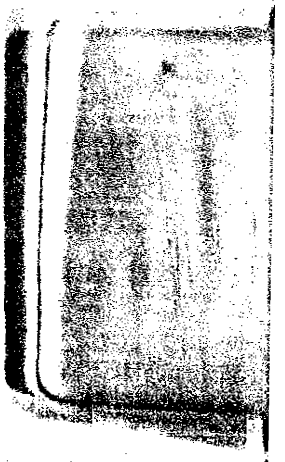
Anrum Tolossanum.

εἰς ἃς

ἐς ἃς καθίεσαν ἀργύρου ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη. οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατήσαντες τῶν τόπων ἀπέδοντο τὰς λίμνας δημοσίᾳ. καὶ τῶν ὠνησαμένων πολλοὶ μύλους εὗρον σφυρηλάτους ἀργυροῦς. Idem auctor eſt Luerium Aruernũ patrẽ Bititi (qui Bititus cum Maximo Aemiliano & Domitio Aenobarbo ducentorum millium hominũ exercitu cõflixit) tantis delicijs diuitijsq; circumfluxiſſe, ut aliquando oſtendendarum opum gratia curru uectus per campum ingrederetur nummos aureos argenteosq; huc atq; illuc ſpargens: quibus colligendis amici & comites occupati ſequerentur. τοσοῦτον πλούτῳ λέγεται καὶ ξυροῖ διαφέρειν, ὥστε ποτὲ ἐπίδειξιν ποιούμενον τοῖς φίλοις τῆς εὐπορίας, ἐπ' ἀπάνης φέρεσθαι διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύρου πολλοῦ κατασείοντα διαπαίροντα, ὥστε συλλέγειν ἐκείνους ἀκολουθοῦντας. Auri Toloſſani meminit Gellius lib. III. & Cicero de natura Deorũ libro tertio, ob cuius raptum quæſtionem habitam eſſe dicit. Trogus lib. triceſimo ſecundo Cepionẽ appellat eum Imperatorem qui aurum Toloſſanum abſtulit, quod ſacrilegiũ ei & exercitui eius excidij cauſam fuiſſe tradit. Auri autem (inquit) fuere centum & decem millia pondo, argenti quinquies decies centena millia. Hæc ſumma uix dicere auſim quanti æſtimanda ſit. Auri ſingula pondo minoris æſtimari centũ aureis ſolatis non poſſunt, etiam ſi undecima pars æris in eo mixta fuerit. Qua ratione aurum illud Toloſſanum centies & decies centenis millibus aureorum ualuit. quod ſi obryzum fuerit, id eſt centenis & duodenis ſolatis in libras æſtimabile, centies uicies ter cẽtenis et uiginti millibus ualuit. Quod autẽ ad argentũ pertinet, Trogũ exiſtimarim non quinquies decies centena millia pondo ſcripſiſſe, quæ ſumma quinquagies millies mille aureos ualet, ſed quindecies cẽtena millia,

Luerius Aruernus.

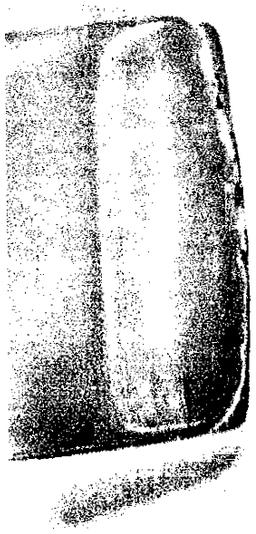

Cepio.

lia, quæ quindecies millies mille aureis coronatis æstimantur à nobis, id est centies & quinquagies centenis millibus. Quod si quis Trogũ quinquies decies scripsisse malit, tamen pro quindecies intelligã, quomodo apud Suetonium in Augusto quaterdecies millies pro bis septies, id est quatuordecies. Cicero etiã sic usus est. Strabo ex Posidonio quindecim millibus talentûm argẽti æstimasse aurum argentumq; simul uidetur: quæ summa minor est minima prædictarum, id est nonagies centena millia aureorum. Apud Ioſepum libro supradicto Agrippa magnificè de Galliarum situ, & felicitate Gallorũ domestica disserit, quos omne genus bonis apud se scatentibus totũ penè orbem irrigare, mirifico præconio uociferatur, & nihilo secius sub mille & ducẽtis milibus Romano imperio parere, quibus plures propemodum ciuitates habeant, non animi mollitia, ut qui octoginta annis pro libertate dimicassent, sed animi destinatione in obsequiũ eius gentis fixa, cuius & uirtutẽ experti fuissent, & fortunã admirarentur. Multa adhuc adnotauimus, quæ fide caritura sunt, ut opinor, præsertim apud eos (ut dixi) qui omnia et præterita & futura præsentis temporis modulis metiuntur. unum etiã addam ex eodem Strabone, qui de Bætica loquẽs, πολὺ ἢ νῦν ἐσθὴς, inquit, πρότερον, νῦν ἢ ἔρια μᾶλλον τῶν κοραξῶν, ἡ ὑπερβολή τις ἔστι τοῦ κάλλους. ταλαντιαίους γοῦν ὠνοῦνται τοὺς κριοὺς εἰς τὰς ὀχείας. Multa autem uestis antea inde ueniebat: nunc autem lanæ magis quàm à Coraxis, pulchritudine eximia. siquidem propter hoc arietes talentari precio emuntur ad admissuram. Coraxi autem populi sunt Colchorum Stephano de urbibus. Talentum sexcentis aureis æstimamus, tanti autem uenditari arietes potuerunt apud eos qui asinos admissarios, uel

Quinquies decies, & quaterdecies.

Felicitas Galliarum.

Arietes talentares in Bætita.

uel etiam asinas ad fœturam, id est ad mularum partus, x L sestertijs emerent, ut suprà ex Varrone & Plinio didicimus. Verumenim uerò cum tot olim auri metalla fuerint & in Hispania, & in Gallia, hodie neutrobi esse dictitantur, quæ quidem cõmemorari digna sint. Nam & Strabo suo iam tempore in Tmolo & circa Pactolum & alijs in locis consumpta fuisse auri metalla auctor est lib. XIII. Vidimus hoc anno ex Lingonensi agro effossos lapides auro argẽtoq; interstinctos, ex quibus aurũ argentumq; elicitur. hos metallarij pro experimento dederant. qualis autem subesset uena, nondum compertum erat. Is ager in ditione est Michaëlis Bodeti antistitis Lingonensis, uiri cũ singulari ac multiplici eruditiõe prædi ti, tum uerò ad priscam normam continentiæ Pontificiæ exacti, cuius auspicijs metallarij opifices specimina supradicta auri argẽtiq; metallorum ediderunt. Postremò idẽ Strabo lib. XIIII. circa finẽ, Polybius, inquit, auctor est, tempore suo circa Aquileiam, et præsertim in Taurisc is Noricis inuentã esse aurifodinã sic natura cõmodam, ut cùm quis in duos pedes terræ superficiem detraxisset, statim aurum fossititium inueniretur. Effossionem autem nõ infra quindecimum pedem processisse. Fuisse autem aurum illud partim purum magnitudine fabæ aut lupini octaua tantum parte decocta, partim pluscula indiguisse excoctione, alioquin ualde utile. Verùm cum Itali Barbaris in ea re operam nauare cœpissent, continuò intra duos menses aurũ per totam Italiam tertia parte precij uilius esse cœpit. Quod cum Tauriſci animaduertissent, eiectis adiutoribus operis, soli aurum promercale exposuerunt. Nunc autẽ (inquit) omnia auri metalla in Romanorũ potestate sunt. συνεργαζομένων τοῖς βαρβάροις τῶν Ἰταλιωτῶν,

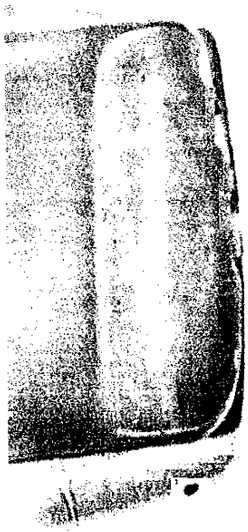
Auri metalla exhausta hoc tempore.

Michael Bodetus

τ, ᾧ δι μόνῳ παραχρῆμα τὸ χρυσίον ὀλιγόστροφον γίνεται ζ ξίτῳ μέρει καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν. ἀσθενοῦντες γὰρ τοὺς ταμίσκους μονοπωλεῖν ἐκβαλόντας τοὺς σιωδράγαθους. νικᾷ γὰρ ἅπαντα χρυσεῖα ὑπὸ ῥωμαίοις ὄντα. Hoc dictũ Strabonis cò pertinet quod suprà de auri ad argentũ analogia dictum est, quæ uaria olim fuisse deprehenditur. Pollux decuplicẽ posuit. Ex Plin. Romæ primùm dimidio etiam maiorem fuisse docuimus. Rursus Trãquillo auctore Cæsar Dictator aurũ in libras ternis millibus nummũm uenundedit: quæ ratio subduplex est eius quam Plinius posuit, quæ est eiusmodi, ut aurũ quindecies argento repensile fuerit, si tamẽ locus emendatè nunc legitur, quod uix mihi persuadeo, ut alibi dictum est. Herodotus non modò aurũ, sed etiam psegma aureũ tredecies tanto argẽti æstimabile posuit, cum tamen denæquaternæ unciæ psegmatis uel chrysammi sanctione principali pro singulis auri libris cedant, ut diximus. Qua ratione septima ferè parte psegma auro obryzo uilius fuisse cõuincitur. Sic Herodoti æstimatio proximè ad Plinianam accedit. Porrò ex Tacito docuimus aureos singulos Romanos nummis ualuisse centenis, id est quinq; & uiginti drachmis. Qua ratione auri drachma duodenis argẽteis & henidrachmio ualuit. didrachmi enim erant aurei, ut alibi dictũ est. Nostri autẽ tẽporis æstimatione aurũ paulo minus duodecies argento rependitur. Intelligimus igitur ex uerbis Strabonis, interdũ propter auri copiam ex metallis existentem, auri precium diminutum etiam tertia parte. sic fit ut Pliniana æstimatio ad Pollucis æstimationem redeat, hoc est quindecuplex ad decuplicẽ. Nostri autem pleriq; opinantur iustam auri ad argentum proportionem, decuplicem censeri, sed auri penuria esse auctam: id quod ex iam

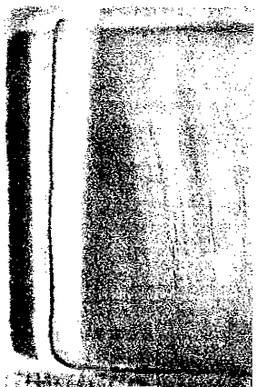
Auri ad argentum analogia.

dictis

dictis non uidetur esse uerũ. In uniuersum autem ostendimus uarias auri indicaturas, quæ auri etiã precia cuariare faciunt. nec aliud statui (ut arbitror) ex antiquorũ lectione de auri ad argentũ proportione potest. Ad ea autem quæ de Gallia diximus, illud etiã addemus, Lugduni Argyrocopium fuisse Romani imperij, id quod Strabo lib. IIII. his uerbis perhibuit, Lugdunum in colle conditum, ubi Arar amnis Rhodano immiscetur, Romano tenetur imperio, ampliori quoq; dignitate uirorum secundum Narbonẽ florens, quibus usui magno est emporium. Ibi quoq; Romani duces aureum nomisma argenteumq; signant. καὶ τὸ νόμισμα χαράττουσι ἐνταῦθα τό τε ἀργυροῦν καὶ τὸ χρυσοῦν. Fuit etiam signandæ pecuniæ officina Apolloniæ in Epiro. Cicero ad Cn. Plan. lib. XIII. Epist. Cum signaretur argentum Apolloniæ, non possum dicere eum præfuisse, neq; possum negare eũ affuisse. Lugduni autem templum communi uniuersæ Galliæ impensa extructum est, & Cæsari Augusto consecratũ ea parte ante urbem ubi amnes cõfluunt, inibiq; ara dignitatis eximiæ, gentium sexaginta titulo insignis, dicatis ibi totidẽ gentium simulacris. Non omittendũ etiam prouinciales olim stipendiarios tria genera pensitationum agnouisse, canonem, oblationem, & indictionẽ: quæ etiam hodie populares in Gallia agnoscunt. Hæc tria genera Cicero his uerbis complexus est in tertia in Verrem Actione, auctore Asconio. Sic enim inquit de Sicilia loquens, Quando illa frumentum quod deberet, non ad diem dedit? quando id quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando id quod imperaretur, recusauit? Age iã percẽseamus immẽsas pecuniarũ summas, & impendia inusitata quibus confirmari possit id quod antè diximus de redditibus opimis

Argyrocopiũ Lugdunense.

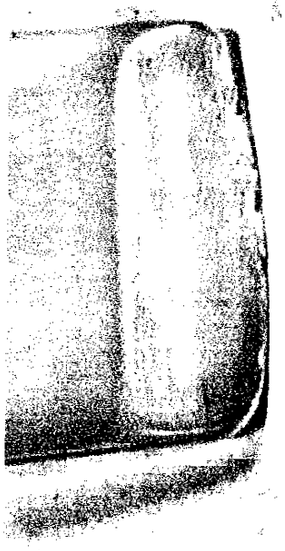
Ara memorabilis Lugduni.

Pensitationum tria genera.

Rom

Caius princeps inaudita prodigentia infamis.

Romani imperij. Tranquillus in Caligula: Nepotinis ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit, commentus nouum balnearum uſum, portentoſiſſima genera ciborum atq; cœnarum, ut calidis frigidiſq; unguentis lauaretur, precioſiſſimas margaritas aceto liqueſactas ſorberet; conuiuis ex auro panes & obſonia apponeret: aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarẽ quin etiã nummos non mediocris ſummæ è faſtigio baſilicæ Iuliæ per aliquot dies ſparſit in plebem. In extructionibus prætoriorum atq; uillarum omni ratione poſthabita nihil tam efficere concupiſcebat, quàm quod poſſe effici negaretur. Et iactæ itaq; moles infeſto ac profundo mari, et exciſæ rupes duriſſimæ ſilicis, & campi montibus aggere æquati; & cõplanata foſſuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, quum moræ culpa capite lueretur.

Memorabilis opum immenſarum profligator.

Ac ne ſingula enumerẽ, immenſas opes, totũq; illud Tyberij Cæſaris uicies ac ſepties nullies ſeſtertium non toto uertente anno abſumpſit. Idẽ alibi, Nouiſſimè cõtrectandæ pecuniæ cupidine incenſus, ſæpe ſuper immẽſos aureorum acceruos patẽtiſſimo diffuſos loco, & nudis pedibus ſpatiatus, & toto corpore aliquãdiu uolutatus eſt.

Vicies & ſepties millies ſeſtertium.

Vicieſſepties millies ſeſtertium, nomiſmate noſtro ſexagieſſepties millies mille aureos & quingenta præterea nullia ualuit: uel (ut priſco more loquamur) ſexcẽtieſſeptuagies quinquies cẽtena millia aureorũ. Græci ſex millia ſeptingẽtas et quinquaginta myriadas aureorũ dicerẽt.

Priſcus mos numerandi.

Priſcũ autem eũ morẽ numerãdi fuiſſe ex Plinio apparet li. xii. ubi de Arabia felici loquẽs, Minima (inquit) cõputatione millies centena millia ſeſtertiũm annis omnibus India & Seres, Peninſulaq; illa imperio noſtro adimunt. non dicit centies millies, mille ſeſtertiũ, ut nũc uulgo loquimur, ſed

millies

millies centena, quod idem est. Sic alibi in secundo. Pars nostra terrarũ de qua memoro, ambiente (ut dictum est) oceano uelut innatans, lõgissime ab ortu & ab occasu patet, hoc est ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas octuagies quinquies cẽtena septuagintaocto millia passuũ, sicut Artemidoro placet auctori. Hoc apud Martianum Capellã totidẽ uerbis legitur, Longitudo ab ortu ad occasum, hoc est ab ipsius Indiæ extremitates, usq; ad Herculi columnas sacratas, octuagies quinquies centena septuagintaocto millia sunt, sicut etiam Artemidorus auctor asseruit. Rursus idem Pli. lib. eodẽ, Vniuersum autẽ hunc circuitum Eratosthenes in omnium quidem literarum subtilitate, & in hac utiq; præter cæteros solers, quem à cunctis probari uideo, ducentorum quinquagintaduorũ millium prodidit, quæ mensura Romana cõputatione efficit trecenties quindecies centena millia passuũ. Hæc uerba cum sic legerentur apud Vitruuiũ lib. primo nuper Iocundus architectus uir religioni initiatus, omnis antiquitatis peritissimus, tamen more hodierno referẽda censuit, in ijs exemplaribus Vitruuij, quæ egregiè alioquin & solerter emẽdata imprimenda curauit. Sic enim in his legitur, Quæ ducenta quinquagintaduo millia stadiorum fiunt passus semel & tricies millies mille & quingenties mille. Huius autẽ octaua pars, quam uentus tenere uidetur, est ter millies mille & noningenties triciessepties mille, & passus quingenti. qui modus loquendi antiquitatem non resipit: quare sic locum potius lego (ex librorum prius impressorum obseruatione, licet corruptus ille locus atque etiam mutilatus in eis sit) quæ fiunt passus trecenties & quindecies centena millia. Huius autem octaua pars quam uẽtus tenere uidetur, est tricies nouies

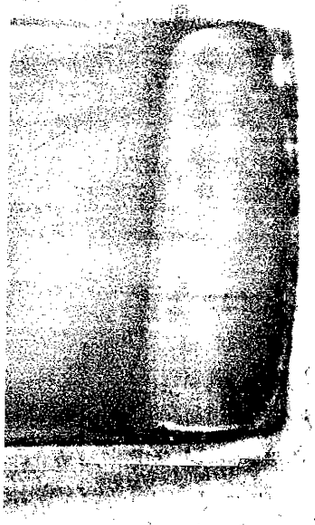
Iocundus architectus. Locus Vitruuij restitutus.

centena triginta septẽ millia, & quingenti passus. Hac lectione et uetusta formula restituitur, et numerus ad passum conuenit. Apocalypseos cap. IX. Et solutisunt quatuor angeli qui parati erãt in horam & diẽ & mensem & annũ, ut occiderent tertiã partẽ hominum: & numerus equestris exercitus uicies millies dena millia. Δίσ μυριάδες μυριάδων, sic latine & prisco more uerti debuit, Bis millies centena millia. Hæc enim uerba, millies cẽtena millia, myriadum myriada significant: ultra quem numerum Græci uocabulum non habent. Nostrates id centum milliones appellant, cum millionẽ dicamus millenarium numerum in sese multiplicatũ. Ergo bis millies centena millia, duas myriadas myriadũ significãt: & ter millies, tres myriadas, & deinceps usq; ad decies millies centena millia, hoc est denas myriadũ myriadas, quod uno uerbo nostrates abaci studiosi Milliartum appellant, quasi millionum millionẽ. Romani igitur per centenarios millenariorum numerant, non per millenarios millenariorũ, ut Græci per chiliadas chiliadum aut myriadũ, quia apud priscos Romanos nullus erat numerus maior centies millenario. Verùm apud Plinium libro eodem, ubi legitur in codicibus pòst Hermolai emẽdationes impressis, tricies-quater quinquaginta millia, & quinquagies bis quindecim millia passuum, centena uerbum subaudiendum est, ut rectè admonuit Hermolaus: quomodo & paulò pòst, Quæ mẽsura uniuersa ab eo mari efficit octuagies: quinquies septuaginta octo millia. Superius enim centena additum est à Plinio, quod hic nõ legitur, sed subintelligendum relinquitur. Hoc autẽ liquere potest ex Martiano, apud quẽ omnia iisdẽ uerbis ut apud Plinium leguntur. Nã cum apud Plinium ita legatur in manuscriptis & in impressis

Apocalyp. locus.

Millies cẽtena millia.

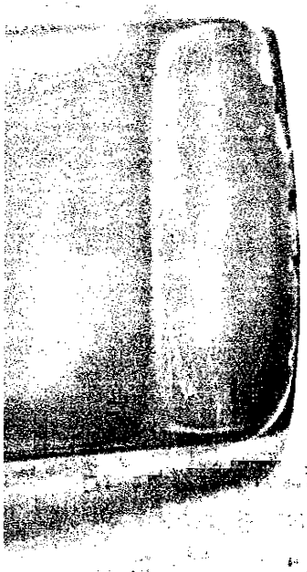
Numerandi ratio apud Latinos Græcosq;.

Cẽtena verbũ in numeris antiquis sæpe supplendum.

preßis ante Hermolaũ, A' Gange amne, oſtioq; eius quo ſe in eorũ oceanũ effundit p Indiã Parthienenq; ad Myriandrum urbem Syriæ in Iſſico ſinu poſitã LII.M.XV. paſſuum decem & nouem: apud Martianũ eadem uerba leguntur, niſi quòd numerus ita effertur, quinquagies bis quindecim millia. Ex quo auctore Hermolaus Pliniũ eo capite emendauit. Quapropter coniectura ex hoc loco fieri poteſt ad ea quæ nos ipſi in Plinio mutauimus, ut millies ſeſtertiũ, & quingẽties, & huiuſmodi alia aduerbialiter prolata, quæ confuſa ſunt in exẽplaribus propter notarum compendia. Simile eſt illud quod ſtatim ſequitur apud Plinium, Latitudo autẽ terræ à meridiano ſitu ad ſeptentrionem dimidio ferè minor colligitur LIIII.mil. LXII. Sic enim in manu ſcriptis & olim impreßis legitur, cum Martianus dicat quinquagiesquater centena ſexagintaduo millia, quem à Plinio hæc & alia ſuperiora tranſcripſiſſe nõ dubito. Centena autẽ uerbũ in his numeris ſubintelligendũ relinqui, planum fit ex eodem Martiano, qui de Europæ longitudine loquens, ita inquit, Europæ ſolius menſura octogies bis XCIIII. Plinius libr. IIII. Lõgitudinem Europæ Artemidorus atq; Iſidorus à Tanai ad Gades LXXXXII.XIIII. prodiderunt. Sic enim in antiquis legitur, licet in impreßis LXXXIIII. millia legatur. Apud Martianũ octogies bis cẽtena nonaginta quatuor millia intelligo. Apud Pliniũ ſic, Octogies bis cẽtena. XIIII. mil. paſſuũ. et ſic pleriq; et Plinius et Martianus locuti ſunt, et ante eos Cicero. quod eò ualet quod ſuprà diximus de compendio loquendi per aduerbia antiquis uſitato, ut centies ſeſtertiũ pro centies centena millia ſeſtertiũ omnino intelligi debeat: ut fortaſſe illi numeri li. XXXIII. Plinij de ærario Romano rectè reſtituti

uideãtur à nobis ſuprà lib. 2. Macrobius in primo de Somnio Scipionis numerãdi compendium refugiens, ita inquit, Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diametros cœleſtis circuli nonagies ſexies centena millia ſtadiorũ, & inuenta diametros facile menſurã nobis ipſius quoq; ambitus prodit. Hanc enim ſummã quæ diametrũ fecit, debes ter multiplicare adiecta parte ſeptima: & ita inuenies totius circuli per quem ſol currit, ambitũ, ſtadiorum habere trecenties centena millia, & inſuper centum ſeptuaginta millia. Sed ut ad rem redeã, ſupradictas opes Tyberius Auguſtus princeps non modò deparcus & ſordidus, ſed etiam rapax, annis tribus & uiginti confiſcauit. Caius autem ſucceſſor intrà annum primũ imperij exhauſit cũ annuis uectigalibus & tributis imperij. Quapropter idem auctor de Nerone ita inquit, Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quàm profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe, quibus ratio impenſarũ conſtaret: prælautos uereq; magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturq; auunculum Caium nullo magis nomine, quàm quòd ingentes à Tyberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi nec abſumendi modũ tenuit. In Tyridatẽ (quod uix credibile uideatur) octingenta nummûm millia diurna erogauit, abeuntiq; ſuper ſeſtertiũ millies contulit. nullam ueſtem bis induit. Quadringenis in punctũ ſeſtertijs aleam luſit. nũquã carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularũ argenteis. Hactenus Trãquillus. Tiridates rex erat Armeniæ, Vologeſis Parthorũ regis frater, in qua regione quum Corbulo præfectus res proſperè Neronis auſpicijs geſſiſſet, Tiridates rebus aduerſis perterritus, ad colloquium cũ

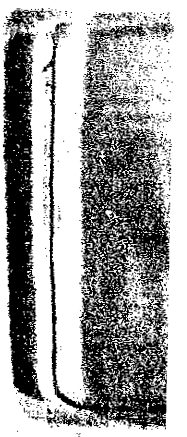

Nero æmulus Caij auunculi ſui.

Tiridates.

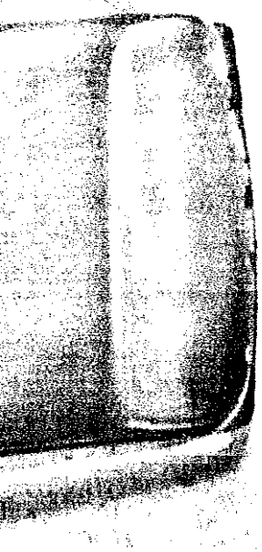
Corb

Corbulone uenit. In quo colloquio Tiridates (ut inquit Tacitus lib. XV.) de nobilitate generis multũ præfatus, cætera tẽperanter adiungit, Iturũ quippe Romam, laturumq; nouũ Cæsari decus non aduersis Parthorũ rebus supplicem Arsacidem. Tum placuit Tiridatẽ ponere apud effigiẽ Cæsaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere. & colloquium oſculo finitũ. Dein paucis interiectis diebus magna utrinq; ſpecie inde eques cõpoſitus per turmas, & inſignibus patrijs, hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis. in medio tribunal ſedem curulem, & ſedis effigiẽ Neronis ſuſtinebat. Ad quã progreſſus Tiridates, cæſis ex more uictimis, ſublatũ capiti diadema, imagini ſubiecit. Poſtero die ſpatiũ orauit quo tantum itineris aditurus, fratres antè matremq; uiſeret. obſidem interca filiam tradit, literasq; ſupplices ad Neronem. Hæc cauſa fuit cur Tiridates Romam ueniret: cuius aduentum ut honorificentiſſimum ſibi Nero omnibus uotis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeij theatrum operuit auro: de quo Plinius libr. XXXIII. Nero Pompeij theatrũ operuit auro in unum diem quod Tiridati regi Armeniæ oſtẽderet. Idem lib. XXX. de magia loquens, quã ob id inanẽ artem eſſe cõtendit, quod eã Nero ſcire maximè cõcupiuit, nec potuit, cũ nec ingeniũ nec facultates deeſſent: Magus (inquit) ad eum Tiridates uenerat, Armeniacũ de ſe triũphum afferẽs, & ideo prouincijs grauis nauigare noluerat, quoniã expuere in maria, alijsq; mortalium neceſſitatibus uiolare naturã eam fas nõ putant. Magos ſecũ adduxerat. Magicis etiã cœnis cũ initiauerat: nõ tamen cũ regnũ ei daret, hanc ab eo accipere artẽ ualuit. Tranquillus alibi de eodem ita inquit, Non immeritò inter ſpectacula ab eo edita & Tiridatis

Tiridatis aduẽtus Romam.

Nero magiæ ſtudioſus.

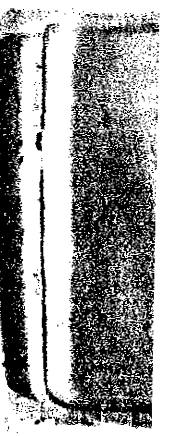
in urbem introitum retulerim: quẽ Armeniæ Regẽ magnis pollicitationibus sollicitatum, cum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit quo opportunissimè potuit, dispositis circa fori templa armatis cohortibus, curuli residens apud rostra triumphãtis habitu, inter signa militaria atq; uexilla: & primo per deuexum pulpitum subeuntem admisit ad genua, alleuatumq; dextra exosculatus est: dein precanti, tiara deducta, diadema imposuit, uerba supplicis interpretata prætorio uiro multitudini pronunciante. Perductum inde in theatrum, ac rursus supplicantem, iuxta se latere dextro collocauit. Ergo Tiridati Nero octingẽta sestertia diurna erogauit, quæ perinde æstimo ac si uicena millia aureorum nostrorũ diceres. Diurna autem nescio an quãdiu Romæ fuit intelligam, an ex quo intra fines Romani imperij esse cœpit. Discedenti autẽ amplius uiciesquinquies centenis millibus dono dedit. Quadringenis in punctum sestertijs alcam lusit, id est denis aureorum nostrorũ millibus in singula puncta, non in singulos casus alcæ. Huiusmodi ludus ab eodẽ Tranquillo in Augusto describitur, Inter cœnam lusimus geronticôs & heri & hodie. Talis enim iactatis, ut quisq; Canem aut Senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat uniuersos qui Venerẽ iecerat. Hac ratione fit ut immensus ille ludus Neronianus fuerit. De domo autem aurea si quis locũ apud Tranquillum legerit, quicquid nostro æuo exædificatũ est, despicabile existimabit, adeo ut Galloniẽse prætoriũ Cardinalis Ambasiani, quod iam in prouerbiũ uenit obsumptum superuacaneum, gurgustiũ præ illa domo Neronis uideri possit: quam tamen ipsam Plinius à Marci Scauri theatro operis magnificentia uictam fuisse contendit: ne

Quadringenis in pũctum sestertijs alcam lusit.

Domus aurea Neronis.

miremur millies ſeſtertiũ abſumptum in Marci Scauri uillæ incẽdio, uel bis millies fortaſſe, quod antea explicuimus. Quanti autẽ domus aurea conſtiterit, ex eo conijciendum relinquitur, quod idem Trãquillus de Othone ſcripſit, Diplomatibus primisq; epiſtolis ſuis Neronis cognomen adiecit. Certè & imagines ſtatuasq; eius reponi paſſus eſt: nec quicquam prius pro' poteſtate ſubſcripſit, quam quingẽtics ſeſtertiũ ad peragendã auream domũ. Si igitur Otho quingẽties ſeſtertiũ, id eſt duodecies centena & quinquaginta millia aureorũ noſtrorũ attribuit ad peragendam domũ auream, quanti opus ipſum antea factum æſtimamus? Nam nihil deſuiſſe operi ex eo appareret, quod idem in Nerone inquit, Eiuſmodi domum cum abſolutam dedicaret, hactenus comprobauit, ut diceret quaſi hominẽ tandem habitare cœpiſſe. Quingentics igitur ſeſtertium ſubſcripſiſſe Othonẽ intelligimus ad appeudicẽ quandã domus faciendã, uel operis expolitionẽ. Plinius lib. x x x i i i. Nero Pompeij theatrum operuit auro in unũ diem quo Tiridati Regi Armeniæ oſtenderet, & quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbẽ? Tacit. lib. x v i i. de Galba loquens, Bis & uicies millies ſeſtertiũ donationibus Nero effuderat, appellari ſingulos iuſſit, decuma parte liberalitatis apud quenque corũ relicta. At illis uix decumæ ſup portiones crãt. Exactiõi triginta Equites Ro. præpoſiti. Igitur ſi Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit, bis & uicies millies ſeſtertiũ donationibus effudit, id eſt quingenties & quinquagies cẽtena millia aureorũ noſtrorũ, et aureã domum extruxit, cum interim in omni parte uitæ prodigos omneis ſuperaſſet: quid exiſtimabimus de opulentia imperij? De eo Plinius lib. x i i. ita inquit, Periti rerum

Quanti conſtiterit.

Bis & uicies ſeſtertium Neronis prodigalitatẽ effuſum.

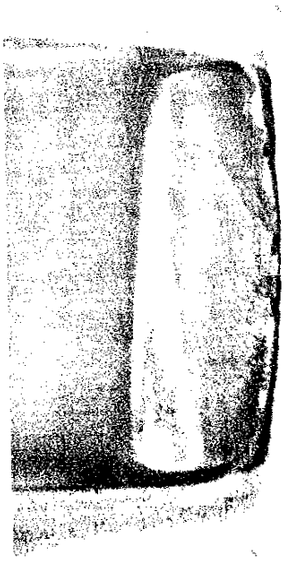
astruxerunt nõ ferre thuris tantum annuo fœtu Arabiã, quantum Nero princeps nouissimo pompæ suæ die concremauit. ubi Poppeæ legendum puto: de cuius morte Tacitus lib. XVI. Post finem ludicri Poppea mortem obijt fortuita mariti iracundia, à quo grauida ictu calcis afflicta est. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur, tumuloq; Iuliorum infertur. ductæ tamen publicæ exequiæ. De hac Poppea Plinius lib. XXXIII. ita inquit, Vasa coquinaria ex argento Caluus orator fieri queritur, at nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostra quoque ætate Poppea coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque induere solebat. Idem lib. XI. Poppea certè Domitij Neronis coniunx asinas quingentas fœtas per omnia secum trahens, balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutẽ credens. Eusæbius in chronicis & Orosius septimo hist. auctores sunt Neronem Senatum Romanum coëgisse ad conferendum sibi annuum centies sestertium ad tolerandas expensas imperatorias, hoc est ære nostro ducena quinquagena millia aureorum, id quod post mortem Senecæ factum fuit, cum iam deterior fieri non posset Nero, & ad summum nequitiæ & improbitatis peruenisset. Post Neronem Vitellius princeps successit: de quo ita scribit Tranquillus: Sed uel præcipuè luxuriæ sæuitiæq; deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat, in ientacula, & prandia, & cœnas, comessationesq;, facilè omnibus sufficiens uomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alij eadẽ die: nec cuiquã minus singuli apparatus quadringenis millibus constiterunt. Famosissima super cæteras fuit

Poppeæ cędes.

Poppeæ luxus.

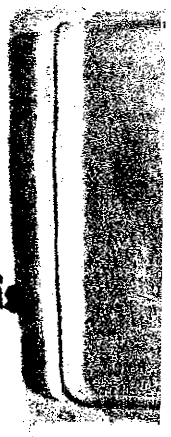
Collatio Senatus exacta à Nerone.

Vitellius.

fuit cœna ei data aduẽtitia à fratre, in qua duo millia le=ctißimorũ piſciũ, ſeptem auiũ appoſita traduntur. Hanc quoq; exuperauit ipſe dedicatione patinæ, quã ob immẽ=ſam magnitudinẽ clypeum Mineruæ, id eſt ægidã poliu=chi dictitabat. In hac Scarorum iocinora, Phaſianorum & Pauonũ cerebella, linguas Phœnicopterûm, Muræna rum lactes à Carpathia uſq;, fretoq; Hiſpaniæ petitarum cõmiſcuit. Hactenus Trãquillus. Equidẽ nihil maius di-ci aut excogitari in luxuria poſſe uideo, niſi margarita-rũ liquefactarũ haustus. Iãprimũ Pauones uidimus Var ronis tempore quinquagenis denarijs uenales, ideſt qui=nis aureis noſtris, quorum cerebellis patina illa cõſtabat, ut iocinoribus Scarorũ, de quibus Plinius lib. ix. ita in-quit: Nunc Scaro datur principatus, qui ſolus piſciũ di-citur ruminare, herbisq; ueſci, nõ alijs piſcibus, mari Car pathio maxime frequens. proxima eſt his menſa generis duntaxat muſtellarũ. & paulò pòſt, Ex reliqua nobili-tate & gratia maxima eſt & copia Mullis, ſicut magni=tudo modica. Ex his uerbis apparet Scarũ primæ aucto=ritatis fuiſſe apud ganeoſos homines: qui quanti uendi po tuerit, conijcere licet ex precio Mulli qui Claudio prin-cipe ſeptem uel octo millibus nũmûm emptus fuit ab Aſi=nio, ut alibi dictum eſt. de Phœnicoptero idẽ Plinius li-bro decimo, Phœnicopteri linguã præcipui ſaporis eſſe Apitius docuit, nepotum omniũ altißimus gurges. Idem libro triceſimoquinto: Atq; ut luxu quoque auctoritas contingat figlinis, tripatinum (inquit Feneſtella) appel=labatur ſumma cœnarũ lautitia. una erat muræna rum, altera luporũ, tertia myxonis piſcis, inclinatis iã ſcilicet moribus. Nã nos cum unã Aeſopi tragœdiarũ hiſtrionis in natura auiũ diceremus ſeſtertijs ſexcẽtis ſtetiſſe, non

Cœna Vitel-liana.

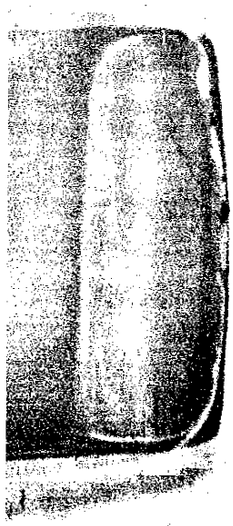
Scarus piſcis.

Tripatinum.

Patina æſopi Plinius lib. 35. cap. 12.

Patina Vitellij.

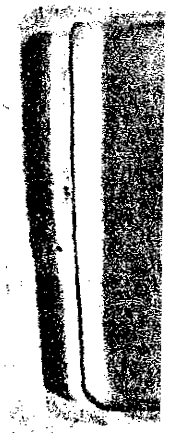
dubito indignatos legẽtes. At Hercules Vitellius in principatu ſuo CC ſeſtertijs condidit patinã, cui faciendæ fornax in campis ædificata erat, quoniam eò peruenit luxuria, ut etiã fictilia pluris conſtent quàm Murrina. Propter hanc Mutianus altero conſulatu ſuo in cõqueſtione exprobrauit põtinarum paludes Vitellio, memoria non illa fœdiore, cuius ueneno Aſprenati reo Caßius ſeuerus accuſator obijciebat interijſſe centũ triginta conuiuas. Si hæc uerè leguntur, patina illa fictilis ducentis ſeſtertijs, id eſt, non minoris quàm quinq; millibus aureorum noſtrorũ conſtitit, propter quod Plinius dixit pluris fictilia conſtare quàm murrina, quorum precia Plinius magna ponit lib. 37. Sed quonam modo fieri potuerit ut patina fictilis tanti conſtiterit, inire rationem nequeo, nec ipſe Plinius hoc ſignificare mihi uidetur, cum prius dixerit Aeſopi patinam ſexcẽtis ſeſtertijs ſtetiſſe. Patinã enim pro ferculo poſuiſſe notum eſt ex loco libri decimi, qui à nobis diligẽter (ut ſpero) explicatus eſt de cẽtũ auiculis humano ſermone canoris, ſenis millibus emptis. Sed rurſus ſi Plinius de ferculo intellexit, quonam pacto Plinius non ineptus erit, qui poſt ſexcenta ſeſtertia, ducenta ſeſtertia dixit? cum maius aliquid omnino & mirabilius dicere uellet, ut planè quis ex uerbis eius intelligere poteſt. Cum hic me ſcrupulus anxium olim habuiſſet, libros antiquos adij, in quibus decem talentis pro ducentis ſeſtertijs legitur, quod nec ipſum placuit, utpote quod ſextam tantum partem ad ducẽta ſeſtertia adderet: & alioqui nunquam Plinius & antiqui de rebus Romanis per talẽta locuti ſunt, licet in antiquis quibuſdam codicibus Plinij mendosè ſæpe legatur hoc uerbum in mentione rerum latinarum. Quare ex uetu-

Plin. loeus memorabilib⁹ mẽdis expurgatus.

ſtiſſimo

ſtiſsimo exẽplari decies ſeſtertiũ lego, quod addit quadringenta ſeſtertia ad patinã Aeſopi, id eſt aureorũ decem millia. Cõdidit autẽ pro cõmẽtus eſt & auctor fuit, intelligo. Quod aũt ſequitur, ſic lego: Propter hãc Mutianus altero cõſulatu ſuo in concione exprobrauit patinarũ paludes Vitellij memoriæ, nõ illa fœdiore, cuius ueneno Aſprenati reo Caßius Seuerus &c. hoc ſenſu, ut nõ ſit fœdior illa patina in qua uenenũ datũ eſt tot cõuiuis. Patinarũ autẽ paludes figuratè dictũ eſt alluſione Põtinæ paludis, cum patina ipſa etiã fictilis eſſet & lutea: de qua Plin. lib. 3. A Circeis palus Põtina eſt, quem locum XXIII urbiũ fuiſſe Mutianus tert. cõſul prodidit. Is eſt autẽ Mutianus cuius mẽtio crebra eſt apud Tacitũ, qui Veſpaſianũ ad capeſſendũ imperiũ hortatus eſt: quẽ intelligimus ex uerbis Plinij Vitellio ſupplicio affecto, pro concione aliquãdo cõuitijs inceßiſſe tempora Vitellij ob luxum perditiſsimũ, uel aliàs conquerendo exprobraſſe patinæ fœditatem, ſi conqueſtione legatur. Tacitus de luxu Vitellij loquens lib. 17. Ipſe abũde ratus ſi præſentibus fruerctur, nec in lõgius cõſultans, nouies millies ſeſtertiũ pauciſsimis mẽſibus interuertiſſe creditur. Hanc ego ſummã non minorem ducenties uicies qninquies centenis millibus eſſe dico. Octauo autem menſe imperij ſui exercitus ab eo deſciſcere cœperunt. Paucos igitur menſes Tacitus octo menſes appellauit. Hic facere non potui quin maioris etiam luxuriæ exempli Vitelliana patina reminiſcerer, tametſi non quærerẽ. id erit ex Tranquillo in Nerone deterrimorum omnium principum facinoroſiſsimo. quo loco enim de luxu eius epulari loquitur, Indicebat (inquit) & familiaribus cœnas, quarum uni mellita quadragies ſeſtertium conſtiterunt. Ego mellitorum

Vitellianus luxus.

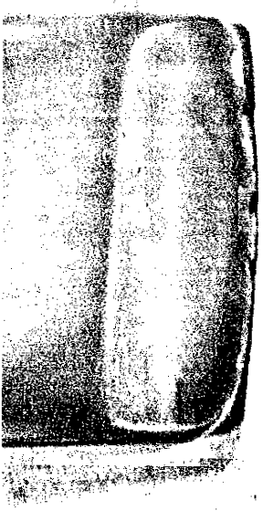
Nouies millies ſeſtertium.

Inauditus luxus, & fidẽ excedens.

Mellita.

torũ appellatione mellita dulciora fercula intelligo, quæ ultimis mensis apponuntur, ut hodie saccharati missus epularum à pistore dulciario, & omnia quæ bellariorum nomine cõtinẽtur, & Saccharei operis strues in adijcialibus cœnis atq; nuptialibus, quæ in lancibus argẽteis ad ostentationẽ traducuntur, magis ut delibẽtur interdum, quàm ut esitentur. Hæc si centenis millibus aureorum nostrorum æstimãtur, quãti cœna ipsa æstimari poterit? Huic dicto fidem arroget an deroget id quod sequitur, nescio. Seneca libro de cõsolatione ad Albinam matrem suam ita inquit de Caligula loquẽs, C. Cæsar Augustus, quẽ mihi uidetur rerũ natura edidisse ut ostẽderet quid summa uitia in summa fortuna posset, cẽties sestertio cœnauit uno die, & in hoc omniũ adiutus ingenio, uix tamẽ inuenit quo modo trium prouinciarũ tributũ una cœna fieret. quibus uerbis apparet cẽties sestertiũ immensam esse pecuniã, & quæ de Cleopatræ unione diximus ex Plinio, nõ uanitate cõmentitia à nobis aucta, sed modicè æstimatũ eius precium. id quod in omnia penè in his libris prodita ualet. Maiora sunt ista omnino nostræ ætatis captu. Sed de Vitellij helluatione ita inquit Iosepus libro quinto de bello Iudaico: Octo menses ac dies quinque potitus imperio, iugulatur in media urbe: quem si uiuere diutius contigisset, eius luxuriæ satis esse imperium non potuisset. Vitellio succesßit Vespasianus Augustus, qui omissa sub Galba uectigalia reuocauit: noua & grauia addidit: tributa etiam auxit, & prouincijs nonnullis duplicauit: quare eum nonnulli auarißimum esse tradiderunt. sunt contrà qui opinentur (inquit Tranquillus) ad manubias & rapinas necessitate compulsum, summa ærarij fisciq; inopia, de qua testificatus sit initio statim principatus,

Caligulæ cœna.

Vespasian⁹ tributis & vectigalib⁹ grauis.

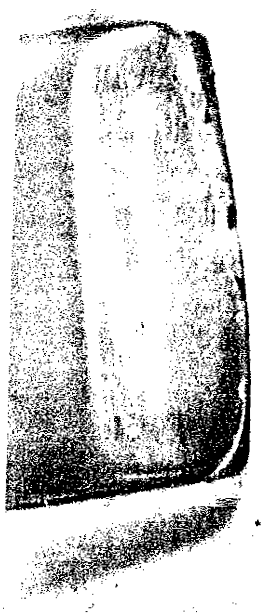
cipatus, professus quadringẽties millies opus esse ut Respub. stare posset. quod & ueriſimilius uidetur, quandò male partis optimè usus est, in omne genus hominũ liberaliſsimus: quippe qui expleuerit cẽsum senatorium, & Cõsulares inopes quingenis sestertiûm millibus annuis sustẽtauerit, ingenia & artes uel maximè fouerit, primusque è fisco latinis græcisq; rhetoribus annua cẽtena constituerit. Cæterùm quadringẽties millies maiorem summam esse uideo quàm ut Vespasianus sperauerit quãtauis parsimonia aut tributorum exactione colligi posse, ne inueniri quidem fortasse, si & publicæ & priuatorum pecuniæ in unum locum cõferantur. quare pro quadringenties, quadragies legẽdum esse uidetur, & sic quidem maxima erit summa earum quas adhuc diximus, id est millies centena millia aureorum coronatorum. Vltra enim hanc summam ne ludicra quidem uota hominum procedere solent, etiam si immensum quid, maiusq; omni auri conceptaculo exoptare cõtendant. Sed fortasse credibile hoc faciũt ea quæ in secundo scripsimus. Hæc ferè sunt ex quibus Romanorum opes conijcere magis quàm cognoscere posſimus. Reliqua enim monumenta per auctores sparsa, huiusmodi sunt, ut ex ijs certum nullum argumentum ad constitutionem huius rei colligere posſimus: ut quod Plinius lib. uno & uicesimo de gente quadã Pontica dicit. Gens (inquit) ea cũ ceram in tributa Romanis præstet, mel, quoniam exitiale est, nõ uendit. His dictũ unum Plinij addemus, quod suprà in transcursu citauimus, ne id præterijsse uitio mihi uertatur. Is enim auctor lib. 12. de felicitate Arabiæ loquens, ita inquit: Verùm Arabiæ etiã nunc felicius mare est. Ex illo nãq; margaritas mittit: minimaq; cõputatione millies cẽtena millia sestertiûm

annis

Notandæ liberalitates Vespaſiani.

Quadragies millies seſtertium.

Memorabilis locus Plinij.

annis omnibus India et Seres peninſulaq́; illa imperio noſtro adimũt. tanti nobis deliciæ & fœminæ conſtant. Lib. autẽ ſexto de curſu annuo & nauigatione in Indiam loquẽs, ita inquit: Nec pigebit totũ curſum ab Aegypto exponere, nunc primum certa notitia pateſcente: digna res, nullo anno minus hic quingenteſimis imperij noſtri exhauriẽte India, & merces remittente quæ apud nos cẽtiplicato ueneãt. Ex horum locorum collatione dicere poſſemus millies ſeſtertiũ Plinium quingenteſimam imperij Romani taxauiſſe, nõ redditus publici, ſed uniuerſarum opum publicarũ priuatarumq́;, quaſi in Indiã quotannis quingenteſima pars pecuniæ trãſportaretur ex ijs prouincijs quæ Romanæ ditioni ſubſunt. Ego autẽ hunc locum corruptũ eſſe puto. nam in uetuſtiſſimo exemplari, non quingẽteſimis ſed D L legimus. & alioquin particula hic, omnino hoc loco abſurde ſita eſt. quare ſic Pliniũ ſcripſiſſe puto: nullo anno minus H-S quingẽties imperij noſtri exhauriente India. licet lib. 12. Plinius millies ſeſtertium dixerit, geminata ſumma. Alioquin quonã mode Plinius inire rationem potuiſſet quingenteſimæ imperij Ro. non uideo, ne ſi breuiariũ quidẽ cenſuale omnium prouinciarũ uidiſſet. Hactenus de Romanis opibus. Redeamus ad Perſicas. Diximus ſuprà quanta eſſent tributa Perſarũ auri argentiq́;, Darij Hiſtaſpis tẽpore, præter cæteras obuentiones thuris & aromatũ. Præfecturas autẽ Parthorum (ſic enim poſtea Perſæ appellati ſunt) Plinius decem et octo eſſe dixit, his uerbis lib. 6. Regna Parthorum duodeuigiuti ſunt omnia. ita enim diuidunt prouincias circa duo (ut diximus) maria, Rubrum à meridie, Hyrcanũ à ſeptentrione. Ex ijs undecim quæ ſuperiora dicuntur, incipiunt à cõfinio Armeniæ Caſpijsq́; litto

Plinij locus.

Perſarũ opes.

littoribus, perinēt ad Scythas, cū quibus ex æquo degūt. Reliqua septē regna inferiora appellātur. Sed Pli. de tē pore suo loquitur. Herodotus autē lib. 2. præfecturas uiginti posuit in regno Persarū, ut diximus: in quibus regnū Lydiū ut præcipuū ponit. Ab eo tēpore ad Darium ultimū Persarū Regē multi reges fuerūt. Qua tēporis intercapedine Persarū regnū magnis opibus auctū est. Primus ille Darius qui à septē Persis primoribus, obtrūcatis Magis, creatus est, omniū hominum pulcherrimus fuit, excepta brachiorū & cubitorū lōgitudine, qua dehonestabatur, usq; ad genua protentorum, ob quæ Macrochir, id est Longimanus appellatus est, ut auctor est Strabo lib. 15. & is fuit qui tributorū formulas instituit. τὸν δ' Δαρεῖον (inquit ille) τοὺς φόρους διελεῖν εἶναι τὸν μακρόχειρα ἢ κάλλιον ἀνθρώπων, πλὴν τῆς μήκους τῶν βραχιόνων καὶ τῶν πήχεων. ἄπτεσθαι γὰρ καὶ τῶν γονάτων. Huius ergo Darij tempore uiginti erant præfecturæ stipēdiariæ præter immunes & munerarias, ab Hellesponto ad orientem tendentes inter duo maria. Ab Hellesponto autē & Aegæo mari mansiones, qui stathmi græce dicuntur, certis spatijs ad Susa regiā Persidis miro ordine dispositas fuisse dicit. ἔχει γὰρ ἀμφὶ τὴν ὁδὸν ταύτην ὅλην σταθμοί τε παντάχῃ εἰσὶ βασιλήιοι, καὶ καταλύσιες κάλλισται. διὰ οἰκεομένης τε ἡ ὁδὸς ἅπασα καὶ ἀσφαλής. Sic autē (inqt) res se habet. circa uiā illā māsiones ubiq; sunt regiæ, & diuersoria elegātißima. Omnis autē uia per habitatā regionē tutamq; ducit. Deinde Herodotus rē singillatim persequēs, māsiōes per Lydiā & Phrygiā uiginti numero ponit. Excipit autē à Phrygia (inquit) Halis fluuius, in quo portæ sunt quas omnino transire necesse est. tandē māsionibus omnibus enarratis usq; ad Susa ubi erat regia, ἔστι (inqt) οἱ πάντες σταθμοί

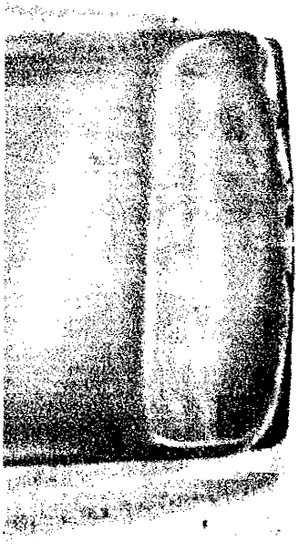
Macrochir Darius Longmanus.

εἰσὶ ἑνδέκα καὶ ἑκατόν. καταγωγαὶ μὲν νῦν ϛαθμῶν τοσῶνδέ εἰσιν ἐκ σαρδίεων ἐς σοῦσα ἀναβαίνοντι. Omnes autē hæ mãsiones numero sunt centum undecim, tot sunt mansionum diuersoria à Sardibus Susa tendenti. Quòd si recte dimensa uia est regia parasangis, & parasanga tricena stadia ualet, ut certè ualet: à Sardibus ad regiam quæ Memnonia dicitur, stadia sunt tredecim millia & quingẽta, & parasangæ quadringentæ quinquaginta. Cẽtena igitur & quinquagena stadia quotidie peragranti uiatori, cõsumuntur dies solidi nonaginta. τριακόντα δὲ καὶ ἑκατὸν ϛάδια ἐφ' ἡμέρῃ ἑκάϛῃ διεξιοῦσι, ἀναισιμοῦνται ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐνενήκοντα. Hic fuit status Persici regni sub Dario Macrochire: quibus si addantur quæ ab Aristotele aut alio auctore in libro de mundo dicta sunt, hæc erunt credibilia. Hoc regnum ab Alexandro euersum est deuicto Dario, & in plures Alexãdri successores diuisum: quoad Parthi denuo instaurauerũt cum Romanis sæpe belligerãtes. Maximas autẽ opes sub Dario ultimo fuisse ex Quinto Curtio & Strabone docebimus. Iamprimum Curtius libro tertio de gaza Damasci loquens Alexandro prodita à præfecto qui eam eduxerat fugæ colore quæsito, Iacebant (inquit) totis campis opes regiæ, illa pecunia stipendio ingenti militum præparata. Ille cultus tot nobilium uirorum, tot illustrium fœminarũ, aurea uasa, aurei freni, tabernacula regali magnificẽtia ornata. uehicula quoq; à suis destituta, ingentis opulentiæ plena. facies etiã prædantibus tristis, si qua res auaritiam moraretur, quippe tot annorũ incredibili & fidẽ excedẽte fortuna cumulata. & paulo inferius, Summa pecuniæ signatæ fuit talẽtûm duo millia & sexcẽta. facilè argẽti põdus quingenta æquabat. Sic enim in membranaceo

Via regia Persarum. Parasanga.

Euersum regnum Persarum.

Darius ultimus.

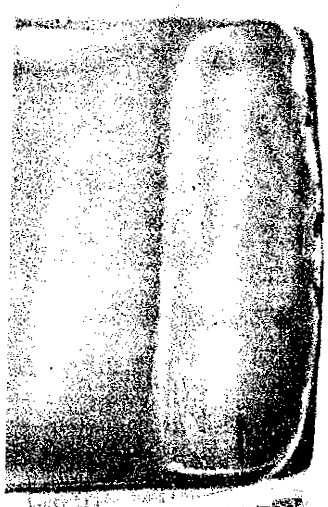
branaceo legimus. Idem lib. v. de Susis loquens Alexandro citra oppugnationem traditis: Hic Abulites cum donis regalis opulẽtiæ occurrit. Dromades cameli inter dona erant uelocitatis eximiæ, x i i elephanti à Dario ex India acciti, non iam terror (ut ſperauerant) Macedonum, ſed auxiliũ, opes uicti ad uictorem transferente fortuna. Vt uerò urbem intrauit, incredibilem ex theſauris ſummam pecuniæ egeßit. quinquaginta millia talentũ argenti nõ ſignati forma, ſed rudi pondere. multi reges tantas opes longa ætate cumulauerãt liberis posterisq;, quas una hora in externi regis manus intulit. In codicibus impreßis millia uerbũ deeſt, errore librariorũ. Hæc talenta aut Babylonia fuerũt, aut Attica. quare hæc ſumma minima computatione trecenties centena millia aureorum noſtrorum ualuit. Antea autem idem auctor dixerat eodem libro: Alexandro traditur Arbela, regia ſupellectili Darijq; gaza repleta. quatuor millia talentûm fuere. præterea precioſæ ueſtes, totius (ut ſuprà dictũ eſt) exercitus opibus in illam ſedem congeſtis. hac ſumma fit acceßio quater & uicies centenûm millium aureorũ, præter gazam Damaſci. Suſa (ut auctor eſt Stephanus) regia eſt Perſarũ, quam Memnon condidiſſe dicitur: quare Strabo regiam Memnoniam appellauit. ab hac, Suſiana dicta eſt regio Perſidis citerior. Ab ea urbe Alexander Darium cedentẽ ſequẽs, Perſepolin ueluti ad regni penetralia raptim cõtendit. cui præſtò fuerunt quatuor Græcorũ milia mutilis corporibus, quos Perſæ quondã bello captos uarijs ſuppliciorũ generibus affecerant. Quare Alexander impetum cepit urbis eius excidendæ, quæ antiqua regia erat Perſarũ, olim à Cyro cõdita, qui & Perſarũ ipſe regnũ condiderat. ab ea enim ſede profectos aliquãdo Per-

Theſauri Suſiani.

Suſa, Regia Memnonia.

ſarũ reges Græciæ bellũ impium & Europæ intuliſſe.
Perſepolis. Quare Perſepolcos excidio parẽtandũ maioribus eſſe cẽſuit, quos Perſæ uarijs cladibus traiecto Helleſpõto & põtibus etiã iuncto laceſſiuerãt. In ea igitur urbe quantas opes Alexãder ceperit, uerbis ipſius Curtij, auctoris terſi atq; elegantis, referemus. Multas urbes (inquit) refertas opulẽtia regia, partim expugnauerat, partim in fidẽ acceperat: ſed urbis huius diuitiæ uicere præterita. In hãc totius Perſidis opes cõgeſſerãt Barbari. auri ũ argẽtumq; cumulatũ erat. ueſtis ingẽs modus. ſupellex non ad uſum modò, ſed ad oſtentationẽ luxus comparata: & paulò infrà: Ingẽs pecuniæ captiuæ modus traditur, propè ut fidem excedat. Cæterùm aut de alijs quoq; dubitamus, aut credimus in huius urbis gaza fuiſſe cẽtũ & xx millia talenta, ad quæ uehẽda (nanq; ad uſus belli ſecum portare decreuerat) iumẽta & camelos à Suſis & Babylone cõtrahi iuſſit. ſic in uulgatis libris legitur. uerùm obſeruata uetuſta lectione, nõ cẽtũ & uiginti millia talẽta lego, refragãte loquẽdi cõſuetudine doctorũ, ſed centum millia & uiginti talẽta. Hæc ſumma quãti æſtimari nomiſmate noſtro poßit, ex præcedẽti apparet. Quãta autẽ fuerit gaza Babylonica, Curtius nõ addidit, licet Alexandrũ recognouiſſe dicat. Strabo autem libro decimoquinto Alexãdrum ait angustias Perſidis & Vxiorum, qui Perſis cõterminiſunt, & Perſicas deniq; ipſas portas ſuperaſſe ui bellica, penetrare feſtinãtẽ ad caput ipſum regni & gazophylacia Perſarũ, quæ tot ſeculis cõgeſta ac recõdita fuerant. ἃ γὴ αὐτὰ βίᾳ διῆλθεν ἀλέξανδρος καὶ τὰς πορσικὰς πύλας καὶ κατ' ἄλλους τόπους διεξιὼν τὴν χώραν, καὶ κατοπτεύσας σαφῶς τὰ κυριώτατα μέρη καὶ γαζοφυλάκια ἃ τοσούτοις χρόνοις ἐξεπε-

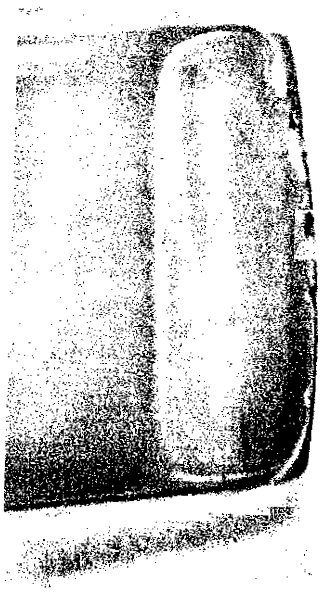
πλήρωτο

πλήρωσο. Et paulo inferius de Cyro loquens, Omnes autem Persidis pecunias Susa exportãdas curauit, quæ thesauris ipsa & supellectili plena erant. nec ideo tamẽ illic regiam animo destinabat, sed apud Babylonẽ, quam constituerat etiam supellectili & instrumento regio adornare. etenim illic quoq; thesauri cõditi erant. πάντα δὲ τὰ ἐν τοῖς σώμασι χρήματα ἐξεσκευάσατο εἰς τὰ σῶσα, καὶ ταῦτα θησαυρῶν καὶ κατασκευῆς μεγάλης τῆδε ἡγεῖτο βασιλείαν, ἀλλὰ τῆς Βαβυλῶνος. καὶ διενοεῖτο τούτοις προσκαταστρώσασθαι δὲ ἐκεῖνα θησαυροί. Fama est (inquit) præter eas pecunias quæ Babylone, et eas quæ in castris erãt, quæ inde sumptæ non fuerant, ipsa per se quæ Susis & in Persida erant, quadraginta millia talentûm numerata & recognita fuisse. φασὶ δὲ χωρὶς τῶν ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τῶν ἐν Περσεπόλει τούτων μὴ ληφθέντων, αὐτὰ τὰ ἐν Σούσοις καὶ τὰ ἐν τοῖς τέσσαρας μυριάδας ταλάντων ἐξεσθῆναί. τινὲς δὲ καὶ πεντήκοντα λέγουσι. Hoc non cõuenit cum eo quod Curtius scripsit, quia Susis & Persepoli centum & quinquaginta millia Curtius inuenta dixit. Plutarch. LX millia talentûm argẽti inuenta dixit in regia gaza Susis, & quinquaginta millia talentûm purpuræ hermionicæ. Sed uideamus quid ultrà dicat. ἄλλοι δὲ πάντα χόθεν συναχθῆναι παραδεδώκασιν εἰς Ἐκβάτανα ὀκτωκαίδεκα μυριάδας ταλάντων. Alij autem uniuersas undiq; coactas pecunias centũ & octoginta talentûm millia dicunt Ecbatana comportata fuisse. hoc cõfirmari nõ potest ex Curtio, quia locus ille lib. quinto mutilatus est, licet eodem libro in mentione Philotæ significet Parmenionem maximæ pecuniæ custodẽ in Media fuisse. Verùm ex Arriani lib. tertio nouimus Alexandrum mandasse Parmenioni, ut pecuniam quæ ex Persida exportata fuerat, Ecbatanis in arcem

conderet, ibiq; ad custodiam sex millia Macedonum cum amicis relinqueret. Tantũ hoc refert, quòd Arrianus tradit Alexandrũ Cyri thesauros Pasagardis, oppressis celeritate custodibus, reperisse: Strabo autem dicit Cyrum Pasagardis regiam quidem suam statuisse, sed tamen pecunias Susis condi uoluisse. Curtius igitur gazam Persarum multis in thesauris conditam, ad centũ & quinquaginta septem millia talentûm subduxit absq; Babylonica pecunia. Strabo omnia complexus, centum & octoginta posuit. Hæc summa centies & octies millies mille aureos nostros ualet, hoc est millies & octogies centena millia. summa haud dubiè multo maior maxima omnium summarum quas uno tempore coactas in rebus Romanis legerimus: nisi si fidem habuerimus ijs quæ dicta sunt in secundo de ærario Romano ex uetusto exemplari, in quo iudiciũ meum uix interponere ausim propter dubiam fidem exemplarium. Præter hanc summã post Persepolim direptã dirutamq;, cum Alexander iam in Hyrcaniã uenisset, uiginti (inquit Curtius) & sex millia talentûm proxima præda redacta erant, è queis x i i. millia in congiarium militum absumpta sunt. par huic pecuniæ summa custodũ fraude subtracta est. Tantis opibus Alexãdri magnifica eius facta respondere uidẽtur. Cum enim in Persidem ex India regressus intellexisset milites suos iam ueteranos cõsumptis per luxũ orientis spolijs, insuper etiam ære alieno obstrictos esse, edixit ut omnes milites æs alienum profiterẽtur. quod cũ illi facere cunctarẽtur, tentari sese rati, quò facilius Alexander sumptuosos notaret, rex satis narus professioni æris alieni pudorem non contumaciam obstare, mẽsas totis castris poni iussit, & decẽ millia talentûm proferri. Tum demũ fide facta professio est, nec amplius

Summa Persicarum opũ ab Alexandro captarum.

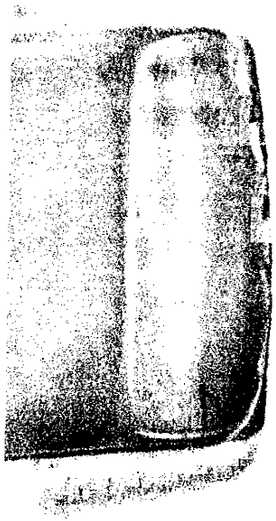

Alexandri magnificentia.

amplius ex tanta pecunia quàm centũ & x x x talẽta superfuere. adeò ille exercitus tot ditißimarũ gentium uictor, plus tamẽ uictoriæ quàm prædæ deportauit ex Asia. Auctores Curtius lib. ix. & Plutarchus in Alexandro. Arrianus in sexto ijsdem penè uerbis, nisi quòd ait regem gratiã eis fecisse nominũ suorum deferendorũ, sed tantum uoluit fidẽ æris alieni fieri prolatis syngraphis. καλαβὼν ἢ ζαπέζας ἐν τῷ ζρατοπέδῳ, καὶ ἐπὶ τούτῳ χρυσίῳ, καὶ τοὺς ἐπιμελησομένους τῆ δόσεως ἑκάζοις ὅζις συμβόλαιον ἐπεδείκνυτο, ἐπιλύεσθαι τὰ χρέα ἐκέλευσεν, ὃν ἀπογραφομένους ἔτι τὰ ὀνόματα, καὶ οὕτω δὴ ἐπιζοῦσαν ἀληθοῦς ἀλεξάνδρου. Ab eadẽ munificentia est congiariũ militare de quo paulò antè diximus, x i i. milliũ talentûm. sed inusitata est illa sublimitas animi, Hephæstionẽ charißimũ sibi, morbo defunctũ, decem millibus talẽtûm, id est sexagies centenis millibus nostris funeraße, ut auctores sunt Plutarchus in Alexãdro, & Arrianus in sexto his uerbis, ἐκεῖνα ἢ πρὸς πάντων ξυμφωνούμενα, ἐς ζρίτην ἀπὸ τ θανάτου τ ἡφαιζίωνος ἡμέραν, μήτε σίτου γεύσασθαι ἀλεξάνδρου, μήτε τινὰ θεραπείαν ἄλλην θεραπεῦσαι τὸ σῶμα, καὶ πυρὰν κελεῦσαι αὐτῷ ἑτοιμάζεσθαι ἐν Βαβυλῶνι ἀπὸ ταλάντων μυρίων. Diodorus lib. x v i i. de hoc loquẽs, ita inquit, τοσάντην ἢ σπουδὴν ἐποιήσατο πρὸς τὴν τ ἐκφορᾶς ἐπιμέλειαν, ὥζε μὴ μόνον τὰς προγεγονυίας παρ' ἀνθρώποις ταφὰς ὑπερβαλέσθαι, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἐσομένοις μηδεμίαν ὑπερθεσιν καταλιπεῖν. Tanto autẽ studio cõtendit in accurando eius funere, ut non solũ superiorũ ætatum omniumq; hominũ funebres apparatus superauerit: sed ne posteris quidẽ quicquam reliquũ fecerit quod ipsi possent superaddere. Deinde apparatu descripto ad extremũ ita narrationem claudit, φασὶ τὸ πλῆθος τ ἀναλωθέντων χρημάτων

Hephæstionis funus memorabile.

γεγονάναι πλεῖον τ μυρίων καὶ δισχιλίων ταλάντων. Aiũt numerũ consumptæ pecuniæ maiorem duodecim millibus talentorum fuisse. Plutarch. in Pelopida, ἀλέξανδρος ὁ μέγας ἡφαιστίωνα ἀποθανόντα, ὃς μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμιόνους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάλξεις ἀφεῖλε τ τυχῶν ὡς ἂν δοκοίεν αἱ πόλεις πενθεῖν, ἀντὶ τ πρόσθεν μορφῆς κόσμον σχῆμα, καὶ ἄτιμον ἀναλαμβάνουσαι. Alexander magnus, inquit, Hephæstione mortuo, nõ equis modò suis & mulis iubas totondit, sed & murorum pinnas propugnaculaq; exemit, ut urbes lugere ipsæ uiderentur, & pro pristina specie lugubrẽ habitũ, honoreq; uacuũ induisse. idẽ Diodorus. Alexãder in nuptijs Statyræ Darij filiæ, quam Susis matrimonio sibi iunxit, epulũ nouẽ millibus comiuarũ fecisse traditur, & unicuiq; ad libamina peragenda auream phialã donasse, auctore ipso Plutarc. Arrianus lib. VI. uel VII. ut alij numerãt, ait Alexãdrũ Susis sibi nuptias amicisq; celebrasse. ipsum enim sibi maximã natu filiarũ Darij accepisse, nomine Barsinẽ. ut autẽ Aristobulus ait, cũ hac Paryſatin quoq; minimã natu regis Ochi duxit, cum etiã antè Roxanen uxorẽ duxisset Oxyartæ Bactriani filiã: Barsinesq; sororẽ Drypetin Hephæstioni dedit, ut filios Hephæstionis, sororis filios appellaret. Tum Cratero & Perdiccæ & Eumeni alijsq; primorib. Macedõnum cõnubio iunxit filias principũ Persidis & Mediæ ad octoginta numero: omnibusq; dotes dedit: deinde omneis alios qui uxores Persides & Asianas duxissent, nomina dare iussit: qui supra decẽ millia inuẽti sunt: omnibusq; ab ipso donationes propter nuptias factæ. τροῖκας ὁ ξυμπάσαις ἐπέδωκεν ἀλέξανδρος, καὶ ὅσοι δὲ ἄλλοι ἡγεμόνες ἦσαν μακεδόνες τ ἀσιανῶν τινὰς γυναικῶν, ἀπογραφῆναι ἐκέλευσε καὶ τὰ ὀνόματα: καὶ ἐγένοντο ὑπὲρ τοὺς μυρίους.

καὶ τὰ

καὶ τούτοις δωρεὰς Ἀλεξάνδρος ἐδίδου παρὰ τοῖς γάμοις. *In hanc autem liberalitatẽ largitionemq; æris alieni cuius suprà meminimus, uiginti millia talentûm collata esse, aliquantò post subdit, his uerbis,* λέγεται ὑπὲρ γενέσθαι ἡ δόσις αὕτη τῆς θρασείας εἰς τάλαντα δισμύρια. Huius auctoris dicto ac superioris fidẽ facere potest Chares historicus qui Alexãdri gesta scripsit, ut ex Athenæo nouimus. Ait enim post Darij mortẽ Alexandrũ nuptias sibi amicisq; celebrasse splẽdidissimo apparatu. Siquidẽ in eodem conclaui duos & nonaginta thalamos sternẽdos iussisse. Erat autẽ conclaue prægrãde, cẽtenarij lectisternij facilè capax: in quo singuli lecti toralib. strati genialibus erãt impẽsa uicenûm minarũ argẽti. Inter quos uisendus erat lectus regius pedibus aureis fultus. Epulũ autẽ nuptiale in aula tẽporaria factũ fuit excitatis tẽtorijs singulari splẽdore & opulẽtia. Huius aulæ ambitus quatuor stadiorũ erat, id est duûm milliũ & quadringẽtorũ pedũ, uel passuũ quadringentorũ & octoginta. Firmamentũ autem præstabant columnæ uicenûm cubitorum, partim aureis laminis partim argenteis contectæ, & insuper lapillis preciosis distinctæ. tum ambitum ipsum cingebant Babylonica stragula aurea textura & beluata distincta. Nuptiarũ celebritas diebus quinq; instaurata, cũ interim et musici artifices et scenici, & omne genus acroamatũ in mediũ prodirent, sui quisq; specimẽ artificij præbẽtes. Indeq; primùm assentatores regis Alexandrocolaces dici cœperunt, qui antea à tyrãno Siciliæ Dionysiocolaces dicebãtur: omnia summa hilaritate Alexãdro approbãte. Arrianus li. VI. id conuiuiũ factũ fuisse ait nõ ob nuptias, sed ob seditionẽ militarẽ pacatã, quæ postea ad urbẽ Opim sitã ad Tigrim flumen, in quo & Macedonũ & Persarũ & omniũ gentiũ prin-

Chares. Nuptiarũ Alexandri magni luxus.

Alexandrocolaces. Dionysiocolaces. Munera nuptiarum Alexãdri.

cipes uiri fuerunt: ibiq; libamina & obsecrationes ob concordiã Macedonũ cum Persis facta, ut in idẽ imperiũ conspirarent. Fuisse autẽ conuiuarũ circiter nouẽ millia: & ex eodẽ cratere ipse libando cum suis hausit. Καὶ ἀπὸ τ κρατῆρ & αὐτός τε κ οἱ περὶ αὐτὸν ἀρυόμενοι ἔσπενδον τὰς αὐτὰς σπονδὰς, καταρχομένων τῶν τε ἑλλήνων μάντεων, κ τ μάγων. primitias libaminũ faciẽtibus fatidicis Græcis ac magis. ἔυχετο δ τότε ἄλλα ἀγαθὰ, κ ὁμόνοιάν τε καὶ κοινωνίαν τ ἀρχῆς τοῖς τε μακεδόσι κ πέρσαις, εἶναι δ καὶ ἐχθλόγ & τοὺς μεταστάντας τ θοίνης γυναικισχιλίους, κ τούτους πάντας μίαν τε σπονδὴν σπεῖσαι, κ ἐπ' αὐτῇ παιωνίσαι. eosq; omneis, id est nouẽ millia, uno eodẽ libamine libasse, & pæana cecinisse. à quo statim conuiuio ueteranos & causarios uolũtarios Cratero duce in patriã, id est in Macedoniã remisit: qui ad decẽ millia inuenti sunt: quibus singulis stipendiũ non modò in præteritũ, sed etiam in id tempus persolutũ est, quod ad reditũ cõsumpturi erãt, & pro corollario talentũ unicuiq;. Ex quo conijci potest quanta largitio illa fuerit. ἔνθα δὴ ἐθελονταὶ ἤδη αὖθις ἀπίεσαν τ μακεδόνων ὅσοι διὰ γῆρας ἤ τινα ἄλλην συμφορὰν ἀπόλεμοι ἦσαν. κ ἦσαν οἵτοι αὖτῶ ἐγγύονται ἐς τοὺς μυρίους. τούτοις δ τὴν τε μισθοφορὰν δ τ ἐζήκοντα & ἤδη χρόνῳ ἔδωκεν ἀλέξανδρος & μόνον, ἀλλὰ κ τ ἐς τὴν ἀπονόσησιν τὴν οἰκάδε ξυμβαίνοντα &. ἐπέδωκε δ καὶ τάλαντον ἑκάστῳ ὑπὲρ τὴν μισθοφοράν. Tum subdit Athenæus, οἱ δ τεμφθέντες φασὶ τέτταρα, ὑπὸ τ πρεσβυτ κ τ λοιπῶν, τάλαντα ἦσαν μυρίων πεντακισχιλίων. Coronæ autẽ à legatis & alijs in ea celebritate missæ, quindecim millibus talẽtûm æstimabãtur. Quapropter paulo superius ita dixerat: κ ἔκλοσε οἱ πρότερον καλούμενοι διονυσιοκόλακες, ἀλεξανδροκόλακες ἐκλήθησαν διὰ τὰς τ δώρων ὑπερβολάς,

βολάς, ἐφ' οἷς καὶ ἥσθη ὁ ἀλέξανδρος. Proinde qui prius Dionysiocolaces uocabãtur, iã inde Alexãdrocolaces dicti sunt propter munerũ magnificentiã, exhilarato ob id etiã Alexãdro. Quindecim millia talẽtûm nõ minus nonagies cẽtenis millibus coronatorũ ualuerũt. Hæc autẽ munera intelligimus Alexãdro ab Asia gẽtibus subactis & regibus et dynastis ob honorẽ nuptiarũ missa, ut hodie facitari uidemus: cum fortasse Alexander literas ad præfectos prouinciarũ ob id misisset: & præterea ab ipsis Macedonũ primoribus, quos uictoriæ aliæ super alias in immensum locupletarant. Magnificentiã autem & nitorem inusitatum Augustalis Alexandri Phylarchus his uerbis animo concipiendam dedit, ut idẽ auctor refert: τὰς ὑ χρυσᾶς πλατάνους καὶ τὸν χρυσοῦν ἄμπελον, ὑφ' ἧς οἱ πρόσω βασιλεῖς ἐχρημάτιζον πολλάκις καθήμενοι, σμαραγδίνους βότρυς ἐχόσης, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀνθράκων ἄλλων τε πανδαπῶν λίθων ὑποβαλλόντων τὰς πολυτελείας, ἐλάπτω φησὶν ὁ φύλαρχος φαίνεσθαι καθημέραν ἑκάστοτε γινομένης παρ' ἀλεξάνδρῳ δαπάνης. Nã aureas (inquit) platanos aureamq; uitẽ sub qua Persarum reges sedentes iura sæpe reddebãt, audiendisq; gentiũ postulatis uacabãt, inferiores uideri quotidiano sumptu Alexandrinæ regiæ Phylarchus perhibuit, etiamsi uitem illam auream spectabilem opulentia facerent uuæ in ea dependentes, ex smaragdis illæ quidem & carbunculis Indicis, atq; gemmis alijs summæ taxationis aptæ. Pergit Phylarchus in hæc ferme uerba: Iam primum erat eius prætoriũ castrense centum lectorũ capax, idq; aureæ colũnæ octo numero continebant. Supra autem columnas assurgentia laquearia opere uermiculato, auro aliaq; eximia materia coagmentato, summam prætorij partem decorè fastigia-

Augustale Alexandri.

Prætorium castrense Alexandri magni.

bant. Ipſi primùm quingenti Perſæ, quos illi melophoros uocabant, id eſt, haſtilia ferentes aureis malis præpilata, intrinſecus prætorium cingebant, luteis ac purpureis ueſtimentis exculti. Poſt hos mille ſagittarij, partim flammeis induti ueſtibus, partim hyſgino tinctis. non pauci etiam cæruleos amictus habebant. His quingenti Macedones præerant argenteis parmis inſignes, ob id argyraſpides dicti. In auguſtali medio aurea ſella ſolio ſimilis ſtatuebatur: in qua reſidens Alexander de ijs rebus ſtatuebat, quæ regiam ſententiam poſcebant, aut præfectos ad imperia accipienda uocabat, cũ interim ſtipatores undiq; regi apparerẽt. Extrorſus uerò elephantorũ agmen ſuis ſtratis contectum prætorio circundabatur, & ſimul Macedones mille Macedonico cultu conſpicui. Ab his rurſus Perſæ numero decem millia excubias agebãt. Quibus autem purpuram ferre mos erat, quingenti tantum erant. ijs enim tantum ex ſupradictis Alexander purpuream ueſtem dabat. Cumq; tot eſſent præfecti comitesq; Alexandro & miniſtri, nulli ad eum accedere non accerſito ius erat. Huiuſcemodi (inquit ille) fuit dignitas & auguſta ſpecies Alexandri in expeditione agentis poſt Darium uictum. Sed quod Phylarcus de platanis & aurea uite dixit, uidendum id quale ſit. Idem igitur Athenæus circa principiũ lib. XII. de luxu & delicijs loquẽs ita inquit: χάρης δὲ ὁ μιτυληναῖος ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν περὶ ἀλέξανδρον ἱστοριῶν, εἰς τοσοῦτόν φησιν ἦκον ζηλοτυπίας οἱ τῶν βαρβάρων βασιλεῖς, ὥστε ἔχειν μὲν βασιλικὴν κλίνην ὑπὲρ πεντήκοντα οἰκημάτων πενταπήχη. ἐν ᾗ χρυσίου ταλαντιαίους χίλια διὰ παντὸς ἕκειτο τάλαντα. καὶ πρὸς τοδῶν ἕτερον οἴκημα τετράπηχυ. οὗ τάλαντα τετρακόσια ἔκειτο ἀργυρίου, καὶ προσηρτᾶτο βασιλικὸν ὑποπόδιον. ἦν δὲ ἐν τοῖς κοιτῶνι

Argyraſpides.

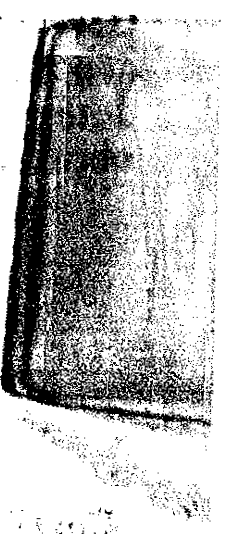
Platanus uitisque aurea.

κοιτῶνι τὴ λιθοκόλλητῳ ἄμπελῳ χρυσῆ ὑπὲρ τὴ κλίνης, καὶ τὴν ἄμπελον ταύτην ἀμιώτας φυσὶν ἐν τοῖς ςαθμοῖς, καὶ βότρυας ἔχειν ὁπὸ τῶν πολυτελεςάτων λίθων συνετιθεμένους. Chares autem Mitylenæus libro v. historiarum Alexandri, Darij regis tempore in eas iam delicias Persarũ reges prolapsos esse scribit, ut ad caput cubilis regij conclaue unũ esset pariete uno intermedio obstructum, ea magnitudine, quæ quinque lectos caperet, in quo semper essent condita talẽta auri quinq; millia: hocq; conclaue ceruical regium appellabatur. E regione uerò huius aliud esse conclaue triclinũ ad parietẽ eũ excitatũ, ad quẽ cubilis pedes uergebãt, in quo argenti talenta numero tria millia condebãtur. nam etiã ipsum trium tantũ lectorum capax erat, & scamnum suppedaneũ regis esse dicebatur. Verùm in ipso cubiculo regio uitis erat aurea gemmis insuper inclusis locupletata, eaq; uelut pergula regio cubili obtendebatur. Hanc uitem Amyntas in libro de mansionibus regijs, prodidit racemos etiam pensiles habuisse ex lapillis æstimatißimis aptos. Nec procul ab ea cratere aureũ collocari solitũ Theodori Samij opificio nobile. Quinq; millia auri talẽtũm nõ minus millibus quinquaginta argẽti ualuerũt, quæ nos trecẽties cẽtenis millibus coronatorũ æstimãda esse cõtendimus. Tanti Persarum reges ceruicẽ suã inclinandã esse cẽsuerũt, & præcipuè Darius ille, quẽ tertio iã prælio atq; etiã bello uictũ, amicorũ iuratißimi aureis compedibus uinctum, cũ aliquãdiu traxissent, ad extremũ equũ cõscendere negantẽ, nefario scelere cõtrucidarunt. Hoc sibi fortuna ludibrium extremũ ex tãta superbia comparante, ut qui tanti caput suum recumbere, & pedes subniti uoluerat, tanti etiam manibus pedibusq; uinciretur. Sic fert humana conditio, ut cum

Persarum regis ceruical.

Scamnum suppedaneum.

Vitis aurea.

Darius aureis cõpedibus uinctus, trucidatusq; superbiæ abiciendæ regibus exemplũ reliquit.

ut cum fastigium suum longè supergressa sit, cõtinuò cõcidat. Quod utinam reges satis animaduerterẽt, animaduersumq; meminissent. Sed unde id in mẽtem illis ueniat? Darius enim ille Persarum regũ ultimus, literas etiã græcas sciuit, ut auctor est Curtius, nec id meminisse potuit, tum maximè florente philosophia. Idẽ Curtius auctor est lib. IIII. cum Alexãder ad Arbela castrametatus esset, qui uicus est Assyriæ Persarum clade & Alexandri uictoria nobilis, legatos Darij iterũ ad Alexandrum ad pacem petendam uenisse, & redimendam matrem Darij cũ duabus uirginibus: mandata autem Darij & conditiones huiusce modi attulerunt, quæ conditiones, Darij incredibilem opulentiam, latæ, & Alexandri inauditam animi fiduciam atq; celsitudinem, non acceptæ, ostendere potuerunt. Verba legatorũ hæc apud Curtium legũtur: Quid opus est armis, inter quos odia sublata sunt? Antea Darius imperio tuo finẽ destinabat Halym amnem, qui Lydiam terminat: nunc quicquid inter Hellespontũ & Euphratẽ est, in dotem filiæ offert quam tibi tradit. Ochum filium, quẽ habes pacis & fidei obsidẽ, retine: matrẽ & duas uirgines filias redde. pro tribus corporibus triginta millia talentûm auri precatur accipias. sic enim in antiquo libro legimus, licet in impressis trigesimum talentũ auri legatur. & inferius Alexander legatis excedere tabernaculo iussis, quid placeret, ad consiliũ refert. diu nemo quid sentiret ausus est dicere, incerta Regis uoluntate. tandẽ Parmenio, antea suasisse se ait ut captiuos apud Damascum redimentibus redderet. ingentẽ pecuniã potuisse redigi ex ijs qui multi uincti uirorũ fortiũ occupauerãt manus: & nunc magnopere cẽsere, ut unã anum & duas puellas itinerũ agminũq; impedimẽta, xxx millibus talentûm

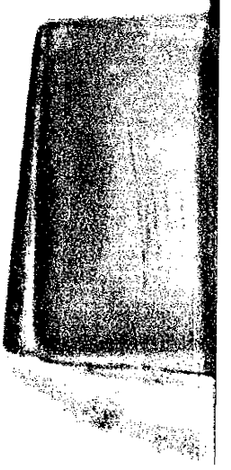
Darius Alexandro filiam cum dote opima obtulit.

Curtij locus.

talentûm auri permutet. Ingrata oratio regi fuit: itaq; ut finẽ dicendi fecit, Et ego (inquit) pecuniã quàm gloriam mallem, si Parmenio essem: nunc Alexander, de paupertate securus sum, & me nõ mercatorem memini esse, sed regem. Hactenus Curtius lib. IIII. cuius illa uerba corrupte uulgò legũtur, cum aliàs, tum etiam quòd XXX talentis auri codices impressi habent, quod non magnum est pretium, hoc est minus quadringentis talentis argẽti. Plutarchus dccc̃ millia talentûm oblata fuisse dicit, nõ adiecto auri uel argẽti. puto igitur corruptum esse numerum etiam in antiquo codice (nullæ enim opes eam summam æquare possunt) aut certè argẽti legendum esse, nõ auri: tametsi talentum auri fortasse non sexagenarium erat, ut infra uidebimus. Apud Iustinum epitome. XIII. ubi legitur de opibus Alexandri. Erant enim in thesauris C. mil. talentûm, & in annuo uectigali & tributo CCC. mil. Ego non CCC sed XXX legendũ censeo. nõ enim conuenit ut CCC mil. annua essent, & centum millia tantũ in conditis pecunijs. & alioquin XXX millia annui reditus fuisse cõijcere possumus ex supradictis. Hæc ferè sunt quæ de opibus Persarũ cõperimus, atq; etiã dici possint, quibus hoc institutũ fuit (ut diximus ex Herodoto) ut aurum atq; argẽtũ graue in thesauris haberẽt. Strabo autẽ ita inquit, de hoc loquens: τὸν ὑ πλεῖστον χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἶναι, νομίσματι δὲ ὀ πολλῷ. πρός τε τὰς δωρεὰς ἐπεῖνα κεχαρισμένα νομίζειν μᾶλλον, καὶ πρὸς κειμηλίων ἀπόθεσιν. τὸ δὲ νόμισμα πρὸς τὰς χρείας ἀρκεῖν. ἱκανὸν εἶναι, κόπτειν δὲ πάλιν τὸ τοῖς ἀναλώμασι σύμμετρον. Maximã autẽ auri atq; argenti partẽ in instrumẽto & supellectili esse, in nũmo nõ multam. siquidẽ illa elegãtiora & ad munificẽtiã, & ad thesauros

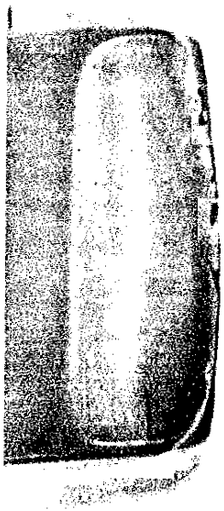
Curtij locus.

Iustini locus.

Institutũ Persarũ animaduertendum.

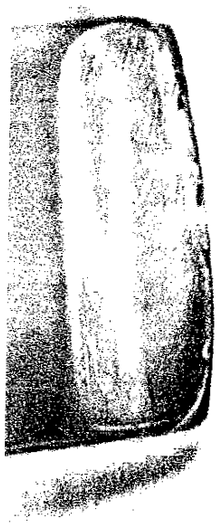
sauros condendos apud eos existimari. Nummi autem signati tantũ sufficere quantum satis sit ad usum, ideoq; signari pro modo impendiorũ. Hoc institutũ Persarũ ignorasse homines ij mihi uidẽtur, qui cẽsent interesse Reip. ut uasa aurea & argentea quàm pauciſsima in priuatis sint censibus, & plurimũ aurũ argentũq; confletur in officinis monetalibus, ut nomisma in commercijs exuberet. Nec me latet censura olim dignũ apud Romanos uisum, argentũ factũ donũ ultra paucula pondo habuisse: sed ob aliam causam id institutũ, & in pœnuria argenti. Verũ enimuero quum imperij nostri redditus cõponerem cum Persicis, subquadruplam ferme proportionẽ habere deprehendi. Sic enim ratiocinabar, quasi largè annua quinadena talentûm millia Persarum reges referre in accepta potuerint. Huius summæ quartam partem quadragies centenis millibus francicorũ (hoc enim uocabulo nostri in ratiocinijs principalibus utuntur) ubere ratione æstimabam. Quã summã acceptam & expẽsam memoria nostra aliquot annis nouimus. Sic igitur statuebam, si tributa quæ quotannis ex occasione gerẽdarum rerũ uariè & libero principũ arbitratu indicũtur, ad statam fixamq; summã & formulã redigerẽtur, posse hilari populi conditione ad quinquies & uicies centena millia francicorum peruenire: uectigalia autẽ (de quibus antè diximus) & patrimoniũ regiũ ac diadematicum duodecies minimùm conficere. Reliqua omnia quæ uices statas non habent (qualia sunt fortuita, & aduentitia, & omnia in fiscum cedentia) in paginam liberalitatum seponebam, cũ muneribus & magistratibus & omnibus dispensationibus quæ codicillis conferũtur à rege, his enim rebus prolixè munifici principes esse possent, si certo quodã modo

munificentiam temperare meditarẽtur, nec primo cuiq; petendi aditum occupanti largiri. Hanc breuiarij principalis constitutionem spondere ausim & fortunis omnibus meis cauere, populum Gallicum non modò ferre posse si ei iniungatur, sed etiam beneficij loco deposciturũ, dum taxat ea lege, ut ab iniuria militari incolumem se fore & sartum tectum (ut dicitur) restipulari liceat, & semel quotannis ea conditione imperatis regijs defuncturum. Adde, si placet, & sibi bona fide sponderi id intelligat: neque id quidem modò, sed etiam corollarij nomine hoc additurum, ut si de aris & focis dimicandum sit, repetitum se iri ubere aliqua indictione caueat. Semper enim ad incerta bellorum reges nostri uelut sanctius ærarium in populi benignitate obsequiosa reconditum habuerunt. Quòd si quis huius anni collationem reputet anni superioris collationem excipientẽ, atq; in id tempus utrãque incurrentem, quo & uis maior seu cœli intemperies calamitatem, & uis improbior (quæ militaris est petulantia) pauperiẽ longè lateq; per rura fecere, nullus iam modus æstimationis erit. Nam cum aliàs ferè ea populi imperia accipientis obsequentia, & tributa præstationesq; alias imperantium duritia apud nos esse soleat, quæ est uinitoris aut insciti, aut minimè indulgentis, qui pluribus palmitibus uitem quàm pro stirpium uiribus onerare non uereretur, quũ nihilo secius imperatas uuas uitis frugifera reddat: tum sic actũ est hoc biennio (quod miremur plebicola principe) quasi postremũ tributa atq; simul omnia iniungerentur, perinde ut cõductores agere iã ferè exactis lustrorum annis assolent, qui prædio non suo mox futuro, multorum annorum fructum exprimunt improbius. Sed scilicet fatali diráque (ut ego quidem arbitror)

omnium

omnium propè ordinum ignauia, incuriaq; pari, insignes anni fuerunt, eo utiq; tẽpore, quo nemo ferè Gallus indole Gallica inuẽtus est. Etenim per deum perq; publicam conscientiam, quoto cuiq; gloriari licet sua in rempublicã officia constitisse? Certè nulli, ut uidetur, eorũ quidẽ certè qui à memoria aut consilijs principi, & super sanctiora officia fuisse dictitantur. Ecquãdo autẽ post hominum memoriã strenuis magis nauisq; ducibus & loricatis & togatis respublica indigere uisa est? At utroſq; eam nunquam tantum desiderasse constat, quum populo id uociferante, omnes etiam ordines tumultuosè admurmurarẽt. Heu dissoluta inertia, plebei gementis uoce non commoueri? Nutrici regiæ ac publicæ, iã exuctæ atq; aridæ, primores eius alumnos neutiquã condolescere? Quòd si parum de cõprimendo ore famæ laboramus, dum famẽ longe à nostris priuatim penatibus arceamus, ne deũ quidẽ res humanas credimus despectare? Ecquo igitur unquam tempore maior (ut ita dicam) seges emerendæ gratiæ tũ diuinæ tum humanæ fuit, si ijs qui ad limina obseruabãt, publicæ charitatis guttulam paracletus ille spiritus subinstillasset, qui totum se iam profundere creditur simul ac creare pontifices eisdẽ libitum est? Atenim rex aures ferendæ ueritati non habet, nec oppidani homines scire possumus quid cum principe in aula interiore agatur. Quot igitur eorum tandem, aut quoties ipsos uidimus (ut ita loquar) excuriatos ob id, quòd ingenuè homines dicerent eos esse prolocutos, aut uicem publicam egregiè conquestos? Hæc in pullata forsitan turba admitti excusatio potest, quæ trans tectoria uultuum introspicere præ hebeti acie non potest: inter eos non potest, qui aliam opinionem habent, cum ex usu ipsam

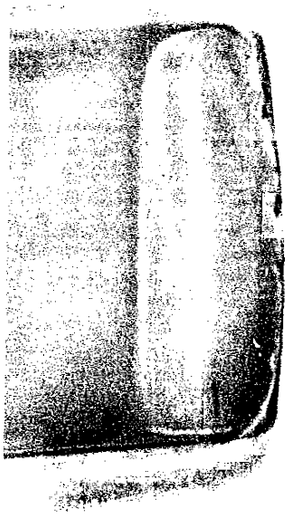
Ad limẽ obseruant ij qui aditum aulæ interioris claudũt pro potestate, & aperiunt.

aulico

aulico, tum ex ingenio principis plebicolæ & indulgentis, ex eorumq; ipsorũ moribus confirmatam. Ego ut credam causam populi eos agere, qui nihil non sibi suisq; impetrare auferreq; non uerẽtur? aut regiæ charitatis igniculos excitare eos posse, qui beneficentiæ fines gentilitate aut cognatione circũscribentes, ad suffragationes aut pias aut honestas, frigidiores esse Salamandra uidentur? Quonam autẽ modo existimabo diuinæ legis eos rationem ullam habere, quos in actu uniuersitatis stipulationes priuatim idẽtidem concipere notum est? Quid eos deniq; pensi habere credam, quos populo ad extremã inopiã redacto, Crassianis censibus penates suos augere nec piguit nec puduit? Atqui eò iam uentũ esse uideo, ut uelut in lusu talario populus damnoso semper iactu miser; omnia sua in medium conferrẽ teneatur, cum aulæ pauci alumni tanquam iactu Venereo fortunati, uniuersa raptim, aut certè pignora uniuersorum auferant: nos autem ludi fortunæ spectatores, proculq; ab actu summoti, ut immunes, ita exortes, risum interdum rebus, interdũ lachrymas suspiriaq; accommodemus. Hæc enim non tam Democrito spectatore quàm Heraclito indigent. Hac alea dudũ Gallia omnis æui decus gloriãq; perdidit, ut parcissimè loquar. Verumenimuero est in Græcorũ prouerbio, superni Iouis tesseras nunquã non aut cadere commodè, aut tandem euenire: quo intelligi uolunt, deum quum rebus humanis lentam quidem manũ, sed ineluctabilem admouit, eũ euẽtum cuiq; rei dare solere, quem aut hominum promerita, aut secus admissa postulauerint. Quare qui lusu antedicto immodicè creuerint, cauere (ut opinor) etiam atque etiam debent, ne sibi propterea nimiopere gratulentur. Si enim deus uicissim aleam suam iecerit, isti qui nũc Ve-

Adagium Græcum.

nerem ſibi cecidiſſe lætantur atque triumphant, uerſa uice ludiſero quidem caſu, ſed caniculari concident. Siquidem nec impoſtura fieri iudicio diuino poteſt, nec diuinæ iuſtitiæ præſcribi ullo tempore aut titulo. Sui autem amor nimius, & charitas publica, tam inter ſe diſſident, ut ne glutino quidem gerendi magiſtratus uel honoris ſociabilia eſſe poſſint. Tum demum igitur aula Franciæ rectè conſtituta eſſe dicetur, quum ij qui ſummam rerum tenebunt, ſui & larium ſuorum obliuiſci tantiſper uidebuntur. Nunc autem ita ad actum rerũ homines partim irrepere, partim irrumpere uidemus & proſilire, ut quos tenues & ieiunos uiderimus pridie, diſtentiores ricinis cernamus poſtridie. En queiſcum in tenebris micemus, ut in utranq; aurẽ reges ſecuri ſomno ſopiri poſſint, qui huiuſcemodi uicarijs atq; adminiſtratoribus habenas rerum concrediderũt. At etiã homines eximium ſe decus meritos eſſe adeptoſq; cenſebunt, ſi res dudum acciſæ, benignitate diuina uberiores fieri iam cœpere citra puluẽris tactum, ut eſt in prouerbio. Quaſi uerò obſcurum ſit ductores ipſos ordinũ impares grauioribus curis, conſertis (ut aiunt) manibus optabundos, fatis omnia regẽda permiſiſſe, caſuumq; temeritati: quum interim populus alienæ culpæ pœnas pendẽs (ut aſſolet) infulas ac fercula propitiatoria circunferens, ueniã & pacẽ ſuperûm, ſupinis ad aras manibus expoſceret atq; exoraret. Num etiã (ſi dijs placet) prouidentiam ſuam populo imputabunt ij qui auras omnes laxamenti ſecuritatisq; priuatæ captantes, in pacẽ tandẽ genialem fato auſpice deciderũt? Equidem ſacrilegij inſtar eſſe putarẽ, ſi id quod præter hominum opinionẽ diuinitus fatis ita competẽtibus euenit, humana prudentia acceptũ ſibi ferri uellet, aut etiã ſineret. Quis

autem

autem nescit quàm malè parati ad occasiones eramus, quàm undiq; deprehensi & stupẽtes, nisi deus nullo nostro merito impetũ iræ suæ repressisset? Gratias igitur ob id habere & agere clementiæ diuinæ, nõ nostræ gratulari prudentiæ debemus. Nèque uerò ex illa iactatione fœderum anniuersariorum satis ipsi uidemur in portũ quendam fixi certiq; consilij respexisse, nec pignus certũ habemus pacis superûm ueniæq; impetratæ. Quid ni enim has ego superûm inducias potius quàm pacẽ uocãdas esse putẽ, cũ aspectũ in cælũ nos referre nõ uideã? Simul ab istis galeripetis metuo (ut aperte loquamur) qui nos semper è tranquillo in æstum atq; in scopulum auferunt, fatali Franciæ calamitate. Hic facere non possum, quin ad aliquantũ spatij amœnioris excedam à proposito, animoq; obsequar meo, opere multo iã fatigato. Nã quum in mentem mihi earum rerũ uenit, quas post decimũ abhinc annum uidimus: mihi uidetur animaduersio diuina uelut lanista quidam præpotens totius propè occidentis imperia inter se commisisse, nẽpe ut uicißim bella populi propulsantes & inferentes, iustitiæ supernæ pœnas penderent insolentiæ, & tanquam sanguinem mutterent opulentiæ exuberantis. Atq; ut reliquos omittam, nos in Italia rebus gestis feroces, Venetis bellum utcũq; indiximus, indictumq; strenuè gessimus cũ contemptu hostiũ, atq; ingẽti uiriũ nostrarum fiducia. id etiã mira felicitate uno prælio, ductu & auspicijs principis penè profligauimus. Huius clarißimæ uictoriæ quum laureã non sceptris nostris alligare, sed in gremio summi Iouis (ut aiunt) deponere deberemus (ancipiti enim alea prælium cõmissum fuisse notum est, nec incruento Marte confectum) pro eo ut benignitatem diuinam summamque potestatem agnoscè-

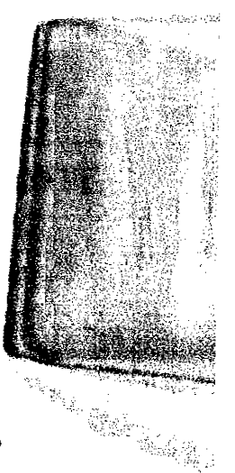
remus uictoria ipsi feroces, subinde gigantea propè immanitate theomachiam meditari instituimus, in superosq; uelitari: quum interim & à nobis & ab hostibus sacrosancti liticines bellicũ occinerent. Heu fatalis furor utrarumq; partium. Quid, malum! nos maiorũ nostrorũ pietas non mouebat? illos heroicorũ temporum sanctitatis nõ pudebat? An eius temporis fortasse in mentem non ueniebat, quum diuus Petrus Paulusq; & eorũ sequaces ecclesiæ architecti, non armorum splendentium fiducia infesti ad prælia grassabantur, sed cruce, sed innocentia freti, cætera inermes, ad castra CHRISTI tuẽda in tumultu flagrantißimæ charitatis classico ciebantur? Nunc mania tantùm ipsi nomina tanto interuallo facti, etsi eorum demum maiestate apud populos sacrosancta, sacerdotũ ordines primarij fastus suos obumbrant. O diram portentosamq; uecordiam sacrosanctæ potestatis. Quis enim unquam tantum animo concepit nefas, ut sacerdotũ culmen, ut cleri magister, ut sacrorum summus opifex, manus inauguratrices, ab altaris operatu adhuc calentes, in familiam domini armare sustineret? ut animo plus quàm gladiatorio grassaretur ad Christiani nominis columen mundo stupente delendum? & nunc mysticum illum ensem cæsim punctimq;, irrito (ut credimus) proposito inbraret, nunc à Marte sanguinariam frameã mutuaretur, & consternatos diris execrationibus (quæ fortasse in eum ipsæ uerterunt) ad internecionẽ quoq; persequi cõniterẽtur? En quos pedes, quas manus libens exosculareré, inde ut os cruentum ac pollutum referres. Miserũ uerò te tum Iuli, atque intemperijs actum, qui usq; adeo iræ cæcæ indulgendum putaris. Tu te ut transuersus & præceps uesana animi cæcitate raperere? & nec te, nec decorũ maiestatis

Alludere uidetur ad concilium Pisas indictum.

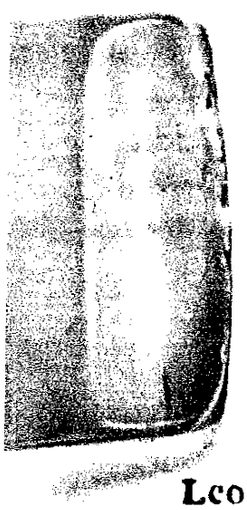
In Iulium secundum.

ieſtatis beatiſſimæ præ odio reſpicere, ſed ordinẽ ampliſſimum, ſed ſenatum illum purpuratum, præcipua uenera tione inſignem, ſed Libani gloriam ſplendorẽq; tecũ rapiens, inuitum bona ex parte & muſſitantem, arcis eccleſiæ ruina nos obruere teq; adeò ipſum cuperes? orbem etiam penè totum concuteres, fulminibus ciendis intorquendisq; collabefactum? ut nos odio & inuidia flagranteis, igneq; deinde ardenteis, toruis iſtis oculis inſpiceres? nec iam recuſares, quin in rogum noſtrum flammantem uoti cõpos inſilires? Proh ſuperi immortales! tantum'ne de ſummo ſanctuarij uertice licuit maleſuadæ noxæ, ut æſtro uindictæ pluſquam Atreiæ percitũ per fas ageret nefasq; præcipitem, ut uel corpus animumq; in buſto inimicorum properaret ire perditũ? Non fuit iræ efferatiſſimæ ſatis, retro nos in fines fulmine perterrefactos egiſſe, Italiæ perditè nobis adamatæ poſſeſſione cedentes cum fremitu gemituq;, niſi de aris inſuper ac focis dimicare, extremaq; deinde exempla timere coëgiſſet: quum interim ſub ipſo laniſta ſanguinario totus propemodũ hic orbis nobiſcum pariter digladiaretur animo infeſtiſſimo. V bi'nam erat igitur ille zelus domini, quæ eſt ira iuſta læſæ aut imminutæ uindex diuinæ maieſtatis? Hoc enim demũ ſignifero in aciẽ prodire ſacris cohortibus fas eſt, ſiquando prodire fas eſt. Num tandem igitur ille ex æde Charitatis aut fidei ſacello ancilia prompſerat, & ſigna cruciata? Ecquid igitur eũ pudebat ſeruum dei ſe uocare, cũ Frãciam Chriſtianorũ decus ſemper, & pontificũ olim religionisq; aſylũ, buſtis ipſe Gallicis inſignire geſtiret? quũ ſacerdos ſeptuagenarius, Chriſti pacis cõditoris & parẽtis legatus, Bellonæ ſacris operaretur: cui cũ generis humani luculẽto diſpẽdio litare cõtendebat, idq; tũ,

Alludit ad eũ locũ qui olim Romæ buſta Gallica dictus eſt ob Gallos quondam Camilli tempore aceruatim illic ſepultos.

quum profanum uulgus ad delubra pacis & concordiæ miserabili specie supplicationes inibat? Enimuero uisendum spectaculum, patrẽ nõ modò sanctissimũ, sed etiã senio & canitie spectabilẽ, quasi ad tumultũ Gallicũ è Bellonæ fano suos euocatos cientẽ, nõ trabea, nõ augustis insignibus uenerandũ, nõ pontificijs gestaminibus sacrosanctum, sed paludamento & cultu barbarico conspicuũ: sed furiali (ut ita dicã) cõfidẽtia succinctum, fulminibus illis brutis & inanibus luridũ, eminẽte in truci uultu cultuq; spirituum atrocitate. Profectò nos uidimus paucis annis multa quæ prorsus maiora fide posteris uidebuntur. Hoc turbine, hac procella luxata ecclesiasticæ auctoritatis ac disciplinæ cõpage, quo nã modo fides recta, nisi clauis trabalibus & æternis fixa, sacrisq; monumentis semel affirmata cõstabilitaq;, stetisset? Verùm ô superi boni, q̃ præsto manus ipsa dei affuit, quõdã ipsa ecclesiæ architectatrix! Quàm autẽ eadẽ ipsa ueluti numẽ tragicum (ut dicitur) è machina necopinatò uisa est præsentissima opitulatrix! Nã illo põtifice de medio mox sublato, hũc mirificis comitijs eadẽ manus suffecit, intestini protinus externiq; belli pacificatorem, qui caliginẽ sanctuario domini incubantẽ discussurus haud dubiè existimatur, cæliq; liberũ aspectũ omnino redditurus: quum etiã eadẽ manus diuina Iulium ipsum ante mortẽ Titanici sceleris cordolio tetigisse crederetur, ut utar uerbo comico in re prorsus tragica. Nos tamẽ eas pœnas (ut ingenuè fatear quod negare non possum) meritò pependimus, ob uictorias (ut iam dixi) luculentas semper insolescentes, ne nõ planè Galli, priscorũq; similes Franci, nũc esse uideamur. Siquidẽ supradictarũ rerũ religione obstrictis Gallicarũ copiarũ animis (ferre enim diu piaculi religionẽ uiri Christianissimi nequeũt) idem

Leonis. X. præconium.

idem qui à nostris deus in rebus secundis non agnitus fuerat, ex fauore mox in irã uersus (si tamen irasci deus potest) lymphatico primùm pauore cõsternatos retroëgit in Franciam: deinde etiã classicis circũsonantibus pauitanteis, de aris ac laribus dimicare delicias suas Francos, aut certè tergiuersari coëgit. Quo tumultu ac dedecore quũ iam multum pœnarũ uideremur superis pependisse, nec ideo uecordiã nostram expiatam esse putaremus: hostes autẽ rursus bellũ & tumultũ inferre, nos propulsare pigeret (neq; enim satis iam animorũ nobis, præsertim quũ alibi manus nostræ distinerentur: neq; illis satis copiarũ aut apparatus fuisse dicitatur) faciũ est omnia moderãte prouidẽtia, utrisq; ut cõmoda pax esse crederetur, fremẽte tum Sinone aquilifero, qui libens incendia nũscere magno tumultu solebat, & rursus extinguere, in utranque partẽ alternãs, sæpe leues ob causas atque indignissimas. Ita animaduersio diuina ut lanista placidus ac clemens, duos populos ad internecionẽ iamiã digladiaturos, medio in certamine diremit, cõtẽta (ut spero) ad sanitatẽ & modestiam utrosq; redegisse. Inuidia enim apud superos utrinq; flagrabamus ob redundanteis opes. Iamq; eo uentum putabatur, ut illi hausturi propediẽ de fece, nos etiã resecturi de uiuo uideremur. Tãetsi in ea sum opinione, ut nobis improuisa tempestate iactatis, una & altera (ut dicitur) anchora sicca restaret, si gubernandi satis nari in tumultu atque in trepidatione fuissemus. Quando enim Francia omnibus rebus instructa, deo quidem non aduerso, undique deprehẽsa est, atque ad incitos redacta? ut est in prouerbio. Ecce autem rursus hic mihi uereri subit, ne in geniali fœdere præteritorum nobis obliuio surrepat, & ueluti rude donatos nos esse diuinitus existime-

Hic significat Imperatorem Maximilianũ.

Rude donati

gladiatores nõ ultra pugnare cogebantur.

mus, quasi iterum nobis bellum non timendum sit, duntaxat pro portis propulsandũ, pro laribus, pro pignoribus. Nam ne musquã belligeremus, inquies noster animus ferre nullo modo potest. Sic opes iam nimias conteri bello continenti necesse est, & referre dicunt nostrorum quorundam ærarij dispensatorum, principes à rebus bellicis nunquam esse feriatos, ne tranquillo rerum statu rationes ipsis recognoscere uacet. O beatam futuram Galliam, si tam ei contigisset heros habere frugi, quàm bonos habere solet. Nam mãcipia, ut quæ maximè unquã prouincia, dicto habet audientia, etiam si suum ius seruientibus cõstat, æquitate dominantiũ. Iamprimũ in ea summũ Liberi patris cum Cerere certamen, ut uini nobilitates nõ possis sine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiẽ cæli & clemẽtiam, & quòd utriusq; maris cinctu & cõmercio commodè comiterq; habitatur. soli ubertas tãta est in uniuersum etiam inter inopes frugum sterilesq; prouincias, ut quasi annonæ præfecturam sub cardine nostro gerere existimemur, prorsus (absit inuidia uerbo) ut ieiunia indicere finitimis, uictumq; abstemiũ cum libuit possimus, quũ sumen (ut ita dicã) occidẽtis arare uideamur, si in uniuersum fiat æstimatio. Adde animorũ alacritatẽ ad res omneis inceptandas, tũ dexteritatẽ corporũ impigrã atq; eximiã ad uices obeũdas: quibus si militaris disciplina constantiã addidisset, nihil esset utiq; quod in nobis ab exteris requireretur. nã nostris quidem satisfacere nullo modo possumus, ut anteadictũ est, qui nos in ordinẽ nuper Barbarorũ coëgisse dicũtur, nec disciplinas nobis politicas, nec prudentiam concedẽtes. Equidem proborũ hominũ esse nõ puto, ingenitam simplicitatẽ in Francis improbare, quæ in latebris mentis insidias condere nõ didicit.

Francię bona.

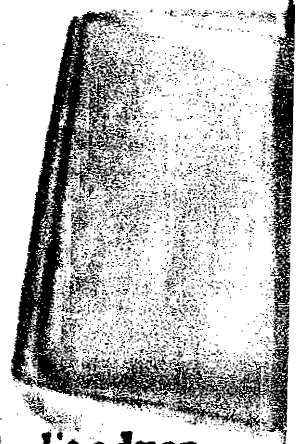

Atqui

Atqui niſi Genius Frãcici diadematis iam inde ab incremento ſceptrorũ ita ferme ſemper tuliſſet, ut oculis & auribus alienis uti, decus eſſe regium crederetur, ſicq; ſæpe fierent imperij magni potentes, ſemiſſes, quincunces atq; trientes, ut fortuna tulit, homines, qui imperandi uetandiq; impotentes eſſe in actu rerũ deprehenduntur: qua ſumus rerũ omnium inſtructi cõmoditate, Perſici quodammodo regni nũc inſtar obtineremus. Cui enim tandẽ prouinciæ itidẽ datum eſt, omnia ut pacis belliq; ſubſidia, & ſua, & (quod dicitur) in numerato haberet? Ita nobis copiæ noſtræ equeſtres ſtato perpetuoq; ſtipẽdio deſcriptæ, in turmas q; centenarias quinquagenarias q; centuriatæ, non dico præſtò ſunt ſi ad delectũ edictumq; citentur, ſed etiam in procinctu, & arrectæ ad bellicum exaudiendũ: ex quibus centurias habemus cũ ad præſidia regni omni in parte collocatas, tum uerò ad incerta caſuum ſtationes agenteis, in quaſcũq; partes incubuerit tumultus, protinus coituras. Quòd ſi & alias quoq; ſuccenturiari oporteat, abunde eſt iuuẽtutis ad ſacramentum paratæ, imperiaq; manẽtis. Propter has aliasq; prouinciæ præſtantias, Francia ab externis inter primas prouinciarũ libentiſſimè & uiſitur & habitatur: quippe uiſendam eam ſingularis præterea hoſpitalitas facit: incolẽdam autem, omniũ rerum expetendarũ exteris cõmoditas. Sed & ſi milite externo accerſitoq; uti libeat, pecunia largè ſupereſt & annona, unde alere copias, & auctorare perenni ſtipẽdio poſſimus. quãquam per hoſce annos infeliciter id experiri ſtatuimus, ut ferè omnia agi præpoſterè cœpta ſunt fatali demẽtia. Siquidẽ eo errore quẽ græci Xenomaniam appellant, id eſt nimium & incõſultum externorum ſtudium, luculenta clades illata ruſticam plebem afflixit. Xenomania.

Cernere erat & noſtrum & externum militem plebeculæ penu ſaginatum, ultro etiam temulẽtum illudere quaſi uictis: quum interim miſelli, & egentes & ſicci, alijs ſuper alias collationibus in deſidis ſtipẽdia militis omnia corradere atque eo amplius corrogare cogerentur, & (quod ſine gemitu meminiſſe nemo poteſt) interdum nexum inire, ut eſt formula exigendi tributi ſi pignora capi nequeant. Sed ſic eſt uiſum diri tẽporis interregibus, quibus ipſis placere patriũ nihil poteſt, quiq; ante pedes poſitos trãſilientes, in Colchos nobis aut Baſternas petendos uiros putãt. ob quod eos nõ dubiè biennij epinicia manent, ab ijs (ut opinor) decantanda, qui eorum olim actui ſupererunt. Sedenim (ô mirã uim numinis) ſic libitum eſt prouidentiæ (quæ res & uires mortaliũ tẽperat, omniaq; à ſe facta pro poteſtate moderatur: cuius rei rationẽ inire mortales nõ niſi confuſam aut ambiguã poſſunt) ut tantæ rerum noſtrarũ competentiæ conſiliũ perindè publicum non ſuppeteret: ne ſi bonis in rebus Franciæ & copioſis, bonã quoq; mentem reip. circunſpectamq; dediſſet, finitimos fortaſſe Gallia lõgiſſimè ſummoueret. Priuatim autẽ noſtros cõſilio & ſolertia defici ego certè non cenſeo, ac ne eos quidem ipſos, qui in mediũ conſulere nobis exiſtimari uolunt, ut quos in augẽda re priuata & ſtrenuè & ſolerter operã nauare uideamus. Hinc illi ſubiti penates imaginum nouarũ, luminibus nunc officientes antiquiſſimæ cuiuſq; domus & generoſiſſimæ. Scilicet hic eſt ille orbis fatorũ ſcitorumq; prouidentiæ, quo genus humanũ & digito & nutu dei uertitur: in quo emergenteis alias in ſolem familias, alias ſidenteis in tenebras uidemus, inuicem inter ſe ſurſum deorſumq; impellentes & ſummouentes: quæ uiciſſitudo facit ut alternis floreant exoleſcant

ſcantq; interituræ tandẽ ſtirpes tum priuatæ, tũ principes. Verùm hoc ridiculũ, quòd qui ad centeſimũ ſe nepotem animi deſtinatione propagant, illuſtrem ſibi fãmam in omne æuum pollicentes, ſæpe intra primos nepotes ſtirpitus exoleſcunt: & tam friuola ſpe homines, certam & diuinitus oblatam atq; expoſitam mutabũt æternitatem? Cæterùm quidnam in cauſa eſſe dicemus quamobrem qui ſuis cõmodis ſuorumq; cõſulere bene ac feliciter norunt, ijdem rebus ipſi publicis proſpicere non perinde uideantur? Nempe quòd aulicis inſtitutis cauetur, ne quid è republica eſſe uideatur aut principis, quod nõ idem ceſſurũ in rem priuatam paucorumq; manifeſtò intelligatur: nec rurſus aliquid publicè turpe, quod priuatim aut honorificum eſſe poßit, aut luculenter compendioſum. Non item uice uerſa, quicquid publicè aut honeſtũ aut utile ſit, id ut ad ſingulos quoq; eorum pertinere uideatur. Nihil enim moribus huius ætatis publicũ præter aërem & pluuiam cenſetur, cætera nõ tam publica eſſe, quàm expoſita exiſtimantur, in eorum utiq; prædam ceſſura, qui anteuertere uerecundis & probis, ac præripere poßint. Sic aulica uigilantibus ſtrenuisq; opitulari iura ferunt, uirtutisq; præmia cõcedere improbè ſæpenumero procaciterq; occupanti. Proinde nulli iã in Gallia publica commoda domum ſuam auertiſſe fraudi fuiſſe forèque exiſtimatur, aut noxam publicè, quanta ſit illa cunq;, nocuiſſe, qui quidem ipſe, ciúſue amici in libras damni dati, unciolis decidere ſingulis non grauetur, & ea ſit ſolertia, ut uti foro norit. Quo fit ut tam maximè ferè actiui ſummo præpoſitorum diuitiæ circumfluant, quàm maximè uires opéſque publicæ & priuatorum facultates exhauriuntur: ſicut in ægris corporibus lien & uenter pellacia duo membra

Alludit aduerbum iuriſperitorum.

tum

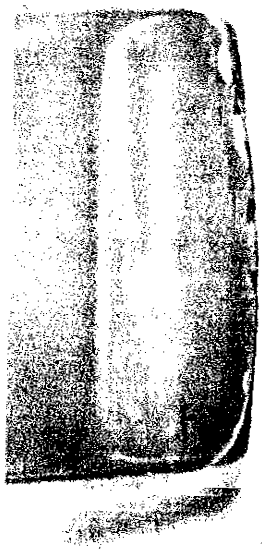
tum maximè redundare dicuntur, quum cætera exucta
Irudo est san- desectáq; uidentur. Quòd siquando nonnulli, ut irudines
guisuga. distentæ, caput in sorptu popularis sanguinis uisi sunt reliquisse, longo iam interuallo redituru id exemplum non timetur, præsertim quandò quod olim capitale censebatur, nunc impulsis legibus atq; afflictis, non tam criminosum ipsum quàm contumeliosum esse cœpit. Contumeliosum? immò uerò ingeniosum inter istos beatos & fortunatos, atq; etiam palmariu, utpote inter quos nihil ignominiosius egẽti innocentia aut ridiculosius esse credatur. Simul enim hominum fidem atq; existimationem cum re & censu concidere arbitrantur. Iam uerò quum hoc semper habuit Gallia, ut bona sua interdu ipsa nesciret, interdum scire nollet, tum uerò illa prægrauat indignitas, & optimum quemque enecat (si id effari fas est, quod nequit nõ expectorari, ut eo uerbo utar) quòd amplißima familia domini beati & copiosi, atriensium paucorũ regitur arbitratu: qui accepti expẽsiq; paginas luculentas habentes in potestate, in rẽ priuatã iuxtà atq; publicam uersa, publicæ rei expensare licenter impuneq; uidẽtur, necessitudini & obsequio gratiosè ea tribuentes, quæ uirtuti officiosæ & industriæ debebantur. unde factum est ut ad summũ dedecus res nostræ paucis annis nõ semel deuenerint. Quid enim per deũ rerum nostrarũ olim fortunatorem, quid inquã nõ modò iniquius, sed etiã ad speciẽ maiestatis huius regni indignius ac fœdius esse potest, quàm quòd inertes quidã homines, atq; ab omni actu memorabili feriati, in Prytaneo (ut ita dicam) exuberante saginantur cũ suis clientelis, tanquã de republica aut principe meriti præclarißimè? Quid perniciosius, quàm quòd ij nũc demensum unicuiq; pro potestate statuunt, qui meritos

ritos ab immeritis, dignos ab indignis, lectores ſeruos à mediaſtinis, nõ magis internoſcere didicerũt, quàm literarũ neſcij doctos ab imperitis? Qui etiã ſi id facere quoquo modo nouerint, tamẽ frugi bonæ homines, aut aliquo artificio cõmendabiles, nunquã aut nequitia præditis aut uerberonibus ſeruis cenſeant præferẽdos, quorũ quidem opera nõ in rebus dominicis, ſed peculiaribus, arbitratu ſuo uti poßint. Ita dominicum ipſum nomen tantarũ indignitatũ inuidiæ obijciunt. Omnia enim imperaſſe donũnus dicitatur, quæ paucis diſpenſatorũ cõmoda ſunt, uel utcunq; cõplacita. Horũ præcipuè intereſt (id quod quidam nuper aſtruxiſſe dicuntur) ſolertes & cordatos in Francia nõ eſſe, ut qui hac uia graſſantibus ad peculium augendũ ultra modum ſeruilẽ, faſtigiũq; priuatũ, perinde conniuentiam non poſſent patientiamq; accõmodare. Verùm enim ex hoc iã inſtituto eò uentum eſt, ut quàm optimè quisq; de republica meritus eſt, tã peßimè plerũq; de eo principes mereantur. Quippe aliter fieri nõ poteſt, quum huiuſmodi adminiſtri non modò diſpenſationibus, ſed etiã admißionibus in prætorio præſint. Quòd ſi pauci interdũ ad aulæ penetralia nõ exoratis iſtis admißionalibus euaſere, uiri uel doctrina præditi & ſolertia, uel grauitate & probitate laudabiles & eximij, dicere auſim, uel maioribus eos fatis couſq; euaſiſſe, uel (quod æquè rarũ eſt) benigno aliquo ſidere inſinuatos, ui maioris ingenij fortunã ſibi finxiſſe. Ex ea ferè nota uidimus Petrũ Cothardũ ſummæ curiæ Lutetianæ principẽ, & Guidonem à Rupeforti Cancellariũ Franciæ. Legũ tutorẽ, mõrum ordinumq; cenſorẽ, ac togatorũ uerticem, hoc nomine ſignificamus, quẽ & pleniore et feliciore nomine Nomophylacem appellare poſſemus, ſi aures hodie hanc uocem

Cancellarius Guido à Rupeforti.

Nomophylax.

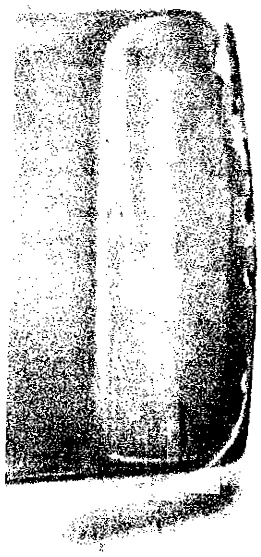
cem non respuerent. Horum autem duorum potißimùm ideo meminisse me iuuat, quòd eorũ nominibus appellandis quum in memoria feliciorũ temporũ acquiescere mihi uideor, inaniq; præteritorũ meditatiõe recreari, tum uerò assentationi & gratiæ nihil dedisse dicar: utpote qui nec ab ipsis iã mortuis, nec ab eorũ sequacibus, qui ferme iam nulli sunt, gratiã inire sperem. Quos autem uiuos colebamus, omniq; obseruantia dignos esse censebamus, utinam memoriæ perpetuæ uel nunc uel in posterum consecrare possemus, uiros quidem illos diuersißimis ingenijs æquè de literis ferme literatisq; meritos. Ille miro lepore studiosos exosculans, nostros & externos benignè adiuuabat, festiuus, facetus, beneficus, comitate, iucũditate, & morum facilitate nulli hominũ secundus: ut uno uerbo absoluam, præsidiũ subsidiumq; omniũ qui Mineruæ sacramento dixisse profiterentur. nã & ipse miro lepore inter ingenioso literatosq; præditus erat. Hunc illi aduersam per diametrum genituram habuisse diceres, ut Democrito Heraclitum ex aduerso stetisse produnt, sed sub uultuosa illa facie, & propè dixerim truculenta, summa omnia latebant etiam ad humanitatem pertinentia. Nihil autem amplius in eo cognouimus (quum omnia essent amplißima) quàm quòd æquabilem animi præstantiã in aula imperiosa, uersabili atq; morosa seruauit ad extremũ, non ut in eo trucem animum, aut uitæ infensum esse diceres, sed citra ignauiam circunspectum, & generosè cautum, tempori ita cedentem, ut consertis (quod aiunt) manibus integritatem retentaret. Quo temperamento in loco sanè lubrico, non sine optimatium plausu stetit, qui mirè increbuit eo de medio sublato. posteritatis enim dißimilitudine, desiderium eius in dies magis ac magis

sensim

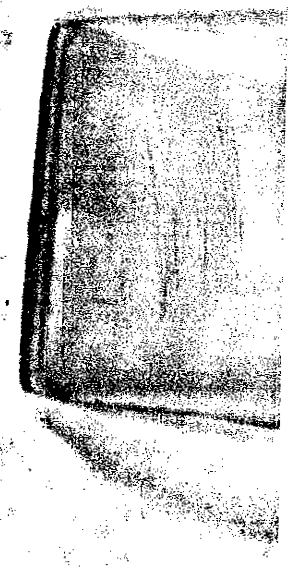
ſenſimus. Hic adhuc unus numeros omneis impleſſe gerendi iam ſummi magiſtratus exiſtimatur. Fuit ingenio ſummo, doctrina (ut inter prudentes) præſtantißima, memoria longe æqualium tenaciſſima, animo ſibi ſemper inſtanti, uoluptatum uel neſcius, uel contemptor. In illa celebritate ac ſtrepitu aulico hominem apud ſeſe dixiſſes ſemper eſſe. Reprehenſus fuit à multis (ne ab omni eum culpa uidear uindicaſſe) quòd dicerent eum ad rem paulo auidiorem (ut ſeculo adhuc uerecundiore) fuiſſe, tum iræ præcipiti non ſatis temperaſſe: & nihilo ſecius omnes probum fuiſſe eum uirum non negant, ij quidem certè qui à uero non aberrant priuata ſi multitate perciti. Equidem ut iram in eo præcipitem expertus ſum, qui cum eo ſæpe negocium habui in munere publico, ita contendere auſim, omnium iracundorum maleficam ipſum minimè habuiſſe iracundiam. Fuit enim huiuſmodi, ut mira animi æquitate uerba propemodum iurgioſa rediraſcentium ferret, duntaxat liberaliora, etiam ſi in re præſenti ægrè ferre admodum uideretur. Videlicet uir ingenui et Catoniani ſpiritus, nemini fraudi eſſe uoluit generosè libertatem in quẽquam uſurpaſſe, eorum quidem certè, quos malè ſibi cõſcios non eſſe intelligebat. alioquin uerò quis negat nemini unquã homini mores undiq; abſolutos fuiſſe? Atq; haud ſcio an laudi id uerti debeat, uirũ natura biliosum, & iræ intemperantem, nunquã tamen iræ ad uindictam uſq; obſecutũ fuiſſe. Eidem quum comitas in ſeueritate triſtioris naturæ culpa defuit, omniũ tamẽ quos quiſquam hodie meminit, gratioſus et ſuffragator ucraciſſimè fuit. Neq; enim, ut hodierni homines, aut ſumos uenditare ſolebat, aut ſæpius appellari de pollicitatione aut promiſſo ferebat. Nec ut ueteratores aulici & flexiloqui ſolent,

cem non respuerent. Horum autem duorum potißimum ideo meminisse me iuuat, quòd eorũ nominibus appellandis quum in memoria feliciorũ temporũ acquiescere mihi uideor, inaniq; præteritorũ meditatiõe recreari, tum uerò assentationi & gratiæ nihil dedisse dicar: utpote qui nec ab ipsis iã mortuis, nec ab eorũ sequacibus, qui ferme iam nulli sunt, gratiã inire sperem. Quos autem uiuos colebamus, omniq; obseruantia dignos esse censebamus, utinam memoriæ perpetuæ uel nunc uel in posterum consecrare possemus, uiros quidem illos diuersißimis ingenijs æquè de literis ferme literatisq; meritos. Ille miro lepore studiosos exosculans, nostros & externos benignè adiuuabat, festiuus, facetus, beneficus, comitate, iucũditate, & morum facilitate nulli hominũ secundus: ut uno uerbo absoluam, præsidiũ subsidiumq; omniũ qui Mineruæ sacramento dixisse profiterentur. nã & ipse miro lepore inter ingenioſos literatosq; præditus erat. Hunc illi aduersam per diametrum genituram habuisse diceres, ut Democrito Heraclitum ex aduerso stetisse produnt, sed sub uultuosa illa facie, & prope dixerim truculenta, summa omnia latebant etiam ad humanitatem pertinentia. Nihil autem amplius in eo cognouimus (quum omnia essent ampliſsima) quàm quòd æquabilem animi præstantiã in aula imperiosa, uersabili atq; morosa seruauit ad extremũ, non ut in eo trucem animum, aut uitæ infensum esse diceres, sed citra ignauiam circumspectum, & generosè cautum, tempori ita cedentem, ut consertis (quod aiunt) manibus integritatem retentaret: Quo temperamento in loco sanè lubrico, non sine optimatium plausu stetit, qui mirè increbuit eo de medio sublato. posteritatis enim diſsimilitudine, desiderium eius in dies magis ac magis

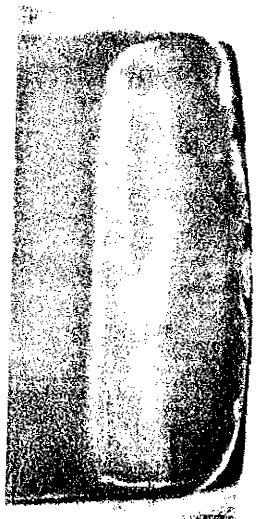
sensim

ſenſimus. Hic adhuc unus numeros omneis impleſſe gerendi iam ſummi magiſtratus exiſtimatur. Fuit ingenio ſummo, doctrina (ut inter prudentes) præſtantißima, memoria longe æqualium tenaciſsima, animo ſibi ſemper inſtanti, uoluptatum uel neſcius, uel contemptor. In illa celebritate ac ſtrepitu aulico hominem apud ſeſe dixiſſes ſemper eſſe. Reprehenſus fuit à multis (ne ab omni eum culpa uidear uindicaſſe) quòd dicerent eum ad rem paulo auidiorem (ut ſeculo adhuc uerecundiore) fuiſſe, tum iræ præcipiti non ſatis temperaſſe: & nihilo ſecius omnes probum fuiſſe eum uirum non negant, ij quidem certè qui à uero non aberrant priuata ſimultate perciti. Equidem ut iram in eo præcipitem expertus ſum, qui cum eo ſæpe negocium habui in munere publico, ita contendere auſim, omnium iracundorum maleficam ipſum minimè habuiſſe iracundiam. Fuit enim huiuſmodi, ut mira animi æquitate uerba propemodum iurgioſa redirafcentium ferret, duntaxat liberaliora, etiam ſi in re præſenti ægrè ferre admodum uideretur. Videlicet uir ingenui et Catoniani ſpiritus, nemini fraudi eſſe uoluit generosè libertatem in quẽquam uſurpaſſe, eorum quidem certè, quos malè ſibi cõſcios non eſſe intelligebat. alioquin uerò quis negat nemini unquã homini mores undiq; abſolutos fuiſſe? Atq; haud ſcio an laudi id uerti debeat, uirũ natura biliosum, & iræ intemperantem, nunquã tamen iræ ad uindictam uſq; obſecutũ fuiſſe. Eidem quum comitas in ſeueritate triſtioris naturæ culpa defuit, omniũ tamẽ quos quiſquam hodie meminit, gratioſus et ſuffragator uehemẽtiſsimè fuit. Neq; enim, ut hodierni homines, aut fumos uenditare ſolebat, aut ſæpius appellari de pollicitatione aut promiſſo ferebat. Nec ut ueteratores aulici & flexiloqui ſolent,

lent, ancipites postulatores & suspensos ambitu lustrali tenebat & enecabat. Semel suffragiũ suũ aut spondebat aut negabat, fronte ut tristi, ita minimè aulica & fallaci. Opitulator nõ modò benignus tẽpore imperiosissimo, sed etiã strenuus & peruicax: tanta animi acrimonia & solertia, ut nullũ ferè moribus cõmendatum, tuendũ susceperit, quem nõ & pertulerit ad finẽ destinatum. Hic (ut ita dicam) Corculus in summa talis fuit, ut quũ omneis flexus aulicos occasionesq; memoria teneret, minimè tamen aulicus esse uoluerit & uersipellis: eorum dissimillimus, quos hodie hoc nomine uersari decimo quoq; uerbo atque obsolescere in ore uulgi nõ pudet, homines perfrictæ frontis, immò planos improbissimos, quos impostură facilitare ore iuuat renidenti, eosq; petitores frustrari & ludere, quos aulicæ uersutiæ rudimentũ non posuisse sentiunt. Alios ex Chrestologorũ natione nouimus mellito & medicato sermone afficientes animos flagitantium, ut gaudio perfusos ab eis discedere sæpe uideas, & spe bona lactatos & gestienteis, sed post intellectã tandem ludificationem, diras ijsdẽ imprecanteis, quibus quidã obaudiẽtes (ô improbũ sermonẽ) fortunari sese dictitãt. En artes & disciplinas quas aulica philosophia profitetur: quibus præditi iã nõnulli domesticis pridẽ institutis clarissimi, nunc aduerso rumore inter aulicos agunt, etiam si se suosq; secundis numinibus aulicis euasisse gratulantur. Qui autẽ eius academiæ decretis iã perimbuti fuerũt, eos ad frugẽ aliquã bonã ciuilis & æquabilis uitæ redire perquã rarũ est. Huiusce modi aũt apud nos aulicastri degẽtes in oppidis uocitatur à populo, quo uerbo tam Aristippeos quàm Epheclicos ueluti philosophos Scepticosq; significant: illos salutigeros, & uerborũ comitate morigeros, hos cun-

Aulicos perstringit.

ctator

ctatores & hæsitatores appellitantes, nulli uel amicitiæ ipsos uel causæ ita unquam addictos, quin statim cum fortuna transire parati sint. Sic enim homines Aeolidæ, uersatiles ad omnem aulicam auram animos aiunt sapientum esse debere. Quo fit ut municipes inuicem admonentes, uulgò eos in cornu fenum ferre dictitent, ut inquit Poëta lepidissimus. At Guido ne in Ironũ quidem conuẽtu dissimulator fuisse dictus est (quod quidẽ ipsi uerti à quoquã uitio possit) alioquin ingenij & doctrinæ & seueritatis maiestate maiores æqualesq; longissimè summouens, ut tum opinio fuit constans. Cuius utinã sublimitas non etiã luminibus posteritatis obstruxisse uideatur. Eam enim formã summi honoris inchoauerat, cuius præscriptis qui succederet, propiusue accederet, nemo adhuc repertus est, ut Veneris quondam Coæ tabulam ijsdem lineamẽtis qui absolueret, Apellis successor nusquã potuit inueniri. Etenim qui ei proximus fuit, sextus aut septimus magis quàm secundus ei fuit. Mortuus autem est uirtutis commendatione sera cognitus, quum tristitia & seueritate popularis esse cœpisset. Quare illi ex aduerso ac successori contigit. neque enim ipse ut Phidiæ signũ (quod aiunt) statim aspectus & probatus est, sed primore aduẽtu nec plausibilis nec gratiosus, decedens tandem omnibus non iniquis desiderium sui non modicũ reliquit: maiusq; olim fortasse in dies id futurũ est. Alter cõtrà magna hominũ expectatiõe exceptus, præsumptaq; ex præterito opinione gratus ineũdo etiam magistratu uibrans ac coruscãs extitit, sed illico à sese desciscens, euanido splendore etiã cessit in prioris gloriam. Quippe ut inclusa in funda annuli bratteola fulgentem suapte ui carbunculum flagrantiorem reddit: sic successore prouinciæ longè inferiore

Guido a Rupe forti.

atque obſcuriore ſubiecto, deceſſoris illuſtris gloria intẽ tius reſplendeſcit: quo maiore cõtentione animi adnitendum erit ijs qui in poſterũ eum honorẽ geſturi ſunt. Heroicæ enim uirtutis exuuias geſtare, nõ cuiuſuis eſt capitis, etiã primæ notæ. Sed ſunt qui à fortuna quouis modo ſublati, cum in digitos aſſurrexerũt, ſuã ipſi ſtupidè mirantur magnitudinẽ. Vtinam autem illi Herculi Theſeus aliquis meo uiuo ſuboriatur, qui monſtra Reip. ab eius obitu enata præſtantiſſimæ uirtutis eius æmulatione tollat. Eius mors publicè haud dubiè acerba, mihi priuatim quoque luctuoſa, omnibus ijs incõmodiſſima fuit, qui honeſtarum rerum ſtudio fortunã ſibi facturi uidebantur. Quod genus hominum quum maximè placiturũ in aula ſperaretur, frigere ſtatim ubique eo mortuo cœpit. Siquidẽ tantum momentum ſupremis in faſcibus eſſe iam notum eſt, ut quam in partẽ mores eius uergant qui eum honorẽ gerit, eiuſcemodi bona ex parte primarios ordines ſortiamur. Nam quum in eius ſodalitio & comitatu uelut ſeminarium antiſtitũ & magiſtratuum habere Francia iam cœperit, fit ut ea in officina politos uel uiros uel homines uenerari quo iure quaq; iniuria cogamur. Quare ſi diutius illi uiro ex ſinu (ut ita dicã) probæ beneficẽtiæ edito, inter uiuos eſſe ſuperſtitesq; licuiſſet, et literatos utiq; uiros, & de meliore nota in ſcenã productos aulicam ciuilemq; uidiſſemus. Hoc enim nemo unquam à bonorum cauſa, quos quidẽ cõperiſſet & exploraſſet, aut firmius aut animoſius ſtetit. quanquam ſibi quidem ipſe certè & gloriæ ſatis, ſtudioſis & pudentibus qui productore & cõmendatore ad tyrocinium indigẽt, parum, per, inquam, parum uixit, ipſe uerò reipublicæ paululum. tam ſalubris enim ſideris occaſu, ſæua mox orta tempeſtas,

turbi

Animaduertendus locus.

turbinibus rapidis res Gallicas in omneis cœli plagas diuentilare cœpit: qui duorum hominum ſpiritibus immodicis excitati, quum eorum quoq; obitu conſopiti eſſe uiderentur, ingenti ſtupore hominũ extiterunt inauditæ calamitates: quibus quum par nemo iam in aula ſupereſſet, Gallia tum primũ animos deſpondere uiſa eſt, retuſo etiã illo mucrone ineundi ſtrenuè certaminis, genti peculiari id eſt primore Martis impetu, quo maximè ualere noſtri exiſtimantur. Simul rei ſummæ gubernacula, laurea partim excuſſa, partim emarceſcẽte, omniũ ordinum ore rediiſſe ad triarios dictitabãtur. Verũ ille à Rupe ſorti fauſtum cognomẽ ſortitus, eũ ſemper animũ circa honeſtatis ſtudioſos, modeſtiæq; tenaces præſtitit (etiã ſi remittere frontẽ atq; ſupercilium ne ijs quidẽ ipſis uideretur) ut eius obitus diẽ atrum & funeſtũ ſemper habere debeant. Qui autẽ eius inſtitutis inſiſtere noluerunt, iam inde eo uiuo uirtuti eius inſenſi, huiuſmodi fuerunt, partim ut priuatis ſtudijs ſummi rerum actus faſtigium inclinaſſe, magiſtratuumq; cẽſuram (ut ita dicam) delũbaſſe uideantur, partim ut ex ſuo cõtubernio literatos & doctos exegiſſe iudicari debeãt, eorũq; affines, ambitiõis aſſentationisq; neſcios. & ſic quoq; uiri improbi delectu eiuſcemodi hominũ delectari ſeſe dicere cõſueuerũt, ut omnia fermeuiri aulici diuerſiſſima actionibus ſuis animiq; ſentẽtiæ prolo quũtur impudẽtia quorundã tam putida, ut aures deſecatæ, haramq; rerũ inſolẽtes, haurire hæc mẽdacia ſiue nauſea quadam ſtomachoſæ indignationis nequeant. Nil autem eſt indignius, quàm quòd ſic quoque fallere ſperant ipſi nos, intra pomœria & natos & inſtitutos. O ſtultam & ridiculam opinionem, ſi quidem ita putant: impudentem & capitalem ſermonem, ſi non putant. Sed

illudere proteruè atq; improbè eorum gaudẽt cõniuẽtiæ quibúſcũ colloquũtur, quum interim ne tãtulũ quidẽ ipſi cõmoucre ſe in illo regni theatro extra numeros poſſint aut probitatis aut honeſtatis, quin aut riſu ſtatim acrium ſpectatorũ, aut aduerſo murmure excipiãtur omniũ cuneorum. uſq; adeo qui ſuſpici ſe ſupra alios uolũt, uel agẽtes ipſi uel loquẽtes latere nos nequeunt. Nonne quæ in adytis aulæ, quaſiq; intra ſcenã ac poſt uelum aguntur, quæ illic numina, quibusq; ſacris uictimisq; colãtur, ſolẽne eſt nobis anniuerſarijs ludis uelut ex proſcenio audire? ſatyricisq; actibus ita in rem præſentẽ perduci, ac ſi reducto uelo opertanea ſacra introſpicere permitteremur? Quî igitur fieri id poſſe dicamus? Nempe ꝙ Aius ille (ut ita dicã) Locutius arcanum nihil eſſe ſinit eorum quæ in aula geruntur, aguntur, aut ſummuſſim dicũtur, Quod enim ad uniuerſos pertinet, id palàm quoq; uult & facit omnibus ordinibus eſſe. Sed beatũ illud diuerſorium, illi tãtum qui intus ſunt, rimis perlucere neſciunt. Proh ſuperi immortales: nũ quiſquã ſodali et cõtuberna li uel etiã familiæ notior eſſe poteſt, quã omnes eorũ mores & habitus, omnes ſtatus, flexus, affectiões, motus corporis animiq;, omnes uultuum ſpecies et aſpectuum, omnibus nobis notæ ſunt iſtorum, qui ſeſe & nos & omneis pulchrè latere putant? Quanta igitur cautione, quã circumſpectè, quã religioſè in ſuo ſe actu gerere, uel alieno inferre debent, qui acribus oculis theatri ampliſſimi ſeſe circunſpici ſentiũt? Sed quis eos hoc ſentire credat, quibus in re ſibi gerenda ſatagẽtibus, omnibusq; ſenſibus occupatis, conſulere famæ non uacat? Atqui ſi oculis cuneorũ inſeruire nõ uacabat, aut ſi nõ magnopere id referre exiſtimabãt, uel ordinum ipſi oculis uel orcheſtræ certè

Alludit ad motus hiſtrionum in theatro, qui numeris exactis adſtricti erant.

inſeruire

inſeruire debebant. Hoc enim meminiſſe oportebat, qui exiſtimationi olim ſuæ cõſulere neglexerũt, de ijs aliquã do publicè grauiter eſſe conſultũ. Verùm hæc iam terri cula infantiũ aut nouitiorũ eſſe credũtur. Periti autẽ re= rum, & quos ueteratores uocãt aulicos, arcẽ ſibi impu- nitatis nuper præſtruxiſſe exiſtimãtur, cũ immaniũ opũ propugnaculis tutã, tum uerò ualidis præſidijs contra- ctarum affinitatũ neceſſitudinũq; firmatã, quã expugna re nulla uis iudiciorũ, nulla conſtituẽdæ reipublicæ for- mula ualeat. Peſſimè uerò de ſe mereri iam putãtur, qui uel famæ detrimẽto cõmodis ſuis non cõſulunt interim dũ diſpẽſant. Inane enim & iciunũ nunc aucupiũ famæ eſſe creditur, fortunis ſuis augẽdis quoquo modo parcere, ut integritatis opinionẽ honeſtatisq; tueantur. Proinde non ita pridem qui rerũ potiebantur, ſcenicorũ figuras uere cundis auribus trãſmittere aut deuorare uidebãtur: hanc loquẽdi libertatẽ moribus atq; uſu confirmatã tolli non poſſe Francis iure non uiolato intelligẽtes. Nũc uerò au res iſtorũ ſenſim cauillis ita occaluiſſe atq; inſueuiſſe ui- demus, ut inter theatricas perſonas prodire optabile iam eſſe cœperit quorundã opinione, qui non niſi beatorũ & copioſorũ nomina in argumẽtis Satyricis frequẽtari di- ctitant: quãdò illi actores auriti capitij licẽtia atq; impu nitate, ſummũ ferè quodq; caput ſalibus ſuis perfricant. Vnde cò rẽ tandẽ uidemus euaſiſſe, ut quæ olim uitia fi- guratè maximoq; cũ lepore allegoriarũ carpebantur in ſummis magiſtratibus, quum uel Satyri cauillabundi in- ducerentur, uel uitia ipſa perſonata per proſopopœias in ſcenam prodirent, in ijs quas uulgò moralitates, nos antiquo uocabulo ethologias appellamus: ea nũc Satyri- co ſolle inſulsè & ſimpliciter, ac ſine uenuſtate ſchema-

Moralitates ethologiæ.

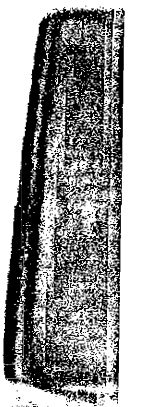
tum enuncientur, uidelicet quòd licentia peccandi pe-
rijſſe frontẽ(ut inquit ille)de rebus arbitrantur. En qui-
bus ſeruire, quos colere & obſeruare, quorum uoluntati
lenocinari denique quibus grauitatis & doctrinæ, atque
omnium ingenij ornamentorum faſcеis ſummittere neceſ
ſe eſt: eos quidẽ, qui aliquo in numero haberi in Francia
cõcupiuerint: ut mirari iam homines deſinãt, quòd rariſa
piẽtes & eruditi in rerum noſtrarum adminiſtratione ui
ſantur. Nam ij quorum maximè intereſt res probè admi-
niſtrari, quum in ſpeculis eſſe deberent, Vcalegontes ſe
rè ſub tecto ſecuri rerum euẽtuumq; dormitant, ne diſcri
mine quidẽ ipſi nuper fumigãte ueternũ excutiẽtes. Hic
eſt ſtatus ferè Franciæ, qui ſi aliquando ipſe rectè atq; or
dine cõſtitutus fuerit, ut ij ultrà in puppi ne imperitent,
qui uel in tranſtris ſedere, uel inter uectores quouis loco
eſſe deberent, tam opulenta, ut opinor, erit Gallia, quàm
priſcis temporibus Hiſpania & Perſis fuiſſe perhibẽtur.
Rex quidam Franciæ, Ludouicus ut opinor undecimus,
quum ſermo aliquãdo inter eũ & Legatos magni cuiuſ-
dam principis incidiſſet de prouinciarũ opulentia, illiq;
magnificè de ſuis ſentire rebus opibusq; uiderentur, re-
ſpondiſſe ita fertur, ut diceret pratũ ſe & graminoſum
& latè patẽs habere, quodq; toties fieret reſtibile, quo-
ties uiſum eſſet fœniſecio opus eſſe. Quo dicto ſignifica-
re uolebat, nũquã nõ imperata tributa populos ſibi ſubdi
tos obedienter cõfeſtimq; pependiſſe. Nos autem ſic actũ
eſſe per hoſce annos cum populis Franciæ ſcimus, ut eo-
dẽ anno una & altera acceßione tributa, modò dimidio,
modò altero tanto, nonnunquam etiam ſeſquiplo excre-
uerint, tanta animorum æquitate, ut uicem principis ple-
bem etiam dolentem uideres, audiresq;, qui tot in curas

ipſe

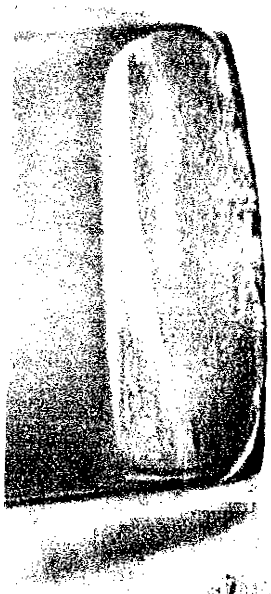
pſe rebus gerendis diſtringeretur: nõ aliter ac ſi ab eadem ſementi altera & tertia ſeges demeteretur in Francia, aut ſi ex noualibus ſpicilegiũ inſtar iuſtæ meſſis exiſteret, uindemiamq; racematio excipiens, noua atque integra fœtura denuo exuberaret. Verùm Rex ille Ludouicus prato ſuo ampliſſimo florentiq; idẽtidem gloriabatur, ex quo eodem anno fœniſecium iterum & ſæpius cogeret, quantumq; placuiſſet. Erit olim fortaſſe Rex alter breui, qui chryſomallas ouesaureo uellere opimas uiſendasq; habere ſe dictitabit, non illas quidẽ apud Colchos aut Iberos, ut in fabulis legũtur quondã fuiſſe, ſed clemẽte cœli tractu luculẽtis inerrãtes latifundijs, toties attonſiles, quot res extiterint gerendæ, uellere ſuccreſcẽte perenniter, ac mira fœcũditate. Illud uerò ſingulare, ac nulli æquè prouinciæ datum, ut bellis cõtinuis inteſtinis uel externis exhauſta Francia, & uiris uiribusq; ad ſummã inopiam uſq; defecta, unius ſtatim aut alterius anni pace & commercio recreetur. Et ut Antæum illum gigantem ab Hercule ſublatum poëtæ fabulãtur, quantumuis luctatione fatigatum, ac certamine cõfectum, ſimul atq; terram matrem cõtigiſſet, integras illico uires ſolitum recuperare: ita Franciæ uires opesq; quantũlibet acciſæ, cũ primùm per pacẽ aut inducias tellurem aratro mouere licet, quaſi terræ tactu inſtaurari uidẽtur ac reſtitui incredibili celeritate: abſit modò calamitas, nec uitiũ obueniſſe ſupernè experiamur. O raram prouinciæ felicitatẽ, O reges undique beatos ſi tantũ perſonam ſuã ipſi ſatis noſſe potuiſſent, & in actu ſummo rerũ grauiſſimũ quodq; negociũ ductu ſuo trãſigi, non auſpicijs tantũ ſuis ipſi cõcupiuiſſent, aut certè non ſine ſua conſciẽtia. hoc deus ad cætera Galliæ addidiſſet, numeris omnibus cumulata felicitatis

Oues Chryſomallæ.

Antæus.

esset. Nam quum clementiam in regibus, tum libertatẽ in ciuibus rarißimè desiderauit, quantũ utiq; ferre monarchia potest liberaliter imperiosa. Illud enimuero, illud inquã acreis homines, rerũq; non nescios urit, angit, enecat, quòd pusillis homũculis necesse est persæpe subseruire, quos ut actores et uicarios principis aulica comitia cernicibus iniungunt succollantis populi, ac succiduæ plebis: illos quidẽ aut fortunæ suffragio, aut fauoris inconsulti redempti'ue, aut aliàs perperam renũciatos. Huiusmodi autem homines quũ fata Gallica pro potestate regãt, quũ liberalitates principis munificentiamq; arbitrẽtur, quum cuiuscũq; nostratiũ externorũq; merita ancipiti trutina arbitrij sui perpẽdãt, & uolũtatis suæ modulis uiros magnos pusillosq; metiãtur, sursum deorsumq; (ut aiũt) permiscent omnia in Francia, facilè quidẽ illa principe alioquin omnium prouinciarũ. Quid enim per deũ immortalem rectè atq; ordine administrare semisses actores possunt, qui nullũ ius ciuilitatis atq; isonomiæ nouerunt, quæ est æquabilis honorũ bonorumq; distributio, pro dignitate ac merito ciuiũ tẽperanda, qualis esse in monarchia potest? Nã quod ius à peritis appellatur distributiuũ, id ab Aristotele iuris ciuilis eximio conditore κατ' ἀξίαν dictum est, quod est secundum dignationem & promerita cuiusque ciuium statuendum. At huiusce modi uelut interreges iamdiu pertulimus, frementibus nequicquam frendentibus'que omnibus ordinibus, suppressa quodammodo procerum auctoritate. Hic mihi manum injcit reputatio fortunæ temeritatis, resistere'que paulisper me cogit, ac sui meminisse. Siquidem quum in omni mundi parte fortuna plurimum pollere, & rerũ esse domina dispensatrixq;, oculis ipsa capta, existimatur, tum uerò super

Isomia.
Ius distributiuum.

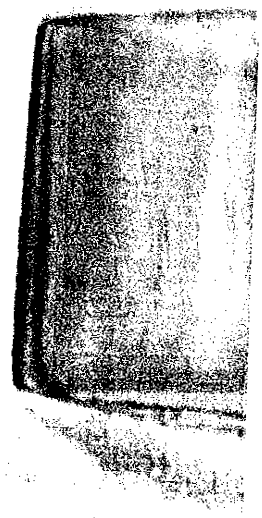
ſuper omnia ipſam eſſe in Francia cæcam atque hallucinatricem iudico. Haud ita pridem homines duos uidimus tanta ſubnixos potẽtia, ut ad reipub. officia uix decimus quiſque non ex corũ clientelis quaſi è ſeminario quodã magiſtratuum prodire uideretur, quum etiã ipſi incrementa ſua fortunæ ac temeritati bona ex parte deberent. Horũ cũ alter tempore paulùm prior, & faſtigio multũ amplior, eo prorſus eſſet ingenio, ut qui ſe ſubmittere maximè eius potentiæ uellent, hoſce ille maximè cæteris præficere uellet, prolixéq; augere: alter eos præcipuè promoueri concupiebat, ornamentisq; immodicis creſcere & eminere, quos ſibi uſui fore ſperabat ad potentiam uel augendã, uel tuendã: aut ijs moribus præditos, ut ſibi morigeri eſſe omni genere obſequij miniſterijq; ſuſtinerent. Nam & ipſe impigrè morigerando probatus, in ſecundas gerendarũ rerũ à maiore adoptatus fuerat: quim & aſſeclam comitemq; illius potentiæ, non ſocium poſtea ſemper egit, haud grauatè primos ſummosq; faſceis ſubmittens atq; etiã ſubijciens illius fortunæ, cuius tum nutu omnia uertebantur: & meminerat quas in leges quum ſummũ magiſtratũ iniret, ſurdo ſacramento ipſe adactus eſſet: Quoad illo de medio ſublato, quum nutanti iam fortunæ uideretur imminere, alius ex eodẽ prodijt comitatu uir eximius, apud ordines aulicos egregiè gratioſus, cuius iam matura & adulta auctoritate ſolertiaq; effectũ eſt ne ille primariæ auctoritatis aut hæres aut prædo, impotẽtiæ animi omnino indulgeret. Cui ſi ſpiritus omneis ſuos profundere liberè licuiſſet, ne curia quidem ſumma quantumuis obnixa ſubſtitiſſet. Quũ hoc rerũ ſtatu fors fortunaq; ſpecimen facere potentiæ ſuæ uideretur, contigit (id quod neceſſe erat) ut quos caſus temerarius in aulã inſi-

nuauisset(aula autem tum erat ferè comitatus ipsorum) quum unum aut alterũ stipendium ijs supparasitando fecissent, statim uel magistratu uel antistitio locuplete donati, quasi militiæ præmio, macti esse uirtute obsequij atq; obseruantiæ iubercntur. Quod quum mirificis exemplis apud omneis innotuisset, eoq; mores incubuisse uulgò dictitarentur, ut nulla iam uia certius ad magistratus, ad honores, ad uirtutis decora & diuitias ferret, quàm ambitio & assentatio, & (ut plane loquar) corporis animiq; fœda uenditatio: contraq; quũ honestarum artium studiosi, aut ueritatis tenaces, omnesq; qui sese eximere fortis fortunæ ditione cupiebant, uel quos extra præscriptum decori & honesti pudebat prosilire, seseq; uenditare, male de se suisq; mereri uiderentur, qui uel studio literarum miseri intabescerent, uel inania & obsoleta iam nomina honestatis & uirtutis tantopere amplecterentur, uel deniq; in ijs rebus fouendis cõsenescerẽt, quæ nihil ad id tempus pertinere cernerentur: Quum ea inquam ferè esset conditio tẽporis, certatim eò aduolanteis, atq; etiã migrãteis uidebamus, ubi cõtuberniũ esse fortunæ uidebatur, largitiõisq; eius prõptuariũ: quũ interim paucis illis qui cõstantia & pudore ducebantur, domi agere feriatos ab omni actu publico necesse esset, qui quidem adiunctum cõpendium cũ honore haberet. Sic paucis annis factũ, ut inuersis ordinibus patricij ad plebem, & plebeij ad patricios plausibiliter traducerentur, quũ uelut somno beatos redeunteis uideremus, quarto uel quinto, atq; etiã decimo iam equite nõnullos comitatiores factos, imaginibus nouis insignes, quæ gentilitijs & Troiugenarũ stẽmatibus nunc claritate præstant. Ita duorũ hominũ potentatu, repagulis pudoris & reuerẽtiæ legũ, atq; existimatiõis

bonor

bonorum & grauium, refractis, retuſaq́; acie iudiciorum ſeueritatis, eò iam inſolentiæ & licentiæ uentũ erat, ut accepta expenſaq́; omnia nõ fortunæ (quod æquo animo ferres) ſed fortunatoribus hominum referrentur, quos princeps eius indignitatis neſcius præfecerat (ut aſſolet) hominum delectui. Qua potẽtia ipſi freti, quũ diuinos iam ſibi honores popoſciſſent, nec defuiſſent homines primarij qui ſe eorum cultus ingeſſiſſent antiſtites, oraculorumq́; interpretes, ab altaribus interim Domini nõ pauci emanſitantes, iam mortaliũ ſenſu inauditæ rei miraculo ſtupente, Prouidentia utiq; rerũ humanarũ curã abiecciſſe, aut certè interim poſuiſſe à multis putabatur. Et alioquin uſq; eo publica mens ſucceſſu rerũ elata aberrauerat, ut Martis & Bellonæ numina inſtar propemodum haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Francia Chriſtianarum partiũ ſignifera (me miſerum qui hæc meminiſſe cogor) quũ cognomẽ illud ipſa ſuũ & æternũ contamnaſſet: ibi tum ibi uerũ & unicũ numen rapida noſtri orbis uertigine terribile, diuinitatis ſuæ maieſtatem aſſerere inſtitit mirificè editis in ſuperbos quoſdã inſolentesq́; exemplis omnis memoriæ clariſſimis, omniumq́; gentiũ, ſi rerũ diuinarũ intelligẽtiæ dociles ipſi animos haberemus. Sed nos (ô cæcæ mẽtes humanæ) monita diuina perinde ac fulmina terrifica, celeri trãſmittere obliuione gaudemus, tantiſper modò in cælũ ſuſpectantes, quoad urbis cõcuſſu fragoreq́; contremiſcimus: ſerenitate autẽ reddita, uel ſubſtillo adhuc cælo, ne turbinũ quidem recentium ueſtigijs admonemur alias quoque procellas ſæuiores impendẽre fortaſſe. Quæro ecquo unquam ſeculo dominus in noſtros, uel in ſuos potius atque peculiares, rapidiorẽ iræ ſuæ terrorem, micantioremq́; diſtrinxiſſe uiſus eſt? Di-

Hic epiſcopi taxãtur aulica munera obeuntes, & ſacerdotalis functiõis immunes.

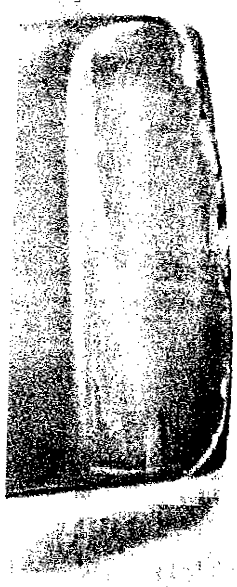

ſtrinxiſſe dico? imo etiam uibraſſe, & cõtorſiſſe: tametſi cõtremefactas delicias ſuas Frãcos perſequi pepercerit. Hoc quũ heri & nudiuſtertius factũ ſit, quis iam ſatis meminiſſe dicetur, ſi quidẽ mens publica ex habitu & fiducia ſingulorũ æſtimetur? Siccine fomento uno (præcalido fortaſſe) è re nata appoſito, doloris ſtatim & diſcriminis Franci obliuiſcuntur, ut uulnere percurato? Proh ſuprema & æterna Dei prouidentia, uſqueadeo ne denſa ſeculo noſtro erroris impij offuſa eſt caligo, ut ne fulminante quidẽ Deo ſurſum aſpicere poßimus? Qui ſi cælũ ſuſpicere obliuiſcimur, quin igitur omnia intentè circunſpectamus, ut ſenſu ſaltẽ humano Gallia niteretur? Nunc uerò nec dextrorſum ipſi nec ſiniſtrorſum intuemur, nec retrorſum reſpectamus, ac ne id quidẽ quod porrò eſt, uidere cõtendimus. Id demũ quod oculis admotũ eſt, aut etiã ad quod identidẽ offenſamus, animaduerſione dignũ eſſe cẽſemus. Vt mirari nũc ſubeat eorũ uel inertiã, uel amẽtiã, quorũ oculis princeps pro cõſpicilijs ſolet uti: qui quũ coemũdis poſſeßionibus, exædificandis penatibus, gẽtilitijs nominibus ſuis prodẽdis lõgißimè proſpectare, & ad pronepotũ uſq; atnepotes porroq; etiã uideantur, exiſtimatiõi tñ populari nõ ſeruiãt ad poſteros manaturæ, etiã ſi perpetuo ipſi tenore felicitatis (quod rariſßimè euenit) uitã trãſegerint lõgiorẽ. Quanquã quid felicitatẽ iſtorũ uoco, quorũ nulli ſecurũ ſui poſſeſſorẽ eſſe licet, ex quo ciuilis & municipalis uitæ tranquillitatem aulicæ potentiæ ſemel emanciparunt? Nam qui acquieſcere intra natalium modũ, exigui eſſe animi aut degeneris arbitrantur, ij quàm altißimè uolentes emicare, eò abripiuntur ſæpè & efferuntur, unde ſine præcipitio in uitam deſcendere tranquilliorem nequeant. Atqui huiuſmodi eſt ferè eorum

rum conditio, qui ius in caput hominum, atq; in fortunas habere, aut decus opimum esse putant, aut culmen felicitatis? Quos equidem (ut nunc sunt humana) crediderim potius gradum ad æternum præcipitium facilitare, quàm ad ueram beatitudinẽ uel tantulum proficere. Qui enim sensus omneis suos diuino desponsos amori, cultuiq; religionis assciptos, humano obsequio & fastui seculari ita mancipauerit, ut ne animã quidem receperit cœlesti sodalitio natam atq; creatam, quæ in manum ipsa Dei mancipiumq; tum conuenit, quum in militiæ Christianæ tyrocinio quisq; nostrũ sacramento primùm dominico dixit, nomenq; dedit lustrali rore respersus: quonã modo is non perfidus & transfuga est, qui à Deo, in cuius uerba sanctissimè adactus est, ad eum mundi fastũ desciscit, cuius ipse obsequium rogatus ciurauit? Etenim anima usqueadeo aulicæ potẽtiæ amore capta, quid aliud quàm à sponso suo eodemq; domino diuertẽs, res suas sibi habere eum iubet, ac cũ dote sua licet professitia, dominica, atq; paterna transit ad amorem impietatis? Sed Deus ipse ista uiderit, cuius est prouidentiæ quicquid rectè atque ordine in cõmune consulitur, ut eius est conniuentiæ destinatæ quicquid nunc populus perpetitur. Cæterùm (ut ad rem redeam) si per hosce aliquot annos isti hominum merita in dispensandis honoribus, & officijs publicis expensa & ponderata quoquo modo fuisse contenderint, sunt qui ausint affirmare, rarò libriperdibus ipsis eorum lancem competitorum ijsse pessum, qui meritis quamlibet amplis uel aurum, uel necessitudinem, uel aliud quippiam commendatitium non addiderint, quod uirtutem doctrinamq; prægrauaret, & famam quamuis illustrem. Ita uiros eximios, qui aut ingenij ornamentis, aut prærogatiua natalium

Anima humana in baptismate in dei manũ & potestatem mancipat, quo tẽpore ciurat obsequium dæmonis, id est, dęmoni renunciat obsequiũ.

Restuas tibi habe, erãt verba diuortium facientium.

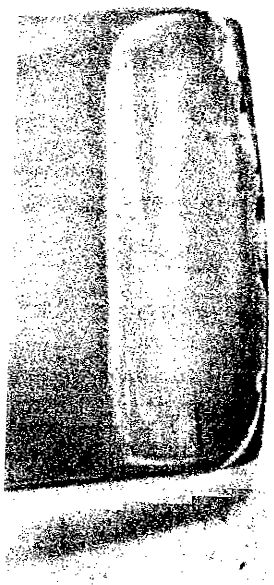
natalium, aut innocentiæ & doctrinæ ſuffragio renunciari ſperent, & ſua creſcere induſtria, obſtrictos ijs eſſe graui quopiam auctoramento neceſſe eſt, qui officinæ illius beatricis atque fortunatricis uideri mancipes gaudent atque magiſtri: quorum ut quiſq; maximè uel obſcuris uel exiguis natalibus ortus eſt, ita plerunq; eſſe ſolet pleniſſimus tumoris ac faſtidij. Vnum tamen eorum genus ſemper exitiabile fuit, qui diuturno graſſati obſequio, in omniumq; potẽtium obſeruantiam cõpoſiti: oris tandem probitate obrepſerunt ijs qui ſuper admiſſiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem, aut fortunæ celerem euariationem, Chamæleontea quoq; ipſum mutatione aliud atque aliud eſſe ſolet. Viſi ſunt ſæpe Onocephali, qui numerũ augerent, ut in omni ordine ferè hominum ſunt quos fortunæ tantũ eſſe ludibria iudices: qui nec ingenio prædíti, nec arte ulla ciuili intincti ſunt, nec natura aut ſciti, aut lepidi, ſed fruges tantum conſumere prytanei noſtri nati. Illi enim uero nos urunt aulici ueterani, uel uerius ueteratores, qui manubijs popularibus beati, proceresq; obæratos uerſuris auctorantes, eos proceſſibus ſuis ipſorum inimicos putant eſſe & aduerſos, qui ijs ſtudijs incumbunt, quæ quæſtum non facilitant. Hos ſtipatos manipulis aſſeclarum uidere eſt, quos uelut tyrocinio deducunt in officinam Ditis, ut illic argentariam facitent. Ii autem illorum pediſſequi, ut literarum irriſores improbuli, ſic ærarij arroſores minutili, à uulgo dicitantur: ad id tamen ſuccenturiati ab illis, ut uberrimum quodque munus per manus traditum ſuſcipiant, quod quidem eſſe poſſit in aulæ commercio. Ex manul ijs enim popularibus ſuppeditantur iuuenes leatuli, quæ literatis & doctis ſacro-

ſanctæ

ſanctæ ſolent eſſe. Huiuſcemodi autem ſtationarijs ordinum ductores in ſua uerba adactis, firmiſſimum quodque tenent Reipublicæ præſidium: nequando ſumma poteſtas & arbitrium ærariæ rei inclinatione aliqua rerum ex ſinu ſuo excidat. Et nos conſilium publicum tantis hactenus copijs Galliæ non ſuppetijſſe miramur? Quis enim iam referre uel honeſtatis uel utilitatis publicæ putat, qui quibus anteponantur? Nec uerò Gallia quālibet latis finibus patens, multis magiſtratibus atq; honoribus inſtructa, multipliciterq; deſcriptis, propinquis & neceſſarijs iſtorum cum numero permultis, tum uerò cupiditate deuorantibus uberrimum quodq; munus, iam eſſe ſatis poteſt. Quare quũ magnæ ipſorũ cognationes, etiã affinitates dudum coiuiſſe uiſæ ſint, quæ nulla ui uel legitima, uel aduerſarum factionum frangi poßint aut diſſui, quid illis tandem ſperandum eſt, qui ſuffragatores uel ſequeſtres intra ſepta non habent? nam meritorũ quidẽ ſurdas preces inaneſq; nihil prodeſſe ſcimus, quũ alioquin omnia in poteſtate ij teneant, qui dies & horas ſoli comitialeis nouerunt. Quidni enim comitia uel differre poſſint uel auferre, qui etiã iuſtitiũ edicunt quũ libuit, & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominũ potius eos eſſe dicamus, quorũ haud ita pridẽ ſilentium plus regno noſtro nouimus incõmodaſſe, quàm omnium potuere cõcionantiũ uociferationes prodeſſe? Sirach ille philoſophus Iudæorũ ſecundũ Solomonẽ ſapientißimus, triceſimo capite ſui libri ita inquit: Effuſa bona in ore compreſſo, fercula epularum appoſita ſepulchro. O fœdißimam culpam, quum is animus in rerum non exhibetur actu, quẽ uel mores uel anteacta uita ſpondere, uel frons deniq; impoſtricula uidebatur præferre, Silentium

dico

dico? Vtinam hactenus argui possent. Heu mores huius ætatis. Quonam tandem gentiũ germana uirtus abijt? Cedo nunc Aristidem unũ, unum Fabritiũ, aut Nasicã, qui cum in tenebris micem, & ego halcyonem uidisse me gloriabor. Cedo Catonem, aut alium quemuis liberi spiritus uirũ, qui & reip. charitate ducatur, & precarium se honorẽ habere non meminisse uelit. Cedo qui in actu publico pleraq; in priuatas rationes non referat, nec uelut fortunæ largienti publica, pandendũ esse priuatũ sinum putet, exemplo Luculliano, atq; etiã Gabiniano. Cedo deniq; qui simplici innocentia & integritate, quàm multiplici lorica opum & propinquitatũ aliarumq; necessitudinum tectus esse malit, non modò aduersus uim aulicam & improbam, sed etiam aduersus legitimã & ciuilem. Postremò ostende unum sex istis uultuosis & personatis, qui aliquãdo omnibus integumentis simulationũ euolutum se, uel amico & propinquo cognoscendũ dederit. Ita ne uerò isti à conspectu nostro rapti, quum eos exceperint munia grandiora, iubeant nõ modò nos, sed etiam honestatem, ac ueritatẽ ualere, quasi ut in alienos mores (ô maleficam uim Vertumni) sic in aulicos immigrarint, & primos uitæ actus, quasi obsides hominũ existimationi datos, ætate iam uergente perfidè destituant? Videãt quæso etiam etq; etiã, ne id perinde esse credatur, atque si maturam segetẽ laudũ suarum, tædio ipsi uitæ cõpositæ tandem capti, repentè (ut sic loquar) inarare, uertereq; dicerentur. Atqui tales aliquando inuentos esse constat, qui dignitate uultus populo imponerent, & oris probitate, ut nuces intus marcidæ specioso sæpe fallunt legentes putamine. Rursus idem Sirach cap. tertio & triccsimo, Pabulum (inquit) & uirga & sarcinæ asello, panis &

instit

institutio & opus mancipio. Quorsum (inquis) hæc philosophi dicta? Nempe ut intelligatur uirũ sapientẽ priore loco eorum socordiam figuratè cõpellasse, qui sibi ac propinquis impigri, & diserti (ut claris innotuit exemplis) in causa tamen populari inuenti sunt infantes ac remissi, idq; eo tempore, quum eos nauos esse & facundos, rerũ summæ interesset. Quibus aliquãdo ipsis, eorumq; collegis, aut successoribus eam mentem dari uelim, ut uel pulpito facessant (ut dicitur) uel dicenda, inculcandaq; in tempore proloquantur. Alterum illud symbolum ad regum eruditionem proditum esse censeo, ut crassis ac pigris ingenijs sordida ipsi munera reipub. & uelut clitellas publicas iniungerent, exigua quoq; salaria geometrica proportione statuentes, ut Aristoteles docuit ratione pulcherrima de iure distributiuo loquẽs. eximios autẽ uiros, quorũ industria solertiaq; rebus in arduis uti possent, primario ut pane alitos, ad ingenua munia trãsscriberent, ingenuis ipsos artibus institutos: nec eos uitã agere sinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reipub. & usui esse possent. Ecquod est enim per superos immortales aut utilius regni administrandi aut splendidius instrumentũ ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgens, quàm doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per uaria reip. munia distributa? Huiuscemodi enim scrinia (ut dicitur) pectoralia, optimos & potentissimos principes circumferre necesse est, quibus in ipsis ius, fas, & æquitatẽ, omneq; genus ciuilis humanioris q; doctrinæ, cõdita ad usum quotidianum habeant. At nũc is est reip. nostræ status, ut clitellæ generosis equis, instrataq; speciosa imponantur asinis. Proinde quum nec oculi nec aures regis officiũ suum

nunc agnoſcant, & homines quidam in rebus ſuis acres, in republica & principis aut lãguidi aut hebetes, nec deligere ipſi idoneos uiros, nec hominũ famam ſecundã aut incõmodam ſatis explorare nouerint: quid cauſæ eſt tandem quin omniũ in Rep. perperã factorũ crimina ad eos pertineant? & quòd Francia male nũc audit atq; ignominioſe ob doctorũ ſapientũq; penuriã, id ijs in crimẽ uerti debeat, per quos hìc tales multos eſſe non licet? Quid ſi etiã eorũ nonnulli prorſus doctos & bonos, eorumq; diſſimiles nouere, ſed procul eos gubernaculis ſummouent, ne uel eorũ acta ad manus ipſi aſpiciant, aut in puppim fortaſſe admitti tandẽ uelint? Manauit enim hæc opinio in omneis iam ordines, cordatiores ideo homines iſtis ſuſpectos eſſe, quòd prælucentẽ ipſi facẽ propius admoueri rebus gerẽdis nolint. Certè uidimus huiuſmodi non admiſſos in cõſortiũ, quũ uox id publica uociferatu ſummo, ſed confuſo flagitaret. Aut igitur hoc fateãtur neceſſe eſt, amuſſim ſe albam in lapide albo eſſe, qui inter naros ignarosq; diſcerniculũ neſciant: aut noſſe ſe quidẽ notæ melioris homines, ſed nõ tam ſcenæ et populo, aut etiã ueritati ſeſe probare, quã potẽtiæ ſuæ & cõmodis inſeruire cõſtituiſſe, principisq; ſenectuti aut infirmæ ualetudini hactenus illuſiſſe atq; impoſuiſſe. V trũuis autẽ fateãtur, paris erit impudentiæ. Etenim qui ſatis ſecundus partes implere nequeũt, qua (malùm) fronte primas tenere contendũt? præſertim quũ tot egregios actores inter cuneos inertes exactoſq; ſedere uideamus, & decus ſcenæ proceres longiſſimè ſubmotos? eorum ſi ſagacitatẽ requirere nunc uacaret, aut id intereſſe rerũ magnopere arbitraremur, quàm facilè eſſet docere Franciam non modò oculis & auribus noſtro caruiſſe tẽpore, ſed (quod inſtar

eſt non

est mõstri) ne olfactus quidẽ sensorium habuisse? Quam enim tandẽ cladẽ odorari antè potuimus aduẽtantẽ, quã ab ea oppreßi? quid antè prouidere, quàm in oculos incurrit? Quẽ rumorẽ belli prius auscultatu captare, quã omnia classicis personare uisa sunt? Hunc statum rerũ in Gallia uidimus, quo statu res gestas si quis olim memoriæ mandare statuerit, eorũ quidem queis lotis manibus stylum capessere ducereq́; licebit, luculẽtum sanè argumentum scribẽdi copiosumq́; habebit, et ex eo posteritas intelliget quàm magnifice sese nõnulli in rerũ administratione gesserint. Quis enim amans patriæ, quum paulo acriorẽ animum ad hæc scribenda applicauerit, non hoc præcipuè docere contendat, & persuadere, quòd Francorũ natio inuidia prius rerũ in Italia prosperrimè gestarũ, deinde etiã odio & cõtemptu laborauit ob immutatum rerũ statũ euentu propè interneciuo: non id uitium gentis fuiße, quæ tot seculis documentũ strenuitatis suæ dedit, comis & innoxiæ, ut quidẽ sunt iura belli, sed temporis fatalis, sed ambitionis paucorum, præcipitis atque inertis, quã uniuersæ gentis ignominia expiari oportuit, ut exẽplum seculis in posterũ proderetur: sed quidlibet potius, quàm uniuersæ gẽtis uel scelus uel erratũ? Hæ (ut arbitror) sunt causæ quamobrẽ Francia latius atq; augustius imperium non habet, ne mirum sit reputantibus, cum amplum ei & magnificum latè imperitandi instrumentum semper fuerit, rerum tamen gestarum rationem & gloriam haudquaquam pro portione constare. Quare si moribus iam nostris qui rerum summam tenent, tenebunt'que in posterum, in disquisitionem cõuentuum aliquando principe præside uocarentur, nonnulli sæpe qui nautos sese uideri uolunt, haud dubiè (quod aiunt)

apprimè ſimi, atque ea parte deformes ab omnibus cernerentur. Proinde qui illorum ſunt adhuc ſuperſtites: ij maximopere laborare debent, ut præteriti tempo= ris damna ſarcientes, publici etiam dedecoris diſcutiant ſuggillata, ut quidem diſcuti poſſunt. Sic enim fiet ut uulgatæ opinionis & per omneis ordines peruagatæ ſententia inducenda, à qua uix prouocare quiſquam poteſt, publicæ etiam ipſi famæ tympana ſonitu hilariore ac feſtiuiore pulſent. Ad hoc autẽ ideo alacriore animo, ac ſpe meliore cõparare ſe poſſunt, q; rebus geſtis genia lis huius anni anſam ipſis deus retinẽdi gubernacula dedit, etiam cũ laude non uulgari. qua occaſione utinã & probè & ſolerter ipſi tantiſper dum licet & uacat utãtur, ut nobis aliquãdo argumentũ palinodiæ detur. Multa alia reſtabant eodẽ pertinẽtia: ſed me medios hæc actus intercinere memini. Et hactenus Hercules & Liber pater, ut eſt in prouerbio: ulterius etiam fortaſſe libertati Franciæ aqua fluere non uideretur. Proinde uelut animo iam recreato & inſtaurato regeſta indignitate, ipſe reuertar ad uiam inſtitutam, quæ adhuc magna reſtat.

Significat conuigiũ regium.

De Iudæorum opulentia.

Romanarũ Perſicarumq; opum cõmentationem excipiet Iudæorũ mẽtio, quorũ Reges Dauid & Solomon immanes diuitias poſſediſſe leguntur: quas eo magis leuiter excutiẽdas eſſe duxi, ne præuaricationis arguerer, quàm quòd explicandi de ijs aliquid & ſtatuendi fiduciam cõceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quæ (ut uulgi eſt opinio) ſola ſacrorum ſcriptorum auctoritate ſubnixæ eſſe credũtur. Iamprimum igitur prioris Paralip. capi. ſecundo & uiceſimo Dauid ita loquens ad Solomonem inducitur: Confortare, & uiriliter age: ne timeas, neq; paueas: ecce ego in paupertatula mea præparaui

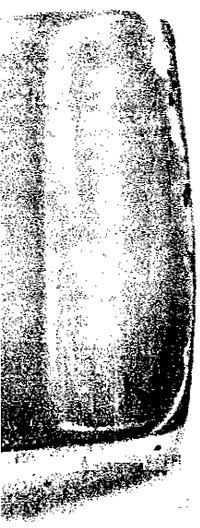
parauit impensas domus domini, auri talenta centum millia & argenti mille millia talentûm. Et secundi Regum. VIII. *Et percussit Dauid Adadezer Aegem Soba, quãdo profectus est ut dominaretur super flumen Euphratem. Venit quoq; Syria Damasci ut præsidiũ ferret Adadezer. Et percussit Dauid de Syria* XXII *millia Syrorũ. facta est Syria Dauid seruiẽs sub tributo, & tulit Dauid arma aurea quæ habebãt serui Adadezer, & detulit ea in Hierusalẽ. Libro autẽ tertio Regũ cap.* X. *Nõ erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Solomonis, quia classis Regis per mare cum classe Hirã semel per tres annos ibat in Tharseis, deferens inde aurum & argentum. Et paulò inferius, Fecitq; ut tanta esset abundantia auri & argenti in Hierusalem, quãta & lapidũ. Hac hyberbole immensa auri argentiq; uis fuisse significatur in thesauris Solomonis. Vidimus suprà summas Persarum opes centũ & octoginta millia talentûm fuisse post Darium uictum, quibus oportet septem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiens secum in tumultu rapuit, ut auctor est Arrianus, & ijs rursus coniectura addere sumptum eius belli. Historia autem Regum dicit Dauid habuisse argenti mille millia talentûm, id est decies centena millia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia talentûm argenti ualent. Ita fit ut decies maiores fuerint Dauid opes, quàm Darij. Existimo autem & Persicum talentum & Hebraicum idem cum Babylonio fuisse talento: qua ratione, summa, sexta parte augetur. Quare fidem res illa habitura non uidetur hominũ quidem sensu, etiam si auctoritati sacrosanctæ id creditur. Quanquam etiam magis illud hyberbolicũ uidetur quod Ctesias de Sardanapalo scripsit, qui*

ducentis circiter annis Solomonis ætatẽ ſecutus, morte ſua regnũ Aſſyriorũ finiuit. Ait enim cum regẽ ab Arbace Medo obſeſſum, fractis iam aduerſa pugna uiribus, & uictoriæ ſpe abſciſſa, pyrã in regia ſtruxiſſe altitudine pedum quadringẽtorũ, in qua cubilia cẽtum & quinquaginta poſuit aurea, totidẽq; ex auro mẽſas. In medio autẽ pyræ contabulationẽ extruxit pedũ quoquouerſus cẽtenûm: in quo lecticas cõſternẽdas cum curauiſſet, ſuperiorẽ contabulationis partẽ trabali materia contexit, & latera crebris ualidisq; tignis cinxit, ita ut exitus nõ pateret. Quo facto ipſe & uxor & pallacæ uarijs in lecticis iacuerũt in eo ædificio concluſi. In quod etiã ipſum auri cẽties centena millia, argẽti uerò decies tantundem congeſsit, id eſt millies cẽtena millia talentûm, quod ipſe myriadẽ appellat, id eſt decies millena in ſeſe multiplicata, ut antea dictũ eſt: cum præter eam ſummã liberis, quos ad Nini Regẽ belli initio miſerat, auri talẽta numero tria millia dediſſet. Super his operibus cũ inſtrumẽto regio multiplici, ac copioſa uarietate diſtincto, quũ ipſe ita cũ uxore & pellicibus eius recubuiſſet, pyrã illi ædificio circundatã accẽdi per eunuchos, id eſt amicorũ iuratiſsimos iuſsit. Eos enim ſolos cõſcios cõſiliorũ extremorũ fecerat. Quo facto ipſe cũ illis opibus diebus quindecim cõflagrauit, ſtupẽtibus alijs præter conſcios. Fumus enim in ſublime cõuolutus, ingẽtis cuiusdam ſacrificij opinionem faciebat, apud eos quidẽ qui extra regiam erant. ἐπεξήγασε δὲ τὸ οἴκημα λοκοῖς μεγάλαις τε καὶ παχείαις, ἔπειτα ἐγκύκλῳ πριέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχέα, ὥςε μὴ εἶναι ἔξοδον. ἐνταῦθα πριέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας τα-

λάντων, καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ ςολὰς παντοδα-

πάς

Sardanapali pyra & opes.

Sardanapali exitus.

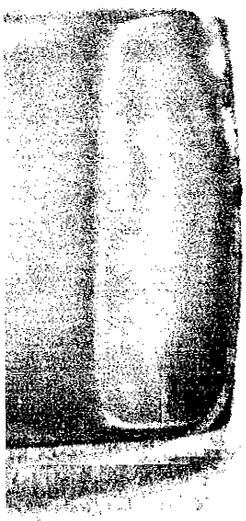
πάς. ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευε τῷ πυρὰ καὶ ἑκαίετο πεντεκαίδεκα ἡμέρας. οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνόν, καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίας ἀτελεῖν, ταῦτα δὲ μόνοι ἤδεσαν οἱ ἐπιχώριοι. Redeamus ad Dauidẽ. Ioſepus libr. VII. Antiquitatũ de eo loquẽs ita inquit: Reliquit autẽ Dauid diuitias tãtas quãtas nemo alius Regũ nec Hebræorum, nec aliarũ gentiũ, κατέλιπε δὲ πλῆθος ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεύς οὔτε ἑβραίων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν. Ingẽtes aũt pecunias in ſepulchro eius cõditas fuiſſe dicit, & in Regũ loculis, qui magna arte cõditi ita erãt, ut non facilè inueniri poſſent. Euſeb. lib. IX. de præparatione euãgelica auctor eſt Eupolemum ita ſcriptum reliquiſſe, Dauid Regem Syros & Phœnices uſq; ad Euphratẽ domuiſſe: Idumæos etiam & Ammonitas, Ituræos, Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronemq; Tyri ac Phœniciæ Regem, bello ſubactos tributa Iudæis pependiſſe: Dauidq; petenti diuinitus locum fuiſſe demonſtratum quo loco ædificaturus eſſet tẽplum. Sed cũ ſanguine hoſtiũ & multis cædibus per bella uaria impiatus, hoc facere nõ potuiſſet, quãmaximum potuit apparatũ feciſſe. Itaq; cõparaſſe eũ æris, argenti, auri talenta non pauca, lapides etiã & ligna cupreſſi & cedri: nauesq; eum coègiſſe Melanis Arabiæ ciuitate, miſiſſeq; in inſulam Vrphen in Rubro mari ſitam metallis auri ſcatentem: unde in Iudæam innumerabilia penè auri pondo delata fuiſſe. Dauid autem morientem regnum Solomoni filio tradidiſſe. Qui cùm templum ædificaturus eſſet, deo ita uolente, literas ad Vaphren Aegypti Regem ſcripſiſſe hoc exemplo: Rex Solomon Vaphri Aegypti Regi amico paterno ſalutem. Scito me à deo magno Dauid patris mei regnum acceꝑiſſe. Cumq; mihi pater mandauerit templum deo con-

Dauid ditiſſimus Regũ omnium fuiſſe uidetur.

Epiſtola Solomonis ad Vaphren Aegypti Regem.

dere, cœli & terræ cõditori: ut etiam ad te scriberẽ, addidit. Peto igitur abs te, ut artifices atq; fabros ad ædificandũ templũ dei mittere uelis. Vaphren autẽ inter alia hoc rescripsisse: Ad ædificandũ templum dei fabros atq; ministros octoginta millia hominũ ad te destinaui. Dabis igitur operã, ut rectè atq; ordine uiuant, & rebus necessarijs non careant, temploq; dei cõdito incolumes ad nos redeant. Itidem cũ Solomon ad Suronem Tyri Regem scripsisset, simile tulit responsum, & eundẽ numerũ operariorum impetrauit. Et præterea architectũ Tyriũ matre Iudæa natũ, uirum in architectura summũ. Congruit hoc cũ eo quod dicitur 3. Regum capite. 5. ubi Rex Tyrius nõ Suron sed Hiram appellatur. Ioseph⁹ lib. 8. Antiquitatum epistolã Regis Hiram (quẽ Iromum à Tyrijs uocitatum esse dicit) & epistolam Solomonis ad eum, ad suam ætatẽ asseruatas esse affirmat, non modò apud Iudæos, sed etiã apud Tyrios. Libro autẽ primo contra Apionẽ grammaticũ, Sunt, inquit, apud Tyrios annorum multorũ acta, quæ publica cura diligẽter asseruantur, in quibus inter cætera hoc quoq; perscriptũ est, quòd Hierosolymis tẽplum à Solomone exædificatũ est annis centum & quadraginta prius quàm Tyrij Carthaginem coloniam ædificarunt. Apparatus etiam cõstruendi tẽpli in ea acta relatus est. Iromus enim Tyriorũ Rex amicus erat Regis nostri Solomonis, ἀνεγράφη ὃ παρ' ἐκείνοις ἡ τοῦ ναοῦ κατασκευὴ τοῦ παρ' ἡμῖν, εἴρωμος γὰρ ὁ τῶν Τυρίων βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ βασιλέως ἡμῶν σολομῶντος. Pergit Eupolemus, & rursum ita inquit, Totũ autem aurum quod in templo, columnis & uasis templi fuit consumptum, quadragies sexies centena millia fuisse: argenti uerò ad clauos & alia instrumenta, mille ducenta

Vaphris responsio.

Iromus Rex Tyri.

trigin

triginta duo talenta: æris uerò in cõlumnis, fornicibus ac cæteris, talẽta decem & octo millia: remisisseq; omnes in regiones suas Phœnices simul & Aegyptios. decẽ auri talenta singulis data. Talentum autem dico (inquit) quod siclum appellãt. Et Aegyptiorũ quidem Regi oleum & mel magna quantitate misisse: Suroni autẽ columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Hæc interpretatio potest rem facere credibilem. Sed quod dicitur quadragiessexies centena millia nõ adiecto siclorum uel talẽtûm, nescio an librariorũ sit uitiũ. Græcũ enim exemplar non uidi. Siclus (inquit Hieronymus Ezechielis III.) stater est, hoc est drachmæ quatuor. Exod. XXX. cap. ita legitur, Siclus uiginti obolos habet, media pars sicli offeretur domino. Quod declarãs Iosepus libr. III. Antiquitatũ, Siclus (inquit) Hebræorũ nomisma quatuor drachmas Atticas habet. Hac ratione si singulis operarijs, qui centum & sexaginta millia erant, deni sicli dati sunt, hoc est quadragenæ drachmæ, fiunt quater & sexagies centena millia drachmarum. Ex quibus quatuor & sexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiso. Fiũt hæc mille sexaginta sex talenta, & quadraginta auri põdo, quæ æstimatione nostra (in singulas enim libras centenos & duodenos aureos solatos & semissem numeramus) bis & septuagies cẽtena millia solatorum ualent: cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretũ. Quæ summa si in opificum mercedem impensa est præter sumptus cibariorũ, quò euasuram æstimationem operis cũ instrumento sacrificali & ornamentis templi putamus? Nempe ad infinitum uisum iri necesse est, si quis apud Iosepum uasa templi legerit. Quòd si ita ponamus summã superiorẽ, ut quadragiessexies cẽtena millia

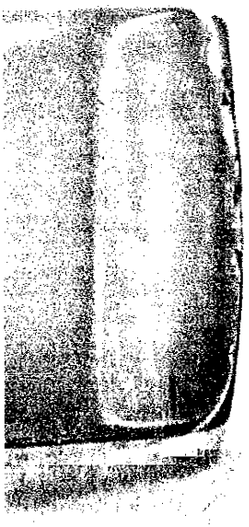
Talentum pro siclo.

Siclus.

Templum Solomonis incredibili sumptu extructum instructumq;.

dere, cœli & terræ cõditori: ut etiam ad te scriberẽ, addidit. Peto igitur abs te, ut artifices atq; fabros ad ædificandũ templũ dei mittere uelis. Vaphren autẽ inter alia hoc rescripsisse: Ad ædificandũ templum dei fabros atq; ministros octoginta millia hominũ ad te destinaui. Dabis igitur operã, ut rectè atq; ordine uiuant, & rebus necessarijs non careant, temploq; dei cõdito incolumes ad nos redeant. Itidem cũ Solomon ad Suronem Tyri Regem scripsisset, simile tulit responsum, & eundẽ numerũ operariorum impetrauit. Et præterea architectũ Tyriũ matre Iudæa natũ, uirum in architectura summũ. Congruit hoc cũ eo quod dicitur 3. Regum capite. 5. ubi Rex Tyrius nõ Suron sed Hiram appellatur. Iosepus lib. 8. Antiquitatum epistolã Regis Hiram (quẽ Iromum à Tyrijs uocitatum esse dicit) & epistolam Solomonis ad eum, ad suam ætatẽ asseruatas esse affirmat, non modò apud Iudæos, sed etiã apud Tyrios. Libro autẽ primo contra Apionẽ grammaticũ, Sunt, inquit, apud Tyrios annorum multorũ acta, quæ publica cura diligẽter asseruantur, in quibus inter cætera hoc quoq; perscriptũ est, quòd Hierosolymis tẽplum à Solomone exædificatũ est annis centum & quadraginta prius quàm Tyrij Carthaginem coloniam ædificarunt. Apparatus etiam cõstruendi tẽpli in ea acta relatus est. Iromus enim Tyriorũ Rex amicus erat Regis nostri Solomonis, ἀνεγράφη δὲ παρ' ἐκείνοις ἡ τοῦ ναοῦ κατασκευὴ τοῦ παρ' ἡμῖν, εἵρωμος γὰρ ὁ τῶν Τυρίων βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ βασιλέως ἡμῶν σολομῶντος. Pergit Eupolemus, & rursum ita inquit, Totũ autem aurum quod in templo, columnis & uasis templi fuit consumptum, quadragies sexies centena millia fuisse: argenti uerò ad clauos & alia instrumenta, mille ducenta

Vaphris responsio.

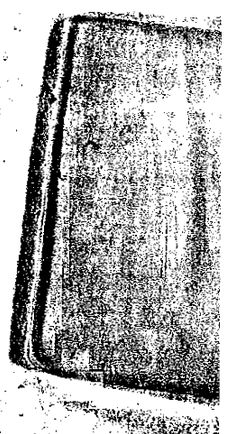
Iromus Rex Tyri.

trigin

triginta duo talenta: æris uerò in cõlumnis, fornicibus ac cæteris, talẽta decem & octo millia: remisisseq; omnes in regiones suas Phœnices simul & Aegyptios. decẽ auri talenta singulis data. Talentum autem dico (inquit) quod siclum appellãt. Et Aegyptiorũ quidem Regi oleum & mel magna quantitate misisse: Suroni autẽ columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Hæc interpretatio potest rem facere credibilem. Sed quod dicitur quadragiessexies centena millia nõ adiecto siclorum uel talẽtũm, nescio an librariorũ sit uitiũ. Græcũ enim exemplar non uidi. Siclus (inquit Hieronymus Ezechielis III.) stater est, hoc est drachmæ quatuor. Exod. XXX. cap. ita legitur, Siclus uiginti obolos habet, media pars sicli offeretur domino. Quod declarãs Iosepus libr. II. Antiquitatũ, Siclus (inquit) Hebræorũ nomisma quatuor drachmas Atticas habet. Hac ratione si singulis operarijs, qui centum & sexaginta millia erant, deni sicli dati sunt, hoc est quadragenæ drachmæ, fiunt quater & sexagies centena millia drachmarum. Ex quibus quatuor & sexaginta millia pondo fiunt, eo numero per centenarium diuiso. Fiũt hæc mille sexaginta sex talenta, & quadraginta auri põdo, quæ æstimatione nostra (in singulas enim libras centenos & duodenos aureos solatos & semissem numeramus) bis & septuagies cẽtena millia solatorum ualent: cum fuerit illud aurum nullo alio metallo concretũ. Quæ summa si in opificum mercedem impensa est præter sumptus cibariorũ, quò euasuram æstimationem operis cũ instrumento sacrificali & ornamentis templi putamus? Nempe ad infinitum uisum iri necesse est, si quis apud Iosepum uasa templi legerit. Quòd si ita ponamus summã superiorẽ, ut quadragiessexies cẽtena millia

Talentum pro siclo.

Siclus.

Templum Solomonis incredibili sumptu extructum instructumq;.

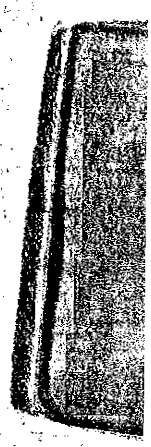
ſiclorũ fuerint in templo conſumpta, hæc ſumma iã paulo minus quadruplicato creſcet. Sedecies enim centena millia ſiclorũ operarijs data ſunt, quæ ſexaginta quatuor millia pondo efficiũt. Quæ ſi ternario multiplicentur, fiunt duodequinquagies cẽtena millia ſiclorũ, quæ in ornatum & ſupellectilẽ cedunt: cum Eupolemus ſcripſerit ſex & quadraginta millia ſiclorũ auri in templi inſtrumentũ ornamentumq; abſumpta fuiſſe, quibus nos ducenta millia addidimus, ut ſumma quadruplicato creſceret. Quòd ſi uniuerſam ſummã exactè collegeris, bis & ſexagies centena millia ſiclorum in duobus ijs capitibus inuenies: quæ ducẽties quadragieſocties cẽtena millia drachmarũ ualent. Hæc ſi cẽtenario partiamur, ducẽta quadragintaocto millia põdo auri in ſumma efficiũtur, Quæ, ut in ſingula põdo aureos cẽtenos ſtatuamus, ducẽties quadragies octies cẽtena millia aureorũ ualent. Sed quoniã aurũ fuit obryzũ, ut diximus, ſi in ſingula pondo rurſus duodenos aureos et ſemiſſẽ addamus, fiẽt in ſumma ducẽties ſeptuagies nouies cẽtena ſolatorũ millia. Quibus addere oportet mille ac ducẽtorũ talẽtûm argẽti æſtimationẽ. Fortaſſe expeditior erit calculus hoc modo: Ducẽta quadragintaocto millia põdo auri, quatuor millia centũ & triginta tria talenta efficiũt, & uiginti auri põdo, quæ duodecies totidẽ argẽti talenta ualent, id eſt undequinquaginta millia & ſexcẽta talẽta. Hæc ducẽties nonagieſſepties centenis & LX millibus aureorum coronatorũ ualent. Et hæc ſumma ſuperiori cõueniet, ſi ad ſolatorum millia reducatur. Addit Eupolemus mille aurea ſcuta à Solomõe fuiſſe facta. In. III. autem Regũ cap. X. ita legitur: Fecit quoq; Rex Solomon ducenta ſcuta de auro puriſſimo. ſexcẽtos auri ſiclos dedit in laminã ſcuti unius, & trecẽtas peltas

ex auro

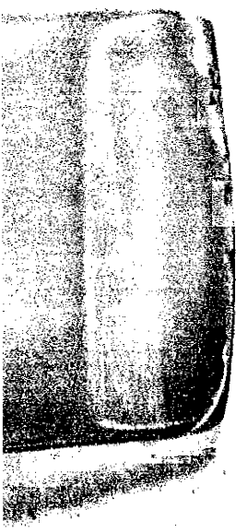
ex auro probato, trecentæq; minæ auri unã peltam ueſtiebãt: poſuitq; eas Rex in domo ſaltus Libani. Per hoc intelligimus in ornatũ tẽpli ſcuta aurea nõ ceßiſſe, & accedere ad quãtitatẽ auri ab Eupolemo poſitã. Peltã autẽ ſcutũ eſſe breue nemo eſt qui ignoret, Virgilio dicẽte, **Pelta.**

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Aut hic locus igitur mẽdosè legitur, aut Ioſepus & Hieronymus nõ recte ſiclũ interpretati ſunt. Deinde trecentæ minæ Atticæ paulo plus ducentis uigintiquinq; libris noſtris zygoſtaticis ualẽt. tantũ autẽ pondus uix gigas ſiniſtra manu uerſaret. Plinius inter miracula roboris refert Fuſiũ Saluiũ duo pondera cẽtenaria pedibus, totidẽ manibus, & ducenaria duobus humeris contra ſcalas tuliſſe. At libra noſtra quadrãte maior eſt Romana. Hodie iuſtum pondus baiularium centum & ſexaginta pondo eſſe dicunt. Poſtremò nec ſcuta nec peltæ ſolido auro conſtabant, ſed intus ligno, quod laminæ aureæ conueſtiebant. apud Ioſepum libr. octauo, non trecentæ minæ ſed tres leguntur. Editio etiam græca ſic habet, τρεῖς μναῖ χρυσίου ἐπῆσαν ἑκάστῃ τῇ ὅπλῳ τῇ ἐν. *tres minæ auri inerant ſingulis ſcutis. Capite autem modò dicto tertij Regum ita legitur, Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus centũ quinquaginta. Atq; in hunc modũ cuncti Reges Syriæ equos uenundabãt. cẽtenos quinquagenos ſiclos in ſingulos equos preciũ ſtatuit, ſeu ſexcenas drachmas, id eſt nũmo noſtro ſexagenos aureos coronatos. quo fit ut quadrigæ, id eſt quaterni equi iugales, quatuor & uiginti libris cõſtiterint, quæ ducẽtis et quadraginta coronatis æſtimari poſſunt. Ex precio hodierno intelligimus, pbabile id preciũ fuiſſe, ut negotiatores Solomonis equos in Aegypto & in Syria*

in Syria ſexagenis coronatis emerint. Sæpe enim (ut teſtatus ſum) per anticipationẽ loquor, quaſi iam tũc aurei noſtri fuerint, ut expeditius defungar eo quod inſtitui. Græca lectio non cõuenit, in qua legitur, ἅρμα ἀνθ' ἑκατὸν ἀργυρίου, καὶ ἵππος ἀντὶ πεντήκοντα ἀργυρίου. Currus centũ argenti, & equus quinquaginta argẽti. qui modus loquendi antiquus fuiſſe uidetur. Liuius libro primo, Ita pedeſtri exercitu ornato, diſtributoq;, equitũ ex primoribus ciuitatis duodecim ſcripſit cẽturias, ad equos emendos dena millia æris ex publico data, et quibus equos alerent uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Hoc dictum ita accipio, ac ſi centenos illic coronatos dixiſſet, & hic uicenos. Exiſtimo autẽ unumquẽq; equitẽ binos equos habuiſſe. Dixit enim Liuius ad equos emẽdos dena millia, quibus uerbis ſignificat unũquenq; equitẽ equos habuiſſe, non equũ tantummodo. Ita precium equi quinquaginta aurei coronati fuerũt priſcõ illo ſeculo, & ſumptus annuus decẽ aureis æſtimatus. Syriam autẽ equis abũdaſſe ex Strabone intelligimus libro decimoſexto. Tradit enim Pellã urbẽ Syriæ fuiſſe à ſucceſſoribus Alexãdri appellatã de nomine Pellæ, quæ patria fuit Alexandri. poſtea autẽ Apamia dicta eſt. Iuxta eã locũ eſſe campeſtrẽ quẽ Orõtes fluuius cum lacu quodam cherroneſum efficit. Ibi locũ fuiſſe recẽſendo exercitui, & Hippotrophiũ pulcherrimũ, hoc eſt locũ equitio alendo deſtinatũ. In eo fuiſſe equas regias numero ſupra xxx millia, admiſſarios autẽ equos trecentos, ibidem & equiſones fuiſſe, ſeu domitores equorũ, & laniſtas, et bellici ludi magiſtros, et quicũq; ad arma tyrones inſtituũt, ſtipendia merentes. quod mihi memorabile uiſum eſt. ἐνταῦθα ἦ (inquit Strabo) καὶ τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικόν, καὶ τὸ

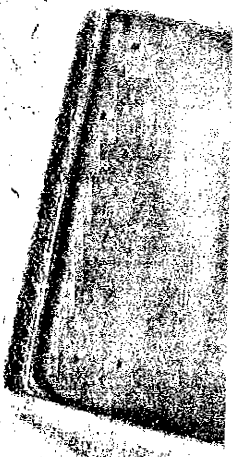
Hippotrophiũ memorabile.

καὶ τὸ ἱπποδρόμιον, θήλειαι μὲν ἵπποι βασιλικαὶ πλέισ τ τεισμυρίων. ὀχεῖα ἢ τέτων. τ. ἐνταῦθα ἢ καὶ πωλοδάμναι καὶ ὁπλομάχοι, ἡ ὅσοι παιδόνται ἐμισθοδοτοῦντο. Enimuero talenti significationẽ non unã fuisse apud Hebræos puto, quomodo & apud alias gẽtes nõnullas. Pollux lib. IX. Siculũ talentũ duplex fuisse tradidit, uetus, et nouũ: uetus quatuor & uiginti nũmos significasse, nouũ duodecim. apud Suidã nõ nũmos uigintiquatuor ualuisse dicitur, sed mnas, quod corruptũ esse puto ex Polluce qui ait, Δυώατη ἢ ὁ νῦμμος τρία ἡμιωβόλια. Valet autem nũmus sesquiobolũ. Licet apud Pollucẽ ὁμόλια pro ἡμιωβόλια legatur. Quod sic cõiectura assequor, nummus sestertius quartã partẽ drachmæ ualet: drachma autẽ sex obolos. quare tria hemiobolia, id est sesquiobolũ nummus sestertius ualuit. Talentũ igitur apud Siculos uetus quidem senas drachmas ualuit, nouũ autẽ ternas. Propterea Pollux, τὸ μέντοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε. Siculũ (inquit) talentũ minimũ quid ualebat. Eodẽ pertinet quod idẽ alibi eodẽ libro dicit, ἐδυώατο ἢ τ χρυσίε τὸ τάλαντον ζεῆς χρυσᾶς ἀττικάς. τὸ ἢ τ ἀργυρίε, ἑξήκοντα μνᾶς ἀττικάς. Valebat autem auri talentum tres aureos Atticos, argenti uerò sexagiuta minas Atticas. Homerus Iliados libr. XXIII. describens agona funebrem quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit, talentum pro summa non magna posuit. Primũ enim præmium curuli certamini proposuit fœminam captiuam cum tripode, secundum, equam prægnantem mula: tertio autẽ loco uincenti, lebetem: quarto, duo auri talenta: ultimo, phialam æream lebetis uicem præbentem:

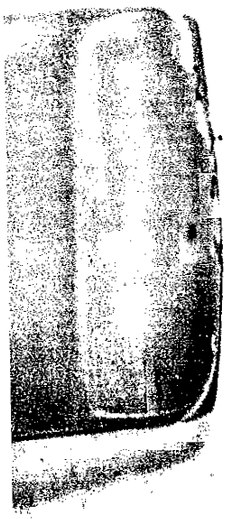
Τῷ ἢ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.
Bina talenta dein quarto pronuntiat auri.

Talentum unũ tantum apud Hebræos.

Auri & argẽti nõ æqualia fuerunt talenta.

Ex his

Homeri ætas.

Ex his præmijs, cum quibus duo auri talẽta exæquat, apparet talentũ paruum quippiã fuisse. Eo in loco enarratores talentũ antiquũ non simile recentiori fuisse tradũt. Aiunt enim uetus talentum secundũ Polemarchũ auctorem quatuor librarũ fuisse, secundũ Theophrastum quatuordecim, secundum Timæũ quatuor & uiginti. Aristotelem autem indefinitũ talenti pondus posuisse: cæterùm paruam fuisse summam apud Homerum oportuisse, cum quarto loco assignauerit, et minus equa et lebete fecerit. Sunt qui dicãt talentum auri apud Græcos paruũ, fuisse, auctore Diphilo, quod conuenit cum eo quod ex Polluce diximus. Huiusmodi autẽ talenta intelligi prioris Paralipomenon XXII. existimo, Auri talenta centũ millia, argenti mille millia talentorum: æris uerò & ferri non est põdus. uincitur enim numerus magnitudine. Dauid autẽ circa finem regni Assyriorũ regnauit: cui tempori proximum fuisse Homerũ nonnulli tradiderunt, ut auctor est Eusebius. Ex quo coniectura capi potest de talẽto Homerico & Dauidico. huic opinioni auctoritatẽ præbere potest Iosepus libro septimo Antiquitatũ, apud quẽ Dauid ita loquens inducitur ad primores tribuũ, Fratres, nosse uos uolo, quòd cũ templũ domini ædificare statuissem, auri argentiq; magnã uim præparaui ad talenta centũ millia. Centũ millia dixit, non mille millia, ut prioris Paralipomenon capite secundo & uicesimo. nec centũ millia talentum auri, sed auri & argenti centum millia talentûm. Rursus cũ dicitur tertij Regum. x. de regina Saba, Dedit ergo Regi centũ uiginti talẽta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas. Et rursus, Erat autẽ pondus auri quod offerebatur Solomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri: excepto eo

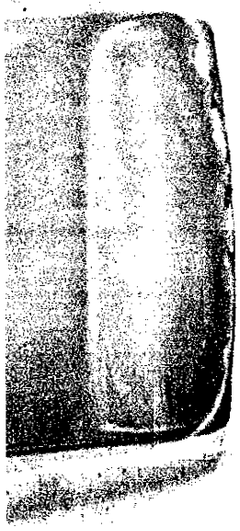
quod

quod offerebant uiri qui super uectigalia erant, & negotiatores, uniuersiq; scuta uendẽtes, & omnes Reges Arabiæ, ducesq; terræ. Et capite superiore, Misitq; Hirã in classe illa seruos suos uiros nauticos & naros maris cum seruis Solomonis, qui cũ uenissent in Ophir sumptũ inde aurum quadringentorũ uiginti talentorũ detulerunt ad Regem Solomonẽ. In omnibus his locis ego talentum magnum intelligo, quomodo etiã cum de ære & ferro loquitur historia. Primi autem Paralipomenon uicesimonono ita inducitur Dauid pro concione loquens inter primores tribuum, De peculio meo & aurum & argẽtum do in templum dei mei, exceptis ijs quæ præparaui in ædem sanctam, tria millia talenta auri de auro Ophir, & septẽ millia talentorũ argenti probatissimi ad deaurandos parietes templi: & ubicunq; opus est aurum, de auro: & ubicunq; opus est argentum, de argento. Et inferius, Polliciti sunt itaq; principes familiarum & proceres tribuũ Israhel, Tribuni quoq; & Centuriones, dederuntq; in opera domus domini auri talẽta quinq; millia, & solidos decem millia, argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia, ferri quoq; centum millia talentorũ. De hoc loquens Iosepus ita inquit, Sed & tunc oblationis primitias faciens, alia tria millia talentûm auri purissimi se præbiturũ esse pronũtiauit ad adytũ & currum dei faciendũ. Cumq; tacuisset Dauid, à principibus & sacerdotibus atq; leuitis certatim offerentibus collata sunt auri quidem talenta quinque millia, & stateres decem, argenti uerò talenta decem millia, ferri talenta millia multa. Hic etiam magna talenta intelligo. Sed adnotandum quòd quos historia sacra solidos, Iosepus stateres dixit. Stater apud Græcos aureum nummum significat,

Solidus. Stater.

cat, quo nomine & Persæ & Macedones utebantur: unde Philippei stateres & Darici & Alexandrei dicti. Stater etiã pondus est drachmarũ quatuor, ut antè diximus, quod Hebræi siclũ dicebant. stateres igitur hic pro aureis nummis, id est siclis, intelligo. Sed de statere & solido inferius loquemur, si memoria non exciderit. Sũma disputationis nostræ hæc est, æstimationẽ opulentiæ Hebraicæ fieri non posse ob talenti uarietatẽ, cum nec ipse Iosepus extricare hãc ambiguitatẽ potuerit. Nunc enim pro pondere, nunc pro numero, nũc pro nummo ponitur: ut apud Eupolemũ in loco supradicto: quanquã & Græci eadem penè de uarietate significatuum talenti tradiderunt. Quantum tamen cõiectura haud ariolatrice consequi possumus, quod Eupolemus dixit quadragies sexies centena millia in templum & eius instrumentum absumpta fuisse, de siclis, id est stateribus intelligendum. Cuius summæ æstimatio à nobis posita est exactè, ut arbitror, nisi error calculi inciderit. Itidemq; censendum dixerim de talentis illis Sardanapali, ut fidem historiæ obiter arrogemus. In qua hoc mihi animaduertẽdum summopere uisum est, ad eorum quæ diximus confirmationem, quod Ctesias ita scripsit, ut diceret, ἐνταῦθα πόριεθηκε μὲν χρυσίκ μυριάδας χιλίας, Illic circũdedit auri myriadas mille: non adiecto talentûm, ut in argẽto fecit, itidem scilicet ut Eupolemus in loco superius citato. Quæ duo exempla indicãt antiquum loquendi morem, qualis est etiã hodie apud nos, cũ dicimus mille millia auri. Vt enim hac locutione mille millia aureûm intelligimus, sic illi mille millia siclorũ auri significabant, uidelicet ꝙ sicli põdere apud eos nũmus aureus ꝑcuteretur, ut apud Athenienses & Macedones stateris, id est quaternarum drachmarũ.

Talenti significatio.

Mille millia auri.

Quo

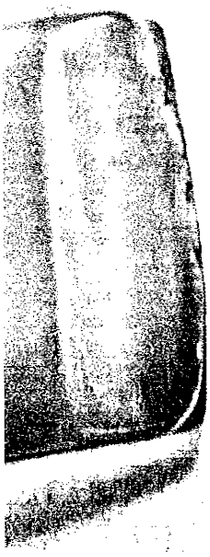
Quo factum est ut stater pro aureo acciperetur, ut etiã apud Persas. Huius opinionis argumentum ducitur ex uerbis quæ sequuntur, Argẽti (inquit) ad clauos & alia instrumenta mille ducenta triginta duo talenta, æris uerò decem & octo millia. sic singulis opificibus dena talenta data, id est deni sicli, ut ipse inquit. Talentum ergo nummarium Hebræorum, tetradrachmum erat: Atheniensium uerò duodenarium erat, id est ternorum staterum. Sic apud nos interdum libra nummaria est uiginti solidorum. Sic in uoluminibus iuris non ubique auri argentiq; libra eodem modo exaudienda. Circa Iustiniani Augusti tempora libram auri staterem aureum fuisse existimo, non magni ponderis. in l. Quoniam iudices. sub titulo de appel. Si quis (inquit idem Augustus) magistratus appellationem suscipere recusauerit, triginta põdo auri cogatur largitionibus nostris inferre, triginta alia eius officio itidem soluturo. Et sub titulo de fundis patrimonialibus libro undecimo eiusdem Codicis Theodosij lex ita inquit, Huius legis temeratores, quinquaginta librarum auri pœna coërcẽtes: tam uidelicet petitorem, quàm officium quod petitionem concedit admitti. Officium eius magistratus τὸν τάξιν uocat, hoc est apparitores, scribas, & quoscũq; ministros publicos. Hic stater autem nunc pondo, nunc libra dicitur, ut in lege Ordinem, sub titulo de Consulibus libro duodecimo: & in lege Omnes, de metatis, cẽtum librarum auri mulcta. At libro primo de modo mulctarũ ita legitur, Illustres uiros præfectos prætorio, cùm peccatum grauissimum erit, usque ad quinquaginta librarum auri mulctam peruenire sinimus. At eodem sub titulo Arcadius & Honorius ita sanciunt, Eos qui ordinario iure prouincias moderantur,

Talentũ nummarium.

Libra auri argentique in libris iuris.

Stater.

ultra duarum unciarum auri mulctam condemnare non patimur: Proconsularem uerò potestatem, si mulctandi necessitas imminebit, senarum unciarum auri summa cohibebit. Hic dubites fortasse utro modo libras auri quinquaginta intelligere debeamus. Similiter libra argẽti, uel nomisma fuit, uel paucarum drachmarũ æstimatio, in l. Ab executione, quorũ appel. non recipiuntur. Sciant autem, inquit, prouocatores, si eos perperam intentionẽ cognitoris suspendisse claruerit, quinquaginta librarũ argenti animaduersione mulctandos. Et itidem in l. sequenti, rursus in lege unica de grege dominico, libro decimo. libra auri pro duodecim uncijs accipitur, & in capite præuaricationis, sub titulo de præuaricatoribus in Pandectis. Ponderale uerò & librale Hebræorum talentum, Babylonium fuisse puto, uel potius Aegyptium, qualia erant auri talenta quæ ex Ophir insula afferebantur, quam Vrphen Eupolemus Græcus auctor appellat.

Tharseis insula.

Tharseis sunt apud Græcos qui Indicam gentem fuisse putent. Alij Carthaginem sic appellatam ab Esaia putãt: quod de urbe ipsa à Didone ædificata intelligi non potest, cùm Ioseph dicat post Solomonem centum & quadraginta annis conditam esse à Tyrijs Carthaginem.

Regina Saba.

Saba autem regio fuit Aethiopiæ. Regina autem quæ ad Solomonem uenit, & Aegypt[illegible] & Aethiopiæ imperauit, ut Ioseph tradidit. Sabæi populi sunt Arabiæ felicis. Sunt & oppidani Sabæi, à Sabis oppido magno dicti, ut auctores sunt Strabo, & Stephanus de urbibus. Est præterea Saba portus in Aethiopia. Strabo libro 16. ἐπὶ λιμὴν σαβὰ καὶ κυνήγιον ἐλεφάντων ὁμώνυμον αὐτῶν. εἶτ' ἐν βάθει τέτων χώρα τηνεσὶς λέγεται. ἔχουσι δ' αὐτὴν οἱ παρὰ ψαμμιτίχῳ φυγάδες αἰγυπτίων, βασιλεύονται δὲ ὑπὲρ

μὲ ὑπὲρ γυναικὸς, ὑφ' ἣν ἔτι καὶ ἡ μερόη πλησίον τ τόπων τούτων ἐν τῷ νείλῳ ὄσα νῆσος. Postea portus Saba, et natio elephantorũ, locus à re ipsa appellatus. Post hæc regio interior, quæ Tenesis dicitur, quã obtinẽt exules, qui quondã à Psammitticho Rege Aegypti aufugerunt, imperio parent fœminæ, quæ regina est Meroës insulæ nõ lõge ab hinc sitæ in Nilo flumine, in cuius ditione alia est insula nõ longè ab ijs locis sita in eodẽ flumine, & ab exulibus habitata. Ex his uerbis planũ fit unde fuerit regina, quæ Solomonis fama excitata in Palæstinen uenit. Meroẽ insula est quã Nilus efficit, ut inquit Plinius, & urbs eodẽ nomine, quã Aethiopicã esse Stephanus dicit, et Strabo lib. XVII. regiã esse Aethiopiæ, ἔστι δὲ τὸ μέγιστον τ' αἰθιοπίας βασίλειον ἡ μερόη πόλις ὁμώνυμος τῇ νήσῳ Est autem maxima Aethiopiæ regia Meroë urbs eodẽ nomine quo insula. Locorũ autẽ uocabula quæ in literis sacris leguntur, apud historicos non agnosci in causa est, quòd scriptores Græci ab idiomate Hebraico uerba deflexerint, ut sermoni suo accõmodarent. Deinde Plinius libro VI. de nauigatione ab Alexandria in Indiam loquens, ita inquit, Quæ omnia gentiũ portuum ue aut oppidorũ nomina apud neminem priorũ inueniuntur, quo apparet mutari locorũ status. Ingentes uerò tunc opes in orbe fuisse argumẽto esse mihi uidetur aurei seculi appellatio sub Saturno. Saturnus autẽ in Italia ante Troianũ bellũ cẽtũ fermè annis regnauit, & Dauid in Iudæa post Troiam captã totidẽ propè annorũ spatio, ut colligimus ex chronicis Eusebij. Lactantius tamẽ lib. I. Belum qui ab Assyrijs colebatur, trecẽtis annis bellũ Troianũ præcessisse contendit, & ei æqualem fuisse Saturnũ. Cui congruit illud quod libro V. dicit post Saturni tempora

Meroẽ.

Vocabula locorum in literis sacris ex alijs scriptoribꝰ nõ agnoscuntur.

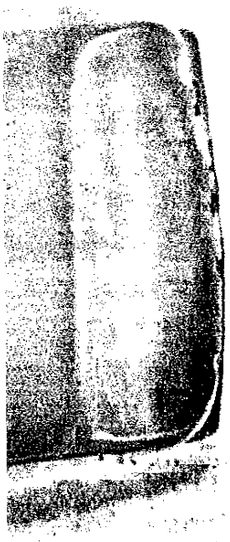
Aureũ seculũ

Belus.

cultum simulacrorum institutum, ideoq; tunc iustitiam ueram fuisse, cùm Deus uerus & unus coleretur. Porrò regnum Assyriorum antiquissimum omnium regnorum fuisse constat: cuius quadringentesimo & secundo anno Belucho Rege octauo regnante Moses populum Dominicum eduxit ex Aegypto. Auctor Eusebius libro decimo de præparatione Euãgelica. Libro autem nono, Alexandrum Polyhistora cognomine, id est multiscium dictum, in libro quem de Iudaica historia conscripsit, auctorem esse affirmat, temporibus Ioachim regis Hieremiam uaticinio functũ esse, & propter cultum Baal Iudæis cladem prædixisse, & quòd ad Tigrin & Euphratem ab Assyrijs capti, opera essent facturi: Quod cùm Nabuchodonosor Rex Babylonicorũ audiuisset, Stibare Medorum Rege in auxilium accersito, centum et octoginta peditum, equitum centum & uiginti millia, & decem millia curruũ duxisse in Iudæam. Samaritanas primùm omnes urbes, Galilæam Scythopolim & Galatidẽ euertisse, deinde Hierosolyma, Ioachimq; Iudæorum Regem uiuum cepisse, aurumq; argentum & æs, cæteraq; omnia quæ in templo erant ornamenta, arca excepta & tabulis, Babylonem abstulisse. Postea cùm Nabuchodonosor mœnia Babyloniæ ædificare cœpisset, morbo correptus diem obijt: cui filius succeßit qui propter morum nequitiam à sororis suæ uiro insidijs exceptus, altero anno regni sui sublatus est. Cui rursus cùm filius succeßisset nono mense ijsdem insidijs petitus Nabonidam successorem habuit, qui Babyloniæ muros secundum amnem latere ac bitumine extruxit: quem Cyrus aliquanto pòst Babylone capta cepit. Alpheum autẽ de Assyrijs & Nabuchodonosore hoc modo scripsisse dicit, Nabuchodono-

Regnum Assyriorum.

Alexander Polyhistor.

Nabuchodonosor.

sorem

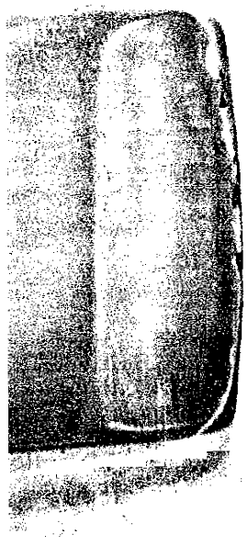
sorem Hercule robustiorem fuisse, uniuersamq; Libyam Asiamq; usq; ad Armenios subegisse. Quem Chaldæi dicunt cùm in regnũ rediisset, furore diuinitus captum magna uoce exclamasse, O Babylonij futuram uobis calamitatem prænuncio, quã nec Belus ipse, nec uis ulla deorũ auertet. Veniet Perses semiasinus, id est mulus, qui uobis afferet seruitutem. quibus dictis repente è medio excessit. Hæc est summa historiæ Alexãdreæ de Nabucodonosore, quam Eusebius pluribus uerbis refert. Quarti Reg. XXIIII. legimus Nabucodonosorem Babyloniorũ regem direptis Hierosolymis Regẽ ipsum Ioachim & familiam regiam cum thesauris & apparatu instrumentoq; templi aureo à Solomone cõparato & fabrefacto, secum in Babylonem abstulisse. Astipulatur & Iosephus in libro 10 Antiquitatum. Videamus nunc de Cyro, & audiamus præconiũ Talthybij summi Regis, id est Esaiæ uatis quo nullũ potest esse maius testimoniũ. Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehẽdi dexterã, ut subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum uertã, & aperiam corã eo ianuas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo: & dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorũ, ut scias quia ego dominus accinxi te, et nõ cognouisti me, et reliqua. Hoc Esaias cap. 45. Quòd autem de Babylone intellexerit, cap. 47. planũ facit. Sed tace, & intra in tenebras filia Chaldæorũ, quia nõ uocaberis ultrà filia regnorum: Iratus sum super populum meũ, contaminaui hæreditatẽ meã, & dedi eos in manu tua. Non posuisti eis misericordias: dixisti, In sempiternũ ero domina. & reliqua ad eũdem sensum effata à fatidico illo uiro & entheo, id est spiritu diuino perfuso. Herodotus lib. 1. expeditiones Cyri

Talthybius domini. Talthybius Agamẽnonis caduceator, à quo Talthybiadæ apud Herodotum eius posteri.

Cyri scribẽs, Nitocrin reginã aggerẽ circa Euphratem duxisse dicit, & crepidinẽ superstruxisse, timentẽ ne aliquãdo urbs à Medis caperetur, quos imperio Asiæ imminere intelligebat. Cyrus autẽ (inquit) contra filiũ eius nomine Labynitũ expeditionẽ suscepit, qui matri in regnũ Assyriorũ successerat, ὁ δὲ κῦρος ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς τὸν παῖδα ἐστρατεύετο, ἔχοντά τε τὸ πατρὸς τὸ ἑωυτοῦ τ' ὄνομα Λαβυνίτου, καὶ τῶν ἀρχείων ἀρχὸν. Hunc autẽ Cyrũ Herodotus regẽ magnũ appellat, à quo Reges Persarũ Megalos basileas, id est Reges magnos apellari se voluerũt, ut mirũ nõ sit magnũ eũ Regẽ esse factũ, cuius dominus dexterã recturũ se prædixerat. Verũ & Assyriæ & Mediæ regna in Persas esse victoria Cyri trãslata, nemo ignorare potest qui Herodotũ aut Iustini breuiariũ legerit. Hæc testimoniũ perhibent dicto Pliniano lib. 33. Equidẽ (inquit) miror populũ Romanũ victis gentibus in tributo semper argentũ imperasse, non aurũ, sicut Carthagini cũ Annibale victæ. Nec potest uideri penuria mundi id euenisse. nã Midas & Crœsus infinitum possederãt. Iã Cyrus deuicta Asia pondo xxxiiii millia inuenerat, præter uasa aurea, aurumq; factũ, & in eo folia, ac platanũ, uitemq;. Qua victoria argẽti quingenta millia talentorũ reportauit, & craterẽ Semiramidis, cuius pondus xv talẽta colligebat. Talentũ autẽ Aegyptium põdo octoginta capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Galauces & Esubopes, qui terrã uirginem nactus, plurimũ argẽti auriq; eruisse dicitur in Suauorũ gente, & alioquin uelleribus aureis inclyto regno, sed & illius aureæ cameræ & argẽteæ trabes narrãtur, & colũnæ atq; paraſtaticæ, uicto Sesostri Rege tã superbo, ut prodatur annis quibusque sorte Reges singulos è

Magni Reges Persarum.

Sesostris rex superbus.

subiect

ſubiectis iũgere ad currũ ſolitus, ſicq; triũphare. His uerbis apparet Cyrum maiores multo opes reliquiſſe, q̃ quæ legãtur inuẽtæ ab Alexandro. Nec mirũ, cum & Lydiorum opes et Iudæorũ habuerit, quas Chaldæi è tẽplo abſtulerãt. Quod de Nabucodonoſore diximus, ex Alexandro Polyhiſtore cõfirmat Ioſepus lib. 1. contra Apionem his uerbis, περὶ τούτων γὰρ συμφωνεῖ φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱστορίαις, μεμνημένος ἐπὶ τύρῳ πολιορκίας: καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἰνδικῶν. ἐν οἷς ἀποφαίνεται πειρᾶσθαι τὸν προειρημένον βασιλέα τὸν βαβυλώνιον ἡρακλέους ἀνδρείᾳ καὶ μεγέθει διαγωνίζεσθαι. καταστρέψεσθαι γὰρ αὐτὸν φησι καὶ λιβύης τὴν πολλὴν καὶ ἰβηρίαν. His igitur aſtipulatur Philoſtratus in hiſtorijs, quo in loco Tyri obſidionis meminit, & Megaſthenes in quarto uolumine Indicarũ rerũ, ubi oſtendere contendit prædictũ Babyloniũ Regem & fortitudine Herculẽ & magnitudine præſtitiſſe: quippe qui Libyæ bonã partem ſubegerit, & Iberiam. Reliqua autẽ omnia penè eadẽ ijſdemq; nominibus relata, quæ apud Alexandrũ. Strabo lib. 15. circa principium Nabocodroſorũ uocat eũ Regẽ. Huic dicto (inquit) Megaſthenes cõſentit, dicẽs antiquis Indorum hiſtorijs fidem nullã habendam. Nec enim ab Indis unquam emiſſam expeditionem, nec in Indiam quenquam aliunde cum exercitu penetraſſe uictorem, præter Herculem, Liberum patrem, & nuper Macedonas. Nam Seſoſtrim Aegyptium & Thearchonem Aethiopẽ uſq; in Europam progreſſos ait. Nabocodroſorum autem qui à Chaldæis ſupra Herculem commendatur, uſque ad columnas exercitum admouiſſe. Ναβοκοδρόσορον δὲ τὸν παρὰ χαλδαίοις ὑπερβαλόμενον ἡρακλέους μᾶλλον, καὶ ἕως στηλῶν ἐλάσαι. Tãtas igitur opes Dauid et Solomon cumulaſſe dicuntur

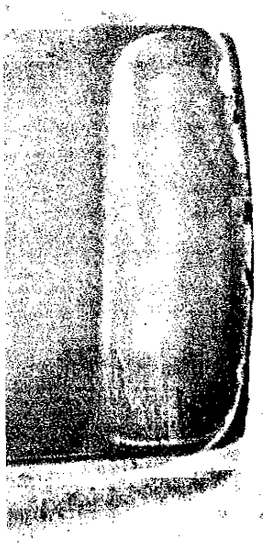
Nabocodroſorus.

Opes Dauid &

Solomonis, & eorũ imperiũ.

dicuntur, quãtas alius nullus Regũ. Legimus autẽ ca 8. & 10. secũdi libri Regũ, Dauid Syros omnes subegisse usq; ad fluuium Euphratẽ, & arma aurea spoliaq; opima eis ablata, Hierosolyma cõportasse, tributaq; Syris inuexisse. Magnitudini autẽ Iudaici imperij consentanea est rei militaris cõstitutio in duodecim phalangas uel cohortes menstruas distributa, quæ singulæ cohortes uicenaquaterna millia militum habebant: quarũ descriptio legitur libro altero Paralip. ca. 27. Quanta autẽ fuerit Syria, Plinius his uerbis docet lib. 5. de Arabia loquens: Iuxtà Syria littus occupat, quondam terrarũ maxima, & pluribus distincta nominibus. nanq; Palæstina uocatur quà contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice: & quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia: & eadem Mesopotamia inter Euphratẽ & Tigrin: quaq; transit Taurũ, Sophene: citrà uerò etiam Comagene: & ultra Armeniam Adiabene, Assyria antè dicta: & ubi Ciliciã attingit, Anthiochia. Qui subtilius diuidunt, circũ Euphratẽ Syriam Phœnicen uolunt: & esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa: deindè Phœnicen: deinde Syriam: id quod præiacet, mare totum Phœnicium appellatur. Ipsa gens Phœnicũ in gloria magna literarũ inuẽtionis & siderum, naualiumq; ac bellicarũ artium. Sic in exẽplaribus legitur, luculento uno errore, cuius à uetusto libro admonitus sum. Qui enim fieri potest, ut circa Euphratem Syria Phœnice uocitetur? Sic igitur hunc locũ lego, Qui subtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen uolunt, uel circũfundi Syriam Phœnice uolunt. hoc sensu, ut Phœnicia undiq; circunscribatur Syria. esse enim primùm oram maritimã Syriæ ab Arabia, cuius pars sit Idumæa &

Syria terrarũ maxima.

Plinij locus.

mæa & Iudæa: deinde Phœnicen: deinde rursus Syriã, quà scilicet uergit ad Antiochiam: introrsus autem Syria Damasci claudi Phœnicen. Strabo lib. 16. Syrorum inquit, nomẽ tendere uidetur à Babylonia usq; ad Issicũ sinum, & ab hoc olim usque ad Euxinum. Et paulo inferius, Qui de Syrorum imperio scribunt, cum Medos à Persis euersos dicunt, Syros autẽ à Medis, multos alios Syros intelligũt, quã qui Babylonẽ ac Ninũ regni caput effecerunt. De bonitate autẽ soli terræ Iudææ Iosephus lib. 1. contra Apionẽ ita inquit, Hecatæus uir Abderites philosophus simul, & circa uitæ actiones industrius, Alexãdri Magni æqualis, cum quo etiã floruit, & postea cũ Ptolemæo Lagi cõuersatus est: hic librũ de Iudæis accuratè cõscripsit, cuius summã colligẽs Iosephus, Hic idem (inquit) magnitudinẽ regionis quã incolimus, et pulchritudinẽ prodidit. Si quidem ad tricies centena millia arurarũ optimi & feracissimi soli incolũt illi, inquit. his enim finibus Iudæa patet. ὃ ἦν ἀνὴρ καὶ τὸ μὲγεθ ⊖ τ χώρας ἡμ κατεσκεψμ. καὶ τὸ κάλλ ⊖ ἱκῶρκερ. Τριακοσίας γ μυριάδας ἀρούρων σπεδόμ τ ἀρίστης κ πανφορωτάτης χώρας νέμονται φησι. ἡ γ ἰουδαία τοσαύτη πλήθός ἐστιμ. Arura mensura est apud Græcos quinquaginta pedes capies, ut inquit Suidas, id est octo ulnas & trientẽ, uel passus decẽ, ita ut ulnã pro senis pedibus, & passum pro quinis accipiamus. De urbe autẽ ipsa ita inquit, Sunt autẽ Iudæorũ castella multa, & uici per regionem sparsi: una autẽ urbs munita, ambitu ferme quinquaginta stadiorũ, quã incolunt hominũ circiter centũ & uiginti millia, Hierosolyma uocant. ἔστι γὰρ ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώματα κ τὴν χώραν καὶ κώμας, μία δ' ἡ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον,

Solum terræ Iudææ.

Arura.

Hierosolyma,

ἦν ὀικεῖσιν ἀνθρώποις πόριδιώδεκα μυριάδες, καλεῖσι δ' αὐτὼν ἱεροσόλυμα. Verba sunt non Iosepi, sed Hecatæi, ut nescias an idem Iosepus senserit. Strabo lib. XVI. Mosen refert ex Aegypto multitudinẽ secũ hominũ numero sam eduxisse, cum eis persuasisset Aegyptios sacerdotes nõ rectè de diuinitate sentire, & colendum esse Deũ unũ sub nulla effigie, & reliqua codẽ pertinentia. Deinde ita infert, τοιαῦτα λέγων ἔπεισεν ὀυγνώμονας ἄνδρας ἐκ ὀλίγης, καὶ ἀπήγαγεν ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον ὅπερ νυν ἔχει τὸ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις κτίσμα κατέσχεν ῥᾳδίως ἐκ ἐπίφθονον τὸ χωρίον, ἀλλ' ὑπερ ἐκατονταμιλίως μαχέσαιτο. ἔχει δὲ πεζῶδες, ἔνυδρον, τὸν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχον λυπρὰν καὶ ἄνυδρον, τὸν δ' ἔνδον ἐξήκοντα σταδίων καὶ ὑπόπεδον. Hæc autẽ (inquit) cũ diceret homines bona mente nõ sanè paucos facilè in suã sententiã adduxit, ut se in eũ locũ sequerentur, ubi nunc cõdita sunt Hierosolyma. Quippe locũ facilè obtinuit, quẽ inuidere ei nemo iure deberet, nec cuius gratia certamẽ magnopere excitari posset: utpote qui petrosus sit, & aquis scatens, cũ omnis in circuitu regio ieiuna sit, & siticulosa: intus ad sexaginta fermè stadia lapidosa. Et rursus inferius, Primus pro sacerdote regem se fecit Alexãder: cuius filios Hyrcanũ & Aristobulum Põpeius sustulit, atq; eorũ munitiones subuertit, ipsaq; in primis Hierosolyma ui capta sunt. Ea munitio petrosa erat, ac bene septa, interius aquis abũdans, exterius prorsus arida, fossam habebat in saxo excisam sexagenũm pedũ altitudine, latitudine ducenũ & quinquagenũm. Põpeius urbẽ cepit obseruato ieiunij die, cũ Iudæi omni opere feriati essent. Cõpleta enim fossa scalas muris admouit, καθελάβετο δ' ὡς φασί τηρήσας τὴν τ' νηστείας ἡμέραν, ὑπνίκα ἀπέχονται οἱ ἰουδαῖοι παντὸς ἔργου, πληρώ-

σας

σας τὼ τάφον, καὶ ἀνάβαλὼν τὰς διαβάτρας. Hæc uerba Strabonis consentanea non sunt ijs quæ ex Hecatæo Iosepus dixit. Neque uerò magnopere mirandũ res gestas Hebræorũ, eorũ mirificas opes, nec Græcis, nec Latinis scriptoribus testatas esse. In causa enim multa esse potuerunt. Primum quòd Iudæorũ res gestæ, & Græcorũ historiæ in idem tẽpus non incurrũt. A tẽpore enim Mosis ad Troianũ bellum octingentos amplius annos interesse Eusebius auctor est, laudato etiã auctore Porphyrio. Homerũ uerò & Hesiodũ multo recensiores Troiano bello fuisse constat. Linus autem & Orpheus, Museus, Phemius, & Aristeas Proconnesius, ut ante Homerum scripserunt, sic eorum antiquißimus una aut summûm altera generatione Troianũ bellum præcessit, pleriq; Troiani belli æquales fuerunt, omnes hi poëtæ. Iosepus tamen nullum scriptũ opus apud Græcos extare dicit, quod quidẽ in confesso sit uetustius Homeri poësi esse. Cyri autẽ temporibus, cuius auspicijs tẽplum restitutũ est euerso Chaldæorũ regno, septẽ Græcorũ sapientes fuerunt, ut auctor est Eusebius lib. x. de præparatione, quo tẽpore uelut incunabula orientis philosophiæ fuerunt. Herodotus autem trecentesimo anno urbis Romæ conditæ historiam condidit Thurijs in Italia, ut auctor est Plinius libro duodecimo: cuius scripta Strabo non historiam, sed mythistoriam, hoc est historiam fabularem existimari uoluit, de eo sic loquens libro ultimo, πολλὰ δ' ἡρόδοτός τε καὶ ἄλλοι φλυαρῆσαι, ὥσπερ μέλος ἢ ῥυθμὸν ἢ ἡδυσμά τι τῷ λόγῳ τὴν τερατείαν προσφέροντες. Multa uerò Herodotus, & alij quidam nugarum plena scripserunt, ueluti cantus illecebras & modulamenta, uel condimentum quoddam historiæ monstrificam fabul

Iudæi & eorũ opes Græcis & Latinis incogniti fuerunt.

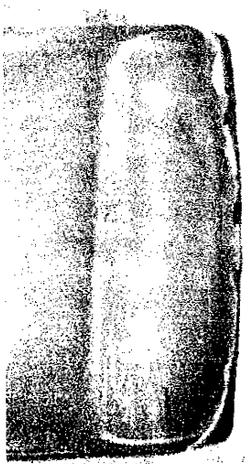
Poëtæ Græcorũ antiquissimi.

Mythistoria.

Herodotus & alij antiquissimi scriptores.

fabulationem adhibentes. Et libro secũdo, Sed nec Persarum (inquit) res gestæ, nec Medorum, nec Syrorum propter fabularum studium multum fidei sunt assecutæ. cum enim earum rerum scriptores uiderent magnopere poëtas probari qui aperte fabulas conscriberent, arbitrati sunt sua quoque scripta suauiora fore si historiæ forma ea dicerent, quæ nec uidissent ipsi, nec audiuissent ab ijs quidẽ qui scirẽt: quo fit ut facilius Homero & Hesiodo de heroicis rebus credatur, quàm Ctesiæ & Herodoto & Hellanico, et cæteris eius generis scriptoribus, quoniam res huiuscemodi libẽter audiuntur. Iosephus Herodotum nõ consulto mẽdacio, sed ignorãtia falsa scripsisse uidetur existimasse. Manethõ (inquit) historicus genere Aegyptius fuit, sed qui Græcam eruditionem assecutus sit, ut facile est iudicare, utpote qui Aegyptiacã historiã Græca uoce scripserit ex sacerdotũ annalibus interpretatus, ut ipse inquit. Hic Herodotũ in multis cõuincit de rebus Aegyptiacis per ignorãtiam mẽtitum. γέγραφε ὁ ἑλλάδι φωνῇ τὰ ὠάτερον ἱστορίαν, ἐκ τῶν ἱερέων, ὡς φησὶν αὐτὸς, μεταφράσας· καὶ πολλὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐλέγχει τῶν αἰγυπτιακῶν ὑπ' ἀγνοίας ἐψευσμένον. Assignari etiã alia causa potest cur res gestæ Hebræorum nobis ab historia non innotuerint, quam ex eodem Iosepho sumemus, qui ijs respondens qui Iudæorum historiæ auctoritatem cò præcipuè eleuabant, quòd testimonia Græcorum nulla extarent: Nos (inquit) neque regionem maritimam habitamus, nec negotiationibus libentes utimur nec omnino earum causa, aliarum gentium commercijs assuescimus: sed sunt urbes nostræ longè à mari reductæ: regionẽ autem bonam incolentes, eius cultu acquiescimus. ἡμεῖς τοίνυν οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ' ἐμπορείαις χαίρομεν

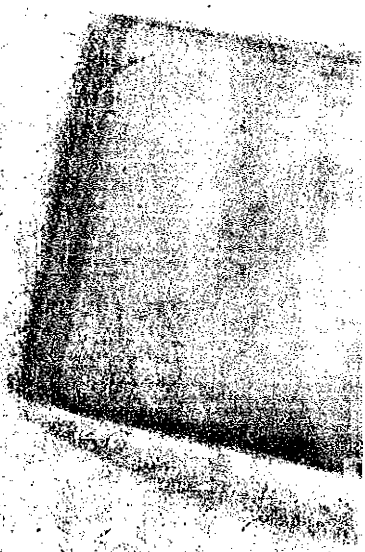
Manethon historicus.

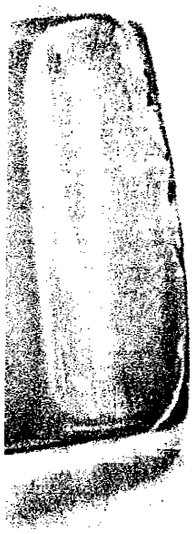
Iudæi cõmerciorũ ignari, atq; ideo ignoti.

χαίρομεν, ἀλλὰ τοῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις. ἀλλ' εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάττης ἀπῳκισμέναι· χώραν δ' ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἀκπονοῦμεν. Phœnices autem & Aegyptios propterea cognitos à Græcis ait, quòd ab Aegyptijs multa exportarentur ad alias gentes. Phœnicum autem ij qui maritimam oram accolunt, quæstui studentes, negotiationes exercebant, à quo uitæ genere cùm Iudæi abhorrerent, peculiaribus institutis, ac cultu diuinitatis gaudentes factũ est ut serò fama eorũ ad Græcos puenerit. προσόδους τοίνυν τοῖς εἰρημένοις καὶ ἡ περὶ τὸν βίον ἡμῶν ἰδιότητος, ἀλλ' ἦν γ' οὖν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, ὥσπερ Αἰγυπτίοις μὲν, τὰ παρ' αὐτῶν ἀξαγόμενα, τοῖς δὲ τὸν παράλιον τῆς Φοινίκης καὶ οἰκοῦσι μὴ περὶ τὰς καμηλείας ἀσχολὴν διὰ τὸ φιλοχρηματεῖν. Hoc idem (inquit) & ijs contigit qui in Europa habitant. de Romanis enim, qui in tantã potẽtiam iam inde olim crescere sensim cœperunt, nec Herodotus nec Thucydides quoquo modo meminerunt, nec omnino alius eorum æqualis scriptor, sed serò eorum nomen in Græcia auditum. Gallorum autem & Hispanorum res usque adeo ignotæ ijs fuerunt, qui exactissimi & accuratissimi scriptores fuisse uidẽtur, ut unus eorũ Ephorus Hispanos, qui Iberi ab eo dicuntur, unam esse ciuitatem existimauerit, cùm tam latè fines eorũ pateãt. In uniuersum autem ritus eorũ, qui nec fuerunt, nec fuisse unquã dicti sunt, scribere tanquã ita illis uterẽtur, nõ dubitarũt. περὶ μὲν γὰρ γαλατῶν τε καὶ ἰβήρων οὕτως ἠγνόησαν οἱ λοιποὶ, ἀκριβέσταται συγγραφεῖς ὧν ἐστὶν ἔφορος, ὥστε πόλιν ὀλίγην μίαν εἶναι τοὺς ἰβήρας, τοὺς τοσοῦτον μέρος ἀπὸ ἐσπερίου γῆς καταοικοῦντας, ἢ τὰ μὲν γενόμενα παρ' αὐτοῖς

ἔτη

Galli & Hispani prisci historicis ignotissimi.

ἔτη μήτε λεγόμενα, γράφειν ὡς ἐκείνων αὐτοῖς χρωμένων ἐβούλοντο. Causa uerò (inqt) earũ quidẽ rerũ ignorãtiæ fuit, quòd illi secum ipsi uiuerẽt, cõmercia aliarũ gẽtium auersantes: scriptorũ uerò mendacij, quòd uolebant illi quippiã ultra alios memoriæ mandasse uideri. αἴτιον ἦ τῶ μὴ γινώσκειν τ' ἀληθὲς, τὸ λίαν ἀνεπίμικτον, τῶ ἢ γράφειν ψεύδη, τὸ βούλεσθαί τι δοκεῖν πλέον τῶν ἄλλων ἱστορεῖν, Illud etiã nõ inter postrema assignari causæ potest, qđ Euseb. li. 10. de præp. inqt ostẽdere uolẽs literas primũ ab Hebræis inuẽtas esse: quarũ inuẽtũ Phœnicibus gloriæ ducitur. Primus (inqt) q literas græcis dedit, Cadmus ex Phœnicia erat. Multi Syros literas primũ cõperisse asserũt. Syrij autẽ etiã Hebræi sunt. nã Iudæa in Syria semp à scriptoribus habita est, et Phœniciã etiã apud priscos appellatã esse cõstat, quæ nũc Palæstinæ Syriæ dicitur. Ex hoc Eusebij loco cõijciẽdũ relinqtur, multa Hebræorũ gesta, aliarũ gẽtiũ noĩe post eritati esse tradita. Sup oĩa est autẽ qđ Iosep. his uerbis dixit, τῶν ἢ εἰς ἡμᾶς βλασφημιῶν ἤρξαντο μὲν Αἰγύπτιοι βουλόμενοι ἢ ἐκείνοις τινὲς χαρίζεσθαι, παραβέπειν ἐπεχείρησαν τὴν ἀλήθειαν ὅτε τὴν εἰς Αἴγυπτον ἄφιξιν ὡς ἐγγένεσιν τῶν ὑμετέρων προγόνων ὁμολογοιῶντες, ὅτε τὴν ἔξοδον ἀληθεύοντες. αἰτίας δὲ πολλὰς ἔλαβον τοῦ μισεῖν καὶ φθονεῖν, τὸ μὲν ἀρχῆς, ὅτι καὶ τῶν χώραν αὐτῶν ἐδωρήσαντο ἡμῶν οἱ προγονοι, κἀκεῖθεν ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τὴν οἰκείαν, πάλιν ἐνδαιμόνησαν. Quæ uerò probra et maledicta in nostrates iactata sunt, ijs causam et originẽ Aegyptij præbuerũt: quorũ gratiæ nõnulli scriptores inseruire cupiẽtes, ueritatẽ rerũ gestarũ peruertere aggressi sunt. nec maiorũ nostrorũ aduentum in Aegyptum, ut re uera fuit, ingenuè fatentes, nec inde egressum bona fide cõmemorantes. Causas autem

Hebræorum inuenta gẽtibus alijs assignata sunt.

Aegyptij Iudæos exosi, ueritatem historiæ peruerterunt.

autẽ multas Aegyptij odij & inuidiæ habuerũt, queis in noſtrã gentẽ extimulati ſunt. Iãprimũ, quòd noſtri olim rerũ in patria corũ potiti ſunt: deindẽ quòd illinc digreſſi, in propria patria ſecunda omnia nacti ſunt: poſtremò rituũ diſſenſio, ingens eis odiũ in nos accẽdit, tantũ religione noſtra, & recto diuinorũ cultu, ab ea quã ipſi uerã pietatẽ putãt, differẽte, quãtum diuina natura brutis animalibus præſtat. ἐφ' ἡ τέτων ὑπεναντιότης πολλὴν αὐτοῖς ἐγενόμεσεν ἔχθραν, τοσέτον δὲ ἡμετέρας διαφορὰς ὁσιε βείας πρὸς τὴν ὑπ' ἐκείνων νενομισμένην, ὅσον θεῦ φύσις ζώων ἀλόγων διέγνωκεν. Itẽ in principio ſtatim operis docere uolẽs non à Græcis antiquarũ rerũ hiſtoriã requirẽdam eſſe, ſed ab Aegyptijs & Chaldæis, quorũ fuit inſtitutum ut corũ ſacerdotes & philoſophi circa ſcribendã hiſtoriã uerſarẽtur, mirari ſeſe inquit eos qui tãtum Græcis tribuũt in hiſtoria, cum ipſe docere paratus ſit, Græcos nõ modò adulto iam mundo (ut ita dicam) ſed etiam propemodũ ſeneſcente, natos, eorumq; inuẽta omnia eſſe recẽtia. εἰ δὲ δεῖ μὴ ταῖς μαζάαις δόξαις ἑπακολεθεῖν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὸ δίκαιον λαμβάνειν τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν παρὰ τοῖς ἕλλησιν ἅπαντα νέα καὶ χθὲς καὶ πρώην, ὡς ἂν εἴποι τις, εὑρεῖ γεγονότα, λέγω δὲ τὰς κτίσεις τῶν πόλεων, καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ περὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς. Quod ſi nõ uanis (inquit) opinionibus accõmodare aſſenſum uolumus, ſed ab ipſis rebus ueritatẽ ſumere, uniuerſa quidẽ apud Græcos recentia inuenimus, heri (ut dicitur) acta, aut nudiuſtertius, urbes (inquã) conditas, artium cõmentationes, & leges populis ſcriptas. Proinde qui uetuſtæ hiſtoriæ ueritatem noſſe cupiat, hunc oportere dicit ab Aegyptijs, Tyrijs, Chaldæis exquirere. ex quibus auctoribus Ioſepus mira dilig

Veritas hiſtoriæ ab Aegyptijs & Chaldæis requirenda.

Recentia Græcorum ſcripta.

Antiquiſsimæ hiſtoriæ à Græcis non repetendæ.

diligentia ſacræ hiſtoriæ auctoritatem confirmauit in duobus illis libris qui πρὶ ἀρχαιότητ& ἰουδαίων ἀντιῤ ῥητικὰ πρ῀ς ἀπίωνα& γραμματικ῀ς, inſcripti ſunt, id eſt de antiquitate Iudæorum refutatorij contra Apionem grammaticum, quos latinè ita uerſos legimus, ut præſtabilius fuerit nunquã fuiſſe editos. adeò & corrupti ſunt librariorũ uitio, & interpretis ignorantia. Inter Chaldæos magnum honorem habuit Beroſſus, qui Græco ſermone hiſtoriam conſcripſit: cuius loca quædam in eo opere citat ſacræ hiſtoriæ conſentanea. Ex Tyriorũ autem annalibus citat teſtimonia de centum & uiginti talentis auri ab Iromo Solomoni datis ad ornatum templi, redonatumq; eum à Solomone terra Zabulon in Galilæa docet. Amicitiæ autem inter eos cauſam fuiſſe communem ſapientiæ ſtudium. Inuicem enim problemata diſſoluenda miſſitare ſolitos, in quibus ferè Solomon præualebat. Huius rei (inquit) teſtem Dionem citabo auctorem in Phœnicum hiſtoria probatiſſimum, cuius hæc ſunt uerba, Ababylo moriente filius eius Iromus regnauit. Hic partes urbis orientales aggere cinxit, & pomœria protulit, aſcendensq; in Libanũ materiẽ incidit ad fanorũ extructionem. Regẽ autem Hieroſolymorũ Solomonẽ ad eum aiunt ænigmata miſiſſe, & ab eo alia repoposciſſe, ea lege, ut qui diſſoluere non poſſet, diſſoluenti, mulctæ nomine pecunias penderet. Quã cõditionem cũ Iromus accepiſſet, nec reſoluere ambages potuiſſet, mulctã ingẽtem pecuniariam pependiſſe. Pòſt Tyrium quendam hominem nomine Abdemonũ extitiſſe, qui problemata ambigua ſolueret, aliaq; inuicem proponeret: quæ cum Solomon non reſoluiſſet, pecunias multas inſuper repẽdiſſe. εἶτα δὴ ἀβδήμονός τινα τύριον ἄνδρα τὰ προτεθέντα λῦσαι

Libri duo refutatorij de antiquitate Iudeorum.

Beroſſus.

Iromus Solomoni amicitia iunctus.

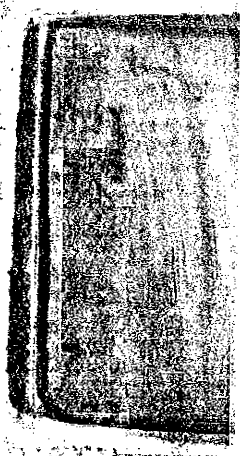
Antiquiſſima ſecula ænigmatis vtebantur.

Abdemonus Tyrius.

λῦσαι, καὶ αὐτὸν ἄλλα προβαλεῖν, ἃ μὴ λύσαι τὰ τὸν σολομῶνα, πολλὰ τῷ ἐρώμῳ προσαποτίσαι χρήματα. Idē Ioſepus Menandrū Epheſium hiſtoricū fuiſſe dicit, qui exuernaculis cuiuſq; prouinciæ uel gētis actis, regū ſingulorum tempore res geſtas apud Græcos Barbarosq; memoriæ mādabat. γέγραφε δὲ ἕκαστα τὰς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν βασιλέων πράξεις παρὰ τοῖς ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ὃν τῶν παρ' ἐκείνοις ἐπιχωρίων γραμμάτων σπουδάσας τὴν ἱστορίαν μαθεῖν, Is igitur de Iromo Rege Tyri loquēs, qui Iram in libris Regū dicitur, ita inquit, ἐπὶ τούτου δέ τις ἦν ἀβδήμων νεώτερος, ὃς ἐνίκα τὰ προβλήματα ἃ ἐπέταττε σολομῶν ἱεροσολύμων βασιλεύς. Huius regis tempore extitit Abdemonus puer iunior, qui uincebat omnia problemata à Solomone Hicroſolymorum Rege iniuncta. Hoc congruit cum eo quod dicitur in tertio Regū de Regina Saba, quæ fama Solomonis excitata, uenit Hieroſolyma ut eius ſapientiam quæſtionibus ambagioſis excuteret, Solomonemq; nunquā non ex ſententia animi Reginæ ſatisfeciſſe. Hic ridere ſubit Plinij ſecundi uanitatem, qui libro xxx. de auctoribus Magicæ artis loquens, Eſt & alia (inquit) magicæ factio à Moſe etiamnum & Lotope ac Iudæis pendēs, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem, tanto recētior eſt Cypria. Sic enim in antiquis legitur, niſi quòd muſæ & in alijs muſa non Moſe ſcriptū eſt. Diximus ſuprà Euſebio auctore, regnū Aſſyriorū uetuſtiſſimum omniū regnorū fuiſſe, & anno eius quadringenteſimoſecundo Beluchoctauo Rege Moſen populū Iudaicū ex Aegypto abduxiſſe. De Zoroaſtre ita legitur apud Suidam, Zoroaſtres aſtronomus fuit Nini Regis Aſſyriæ tēpore, ζωροάστρης ἀστρονόμος ὑπὸ νίνου βασιλέως ἀσσυρίων. Euſebius in Bactris regnaſſe dicit Nini

Abdemonus puer.

Plinij uanitas.

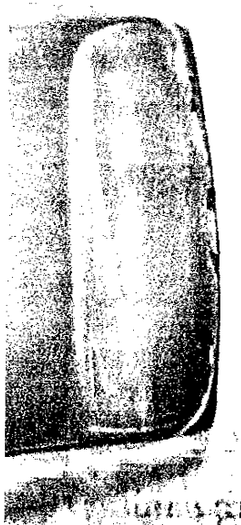

Zoroaſtres.

Apion Polyhistor.

æqualem & Abrahami. Apion autem grãmaticus genere Aegyptius, qui etiam Polyhistor dictus est à Gellio ob historiæ scribendæ diligẽtiam, in quarto historiarũ libro aduersus Iudæos, Inacho (inquit) regnante apud Argiuos, & Amaside apud Aegyptios, Iudæi duce Mose ab Aegyptijs defecerũt. auctor Eusebius. Iosepus tamẽ Techmosim Regem appellat Pharaonem, non Amasin: ex Manethone historiographo Aegyptio qui græcè scripsit. Porphyrij autẽ cõputatione Moses etiã Semiramidis æqualis recipitur. Iustinus martyr in Paræneticο,

Pharao a Mose uexatur.

ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις ὠγύγε τε καὶ ἰνάχε, οὓς ἴσως γηγενεῖς τινες τῶν παρ ὑμῖν ὑπειλήφασι γεγονέναι, μωυσέως αἱ τ ἐλλιμένων μέμνηνται ἱερεῖαι, ὡς ἡγεμόνος τε καὶ ἄρχοντος τ τῶν ἰουδαίων γένους. οὕτω γὰρ πολέμων τε ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνικῶν μέμνηται, καὶ ἀπίων ὁ ποσειδωνίε. Tẽporibus (inquit) Ogygis & Inachi, quos terra natos quidã ex uestris existimauere, Moysis historiæ meminerunt ut ductoris & principis Iudæorũ gentis. Sic enim Polemon in primo Hellenicon meminit, & Apion Posidonij in libro quẽ contra Iudæos scripsit, & Ptolemæus Mendesius qui Aegyptiaca scripsit, cũ ijs cõuenit. Et multi item alij quos nominatim citat. Hic est Iustinus, qui orationem contra Gentiles pro Christianis scriptam Antonio Pio porrexit: in qua, cum Alexandriæ esset, in Pharo se uidisse uestigia septuaginta domuncularum affirmat ad id tempus incolumia. ἀλλ' αὐτοὶ ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ γενόμενοι, καὶ τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ φάρῳ ἑωρακότες ἔτι σωζόμενα, καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ ὡς τὰ πάντα παραληφότων ἀκηκοότες, ταῦτα ἀπαγγέλομεν, ἃ καὶ παρ ἑτέρων ἔξεστιν ὑμῖν μανθάνειν. Nos uerò cum Alexandriæ essemus, uestigia cubiculorũ adhuc asseruata in Phari arce

Iustinus martyr.

Septuaginta cellulæ in Aegypto.

conspic

conſpicati, & ab incolis qui hoc à maioribus per manus traditum ſeſe habere dicunt, percunctati, hæc uobis commemoramus, quæ etiam ab alijs diſcere facilè poteritis ſi id cordi uobis eſt. Quod dictum Hieronymus ignoraſſe uidetur, qui Euſebio & Auguſtino in eo inficiando aduerſatur in præfatione Geneſeos. Quonam modo igitur Moſes multis millibus annorũ poſt Zoroaſtrem fuit, qui tot teſtimonijs proximus ſeculo æqualium Zoroaſtris fuit? Sed uidelicet illa eſt ignorantia priſcorũ, qui mundum æternũ eſſe crediderũt: à qua opinione profecta eſt illa uanitas Genethliacorũ, qui quadringẽta & ſeptuaginta annorum millia monumentis comprehenſa continere ſeſe ingenti fiducia mentiebantur, ut auctor eſt Cicero in primo de Diuinatione. Strabo Moſen non magnum fuiſſe dixit, ſed oraculis deditum, quales fuiſſe Amphiaraus & Orpheus & Muſæus legũtur. Iuſtinus hiſtoricus, Ioſeph in Aegypto magicas artes edoctum, citò inſinuatum apud Regẽ fuiſſe dicit: cuius auctoris epitomen triceſimam ſextã qui legerit, & Cornelij Taciti librum unum & uiceſimũ, facillimè intelliget ſemina quædã ueritatis per totum orbẽ diſſeminata fuiſſe, ſed præimbuta mendacijs Aegyptiorũ: quo factum eſt ut hiſtorici Græci & Latini uaniſſimi interdũ à nobis fuiſſe deprehendantur, qui ſacrã hiſtoriam & incorruptam habemus. In quo profectò eorũ uicẽ dolere deberemus, niſi in pleriſq; eorũ improbã mentem cerneremus, blandiente ſemper ipſis in Iudæos maledicẽtia ob unius dei cultũ. Sed inuidia uecors aduerſus Chriſtianũ nomen Tacito, Suetonio & Plinio iuniori fuit. quanquã cũ fuerint illi æquales, maledicta eorum ſacrilega ac nefaria etiã inuicẽ collidũtur. Trãquillus in Nerone, Afflicti ſupplicijs Chriſtiani, genus hominum

Priſci Græci & Latini in magna ignorantia uerſati.

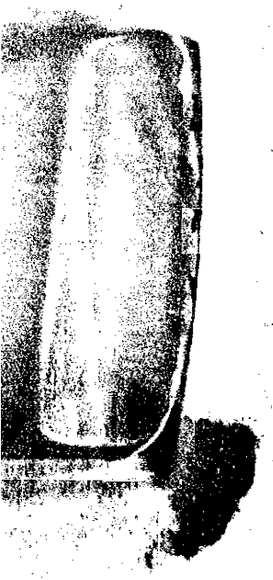
Maleuolentia quorũdam hiſtoricorum in Iudęos & Chriſtianos.

Tranquillus de Chriſtianis.

minum superstitionis nouæ ac maleficæ. Tacitus xv. de incendio urbis loquens per Neronẽ excitato, Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & exquisitißimis pœnis affecit, quos propter flagitia inuisos uulgus Christianos appellat. auctor nominis eius Christus, qui Tyberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaq; in præsens exitiabilis superstitio, rursus erumpebat, non modò per Iudæam originẽ eius mali, sed per urbem etiã. Et post aliquot uersus enumeratis cruciatuum generibus, Vnde, quanquam aduersus sontes (inquit) & nouißima exempla meritos, miseratio oriebatur. Hominẽ nefariũ Tacitum, aduersisq; placitis prouidentiæ genitũ, qui æqualiũ suorũ sensui seruiẽs, non suo iudicio, prodere hoc exẽplum nefariæ mentis non ueritus sit. Audiamus Pliniũ ad Traianum scribentẽ cum Asiæ præesset prouinciæ, quum ueluti elogium Christianorum mitteret, de pœna reorũ (ut assolebat) ad principem referẽs. Affirmabãt autẽ (inquit) hanc fuisse summã uel culpæ suæ, uel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenq; Christo quasi deo dicere secũ inuicem, seq; sacramẽto non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositũ appellati abnegarent: quibus peractis morẽ sibi discedẽdi fuisse, rursusq; coëundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium. Quod ipsum facere desijsse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse uetueram. sic enim legi debet, pro sodalitatibus. Quid simile habent hæc obiecta Pliniana cum criminibus Taciti extrema exempla suppliciorum meritis? Eodem enim tempore hæc à Plinio & Tacito prodita sunt. Verùm Plinius ad principem

Tacitus scriptorum uæcordissimus.

Plinius iunior de Christianis.

scribens

ſcribens, quod ad res humanas attinet, optimum, ſed imbutum errore Domitiani, cui ſublato ſtatim Nerua ſucceſſerat, mentiri aut noluit, aut non auſus eſt. Tacitus Domitiani beneficio ad dignitates prouectus, ut ipſe fatetur in principio ſtatim libri decimiſeptimi, quod nomẽ ille princeps ſceleratiſſimus ſæuitiæ pugione conficere nixus erat irrito propoſito, id iſte ſceleratiore hiſtoriæ ſtylo, toxico mendacij oblito, repetere inſtitit, uæcordium omniũ ſcriptorum perditiſſimus, ſi rectè uerba eius æſtimentur. Nã Tranquillo quum idem eſſet obſequendi tempori propoſitũ, quàm potuit tamen ipſe breuiſſimè defunctus eſt, Chriſtianumq; nomen uno uerbo reſpuit, ne amplecti uideretur. Plinius in fine epiſtolæ ex animi ſui ſententia locutus, cũ principem conſuleret, & mendacio locus nõ eſſet, in principio ita uera falſis temperauit, ut acta ſua principi ſeuero & perſpicaci approbauerit. In quo pretium eſt operæ uim ueritatis animaduertere, quæ nonnunquã inuitis erumpit, ita fallens inter mendacia, ut ab audientibus demum agnoſcatur, cum interim loquentes adhuc habere ſe in poteſtate eam putent. Supplicium (inquit) minatus, perſeuerantes duci iuſſi: neq; enim dubitabã, qualecunq; id eſſet quod faterentur, pertinaciam certè & inflexibilem obſtinationẽ debere puniri. O miſerum te Plini, & improbè principali gratiæ inſeruientẽ, qui ueritate oppugnãda diligentiã tuã principi approbare uoluiſti. Hoc acri iuir ingenio Traianus intelligens, ne damnare imprudentiæ præſidem uideretur alioquin ſibi gratum, & nomini tunc inuiſo patrociniũ præbere edicto ſuo nõ auſus, Conquirendi (inquit) non ſunt Chriſtiani: ſi deferãtur & arguantur, puniendi ſunt. Alioquin autem in omnibus ſcriptoribus mirum ſilentium uel improbum potius de

Sceleratiſſimus ſcriptor Tacitus.

Tranquillus.

Plinius iunior.

Veritatis uis.

Traianus.

Improbum ſi-

lentium de rebus Christianis apud auctores.

rebus Christianis agnoscas, ueluti coniuratis, atq; ex compacto scribentibus, ijs etiam temporibus, cũ res insignes ac memorabiles auspicijs Christi gestæ sunt. Id adeò ex re unica quam in mediũ afferam iudicare quiuis poterit.

Locus Macrobij animaduertendus.

Macrobius libro 11. Saturn. de iocis Augusti Cæsaris loquens, Cùm audisset (inquit) inter pueros quos in Syria Herodes Rex Iudæorum intra bimatium iussit interfici, filium quoq; eius occisum, ait, Melius est Herodis porcũ esse quam filium. Ecquis unquam hoc memoriæ tradidit duntaxat Ethnicorum, quod Macrobius in transitu tanquam rem notam perstrinxit? Mirari igitur desinamus cur nulla apud Plinium & alios rerum miracula relata, scriptorum sacrorum temporibus cõpetant, & cũ orthodoxa rerum conscriptione cõgruant: ac malignitati scribentiũ, aut metui potius tribuamus opinioni principũ & populi blandientiũ. Tertullianus in Apologetico ad Romanos loquens de morte Christi, Nam spiritũ (inquit) cũ uerbo sponte dimisit, præuento carnificis officio. eodem momento dies medium orbem signante sole subducta est. Deliquium utiq; putauerunt qui id quoq; super Christo prædictum non scierunt, & tamen eum mundi casum relatum in archiuis uestris habetis. Et paulo inferius, Ea omnia super Christo Pilatus & ipse iam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tyberio nuntiauit. Eusebius in Chronicis de anno decimooctauo principatus Tyberij loquens, Solis facta defectio, & tenebræ super uniuersam terram. Pithynia terræ motu concussa, & in urbe Nicena ædes plurimæ corruerunt. Quæ omnia ijs congruunt quæ in passione domini acciderunt. tũ ad hoc probandum Phlegonta citat auctorem exactum Olympiadum adnotatorem, cuius ut historici & Olympiadum

Memorabilis locus Tertulliani.

script

ſcriptoris meminit Suidas, Trallianumq; fuiſſe dicit, Adriani libertum, uel Auguſti, ut alij putauerunt. Is igitur huius rei locupletiſſimus eſſe teſtis poteſt in Aſia genitus, ubi is terræ motus accidit. De eo motu Plinium locutum eſſe non dubito, cum inquit libro ſecundo, Maximus terræ memoria mortaliũ extitit motus Tyberij Cæſaris principatu, XII urbibus Aſiæ una nocte proſtratis. Solis autem deliquium Plinius ignorare nõ potuit ſi in archiuis Romanis perſcriptum fuit, ut qui acta Romana diligenter percenſuiſſe intelligatur: ſed Plinius id dicere noluit, quod occultũ principes eſſe uolebant. Parũ enim plauſibile dogma Chriſti apud homines ſuperbos & uoluptarios eſſe oportuit, quod elatos animos, & corpora ſibi indulgẽtia maximè execratur. Tametſi charitas illa iuſtitiæ parens, & diuitiarũ contemptus & abdicatio, magis ab humanis placitis abhorrebant, utpote quæ nc hodie quidem ſatis feſta fronte excipiantur ab ijs etiam quos ſequaces Chriſti maximè eſſe conueniebat. Eodem pertinet quod idem Plinius libro triceſimo dicit de arte Magica loquens, Hæc (inquit) umbrarum inferorumq; colloquia promittit, quæ omnia ætate noſtra princeps Nero uana falſaq; comperit: quippe nõ citharæ tragiciq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum ſumma geſtiente in profundis animi uitijs; primumq; imperare dijs cõcupiuit, nec quicquã generoſius uoluit. Nemo unquam ulli artium ualidius fauit. Hoc dictum Plinij fidem facit ijs quæ à Tertulliano, Euſebio & Suida ſcripta ſunt de Simone Mago Samaritano, qui apud Neronem gratia ualuiſſe dicitur, & cum diuo Petro coràm commiſſus eſſe. Satis autem nobis eſſe debet quòd compertum habemus locupletiſſimis teſtimonijs, ueritatem

Chriſti dogma

Simon magus.

in utroq; religionis noſtræ inſtrumento pleniſſimè comprehenſam, in poteſtate ſemper cultorum ueri dei fuiſſe: manaſſe tamen ad alios interdũ ueritatẽ; non germanam illam quidem & incorruptam, ſed in Aegypti primùm officinis adulteratã, Athenis autẽ poſtea in porticu, Academia & Lyceo, nũc ſedẽtaria nũc obambulatrice philoſophia uariè interpolatam: nec antè ſibi redditã, quàm dominus noſter in Iudæa, id eſt, in ueritatis ipſius incunabulis, ad manũ etiã uiſendam hominibus porrexit: deinde et Græcis hominibus & Latinis barbarisq; intelligendam, miſsis quoquo gentiũ interpretibus, dedit. Cæterùm admirari ſubit temporũ noſtrorum felicitatẽ, qui mundo iam uergente nati, tamẽ longiſſimè prorſum retrorſumq; cernimus (ut Maronianus ille Proteus) quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur, cum priſci illi Græci Latiniq; auctores ſeſe in eo admirarentur, quaſi in hiſtoriæ cãpo expatiãtes omnia oculis ſubijcerent quæ à condito æuo geſta ſunt, quos ne admota quidem & proxima uidiſſe deprehendimus. Sed utinam tam conſertis manibus compertam comprehenſamq; ueritatẽ ſemel retinere poſſemus, quàm protinus agnitam feſtiuis oculis hilares exoſculamur. Hæc enim ueluti faſtidioſa eſt uel hoſpita, uel amica: cui cum ſeculariũ rerum amorem quaſi æmulum quendam ſuperinduximus, ſenſim ipſa à fluxis abhorrens, ex mente noſtra quaſi ex contubernio faceſſit, animumq; noſtrum ſuas res habere ſibi iubet, clàm remiſſo nuntio, cum interim æternitatis ſecuri alias res agamus. Verùm ut ad rem redeamus, nos hoc tenere conuenit quod capite nono libri ſecundi Paralipomenon dicitur, Solomonem Regem imperitaſſe ab Euphrate ad Paleſtinẽ & uſq; ad limites Aegypti, gloriaq; & diuitijs

Veritas apud Iudæos ſedem habuit ante aduentũ domini.

Philoſophi obambulatores ſunt Peripatetici.

Veritas antiquis ignota.

Comperta ueritas a nobis retineri nequit.

Alias res agere eſt animũ rei quæ geritur & inſtat, non aduertere.

circunſt

circunfluentibus omnes Reges non modò æquales, ſed cuiuſcunq; etiã ætatis haud dubiè ſuperaſſe. Quod Græcos Latinosq; hiſtoricos tacuiſſe non magis mirum eſt, quàm ſophiã eius, id eſt germanã ſapientiam apud philoſophos uiros, id eſt ſophiæ indagatores inauditã fuiſſe, cum eam tamdiu tantaq; indagine, ſed irrita inueſtigarint. Id quod in dubium uenire utiq; non poteſt, cum eius hodie monumenta in manibus uerſemus. Quæ ſi ſatis animo comprehenſa haberemus, omnẽ antiquam philoſophiã (quod ad mores attinet, & inſtitutionẽ animi) nugas meras eſſe iudicaremus. Hactenus de rebus Hebræorũ dictum ſit: in quibus talenti & ſicli appellatio promiſcuè poſita, impedimento fuit ne inire rationẽ craſſa ſaltẽ æſtimatione tantarum opum poſſemus: ubi tamen talentũ auri propriè accipi probabile eſt, qualia erant ſexcenta & ſexaginta ſex quæ ei quotannis à prouincijs finitimis offerebãtur, ut decimo capite tertij Regum dicitur, & octauo lib. Ioſepi, & ea talenta quæ Regina Sabarũ obtulit, & Rex Hirã. Ibi ego talentum (ut minimum) ſeptuagenariũ intelligi debere cenſeo. Qua ratione ut aurum ad argentũ undecuplex tantum fuerit, talentũ ſeptem millibus & ſeptingentis aureis noſtris coronatis ualuit. Ex quo ſupputari ſumma quotannis poterit, ſi quis animi cauſa id facere, & redditũ eius colligere uoluerit. Eorum autem quæ ſuprà diximus, eundẽ ipſum Solomonẽ poſtremo loco auctorem citabimus. Sic enim inquit capite altero ſui Eccleſiaſtæ, σωνήγαγον μοι καὶ γε ἀργύριον καὶ γε χρυσίον, καὶ περιουσιασμὸς βασιλέων καὶ χωρῶν. Congeſſi mihi tum argentum tum aurum & facultates regum ac prouinciarum. Sed ijs quæ de ſiclo diximus, refragari uidetur id quod apud Plinium legitur lib. XVIII. ubi de pondere tritici loquẽs, ita

Solomonis philoſophia.

Talentum Hebraicum.

Siclus apud Plinium.

inquit, Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehuntur, leuissimum est Gallicum, atque è Cherroneso aduectum. Quippe non excedũt in modiũ uicenas libras si quis granum ipsum ponderet. Adijcit Sardium sex libras uel seli-
bras, Alexandrinum & trientes, hoc est & sicli pondus.

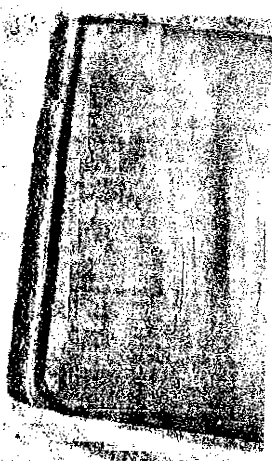
Trien. Triens non quatuor drachmas hic significat, sed quatuor uncias. Sed antiqua exemplaria & pridem impressa non sicli sed Siculi habent, hoc est frumẽti ex Sicilia: hoc enim uerbũ Hebraicum est, ut auctor est Suidas & Iosephus, ut diximus, quo nec Græci nec Latini usi sunt, etiam si apud Plinium errore emendatorũ sæpe legatur, ut lib. XVII. in principio, Fuit & arborũ cura legibus priscis, cautum q; est XII tabulis, ut qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas siclos æris XXV. ubi antiqua omnia habent, Lueret in singulas æris XXV. Et li. XII. Itaq; optimi thuris libra sicloru̇ XVI preciũ habet, secunda XII. In antiquis, optimi thuris libra XVI precium habet, secũda XV. Quo magis miror Hermolaum Barbarũ lib. decimooctauo capite sexto hoc uerbum agnouisse, quod nunquam Romani agnouerunt. eo enim in loco antiqua exẽplaria mil. sester. habẽt, non mille siclũm. Præter ea autẽ quæ diximus, &

Aegyptiorum opes. Aegyptiorũ opes famigeratas scimus, cũ Plin. li. XXXVI. de pyramidibus Aegypti loquens ita dixerit: Dicantur obiter & pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniæ ociosa ac stulta ostentatio. Et lib. V. Aegyptus super cæteram antiquitatis gloriam, XX millia urbium ibi Amase regnante habitata præfert. Strabo lib. ultimo, ad Thebas supra Memnoniũ Regũ Aegypti sepulcra esse tradidit, eaq; se uidisse cum in comitatu Aelij Galli esset in Thebaide, cõditoria autem esse circiter XL, mirifica specie structuræ uisenda, in specubus saxo exciso. Intra autem

cond

ronditoria obeliſcos quoſdam eſſe literis inſcriptos, opulentiam regum qui tunc erant, declarantibus, & corũ ditionẽ utrlut uſq; in Scythas & Bactrios & Indos, et quæ nunc Ionia dicitur, imperitantium, ad hæc tributorũ magnitudinẽ, & copiarum militariũ ad decies centena millia hominũ, ἓν ἢ τῆισι θήκῃσι ἐπί τινῶν ὀβελίσκων ἀναγράφει δηλῶσαι τὸ κῶν τότε βασιλέων, καὶ τὸν ἐπικράτεαν ὡς μέχρι Σκυθῶν καὶ Βακτρίων καὶ Ἰνδῶν, καὶ τὴν νῦν Ἰωνίαν καλεόμενην, καὶ φόρων πλῆθος, καὶ γραῖας περὶ ἑωυτοὺς ἐόντας. Conuenit hoc cum dicto Pliniano quod ſuprà retulimus de Seſoſtri Aegypti Rege ſuperbiſſimo, qui iunctis ad currũ regibus triumphare ſolitus erat. Huius regis meminit Herodotus in ſecũdo, eum dicens primum omnium regũ longis nauibus Arabicũ ſinum præteruectũ, & populos rubri maris accolas in poteſtatem ſuam redegiſſe, indeq; retro ijſdẽ ueſtigijs reuerſum, & coactis ingentibus copijs tranſgreſſum in continentẽ infeſto exercitu obuias ubiq; gentes ſubegiſſe: ex Aſiaq; in Europam tranſgreſſum, Thraces & Scythas ui domuiſſe, unde digreſſus ad Phaſim amnem iter contendiſſe dicitur. Huius autem regis memorabile inſtitutum prodidit Herodotus. ὁτέοισι μὲν ὧν αὐτέων ἀλκίμοισι ἐνετύγχανε, καὶ δεινῶς μαχομένοισι περὶ τῆς ἐλευθερίης, τούτοισι μὲν στήλας ἀνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λέγουσας τόν τε ἑωυτοῦ ὄνομα, καὶ τὴν πάτρην, καὶ ὡς δυνάμι τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέψατο σφέας. ὁτέων δὲ ἀμαχητὶ καὶ ὑπερίης παρέλαβε τὰς πόλις, τούτοισι δὲ ἐνέγραφε ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ τοῖσι ἀνδρηίοισι τῶν ἐθνέων γνωμένοισι, καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσγράφε, δηλῶν βουλόμενος ὡς εἶεν ἀνάλκιδες. Quaſcunq; autem nactus erat gentes ſtrenuas, & pro libertate tuenda acriter & percupidè dimicantes, per horum ille region

Seſoſtris.

Memorabile inſtitutum.

regiones ſtelas, id eſt cippos lapideos ſtatuebat, literis ſignificantes ipſius regis nomen & patriã, & ut copijs eos proprijs ac uiribus ſubegerat. Quorum uerò urbes nullo negotio aut incruẽto certamine cepiſſet, apud hos itidem ut apud illos qui ſtrenuitatis ſpecimen ediderant, cippos quoq; ſtatuebat, atq; eo amplius muliebria genitalia adſculpebat, ſignificare uolens eos ignauos eſſe. Idẽ Herodotus auctor, ſub Amaſide Rege (cuius tempore Moſen ex Aegypto egreſſum eſſe diximus) Aegyptũ beatiſſimam & à flumine Nilo, & à regionis ſolo fuiſſe, urbes q; habitatas tunc numero uiginti millia fuiſſe. καὶ πόλις ἦν αὐτῇ γγέαδ τὰς ἁπάσας τότε δυσμυρίας τὰς οἰκεομένας.

Amaſis q Pharao dicitur.

Memorabilis conſtitutio.

Huius eſt autem memorabilis ſanctio, ut ſinguli quotannis apud Nomarchen, id eſt cuiuſq; præfecturæ Præſidẽ, profiterentur unde uiuerent: qui autẽ hoc non faceret, aut genus uitæ approbare Præſidi non poſſet, huic pœna extremum ſupplicium eſſet. Qua lege poſtea Athenienſes tralatitia uſi ſunt, prorſus inculpabili. Sed uerba ipſa Herodoti ponenda ſunt ad uerbũ, Νόμον τε αἰγυπτίοισι τόνδε ἄμασις ἔτι ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τὸν νομάρχην πάντα τινὰ αἰγυπτίων ὁτέρων βιῶται· μὴ δὲ ποιεῦντα ταῦτα, μὴ δὲ ἀποφαίνοντα δικαίως ζώειν, ἐθνώεδ θανάτῳ. σόλωνι δὲ ὁ ἀθηναῖος λαβὼν ἐξ αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον, ἀθηναίοισι ἔθετο, τῷ ἐκεῖνοι ἐς ἀεὶ χρέωνται, ἐόντι ἀμώμῳ νόμῳ. Hic eſt autẽ Amaſis qui legẽ hanc tulit, demonſtrare unumquẽq; apud Præſidẽ cuiuſq; loci, unde uiuat. quod qui non fecerit, aut demonſtrare uitæ ſuæ rationẽ iuſtam non potuerit, hunc morte mulctandum. Solon autẽ Athenienſis ſumptam hanc legem ex Aegypto, Athenienſibus promulgauit, qua illi ſemper uſi ſunt, lege ſanè inculpata. Hac lege iuriſdictionem exercuiſſe Areopagitas teſtis

eſt Ath

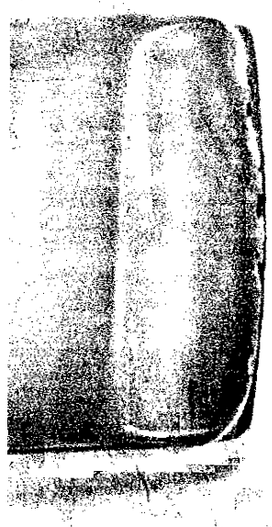
est Athenæus libro quarto his uerbis, ὅτι ὁ τοὺς ἀσώτους, καὶ τοὺς μὴ ἔκ τινος πορισίας ζῶντας, τὸ παλαιὸν ἐκάλουν τε οἱ ἀρεοπαγῖται καὶ ἐκόλαζον, ἐζήμωσαν φαινόδημός τε καὶ φιλόχορος, ἄλλοι τε πλείους. Quòd autẽ patrimoniorum profligatores, eosq; qui nullis facultatibus uictitarent, Areopagitæ in iudicium uocarent, pœnisq; & supplicijs afficerent, memoriæ mandarunt Phænodemus & Philochorus, pluresq; alij. Deinde idẽ auctor Athenæus huiusmodi exemplũ eius rei subdidit ad dictũ confirmandũ. Siquidem Menedemus (inquit) & Asclepiades erant iuuenes, ambo philosophiæ quidẽ studiosi, sed egestate præditi. Hos Areopagus pro potestate accitos interrogare institit, quonam pacto fieret, ut cum dies ipsi totos philosophis operã darent, nihil in censu habentes, bona nihilominus habitudine corporis uiderẽtur. Ad hæc illi respondentes, cum pistorem quendam accersiri postulassent, & ille accersitus uenisset, eum interrogandũ dixerunt: qui cum rogitantibus Areopagitis dixisset unaquaq; nocte illos in pistrinũ descendere solitos, ibiq; frumentũ molentes, pro nocturnis operis drachmas utrunq; singulas ferre, admiratus Senatus, ducẽtas eis drachmas ob uirtutẽ decreuit. sed ipsa uerba subijciam, ne comminisci uidear. Μνήσθημεν γοῦν καὶ ἀσκληπιάδου τοὺς φιλοσόφους, νέους ὄντας καὶ πενομένους, μεταπεμψάμενοι ἠρώτησαν, πῶς ὅλας ἡμέρας τοῖς φιλοσόφοις συσχολάζοντες, κεκτημένοι δὲ μηδὲν, συνέχεσθαι δύνανται τοῖς σώμασι. καὶ οἳ ἐκέλευσαν μεταπεμφθῆναί τινα τῶν μυλωθρῶν. ἐλθόντος δὲ ἐκείνου, καὶ ἐρωτῶντος ὅτι νυκτὸς ἑκάστης καταιόντες εἰς τὸν μύλωνα καὶ ἀλοῦντες, δύο δραχμὰς ἀμφότεροι λαμβάνουσι, θαυμάσαντες οἱ ἀρεοπαγῖται, διακοσίαις δραχμαῖς ἐτίμησαν αὐτούς. Verùm quandoquidem uerbosa iam esse cœpit hæc disputatio, nec tamen omnia

Mirum philosophiæ studiũ.

Memorabilis historia.

omnia attigimus eodem pertinentia, & liber pro portione huius operis longior iam esse uidetur, abrumpendus est sermo qui finem non inuenit, ad alteramq; partē commentationis festinandum, quam sic quoque iam fatiscente stylo aggredi me sentio.

GVLIELMI BVDAEI PARISIENSIS, A SECRETIS REGIS FRANCIAE, DE Asse, & partibus eius, lib. v. & ultimus.

Angelus Politianus.

RESTAT *mensurarum tractatus, cum causam cōnexam cum antedictis habens, tum uelut appendix huius operis. Mensura autem multiplex ab Aristotele in nono lib. Metaphysices ponitur. Sed nūc mensuras appello, quibus fruges & liquores metimur. Angelus Politianus, uir memoria nostra utraq; lingua apprime doctus, in decimo Epistolarū de mēsuris ex professo scribens, Incipiendū (inquit) ab amphora consecrata Romanis in Capitolio, ne cui uiolaretur. Capit hæc omnino quantū tessera quoquo uersus in area pedum quatuor. Duplex amphora, modius est, aut si mauis Græcè, medimnus: eademq; triplex, efficit sextarium. Sextarij dimidium, cotula uocatur, & hemina. quatuor uerò sextarij chœnica cōplent. ita sex congiū, qui Latinè chus dicitur (ubi nō Latinè chus, sed Græcè Politianū scripsisse puto) Inde forsan, inquit, sextarij nomē, quòd eū sexies congius capit.*

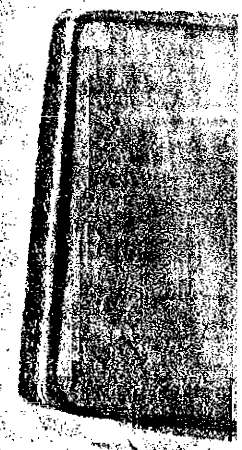
capit. Scribit tamẽ Pollux cotulam chœnicis esse tertiam partem, chœnicas octo & quadraginta medimno cõtineri. Hæc Politianus, suppresso auctore (ut ferè assolet) ex uulgatis carminibus illis sumpsit quæ apud Priscianũ incerto auctore leguntur. Nam non esse Prisciani argumentum est, quòd in antiquis uoluminibus Prisciani non inueniuntur. In his autem carminibus intelligendis quoties quamq; luculentis erroribus Politianus lapsus sit, ex sequentibus apparebit, ut nisi Politiani stylũ agnoscerem, Politiani epistolam esse omnino negaturus fuerim. Eiusdem flagitij est quòd talentum Atticum maius tribus & octoginta minis esse dixit, nec ullum pondus Attico talento maius esse. Carmina autem illa sic ferè leguntur,

Pes longo spatio latoq; notetur in anglo,
Angulus ut par sit, quem claudit linea triplex,
Quattuor ex quadris medium cingatur inane.
Amphora fit cubus, quam ne uiolare liceret,
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.
Huius dimidium fert urna, ut & ipsa medimni
Amphora, terq; capit modium. sextarius istum
Sexdecies haurit, quot soluitur in digitos pes.

Dico his uersibus significari Amphoram ex area excitari quoquo uersus pedali, quaternis quadris pedalibus inanitatem amphoræ cingentibus, ita ut quaterni undique anguli tesseralcs, tribus lineis concludantur singuli, quibus ipsis tres dimensiones tesseræ significantur, qui cubus Græcè dicitur, id est schema sex in situs sessile. Hoc enim uerba illa significant,

Angulus ut par sit quem claudit linea triplex.

Tres enim dimensiones notantur, longitudo, latitudo, altitudo. Huius dicti testem interim citabimus Isidorum Hispalensem, in hac re interdum non refellendum, licet in

Cubus & Thessera.

multis alijs lapſus ſit. Amphora (inquit ille) recipit uini uel aquæ pedem quadratum. Quòd ſi hunc teſtem refutare placet, prodeat Feſtus teſtis locupletior, qui his uerbis

Quadrantal. *teſtabitur: Quadrantal antiqui uocabãt Amphorã, quod uas pedis quadrati, octo & quadraginta ſextarios capit. Politianus duplicem amphoram modium eſſe tradidit, & (quod uix intelligere poſſum) triplicem amphoram ſextarium efficere. Ego autem amphoram unam ternos modios capere dico, & duodequinquaginta ſextarios: nec medimnum & modium eundem eſſe modum, ſed medimnum modios ſenos capere. Suidas,* μέδιμνος μέτρον τι ξηρῶν, ὅσον πυρῶν ἢ κριθῶν. μέδιμνος δὲ μοδίων ἕξ.

Medimnus. *Medimnus (inquit) menſura eſt aridorũ, ut tritici uel ordei. medimnũ igitur menſura eſt ſex modiûm. Haclenus ille. Sed audiamus teſtẽ unũ qui uice ſit omniũ. Is erit Cicero, qui in Frumẽtaria ita inquit ad Verrẽ, Accipis ſeſtertios quindecim pro medimno, tanti enim eſt illo tẽpore medimnũ. retines ſeſtertios duodecim, tanti enim eſt frumẽtum Sicilienſe ex lege æſtimatũ. Eſt eiuſmodi æſtimatio legis, ut cæteris tẽporibus tolerabilis Siculis, te Prætore etiam grata eſſe debuerit. Eſt enim modius lege ſeſtertijs trib. ut æſtimatus fuit ante te Prætorẽ: ut tu in epiſtolis ad amicos tuos gloriaris, ſeſtertijs duobus. ſed fuerit tribus ſeſtertijs, quoniam tu tantũ à ciuitatibus in modios ſingulos exegiſti, tu nõ modò omnes accipere (quod oportebat) noluiſti, ſed etiam dare quod non debebant coëgiſti. Idem alibi, Precium autem Senatuſconſulto conſtitutum decumano in modios ſingulos ſeſtertij terni. Et iterum, Duobus precijs unum & idem frumẽtum uendidiſti: ſemel ciuitatibus ſeſtertijs quindecim in medimnũ: iterũ pop. Romano, à quo ſeſter. x x in medimna pro eodẽ illo frumẽto*

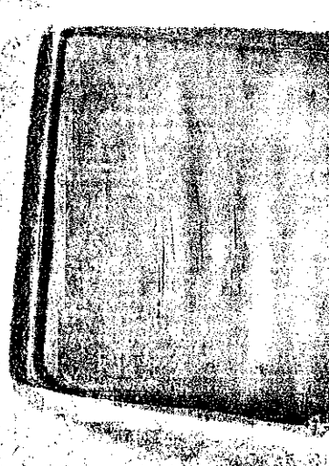

abſtu

abstuliſti. Et alibi, Hoc reprehendo, quòd cum in Sicilia ſeſtertijs binis tritici modius eſſet, ut iſtius epiſtola ad te declarat, ſummûm ſeſtertijs trinis, tũ iſte pro tritici modijs ſingulis ternos ab aratoribus denarios exegit. His locis & alijs cuiſdẽ orationis liquet medimnũ quinquies modium caperc: quod de Sicula menſura intelligendum. nam Romanũ medimnũ ut Atticũ ſenos modios cepiſſe, eodẽ auctore eademq; oratione probabimus poſtea. Nũc quod inſtat de amphora uideamus, quonã modo intelligi poſſit quod Politianus dixit. Sit igitur area quoquouerſus pedum quatuor. ſi ex ea corpus quadrantale & teſſerariũ facere uelis, neceſſe eſt addenda dimenſione tertia, id eſt altitudine, tertiam quoq; multiplicationem arealis numeri excitari. Quomodo enim bis bina bis, primã teſſeram numeralem faciũt octo angulis conſtantem, & ter trina ter ſecundam, qui numerus eſt uicenariuſ ſeptenarius: eodem modo quater quaterna quater, tertiam teſſeram faciunt, unitatibus quatuor & ſexaginta cõcretam. Sit igitur planities uel interuallum quadratum, quaternûm quoquouerſus pedum. huic ſi altitudinẽ bipedalem imponam, fient quatuor pedes quadrati, qui duos & triginta pedes ualẽt, hoc eſt bis quaterquaternos. hos pedes ſi ex quadratis cubicos, id eſt teſſerarios reddere uelim, cũ numerũ ut duplicẽ neceſſe eſt, hoc modo, quater quatuor quaternos. ſic fiunt bis duo & triginta, id eſt quatuor & ſexaginta. Vt enim quadrata forma ex numero quocunq; fit in ſeſe ducto, ſic ex quadrata iterum exurgit cubica. Quaternio enim radix eſt numeri quẽ nũc quærimus. Is in ſeſe multiplicatus, ſedecim efficit, & iam formam quadratam capit. At is numerus quadratus iterum quater multiplicatus, in teſſeram aſſurgit, & fiũt ſexa-

Medimnum.

Amphora.

gintaquatuor. Quare aut Politianus existimauit amphoram tot pedes habere in conceptaculi inanitate, aut tesseræ naturam ignorauit. Vtrumlibet autem dixeris, luculenter hallucinatus comperietur. At alterutrũ uix de eo homine credere fas est, qui Panepistemona librum condidit, quo omniũ rerum artiumq; scientiam profiteri uidetur, summatimq; tradere. Vitruuius de tessera libro quinto ita inquit, Cubus est corpus ex sex lateribus, æquali latitudine planitierum per quadratũ. Is cum est iactus, quam in partẽ incũbuit, dum est intactus, immotam habet stabilitatem, ut sunt etiam tesseræ quas in alueum ludentes iaciunt. Amphoræ autem capacitatem cum ego nosse cuperem, quadrantal, id est uas cubicum ex tabellis quatuor compingendũ locaui, ita ut intus pedale quoquouersus esset, factumq; ad rudiculam exegi, quæ intus quidem erecta, æquilibris esset ad summa uasis labra: iacens uerò & porrecta in imo atq; summo, latera bina stringeret. Semipedem accipimus id spatiũ quod digiti utriusq; manus suppressis pollicibus occupant. Etenim palmus (ut inquit Vitruuius) à quaternis manuũ digitis inuentus est, & à palmo pes factus sedecim digitorũ. Nostri pedem duodecim pollicibus partiuntur, quas uncias antiqui uocauerunt, ut auctor est Boethius, id quod ostẽdit Plinius libro decimoquinto de Siliquis loquens, quum ita inquit, digitorũ hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Pollicarẽ dixit pro unciali, ut differentiam adnotare facile sit inter digitale & pollicare. Frontinus, Aquarum (inquit) moduli aut digitorum aut adunciarum mensuram instituti sunt. Digiti in Campania & in pleriſq; Italiæ locis, unciæ in Apulia obseruantur. Est autem digitus (ut cõuenit) sextadecima pars pedis, uncia duodec

Panepistemon Politiani.

Cubus.

Amphoræ forma & capacitas.

Semipes.

Palmus.

Pes.

Pollicare.

Digitus.

Vncia.

duodecima. Idẽ alibi, Vnciæ ergo modulus habet diametri digitũ unum, & trientẽ digiti. Hactenus ille. Vulgò pedem metiuntur opifices manibus in pugnos contractis, & porrectis pollicibus, altrinsecusq; obuersis. Nos huiusmodi pedem habuimus, sed ab ijs petitum, qui nodum pedis publicè statuere solent. Hoc uas autem tritico cum impleuissem, cum mensuris nostris cõposui implendo deplendoq; subinde. Hoc faciens, deprehendi uas illud tesserarium, id est amphorã meã cumulatam, huius urbis quadrantem radio æquatũ capere: nec aliam esse inter utranque mensurã differentiã, quàm quæ esse soleat inter mensuram rasam & fastigiatam; ut amphora antiqua cũ eo auctario quod liberaliores uenditores condonare solẽt, quadrantẽ nostrum hostimento admensum, quo modo uenire moris est, omnino æquare posit. Quadrantẽ appello eius mensuræ quartam partem, quam sextariũ triticarium diximus. Secundũ hoc medimnus erit quam minam dicimus. Lingua enim uernacula primũ mimnũ per syncopen, postea minã pro medimno dixit. Ita sextarius ille noster triticarius in bina medimna uel quaternas amphoras diuiditur, & inde in duodenos modios, quos Bosselos appellamus, uel Bœotios potius. Sed hæc quæ coniectura assequimur, argumentis adiuuanda sunt. Tranquillus in Cæsare, Populo præter frumenti denos modios, ac totidẽ olei libras, trecẽos quoq; nũmos quos pollicitus olim erat, diuisit. Si Cæsar totidẽ modios tritici uiritim quot olei libras diuisit, intelligimus modiũ nõ magnã mẽsurã fuisse, quæ Ciceronis testimonio plerũq; binis, rarò ternis sestertijs ualebat. Qua ratiõe medimnus quinisdenis sestertijs, & sæpe denis tantũ ualebat. quod tamen intelligo in uilitate annonæ. nam Cicero in Frumentaria duas æstima-

Medimnus.

Bosseli.

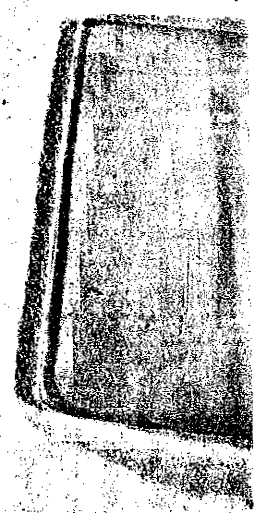
tiones ex Senatusconsulto factas ponit, unam alterarum decimarũ quas aratores nõ gratuitas pẽdere cogebãtur pop. Rom. sed ita, ut in singulos modios, ternos sestertios acciperẽt. alterã æstimationẽ ponit frumenti quod interdum ciuitatibus imperabatur, ut Romano populo præbere certum numerũ frumenti cogerentur, & pro eo in modios denarios singulos acciperent, id est quaternos sestertios. Qua ratione medimnus quinis denarijs æstimabatur, quod fiebat cum annonæ pœnuria metuebatur, ut opinor. Legitima ergo æstimatio erat trinis sestertijs in modios Siculos, qui maiores erant Atticis & Romanis, licet idẽ esset medimnus. Videamus an hoc tẽporibus nostris congruat. Apud nos cõmodam tritici primarij annonam esse aiũt, cũ medimni bini, id est sextarius, quinis & uicenis solidis turonicis ueneũt. ab eo precio ad tricenos iustam æstimationem esse: deorsum autem ad uicenos, iam ad uilitatem spectare: quod supra hæc aut infra est, caritatis & uilitatis appellatione censeri. Cũ hæc literis mandarem, precium diuersis anni partibus à uicenis solidis ad uicenos binos & semissem plerunq; euariauit, tametsi minime ubere biennij prouentu. Sed ferè ita euenit cum exportare ad externos non licet, uix iam ut annona agriculturæ impendia ferat, cum paucis annis equis aratorijs quibus nostri utuntur, magnopere precium accesserit. Verùm si medimnus in Sicilia mediocri fertilitate quinisdenis sestertijs ualebat, planum fit nõ memorabili nos errore aut in nummi coniectura aut in mensura falli: quippe quindecim sestertij æstimatione nostra solidis tredecim & sesquidenariolo ualent. Sestertium enim denis denariolis & obolo taxauimus. Quare non mirum est si Cicero sæpe in Sicilia modium frumenti binis sestertijs esse

Aestimatio frumẽti in Sicilia.

Sestertij ualor.

esse dixit in magna ubertate. qua ratione duo medimna, decem & septem solidis & semisse ueneunt. nã apud nos sæpe minoris ualere memini. Cicero *in* Frumentaria, *Frumentum (inquit) emere in* Sicilia *debuit* Verres *ex Senatusconsulto, & ex lege* Terentia *&* Cassia *frumentaria. Emundi duo genera fuerunt. unum cæterarum decumarum, alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributum. Illius decumani tantum quantum ex primis decumis fuisset, tritici modia* D C C C *millia. Precium autem constitutum decumano, in modios singulos sestertij terni duodetricies, imperato sestertij quaterni: ita ut frumentum imperatum, sestertium duodetricies in annos singulos Verri decernebatur quod aratoribus solueret. In alteras decumas ferme ad nonagies. sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Sicilienſem propè centies & tricies erogatum est. Decumanum frumentum appellat Cicero alterius Decumæ frumentum, quam aratores dare non uectigalem, sed uenalem cogebantur. Puto autem non utrobiq; duodetricies legendum, sed secundo loco duodeuicies: nihil tamen certi haberi potest, quoniã locus ille corruptissimè legitur. Sed nec duodetricies priore loco satis congruit, cũ octingenta millia modiûm quater & uicies tantummodo ualuerint æstimatione ternorum sestertiorum. Igitur* D C C C C. *M. Ciceronem scripsisse dicendũ est, non* D C C C. *ut sit uiciesſepties. Quòd si addatur* X X X *mil. congruet duodetricies. Ter autem duodetricies ferme nonagies cẽtena millia sestertiûm ualet. Quibus si ter duodecies addas, ferme centies & tricies sestertium erit: quod à Cicerone oratorie auctũ est. Sic in alteras decumas quotannis ex Sicilia nongẽta millia modiûm Romam exportabantur: qui modij primùm*

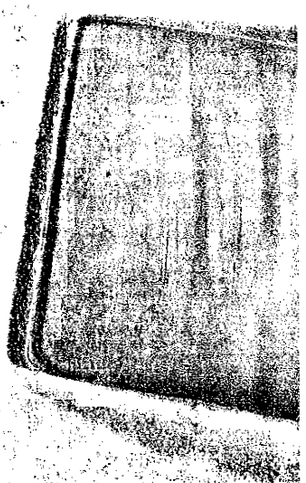

Decuma frumẽti in Sicilia.

ad mensuram Romanam, deinde ad nostrã reduci debẽt, propterea quòd quini Siculi modij senos Romanos ualebãt. Qua ratione septingenta & quinquaginta millia Siculorum, nongenta millia Romanorũ & Atticorum ualent: quæ ad medimnos Atticos relata, centũ & quinquaginta millia fiunt. His adde centum & quinquaginta millia modiûm Siculorum, quæ centum & octoginta millia Romanorũ ualent: fiunt decies centena & octoginta millia. Hæc enim summa sesquiquinta est nongentorũ milliũ, quæ ad sextarios Parisinos reducta, nonaginta millia fiunt: & duodenario diuisa, septem millia & quingenta modia Parisina. Sic ex duabus decimis Romani quindecim millia modiûm nostrorum transportabãt ex Sicilia, præter id quod ciuitatibus quaternis sestertijs imperabatur. Sed septẽ millia & quingenti modij nostri ea ratione quã Cicero statuit, id est tribus sestertijs in modiũ Siculũ, ære nostro sexaginta septem millia & quingẽtos aureos nostros ualent, quæ Romano more uicies septies sestertium dicuntur. Quare summa omnino nõ cõgruit: propter quod locum Ciceronis corruptum esse dixi. nec modò corruptum esse puto, sed etiã mutilatum, inter uerbum fuisset, & uerbum tritici. DCCC enim millia non est alterarũ decumarũ numerus, sed fiumẽti imperati, ut ex alijs locis orationis colligitur. Numerus autem alterarũ decumarũ deesse mihi uidetur. Sed & maior summa esse debet in triennio quàm cẽties & tricies, cum quotannis nonagies in alteras decumanas daretur: id quod ex alio loco orationis ostẽditur. nã Cicero eius summæ quinquagesimas binas ad sestertiũ tredecies taxauit: qua ratione trecenties & uicies quinquies esse oportuit. Cæterùm nõ duodetricies imperato fiumento Ciceronẽ statuisse puto,

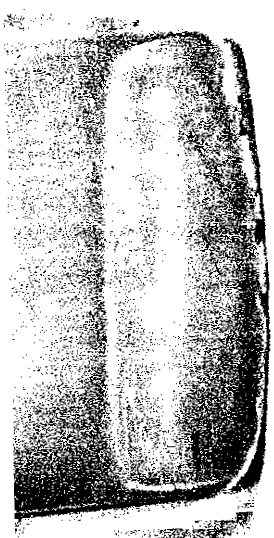
sed

sed bis & tricies, cum quaternis sestertijs in modiũ æstimaretur. summa enim ad nummũ quadrat. Sextarius noster triticarius ferè est quantũ iumentũ uiatorium ferre potest. hos in modio duodenos, Parisienses habent. Idem Cic. in eadẽ oratione, Iugera professi sunt aratores imperio atq; instituto tuo: nõ opinor quenquã esse minus professum, quàm quantũ arasset, cũ tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores præponerẽtur. In iugere Leontini agri medimnũ ferè tritici seritur perpetua atq; æquabili satione. Ager efficit cũ octauo bene ut agatur: uerùm ut omnes dij adiuuent, cũ decimo. quod siquando accidit, tum fit ut tantũ decumæ sit, quantũ seueris. hoc est, ut quot iugera sunt sata, totidẽ medimna decumæ debeantur. Hoc cũ ita esset, primũ illud dico, pluribus medimnũ millibus ueniisse decumas agri Leõtini, quàm quot millia iugerûm sata erãt in agro Leontino. Et rursus, Agri Leontini decumæ anno tertio uenierũt medimnis XXXVI millibus, hoc est tritici modijs ducentis sedecim millibus. His uerbis planũ fit medimnum senos modios capere, cũ prior numerus senario multiplicatus posteriorẽ efficiat. Idem, Ostendam neminem aratorem minus tribus decumis dedisse: atque hoc in beneficij loco petitam ab Apronio, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret. Deinde inferius ita subdit, Professio est agri Leontini ad iugera XXX millia. Hæc sunt ad tritici medimna nonaginta, id est tritici modia quingenta quadraginta millia, tres quinquagesimas, id est tritici modiûm XXXII millia quadringentos. Ab omnibus enim ternæ præterea quinquagesimæ exhibebantur. Hæc exempla Ciceronis corruptissimè hodie leguntur, sed partim ex locorum collatione, partim calculo emendantur.

Medimnus.

quæ ideo citãda duxi, ut probarẽ medimnũ ſenos modios Romano more capere. Si enim quingẽta quadragẽta millia ſenario partiaris, fient ſexies nonaginta millia. Cum tot tantisq; auctoritatibus pugnat auctoritas Polybij in ſecundo hiſtoriarum, his uerbis ſcribẽtis de Italiæ fertilitate, frumẽtiq; uilitate, σίτου τε γὰρ τοσαύτην αφθονίαν ὑπάρχειν συμβαίνει κατὰ τὸν τόπον, ὡς τ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, πολλάκις τετταράκοντα ὀβολῶν εἶναι τῶν πυρῶν τῶν σικελικὸν μέδιμνον, τῶν δὲ κριθῶν δυοῖν. Si enim Polybij ætate, q Scipionis Africani præceptor fuit, medimnus frumẽti Siculus quaternis obolis fuit, id eſt beſſe denarij: quo modo ſeſtertijs binis ternisq; Ciceronis tẽpore modius fuit, qui aut quinta aut ſexta pars medimni erat? Ex quo fit ut cẽſeã μέδιμνον à Polybio, p eo dictũ quòd Latini modium dicũt. Inire autẽ rationem nõ poſſum quonam modo credibile fieri poßit, quod idẽ auctor eodem loco prodidit, teſtificari uolẽs Italiæ ubertatem. Admiratur autẽ quòd in Italia hoſpites mercenarij peregrinos admitterẽt in diuerſoria, nihil prius paciſcẽtes de ſingulis rebus ab ipſis cauponibus præbendis: ſed tãtum diuertentes percũctarentur quãti reciperẽt hoſpites. Itaque, inquit, plerũque eos admittũt ſemiſſe, ita ut nihil ipſi admiſsi deſiderent eorum que uſui neceſſaria ſunt. ὡς μὲν οὖν ἐπιτοπολὺ παρίενται τὰς καταλύσεις οἱ παυδοχεῖς, ὡς ἱκανὰ πάντ' ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἡμιάσσαρία. τοῦτο δ' ἐστὶ τέταρτον μέρος ὀβολοῦ. παυίως δὲ τοῦτο ὑπερβάινουσι. Hoc dictum Polybij hyperbolicum mihi uiſum eſt, ut quidem in exemplaribus peruagatis legitur: nec dubio habeo quod ſtatuere poßim. Verùm ſuperioribus exemplis Ciceronis auctoritatem habemus, agri Leontini, qui fertilitate commendabilis erat, iugera

ſingula

singula singulis medimnis, id est senis modijs seri: & plerunq; cum octauo, rarò cum decimo fœnore sat͠u frumẽtum redire. Primùm igitur statuamus quanta sit iugeri mẽsura. Columel. lib. VI. Duo (inquit) actus iugerũ efficiunt lõgitudine pedũ ducẽtorũ quadraginta, latitudine pedũ centũuiginti. quæ utræq; summæ in sese ductæ, quadratorũ pedum faciunt millia uigintiocto & octingẽtos. Iam auctore Columella, & calculo confirmatore, nouimus ducẽtos & quadraginta pedes (quæ lõgitudo est iugeri) cẽties & uicies multiplicatos (qui numerus est latitudinis) octo & uiginti millia quadratorũ pedum & octingẽtos efficere. Hic numerus octingẽtas ut italoquar hexapedas efficit, qua mensura nostri mensores & fabri sic utuntur, ut antiqui Romani decẽpeda. Est enim hexapus siue hexapeda, mensura sex pedũ: quæ quadrata, sex & triginta pedes habet. Porrò centũ hexapedæ quadratæ, tria millia & sexcẽtos pedes efficiũt. Quadringẽtæ hac ratione quatuordecim millia & quadringentos explent, quæ mẽsura est semiiugeri Romani ex Columella. Ita iugerũ octingẽtas hexapodas nostras habebat. Quare quod apud Varronẽ et ipsum Columellã legitur, actũ quadratũ undiq; finiri pedibus centũ uiginti, eumq; duplicatũ iugerũ facere, id de iugero quadrato intelligendum est, nõ absolutè de iugero, quòd parũ apud utrũque declaratũ est. sed cũ uterq; dicat scrupulũ denûm esse pedum quadratorũ, & in iugero esse scrupula ducenta & octogintaocto, planũ fit calculo, de iugero quadrato nõ intelligi cum dicitur iugerum pedũ esse uigintiocto millium & octingentorum. Si enim in singula scrupula centenos pedes numeres, quot ex denis pedibus quadratis exurgunt, patet uel in digitos deducenti, ducẽties octo-

Exapedæ, exapedesque. Iugerum.

gies octies centenos pedes fieri, id est uiginti octo millia octingentos: at iugerum quadratũ altero tanto maius est.

Iugerum seu Arpennum Parisinum.

In agro Parisino non una est mensura, propterea iustissimam eligam, & quæ latius in eodem agro patet. Perticam nostram uicenumquinûm pedũ esse aiunt longitudinis. hæc quadrata sexcenos uicenosquinos pedes cõtinet, qui numerus centies multiplicatus, sexagintaduo millia & quingentos pedes quadratos efficit. tot enim tantisque perticis iugerum nostrum, quod arpennum appellamus, constare dicitur. huiusmodi autem iugero licet aliqui utantur, alij tamen affirmant grandissimam illam esse mensuram, sed iustam agri nostri perticam uicenûmbinûm pedum esse longitudinis, quæ quadrata quadringenos octogenos quaternos pedes habet. Et hæc iam apud plerosq; plena existimatur. Qua ratione centenarium iugerum, quadragintaocto millia quadringentos pedes habet quadratos. Est & minima mẽsura, quæ perticis duodeuicenarijs utitur, quæ pedes trecenos uicenos quaternos habent, et cẽtenæ in iugero, pedes quadratos conficiũt numero trigintaduo millia quadringẽtos. Sunt etiam qui perticis quidem plenis, sed iugero sexagenario utantur. Quo fit ut illis iugerũ triginta septem millia quingentos pedes habeat. Nos autem mediam mensuram obseruabimus, quã dicũt germanã nostram esse, quæ duos & uiginti pedes perticæ statuit, & quadragintaocto millia quadringentos pedes habet. Hæc ad iugerum Romanum composita, eandem habet proportionem, quam quadringenti octogintaquatuor ad ducentos octogintaocto, quæ ut maior est multo sesquipla, sic paulo minor est dupla. at uerò eiusmodi arpennum pinguisolo alternis propemodum messibus medimnum duodecimum reddit. Huiusmodi

iusmodi fere est fertilitas in eo tractu qui peculiari nomine Francia appellatur, ex eo (ut arbitror) ꝙ sit sumẽ (ut dicitur) Franciæ, in quo agro triticũ mutilis spicis nascitur, non ut ferè in Italia, aristatis. In eo nos prædiũ Marlianũ habemus. Neq; nunc de summa ubertate aut soli aut tẽporis loquimur, sed de ea quæ plerũq; uisitur. Notũ est in eo agro arpẽna duodeuicena in annos singulos singulis modijs nostris oblocari tritici lectissimi. Quãquã ea ferè locationũ formula est, ut colonus eo rectè præbẽdo tritico defungi possit, quod summæ bonitati uno solido cedat, & interdũ eo quod semusse tantum solidi. Modiũ autem nostrũ (ut iam dixi) duodenos sextarios cõtinet, & sextarius binos medimnos. Hac ratione singula iugera quotannis bessem sextarij nostri, id est octonos modios pensitare inueniuntur, cum tamen in eo tractu nullum agrum restibilem esse sciam. Sic enim fert agricolatio, ut triticarius ager à messe triticea altero anno semestre aliquod genus frugis capiat, ut ordeũ uel lauenã, uel quid aliud leuioris fœtus: tertio autẽ anno nouali agitato cessset, quod & aruũ & ueruactum appellatur ab antiquis. Itaq; planũ fit agrum nostrum bonitate Siculo nõ cedere, quẽ Cicero cum octauo & cum decimo acceptũ reddere semen dixit. quanquã id postea uiderimus. nunc id tantũ argumenta nostra adiuuet, quibus asserere contendimus medimni Romani et minæ nostræ paritatẽ. Nostri aiunt agricolæ arpennum quale diximus, sesquimedimnũ ferè poscere, ut bene seratur aruum. Columella de satione loquens libr. XII. pinguis agri iugerum, si solutus & siccus sit, quaternos tantum modios tritici poscere tradidit: si cretosus, aut uliginosus, quinos. Hoc cum à nostratibus anxiè inquirerem, uix constare opiniones depre

Francianus ager.
Franciæ flumen.
Marlianum prædium.

Aruum.
Veruactum.

Ratio semētis. deprehēdi: id quod ex uarietate soli & mensurarū cōtingit: quantū tamen colligere potui, plena, id est mediocris pinguis agri mēsura, solo denso dodrātē minimū poscit, interdū etiā dextantē, id est decē modios Romanos: soluto et minimè uliginoso solo, nūc septenos, nūc octonos. minimus modus agri reliquis etiam cōpetētibus, senos modios, id est medimnū poscit. His cōuenit dictū Columellæ lib. secūdo. Iugerum (inquit) agri pinguis plerunq; modios tritici quatuor, mediocris quinque postulat, adorei modios nouē, si est lætum solum: si mediocre, decē desiderat. nam quamuis de mensura minus auctoribus cōuenit, hanc tamen uideri cōmodissimam docuit noster usus. Et paulo inferius, Nobis ne istam quidem quā prædiximus mensuram semper placet seruari, quòd eam uariat aut loci aut tēporis aut cæli cōditio. Proinde quā proportionem iugerū Romanū, id est duodetriginta millia et octingenti pedes, ad Parisinū arpennum habet, id est ad duodequinquaginta & quadringētos, candē ferè habēt quaterni quiniq; modij ad septenos & nouenos. Leontinū iugerum nō admodum dissimile nostro minimo fuisse oportet, quod tantundē frumenti poscceret, id est medimnū in singula iugera, si tamen Cicero ueritati inseruiuit potius quàm exaggerationi criminis.

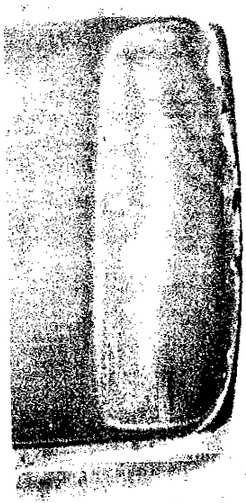
Arpennum. Arpenni autem uocabulo non licenter uti uideor, cum id apud Columellā legatur.

Census Athenensium. Aristoteles in secundo Politicôn auctor est Solonē Athenienſem quatuor sensus Athenis instituisse: quorū primus fuit eorum qui Pentacosiomedimni dicti sunt, id est quingentis medimnis censi. Secundus eorū fuit qui Zeugitæ dicebantur ab equis bobus iugalibus. Tertius Hippas ab equis. Quartus Theticus dicitur, qui eorū erat qui Thetes, id est opifices erant, hoc est operas suas locātes. Primum,

mum, secundum & tertium ad magistratus & honores admitti uoluit: eosq; diuitũ nobiliumq; appellatione censeri. τὰς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν δυνάτων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ ζευγιτῶν καὶ θήτων τὰς ἐλαττους τῆς καλουμένης ἱππάδος. Plutarchus in Solone, Cum magistratus (inquit) omnes locupletibus relinquere uellet, reliquã autem Reip. gubernandæ partem promiscuam facere, ad quã antea plebs adspirare nõ poterat, ad census ciuiũ se contulit: & qui in siccis atq; humidis censi erant, in primo ordine locauit, & pentacosiomedimnos uocitauit. In secundo autẽ eos qui equos alere possent, aut trecentis censi forent: & hos hippada solucntes ab equis nuncupauit. Zeugitæ uerò tertij census homines uocati sunt, qui ducẽtorũ medimnûm censum explerent. Quò hæc melius intelligantur, Pollux lib. VIII. de hoc loquens ita inquit: τιμήματα δ' ἦν τέτταρα, πεντακοσιομεδίμνων, ἱππέων, ζευγιτῶν, θητικῶν. οἱ μὲν ἐκ τοῦ πεντακοσιομεδίμνου μέτρα ὑγρὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖν κληθέντες, ἀνήλισκον δ' εἰς τὸ δημόσιον, τάλαντον. οἱ δὲ τῶν ἱππάδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τοῦ διακοσιοστοῦ φέρειν ἵππους, πεκλῆσθαι δοκοῦσιν, ἐπόιουν δὲ μέτρα τριακόσια, ἀνήλισκον δὲ ἡμιτάλαντον, οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες, ἀπὸ διακοσίων μέτρων κατελέγοντο, ἀνήλισκον δὲ μνᾶς δέκα. οἱ δὲ τὸ θητικὸν, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἦρχον, οὐδὲ ἀνήλισκον οὐδέν. Quorũ uerborũ huiusmodi est sentẽtia, Quatuor census Athenis fuisse, Pentacosiomedimnos, Hippeis, Zeugitas, Theticos. Pẽtacosiomedimnos autẽ, id est quingenimedimnos, ideo appellatos, quòd quingenûm medimnûm numerum uel mensuram siccis & humidis facere possent, hosq; in publicum sumptus facere ad talentum. Hippeis autem, id est equites ex eo dictos uideri, quòd equos alere possent:

sent: eosq; mensuras trecentas facere, & publicè semitalentũ impendere. At uerò qui iugationẽ penderẽt, à ducẽtis mensuris conscribi solitos esse et publicè decẽ minas cõsumere. Postremæ notæ eos esse qui theticũ pẽderent, id est opificiarium uel mercenariũ: eosq; nec magistratũ gerere, nec publicè quicquam sumptus facere. Licebatq; ex uno ordine ad aliũ trãsire, ut idem Pollux auctor est. Ex hoc autẽ instituto prodierunt (ut arbitror) munera personalia, quorum mentio fit in lege ult. de muneribus & honoribus in Pãdectis. Seruius etiã Tullius hoc exẽplo classes quinq; ciuiũ Romanorũ descripsisse uidetur. Prima classis in octoginta centurias distributa, ex his qui centum milliũ æris aut maiorẽ censum haberent, quæ summa à nobis mille aureis nostris æstimata est. Octoginta autem centuriæ in quadragenas seniorũ ac iuniorum diuisæ: ita ut seniores ad urbis custodiam præstò essent: iuniores ut foris bella gererent, quibus arma imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hostẽ, hastaq; & gladius. Secunda classis intra centum usq; ad quinq; & septuaginta millium censum instituta. Tertiæ classis quinquaginta millia census fuit. Quartæ quinq; et uiginti millia. Quinta & ultima undecim millibus cẽsebatur, id est centũ ac decẽ aureis nostris. Reliqua autẽ multitudo, cuius esset inferior cẽsus, immunis militia facta. Equitũ etiã ex primoribus ciuitatis duodecim centurias scripsit, quibus equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos singulos penderent. Dena millia æris ego centenos aureos intelligo ad binos equos emendos, & uicenos ad alendos, id est bina millia. Hæc omnia (inquit Liuius) in dites à pauperibus inclinata onera. Ex his intel-

Census Romani & classes.

liginus

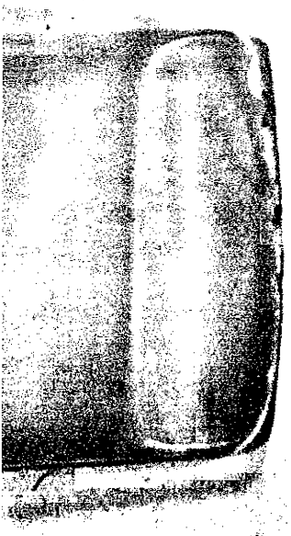
ligimus in infantia Vrbis Romæ primarias opes fuisse nulle aureos. Propterea Plinius lib. XXXIII. Non erat (inquit) apud antiquos numerus ultra cẽtum millia. itaq; hic & hodie multiplicatur, ut decies centena millia, aut sæpius dicãtur. Fœnus hoc fecit, nũmusq; percussus. Quẽ locum ex uetusto sic lego. Itaq; est hodie, multiplicãtur hæc, ut decies centena millia aut sæpius dicãtur. hoc sensu, Vt olim nõ erat numerus ultra centũ millia, sic nec hodie, quia cum ad centũ millia peruẽtum est, per multiplicationẽ fit progressus, dicendo decies centena millia, aut uicies, aut centies, quæ summæ antiquis ignotæ, fœnore excreuerũt. Idem, Seruius Rex primus signauit æs. antea rudi usos Romæ Rhemeus tradit. Signatum est nota pecudum, unde & pecunia appellata. Maximus census centũ millia assiũ illo rege fuit, & ideo hæc prima classis. Vt igitur Romæ prima classis cẽtenariorũ fuit, sic Athenis quingenariorũ, qui quotannis pendere possent medimna uini & olei & frumẽti quingena. sic enim ex Pollu ce intelligẽdum puto. Quingenta autẽ medimna in Attica, quæ plurimo importato frumẽto utebatur, ducentis quinquaginta aureis æstimare possumus: & quingenta uini medimna, id est mille amphoras totidẽ penè Francicis, pro quibus quingentos aureos ponemus: quibus si addamus totidem olei amphoras, nescio quid æstimare debeam. Apud Demostenem πρὸς φορμίωνα Chrysippus quidam negociator ita ad iudices loquitur, ὅτε δὲ ὁ σῖτος ἐπωνιμήθη πρότερον, καὶ ἐγένετο ἑκκαίδεκα δραχμῶν, εἰσαγαγόντες πλείους ἢ μυρίους μεδίμνους πυρῶν, διεμετρήσαμεν ἡμῖν τ' κατθεσηκύιας τιμῆς, πέντε δραχμῶν τὸν μέδιμνον. Cum autem frumenti auctum esset precii, & ad sedecim drachmas excreuisset, importato frumen

Plinij locus.

Romani nullũ numerũ habẽt ultra centum millia.

frumento ultra decem millia mendimnûm, iusto & legitimo precio uobis admensi sumus quinis drachmis in medimnum. Hac *Demosthenica ratione sextarius Parisinus circitèr aureo uno fuisset, hoc est drachmis decem. Igitur qui Athenis cũ prouentũ quingentûm medimnûm habebãt, talentũ impendere publicè tenebantur, hoc est sexcẽtos aureos. Verùm intelligimus illã æstimationem census nõ strictam fuisse, ut Pẽtacosiomedimni dicerẽtur qui quotannis eam summã corradere posſent, sed qui tantum pẽdere possent, talẽto esse taxatos. Parum tamẽ hoc explicatũ est ab auctoribus. Interpres Aristophanis Pẽtacosiomedimnos dictos dicit eos qui tot mensuras arare possent,* πεντακοσιομεδίμνους διὰ τὸ γεωργεῖν τοσαῦτα μέτρα οὕτως ἐτωνόμαζον. *Equites autem eos dictos, qui trecentas mẽsuras ararent, nomẽ ex eo sortitos, & æquos alere possent siquando opus esset. qui cũ primùm sexcenti fuissent, postea urbe aucta mille & ducenti esse cœperunt. his licebat comatos esse, licet ditiores essent quinge narij, id est Pẽtacosiomedimni. Oportebat ergo ciues eos diuites esse, qui tantum telluris ararent, aliunde etiam diteſcentes, ut negotiationibus maritimis propter sitũ urbis, & fœnore traiecticio. Opificum autẽ ordini licebat & iudicare, & concionẽ habere, ut idem auctor inquit,* διικάζειν καὶ ἐκκλησιάζειν. *Hactenus illi Rẽpublicã attingere poterant. Copiosos autẽ Athenienses fuisse ex Thucydide nouimus, qui libro secũdo Periclem corũ ducem ita inducit de opibus corũ diſſerentẽ, ut dicat confidere eos debere, nec incursu hostiũ perterrefieri. Bello enim gerendo, consilio & ui pecuniæ plurima obtineri: Atheniẽsibus autẽ sexcentorũ talentorũ obuentionẽ annuã esse, quæ quotãnis ferè tributi nomine à socijs eorum*

Athenienſes diuites.

pensitaren

pensitarētur, præter alios prouētus. Esse præterea signati argenti in arce sex talentorum millia: fuisse autem aliquando plurimùm nouē millia septingenta, ex quibus in arcē & publicas alias extructiones erogatū fuisse quod nunc illi summæ desit. τὰ δὲ πολλὰ τῦ πολέμυ, γνώμη καὶ χρημάτων περιουσία πρατεῖται. θαρσεῖν τε ἐκέλευε προσιόντων μὲν ἑξακοσίων ταλάντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φόρυ κατ' ἰδιαυτὸν ἀπὸ τῶν συμμάχων τῇ πόλει, ἄνευ τ' ἄλλης προσόδυ. ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίυ ἐπισήμυ ἑξακισχιλίων ταλάντων. τὰ γὰρ πλεῖστα τεσσαρακοσίων ἀποδέοντα μύρια ἐγένετο. Sex millia talentûm triciesſexies cētenis millibus aureorū noſtrorum æſtimare ſolemus. Suidas auctor eſt redditus publicos Athenis Prytanea appellari, & eo nomine metallorum uectigalia, & fori, id eſt rerum uēditarum, & portoriorum intelligi, & quicquid à ſocijs uel ſubditis pēſitaretur, & quicquid ex manubijs uel rebus publicatis redigeretur. Quorū (inquit) nominū cumulus bina millia talētûm propemodū conficit. Athenæus autem libro duodecimo ſcribit Duridē in hiſtorijs prodidiſſe, Demetrium Phalereū, cuius multa eſt mētio apud Ciceronem, Quintilianum, Plinium, & alios, cum Athenis Reip. adminiſtrādæ præeſſet, mille ac ducēta talenta in poteſtate habuiſſe quotānis. Ex quibus cum minimam partē in ſtipendia militū, & reliquas Reip. partes tuēdas conſumeret, reliqua per ingenitā morum incontinentiā luxurioſē dilapidabat, epulis quotidianis lautis & opiparis quamplurimos cōuiuas accipiēs, & ea parte magnificētiæ Macedonicas cœnas ſuperās. Alioquin nitore & lautitia uitæ Cyprios & Phœnicas prouocās cū cœnationū pauimēta ſingulari artificio uermiculata, etiā unguētis per-

Prytanea.

Demetrij profuſio.

fundereẽtur, δημόσιος δὲ ὁ φαληρεὺς χιλίων καὶ διακοσίων κατ' ἐνιαυτὸν κύριος γενόμενος, καὶ ἀπὸ τούτων βραχέα διαπραξάμενος εἰς τοὺς στρατιώτας, καὶ τῶν τοῦ πόλεως διοικησιν τὰ λοιπὰ πάντα διὰ τοῦ ἐμφυτου ἀκρασίαν ἠφάνιζε.

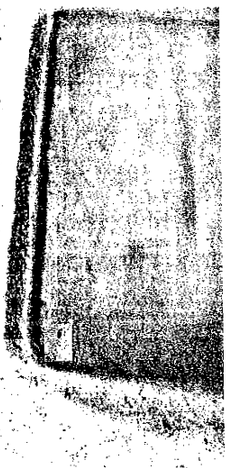
Athenienſium redditus.

Hæc uerba ſatis ſignificãt publicos redditus Athenarũ: mille & ducẽtorum talẽtũm fuiſſe. Aeſchines περὶ παραπρεσβ. Καὶ πάλιν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἐπράκισχίλια τάλαντα ἀνηνέγκαμεν εἰς τοὺς ἀκρόπολιν διὰ τοῦ εἰρήνην ταύτην. τεμπρεῖς δ' ἐκτησάμεθα πολεῖμος καὶ ἐντελεῖς οὐκ ἐλάττους ἢ τεμακοσίας. φόρος δ' ἡμῖν κατ' ἐνιαυτὸν προσήκει πολεῖν ἢ χίλια τάλαντα. Diximus alibi Athenis Iſocratem rhetorẽ uiginti talẽtis orationẽ unam uẽdidiſſe. Plutarch. autẽ auctor eſt Demoſthenẽ in eadẽ urbe totidem talẽtis unius diei reticẽtiã uẽdidiſſe Harpalo, qui Alexãdrũ Magnũ fugiẽs, Athenas ſe cõtulerat. licet hiſtoria ab Aulo Gell. in. x. aliter referatur. Hoc tamẽ penè cõuenit, quòd Demoſthenes nocte aureo calice accepto cũ uiginti talẽtis argẽti, in concionẽ poſtridiæ ueniẽs collo lana & faſcijs obligato, cum cẽſere iuberetur, & pro cõcione dicere quid de Harpali poſtulatis ſtatuendũ eſſet, nutu oſtẽdit ſe irraucuiſſe, nec proloqui poſſe. Quo tempore ij qui munere Harpali corruptũ eſſe ſciebãt, ridentes dicere cœperũt, concionatorẽ hominẽ & popularem noctu argyrãche corruptum, id eſt angina argẽtaria, καὶ γενομένης τάχιστα τοῦ νυκτὸς ὁ ἅρπαλος ἔπεμψεν αὐτῷ τοὺς κύλικα μετὰ τῶν εἴκοσι ταλάντων. Et paulò pòſt, καὶ μεθημέραν εὖ καὶ καλῶς ἐξίοις καὶ ταινίαις καὶ τοῦ τραχήλου κατελιξάμενος, εἰς τοὺς ἐκκλησίαν προῆλθε. καὶ κελευόντων ἀνίστασθαι καὶ λέγειν, διένευεν ὡς ἀποκεκομμένης αὐτῷ τῆς φωνῆς. οἱ δὲ ὀρθρεῖς χλευάζοντες, οὐχ ὑπὸ στραγγάγχης ἔφασαν, ἀλλ' ὑπὸ ἀργυράγχης ἁλῶναι νύκτωρ

Demoſthenes magno ſilentium uẽdidit.

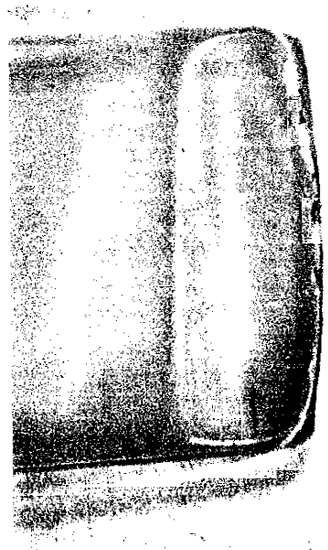
τὸν

τὸν δημαγωγόν, id est: Interdiu autẽ Demosthenes pulchrè & cõcinnè lana & fãscijs obuoluto collo in concionem prodiens, cũ quidam eorum qui aderant, scandere in pulpitum & dicere eum iuberent, nutu significauit quasi obtusa uox sibi esset. Quo facto homines quidã ingeniosi cauillantes, non angina noctu oratorẽ, sed argentagina correptũ esse dixerunt. Idẽ Thucydides lib. III. auctor est, Athenienses Mitylenen obsidentes, cũ iam magna ex parte pecunias supradictas consumpsissent in eo bello quod cũ Lacedæmonijs eorũq; socijs susceperãt, & pecunijs egerẽt ad obsidionẽ peragendam, tũ primũ tributũ in ciuitate instituisse, & ducẽta talenta ad bellũ cõtulisse, emissis etiã nauibus XII ad pecunias à socijs cogẽdas, προσδεόμενοι ἢ οἱ ἀθλιώτατοι χρημάτων ἐς τὴν πολιορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσενεγκόντες τότε πρῶτον εἰσφορὰν διακόσια τάλαντα, ἐξέπεμψαν καὶ ἐπὶ τοὺς ξυμμάχους ἀργυρολόγους νῆας δώδεκα. Quod uerò diximus de quinquagenarijs Atheniẽsibus, qui impẽdere talentũ publicè tenebãtur, ita intelligo, nõ ut quotãnis tributi nomine impenderẽt (tributũ enim Atheniẽses nõ pendebant, ut supradictũ est ex Thucydide) sed ut cũ opus esset: id quod ex oratione Demosthenis intelligi põt, quæ περὶ συμμοριῶν inscribitur, id est de Symmorijs, quasi dicas de decurijs munera obeũtiũ: id q; intelligi nõ potest nisi summã et ueluti argumẽtũ oratiõis eius colligamus. Est aũt eiusmodi, Cũ Rex Persarũ expeditionẽ in Græcos et præcipuè in Atheniẽses fãciurus diceretur, populus Athenien sis tumultuari cœpit, quasiq; ducẽ quærere, qui Atheniẽsiũ exercitu instructus obuiã ultro Persis in Lydiã procederet. Quod cũ Demosthenes temerariũ esse uideret, nec tamẽ apertè damnare & dissuadere auderet, cẽsere

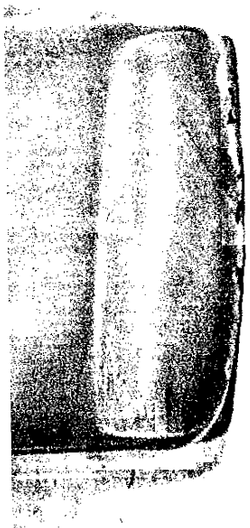
Oratio Demosthenis de muneribus triearchiæ.

cœpit prius de apparatu belli cogitandũ, & quonam modo suppetere copiæ bellicæ propulsando tanto bello possent. Itaq; ex ditioribus urbis centũ decurias duodenûm hominũ describendas censuit, quas Symmorias appellat. Symmoriæ. Hic ordo Trierarchæ appellãtur, id est triremũ præfecti, quasi nauarchi. Quãquã symmorias tantũ uiginti facit sexagenûm hominũ, quas rursus in quinas partes duodenûm hominũ distribuit. Sic enim inqt, ἐκ τούτων δίμοιρα δεῖν ποιῆσαι συμμορίας εἴκοσιν ὥστε ὁμοίως εἶναι, ἑξήκοντα σώματα ἔχουσαν ἑκάστην. τούτων δὲ τῶν συμμοριῶν ἑκάστην διελεῖν κελεύω πέντε μέρη κατὰ δώδεκα ἄνδρας, ἀνταναπληροῦντας ἀεὶ τοὺς εὐπορώτατον τοῖς ἀπορωτάτοις. Ex his mille & ducentis existimo classes uiginti faciendas eo modo quo nunc factæ sunt, sexagena corpora unãquanq; habentẽ: earumq; singulas diuidendas in quinas decurias censeo duodenûm hominum, ita ut ditissimo cuiq; egentissimi in decurijs ordinandis coniũgantur. Ita autẽ constitutis classibus, id est symmorijs, & diuisis decurijs, trecentas naues triremes faciendas esse censet, & rursus eas in uiginti partes tribuit singulas denumquinûm nauium: ita ut ex primo, secundo & tertio centenario, cuilibet classi hominũ quinæ distribuãtur triremes, & sic unaquæq; classis singulis decurijs ternas rursus tribuat. Hac constitutione classium triremium trierarchorumq; facta, Quoniam uerò (inquit) census eorum sex milliũ est talentorũ, oportet & facultates quoque certo ordine ac formula constitui, & in singulas decurias sexagena talenta tribui, quæ sunt sexagies centena, ut singulæ classes quinquies sexagena talenta sortiantur. Id quod his uerbis ab eo dicitur, εἶτα πέντε ἑξηκοντάλαντείας εἰς ἑκάστην τῶν μεγάλων τῶν εἴκοσι συμμοριῶν

ρῶν ἐπιπληρῶσαι. τὸν δὲ συμμορίαν ἑκάστῳ τῶν μερῶν μίαν ἐξηκοντάταλαντείαν ἀποδοῦναι. Hoc autem ideo statuit, ut si leuius bellum instet, centũ nauibus tantũ res geratur, & sexagenis in singulas decurias talentis impensa suppeditetur, & duodeni trierarchi sint. sin grauiore bello ducentis nauibus opus sit, tricena in singulas decurias talẽta impẽsam cõferãt, & sena sint corpora trierarchiæ munus obeũtia. quòd si grauissimo bello premãtur, singulæ decuriæ ad uicena talenta & quaterna corpora cõtrahãtur. ὅσος ἐὰν μὲν ὑμῖν ἑκατὸν δέῃ τριήρεων, τὸν μὲν διπάνιον ἐξήκοντα τάλαντα σπουδεῖν, τριήραρχοι δ' ὧσι δώδεκα. ἐὰν δὲ δέῃ διακοσίων, τριάκοντα μὲν ἢ τάλαντα τὰ τὸν διπάνιον σπουδεῖν, ἐξ ἧς σώματα τριηραρχῆσαι. Hoc facto armamẽta nauiũ æstimãda primũ cẽset, quæ qualiaq; nauibus cõmoda aut necessaria sint, eadem ratione in classes ac decurias tribuenda, omniaq; sortitò expediri, ut cũ rei gerendæ tẽpus uenerit, quã quisq; nauem sortitus sit, eam instructam in tempore rectè præstet. Verùm Demosthenes uniuersam huius cõstitutionis (quã ipse syntaxin uocat) rationẽ, in tres summarias partes diuidit. In trierarchos enim & eorum facultates & in triremes primã partẽ statuit. Secundam in facultates omniũ diuitum & pauperum ciuitatẽ habitantium, à quibus sumptus suppeditari oportet. Tertiã partẽ delegat classiario militi, & loco, id est armamẽtario et nauali. Prima pars explicata est, tertiã hoc modo prosequitur: Decẽ tribus erant Athenis. unicuiq; igitur tribui tricenas naues assignat. decies enim tricenæ fiunt in summa trecẽtæ. Has rursus tricenas trifariã diuidit, id est in terdenas. Tribus enim apud Atheniẽses in treis partes diuidũtur, quæ Trittyes ab ipsis appellantur, quasi tertiæ

tribuum partes. nos quia uerbum latinum non habemus, triētes nunc dicemus. Vnicuiq; igitur triēti denas naues implēdas tribuit, cū belli gerēdi tempus fuerit. Tum unicuiq; tribui tricenas stationes nauiū construēdas aßignat in Piræo portu Athenienſi, ut ſingulæ ſtationes ſingulas triremes capiant: & diſtributionē parem in trientes, ut ſuprà fācit, ſortitoq; etiā omnia uult tranſigi, ut decē tribus decē loca ſortiantur tricenis ſtationibus fāciendis, & trierarchi ſortitò in loca & ſtationes diſtribuātur. Hæc
Tele. munera, Tele & Liturgiæ & Iſphoræ à Græcis appellantur: quæ uerba nullo diſcrimine ab oratore uſurpātur in oratione quæ πρὸς λεπτίνην quaſi apud Leptinem uel cum Leptine, non cōtra Leptinē, inſcribitur. Ab his minoribus præſtationibus immunes erant trierarchi claſſici ciues, hoc eſt primæ claßis munifices. Sic enim inquit ille in proximè dicta oratione, οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι τριηραρχοῦντες ἀεὶ, τῶν χορηγιῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι. οἱ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν κεκτημένοι, τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχοντες, ἔξω τὸ τέλους εἰσὶ τούτου. Atqui ditiſſimi cum ſemper in munere trierarchiæ occupati ſint, à theatralibus præſtationibus immunes ſunt. Quorū autem facultates infra cenſus ſunt, ij quū neceſſariam immunitatem habeant, ne hoc quidē munus obibūt. Munera autem publica uno nomine Liturgiæ dicuntur: quorum genera ſunt

Liturgiæ.

Choregia. Choregia, id eſt præſtatio ſuppeditādo choro, inuēta Liberalium ludorū tempore, & Panathenæorum. Heſtiaſis, id eſt, cōuiuatio, ſeu epulū tributim exhiberi ſolitum.
Heſtiaſis.

Gymnaſiarchia. Gymnaſiarchia oleū palæſtræ ſuppeditabat priuato ſumptu. Iſphora dicebatur collatio ad ſtipendia militum. Reſtat pars ſecunda apparatus, id eſt collatio uniuerſæ ciuitatis ad ſtipendia militum. Hanc partem Demoſthenes
Iſphora.

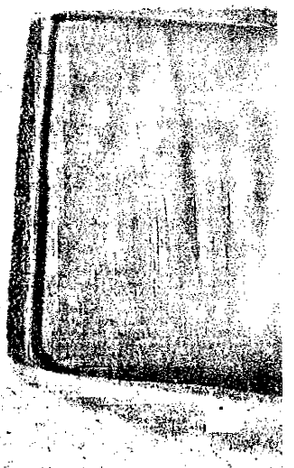
peſtrinxit

perstrinxit oratorie. Videbat enim gratiosam esse oratione ad populum nõ posse, quæ populi facultates exhauriret. Cum ergo uideret immani collatione opus esse, maioreq; facultatum parte, quàm ut tũc populus nondũ aduentu hostis perterritus, ferre posset, si à se statueretur, nec minorem dicere uellet, id est eam quæ populo tolerabilis esse tunc potuisset, tandem seipsum oratorie interrogans, & uicißim respondens, ita inquit, τίς ἔσθ' ὅτῳ ὁ πόρος; ὁ νῦν μὲν ἐν ὢν, ὑπάρξων δὲ τότε. αἰνίγματι γὰρ ὅμοιον τοῦτό τε ἐγω φράσω. ὁρᾶτε τὴν πόλιν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι πᾶσαν ταυτην νίκην τούτῳ χρήματα ἐστιν ὀλίγου δέω πρὸς ἅπάσας τὰς ἄλλας εἰπεῖν πόλεις. τοῦτο δ' οἱ κεκτημένοι τοιοῦτον ἔχουσι τὸν νοῦν, ὥς τ' εἰ πάντες οἱ ξυνηθοῦς λέγοντες φοβοῖεν, ὡς ἥξει βασιλεύς, ὡς πάρεστιν, ὡς οὐκ οἰόντε τοῦτ' ἄλλως ἔχειν. καὶ μετὰ τῶν λεγόντων ἴσοι τὸ πλῆθος τούτοις χρησμῳδοῖεν. ὃ μόνον οὐκ ἀν εἰσενέγκαιεν. ἀλλ' ὃ δ' ἂν λέξαιεν, ὃ δ' ἂν ὁμολογήσαι εν κεκτῆσθαι. εἰ δ' μέλλοι τὰ νῦν διὰ τῶν λόγων φοβεῖσθαι, ἔργῳ πραττόμενα αἰσθοιντο, ὀλίγου οὕτως ἁπλοῦς ἐστιν. ὅστις οὐκ ἱκανὸν δοίη καὶ πρῶτος εἰσενέγκαι. Quodnã igitur est hoc nec tigal? id quod nunc quidẽ non est, tunc autem futurum est. Equidẽ simile quid ænigmati dicere hic non dubitem. Ecquid hanc ciuitatẽ omnem ô uiri Athenienses cernitis? In hac ego ipsa parum abest quin dicam tantum pecuniarum esse, quantum in alijs omnibus ciuitatibus. At qui eas possident, huiusmodi mentem habent, ut si oratores omnes terrere eos uolentes, Regem uenturum dicant, atque etiam iam aduentantem, quodq; hæc aliter habere se nequeant, ad hæc si cum ipsis orationem habentibus futurum ita prædicant totidem fatidici, ne sic quidem pecunias ostensuros esse putem,

aut professuros eas, nedũ ad collationẽ daturos. Quòd si ea quæ nunc uerbotenus terrifica iactantur reapse geri senserint, nullius utiq; asq; adeo stultus est, quin & prolixè dare, & in primis cõferre uelit. Ecquẽ enim esse credimus, qui bona sua cuncta perdere tandem malit, quàm fortunarũ suarũ partem pro capite ac reliquis suis fortunis in mediũ afferre? Deinde sensim progrediens, quasiq; obrepens tenaci auaritiæ, Neq; enim nunc (inquit) inquirendũ modum collationis puto, qui melius in re præsenti statuetur. Quippe si inire nunc rationem eius uelimus, et ex præsenti sensu animorum cõstituere, in risum res abibit. Sed ineamus sanè. Sit aliquis qui dicat cẽtesimam se collaturũ, nempe sexaginta talenta is dixerit. Age quinquagesimã quispiam dicet: hic duplũ dictæ summæ dixerit. & qd hoc est ad mille et ducẽtos camelos qui uehere pecunias Regi ab istis dicitantur? Sed uideamus porrò. Vultis igitur ut duodecimam conferamus, quingenta scilicet talenta? at neq; id ferre possitis: neq; si statim deponatis, idonea sit pecunia quæ tanto bello satis esse possit. φέρε γὰρ, τὶς ἑκατοστὴν εἰσφέρειν ἐρεῖ νιῶ; ἀνὴρ ἑξήκοντα τάλαντα ἐρεῖ. ἀλλὰ πεντηκοστὴν τὶς ἐρεῖ τὸ διπλῆν; ἀνὴρ ἑκάστων καὶ εἴκοσι. καὶ τί τοῦτ' ἐστι πρὸς διακοσίας καμήλους ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματ' ἄγειν φασὶν οἵτοι; ἀλλὰ θῶ βούλεσθε δωδεκάτην ἡμᾶς εἰσοίσειν, πεντακόσια τάλαντα; ἀλλ' οὔτ' ἀμφάνασχοι σὲ, οὔτ' ἂν ἐπιτάδοιε, ἄξια τοῦ πολέμου τὰ χρήματα. Hæc ferè summa eius orationis quãtum ad id quod quærimus pertinet: cuius sensus nõ facilè cuilibet explicabilis, memorabilis tamen mihi uisus est, propter collationis rationem singulari inuento expeditam. Ex his autem apparet totius ciuitatis cẽsum sex millibus talentũm æstimatũ à Demosthene. Sexaginta enim

talen

talenta, centesima pars est sex milliũ: & quingenta, duodecima. Quare quod suprà diximus de talentis sex millibus in classes & centurias diuisis, non de censu tantũ mille ac ducentorum trierarchorũ intelligendũ Demosthenes his uerbis significare uidetur, de diuisione supradicta loquens, ἐπειδὰν ὦ ταῦτα οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, κελεύω ἐπιδὴ τίμημά ἐστι τὸ τῆς χώρας ἑξακισχιλίων ταλάντων, εἶν' ὑμῖν καὶ τὰ χρήματα ᾖ σωζόμενα, διελεῖν ἕκτο, καὶ ποιῆσαι καθ' ἑξήκοντα τάλαντα ἑκάστου μέρη. Cum uerò hæc ita constituta fuerint, auctor ero uobis ut cẽsum regionis qui sex milliũ est talentûm, diuidentes, centum partes faciatis sexagenûm talentûm, ut uobis quoq; pecuniæ certa formula cõstitutæ sint. Regionẽ agrũ Atticum significãs, qui in censu Athenienſiũ erat. In enarrationibus tamẽ Demosthenis, quæ incerto auctore circunferuntur, ita legimus, τὼν ἓξ ἐσίαν τὼν τῶν χιλίων καὶ διακοσίων τριηραρχῶν τετιμῆσθαί φησι ταλάντων ἑξακισχιλίων. Bona autem mille & ducentorũ trierarchorũ cẽsa esse dicit talentis sex millibus. Hac ratione singuli quinis talentis censi erant, id est ternis millibus aureorũ nostrorum, quæ millies ac ducenties multiplicata, triciesſexies centena millia aureorũ coronatorũ fiunt. Harpocration autem in lexico decẽ oratorum, οὐχ ἅπαν φησί τὸ πλῆθος διῃρῆσθαι εἰς τὰς συμμορίας ἀθήνησιν, ἀλλὰ μόνοι οἱ πλούσιοι, καὶ εἰσφέρειν τῇ πόλει δυνάμενοι. Nõ omnis (inquit) multitudo Athenis in ſymmorias diſtribuebatur, ſed diuites solùm, & qui conferre ciuitati pecunias poterant. Quare Demosthenes (inquit ille) cum mille & ducentos dixit in oratione de Symmorijs habita, ditißimos significauit. Symmoritæ autem dicebantur qui eiusdem classis erant: ut tribules, qui eiusdem tribus. Huiusmodi

Symmoritæ. Tribules.

autem diuisio populi facta fuit post tẽpora Solonis, sublata illa formula triplicis census, quingenariorũ, equitũ & iugariorum. Suidas, Tricrarchia (inquit) munus est sumptuosum. oportebat enim naues habere paratas, & omni parte ad bellũ instructas, eorũ sumptu qui hoc munus gerebant. Idem autẽ Demosthenes cum ante tempus actionũ Philippicarũ uideret populũ Atheniensem omni ordine solutum, theatris tantũ & spectaculis intentum, pecunias publicas partiri, nec pacis nec belli tempora instituta q; dignoscẽtem, orationẽ habuit quæ πρὶ συντάξεως dicitur, id est de ordinatione ac constitutione ciuitatis: cuius orationis scopus is fuit, ut populus Atheniẽsis in certos ordines redigeretur, id est in milites qui hoplitæ, id est armati uel grauis armaturæ dicebantur, & in equites, & in alios qui extra hos ordines erãt. Ex ijs autem quæ ab auctoribus tradita in manibus uersantur, uix (ut arbitror) plena cognitio haberi potest supradictorũ: quale est quod de pentacosiomedimnis diximus, & de Tricrarchis, & sex talentorũ millibus: nisi illum cẽsum ad annuũ prouentũ referamus: ut diuites eos fuisse intelligamus, qui quinûm talentûm redditu censi, munera tricrarchiæ obire cogebantur: quod conuenire uidetur cũ eo quod de quingenarijs & trecenarijs dictũ est. Cũ id accuratè inquirerẽ, incidi in dictũ ciusdẽ Demosthenis in prima contra Aphobũ oratione, in qua orator circumuentum se esse à tribus tutoribus dicens, & bona sua fraude eorũ suppressa & interuersa, quæ illi pauca à patre relicta esse dicebant, ipse uerò ad quatuordecim talẽta fuisse contenderat, post narrationẽ statim ita inquit, τὸ ἢ πολλῶν & τῆς οὐσίας ὅτι τοσοῦτ' ἦν τὸ καταλειφθέν, μέγιστοι μὲν αὐτοὶ μάρτυρές μοι γεγόνασιν εἰς δὲ τὴν συμμορίαν ὑπὲρ ἐμοῦ

Hoplitæ.

Demosthenis facultates.

ἐμοῦ συνετάξαντο καὶ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς πεντακοσίας δραχμὰς εἰσφέρειν, ὅσον πρὸ τιμόθεος ὁ κόνωνος, καὶ οἱ τὰ μέγιστα κεκτημένοι τιμήματα εἰσέφερον. Quòd uerò tantæ essent facultates à patre meo relictæ, maximi mihi testes ijdem ipsi facti sunt. siquidem in classibus ordinandis ipsi pro me professi sunt, ut in uicenas quinas minas, quingenas ipsi drachmas conferrent, quantũ scilicet conferebat Timotheus Cononis, & ij qui maximos tunc census possidebãt. His uerbis orator huiusmodi facere enthymema uidetur, Cum nomine meo tutores ipsi mei in classes diuitũ relati sint, & tantum conferre professi sint quantũ qui plurimũ, planũ fit me quoq; diuitẽ ab eis æstimatum. Deinde recitatis testimonijs, ita subdit, ἄλλον μὴ τοίνυν καὶ ἐκ τούτων ἐστὶ τὸ πλῆθος ἢ οὐσίας. πεντεκαίδεκα τάλαντων γὰρ, τρία τάλαντα τίμημα, τούτῳ ἀξίαν εἰσφέρειν τὴν εἰσφοράν. Manifesta est igitur p ea quæ audistis, relictarũ mihi fortunarũ copia. siquidẽ quindecim talentorum censum tria talenta, collationẽ pro me profitendã censuerũt. Ex duobus his locis collatis intelligendũ relinquitur, quod Demosthenes de sex millibus talentũ dixit, de mille ac ducẽtis dixisse: & quod illi quinis talẽtis censi in capita dicuntur, exæquatis tenuiorũ cum copiosiorum fortunis, ita intelligendũ, ut quinta tantũ parte bonorum cẽsi essent, ut Demosthenes facultates suas quindecim talentũm fuisse ex eo argumentatur, quòd tutorum professione pupillari nomine facta, tribus talẽtis cẽsus sit: qua ratione & ditissimi cuiusq; substantia cẽsebatur, ea lege, ut hactenus conferre teneretur, si ratio ita poscceret belli adminiſtrandi. Hoc est enim quod dixit in uicenas quinas minas, quingenas drachmas conferre, hoc est quintum quenq; denarium, ut more nostro loquar. Vigintiquinq; enim

enim minæ, duo millia & quingentas drachmas ualēt. sic fit ut sex millia talentûm ad triginta millia crescāt: ne temerarium sit quod Demosthenes dixit de pecuniarū copia quæ Athenis erant, & intelligimus immunē plebem esse inopē. Hoc confirmari & certius cōstitui ex oratione eius pro Ctesiphōte potest, in qua se rem trierarchicā lege latā præclarè constituisse gloriatur: cuius legis hæc uerba sunt, τοὺς τριηράρχους αἱρεῖσθαι ἐπὶ τῶν τριήρων ἀπὸ τῆς οὐσίας καὶ τιμήσιν, ἀπὸ ταλάντων δέκα. ἐὰν δὲ πλειόνων ἡ οὐσία ἀποτετιμημένη ᾖ χρημάτων, καὶ τὸν ἀναλογισμὸν, ἕως τελῶν τὸ πλοίων μὴ ὑπηρετικὸν ἡ λειτουργία ἔχῃ. καὶ τῶν αὐτῶν δὲ ἀναλογίαν ἔχειν καὶ οἷς ἐλάττων οὐσία ἐστὶ τῶν δέκα ταλάντων, εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ δέκα τάλαντα. Trierarchos eligi in singulas triremes pro modo census, qui scilicet denis talētis censi essent. Quòd si pluris in censu faciendo æstimatæ eorū essent facultates, pro portione quoq; collationis, & muneris obeundi necessitatē esse, usq; ad nauigia terna in singulos, et eorū remigiū: eadem etiā ratione obseruanda in ijs quorū census minor esset classico, id est denûm talentûm, ita ut plures in idem munus cōtributi legitimū & classicū censum æquarent, & singulas triremes expedirent. Ea autē lege promulgata factum esse Demosthenes gloriatur, ut qui prius senideni trierarchiæ munus obibāt, ij singuli binas trierarchias obirent: quod mirum est. καὶ δυοῖν ἐφάνη τριήραρχος, ὁ πρὸ μιᾶς ἕκαστος καὶ δέκα ὢν πρότερον συντελής. Et ea lege ita subleuatos inopes esse ait, ut diuites ad iustum collationis modum adacti sint. quod ipse τὸ γιγνόμενον appellat: idq; re ipsa et euētu patuisse, utpote cum imperatis triremibus nemo eorū qui ad munera redacti erāt, aut munus detrectarit oblato supplice libello

Lex trierarchica.

magist

magistratibus, aut in uincula ductus sit: aut nauis ulla instrumento defecta in portu relicta sit. Ante hanc trierarchiæ constitutionem sæpe uariata est ratio eius muneris: ut auctor est interpres Demosthenis in orationem κατὰ μειδίου his uerbis, πολλαὶ πρὸ τὰς τριηραρχίας ἐγίγνοντο μεταβολαὶ διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀναλώματος, καὶ ὁτὲ μὲν σύνδυο ἦσαν, ὅτε δὲ σύντρεις, καὶ ὁτὲ ἢ ἑκκαίδεκα τριήραρχοι, ὁτὲ δὲ χίλιοι. καὶ ὁτὲ μὲν ἡ πόλις τῶν κατασκευὴν καὶ τοὺς ναύτας παρεῖχεν, καὶ μόνον διὰ τῶν ναῦν ἐτριήραρχον. ὁτὲ δὲ σύμπαντα ὅλκοθεν οἱ τριήραρχοι παρεῖχον. Multæ autem circa trierarchias mutationes extiterũt, propter magnitudinẽ sumptus eius muneris: & nũc bini trierarchi, nunc terni in singulas naues fierẽt: interdum senideni: fuit etiã cum mille essent trierarchi: & rursus fuit tẽpus cum ciuitas publice trierarchis nautas & armamenta præbebat, & trierarchi nauem tantũ præbebant: fuit etiam aliàs cũ & nauẽ & armamẽta & nautas trierarchi præberẽt. Demosthenes uerò nouissimè binas etiam naues uni trierarcho attribuit, ὁ γὰρ δημοσθένης ὕστερον δυοῖν τριήρων ἑνὶ τριήραρχον ἐποίησε. Hoc idem ex ipso Demosthene confirmari potest in ea oratione, κἀγὼ μὲν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐτριήραρχον εὐθὺς ἐκ παίδων ἐξελθών, ὅτε σύνδυο ἦμεν οἱ τριήραρχοι. καὶ τὰ ἀναλώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰς ναῦς ἐπλήρουμεν αὐτοί, id est, Atq; ego quidem (inquit) illo tẽpore trierarchus esse cœpi statim atq; è pueris excessi, tumq; bini eramus trierarchi. omnem sumptũ ex priuatis familijs suppeditabamus, ita ut & nauiũ apparatũ supplementumq; ipsi præberemus. Et paulo inferius, τηνικαῦτα δ' ἐν τοιούτῳ πράγματος ὄντι ὅτε πρῶτον μὲν διακοσίους πεποιήκατε συντελεῖς ὑμεῖς, παρ' ὧν εἰσπράττομεν οἱ τάλαντον, τάλαντα μισθ

τὸ μισθῶσι τὰς τριηραρχίας. Tum demum autem Midias trierarchiam attigit, cũ primùm mille ac ducentos collatores constituistis. à quibus isti talentum exigẽtes, talento trierarchias obeundas locant. ἀτὰ τὰ πληρώματα ἡ πόλις παρέχει, καὶ σκόλια λέγουσιν. Tũ supplementa et armamẽta respublica præbet. Verba sunt oratoris eleuare contendẽtis munus trierarchiæ, quod Midias & diuites nõnulli graue esse sibi iactabãt tanquã uniuersi muneris redẽptoribus præbitoribusq;, eo se nomine populo Athenien̄si imputantes. Ex qbus uerbis intelligimus, illos mille ac ducentos talẽta singula pẽsitare solitos, id quod suprà dictum est. Hic obiter unum locum apponã eiusdẽ auctoris, quem à paucissimis nostræ memoriæ satis intellectum esse puto. In eius enim orationis epilogo iudicum miseri-

Locus Demosthenis explicatus.

cordiam captans ita inquit, καὶ νῦν κομισάσθαι τἀμαυτοῦ ζητῶν, εἰς κίνδυνον καθέστηκα τὸν μέγιστον, ἐὰν γὰρ ἀποφύγῃμι οὗτος, ὃν μὲν γένοιτο, τῶν ἐπωβελίαν ὀφλήσω μυᾶς ἑκατόν. Nuncq; cum res meas recuperare contenderem, in maximum discrimen adductus sum: utpote qui centũ minis continuò mulctandus sim, si (quod abominor) iste ab intentione mea absolutus euadat. Quibus uerbis hoc significat orator, actionem tutelæ quæ infamiam tutori ob dolum, id est κακοτεχνίαν damnato irrogabat, ut apud Romanos, sic apud Athenienses nõ temere aduersus tutores intẽdi solitam. Maior enim factus, id est δοκιμασθεὶς, hac actione agens, nisi reum perageret, & secundum se iudicium obtineret, sexta parte census sui mulctabatur, quæ in reum absolutum cedebat. Demosthenes centum minas epobeliæ nomine sibi taxauit, si in eo iudicio aduersos calculos ferret. Ex quo intelligimus sexcentis eum minis censum fuisse, hoc est decem talentis. In ea autem oratio-

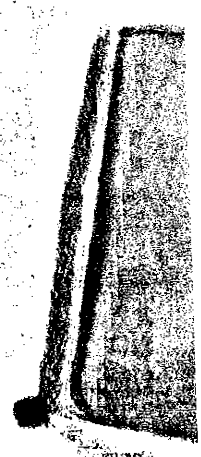

Locus animad uertendus.

ne Aph

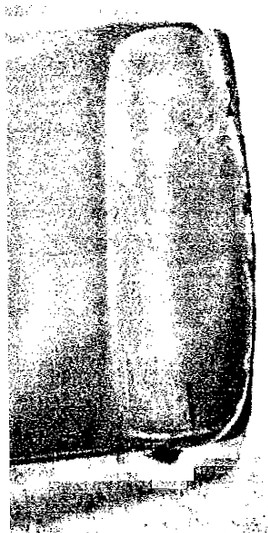
ne Aphobus tutor ei obiecit quòd decem talenta in censu haberet, cum ipse spoliatum se à tutoribus & ad inopiam redactum conquereretur. Epobelia uerbum est satis frequens apud oratores, ex hoc dictum, quòd in quamlibet drachmam calumniæ reus obolo multaretur, cum seni essent oboli in drachma. Sed Suidas intellexit sextã partem æstimationis litis. Harpocration sextam partem census intellexisse uidetur: id quod Demosthenis locus significare mihi primore sensu uisus est: sed cum tertiam orationem in eũdem legerem, intellexi Aphobum unum ex tutoribus decem talentis damnatum tutelæ iudicio, quanti scilicet orator litem illam in intentione libellari æstimarat. Sic enim inquit, οἱ δικασταὶ δ' ἀκούσαντες εἰς οὓς ἐφῆκε, ταυτὰ καὶ τοῖς τότε φίλοις καὶ τῷ διαιτητῇ περὶ αὐτῶν ἔγνωσαν, καὶ δέκα ταλάντων ἐτίμησαν. Iudices autem ad quos ipse ab arbitris prouocarat, cum hæc audissent, eadem ipsi quoq; cũ arbitro atq; eius amicis ut compromissarijs censuerunt: eiq; litem decem talentis æstimauerunt. Hæc uerba Demosthenis circa finem eius orationis quæ πρὸς ἄφοβον ψευδομαρτυρίων inscribitur, leguntur corruptissimè in libris quidem impressis: sed ea nos sic emendanda affirmamus. Quoniam igitur litem talentis decem, id est minis sexcentis æstimarat: ἐν τῷ ἐγκλήματι τῷ αὐτοῦ, id est in libello intentæ actionis, ideo centum se minis, id est mille aureis nostris periclitari cum infamiæ nota dixit, quæ sexta pars est æstimationis litis. Cæterùm Plutarchus diuitem patrem Demosthenis fuisse dicit, & in copia bonorum septem annos natum filium Demosthenem reliquisse. ἀπολειφθεὶς δ' ὁ Δημοσθένης ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἑπτακαίτης ἐν εὐπορίᾳ, μικρὸν γὰρ ἀπέλιπεν ἡ σύμπασα τίμησις

Epobelia.

Locus Demosthenis emaculatus.

τίμησις αὐτῷ τῆς οὐσίας πενταετιδέκα ταλάντων, ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων ἀδικηθείς. Relictus autem à patre Demosthenes septennis in abundanti patrimonio (ut quod omnibus supputatis paulo minus quindecim talentis æstimaretur) à tutoribus per iniuriam fortunis euersus est, cũ partem bonorũ eius in rem suam uerterent, partem per incuriam perderent, ita ut ne præceptoribus quidẽ eius mercedem docendi soluerent. Quindecim talenta, nouem millia aureorum nostrorũ ualent. Ita quæ summa Romæ post spoliatum orbem à Romanis, Aesopi patinam æquare non potuisset, Athenis diuitiarum nomine censebatur. Idem Demosthenes circa finem orationis eius, Καί τοι πῶς οὐ δεινὸν ἐι ἕτεροι μὲν οἰκοι ταλαντιαῖοι καὶ δικταλάντιοι καταλειφθέντες, ἐκ τῶν μισθωθῆναι δι' ὠλάσιοι καὶ τριπλάσιοι γεγόνασιν, ὥστε ἀξιοῦσθαι λειτουργεῖν, ὁ δ' ἐμὸς τριηραρχεῖν εἰθισμένος καὶ μεγάλας εἰσφορὰς εἰσφέρειν, μηδὲ μικρὰς δυνάσθαι διὰ τὰς τούτων ἀναισχυντίας. Atqui non acerbum mihi esse non potest, quod cũ reliquorũ ciuiũ domus talentares & ditalentares tutoribus oblocantibus duplo triploq; copiosiores factæ sunt, ita ut dignæ tandem uiderentur quæ muneribus publicis obeundis adscriberẽtur: mea autem domus, quæ olim trierarchiæ muneri assueuerat, & collationibus pensitandis, nunc ne tantulam quidem collationẽ ferre poterit istorum impudentia. Oecũ, id est domum, oratores Græci pro uniuersis facultatibus & censu accipere solent, quem loquendi morem lingua Francorum refert. Verùm ex his uerbis intelligimus & trierarchiam & collationẽ ijsdem capitibus incubuisse, ac ignominiosum fuisse munera ista dispẽdiosa nõ obire. Sunt & alia ad eandem rem pertinentia, quæ ex hac & altera in eundem tutorẽ oratione colligere potuissem: ut

οἶκος.

quædam

quædam esse bona quæ in censum non uenirent, quæ Atele, id est, immunia à Græcis appellãtur: sed hæc sufficere uisa sunt, & nonnihil etiam ijs qui Demosthenem sunt lecturi, profutura. Quod autẽ de locatione domuũ Demosthenes dixit, de domibus instructis intelligendum est, ut diximus: ut de officinis cum seruis opificibus. Nunc à medimno ad inferiora descendamus: & id quod quærimus, certißimo quoq; uestigio legẽdo prosequamur. Sextarius (ut inter omnes conuenit) cotulas binas capit, quæ latinè Heminæ dicuntur. Quanquã hac uoce Italica etiam antiqui Græci usi sunt, ut Athenæus lib. XVII. τὸν ὑ κοτύλην καλεῖσθ᾽ καὶ ἡμίναν. Sextarius inde dictus, quòd sexta pars sit congij. A' sextario enim ut à principio ordiri oportet. huius enim mensuram si tenuerimus, omnia prona deinceps erunt. Cato. cap. LVII. Vinũ familiæ, ubi uindemia facta erit, loram bibat menses tres: mense. IIII. heminas singulas. In mense cõgios ternos. mẽse. V. VI. VII. VIII. in dies sextarios singulos: in mense congios quinos. nono, decimo, undecimo in dies heminas ternas. in mense unam amphoram. Cato mense quarto heminas singulas in dies singulos epotas congios ternos facere dicit, id est sextarios denos octonos, & sextarios singulis diebus epotos sequentibus mensibus quatuor, in mense quinos dicit esse cõgios, hoc est tricenos sextarios. & rursus alijs mẽsibus in dies heminas ternas, in menses singulas amphoras esse docet, id est quadragenosoctonos sextarios, uel nonagenas senas heminas: qua ratione tamẽ quaternæ uel senæ heminæ deesse uidentur, si tricenos dies in mensem statuamus. Sed aliter Cato rationẽ colligere tam commodè non potuit, nisi amphorã pro nonagenis heminis diceret, etiã si amphora eo amplius sex heminas capit, cum aliud uerbum

Atele. Ἀτέλη.

Sextarius. Cotulæ. Heminæ.

Amphora.

bum mensuræ non haberet. & alioquin habuisse uidetur ratione intertrimenti liquoris, id est eius quantitatis quæ deperit & intercidit cum uinũ uel lora heminatim bibitur. Simile est quod heminas singulis diebus potas, in menses congios ternos facere dicit. hac enim ratione mẽsis sex et triginta dies habet: qui si exactè taxare uoluisset, duos congios & semisse dixisset. Sed noluit tã anguste rationẽ præscribere. satis tamẽ apparet ex eo loco in cõgio duodecim esse heminas, quæ sex sextarios cõtinent. Sed & illud iam tenemus, quod maximè ad rem pertinet, sextariũ sextamdecimã partẽ esse modij, quæ tertia pars est amphoræ. quippe cum in amphora Cato sex & nonaginta heminas ponat, & sextarius citra controuersiã binas heminas capiat, si amphora ter modium capit (ut prædictũ est ex carminibus supradictis) modius sextarios sedecim continebit, id est duas & triginta heminas, quæ tertia pars est amphoræ. Sed de modio citanda sunt exempla. Cato: Vbi sementẽ paraueris, glandem parari legiq; conuenit, & in aquã conijci. Inde semodios singulis bubus dare oportet, si laborabũt. Columel. de bubus aratorijs loquens lib. VII. Bubus pro tẽporibus anni pabula dispensantur. Ianuario mense fresi & aqua macerati erui quaternos sextarios mixtos paleis dare conuenit, uel lupini macerati modios, uel cicerculæ maceratæ semodios. Idem si grano abstinemus, & regionis copia permittat, cũ fronde laurea & ilignea glans adijcitur, quæ nisi ad satietatẽ detur, scabiem parit. Potest etiã si prouẽtus uilitatẽ facit, semodius fabæ fresæ præberi Nouembri mense ac Decembri. per sementem quantũ appetit bos, tantum præbendum est: plerunq; tamen sufficiunt singulis modij glandis, & paleæ ad satietatem datæ, uel lupini macerati modij, uel erui aqua consperſi

Modius.

ſperſi ſextarij ſepteni permixti paleis, uel cicerculæ ſimiliter maceratæ ſextarij duodeni, uel ſinguli modij uinaceorum. His exemplis conijcere poſſumus modiũ Romanum non diſparẽ fuiſſe ei menſuræ quam Bœotiũ noſtrates uocãt, cum ſit diurnus cibus bouis aratoris modius aut ſemodius pro uarietate pabuli. Apud nos equis uiatorijs per diuerſoria cibus ſtatus eſt in dies ciſtellæ ternæ auenæ, ut in Italia ordei. Sic enim ſemper tulit ſtabulariorum formula. Sed ſtrigoſis equis, cum longis itineribus fathiſcunt, auctariũ noctu dari ſolet, id eſt quarta ciſtella. Hæ quaternæ mẽſuræ Bœotium noſtrũ triticarium implent, qui modus pabuli eſt omnibus iam ſarcinarijs equis per ſtabula uiatoria ſtatutus. Diximus amphorã binas urnas capere, quæ ſingulæ uicenosquaternos ſextarios continent. Hoc ex eodẽ auctore lib. XIII. cõprobabitur his uerbis, Ex hac compoſitione quantũ in ſextarios muſti quadragenosoctonos adijciendũ ſit, incertum eſt: quoniã pro natura uini æſtimare oportet quid ſatis ſit: cauẽdumq; ne conditus ſapor intelligatur. ego tamen, ſi humida fuerit uindemia, trientẽ: ſi ſicca, quadrantẽ medicaminis in binas amphoras miſcere ſolitus ſum, ita ut quatuor urnarũ eſſet muſti modus. Urna autem quatuor & uiginti ſextariorum. Plin. lib. XIIII. de nimio potu uini loquens, Famam apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomẽ etiã Nouellus Tricongius Mediolanenſis ad Proconſulatum uſq; è Prætura honoribus functus, tribus cõgijs (unde & nomen illi fuit) epotis uno impetu, ſpectãte miraculi gratia Tyberio principe in ſenecta iam ſeuero, atque etiam aliàs ſæuo: ſed ipſa iuuenta ad merum pronior fuerat. In antiquis tamen non Nouellus Tricongius, ſed Nouellus Torquatus legitur, & rectè: alioquin fruſtra Plinius

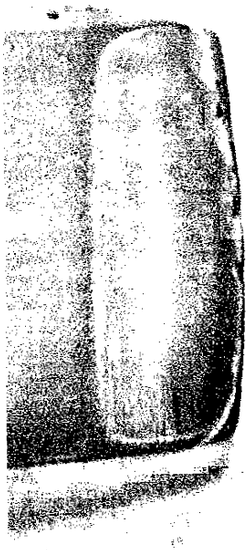
Equorum uiatoriorum demẽſum.

Equi ſarcinarij.

Plinij locus.

adiecisset, unde & nomen illi. Quis enim non intellexisset, etiam Plinio tacente? Neq; ipsa iuuenta lego, sed ipsi, id est Tyberio, ut iuuenta sit rectus casus. Et paulò pòst, Tricongij rara gloria. In omnibus antiquis legitur, Torquato rara gloria. Idem paulo inferius, Tergilla Ciceronem Marci filium binos congios simul haurire solitũ ipsi obijcit, Marcoq; Agrippæ à marcido ac temulento scyphum impactũ. Plinium auctorẽ habemus decem & octo sextarios uini, id est tres cõgios, uno hausto epotos à Torquato, & duodecim à Ciceronis filio. Quare non uideo quonã modo intelligi possit quod apud Politianũ legitur, quòd amphora triplex efficit sextarium. Tranquillus in Tyberio, Ignotissimum Quæsturæ candidatũ nobilissimis antepositum ob epotam in conuiuio propinante se uini amphorã. Tranquillus uini amphorã, id est octo congios seu duodequinquaginta sextarios uno cõuiuio ab homine uno haustos dixit. quòd si amphora ex area cõstaret quoquouersus quaternûm pedum, ut Politianus uoluit, ne de duodecim quidem bibacissimis hominibus id credi posset. Post hæc antiquitatis monumenta cum mensurarũ modos deprehendere magnopere cuperẽ, ad pondus examinare rem institi. quo facto, cum nec ex carminibus illis, nec ex Plinio respondérent, nihil potius tandem inueni, quàm id quod apud Isidorum, non optimum ipsum auctorẽ, ne harum quidẽ rerum, legitur. usqueadeo (quod Plinius aiebat) nullus liber tam malus est, ut nõ aliqua ex parte prosit. Hemina (inquit ille) appendit libram unam, quæ geminata sextarium facit. Sextarius enim duarum librarũ est. Hoc cum legissem, illico tres libras nummularias, id est sesquilibram negociatoriam in lance grandiuscula statui, cuiusmodi sunt lances quibus ad argentum expendendum

Ciceron. filius temulentia inclytus.

Pulchrum dictum Plinij.

utuntur

utuntur. in oppoſita lance aquam fundere famulum qui mihi adſtabat iuſsi, quoad rem deducerẽ ad exactũ æquilibrium, id quod aſſecutus ſum adijciendo uiciſsim adimendoq; aquulã argentea ligula. tum uaſcula ſtannea implendo, non uſualia illa quidem & ex ſupellectili ſumpta, ſed iuſtæ omnino menſuræ, quibus uenditãdo uino cauponantes uti ſolent, tandẽ comperi duas libras Romanas, id eſt duodenarias, quæ tribus octonarijs, id eſt nummularijs rẽſpondẽt, eam omnino eſſe menſurã, quam ternos ſemiſextariolos lingua uernacula huius urbis appellat, qui dodrans eſt eius menſuræ quam pintam eadem lingua uocat. Hoc comperto, cum uaſculũ illud dodrantale tritico primæ bonitatis implerẽ, identidemq; in modiũ, id eſt Bœotium transfunderẽ, non antè æquatũ ad ſumma labra reddidi, quàm ſedecies impletũ itidem uaſculum in modium transfudi. Id cum ad pintam exigerẽ, duodecies exhauſi exacta obſeruatione tranſuaſando. Hac ratione cum cotula geminata ſextariũ faciat, qui bilibris eſt, oportet eam libralem eſſe, id eſt ſex & nonaginta drachmas pendere. ita Oxybaphus qui cotulæ quarta pars eſt, quatuor & uiginti drachmarũ erit, hoc eſt quadrantale. & Cyathus qui ſextarij duodecima pars eſt, ſedecim drachmas pẽdebit, id eſt ſextantem Romanæ libræ. Noſtra uerò pinta, duodecima pars eſt modij: id eſt amphoræ ſexta & triceſima. Illud teſtandũ habeo, quòd quicquid de menſuris liquidorum dixi, uel dicturus ſum, id de ijs intelligi uolo, quas regias hac in urbe appellamus, de quibus ius dicere decurionũ eſt Pariſienſium: alioquin nulla dari certa doctrina poſſet, cum multifarij menſurarum ſint moduli, & ferè euariantes per regiones urbis, prout cuiuſq; regionis ſolum huius & illius ditionis imperio mero paret. Aridorum

Oxybaphus.

Pinta Pariſina.

dorum autẽ mensuras triticarias intelligi uolo, quoniam minores sunt iis quibus auenam admetiuntur. Hac ratione usus, cõperisse me arbitror (nec temere, ut spero) amphoram esse octauam partem eius uasis quod modium uini dicimus. Modium uini Parisinũ tricenos senos sextarios nostros capit. Sextarius autẽ octonas eas quas pintas dicimus. In aridis autem pro amphora quadrantem sextarij habemus, id est ternos bossellos, pro quibus uas trimodiũ habemus dimidiatum medimnum. Sic fit credibile quod à Tranquillo dicitur epotam uno conuiuio ab uno homine uini amphoram. Ex hoc æstimare licet tres modios annulorum Carthaginem missorum ab Hannibale post Cannensem cladem, uel unum modium secundum alios annales. Ecce autem rursus de integro controuersia ab eodem auctore, qui cum toto penè hoc opere certandũ nobis fuit, & disceptatrice tamen plerunq; exemplarium uetustate secundum nos (ut spero) iudicatũ est, id quod hic sperare non datur. Quippe in omnibus exemplaribus ita legitur apud Plinium, unum nobis ipsum uitiligatorem (ut eius ipsius uerbo utar) in hoc opere oppositũ. Sic igitur apud Plinium lib. xxi. legitur: Drachma Attica (ferè enim Attica obseruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus, eademq; sex obolos pondere efficit, obolus decem calchos. Cyathus pendet per se drachmas decem. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est drachmas quindecim. Mina, quam nostri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum. Huius loci auctoritate carmen illud emanasse puto apud Priscianum de Cyatho,

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ, si appendere tentes:
Oxybaphus fiet, si quinque addantur ad illas.

Amphora. Modius. Mensuræ Parisienses.

Loca Plinij corrupta rem controuersam faciunt.

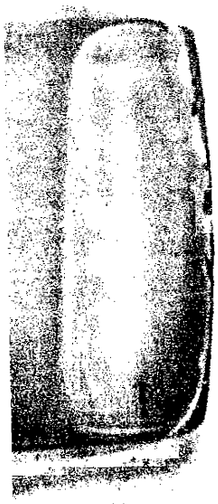
Primum

primum igitur ad hoc respondere possum, non magis hoc dictum contra me pugnare, quàm contra Plinium ipsum, si ei litem retorquere tabulis (ut dicitur) ab eo obsignatis uelimus. Si enim denarius Atticæ drachmæ pondus habet, quonã modo iustum fuit ex libris argenti octogenos quaternos signari, id quod ipse libro XXXIII. dixit? Id etiam contrarium est ei dicto quod apud Priscianũ legitur, tres denarios Romanos, quatuor drachmarum instar esse. Præterea quonam modo conuenit id quod lib. XII. de thure loquens inquit, inueniri guttas thuris quæ tertiam partẽ minæ, id est undequadraginta denariorũ pondus æquent: uel ut in antiquis, duodetriginta, & in quibusdam undetriginta? Quid quòd lib. XIIII. de Nectarite loquens, quadraginta denariorum pondus pro quinq; uncijs posuit? ut ex Dioscoride ad uerbũ probabimus. Hæc ut uniuersa colliduntur, sic singillatim alterum alteri adstipulatur. Vt enim illud duodecimi cum dicto tricesimi tertij cõuenit (siquidẽ ter duodetriginta, octoginta quatuor fiunt) sic cum uicesimi primi loco pugnat, ubi denarius & drachma æquãtur. Rursus quòd quadraginta denariorũ pondus pro quinq; uncijs ponitur, hoc argumentum est quòd Plinius in libra sex & nonaginta denarios esse uoluit, & totidẽ drachmis æquauit. Quid igitur hic faciam? hæream? suscepto id operi omnino non congruit. Opus enim perfectũ recte præbiturũ me approbaturumq; spopondi, uel eorum arbitratu quos iudices elegi. hanc legem locãdo opere memini dictam esse. Pericliter? Vereor ne audaciæ id plenum sit: sed quandò flectere non datur, potius adeundum periculũ esse censeo, quàm tot dierum dispendio cœptum iter abrumpendum. Tanto igitur piaculo me obstringam, ut Plinij auctoritatem uel argumen-

tis ualidiſsimis ſuperiorem eſſe aut negem aut dubitem? Quidni id faciã? cum multis in rebus non modò cum iuratiſsimis auctoribus uetuſtatis pugnantẽ cum oſtenderim, ſed etiam ipſum ſecum: quod pleriſq; in locis emendatorum culpa contigit, ex quo fit ut lectio Plinij obſeruantiſsimum quenq; lectorẽ maximè nunc torqueat. Qua in re adnotanda Hermolaus Barbarus, cuius nunquam ſine laudis præfatione meminiſſe debeo, paulo religioſior fuiſſe mihi uidetur, præſertim aſſumpto caſtigatoris titulo ſeueriſsimo. debuit certè altera præſertim cenſura denuo ſtylo exacuto uel ad uiuum expungere, ne rebellarẽt, tot ulcera, quorũ multa ſanaſſe ſe nõ immeritò gloriatus eſt. Ego ut ingenio puſillo, tantũ nomen ſuſtinere nequeã, ut ſubcaſtigatorẽ Plinij profiteri me niſi uerecũdè audeam: ſic ea quæ occurrũt uitia, & commentantẽ me morantur, ſi ſanare ingenij ui non poſsim, commonefaciendis ſtudioſis ueluti ſcalpro circunſcribam, ne latius error ſerpat. Atqui ſic exiſtimo, præuaricationis notam effugere eum medicum non poſſe, qui quæ reſtituere ſanitati nequit, uelut non animaduerſa, ſilentio tranſmittit. Quanquam uir ille magnus, ac non modò ſtylo graui doctrinamq; eximiam redolenti commendabilis, ſed etiam ſententijs ſeuerus, in quibus mores probi eluceſcere uidentur (quæ duo pariter in paucis æqualibus memoriæ eius agnoſco) in altera editione ita gloriatur, quaſi monſtra quædam errorum uelut latitãtia mancipia reprehenderit, quæ in priorꝭ editionis tumultu oculos eius effugerant, à quibus ipſe pœnas ſumpſerit flagitij prioris et fugæ, ut ipſius uerbis utar. In quo mihi profectò longè falſus fuiſſe acer homo uiſus eſt. neque enim aliter eum dixiſſe atque exiſtimaſſe puto. Quippe ut plurima errata emendauerit, plura tamen

Plinius unde ſecum nonnun quam pugnet.

Hermolaus Barbarus.

men eum fugisse aut certè flagitiosiora non dubito, quæ ut acriorem sagaciorémq; fugitiuariũ non maneãt (quandoquidem undecunq; doctissimus fuisse ut ætate illa uidetur) certè ociosiorem poscunt, huicq; uni rei aliquãdiu feriatum. Hermolao autẽ uenia fortasse danda est, qui Aristoteli & Themistio uertẽdis intentus, tumultuarias nimirum castigationes Plinij uelut animi causa aggressus est. At ego secundi meriti id esse existimo, errorũ uel librariorũ, uel emendatorũ, uel auctoris deniq; ipsius, si res ita ferat, lectores admonere, etiam si meliora inuenire nequeas. Existet enim olim, imò propediẽ, qui ulteriora inuestiget. Quòd si semper in auctorũ quantũuis receptæ auctoritatis uerba adacti, ne unguẽ quidẽ latum ab eorũ dictis recesserimus, nihil habebit utiq; posteritas quod inuentis maiorum suorũ addat. Atqui maiores nostri si post centum annos ignaua etiam ipsi antiquitatis ueneratione ducti, nihil nouarũ rerum aggredi ausi fuissent, literarũ nunc illustrationẽ bona ex parte desideraremus. In queis ego Laurentium Vallensem Herculis Alexicaci nomine dignum censeo, qui nullius unquã hominis offẽnsione, aut scriptoris auctoritate deterritus est quo minus ueritatẽ à monstris uindicare niteretur. Equidẽ etsi leonino me tergore clauaq; munitũ esse cum eius notæ commẽtatoribus non sentio, ut cuiusuis ærumnæ Herculem futurũ me profiteri confidam, in umbraculis mecũ ipse domesticis, non in campo sub magistris antiquitatis exercitatus: nunc tamen semiermem saltem fiduciã ad ueritatẽ tuendã afferre mihi uideor: itaq; omnes esse animatos, præsertim Francos cupio, quandoquidem externi quoque iam cum antiquis literarum gloria certant. Hic igitur ut comminisci multa possim, sic nihil potius facturus sim fortasse, quàm

Inquirendum etiam in antiquorũ scripta.

Laurẽtij Vall. laus.

ut dicam Plinium quæ de ponderibus hic constituere uoluit in sequentibus libris de medicinis dicturus, ea ex commentarijs medicorum transcripsisse, qui Græcè ipsi bona ex parte scripserant. Id quod idem ipse Plinius contestari uidetur cum inquit, Et quoniã in mensuris quoq; ac ponderibus crebrò Græcis nominibus utendum, interpretationem eorum semel hoc in loco ponemus. Non eadẽ autẽ pondera medicinalia & negotiatoria fuisse ex eo conijcio, quòd hodie pharmacopolæ alia drachma in componendis pharmacis utũtur, & alia in rebus quas uenditantes appendunt. Medicinales drachmas nouẽ in uncia esse dicũt: qua ratione in singulas libras nostras sedecim dra-
Celsi locus. *chmarum pondus decedit. Quin & Celsus lib. v. de simplicium facultatum mixtura loquens, Sed & antea (inquit) sciri uolo in uncia pondus septem denariorum esse: unius deinde denarij pondus diuidi à me in sex partes, id est, sex uncias, ut idẽ in uncia denarij habeam, quod Græci habent in eo quem obolum appellant. Id ad nostra pon-*

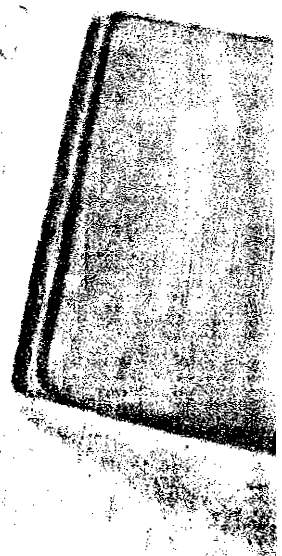

dera relatum, paulo plus dimidio scrupulo facit. His uerbis Celsi medicinæ auctoris, duodecim drachmæ ex libra Romana decedunt, quod ratam proportionem habet ad decessionem libræ nostræ qua nostri medicamentarij in temperandis medicamentis utũtur. Vt enim libra nostra sesquitertia est ad antiquam libram relata, sic sedecim tertia parte duodecim superant. Verùm id immutauit Celsus, quòd denarium in sex suas unciolas diuidere maluit, quàm in sex obolos, seu in sex semiscrupulos. hoc ideo fortasse, quòd obolum Græcum graviorem esse paulo semiscrupulo Romano scribit. quod nisi de medicinali semiscrupulo intelligas, pugnabit cum Pliniano dicto. Huic rursus opinioni refragatur quod Plinius centũ drachmas

Atticas

Atticas in mina ponit, quod iustum est pondus minæ. Quare nihil ulterius causari nunc in animum induxi, ut quisque pro captu secum ipse hoc faciat. Satis autem habui hoc dicere, experimento me cognouisse, sextarium Romanum dipondium pendere, id quod rursus mihi credi nolo nisi argumentis optimis probauero. Iamprimum ipse Plinius libro decimooctauo, de tritico loquens, sic inquit, Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè decernitur. Et paulum infrà, Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehuntur, leuissimum est Gallicum, atque è Cherroneso aduectum. quippe non excedunt in modium uicenas libras si quis granum ipsum ponderet. adijcit Sardium sex libras, Alexandrinum & trientes. hoc & Siculi pondus, Bœoticum totam libram addit, Aphricum & dodrantes. His uerbis Plinius docet quod deterrimum sit triticum, id pendere in modios uicenas libras. quod autem longè optimum, ut Aphricum, septem & uiginti libras & dodrantem. Hoc cum ego probare uellem, tritici sex semisextariolos nostros, id est, sesquipintam pro captu bilancis admensus, in altera lance depleui, & ponderibus identidem examinatis ad parem tandem libram perueni. Hoc cum in lectissimo tritico fecissem, põderaq; adnotassem, ad aliud triticũ transij. Erãt enim mihi puluini duo Franciani tritici sulcatim (ut assolet) in horreo dispositi, ut eodẽ ex agro, sic non eadẽ sege te. cum igitur ex eo similiter eandem mensurã pensitarẽ, hoc discriminis adnotaui, ut quod in eis puluinis eximium esset, & exactè excussum ue tilatumq;, eius mẽsura iam dicta leuiter agitata, & radiolo stricta, dipondiũ nostriũ & quadrantem penderet, lance etiã pessum eunte. quod autem

Sextarius Romanus. Pondus sestertij.

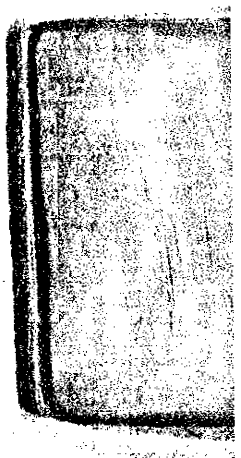
Pondus tritici

autem negligentius uentilatum, & nonnulla ex parte lolio & melanthio mixtum, aut alia ſeminum inanitate, id duas libras & quadrantem ſiciliquo minus in æquilibrio teneret. Hæc mẽſura, id eſt, ſex ſemiſextarioli (quos ſextarios duos Romanos iudicatũ iri, omnibus fortunis meis cauere non dubitarim) ſi quis diligenter animaduertere uelit, & ueritatem modulis ac ponderibus explorare, ſeni inquam ſemiſextarioli octauam partem modij efficiũt, quorum pondus triticeum ſi octonario multiplicetur, fiẽt in ſumma duodeuiginti libræ noſtræ, lectiſſimi quidẽ tritici: deterioris autem, id eſt, quiſquilijs ſeminum mixti, duabus uncijs minus, id eſt, ſiciliquis octo. Porrò cum libra noſtra (ut ſæpe dixi) zygoſtatica qua merces appenſiles negotiatores admetiuntur, quadrante maior ſit libra Romana, fit ut duodeuiginti libræ noſtræ, quatuor & uiginti Romanas libras æquent. Ita fit ut triticum noſtrum in agro qui Francia dicitur natũ, duabus libris Siculo leuius ſit: cuius tamen ſupremam notam exiſtimo ſemiſſem aut quadrantem uigintiquatuor libris addere poſſe. Hoc genus experimenti cum cuiuis obuium ſit & expoſitum, non eſt cur alia Plinij auctoritate uel uera uel mendoſa impugnare ueritatem quiſpiam citra pertinaciæ reprehenſionem poßit. Hic ſiquis ſelibras legat, ut quædam habent exemplaria antiqua, ut ſit, adijcit Sardium ſelibras: hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit: cum Plinius dicat grauiſſimum frumentum libras unã & uiginti & dodrantem pendere, & nos experimẽto didicerimus, quod optimũ apud nos ſit frumentũ, id in modios Romanos quaternas & uicenas libras pẽdere. Quare niſi Plinius in pondere deceptus eſt, aut niſi negligentius rẽ explorauit, uel noſtrũ triticum etiã Africæ præſtantius eſt,

uel

uel libra Romana maior aliquanto fuit quàm nos eã esse statuerimus. tamen periculum nullum est (ut arbitror) ne minorem fecerimus libram, cum mensuras auxisse uideamur quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantùm partem errare potuimus, utpote cum Plinius sextarium centum & uiginti drachmarum faciat, quem nos bilibrẽ fuisse contendimus, id est, drachmarum centum & nonagintaduarum. qua ratione hemina libralis fuit, quam Plinius sexaginta drachmarum fuisse dicit, id est, tertia parte minorem, atq; eo amplius. Carmina autem quæ apud Priscianum leguntur, sextariũ uiginti unciarum esse statuunt: quo fit ut noster, id est, is qui à nobis positus est, superquintus sit eius. id est, quinta parte superans. De hoc quid statuam, non habeo, nisi Plinium omnino puto selibras, id est, dimidiatas libras scripsisse, sed non satis pondus compertum habuisse. Quod rursus ne credas, facit id quod ipse alibi dicit eodẽ libro, Siliginea farinæ modius Gallicæ XXII, libras, Italicæ duabus tribuśue amplius. Hæc uerba significant Pliniũ diligenter hæc inquisiuisse. & præterea duas & tres libras addit Italicæ siligini, non tantum selibras. Itaque si uerum est Plinium hæc exactè inquisiuisse, & liber eo in loco nõ corruptus est, necessariò dicemus triticum non Gallicum tantum, sed & Francicum, ponderosius esse illis quæ à Plinio enumerata sunt. Fortasse etiã Plin. libras illas uicenas, centenarias libras intellexit, hoc est minales, quales libras argẽtarias fuisse ostendimus, hoc est plenas libras. qua existimatione paulo plus dextante ad supradictũ põdus accedit, hoc est octoginta drachmæ, & aliquid amplius. Hoc quoq; si adiiserimus, non ideo tolletur scrupulus, quia adhuc nostrum paulo amplius libra una superabit. Vt tamẽ cũ ijs

Plinij locus.

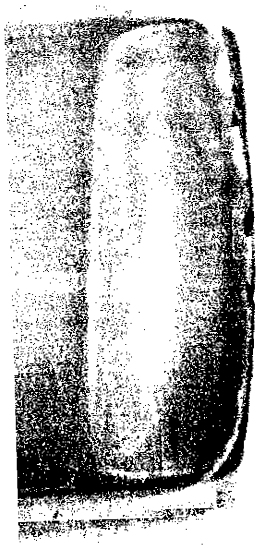

libris

libris ſentiam qui ſe libras habĕt, facit contextus uerborũ ſenſim ad librã & dodrantem perducentiũ rationem. Et præterea Plinius non ſex libras ſed ſenas dixiſſet, quia uicenas dixerat. quod ualidius argumentum eſt. In hoc obice aqua hæreat neceſſe eſt. Sed ſi Plinius alteri cuipiã uel libero uel ſeruo põderis examinationẽ tædioſam credidit, uel calculo deceptus eſt, non magnopere mirum eſt,

Ciceronis errazũ in Catone.

cum Cicero in Catone Laërtẽ ſtercorantem agrum apud Homerum faciat, alicuius fide deceptus. Nec enim in primo lib. nec in XVI. nec in ultimo id legitur Odyſſeæ, in quibus tantum Laërtis meminit Homerus: niſi in obſeruatione aliquid me latuit. Verùm ne uanitatis arguar temere à primo quoque hoc probare uolente, monitos hoc ad pondus examinaturos uelim, in expendendo tritico multum id referre, quo'nam modo mẽſura impleatur. Si enim nõ modò leuiter agitetur implendo, ſed diu quatiatur, aut manu prematur antequã radio exæquetur, pondus nõ leui momento creſcet. Intereſſe etiã arbitrantur, triticũ recens tritum ſit & uentilatum, an diu in horreo aſſeruatũ, cuiuſmodi (ut dixi) noſtrũ erat in puluinis ſulcatis digeſtum. Illud enim recens ab ariſta, & pulchrius eſſe aiunt, & grauius: hoc ut tẽpore exactum, ſic leuius eſſe. certè apud nos uendibilius eſt ex eadẽ ſegete quod eodẽ menſe batuitur, & in forum aduehitur, uidelicet quod plus ſãrinæ & panificij reddat. Verùm qui hoc quod diximus, tritico expendendo fecerit, tũ demũ aquæ pondus exploret. futurũ enim recipio, ut quæ mẽſura tritici duas libras noſtras & quadrantẽ pependerit, id eſt, ſex & triginta uncias, eadẽ treis libras noſtras, id eſt, quatuor Romanas põdere aquæ efficiat, ut ſit inter triticeũ aqueũq; põdus proportio ſeſquitertia: qua ratione bilibrẽ fuiſſe ſextariũ antiquum:

antiquum necesse est: id quod Isidorus ex quopiã auctore antiquo scripsit: etiã si Plin. heminã sexaginta drachmarum esse dicit: quod perinde ualet, atq; si sextariũ libræ unius & quadrantis esse dixisset. Hoc idẽ in hordeo expertus, cõperi sextariũ pendere xv. uncias, & tres drachmas. qua ratione quaterni sextarij quinas libras Romanas & sescuncem efficiunt, & modius uicenas libras & selibram, quod non conuenit cum dicto Plinij, qui de frumentis loquens, Leuissimũ (inquit) ex his hordeum rarò excedit xv. libras. quare nostrũ dissimile esse Italico dicendum est. Quanquam Columella lib. II. de hordeo loquens ita dicit, Alterũ quoq; genus hordei est, quod illi distichum, Galaticum nonnulli uocãt, põderis & candoris eximij, adeò ut tritico mixtum, egregia cibaria familiæ præbeat. Seritur circa Martium mensem. Distichum hordeum uocat, & Galaticum, hoc est Gallicũ, quod culmum habet binis uersibus aristatũ, ciusmodi est nostrum. Hoc Columella reliquo ponderosius esse dicit. Quare cõturbari nos Pliniano hoc uerbo nõ oportet, quasi ijs quæ diximus ex eodem ipso Plinio, refragante. Extat in actis Decurionum huius urbis, medimnum lectissimi tritici appensum iussu Decurionũ fuisse, inuentũq; esse pondus centũ & sedecim librarũ. quæ ratio efficit in modiũ undeuicenas libras nostras & triẽtes. Proxima nota in modios undeuicenas libras & sextãtes nõ excessit. Sed propterea ego minus põdus inueni, quòd modiũ Romanũ secutus sum, nõ Parisinũ. At inter amphorã Rom. & nostrũ quadrãtẽ tantũ interesse testatus sum, quãtũ inter mẽsurãrasam et cumulatã. Quòd aũt libræ Ro. modũ deprehẽsum habeamus, ex ijs quæ de re nũmaria diximus, satis ĩtelligitur. Põt tamẽ id & alijs adminiculis ꝓbationũ cõfirmari.

Pondus tritici

Colum

Columella lib. VIII. de cibarijs aratorum boum loquens, Martio & Aprili debet ad fœni pondus adijci, quia terra proſcinditur. ſat erit autem pondo quadragena ſingulis dari. Quadraginta pondo Romana, noſtra ſunt triginta. Fœni autem faſces apud nos, ſi iuſti ſint ponderis, duodenas libras pendent, & interdum ternadenas. At huiuſcemodi binos in dies cum auenæ ciſtellis tribus equi ſinguli ſarcinarij aut iugales poſcunt, qui quidĕ ſint mediocri magnitudine. Hi duas & triginta libras Romanas pendent. Trecenas autem libras bubus ſingulis ſufficere Ianuario & Februario Columella affirmat: Martio autĕ & Aprili quum labor intenditur, quadragenas, aut quũ grani eſt penuria. Ita hac parte libræ Romanæ ad noſtram relatæ analogia congruit. Sextarius igitur Romanus eam menſuram capit, ut diximus, quam ternos ſextariolos lingua noſtra appellat. Sed abſurda eadem lingua appellatione utitur cum ſextarium uocat ſextã ac triceſimam partĕ modij noſtri uinarij, qui octies amphoram capit, præſertim cũ ſemiſextarium appellemus parumlam menſuram, & omniũ quæ ueneant minimam, id eſt, ſecundam & triceſimã ſextarij noſtri, quam ego ſextariolum uoco. Id tamĕ uocabulum, id eſt, ſemiſextarium, in uſum linguæ noſtræ uernaculæ ex eo ueniſſe puto, quòd Græci cotulam, id eſt heminam, hemixeſtum appellant, ut auctor eſt enarrator Ariſtophanis, & Suidas. ad quam uocem Græcã alludere uidebitur hic uernaculus ſermo, non ad dimidiũ ſextariũ, ſiquis attentè cõſiderarit. Verum enimuero ſextarius Romanus in XII. cyathos diſtribuitur. Ad cuius rei pleniorĕ intelligentiã præfari illud habeo, quod penè omnibus notũ eſt, antiquos cũ hilariori cõuiuio ſeſe ad potus ſolutiores inuitabãt, tot cyathos hauſtibus

Equorum ſarciariorum & iugalĩ paſtus.

Sextarius Romanus.

Semiſextariolus.

Hemixeſtos.

Mos Sympoſiacus antiquorũ.

ſtibus ſingulis ebibere ſolitos, quot erãt literæ nominum amicarum: à quo more illud epigramma Martialis emanauit in primo libro.

Næuia ſex cyathis, ſeptem Iuſtina bibatur,
Quinque Lycas, Lyde quatuor, Ida tribus.
Omnis ab infuſo numeretur amica falerno.

Inde autem inuenta ſunt uocabula triens, quadrans, quincunx, ſeptunx, & reliqua, quæ non magis pocula quàm menſuras ſignificant: id quod aperte ex eodem pœta libro octauo Epigrammatum nobis datur intelligendum,

Det numerum cyathis, Inſtantis littera Ruffi:
Auctor enim tanti muneris ille mihi.
Si Telethuſa uenit, promiſſaq; gaudia portat,
Seruabor dominæ Ruffe triente tuo.
Si dubia eſt, ſeptunce trahar: ſi fallit amantem,
Vt iugulem curas, nomen utrunque bibam.

Septũcem pro hauſtu ſeptem cyathorum dixit, tot enim ſunt elementa in recto Inſtantis: & trientem pro phiala & hauſtu quatuor cyathorum. Et rurſus in undecimo quincuncem pro quinque cyathis, & beſſem pro octo.

Quincunces & ſex cyathos beſſemq; bibamus,
Caîus & fiat Iulius & Proculus. Et lib. xii.
Poto ego ſextantes, tu pota Cinna deunces:
Et quereris quòd non Cinna bibamus idem.

Deunces, undenos cyathos intelligit, ut ſextantes binos. Hinc factum eſt ut nomina illa poculorum apud auctores celebrentur, ut libro primo diximus. Nunc autem ſic colligo: cum ſextarius Romanus in duodecim cyathos diuideretur: ea uero eius uaſis quã pintam dicimus, ſit menſura, ut qui tantum uini etiam primarij quotidiano prandio bibat, uinoſior dici iure non poſſit: qui autẽ dodrãtem

cius nõ excedat, id est ternos sextariolos, parcus uini fortasse, aut certè sobrius dici mereatur: non potuisse sextariũ Romanũ in tot cyathos cõmodè diuidi, si minor is ea mẽsura fuisset, quam dodrãtẽ appellaui. Cum enim trientem quadrãtemq; poculorũ uocabula apud Iuuenalẽ & Persiũ & Celsum legimus, ego legitimã mensurã intelligo, quæ uno hausturi biberetur. Reliqua nomina infra supraq;, mensuras magis quàm potoria uasa fuisse puto. Nã & apud Celsum quadrans pro modico potu ponitur, Si quarto (inquit) die cũ horrore febris reuertitur, uomere oportet: deinde modicũ cibũ sumere, uiniq; quadrãtem. Et libro primo, Post uomitum si stomachus infirmus est, paulũ cibi, sed huius idonei, gustandum: & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi sunt. Cyathos hic dixerat quod quadrãtem in superiore exẽplo dixit. Et alibi, At qui tardè concoquunt, & quorũ ideo præcordia inflantur, quiue propter ardorẽ aliquẽ noctu sitire consuerũt, antequam conquiescant, duos tresue cyathos per tenuẽ fistulam bibant. Dioscorides de absinthio, καὶ ἀνορεξίας ἢ ὑποχονδρικὰς θλάψεις τὸ ἀφέψημα αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαμβανόμενον ἐς πλῆθος κυάθων τριῶν. Decoctũ eius, cibi fastidia, & arquatũ morbũ sanat, si quotidie terni cyathi ebibantur. Ternos cyathos pro mediocri potu dixit, qui uno haustu sumatur. Et libro tertio Celsus de curatione lentarũ febrium loquens, At si diu frigus est, & torpor, & iactatio corporis, nõ alienũ est in ipsa febre dare mulsi tres aut quatuor cyathos, uel cũ cibo uinũ bene dilutũ. Idẽ de insaniẽtibus loquens, totũ sextariũ impleuit, Opus est autem cibo infirmo, maximeq; sorbitione: portione aquæ mulsæ: cuius ternos cyathos bis hyeme, quater æstate dediſſe satis est. His uerbis in singulos potus ternos

Cyathus.

cyath

cyathos febricitanti constitutos intelligimus, & per dies singulos sextariũ. Alibi de cardiacis loquẽs, Si uerẽdum est ne deficiat, tum & intrita ex uino, & hoc ipsum austerum quidem, sed tamen tenue, meracũ, egelidum, subinde & liberaliter dandũ est adiecta polenta, si modò is æger parũ cibi assumit: idq; uinum esse debet neq; nullarum uirium, neq; ingentium. rectéq; tota die ac nocte uel tres heminas æger bibet: si uastius corpus est, plus etiã. Tres heminas diurnas Celsus cardiacis statuit, nisi uastioris sint corporis, & uini meraci. De quibus Plinius loquens libro XXIII. Cardiacorum (inquit) morbo unicam spem in uino esse certũ est. Dari utiq; non nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedente alio potu, id est non nisi sitienti, nec nisi in desperatione summa. Hoc Iuuenalis significat cum inquit, Iuuenalis.

Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.

Tres heminæ sesquisextarium explent. Ex quo apparet iustam propemodum potus mensuram homini cardiaco statutam esse. Nam cum homini sano iusta mensura sit sextarius in singulos epulatus, cardiaco nouenos cyathos statuit, uel senos, id est binos quadrantes si ter epulantes cardiacos intelligamus. Et de cœliacis, Obseruandum (inquit) ne quis aut cibus aut humor imiuersus detur, sed paulatim. Ergo per interualla tẽporis sat est cyathos binos ternos'ue sumere, & cibũ proportione huius. Et infe rius, Potui uerò aqua pluuialis decocta, sed quæ per binos ternos'ue cyathos bibatur. Cyathis autẽ antiquos potus sui mensurã metiri solitos etiã inter epulas, ex eo conijcio, quòd serui quidam ad cyathos stare uel esse dicebantur, ut serui ad limina, et ad pedes. Trãquillus in Cæsare, Sed C. Memmius etiam ad cyathum & uinum Nicomedi Ad cyathum stare.

ſtetiſſe obiecit. Iuuenalis Satyra decimatertia,

Nec puer Iliacus, formoſa nec Herculis uxor
Ad cyathos.

Hoc Græci κυαθίζειν dicunt, quo uerbo Plaut. in Menec. uſus eſt, Non ſcis quis ego ſim? qui tibi ſæpiſſime cyathiſſo, apud nos quando potas. Cyathus à Græcis ob id etiã ἀντλητὴρ, & ἀρυστὴρ, & ἀρύστιχος, & ἀείραινα dicitur, & à quibuſdã οἰνοχόη: quæ omnia uocabula ab hauriendo uel fundẽdo uino dicta ſunt. Stare igitur à cyathis à Latinis dicti ſunt, quos Græci οἰνοχόους appellant. Apuleius pocillatores uocauit. Pincerna non auſim affirmare probum eſſe uocabulum, etiam ſi Aſconius in prætura urbana uſus eſt, ſi uera ſunt eo in loco exemplaria. Pincerna à Græco deducitur, cui conuiuæ dicunt identidem, πίνειν κέρνα, pinin cirna, id eſt miſce uinum, uel tempera uinum, ut bibam. Honeſtũ id olim munus fuiſſe docet Athenæus lib. x. qui apud Græcos morem fuiſſe tradit, ut nobiliſſimi iuuenes in conuiuijs ſacris publicis id munus obirent: nec minus apud Romanos. καὶ παρὰ ῥωμαίοις δὲ οἱ ἐυγενέςατοι τῶν παίδων τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν. Eſt autem cyathiſſare, ut ex eodem Athenæo nouimus, κυάθῳ οἰνοχοεῖν, id eſt cyatho uinum bibendum admetiri. Quare Athenienſes in conuiuijs ſolutioribus inuicem propinantes, cyathos amicitiæ, & cyathos amoris, & cyathum Demetrij nominatim poſcebant, ſingulis potionibus, ut quaternos amicitiæ, & ternos amoris propinãtes, & cyathum præterea Demetrij uel Antigoni, qui duo extremi ab aſſentatione inoleuerunt, exoleſcente priſca Athenienſium libertate & generoſitate, ut idem auctor prodidit libro ſexto de adulatoribus loquens. Perſius,

Cyathi græce nomina.

Oenochoe.

Pocillatores. Pincerna.

Cyathiſſare quid ſit. Cyathi amicitiæ & amoris.

Cyathus Demetrij Antigoni.

Sed tr

Sed tremor inter uina ſubit, calidumq; triẽtem Excutit è manibus. Plinius pro menſura poſuit. Silueſtriũ quidem prunorum baccæ uel è radice cortex in uino auſtero ſi decoquantur, ita ut triens ex hemina ſuperſit, aluum & tormina ſiſtunt, id eſt ut quatuor cyathi ex ſex ſuperſint. Tranquillus in Auguſto, Vini quoque natura parciſſimus erat. non amplius ter bibere cum ſolitum ſuper cœnam in caſtris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. Poſtea quotiẽs largiſſimè ſe inuitaret, ſenos ſextantes nõ exceſſit: aut ſi exceſſiſſet, reiiciebat. Senos ſextãtes pro ſextario dixit, ſed ſignificare uoluit, ſenis hauſtibus ſextarium tantũ bibere eum ſolitũ. Philippus Beroaldus diligens enarrator, ac multæ lectionis, ſextantes ſenos ſex pocula intellexit binas uini uncias continentia: ſicut & apud Martialẽ triẽtes & quincũces deinceſq;. Antonius Sabellicus eo in loco, ſenos ſextãtes (inquit) ad menſurã, an ad pondus referas, in dubiũ uenire poteſt. ſed melius ad menſurã, ut ſit ſextans mẽſuræ genus, ut quincunx apud Martialem. Beroaldi opinio nec Pliniano dicto nec noſtro conuenit, ſi tamẽ ita Plinius ſcriptum reliquit, ut cyathus pẽdeat per ſe drachmas decẽ, & hemina ſexaginta. quippe Pliniana ratione ſextarius centum & uiginti drachmas trahit: at Beroaldus duodecim unciarũ ſenos ſextantes eſſe dixit, id eſt ſex & nonaginta drachmarũ, quos planũ fecimus ex Martiale duodenos cyathos ſignificare. Quare inſignis hæc fuit hallucinatio, & penè par illi de ſeſtertio. Calderinus uir ingenioſus, & grauis enarrator, nouo genere hallucinatus eſt apud Iuuenalem Satyra. v i. illo in loco,

Beroaldus.

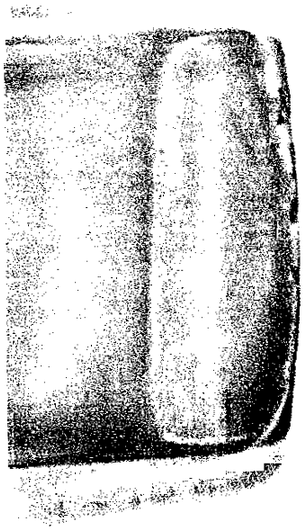
Calderinus.

-De quo ſextarius alter Ducitur ante cibum.

Sextarius alter (inquit) id eſt, duo ſextantes, uidelicet arbitratus

bitratus sextarium à sextante dictum, non à sexta congij parte, cum sextarius sexies sextantem capiat, sextans nõ magis duas uncias, quàm sextã cuiusq; rei partem significat. Sed horũ uerborũ significatio à nullo, quòd sciã, rectè ac planè adhuc enarrata est. Romani autẽ sextarium quasi legitimã ac quotidianã uirilis potus mensuram statuentes, ab eo quasi ab asse incipientes, reliqua uocabula partes eius fecerunt, quomodo & nos pintã uirilẽ mensuram ponẽtes, semissẽ eius parcis uiri destinamus, dodrantem autem continentibus, quadrantem agrotis, sesquipintam bibacibus, in quotidiano quidem conuiuio. Augustus igitur uiri parcissimus dictus est à Trãquillo, qui super cœnã plerunq; ita sibi tẽperabat, ut ternos sextantes, id est dimidiatã aliorũ mensurã biberet, & cũ licentius bibere statuerat, sextariũ non excederet, ac ne excedere quidẽ posset citra reiectionem: quippe uir infirma ualetudine, ac graues & periculosas ualetudines per omnem uitã expertus, ut auctior est idẽ Tranquillus. ob id etiã cibi minimi, adeò ut ante initũ uel post dimissum conuiuium solus cœnitaret, cũ pleno cõuiuio nihil tangeret, quò certiorẽ rationẽ cibi potusq; teneret. Hoc mihi conuenire uidetur cũ eo quod diximus, ut qui uiri modicè sit appetens, dodrantẽ nostrũ, id est ternos sextariolos quotidiano conuiuio bibat: qui si etiã quadrantẽ huic addat, ut plenã mensurã nostrã bibat, quã pintã dicimus, ne sic quidẽ uinosus dici debeat, & tamen hæc mensura sedecim cyathos implet. Hoc cũ exactè considerarẽ, dodrantẽ iã dictum, quẽ sextarium Romanũ esse dico, in treis triẽtes diuisi totidẽ calicibus sumptis, & rursus in quatuor calices quadrantales æquis distributionibus: quo facto cũ esse captũ mensuræ cognoui, ut qui firmo stomacho sit, &

Potus nostri ratio.

interdict

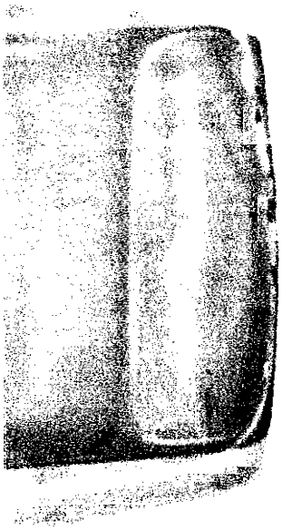
terdicto medicorum non prohibeatur quo minus ducere possit ex œnophoro quantũ sitis appetat, is haustu primo cœnæ quadrantẽ siccare debeat, addita etiã aquæ tertia aut quarta parte, si tamẽ sitim expectauerit. qui autẽ bibacior paulo fuerit, etiã trientẽ. de sobrijs loquor, sed de ijs sobrijs, qui iustum haustũ diluendis cibis ducere soliti sunt, quales pleriq; sunt nostratiũ hominũ, quibus quidẽ uini potus uitio non uertitur, id est qui inter uinosos non censentur. nullus enim modus temulẽtiæ assuetis & perpotatoribus constitui potest. nec rursus de ijs loquor qui semper siticulosi pytissantiũ more gustatorũ linctu magis quàm potu uillũ transmittere solẽt. Omnino quadrantem stomachi firmæ cõstitutionis, trientẽ etiã sitibundi modũ cum aquæ rata portione esse dico, idq; intra temperãtiã. De uinis loquor nostratibus, id est agri Frãcici. Quare ab antiquis indita hæc esse nomina ternis quaternisq; cyathis affirmauerim, tametsi Augustus sextantibus utebatur, cui Antonius Musa sextantarios modulos, id est dimidio minores legitimis indixerat. quare quantũ sobrij homines bibere soliti sunt quotidiano potu, tantũ Augustus bibebat cũ largissimè sese inuitauerat. Quòd si uerũ esset id q; apud Plin. legitur de hemina et acetabulo, id est sesquicyatho, sextarius cẽtũ et uiginti drachmarũ esset, id est minor tertia ampliusparte, q̃ noster dodrãs, nec pinta dimidiũ caperet. Hoc enim pondere probare unicuiq; nostrũ licet. quod quàm sit absurdũ, nemo non intelligit, ut tantula mẽsura in duodenos cyathos diuideretur, et in solutis perpotationibus, & conuiuiorum hilaritate, cum sine lege ac sine modo bibitur, quadrantes, trientesq;, & (cum plurimum) septunces pro numero elementorum nominum biberent, quantum scilicet quisque hodie

Augustus Cæsar quantum biberit.

ſobriorũ uno impetu familiari cœna bibit. ſeptunces enim ea ratione ſextariolum noſtrum non excederent, qui modulus eſt (prope dixerim) potionis medicamentariæ. Antiquos autem parciore uino uſos eſſe, non eorum eſt dicere, qui bicongium Ciceronẽ M. filium, Tricongiũ Torquatum apud Plinium, & apud Tranquillum potorem amphorariũ legerint: quibus hodie ſi pares in Gallia inuenirentur, monſtri inſtar haberetur, apud quos Germanorum militum bibacitas hoc biennio inter miracula celebrata eſt. quotidianis enim conuiuijs ſinguli quaternos quartarios abſumere dicebantur. qua ratione nouem conuiuæ binas amphoras exorbebãt. Hanc bibendi palmam æquare noſtrorũ hominũ profligatiſſimi uini potores numero triginta non poſſent, duntaxat ut alternis diebus id facerent quod illi ſingulis factitabãt. Quid quòd ipſa carmina quæ apud Priſcianum leguntur, & ſecum & cum Plinio pugnant? Cum enim de cyatho dicant,

Bicongius Cicero M. filius.
Tricõgius Torquatus.
Germanorum militum bibacitas.

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ, ſi appendere tentes,
Oxibaphus fiet, ſi quinq; addantur ad iſtas:

Alio loco ita legitur,

Nam libræ, ut memorant, beſſem ſextarius addet,
Seu puros pendas latices, ſeu dona Lyæi.
Addunt ſemiſſem libræ labentis oliui:
Selibramq; ferunt mellis ſupereſſe bilibri.
Hæc tamen aſſenſu facili ſunt credita nobis,
Nanq; nec errantes undis labentibus amnes,
Nec merſi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes, par pondus habent.

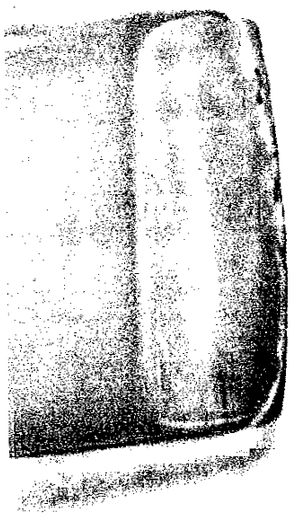
Quonam igitur tandem modo conuenit ut hemina quæ dimidiatum ſextariũ efficit, ſexagenas drachmas pendeat, & ſextarius libram & beſſem, hoc eſt centum & ſexaginta?

ginta? Si enim de cētum & nonagintaduabus drachmis, ſeu duabus libris Romanis triētem, id eſt duas & triginta abſtuleris, reliquæ erūt cētū et ſexaginta. Nos cū hoc probaremus, aqua puteali utebamur, nec ſcrupulosè differentiā aquarum exquiſiuimus, nec in alio liquore rē experiundā duximus, cum iam tenere ueritatē uideremur. Ex Græcis autē auctoribus uix rē conſtituere poſſumus. Pollux lib. IIII. cotulam tertiā partem chœnicis eſſe tradit, & medimnū chœnicas octo & quadraginta capere, & ſextarium octo chœnicas. κοτύλη τὸ τέτρον τῆς χοίνικος. ὁ δὲ μέδιμνος. χοίνικες ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα. ὁ δὲ ἑκτεὺς ὀκτώ. Hoc dictum diſcrepat cum uerſibus illis in quibus ita legitur. Cotula.

At cotylas, quas, ſi placeat, dixiſſe licebit
Heminas, recipit geminas ſextarius unus:
Qui quater aſſumptus fit Graio nomine chœnix. Chœnix.
Adde duas, chus fit uulgo qui eſt congius idem.

Pollux heminam tertiam partē chœnicis facit, hæc carmina octauam. Chus (inquit Suidas) mēſura eſt Attica capiens cotulas octo. Feſtus heminam quaſi hemis, id eſt dimidium ſextarij dictam eſſe autumat. Rurſus Suidas, μέδιμνος μοδίων ἕξ, ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν οβ΄. ἤτοι λιτρῶν. ρκ΄, id eſt medimnū modiorū ſenūm eſt, ut ſit mēſura xeſtas duos & ſeptuaginta capiens, id eſt libras centum & octo. quo dicto ſignificatur xeſtē ſeſquilibram pēdere, id eſt centū & XII. drachmas & ſemidrachmā. libra enim Attica ſeptuagenas quinas drachmas pēdet. Sic modius qui ſexta pars eſt medimni, decē & octo librarū erit. ita ſextarius quæ ſextadecima pars eſt eius, erit quatuor & octoginta drachmarū & ſemiſſis, quod cum Plinij dicto non cōuenit, quòd ſi litram, id eſt librā Atticā pro mina

intelligamus, ut Hermolaus uoluit, & Plinius interdũ fecit, sextarius cẽtũ ac duodecim drachmarũ & semis erit. quod nihilo magis conuenit. Quòd autẽ Plinius libram pro mina acceperit, patet ex Dioscoride ubi de Oxymele loquitur lib. v. λαβὼν ὄξυς κοτύλας πέντε, καὶ ἁλὸς θαλαττίου μνᾶν μίαν, μέλιτ & μνᾶς δέκα, ὕδατ & κοτύλας. ι. μίξας ἔψησον, ἄχρις οὗ κάκις ἀναβράσῃ, καὶ ψύξας κατάγγισον. Hoc Plin. ad uerbum lib. xiiii. sic uertit, Oxymel uocarũt mellis. x. libris, aceti ueteris heminis. v. salis marini libra, aquæ pluuiæ sextarijs quinq; sufferuefactis decies, mox clutriatis. Quod ille minã, Plin. librã dixit: quod ille heminas. x. Pli. sextarios quinq;. Rursus Pli. de eo genere uini factitij loquẽs, quod cenchrites dicitur, q, ex milij semine fiat, librã & quadrantẽ pro mina transtulit. cũ enim de adynamo factitiorũ primo dixisset, ita subdidit, Proximũ fit è milij semine maturo cum ipsa stipula (librã & quadrantẽ in congios duos musti macerant) & post septimum mensem transfuso. Dioscorides, δεῖ δὲ λαμβάνειν τὴν πόαν σπέρματ & πλήρη, πίπερον σὺν τοῖς κλάδοις, καὶ μνᾶν μίαν βάλλειν εἰς οἶνου. β. ἔαν δὲ ἐπτὰ μῆνας καὶ οὕτω μεταγγίζειν. Accipere autem oportet herbam semine plenã maturo cũ ramulis, & eius unã minam in uini congios binos mittere, et sic septẽ mẽsibus relinquere, ita à septimo mense diffundere. Sed corruptè apud Dioscoridẽ Cestrites & Cestros pro Cenchrites et Cenchros in libris impreßis legitur. sic enim legi debet, περὶ κεγχρίτου, quum Plinius milium dicat. uerius est tamen Plinium errore exemplaris deceptum, Cenchritem pro Cestrite intellexisse. Est autem cestrum Latinè betonica herba dicta, ut in Dioscoridis libro quarto appareat in principio, qui psychotrophum alio nomine uocat

Dioscoridis locus.

utrob

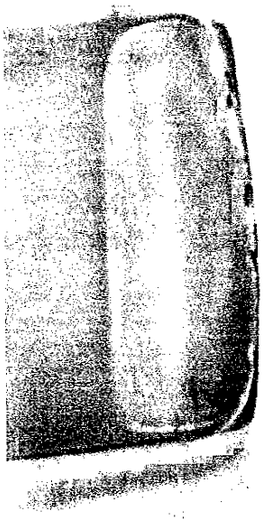
trobique, quasi herbam frigidis locis gaudentem, quæ hodie sic agnoscitur, ex qua fit uinum betonicatum. Hoc autem Plinij dictum uel ex Dioscoride, ut multa alia, uersum est, uel ex alio auctore, qui ijsdem uerbis cum Dioscoride scripsit. Hoc enim non satis constitui potest, utrum Plinius Dioscoridem legerit, quem ut identidem ijsdem uerbis sequitur, sic nusquã nominatim citat, ita ut nonnunquam à Dioscoride accepta dissimulandi furti gratia transformare uideatur, ut in hoc loco interdum alium secutus uideatur, sed uel à quo Dioscorides transcripserit, uel ille à Dioscoride. Plinius Latinum hominem Sestium Nigrum medicinæ diligentissimum appellat, de Castoreo loquẽs libro tricesimosecũdo: qui Niger Græcè scripsit. cum Plinij uerba cum Dioscoride collata, ex ipsius Dioscoridis libro traducta esse uideantur. Nam Dioscorides Nigrum in hoc secutus non uidetur, cum cum inter Asclepiadas recensens improbet: & is tamen à Plinio etiam citatur ubi Salamandræ meminit libro uicesimonono, his uerbis, Sestius uencrem accendi cibo earum, si decoctis interanceis & pedibus & capite in mcllc seruentur, tradit: negat'que extingui ignem ab ijs. Dioscorides libro secundo, σαλαμάνδρα εἰδός ἐστι σαύρας. ἐστι δὲ νωχελές, ποικίλον μᾶλλον πιεσθὲν μὴ καίεσθαι. Et inferius, φυλάσσεται δὲ ἡ μέλιτι ἐξωτερισθεῖσα, τῶν ποδῶν καὶ τ̃ κεφαλῆς ἀφαιρεθέντων εἰς τὸν ἀντὸν χρῆσιν. Hæc uerba ita cum Plinij uerbis congruunt, ut ab eodem auctore uterque sumpsisse uideatur, quo modo & à Crateua uterque sumpsisse aliqua non dissimulat. Alibi Plinius de Opobalsamo loquens, Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo unam concham impleri iustum erat: Omni uerò fœcundit

An Plinius Dioscoridem legerit.

Sestius Niger.

Salamandra.

cunditate è maiore horto cõgios ſenos, è minore ſingulos, & cum duplo repẽdebatur argẽto: uel potius cũ & duplo, ut in emẽdationibus. Hoc Dioſcorides nõ ad tempus Alexãdri refert, ſed ad ſuum, his uerbis, ῥεῖ δὲ ὀλίγον, ὡς καθ' ἕκαστον χρόνον μὴ πλεῖον ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ χόας συναθροίζεσθαι, πωλεῖται δὲ ἐν τῷ τόπῳ ταθμὸς αὐτὸς πρὸς διπλοῦν ἀργύριον. Fluit tenui gutta & pauca, ita ut unoquoq; anno nõ amplius quàm ſeni aut ſepteni cõgij colligantur. cum uẽditur ibi, duplici argẽti põdere rependitur. Cum Plinius idẽ cum Dioſcoride dicat, apparet tamen eum aliũ auctorẽ ſecutum: ſed ex eo reſtituẽdus Plinius hoc modo, Omni uerò fœcunditate è maiore horto cõgios ſenos ſingulis annis. Quonã modo enim ex ſingulis cõchis cõgij ſeni fierẽt? Et præterea abſurdũ eſſet Plinium de ſingulis diebus id dixiſſe, cum duplo argẽto rependeretur. Quòd ſi nihil addere uolumus, exiſtimo ſic legendũ, Anni uerò fœcunditate, hoc eſt totius anni etiã fertilis fœtu. Verùm hæc de Plinio & Dioſcoride obiter dicta ſunt. Credo tamẽ Pliniũ Latinos etiã auctores aliquos obſeruaſſe, & ob id miſcellaneas interdũ deſcriptiones tradidiſſe, quæ nec planè cũ Dioſcoride conueniant. Hoc igitur in loco Plinius librã Atticã & quadrãtem pro centũ drachmis, id eſt pro mina dixiſſe uidetur, ſiue hoc innouare ei uiſum ſit, ſiue ex Græco alio acceperit, qui litrã ſcripſiſſet, id eſt libram, & drachmas uigintiquinque, qui eſt quadrans non libræ ſed minæ. Nam alioquin Plinius parũ religioſè Græca hæc uertiſſe uidetur, aut certè parũ cõſtãter, ſiquis diligẽter animaduertat. Theodorus Gaza uir doctiſſimus utraq; lingua, chũ ſiue choa, ſextariũ trãſtulit, & hemichoũ ſemiſextariũ, diuũ Hieronymũ in hoc imitatus, qui Ezechielis quarto,

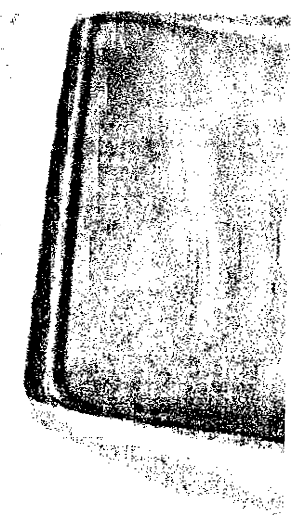

choeis

choeis Atticos duos, Italicos duos ſextarios eſſe dixit. Interpres Ariſtophanis in Equitibus, χῦς μέτρον ἀττικὸν χωρᾶν κοτύλας ὀκτώ. Chus (inquit) mẽſura eſt Attica capiẽs heminas octo. quod cũ uerſibus illis nõ congruit qui choa duodenas cotulas capere tradunt: ut idem ſit congius & chus, quod Plinius itidẽ in ſuperiori exẽplo uoluit. Athenæus lib. x. de temulentia loquens, inter maximè uinoſos homines Alexandrum enumerat. auctorem autem citat Ephippium in libro de Alexãdri & Hephæſtionis funere. Erat (inquit ille) inter Macedones Proteas bibẽdi certamine clarus. hunc in conuiuio Alexander poculo bicongio prouocauit (bicongium nunc appello quẽ ille dichum Græce dixit) Quum igitur Alexander bibiſſet, Proteas Rege multũ laudato, qui egregiè tãtum calicẽ exorbuerat, & ipſe quoq; ea fide atq; integritate bibit, ut ab omnibus plauſu exciperetur. ἀλέξανδρος γοῦν ἀτιμάσας ποτὶ ποτήριον δίχορν, καὶ πιὼν πρὸς πίνει τῷ πρωτέα, καὶ ὃς λαβὼν, καὶ πολλὰ ὑμνήσας τὸν βασιλέα, ἔπιεν, ὡς ὑπὸ πάντων κροτηθῆναι. Mox Proteas eodẽ poculo cũ Regẽ prouocaſſet, bibiſſetq;: Alexander generosè conatus iterum calicem eundẽ ducere, cũ partem iam traxiſſet, reſupinata in lecti puluinar ceruice, poculũ manibus emiſit. quo ex certamine in ualetudinẽ incidit, à qua tãdẽ iugulatus eſt, ut Ephippius tradidit, qui ab alijs hiſtoricis in hoc diſſenſit. cũ enim ueneno ſublatũ dicunt. Fabularẽ autem eam hiſtoriã eſſe ex eo conijcere licet, quòd ſubdit id regi cõtigiſſe ob Thebas oppugnatas, uidelicet infenſo Liberi patris numine. qui Thebis natus eſſe dicitur. καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανε, τοῦ Διονύσου φασί μιμήσαντος αὐτῷ, διότι τὼ παῖδε αὐτοῦ τὰς Θήβας ἐπολιόρκησε. Idem Athenæus alibi eodem libro, μέλων ὁ κροτωνιάτης

Chus.

Alexander Magnus uinoſus, Proteasq;

Milonis voracitas.

Congij diuersa acceptio.

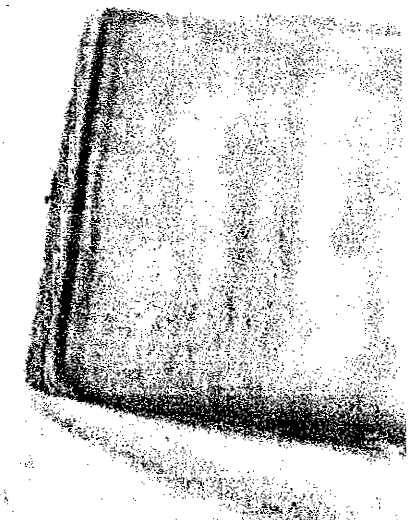
Plinij locus.

νιάτης ὡς φησιν ὁ ἱεραπολίτης θεόδωρος ἐν τοῖς περὶ ἀγώνων, ἔσθιε μνᾶς κρεῶν εἴκοσι, καὶ τοσούτους ἄρτους, ὄινον τε τρεῖς χόας ἔπινεν. Milo Crotoniata, ut auctor est Theodorus Hierapolitanus in libris de certaminibus Græciæ, minas uiginti carniũ, & totidẽ panis esitabat: & tres cõgios uini bibebat. Congius, id est chus, in hoc & superiore exẽplo idẽ non fuisse uidetur, cũ Milo una cœna tres cõgios absumeret, & Alexander uno hausta duos biberet. Oportet enim eam mẽsurã liquidi cõgruere cum põdere aridi pulmentarij & panificij. Varietatẽ igitur eam efficit auctorũ diuersitas, qui mẽsuras quisq; patriæ suæ secuti sunt, aut eorum certè de quibus locuti sunt. Xestes autẽ quid sit apud Græcos, nõ facilè dixerim. Dioscorides de Christo lacte loquẽs, λευκὸν δὲ πρὸς τὸ μὴ ὀπορίζειν τὸ γάλα ἐν τῇ ἕψησει, σκόγγῳ ἐκ ὕδατος ἀποψᾶν τὸ χεῖλος τῶν χύτρας, καὶ ξέσιον ἀργυρᾶν πλήρη ὕδατος ψυχροῦ καθιέναι. Hoc Plinius lib. XXIII. sic trãstulit, Quum feruet, ne circũfundatur, præstat cyathus argẽteus cum frigida aqua demissus, ita, ne quid infundatur. Cyathũ Plinius pro Xeste dixit. Alibi ferè sextarium uertere solet, ut lib. XIIII. Fit absinthites in. XL. sextarijs musti absinthij Põtici libra decocta ad tertias partes, uel scopis absinthij in uinũ additis. Vbi refragãtibus omnibus exẽplaribus, ex Dioscoride sic lego, Fit absinthites. XLVIII. sextarijs musti absinthij Põtici libra decoctis ad tertias partes. οἱ μὲν γὰρ τοῖς μ καὶ ν. ξέστας τῶν ἰταλικῶν κεραμίων μίξαντες ἀνθίας ποντικῆς λίτρᾳ μίαν, ἕψουσι μέχρι τὸ τρίτον ἀπολειφθῇ. Quidam autẽ (inquit) duodequinquaginta sextarijs Italicarũ amphorarũ musteis libram unã absinthij Põtici, decoquũt quoad tertia pars residua sit. Et de Nectarite, ὁ δὲ νεκτα-

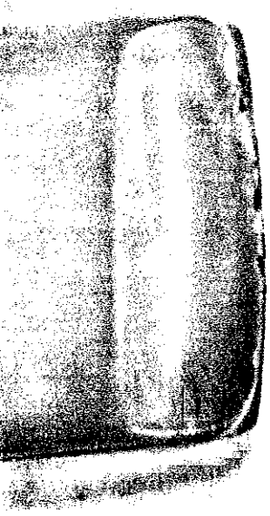
εἴτης

εἴτης σκυλάζεται ἐκ τῦ ἑλενίε, ὃ ἔνιοι μηδικὸν, οἱ δὲ συμφύτον, οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμιν, οἱ δὲ ὀρέστιον. ῥίζης ξηρᾶς ὀγγιῶν. ε ἑψήσας εἰς ὀθόνιον πάθες εἰς χοᾶς. ϛ. γλύκυς. Plinius totidē penè uerbis, Inuenitur & Nectarites ex herba quam alij helenium, alij medicam, alij ſymphiton, alij ideon & oreſtion, alij nectareū uocāt, radice ponderis x L denariorū in ſextarios ſex muſti addita. Hoc tantū refert, quòd ille quinq; uncias dixit, Plinius autē quadraginta denarios, ea ratione, quia centū denarij minam efficiunt, ut ſæpe diximus. Sed illud aduertendū, quòd chum pro ſextario Plinius intellexit, quum alibi (ut diximus) pro cōgio acceperit, de miliato uino loquens, quo modo & ubi de myrtite loquitur. nam quū Dioſcorides dicat, δᾶ λαβόντα τῶν μελαίνων μυρσινῶν τὰς ἀκρέμονας, βαλλεῖν εἰς τὰς ϗᾶς τῦ γλύκυς χοᾶς. Plinius, Græci (inquit) myrtitē hoc modo faciunt: ramis teneris cū ſuis foliis in albo muſto decoctis tuſis, libra in tribus muſti cōgijs deferuere faciūt. Congios nūc trāſtulit choas, quū prius ſextarios uertiſſet. Rurſus Dioſc. de rhodite, ῥόδων ξηρῶν πεκομμένων μνᾶν μίαν ἑψήσας εἰς ὀθόνιον, πάθες εἰς γλύκυς ξέϛας. ν. μετὰ δὲ ϗᾶς μῆνας δυὸ λύσας μετάγγιζε. id eſt, roſæ aridæ cōtuſa folia ad minā unā in linteolum alligata demittito in muſti ſextarios octonos, & poſt tres mēſes percolatos in aliud uas trāſferto. Plin. autē ſic, Roſæ foliis tuſis, in linteoloq; in muſtū collatis cū pondiuſculo ut ſidat, x L pondere denariorū in ſextarios uicenos muſti, nec ante tres menſes uaſe aperto. Hunc locum immutauit Plinius, ut nec Dioſcoridem, nec eundem cum Dioſcoride auctorem ſecutus primore ſenſu uideatur. Dioſcorides præcipit in octonos ſextarios muſti minam unam roſæ tuſæ conijci, Plinius in ſextarios uicenos

cenos

cenos quinq; uncias. Quare fieri potuit, ut Plinius uel librarij, uel à manu ſerui uitio notã minæ pro nota unciæ intellexerit, & xeſtas pro cotulis acceperit. ſic fit ut quum ſingulas uncias roſæ tuſæ octonis heminis uini ſufficere exiſtimarit, quadraginta denariorũ pondus, id eſt quinque uncias quadragenis heminis ſtatuerit, quũ ad uerbũ referre Dioſcoridis locum nollet, aut eius quem Dioſcorides ſecutus eſt. Idem, Ἐναπις fit decem denariorum pondere in ſextarios binos muſti addito. Dioſcorides, βυνίς ὀγγίας δύο νάρδες εἰς κοτύλας γλεύκους τέσσαρας, id eſt, napi uncias duas cõtuſas in quatuor muſti cotylas demittito. Secundũ hoc non decem denariorũ ſed ſedecim legendũ eſt apud Pliniũ. In antiquis exẽplaribus numerus ille corruptus eſt, ut in quibuſdã deſit, in nonnullis duûm non decẽ legatur. Verùm Plin. libens facit ut octo denarios pro uncia dicat. Quod autẽ Pli. modulos & numeros ex Dioſco. mutet interdũ, ſeruata tamen proportione, exemplũ eſt in mẽtione hyſſopitæ. Similiter (inquit) fit hyſſopites è Cilicio hyſſopo uncijs tribus in duos congios muſti coniectis, aut tuſis in uinũ. Dioſcorides, ὑσσωπίτης ὁ ἐκ τῆς κιλικίας ὑσσώπου κάλλιστός ἐστι. δεῖ δὲ ἐν τῷ κεράμιῳ τοῦ γλεύκους λίτραν μίαν τοῦ ὑσσώπου κεκομμένων τῶν φύλλων προσβάλλειν. Hyſſopites (inquit) qui ex hyſſopo Cilicio fit, optimus eſt. addere oportet amphoræ muſti libram unã hyſſopi foliorũ cõtuſorũ. Hoc Plinius mutatis (ut diximus) modulis uerbiſq; retulit. Idẽ eſt enim in amphoram, id eſt, in octo & quadraginta ſextarios libram unam hyſſopi conijcere, & in duodenos ſextarios, hoc eſt binos congios, quadrantem, id eſt uncias treis. Hic obiter adnotandum, ceramium Græcum idem eſſe quod amphoram: quod & eodem auctore planum fit

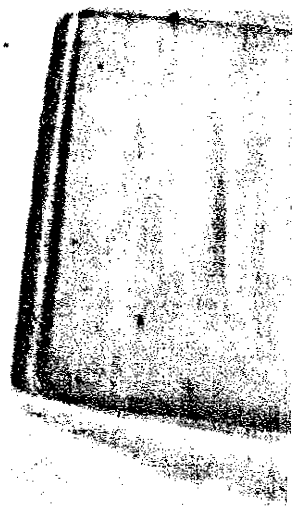

Ceramium.

in

in mẽtione abſinthiati uini, quàm ſuprà poſuimus. Dioſcorid. de Elelisphacite, ὀγγίας ϰ. ἐλελισφάϰη ἐς γλεύϰους ἐμφορέα ὅ ἐϛι ϰεράμιον, ϰάθες. id eſt, ſaluiatũ ita conficitur, ſi uncias octonas ſaluiæ in muſti amphorã, quod ceramium dicitur, demiſeris. Idẽ Plinius de aromatite, Fit apud alios nardi & malobathri ſelibris in muſti congios duos additis. Dioſcorides, ὁ δὲ διὰ συϱιακῆς νάϱδϱ ϰαὶ ϰελτιϰῆς ϰαὶ μαλαβάθϱϱ σϰευάζεϊαι οὕτως. ἑϰάϛϱ ἡμίμναιον λαβὼν εἰς δίχϱα γλεύϰους ϰάθες. Dichum, id eſt, choas duos, Plinius haud dubiè congios binos tranſtulit. Dioſcorides, ὁ δὲ οἰνάνθιν & σϰευάζεϊαι οὕτω. λαβὼν ἀγρίας ἀμπέλϱ τὸ ἄνθ & βϱυόϛης ξηϱὸν μνᾶς δύο εἰς μεϑυτὸν γλεύϰους πϱὸς ἡμέϱας. λ. εἶτα διυλίσας ἀπόθϱ. Hoc Plinius ſic uertit, Fit è labruſca, hoc eſt uite ſyluestri, quod uocatur œnanthinum. flores eius libris duabus in muſti cado macerati poſt x x x dies mutantur. quod Dioſcorides metretam dixit, Plinius cadum tranſtulit: quod & ipſum Græcũ eſt, ſed utroq; noſtri utuntur. Metreta enim Cato & Columella utuntur. eſt autem congiorum decem, ut auctor eſt Dioſcorides lib. v. his uerbis, ἔϛι δὲ ὁ μεϑυτὴς χόες δέϰα. Decẽ autem cõgij ſexaginta ſextarios ualent, id eſt, amphoram & quadrantem. Pollux tamen in decimo de uocabulis ait Cratinum comicum metretam amphoram appellaſſe. Idẽ etiam Philochorum tradit in libro quem de lingua Attica cõpoſuit, ſcripſiſſe, cadum & amphoram apud antiquos idẽ fuiſſe, ideoq; hemiamphorium, id eſt ſemiamphorã, etiã hemicadum dictum: uerùm Epicharmũ, cadum & amphorã ut diſtincta poſuiſſe. In carminibus quæ apud Priſcianum leguntur, cadus & amphora Attica pro eodẽ ponuntur his uerbis,

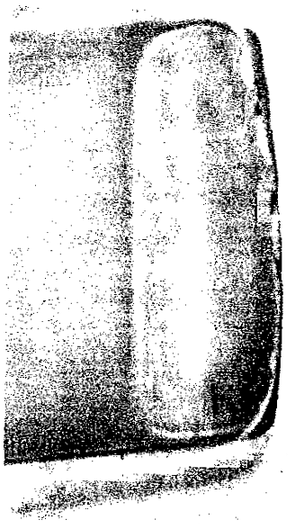
Attica præterea dicenda eſt amphora nobis

Metreta & cadus.

Seu cadus: hanc facies, noſtræ ſi adiceeris urnam.

Quibus uerbis ſignificatur Atticam amphoram & cadum ſextariolũ duorũ & ſeptuaginta fuiſſe, id eſt, duodecim congiorũ: quo fit ut Attica amphora hemiolia Romanæ fuerit amphoræ. Ego Dioſcoridis opinioni accedere malim. De Græcis igitur quibuſdam uocabulis nihil fixũ ſtatuere poſſumus, quandoquidẽ Plinius id præſtare non potuit, quippe quũ nec ipſis Græcis de ea re conueniat, quæ pro locorũ urbiũq; uarietate, ac temporum fortaſſe, idẽtidem euariarunt. nã & in hac urbe (ut diximus) tot menſurarum ratio à uicorũ aut certè regionũ magiſtris repoſcenda eſt, quam nemo unus tenet. Sed nec libram Græcam Plinius à Latina diſtinxiſſe manifeſtè uidetur, quod meminerim me adnotaſſe. Hoc tamẽ tenebimus, amphorã & ceramiũ eandẽ eſſe menſurã, ut metretam & cadum, quod uerbũ apud Pliniũ & alios noſtros ſæpe legitur. Si quis tamen animaduertat orationem Demoſthenis quæ πρὸς τὸν λακρίτου παραγραφὴν, inſcribitur, mirabitur, pretiũ uini importati in Pontũ ex urbe quadã Thraciæ, talentũ argẽti ſtatui, etiã cũ naulo & apparatu neceſſario, & tot ceramia icoſoro naui importata eſſe, id eſt, εἰκοσαμφόρῳ. licet Athenæus in quinto ὡστὶ δ' εἰκοσήρει uſus ſit, de Hieronica naue loquens, τὰ δὲ ξυσχίλια τοῦτα κοράμια ἄγεσθαι ἐν τὸν πόντον εἰκοσόρῳ. Quibus uerbis cõijcere licet ceramiũ Atticũ Demoſthenis tẽpore minus fuiſſe amphora Romana. niſi potius intelligamus ceramia Thracia nõ Attica ex urbe Mẽda in Pontum importata. In qua oratione ſtamnũ & ceramiũ pro eodẽ ponit. Medimnũ etiã tenebimus ſex modios capere, id eſt, duodequinquaginta chœnicas, ſeu duodequinquagies binos ſextarios. Porrò ſextariũ medimni, id eſt, modium,

Ceramiũ Thracicum idẽquod ſtamnum.

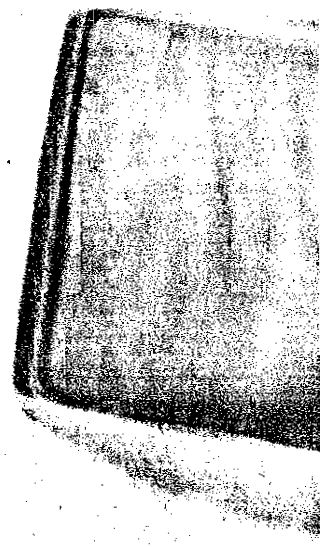
octo

octo chœnicas efficere, id est, sedecim sextarios. nã hemimedimnus quatuor & uiginti chœnicũ est, cuius bes triteus à Græcis dißyllabo nomine nũcupatur, id est, tertiarius, sedecim chœnicas continẽs, & duos & triginta sextarios. Triẽs autẽ hecteus itidem dißyllabo nomine dicitur, octo scilicet chœnicas capiens, sic ab eis dictus, quòd medimni sit sextarius. Quatuor chœnices hemihectũ dicitur, id est, semisextarius medimni, quod & hemihecteũ dicitur, ut apud Aristophanẽ Nubibus, τοῦτόν νυῦ ἐμοὶ ἡ μὰν τεττάρεσσόν ἐστιν ἡμιεκτέον, id est, hæc nũc mecũ spãsionẽ ni tetrametrũ sit semisextarius. semisextariũ tetrametrũ appellat, id est, quatuor mẽsuras cõtinẽtẽ, quatuor chœnicas scilicet. Est autẽ comica alluſio ad carmẽ tetrametrum. Nã quod Socrates de pedibus dixerat poëticis, id Strepsiades poëticæ ignarus ad chœnicas retulit, quasi alia metra mensurasq; nõ nosset, quàm uascularia, ex cuius poëtæ enarratore & ex Polluce illã medimni diuisionem collegimus. Quanquã hoc confirmat Harpocration in Lexico oratorio in uerbo ἡμίεκτον. qui etiã medimnũ chœnicas duodequinquaginta capere dixit: & modium qui ἕκτος appellatur, octo chœnicas. Quòd si medimnus sex modios Italicos capit, ut locupletißimis testibus comprobatũ est: quum sextarius medimni sint octo chœnices, chœnicem binos sextarios, & quaternas cotulas capere necesse est. modius enim sedecim sextarios capit. Nec cõsentaneũ est id quod à polluce dictũ est, cotulã tertiã partẽ chœnicis esse, quasi scilicet chœnix sesquisextarius Italicus fuerit. Quo minus probãda est Theodori gazæ uiri medici opinio, qui sextariũ quodã in loco uertit. Nihil aũt certius inueni q̃ quod apud Hesychiũ legitur, q̃ Anastasij Imp. tẽpore scripsit, cũ res Romanæ iam Græcis hominibus

Chœnix, τέτταρες.

ἕκτος.

ἡμιεκτέον.

Theodori lapsus.

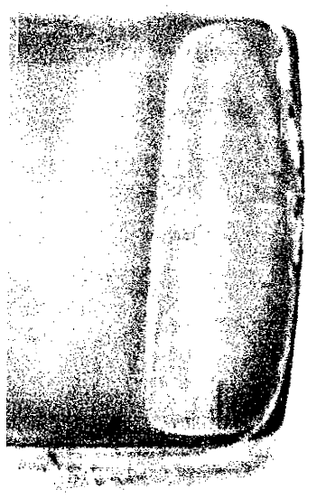
Hesychius.

bus planè innotuiſſent. Cyathus (inquit ille) capit liquoris uncias duas, ὁ δὲ κύαθος ὑγρᾶ τινὸς ἀγγίας δύο. Si cyathus uncias duas capit, & ſextarius igitur uncias capit quatuor & uiginti, id eſt, centum nonaginta duas drachmas: & ſic ad momentũ extremũ conuenit nobiſcũ Heſychius: nec cyathus decẽ drachmas, ſed ſedecim capere comprobatur: qui numerus duodenario multiplicatus, duas libras conficit. Heſychium autem de Romano cyatho locutum ex eo patet, quòd uncias duas Romano uocabulo dixit. Quare confectam (ut arbitror) probationẽ habemus. Comperto enim cyathi modulo, reliqua dubia eſſe nequeunt. Herodotus in Polymnia, id eſt, libro ſeptimo, de copijs Xerxis loquens Græciam inuadentis, οὕτω πεντηκοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, καὶ χιλιάδας ξῆς, καὶ ἑκατοντάδας δύο, καὶ δεκάδας δύο ἀνδρῶν ἤγαγε ξέρξης ὁ δαρείου μέχρι σκπιάδος καὶ θερμοπυλέων. Ita bis (inquit) & quinquagies centena & octogintatria millia, & ducentos uiginti homines Xerxes ad Thermopylas uſque duxit. Et paulò pòſt, ὥστε δέ μοι θωῦμα παρίσταται προδῆναι τὰ ῥεέθρα τοῦ ποταμῶν ἑνίων, ἀλλὰ μᾶλλον ὅκως τὰ σιτία ἀντέχρησε θωῦμά μοι μυριάσι τοσαύτησι. εὑρίσκω γὰρ συμβαλλόμενος, εἰ χοίνικα πυρῶν ἕκαστος ἀπ' ἡμέρης ἐκάμβανε καὶ μηδὲν πλέων, ἑνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελεομένας ἐπ' ἡμέρη ἑκάστῃ, καὶ πρὸς ξεινοσίας τε ἄλλας μεδίμνας καὶ τεσσαράκοντα. id eſt, Itaq; mirũ mihi nõ uidetur quorũdam amniũ fluẽta defeciſſe tot hominũ millia: ſed quónam modo frumentũ ſuppetierit tot hominũ millibus, id uerò mirũ uideri poteſt. Siquidẽ ut chœnicẽ frumẽti quiſq; in ſingulos dies acciperet, ac nihil amplius, ſubducta ratione inuenio cẽtena dena millia medimnũ quotidie abſumi potuiſſe, & trecẽta

Sextarius bilibris.

Cyathus ſecundũ Heſychiũ.

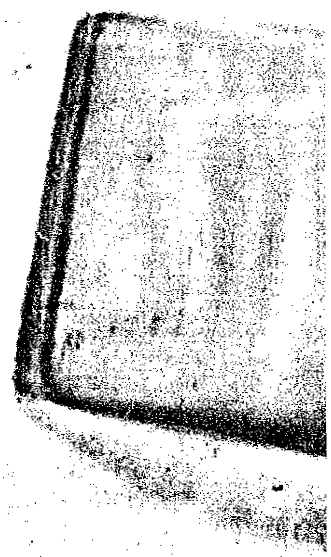
Herodoti locus de copijs Xerxis.

prætera

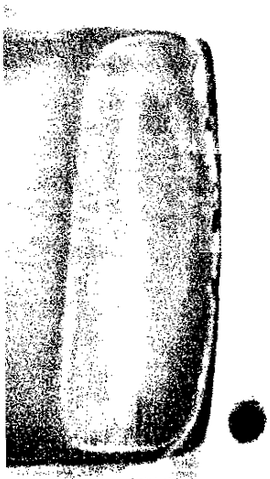
præterea quadraginta medimna. Hoc loco uertẽdo Laurentius Vallensis uir de literis meritißimus, errore lapsus est tanto ingenio indigno. Sic enim uertit, Quo minus miror proditum esse fluenta quædã non suppeditasse: magis miror unde tot myriadibus cibaria suppetierint. Nã subducta ratione sic cõperio, si singuli quotidie singulas frumenti chœnicas, id est, semodia non amplius accepissent, absumpta fuisse singulis diebus centũ millia medimnorum, & trecentos ac quadraginta medimnos: qui singuli constant è senis modijs. Sic legitur in libris impreßis: sed centũ & decẽ millia Laurentiũ scripsisse nõ dubito. Mitto igitur quòd illa uerba, proditũ esse fluẽta nõ suppeditauisse, male uersa sunt: quia Herodotus id affirmare uidetur, amniũ fluẽta prodidisse, hoc est destituisse exercitum tantũ. Hoc igitur ut mittamus tanquam ab interprete aliud agẽte uersum, ne hõc quidem dixit Herodotus, quid chœnix, quid medimnus caperet. At Laurentius utrũq; ex persona sua interpretatus, in altero longè falsus est. Videamus igitur quónam modo rationẽ inierit ut hæc uerba ad Herodotum adderet. In undecim myriadibus, ut locutus est Herodotus, id est, in centum ac decem millibus & trecentis medimnis, mille ac centum hecatontadas, id est, centenarios millium esse planum est. hanc summã sexies ducere debemus, ut ex medimnis ad modios ueniamus: quo fit ut iam sex millia sexcenti, decem & octo cẽtenarij millium fiant. tum eam summam rursus duplicabimus, ut ex modijs semodij fiant, ideſt, chœnices, ut Laurẽtius uoluit. sic fiet summa cẽtenariorũ, tredecim millia ducẽti ac triginta sex. Hanc centenariorũ summam si ita partiamur, ut ex cẽtenarijs millenarij fiant, quas chiliadas Herodotus appellat, fiẽt omnino mille trecenti ui-

Vallensis erratum.

gintitres millenarij, & sex cẽtenarij, id est, tredecies cẽtena ac uigintitria millia sexcẽti homines totidẽ & chœnices. Restant quadraginta medimni in ducẽtos & quadraginta modios diuidendi, & hi rursus in quadringentos octoginta semodios et chœnicas, qui numerus iã dictæ summæ accedit, ut sint tredecies centena uigintiquatuor millia & octoginta. qui numerus longè abest à quinquagies bis cẽtenis millibus, & reliquis numeris excurrentibus. Quare planũ fit Laurẽtiũ Vallẽsem, nusquã nõ ferè acrẽ hominẽ & uigilantẽ, tamẽ oscitãter hunc locũ traduxisse, penè nihil ut pẽsi habuerit, tũ lectoribus Herodoti, qui Græcũ nõ obseruãt exemplar, insigniter imposuisse, sed auctorẽ cũ cũ Herodoto habemus, medimnũ nõ latinè modiũ, sed sex modia significare, quod Politianus ignorasse uidetur, & ante eũ nõnulli librorũ Græcorũ interpretes. Quare apud Plutarchũ latinè uersum in Lucullo quod legitur, Lucullũ penuria cõmeatuũ pressum, quũ in Mithridatẽ infestis copijs cõtẽderet, triginta secũ millia Galatarũ duxisse, qui totidẽ modia tritici portarent: medimna legendũ est, ut singuli senos modios gestauerint, homines præualẽtes corpore. Sic enim apud Plutarchũ legitur, ὥστε γαλάτας ἑπτὰ χιλιάδας ἑκάστῳ τῶν ἀνδρῶν ἡμιέκτον καὶ σίτου μέδιμνον. Nã apud nos geruli frumẽtarij uulgò duodenos modios ex portu in horrea portãt. quare Galatæ homines præualidi senos onere uiatorio modios gestare potuerũt, qui minores erãt nostris, ut suprà docuimus, quanto mẽsura rasa à cumulata distat. & præterea medimni illi fortasse minores erãt Atticis. Vt igitur mentem Herodoti assequamur de chœnice, age fac modiũ nõ binas tantum chœnicas, ut Laurentius uoluit, sed octonas cepisse, id quod suprà diximus: hoc posito, summa sex

Plutarchi locus.

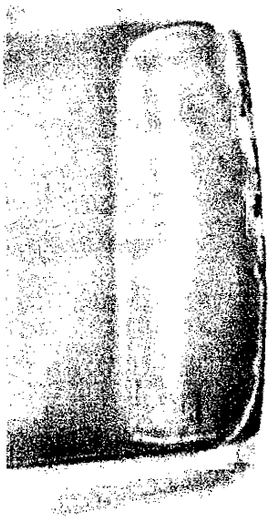

millium

millium ſexcentorũ decem & octo centenariorũ, non duplicatò tantum, ſed octuplicatò creſcet, fientq; duo & quinquaginta millia nongẽti quatuor & quadraginta cẽtenarij, qui bis & quinquagies cẽtena nonaginta quatuor millia quadringentos faciũt. Par eſt enim dicere, bis & quinquagies cẽtena nonaginta millia, & bis & quinquagies millies cẽtena, milliesq; nonaginta. ſic in ſuperiore numero tredecim millia ducenti cẽtenarij efficiũt centies tredecim millia & centies ducenta, hoc eſt, tredecies centena & uiginti millia. ergo ſi bis & quinquagies nonaginta quatuor milibus & quadringẽtis chœnicib. quadraginta medimnos, id eſt, ducentos & quadraginta modios addideris, & pro his octies multiplicatis, mille nongẽtas & uiginti chœnicas, fiẽt in ſumma bis & quinquagies nonaginta ſex millia trecenti & uiginti uiri, & totidem chœnices, & cõputatione Græcorũ myriades quingẽtæ & uigintinouẽ, & præterea ſex millia trecẽti ac uiginti uiri. Myrias (ut ſæpe dixi) decem milliũ numerũ ſignificat. Apud Herodotum autem numerus hominum legitur myriades quingentæ uigintiocto, & tria millia ducẽti & uiginti. ita fit ut numerus chœnicũ ſuperet numerũ hominũ tredecim millibus & centũ, quod errore calculi factũ eſt, ſiue Herodoti culpa, ſiue emẽdatorũ fuit. Intelligimus tamen (id quod quærimus) Herodotũ cẽſuiſſe chœnicẽ nõ ſemodiũ ſed modij octauã partẽ eſſe. Eſſe autẽ errorẽ calculi in hoc loco, nõ magis mirũ eſt, quàm eo loco ubi tributorũ Perſidis fit mentio, ut ſuprà adnotatũ eſt. Quòd autem in ſuperiore calculo lapſus non ſim, quanquã loco lubrico, facilè ſciri poteſt, ſi quis numerum medimnûm, id eſt, centum & decem millia trecenta & quadraginta ſexies ducẽdo, ex medimnis ad modios trãſeat. ſic enim iam

fient sexcenta sexaginta duo millia quadraginta: quæ rursus octies ducta, ut ex modijs chœnices faciamus, fiunt in summa, quinquagies bis nonaginta sex millia trecẽtæ & uiginti: tametsi siue uno, aut altero loco, siue in pluribus lapsus sim in summis supputandis, indulgẽdam mihi ueniã facilè ab optimo quoq; uiro promitto, modò ne calculi errore ductus, falsò quippiam constituerim: id quod uitasse me omnino existimo. nec tamen (quæ est humana conditio) temere aliquid affirmauerim, ut omnino regressum mihi ad maiorẽ etiam ueniam negem, quam ne ambitiosis quidem precibus, & pene supplicibus (si res ita tulerit) exposcere grauabor: quippe quũ ne eximij quidẽ scriptores extra aleam fuisse hallucinandi quotidie reuincãtur. Quo minus ita existimari uelim, quasi mihi firmius aliud præsidiũ actionum etiã mearum omnium esse nedum scriptionum credam, quàm in ara (ut ingenuè fatear) misericordiæ situm. Quòd si Cassiani quidã iudices tam præfracta inuenti fuerint seueritate, ut omnem mihi ueniæ spem abscissam esse pronuntient (id enim unũ uereor) cãdidissimum quẽq; lectorẽ (ut spero) licebit appellare, ijsq; supremum calculum porrigere, qui ex bono & æquo ius dicunt de mulcta meritoq; scribentiũ. Nã iure ad eos prouocandi sublato, quotusquisq; experiri audeat uel aduocata facundia fretus atq; subnixus? Atenim in auspicãdo hoc opere nullũ me iudicẽ reiecturum esse præfatus sum, duntaxat non nesciũ iudicandi: nempe eo staturus omnino, quod docti cẽsuissent. Vbi nũc igitur illa fiducia operis arbitratu omnium approbandi? Equidem non ideo hæc dicenda duxi, quòd conscientiam non eandem nunc in fine suscepti operis feram, quam iam inde ferebã à primordio, neq; ille animus concidit rei compertæ securitate

Deprecatio ad lectores & iudices huius operis.

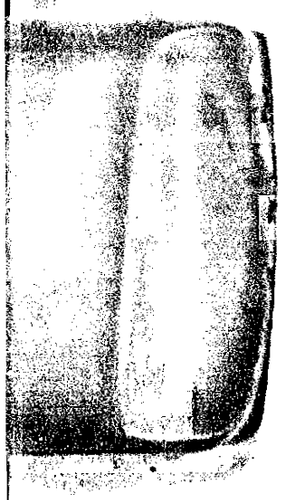
præsid

præsidens, sed altiores spiritus in principio sublati ut attentionem mihi facerem, peroraturo me, sensim submittere se debuerunt hominũ beneuolentiæ, ut si deducenda re in iudicium & pertractanda aliquid imprudens offenderim (ut est humana natura tenoris inoffensi nescia) id iuri certo ne obsit. Id uerò ita condonari mihi postulo, si iure communi atq; omnibus usurpato postulo. quod si mihi nõ negatur, nihil iam lectores moror quo minus de capite & existimatione mea in consilium statim eatur. Hanc enim sortem (ut spero) deo bene iuuante in urnam cõiecimus. Quapropter Mineruam Mercuriumq; huius generis iudiciorũ præsides, potentesq;, uimq; omnem imaginariam numinum, prisci æui suffragijs atque superstitione literarum studio præfectorũ, oro, si fas est, atq; obtestor, si liberalium disciplinarũ antistites syncera atq; assidua obseruantia colui, ex quo primùm, licet serò, his sacris initiatus fui, huius ut iudicij euentũ mihi bonum, faustum, felicemq; faciant. Cuius uoti compotẽ ita futurũ me censeo atq; exposco, si omniam maximè studiosiorũ hoc sacramentum bona fide susceperi, constanterq; seruauerim: qua uel una re maximè dijs litari solet ipsis. Neq; enim tot stipẽdijs Minerux faciendis æra unquam mœrentem me, nec quæstus ambitusq; blandimentis à signis Philologiæ quisquam uidit emansitatem: sed nec uxor, nec liberi eiusdem sacramenti fortasse futuri tyrunculi, procaciſsima duo studiorũ auocamenta, dieculam unquam mihi unam exemere temporis literis destinati, duntaxat quantum mihi licuit à munere publico feriari. Vtinamq; diuina benignitate commodior antehac nobis ualetudo rebus cæteris competiuisset. Alacrem certè ac sui iuris animum præstiteram, earumq; rerum curis uacantem, quæ identidem interpellare litera-

rum ſtudia dicitantur. Quin ne ſic quidem etiam miſſionem unquam ab ſtatuis ijs caſtris poſtulare certum eſt, quorum nunquã emerita ſtipendia ſtrenuiſſimo cuiq; fuiſſe cenſeo: tametſi inter cauſarios profiteri multis ipſe nominibus potuiſſem, & ad rem quoquo modo immugrare faciendam. cuius ſiue cõſtantiæ ſiue pertinaciæ exemplum à nullo adhuc noſtratium proditũ eſſe noui. Etenim praua hominum noſtrorum opinione, temporumq; iniquitate factum eſt, ut res ijs literaria decoxiſſe uideatur, qui poſt adoleſcentiam, quum cauſas ipſi poſſent actitare, aut circa patrimonium augendũ quoquo modo ſatagitare, literarũ ſtudijs uacare maluerunt: quod genus ociari multus etiam prudentum, & ceſſare appellat: uidelicet cuiuſque operæ nauatæ fructũ in numerato poſitũ eſſe credentes, philoſophiæ philologiæq; (qui eſt amor literatæ ſapientiæ) inania icunaq; nomina cauillantes, atq; ijs demũ decora eſſe dicitantes, quos res atq; fides per ignauiam umbratilem ſocordiamq; defecerint. Nuper tamen inſtauratæ utriuſq; linguæ felicitate ſtudia iuuenum noſtrorũ magnopere exarſerunt. pauci enim literarũ admiratione ducti, pertinaci ſtudio multorũ æmulationem excitauerũt: ſimul Italorũ induſtria, qui libros in dies alios atq; alios ediderunt, literarũ bonarum nomen non pridẽ noſtris inauditum, primùm inuiſum, deinde neglectum, poſtremò feſtiuũ ac plauſibile eſſe cœpit. Nunc etiam eouſq; honori habitum, præſertim literarũ Græcarum auctoritate (quæ ab initio ipſæ prodigioſæ, ac propemodum diræ putabantur) ut ij qui maximè refractarij per inſcitiã futuri uidebantur, liberos ſuos ijs literis inſtituendos iam percupidè tradant, nominatim etiam quaſi ex formula cauentes, ut literis bonis probatiſq; eruditi reddãtur. Hic iam eſt animorum

Cauſarij milites ante tẽpus immunitatem obtinent propter aliquam cauſam iuſtã.

Philologia.

morum habitus: tametsi paucis ad frugem bonam euadere contingit, non ingeniorum culpa (ut Francomastiges uolunt) sed hominum errore, qui paucorum annorum cultu acquiescentes, literarũ & studij fructum in ima uena inquisitionis reconditũ esse nesciunt, sicut ὁmnium artificiorum indicatura expolitio facit. Sed sic quoq; iuuat multos existere, qui uel præcoci fructu studiorum gaudeant, & ad alia uitæ instituta transeuntes, partim honorẽ literatis habeant, partim etiam literatorũ ipsi uideri numerum augere uelint. Est enim ea ratio animorum culturæ, ut uel serotina, uel præmatura, uel incohata tantum, nunquam frugi perdita sit. Qui autẽ uel quæstuariæ ætatis, uel ambitui iam maturæ & accõmodatæ dispendio, disciplinis etiã ciuilibus studere citra compendij spem instituant, rari inueniuntur hodie: quandò perire id omne tẽpus putatur multorum opinione, quo nec res plenior fit, nec fastigium hominis crescit gerendis magistratibus. In rebus autem humanis nulla (ut quidem reor) maior est indignitas, quàm quum fortuna undiq; constans, omniumq; rerum aut plurimarũ secura, literarum amœnitatem floccipendens, inertiam ut blandã amplectitur (quod rarò non enenit) aut quum studium literarum flagrans in claris ingenijs, improbitate fortunæ, res mediocris deficit. Sed ut ad me redeã, etsi crimen nondũ agnosco, eiurare tamẽ ueniæ petitionẽ nolim, si ita forte commodum sit. etenim (ut est humani ingenij male firma natura) uereor necubi lapsus sim imprudens, quum tot loca lubrica pertransierim. Sed & illud subinde recurſat, ne piaculare existimetur, aut certe suapte cõditione inuidiosum, me hominẽ nulla auctoritate nixum, nullis præceptis magistrorũ imbutũ, maiestatẽ sæpe Pliniani nominis attentasse, superioris æui opinione

Eiurare ueniæ petitionem, est iureiurãdo pmittere se ueniã non petiturum, id est ei iuri renunciare, ut quidam loquuntur.

nione consecrati. Quanquam non meum hoc exemplum, sed tertias iam manus (ut minimũ) censorias pertulit, & sic quoq; doctorũ sententia longè abest ut ex reis falsi auctoribus liber ipse, impostur æq; temeritæ atq; animaduertẽdæ, publicè eximatur. Quotus enim quisq; hodie flagitijs eius adnotandis abstinet (libri dico, nõ auctoris) ut quisq; cõmentantium aliquid potuit cõminisci? Nec id nirum uideri debet: omnes enim iamdiu inquirimus ueritatem, quam per exoletißima utcunq; uestigia cõfusißimaq; inuestigasse palmariũ semper existimatũ est. Hac uia maiores nostri linguã utranq; bona ex parte restituêre nobis. Quidni igitur eorum uestigijs insistentes, longißimè etiã abstrusas repetamus reliquias ueritatis? In hac autem indagine maximè nos torserũt fallacia quædam mẽdosaq; uestigia, quæ primore aspectu certa, in tenebras tandẽ erraticas ferebãt. Ibi deprehẽsa cura ac uigilãtia sæpe hærere coacta est, cœptamq; interdũ inquisitionẽ abrũpere animi destinatione subita. Reuocabat enim me subinde reprehẽsabatq; absoluendæ rei desperatio, uerebarq; interdum si per confusa perplexaq; uestigia rem indagare pergerem, cuius exitum certum inuenire non esset, ne in ambagiosum quoddam opus insinuarem incautus. Hic si quis à me quærere institerit, quî fieri tandem potuit ut idem auctor Plinius in diuersis exemplaribus sui prorsus dißimilis fuerit: (hoc enim sæpe affirmauimus) huic ego primùm illud Homericum respondere non dubitem ex libro Iliados undeuicesimo,

Deprehensi dicuntur qui ultra pgredi uel nequeunt uel non audent.

Ἀλλὰ τί κεν ῥέξαι μι; θεὸς δι᾽ ὠκέα τελευτᾷ,
Πρόσθε δι᾽ ὃς θυγάτηρ ἔπη, ἣ πάντας ἀρᾶται.
Sed quid agam? dæmon proles Iouis, omnia uersans
Euentu uario, nulli non officit Atc.

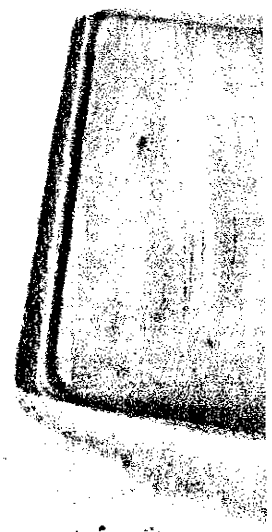
Quid

Quid enim aliud cauſæ eſſe dicam, quàm quòd dea quædam potentiaq; malefica per omnia humana acta bacchatur, Ata nomine, Stygij Iouis filiarum natu maxima, quæ homines infortunio quodam ſemper afficere gliſcit, humanis ipſa rebus exitũ nunc dirum, nunc noxium & incommodum inducens? Hanc ego Atam Latinè noxam appellare ſolco: Hebræi Satanam appellauerunt. Deinde illud Virgilianum addam ex poëmate Georgico,

_Sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri:
Non aliter quàm qui aduerſo uix flumine lembum
Remigijs ſubigit, ſi brachia forte remiſit. & reliqua.

Nam & Plinius ipſe ſi nunc reuiuiſcat, & ab eo quæratur cur multis in locis commodè intelligi nequeat: ſic forſan reſpondeat ex eodem poëta,

Ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι,
Ἀλλὰ Ζεὺς ἠ μοῖρα ἠ ἠεροφοῖτις Ἐρινύς.
Haud ego cauſa fui, Stygius ſed Iuppiter, atque
Eumenis in tenebris graſſãs, ac Parca maligna. id eſt,

Nolite cõmittere ut id mihi uitio uertatis, cuius ego inſontem planè me oſtẽdere poſſẽ, & cuius culpa debet in Iouem illũ Stygiũ, ac Parcas ipſas reijci, Erinnynq; illã, diram tenebrarũ incolã: quæ malcuola numina, rebus humanis infenſa, maleficã noxã interturbandis & corrũpendis operibus actisq; mortaliũ omni hora ſummittũt. Profectò admirari ſæpe ſubit tam latè ſerpſiſſe errorum cõtagia, ut omnia exemplaria quibuſdã in locis itidẽ deprauata fuerint. Sed ſic natura comparatũ eſſe ſcimus, ut ſitu ſqualoreq; omnia obducãtur, quæ diu cõdita in lucẽ nõ proferũtur, ut terras incultas ſenticeta occupẽt, ſegeteſq; neglectæ lolijs & carduis præſocẽtur. Hac ratione antiqua uo-

lumina

lumina ſeculis imperitis uitiata ſunt, exemplaribus alijs alijſq; tranſcribẽdis. Sed iam à digreſſu in uiam redeundum. Ex loco igitur Herodoti ſupradicto argumentũ habemus ualidiſſimũ, chœnicẽ frumenti eam eſſe mẽſuram, quam unus homo quotidie abſumere poſſit. Eſt enim chœnix (ut ait Suidas) cibariũ diurnum, ἡ γὰρ χοῖνιξ ἡμερήσιον ζοφή. Declarat hoc & illud uulgatum Pythagoræ ſymbolũ, ὡδὶ χοίνικα μὴ καθίζειν, Super chœnicẽ ne ſedeas. cuius eſt hæc ſentẽtia, quum unius dici uictum paraueris, ne eo ſtatim acquieſcas: id quod facere ſolent, qui in diem uiuere dicitantur, in craſtinum non proſpicientes. Quod ſcitũ etſi memorabile, tamẽ à ſenſu humano potius quam diuinitus emanauit. Nam dominus noſter ſectatoribus ſuis contrariũ dogma tradidit, ſed & omnibus Chriſtianis hoc quodã modo genus uitæ præſcripſiſſe uidetur, quũ in oratione inquit, Panẽ noſtrũ quotidianũ da nobis hodie. Et ſic quoq; in diem orare nos docuit, ut docet Cyprianus in enarratione eius orationis. Quo fit ut tantum inter quoſdam homines hiantes auaritia, & inter ueros Chriſtianos cõueniat, quantũ inter Ariſtippum & Diogenẽ. Hui (inquiet aliquis) huiuſmodi ueritatis priſca reputatio, nunc inter prudentes riſu excipi ſolet. Perinde quaſi euangelica lege tacito conſenſu mortalitatis Chriſtiani homines ſoluti eſſe poſſint, nec eo etiam hodie iure genus humanũ teneatur, quod moribus in deſuetudinem abijt. Homer. Odyſſeæ decimonono circa principiũ chœnica pro cibo uel pane potius accepit: apud quẽ Telemachus Vlyſſis filius ad Euryclian nutricem ita inquit,

Chœnix.

Super Chœnicem ne ſedeas.

Precationis dominicæ locus.

Οὐ γὰρ ἄδρυον ἀνέξομαι ὅσσον ἐμεῖο γε
χοίνικα πάσσαι, ἠὲ τηλόθεν εἰλήλουθώς.

Nam quencunq; mea dignabor chœnice, prorſus

Haud

Haud ceſſare ſinam, quanquam procul aduena fertur.
Hunc hominẽ quanquam ex longinqua regione hoſpitẽ, domi tamẽ inertẽ ſedere non patiar, & panẽ meum compreſſis manibus eſitare. Athenæus lib. III. auctor eſt Clearchum quendã uerborũ aucupem ex ijs quos ipſe Onomatotheras uocat, quaſi uerborũ innouatores, nominũq; aucupio gaudentes, chœnicẽ hemerotrophidẽ appellare ſolitũ, quod uocabulum diurnũ alimentũ ſignificat. Proinde ſi chœnicẽ pro duobus ſextarijs intelligamus, ut certè intelligere debemus, is erit modus diurni cibarij, ut mules quiſq; Darianus octonis diebus frumẽti modiũ unum accipere debuerit, id eſt ſeſquimenſe medimnũ. Hæc menſura (ut arbitror) Gomor ab Hebræis dicitur. Statuta enim à domino hæc mẽſura erat colligẽdæ uiritim mannæ in ſingulos dies, ut ſcriptũ eſt Exod. XVI. c. Rabanus tamẽ tres chœnicas cepiſſe dicit. Sed ijs quæ diximus de chœnice, conſentaneũ eſſe uidetur id quod à Marco Catone dicitur, quod in uulgatis exemplaribus mutilatũ eſt, Familiæ (inquit) cibaria: qui opus facient, per hyemem tritici modios quaternos, per æſtatem modios quaternos ſemis: uillico, uillicæ, epiſtatæ, opilioni modios ternos: compeditis per hyemẽ panis pondo quaterna: ubi uineã fodere cœperint, panis pondo quina, uſq; adeo dum ficos eſſe cœperint: deinde ad panes quaternos redito. Hactenus ille. Hoc autem intelligere debemus, minore modo contentos eſſe poſſe, qui pulmentaria cum cibarijs habeant: uel qui opus non faciãt, ut uillicus & epiſtates, qui operis magis præfecti quàm operarij ſunt. Epiſtates enim curatorẽ operis ſignificat. docet hoc Columel. li. XII. de officio uillicationis loquens. Cæterùm quòd illa uerba Catonis ſupradicta de mẽſtruis cibarijs intelligãtur, cõijcere poſſimus ex uſu

Onomatotheres.

Gomor.

Epiſtates.

antiq

antiquorum, quibus mos fuit (ut auctor est Donatus in Phormionem Terentianum) quaternos frumenti modios quolibet mense singulis seruis admetiri, idq; demẽsum appellatũ esse uel à mense, uel à metiendo: ex quo more (inquit ille) Terentianũ illud emanauit, Quod ille unciatim uix de demensa suo suum defraudans genium cõparsit miser, id illa uniuersum abripiet, haud existimans quãto labore sit partũ. Frugi enim mancipia minori mensura sese tolerantia, peculiũ inde augebãt. Id demẽsum Lucæ duodecimo Sitometrium dicitur, quod incõmodè tritici mensura uersum est ab interprete. Hæc ego quũ scriberẽ, pistorẽ accersiri iussi, ideo mihi notũ, quòd pane ab eo utebar, & ipse emercandi frumẽti causa interdũ ad me uentitabat. Cum hæc igitur ab eo sciscitarer, uix tandẽ extudi ut fateretur. uerebatur enim, ut sensi, ne quid in panificum nationẽ imprudens effaretur. Sed quũ fidem feciſſem nihil me huiusce modi cogitare quod ille suspicari posset, eò ægrè homunẽ perduxi, ut diceret ex sextarijs singulis nostris, id est binis medimnis tritici probi, panes primariæ notæ sedecies duodenos minimùm facitari. Primario autẽ pani iam cocto & tepido duodenas uncias lege municipali taxatas esse, id est libræ nostræ dodrantẽ. Petenti autẽ quantũ in furfures abiret, respõdit hemimedimnũ, id est quadrantẽ sextarij nostri. Porrò secundarios panes pondo quaternũm librarũ fieri solere, quantũ quini panes primarij penderẽt, quanquam singuli secundarij pro quaternis tantũ primæ notæ cederent ueniréntq;. Id ideo institutum, quoniam nihil furfurum in eo pane esset, qui è massa cõficeretur cribro succreta pollinario, ideoq; huius candorẽ in secũdario pane cõpensari pondere. Cum pondera tunc & panes expediri iussissem, ad libram parẽ pro-

Demensum.

Sitometrium. Paneficium Parisiense.

pemod

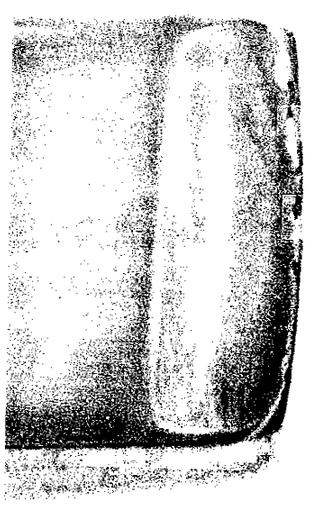
pemodum respõderũt. Tametsi uncia sæpe decedit in singulas libras, indulgentia eorũ qui legis custodes constituuntur. Est autẽ primarij nostri panis ea omnino magnitudo, ut qui plurimum panis esitet, nõ ultra binos etiã recentes in singulos dies absumat, id est singulos in singula conuiuia, etiã destrictis (ut fit) summis crustis. qui autem mediocris in panis esu sit, etiã dodrante Romano in singulos conuictus satietur. Hac ratione fit ut è singulis modijs senideni panes redigãtur, qui octonis diebus uiritim sufficiunt, & quarta pars supersit in furfures secreta. Celsus libro quarto de ijs loquens qui fluore alui laborãt, Alia uia est ubi uelis supprimere, cœnare, deinde uomere, postero die in lecto conquiescere, uespere ungi, deinde panis circa selibrãm ex uino amineo mero sumere, tum assum aliquid, maximeq; auem: postea uinum idem bibere, idq; usq; diem quintũ facere. Selibram panis tantum esse dico quantus est dimidiatus noster primarius. Hac igitur ratione comperimus quaternorum modiũm excretam farinam affatim in mẽsem suppetere, ita ut furfures supersint quartam partem implẽtes. Verùm hoc de ijs intelligẽdum, qui liberaliora uitæ instituta sequũtur. Est enim alia ratio sellulariorum artificum, eorumq; qui artes operosas facilitant, quiq; ijs opificijs uitam tolerant, quæ multa corporis fatigatione constant. Hos enim uberioribus cibarijs uti ac crassioribus necesse est: præsertim quum cibarij magna parte pulmentarij uice utantur, ac ter ferè aut quater in dies epulẽtur. his ternos dodrantes partim secundarij panis, partim postremæ notæ statuo. adde etiã hesterni panis, id est qui iam cõsederit, aut etiam ante triduum cocti. Sed & inter eos artificiorum uarietas, & corporum fatigatio refert. plusculo enim pa-

Selibra panis.

ne gerulis opus est, & malleo tundẽtibus, & helcyarijs, & id genus operis, quàm sarcinatori aut sutori, & alijs qui sedẽtario tantũ opificio incumbunt. Artificijs igitur remissioribus, qualia sunt eorũ quos Græci χειροβίους appellant, quasi manu victum quæritantes, quos quidã neutrimanos dixerunt, quaterna (ut summũ) pondo sufficiẽt panis secundarij, id est quaterni dodrãtes nostri. Verùm pistores panificium in tria genera ferè diuidunt: in primarium panem, qui candidus dicitur: in secundæ notæ panem, qui ciuilis dicitur. hunc Celsus libr. II. Autopyrum uerbo græco appellat, cui nihil pollinis tenuissimo incerniculo ademptum est, & in secundo genere firmitudinis alimẽtariæ ponitur. Nã & Apuleius sordidũ panẽ & cibariũ pro eodẽ posuit lib. VI. de descẽsu Psyches ad inferos loquens. Tertiũ genus cibariũ appellat Celsus, quasi plebeiũ, quẽ infirmissimũ esse tradit in alimenti ratione. Hunc nostri postremæ notæ assignant. Sic igitur statuo, quẽ admedũ lautiore uictu utentes, binis libris Romanis cãdidioris panis satiãtur, quòd nec corporis labore exercentur, & pane accessionis uice utantur: sic artificibus remissioris operæ quaterna põdo sufficitura dico panis secundarij. Intensioris autẽ operæ mercenarijs, quales sunt baiuli, phalãgarij, & malleatores, & alij improbo labore lassescentes, quos Cicero quodã in loco fæcem urbium appellat ex Xenophõte in Oeconomico, qui eos βαναυσικοὺς uocat, et ex Aristotete: ijs ut paulo plus quaterna põdo Romana tribuerim, sic crassioris panis, præsertim (ut diximus) quòd pane iurulẽto pro pulmentario bona ex parte uescãtur. Hoc conuenit cum dicto Catoniano, qui cõpeditis per hyemem panis põdo quaterna taxauit: uli uineã fõdere cœperint, panis põdo quina, usque adeo dum ficos esse cœperint: deinde ad panes quaternos re-

Chirobij.

Panis tria genera.

dit. Pulmẽtariũ enim tenue, id eſt ficos, unius libræ loco cedere uoluit. Nullus eſt enim in urbibus etiã infimæ ſortis mercenarius, qui nõ pulmentariũ aliquod cũ pane adhibeat in uictum. Panis noſter cibarius quaternûm ſit librarũ. huius dodrãtẽ, id eſt quaterna põdo Romana, cuiuis ſufficere exiſtimo, quòd dodrans quaternos panes librales, id eſt Catonianos æquat. Nunc ſi ulterius ratiocinari placeat, cõperi percõtando ab illo piſtore, ex medimno tritici probi octies duodenos (ut minimũ) dodrãtales panes confici, ita ut quadrãs furfurũ reliquus ſit. Siquidẽ conſtat ex ſenis modijs tritici probi, id eſt ex medimno, octonos cumulatos, & interdum octonos & quadrantẽ farinæ redire. Si igitur furfuribus cum polline cõfuſis panes dodrantales fiãt, ex medimno denos duodenarios panum & octonos habebimus: ut facile eſt colligere ſi quis in ſingulos modios, ſenosdenos panes numeret. Fiũt enim pro octo modijs farinæ, octies ſenideni, id eſt cẽtũ & duodetriginta, id eſt decies duodecim & octo præterea. Nũc ſi in dies ſingulos, ternos panes dodrãtales numeremus, hebdomada quælibet paulo minus unũ modium abſumet. ita duodetriginta dies, quaternos modios abſument, hoc eſt panes octogintaquatuor: quibus ſi duas addas hebdomadas. hoc eſt quatuordecim dies, qui duos et quadraginta panes poſcũt, fiunt centũ et uigintiſex. Reſtant duo panes ex medimno, ex quo fit ut quaterni modij in undetriginta dies ſufficiant. Et hactenus ita loquor, quaſi quarta pars tantũ in furfures abeat, et octo tantũ duodenarij candidi panis ex medimno redeãt. Hoc enim à Panifice comperi. Nunc ſi addas id quod ille reticuit, abunde quaterni modij in mẽſes tricenarios ſufficiẽt, id quod Cato ſtatuit. Compertũ enim habeo ex ijs qui ex iuriſdictione hoc inquirere

quirere potuerũt, & ex Cõmẽtarijs Decurionũ, posse ex medimno non modò octies duodenos, sed etiã eo amplius senos octonos ue redire, quod ille panifex fateri magis grauabatur, quàm inficiari pergebat. Hæc si quis exactè æstimare uelit omnino conueniunt cum Catoniano dicto, qui uillaticis operis per hyemẽ quaternos modios statuit, & quaternos semis per æstatẽ, & compeditis, id est ergastularijs seruis, qui uincti fodiebant, aliud ue opus faciebant, per hyemẽ panis pondo quatuor. Et ubi iam intenditur labor, hoc est fossuræ tẽpore, panis põdo quina, usq; dum ficos ederẽt, quo tẽpore ad quaterna pondo eos redigit. Terna põdo nostra, quaterna Romana ualent, ut sæpe diximus: quaterna nostra, quina Romana et quadrantẽ, qui modus ijs statuitur qui pulmentario nõ uescerentur, sed panẽ tãtum esitarẽt. Ex hoc planum fit quem modulum Herodotus & antiqui per chœnicẽ intellexerunt, cui sesquipinta nostra haud dubie respondet. Hæc ideo longius repetẽda duxi, quòd mensurarũ ponderũq; modus mutua probatione deprehẽditur. Age uideamus porrò. Ex ijs quæ diximus, apparuit, ex singulis modijs sedecim pondo Romana candidi panis & semissem fieri, & largè quartam partẽ in furfures abire. nã multo plus in actis municipalibus inueni. Diximus etiã suprà, modiũ tritici probi uigintiquatuor libras, & eo aliquid amplius pẽdere. Quare necesse est, ut quadrãs furfuris paulo minus semissem pollinis pendeat, id est ut tres modij quadrantes farinario cribro succreti, sedecim libras: reliquus autem quadrans, id est furfureus, circiter septem libras pendeat. Non idem autem esse pondus panificio & tritico, ex eo cõijcio, quòd aliquid humoris in pane resident. Id incertum esse & uarium ex Plinio uidetur libro

Reciproca probatio ponderũ & mensurarũ.

decim

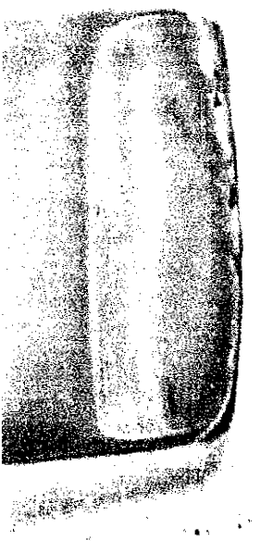
decimooctauo, qui Balearici tritici modios tricena põdo panis reddere tradit. sed circa Clusium & Senas fieri lege certa naturæ, ut tertia portio pani ad põdus grani accrescat. Catonis autẽ uerba significare uidẽtur ex singulis modijs tricena pondo panis redire. quaternos enim sextarios tricenis diebus assignat, & paulò pòst quaterna põdo panis in dies statuit: qua ratione fit ut quaterni modij centũ & uiginti pondo panis reddãt. Ex hoc tamen constituere nihil possumus, nisi id quod suprà dictum est. Verùm illud attexendũ ex eodẽ Plinio libro supradicto duodeuicesimo, quod ad rem mihi magnopere pertinere uisum est. Similago (inquit) ex tritico fit laudatissima. ex Africo iustũ est è modijs redire semodios, & pollinis sextarios quinq;. Ita enim appellãt in tritico, quod florẽ in siligine. Præterea secũdarij sextarios quatuor, surfurũ q; tantundẽ. Panes uerò è modio similaginis CXXII, è floris modio CXVII. Preciũ huic annona media in modios farinæ XL asses, similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplũ. Paulo autẽ superius Plinius dixerat, È siligine lautissimus panis, pistrinarũq; opera laudatissima. Ex Plinij igitur uerbis hoc colligo, Africũ triticum præstãtissimũ fuisse: ex cuius farina primùm similago, quæ & simila dicitur, cribro tenuissimo à polline cernebatur, ita ut ex polline restante secundariam ueluti similã elicerent, & crassiorem rursus pollinem à furfuribus laxiore incerniculo succernerẽt. Similagini autem precium asses quadragenos in modios fuisse mediocri annona: qua ratione duo medimni Romani, qui sextarium Parisinum faciunt, duodequinquaginta denarijs ualuerunt, hoc est duodecies quaternis. Quatuor enim denarij, XL assibus ualuerunt. At castratæ simila-

Pollis. rlos.

Similago simi- laue.

gini eo amplius octoni asses in modios accedunt, & siligini castratæ (quæ fruges erat Italica, hoc est triticũ delicatissimũ, & candidissimũ) eius summæ duplũ, hoc est asses senideni, in modios singulos. Quod ita intelligo, ut modij floris tenuissimi huiusmodi siliginis senis et quinquagenis assibus uenierint. Quare subducta ratione cõstat duodecim eius modios, id est sextariũ nostrum, sexcenis septuagenis binis assibus mediocri annona fuisse, id est sexagenis septenis denarijs, quæ minimo minus à nobis undenis Francicis & dodrantibus, id est quinisdenis solidis æstimantur. Porrò duodecim modij simulaginis ratione à Plinio posita ex quatuor et uiginti tritici modijs fiebãt, quos sæpe iã diximus duos nostros sextarios æquasse, nisi quatenus rasa mensura à fastigiata differat: quippe cũ dicat Plinius ex modijs semodios redire, & pollinẽ primariũ & secundariũ restare: ex siligine autem Cãpana (ut ipse inquit) quaternos sextarios redire iustũ erat, hoc est modij quadrantem: quo fiebat, ut duodeni modij castraturæ ex duodequinquaginta siliginis modijs incernerentur. Et ita rationem tenemus & intelligentiam Pliniani dicti, quod haud scio an hactenus nõ intellectũ trãsmissum sit à legentibus. Sed quod apud Plinium ibidẽ legitur, Iustum est è grano Cãpanæ quã uocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis: fortasse simulaginis legi debet. & itidẽ post duos uersus, Duplũ etiã pretiũ siliginis castratæ, ita intelligi potest, ut in modios sex & nonaginta assibus cõstiterit, id est altero tãto amplius q̃ simula, propter rationẽ supradictã. Quòd si rectè apud Plinium in loco superius citato siliginis legitur, siliginẽ intelligemus significare nõ modò granũ delicatissimi & primarij tritici, sed etiã medullam siliginei grani. Id quod fortasse Celsus

Locus Plinij explicatus.

Siligo quid.

Celsi locus.

his

his uerbis significat lib. II. *cap.* XVII. *Ex tritico firmissima siligo, deinde similà, deinde cui nihil adẽptũ est, quod autopyrũ Græci uocãt. Infirmior est ex polline, infirmissimus cibarius panis, Sic enim locus ille legitur in libris emẽdatis, licet in uulgatis mutilatus sit. Iuuc. Sat. quinta,* Iuuenalis.

Sed tener & niueus, mollíq; siligine factus,
Seruatur domino.

Huiusmodi delicias frumenti hodie non habemus, ex quibus Romani antiqui opera pistoria faciebant, quæ aliqui dulciaria, Suetonius mellita appellauit, cũ inquit de luxu Neroniano loquens, Indicebat & familiaribus cœnas, quorum uni mellita quadragies sestertium constiterunt. Quod ut credamus, efficit Lãpridius, qui de Heliogabalo loquẽs, Habuit (inquit) dulciarios tales & lactarios, ut quæcũq; coqui de diuersis edulibus exhibuissent, uel structores, uel pomarij illi, modò de dulciarijs, modò de lactarijs exhiberẽt. Celsus de his loquẽs, Scire (inquit) oportet mel & caseũ inter ualentissima esse, quo minus mirũ est opus pistoriũ ualentissimũ esse, quod ex frumento, adipe, melle, caseo, constat. Ego cũ Romæ essẽ annos abhinc decẽ, panẽ quotidie esitabã quo Pontifex Iulius uescebatur. Opera pistoria.

Erant panes paruuli, quos quis facilè inuolare manu posset, si bene memini, sed candidissimi & suauissimi, quales (ut arbitror) Plinius CXX *ex modijs singulis similæ facilitari solitos scribit. Erat tũ annona percara Romæ, et per Italiam. Sed cũ interrogarem quanti ueniret id triticum ex quo tam lautus panis fieret, tanti esse cum panem dicebant, ut cũ rationem extemporali supputatione & in digitos deducta inirẽ, eius farinæ sextarius noster amplius ducatis duodecim Romæ esse uideretur: quod an uerum esset, non comperi, nec inquisiui. Neque etiam tum meo* Panes Iulij Pont. Max.

uictu Romæ ſtabã, ut id inquirere ſuccurreret, Similago
Panes Græcanici. σεμίδαλις a Græcis dicitur, ſiligo ὄλύρα, pollin autẽ γύρυς. Primo loco apud eos ponitur ſemidalites panis, qui ſit ex ſimulagine. Secũdo chondrites, qui ex alica. Tertio aleurites, & deinde ſyncomiſtus, qui triticea fãrina ſit nõ ſuccreta. Secundũ hoc aleurites idẽ eſſe uidetur cũ autopyro. Sed illud animaduertendũ in uerbis Catonis, quòd uillaticis ſeruis ſolutis qui opus fãciunt, quaternos modios in mẽſes ſtatuit, uinctis autẽ ſeruis in dies ſingulos quaterna põdo: quod ut in eãdẽ quãtitatẽ redit, ſic cõditionẽ uariã ſolutorũ mancipiorũ & ergaſtulariorum fãcit. Illi enim peculiũ parſimonia augere poterãt, ut ex Terẽtio & Donato diximus: hi in pœnã dati, expeculiati quoq; erãt. Vt autẽ hanc rationẽ colligamus, in medimno ſeni ſunt modij, & in modio octonæ chœnices, & chœnix cibariũ diurnũ: ita medimno duodequinquaginta homines quotidie ſatiantur, & Pariſino ſextario ſex & nonaginta: ſic fit ut modius Pariſinus mille cẽtũ & quinquaginta duobus ſufficiat. Porro Spartianus auctor eſt,
Canon frumẽtarius. Seuerũ Pertinacẽ Imperatorem Romanũ morientẽ reliquiſſe canonẽ frumẽtariũ in ſeptẽniũ ſuffectiurũ: ita ut ſeptuagenaquina millia modiũm quotidie abſumi poſſent, id eſt ſena millia ducenti quinquageni ſextarij noſtri. quo fit ut ratione prædicta ſexcena millia plebeiorũ teſſeras frumentarias acciperent in diem chœnicarias. Hunc enim numerum efficit modiorum iam dictorum numerus octonario multiplicatus, uel numerus ſextariorum nonagies ſexies ductus. Hactenus de medimno, modio et chœnice, & ijs mẽſuris quarũ mentio ſuperius facta eſt: trã-
Quadrantal. ſeũdũ ad reliquas. Quadrãtal latinè dicitur ſchema mathematicũ, quod græcè Cubus dicitur, ut auctor eſt Gell.

Prop

propter quod docti ferè quadrantal amphoram esse opinantur, propter formam tesserariam quã habet, & alioquin auctoritate Festi subnixi: id tamen non habeo quo modo constituam. Iam primùm Cato de uino Græco loquens, Musti.q.x x.in ahenum, aut plumbeũ infundito, ignem subdito.ubi ebulliet uinũ, ignẽ subducito: ubi iam uinum refrixerit, in dolium quadragenarium infundito: seorsum autem in uas aquæ dulcis quadrantal unũ infundito, salis modium unũ: sinito muriam fieri.ubi muria facta erit, eodem in dolio infundito, post dies x x x.dolium oblinito, ad uer in amphoras diffundito.q.x x. dubiũ est utram quadrantalia an quartarios intelligere debeamus, ut paulò pòst, Aquæ marinæ quartarium unũ ex alto sumito quò aqua dulcis non accedat, sesquilibrã salis frangito. In antiquo tamen libro nõ quartarium, sed.q.legitur. Alibi, Postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium, conterito in mortario per se utrunq;. Idem alibi, Vbi hauseris de mari, in dolium fundito, noli to implere: quadrantalibus quinq; minus sit quàm plenũ. Idem, Vinum familiæ quo utantur, musti quartarios x. in dolium indito, aceti acris.q.ii. eodem infundito, sapæ quadrantalia duo, aquæ dulcis. q.i. hæc rude misceto ter in die, dies quinq; cõtinuos. Hoc in loco quadrãtalia pro amphoris quis intelliget? cùm de uino odorato loquens, quod non familiæ, sed domino concinnabatur, Post dies (inquit) x l.diffundito in amphoras, & addito in singulas amphoras sapæ sextarium unum. Rursus de uino Coo loquẽs, In doliũ (inquit) quinquagenariũ infundito aquæ marinæ quadrãtalia decẽ, tum acina de uuis miscellis decarpito de scapo in idem dolium, usquedum impleueris: manu cõprimito acina, ut cõbibãt aquã marinã: ubi com-

plcueris doliũ, operculo operito. Hoc loco quadrãtal amphorã significare uidetur, si quinquagenariũ doliũ à quinquaginta amphoris intelligamus. Iucundus Veronensis professione architectus, sed antiquariorũ diligẽtißimus, nuper Catonem imprimẽdum curauit, in quo cùm multa uerba emẽdauit restituitq;, tum capite LVII. locũ mutilatum ita restituit, Summa uini in singulos homines intra annũ quadrantalia octo. Quæ uerba si rectè emẽdateq; restituta sunt, fateri nos cogũt quadrãtal & amphoram idem olim fuisse. Cùm enim octo mensibus Cato uinũ familiæ bibẽdum statuat, id est à quarto ad duodecimũ in eo numero cõprehensum, quarto mẽse ternos congios taxat, & sequentibus usq; ad nonũ quinos: nono, decimo, undecimo, & duodecimo, singulis amphorã indulget, & amplius Saturnaliũ & Cõpitaliũ nomine singulos uel binos cõgios in capita: fit summa sex & quinquaginta, uel septẽ & quinquaginta cõgiorũ, qui septẽ amphoras efficiunt. Quare octauã amphorã intelligimus benigno additamẽto à Catone statutã. Rursus Plin. lib. XIIII. Publius Licinius Crassus, & Lucius Cæsar Censores anno urbis conditæ DCLXXV. edixerũt nequis uinũ Græcũ Aminecumq; octonis æris singula quadrantalia uenderet. hæc enim edicti uerba sunt. Tanta uino Græco gratia erat, ut singulæ potiones in uno conuiciu darentur. Sic apud Plin. omniũ exẽplarium fide legitur: quæ uerba si nõ mendosa sunt, hoc significãt, singula quadrãtalia uini Græci, quod in tanta auctoritate erat, ut semel in cõuiciu uno misceretur, octonis assibus, id est paulò plus ternis sestertijs nũmis uænisse taxatione edictali. At Columella lib. III. ita inquit, Vtq; trecentis nummis quadragenæ urnæ uæneant, quod minimũ precium est annonæ, consu-

Iucundus Veronensis.

Locus Plinij.

mant

mant tamen ſeptem culei ſeſtertiûm duo millia, & centũ nummos. Quadragenas urnas, uiginti amphoras ualere notum eſt, præſertim Columellæ æſtimatione. Quare Columella maximam uini uilitatem non infra quinos denos nummos in amphoras deſcendere affirmauit. Quod dictũ omnino Pliniano loco refragatur. Nam et ipſe Plinius alibi de Opimiano loquens, centum nummos ſtatuit Opimiano uino, non inueterato, ſed recenti, aut etiã muſteo. Hîc ne octonis millibus æris legẽdum eſſe cõtendamus, facit magnitudo precij, quod octoginta aureis æſtimamus, id eſt, tribus millibus & ducentis ſeſtertijs. Nam & Plinius ipſe eodẽ lib. ita inquit de precio uini loquẽs. Rara quippe adhuc fuere, nec niſi importatis ſingulis teſtis millia nũmûm. Nulla autẽ teſta minor eſſe poteſt amphora. Quadrantal (inquit Feſtus) uocabant antiqui amphoram, quod uas pedis quadrati octo & quadraginta ſextarios capit. Plaut. Anus hæc ſitit, quãtillũ ſitit? modica eſt, capit quadrãtal. Quid ſi dicamus quadrãtal uas ita dictũ à Latinis priſcis, ut Cybiũ à Græcis? idq; ex eodem Feſto alibi his uerbis, Cybiũ dictũ eſt, qa eius mediũ æque patet in omnes partes, quod genus à geometris Cybos dicitur. Vnde etiã teſſellæ quadratæ Cybi dicuntur. Nihil aliud de quadratãli conſtituere poſſumus, quod ad menſuræ quidẽ modũ pertinet (de forma enim cõſtat) nec de loco quidẽ Plinij ſupradicto. Hic enim eſt unus eorum quos comploratos eſſe puto. Quod ſequitur ſtatim apud Plinium in eodem capite, in omnibus exemplaribus corruptum eſt. Quibus uini auctoritas fuerit ſua in menſa, M. Varro his uerbis tradit, L. Lucullus puer apud patrẽ nunquam lautum cõuiuium uidit, in quo plus ſemel Græcũm uinũ daretur. Ipſe quum redijt ex Aſia, millia cado

Cybium.

Loca Plinij quædam deplorata.

rum con

rum congiorũ diuisit amplius centũ. C. Cẽsius, quẽ Prætorem uidimus, Chium uinũ in domum suam illatũ dicebat tũ primùm, quũ sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem cados hæredi reliquit. In uetusto exemplari nõ cados, sed cadũ legitur: quare nõ decẽ cados (quod ridiculũ est) sed decẽ millia cadûm lego: cuius emẽdationis subscriptorẽ habeo Noniũ, qui locũ hunc ita citat in mẽtione cadi ex Varrone de uita patrũ, Hortensius supra decẽ millia cadûm hæredi reliquit. In superiore autẽ loco nõ millia cadorũ congiorũ, sed millia cadûm cõgiariûm, ex uetustorũ obseruatione lego. Sũt autẽ cõgiarij cadi, qui congiũ tantũ capiunt, id est senos sextarios Italicos. Cẽtum millia huiusmodi cadorũ, amphoras ualebant duodecim millia & quingẽtas: & modios Parisinos mille quingentos & circiter sexaginta. Hortensij autẽ x millia cadorũ æstimare nõ possum propter uarietatẽ opinionum de cado: sed tamẽ non potest maior esse summa Hortẽsij quàm Luculli. Culeus mẽsura est uicenas amphoras continẽs, uel urnas quadragenas, qua nulla maior mẽsura liquoris, ut aiunt illa carmina. Plinius libro decimoquarto de uinea Palæmonis grãmatici loquẽs, Digna opera quæ in cecubis setinisq; proficeret, quãdò & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras cẽtenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictã in hoc antiquitatẽ arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit. Hæc sunt (ut arbitror) mẽsurarum uocabula Græcis Latinisq; auctoribus celebrata, quæ interdũ ipsa ad speciẽ & formã quandam uasis magis quàm ad modũ quẽdam certũq; referuntur. Nam quũ Cato in instrumẽto uillici amphoram quinquagenariam enumerauit: eam intelligi uoluit, quæ duo-

Locus Plinij emendatus.

Congiarius cadus.

Culeus.

Quinquagenaria amphora.

bus

bus ſextarijs maior ſit iuſta mẽſura. Vt nunc quadragenarios modios dicimus, qui modulis quatuor legitimã mẽſuram excedũt: ſic urnã quinquagenariã dixit Cato, quæ amplius duabus urnis legitimis capiat. Pro huiusmodi amphora Colu. de uino dulci loquẽs, Quũ deferbuerit (inquit) in ſextarios qnquaginta irim bene pinſitã, nec plus unciæ pondere addito. quinquaginta ſextarios pro amphora quinquagenaria dixit. Et rurſus, Ex hac compoſitione quãtum in ſextarios muſti quadragenosoctonos adijciendũ ſit, incertum eſt, quoniã pro natura uini æſtimare oportet quid ſatis ſit. Ego tamen ſi humida fuerit uindemia, trientẽ: ſi ſicca, quadrãtem medicaminis miſcere ſolitus ſum, ita ut quatuor urnarũ eſſet muſti modus, urna autẽ quatuor & uiginti ſextariorũ. Pro amphora octo & quadraginta ſextarios dixit. At quũ alibi ita inquit, Omne uinũ quum condieris, nolito ſtatim diffundere, ſed ſinito in dolijs liqueſcere: poſtea quũ de dolijs aut de ſerijs diffundere uoles, uere florente roſa defecatum quã liquidiſſimum in uaſa bene picata & pura transferto. ſi in uetuſtatẽ ſeruare uoles, in cado duarũ urnarum quàm optimi uini ſextariũ aut fecis generoſæ recẽtis ſextarios tres addito. Hoc in loco amphorã dicere poterat, niſi ad formã uaſis reſpexiſſet. Sic Plinius cados congiarios dixit, ac ſi cõgios in cadũ formatos diceret. Amphoræ formã teſſerariam eſſe docuimus. Cadi formã turbinatam, id eſt, coni & ſtrobyli, hoc eſt nucis pineæ ſimilem fuiſſe, ex Plinio intelligimus, qui libro decimoſeptimo de aloe loquens, turbines cadorũ dixit. Vtebantur autẽ antiqui etiã ad ſalſamẽta cõdenda. Idem Plin. lib. xxxii. Quin & teſtis cadi ſalſamẽtarij tuſis cũ axungia uetere ad parotidas utuntur. Amphorã in ceruicẽ gracileſcere ſoli

Cadus.

Amphoræ forma.

ſolitã, ex Catone intelligimus, cũ inquit, Amphorã defracto collo purã impleto aquæ puræ. Columella, Dolia quoque & ſeriæ cæteraq; uaſa ante quadrageſimum uindemiæ diem picãda ſunt, atq; aliter ea quæ demerſa ſunt humi, aliter quæ ſtãt ſupra terrã. Idẽ, Tum in ſerias ſingulas, quæ ſint amphorarũ ſeptenũm, addito medicaminis

Seria.

põdo unciam, ſcrupula octo gypſi. Seria formã certã uaſis denotat, nõ certã mẽſurã. Plinius lib. XIIII. Magna & collecto iã uino differẽtia in cella. circa Alpes ligneis uaſis condũt, infodiũtq; terræ tota, aut ad portionẽ ſitus aut cælũ præbent: alij impoſitis tectis arcẽt. Doliũ autem

Dolium quadragenarium.

quadragenariũ & quinquagenariũ Cato quũ dicit, dubitari poteſt an quadraginta quinquaginta'ue cõgiorũ aut quadrantaliũ dixerit, an totidẽ amphorarũ, ut quum de græco uino loquẽs ita inquit, Muſti. q. XX. in aheneũ aut plumbeũ infundito, ignẽ ſubdito: ubi ebullibit uinũ, ignẽ ſubducito: ubi iam uinũ refrixerit, in doliũ quadragenarium infundito. Et paulò pòſt, Poſt dies. XXX. doliũ oblinito, ad uer in amphoras diffundito. Et rurſus alibi, In dolium quadragenariũ infundito aquæ marinæ quadrãtalia decẽ: tum acina de uuis miſcellis decarpito de ſcapo in idem doliũ uſquedũ impleueris: manu cõprimito acina, ut cõbibant aquã marinã. ubi cõpleueris doliũ, operculo operito, relinquito quà interſpiret. ut triduũ præterierit, eximito de dolio, & in torculario calcato, & id uinũ cõdito in dolia lauta & pura & ſicca. Hoc in loco quinquagenariũ ab amphoris dictũ accipio, quum ex eo dolia pura impleãtur. Octonæ amphoræ modiũ noſtrum faciunt, id eſt Pariſinũ, cuius iuſta mẽſura ſex & triginta cõgios noſtros capit, quas uulgus ſextarios nulla ratione uocat. Sic ſingulæ amphoræ decẽ & octo quartarios

Menſuræ Pariſinæ.

noſtr

nostros capiunt, hoc est sextarios Romanos duodequinquaginta. Quaternæ amphoræ semodios nostros faciũt. Cadus uero noster, quẽ lingua uernacula uestigia latinitatis retinens Caccum uocat, & trientem modij facit, amphoras duas & bessem capit, hoc est duodenos congios Parisinos. Fidelia, inquit Nonius, uas Samium ad plurimos usus. Persius, Fidelia.

Nec tamen inuideas quòd multa fidelia putet
In locuplete penu.

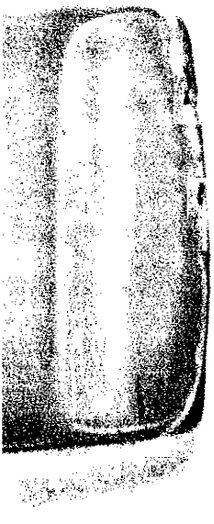
Plautus in Aulul. Sed si reperero ô fides, mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam. Eodem modo dixit congialẽ fideliam, quo Plinius cadũ congiarium. Fideliam lingua nostra filietã corrupto uocabulo dicit. Orca uas Orca.
erat Hispanicum, ut ex Varrone conijcio libro primo de re Rustica, Sæpe ubi conditum nouum mustum, orcæ ut in Hispania feruore musti ruptæ: necnon & dolia, ut in Italia. Plin. lib. 15. de ficis: At ubi copia abundat, implẽtur orcæ, in Asia cadi panisq; simul & obsonij uicem siccatæ implent. Festus orcæ formam dat his uerbis, Orca genus marinæ belluæ maximum, ad cuius similitudinẽ uasa ficaria orcæ dicuntur. Sunt enim teretes, atque uniformi specie: cui congruit dictum Persij,

Angustæ collo non fallier orcæ.

Licet Hermolaus lib. xxxv. amphoræ specie orcã fuisse auctore Probo citato dicat. Vas fuit uinarium, olearium q;, & salsamẽtarium, atq; salgamarium, cuius ratio nõ mensura sed sua forma cõstat, Orcis adhuc hodie salsamẽtarij negociatores utũtur. Dolia certã mẽsurã nõ habebãt, sed quædã olim fieri capacissima ex Colum. intelligimus, qui de picandis dolijs loquens, ita inquit, Sunt autem sesquiculearibus dolijs picis duræ põdo uicenaquina Dolium.

satis

ſatis. Seſquiculeare dolium Columella triginta amphorarum dolium appellat, quã iuſtam menſurã & uſitatam fuiſſe ex eius uerbis cõijcere aliquis poſſit. Dolia (inquit Nonius) uaſa ſunt grandia, quibus uinum recõditur. Vitruuius lib. v i. ſignificare uidetur legitimã dolij olearij magitudinẽ culearẽ fuiſſe, his uerbis, Cellarũ autem magnitudines ad fructuũ rationes & numerũ doliorũ ſunt faciendæ, quæ cùm ſint culearia, per mediũ occupare debent pedes quaternos. Plaut. in Pſeud. Anũ illam doliarem, claudã, craſſam Chryſidem. Ventricoſa autẽ fuiſſe dolia, ex ſupradicto loco Vitruuij, et ex Colu. lib. x i i i. admonemur. Sic enim inquit de uaſis ſalgamarijs loquẽs Hæc uaſa dedita opera fieri oportet patẽte ore, & uſq; ad imum æqualia, nec in modũ doliorũ formata, ut exemptis ad uſum ſalgamis, quicquid ſupereſt, æquali põdere uſq; ad fundum deprimatur, quũ ea res innoxia penora conſeruet, ubi nõ innatent, ſed ſemper ſint iure ſubmerſa: quod in utero dolij uix fieri poſſet propter inæqualitatẽ figuræ. Rurſus Plinius dolij magnitudinem aliam ponit lib. i x. de Polypo loquẽs, qui in Betica captus eſt. Oſtẽdêre (inquit) Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarũ quindecim capax. Sed aliam intelligimus fuiſſe capacitatẽ dolij, aliam capitis Polypi, licet eadẽ moles utriuſq; fuerit. Vina autem in dolijs inueteraſcere non ſinebant antiqui, ſed in amphoras & cados diffundebãt. Inde illud Satyrici poëtæ,

Diffundi vina.

Ipſe capillato diffuſum Conſule potat.

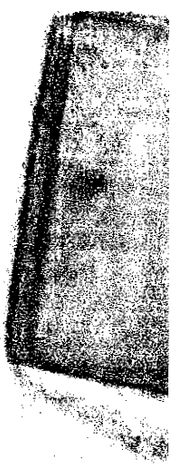
Et Horatij in Epiſtolis,

Vina bibes iterum Tauro diffuſa. Id eſt, *Tauro iterũ Conſule inueterari cœpta. Plinius lib. x i i i i. Apothecas fuiſſe, & diffundi ſolita uina anno* M. X X X I I I.

urbis

urbis apparet indubitato opimiani uini argumento, iam intelligente ſuum bonũ Italia. Qui hunc morem ignorat, intelligere hic nequit Senecæ dictum in quinto epiſt. ad Lucil. Ariſton aiebat malle ſe adoleſcentẽ triſtem, quàm hilarẽ, & amabilem turbæ. uinũ enim bonum fieri, quod recens durum & aſperũ uiſum eſt: non pati ætatem, quod in dolio placuit, id eſt quod muſteũ adhuc, & à lacu recens, maturũ iam potui uiſum eſt. Culeus modios noſtros duos & ſemis capiebat, id eſt ſexaginta Romanos. Magnum autẽ uas fuiſſe ex eo apparet, quòd in culeo ſcorteo damnati lege Pompeia cum cane & gallo & uipera inſuebantur, ut apud Tranquillum & Modeſtinũ iuriſconſultũ legimus. Cæterùm Cato cum dixit, Vinum in dolijs hoc modo uenire oportet, Vini in culeos ſingulos quadragenæ & ſingulæ urnæ dabuntur: non ad iuſtã menſuram reſpexit, ſed ad morẽ negotiatorũ, qui acceſſionis nomine in ſingulos culeos ſingulas urnas ſtipulabantur. Culeos nunc ſeſquimodiales habemus, id eſt duodenûm amphorarum: cuius uocabulũ uulgare, ad latinũ alludit, quo genere Ligeris fluuij accolæ utuntur. Eſt & aliud genus culei maioris captus, quos Tonellos appellant. Columella lib. decimotertio, Odores autẽ uino ferè apti ſunt qui cum defruto coquuntur, iris, fœnũ græcum, ſchœnũ: harum rerum ſingulæ libræ in defrutariũ, quod ceperit muſti amphoras nonaginta, quũ iam deferbuerit, & expurgatum erit, tum adijci debent. Et rurſus idẽ, Cum amphoras muſti nonaginta in defrutario decoxeris, ita ut iam exiguum ſuperſit de coctura (quod ſignificat decoctum ad tertias) tum demũ medicamina adijcito. Defrutariũ appellat ahenum prægrande quo muſtum coquitur, ad ſapam aut defrutum faciendã, quo modo hodie quoq; fit. Nam & Cato

Culeus.

Defrutarium.

in instrumento uillici, ahenum unum x x x culeorũ enumerat, id est sexcentarum amphorarum, & aliud decem culeorum, quod ducentas amphoras capit. Quare apud Catonẽ dolium quadragenarium, quadragenûm amphorarum capax intelligo: idq; ex collatione locorum licet cuiuis intelligere. Cato capite centesimo, Schœnum (inquit) & calamum in pila contundito, quod sict sextarium unum: quadragenario in dolio confundito, ut odoratum sict. At uerò Columella loco supradicto librã unam dixit satis esse nonaginta amphoris musti, quæ ad tertias decoctæ, triginta fiunt amphoræ defruti. Quare quũ Plinius dicit de uinis quæ inueterauerunt, Rara quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia nummûm: non de dolijs, sed de amphoris & cadis intelligo: quippe etiam alioquin uina diffusa exportabantur, nec in dolijs diu esse sinebantur, quæ propter magnitudinẽ exportari facilè non poterant, præsertim quum essent fictilia. Batus & Corus hebraica sunt uocabula, ut docet Iosephus libro

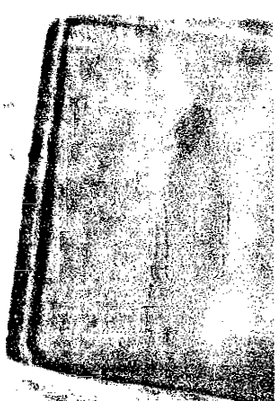
Batus. VIII. Antiquitatum. Batus capit sextarios septuaginta-

Corus. duos: Corus autẽ medimnos Atticos unũ & quadraginta, ut ipse lib. III. inquit circa finẽ. Quare corus maior erat modio nostro triticario, qui centũ & quadraginta quatuor modios capit Romanos. Proinde falluntur illi qui quadraginta non medimnos sed modios capere corũ scripserunt. Errorẽ eorum secuti, qui medimnũ, modium Latinè interpretantur. Strabo de Taurica Cherroneso loquens, quam frumento abundasse scribit, & ob id georgiam appellatam esse, λέυκωνα δέ φασιν ἐκ τῆς Θεοδοσίας Ἀθηναίοις τὴν μυριάδας μεδίμνων διακοσίας ἢ δέκα. Leuconem (inquit) aiunt ex Theodosia uicies semel centena millia medimnûm frumenti Athenensibus misisse.

Quo

Quo loco interpres ducentas & decẽ myriadas modiũm transtulit, quũ totidẽ myriadas medimnũ Strabo scripsisset. Hæc amplius octoginta quinque millibus modiũm nostrorũ ualent. Hic licet æstimare quanta fuerit liberalitas Hieronis Syracusanorũ Regis, qui ut auctor est Valerius lib. IIII. audita clade qua Romani apud Trasimenũ lacũ afflicti erant, trecenta millia modiorũ tritici, ducẽta hordei, auriq; ducẽta & quadraginta pondo Vrbi Romanæ muneri misit: quod ne Romani nollẽt accipere, in habitũ id Victoriæ formauit, ut eos religione motos, munificentia sua uti cogeret. In alijs exemplaribus pondo ducenta quinquaginta legitur: adeò numeri (quod sæpe testamur) in exemplaribus auctorũ omnium corrupti sunt. Nam & apud Liuium CCC uiginti pondo leguntur, libro secundo de secundo bello Punico, his uerbis, Legati Syracusani in Senatũ introducti nunciarunt cædem C. Flaminij exercitusq; allatam, adeo affecisse Regem Hieronẽ, ut nulla sui propria regniq; sui clade magis moueri potuerit. Et paulò infrà, Iam omnium primum ominis causa Victoriã auream pondo CCC.XX afferre sese, acciperent eam tenerentq;, & haberent propriam & perpetuam: aduexisse etiam CCC mil. modiorum tritici, ducẽta hordei, ne commeatus deessent, & quantũ præterea opus esset, quò iussissent subuecturos: quæ ne accipere grauarẽtur, magnopere se Patres conscriptos orare. Libra auri non minus centum aureis solatis æstimari potest: quare ducenta quinquaginta pondo ut minimum uigintiquinque millibus ualuerunt. Quòd si Liuium sequimur, eo amplius septẽ millibus donum illud fuit. Trecenta autem millia modiorum tritici, duo millia modiũm nostrorũ & paulo minus centum ualent, etiã ut modios Italicos non Siculos intelliga-

Liberalitas Hieronis.

Libra auri.

mus, quorũ differentiam antea adnotauimus. Hæc, si æstimationem Ciceronianã sequamur, ut minimum decies sestertium ualuerunt, & quinq; & uiginti millibus auri taxabuntur. Ducenta millia hordei quanti ualuerint, ex tritico æstimari potest. Hæc igitur liberalitas non tam magnifica quàm munifica fuit: ex animo donãtis æstimabilis magis quàm ab opibus. Quartarium apud Catonẽ sic congij quartam partẽ significare existimo, ut tertiariũ tertiam, & sextarium sextam. A murcæ (inquit ille) in uas æneũ indito congios duos: postea igne leui coquito, rudicula agitato crebrò, usqueadeo dum fiat tã crassum quàm mel. Postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartariũ, conterito in mortario per se utrunq;. Columel. libro XII. In sextarios duodequinquaginta fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantẽ, salis sextariũ, hæc subterito, & subtrita cum quartario mellis ãcto diluito.

Quartarius.

Quartariũ in mẽsura pro quadrante congij intelligo, ut in pondere pro quadrãte libræ. Nos brochũ appellamus sesquisextarium Parisinũ, qua mensura dimidio maior est urna, id est, hemiolia est urna brochi. Nam sedecim urnæ modium nostrum faciunt, id est quatuor & uiginti brochos. Urna, ut diximus, etiã hemiamphoriũ seu semiamphora dicitur. Illud admirari subit, quonã modo modulos antiquos urbs nostra seruare potuerit etiã Græcos: quod ne magnopere mirer, facit quòd etiam uerba ipsa Græca lingua ipsa uernacula tot seculis sæpius immutata retinet. Iamprimum medimnum uocabulum lingua uernacula incolume penè seruat, secunda tantũ & tertia litera intritis mimnam uocans, quasiq; per syncopen proferens: huius dimidium, id est ternos modios Romanos, diminutiuè idiomate nostro formans. Modius autem gallicũ uocabulum

Brochus. Urna.

Mensuræ Parisinæ antiqua uocabula retinent.

Medimnus, mimna apud Gallos.

cabulum est & aridorum & liquidorum mensuræ: non modum priscum, sed uarium pro locorum uarietate obtinens. In alijs uasis nostris & conditorijs & modularijs etiam etyma græca agnosco. Prima mensurarum nostrarum deorsum auspicando, cheopina à nobis dicitur, ex eo (ut arbitror) dicta, quòd in ea tantũ funditur uel hauritur uini, quantum homo sitibundus uno haustu absumere possit. Hæc duplex, pintam efficit, ex eo uocabulo detortam, quod Græci pitynã appellant, uas quoddã uinarium significantes. Ex pityna enim per syncopen pitna, deinde transpositione pinta dicta. Pino enim Græce bibo significat. Minima mensura hemixestes à nobis dicitur: quod merè & integrè Græcũ est, hoc est dimidiatus xestes. Est enim xestes hemina, ut superius diximus. His quæ demonstraui, hoc corollarium addam, huius urbis homines non modò Romanas Atticasq; mensuras usu linguaq; pertinacibus ad hoc æui conseruasse, sed etiã Solonis drachma & mensuris ab eo legislatore emodulatis eos uti hodie: id quod ex oratione Andocidis oratoris Attici probare facile est, quæ περὶ μυστηρίων inscribitur. De statu enim Athenicnsiũ loquens post euersam triginta tyrannorũ oligarchiam, propter quam populus in Pyræum secessserat, psephismaq;, id est plebiscitũ quoddã referens ob componendã populi discordiã promulgatũ, ita inquit, Τισάμενος εἶπε, ἔδοξε τῷ δήμῳ πολιτεύεσθαι Ἀθηναίοις κατὰ τὰ πάτρια, νόμοις ᾗ χρῆσθαι τοῖς σόλωνος, καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς: χρῆσθαι ᾗ καὶ τοῖς δράκοντος θεσμοῖς, οἷσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ. id est, Tisamenus tulit, populusq; sciuit, ut Atheniẽses regerẽtur institutis patrijs, legibusq; uterẽtur Solonis, eiusq; ponderibus & mẽsuris. Simul ut legibus uterẽtur Draconis, ut anteactis tẽporibus fecimus.

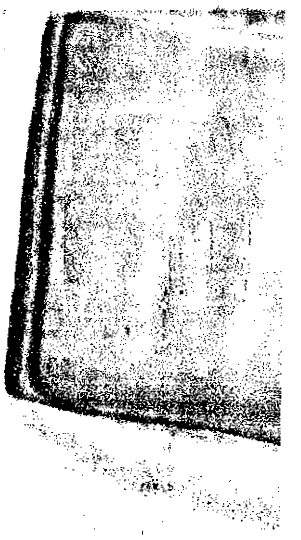
Cheopina χέε πίνειν.

Pinta.

Hemixestes.

Xestes.

Solonis drachma & mensuris utuntur Parisienses.

Ex his uerbis colligimus, mensuras Atticas ponderaq; ad auctorẽ Solonem relatas esse: quas cum Romani ab Athenis cum legibus mutuati sint, & nos à Romanis acceperimus, apparet id planè confectum quod adstruendum duximus. Quartarium autem dicimus non quartam partem alicuius maioris mensuræ, ut Latini uocauerunt: sed uas quod quatuor mensuras caperet, id est quaternas choopinas. sic tertiarium, quod tres. Porrò quartarios quaternos sextarium nulla ratione lingua uernacula uocitauit, quæ quidẽ hodie assignari possit in ijs mensuris quas habemus: quare Latinè congium potius quàm sextarium appellandũ duxerim, ut Græci choa dicunt. Brochus à uerbo græco βρέχω dicitur, quod fundo significat. Brochus enim uas est fundẽdo uino accõmodatũ, implendis deplendisq; culeis & uasis cõditorijs, et uino quocũq; modo trãsuasando. Hoc Græci œnophorũ ex eo appellãt, quòd cõportãdo uino aptũ sit. ide illud satyricè dictũ à Iuuenale,

Tandem illa uenit rubicundula, totum
Oenophorum sitiens, plena quod tenditur urna
Admotum pedibus.

Quartarius.

Congius est sextarius noster.

Brochus.

Oenophorum.

Lagena uas est ea forma qua hydriæ fictiles hodie à Belloiacis importantur. à tereti enim collo distenta uentris laxitas, iterũ sensim ad imum gracilescit. Docet hoc Columel. lib. XII. de seruandis malis loquens, Nihil tamen certius aut melius (inquit) experti sumus, quàm ut cydonea maturissima in lagena noua quæ sit patentissimi oris, detersa lanugine quæ malis inest, componãtur leuiter & laxè, ne collidi possint. Deinde quum ad fauces usque fuerint composita, uimineis surculis sic transuersis arctẽtur, ut modicè mala comprimãt, nec patiantur ea quum acceperint liquorẽ, subleuari: tum quam optimo melle uas repleat

Lagena.

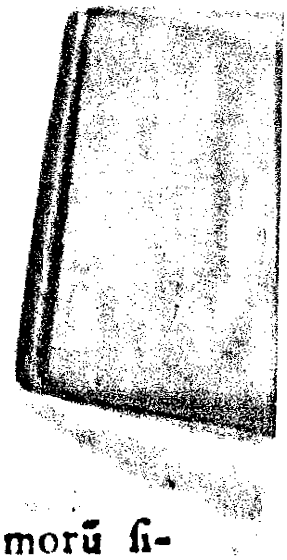
pleatur, & reliqua. Plinius lib. undecimo, Summum gu- Plinij locus.
læ fauces uocantur, postremũ stomachus. hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinæ, ad latitudinem ac longitudinẽ lagenæ modo fusa. Idẽ lib. XXVIII. Auriũ grauitati prodest urina capri uel tauri, aut fullonia uetus calfacta, uapore per lagenæ collum subeunte. In superiore tamẽ exemplo, antiqua quæ uidi exẽplaria, non lagenæ modo, sed lacunæ habẽt, uel laciniæ potius, hoc est flexuræ sinuosæ. Nec mihi lagenæ formã stomachus habere uidetur, qui cõsectionibus faciendis aliquando interfui, & stomachum cum uentriculo spiritu distentũ uidi: potiusq; cucurbitæ formã leniter inflexæ, et ab summo imoq; tubulatæ habere existimarim: nolim tamẽ hoc in loco periclitari ut aliquid de hoc statuam. De stomacho proprie Stomachus proprie dictus.
accepto Aristoteles lib. 1. de historia animaliũ ita inquit, τελαμὼν δὲ διὰ τοῦ διαφράγματος εἰς τὴν κοιλίαν, σαρκώδης ὢν τὴν φύσιν, καὶ τάσιν ἔχων καὶ εἰς μῆκος καὶ εἰς πλάτος. Per septum transuersum in uentrem pertinens, ibiq; desinens, natura carnosus, & in longitudinem latitudinemq; intensionem admittens. De uentriculo autem, qui abusiue Ventriculus
stomachus dicitur ab auctoribus, ἡ δὲ κοιλία ἡ τοῦ ἀνθρώπου, ὁμοία τῇ κυνείᾳ ἐστὶν ὀλίγῳ δὲ τοῦ ἐντέρου μείζων, ἀλλ' εὐρυχωρίᾳ ἐντέρῳ τινὶ εὐρυτέρῳ ἔοικυῖα. Ventriculus autem hominis canino similis est, ut qui non multo intestino maior sit, sed similis intestino latiori. In his uerbis nihil simile dicto Pliniano uidetur. Quare Plinius de stomacho & uentriculo simul locutus esse uidetur sub stomachi nomine. Angustias enim stomachi excipit uentriculus, in quo cibus concoquitur quasi in intestino quodam laxiore, quam Cicero aluum appellat in secundo de Natura Deorũ, & tortuosam esse dicit: quod non cõuenit

Lagena. cum lagenæ forma. Lagenam nomen fuisse mensuræ testis est Athenæus his uerbis lib. x i. λάγυνον ἣ μέζον λέγουσιν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὡς χρὸς καὶ κοτύλης, χωροῦν ἢ διπλοῦς κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. Lagenã mensuræ nomen esse aiunt apud Græcos ut chum & cotulam, duodecimq; cotulas Atticas capere. Seria uas erat uariæ capacitatis, ad multos usus accommodatũ. Columel. lib. x i i i. de uino dulci faciẽdo loquens, Tum in serias singulas, quæ sint amphorarũ septenũm, addito medicaminis pondo unciã scrupula octo gypsi. Erant enim seriæ grandia uasa ut dolia, unde uinũ ad uetustatẽ seruandum in uasa minora diffundebatur. Idem, Postea quũ de dolijs aut de serijs diffundere uoles, uere florente rosa defecatũ quàm liquidissimũ in uasa bene picata & pura transferto. si in uetustatẽ seruare uoles, in cado duarũ urnarum quàm optimi uini sextarium, aut fecis generosæ recentis sextarios tres addito. Idem de myrtite uino loquens, Post nonũ diem quàm id factum est, uinum purgatur, & scrupulis aridæ myrrhæ seria suffriatur, operculũq; superimponitur, ne quid eò decidat. Hoc facto, post decimum diem rursus uinum purgatur, & in amphoras bene picatas & bene olidas diffunditur. Ego tamẽ non aridæ myrrhæ scrupulis suffriandam seriam puto, sed scopulis aridæ myrti seriã suffricandam. Seriam oblonga forma fuisse puto, & in summo cernicatã. Idem Columel. de salsura suillæ carnis loquens, Sed quum ad fauces seriæ peruentũ est, sale reliqua pars repletur, & impositis ponderibus in uas cõprimitur: eaq; caro semper cõseruatur, quæ tanquam salsamentũ in muria sua permanet. Fidelia. Fideliæ qua forma fuerint, legisse me nõ memini, sed fictiles et uitreas apud Columel. legimus. Hæc habuimus de mensuris quæ diceremus. Sed obiter uidendum

Seria.

Fidelia.

dum quid ſit quod Apocalypſeos ſexto capite in deſcriptione tertij ſigilli legitur, Bilibris tritici denario uno, & tres bilibres hordei denario uno. hoc quum ego mirarer, græcè ſic reperi ſcriptum, χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς δηναρίου, id eſt, Chœnix frumẽti denario, & tres chœnices hordei denario. ac ſi diceret, quãtum quis die uno frumenti abſumere poteſt, denario uno uenditur. Interpres chœnicem tritici duas libras pendere exiſtimauit, & ideo bilibrem trãſtulit. In quo uerbo exponẽdo Liranus ſomnia narrare mihi uidetur. Inter ſcholia autem quæ in eum librum edita ſunt, legimus chœnicẽ duos ſextarios Romanos ſignificare: quod quum ſit uerũ, non bilibris tritici, ſed trilibris uerti debuit, ſi ſic loqui neceſſe fuiſſet. tantũ enim pendet ſextarius tritici Romani, quum modius teſte Plinio quatuor & uiginti pondo pendeat. Græcè tamen non tritici, ſed frumenti legitur: quod quum ſit nomen generis, libralis ſextarius eſſe potuit ſi leuiſſimũ genus frumẽti appẽderetur, ut hordeum. Apocal. locus.

Verumenimuero ut unde exorſa eſt hæc cõmentatio, cò tandẽ cludatur: triens, quadrãs, & alia nomina ab aſſe & uncia deriuata, non modò põdera, ſed etiam menſuras infra ſextariũ, nummorũq; uocabula ſignificarũt. Quare quũ de menſuris dictũ ſit, reſtat ut de nummorũ ſignificatione exempla citentur. Plin. lib. XXXIII. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrũ nauis: in triente uerò & quadrãte rates. Hic quadrans, teruncius aliter dicitur: de quo ſatis diximus. Erat enim aſſis & libellæ quartarius: deni autẽ quadrãtes ſeſtertium ualebãt, & quaterni ſeſtertij denariũ. Ita fit ut pro ſportula deni ſeſtertij darẽtur: quos denis caroleis & ſemiſſe æſtimandos eſſe dico. Caroleos noſtri denarios, quaſi

Nummorũ ſignificatio.
Quadrans & Triens.
Trruncius.
Seſtertius.
Sportula, id eſt, centũ quadrantes.

dextantes aliquando uocitarũt: ita ut assem, noſtrũ ſolidũ eſſe exiſtimemus, duodenos denariolos ualẽtem. tanti eſt illa ſportula à Iuuenale Martialeq; decantata, quæ mercès ſalutationum erat olim, & togatis, id eſt, comitibus & aſſeclis dabatur rectæ cœnæ loco: de qua Iuuenalis,

_Nunc ſportula primo
Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.
Sed quum ſummus honos finito computet anno
Sportula quid referat, quantum rationibus addat,
Quid faciẽt comites, quibus hinc toga, calceus hinc eſt?

Martialis idẽtidem centum quadrãtes uocat, miſellos appellãs ob tenuitatẽ pecuniæ, præſertim Romæ, ubi omnia cara erãt, ut ex præcedẽtibus liquet. Columella hoc ſtrinxit in præfatione rei Ruſticæ his uerbis, An honeſtius dixerim mercenarij ſalutatoris mẽdaciſſimũ aucupiũ, circũuolitantis limina potẽtiorũ, ſomniũq; regis ſui rumoribus augurãtis? Ex hoc tamẽ cõijcere opes diuitũ Roman. licet, qui numeroſæ turbæ quotidianã hãc mercedẽ darẽt. Trãquillus de initio principatus Neronis loquẽs, Adhibitus ſumptib. modus, publicæ cœnæ ad ſportulas redactæ.

Cœna recta. Auguſti aũt inſtituto diuites cœnã rectã dabãt, quæ maioris erat & liberalitatis, & impẽſæ: ppter quod Mart.

Promiſſa eſt (inquit) nobis ſportula recta data eſt,
Sportulam enim præ recta contemnẽdam arbitrabantur.
Idẽ Tranquillus in Domitiano, Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata cœnarũ rectarũ conſuetudine. Hactenus de

Sextans. ſportula. Sextans nummulus erat quadrãte minor, duas uncias ualens. Plin. libro ſupradicto, Populus Romanus ſtipẽ ſpargere cœpit L. Poſthumio, Q. Martio Conſulibus: tanta pecunia erat, ut eã cõferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nã quòd Agrippæ Menenio ſextantes æris

in

in funus contulit, honoris id neceſsitatisq; propter paupertatem Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim. Vnciaria ſtips apud eundē lib. XXXIIII. cap. V. dimidio minor eſt ſextantaria, par ferme obolo noſtro. Apud Græcos hæc ratio nummulariæ rei fuit, ut obolus Atticus octonos chalcos ualeret, licet Plin. denos dicat lib. XXXI. Bini autem chalci, id eſt, æreoli, quadrantem efficerent, quod ab eis tetartemorium dicitur, & per ſyncopē tetartemorum: ob id alio nomine dichalcum uocitatum. Chalci autē quaterni hemiobolium, id eſt, ſemiobolus dicebatur: ſeni chalci triens, immutata ratione ſermonis. non enim triēs dicebatur tertia pars oboli, ut tetartemorium quarta, ſed quòd tres eſſent partes oboli, id eſt, dodrās. ita fit ut triēs maior ſemiſſe, id eſt, ſemiobolo fuerit. Semiſſem nunc non aſsis noſtri, ſed oboli intelligi uolo. Polybius ſuo tēpore ita rem nummulariā conſtitutā fuiſſe dicit in II. hiſtor. ut XII. aſſes Romani drachmā efficerēt, cum binos aſſes obolo tribuat. Sic enim ſcribit, ὡς μὲν οὖν ἰδιωτικῶς πωλοῦσι τοὺς καλλύτας οἱ πανδοκεῖς, ὡς ἱκανὰ πάντ' ἔχειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἡμιασσαρίου. τοῦτο δ' ἐστὶ τέταρτον μέρος ὀβολοῦ. Verùm cū de annone uilitate non uerisimilia ſcripſerit, ut ſuprà dictū eſt, nō magnopere hoc eius dicto moueor. Cæterùm apud Græcos tritemorū, i. triēs pro tertia parte cuiuſq; rei accipi ſolet, ut quū dicūt, τριτημόριον τάλαντον, καὶ τεταρτημόριον τάλαντον, id eſt, trientē quadrantēq; talenti, & quadrātē diei pro ſex horis. Theodorus Gaza in tractatu de menſib. ἡμέρας τοίνυν τριακοσίας καὶ ἑξήκοντα καὶ πέντε ὁριζόμενος ἡμῖν ὁ γνήσιος ἔτους καὶ τὴν ἡλίου πορείαν, προσιθεμένου τε καὶ μορίου ἡμέρας ἐπ' ἔλαττον ἢ ὡς τεταρτημόριον, τοῦ ἀριθμοῦ τοῦδε. Diebus igitur (inquit) trecentis & ſexagintaquinq; finitus nobis

Ratio rei nummulariæ apud Græcos.

Obolus.

Dichalcum. Chalcus.

Triens.

nobis erit annus secundũ solis ambitum, duntaxat addita huic numero parte quadam dici quæ minuscula sit quam quadrans. Triobolum alio nomine hemidrachmium dicitur. senos enim obolos drachma efficit, ut auctores sunt Plinius & Pollux, & alij. Trioboli nota ab altera parte effigiem Iouis, ab altera noctuam habebat, quam illi glaucem appellant: ex quo factum arbitror prouerbiũ, Noctuam Athenas, γλαῦκα εἰς Ἀθήνας, contra eos negotiatores usurpatum qui eas merces in emporia important, quæ ibidem uernaculæ sunt, & multæ: quanquam ad auem noctuam referri uulgò soleat, quæ in Attica frequens uidetur. Tetrobolum quatuor obolos dicebant, hoc est bessem drachmæ: numisma erat habens effigiem Iouis, ut triobolum, & postica parte binas noctuas. Diobolum duos obolos ualebat, qui tricis erat drachmæ. Obolus primã habet breuĕ, sed in cõpositione productã, ut in diobolo, triobolo, tetrobolo, τριώβολον, τετρώβολον, διώβολον. Cũ ergo drachma Attica quaternis sestertijs Romanis ualeret, id est, denario uno, sestertius Romanus sesquiobolũ Atticũ ualuit, ut obolus omnino semissem nostrum & denariolum ualuerit, ac si septuncialem nummulum haberemus. Hac ratione diobolon septenos sestates nostros ualebat. quare Plautus in Pœnulo quum dixit, Nõ ego homo trioboli sum, nisi ego illi mastigiæ exturbo oculos atq; dentes. sic intellexit, ἄξιος τριωβόλου, ut Græci loquuntur, id est, non æstimandus triobolo Attico, seu duobus sestertijs. Sic alibi, Aruspex nõ homo trioboli. genitiui sunt schemate Græco enunciati. & trioboli igitur hominẽ uocat uocabulo monoptoto, ut nauci hominem antiqui dixerũt, & frugi. Idẽ in eodẽ Pœnulo, Seruorũ sordidulorum scorta diobolaria. Festus meretrices

Triobolum.

Noctuam Athenas.

Tetrobolum.

Homo trioboli

diobol

diobolares appellatas ex eo dicit, quòd duobus obolis du- Diobolaris.
cerentur. Diobolaria ergo scorta dixit tanti prostantia, quanti solidus noster est & sextans. Solidus noster (ut sæpe dixi) notus etiã est Transalpinis, & externis finitimis. Quum autẽ hæc scriberẽ, ducatus unus probi charácteris quadraginta solidis nostris permutabatur. Cæterũ nos oboli uocabulum à Græcis mutuati sumus. Romani enim eo nõ utebãtur. Quòd autẽ recte hos nũmulos æstimarim, his exemplis cognoscitur. Prostibula enim scorta, & in lupanari prostantia, sermone uulgari solidũ unũ mercere dicitantur, quod conuenit cum diobolo. Bos etiã olim nũmisma erat Atticũ, bouis nota percussum, didrachmum alio nomine dictũ. Quare hecatombœũ dictum quicquid duabus minis Atticis æstimabile esset, id est, ducentis drachmis. Inde hecatombœa arma apud Homerũ Iliados sexto, ut quidã uolunt, ubi Homerus permutationem armorũ Diomedis & Glauci scripsit, cuius meminit Iustinianus in præfatione Pandectarũ; & nos explicuimus in Annotationibus nostris. Ab eo nomisma te notum est apud Græcos adagium, βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν. Bos super linguã situs est uel firmatus: cõtra eos usurpatũ, qui aut pecuniæ auctoramẽto loquendi libertatẽ perdiderũt, aut mulctæ irrogãdæ metu quæ dicẽda sunt reticẽt. Huiusmodi multi in Frãcia, ut alibi, sæpe fuerũt: quod genus hominũ cũ semper noxiũ rebus bene gerẽdis fuit, tũ uerò illi deterrimi atq; exitiabiles, qui nõ bouem modò in ore, sed ouem in fronte, uuplẽ in corde gerũt. Sed ad hunc locũ pertinere uideretur id quod ab Aulo Gellio dicitur libro XI. Noctiũ Attic. Conicctare autẽ (inquit) ob eandẽ causam possumus quòd Italia olim esset armentosissima, mulctamq;, quæ appellatur suprema, institutã in singulos

Didrachmum. Hecatombœũ.

Prouerbium.

Cap. 1.

dies

dies duarum ouiũ, triginta boum, pro copia scilicet boũ, proq; ouiũ penuria. Sed quum eiusmodi mulcta pecoris armentiq; à magistratibus dicta erat, adigebantur oues bouesq; aliâs pretij parui, aliâs maioris: eaq; res facicbat inæqualem mulctæ punitionẽ. Idcirco postea lege Aterina constituti sunt in oues singulas æris deni, in boues æris centeni. Minima autem mulcta est ouis unius. Suprema mulcta est eius numeri quem diximus: ultra quã mulctam dicere in dies singulos ius non est, & propterea suprema appellatur, id est, summa & maxima. Quãdo igitur nunc quoq; à magistratibus populi Ro. more maiorũ mulcta dicitur uel minima, uel suprema, obseruari solet ut oues genere uirili appellentur: atq; ita M. Varro uerba hæc legitima, quibus minima mulcta diceretur, concepit, M. Terentio, quandò citatus neq; respondit, neq; excusatus est, ego ei unũ ouem mulctam dico. Ac nisi eo genere diceretur, negauerunt iustam uideri mulctam. Festus, Peculatus, id est, furtum publicũ, dici cœpit à pecore, tunc quum Romani præter pecudes nihil haberent. Plinius libro tricesimotertio, Vtinã posset è uita in totũ abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi auctores dixere, prosciissum cõuitijs ab optimis quibusq;, & ad perniciem uitæ repertum. quantum fœliciore æuo, quum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus facilitatũ Homero credi conuenit: quanquam & ipse miratus aurum, existimationes rerũ ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cũ Diomedis armis nouẽ boum, ex qua cõsuetudine mulcta legũ antiquarũ pecore cõstat etiã Romæ Plinij uerba, Gellij auctoritate, qui sub Adriano Imperatore scripsit, ita interpretãda sunt, ut mulcta Romæ pecore cõstaret uerbo

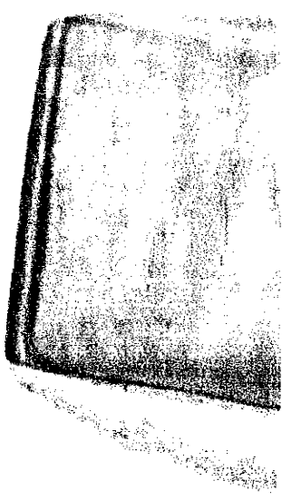

De modo mulctarum.

tenus

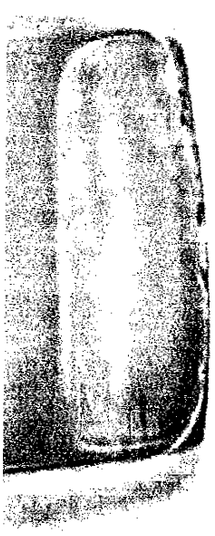
tenus. nã minima mulcta in singulos dies erat ouis unius æstimatio prisca, id est, denarius unus, seu asses deni. summa autẽ mulcta, triginta boum & duarum ouiũ æstimatio, id est, tria nullia & uiginti æris, id est, trecẽtæ & duæ drachmæ. Hoc consentaneũ esse uidetur cũ eo quod dicitur in lege ultima de modo mulctarũ in Codice Iustiniani. Illa enim lege omnes iudices infra Procõsularẽ potestatem ultra quadrãtem auri mulctare quenquã uetãtur. Libra auri obryzi diximus cẽtum & duodecim solatis aureis æstimandã esse. Huius quadrans paulo minus triginta aureis coronatis ualet, id est, argenti drachmis trecentis. Proconsulare autẽ imperium summã mulctam nõ ultra auri semissem dicere poterat, id est, aureos sexaginta, ubi mulcta à lege nõ erat æstimata. Hactenus coërcita erat omnis potestas pro cõtumacia quidẽ puniẽda, aut leui admisso, cuius pœna erat arbitraria. Nã delicta priuata, ut cõcussio, & furtũ, ulterius mulctari poterãt, cũ etiam publicatione partis bonorũ & ultra quædã leges sanctæ sint. Hodie apparitores & uiatores, qui uel interdicto uel iussu iudicum aliquid uel iubẽt fieri, uel uetant, ferè cẽtum librarum argenti mulctam interminari solent, si quid contra iussum edictumúe factum aut admissum fuerit. Quod tenere, ut opinor, in usum receptum est. Eodem titulo permissa erat potestas præfecto prætorio usque ad quinquagenas libras auri pro summo maleficio mulctandi: quod non tam ad dignitatem præfecturæ, quàm ad flagitij atrocitatem refero: si tamen quinquaginta libras auri ponderalis intelligere debeamus, quum Proconsul qui intra semissem arctatur, omne imperium habuerit, ut ex titulo de officio Proconsulis intelligimus, & præterea ex principum Romanorum consuetudine

Libra auri obryzi.

dine. Moris enim fuit principibus Romanis & Cæsaribus, ut accepta statim purpura, Tribunitiã potestatẽ & Procõsulare imperium extra urbẽ assumerẽt inter alia Cæsareæ dignitatis uel principatus insignia. Tacitus libro duodecimo, Virilis toga Neroni maturata, quò capessendæ Reipublicæ habilis haberetur: & Cæsar adulationibus Senatus liberius cessit, ut uicesimo ætatis anno Consulatũ Nero iniret, atq; interim designatus Proconsulare imperũ extra urbẽ haberet, ac princeps iuuẽtutis appellaretur. Apud eundẽ lib. decimotertio, Agrippina contra Neronẽ filium excandescẽs, & exprobrãs quòd matris beneficio, id est suo, Nero ad imperiũ assumptus esset, Baiarũ (inquit) suarum piscinas extollebat, quum meis consilijs adoptio, & Procõsulare ius, & designatio Cõsulatus, & cætera adipiscẽdo imperio præpararentur. Lampridius, Interfecto (inquit) Vario Heliogabalo Alexãder urbe Arcena genitus, Varij filius, cõsobrinus ipsius Heliogabali accepit imperiũ, quum ante Cæsar à Senatu esset appellatus, interfecto scilicet Macrino: augustumq; nomẽ idẽ recepit, addito etiã ut & patris patriæ nomen, & ius Procõsulare, & Tribunitiã potestatem, & ius quintæ relationis, deferente Senatu, uno die assumeret. Capitolinus de Maximo & Balbino, Decretis ergo omnibus imperatorijs honoribus atque insignibus, percepta Tribunitia potestate, iure Proconsulari, põtificatu maximo, patris & patriæ nomine meruerunt imperiũ. & in. M. Philosopho, Suscepta filia, Tribunitia potestate donatus est: atque imperio extra urbẽ Proconsulari. Præsides autẽ prouinciarũ, ius tantũ prætoriũ habebãt, quod inferioris erat imperij quàm Proconsulare. Vopiscus in Probo, Accepto igitur hoc Senatus cõsulto, sec-

Tribunitia potestas & proconsulare imperium.

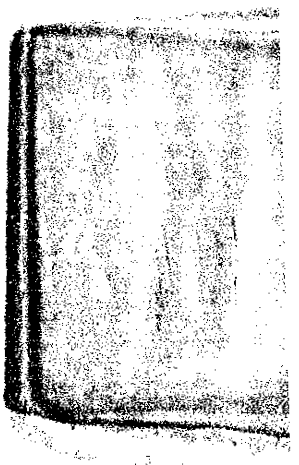

Ius prætorium, & potestas prætoria.

to, sec

to, secũdũ orationẽ permiſit patribus, ut ex magnorũ iudicũ appellationibus ipſi cognoſcerẽt, Procõſules crearẽt, Legatos Cõſulibus, ius prætoriũ Præſidibus darent: quas leges Probus ederet, Senatus cõſultis proprijs cõſecrarẽt. Ex quibus uerbis intelligere poſſumus Præſidibus prouinciarũ dari ſolitã à principibus Prætoriã poteſtatẽ, & quibusdã rectoribus Proconſularẽ, quod ius Probus Imperator ad Senatũ detulit: cuius hodie inſtar eſt, quòd curia ſuprema præſides prouinciarũ & præfectos ad iuſiurãdum adigit, & principum cõſtitutiones prius animaduerſas & cõſideratas promulgãdi ius habet. Mirũ uerò mihi uiſum eſt in nomiſmatibus antiquis inter titulos imperatorios hoc nõ legi. Cõtra id quod diximus de mulcta maxima apud priſcos exẽplũ apud eundem Gelliũ libro nono, ubi de appij Cæci filia loquitur, quæ ob unũ improbũ uerbum ab Aedilibus mulctata eſt. Ob hæc mulieris (inquit) uerba tã improba, ac tã inciuilia, Aediles plebei mulctã dixerũt ei æris grauis XXV. millia. id factũ bello Punico primo. Vigintiquinq; millia æris, ducẽtorũ & quinquaginta boum mulctã æquarũt, id eſt totidẽ aureorũ noſtrorũ. Quare (ut dixi) ſuperius dicta, nõ de mulcta maleficiorũ & criminũ, ſed de mulcta cõtumaciæ intelligẽda ſunt. Nã apud Atheniẽſes, qui iure eo regebãtur à quo iura Romana originẽ primã ducũt, magnas fuiſſe maleficiorũ mulctas ex Demoſthene apparet, qui in oratione ὑπὲρ κονδύλης, quã cõtra Midiam habuit hominẽ prædiuitẽ, quodam loco ita inquit, ὑμεῖς ὦ ἄνδρες ἀθλιωτάτοι σμίκρων δίκα ταλάντων ἐτιμήσατε, καὶ σκίτωνι τεττάτων ἑτέρων, δόξαντι παράνομα γράψαι καὶ ὅτε παιδίκ, ὅτε φίλης, ὅτε συγγενεῖς, ὅθ' ὁντινοῦν ἐλευθώσατε τῶν παρόντων ἐκείνοις. Vos autẽ iudices

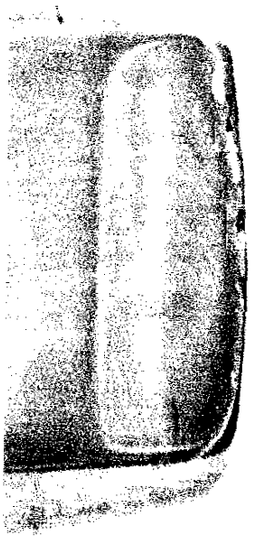
De modo mulctarum.

Smicroni multam talentorum decem irrogastis, & totidem aliorum Scitoni, ob id quòd rogationem quandam iniquam & legibus aduersam promulgasset: quam pœnam, nec eius liberi, nec amici, nec cognationis aduocationisq; eius intercessio supplex & misericordiã implorans deprecari potuerunt. Quin & ipse Demosthenes acceptorum uiginti talentorũ conuictus ob silentiũ Harpalo uenditũ, quinquaginta talentis multatus est: quam summam cùm nec cõficere posset, nec uinculorum tædiũ ferre uellet, clàm in exilium abijt. Hæc multa nõ minor est triginta millibus aureũm coronatorũ. Hic operæpreciũ est æstimare leges sumptuarias, non illas priscas: quæ denos æris in dies singulos statuebant impensæ escariæ, sed recentiores, & post uictam Asiam latas, de quibus Gellius lib. 11. sic inquit, Postea L. Sylla Dictator cum legibus priscis situ atq; senio obliteratis, pleriq; in patrimonijs amplis belluarẽtur, & familiam pecuniamq; suã prandiorum gurgitibus proluissent, legem ad populum tulit, qua cautum est, ut Calendis, Idibus, Nonis, diebus ludorum, & ferijs quibusdam solennibus sestertios tricenos in cœnam insumere ius potestasq; esset: cæteris autẽ diebus omnibus non amplius ternos. Postremò lex Iulia ad populum peruenit Cæsare Augusto imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur: Calẽdis, Idibus, Nonis, & alijs quibusdam festiuis trecenti: Nuptijs autem & repotijs sestertij mille. Esse etiam dicit Capito Atteius edictum, diuiʼne Augusti, an Tyberij, non satis commemini, quo edicto per dierum uarias solennitates à trecenis sestertijs usq; ad duo millia sumptus cœnarũ propagatus est, ut his saltem finibus luxuriæ efferuescentis æstus coërceretur. In libris impressis sestertij millies pro sest

Multa Demosthenis indicta.

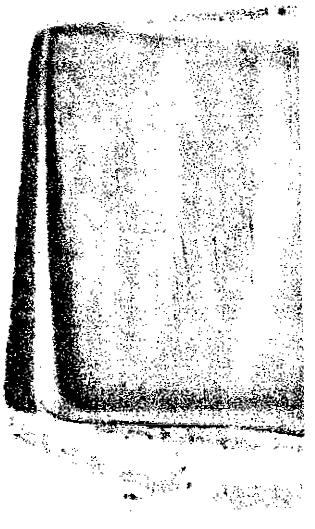
Leges sumptuariæ.

pro seſtertij mille legitur, qui æſtimatione noſtra quinq; & uiginti aureis æſtimantur coronatis, quòd ſi Gellius ſeſtertia mille ſcripſiſſet, quinq; & uiginti millia intelligerem, ſi ſeſtertiũ mullies cẽtuplicato ſumma creſceret. Sed animaduertẽdum mihi uidetur, à denis aſſibus leges ad ſeptenos & ſemiſſem ueniſſe, hoc eſt ad ternos ſeſtertios etiã Sylla Dictatore, cuius priuignus Scaurus theatrum luxu fidẽ excedẽte extruxit. Ridicula igitur lex Syllana mihi fuiſſe uidetur, quæ id ſanciret, quod nemo ſequeretur. Notanda igitur illa Auguſti, quæ ducẽtos ſeſtertios in ſingulas cœnas taxauit, hoc eſt aureos quinq; noſtros, & diebus feſtis trecẽtos, nuptijs autẽ, & repotijs, id eſt poſtridie nuptiarũ, ſeſtertios mille. quæ ſumma lõgè abeſt à ſumptu quẽ in nuptijs facilitamus. Ex ſupradictis patet quid cẽtuſſis apud Lucilliũ fuerit, id eſt quadraginta ſeſtertij, qui legẽ ſumptuariã cẽtuſſem uocitauit ob centum aſſium taxationẽ. ut auctor eſt Macrob. in iii. Satur. Vnde cœnæ cẽtenariæ à Tertulliano dictæ. Priſcæ autẽ Romanorũ paupertatis indicia ſunt, quæ à Valerio lib. iiii. ſcribũtur de paupertate, ex quo uerba hæc trãſcribẽda duximus. Itaq; cùm ſecũdo Punico bello Cn. Scipio ex Hiſpania Senatui ſcripſſet petẽs ut ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiã uirginẽ adultæ iam ætatis haberet, neque ei ſine ſe dos expediri poſſet: Senatus, ne Reſp. bono duce careret, patris ſibi partes deſumpſit, conſilioq; uxoris ac propinquorum Scipionis conſtituta dote ſummam eius ex ærario erogauit, ac puellã nuptui dedit. Dotis modus xl. millia æris fuit: qua nõ ſolùm humanitas P. C. ſed etiã habitus ueterum patrimoniorum cognoſci poteſt. nanq; adeò fuerũt arcta, ut Tatia Cæſonis filia maximã dotẽ ad uirũ x. millia æris attuliſſe uiſa

Centuſsis.

Priſcorum Romanorum paupertas.

Dotata Megalia.

sit: & Megalia quia cum quingẽtis millibus æris mariti domum intrauit, dotatæ cognomẽ meruit. Quadraginta millia æris nostro nomiſmate quadringentos coronatos ualent, quingẽta millia æris quinq; millia aureorum: propter quã ſummã per Antonomaſiã Megalia dotata uocitata eſt. Dotes autẽ poſtea creuiſſe ex Iuuenal. didicimus apud quẽ decies centena millia, & bis quingẽta legimus,

Bis quingenta dedit: tanti uocat ille pudicam. Alibi,

Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo, ueniet cum ſignatoribus auſpex.

Decies ſeſtertium.

Decies ſeſtertium (ut ſæpe diximus) quinq; & uiginti millibus aureorum noſtrorũ æſtimari poſſunt. Hoc addendum. Seneca de Conſolatione ad matrẽ, Scipionis filiæ ex ærario dotẽ receperũt, quia nihil eis reliquerat pater. Aequum mehercules erat populũ Rom. tributũ Scipioni ſemel cõferre, cùm à Carthagine ſemper exigeret. O felices uiros puellarũ, quibus populus Rom. loco ſoceri fuit. Beatiores'ne iſtos putas, quorũ pãtomimæ decies ſeſtertio nubũt, quàm Scipionẽ, cuius liberi à Senatu tutore ſuo in dotẽ æs graue acceperũt? His uerbis liquet decies ſeſtertium & decies cẽtena idem eſſe. Strabo libro IIII. *de Maſſilienſibus loquẽs,* τ' ἢ λιτότητος τῶν βίων καὶ σωφροσύνης τῶν μαστιλιωτῶν ἐκ ἐλάχιστον ἂν τις θείη τεκμήριον. ἡ γὰ μεγίστη προῖξ ἐξὶν αὐτοῖς ἑκατὸν χρυσοὶ, εἰς ἐσθῆτα τρέφητε, καὶ τρέφητε εἰς χρυσῆν κόσμον. πλέον δ' ἐκ ἔξεστι, *Frugalitatis autem uitæ & cõtinentiæ Maſſilienſiũ maximũ hoc indiciũ exiſtimari põt, quòd dos apud eos maxima cẽtũ ſunt aurei, et eo amplius in ueſtem quinq;, et in mũdum muliebrẽ aureum quinq;. amplius autem doti dicere non licet. Centum aureos Romanos Strabonem intellexiſſe puto. tunc enim quum ſcripſit*

Dotes Maſſilienſes.

ſſit Strabo, *omnia* Romanis *parebant in* Gallia. *Ex præ dictis etiam apparet quanti æſtimari debeãt ſportulæ ſolennes in* Prouincia Pliniana, *quarũ fit mentio in* Epiſtolis *ad* Traianũ, *his uerbis*, Qui uirilem togã ſumunt, *uel* nuptias *faciunt, uel ineunt* magiſtratũ, *uel opus* publicũ *dedicãt, ſolent totam* Bulen, *atq; etiam è plebe non exiguum numerũ uocare, binosq; denarios, uel ſingulos dare.* Mille *enim denarij centũ aureos ualent, duo millia denariûm ducentos aureos.* Quare *illæ ſportulæ tanti aut pluris cõſtabant, cùm ipſe dicat*, Ita *uereor ne ij qui mille homines, interdũ etiam plures uocãt, modum excedere, & in ſpeciem dianomes incidere uidcãtur, id eſt diuiſionis & largitionis. Criminoſum enim uerbũ diuiſionis erat propter ambitus ſuſpicionem. ſed in omnibus* Plinij *exemplaribus hoc uerbũ uariè corruptũ eſt. Nunc ut fauſta ac felici clauſula diſputationem hãc peragamus, percurramus ea quæ in* Euãgelio legũtur. *Iam primũ* Matthæi *decimo*, Nonne *duo paſſeres aſſe ueneunt?* οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; Aſſis *duos ſextantes noſtros ualuit, id eſt denariolos quatuor.* Et Lucæ xii. οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο; Nonne *quinq; paſſeres ueneunt aſſibus duobus, id eſt dipondio?* Quare Cicero *pro* Quintio *dupodium pro pecuniola poſuit*, Si dupondius (*inquit*) *tuus ageretur* Sexte Neui, *ſi in paruula re captionis aliquid uerere, non ſtatim ad* C. Aquilium, *aut ad eorum aliquem qui conſuluntur, cucurriſſes?* Et Matthæi *uicesimo denarius diurnus tres ſolidos & ſemiſſem ualet, quanti uinitores ferè conduci ſolent.* συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, Pactus *cum operarijs denario in diem.* Quòd *autem denarius fuerit* Romanus, *ex eo apparet quod cap.* xxii. *di-*

Dianome diuiſio.

Loca in Euangelio explicata.

As & Aſsis.

Dipondius.

citur, Oſtẽdite mihi nomiſma cẽſus. At illi obtulerunt ei denariũ, in quo effigiẽ Cæſar. fuiſſe dicit. ὁι δὲ προσέφερον αὐτῷ δηνάριον. Ex quo apparet in denario fuiſſe effigiem Cæſaris Auguſti, uel Tyberij: & tales hodie denarij circũferũtur, nequis de eo dubitare poſſit. Plinius lib. VI. Annij Plocamij qui maris Rubri uectigal à fiſco redemerat, libertus, circa Arabiã nauigãs, aquilonibus raptus præter Carmaniã, quintodecimo die Hippuros portum Taprobanes inuectus, hoſpitali Regis clemẽtia ſex mẽſium tẽpore imbutus alloquio, percõtanti poſtea narrauit Romanos & Cæſarẽ. Mirũ in modũ in auditis iuſtitiam ille ſuſpexit, quòd pares põdere denarij eſſent in captiua pecunia, quũ diuerſæ imagines indicarẽt à pluribus factos. Hæc Plinij uerba improbãt eorũ opinionem, qui rei nũmariæ æſtimationẽ hodie cõſtitui nõ poſſe putarũt, ea maximè ratione, quòd & Cõſulũ & principũ tempore uariata põdera nomiſmatũ fuerũt, ita ut pro cuiuſque percutiẽtis arbitrio nomiſmatis põdus & indicatio euariaueritː id quod Blõdus Flauius lib. v. Romæ triumphãtis affirmauit: antiquitatis diligẽtiſſimus inquiſitor. Cum enim ad eã partẽ ueniſſet, & eam ſibi trãsmittendam uideret, Hæc omnia (inquit) qualia per ſingulas ætates fuerint, examuſſim oſtendere, non magis difficile quàm impoſsibile fuerit, nõ ſolùm quia obſcuris et noſtra ætate ignotis uerbis ſunt à maioribus tradita, ſed quia omnis ferè ætas ſuam habuit cudẽdi uarietatẽ & formam. Videmus enim multos ex Cõſulibus priſcis ſui multus cuſſe nummos ſemper mẽſura & põdere uariatos: quod maiore poſtea ſtudio principes fãcitarunt. Et paulo inferius de talẽti uarietate loquẽs, idẽ penè pronũciat, & ad extremum ingenuè fatetur ſe rẽ difficilimã & ſitu uetuſtat

Blõndi opinio de re nummaria.

tuſtatis obductã, nec ingenio nec diligentia ſuperare potuiſſe, cũ nulla extarẽt priſcorũ uolumina, in quibus aperta dictorũ uerborũ mẽtio fieret. Ipſe tamẽ lib. III. eiuſdem operis cũ hãc rem tẽtare uellet, Hãc nos difficilimã (inquit) numerorũ & ponderũ uetuſtiſſimã conſuetudinem ad noſtri tẽporis collationẽ inuiti hoc loco tractamus, quã infrà ſuo loco tractare cõſtituimus. Et paulum infrà, cũ in denarijs, quos aureos fuiſſe uolebat, æſtimandis magnopere hallucinatus eſſet, centũ millia æris, id eſt primæ claſſis cẽſum ſub Seruio Rege, decẽ millibus ducatorũ taxauit, quẽ nos mille tantũ aureis coronatis æſtimamus. Nũc redeamus ad rem. Iohãnis ſexto, Ducẽtorũ denariorum panes nõ ſufficiũt eis, ut unuſquiſq; modicum quid accipiat, διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ. Deinde ſubdit, Diſcubuerunt ergo uiri numero quinq; millia. Incamus nunc rationẽ, Ducẽti denarij, uiginti aureos noſtros ualent, id eſt quinq; & triginta Francicos. Commoda apud nos annona eſſe dicitur, quum terniprimarij panes quincũce ueneũt, qui nũmus uulgo albulus appellatur. Si igitur cõmodam annonã ſequamur, & qualis eo anno fuit quum hæc ſcriberem, in ſingulos Francicos duodequinquaginta quincunces numerabimus: quem numerum ſi tricies quinquies ducas propter triginta quinque Francicos, mille ſexcenti & octoginta quincunces fient: qui ſinguli quũ ternos panes faciãt, fiũt in ſumma panes quinque millia & quadraginta. qua ratione unuſquiſque panem unum habere potuit, & ſic pane ſatiari. quod conuenire cum dicto Euangeliſtæ non uidetur. ſed ſcilicet carior erat annona Hieroſolymis, id quod facilè crediderim ex Strabone, qui agrũ Hieroſolymitanum ſterilem

Cenſus primæ claſſis.

Iohannis euangeliſtæ locus.

rilem esse dicit. Nã & hic sæpe panis primarius sextantibus uenit: qua ratione quatuor millia & ducenti panes essent. Marci etiã sexto ita legitur, ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δῶμεν αὐτοῖς φαγεῖν. Eamus emptũ panes ducẽtis denarijs, & demus illis ut edant. quasi scilicet ducẽti denarij satiare turbã tantam possent, quod apud Iohãnem hyperbolicè refertur. in quo agnoscimus stuporẽ discipulorũ, qui mirarentur dominũ tãtam turbã pascere uelle, quũ id non posse fieri arbitrarẽtur. Marci. XII. καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης. Et accedẽs una uidua paupercula iecit minuta duo, quod est quadrans. Quadrãtes autẽ æreos fuisse patet ibidẽ ubi dicitur iecisse æs in gazophylacium, pro quo Græce χαλκὸς dicitur. In Actibus Apostolorũ, siue acta appellare malimus, capite undeuicesimo ita legitur de exorcistis Iudæis, Multi autem ex eis qui fuerãt curiosa sectati, cõtulerũt libros, & cõbusserunt eos corã omnibus, & cõputatis precijs illorum, inuenerũt pecuniã denariorũ quinquaginta milliũ, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. (sic enim ad uerbum legitur) & inuenerũt argẽti myriadas quinq;, quod interpres rectè transtulit quinquaginta millia denariũm, nõ ut Plutarchi interpretes in Antonio & Põpeio, millia nũmûm pro denariorũ millibus uertẽtes, qua ratione quadruplo minor fit summa, ut suprà adnotatũ est. Hæc summa quinq; millia aurorũ nostrorũ ualet, ne temere putemus librorũ summã à Luca Apostol. scriba cõmemoratã. Id enim omnino admiratiõe dignũ, tãti libros adiurationũ cõparatos. Triginta autẽ argẽteos, quo precio Iudas sceleratissimus pfidiã indicare sustinuit Iudæis licẽtibus, nõ triginta denarios fuisse propterea arbitror,

Librorũ perniciosorũ exustio.

Argẽteus quo Christus diuẽditus.

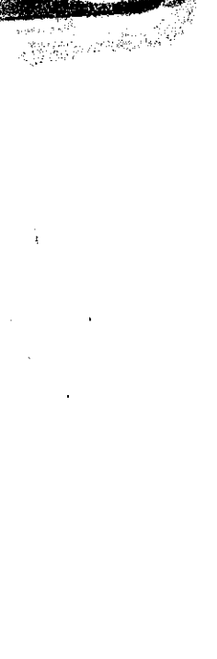
q; ubi

q; ubiq; argenteos legi, nunquã denarios, id eſt græce argyria, non denaria. Scio hodie in æde diui Iohannis Lateranenſis Pariſijs oſtendi argenteũ unum, qui ex illis triginta eſſe dictitatur, quos Iudas in templũ abiecit, characterẽ diuerſum à denario Romano habentẽ. Habet enim effigiẽ hominis non luſcã eminente altera mala, ut Romana nomiſmata uiſuntur, ſed aduerſam & integram, & à tergo floſculũ, utrinq; nullo indice. Pondus, ut conijcere licet (non enim attrectatur, ſed trans uitrũ cernitur) didrachmum eſſe poteſt, ſi ſatis cõmemini. Ex ijs autẽ quæ adnotauimus, alia quoq; omnia intelligi æſtimariq; poterunt, nec aliquid eſſe puto quod nõ ſit à me deprehenſum in ijs quæ apud auctores legi, unũq; tantũ eſt cuius omnino periculũ recipere in me nolim, quod apud Vitruuium lib. III. legitur, ubi de ſenario & denario loquitur his uerbis, Ex eo etiã uidentur ciuitates Græcorũ feciſſe, uti quemadmodum cubitus eſt ſex palmorum, ita in drachma quoq; eo numero uterentur. Illæ enim æreos ſignatos, uti aſſes ex æquo ſex, quos obolos appellant, quadrantesq; obolorũ, quæ alij dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis uigintiquatuor in drachma conſtituerunt. Noſtri autem primò decẽ fecerunt antiquũ numerum, & in denario denos æreos aſſes conſtituerũt, & ea re cõpoſitio nummi ad hodiernũ diem denarij nomen retinet. etiamq; quartã eius partẽ, quod efficiebatur ex duobus aßibus et tertio ſemiſſe, ſeſtertium uocitauerũt. Poſtea quoniã aduerterũt utroſq; numeros eſſe perfectos & ſex & decẽ, utroſq; in unum coniecerunt, & fecerunt perfectißimum decuſſiſexis. Huius autem rei auctorẽ inuenerũt pedem. E cubito enim quum dempti ſunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum. Palmus autẽ habet quatuor digi

Vitruuij locus moleſtiſsimus.

tos. Ita efficitur uti habeat pes sedecim digitos, & totidē asses æreus denarius, uel ut in alijs exēplaribus, ærarius. neutrum tamen recte: denarius enim nunquam æreus fuit apud Romanos, nec drachma apud Græcos: sed ante argentum signatū decussis, ut centussis, æreus fuit. Quare nō æreus sed æreos legendū est, ut ad asses referatur. Sed ex hoc Vitruuiano loco id habemus quod suprà ex auctoribus Græcis collegi, drachmam in sex obolos diuidi, & obolos singulos in quaternos quadrātes, quos dichalcos, id est binos chalcos ualentes appellant. uel trichalcos, id est ternos chalcos ualentes. sic fit ut numerus quatuor et uiginti ex senario quater ducto impleatur. Quare uerū esse non potest quod apud Plinium legitur in fine libri uicesimiprimi, quòd obolus decē chalcos habeat. aut enim obolus octo chalcos habuit, id quod nos diximus, et sic in quaterna dichalca diuiditur. aut duodenos, si quadrātes trichalci, id est ternarij fuerunt, quod nō Athenis, sed alibi fuisse puto, si cubi fuit. Quod autem sequitur, uideamus an uerū sit. Vult enim Vitruuius Romanos sic denarium & eius partem ad pedis rationē retulisse aliquando post argentū signatū, ut Græci drachmam & eius partes ad cubiti retulerunt. quo fit, ut sic denarius sedecim asses ualuerit, ut pes sedecim digitos habet. Citetur nunc Plinius de hoc sententiā dicturus. sic enim inquit lib. XXXIII Argentum signatū est anno Vrbis quingentesimo octogesimoquinto, Q. Fabio Consule, quinq; annis ante Punicum bellū: & placuit denarius pro decē libris æris, quinarius pro quinq;, sestertius pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutū bello Punico primo, cum impensis Resp. non sufficeret, constitutumq; ut asses sextantario pondere ferirentur: ita quinq; partes faciæ lucri,

Plinij locus.

dissol

dissolutumq; æs alienum. Postea Annibale urgente. Qu. Fabio Maximo Dictatore asses unciales facti, placuitq; denariũ sedecim assibus permutari, quinariũ octonis, sestertium quaternis. ita Resp. dimidiũ lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decẽ assibus datus. Nota argẽti fuere bigæ atq; quadrigæ, et inde bigati quadrigatiq; dicti, mox lege Papyriana semunciales asses facti. His Plinij uerbis significatur propter pecuniæ penuriã factũ esse ut denarius sedecim assibus permutaretur: & tamen Vitruuius ratione id dicit non necessitate factum, & suo etiã tempore, id est sub Augusto, denariũ sedecim asses ualuisse. Sed rursus in dubium uenit quod à Plinio dicitur. Si enim Fabio Dictatore asses unciales facti sunt, quonam modo id fieri potest ut Resp. dimidium tantùm lucrata sit, præsertim quum superius dixerit Plinius in sextantarijs assibus quinq; partes lucrifactas? quũ enim asses librales facti fuissẽt ab initio, si uncia pro libra oblocari potuit, undecim partes lucri factas oportuit. Deinde si denarius q decẽ assibus ualebat, sedecim pmutari coeptus est, et sestertius qui duos et semis, pro quaternis, dimidiũ lucri factũ nõ est. Hoc melius ex Festo intelligitur, q de hoc loquẽs, ita inqt, Sextãtarij asses ĩ usu esse cœpere ex eo tẽpore, quo ꝓpter Punicũ bellũ secundũ quod cũ Annibale gestũ est, decreuerunt Patres, ut ex assibus qui tũ erant librarij, fierent sextantarij, ut populus ære alieno liberaretur, et priuati quibus debitũ publicè solui oportebat, nõ magno detrimento afficerẽtur, septẽnioq; usus eis fuit ut priore nummo, sed id non permãsit in usu. Ex his uerbis dico, initio statim belli sextantes pro assibus locari cœptos, uel asses sextantis pondere, quod idem est. postea uerò Annibale arctius urgẽte, quũ Italia passim

Locus Plinij corruptus.

Asses sextantarij.

sim bello flagraret, ærariumq; iam exhaustũ esset, asses ex sextantarijs unciales esse decretos, & sic dimidium lucratam Remp. quæ unciam pro sextante soluendo defungebatur. Id enim dimidiũ refertur ad proximũ assem sextantarium, non ad pristinũ libralem. Id ne in dubiũ reuocetur, efficit geminatũ eiusdem Festi testimoniũ, alibi, his uerbis, Graue æs dictũ à pondere: quia deni asses singuli pondo libræ, efficiebãt denariũ ab hoc ipso numero dictũ: sed bello Punico pop. Rom. pressus ære alieno, ex singulis assibus librarijs senos fecit, qui tãti ualerẽt. Fuerunt igitur asses illi sextantarij, non dextantarij, ut in impressis legimus contra fidẽ antiquorũ. Fabium & Consulem & Dictatorem fuisse certũ est in bello Punico secundo: ut apud Liuium legitur lib. II. & lib. IIII. de bello Punico secundo. Hoc autẽ quod dictum est à Plinio, factum esse credo anno tertio belli Punici post Cãnensem cladẽ: quo tempore propter penuriã argẽti Triumuiri mẽsarij rogatione Minutij Tribunipl. facti sunt (ut auctor est Liuius lib. III. eiusdem belli) apud quos Triumuiros omne aurum, argẽtum, æsq; signatum certatim ab omnibus delatum est collatione uolũtaria, auctore eodem lib. sexto, quanquam eo anno Liuius Fabiũ Buteonem Dictatorem fuisse prodiderit. Proinde denariũ illum qui sedecim assibus permutabatur, nõ eũ fuisse dico q prius denis assibus ualebat, hoc est centenis uicenisq; uncijs: sed alium multo deteriorem, qui senos denos asses sui generis ualebat, ut quinarius octonos, & sestertius quaternos. Hoc & apud maiores nostros aliquando facilitatũ legimus inuento regum in nummaria difficultate, ita ut argenti libra in immensum æstimaretur, & inde numini eadem ratione cuderentur. quippe nisi & argẽtum infectum & nomisma

Imminutio monetæ.

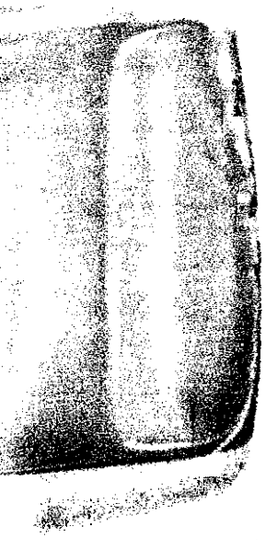
parili

parili ratione congruerent, commercia hominũ expediri non possent. Quare (ut dixi) quonam modo illud dictum Vitruuij intelligi debeat, affirmare nõ ausim, nisi Vitruuium, qui numeri utriusq; perfectionẽ, hominũ quoq; iudicio probare uolebat, proposito suo adstruẽdo inseruiuisse credamus, ut id quod aliquando difficili reip. tempore fãctũ erat, pro legitimo atq; arbitrario apprehẽderit. Sed rursus Varro rem in controuersiã reuocat, qui libro primo de lingua Latina sic inquit, Denarij dicebantur quòd denos æris ualebãt, quinarij quòd quinos, sestertius quòd semis tertius. Dupondium enim & semis antiquus sestertius est. Hæc uerba Varronis cũ uerbis Plinij lib. III. ubi sestertiorũ meminit, indicare uidentur sestertiũ qui erat ab initio, nõ eundem fuisse cũ eo qui tẽpore Varronis & Plinij ætate fuit. Eodẽ pertinent uerba Festi in uerbo sestertius. Hoc igitur ut cõstituere nõ ausim, sic affirmare non dubitẽ, me in ijs quæ dixi, nõ esse hallucinatum, propterea quòd Plutarchũ & Appianũ auctores secutus, et Suetoniũ Tranquillum & alios, centenas drachmas uel centenos denarios, millenos æris, & quadringenos sestertios post tẽpora belli Punici secundi ualuisse sumper dixi. Quòd si belli Punici tempore ratio nummaria argenti æriśq; immutata est opibus Romanorũ accisis, finito statim bello in pristinum statũ redijt, ut Festus de assibus sextantarijs dixit. Pondus etiã denarij quum primũ signatus est, drachmale fuisse propterea existimo, quòd nullã auctoritatẽ idoneã memini quæ id falsum esse doceat. nã & præter nomismata à nobis enumerata, habuimus denarium unum uetustate exesum eodẽ cum alijs pondere, in quo ab una parte caput galeatũ erat, sub cuius mento x litera uidebatur, denarij (ut conijciebam) nota in auersa parte

Varronis locus rem cõtrouersam facit.

parte lupa erat ſtans ſub arbore, capite in uentrẽ demiſſo ubera infantibus præbens. quantũ autẽ ex charactere fugiente percipere potui, infantes ingeniculantes manum uberi cũ ore admouebant, quibus lupa diuaricãs corpore exporrecto ubera ſubmittebat. In infimo margine, Roma uerbũ erat, in latere, duo hæc uerba, Sex. Po. qd' nomen Conſulis fuiſſe puto eius ſeculi quo primũ argentum ſignatũ eſt. Arbor autẽ ficus erat ruminalis, cuius meminit Feſtus. Itaq; in nummo aureo argenteoq; æſtimando ſcrupulus nullus eſſe debet: & ut eſſe uerũ ponamus quod à Vitruuio dictũ eſt, in aßis tantũ & quadrantis ſextantisq; æſtimatione deceptus ſum: id quod nihil ad magnarum rerũ æſtimationẽ deprehendendã obſtitit. Cæterùm quod Plinius dixit, argẽtũ ſignatũ eſſe anno Vrbis quingenteſimo octogeſimoquinto, quinq; annis ante primum bellũ Punicũ, haud ſcio an perperã legatur, etiã ſi exemplarium omniũ in eo una fides ſit. Iam primũ Eutropius hiſtoricus primũ Punicũ bellum contra Pœnos ſuſceptũ auctor eſt anno Vrbis quadringenteſimo ſeptuageſimoſeptimo. Poſtea anno undequadrageſimo ſupra quingenteſimum Quintus Fabius Maximus Dictator aduerſus Annibalem miſſus in ſecundo bello Punico. Porro defunctos Annibalis bello Romanos, Macedonicũ bellũ excepit, anno quinquageſimo ſupra quingenteſimũ, eodẽ Eutropio auctore. Quare oportuit ſignatũ fuiſſe nummum argenteum ante annum quingenteſimum, ſi quidem ante bellum Punicũ primum ſignatus eſt. Deinde Euſebius in Chronicis auctor eſt argẽtum primum Romæ ſignatum anno quinto poſt Tarentum à Romanis captum, qui fuit annus mundi quater milleſimus nongenteſimus uiceſimus. Auguſtus autem triumphum Actiacum egit, à quo ſtatim

Plinij locus.

Quãdo argentum Romæ primum ſignatũ.

ſtatim ſolus dominari cœpit, anno mundi cẽteſimo ſeptuageſimo ſupra quinquies milleſimum, qui fuit annus Vrbis circiter ſeptingenteſimus. atqui ab Auguſti triumpho ſi annorũ numerũ retro colligas, ducẽtos ac quinquaginta ad bellum Tarentinũ confectũ reperies. tot enim interſunt anni ab anno quater milleſimo nongenteſimo uiceſimo, ad quinquies milleſimũ centeſimũ & ſeptuageſimũ. Licet Euſebius à condita Vrbe uſq; ad Cæſaris Dictaturam annos ſeptingẽtos & quatuor effluxiſſe dicat. Sed id parũ refert ad id quod agimus, inueſtigandũ. Deniq; L. Florus in prima Epitome, ſecundam Vrbis Romæ ætatẽ, à Bruto & Coilatino Conſulibus primis ad Appiũ Claudiũ Quintũ Fuluiũ Conſules, ducentorũ circiter annorũ intercapedine terminat, ut primã ætatẽ quæ ſub regibus acta eſt, ducentorum quinquaginta. Appio autẽ Claudio Cõſule Rom. populus mare primùm trãſgreſſus eſt belli gerendi cauſa. Ex libro autem Liuij quintodecimo nouimus paulo ante primũ bellum Punic. pop. Rom. primùm argento uti cœpiſſe. Quapropter planum ſit numeros corruptos eſſe apud Plinium in loco ſupradicto, & ante annum quadringenteſimum quinquageſimum ſecundum Lucium Florum, qui ſub Hadriano principe ſcripſit, ſecundum Eutropium qui ſub Iuliano, ante annum quadringenteſimum octogeſimum argẽteum nummum extitiſſe. Nunc ſi Plinium emendare uelimus, id facere poterimus eius ſcriptoris auctoritate quem Plinius ipſe ſequi ſolitus eſt, id eſt Titi Liuij, qui in præfatione libri tricẽſimi annos quadringentos LXXVIIII ab Vrbe condita uſq; ad Appium Conſulem, qui primus bellum Carthaginẽſibus intulit, fluxiſſe ſcripſit. Quare apud Plinium anno quadringẽteſimo ſeptuageſimo octauo legendũ eſt, ſi Plinius

Plinius Liuiũ ſequitur.

si Plinius Liuiũ secutus est. Eutropius Liuiũ secutus esse uidetur: sed in eo discrepat, si ueri sunt apud eũ numeri, quòd anno quingentesimo quinquagesimo cœptũ esse bellum Macedonicũ ait, cum apud Liuiũ libro tricesimo legatur, Anno quingentesimo quadragesimo ab Vrbe condita, P. Sulpitio Galba, Cn. Aurelio Cõsulibus bellũ cum Rege Philippo initũ, paucis mẽsibus post pacem Carthaginensibus datã. Hic rursus alius suboritur scrupulus, usqueadeo apud auctores numeri extantes negotiũ lectitantibus exhibent. Si enim à primo Punico bello cœpto ad secũdum finitũ tres tantũ & quadraginta anni intersunt (id enim tradit Liuius in supradicta præfatione) quonam modo si statim Macedonicũ Punicũ bellum secũdum excepit, ab anno quingẽtesimo & quadragesimo factũ esse credetur, cum inter utrunq; numerum duo & sexaginta anni intersint? Simile est quod in Epitome Liuij libri quadragesiminoni legitur, Anno sexcentesimo & altero ab Vrbe condita ludos Diti Patri ad Tarentũ ex præcepto Sibyllæ factos, qui anno primo belli Punici, quingentesimo & altero Vrbis conditæ facti erãt. Et rursus in Epitome libri tricesimiprimi, Bellũ Macedonicum cœptum esse anno quingentesimo quinto. quæ duo dicta planè refragantur ijs quæ apud Liuiũ leguntur: nunc autẽ transmittenda, cum nihil ad rem præsentẽ pertineãt, admonitione tamen digna. Sed ne de hoc loco Plinij emendando aliquis posthac dubitet, Pliniũ ipsum testẽ in sese citabimus: qui eodem libro alio loco ita inquit, Lucius Scipio trãstulit in triũpho argẽti cælati põdo M. quadringenta quinquaginta, & uasorum aureorũ pondo centum millia anno conditæ Vrbis quingentesimo sexagesimoquinto. Hoc quod Plinius dicit anno quingentesimo sexagesimo

Numeri apud autores depraua ti, multum negotij legentibus exhibẽt.

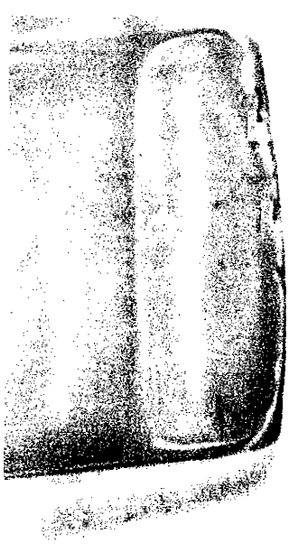

contig

contigisse, cõtigit post Antiochum victum, quẽ Romani post Philippum Regẽ Macedoniæ aggressi sunt, cũ tamẽ bellum illud Macedonicũ finito demum secundo bello Punico cœperit. Verùm ex supradictis apparet uchementer illos falli, qui nomismata argẽtea ostentant quasi à Bruto exactore regũ percussa, atq; etiã ab ipsis regibus signata. Non omittendũ uidetur in hac adnotandarũ rerum sylua (quæ ut in memoriã ipsæ subeunt, sic in ordinẽ redigũtur) id quod à Thucydide lib. III. belli Peloponnesiaci dicitur, milites singulos pedestres & classiarios binas drachmas in dies accipere solitos. de classe enim Atheniẽsium loquens, quã & instructißimã & numero & pulchritudine nauium fuisse affirmat, ita inquit: Itaq; æstate una uniuersæ naues ducẽtæ & quinquaginta fuerũt, quæ res maximè pecunias eorum exhausit, cum sumptu Potidææ. Nã qui Potidææ erãt milites præsidiarij binas drachmas merebant, ita ut miles alterã drachmam ministri nomine acciperet, ὥστε αἱ πᾶσαι ἅμα ἐγίγνοντο ἐν ἑνὶ θέρει διακόσιαι καὶ πεντήκοντα νῆες. καὶ τὰ χρήματα τοῦτο μάλιστα ὑπανάλωσε μετὰ ποτιδαίας. τῷ γὰρ ποτιδαίαν δίδραχμοι ὁπλῖται ἐφόρουν. αὐτοῖς γὰρ ἦν ὑπηρέτης δραχμὴν ἐλάμβανε ἡμέρας. Et paulò pòst, νῆές τε αἱ πᾶσαι τὸν αὐτὸν μισθὸν ἔφερον. Naues q; omnes idẽ stipendium accipiebant. Similes Atheniensis binas drachmas suo famulíq; nomine accipiebat, id stipendiũ erat in mensem sexagenæ drachmæ, quæ ære nostro senos aureos coronatos ualent, id est, denos Francicos & semissem. Apud nos autẽ qui minimo merent pedites, in mẽsem cẽtenos solidos accipere solent, id est, quinos Francicos: qui plurimo, septenos Francicos: quã mercedẽ menstruam Germani apud nos acceperũt. Ex quo apparet drachmæ æstimationem

Stipendiũ militare.

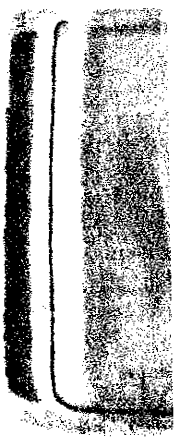
tionem à nobis factam, à ueritate non abhorrere. Hoc argumentum adiuuat id quod suprà in fine libri quarti diximus de mercede philosophorũ molas trusatiles circũagentium, & quod hoc eodẽ lib. de denario diurno adnotauimus. Xenophon in primo Hellenicon, ὅιδε τᾶυτ' ἐπήνεσε, καὶ ἐκέλευεν αὐτὸν τάξαι ναύτῃ δραχμὴν ἀττικήν. Hi collaudato Cyri dicto, hortabãtur eũ ut drachmã Atticam nautis in dies singulos pro stipendio statueret. Ipse tamen paulò pòst dicit non drachmam eũ statuisse, sed tetrobolum, hoc est bessem drachmæ, cũ antè semissem tantum acciperẽt, id est triobolum: de stipendio loquens auxiliario quod Lacedæmonijs ad tuẽdam rem nauticã & classiariam à Rege Persarũ conferebatur. Quantulæ autem fuerint illæ naues præ ijs quæ nunc fiunt, ex eo licet intelligere, quod idem libro secũdo ita inquit, Cum autẽ ij in terra Attica essent, Athenienses centũ naues quas instruxerant, & mille in ijs armatos quadringentosq; sagittarios circum Peloponnesum miserũt. ὄντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ γῇ, οἱ ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὰς ἑκατὸν ναῦς περὶ πελοπόννησον ἅπασι προσπλέουσι, καὶ χιλίους ὁπλίτας ἐπ' αὐτῶν, καὶ τοξότας τετρακοσίους. Cicero lib. XII. Epist. ad Lẽtulum scribens, Interceptis literis cognoramus, Dolabellam, si desperasset de Syria Aegyptoq;, quod necesse erat fieri, in naues cũ omnibus suis latronibus, atq; omni pecunia conscendere esse paratũ, Italiãq; petere. Idcirco etiã naues onerarias, quarũ minor nulla erat duũm milliũ amphorarum, cõtractas in Lycia à classe eius obsideri. Duo millia amphorarum, ducẽta & quinquaginta modia Parisina ualent. Quod ideo adnotandum duxi, ut ex nostri temporis nauibus cõijci antiquarũ nauiũ magnitudo posset. In l. Iubemus, de sacrosanctis Eccle. in Codice Imperatorio

De magnitudine nauium.

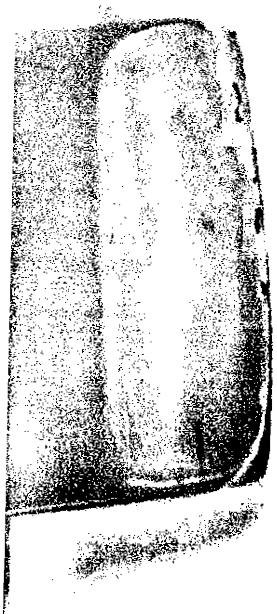
ratorio, duabus partibus minor magnitudo, id est, subtripla huius Ciceronianæ taxatur. Herodotus autẽ lib. VII. de copijs naualibus Xerxis loquens, ita inquit, Ad Scpiadem usq; ad Thermopylas exors malorum Xerxis exercitus fuit: multitudo autem adhuc erat, ut ego coniectura assequor, ex nauibus quidem ab Asia profectis numero mille ducentis ac septem, eorũ duntaxat qui iam inde ab initio conuenerant, millia ducenta & quadraginta unum & quadringenti uiri, ducenos scilicet uiros in singulas naues numerãtibus. Porrò inter classiarios indigenas triceni Persæ, Medi, & Sacæ in naues easdem ascenderãt, quæ multitudo sex & triginta millia & ducentos decem uiros prioribus copijs aggregat. καὶ πλῆθος ἦν τοιοῦτο ἔτι ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος εὑρίσκω, τόσον, τὸ μὴ ἐκ τῶν νεῶν τῶν ἐκ Ἀσίης, ἑξακόσιαι ἐπὶ καὶ δισχίλιαι καὶ χιλιάδες τὸν μὲν ἀρχαῖον ἑκάστων τῶν ἐθνέων ἐόντα ὅμιλον, τετρακισμυριάδας καὶ εἴκοσι μυριάδας, καὶ πρὸς χιλιάδας τε καὶ τεσσαρακοσίους, ὡς ἀνὰ διακοσίους ἄνδρας λογιζομένοισι ἑκάστη νηί. ἐπεβάτευον δὲ ἐπὶ τούτων τῶν νεῶν χωρὶς ἑκάστων τῶν ἐπὶ χωρίων, τοξόται τε ἀνὰ μύριοι καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ πρὸς διακόσιοι τε καὶ δέκα. His uerbis apparet eam fuisse magnitudinẽ olim mediocrium nauium, ut ducentos classiarios milites caperẽt, & eo amplius tricenos capere possent. id quod uerba ipsa auctoris conijcientis significare uidentur. Eas autem naues triremes fuisse auctor ipse Herodotus prodidit his uerbis alio in loco, τῶν δὲ τριηρέων ἀριθμὸς ὧδε ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διακόσιαι καὶ χίλιαι. Triremium autem numerus fuit mille ducentæ & septem. Si cui igitur uacet ad calculum exigere id quod ab Herodoto dictum est, is

Classis Xerxis Persarũ regis.

inueniet in singulis triremibus ducenos & tricenos epibatas fuisse. Inter minora autem nauigia Herodotus *numerat lembos quinquagenûm & tricenûm remorũ, quos ipse* πεντηκοντόρους *&* τεσσαρακοντόρους *appellat. Legimus & apud antiquos fuisse non modò trium ordinum naues, quas triremes nostri, Græci tricres appellant (in quibus per singula transtra terni remiges sedent, suũ quisq; remũ ducentes, ita ut qui naui intimus est, is maximũ remũ tractet) sed etiam quadriremes & quinqueremes, & sex ordinum naues. quin & à Græcis hepteres & enneres & deceres uocabula inuenta sunt, quæ naues septenûm nouenûm denumq; ordinũ significant.* Plin. lib. VII. *Biremem Damasthenes primùm Erythræos fecisse auctor est,* Triremẽ Thucydides *Aminoclẽ Corinthiũ, Quadriremem Aristoteles Carthaginenses. Quinqueremẽ instituit Nesichthõ Salaminius, Sex ordinũ Xenagoras Syracusius, ab eo ad decemremẽ Mnesigeton Alexandrũ Magnũ ferũt instituisse ad duodecim ordines: Philostephanus Ptolemæum Soterẽ ad quindecim, Demetriũ Antigoni ad triginta, Ptolemæum Philadelphum ad quadraginta, Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est, ad quinquaginta. Plutarchus de Demetrio Antigoni in uita eius ita inquit: Vnde illud est non minus uerè quàm eleganter dictũ, Demetrij opera magnitudine sua etiam amicis stuporem, pulchritudine uerò etiam hostibus delectationẽ solita esse afferre. Atqui inter alia memoratu digna & naues duas confectas ab eo aiunt, quarum altera sedecim remorũ ordines, altera quindecim habebat: & machinas nõnullas miro ingenio expugnãdis urbibus fabricatas, quæ quidem spectantibus hostibus incredibilem admirationẽ præbebãt: id quod Lysimacho euenisse tradunt*

Triremes & quinqueremes & ulteriora uocabula.

Demetrius Poliorcetes.

dunt: qui tametsi supra alios reges inimicus esset Demetrio, tamen quum ab eo Solos in Cilicia obsidente petijsset ut sibi liceret machinas eius nauesq; inspicere, atq; is benignè id concedente Demetrio omnia opera inspexisset, adeò stupefactũ aiunt & magnitudine & pulchritudine, ut ei uisæ sint non humano, sed diuino ingenio cõditæ. Idẽ alibi, Itaq; Demetrius ad regnum paternũ recuperandũ (quod arduum & difficile factu uidebatur) toto animo conuersus, breui tempore paulominus quàm centũ millibus peditum, decem equitum coactis, classem deinde quingentarũ nauiũ uarijs ex locis studio incredibili atq; industria comparauit. Et paulò pòst, Omnes autẽ admirabantur nõ solum multitudinẽ, sed etiã magnitudinẽ eorũ operum quæ inusitata mole longè aliorũ consuetum modum excedebant. Nemo enim reperiebatur qui nauẽ sedecim ordinũ aut quindecim uidisset. Verùm postea Ptolemæus qui Philopator dictus est, unam quadraginta ordinũ faciendam curauit, quæ proculdubio omnes alias naues quæ antea uisæ fuerãt, magnitudine ac mole sua magnopere superabat, ut quæ in longitudinem ducẽtos ac octoginta, ab imò usq; ad transtra duodequinquaginta cubitos pateret. Remiges in ea ad quatuor millia, nautæ ad quadringẽtos erant, & præter hos paulominus tria millia armatorum, qui foros eius obtinẽtes eadẽ uehebãtur. Sed hæc (inquit) non tam ad usum quàm ostentationẽ fabricata uidebatur, earũ similis machinarũ, quæ penè immobiles sunt. Demetrij autẽ naues nõ modò magnitudine & arte mirabiles, sed etiam ad certamẽ bellicũ, usumq; hominũ aptæ atque habiles erãt. Athenæus libro quinto, de opulentia Aegyptiorum loquens, & præcipuè Philadelphi Ptolemæi, Multis autẽ (inquit) regibus Philadelphus cũ diuitiarum

Memorabile nauigium.

magnitudine præstitit, tum etiã studio ingẽti incubuit ad apparatum omne genus, instrumentũq; regium magnificè ambitioseq; cõparandũ. Quare nauiũ multitudine reges omnes lõgè supergressus est. Maximas naues habuit triacõteres, id est, tricenûm ordinũ duas, ic eseren unam quæ uicenûm erat, quatuor quæ ternũdenûm, duas quæ duodenûm, quatuordecim quæ undenûm, triginta quæ nouenûm, triginta septem quæ septenûm, quinq; quæ senûm erant. Quinûm autẽ ordinũ habuit decẽ & septem: altero tãto plures partim quaternûm ordinũ, partim ternûm & semis, quas Trieremiholias appellant. Reliqua multitudo nauigiorum quæ per uarias imperij partes distributa erant, quatuor nullium numerũ excedebat. τὰ γὰρ μέγιστα ἦν τοῦ πλοίου παρ' αὐτὸ, τεσσεσκαιδεκήρεις δύο εἴκοσι μία, τέτταρες ἢ τεσσαρακαιδεκήρεις, δωδεκήρεις δύο, ἑνδεκήρεις δεκατέτταρες, ἐννήρεις τεττάκοντα, ἑπτήρεις τεττάκοντα ἑπτὰ, ἑξήρεις πέντε, πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δὲ ἀπὸ τεσσαρήρους μέχρι τριηρημιολίας, διπλάσια τούτων. De magnitudine autem nauis Philopatoris eadẽ omnia quæ Plutarchus dixit, & eo amplius addidit, lõgissimos in ea remos duodequadraginta cubitorũ fuisse, ab ea parte plumbatos, quæ manu remigum cõtinetur, ut eo libramẽto nixus tollentium brachiorũ adiuuaretur, cũ pars remi scalmo alligata quasi æquilibriũ faceret, & usum grauioris remi faciliorẽ redderet. Tũ partes eius omnes exequitur, apparatumq; tantæ moli numero & magnitudine respõdẽtem: ut proras duas & totidem puppes habuisse & septem rostra, & gubernacula quatuor. Idem auctor eodẽ libro tradit Hieronem Syracusanorum Regem, Romanorum amicitia pertinaci nobilem, cum circa sacrorũ certaminum gymnasiorumq; apparatum studiosus esset, tum etiam

Naues Philadelphi.

Remorum longitudo immanis in naui Philopatoris.

Reliquus apparatus.

etiam ad naues fabricandas ambitiosius animum intẽdisse, duntaxat quæ frumentationibus uiderẽtur esse commodissimæ. Huius igitur generis multas Hiero cum fabricãdas mandasset, unam in primis memorabilem perfecit: ad quam ædificandam materiã in Aetna monte cædendã indeq; deuehendam curauit, quæ sexaginta triremibus conficiendis satis esse potuisset: quo dicto nauigij magnitudinem cõijciendam nobis reliquit. Ad nauticum autẽ instrumentum cum æs, ferrũ, cannabim, reliquaq; quibus opus erat, partim ex Italia, partim ex Iberia, partim Rhodano flumine comparasset, trecentos operi faciendo fabros artificesq; adhibuit, ac materiæ dedolandæ, præter administros fabricæ subseruientes opificijs, præfecto summæ operis architecto Archia Corinthio. Quos ipse cum magnopere hortatus esset ad opus aggrediendum, insuper etiã dies totos operis se curatorẽ exactoremq; præbuit. Hac diligentia, his artificibus, hoc architecto rex ille Siculus dimidiũ tantũ nauis intra sex menses perfecit. Quo facto, inchoatam eo modo nauem in mare deducendã mandauit, ut illic extremæ manus opificiũ adipisceretur. Verùm cum de ea in mare deducenda, excitata quæstio multis contẽtionibus esset, ad extremũ Archimedes ille mechanicus famigeratus, solus deducendam suscepit, paucis adhibitis operis: cõpactaq; clauicula machinali quod susceperat perfecit: tanta mole nauigij confestim in mare deuoluta cius machinæ momento, cuius idem ipse princeps inuentor fuit. ὡς ὁ ϖερὶ τὸν καθέλκυσμὸν αὐτ τὸν εἰς τὴν θάλασσαν πολλὴ ζήτησις ἦν, ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς μόνος αὐτὸς καθήγαγε δι' ὀλίγων σωμάτων, καταστησάσας γὰ ἕλικα, τὸ πλικῦτὸν σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν καθήγαγε. His peractis, alterã nauigij ptẽ totidẽ alijs mẽsib. Hiero cõsumauit

Nauis frumentaria.

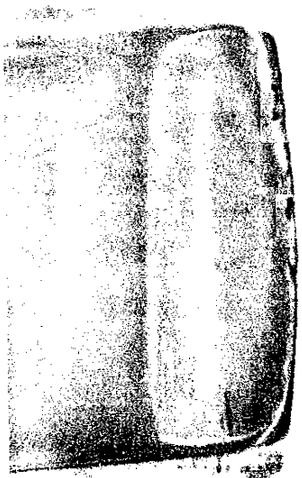
Nauis Hieronis memorabilis.

Clauicula Archimedis.

Claui denarũ librarum.

uit: cum interim clauis æreis denarum librarum plurimis materiam compingeret, aliquibus etiã ſeſquiplicibus eius ponderis: qui præ craßitudine non aliâs adigi poterant, quàm materia præterebrata. His clauis coſtæ nauis arrectariæ cum aſſamẽtis tranſuerſarijs coagmentatæ, tegulis inſuper plumbeis adactis ualidius adſtringebãtur, quibus etiam ſub ipſis linteola concerpta cum pice infarcta erãt. Erat ea nauis apparatu quidẽ uiginti ordinũ remigij, ædificij uerò contignatione triplici. Harum infimã contignationẽ oneri & mercibus delegauerat, ad quam deſcenſus ſcalis multiplicibus erat. ad mediam cõtignationẽ tranſitus alter erat arte mechanica factus, in qua ipſa cœnationes erant numero triginta, ſecundũ utrunq; latus nauigij extructæ. In ijs lecti quaterni ſtrati uiris accõmodati. Inter quas nauclericũ cõclaue quinq; lectorum capax erat. Præterea thalami tres in eadem contignatione erãt, culinaq; ſupradictis locis ſubſeruiens ad puppim ædificata. Omnes autem ſupradictæ cœnationes pauimento ſtratæ erãt, teſſellis uermiculato lapidis omnis generis. In eo pauimento Troiani belli fabulamentũ uiſendo artificio concinnatũ legebatur, cũ alioquin ea omnia ædificia tectis laqueatis & poſtibus exornata ſpectabili opere eſſent. Summa pars nauigij gymnaſiũ habebat, ambulationesq; laxas pro portione magnitudinis ſuæ: quas etiam ipſas ſimul ambientes horti omni genere ſtirpiũ complectebantur, fictilibus in uaſis & plumbeis conſitorũ. ſimul hederæ uitesq; opacabãt pampinis ac corymbis inumbrantes, quarũ radices alebãt dolia terræ plena, pariter quidẽ illæ cum hortis machinamẽto irriguæ. Ab his erat Aphrodiſium, id eſt, cõclaue Veneri deæ dicatũ, inſtrumentũ etiã ipſum triclinari lectiſternio, pauimentoq; ſtratũ, Achate

Contignatio xxx. cœnationum capax & reliqui nauis apparatus.

Aphrodiſium.

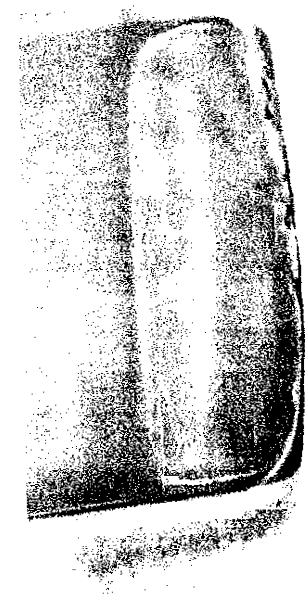
lapide

lapide alijsq; uarijs & nitentibus distincto, cuiusmodi lapidum copia in Sicilia reperitur. Ac parietes quidē habebat cupreßinis tabulis aßibusq; contextos, laqueatumq; tectum eadem materia. Fores etiam ex ebore & odorata materia compactas, atq; eo amplius pictura sigillisq; exornatas. Deinceps erat exhedra quinq; lectorum capax, quorū parietes postesq; buxo compacti erant, inibiq; bibliotheca, & in lacunari sphæra, ad imitationē eius solarij efficta, quod in Acradina situ erat, quæ insula est Syracusarum. Huic loco balneū iunctum erat: in quo tres lecti cum solio metretarū quinq; capaci, quod ex lapide uario scalptum erat, & tribus æneis caldarijs. Mitto nunc habitationes militibus destinatas, ijsq; qui super sentinam erant. Mitto equorum præsepia ab utroq; latere nauigij numero dena sita, cum frenis & stratis, & omni equitum instrumento, eorumq; ministerij atque equorum pabulo. Præterea lignarium & clibanos, focos & pistrina aliaq; ministeria in proiecturis nauis prominentia. Quid dicam Atlantes nouenûm pedū altitudinis certis interstitijs firmatos, ut scalpturas prominentes summæ contignationis mutulorū uice fulcirent? Quid turres octo? binas in prora & puppi, & per utrunq; latus extructas, in murisq; propugnacula? Præter hæc machina erat in medio catastromate super tripodes excitata, Archimedis etiam inuentū, saxa tritalentaria, telaq; mußilia duodeuiginti pedum facilè eiaculans ad quadringentos cubitos, quod spatium est stadij. Hæc & alia machinamēta propugnatoria, ut coruos, lupos, & in summo malo carchesia ænea lapidum conceptacula ad lapidationē faciendam in hostium nauigia, longū esset enarrare. Stabant enim in uno terni, in alijs bini aut singuli homines lapides eiaculantes, quos

Cochlea miranda.

Nauis magnitudo ac uastitas.

ſerui in foris nauis ſtantes uitilibus quallis tẽpore pugnæ ſuggerebant trochleis ſubuehẽtes. Idem Archimedes cochleam cõmentus erat tantæ nauis ſentinæ ab uno homine exhauriendæ. Verùm ut nauigij magnitudo ac uaſtitas animo cõcipi poſsit, nõnulla adijciã ex ijs quæ Athenæus ſcripſit ad hoc maximè pertinẽtia, ἦν ἡ κατὰ ὑδροθήκην τῆς πρώρας κλειστὴ, διςχιλίους μεδίμνους δεχομένη· ἐν σανίδων καὶ πίττης καὶ ὀθονίων κατεσκευασμένη. παρὰ ἣ ταύτην, κατεσκεύασο διὰ μολιβδώματος καὶ σανίδων κλειστῶν ἰχθυοτροφεῖον. τοῦτο δ' ἦν πλῆρες θαλάττης, ἐν ᾧ πολλοὶ ἰχθύες εὖ ἐτρέφοντο. *Erat (inquit) in eodẽ nauigio ſecundum proram aquæ conceptaculũ concluſum, capax duorũ mullium metretarũ, aſſamentis & pice & linteorũ farctura compactile: iuxta quod rurſus piſcina coaxatione & implumbatura cõſtans, plena aquæ marinæ, ita ut in ea commodè magna copia piſcium facilè aleretur. Idem alibi,* σῖτον τε ἐνεβάλλοντο εἰς τὴν ναῦν μυριάδας ἓξ, ταρίχων ἡ σικελικῶν κεράμια μύρια, ὄρεων τάλαντα δυσμύρια, καὶ ἕτερα ἡ φορτία δισμύρια. *Frumentũ autem negotiatorium in ea naui exportabant ad millia ſexaginta, ſalſamẽta Sicula ad cadûm decem millia, lanarũ talenta uiginti millia, & alterius mercis altera uiginti millia, prætereaq; commeatus uectorum nautarumq; ſexaginta millia. Frumenti dixit non addito modiûm uel medimnûm: ego tamẽ medimnûm eum intellexiſſe puto, ex more loquẽdi Græcorum coniecturam faciens, & præcipuè Siculorum, ut ex ſuperioribus apparet.* Hæc, *duo millia & quingentos modios Pariſinos faciunt. Modius autem Pariſinus quatuor & uiginti medimnos Atticos capit. Decem millia cadorum uel amphorarũ, mille ducentos & quinquaginta modios itidem Pariſinos. Lanarum & reliquarum mercium talenta*

Modius Pariſinus.

lenta quadraginta millia. Talenta Pariſina triginta millia efficiunt, ut nunc craſſiore calculo libras Atticas uel minas, ſed & nonaginta drachmarum intelligamus, id eſt duodenûm unciarum. Sic fiunt pondo noſtra duodecies centena millia. Libra enim noſtra epitritam proportionem ad Romanam libram habet, id eſt tertia parte maiorem. Hanc ſummã ſi ad culeos duplares redigere uelimus, qui trimodia noſtra efficiunt, hoc eſt quatuor & uiginti amphoras, & in culeos ſingulos bina millia pondo ſtatuamus, id quod hodie nauicularij faciunt, qui anniuerſarios commeatus meritorijs nauigijs ſuſcipiunt, ut ſtatim uidebimus, fient nongenti culei trimodiales: quibus ſi mille ducentos & quinquaginta modios illos addideris, erunt in ſumma mille trecenti ſedecim culei. Nunc ſi exquiſitius perſequi uelis, & ſemuncias in ſingulas libras addere, ſumma librarum quinque & ſeptuaginta millibus excreſcet, quæ additamentum ſeptem & triginta culeorum & ſemiſsis efficiunt. Et hæc omnia præter aquam dulcem, præter piſcinam, præter tot diætarum inteſtinum inſtrumentum, præter annonam uectorum, & pabulum equorum. Hanc tamen nauem longè magnificentia & ſplendore apparatus anteceſsit nauis fluuialis Thalamegos nomine, quã Philopator ſupradictus in delicijs habuit Nilo pernauigando, longitudine ſexcentorum pedum, latitudine quinque & quadraginta: ab infima parte ad editiſsimum diætarum faſtigium altitudine pedum paulo minus ſexaginta: in qua diætas & cubicula & alia ædificia uoluptuariæ uitæ accõmodata, ambulationũ porticus duplices ambibant, proram & utrunq; nauis latus cõplectentes quingentorũ pedum ambitu. A puppi autẽ nauis patens, è regione proræ ueſtibulũ habebat ex ebore & alia primæ notæ

Talenta Pariſina.

Libra Pariſina. Culei duplares.

Thalamegos nauis fluuialis Philopatoris.

notæ materia constans, per quod ingredientes porta quadrifóris excipiebat, & ex atrio in œcum, id est in prægrande cõclaue ferebat, uiginti lectorũ capax: cũ utrinq; per uestibulum ingredientibus patentes crebræ fenestræ auras perflantes commodè admitterẽt. Reliqua sunt eiusmodi, ut siquis omnia ad uerbum prosequi uelit & possit, fidem sint excessura. Illud autẽ quod de C. Cæsare memoriæ traditũ est, ut reliqua eius acta, non magnificẽtiæ esse puto, qui fabricatus esse cedrinas liburnicas dicitur, gemmatis puppibus, & uersicoloribus uelis, magna thermarum & porticuũ & triclinniorũ laxitate, magnaq; etiam uitium & pomiferarũ arborum uarietate, in quibus discumbens de die inter choros ac symphonias littora Campaniæ peragrabat. Nostrorũ autem temporũ opera, quæ maximè magnifica esse creduntur, si cum illis contendantur, propè est ut perinde esse uideatur ac si formicam elephanto cõpares. Sed principes & opulenti hodie priscarum rerũ ignari, sese in rebus mediocribus & paruis admirantur, sola ignorantia beati, si argumentari uelimus. Quo magis despicari & floccipẽdere eorũ sortem licet; ijs quidẽ qui felicitatẽ nec pondere nec numero metiũtur. Hæc ideo retuli, quòd multi opinantur ideo apud historicos magnũ numerum nauium lectitari, quòd antiqui nauigiolis uterentur præ ijs nauigijs quæ memoria nostra uisa sunt. sed uidelicet eorum est id censere, qui prisci æui magnificentiam memoriæ suæ finibus circunscribunt, uetera male æstimantes: quorũ si quis hodie nauem Demetrianarum nauiũ similẽ uideret, id est quindecim remẽ uel sedecim, ut Græci appellãt ἑπτακαιδεκήρη, ὠγδοηκαιδεκήρη, rem omni æuo inauditam uidere se existimaret. Leguntur & apud antiquos nauigia triarmena, id est, tribus uelis insi-

Liburnicæ cedrinæ C. Cæsaris.

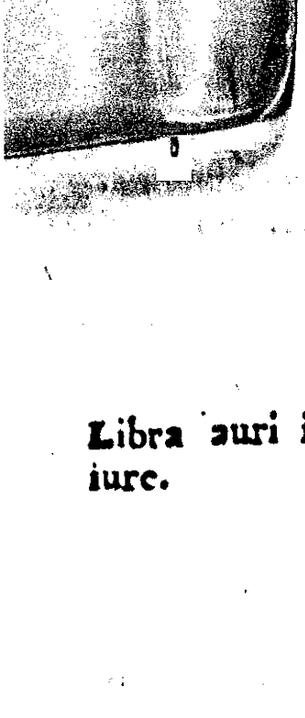
gnia

gnia. Athenienſes autem claßiarijs opibus & copijs claruiſſe, cum ex Thucydide, tum ex Plin. nouimus, qui lib. VII. de ijs loquens qui uariarũ artium ſpeciminibus editis enituere, Laudatus (inquit) Cteſiphon Gnoſius æde Epheſianæ Dianæ admirabiliter fabricata, Philon Athenis armamentario mille nauiũ. Legimus apud eundẽ Plutarchũ in Antonio, in bello Actiaco Antoniũ præter copias terreſtres circiter quingentas naues pugnaces habuiſſe, in quibus permultæ octonûm ordinũ atq; etiam denûm fuerũt, alioquin omnibus armamẽtis egregiè inſtructæ: ex quibus cum optimas elegiſſet à triremibus ad decemremes, duo & uiginti millia pugnatorum impoſuit, cum claſſe conflicturus eſſet. τὰς ἢ ἀρίστας ἀπὸ τριήρους μέχρι δεκήρους ἐπλήρου, δισμυρίους ὁπλίτας ἐμβιβάζων, καὶ δισχιλίους τοξότας. Magnum autẽ fuiſſe numerum nauiũ electarũ ex eo apparet, quòd cum Cleopatra cum LX nauibus, & Antonius quinqueremi auſugiſſet, trecẽtæ captæ in eo prælio eſſe narrãtur à Plutarcho: quo fit ut pauciores centenis militibus in ſingulis nauibus fuerint. Hodie maiorẽ numerum ſtipant (ut audio) in aciem maritimã prodituri. Verùm onerarias naues primæ magnitudinis duntaxat negotiatorias, ſed tamen quæ tormentis muniuntur, non ultra centũ & octoginta culeos ferre dicunt, id eſt nonaginta tonellos, ut nauicularioru uerbis utar. Minimæ enim magnitudinis onerarias quadragenarias eſſe aiunt: mediæ notæ ſeptuagenarias & octogenarias: maximas autem quæ in mari occiduo uideantur, ferè centenarias, rarò maiores eſſe. Tonellum ego trimodium culeum appellauerim. Tres enim modij noſtri tonellum unum efficiunt, id eſt culeum geminatum. Ita fit ut maximæ onerariæ noſtri temporis plerunque non maiores ſint illis

Onerariæ naues.

Culeus trimodius.

illis quas Cicero in Lycia fuisse dixit. De nostris loquor. nam Germanorũ naues duplices & triplices nostrarum esse dicunt. Octogenariæ enim naues ducenta & quadraginta modia nostra capiunt: at duo millia amphorarum, ducẽta & quinquaginta modia nostra æquasse docuimus. Est autem ea formula nauicularia facilitantium, ut in singulos culeos duplares bina millia pondo numerent. Tanti enim pendere uini tria modia nostra dicitantur. sic fit ut salis aut alterius grauissimæ mercis uectura ad bina millia pondo hac appellatione nuncupetur: ut si nauis centũ & octoginta millia pondo ferre commodè possit cum instrumento machinario, ea octogenaria uocitetur. Ex his igitur patet quantæ fuerint antiquorum naues, etiam si pauciores olim milites pro portione in naues imponebant, quàm pro nostri temporis more, quantũ coniectura assequi ex historicis possumus. Etenim si quis omnia quæ cõmemorauimus, diligenter animaduerterit, iudicabit (ut spero) non fallaci me cõiectura ductũ esse in mensuris indagandis. Non me latet apud Aeginetã legi, minam Atticam sedecim uncias habere, & Romanam uiginti: sed nec Pauli auctoris adnotata illa esse puto, nec si Pauli sint, ad rem quã agimus, pertinere. Sumptũ est enim illud dictum ex medicorũ usu, ut suprà ex Celso adnotauimus, non ex antiquitate. Nunc ad id redeundum, quod penè præterij.

Libra auri in iure.

Diximus suprà duodequinquagenos nummos ex auri libra percussos. cui dicto pugnare uidetur id quod dicitur lib. x. codicis Imperatorij in lege Quotiens, in titulo de susceptoribus, duobus scilicet & septuaginta solidis persolutis acceptam ferri libra auri debere. Quapropter adnotandũ habuimus, id non de aureis priscis intelligendũ, qui ad formulas primas nummi aurei exacti sunt, aut paulo ab

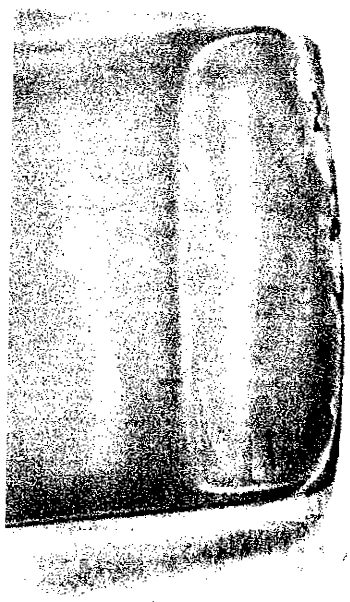
lo ab ijs imminuti. Nam imminutũ postea esse pondus formarũ ex his uerbis Isidori intelligimus. Solidus (inquit) apud Latinos alio nomine sextula dictus est, ideo quòd his sex uncia compleatur. Hunc autẽ uulgus solidũ aureũ uocat: qui solidus dicitur ideo, quia nihil illi deesse uideatur. Solidũ enim antiqui integrum dicebãt, & totum. hoc dictum Isidori adiuuat Pomponij auctoritas in lege Nomismatũ, in titulo de usufructu, in Pandectis, his uerbis, Nomismatum aureorũ uel argenteorũ ueterum, quibus progẽmis uti solẽt, ususfructus legari potest. immutata enim forma percutiendi nummi, qui ueteres nummi extabant, non nummi uice, sed gemmarũ & rerum in delicijs habitarum censebantur: quo modo fit hodie. Antiqui aurei (ut diximus) binas drachmas pendebant, hoc est senos scrupulos, & quaterni in uncias signabãtur, sic ex libra Romana duodequinquaginta fiebant, hoc est ex duodecim uncijs: pondere autem imminuto ex binis drachmis terni aurei nummi fieri cœperunt, hoc est seni ex uncia. Ita fit ut auri libra duobus & septuaginta aureis impleretur, licet antiqua libra nummaria centenas drachmas caperet, ut mina Attica, ut sæpe iam dictũ est. Nomismatis autem imminutio eo tempore facta est, quo Romani imperij opes tenuiores factæ sunt principum multorum nequitia, qui luxu perditi, priuatorum opes tributis exhauserunt. Quanquã Romanæ uires sese ipsæ confecerunt, cum Augusti plures eodẽ tẽpore ab exercitibus facti, ciuilia bella & inteſtina pro externis gererent. sic mũdus ad inopiam redactus, tenuiore pecunia uti cœpit: id quod necesse fuit, cum multũ precijs rerum decessisset. Hoc idẽ Francia experta est. si quis enim huius temporis nomisma cũ antiquo examinet exploretq;, dimidio uberius illud hoc inueniet

Solidus.

Nomisma extenuatum.

Prisca Francię nomismata.

& pon

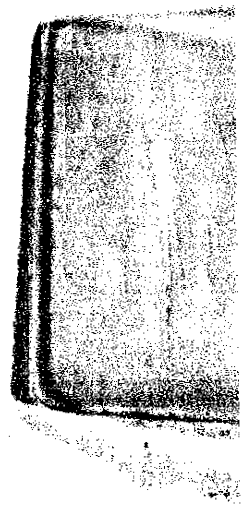

& pondere & indicatione, atq; eo etiam amplius. Nos enim Philippeos habuimus geniatos plus ſeſquiſolato pendentes. In his genius eſt alatus, quales diuini ſtatores pingi ſolent, liliata inſignia tenens. extant & alij Philippei, ſceptrati nonnulli, alij etiam ſoliati, Rege intus trabeato iura pro poteſtate reddente. Ibi maieſtatẽ regiam planè expreſſam agnoſceres, qualẽ hodie nemo meminit, Rege utroq; ueſtigio leonibus innitente. Hi triplici forma percuſsi ſunt: ſed qui minima ſignati ſunt, binos ſolatos trahunt: qui maxima & grauiſsima, ij pondus habent ſecundum Eduardeos Angliæ maximũ, eiſq; proximũ. hoc genus omnium quæ uidi (tametſi nullius generis non habui, quod quidẽ hodie extet) ſcitè formatũ erat. Hos & Roſatos Eduardeosq; pondere ſuperant Carolei Aquitaniæ, qui Fortes appellantur: in quibus dux armatus genu nitens leonẽ manibus Herculis more elidit: ſed ſuperiorum indicatura Pecuatorum bonitate par eſt, quos Iohannes Rex ſignauit, triplici & ipſos forma & magnitudine, omnes primã auri notã obtinentes. Quanto autẽ hodie ieiunior ſit & exanguior (ut ita loquar) res nummaria, ex eo certè conſtare poteſt, quòd qui Francici extant aurei equites peditesq;, olim uiginti ſolidis ualẽtes (unde Francicos hodie quoq; appellamus) nunc ſolidis quadraginta edicto etiã principis æſtimantur, pluris etiã in foro permutabiles. Quòd ſi inquirere in finitimas nobis prouincias inſtiteris, eandẽ apud eos, ut apud nos olim & hodie rationẽ reperies, prorſus quaſi cõfinibus prouincijs Frãcia cõſtituendæ rei nummulariæ rationẽ præſcripſerit. id quod optima ratione iudicare quis poteſt. Neq; enim conſiſtere cõmercia potuiſſent, quæ nobiſcũ ſemper finitimi miſcuerunt, niſi candẽ auri notã afferrent quã acciperent.

Itaque

Itaq; quandiu aurũ primarium signatum est in Francia, tãdiu ipsi quoq; finitimi populi eodẽ genere usi sunt. Nũc autem & nostratis & externi nulla uncia nisi concreti uisitur & ærosi. Verumenimuero qui hodie extãt imperatorij et augustales aurei, post priscos illos didrachmos signati, ponderi prædicto non respondent à sanctione imperatoria taxato. Vidimus enim & Constantini Magni & Iuliani & Magnentij, & aliorũ recentiorum, sed in omnibus quos expendimus, ita imminutũ pondus erat, ut seni & semis non planè unciã æquarent, septeni excederent. Vnum etiã Iustiniani principis uidimus, quẽ nobis ostẽdit Christophorus Longolius, uir egregiè doctus, et rerum antiquarũ studiosus: sed ne is quidẽ iam dictis grauior erat. Quare supradictam legẽ de duobus & septuaginta solidis ideo latã puto, quòd imminuto põdere nummi, libræ quoq; aureæ æstimatio & pondus sensim immi nuebatur. quapropter ne tandẽ imminutio inualescens, rẽ nummariã conturbaret, Imperator certũ modum imponere uoluit. quanquã si quis legẽ illã diligẽter cõsideret, non tam in uniuersum statuere de auro signato uidetur, quàm de auro tributario: ut fortasse indulgẽtia principis aliquid antiquis pẽsitationibus remittere lege illa uoluerit. Id enim sæpe fit, ut maneant antiqua uectigalia, aut pensitationũ uocabula, & tamen minore summa aut æstimatione stipendiarij defungantur. Cur autem aureisolidi quoq; dicantur, his uerbis Lampridij declaratur in Alexandri uita: Vectigalia publica in id cõtraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiã partem aurei præstarẽt, hoc est triceſimã partem: tumq; primùm semisses aureorũ formati sunt. Atq; etiam cum ad tertiã partem aurei uectigal decidisset, tremisses, dicente Alexandro

Longolius.

xandro etiam quartarios futuros, quandò minus non posset: quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans ut si uectigal contrahere potuisset, & eosdem ederet: sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflari eos iussit, & tremisses tantum solidosq; formari. Hactenus Lampridius. Intelligimus igitur aureos integros appellatos esse solidos eo tempore quo semisses & tremisses fieri cœperunt, uel trientes potius. In iure autem ciuili quod nunc habemus, non una aurei æstimatio est, ut multi existimant, nec semper septuagenosbinos in libras accipiendos censeo, sed pro tempore aliquid statuentium principum æstimationẽ faciendam: ut uerbi gratia in capite primo de uarijs & extraordinarijs cognitionibus, Vlpianus de honorario aduocatorum loquens ita inquit, Licita autẽ quantitas intelligitur pro singulis causis usq; ad centum aureos. Centũ aureos hoc in loco pro duobus auri pondo intelligo. Nam Vlpianus Alexandri tempore scripsit, nõdum imminuta prisci nomismatis forma, nisi si pauca scrupula auaritia temporum legitimo ponderi detraxit, ut suprà docuimus. Visuntur enim hodie Mamææ matris eius nomismata, & ego omnium Imperatorum uidi eadem forma ab Augusto ad Commodum Cæsarem. Sed & hoc quod diximus, nõ solũ argumentis, sed etiã Taciti auctoritate cõprobare possumus, qui lib. xi. de tẽpore Claudij principis loquens, Continuus inde (inquit) & sæuus accusandis reis Suillius, multiq; audaciæ eius æmuli. nã cuncta legũ & magistratuũ munia in se trahens princeps, materiã prædandi patefecerat. nõ quicquam publicæ mercis tã uenale fuit, quàm aduocatorum perfidia: adeò ut Sanius insignis Eques Romanus quadringentis nummorum millibus Suillio datis, & cognita

Aurei æstimatio in iure.

Honorarium aduocatorum.

prætur

prævaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente Caio Silio Cõsule designato, cõsurgũt patres, legemq; Cintiã flagitãt, qua cauetur antiquitus, ne quis ob causam orandã pecuniã donũue accipiat. Deinde obstrepentibus ijs quibus ea cõtumelia parabatur, discors Suillio Silius acriter incubuit, ueterũ oratorum exẽpla referens, qui famã in posteros præmia eloquẽtiæ cogitauissẽt pulcherrima: alioquin & bonarũ artiũ principẽ sordidis ministerijs fœdari: ne fidẽ quidẽ integrã manere ubi magnitudo quæstuũ spectetur. Quòd si in nullius mercedem negotia incãtur, pauciora fore: nũc inimicitias, accusationes, odia et iniurias foueri, ut quomodo uis morborũ precia medentibus, sic fori tabes pecuniã aduocatis ferat. Et paulò infrà de Suillio et alijs aduocatis loquẽs, q causam diuersam tuebãtur, Cæsarẽ (inquit) circũsistunt antacta deprecãtes, & postquã annuit tacẽs, incipiunt, Quẽ ullũ tanta superbia esse, ut æternitatẽ famæ, spe præsumat: usui & rebus subsidiũ præparari, ne quis inopia aduocatorũ potẽtioribus obnoxius sit. Neq; tamẽ eloquẽtiã gratuitò contingere: omitti curas familiares, ut qs se alienis negotijs intẽdat: multos militia, quosdã exercẽdo agros tolerare uitã. Nihil à quoquã expeti, nisi cuius fructus antè præuidetur: prõpta sibi exẽpla, quãtis mercedibus P. Clodius & C. Curio cõcionari soluti sint: se modicos Senatores, q à Rep. nulla nisi pacis emolumẽta peterẽt, cogitare plebẽ, quâ toga enitesceret. sublatis studiorũ precijs, etiã studia peritura, ut minus decora. Hæc ita haud frustra dicta princeps ratus, cabiẽdis pecunijs statuit modũ usq; ad dena sestertia, quæ egressi, repetundarũ tenerẽtur. Quilocus tribus uerbis corruptus est in exẽplaribus quæ circumferuntur. His uerbis Taciti apparet Vlpianũ licitam Lex Cintia.

quantitatem appellasse eam quæ Claudiano Senatusconsulto præfinita erat, eo tẽpore quo aduocati inuidia maxima flagrabãt ob delationes & perfidiã prænaricantiũ. Dena autem sestertia, dena millia nummûm sestertiûm ualent, ut satis ostendimus, hoc est centies cẽtenos sestertios. Atqui nos alibi docuimus & ratione & auctoritate singulos aureos centenos ualuisse nũmos, hoc est uicenasquinas drachmas, ita ut auri ad argẽtũ proportio maior esset duodenaria. Quare planũ fit dena sestertia & centenos aureos eandẽ fuisse summã. Sed Vlpianus aureos dicendo, tẽporis sui consuetudini seruiuit, iam obsoleto more loquendi per sestertia. In cap. Nonnulli, de accusationibus, Digestis, pauper dicitur, qui minus quàm quinquaginta aureos possidet. Quinquaginta aureos auri libram intelligo, propter Hermogenẽ eius dicti auctorẽ, qui æqualis Alexãdri Imperatoris fuit. In lege Si duobus, communia de legatis, Iustinianus uariè precia mancipiorum taxauit: minimũ autẽ preciũ non infra x x solidos, maximum non supra octoginta intendit. Solidos nõ dubiè aureos eius temporis intelligere debemus, qui subsesquiplicrãt priscorũ aureorũ, ita ut triceni solidi uicenos aureos ualerent. Qua ratione fit ut minimũ preciũ serui, triginta nostri aurei fuerint, summũ autem centum & uiginti: quæ æstimatio longè minor est illis quas in præcedẽtibus ex Plinio & alijs collegi, precijs scilicet iam rerum omnium deminutis. Sed nec illi aurei recentiores auro obryzo signati sunt, ut antiqui: ex quo apparet recentiores principes nomisma bifariam minuisse, pondere scilicet, & auri indicatura: quomodo & nostri fecerunt, & totus deniq; occidentis orbis. id quod institutum aiunt, ne aurũ mollissimum, & argentum purum, quod duodenarium

appell

appellant, usu ac collybo detereretur. Plinius auctor est Liuiam Drusam in Tribunatu plebis octauã partẽ æris argento miscuisse. Et rursus alibi, Miscuit (inquit) denario Triumuir Antonius ferrũ. miscentur æra falsæ monetæ. alij è pondere subtrahunt. Inde est, ut opinor, quòd hodie multi denarij antiqui huiusmodi extant è materia miscellanea. Denariũ nunc appellamus Caroleũ nummũ argenteum, qui antiquũ sestertiũ nummum ualet. Assem autem appellare possumus, quẽ duodenariũ uocamus, et ita in partes diuidere, ut antiqui suũ assem diuidebant in sui generis partes, quadrantes sextantesq; dicentes. Sic unciæ loco erit denariolus, quem Græci chalcum dicunt. sic quinarius & senarius, uel quincunx & semis, qui quinos & senos denariolos ualent. Sestertios dudũ signauimus, qui duos solidos & semissẽ ualerent, sed iã rari uisuntur. facti enim nõ placuerũt. Extãt & trepondij priãẽ signati, grossi Curij uocitati ab auctore prædiuite auorũ memoria. Centussem dicere possumus pro ea summa quã alternis prope uerbis negotiatores centũ solidos appellãt, ut decussem pro decẽ, ut qui hodie Cæsariati uocãtur. Licet enim uerba antiqua in usum nostrũ interpolare, quæ quidẽ æui situ non putida facta sint. Vidimus post quadri ennũ edictũ præconio promulgatũ, quo omnibus nomismatis priscis usus abrogabatur, tã nostratibus quàm externis: perinde quasi nullus nũmus locabilis esset, qui non æqualis nostræ memoriæ fuisset. quod edictũ unius hominis impotẽtia principi extuderat, qui omnia penè omniũ magistratuum munia sui iuris ac potestatis fecerat, quum muneris sui uices proprias uix tertio quoq; actu obiret. Sed quamuis minax ac tumultuosum præconium, consensus hominum iure optimo neglexit, præsertim auctore

Denarius noster.

Asis partes hodiernæ.

χαλκὸς. Chalcus.

Centussis.

Nomismata antiqua pessimo instituto, nostro tẽpore aliquandiu abrogata.

ſublato de medio. Quod enim tandem edictum iniquius excogitari potuit, et in maiores noſtros magis iniurium, quàm monumẽta memoriãq; Regũ perpetuò delere? Eo enim mandato id agebatur, ut optimum quodq; nomiſma cõflaretur, et inde pecunia notæ omnino deterioris quaſſaq; ſignaretur. O improbũ inuentum, & ſi fieri poſſet, memoriæ hominum eximendum. Olim magiſtratus Romani, & poſt eos Repub. ſublata principes, iconicôs ſe fingi in nomiſmate uolebant, quaſi nomen ſuum latiſſimè longiſſimeq; prodituri: quo nomine ad noſtrã uſq; ætatẽ permanſit eorum memoria, uelut ſtatuis per totum orbẽ erectis. Quod cum noſtri principes olim imitati eſſent, ſimilẽ eis gloriã ætas noſtra inuidiſſe olim dicitabitur, unius hominis uel paucorum crimine: tametſi utinam ipſe ſeculũ ſuũ noſtrumq; hac una nota immũniſſet. Huiuſmodi hominum uel temeritatem uel ruſticitatẽ arguit lex prima de ueteris nomiſmatis poteſtate, undecimo libro Iuſtiniani Codicis, his uerbis, Solidos ueterum principum ueneratione formatos, ita tradi ac ſuſcipi ab ementibus & diſtrahentibus iubemus, ut nihil omnino refragationis oriatur, modò ut debiti ponderis ſint, & ſpeciei probaſcituris iis qui aliter fecerint, haud leuiter in ſe uindicandũ. Verùm ea quæ diximus de amphora & mẽſuris cæteris, rurſus in dubium uocabuntur, cum locus ille Plinij ſuccurrerit ubi de uino Opimiano loquitur lib. XIIII. Quare etſi procul à me abeſſe ſuſpicionẽ illam uolo, quaſi more hominis obtrectare geſtientis, & delatoria (ut dicitur) curioſitate in commentarios inquiſiuerim ſcriptorum noſtro ſeculo clariſſimorum, atq; exiſtimatiſſimorum, facere tamen nequeo, quin in operis huius coronide Hermolaum Barbarum uirum ſumma laude dignum, iterum ad

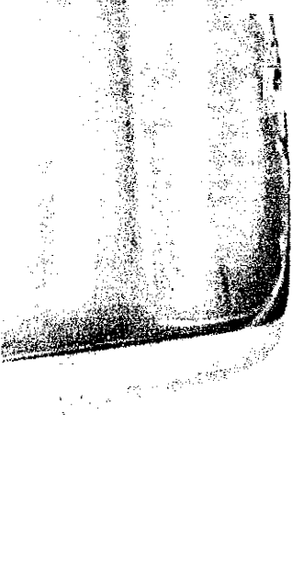
Locus Plinij de uino Opimiano.

diſqui-

disquisitionem doctorum hominum reuocem: non quòd manibus uirorũ doctorũ diem dicere gaudeam, qui uadimonium obire apud superstites nequeunt: sed quòd ueritatem asserere in lucem uolens, locupletes eius rei uades, quos nobis uiuens reliquit, citandos omnino ad hoc iudicium duxi. Prævaricationis *enim insimulari aut certè obliuionis possem, si locum illum* Plinij *silentio prætererem, qui ut ab* Hermolao *intellectus est, id quod nos diximus de uncia, euertit: ob quod omnino fuit res in iudiciũ deducenda.* Plinius *igitur libr.* XIIII. *de uini generibus loquens quæ in auctoritate fuerunt,* Alicui *anno (inquit) fuit omnium generũ bonitas.* L. Opimio Consule, *cum* C. Gracchus Tribunus Pl. *seditionibus agitatis interẽptus, ea cæli tẽperies fulsit (coctiuram uocant) solis opere, natali urbis sexcentesimo trigesimoquarto, durantq; adhuc uina ducentis ferè annis, in speciem redacta mellis asperi. Etenim hæc natura uinis in uetustate est: nec potari per se queũt, nisi peruincat aqua, usq; in amaritudinẽ caric indomita. sed cæteris uinis cõmendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt: quo fit ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. ex iis tamẽ usura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in* C. Cæsaris Germanici filij principatu, *annis centum sexaginta singulis uncias uini cõstitisse nobili exemplo docuimus, referentes mitem* Pomponij Secundi uatis, *carnamq; quã principi illi dedit. tantũ pecuniarũ detinẽt uini apothecæ.* Hunc locum ita legit Hermolaus, *& ita se emendasse testatur, quem in altera editione enarrãs, post explicatam de usuris retractationẽ, ut redeamus (inquit) ad propositũ, si amphora, id est (ut* Festo placet) octoginta uini libræ, *sub* Opimio centum nummis ualuit, *faciunt*

Coctura.

autem octoginta libræ nongentas ſexaginta uncias: efficitur ut ſemiſſes uſuræ, hoc eſt nummi ſeni annorũ centũ ſexaginta, nongentos ſexaginta nummos inferãt, atq; ita ſingulæ uini unciæ ſingulis nummis uſuræ nomine conſtiterint. Hactenus ille cũ dixiſſet, quaſi penſo ſuo abſoluto ad alia tranſit, cũ magna (ut uidetur) ſecuritate cõpertæ rei defunctus. Primùm, ſiue hoc dixerit Feſtus, ſiue non: id quod datur, accipio, id eſt uini amphoram octoginta librarum eſſe. hac enim ratione efficitur, ut ſextarius ſit unciarũ uiginti. Nam quũ duodequinquaginta ſextarijs amphora impleatur, ſi libris duodequinquaginta totidẽ beſſes addas, ut ſint duodequinquagies uicenæ unciæ, fiũt octoginta libræ. Quin & ipſe Hermolaus in priore editione, Amphora (inquit) uini quadrantal latinè dicta Feſto Põpeio, cõgios octo cõtinebat, id eſt ſextarios XLVIII ſextarius uncias uiginti Feſto, ſed Africano libras duas aut tres, nunquam tamen plures duabus heminis. ita fit ut ſingulæ amphoræ LXXX Feſto, uel XCVI Africano, aut certe CXLIIII uini pondo capiant, quibus in XII uncias reſolutis, efficiuntur aut nongentæ ſexaginta unciæ, ſi octoginta pondo ſunt: aut mille centum quinquaginta duæ, ſi nonaginta ſex: aut mille ſeptingentæ uiginti octo, ſi centum quadraginta quatuor. Ex quibus uerbis tametſi ambigere magis quàm rationem colligere doceamur, tamen (ut dixi) quod à me ſtat, id cupidè accipio, & in rem meam uerto. hac enim auctoritate probo ſextarium uel dipondium fuiſſe id quod adſtruere conor, uel certè unciarum uiginti, cum apud Plinium legatur quindecim unciarum eſſe, id eſt libræ & quadrantis, quod nullo alio teſtimonio ſubſiſtere poteſt. Verùm illud non concedo, ut uncia uini, duodecima libræ pars ſit:

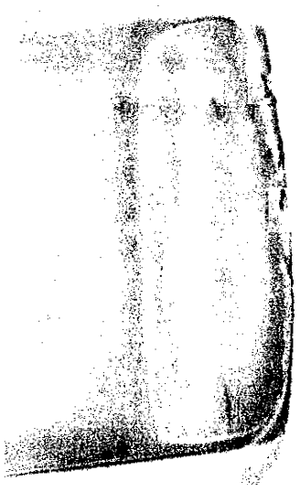
nec in

nec in sextario uncias uini uiginti esse dico, sed duodecim, & in amphora quingẽtas septuagintasex, quas Hermolaus nongẽtas sexaginta esse putauit: id quod antè ex Martiale abunde probatum est: alioquin sextarius qui citra controuersiam in duodenos cyathos diuiditur, nõ unciarum uicenũm, sed duodenũm tantùm esset, si uncia uini apud Plinium ad pondus nõ ad mensuram referretur, quod nec Pliniano sextario, nec Pompeiano congruit, quodq; Hermolaũ non animaduertisse mirũ est, præsertim cùm Plinium in manus accepisset. quota est enim uncia pars libræ, tota est cyathus sextarij: & uncia tam ad quotã partẽ, quàm ad põdus refertur apud auctores, & (quod maius est) interdũ ad longitudinem uel crassitudinem, ut in 1. lib. ostensum est à nobis. Plin. lib. XVIII. de medica loquẽs, Si sit humidũ solum herbosum'ue, uincitur, & desciscit in pratũ, ideo protinus altitudine uncialibus herbis omnibus liberanda manu potius quàm sarculo. Vncialem altitudinẽ pollicarẽ intelligo, id est digiti & trientis, ut Frõtinus auctor est. Nimirũ Hermolaus blandiente calculo deceptus est. siquidẽ cùm centies sexagies senos nummos cum octogies duodenis unciis ad unũ quadrare subducenda ratione inuenisset, ilicet nõ excussum quod arridebat admisit. ultrà enim addubitare cũ nõ sinebat deprehensæ usurarũ rationis fiducia gestiens: qđ tamen affirmare uereor, ne plenũ sit audaciæ. Ipse enim Hermolaus de altera sua editione ad Antoniũ Caluũ scribẽs Venetũ Patriciũ, ita inquit, Peruenit quidem res ad umbilicũ, sed nullus tamẽ dies est, quo non fiat aliqua accessio. nũc cũ impressoribus agitare cœpi lentè, de industria rẽ differẽs, ut diutius in fermẽto sit. nihil time, diligẽtiã adhibituri sumus, qualẽ in altera editione prætermissam

Vncialis altitudo.

missam sæpe mecum questus es. Et paulò inferius, Multo autẽ (inquit) plus operis & laboris adij quàm putabam, quòd omnium rerũ quæ in cœlo & sub cœlo sunt, gnarũ esse oportet qui Plinĩũ profitetur intelligere, tãto magis qui castigare. Hæc uerba significãt Hermolaũ magnam animaduersionẽ adhibuisse secũdæ castigationũ editioni. In hoc igitur loco ego numerũ nummorũ deesse dico, sicut & in alijs quibusdã locis apud Plinĩũ, qualis est ille libri XVII. in principio de Lucij Crassi domo, & libri XXXIII. de argẽto Carthagini imperato, ut in superioribus adnotauimus. Quare sic legendum puto, Quòd ut eius tẽporis æstimatione in singulas amphoras cẽteni nũmi statuãtur. ex ijs tamen usura multiplicata semißibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, anno CLX. singulas uncias uini constitisse nobili exẽplo docuimus, ut sensus sit apertus hoc modo, & omnino extricatus, sicq; Plinĩũ locutũ intelligamus: Quare si eius tẽporis, uel sic, Verùm si tẽporis Opimiani æstimatione in singulas amphoras cẽtenos nũmos statuas, ex his tamen usura multiplicata semißibus in C. Cæsaris principatu, anno centesimo sexagesimo, & reliqua. Verba sunt enim Plinij cõiectura assequẽtis id quod dicit. Si (inquit) Cõsulatu Opimij uinũ illud cẽtenis nũmis ualuit (id quod uerisimile est) & interusurij semißiũ ratio habeatur, necesse fuit anno cẽtesimo sexagesimo, quo tẽpore Põponius cœnam Caligulæ dedit, uncias uini singulas tot nũmis cõstitisse. Hermolaus hũc locũ castigãs, duo uerba mutauit, illud quo fit, pro quod ut, & singulis pro singulas legẽs. Anno autem cẽtesimo sexagesimo lego, sensu ita exposcẽte, & alioquin ab antiquo uno exẽplari admonitus. Hîc etiam periclitari libet, & aliquid

Locus Plinij emendatus.

commin

comminiſci, ut ineundæ huius rationis formã aperiamus, utq; ſi nobis collimare non cõtigerit, poſt nos exiſtat aliquis qui à ſcopo non aberret. ſic enim artes conſummatæ ſunt, alijs ſuper alios commentantibus: animorumq; contentio ad eam tandem peruenit, quam Græci euſtochiam, id eſt animorum uel oculorum intentionem non aberrantem, appellant: noſtri collimationem dixerunt, quaſi tragulam quandam perſpicaciæ ad inuentionis ſcopulum limis oculis intendentium. Quanquam ſunt qui collineationem appellare eam malint, à lineis uiſualibus in unum locum contentis. Hoc ueluti iure gentium utentes, poſt doctiſſimorũ hominum ſententias, & noſtrã in medium ſæpe in hoc opere attulimus. Nec qui poſt nos ſentẽtiam dicturi ſunt, aſſentiendi magis quàm cenſendi exemplum amplectentur, ſi operã prolixe literis impenderint: alioquin chartarum inani diſpendio tot libri noui ſub præla quotidie mitterẽtur: id modò ne referat, Gallus an Italus ſit qui ad ſcribendum animũ appulerit. Quod non ideo dico, quaſi hoc nobis inſtituto Italia literarum bonarum magiſtra interdixerit, quæ nulli non laudem ſuam benignitate ſumma, ut bona quoq; ſua impartit: ſed noſtratiũ hominum improbitas memoriæ ſemper obuerſatur, cui nunquam ſatis uidebor reſpondiſſe: qui utinam ipſi tam Italos, quàm Italiam amauiſſent: melius enim (ut arbitror) & nobis & honori ſuo conſuluiſſent. Semiſſes igitur uſuræ centum & LX. annorum, id eſt centies ſexagies ſeni nummi (ut Hermolaus dixit) nongentos ſexaginta nummos efficiunt: quibus ſi ſors addatur (quã ipſe omiſit) fiunt mille & ſexaginta. Ita Hermolai ratio procedere nõ poteſt, cùm ſortis & uſurarũ ratio habẽda ſit. In amphora autẽ octo et quadraginta ſextarios eſſe cõſtat, &

Collimare.

Euſtochia.

Italici.

ſtat,& XII.cyathos in ſextario.quos numeros ſi inter ſe ducas,fiũt cyathi,quas uncias Plin.dixit, quingenti ſeptuaginta ſex.Si ergo apud Plinĩũ ſic legas,ſingulas uncias binis cõſtitiſſe,& ſubintelligas nũmos:quod fieri ex præcedẽtibus poteſt:duobus & nonaginta nũmis maior erit numerus, quàm ut ſumma duplicata mille & LX. nummis ad unũ cõgruat. Summa enim cyathorũ duplicata,mille centũ & quinquaginta duo erit. Ita Plin:duobus & nonaginta nũmis uſuras auxerit. Quòd ſi uſuras uſurarũ reputemus,octauo quoq; anno & quinto menſe anatociſmus renaſcitur,id eſt cẽteſimo & uno mẽſe. qua ratione centum annis uſura ſubnaſcens, duodecies ſenos nummos peperit,id eſt duos & ſeptuaginta, & ſexaginta annis paulominus duos & quadraginta, qui fiũt ſimul pro fœnore iterato centũ & quatuordecim. Ita Plinius exactè uidetur rationẽ ſupputaſſe. Anatociſmum autẽ uſitatum fuiſſe antiquis notius eſt quàm ut oſtendere neceſſe ſit:quapropter fortaſſe nõ uini apud Plinĩũ ſed binis legendũ eſt. Nam uini uerbum omnino eo in loco nõ congruit,ut ſuperuacaneũ, ſic fiet ut ſextarius quatuor & uiginti nummis conſtiterit,id eſt ſolidis noſtris uiginti, quod omnino magnũ fuit preciũ,cum ea ratione amphora,quæ octaua pars eſt modij noſtratis, duodequinquaginta frãcicis cõſtiterit,qui hodie quatuor & uiginti ducatis ualent:cum nemo noſtra memoria apud nos binos modios uini pluris uẽdiderit quãtumuis cara annona. ita uini preciũ cẽtũ & ſexaginta annis duodecies penè multiplicatũ erat,cũ ſingulæ amphoræ nullenis cẽtenis quinquagenis binis nummis uẽderẽtur,& tanti cyathus poſt tot annos uẽditus eſt,quanti ſub Opimio ſextarius uẽdebatur. Hæc ratio etſi ſpecioſa uidetur, tamẽ admittẽdam affirm

Anatociſmus antiquis uſitatus.

Amphora, octaua pars modij Pariſiẽſis.

affirmare nõ ausim. Adhuc enim ita ratio inita est, quasi non modò incolume uinũ, sed etiã non imminutũ fuerit. Nihil igitur ex amphora centenûm nũmûm Plinius deperijsse cẽtũ sexaginta annis existimauit, præsertim cũ ad crassitudinẽ mellis asperi redactũ esse dicat? Ego uerò ex uino nostro cõiecturã faciens, id uinũ ad septimas minimàm partes exactũ fuisse censeo: cui dispẽdio si nunc addas id quod intercidit, in alia atq; alia uasa, semper etiam ipsa aliquid sorbẽtia, transfundẽdo, id quod tot annis necesse fuit, totiesq; mutatis dominis & apothecis: uix decimã quanq; amphorã post tẽporis tãtam intercapedinẽ residuã fuisse credo, ut fortasse nõ binis nũmis sed uicenis legẽdum sit. id uerba ipsa Plinij mihi significare uidẽtur, cum inquit, Tantũ pecuniarũ detinẽt uini apothecæ: nec alia res maius incrementũ sentit ad uicesimũ annum, maiusue ab eo dispẽdium nõ proficiente precio. Vina enim significat ad uicesimum annũ ita cõmodè uetarascere, ut usuras etiã semisses pẽsitare possint: sed si ultrà asseruẽtur, ut nullo precij augmẽto mirũ in modũ deminuãtur. Sic igitur colligo, quasi ipsa per se caries cõgios octonos quos amphora capit, ad totidẽ sextarios cõtraxerit æuo ipso absorbente, deinde ut diffusionis & trãsuasationis dispendiũ sextarios ad besses aut dodrãtes redegerit, testis ipsis semper cõbibentibus. His duobus intertrimẽtis si specimina gustãtibus data iacturãq; cauponationis heminariæ quadrãtariæq; addideris, & quod aliàs intercidit, quis iam addubitet ad uicenos nummos precium in uncias extendere, quod semisses usuræ ad binos nummos & ultrà intẽderãt? Id quod si admittamus, sextarij singuli nummis ducenis quadragenis constiterunt: id est sexagenis denarijs. Qua ratione preciũ paulomin

lominus centũ & uiginti partibus auctũ est cẽtum & se xaginta annis. quod fortasse nõ incredibile erit, si quis re putet quòd minima aliqua mixtura (ut Plin. dixit) medicamẽta erãt cæteris uinis cõmendãdis, ut portione per hoc magna exorptũ uinũ esse intelligamus: in quo exucto liquore uinius remãßisset incolumis & uiuida. Hoc quum admiratione dignũ esset, ideo Plin. retulit, ita ut nobile exẽplum uenditi plurimo uini appellet. Id tamen minus mirũ facit piscis mullus Romæ ab homine priuato octo millibus nummûm emptus, id est ducẽtis aureis nostris. Hoc enim creditu difficilius est, quàm amphorã uini præstãtissimi & medicamẽtarij ducẽtis & octoginta octo aureis nostris uenisse. Tãti enim amphora supradicta ratione cõstitit. Hanc etiã opinionẽ adiuuare potest id quod Plin. lib. XII. inquit de Opobalsamo loquens his uerbis, Nec manifestior alibi fraus, quippe millibus denariûm sextarij empti uẽdente fisco, trecentis denarijs uencunt. Si enim Plinij tẽpore, cũ largior iã fœtura succi eius erat, singuli sextarij synceri liquoris cẽtenis aureis uendebantur (de nostris semper loquor) non magnopere mirum est inusitate atq; omni æuo inauditæ uetustatis uinum, quod medicamẽti loco cederet, senis aureis uenum ijsse. Verùm illud ipse miror, quòd anno Opimiano, id est natali ipso uini Opimiani, Plinius singulis amphoris centenos nũmos taxãdos existimauit, qua ratione culeus nostrãs, id est sesquimodius Parisinus, tribus argenti libris ualuit, hoc est triginta aureis nostris. Quòd si eo anno omniũ generũ bonitas fuit in Italia, cuius tot uini nobilitates Plin. libro supradicto enumerauit: quonã modo fieri potest ut tanti amphora uenierit, præsertim cum feraces uites habuerit, ut idẽ autor tradit? Quippe in Gallia ut

Mulli piscis ingens precium.

Opobalsami precium.

lia ut gelicidiũ, uredo, & ſideratio ſequens, & has cæli iniurias procella excipiẽs, ſummam caritatem inferãt, id quod memoria mea nõ ſemel cõtigit: nemo tamẽ meminit hac in urbe modiũ uini, qui amphoras octo capit, pluris duodecim aureis uenire, dũtaxat uernaculi. Tametſi hic habeamus omniũ propè generũ, id eſt albi, helui, & intẽ ſe rubẽtis, nigriq;, quæ nulli importatorũ cedũt dũtaxat quotidianæ uſui mẽſæ, licet precio aliquãtulũ cedant nõnullis importatis, quæ ſtrenuiora eſſe credũtur titillandis palatis. Vinoſiorũ hoc hominũ iudicio facilũ, qui uina noſtratia, id eſt agri Pariſini, mucrone obtuſiore eſſe dicitãt, nec ſatis lãcinare linguas guſtu feruido & acuto. Alioquin ſanorũ iudiciorũ cõſenſu cõſtat uina Frãcica, id eſt uineti pariſini, omnibus numeris bonitatis præcellere, tametſi halitu ut illa externa uertiginẽ non cieant. Sed ne illa quidẽ aduẽtitia & caput tentãtia quauis inopia uini ſupradictũ preciũ excedunt: quod de ijs intelligi nolo, quorũ ſingulæ potiones uno cõuictu dantur, qualia ſunt Luſitanica, pſeudocretica, & omnino quæ ſapæuice ſumãtur, & pro Liberi bellarijs cedũt. Verùm de precio uini audiamus Columellã ſic dicentẽ lib. III. Quippe ut deterrimi generis ſint uineæ, tamen ſi cultæ ſint, ſingulos utiq; culeos uini ſingula eorum iugera peræquabũt: utq; trecentis nũmis quadragenæ urnæ uencãt (quod minimũ preciũ eſt annonæ) cõſument tamẽ ſeptẽ culei ſeſtertiũm duo millia & centũ nũmos. Ea porrò ſumma excedit uſuram ſeniſſium. Atque hic calculus quem poſuimus, Græcini continet rationem. Sed nos extirpanda uineta cenſemus, quorum ſingula iugera minus quàm ternos culeos præbent. Minimum precium annonæ Columella eſſe dicit cum trecentis nummis quadragenæ urnæ uen

Pariſini agri vina præſtantiſſima ſunt.

Vini preciũ apud antiquos.

næ ueneunt, id est uiginti amphoræ. quod perinde est ac si dixisset, cùm singulæ amphoræ quinis denis nummis ueneunt. Si igitur uilissima annona uinum in amphoras quindecim nummis erat: existimo mediocri annona amphoram tricenis nummis uendi solitam, ut summa fuerit annona quadrageniquini uel quinquageni nummi, dira & prodigiosa etiã sexageni, aut summùm septuageni. Sed caritatis annonæ ác uilitatis ratio duplex. alterã copia & penuria moderatur: alteram prima ultimaq; nota mercis facit. Huius igitur loci explicatio sit in medio posita, ut pro captu cuiq; cõminisci quicquã liceat: ne in immensum excrescat hic liber, si lites litibus resoluere pergeremus. Esse enim huius incepti eam rationẽ uidebã, ut si indulgere stylo uoluissem, cõnexa rerũ series in altum sæpe relatura nos esset: ac nihilo secius tamen libens feci ut locũ quendã ex eo libro Colum. transcriberẽ, proter insitam ac peruulgatã opinionẽ inter nostros de uitium cultu, et eius agricolationis alea. Is igitur auctor docere uolens uberrimũ esse uinearũ redditũ, Atq; ut omittam (inquit) ueterẽ illam felicitatẽ aruorum, quibus & antè iam M. Cato, & mox Varro Terẽtius prodidit singula iugera uinearũ sexcenas urnas præbuisse: his certè tẽporibus & Nomẽtana regio celeberrima fãma est illustris, & præcipuè quã posidet Seneca uir excellentis ingenij atq; doctrinæ, cuius in prædijs uinearum iugera singula culeos octonos reddidisse plerunq; compertum est. Nam illa uidẽtur prodigialiter in nostris Ceretanis accidisse, ut aliqua uitis apud te excederet uuarum numerũ duũm milliũ: ut apud me octingẽtæ stirpes insitæ intra bienniũ septenos culeos peræquarẽt: ut primæ uineæ cẽtenas amphoras iugeratim præberẽt: cũ prata & pascua et syluæ

De cultu uitium.

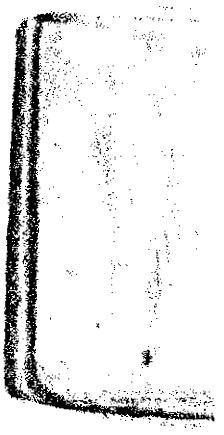

si cent

ſi centenos ſeſtertios ſingula iugera efficiant, optimè domino conſulere uideantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto reſſponderint, uix meminiſſe poſſumus. ſic enim legitur. His uerbis Columel. *clariſsimus auctor rei ruſticæ teſtatur nullum genus agriculturæ aut prædij fructuoſius eſſe uinea. Oſtendimus ſuprà iugerũ minus eſſe beſſe arepenni Pariſini, quanquã Columella lib. v 1. dicat ſemijugerũ à Gallis arepennam uocitari. Et idem auctor cenſet extirpandũ uinetum eſſe quod minus tribus culeis præbeat in iugera, id eſt ſexagenis amphoris. Varro libro 1. In qua terra (inquit) iugerum unum denos & quinos culeos fert uini, quot quædã in Italia regiones? Sed ut has Varronis uineas raræ felicitatis omittamus, Senecæ uineas Columella octonos culeos ferre ſolitas tradidit, id eſt centenas & ſexagenas amphoras in iugera. Quod quia rarum fuit, rurſus ijs omiſsis alias uideamus quæ mediocres habebantur, id eſt quæ centenariæ erant, quinq; culeos reddentes iugeratim. Vt igitur centenas amphoras, id eſt duodenos modios noſtros & ſemodium, uinea mediæ notæ præbuerit, & ſingulis amphoris minimũ annonæ preciũ ſtatuamus, id eſt quinosdenos nummos: mille ac quingentos nummos anniuerſario uectigali reddidit. Quòd ſi mediocrẽ annonam æſtimare uelimus, hæc ſumma duplicabitur, ut ſint ære noſtro quinque & ſeptuaginta aurei coronati.* Hodie *ex iugero & triente* Romano, *id eſt iugero* Pariſino, *ſi quis centenas amphoras annuatim ferret, id eſt duodecim modios noſtros & ſemiſſem duntaxat uini nõ minimæ notæ, quã noſtri familiarẽ appellãt, hic Baccho litaſſe dicitaretur: rariq; ſunt in hoc agro qui tantũ percipiant etiã infimæ notæ, & tamẽ apud Columellã hic redditus iugeri* Romani

Arepennum.

Amphora octaua pars modij Pariſienſis.

mediocris inuenitur. quare planum fit, uinearum cultum apud nos non ſuopte uitio, ſed cultorũ, damnoſum exiſtimari. Quũ enim hic ferè rei ruſticæ tractationem ignoremus, & qui nobis fodiunt & putãt, omnia ex cõmodo ſuo faciant, fit plerunq; ut nec exactè nec tẽpeſtiuè cultus uitium abſoluatur, quũ in urbe exiſtẽtibus dominis, opus in agro fiat. Propterea Plin. lib. XVIII. Profectò (inquit) opera, non impenſa, cultura conſtat: & ideo maiores fertiliſſimũ in agro oculum domini eſſe dixerunt. Atq; ita loquor, quaſi uinitores peritos habeamus, cum uix decimus quiſq; artem ſuam nouerit. Inde fit ut ſumptus uineæ, fructum ſæpe deuoret, quod tamẽ ne deterrimo quidem cultu ijs contingit, qui uitiferũ ſolum eligere nouerunt: ſed cum iam omnis collis campusq; uitibus cõueſtiatur, neceſſe eſt inſcijs cultoribus plurima uineta non reſpondere, præſertim in hoc tractu in quo carbunculatio à gelicidio alternis propè annis ſentitur. Quare cum à prima germinatione uſq; ad quintũ Nonas Maias (qui dies plerunq; ultimus eſt decretorius uitibus) gelicidum timeatur, & huic periculo exemptis iterũ uis maior impendeat, quæ nullo non anno alicubi ſtragẽ infert, ſimul uredine ab æſtu caniculæ, aut aquæ cæleſtis inopia uuæ ſæpe retorreſcant: id quod cum hæc proderẽ, egregium prouentum uinearum bona ex parte perdidit: niſi aut diligentia aut felicitas adiuuet. eſt ferè quod expenſum uitibus queribundi feramus. Quanta autem priſcorũ frugalitas, & quàm ſtrenua fuerit diligentia in agricolatione, ex lectione Varronis & Columellæ in uniuerſum patet, cuius uelut unũ ſpecimen illud annotaſſe ſatis erit, quod Varro lib. I. de uinearum cultu loquens, ita inquit, Saſerna ſcribit ſatis eſſe ad iugera octo hominẽ unum. Et Columella lib. XIII. Nam ut

amp

ampliſſimas impenſas uineæ poſcant, non tamen excedunt ſeptem iugera unius operam uinitoris. Hodie autẽ quotus quiſque uinitor tribus iugeribus ſufficit? Ita fit, ut uineas non uinitoribus colendas locemus, ſed cultorum municipibus. Propterea in agro Pariſino uineta magno excoluntur, cum multis in locis Galliæ paruũ ſumptũ quamuis feraces uites poſcant. Quod & incuria domunorũ, et ignauia uinitorum ita inueteratũ eſt, ut conſtitui apud nos res ruſtica nequeat, ruſticis unanimi conſpiratione tuentibus quod à maioribus acceperunt. Verum (ut ad Plinium redeam) ſi centenos nummos in amphoram ſtatuamus anno Opimiano; & centenas amphoras in iugerũ, quimediocris eſt prouentus Columellæ, uideamus quonã tandẽ redditus euaſurus ſit. Centies centeni nũmmi, decem millia nummûm fiunt, quæ nos ducẽtis quinquaginta aureis æſtimare ſolemus: quo fit ut non immeritò (ut opinor) Pliniana exemplaria eo in loco ſuſpecti poſtularim, quomodo & in alijs nonnullis locis feci, officio (ut mihi quidem uideor) ſtudioſi hominis functus, qui in medium conſulit. Nam illud Columellæ in loco à nobis antea citato, Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto reſponderint, uix meminiſſe poſſumus: cum quartodecimo legendum eſſe notius eſt, quàm dici debuerit, ex Varrone libro primo, cuius hæc uerba ſunt, Quare obſeruabis quantum in ea regione cõſuetudo erit ſerendi, ut tantum facias, quantum ualet regio, ac genus terræ, ut ex eodem ſemine aliubi cùm decem reſpondeat, aliubi cum quindecim, ut in Hetruria locis aliquot. In Sybaritano dicunt etiã cum centeſimo redire ſolitũ. Nec mirum id Italiæ tribui, cum Plinius tradiderit agrum Babylonium cum quinquageſimo fœnore meſſes reddere, diligen

Rursus de uini Opimiani precio.

Fertilitates ſoli memorabiles.

ligentioribus agricolis etiam cum centesimo: de quo Herodotus in primo ita inquit, τὸν δὲ τρίμηνον καρπὸν ὧδε ἀγαθὴ ἐκφέρειν ἐστὶ ἡ Βαβυλωνίη χώρη, ὥστε ἐπὶ διπλόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδιδοῖ, ἐπαυλὰν δὲ ἄριστα αὐτὴ ἑωυτῆς, ἐκείνη ἐπὶ τριπλόσια ἐκφέρει. Id est, ad cercalem autem frugem usqueadeo bona est regio Babylonia, ut plerunq; ducena reddat: ubi autem bonitate sese ipsa uincit, ibi etiam ad trecena. Plinius libro v. Libyphœnices appellantur qui Byzantium incolunt. ita appellatur regio CCL millibus passuũ per circuitũ fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Et lib. XVIII. Tritico nihil est fertilius. hoc enim natura ei tribuit, quoniam eo maximè alat hominem: utpote cum è modio, si sit aptũ solum, quale in Byzãtio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddãtur: cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundũt, alijq;, & tota Betica, & in primis Aegyptus. Hoc dictũ Plinij non conuenit cum uerbis Ciceronis superius à nobis citatis de agro Siculo, cum decimo reddẽte. Non hyperbolicè igitur dominus & deus noster in euangelio Matthæi cap. XIII. fructum summũ ad centesimã frugem auxit. Verba Plinij lib. XVIII. hæc sunt à Theophrasto ad uerbũ traducta, Babylone tamen segetẽ bis secant, tertiò depascunt, alioquin folia tantũ ficrẽt. Sic quoq; cum quinquagesimo fœnore messes reddit exilitas soli: uerum diligẽtioribus cum centesimo. Sic enim Hermolaus rectè emendauit. Theophrastus lib. VIII. de stirpibus, τὸ δὲ τρίτον τὰ πρόβατα ἐπαφιᾶσιν. οὕτω γὰρ φύει τὸν καυλόν. εἰ δὲ μή, φυλλομανεῖ. γίνεται δὲ μὴ καλῶς ὀργασμένοις πεντηκοντάχοα, τοῖς δὲ εὖ μελῶς, ἑκατονταπλάχοα. Et tamen in antiquis exẽplaribus & in impressis ante Hermolaum sic legitur, Sic quoque cum

Tritici fertilitas in Africa.

quint

quintodecimo fœnore messes reddit exilitas soli, uerùm diligentioribus cum centesimo quinquagesimo: quod mirum est, cum ad uerbũ Plinius locum Theophrasti uerterit, nisi quòd duo illa uerba, exilitas soli, apud Theophrastum non sunt, nec uidentur cõuenire, cum Theophrastus pieram terrã illam appellet, id est pinguẽ: & Plinius ipse præpinguẽ & densam, ut potius felicitas uel hilaritas uel quid simile, quàm exilitas legi debeat: & mirum sit Hermolaum hæc uerba ex Theophrasto agnouisse, cum exile solum cõtrarium sit læto & affluenti. Quod autẽ sequitur, neque est cura difficilis, quàm diutissimè aquari gaudent, ut præpinguis & densa hubertas diluatur, sic emendandũ censeo ex antiquo uno libro, quàm diutissimè aquariganda. Theophrastus, ἡ δ' ὀργασία τὸ ὡσπλεῖστον χρόνον ἐμμένειν τὸ ὕδωρ, ὅπως ὕλην ποιήσῃ πολλὴν. πίειραν γὰρ ἄνευ πυκνὸν τὴν γῆν δεῖ ποιῆσαι μανήν. id est, cultus autem est, ut quamplurimo tẽpore resideat aqua, & multam hærbæ materiam faciat. pingue enim solũ & densum oportet rarum fieri. Idem Plinius capite sequenti, Similis ratio sed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atq; Tigri restagnãtibus, quoniã ibi rigandi modus manu temperatur. Alioquin etiã aquari uerbũ hoc loco nõ conuenit. Cum de agro nostro, qui pinguissimus esse uulgo dicitatur, agricolas multos interrogarim, nunquã exculpere potui ut cum decima fruge reddere semen faterẽtur, nisi siquando summa anni ubertate id cõtigit, uel in noualirecèns prosciſſo. Quo magis mira illa felicitas agrorum uideri debet: sed & in eo culpã aratorũ nostrorũ esse crediderim. nam Varro cum quintodecimo in Hetruria respondisse dicit, quũ Columel. uix cũ quartodecimo respondisse meminerit; quod nõ effœto solo, sed negligẽtia agri-

Plinij loc.

Agri Parisini fertilitas.

colarum factum puto, qui à pristina diligentia iam Claudij Imperatoris uel Neronis tempore desciuerant, sub quo Columella scripsit. Nostri aut tertio aut quarto sulco serunt: antiqui antè etiam quinto serebant. Plin. lib. XVIII. Quarto seri sulco Virgilius existimatur uoluisse. Spissius solũ, sicut plerunq; in Italia, quinto sulco seri melius est. At uerò Plin. iunior de Tuscis suis loquens in quinto epistol. Tantis glebis tenacissimũ solum cum prosecatur assurgit, ut demũ nono sulco perdometur. Verùm animad uertẽda Columellæ uerba supradicta. Cum prata (inquit) & pascua & syluæ, si centenos sestertios singula iugera efficiant, optimè domino consulere uideantur. Ex quibus uerbis conijci potest quantũ sestertius ualeret: quippe hodie prata scimus & uidimus quæ annuos quinos Francicos atq; eo amplius domino pensitare solita sint fœniseci in lustrũ oblocata, ita ut commodè secum eo pacto putet actum. Atqui centum nummi æstimatione nostra duobus aureis & semisse ualuerunt. Sed quoniam diximus qualis fuerit redditus uinearũ, restat ut uideamus quantũ fuerit precium. Columel. lib. IIII. Vinitor licet sit emptus sex uel potius sestertijs octo millibus, cum ipsum solũ septem iugerum totidẽ millibus nummorũ partum, uineasq; cum sua dote, id est cum pedamentis & uiminibus, binis millibus in singula iugera positas duco. His uerbis Columella uineã conseri in singula iugera tribus millibus nummûm significat: quibus si operam uinitoris addas, quatuor iam erunt millia, sine usuris biennij semissibus quo uinea nouella cessat. Hæ ducentos quadraginta nummos ualẽt. ita singula iugera amplius centenis aureis nostris cõserebantur. Plin. uerò in eo loco ubi Opimiani uini meminit, de arte colẽdæ uineæ loquẽs, In nostra (inquit) ætate pauca

An maduertendus locus.

Precium uinearum.

exem

exempla consummatæ huius artis fuere: uerùm eo minus omittẽda, ut noscantur etiã præmia, quæ in omni re maximè spectantur. Summã ergo adeptus est gloriam Acilius Stelenus è plebe Libertina, L x iugerũ nõ amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; æquè quadringentis nummis uenũdatis. Magna fama & Vetuleno Egilao, uel potius Aegialo perinde Libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorq; etiam fauore hominũ, quoniã ipsum Africani colebat exiliũ. sed maxima eiusdẽ Steleni opera Rhemmiũ Palæmonẽ aliâs grammatica arte celebrem in hisce x x annis mercatũ D C millibus nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab Vrbe diuerticulo. Est autẽ usquequaq; nobilitas uinetis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniã et neglecta per indiligentiã prædia perhauriat. Ac ne in pessimis quidẽ elegantioris soli hæc aggressus excolere, non uirtute animi, sed uanitate. Quæ primo notata mira in illo fuit. Pastinatas enim de integro uineas cura Stelenum imitatus, ad uix credibile miraculum perduxit intra octauum annum C C C C. M. nummûm emptori addicta pendẽte uindemia. cucurritq; non nemo ad spectandas uuarũ in ijs uineis strues, literis eius altiores, contra id pigra ciuitate sibi patrocinante. nouissimè Annæo Seneca principatu traditionis ac potentiæ, quæ postremò nimia fuit super ipsum, Minimè utique miraturi Annæum tanto prædij eius amore captum, ut non puderet inuiso aliâs & ostento futuro tradere palmam eam emptis quadruplicato uineis intra decimum ferè curæ annum. digna opera quæ in Cecubis Setinisq; proficeret, quãdò & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac nequis uictam in hoc antiquitatem ar-

bitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit. Hunc locũ (ut arbitror) ita legebat Hermolaus, in quo ex pridem impreſſis tria aut quatuor uerba mutauit, ut uidere eſt in eius caſtigationibus: & cum prius C C C C *nummûm legeretur, ipſe millibus rectè addẽdum cenſuit. Ego uerò hunc locũ mendis adhuc ſcatere puto, & duobus in locis ab Hermolao corruptum: quem quia emendari à me non poſſe uidebam, tranſmittendũ diu cenſui: ſed quoniam aliud exemplũ non ſuccurrebat unde oſtenderem id quod nunc agitur poſſem, conſiliũ mutaui: ita tamen, ut obſeruatis anxiè antiquis exemplaribus, & addito quod cõminiſci potui, locum aliquanto magis perſpicuum minuſq; mendoſum referrem. Hermolaus in altera editione hunc locũ declarare cupiens,* Videtur *(inquit) Steleni uinetũ primo* C C C C *millibus ueniſſe, tũ* D C *millibus mercante Palæmone, non à Steleno, ſed ab emptore primo: demũ quadruplicato precio comparatũ à Seneca.*

Plin. locus *Ego aliter cenſeo, quare ſic legendũ exiſtimo, Sed maxima eiuſdẽ Steleni opera Rhemmio Palæmoni aliâs grammatica arte celebri in hiſce* X X *annis mercato rus ſexcẽtis millibus nummûum in eodẽ Nomentano: ex uetuſtiſſimo libro in quo hæc per datiuum leguntur, Palæmoni & celebri, nec mercatũ ſed mercatorijs, ex quo mercato rus legendũ duco. Alioquin fruſtra Plinius dixiſſet in eodem Nomentano, ſi de uineto ſuperiore ipſe intellexiſſet. Maxima igitur fama fuit Palæmoni operâ Steleni. Eſt enim opera ſeptimus caſus, nõ accuſandi. nec Palæmon opera, id eſt agricolationes Steleni mercatus eſt: ſed ad rus emendum opera Steleni uſus eſt, qui iam documẽtum induſtriæ ſuæ ac ſolertiæ dederat uenundato uineto* C C C C *millibus nummûm. Sequitur. Eſt autem nobilitas uinetis (uel*

merc

mercis,ut in omnibus antiquis legitur) per omnia ſuburbana,ibi tamen maxima,quoniam neglecta per indiligentiam prædia perhauriat. malim ut in antiquis & pridem impreſsis legitur,parauerat, hoc ſenſu,quum aliâs uineta magno ibi uenirent propter uicinitatem, tum illa maximè Palæmonis in pretio erãt:quia illa comparauerat negligentia dominorum coli deſita, ex quo noualiũ uice cenſebantur,quod Plinius ſignificat dicens eum uineas paſtinaſſe, quod renouaſſe ſignificat. uix tamen hoc congruit cum Columella lib.IIII.quum in ponenda uite reſtibilis uineti ultimã conditionem eſſe cẽſeat. Quare fortaſſe Plinius uanitatem in eo arguit,ſed uanitatem in eo intelligo potius quòd uineas de integro paſtinauit quaſi reſtibile uinetum & carioſum, quũ uineæ tantũ neglectæ indiligentia cultorũ fuiſſent,nec repaſtinatione indigerẽt. Et *inferius,* Cura Stelenum agricolam imitatus, *lego,* cura Steleni dum agricolam imitatur. *ſic enim antiqua habent exemplaria.* Et *rurſus inferius,* Cucurrit'que non nemo ad ſpectandas uuarũ in ijs uineis ſtrues literis eius altiores pigra ciuitate ſibi patrocinãte. In pridẽ impreſſis,altioribus pigra in ciuitate,legebatur:ſed Hermolaus illud in,expungendũ cenſuit, & altiores legendum, hoc ſenſu,habuiſſe cauſam Palæmonẽ grammaticũ quamobrẽ agrorum curã literis anteponeret, cum ad id deſidiã ciuitatis ſibi patrocinantem uideret. Ego autem altioribus reponendum hoc modo cenſeo, Literis eius altioribus pigra uicinitate ſibi patrocinante. hoc ſenſu, ut uicini quibus confines uineæ Palæmoni multo minus reddebant diligentia pari non excultæ,referrent cauſam tanti prouentus in doctrinam Palæmonis, qui grammatica arte celebris fuit,Satyrici teſtimonio,qui inquit,

Paſtinare quid ſit.

Plin.locus

Palæmon grãmaticus.

Cede Palæmon. Et rursus, Odi
Hanc ego, quæ repetit uoluitq; Palæmonis artem.
Meminit & Quintilianus. Huc pertinet illud eiusdē Plinij libro decimooctauo, Caius Furius Cresinus è seruitute liberatus, cum in paruo admodū agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs: quamobrem à Sp. Alpino curuli die dicta metuens damnationem, cum in suffragiū tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiā ualidam, atque (ut ait Piso) bene curatam ac uestitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, uomeres pōderosos, boues saturos: postea dixit, Veneficia mea Quirites hæc sunt, nec possum uobis ostendere aut in forū adducere lucubrationes, uigiliasq; & sudores. omniū sententijs itaq; absolutus est. Sic igitur uicinitas nō nauatæ in cultu operæ, sed doctrinæ cuidam recōditæ tribuendā censebat uberiorem fructuum perceptionē. Sequitur, Vt non puderet inuiso aliâs & ostento futuro tradere palmā eam emptis quadruplicato uineis. ubi in uetusto, alias regiones, & ostentaturo legimus: in alio, ostētatur. quare legendū censeo, inuisuro alias regiones, & ostentaturo. ut intelligamus Palæmonē tanto pretio ea regione exactū, alium locum quæsiturū in quo ostentare pretiū industriæ suæ posset. Reliqua ita corrupta censeo, ut sensus commodè elici nequeat. Veniamus nunc ad id quod quærebatur, Si sexagēta iugera quadringētis millibus uenierūt, quæ decem millibus aureorū à nobis æstimātur: sex iugera mille aureis constiterūt, ut in singula iugera centenos sexagenos senos & semissem statuere debeamus. Si hoc pretium ex Columellæ ratione æstimetur, non uideo cur summā laudem

Plinij locus.

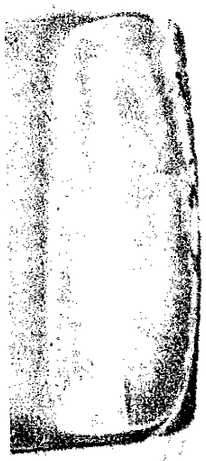
dem propter hoc adeptus sit Acilius, quod Plin. inquit. Propterea suspectum numerũ habeo. nam & in quodam antiquo legi, L x iugerûm non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; æquè numero uenundatis. ut fortasse sic Plinius scripserit, atq; æquè numero sestertiûm nenundatis. Qua ratione summa laus fuit in singula iugera centenis millibus nummûm uineã uendidisse, alioquin nõ magnopere creuisset pretiũ, quod nõ conuenit cũ cultu ruris alterius, quod quadruplicato intra decimũ uenditũ est, cuius etiam uindemia pendens quadringentis millibus nummûm addicta est. Rus autẽ illud cuius Plin. modũ nõ posuit, centuriam intelligo: de qua Columella loquens ita inquit, Centuriam nunc dicimus (ut Varro ait) ducentorum iugerum modum, olim autem ab cẽtum iugeribus uocabatur centuria: sex mox duplicata nomen retinuit. Cato centuriam uitiariam posuisse uidetur centum iugerum, quum inquit habere oportere quindecim mancipia uinearum iugeribus centum. In oliueto modica centuria (inquit Varro) erat ducentorum iugerum. Ergo hic si centenariam uineam intelligamus sexcentis sestertijs emptam, singula iugera in suburbano senis millibus nummûm constiterunt, id est, centenis quinquagenis aureis coronatis, & pretio quadruplicato intra decimum annum, sexcenis: in quibus diligenti cultu eousq; profectum est à Rhemmio, ut octauo anno uindemiam pendentem in iugera centenis aureis uendiderit: quod Plinius miraculum uix credibile dixit. ut enim octonos culeos in singula iugera statuamus, hoc est uicenos modios Parisinos, quinis aureis uindemia cuiusq; modij constitit. Hæc tamẽ summa multo minor est superiore si sexagies sestertium legamus, & rus centuriam fuisse intelligamus. De his

Centuria.

uineis

uineis loquens Columella libro quarto, & Senecæ blandiens tunc potentia & auctoritate apud Neronem præualenti, ita inquit, His certè temporibus & Nomentana regio celeberrima fama & illustris, & præcipuè quã possidet Seneca uir excellentis ingenij atq; doctrinæ, cuius in prædijs uinearum iugera singula culeos octonos reddidisse plerunq; cõpertum est. Ego autem compertũ habeo, in præfectura Parisiensi uineta esse quæ etiã hunc numerum excesserint in singula iugera nostra, quæ illic sunt maxima. Igitur quadruplicatum pretiũ, quater & uicies sestertium fuit, quod nummo nostro sexaginta millia aureorum ualet. ex quo apparet Senecam non frustra prædiuitem appellatũ esse à Iuuenale. Nam & ipse apud Tacitũ lib. XIIII. ad Neronẽ inquit, Quartusdecimus annus est ex quo spei tuæ admotus sum octauus ut imperiũ obtines: medio temporis tantum honorũ atq; opum cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio eius. Et paulum infra, Ego'ne equestri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes nouitas mea enituit? Vbi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatijs tam lato fœnore exuberat? Vna defensio occurrit, quòd muneribus tuis obniti non debui: sed uterq; mẽsuram impleuimus: & tu quantũ princeps tribuere amico posset, & ego quantũ amicus à principe accipere. Mihi subueniendum est, cum opes meas ultra sustinere non possim. In hoc uitæ itinere senex, & leuissimis quoq; curis impar, præsidiũ peto. Iube opes meas per procuratores tuos administrari, & in tuam formã recipi. quod tẽporis hortorum aut uillarũ curæ seponitur, in animũ reuocabo. Verba sunt Senecæ ab

Seneca prædiues appellatus.

amicis

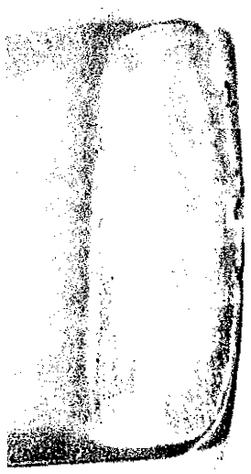
amicis admoniti, quòd ab inimicis apud Neronem insimularetur, quasi ingentes & priuatum supra modũ euectas opes quotidie augeret, ut Taciti uerbis utar. Instantẽ igitur perniciem prouidens, ad principẽ ultro adijt, immẽsi census cessionẽ facturus, ut uitæ consuleret: quod obtinere ei non licuit. Nunc si reputare uelimus quãtæ fuerint illæ opes, audiamus Suillium Senecæ inimicum, & inter alia quoq; exprobrãtem apud eundẽ auctorem libro decimotertio his uerbis, Qua sapientia, quibus philosophorum præceptis intra quadriennium regiæ amicitiæ ter millies sestertiũ parauisset? Romæ testamẽta & orbos uelut indagine eius capi. Italiam & prouincias immenso fœnore hauriri. His uerbis cum superioribus intelligimus Senecam magnos redditus ex agris & fœnore pecuniæ habuisse. quòd si sestertium ter millies quarto iam anno imperij Neronis quæsuerat, ut Suillius dixit: quid existimus eum habuisse octauo eiusdem imperij anno, quando orationẽ illã ad Neronem habuit? Ter millies (ut alibi diximus) cẽsus fuit maior Crassiano, hoc est septuagiesquinquies centena millia aureûm huius temporis. Olim autem à censu notæ erant opes hominũ, nõ ut nunc occultæ. professio enim necessitatis erat. Cæterùm ex antedictis feracitas uinearũ antiquarũ declaratur, cũ Plin. dicat, Ac ne quis uictam in hoc antiquitatẽ arbitraretur, idẽ Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit. & ut redditus opimus intelligeretur, subdidit Plinius, Efficacibus exẽplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrũ littus Indicum'ue merces petitas, quàm sedulum ruris larem. Sed tanta copia in Cecubis & Setinis Falernisq; nõ fuit, quæ primæ auctoritatis erant, ut ex Plinio & Columella nouimus. Nomẽtanus enim ager feracitate

Seneca ad Neronẽ accusatus.

non

non auctoritate præstantiæ illustris erat. Propterea addidit ea uerba Plinius, digna opera quæ in Cecubis Setinisq; agris proficeret. Prodigio autem simile est, uitẽ unã, id est unam stirpem, excessisse uuarũ numerũ duorũ millium, quod Columella dixit: & id dictũ de uite pergulari puto. Vnde idem alibi, In Albano generis Aminei uitis notas habuimus, numero quidẽ perpaucas, uerùm ita fertiles, ut in iugo singulæ ternas urnas præberẽt, in pergulis autem singulæ denas amphoras peræquarent. Nũc citetur locus Plinij libro decimooctauo ubi de summa fertilitate loquitur. Ciuitas (inquit) Africæ in medijs sita arenis Syrtis petentibus Leptim, quæ magna uocatur Tacape, felici super omne miraculũ riguo solo, ternis ferè passuum millibus in omnem partem fons abũdat, largus quidem, sed certis horarũ spatijs dispensatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi subditur olea, huic ficus, fico punica, illi uitis, sub uite seritur frumentũ, mox legumen, demum holus, omnia eodẽ anno, omniaq; aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratũ, nec ut à porrectis metiantur digitis, sed in pugnum cõtractis, quaternis denarijs uenũdantur. Super omnia est biferam uitem bis anno uindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereant luxuria singuli fructus. nũc uerò toto anno metitur aliquid, constatq; fertilitati non occurrere homines. Hactenus Plinius. *Age ineamus rationẽ. quaterna cubita plena & iusta in quadratum, hexapoda nostram faciũt, id est, tricenos senos pedes: quæ mẽsura octingenties multiplicata, duodetriginta millia & octingentos pedes explet. Nos enim superius docuimus iugerũ Romanum octingẽtas hexapodas habuisse. Sic fit ut iugerũ Romanum eius soli Africi duodecim millibus & octin-*

Fertilitas stupenda soli.

gentis

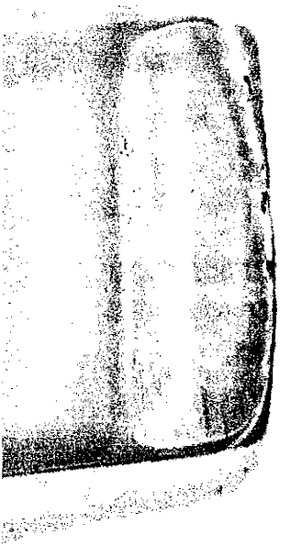
gentis ſeſtertijs nummis conſtiterit: quæ ære noſtro trecentis & uiginti aureis coronatis ualent. & tamen ita ratione ſubduximus, quaſi plena cubita fuerint. Magna eſt hodie opinio agri noſtri ſuburbani, qui uiliginem contrahit à colluuie urbis. holeribus & acetarijs & raphanis & leguminibus ſeritur, & interim pergulis circumuestitur, ne hyeme quidem niſi ſæuiſſima ceſſans: ſed pretium eius, ut arbitror, ad tertiam partẽ illius Africani nõ accedit. Vnũ autem reſtat dicendum; quod conſultò in finem operis dilatum eſt, ut in mentione domini noſtri faſtigiũ operi imponatur. Matthæi decimo legitur, ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; Magiſter uester non ſoluit didrachma? Et rurſus, Vade ad mare, & mitte hamum, & eũ piſcem qui primus aſcenderit, tolle: & aperto ore eius inuenies ſaterem: illum ſumens, da eis pro me & te. πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα. ἐκεῖνον λαβὼν δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καί σου. Sic tamen proprie uerti poteſt: Magiſter uester non penſitat didrachma? per interrogationem. Eſt autem didrachmum nummus binas drachmas ualens, quomodo & tetradrachmũ quaternas, quod uerbum apud Liuium legitur, ut ſuprà adnotauimus. Caſſius ad Cicer. Nam iam ternis tetradrachmis triticum penes Dolobellam eſt. niſi ſiquid nauibus Laodicenorũ ſupportarit, citò fame pereat neceſſe eſt. famẽ inſtantẽ ſignificat ex caritate frumẽti, quum medimnus duodenis drachmis ueniret, id eſt, ſeni modij Romani: & ſemiſextarius noſter ducato uno. Liranus apud Matthæum drachmam ſenis denariolis æſtimat, & ſic quilibet (inquit) capitaneus domus ſolucbat annuatim duodecim Turonenſes. Ego autem tantum didrach

Soli Lutetiani fertilitas.

Didrachmum. Tetradrachmum.

didrachmum ualuisse, quantum septẽ solidos nostros, Turonicos dico, hoc est septies tantũ quantum Liranus existimauit. Exodi x x x. cap. dicitur, Siclus x x obolos habet. media pars Sicli offeretur domino. Qui habetur in numero à uiginti annis & supra, dabit pretiũ. Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet. Iosephus libro septimo belli Iudaici de triũpho Vespasiani loquẽs, quem egit de Iudæis iu subactis, Stipendium (inquit) ubicunque degerẽt Iudæis indixit, binas drachmas singulis annis inferre in Capitoliũ iussit, ita ut antea Hierosolymorum templo pẽdebant. Intelligimus ergo id quod in Exodo dicitur, typum fuisse tributi quod Iudæis à Romanis iniunctum est. non enim primùm à Vespasiano id factum est, sed ab Augusto, qui censum imperauit Iudæis Cyrino præside. Vespasianus autem non in Iudæa tantum hoc tributum indixit, sed Iudæis ubi terrarũ cũq; agerẽt. Didrachmũ igitur denos obolos Hebraicos ualebat, sed duodenos Atticos: nec didrachmũ in singulos patres familiarum, ut Liranus censuit, hoc est in capita familiarum, sed in singulos homines statutũ, quomodo olim semisiclus in numerum hominum, id est, uiritim nõ domesticatim cõstitutus, in eos quidẽ qui maiores uiginti annis essent. quod perinde est, ac si binas operas in sacra publica cõferre iuberentur. nã drachma merces est diurna, ut suprà docuimus de denario diurno loquẽtes, cuius fit mẽtio Matthæi uicesimo. Stater igitur tetradrachmus erat, ut & antea dictum est. Nunc igitur in hac mentione stateris, æstimentur, si fieri potest, diuitiæ hominis unius priuati, quantum meminerim, maximæ. Pythius is est Bithynius, quem Herodotus in VII. prodidit Dario Persarum Regi uitẽ auream & platanũ donauisse: posteaq; Xerxi Darij filio, quum

Tributum Iudaicum.

Stater.

quum in Græciã infesto exercitu tendens Celænis urbe Phrygiæ iter faceret, obuiã profectum, Regẽ ipsum atq; omnẽ eius exercitum hospitio suscepisse, xenijsq; magnificis donauisse, pecuniã etiam in id bellũ præbiturũ se pollicitum. quã pollicitationẽ admiratus Xerxes, astantes percũctatus est quisnã hominum esset Pythius, quãq; pecunijs abundãs, qui hoc ultro spopõdisset. Cui cũ respõsum esset, illũ esse Pythium, qui patrẽ eius Darium uisendo illo munere uitis ac platani aureæ donauisset, ac tum quoq; nihilominus hominũ ditissimus secundũ regẽ esset: rursus admiratus Xerxes, & ad Pythiũ conuersus, scisscitari cœpit quàm ingẽtis pecuniæ fiducia ad pollicitationẽ illã uenisset. Ad ea Pythius, Cũ ad mare (inqt) Græciæ descẽdere te audissem, statim opũ mearũ rationẽ inire aggressus sum. Iam tũ enim in animũ induxerã pecuniam tibi dono dare in bellum id gerendũ. Subducta igitur ratione, argẽti quidẽ talẽta duo millia, auri uerò myriadas quadringentas, staterũ Daricorum septẽ millibus minus habere me cõperi: quæ tibi dono dare statui. Mihi autẽ uictus ex mãcipijs & agricultura suppetet. His uerbis Xerxes delectatus, Vt tecũ (inquit) paria faciã, pro hac liberalitate hospitẽ te meum facio: quadringẽtas uerò myriadas nummûm de meo explebo datis tibi chiliadibus septẽ, ut quadragies cẽtenis millibus Daricorũ stateru nihil desit. Proinde quæ hactenus possedisti, possideto, mementoq; talẽ te semper præstare. hæc enim te facientem, nec in præsens, nec in futurum pœnitebit. Hæc sunt enim uerba Xerxis apud Herodotum, σοὶ ὦν ἐγὼ ἀντὶ αὐτέων γέρεα τοιάδε δίδωμι, ξεῖνον τέ σε ποιεῦμαι ἐμόν, καὶ τὰς τετρακοσίας μυριάδας τοὶ τῶν φατήρων ἀποπλήσω παρ' ἐμεωυτῦ, δὶς τὰς ἑπτὰ χιλιάδας, ἵνα μή-

Diuitiæ Pythij memorabiles.

Pythius Bithynius.

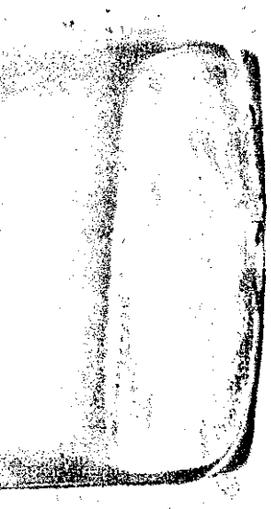
τοι ἱππέες ἐωσι αἱ τετρακόσιαι μυριάδες ἐπὶ χιλιαπλέωρ: ἀλλ' ἤ τοι ἀπαρίθμησιν ὑπ' ἐμέο πεπληρωμένην κέκτη σό τε ἀῶτος τάπορ ἐκτήσαο. ἐῴκασί τε εἶναι ἀεὶ τοιοῦτος. ἀγάρ τοι ταῦτα ποιέουσι, ἤτε ἐς τὸ πρεσβύ, ἤτε ἐς τὸ μέλλον μεταμελήσει. Plinius lib. xxxiii. de immẽsis opibus hominum singulorũ loquẽs: Congregatæ (inquit) & excedẽtes numerum opes, quota tamẽ portio erũt Ptolemæi, quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum sua pecunia toleraſſe: mille coniuias totidẽ potorijs uasis, mutantẽ uasa cum ſerculis, ſaginaſſe? Quota uerò illæ ipſæ (neq; enim de regibus loquor) portio fuerit Pythij Bithynij, qui platanũ auream, nitẽq; nobilẽ illã Dario Regi donauit: Xerxis copias, hoc eſt ſepties lxxxviii millia excepit epulo, ſtipẽdium quinq; mẽſium frumẽtumq; pollicitus, ut è quinq; liberis ſenectuti ſuæ in delectu unus ſaltẽ cõcederetur? In antiquis exẽplaribus legitur, Mille millia hominum excepit. Vterq; autẽ numerus mẽdoſus eſſe uidetur ex Herodoto, qui peditatũ Xerxis ex Aſia contractũ, ter & uicies centena millia hominũ fuiſſe dicit præter ſeruitia & frumentatores, præter claſſem: cuius magnũ numerũ facit. Hunc igitur numerum hominum Pythium hoſpitio ſuſcepiſſe ueriſimile eſt, quoniã tantas copias terreſtres habuit Xerxes quum in Phrygiam uenit. Nam poſtea quam Heleſpõtum trãſijt, numerus exercitus ſeruitijs & comitatu ſupra quinquagies auctus eſt, ut in ſuperioribus dictum eſt quũ de chœnice loqueremur. Sed Plinius fortaſſe Herodotũ auctorem nõ ſecutus eſt, ſed Trogum, qui Xerxem ex regno ſuo ſeptingẽta hominũ millia coẽgiſſe dicit, & trecẽta ex auxiliaribus. Quare Plinius ſcripſiſſe exiſtimari poteſt ſeptics octoginta millia, ut ſub

ut ſubintelligatur centena uerbũ, ut ſuprà docuimus, ut ſit ſepties cẽtena octogintaocto millia. Quod ſi ex Herodoto *reſtituere placet, ſic legẽdũ,* Deciesſepties octoginta millia. *Nam* Herodotus *præter peditatum etiam octoginta millia equitũ fuiſſe auctor eſt. Cum autẽ* Plinius *dicat* Pythium *quinq; menſium ſtipẽdium & frumẽtum exercitui* Xerxis *pollicitũ eſſe quinq; filiorum ſuorum nomine, ut tãtum uni uacationẽ militiæ impetraret, exiſtimo quadragies cẽtena millia ſtaterum* Daricorũ *tanto exercitui in ſtipendium & frumẽtum coẽmendũ ſufficere in quinq; menſes potuiſſe. Vt igitur minimum numerum ſequamur, id eſt ſeptingenta millia, ſic ut ſinguli in menſem ternos aureos coronatos acceperint: hac ratione in ſingulos menſes ſtipendiũ uicies ſemel centenis millibus ſtetit, quæ ſumma quinquies ducta ob quinq; menſes, centies quinquies centena millia efficit. His equitatus ſtipendium addendum, quibus trecẽta millia auxiliariũ addere nunc nolui, quia nondũ contracta erãt auxilia, quæ poſt tranſitum* Helleſpõti *ſeſe* Perſis *adiunxerũt ex* Macedonia, Theſſalia, Epiro *&* Græcia. *Nũc igitur de ſtateribus* Daricis *uideamus. Stateres quidam* Alexãdrei, *quidam* Darici, *quidã erant* Philippei. *Sed ſtater aureus minam argẽti ualebat.* Pollux, *ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ μνᾶν ἠλλύττο, καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἰσχυρίοις τὴν μνᾶν τῆς ῥοπῆς στατῆρα ὀνομάζουσι. Aureus (inquit) ſtater minã ualebat. nam & in iis quæ appẽduntur, pondus minæ ſtaterem nominauerunt. καὶ ὅταν εἴπωσι πενταστάτηρον, πέντε μνᾶν δοκοῦσι λέγειν. & quum dicunt pentaſtaterum, id eſt quinque ſtaterum pondere, dicere uidentur pentamnon, hoc eſt quinqueminale. Hoc ſi eſt uerum, ſtater unus aureus quaternos minimum aureos nummos Ro-*

Stater multiplex.

manos ualebat. Quatuor enim aurei Romani quadringẽtos nõ amplius seſtertios ualebant, ut ſatis demonſtratũ eſt: ut fuerint ſtateres aurei unciales, cuiuſmodi fere Luſitanici hodie aurei uiſuntur denis aureis æſtimabiles. Demoſthenes πρὸς φορμίονα, φορμίωνα δέ φησιν ἀποδόναι λάμπιδι ἐν Βοσπόρῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στατῆρας κυζικηνούς, ὁ δὲ κυζικηνὸς ἐδιώκετο ἑκκαίδεκα καὶ ὀκτὼ δραχμὰς ἀττικάς. Phormio autem dicit reddidiſſe ſe Lampidi in Boſporo centũ et uiginti ſtateres Cyzicenos. at ſtater Cyzicenus duodetriginta Atticas drachmas ualet. Et paulò pòſt, τῶν μὲν γὰ ἑκατὸν εἴκοσι στατήρων γίγνονται τρισχίλιαι τριακόσιαι ἑξήκοντα. ὁ δὲ τόκος ὁ ἐγγεγραμμένος τοῦ τριάκοντα μνῶν καὶ ἓξ ἑκάστου, πεντακόσιαι δραχμαὶ καὶ ἑξήκοντα. Atqui cẽtũ et uiginti ſtateres fiunt tria millia trecentæ ſexaginta. Fœnus autem terreſtre ſeſquiſextum, triginta trium minarum & ſexaginta, quingẽtæ fiunt drachmæ & ſexaginta. His uerbis apparet ſtaterem Cyzicenum paulominus tribus aureis coronatis ualuiſſe: ſed Atticos ſtateres et Perſicos Cyzicenis uberiores multo fuiſſe & pondere & indicatura conijciendum eſt, & præſertim Perſicos, cùm Babyloniũ talentum ephectam proportionẽ ad Atticũ habuerit. Stateres autẽ aureos hîc intelligimus ex ijs quæ ſequuntur, etiãſi Pollux ſtateris appellatione nõ magis aureũ quàm argẽteum intelligẽdum cẽſuerit. Sed notãda uerba Demoſthenis, Tria millia trecẽtæ ſexaginta. Et rurſus, Triginta trium minarũ & ſexaginta. Vbi drachmas ſubintelligi uoluit, cõmuni more loquendi apud Græcos, ut apud Romanos nũmi intelligũtur, ut alibi ſæpe diximus. Quomodo autẽ apud Romanos argẽtea nomiſmata drachmalia ſignabãtur Athenienſium imitatione, & aurea didrac

Stater Cyzicenus Atticusque & Perſicus.

didrachma erãt, ſic apud Atheniẽſes & Perſas & Macedonas ſtateres aurei geminato põdere ſignabãtur, hoc eſt octonis drachmis, certè nomiſma unũ hoc triennio argẽteum uidi, cuius index erat λυσιμάχου βασιλέως, Lyſimachi Regis. uerùm põdus tunc nõ examinaui, nec alioquin nummũ magnopere cõſiderandum duxi, quòd nihil tum harum rerum cogitarẽ, quas in hoc opere tractaui: quare nec mihi oblatũ mercatus ſum, tametſi nomiſmatũ huiuſmodi ſtudioſus ꝓpter antiqtatẽ. Hoc autẽ anno cũ ànxiè ꝓquirerẽ, et ter quaterq; argẽto repẽdere paratus eſſẽ, in tertias, quartasq; manus ꝓueniſſe cõperi, & tãdẽ hinc exportatũ. ſed cùm ab ijs percũctarer, qui maximè meminiſſe uidebãtur, quantũ ponderis traheret, aiebat unus ſe exiſtimare ſemunciale nomiſma fuiſſe. Id ille mihi facilè perſuaſit, quòd alter maius etiam põdus meminiſſe ſe dicebat: & ea mihi magnitudo nomiſmatis oculis obſeruabatur, quæ (ut minimũ) æquaret denariũ Mediolanenſem. Reſciui etiã à tertio, in cuius tunc manu eſſet, id eſt cui ipſe id dono dediſſet (in quartam enim manũ uenerat) ſed uidere mihi poſtea non cõtigit. Siue autẽ ſtater is fuerit, ſiue nõ, Daricus tamẽ ſtater nõ minus denis aureis noſtris ualuit, id eſt, argẽti mina. qua ratione fit, ut quadragies cẽtena millia Daricorũ, quadringẽties cẽtena millia coronatorũ ualuerint. Nunc igitur apparet Pythium Bithyniũ non modò ſeptingẽtis & octoginta millibus, ſed planè decies centenis millibus atq; adeò deciesſepties centenis, & equitatui præterea & claſſi ſtipendium & frumẽtum ſuppeditare in quinq; menſes potuiſſe. Hîc obiter nõnihil dicẽdum de militari ſtipendio: cuius modus cum parũ antehac ſtatui potuiſſet, hiſtoria Cornelij Taciti Romæ nuper edita reſtitutis aliquot li-

Stater Lyſimacheus.

De ſtipendio militari.

bris, nobis occasionẽ dedit & ansam aliquid de eo explicandi. Stipẽdium militare quo tẽpore institutũ fuerit, Liuius lib. IIII. ab Vrbe condita docet de Anxuris expugnatione loquens, his uerbis, Oppidũ uetere fortuna opulẽtum tres exercitus diripuere, eaq; primum benignitas imperatorũ plebem Patribus conciliauit. Additũ deinde omnium maximè tempestiuo principũ in multitudinem munere, ut ante mentionẽ ullam Plebis Tribunorum'ue decerneret Senatus ut stipẽdium miles de publico acciperet, cùm ante id tempus de suo quisq; functus eo munere esset. Nihil unquã acceptum à plebe tanto gaudio traditur. Idem paulùm infrà, Postremo indicto iam tributo, edixerũt etiã Tribuni auxilio se futuros, si quis in militare stipẽdium tributũ non cõtulisset. Patres benè cœptam rem persecutãter tueri. cõferre ipsi primi. & quia nondum argẽtum signatũ erat, æs graue plaustris quidã ad ærarium conuehẽtes, speciosam etiã collationẽ faciebãt. His Liuij uerbis apparet cur æra merere milites dicãtur, curq; ærarium dictũ sit, ab ære scilicet graui, nondũ argẽteo nũmo percusso. Inde illa locutio apud Liuiũ in VI. ab Vrbe cõdita, Inde rem creditori palã populo soluit, libraq; & ære liberatũ emittit, de Mãlio loquens. Tacit. uerò lib. I. ab excessu Augusti, de seditione Pãnonica loquens, quæ circa initium principatus Tyberij cõtigit, ita inquit, uerba seditionem agitãtium referens: Quãdo ausuros exposcere remedia, nisi nouum ac nutantem adhuc principẽ precibus uel armis adirent? Satis per tot annos ignauia peccatũ, q; tricena aut quadragena stipẽdia senes, & pleriq; truncato ex uulneribus corpore tolerent. Ne dimissis quidẽ finẽ esse militiæ, sed apud uexillũ retẽtos, alio uocabulo eosdem labores perferre. ac si quis tot

Aeris grauis tempus.

Libra, & ære liberare.

casus

casus uita superauerit, trahi adhuc diuersas in terras, ubi per nomẽ agrorum, uligines paludũ, uel inculta mẽtium accipiãt. Enimuero militiam ipsam graue, infructuosam, denis in diem assibus animam & corpus æstimari. Hinc uestẽ, arma, tentoria, hinc sæuitiam Cẽturionũ, & uacationes munerũ redimi. at Hercule uerbera & uulnera, duram hyemẽ, exercitas æstates, belliũ atrox aut sterilem pacem sempiterna: nec aliud leuamentũ, quàm si certis sub legibus militia iniretur, ut singulos denarios mererent, sextusdecimus stipẽdij annus finẽ afferret, ne ultrà sub uexillis tenerẽtur, sed ipsaẽ in castris præmium pecunia solueretur. An Prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperẽt, quæ post sedecim ãnos penatibus suis reddantur, plus periculorũ suscipere? Et paulò pòst, Respõsum est à cõcione, mãdata esse Clemẽti cẽturioni quæ pferret. Is orditur de missione à sedecim annis, de præmiis finitæ militiæ, ut denarius diurnũ stipendiũ fòret, ne ueterani sub uexillo haberẽtur. Et rursus de instaurata seditione loquẽs, Igitur uolutatis inter se rationibus placitũ, ut epistolæ nomine principis scriberentur, missionẽ dari uicena stipẽdia meritis, exauctorari q̃ senadena feciss̃et, ac retineri sub uexillo cæterorũ immunes, nisi ꝓpulsandi hostis. His uerbis apparet ueteranos milites aliquãdo tricena stipẽdia implere solitos, aliquando quadragena, aliquãdo uicena: nec uũũ tẽpus ꝑpetuò statutũ fuisse. Simul ueteranos militia exauctoratos nõ statim missionem adipisci solitos, sed indulgẽtiore militia sub uexillis retineri quoad præmia et colonias acciperẽt. ex quo planius intelligitur id quod Trãq. in Tyb. scribit. Atq; etiã missiones ueteranorũ rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte cõpẽdiũ captãs. Verùm ut supradictis Taciti uer

Veterani.

Sub vexillis retineri.

Asses stipendiarij.

bis itelligimus denos asses diurnũ stipẽdiũ militare fuisse, ita eadẽ uerba hoc significare uidẽtur, denariũ maius stipẽdiũ assibus denis fuisse: ut fortasse hoc adiuuare id possit qd' superius hoc eodẽ lib. diximus de denario quẽ Vitruuius sedecim assibus ualuisse tradidit Augusti tempore: quãquam olim signato statim argẽto denarius decẽ assibus ualuisset. Quam rursus opinionem euertere uidetur Plinij dictum lib. XXXIII. his uerbis, Postea Annibale urgẽte, Q. Fabio Maximo Dictatore asses unciales facti: placuitq; denariũ sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertiũ quaternis. Ita resp. dimidiũ lucrata est. In militari tamẽ stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Hoc igitur lectores uiderint, ac statuerint pro suo quisq; captu, aut arbitratu, quãdò id summã rei a nobis cõpertæ & explicatæ labefactare nõ potest, ut alibi diximus. Milites autẽ Romanos diurno stipẽdio denarium meruisse, cõgruit cum eo quod ex Thucydide scripsimus de classiario milite, qui suo ministriq; nomine binas drachmas merebat apud Athenienses. Tricenæ drachmæ, id est stipendiũ menstruũ, tribus aureis coronatis ualebant. Centuriones ucrò duplex stipendiũ, & equites triplex merebãt. Quare Liuius lib. VII. ab urbe condita, Aequè (inquit) impotens postulatũ fuit, ut de stipẽdio equitum (merebãt autẽ triplex ea tẽpestate) æra demerentur, quòd aduersati cõiurationi fuissent. Hac ratione Liuij equites nouenos nostros coronatos merebãt in mẽsem: nunc nostri octonos & semissem merẽt. Prætoriani autẽ milites duplex stipendiũ merebãt, qui castra circa urbẽ habebãt, quasi stipãtes principẽ. Erãt enim & Prætoriani milites, & cohortes urbanæ, quod Trãquill. his uerbis significat de Augusto loquẽs, Legauit Prætoria-

Denarius stipendiarius

Stipendiũ militare.

nis

nis militibus ſingula millia nummûm, cohortibus urbanis quingenos, legionarijs trecenos nũmos. Licet igitur hinc æſtimare opulentiam imperij Romani ſub Auguſto, qui quatuor et quadraginta legiones ſub ſignis prouinciatim diſpoſitas habuit, cum unaquæq; legio minima æſtimatione in annuo ſtipendio ducena millia aureûm coronatorũ ferret, etiam ſine equitum ſtipẽdio. Denæ enim cohortes quingentariæ in legionibus erãt, & centuriones duplex ſtipendium habebant. Auctum autem poſtea militum ſtipendium fuiſſe ex eo apparet, quod Tranquillus ait in Domitiano, Addidit & quartum ſtipendium militi aureos ternos. Hæc uerba ſignificare uidẽtur, ſub Domitiano quartum incrementũ milites accepiſſe. Sed Tranquillus dubium id nobis reliquit, utrum menſtruos aureos, an potius annuos intelligamus. Ego tamen menſtruos intelligo. Milites etiam præter pecuniã annonas & ſagula & frumentum interdum accepiſſe legimus apud hiſtoricos, & præſertim apud Lampridium in Alexandro. Non me præterit Flauium Blondum lib. VI. Romæ triumphantis hæc aliter tradidiſſe, ſed ei nõ aſſenſus ſum. Hæc ut libro noſtro tumultuariè adderem, me cõpulit Franciſcus Deloinus, iudicũ unus centenariæ famigeratæq; curiæ: qui, ut eſt inter iuris peritiſſimos antiquarũ rerum ſtudioſiſſimus, huius loci Taciti Cornelij tẽpeſtiuè me admonuit, quum altera fortè editione liber noſter ad hunc locũ impreſſus eſſet: ut ſi poſtridie admonitus eſſem, locũ nullum hæc additiuncula inuentura capacem ſui fuerit. Librum apud nos attulerat uir literarum ſacrarum profeſſor facundiſſimus, omniumq; bonorũ auctorum conquiſitor & indagator ſagaciſſimus, Gulielmus Paruus, agẽs in comitatu principis, ſacerq; (ut ita loquar) oricularius eius. Eũ librum

Franciſcus Deloinus.

librum Deloinus cum ab eo utendum rogasset, aut iure potius amicitiæ præcupidè sumpsisset (unus enim tantum apud nos erat) me quoq; ipsi ambo legere eum voluerũt, ut in aliqua libri hiulca parte id quod de stipendio militari Tacitus scripserat, adsuerem.

Epilogus huius operis.

Hermolaus Barbarus.

HAEC ferè sunt quæ de re nummaria mẽsuriq; dici potuerunt: cuius rei semina se libasse Hermolaus Barbarus lõgè ingenio nobis doctrinaq; multiplici præstans, in glossematis illis gloriatus est quæ in Plinium edidit, gloriæ suæ segetẽ ac materiã: quem tamẽ auctorem sic quoq; ad nos peruenisse dico, ut seminariũ laudũ studiosis omnibus in eo quotidie renascatur, etiã si ille primitias decerpsit. Sed quum ipse multa de talento, sestertio & libra, colligentis quidem more, nõ deligentis, commemorasset, Poterã (inquit) plura, sed quæ carptim cursimq; uelut semina materiæ difficillimæ libauimus, dilato in aliud tempus pleniore cõmentario, sufficiant. Mihi uerò ille farraginem auctoritatũ diuersissima tradẽtiũ, immò (ut planè dicam) segetũ antipathiã miscuisse uidetur, & in unũ semina dissidentia confudisse, ex quibus frugẽ aliquã bonã quo'nam modo sperare potuerit & promittere, nõ intelligo, aliorũ autem erit iudiciũ. Nos cõmentationis ab eo promissa, sed erronea (ni fallor) indagine incohatæ, cæcas & perplexas ambages, à capite rẽ exorsi, ita explorasse uidemur, & à limine statim introrsus perspectas luculentis uestigijs remeabiles fecisse, ut in mæandros potius digressionum insinuasse (sic enim res ferebat) quàm in Labyrinthum quendam disputationis, iudicari debeamus. Deprehensi aliquibus in locis hæsimus, uel uerius substitimus, nusquã tamen aut flexu præuaricationis, aut saltu reticentiæ uel obliuionis, aut deniq; præcipitio temeritatis elap

Antipathiam segetũ miscere, est semina inter se dissidẽtia simul serere: ut triticũ cum semestri uel trimestri fruge. Antipathia enim dici turnaturale rerum dissidiũ.

tis elapsi, ponderum & mensurarum tractationẽ ita explicauimus, ut res natura inter se cognatæ, nominũ etiam communionẽ & ueluti gentilitatem agnoscerent. Quid tum (dicat aliquis) doctioribus igitur te præferendũ censes? Siquidem uni tibi hanc operam uindicas in commune nauatã. In hoc uno egò uerò: cæteris in rebus ijs libens cedo, quibus omnia propemodũ debeo. Sic sua hactenus cuiusq; fuit in reparatione Latinæ linguæ palma. Hoc ius non modò æqualiũ nostrorum, sed etiam posteritatis erit: neq; uerò præreptæ unius aut alterius rei gloria, commentandi quoq; in posterũ materia cõsumpta, quæ adhuc larga supersit. Hoc tantũ refert, quòd clariorum quidem illi aut pluriũ palmarum decora tulerunt: ego fortasse inter exigua ingenia qualibet acquiescere palma & debeã & possim. sed alios ita uelim animatos esse, nostros præcipuè, quorũ maximè gratia hoc opus suscipiendum duxi, ut maximũ quodq; decus sic in medio positum esse putẽt, ut ingeniũ tantum & diligentiã referre, nõ genus & cœlũ putẽt. sic fiet ut in huius laudis curriculo Italia omniũ gentium magistra, lampadẽ (quod aiunt) Galliæ non tradat, sed cõmodet: aut tradat quidem, sed fiduciariam uel precariam, uel potius det utendam usu nobis & illis promiscuo. Quidni enim speremus quod alijs nõ negatum est qui longius remoti sunt? Rumpãtur licet Misopatrides, id est patriam ciuesq; suos exosi: natura Gallos hac dote non fraudauit, tametsi huius ætatis moribus, uel paucorum hominum uitio qui rerum arbitrium tenent, factum est ut literarum bonarum studiũ nihil ad reipublicæ moderamen pertinere uideatur. Rempublicam semper appellare institui, abusiuè fortasse, in qua plurima ad priuatam utilitatem referri existimantur. Propter quod uidemus

Misopatrides.

Cõparatio diuitiarũ noſtri temporis cum antiqua opulentia.

uidemus eò iam maieſtatem publicam decidiſſe, ut cenſu ciues opibuſq; multo magis, quàm ſenſu & probatis moribus cenſeantur. Hinc illa ſtulta ac ridenda quorundam reputatio, qui nulla prorſus arte memorabili imbuti, ob uulgares quidẽ ut apud Romanos facultates, ut apud nos propemodũ principales, non ſe modò copioſos, ſed etiam (ſi dijs placet) beatos arbitrantur: quum ſi ad Romanos modulos diuitis appellationẽ metiamur, perpaucos hodie norimus præter primores procerũ, quorũ cenſus cẽties et quinquagies ſeſtertiũ æſtimetur. At tantam ſummã Pallas homo libertinus accepit, idq; decreto Romani Senatus, ob id quòd referendum ad curiã cẽſuiſſet de fœminis quæ ſe ſeruis cõcubitu miſcuiſſent: eaq; relatione ſtatutũ, ut quæ ignaro domino ad id prolapſa probaretur, in ſeruitutem ſui conſenſiſſe uideretur: cuius rei auctorẽ Tacitum, Pliniũq; oratorẽ habemus. Idq; Senatuſconſultum poſtea à Iuſtiniano principe ſublatũ eſt ſeptimo libro ſui Codicis ſub titulo de ſenatuſconſulto Claudiano. Quis autem hodie eorũ qui aurũ metiri nõ numerare dicũtur, uel etiã qui pala uerſare aureos grummulos dicitantur, ducenties ſeſtertiũ habere creditur? At Aeſopus tragœdus poſt cœnas illas luxu ſtupendo memorabiles, tantundẽ hæredi filio reliquit, unde margaritas ipſe ſorbendas conuiuis appoſuit non mediocris precij. Age: Curio Tribunus Pl. nõne ſexcẽties ſeſtertiũ æris alieni habuiſſe memoratur? quod perinde eſt ac ſi nunc dicas, quindecies centena millia aureorũ. tanti tamen & pluris Cæſar ciuis adhuc Romanus, nondũ Dictator, in Gallia res gerens, concionem eius ad populum licitatus eſt, & redemit. Paulus Conſul Romanus mille & quingentis talentis eidem Cæſari eodem tempore authoritatem ſui Conſulatus addixit ea

denium

demum lege, ut Remp. exagitanti patientiam accommodaret. Iã Senatores Romanos qui defecti facultatibus dicerentur, quingena quotannis sestertia solitos accipere à principibus constat, queis honestam (sic enim aiebãt) paupertatem tolerare possent innocenter. Nunc uerò quotus quisq; tantum habet pensitationis annuæ, si paucos gentilium regis excipias? Contrà Nero perditis iam rebus, Senatum Romanũ coëgit centies sestertium sibi quotannis pensitare: quam summã sine stupore meminisse iam nemo potest. Mitto quòd Ciceroni oratori, qui semper à Romanis tenuis existimatus est, superficies ædium Senatusconsulto non minoris quinquaginta millibus aureûm nostrorum æstimata est, & uillaticũ ædificiũ pluris quàm duodecim. Seneca etiã uir philosophus, ut ex eius monumentis apparet, sed rerũ actui summo præpositus à Nerone, quadriennio ter millies sestertium quæsiuit, quod certè necesse est ut fidem scriptis eius & auctoritatẽ deroget. Si enim scripta eius æstimentur: nemo unquam animosius calcasse diuitias, & pauperiem securã adstrictius eo amplexus fuisse uidebitur. Tarius Ruffus (quod penè omisi) infima natalium humilitate Cõsulatum militari industria meritus, circiter mille sestertiũ liberalitate Augusti congestum agris coëmundis exhausit, ut auctor est Plin. lib. XVIII. Quo in loco millies legendũ est. Seneca auctor est Lẽtulum Augurẽ eodẽ Augusto principe quater millies suũ uidisse, quãti hodie decẽ primorũ Galliæ patrimonia esse uix possunt, etiã quanti plurimo uenire possunt æstimata. Ab hoc numero principẽ tantum & generum eius eximo, cui alioqui regnum debetur, si regi superstes fuerit. Quonam modo igitur beatos existimare possumus, qui omneis cogitationes suas, omneis animi sensus, omnes uitæ

Cicero tenuis habitus.

Seneca.

Tarius Ruffus.

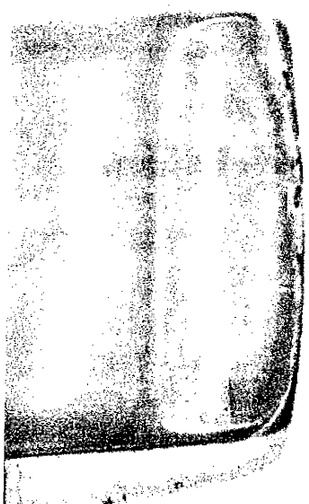
Plinij locus.

Lẽtulus ditissimus.

uitæ actiones, omnia publica priuataq; officia, & uiuẽdi deniq; moriendiq; rationẽ ad cumulandas opes referũt, quæ in priuatis hodie fortunis esse non nisi despicabiles possunt? Vnum tantum genus hominũ excipi necesse est, quod omniũ ipsum generũ minimè esse exceptum oportebat. Hi sunt sacerdotes, quos nunc ferme solos secundum reges & principes opulẽtos esse cernimus, & plurimum opibus tribuere: quod genus unũ reges inter amicos habent, in quo se suamq; admirentur potentiã fortunatricẽ. Nulla enim æquè parte uitæ beatiores ipsis mortaliũ esse licet. Hic mihi quæ memini uidiq; reputanti, exclamare subit, Miserã te simul & fortunatã Franciã! tu ut maiorũ placita Senatusconsultis sacrosanctis cõfirmata, tot annorum usu comprobata, ambitione nũc scelerata antiquare contendas? & singularẽ prærogatiuã Pontificatui summo non eblanditã, non expressam, non emendicatam, sed maiorum nostrorũ merito postulatã, exoratã, repensam, ut tibi uni iure prisco, à maiorũ gentiũ pontificibus prodito, in rerum sacrarum constitutione uti liceret, nũc indultæ legis abusu festines ire perditum? Vnde igitur tibi frõtem peculiarẽ illã sanctionẽ citandi, qua tu tantopere gloriare uelut decore quodã religionis? Vnde autẽ libertatem aut fiduciam Christianissimã te uocandi, si nõ qua religione eximiũ nomẽ, legemq; pietatis tuis testem comparasti, eadem religione tu ipsa retinere uis? O plaudendum erratũ hostibus tuis illis, qui hoc tibi felicitatis, regniq; fortasse palladium, uelut cœlo delapsum munus inuident, quo uel ablato, uel intercidente tu perinde utiq; fortunata esse non potes! Vide quæso ne te nimiũ terrigenis illis credas, quos ob id gigãtes appellauit antiquitas, qui titulosas amplitudines architectãtes, Aloidarũ exemplo theomach

Sacerdotes dignitatum studiosi.

Exclamatio in ambitionẽ, ac dinundinationẽ quæ in creãdis Põtificibus & cœnobiarchis grassatur.

Palladium regni Franciæ, Sãctio pragmatica.

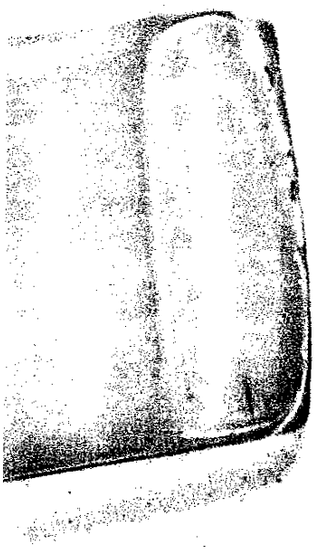
Gigantes terrigenæ.

theomachiam meditari uidentur. Nam ut illi immanium ſpiritu̇um homines Pelion Oſſæ aduoluẽtes, ut Homerus prodidit, & ijs rurſus Pindũ & Othrin Lapitharũ ſedẽ ſubuehentes, in cœlũ tandẽ ſcandere, & ſuperis uim afferre cogitabãt: ſic iſti põtificatus et antiſtitia alijs alia adaggerãtes, ipſa ſtruc incõdita rerũ malè cohærentiũ, uim inferre ſuperis ſacriſq; canonibus quos patres innocentia præditi ſuaſerunt, meritò diſtitantur. Horũ quoſdam nec prudentia nec doctrina commendabiles uir quidam acer apud nos quum uideret, dicere haud infacetè ſolebat, abſurdos oportere eſſe choragos illos, aut certè diſſolutos, qui Herculis Titanumq; perſonas uenuſtulis Cupidinibus temere & ſæpe accõmodarẽt. Harũ enim rerũ culpam à capite & uertice Chriſtiani nominis publicus conſenſus arceſſit, qui niſi rectè conſtitutus ſit, inferiora ab eo membra morborũ cauſas trahunt. Quare in uotis eſſe hominũ piorum identidem uidemus ſtatim atq; illa indignitas oculis obuerſatur, ut aut columen eccleſiæ componat Prouidentia, aut certè aliud cõmodius & cõgruentius faſtigiũ reponat. Idq; meritò in uotis eſt. Columine enim uitioſo uel infirmo, tectũ ædis ſacræ aut corruat neceſſe eſt, aut fœdè collabefactetur: tũ ſubinde turbinibus & procellis omnia intus pateãt, errorũ nebulæ ſubeant, decumbentibuſq; pruinis interiora frigeãt, ut ne ignis quidẽ ille charitatis æternus ultrà manere poſſit. Neq; uerò me latet ipſa domus fundamenta in petrã firmiſſimã artifici manu iacta, nulla ui poſſe cõuelli uel ſubrui, nõ aëria, nõ terrena. Nã ne operis quidẽ compages diuina illa quidẽ manu coagmẽtata, ullo diſturbari machinamento poteſt: ſed decor operis in aſpectu & expolitio emendata non manent, ex quibus auctoritas ut ædibus ſic ædi comparatur.

Alludit ad ignem Veſtæ.

Nunc

Nunc autem pietas & religio huius ædis ædituæ magno uociferatu querũtur eam proportionẽ asseruatã non esse, quam architectonicæ manus primùm modulatæ sunt: id quod caput esse constat dedecoris luculenti. Huius inconcinnitatis causam homines ad Mercuriũ referũt institorẽ, qui iã inde ex quo lumen mundi regere, & auriga summi currus esse cœpit, non ut olim Phaëthon quũ se in currum luminosum sustulisset, conflagrationẽ orbi intulisse, sed tenebras potius teterrimas offudisse dictitatur: at inde factũ esse constat, ut in castris sacrosanctis plerunq; nihil rectè atq; ordine constitutum esse uideatur. Primùm uix decimus quisq; ordines ducentiũ decumana porta ingredi existimatur: deinde laxissimè quidã tendentes, uix gregario militi locũ uestigialem relinquunt. Adde quòd nec manipulos recẽsere, nec cohortes ipsi cõcẽturiare noluerunt. Quid quòd plures stationes obtinẽt, qui uni satis esse nequeũt? Quid si etiã omnes eas deserentes, longissimè per urbes expatiari uidẽtur, hostilis ipsi incursus & populationum securi? nec minus stipendia illis procedũt, quàm si ab statiuis pedem transuersum non discederent. Iam illud cuiusmodi esse dicemus, quòd qui plurium uicem gerunt, ij immunes plerunq; solent esse, ut ne uitem quidem saltem centurialem in speciem teneant, cuius metu munifices in opere milites contineant? Quid, qui perpetuam immunitatem habent, regum & principũ latera indecorè stipantes, æterna animi destinatione à statiuis castris domini emansitantes? qui, si disciplina castrorum ualeret, pro castris ipsis uigiles excubare deberent. Hæc fierent si in augustali ordines & uacationes nõ uænirẽt? si non atra inauspicata q; Celæno contactu suo fœdissimo res purissimas atq; sanctissimas quotidie contaminaret?

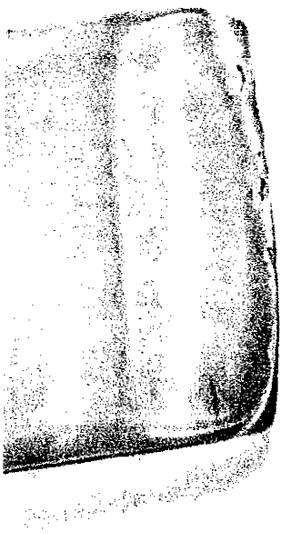

Vitem tenẽtes Cẽturiones milites in opere faciundo & castris muniendis eõtinebãt.

Etenim

Etenim per Christū ipsum sacerdotij conditorem, utrum qui scelerata porta in ecclesiam castrensem irrupisse se sciunt (de quibusdam loquor, non de plurimis) in ecclesiā uantem & cœlestem admissum iri se putant? num cōmercium aliquod superis esse sperant cum ijs qui cothurnatis flagitijs se sacraq; Christiana conscelerare non timent? Proinde uideamus quidnam habet simile hodiernus antistitum status, & sacræ ciuitatis procerum, cum Christo ciuitatis eius conditore, & comitatu ipsius. Nonne tu simul ut in uniuersum cleri nostri faciem cultumq; consideraris, dicere cogeris sponsam (ut ita dicam) sponso muntiū remisisse, suasq; ipsum sibi res cā habere iussisse? Ille paupertatis assertor, & ærumnosorum signifer, cohorte etiā pullata semper stipatus erat: hi opibus circūfluentes, & delicijs ocioq; torpidi, conspicui in aula uolunt esse serica to lautoq; comitatu. atq; inter hos (si superis placet) hieroduli quidam uidentur, homines sacræ seruituti mancipati, quos ne in publicum quidē prodire moribus deuotorū conuenit, nisi operam interim religioni & pietati nauare uideantur. Ille cum nihil possidere uisus est, tū suos omneis assecłas omnium fortunarū possessione deiecit: hi unde illi deiecti sponte decesserant, quum eorū sint successores, uelut interdicto recuperatorio opulentam etiam bonorum possessionem reposcunt. Auspice igitur Mercurio cōtracta sponsalia, non pronuba pietate, nec charitatē nec reuerentiam coniugij sacrosancti retinent, nec ad frugem aliquam bonam salutarēq; perueniunt. Age quanam tandē ipsi causa se sacrosanctos esse uolunt? nempe quòd homines insignibus Christi amicti, inter arma orthodoxa inuiolabiles ferè semper fuerūt: nō aliter atq; caduceatores hodie paludati inter acies sancti cōmeant. Si igitur gesta-

mina & exuuiæ Christi sacrosanctos eos ac reuerendos faciũt, non'ne cultus & habitus Christicolis absonus profanos eos facit, quod quidẽ in ipsis est? O stultam hominũ opinionẽ. Atqui si ueneranda cruce quasi claua Herculis Alexicaci, si lituo summoueri se turba ab eis æquis animis patitur, pullata iuxtà & purpurata, si magistratibus & honoribus fungentes, fasces eis ciuiles & prætextas summittũt, & quidẽ cum summa animi æquitate, ampliora utiq; ea insignia existimare debebant, quæ Teletarches ipse Christus cerimonijs suis consecrauit, & quibus etiã sceptra regũ summitti nonnunquã constituit, quàm fastum luxu conspicuũ, qui proceres tantũ & potentatus decet, & quo uno suspici se maximè diuites à plebecula uolunt. Quòd si cæteri hominum ordines exemplo ab eis prodito exuere dei reuerentiã & pontificale obsequium in animũ inducerent, consecrataq; à maioribus patrimonia, sacrosancta non haberẽt, nec piaculũ esse putarẽt eos uiros uiolare quos Christus dominus noster delicias suas appellauit: quid istis tandẽ fieret, queis citra culturã & sementẽ (ut aiunt) omnia nasci uidemus? Erubescant igitur aliquãdo, erubescãt inquã, et caueant ne animos saltẽ militareis & feroces exoluant religione: & quandoquidem ipsi sacra profanis permiscuerũt, uideãt etiã etiãq;, ne corũ licentiã uulgus hominũ, albã (ut dicitur) amussim esse interpretetur, quæ discrimẽ sacri profaniq; sustulisse iam uidetur. Sed quando in opulentia regia & redditibus opimis summa eorũ felicitas sita est: quæro quo tandẽ titulo ea se possidere credant? neq; enim quolibet titulo fructus suos faciunt. Atqui ut omnia genera rerum legitimè quærendarum recenseant, nullum (ut opinor) aliud inuenient quo iustè atq; innocẽter hæc possidere possint, quàm

Amussis alba.

quàm pro donato. At hoc titulo poßidenti, non ſatis eſt rẽ ſibi eſſe donatam opinari, ſed reuera donatam eſſe oportet: alioquin eam uſu facere ſuam ipſe non poteſt, quum titulo careat. Mitto quòd, ſiquid mei iudicij eſt (ut ũtar antiquo uerbo ſententiam dicentium) hæc non eis donata dici debent, ſed fideicommiſſa: quod uerbum nõ modò fidem bonam, ſed etiã neceſsitatem rerum reſtituendarum agnoſcit. id quod ſi non in omnia, certè in ea ſacerdotia ualet, quæ fiducia contracta aut deferuntur aut conferuntur. Sed quoniam priſca iam ſeueritas uetuſtatẽ non poſſe perferre creditur, ut id quod dictum eſt præterea, certè peculiari ſe titulo ſeu fideicommiſſum ſeu donatũ tenere non negabũt. Quod ſi fãteantur, num etiam tum fructus ita ſuos facient, ut & helluari, & obligurire & per luxum profuſiſſimũ abſumere ex animi ſui uel libidine uel ſententia poßint? Niſi uerò nõ peculiare eſſe poteſt, quod à domino ſeruus, & clericus ſeruus accipit, in coloniam ipſe dominicam ſua ſponte aſſcriptus. Accipit autem in Francia, aut à domino protinus, paracleto ſuffragatore, quod rarum eſt, aut à ſummo domini atrienſi, quod frequenter euenit. Quod autẽ ſecus quæritur, id eſt, ſacrilega indicatione, id à prædone poſſeſſum, in ius tranſire nõ poteſt. ſic fit ut nihil peculij habeãt quod non ſit profectitium, & ut calendariũ facilitare debeant, & diurnũ. niſi ſi fortaſſe antiſtitum actus lege Euangelica tabularũ conficiendarum neceſsitate ſolutus poteſt eſſe, quum antiſtes aut cœnobiarcha nunquam officio perfunctus eſſe uideatur, antequam omnia penſa familiæ exegit accuratè. Neque enim antiſtites promi condi penus dominicæ cẽſentur eſſe, & ſummæ rei familiaris diſpenſandæ præeſſe, & nõ uniuerſi actus cui præſunt, ratio ad nummum eis conſtare

Peculiaris titulus a dominio differt.

Cœnobiarchia uulgo abbas dicitur.

ſtare debet. Nam quòd placita maiorũ, inferiores & minutulos actus pontificalis liberalitatis & muneris eſſe uoluerunt, id ideo factũ eſſe clarum eſt, quòd ut uicariorum olim errata atrienſes præſtabant, ſic ob illorum iſti tenentur uel perperã uel negligẽter tranſacta, uſq; adeo ut eorum reliquamẽta, horum fide ſtare credantur grauiſſimis ab auctoribus. Quoniã uerò hæc meminiſſe nequeunt qui bonam partẽ ætatis inter aulicos agunt omni lege ſolutos (etiam ſi legitimã ipſi perſonam ad ſtandum in eo cõuentu maiorũ inſtituto habere non putãtur) de ſummo ſanè iure decedamus, & de ſuo ac domeſtico & contubernali tantum actu, tabulas eos proferre poſtulemus. Fac igitur (quoniam id mediocre eſt) in paginam acceptorum decẽ eſſe millia aureorum relata: quãtulam igitur eius ſummæ partẽ expenſam domino ferre poſſunt, qui nihil aut parũ in uſus pios uertunt? Age recitentur expenſorũ nomina, proh ſuperi immortales, in cupedias, in delicias popinales, & in luxum menſariũ, in equitiũ numeroſum & elegans, in inſtrumentum lautũ epiſcopij, in ſupellectilem, in uaſa argentea, in ueſtem ſtragulam & peripetaſmata, in ſtipendium cohortis honorariæ ſericatorũ & calamiſtratorum, in auiarium uenaticum & accipitrarios, in uenationis miniſterium inſtrumentumq;, in ferculorum ſtructores, in ſcurras, in ludios, in acroamata, in thymelicos, in eos quos à cauillis habẽt & à uoluptatibus, in deliciarum mille nomina. Adde etiam, ſi placet, in aleã, & in eadem; quæ non niſi ſubdititio nomine in rationes referuntur, & quæ ijs contribuuntur quæ feriatos oblectant, & animi cauſa uel morigeris uel aliter obſequioſis expẽſantur. In his nominibus ita conſumptã acceptorũ ſummã inuenies, ut uix decima pars in erogationes pias & in rem dominic

In aulicos ſacerdotes.

In luxum pontificalem.

Expenſare eſt expenſum ferre in rationibus factitãdis.

dominicam superſit. Et hactenus ita loquor homo obliuioſus, quaſi in libros coëmũdos nihil attribuatur, & in eos quos antiſtites noſtri (credo) à ſtudijs habere ſolẽt. Certè multi ſunt eiuſmodi, multi inquam ſunt, queis omnino decebat bonis interdictum eſſe, & curatores ut furioſis dari, aut aliâs mente captis. id quod nullo iure pontificio ſatis cautum eſſe mirũ eſt. Ecquæ enim eſſe maior dementia poteſt, quàm ſi ſeruus per nequitiam peculium dilapidet à domino profectũ ſeueriſſimo, qui uitæ & necis horrendæ liberã poteſtatẽ habeat? Quomodo igitur helluones ſacri patrimonij, paria cum rationibus domini faciẽt ad extremũ, qui nihil nunc penſi habere uidentur quo minus ampliſſimorum ſacerdotiorũ redditus in delicias & nugas & faſtum ab eo ordine abhorrẽtem prodigãt? atq; ita prodigãt, ut nõ ſibi tantum dãnoſi & exitiabiles eſſe, ſed etiam conſpicua luxurie periculum & errorẽ contuẽtibus creare uideantur? Nam qui eos nec dei nec legũ uident eſſe metuentes, ſenſim & ipſi plerunq; ſacræ legis exuunt reuerentiam. Niſi uerò putamus prægrãdes à maioribus noſtris ũberesq; poſſeßiones, nõ modò gentilitijs hæreditatibus detractas, ſed etiã iuri humano & cõmercio exemptas, ut libidini & uoluptati ſacerdotali ſeruirent: opimaq; prædia optimo eos iure ac nulli uectigalia tenere uoluiſſe, eorũ ut aſſeclis cincinnatulis prælautoq; cultu nitẽtibus ſtipendia pẽſitarent: aut prædia & prætoria coëmpta magno, atq; ædificata, propinquis relinquerent? Dominus noſter è prouincia iamiam deceſſurus palàm uocifratus eſt ſe uiã eſſe & ueritatẽ. num igitur aut ipſe, aut eius è ueſtigio ſequaces hæc exẽpla prodiderũt? nuncubi in ea uia quã inierunt, harũ rerum ueſtigia reliquerunt? Ecquãdo autẽ hæc ueſtigia in montẽ ferre ſacrũ

uisa sunt? postremò ecquis hanc uiam secuit, eorum quidē quos decreta pontificia inter diuos referendos esse cēsuerunt? Verū (ô superi boni) quo nam modo Christi imitatores esse possunt, qui & parēs ipse charitatis, & assertor summittentium se animorum fuit, si familiæ domini benignè non faciunt, aut si animo sublimipeta eminere super cæteros & suspici omni modo gestiunt? O religionē neglectam, ô mores euersos & præposteros. Hi fartores & cupedinarios, & luxus uoluptatisq; institores adiuuant, quos frugalitatis, & continentiæ auctores esse decebat, ut domestica parsimonia quæsitis, egentiū & destitutorum multitudini opitulari possent. Quòd si ij qui profana patrimonia uel hæreditate uel iusto mācipio acceperunt, conficiendarū rationū lege non sunt soluti (id enim responsis eorum cauetur qui diuini iuris prudentes fuisse perhibētur. nec ratione caret. Nā quis nostrū non precariò possidet quicquid habet, & uectigale possidet? Sed nos exitiabili errore ducti, aduētitia nobis omnia esse credimus, & omni præstatione libera, quæ titulo quocunque ciuili parauimus.) Si igitur profanæ facultates, & omni religione puræ, ita tamen affectæ sunt primigenio iure, & ita in fide summa positæ rerum omniū conditoris, qui quiduis quocunq; tempore pignerari pro potestate potest (ut unicuiq; mortalium accepti debeat & expensi ratio apud deum cōstare, nisi nexum ad extremum ult inire) quid ijs fiet seruis nequā, qui nihil non habent peculiare, & nulla non in parte peculij cōturbare noscuntur? utrū uerba pro rebus creditori eidē & domino sperāt se reddituros? At is nomina se exacturū fœneratoria acerbitate prædixit. Nunc autē homines cētesimo comite feroces, opibusq; æmulis regiæ opulentiæ, maxima tum pecunia

miseri

miseri appellabũtur. Num igitur debita tunc transcribere licebit, aut expromissores dare? quos? Nullus enim præsto erit qui expẽsum sibi aliquid ferri uelit, eorum quidẽ quibus dominus fide sua dari iussit: nec dominus acceptũ feret, quicquid non in pias aut honestas erogationes expẽsum est, atq; in rem suam uersum, & in pauperum. Age quo'nam tandẽ modo rationes suas domino approbabunt, qui omnia uel pleraq; nõ Christo, nõ paracleto, nõ sanctis innocentibusq; suffragijs, sed Mercurio, sed commercio, sed sacrilegæ ambitioni accepta retulerũt? Restat ut uel alogistiã meditẽtur; si obtineri in eo iudicio potest, aut addicti ut protinus non ducãtur, sed trahantur. O' cimmerias huius uitæ tenebras, quæ plerũq; trans nebulam præsentis sensus nõ cernit. Fit autẽ nescio quomodo ut mens humana uel aulicis delenimentis uel uoluptarijs titillata, ultra id non prospiciat quod adest, uel quod instat. Intestinos enim oculos præstringũt fulgetræ quædam micantes imaginariæ felicitatis, quæ per assentationũ (ut ita dicã) nubila, salutationumq; illiberalium, eliduntur, in illa rapida tẽpestate tollẽtis eos fortunæ. Accedũt ambitio & cupiditas oculorũ meræ suffusiones, quæ ueras rerũ species eos uidere nõ sinũt, imagines ludibũdas oculis obtẽdẽtes, uisus ludificatriculas. Qui si ad secessũ studiorũ annos saltem uitæ iã uergẽtis ac declinis cõpararẽt, atq; oraculorũ cõspicilijs sacrorũq; speculaminũ uterẽtur: futura sanè ut præsentia certissimè cõtuerẽtur. Supradicti uerò erroris germana est præteritorũ obliuio surrepẽs. Etenim qui futurã animorũ conditionẽ non prouidẽtes, in delicijs uitæ præsentis libenter acquiescũt (si tamẽ in hac uita deliciæ esse possunt) ij meminisse nequeũt arbitrũ eundẽ & creditorem deum ex edicto suo perpetuo ius dicturum esse

interminatum, ut Cassianam quidem sententiam horrere debeamus, nisi planè stupidi & capti mente simus. Nam quum edictum tot præconijs tam minacibus proditũ, tot actuarijs exceptum, tot scribis tam grauibus perscriptũ, tot testibus classicis obsignatum habeamus & probatum (quorũ etiã partim non dubitarũt capite cauere quæ repromisit dominus, aut interminatus est, partim omnibus fortunis oppositis fide sua esse iusserunt) quid causæ est quin scientes prudentesq; impingamus in offensionẽ eius à quo prouocatio non est, sicut nec apud eum deprecatio, simul ac in iudiciũ uentum est? imò uerò quid aliud quàm uiui uidentesq; (ut dicitur) ab hoste teterrimo obtorta gula trahimur? Cur igitur nos hæc ueritatis inuolucra, maiestatem etiam sapientiæ, si ad manum aspicias, præferentia, quasi uisa quædã per nebulam (ut aiunt) primi somni concepta, despicari pergimus? nisi uerò hæc despicari nõ uidemur, qui iustitiæ diuinæ seueritatẽ non timemus, tum illis tot oraculis intentatam quotidie lectitandis, tũ rerũ euentibus prodigiosis & minacibus districtam, ad quæ non animaduertimus, nimirũ tanquam ad inculcatas sanctiones antiquatæ iam legis aut obsoletæ auribus occalescentes. Sed scilicet hoc illud est, omneis rationes nostras in benignitate & misericordia herili repositas habemus. Hac spe deterrima mãcipia hilariter uitã ac nequiter agimus. Quin igitur accingimur ad eã benignitatẽ quoquo modo prouocandam? Videamus per superos immortales, ne contemptus hic sit potius diuinitatis, quàm meditatio quædam ueniæ consequendæ. Commenta certè sunt ista ueteratoris spiritus, qui primæ noxæ suasor & impulsor, in hanc errorum odysseam genus humanum deduxit. quanquam impudens est atque improba nostra hæc deprec

Oracula intelligit sacra scripta quæ quotidie commemorantur in ecclesia quasi ad refricandã quotidie memoriã legis.

In odyssea Homeri errores Vlyxis describuntur mirabiles, quare hic metaphorice pro magnis ac uarijs erroribus ponitur odyssea.

deprecatio, non cauſam perorandam meditantiũ, ſed diſſolutam miſericordiam oſcitanter implorantium: qui quidem ex uinculis ſcelerũ & delictorum unicuiq; noſtrum cauſam eſſe dicendam ſciamus, iudiciumq; ſemel ſubeundum prouocatione abſciſſa. Nunc quandò unumquenque blandiri ignauiæ ac iniquitati ſuæ iuuat, uideamus quo iure, qua actione, qua formula cernere eam hæreditatem poſſimus, quã Chriſtus dominus noſter teſtamẽto illo ſuo in procinctu nuncupato, ſequacibus ſui reliquit. Si quis (inquit) uult poſt me uenire, tollat crucẽ ſuam. Hæredes ſuos futuros tollere crucẽ quemq; ſuam, & ſe ſequi è ueſtigio iuſſit: alioquin indignos hæreditate ſua pronunciauit. Quibus uerbis quid aliud agit, niſi eis qui in album æternæ prouidentiæ referendi ſunt, præſcribit, ut per ea ueſtigia quæ ipſe inter mortales agens impreſſit, æternã beatitudinẽ inueſtigandã habeãt, ut per huius ſeculi ærumnas atq; inculpatæ uitæ ſalebras ad ſummã tranquillitatem & ſecuritatẽ tranſeant? quæ legitima pars eſt hæreditatis quam Chriſtus ipſe fãmiliæ ſuæ ſpopondit, & adeundam reliquit. Hanc hæreditatem ſi ſummo & legitimo iure (quod ius quatuor tabularũ appellare poſſumus) adire iam nequimus (quandoquidẽ diuorum & beatorũ reliquias quaſi oſſa gigantũ heroumq; miramur, quorũ ſimiles nullos edunt ætates iam effœtæ) at certè libentes faciamus ut formula quadã indulgentiore æternã bonorum poſſeſſionem aut petamus, aut poſtulemus. Id enim ſanè eſto perinde ac ſi legitimo & antiquo iure inter hæredes cenſeremur, ſiue ſummũ ius dominus, id eſt euangelicum, ſeculis infirmioribus remiſit, ſiue potius ita nunc credi ex uſu uitæ delicatioris eſt. Sed uideamus quæſo ut ſecũdum tabulas bonorũ poſſeſſionẽ petamus, quandoquidẽ nec in-

Quatuor euangelia ſignificat.

iustas eas tabulas nec inductas aut irritas esse nouimus. Neque uerò bonorũ possessores erimus aut hæredes, & non commoda incõmodaq; hæreditaria iure in nos transibunt. siquidẽ bonorum appellatio in utranq; partem ualet, etiam indulgẽtiore iure, quod prætoriũ uocant. Ita fit ut nec hæredes esse Christi, nec bonorũ possessores queamus, si præsentis uitæ delicijs perfrui laboramus. At nos uelut agnatione quadã infirmioris naturæ, & posthumæ licentiæ, nec iam eam legẽ ferentis quam deus immortalis sanguine Christi sui charissimi sanxit, testamentum diuinum & æternum ruptum iri, nobis diro errore persuademus, aut irritum tandem quoquo modo factum iri. Quasi uerò dominus idẽ & pater ad hæreditatẽ impios liberos seruosq; contumaces admissurus sit, nec alios olim obsequẽtiores & bonæ frugi quæsiturus, in quos caducas partes transcribere hæreditatis suæ possit. tametsi id testamẽtum quonã modo rumpi potest, quum in eo nullius præteritus sit? etiam si primis ceris pauperes instituti sunt, & ab eodẽ gradu exhæredes facti diuites sarcinis præpediti. Quare qui supplicia impiorũ euitare, et superûm præmia mereri concupiunt: hoc uidere debent, & præcipuè antistites, quibus cum nũc nobis res est, ne per redundanteis opes uitam delicatã traducãt: sed ut seruatoris nostri exemplo, qui ærumnosam suis uitam præscripsit & indigam, sarcinas & ipsi suas mulis (ut dicitur) Marianis cõuehant: quod nihil aliud esse puto, quàm inter cruciatos & furciferos dominũ signiferũ è uestigio sequi. Huc adde charitatẽ comitem fidelissimã, digitũ transuersum à uiro bono non discedentẽ. adde animi æquitatẽ in spem semper intentã, quasiq; uiatici largã benignamq; suppeditaricẽ: iam intelliges nullũ esse hoc mollius uehiculũ, etiã si per

Alludit ad ea testamẽta quæ rumpuntur agnatione posthumorũ heredum. Agnasci est post nasci, & agnascitur hæres defuncto, cum posthumus in lucẽ editus est.

Rumpitur testamentum, si liberi præteriantur in eo, hoc est nisi nominatim hæredes aut exhæredes fiant.

Animus æquus omnia in bonã partẽ interpretatur: & prouidentiæ diui-

prærup

prærupta & confragoſa, uia nobis ineunda ſit. Quis autem hæc reputans, cõpotes eos mentis exiſtimare poſſit, qui quum uni pontificatui uix queant ſatis eſſe, alterum etiam addere uel plureis non dubitant? Quis non mente captos ſacerdotes iudicaret, qui modũ utriuſq; paginæ nullum eſſe arbitrantur, quum ipſi maximè inita atq; ſubducta ratione actum ſuũ domino probare teneãtur? At nunc pontificatui cœnobiarchiã quaſi coniugẽ adiungere, tam ſolenne apud nos cœpit eſſe, ut mancus pontificatus aut cælebs alioquin eſſe uideatur, perinde atq; ſi ſeminirum coniugẽ eſſe contendas, qui uxori pellicẽ non admouerit. Ego enim hæc in pleriſq; ſacerdotibus tam inter ſe diſſidere cenſeo, quàm cõiugem & pellicẽ in hominibus profanis, etiã ſi de hac re iuriſprudentium antiquorũ reſponſa annos ferre (ut dicitur) hac ætate non uidentur, mundo iam præcipiti. Quanquã quid aut cõfidentius admitti aut amentius poteſt, quàm eum diem nõ extimeſcere, quo dominus noſter ſententiam laturus eſt de cuiuſq; meritis, iiſdem ipſis conſcriptis & aſſidẽtibus, & uitæ diſſimilitudinem iſtis exprobrãtibus, quos poteſtatis in nos ſuæ auctores nobis laudãt? In quo admirari ſubit hominũ uæcordiã, uel dirũ quendã furorẽ, qui ſucceſſorio iure putant ad ſe à Chriſti pediſſequis poteſtatẽ, non etiã ſanctitatis & continentiæ & ſubmiſſorũ ſpirituum neceſſitatem, tranſmiſſam & delatam. Enimuero palmariũ illud (credo) apud deum inuentũ, fiducia contracta antiſtitia retinendi quæ inter ſe aliâs colliduntur titulis diſſidentibus: uidelicet quaſi perpetuæ fiduciæ nõ inſtar plenũ habeãt tituli legitimi, quod ad fruẽda quidẽ ſacerdotia pertinet, aut quaſi impoſtura fieri poſſit diuinitati. Quid enim refert, mandati, an negotiorũ geſtorũ, an quaſi ex cõtractu teneãtur,

næ eſſe cenſet, quicquid ſecus accidit, in bonumq; tandem ceſſurum: quare nihilo deſtitui ſibi uidet.

De iure ſucceſſorio tractatus eſt in Pandectis ſub titulo de ſucceſſorio edicto.

cum

Alludit ad actiones bonæ fidei.

cum utraq; actio bonã fidem agnoscere debeat? Proh dei hominumq; fidem, gratum id esse prouidentiæ credam, ut qui uirilem operã implere non uidẽtur, ter aut quater, & ultrà antistites appellentur? & qui tres ciere sacros canones nequeunt, ternis sæpe lituis turbam doctorũ summoueant? Illíne ut fiduciaria legitimis antistitiã cõiungãt, quasi in hominũ penuria singuli multorũ prouincias obire nunc cogantur, quũ tot graues uiros, doctrina & moribus commẽdabiles, primorũ (ut ita dicam) digitorum suctu ursino more uitam tolerare uideamus? Præclarum uerò exemplum, & in uniuersum ad religionis orthodoxæ decus atq; incrementũ pertinens, homunculos bonarum artium ignaros, titulosis & multorum uersuum appellationibus insignes haberi & augustos: quum interim docti uiri, ac uitæ sanctioris ornamẽtis præditi, puris nominibus nuncupati, ac capite tantũ censi, cum sugillatione cultus diuini, egentes uitam transigãt? Profectò si uerè res humanas æstimare possemus, nos magis monstrificos istos esse quàm Geryones illos in fabulis decantatos iudicaremus. Concionator quidã perlepidus & facetus cauillari non pridẽ ita eos solebat, ut diceret huismodi istos sibi uidere, quales sunt quæ in ædibus sacris mutulares statuæ pilis aut columnis imponuntur. ut enim illic simulacra quædã uelut oneri cedentia uidemus, quæ uel mutulorum uicem sustinẽt, uel extra abacos mutulorũ proiecta sunt, eamq; speciem intuenti præbent, ut magnopere niti operi ferendo atq; insudare uideantur, quum re uera sensu sint carentia, ac nihil ipsa facie nitentium saxeam adiuuẽt firmitatẽ: ita Atlantes istos sanctos summis scapis columnarum in fano domini superpositos, titulosa quidem illa amplitudine, appellationũq; maiestate, uenerandorũ senum instar

Atlantes.

instar sanctitatemq; præferre moris est, speciemq; luculentam præbere grauissimorũ patrum, sanctuarium domini fulcientiũ, & uerò cælum (ut ita dicam) sustinentiũ. Stupidam autẽ eorum ignorantiam, aut incuriam dissolutam intuẽtibus, patere nihilo eos utiliores statuis lapideis esse, quod ad munia quidẽ sacrosancta piè ac religiosè obeunda pertinet, simul ad maiestatem legis diuinæ inter homines religiosè & accuratè conseruandã, quod firmamentum est ipsum maximũ ædium diuinarũ. Proinde ut monstra hominũ immania antiquitatis sensus nunquã cælo delapsa esse censuit, sed terrigenas eos & poëtæ & sacriuates appellauerũt, ut gigantũ nomen indicat, & ad perniciem mortaliũ editos esse perhibuerũt, eorum internecionem aut diuinæ ipsi potẽtiæ, aut heroicis ærumnis ideo dedicantes: ita nos precari sperareq; debemus summum quendam pontificẽ cum Senatu purpurato quamprimum extiturum, qui diuino numine instinctus, cum ob alia in re ecclesiastica constituenda promerita, tum uerò ob hunc ipsum laborẽ, Herculis Alexicaci appellatione nobilitari uelit. Quin & ipsum iam esse credere fortasse debemus. etenim qui nunc summæ rei Christianæ præest, lætis auibus renũciatus, tantã etiam alioquin expectationẽ sui excitauit, ut insignẽ omnino ac nobilẽ facturus pontificatum suum clarissimis institutis putetur. At uerò istos esse gigantes elogio grauissimo illius sapientis apparet, qui in Parabolis symbolicis inquit, Vir qui aberrauerit à uia iustitiæ, in conuẽtu gigantũ requiescet. At nos uiam iustitiæ eam demũ esse diximus, quã Christus nobis præiuit inter mortaleis agens. Ipse enim præmonstrator fuit uiæ ferentis in cælum. Ipse eorum fuit Hercules portentorũ, quæ ne uirtus quidẽ heroica cõficere aut superare potuit. Porrò Gigantes. Leo.x.

gigantum pedes in draconũ uolumina desiisse fabulæ tradiderunt: quo figmento prisci significare uoluerunt nihil rectum istos homines, nihil arduum cogitare, sed omneis eorũ actus, omneis animi sensus humi serpere, uel uerius deorsum uergere ad inferos. Hæc dedecora, hæc monstra, ex religione recta & clarissima, & in cœlũ semper intenta, tolli, cum optimus quisq; hodie & grauissimus primi, secundi, & ultimi sacerdotum ordinis poscit, & hoc unũ in uotis habet, tum uerò interest exempli in uniuersum, rectè atq; ordine cõstitui rem clericã & ecclesiasticam, ne reliqui ordines in posterũ tam grauiter opinẽtur de ordine sanctissimo sacerdotũ, cuius omnia facta, dicta, significata, magnopere pertinent ad exemplũ. Atqui necesse est ut nostræ memoriæ antistitum licentia luxu diffluens & conspicua, stultitiã priscis exprobret, qui disciplinæ tenaces euangelicæ, uoluptatem ac diuitias procul summouerunt à contubernio suo: aut ut eorũ sanctimonia impietatis istos insimulet ac manifestos reddat, qui fortunæ magis quàm ueritati litare cupientes, religionẽ orthodoxam (quantũ in eis fuit) in insulas relegarunt deliciarum nescias. Quis enim est hodie quin sciat & prædicet eò severitatem ecclesiasticam, sanctitatem, maiestatem decidisse, ut quos disciplinæ exactores esse severissimos oportebat, omniũq; officiorũ arbitros & præitores ad pietatẽ religionemq; pertinentium, ij remissiorẽ uitam & licentiæ atq; incuriæ plenam non modò amplecti, sed etiam fouere tueriq; uideantur? Hosce autẽ homines quis credat, quum hoc faciant, fidem bonã rectamq; agnoscere? Quin & eò iam uenisse nos puto (dicam enim quod sentio) ut sine culpa fortasse is cessare nequeat, qui neglecta cõstituturus, conuulsa restituturus, incondita digestu-

rus

rus ab omnibus existimatur. Fit enim nirè interdum, ut publica expectatione, bonorumq; & grauiorũ opinione futuri, maior multo grauiorq; persona summos honores gerentibus imponatur, quàm ut munere suo translatitia industria obeundo perfuncti esse uideantur. Quis autem nescit haud ita pridẽ selectos lapides sanctuarij, ita uel dispersos uel disiectos fuisse, ut collapsa ecclesiæ maiestate, ipsa iam dei sponsa ueluti fidei cõiugalis oblita, non modò à sponso diuertisse, sed etiam nullo pudoris respectu, per trivia, per plateas euagari licenter uideretur, mererecq; prouinciatim? Quis pastores ipsos ueluti fugitiuos, non dico gregis desertores, sed etiã factos abactores nõ meminit? Quid? ipsos præsulũ coryphæos non'ne ita præposterè se atq; impurè gessisse uidimus, ut quos ad cõpositi decoriq; status habitũ & speciẽ formare chorũ decebat, & eam saltationẽ docere quæ emmelia dicta est ab emendati motus & pacati cõpositiq; cõcinnitate, pyrrhichã illi ipsi (ò summã indignitatem) præire, id est armatã, non dubitarent, à sanctitate prorsus ordinis abhorrentem? Ita'ne uerò qui ad sacra & spiritalia certamina prodeuntium summi unctores erãt, et qui tum pij fortasse belli auctores esse debebãt pro aris & finibus sacris in prosanos & impios populos decernẽdi: ijdẽ ipsi lanistæ Christianarũ uiriũ uideri maluerũt, ut ad internecionẽ nominis sacrosancti inter se cõfligerẽt? Quũ hæc igitur ita euenisse cõstet, atque eas res ab illis fuisse gestas, ut alter uir ingeniosior q̃ religiosior, de calice iræ domini, alter uir uehemens & acer, etiã de furoris bibisse hausisseq; uisus sit, uterq; autẽ dum animo suo nimiũ obsequitur, fas nefasq; miscuisse, hic eo amplius pollutorũ sacrorũ religione augustũ & sacrosanctum uerticẽ obstrinxisse cõpertus sit: consentaneum est utiq;,

In bellatores pontifices.

Leo decimus. Cõpellat duos pontifices quibus succesſit Leo decimus.

eſt utiq;, ut Leo, qui diuino (ut credimus) numine, illis de medio ſublatis, & fortaſſe de cælo tactis, ſubinde in locum eorũ ſuffectus eſt: is nunc orbe propemodũ tranquillo & cõpoſito, architectonica iam ratione dominici diuerſorij maieſtatẽ inſtaurare laboret, priſcis etiã modulis aut certè priſtinis adhibitis. nam & ipſe ſuffectus ſtatim mutantẽ ſanctuarij compagem celeri manu ſtabiliuit. ſic enim res nata ferebat, ut ſtructorũ manibus adhibitis, præſentiſſimi conſilij tibicine fulciret, atq; ordinis interim ampliſſimi cõcordia ueluti conſibularet. Proh ſuperi immortales, qui ſtatus ille fuit, qui decor rei clericæ, quæ religionis reuerẽtia, quũ omnia propè in hoc orbe quà ſacra, quà profana, uæcordiæ frenis regerẽtur, fatali inclinatione mundi? quum primigeniæ noxæ ſuaſor, à Chriſto quondã dectus animorũ poſſeſſione, immò uerò ſciſſa gaudens diſcordia pala, ultro citro cõmeans, furoris faces utrobiq; ſuggereret, & Romæ quaſi in arce religionis incendium miſceret? & hinc ſenatus ſtultitiæ & temeritatis (ut ingenuè fatear) illinc peruicaciæ inuſitatæ ac fanaticæ frontem fronte conterentes, ut ille prophetes inquit, decreta futilia impiáq; perſcriberẽt in æde Bellonæ coacti? quum cleri magiſter ſanguinarius, effractis timoris diuini repagulis, feras (ut ita dicam) in populum contumacem illum quidem (neque enim inficias eo) ſed tamen populum domini, immutteret, & Gallorum partes earumq; fautores diris execrationibus déuouens, ſcelere pluſquam tragico orbem penè totum religione ſolutũ, in deuotos concitaret? Id quod cum in religionem à populo (ut aſſolet) & pia nobilitate traheretur: mirum eſt quòd ij qui decretis utrinque interfuerant, uel eorum auctores fuerant, religione alligari ſeſe non intelligebant: qui utinam iam

Prophetẽ Ezechielem ſignificat. c. 3. Ecce dedi frontem tuam duriorẽ frontibus eorum.

planè

planè exoluti sint, tanto pietatis uulneri cicatrice nunc obducta Leonis prudẽtia. Enimuero si (quod ominari nolim) religionis ipsi uertici aliquid acciderit, uel sacri senatus pius ille impetus ita relãguerit, ut extemporali semiruti fani reconcinnatione acquiescere in animum induxerit, nec sarctũ ac tectũ cõtuberniũ domini præstare ad prisci perpetuiq; edicti formulam contenderit (duntaxat quantũ ferre ratio huius ætatis potest, neq; enim ad uiuũ ulcera in corpore tã delicato resecanda cẽseo) quid aliud quàm inani expolitione, aut tectorio quodã specioſi concilij, perlucẽtem ruinã interlitam esse temerarius rumor caullabitur? Cuiusmodi culpã reprehensam esse ab Ezechiele scotino uate puto, capite decimotertio oraculorũ suorum. Quid uinea domini? nonne ita degenerauit in labruscas, ut primo quoq; tempore repastinanda uideatur, & ex situ & carie negligentiæ, pastino quodam restituenda censuræ? Certè manum poscit ipsa & flagitat solertis & industrij uinitoris, qui palmites fructuarios & munifices à pãpinarijs & inanibus internoscat. Nã quũ uel inscitia uel incuria pampinatorum, maxima adhuc quæque uitis ita in materiem inanem frondesque eluxuriauerit, ut agricolæ non fructui sed stirpibus consuluisse uideantur: factũ est ut immunes pãpini plurimis singuli statuminibus nõ modò impedati, sed etiã impediti, omnia latè occuparent, uitibusq; rectè exputatis & frugiferis locus in uinea non esset, aut ita certè locus præumbratus esset, ut statumine eas uel nullo uel infirmo uinitores adminicularentur, nec fructus eorum in solem prodire, & exemplo esse posset. Atq; in hac deformitate culturæ, & pœnuria fructuariorum palmitum, subsidiarij nunc rari submittuntur, qui quidẽ spem certam proximi fœtus pol-

Hic intelligitur cõsilium à Leone indictũ quod pietatis speciem præferebat.

Sarcta tecta Romæ prætores locabãt & exigebãt, & redẽptores præstabant ex formula edicti prætorij, ut Budæus in Annotationibus dicit.

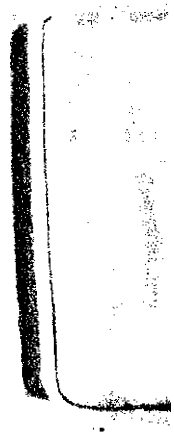
Vinea domini.

liceri existimẽtur. Hæc igitur animaduertere etiã etiãq; summũ domini uillicũ necesse est, & falce canonicæ censuræ ad eum modũ circuncidere quẽ unaquæq; stirps ferre posse uideatur, ut in restibili uineto eam faciem agnoscamus, quæ non abhorrere dicatur ab ea forma quam dominum eiusq; operarios uineæ colendæ prudentes olim instituisse notum est. Neq; non eadem deformitas in agricolatione cernitur, et cæteris in partibus familiæ domini. Iam primum latifundia ijs uillicis committuntur, quorum delicatæ manus & otiosæ, callo nunquã obduruerunt stiua in sulco tenenda præsularis disciplinæ. Deinde operarum decurias in agrũ inductas uidemus partim liberè licenterq; spatientes, partim opus arbitrarium nullo sub monitore faciẽtes. Horrida uerò culturæ facies, quum in centuriali fœcundoq; aruo uideas grandiores glebas obiacentes, ac scamna quædã cruda nullo nomere iterata doctrinæ probabilis, quæ agricola remissus & prævaricator transmisit insubacta. Eiusmodi esse scimus sacerdotes quosdã primarios omniũ artiũ imperitos & rudes, nullo animi ornamento excultos, nulla crate rerũ aduersarum aut molestarũ aut laboris occatos & subactos, ut ad frugẽ aliquã bonã uitæ sanctioris peruenirent, qualesq; Homerico uerbo inertia terræ pondera nos appellare possumus. Hic est enim ferme habitus, hæc similitudo quorũdã sacerdotũ, de quibus nunc loquimur, qui in circunfluenti opulentia saginati, otioq; ac securitate marcentes, & uelut in cœno uoluptariæ uitæ luxusq; redundantis obruti, ut inertes in aruo sulci qui limo obducti sunt, ne semẽ quidem sibi creditũ reddunt, nedum fructũ afferunt cum fœnore multiplici. Deus immortalis, cuiusmodi antistites eos esse, aut sacerdotes dicemus? quid animi habere, quid

pens

penſi & cogitationis credemus? quam æternorum bonorum ſegetẽ ipſi ex hac ſui aliorũq; cultura demeſſum ire ſperant? Laudẽt ipſi unũ tantum harũ rerum auctorem, eorũ quidẽ qui publica religione conſecrati legũtur, & ego dabo manus. Inferorũne igitur ſupplicia plebeculæ terricula eſſe credunt, & ea quæ de æterna beatitudine ſcripta ſunt, argumenta theatrica? Quã ſpem autẽ tandẽ ſalutis habere poſſunt, qui cũ ſint principes ſacerdotes, & in puppe gubernacula tenentes, meridie in ſcopulos impietatis impingũt? & quum ſplendore uitæ prælucere familiæ dominicæ debeant, erroris illi nobis & hallucinationis caliginem tetrã ob oculos offundunt? Atqui in hac ætate quidquam à uia ueritatis deflectere, nihil aliud eſſe puto, quàm impingere in ſcopulũ meridie, id quod inquit Eſaias ſacrorũ uatum Homerus. Etenim per deum perq; ueritatẽ ipſam, poſſumtne aliquo tẽpore mortales cognitam magis ueritatẽ, amplius cõpertam atq; cõprehenſam tenere, manibus etiã palpare, & ad manũ contueri, quã nobis habere diuinitus contigit poſt omnium errorum præſtigias explosas, poſt redditam religioni orthodoxæ plenam tranquillitatem? Heu pietas, heu priſca fides. maiores illos noſtros ſenatus & equitum populiq; conſenſu conſecratos, & inter diuos relatos, certa & exploratæ ueritatis perſuaſione dimouere nemo ne admotis quidem & exercitis cruciatibus potuit, quũ tamen adhuc omnia errorum caligine permixta uiderentur, nec ea fide abducere, in quam ſemel ſacramento dicto uenerant, cum omnia adhuc paſſim bellis inteſtinis arderent. Nos in ueritatis contubernio nati, uberibus ſapientiæ lactati, in gremio (ut ita dicam) doctrinæ ſupernæ educati ſed delicijs ſecularibus coaliti et deprauati, ad ſolẽ cõniuemus, oculos

Eſaias ſacrorũ uatum Homerus. Eſaiæ cap. 59. Impegimus meridie quaſi in tenebris, in caliginoſis quaſi mortui.

Veritas contubernalis eſt hominum, quando Corpo Christi in ęde ſacra ſitum eſt.

oculos callganteis ad nebulas detorquentes, quas è terra inferneq; exortas ipsi nõ ignoramus. Qui si ueritatẽ satis animaduerteremus, non ipsam modò mortaliũ contubernalem dũ sacris operantur, sed quæ se totam nobis indulget hauriendam, in cordisq; recessus penitus admittendam sanctifico illo crustulo quo animos humanos ueritas ipsa Christus quotidie pigneratur & uẽdicat: superi boni quàm ex alta cõtemplationis specula fastum & opulentiam non iam secularem, sed uix etiã lustralem contemneremus? Quàm ridiculos esse istos, quàm miseros iudicaremus, qui immaneis titulos suspicientes, optimos propemodum maximos appellari sese gestiũt? Sed quis iam sacris operantium satis hoc agere, satis inquam uidetur? ut antiquo uerbo sacrificali loquar. Equidem magnopere ipse admirari soleo, cũ me in penetralia animaduersionũ abstrusi, tantam humani animi acrimoniam tam uehemẽter hebescere ad ueritatẽ comprehendendã, & memoria tenendam. Quũ enim humanarũ legum sanctiones uel minantes supplicia, uel spondentes præmia, ita uel hortando uel uetando imperij sui maiestatem retinere uideamus, ut strenuissimus quisq;, uel æterni nominis cupidissimus, præcupiditate referendi præmij uel palmaris uel compendiarij, rationem propemodũ nullã temporariæ lucis habere existimetur: prudentissimus autem quisq;, ac sui amantissimus, ita minacibus edictis obtemperet, ut non nisi uæcordes homines, aut lucis tædio capti, in fraudem quoquo modo capitalem incidãt: quî fieri posse dicemus ut tot Christianæ legis capita homines sanæ mẽtis pro nihilo penè ducant? Quippe cũ humanæ leges, quæ quidẽ aliquid uetẽt, minaces tantummodo esse soleant si quid secus dolo malo admissum sit: lex charitatis & innocentiæ, qua nemo non

Optimus maximus cognomẽtum est Iouis.

In præceptorũ Christi cõtemptores.

æquali

æquali sorte tenetur, non minis modò horrendis, & inauditis antea, sed etiã præmij & operæprecij centuplicata pollicitatione, atq; adeò sexcẽtuplicata sancta est: & nihilo secius mens humana spiritalibus auribus capta, pollicitationes iuxtà atq; interminationes diro stupore publicè priuatimq; transmittit. Videlicet sic natura comparatũ est ob capitale principũ parentũ admissum, ut cordatissimi ad sensu percepta mortales, ad intelligibilia, atq; in spe aut expectatione posita, excordibus similes sint. Quod futurũ prouidẽs uates deo plenus, in funebri carmine, quas threnodias uocãt, quũ funere elatã ecclesiæ maiestatem in uniuersum queribũda uoce cecinit, tũ sigillatim animæ cuiusq; Christiano sacramento initiatæ, huiuscemodi mulctã lamentatus est. Ait enim ecclesiam, uel animam humanã, quæ quondã diuinæ disciplinæ tenax, templum domini dicebatur, & scamnũ pedũ eius (quippe cuius mores & instituta è uestigio sequebatur) obrepente sensim rerum caducarũ desiderio, de cœlo ita esse detractam, ut quæ prius in rerum æternarum contemplatione cælesti uita præsumpta, inter superos agere uidebatur, & in imaginaria diuinitatis intelligẽtia acquiescere, nũc cælo delapsam, in caligine multiplici erraticorũ affectuũ esse mersam, propemodum ut dominus in oblitionem sui sanctuarij uenisse uideatur: ac ne id quidẽ modò, sed etiã regnum hierarchicum, & principatus eius atq; ordines mirificè distinctos descriptosq; euertisse, aut certè ipsa contaminasse: eorum etiam castella ac propugnacula disturbasse, cornu principatus confregisse, & brachiũ suũ quod prius ei porrigebat ad hostem propulsandum, retrorsus reduxisse, postremò in eo regno omnia uasta igni flammisq; reddidisse. Quibus uerbis mysticè exauditis, Threnodiæ.

quid aliud quàm Christum intelligimus, ut ecclesiæ, ita animæ sacris suis initiatæ sponsum, infensum eidẽ sponsæ, ex contubernio ipsam suo depulisse, id est ex innocentiæ & sanctitatis statu, atq; adeò ex editissimo theoriæ gradu ignominiosè deiecisse, quasi stupri cõpertam? atq; eã ob rem illico factum esse, ut hostiles copiæ peruigiles excubias agẽtes, ecclesiæ uel animæ præsidia satellitio diuino uacua nactæ, pro arbitrio suo irrumperent, & præsidiaria manu in potestatem redacta, arce etiam religionis potirentur, uel animi principatu? Ita quum principes ordines hierarchiæ, & mentis atq; intellectus humani principatum, aduersarij humanæ naturæ potentatus uelut in deditionẽ acceperint, à quibus nunc res summa uel ecclesiæ uel animæ magna ex parte regitur, quũ subeunte rerum fluxarũ amore, pietas & ratio depulsæ, rerũ perdiderint habenas: quid superest, nisi ut ambitione & cupiditate et libidine omnia utrobiq; ardere uideãtur? Quas ob res Threnodus ille uates lamentabili carmine dolorẽ suũ testatur, multiplici tropo orationis inculcatũ. Dolet enim atq; mœret ipse salutẽ comploratã generis humani sibi uideri, ob fractã ab clero huius ætatis tesseram (ut ita dicam) hospitij atq; amicitiæ, inter diuinã pridem humanamq; naturam in ara cruciata Christi sanguine confarreatæ, unde adoream æternam sperare mortalibus, & in cælestium collegiũ cooptari licebat, si iure gentium stetissent quod Christus promulgarat. Ecquis est autem obsecro, qui si statum ecclesiæ, motum, flexum, habitũ, affectiones deniq; corporis & animi, & sessiones ipsas æstimet, quales non pridẽ uidimus, ullam rationẽ haberi oraculorũ, aut omnino sacrorũ monumentorũ iudicet? quasi uerò non monodias ueras in funus animarum entheus ille

uates,

uates, sed planè nænias effatus sit. Non pontificiam iurisdictionem ita degenerasse cernimus ex charitate prisca, ut ubi æqui boniq; & benignitatis sinus solebat esse, ibi litium officina capturarumq; improbiorũ nunc esse uideatur? Inde illa formularũ aucupia, & rituũ pontificiorum cautiones ad circumscribendã familiã domini concinnatæ. Inde mulctarum compendia præsulibus enata, acceptorũ paginas luculenter augentia. Indidem sacrilegæ mundinæ earũ rerum quæ in commercio humano sine piaculo esse non possunt. Mitto nunc tesseras non modò ueniales, sed etiã uenales, impunitatem scelerum, & solutionem sacrarum legum sordida benignitate largientes. Itaque sacrosanctos canones melioribus annis factos, ut iis uelut regulis uita clericorũ dirigeretur, & uelut patrũ præscriptis posteri formarentur, iam in amussis plũbeas euasisse quis non uidet? quales olim fuisse canones Lesbiæ structuræ tradit Aristoteles. Nam ut canones plũbei & molles non structurã operũ tenore æquabili dirigunt, sed ex structorũ cõmodo & libidine flexiles, structuræ accõmodantur: sic canones pontificij ex usu ecclesiæ antistitũ flexibiles plũbei & cerei facti sunt, ut iãdiu institutã maiorũ & sanctiones põtificiæ nõ moribus regẽdis usui esse, sed (propemodũ dixerim) argentariæ factitãdæ auctoritatẽ accommodare uideantur. Quotus enim quisque qui gratias factas annalium legum, & collidentium inter se sacerdotiorum æstimarit, uacationes istas legũ, & non solutiones uocarit? nec istos non una aut altera lege aut munere, digna aliqua de causa, sed planè sacramento solutos esse cõtenderit? Hæc cũ finiti Christianorũ luculẽtis dispẽdiis expiata sæpe sciamus fuisse historiarũ testimonio, numine non obscurè iram suã in suos distrin-

Taxantur fortasse pontificũ iuris libri captionum plenũ Sextº liber, & Clementinum

gente: mirũ est sanè, atq; utinã nõ dirũ, quòd sacrosancti potẽtatus solutos se esse omni lege cõfidũt, ppterea quòd institutis pontificijs principes sacris inaugurati, è cælo iura petũt. ne de maioribus quidẽ sceleribus capitis causam dicentes. Miseri ipsi quidem, si apud supremum disceptatorem mitiore transigi conditione cẽsent: scelesti & deplorati, si illic omnino non disceptari sperant. Qui si aliquando recordari possent diuino tribunali apparere toruum illud satellitium Minois & Rhadamanthi, pœnas, furias, erynnias & alastoras, eas ipsas animas captãtes, quas in reatum impulerunt: certè quãuis animo excæcati & uæcordes, tamen toto corpore cohorrescerent. Solenne tamẽ regibus Frãciæ fere fuit, rerũ suarũ summam ijs hominibus credere, quorũ secus uel consulta uel admissa ipsi uindicare nequeant. Nostra ætas uidit unũ in rerum actu summo liberoq; præfectũ, qui à uinea domini procul agens, rationes imperij nostri ex sentẽtia animi sui perputabat, inscitè aut incommodè circumcidens: in quo actu aulicum omne ministerium ei subseruiebat. Hic uir quidem haud improbus fuit, animi q; haud degeneris, sed regendis fãtis intentus, anginarium pyrum uorauit: unde Franci propemodũ strangulati, ne queri quidẽ aut expostulare sunt ausi, quoad inter aulicos simul & uiuos agere ille desijt: qui etiã ipse cũ in opulẽto fãstu sese ingurgitauisset, haustũ inde calicẽ erroris patriæ exitiabilis, nõnullis suorũ amicorũ successorũq; propinauit: cuius utinã manibus omniumq; supradictorum summus ille iudex secus admissorum gratiam ad extremum fecerit. Sedenim (quod dicere cœperamus) status ciuitatis orthodoxæ è sede seueritatis & disciplinæ conuulsus, manũ quandã Pæoniam posc̃it, ut aptè et placidè in eã reponatur, luxataq;

Supremus disceptator est extremo & summo iudex Christus.

Hic episcopi & cardinales significãtur, q pro rebus male gestis puniri a regibus sine piaculo nequeunt.

ecclesiæ

ecclesiæ mẽbra in artus suos aliquãdo redeant: sic fiet ut principes ecclesiæ nõ auro obryzo, nõ argẽtea supellectili, nõ opimis obuẽtionibus, nõ numerosis titulis opum suarum magnitudinẽ metiantur, quæ gazas regum prouocare, nõ diuitias priscorum antistitũ æmulari uidentur, sed bonis interioris hominis, sed copia doctrinæ, sed ijs animæ Christo despõsæ dotibus, quæ in cordis scriniolis tanquam in gazophylacijs mystici fani cõdũtur. Etenim qui ad superos uiã nõ modò affectare, sed etiã alijs sternere, munireq; uolunt existimari, quiq; id omni titulo omniq; functione muncrũ suorũ profitẽtur: ij Christũ diuinitatis emissarium, ac salutis humanæ spõsionisq; magnificæ sequestrẽ, necesse est ut sequãtur, qui eam uiã primus secuit & aperuit: & sequantur, si non uestigio, ut maiorum illi gẽtium põtifices olim fecerũt, at certè prospectu quàm longissimo, modò ne obliquo, aut etiã diuersissimo. Hæc uia cùm unica sit (una est enim tãtùm ueritas) eam quoquo modo ingrediẽdum nobis est. nã & ipse præmonstrator supernè delapsus, non modò illacire, sed etiã uenire eos iussit, quos in numeros æternos delectus sui retulit. Nũc uerò cùm ab hac uia principes nostri orbis ordines profani iuxtà atq; initiati diuersissimè expatiẽtur, quid inde sequatur, nemo præter eos nõ uidet: qui & oculis & auribus capti sunt, nec oraculorũ prædicta nec cõcionatorũ monita exaudiẽtes. Quæ (malum) autẽ insania est hanc errori publico indulgere patientiam? Ego'ne ut credam fidẽ eos bonã agnoscere, qui sub exuuijs domini nostri, aram & sacra tenentes, & ipsum denique dominum exosculantes, eiusdem ipsius placita & instituta floccipendant, eisq; è diametro opposita pugnãtia'que amplectantur? Assecla & comites Christi dum

In prauos Christi asseclas episcopos

inter homines agebat, quibus ille decedens è prouincia, uelut compertæ fidei ministris prouincias detulit, quoad in illis fuerũt, nauiculariam solicitã facilitãtes, & procellis agitati, nihil sui habuisse, nihil unquã sibi possedisse traduntur. Istos autẽ qui illorũ prouincijs successerunt, eadem cũ illis potestate præditos (id quod ipsi gloriabunde prædicant) proh superi, nõ pudet argẽtariam facere, opulentiãq; redundãtem omni ope uẽdicare & cumulare. At ab huiuscemodi bonorũ possessione illi inter diuos relati eorũ ipsorum auctores cupidè se abdicabãt, disciplinã ipsi parẽtis sapiẽtiæ & ueritatis cõsertis (ut aiũt) digitis retinentes. Ecquid autẽ esse abhorrẽtius, & magis dissentiens ab innocẽtia et simplicitate discipulorum Christi potest, quàm sacerdotẽ ad altare sacra facere, & interim comitatũ eius sericatũ, cõptulũ, calamistratum uersicoloribus insignẽ, machæra succinctũ, altera manu capulo ferri subnixum, altera accipitrẽ gestantem, sanctuarium dominicum stipare, & oberrare mensæ sacræ summoto clerico ministerio, gesticulatione gaudentem proterua & profana? At huiuscemodi spectaculi indignitatem oculis sæpe detortis exorbere obmurmurãtes cogimur. Itaq; cò iam indignitatis atque insolentiæ uẽtum esse populus uociferatur, ut quos hieronomos esse decebat, hoc est sacræ disciplinæ & institutionis magistros & exactores, auctores ipsi fuerint dissoluẽdæ atq; explodendæ cõtinentiæ. Vnũ eius rei remediũ præsentissimum esse certum est, si in cõstituenda aliquãdo re clerica & ecclesiastica, opimorũ reddituum circũfluentia ad certum quendã modum decẽtemq; circumcidatur, pro captu & dignatione cuiusque isonomia quadã decẽti & cõmoda longo interuallo relata, ad rationẽ geometricam, qua

Hieronomi.

ius

ius optimatum regitur. Hæc enim ſentina degrauãs exhauricnda eſt omnino primo quoq; tẽpore, ne ſacroſancta nauis peſſum eat tandẽ, coorta quadã tempeſtate maiore. Hoc autẽ Leonem decimum põtificum uerticem, & ſymphoniacorum domini choroſtatẽ, præſtare, cum moribus eius & doctrinæ, tũ uerò auſpicijs initi ab eo põtificatus conuenit: ut & ipſe & ampliſsimus purpuratorũ patrũ Senatus, tanquã in naui apoſtolica iam expeditiore ſedentes, canere turbæ nauticæ celeuſma uideãtur. Abſit enim, abſit inquam, ut quod de Iulio ſiue iure ſiue iniuria creditum eſt, ſuperis eum & mortalibus facũ facinare cogitaſſe, & concilij obtẽtu fruſtrari bonorũ & ſapientium expectationem piam, id de eo quoq; ſuſpicemur pontifice maximo, qui difficilimo tẽpore, & rebus propemodum perditis & profligatis, omnium ſeniorum ſuffragijs renũciatus eſſe dicitur, prærogatiua tribu doctrinæ ſuffragantiũ, et indoli magnæ ſpei atq; põtificiæ, idq; ijs comitijs in quibus nec uitium ullũ obueniſſe fama eſt, nec obnunciationẽ ullam extitiſſe, aut interceſsionem cuiuſquã, quæ conſpiranti patrũ uoluntati poſſet quoquo pacto incommodare. O præſentiſsimã uim numinis, quam ſuffragia incuntes patres (ut uocantur) reuerendiſsimi, hauſiſſe repentè creduntur. Verùm id præcipuè homines tum ſtupebant, morem tanto interuallo relatum ſeruandi de cælo: atque id eo tempore, quum id minimè futurum quiuis exiſtimaret. Adde quòd eius eſt, ſi cuiuſquam, pontificij iuris conſtitutio, qui literarum ſtudium quod iamdiu à publica quidem beneficentia per pontificum inſcitiam incuriamq; frigebat, memorabili in omne ævum exemplo excitatũ ire dicitatur. Atqui ego hunc decimũ, claris olim rebus actis decumanũ fore ſpero quã-

doqu

doquidē ueteres omnia decumana, magna esse cēsuerunt. Is igitur cum deo beneuolente labantē sacrosancti ordinis maiestatem confirmabit, & priscum decus ac dignitatē clero populoq; restituet. Verūenimuero ut redeam ad id quod dicere institueram, quū translatitij & penè uulgares priscæ ætatis census, ingētes hodie & penè inusitati existimētur, mundo iam uergēte ad pauperiē, ego demissi animi & angustæ mētis esse arbitror, toto (ut dicitur) pectore incūbere ad comparādas opes, quum ea in re gloriam aut fāmā in posterū nemo possit assequi, ac ne uoluptatē quidē nisi per transennā sentire. Nam ut hians auaritia ingentia lucra cum summa deuorat uoluptate, sic raptim deuoratorū saliua nunquā in os recursat: ut cibus etiā suauissimus in ingluuiem trāsmissus inexplebilē, nullo delectat edentem regustatu: quo fit ut auaritiā ferè intēdi uideamus pro portione quæstus. Quare in literata innocētia, ut olim, ita hodie, & uerioris uoluptatis & solidioris gloriæ maius & copiosius argumētū esse cēseo. Siquidem homines ingenio mediocri præditi, in sapiētia inquirenda omnibus uestigijs monumentorū quæ maiores reliquerunt, quū in dies maiora ea inueniāt, atq; impressiora, uoluptate quoq; sensim fruūtur acriore, etiā si inuentis illis haudquaquā acquiescāt: quum rerum humanarum captus implere auidā mētem intelligēdi nequeat. eadēq; est ratio unicuiq; in memoria ingenij sui atq; industriæ prodenda, qua nulla hodie nec eminētior nec diuturnior potest esse gloria. Auaris autem & quæstuarijs quid aliud immodici quæstus faciūt, nisi curarū aceruum anxietatūq; exaggerant? adeò qui magnarū opum congeries struunt, malorū quoq; sibi & perturbationū (ut aiunt) iliadas pariūt. Eant igitur philopluti diuitiarum

amore

amore perditi, quos Christus ut Crassianos nõ Christianos limine suo repulit: uitæ suæ institutum admirentur si lubet ut beatũ. Studium etiã literarum irrideant ut inane & ieiunum, dũtaxat nõ quæstuosum, quæ Philologia nuncupatur. Nos enim nobis persuasimus, ijs incremẽtorum gradibus quibus multi hodie ad summas opes uel honores summos ungulis (ut dicitur) omnibus arrepẽtes euadunt: ascensum in cælũ non arduum esse, ut uulgò dicitatur, sed præcipitem potius, ac uergentem deorsum. Mitto quòd Christus pauperum se uindicem & assertorem, diuitum reiectorem frequenti concione professus est. Non dico quòd interpoli humanitate per Christi sacramentum, post eiuratum mundi fastum in purifica perfusione lustralis eius aquæ qua natura humana sibi natalibusq; restituitur, alia prorsus studia hominum esse conuenit, quàm ut ad temporarium aliquod bonum spectare uideantur. Ista non ad normam ueritatis, non ad exemplum Christi, non ad canonem uitæ per innocentiam agendæ nunc exigimus: scimus hanc rationem licentia tẽporum ita explosam esse, ut aures iam non habeamus ferendæ ueritati. Vt omnia hæc transmittam: non'ne etiam sensus humani iudicio longè uidentur aberrare, qui titulosis nominibus aucti, & nomẽclatura uel honorum uel sacerdotiorum uel prædiorum feroces, quasi his cothurnis fortunæ in uiros prægrandes euasserint, pusilli tamen esse quasi'que ridiculi grallatores uulgò intelliguntur, utpote qui nullis aut paucis bonis suis atq; animi locupletes esse noscãtur? Atqui hoc ferè huius ætatis fert cõditio in Frãcia præcipuè, ut homines singulari ignorãtia præditi, sæpe etiã ingenti luxu perditi summis ac multis honoribus præditi sint. Nam et illi ipsi

ipsi si aut oculis aut mente quoquo modo cernere germa nã huius uitæ beatitudinẽ possent, uerásq; diuitias: haud dubiè suam sortẽ deflerẽt ut inopẽ & egẽtem. Cuius rei inter prudenteis cõpertæ & confessæ, auctorẽ tamen lau dabo tum scriptorum omniũ opiniosissimum, tum rerum humanarum æstimatorem callẽtissimum. Nam ut Tire sias olim Thebanus, qui utrunq; humanitatis sexum uicissim habuisse traditur, idoneus iudex esse uisus est apud quem Iupiter & Iuno disceptarent utrius sexus maior

Solomon.

esset uoluptas: Sic Solomon, qui ditissimus idẽ sapiẽtissimusq; fuisse elogij sacri auctoritate creditur, unus est (ut opinor) omnium qui hoc possit rectissimè iudicare, & in cuius sentẽtiam pedibus omnes ire debeamus. At is in eo libro qui auctore incerto (ut multi opinãtur) inscribitur Sapiẽtis sapiẽtia Solomonis, ita de sapiẽtia loquens cap. (ut opinor) VII. inducitur, Antiquiorẽ eam sceptris habui, ac solio regio, & diuitias nihil esse duxi cum ea cõparatas. Et rursus, Venêre autẽ mihi bona omnia unà cũ illa, & innumerabilis opulẽtia in manibus eius. sic enim uerti debuit ille locus: etiã si honestas pro opulẽtia eo in loco et alibi in eodẽ libro sæpenumero legatur. magis mirum est totũ eum librũ admirabili ac recondita doctrina plenum, ab ignaro interprete uersum esse. quo apparet quãtam ignominiã irrogarint diuo Hieronymo ij qui eã traductionẽ eius esse asserũt. Ignorantiæ autem interpretis omnino hoc tẽpore, hac literarũ claritate, hoc põtifice non ferendæ, unũ aut alterum dare specimen satis erit. Primùm in eodem cap. ita legitur. τροπῶν ἀλλαγὰς, καὶ μεταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους, καὶ ἀστέρων θέσεις. Dedit (inquit) mihi Deus ut scirem solstitiorum uicissitudines, & mutationes temporũ, annorum orbes, & stel-

Interpretis libri Sapientiæ errata.

D. Hieronym. Sapientiam Solomonis non uertit.

larum

larum ſitus. In ea autem editione quã ignari literarum græcarum ſacroſanctam eſſe cõtendunt, ut iure recepto comprobatam, ita legitur, Viciſſitudinũ permutationes & conſummationes tẽporum, & morum mutationes, diuiſiones temporũ, & anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones. Ex quibus uerbis nullus ſenſus cohærens elici poteſt. quid enim morum mutationi cum temporũ conſummatione? Quis autem non percipit interpretem præter abſurdam interpretationem, & cæſurarum cõfuſionem, etiam æquiuocatione deceptum in uerbo tropon, quòd ſola accentus diſtinctione ſolſtitiorum & morum ſignificat? Apud Origenem VII. homilia in Leuiticum, quæ ab Hieronymo uerſa eſſe dicitur, ita legitur, Permutationum uiciſſitudines, et cõuerſiones tẽporum, anni circulos, & ſtellarum diſpoſitiones. Sequitur in eadem editione: Vim uentorum, & cogitationes hominum, διαλογισμὸς ἀνθρώπων: quod ego ſermocinationes uertiſſem, hoc eſt diſputandi rationes. Quid? illud quale eſt capite ſecundo, ubi Epicureorum ſententia reprehenditur, qui interitum animæ cum corpore aſſerebant: in qua ſententia Plin. ſecundus fuit. ὅτι αὐτοσχεδίως ἐγενήθημεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα ὡς ὃν οὐκ ὄντες. ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὀλίγη σπινθὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν, οὗ ἀποσβεσθέντος τέφρα ἀποβήσεται τὸ σῶμα, id eſt, quia temerè geniti ſumus, & poſthac erimus uelut non exiſtentes: quoniam fumus eſt ſpiritus in naribus noſtris, & modica ſcintilla in motu cordis noſtri, qua extincta corpus euadet in cinerem. Interpres noſter uel ignorantia, uel ſupina emendandi exemplaris inertia lapſus, ita trãſtulit, & eũ ſecuti ſacri interpretes ita legũt: Quoniã fumus afflatus eſt in naribus noſtris, & ſermo ſcintillæ

Vulgata editio bibliorum.

tillæ ad commouẽdum cor nostrum, quia extinctus cinis erit corpus. uidelicet quasi nõ ὀλίγῳ ϖοιητὴς, sed ὁ λόγῳ, auctor libri scripsisset. Illud non minus ridiculum cap. XII. Deuoratores sanguinis, & auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere uoluisti. Vbi auctores pro obtruncatores uersum est ignorãtia linguæ. καὶ αὐθέντας ψυχῶν ἀβοηθήτων ἐβουλήθης ἀπολέσαι. & obtruncatores animarũ destitutarum perdere uoluisti. Hoc enim loco αὐθέντης idem significat quod αὐτόχειρ, licet aliquando auctorẽ significet. Eodem capite. Tu autẽ domitor uirtutis cum trãquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. σὺ δεσπόζων ἰσχύος, ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις. καὶ μετὰ ϖολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς. Sic uerti uerè potuit, Tu potentiæ imperitans, ex bono & æquo iudicas, & cum multa indulgentia regis nos. Quis enim unquã epijciam trãquillitatẽ uertit? Hæc obiter adnotata sufficiunt ad id quod nũc agimus. Sed Solomon rursus de sapiẽtia loquẽs cap. VIII. eiusdẽ libri, μύστις γάρ ἐστι τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ ἐυρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ. id est, Initiatrix est enim sciẽtiæ Dei, & inuẽtrix operũ eius. qui locus itidẽ oscitanter ab interprete trãsactus est. Proinde si Solomon omniũ rerũ humanarũ diuinarumq; intelligentissimus, sapiẽtiam initiatricẽ scientiæ dei, operumq; eius inuestigatricem appellauit, & regiam opulentiam præ sapiẽtiæ possessione aspernabilẽ esse dixit, atq; etiam cum sapiẽtia omnia bona sibi obuenisse quasi comitatum eius affirmat: quãto magis cõpendij studium posthabere debemus studio literarum? siquidem hoc studium perducere nos ad intelligentiam sapientiæ potest. Intelligentia autem admirationem ciere solet, & admiratio desideriũ eius inuestigandæ. at inuestigatio adeptionem parit, &

adept

adeptio (ut quidam uocant) fruitionem. ita fructus adeptionis beatos facit, in suprema sorte humani fastigij constitutos, quam Democritus Euthymiam uocauit, quasi dicas felicẽ & rectã animi constitutionẽ. cuius hanc summã maximè esse dico, ut res omneis sensiles & caducas altissima mente calcemus, intelligibiles & æternas semper animo uolutemus. Id enim demũ est humani sacramẽti intelligentiã tenere, quũ animũ celsum & sublimẽ in rerũ humanarũ æstimatione, demissũ et supplicẽ in æterni boni postulatione seruamus. Hæc illa est humilitas, apud priscos posita ignominiæ loco, à Christo autẽ auctore manãs: cuius propria est illa functio in animo, ut quisque optimè sese noscat: quod dictũ antiquitas ueritatis imprudens, auctori tamen deo consecrandũ putauit. De hoc animi habitu cum innocentia coniuncto dici illud uerissimè potest, Euthymia. Nosse seipsum.

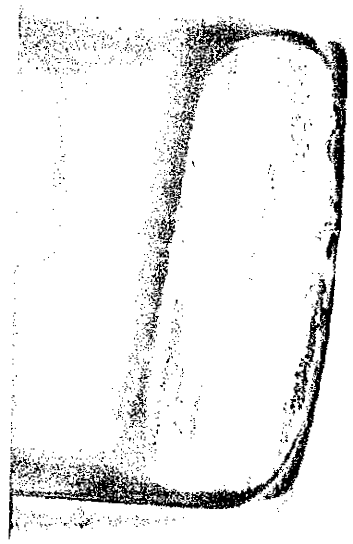
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Sperati porrò summi boni atque etiã promissi pignus hic nullum maius habere possumus, quàm illam euthymiam, donũ haud dubiè diuinũ, quo uitam illam cælestẽ quodammodo præsumũt quibus id diuinitus datũ est: qui orbis est ex omnibus numeris humanæ felicitatis aptus, in sese semper uergens, id est in bona & sua & animi, non in externa pronus: aliud nec principiũ nec finem alium quærẽs in hoc sæculo quidẽ, quàm in sese diuinitus positũ. Hæc est in uita humana summi boni medulla, quã ueluti thesaurũ in sacrario sapientiæ conditũ, tot philosophorũ classes omnẽ lapidem molientes (ut est in prouerbio) inuenire nequiuerunt. Existimabant enim non ex deo sed ex sese ita aptum sapientẽ esse, ut in eo planè situm esset an ipse talis esset. Nos autẽ ex sacris monumẽtis accepimus arbitrium tantum nostri iuris esse, rectam autẽ firmamq; animi constitution Liberum arbitrium.

ſtitutionem muneris eſſe diuini, ſed ita promiſcui, ut nulli
Summum bonum. *rectè atque ordine id petenti negetur. Huius ſummi boni formam habitumq; deſcribens ille ſapientũ (ut ita dicam) Plato, in parabolis ita inquit, Beatus homo qui inuenit ſapientiam. Longitudo dierũ in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria. Ex quibus uerbis patet beatitudinẽ huius ſeculi in inuentione ſapientiæ à prudẽtibus poſitam eſſe. nec immerito. Longitudo enim uitæ atq; anni uiuendi in dextera eius, & in ſiniſtra eiuſdem opulentia & gloria. Quibus uerbis Solomon ſignificauit ſapiẽtiam & bonorum æternorũ conciliatricem eſſe, quam ipſe uitam appellat: & corũ bonorũ quibus hæc uita cenſetur, quæ in ſiniſtra ſapientiæ eiuſdemq; dei eſſe dicuntur, ut auctor eſt Aretha in Apocalypſim hunc locum enarrans.*

Anthypophora illis reſpondens qui literarum ſecularum ſtudium damnãt, ut nihil pertinẽs ad ueram philoſophiam.

Atenim hæc de ſapientia in confeſſo ſunt apud omneis qui ſe probatæ & ueræ perſuaſionis tenaces uideri uolunt. quis enim negare audeat quæ oraculorũ inſtar habẽt? Sed quæ nos hodie ſtudia literarum uocamus, nihil eò pertinent. Quid enim literis priſcis cum ſtudio ſapientiæ, quæ à Chriſto genus ducit? Quare ſapientiæ oracula in rem noſtrã uertere non poſſumus: quibus per Mæandros multiplices ſecularium ſcriptorũ diſcendi curriculũ auſpicantibus, ad nullam unquam metam labor euaſurus eſt, ac ne ad legitimã quidem aliquam aut frugiferam ſcientiã peruenturus: quippe qui numeroſæ aut diſertæ orationis aucupio ſenſus omneis accommodantes, in luto ſemper hæremus lectionis illecebroſæ & blandientis, ex eorum (ut arbitror) numero, quos grandiloquus ille uates Ezechiel cap. XXIII. Chaldæorũ pigmentis & Babyloniorũ lenocinijs nimium captos eſſe teſtatur, carũ rerum uſu animum polluiſſe uociferans, rebusq; diuinis commentandis

atque

atque animaduertẽdis ineptum reddidisse. Quo loco ego ascensores equorũ appellatos ab eo esse suspicor, qui eloquentiam uel metricam uel numerosam atque oratoriam, figuris q; distinctam, nimiopere concupiscunt, oratione prosa & pedestri non cõtenti sensa mentis & conceptus simpliciter indicare. Huic inertis segnitiæ patrocinio atque anthypophoræ nunc ut obiter respondeam, symbolicum illum concionatorẽ excitabo, qui cap. VII. concionis suæ ita inquit: Lustraui uniuersa animo meo, ut scirem, & considerarem, & quærerem sapientiam & rationem, & ut cognoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentiũ. uel ut Græcè legitur, Circuiui ego & cor meum ut cognoscerem & considerarem & quærerem sapientiam & calculum, & ut cognoscerẽ impij amentiam & molestiam, & erraticum circuitum. Dico igitur eos qui ad philosophiam hodie studium suum collaturi sunt, sapientius esse facturos, si non à rudimentis literarum statim ad eam transierint, sed uelut gnaui ac strenui indagatores, per omnia omnisq; disciplinæ monumenta sapientiam uestigauerint: non ut ij solent hodie, qui sapientiam quæstui habere instituentes, temporis compendia sequuntur doctrinæ dispendio, quæ numerosissima pars est studentium in omni genere disciplinæ. Vt enim aues in locum arduum subuolaturæ, non à solo protinus cum locum rectis lineis petunt, sed uolatu uerticoso cò commodius euadunt & facilius: sic animus humanus ad contemplationem sapientiæ melius per cochleam iustæ disciplinæ scandere & intelligentius potest, quàm si protinus ab infimo genere doctrinæ ad summum genus discendi compendio euaderet, scansilem disciplinarum seriem transiliens. Hoc modo Solomon encyclopædiæ gyro lustrasse se

Quonã modo philosophi rationem studiorum instituere debeant.

Solomon Encyclopędiam nouit.

omnia ingeniorum monumenta significat, ut ego quidem interpretor: nosq; hortari uidetur, ut per omnia philosophiæ secularis & priscæ dogmata, uestigia sapiẽtiæ siqua sunt (ut certè multa sunt) colligere non grauemur, ac lucum saltumq; opacũ & abstrusum, in quo ipsa stabulatur magistra, iusta et perpeti indagine accurata q; cingamus. sic fiet ut quũ ad studia sanctiora & monumẽta sacrosancta peruenerimus, & uelut ad cubile ueritatis & sapientiæ propius accesserimus, iacentẽ quidem illam, sed inuolutam, certius agnoscamus. Hac uia & ratione cum & commodior est & certior sapientiæ indagatio, tum uerò quum ad speculandã ipsam ex edito euaseris, uberior est multò constantiorq; contemplatio: nec tam facilè de gradu intelligẽtiæ & persuasionis certæ deijcietur, qui molli ascensu & anfractuoso euaserit, quàm is qui rectà per arduum assilijt uel arrepsit. Etenim per deum immortalem, quid aut præstantius esse ad doctrinæ maiestatẽ putamus, aut ad compertæ ueritatis fiduciam firmius & stabilius, quàm quum per infima mediaq; studia ad culmen speculaminũ subuectus sis, nosse uel angustas porticus, in quibus Stoici sessitando & sorites aceruãdo ærumnosas contriuerunt ætates: uel excipulas amœnas ab illo uersuto animarum aucupe in hortis cõcinnatas, in quibus Epicureorum animi omni abstersa religione, uoluptate ad extremum uitæ deleniti sunt: uel erraticas & expatiantes ambulationes Peripateticorũ, qui tantam uim disserendi in nugis cõsumpserunt: uel deniq; copiam ubertatemq; dicendi in Academia illa à Platone nobilitata, odoranda tantum, non etiam tractanda aut propius aspicienda ueritate profusam? ut nunc eos omittam qui nihil constituendo, & de omnibus addubitando, annos bonos perdiderunt quasi

Sectæ philosophorum.

in Labyrintho philosophiæ commentandum esse constitaissent. Sed quandò harũ rerum omniśq; priscæ doctrinæ cognitio, uel oratione prosa uel metrica traditæ, sine Latinæ linguæ peritia comparari non potest, quæ etiam ipsa Græcæ linguæ adiunctione fit longè adminiculatior: hic discendi cursus certis mansionibus distinctus sit necesse est, quarũ modum & rationẽ uel hominum propositum, uel ingenium, uel fortuna temperat. Quare qui hunc orbem doctrinæ quodã rectæ rationis circino ita circumscripserit, ut uel augere uel cõtrahere pro re nata, aut ingenij captu, aut uitæ denique instituendæ necessitate noverit: is si intra eum orbẽ ita includat eloquentiã, ut per omnes eius partes æqualiter fusam teneat, quasi in corpore sanguinem: is demũ mihi uidebitur ad sapientiam inuestigandam uberrimum quoddam uiaticum atq; etiam amplissimum attulisse. Neque nunc de eloquentia illa mirifica loquor rerum omnium tractandarũ arbitra, quam fusiorẽ esse ampliorémq; uolunt quàm ut ulla circumcurrẽte linea præstitui aut definiri possit. Hoc ego instrumentum philosophiæ ex opibus (ut ita dicam) Chaldæorũ atq; Aegyptiorum coactum, præstantius esse arbitror ad uitam hanc etiam per uoluptatẽ (honestam quidem & probabilem) transigendam, quàm diuitiarũ cumulos quãlibet opulentos, non Stoicis ipsos cõfectarijs, sed aulicis (ut nouimus) auctarijs aceruatos: adde etiam (si placet) & ad futuram uitam per gloriam illam adipiscendam: quæ mortuorum apud posteros memoriam in perpetuum renouat, cum in manibus hominũ libri eorum semper uersentur uiuantq;, id est ingeniorũ morumq; simulacra tempore non peritura. Contrà autem diuitiæ etiam Persicarũ aut Lydiarum æmulæ, quum in uita uel auaris anxiam solicitudinem, uel

Encyclopędia.

Eloquentia.

profusis ignominiam, liberalibus etiam interdum stultitiam ab assentatoribus pariant: quid post mortem conferunt, nisi si (quod rarũ est) in pias largitiones erogationesq; misericordiæ exhauriantur? Omnium (ut opinor) diuitum, Crœsi & Midæ nomina multo decantatissima fuerũt: at ille calamitate & summo atq; ignominioso uitæ discrimine magis quàm diuitijs inclaruit: hic auribus asininis non aureis insignibus innotuit. Ex eo enim in prouerbium uenit, quòd multos otacustas, id est auricularios & emissarios haberet, rumorũ captatores, & sermonum delatores, cuiusmodi habere solent principes mali, qui stimulante cõscientia securi esse nequeunt. Pythius Bithynius longè ditissimus hominũ priuatorum fuisse memoratur, de quo superius diximus: is tamẽ munificẽtia inusitata magis quàm opibus celebratus est, qui platanum auream uitemq; illã insignẽ Dario Regi donauit: Xerxis copias, id est supra decies centena millia hominũ epulo suscepit, & insuper frumentũ & stipendium exercitui quinq; mensium pollicitus est, ut maximo ex quinq; filijs uacationem militiæ impetraret. Ob quam postulationẽ à Xerxe indignante hac pœna barbarica mulctatus est, filium ut suum occisum in duas partes dissectum aspiceret, cum interambas corporis partes ab utraque uiæ parte disiectas exercitus pertransiret: qua calamitate maximè Pythius fortasse nobilitatus est. Quî igitur fieri potest ut diuitiæ felices in hac uita possessores sui faciant, aut nobiles in posterum? Mihi quidem diuitiæ nihil aliud quàm tragicum choragiũ uidentur esse, ad usum temporariæ scenæ à fortuna accommodatum. Quid enim esse dicas aliud uitam administratiuã, & in publico rerum actu positam, quàm scenam quandam hominum personatorum, operam suam

Pythius Bithynius. Diuitias eleuat.

& in

& induſtriam populo oſtentantium, ludos (ut ita dicam) edente diuina prouidentia? Hoc igitur choragio, ſi rectè atq; ordine actum quiſq; ſuum peragãt. ſin ſecus eueniat, futurũ eſſe dico ut male ac damnosè cum eis fortuna egiſſe uideatur, quæ ut choragus temerarius & præpoſterus, eam ipſis perſonã impoſuit, uel impegit potius, cui ferendæ non erant. Eorum igitur qui honeſtiores perſonas gerunt, cum plurimos in actu ſuo conturbare uideamus (ut appoſito uerbo utar) eorum tandẽ errata nedum reliqua-menta præſtent neceſſe eſt ij uelut fortunæ ac temeritatis miniſtri, qui nulla publicæ charitatis ratione ducti, quum eos promouerent, fide ſua etiam ipſos eſſe iuſſerunt. Sic enim fert ratio ſuprem ac poſthumi ratiocinij, etiam ſi iure moribus conſtituto fide eorum eſſe non ſolent apud homines. Tandem autem appello non ſeculum unum & alterum, ſed luſtrum unum fortaſſe aut ſummùm tria. Vita enim in potentatu diuturna eſſe non ſolet. Tandem igitur ratio cuiuſque functionis & actus à Chriſto ſummo diuinitatis (ut ita dicam) inſtitore, & generis humani creditore atque etiam fœneratore centeſimario repoſcetur. Etiam ſi Galliæ moribus (proh miſera populi conditio) omnia atrienſium errata, conturbamenta, reliqua, atque ſecus admiſſa, & quæcunque promi condi præmordent, ſuffurantur, compilant & interuertunt, mediaſtini luunt. Nam quum ſint ipſi ad omnia mandata non modò expoſiti, ſed etiam dicto audientes, quicquid actores uel uicarij, promi uel ſuppromi non modò delirarint uel conturbarint, ſed etiam quicquid acciderint, circunciderint, ſuppilauerint, tametſi reſpublica ab ipſis actoribus idoneis & locupletibus ſuum ſeruare poſſit, tamen præſtare ſolent. Et ſi peculium non habent (ò morem

De magiſtratibus, & ijs qui indignos promouent.

iniquißimum) nexum ſtatim ineunt. ſic magnis reis apud nos licet ob noxam plebẽ dedere, & alijs ſuper alias pecunijs imperatis ſuccidaneã culpæ ſuæ ſubdere. Expeditius enim id eſſe uiſum eſt, quàm aut reos iſtos cothurnatos, aut eorum fortunas pignerari: qui ſi crimen fateri aut culpã agnoſcere cogerentur, ſacra utiq; opertanea in uulgus efferrentur, quibus nemo nõ initiatus eſſe ſolet eorum qui nutu oculi ſumma quæq; circumagũt, quiq; linguis fauere norunt in articulo, aut diris obſtrepere ijs quibus collibuit. Quæ cauſa fuit ut nonnulli aliquãdo inter reos recepti, patronos potẽtes inuenerint, à quibus impendenti ſupplicio & penè præſenti erepti, quæſitores etiã ipſos ſubinde fortunis euerterũt. O magnam, ò beatã, ò memorabilem gloriã illius Briarei, qui non modò legibus reos, & populi uotis, ſed etiã Ioui & ſummæ curiæ raptim potuit excutere. Ob id (credo) facinus rectè manes eius conditos exiſtimare debemus. Is ille fuit cui nullum unquam fortuna præter ſummũ & ultimum obſequium negauit, quem Quæſtorũ ærarij natio ut deum Aeſculanũ ſumma ueneratione coluit. Eius enim præſentiſſimo numine ſeruati ſunt non pridẽ mancipes argentariam factitantium, quum ob repentinas quorundam diuitias opulẽtiſſima factio inuidia ſumma flagraret. Vt autẽ luculentius potentiæ ſuæ ſpecimen ederet, reis primùm ampliatis, mox codicillos ueniales nouo exẽplo inuito ac frementi principi extudiſſe dicitur, atq; ita formulã temperaſſe, ut nec deprehenſi rei crimen agnoſcere cogerentur, & iudices rei compertæ & cõuictæ, ſummi illius Curionis amicos, inter reos in poſterum recipere uetarentur. Quo uelut euerriculo omnium delationũ atq; animaduerſionũ, tantam impunitatis fiduciã feroci hominũ generi inſtaurauit, ut legi-

bus

bus hodie non teneri ea facilio existimetur, cui princeps omnia concredidit, ut pro qua sponsor semel & probitatis expromissor interuenit petasatus ille Curio. Iure igitur moribus nostris constituto, non modo magnis reis sed etiã sceleratissimis licet sordes suas in caput populi & in oculos ordinũ excutere, atq; eo amplius feras in plebẽ immittere, si carũ fremitũ in cauea sustinere nequeant: quo nullum unquã atrocius scelus Nero dicitur excogitasse, nec tamẽ peregisse. Quid enim est aliud feras in plebem immittere, quàm Volones profligatissimos, nullo stipendio sed fide tantũ auctoratos, per rura palanteis, bacchanteis, grassanteis, plebeculam tributis exhaustam obterenteis, circumagere? nisi uerò eos circũagere non uidentur, qui stipẽdio fraudatis (ô scelus ter capitale) liberum permittũt diripiendi arbitriũ. At uerò iure perpetui edicti, quo edicto ad summũ tribunal propediem ius dicetur, noxa caput sequetur. certè ordinũ ductores qui causas rerũ male gestarum haud ita pridẽ dederunt, non modo addicti fortasse, sed etiã uincti dabũtur stygijs lictoribus, Gordijq; nodo cõstricti, id est, eo scelere quod ante diẽ extremum soluendũ non curauerint. Hi sunt enim ipsi qui noxam luculentã nocuisse noscũtur, quos nũc plebis suspirãtis miserescere non subit. qui, si leges ualerent in aulicos, actus utiq; eorum quos potẽtiæ suæ ampliandæ præficiũt institores, aut quos trãsuersi ipsi acti propinquitatis amore promouẽt, noxis omnibus solutos liberosq; præstare cogerentur. Nunc quum impune id faciunt potẽtiæ suæ blandiuntur, nec quantũuis in rebus secularibus considerati, uidere hoc mentis oculis hebetibus & noctuinis queunt, uersuram se facere ingenti dispendio. Deus enim fortunatis hilaritatẽ sæpe, conscleratis & impijs impunitatẽ sæ-

pissimè fœneratur. Hoc est cur gaudeãt, cur felicitate & potentia sua fruantur maximi curiones Franciæ, quãobrem sese sortẽq; suam illam splendidã admirentur, & nos ciuili iure uiuentes, atq; in ordinẽ redactos, ex edito ipsi loco & legibus inaccesso despiciãt. Quid'ni enim sibi placeant, quibus diuinitus datũ est ut boni iuxta ac mali meriti homines quos uisum sit in illas Macaron insulas euocent quasi in coloniã suã, quas ipsi beatorũ putant sedem esse perpetuã? Insulas istas ego actus primarũ & secundarum partiũ in rerũ publicarũ administratione esse censeo, in salo & iactatione ambitionis & cupiditatis sitas. Hac enim ratione tãtum hominum beatores esse possunt, ut Fauonio inconsulti fauoris quos uelint uel homines uel familias ex obscuris natalibus in locum illustrem sinuatis uelis prouehant: contraq; quos oderint, aut qui eorũ placitis & institutis incõmodi esse uideantur, aquilone quodã transuerso procul ab emporio honorum desijciant, aut omni aura efflorentis sese famæ suppressa, in uadis destitutos consenescere sinant: & uerò si maior aliqua eos transuersos egerit offensio, insigni aliquo naufragio fortunis omnibus ut euertant. Dicta sunt ista aulicæ iurisprudentiæ, quã curia illa profitetur, nõ summo iure, non ex æquo & bono iudicãs, sed iure moribus illis constituto, atq; ciuili aduerso ex diametro: cuius tamẽ interpretes sunt maximi curiones & coryphæi, ad quorum mores & placita aulici quidam recocti iuris illius cõsultissimi responsa sua temperant. Huius curiæ illud esse institutum dicitur, ut de rebus omnibus sacris, profanis, bellicis ac pacatis referatur, de paucis ex cõsilij sentẽtia statuatur: ut in maximorũ curionum nõ modò sententiã, sed etiã nutum ac uoluntatem eatur: nec pedibus tantum transeatur, ut olim fieri

Ius aulę moribus constitutũ.

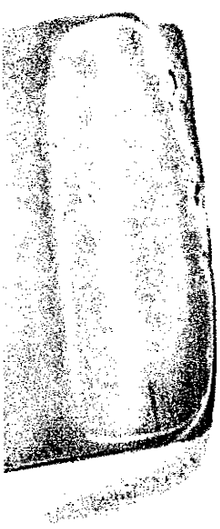
In auctores cõcilij Gallici.

fieri solebat in Romano Senatu, sed & manibus & multa assensioni atq; etiã assentationi scitè asseruiatur. Illud sanè memorabile post aliquot hosce annos contigisse dicũt, ut quum ferè omnia decreta per discessionẽ facta sint de rebus quidem arduis, nullum tamẽ per dissensionẽ aut diuisionẽ sententiarũ factũ sit. usq; adeo uel pedarij in sententiam principũ transilire didicerunt, uel ipsi potius sententiarum principes censendi ansam consultis præciderunt. Quo minus miremur tam claros exitus rerum nostrarũ extitisse, quas in superos & mortales mirificè suscepimus. Superi boni, quàm erit illustre, quàm splendidũ, quàm memorabile ad posteritatis opinionem, rebus bene consultis à quibusdam qui sese utriusq; uertices iuris existimari uolebãt, factũ esse, ut liberi parentẽ, inofficiosum quidem, sed parentem tamẽ, & gens pietatis amantissima, summam arcẽ sedemq; religionis inuaderent! ob idq; piaculum maiestatẽ clarissimæ prouinciæ, pristinosq; spiritus, subitò dei numine decidisse, ut Galli abstersa præsentis animi crista, lepores esse sibi galeati uiderentur, plusq; in calcaribus spei quàm in ensibus ponerẽt! Equidẽ haud libens summũ in rerum administratione locũ mereri uelim, si tantum ipse munus quoquo modo obire possim, ut simile aliquod dedecus aut portentũ auspicijs meis accidisse aliquando proderetur. Præstare enim arbitror nomen uiri probi & honesti memoriæ prorsus eximi, quàm malè & incommodè posteris innotescere. En propter quod ciuilis uitæ tranquillitatem, studiorum amœnitatem, & denique uitæ æternæ cõtemplationem posthabere debeas, ut in oculis uel auribus unius prouinciæ, per theatrum aulicum, cum strepitu comitum clientumque transuehare, aduersis sæpissimè cuneis, gradibus, & orchestra

De conditione in aula præpotentium.

Per cuneos populus, per gradus equites, per orchestrã Senatus intelligendus.

cheſtra. tametſi ut maximè ſecundo populo te oſtentes, tamen ſi tranſeuntis gloriæ ſpecies celeritatẽ, hoc quid nam eſt aliud, quàm ueluti plauſum inanem per tranſennã mereri? Nam ut illud mittam, quòd grandi plerunq; ætate, quòd uerſatili ſcena, quòd lubrico ac præcipiti ferè proſcenio prodeunt, certè quum alij actores recenti gratia flagrantes ſubierũt, neceſſe eſt exacti ueteres ut ſæceſſant in cuneos aut in ordines, aut inter theatricũ miniſterium turpiter ut ſubſeruiant. At iſtis de cœlo ſic deturbatis, confeſtim tartarus ipſe

Bis patet in præceps tantum, tenditq; ſub umbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.

Etenim quum latinè loquentiũ cõſuetudo eos olim in cœlo eſſe diceret, qui omniũ ore celebrarẽtur præpotentia, uel rerũ egregiè geſtarũ gloria: ego quidẽ tragicos iſtos reges & temporarios, quum ex flagrantiſſimæ gratiæ præcipitio deciderunt, in tantum frigus delabi uideo, ut penè exemptos ex memoria credas, è numeriſq; expunctos hominum nomenatorum. Ita fit ut in tartarum rigentiſſimum ruiſſe uideantur, cũ ij qui nullo iam famæ plauſu excipiuntur, latinè frigere dicãtur. Quanta eſt autẽ eorum ſublimitas, quanta eorũ admiratio, quantuſq; omniũ ſuſpectus, quum uelut fortuna ſuccollante tolluntur! altero tanto maior eſt deorſum altitudo, quum ab cadẽ ipſa deſtituti, inſultantium oculorũ coniectu (ſic enim euenire ijs aſſolet) uelut quodam faſcino exareſcere uidentur. Tot enim miſeros homines oculorum radijs lancinari neceſſe eſt, quot in hominum ipſi aſpectus obuiam incurrerint, dum quiſq; ob præteritam obſeruantiam non liberam ſed obnoxiam, pœnas ſibi deberi inſolentiæ putat. Sed fateamur ſanè, ut ſunt humana, eos eſſe felices: tantũmodo hoc

Frigere in aula.

exig

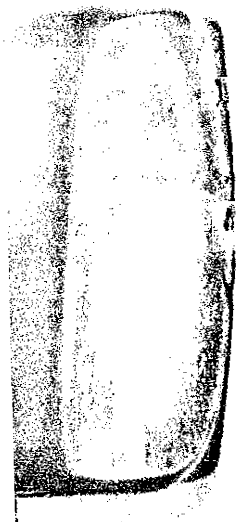
exigamus, ut actus ipsi suos rectè ac decorè peragãt, & quisq; eorum uideat quid sui sit muneris, quam personam sustineat, quantum ab ea oneretur. Nunc autẽ cum ita mores inclinatos esse uideamus, partim ut ambitio & cupiditas, partim dissoluta disciplina grauitatem & honestatem è medio sustulerint, quis eos felices existimare possit? Nam quomodo non miser esse potest, qui in cothurno uel prætexta uel comitis personam uel supparasitãtis induit, ut latus cingere maximi curionis, & officiosus esse potẽtibus uideatur? At hoc facilitari ab ornatissimo quoq; uidemus, ut qui id non faciat, is aut absurdè uerecũdus esse, aut refractarius, aut aduersis placitis prouidentiæ natus existimetur. Quid qui in pontificio cultu, & sacrosanctæ dignationis habitu scurrileis actus imitãtur, & uelut in tragico amictu mimos & planipedes aclitant? (nam id ita usitatũ est, ut qui paulo modestiores sunt, & decori retinentes, ij & alijs inuisi sint, & magnam laudẽ à nobis hac una uirtute mereantur) num etiã illos felices esse dicemus? Neq; uerò alienam ipsi personã, ab illoq; suo fastigio abhorrentem libentes & cupidi induunt, & eos sortis suæ ornatusq; non pudet: neq; nõ eos sortis suæ aut pœnitet aut pudet, & nõ sunt planè miseri. Et hi sunt, quos hodie propemodum solos diuites esse diximus. Ita patet quid sequatur, si paulo argutiores esse pergamus. Lingua enim tacere necesse est cum ad sacrosanctos uentum est. Quare multo mihi fortunatius esse eorũ institutũ uidetur, qui literis se totos, quàm qui opibus dederunt comparãdis, dumtaxat quibus Solomonis uoti liceat esse cõpotes, ut nec male suada egestate cousq; urgeãtur, quò secus de uirtute atq; honestate iudicẽt: nec rursus diuitijs redũdantibus in cogitationes uanescant erraticas aut impias.

De ijs qui se totos studijs literarum dederunt.

Nam

Nam quum literarũ peritia ad oblectationẽ frui, & uitæ per uirtutẽ ac decus agendæ tanquã instrumento uti solent: tum eo amplius post huius uitæ cursum memoriã sui in æuum prorogare hac eadẽ facultate possunt. Quãquã hæc fortasse nauci facienda ducerem, nisi etiam præstantis doctrinæ adminiculis uti bonos & graues uiros ita existimarem, ut contra temerarios casus celsi semper & recti esse pergerent, & aduersus fortunæ infestioris impetus animo præsentiore cõfirmarentur, sicut ad humanas iniquitates eosdem ita se cõpositos collectosq; tenere par est, ut quicquid obuenerit, uelut decretũ prouidẽtiæ æqui boni faciant. Est autẽ is tenor studiorũ mea sentẽtia tenẽdus, ut à carceribus discendi per spatiosum illud stadium disciplinarũ quæ liberales dicũtur, ad metam secularium literarũ perueniãt, & in flexu ne cõmittant, ut aut acquiescendum esse, aut diutius hærẽdum putent, sed quò curriculum totum peragant, rursus à meta ad carceres & ad emissariũ, denuo aliud spatiũ non currãt, sed ingrediantur & incedant: quod promũ iam ipsum est, & spei bonæ plenũ, salubrisq; uoluptatis. etenim cũ in eo est spatio exhausti iã laboris orbicularis fructus præsentarius, quum uelut indaginẽ cinctam ueritatẽ tenebũt, tũ etiam multo maius præmiũ futurũ æternũq; speratur. Est enim ea demũ uera ratio philosophãdi, non fallacẽ studiorũ amœnitatem, non inane nomen beatitudinis persequẽs, sed recta & honesta uia uerã & solidam gloriã haud inauspicatò petessens. Hanc uiã quærendæ doctrinæ summũ illud par amicitiæ Gregorius & Basilius Græci, & eorum ætati suppares Hieronymus & Augustinus cũ tenuissent, & ante eos omnes Cyprianus & Lactantius, & deinde Hilarius, alij q; multi antesignani partium Christianarum, maior

Quis tenor studiorum tenendus sit.

Basilius & Nazianzenus & alij Christianarũ partiũ antesignani.

maiorumq; gẽtium theologi, quorum hodie reſponſis ad interpretationẽ diuini iuris utimur, ad extremum iudicio iam ſolido ad ſanctoſanctũ ipſi ſtudium ſapientiæ, quaſi ad buleæ Themidis oracula uenerunt, quã conſiliatricem Bulea Themis. latinè appellare poſſumus. Scire enim aiebant homines ingenioſi quo modo uiã inire poſſent ad propoſitũ finem, quaſi in patriam ferentem, quam ciuitatẽ ampliſsimã eſſe conſtat nomine Vranopolin, ſuperis hominibusq; communem, duntaxat qui nihil in ſe impiè aut perfidè admiſerint. In ea porrò regiã eſſe ſapientiæ, quam prouidẽtiam antiqui Latini, ut Græci pronœam uocitare uoluerũt: in qua numeris omnibus ſcientiæ atq; intelligentiæ beatiſsimæ animi humani ſimul cum omni miniſterio & ſtipatu diuinitatis fruuntur, cum ordinibus illis ſcilicet cæleſtibus inenarrabili ratione deſcriptis. Hos Eſaias prophetiæ decus, argentũ & auriũ ſuum ad Chriſti obſequiũ cultumq; teſtatur attuliſſe: quo uerbo tum rerũ intelligentiã nullo errore concretam, ſed ad puritatẽ excoctam, tũ eloquentiæ nitorẽ ſplendoremq; ſignificat. Has enim illi priſci opulentas facultates in ſcribendis eloquendisq; rerũ diuinarum enarrationibus cõſumpſerũt. Verùm hoc ijs probare non poſſumus, qui ignorantiæ patrocinantes, eloquentiam ut curioſam, à ſacrisq; ſtudijs alienã, recuſant, ob id ſemper inuiſam inertiæ, quòd ſorulis omnibus antiquæ bibliothecæ excutiendis, ac diu multumque diſcendo, nullum ad quæſtum ab ingenuis comparatur. At nos philoſophiam argentea ſupellectili ſacris operantem, auguſtius & amplius ſapientiæ litare contendimus, quàm ſi ſamijs aut plumbeis ſacra libamina auſpicetur & peregerit. Quis enim in ſacris, fictilibus uaſis aut ſtanneis uſus eſt, quũ idem ipſe argẽteo inſtrumento non careret

Prouidẽtia eadem & ſapientia dicitur quã Græci pronoeã & ſophiam appellauerunt.

Eloquentia ignaris tãtum inuiſa.

Samijs uaſis nõ litandum.

careret? Illud uerò rursus summmopere uidendũ, ne quod sanctuario domini usui esse potest, id in simulachra impietatis conflctur, aut in usus uoluptatis, aut alioqui ne inquinetur. Quocirca ego miserabilem eorũ esse sortem cõtenderim, qui quũ magnã iam partẽ laboris exantlauerint, uel in flexu acquiescunt, ut diximus, quasi pensum encyclopædiæ confecerint: uel diutius adhærescunt in humanioribus literis animo iam senescente, nimio utiq; uenustatis eloquentiæ, ac leporis amore capti & irretiti, eorum planè simules, qui apud Homerum in diuerticulo uiæ ad patriam ferentis, aut Lotophagorũ sodalitate, aut Sirenũ cantu deliniti, patriæ meminisse non possunt. Nam quid est aliud socios nauim in patriã tendentẽ egressos, Vlyxis in patriã festinantis, & uiæ peragẽdæ semper instantis, reminisci noluisse, quàm in uita huius seculi uoluptatem illecebricem saluti prætulisse? Vlyxes autẽ nobis quidam fuerunt, ij quos ante diximus, orthodoxæ persuasionis, id est, collimantis philosophiæ uindices, non palliati illi quidem Vlyxes, sed pastophori, qui multa & uaria eruditione, ut tẽporibus quisq; suis, imbuti, quũ omnia penè genera philosophandi partim pererrassent, partim præterijssent, salutẽ suam tandẽ anxiè sociorumq; perquirebãt: quæ nihil est aliud quàm aditus in patriam. Talis enim statim Vlyxes ille decantatus describitur à poëta. Atq; ut ille uir heroici spiritus, & polytropus ab eodem Homero dictus, id est, multifaria ingenij dote multiplici morum cognitione, uersatiliq; solertia præditus, inferos adijsse dicitur: sic qui in cœlum mente scãdere, ad plenãq; contemplationẽ diuinarũ rerum euadere cogitat, cõmodius mihi facturus esse uidetur si uenientes annos in rerũ humanarũ intelligẽtia bona ex parte contriuerit, & maturo

Ad Lotophagos hærere.

Vlyxes.

Pastophori sunt sacerdotes sacris gestaminibus induti.

Polytropus.

turo iam ſacris diſciplinis ingenio, ad uerã philoſophiam ſe cũ omni cõmentãdi apparatu contulerit. Quod mihi perinde eſſe uidetur, atq; ſi quis ex Floraliũ ſpectaculo ad Eleuſinia myſteria tranſeat, & ueluti immigret. Quicquid enim à uetuſtate ſacrorũ noſtrorũ exorte diſcimus, id ego prægredientẽ ac præcurrentẽ diſciplinam eſſe iudico, ad uerã & theologicã philoſophiam nos deducẽtẽ. Et eam ob rem à Græcis propædeumata dicta, id eſt ea documẽta quæ præſciſcere nos oportet priuſquam accedamus ad rerũ grandiorũ arcanarumq; cognitionem. Hoc porrò labore exhauſto, uelut cõfecto ſex dierũ labore, tum demũ ſabbatiſmum domino dicare moribus Chriſtianis conuenit, & ſanctuariũ ſapientiæ iam feriatos adire. Ibi uidere eſt hiſtoriam mirificam, euentus uarios, carmina pluſquã heroica & cothurnata, concionẽs panegyricas, orationẽ figuratam ac uerſicolorẽ, tropis diſtinctam, & formis ſententiarũ, omninoq; locutionem humano captu auguſtiorẽ atq; ſublimiorẽ. Adde ſymbola Pythagoricis multo argutiora, dicteria ſentẽtioſa ſcotinis inuolucris ſenſuum implicata, ut profanas aures fugiant, ambagesq; omne genus multipliciter inuolutas. Quid dicam omnẽ rerũ naturã non humano ſed diuino ingenio indicatã & apertã? omneis hominũ mores, omneis ſenſus humanos brutosq; explicitos? res omnino capaces præſtãtiſſimarũ mentiũ, dignasq; quibus nõ modò toto (ut dicitur) pectore incũbere, ſed etiã quibus illiqueſcere toto corpore atq; intabeſcere debeamus. Huius ultimæ & ſummæ cõmentationis maieſtati, poëtica & oratoria oratio, copiaq; omnis diſſerẽdi, eloquẽdiq; ratio, cõcedat neceſſe eſt, ut humani captus altitudo ingenij faces diuinis ſummittat monumẽtis et oraculis. Et quidem

Propædeumata.

Lectio ſacroſancta.

ita se fecisse uir summæ doctrinæ Gregorius Nazianzenus clara uoce testatur: cuius auctoris exẽplum imitari percupidè debemus, ne literarum cognitione secularium quasi bacillo arundineo nixi, in ueritatis cognitione & uiæ philosophicæ progressu grauiter concidamus. Sed citetur testimonium locupletissimi auctoris ueritatis, & in literis secularibus in primis eruditi: qui uelut in literis diu multumq; negociatus et feliciter, inuento tandem unione, & summi boni tessera, peragrandi finem facere constituit; cumq; liceri fluxarum rerum contemptu, atque in eo uno postea acquiescere. Sic autem ille ait,

Gregorius Nazianzenus.

Μῶνον ἐμοὶ φίλον ἔσκε λόγον κλέος, ὃν σιωάγειραν
Αὐτολίη λύσις τε καὶ ἑλλάδος εὖχος ἀθῆναι.
Τοῖς ἐπὶ πολλ' ἐμόγησα πολὺν χρόνον, ἀλλά μ' ἀυτὰς
Πολιὸς ἐν λαπέδῳ χριστὸν προπάροιθεν ἔθηκα.
Εἴξαντας μεγάλοιο θεοῦ λόγῳ, ὅς ῥα καλύπτει
Πάντα φρενὸς βροτέης δρεπτὸν πολυειδέα μῦθον.

Sola fuit cordi nobis facundia, quantam
Orbis eoa manus simul, occiduusq; coëgit
Tractus, & illustres Græcorum gloria Athenæ:
Sed simul ac tandem multo peperisse labore
Contigit, ante pedes Christi afflictam ipse reliqui.
Cedit enim summi sermoni numinis omne
Humanæ mentis uarium ac uersatile uerbum.

Quibus uerbis intelligimus uirũ illum summo ingenio prædituꝫ, summè studio literarũ deditũ, multã ac diuturnam operã eloquẽtiæ & poëticæ dedisse: ad quarum rerum amorẽ tota mente ferebatur: sed quũ tandẽ uenisset ad studiũ sacræ philosophiæ, & sacramẽtũ salutis humanæ intelligere cœpisset, cuius fuit unus Christus interpres & antistes, illico ipsum illa omnia literarum ornamenta in cõspectũ domini abiecisse, uidelicet agnoscẽtem

et animaduertẽtẽ, quicquid in literis græcæ philoſophiæ ac philologiæ uidiſſet, longè id abeſſe à diuinis oraculis, atq; à ſermone ipſius diuinæ ſapiẽtiæ. Sacra enim ſcriptura omnẽ haud dubiè elocutionẽ mentis humanæ uincere intellexit, quãlibetq; figuris diſtinctã orationẽ, ac multiplici eloquio elaboratã, tamen præ diuini ſermonis ui ac fulgore obſcurari atq; elangueſcere. Ego quidẽ certè in ea ſum opinione, ut exiſtimẽ tropos oratorios multo ſublimiores efficacioresq; in ſacra lectione inueniri, quàm in priſcorũ Græcorũ Latinorṹue monumẽtis: poſſeq; oratoriã phraſim fieri ea lectione multo locupletiorem. Sed id perſuaderi ijs uix poteſt, qui humanorũ ſcriptorum lepôre ac ſuauitate capti, horridi ſtatim & refractarij ſtyli lectiõe deterrẽtur. Neq; uerò cõcinnitatẽ eloquẽtiæ in ſacroſanctis libris requirere, ſed uim ſublimitatẽq; ſententiarũ cõſectari debemus: etiamſi hauſtos inde ſenſus, in ſcripta uenuſtiora transferre, & pigmentis externis reddere floridiores, nec ius nec fas prohibet. Præſtantiſſimæ enim gẽmæ, argẽto potius craſſiuſculo quàm auro includũtur obryzo, ne thecæ nitẽtis aſpectus, quoquo modo pertinere aut accedere ad æſtimationẽ tam precioſæ rei uideatur. Et alioqui deus arcere profanos uoluit ab oraculis ſuis, qui orationis pigmẽta, & elegãtiæ lenocinia, nõ ſenſus arcani & myſtici nucleũ eliciẽdũ putãt. Hic autem exiſtit illa Theophraſti querela de breuitate uitæ, quæ uelut in tyrocinio philoſophiæ ſanctioris flagrantes animos deſtituit. Iamprimum Talthybius ille cæleſtis Eſaias præconio urbano & elegãti, ac figuris illuminato, aduẽtantis ſapientiæ & ueritatis ſacramẽtum uociferans, ſacriſq; (ut ita dicam) leporibus diuiniſq; ſalibus conditus & iucũdus, à quo tandẽ ſatis explicari ſer

De ſacroſanctis ſcriptis.

Quare uerborum phucũ reſpuant res ſacræ.

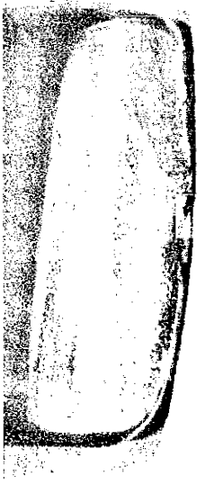
Eſaias.

totam uitam poteſt? Hunc ſequitur (ut ita appellẽ) Idæus, Troiæ captiuitatem fatidico præconio atq; lamentabili municipibus ſuis pronunciãs: cuius explicatio mirificam quandam enarrationẽ cõmentationemq; poſcit. Hos duos ſequitur numeroſa turba uatũ (quos ſalutigeros proprie appellare poſſumus) res cœleſtes entheis rapſodijs effata humano captu omnino maioribus. Horũ enim uocibus altiloquis quidem & canoris, ſed parũ in hoc mundi ſtrepitu exauditis, humanæ cõditionis ſacramẽtum prouidẽtia in omne æuum deprædicauit. In uniuerſum autem ſacros illos uates camœnas quaſdam altiores eſſe dixerim, arcana cœleſtia per ſatyrã cantitãtes, eorumq; uaticinia eodem pertinẽtia, citharã quandam auguſtã eſſe & cœleſtem, paracleti plectro uarios in modos numeroſq; pulſatam, cuius pſalmata percipere eorũ eſt demum, qui aures à cantu profano feriatas, quod rarũ eſt, ſacriſq; carminibus initiatas habẽt atq; dicatas. Iam uerò ipſe trimegiſtus (ſic Solomonẽ uoco) antiſtes ſapientiæ, germanæq; philoſophiæ parens, nonne tribus libris cum eo qui ſapientia Solomonis inſcribitur, omnia philoſophiæ placita figuratè cõplexus eſt? Ita philoſophum ab incunabulis inſtituẽs, ut affectibus ad obſequiũ redactis, mentẽ tãdem in arce Mineruæ, & in ipſius (ut ita dicam) contubernio ſapiẽtiæ iam ſeſe indulgẽtis benignius collocet. Id eſt aũt ſummũ bonũ, quod annos plus mille humana philoſophia omnibus indagans naturæ ueſtigijs, non antè, quàm ſeſe indicãte ſapiẽtia & prodẽte inuenire potuit. Sed parentem eius penè omiſi lyricũ illum uatẽ omni quãlibet heroico uate longè ſublimiorẽ: cuius poẽmata humanarum diuinarumq; rerũ deſcriptione argumẽtoſa, ipſum (ut ita dicam) Mercuriũ interpretẽ poſtulãt: quẽ ego Chriſtum interu

Hieremias.

Quid ſit per Satyram dicere, ex Feſto intelligi poteſt.

Solomon trimegiſtus.

Mercurius eſt Chriſtus.

interuentorem diuinæ atq; humanæ naturæ propriè esse censeo, cœlitus ipsum ad genus hoc mortale delapsum, mãdataq; cœlestia deferentẽ humanitatis habitu. Hic est enim sermo, hoc uerbũ, hæc ratio, quibus diuinitatis principium summũ, arcana sacramẽta mortalibus enarrauit: quo etiam ipso antè usus erat idem pater uniuersi architecto, naturæq; cõditore: ob idq; à summo Euãgelista logos Græco uerbo uocatus est. Ecce tibi in sermone (ut aiunt) ipsa sapiẽtia, quæ genus humanũ næuo illo primæuo inustũ, purifico rore uelut aquula smeclica, id est emaculatoria, lauit, atq; è cõditione obnoxia, Orciq; adeò longo nexu & mancipio exẽptum, natalibus restituit. Hæc libris quatuor didascalicis (quæ Euãgelia uocãtur) bona ex parte figuratis, philosophiã quã olim Socrates è cœlo in terrã deuocarat, è terrâ rursus in cœlũ supraq; cœlos omneis erigit. Etenim quæ ille symbolicus cõciõnator ambagiosè & allegoricè de sapiẽtia dixerat, ipsa de sese sapiẽtia proloquitur apertè & luculenter, tametsi griphos illa quidem interim ex cœlesti symposio allatos mortalibus proposuit, cæterũ nectar ambrosiãq; magno pere redolẽteis. Atq; ut olim Prometheus ignẽ æthereũ è cœlo Mineruæ usus consilio rapuisse dicitur, hominibusq; dedisse: sic dei sapientia ignẽ æternũ charitatis humano generi cõmunicauit, cuius scintillas quasdã pseudophilosophia in disputationũ suarũ fomitibus asseruabat, è Iudæa utiq; quasi è ciuitate cœlesti quoquo modo petitas. Hunc ignẽ æternũ nostra ætas extinctum atque etiã oppressum penè uidit, ædituorũ sanctuarij non tantùm negligẽtia, sed etiã uecordia. Christus autẽ, id est ueritas & sapiẽtia, uelut Ianus quidã geminus, utriusq; naturæ particeps, utrunq; testamentum diuinitatis, in-

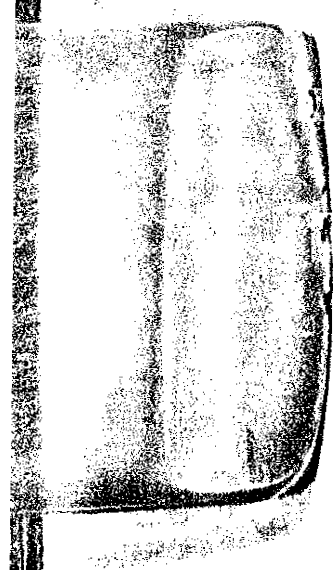
Logos, filius Dei.

Baptisma significat, quo nota originalis eluitur.

Christus Ianus geminus.

ſtrumentumq; utrunq; indagandi ſummi boni cõiunxit, finem æui priſci cũ principio renouati mundi cõnectẽs, dierumq; ipſe antiquorum inſtaurator, innocẽtiæ fermè priſcæ mortales reſtituit. Iam uerò ſapientiam ſequitur è uestigio ſuus ille hypophetes Paulus, uir ad unguẽ diuinæ manus factus, atq; inter omnes ueritatis emiſſarios lectiſſimus, eius ſani ſapientiæ architectus, cuius formam ſymbolica graphide antiſtes ille ſapiẽtiæ Solomon quondam delinearat. Idemq; ſacra ſapiẽtiæ ijs gẽtibus impertiuit, quæ antiqſſimo decreto myſterijs arcebãtur ut indignæ ac profanæ. Hic eſt qui claſſico prædicãdæ ueritatis edictũ alterius natalis in Aſia & Græcia tam ſtrenuè & ſublimiter, quàm clare atq; exaudibiliter promulgauit, ut qui mundi aut dæmonis mancipio hæreditario tenẽbãtur, uelut altero matris enixu ingenui naſcerentur, priſcaq; noxa ſoluti. Quid ille liber unus Euãgelij Iohãnis? nõne ſacrariũ penè totũ ueritatis cõtinet? Hic eſt ille ſeruus domini receptitius, qui ſapiẽtiæ ipſi ſuper cœnam incũbens, hauſtam diuino numine ſapiẽtiam, inenarrabili libello poſteritati tradidit. Eiuſdem Apocalypſin, id eſt annales rerũ nõdum geſtarũ, quid aliud quam Parcarũ cõmentaria eſſe cenſeas? Illic enim effuſa uaticinia omnẽ ſeriem fatorũ, omnia prouidẽtiæ calendaria in poſterum continẽt, etiam ſi Oedipo (ut aiunt) coniectore indigent. Iob autẽ alumnus ille ſapiẽtiæ, inſtitutionẽ ſacrorũ continet athletarum: qui liber unus dramaticus ueluti ſpectaculum quoddà uiſendum eſt, philoſophus conſummatus, & abſolutus edens ſpecimẽ ſui. In eo fortuna plagis multiplicibus ſæuiens, æquanimitas niſquã inſtanti urgentiq; aduerſariæ manus dans ac ſuccumbens, uelut in cãpo tolerantiæ & aduerſitatis, inſeſtiſſimè committũtur. Quo

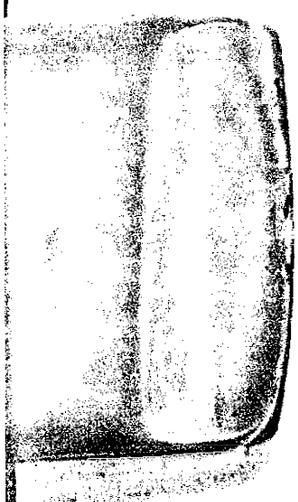
Templum a Solomone conditũ typus fuit eccleſiæ conſtituendæ.

ex ag

ex agone tandem æquus animus uelut hieronices, certaminis uictor uerè ſacri: agonothetæ dei iudicio meruiſſe præmium pronũtiatur, Iam libri quinq; Moſis (ut rem à capite, quod dicitur, arceſſamus) cùm ſapientiæ architecturam, atq; opificis naturæ primordia, temporis incunabula, uitæ tyrocinii cõtinẽt, rurſus luſtrationẽ orbis, ſacrorum cerimoniarumq; ritus, religionis q; natales & pietatis mirificè deſcriptos: iuris etiam gẽtium elemẽta, legumq; fundamẽta complectũtur, quibus humani mores diuinitus conformati ſunt: tum uerò in illis prouidẽtiam planè eſt agnoſcere, ex altiſſimo ſinu diuinitatis ſe proferentem, ſummi etiã boni adipiſcendi rationẽ humano generi indulgentiſſimè exordientẽ. Certè quidẽ Geneſeos liber hiſtoriam quãdam admirabilẽ refert, & ænigmaticam pollicitationẽ prouidentiæ, auguſtioris cuiuſdã faſtigij natalem hominibus, immortalitatemq; beatiſſimã mortalibus parturientis. In his autẽ libris res arcanæ, à profanisq; mentibus abhorrẽtes, ita proditæ ſunt diuina ſolertia, ut ad proſopopœiarũ uarietatẽ, figurarum nouitatem, affectuum mirificã expreſſionẽ, accederet ſublimitas ſentẽtiarum atq; ſenſuum gemina tergeminaq;, diuinis ingenijs interpretũ enucleãda. Super omnia uerò eſt beatæ iamiam futuræ uitæ, ſi ſapimus, ſecuritatisq; ſempiternæ, & ſummo bono acquieturæ æſtimatio, mirificè illa quidẽ in ijſdẽ multifariamq;, ſed è medio ſumpto ſermone adumbrata. Tanta ſpe interim animos tamq; certa perfundens ac pignerãs, dũtaxat fide bona lectitantium, res omneis ut temporarias calcare tantiſper deſpicereq; cogat. His alijsq; ſacroſanctæ diſciplinæ monumẽtis (nõnulla enim prætereo prudens) uidere eſt per nebulam captus humani ingenij, quæ præmia eos maneant, qui calca

tis fortunis temporarijs & caducis, in expectationẽ ſummi boni ſpes omneis rationesq; contulerũt. Sed quum tot anſas certiſſimæ doctrinæ nobis dederit prouidẽtia, mirum eſt quòd ſapientiã tenere quaſi lubricã, fluxam, euanidam, non poſſumus. Quid igitur in cauſa eſſe dicamus? utrum quòd ſpes præferuida in diẽ longiorẽ ſibi ſtipulari nequit, at ſapientia labores & moleſtias repræſentans, præmia & lætitiam in futurũ pollicetur? an potius quòd acreis ſenſus ad ſenſu percepta & concreta, hebetes ad intelligibilia & abſtracta nobis natura dedit? Primum hoc dico, ſtudij ſapientiæ fructum etiam non aſpernandum in hac uita repræſentari. Deinde ſummi boni expectationi non magis annos quàm annum, nec dies quàm diem, nec horas quàm horam cedere, ut uiceuerſa (ô præcipitem & abruptum uitæ ſitum) ſummi mali timori atque horrori. Semper etiam nos excubare ipſa ſapientia iuſſit, & ad omne momentũ diei & noctis, accerſentis nos fati præſtolari uadimonium. Vt autem his copijs doctrinæ ſacræ in corde hominis inſtructis, & tanquam in procinctu ſtantibus, nõ regna, nõ poteſtates, non diuitiæ comparantur aut adminiſtrantur: ſic omnes animi ſenſus ſuapte natura petulantes & contumaces ita ad obſequium rationis rediguntur, ut homo pacem & conſtantiam ſecum ſeruare poſſit, quod ſummum ipſum eſſe bonũ, quũ philoſophia priſca in uniuerſum cenſuit, tum uerò Chriſtus ſapiẽtiæ auctor, parẽs & cõſtitutor, extremũ elogiũ cõdens, legati loco q̃ ampliſſimi comitatui ſuo reliquit. Quanta igitur animi alacritate, quàm ſtrenuè, quàm cõſtãter incũbere ad ſupradictorũ librorũ lectionẽ debemus, et eo amplius ed eorũ philoſophorũ, qui amplis ſuis diſertisq; cõmẽtationibus, res figurarũ inuo-

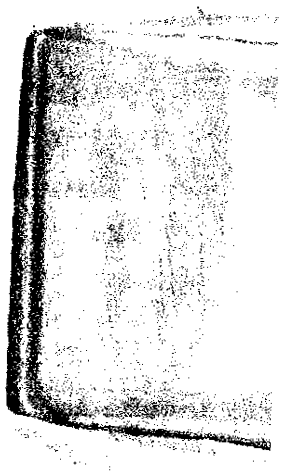

Trãquillitas animi.

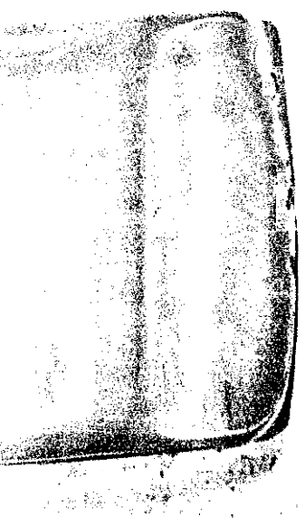
lucr

lucris conditas, in lucem eruere pijs enarrationibus ſcriptionibusq; contenderũt? Nam quicquid laboris in literis et ſtudijs ſecularibus cõſumpſerimus, eius laboris largiſſimum fructũ in illa lectione demetemus, ſi quidẽ defecato (ut dicitur) ingenio, ſi perpurgata mẽte, ſi lotis deniq; pedibus ad id ſtudium acceſſerimus. Illud enim literarum ſtudium, ut rudimentũ diſcendi exiſtimare debemus, hoc ut progreſſum & faſtigium. Et quidem ex hoc ſcientiæ fonte perenni atq; inexhauſto, quanuis magnifica, quanuis copioſa, quanlibet ſublimis manare poteſt oratio, ſi modò nobis ſtipendia quidẽ implere in utroq; eorũ ſtudio contigerit, in hoc uerò demũ præmia ſperare operæ natatæ & emeritæ. Quid autẽ gentilitia ſcripta ad intelligentiam ſacroſanctæ doctrinæ conferant, malo quũ alijs, tum diuo Hieronymo credi ad magnũ tunc oratorẽ Romanum ſcribenti, quàm mihi hoc arrogare, ut demõſtrare nitar. Tum primum autem peruenisſe nos ad illam euthymiã, philoſophiæ antiquæ ut decantatã ſic incognitam ſentiemus, animos (ut ipſi aiebant) humanos beata undiq; ſecuritate imbuentẽ, quum fiducia cõpertæ ueritatis, laborũ omnium rationẽ conſtare nobis intelligemus. Hanc euthymiã Eſaias uates elegantí metaphora fiduciæ contubernium appellauit, in quo animus humanus à rerum humanarũ lectione & commentatione emeritus, rerum cæleſtiũ et æternarũ contẽplatione paſcitur, delectatur, fruitur. Sed ſcilicet tot tantasq; res non capiunt anguſtiæ cordis humani, niſi curis turbulentis uacui, nec alias res agentis. Quantũ eſt autẽ in ea meditatione intelligere, philoſopiam ante Chriſti aduentũ uelut planũ quendam fuiſſe, uel præſtigiatorẽ ingenijs humanis uariè illudentem, cuius Dædalea cõmenta atheos et uoluptarios, aliaq;

Euthymia. Vide Eſaiã ca. 33.

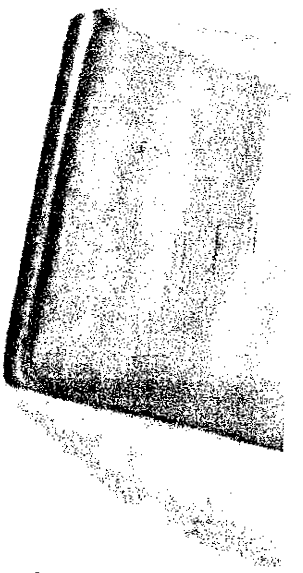

portenta ſectarum excitauerunt! id quod Paulus ille ura nognomon aſſertorq; orthodoxiæ, teſtatus eſt ad Coloſſẽ ſes ſcribens. Nos igitur germanã philoſophiam religiosè adire uenerabundiq; debemus, ut quum à lectione gentilitiorum ſcriptorum quaſi à uoluptarijs fabularum argumentis ad ſapientiæ & ueritatis fanum ſemel acceſſerimus, ueluti ſtudio iam ſerioſo uernantes, ſenectutem priſcæ ignorantiæ paulatim exuamus, ac nouum quendam & inſtauratitium hominem libẽtes induamus. Hæc enim una eſt diſciplina humanæ naturæ magiſtra, quæ hominis gubernacula exculpere ſtolidis ſenſibus poteſt, & intellectui ac menti tenenda porrigere & moderanda, etiam ſi naturæ ui atq; imperio appetitus eſt proreta. Quare homines qui non bonis tantum externis, ſed etiam æternis ſtudent, hoc uidere etiam atq; etiã oportet, ut quod nautæ prudentiores facere dicuntur, ut ſacram quandam ancoram ad extremum ſalutis ſubſidium habeant: hoc ipſi imitari cõtendant, contraq; turbidiorũ affectuum æſtus, et iactationes fortunæ, lectione ſacra uelut ancora paſſim ac ſemper utantur. Hoc enim retinaculo, ac rationis ſubſidio, ſæuiente tempeſtate ita nos firmare conuenit, ne tranſuerſi in ſcopulos noxiæ alicuius offenſæ, aut in uada curarum externarum uento quodam cupiditatis repentè rapiamur. Proh deus immortalis, eſt'ne aliquis tam aduerſis placitis prouidentiæ natus, duntaxat eorũ qui Palladis ſacramento bona fide dixere, qui quum hæc animo accuratè reputauerit, deſultoriamq; fortunæ uiciſſitudinẽ perpenderit, ac uitæ humanæ breuitatẽ: nõ Cræſi & Midæ diuitias, Tántaliq; (ut aiunt) talenta pro nihilo ducenda præſolida philoſophantium felicitate iudicet? & eos qui opum externarũ poſſeſſione in medio poſita, quaſiq; inter

De cõtemnendis diuitijs præ ſtudio ſapientiæ.

inter homines cupiditate & auaritia præditos cõtrouersa, ad ultimũ uitæ diẽ fortuna disceptante contendũt, non dico de precaria possessione rerum, atq; infortunæ mancipio ditioneq; posita, sed de asini (quod Græci dicũt) umbra, uel litigare uel laborare, uel sese miserè affligere? Ego uerò etiã (id quod ijdem Græci in prouerbio dicũt) omnes istos thesauros non in cellulis cordis, sed in promptuarijs Fortis fortunæ & temeritatis conditos, carbones tandem rectè existimanti uisum iri contenderim. In quibus enim bonis maximè mẽs humana nimia sui diffidẽtia imbuta, iure gentium & ciuili contra naturam recepto, parare sibi præsidium subsidiumq; consueuit, eorum bonorum affluentium ope non tam adiuuari diutes plerunque, quàm aduri quis non uidet? Num quis hoc nescire potest, quosdam aliquando uæsana stimulãte cupiditate per fas nefasq; cẽsus suos auxisse? cuius ordinis esse dicuntur, quos exẽteratores reipub. uocant: & eos ipsos tamen, ut fuit aliquando Reipub. nostræ constitutio, religiosè adiri oportebat, si quid æqui boniq; à principe (ô summam indignitatem) impetrandũ haberes. Hoc genus exagitat hiantis auaritiæ peruigil & inquies cogitatio quæsitis iã semper aliquid acquirẽdi: ob quod eã prisci poètæ Alecto uocauerunt, nomine sanè apposito & cõgruenti, furiarum unã esse dicitantes, quas inter ministeriũ Orci dedicauerũt. et ego beatos eos putẽ, quos cõsceleratis animis ditatos esse sciã? Sed sint uel fuerint tã hominũ feliciſsimi, quã omniũ fortunatiſsimi atq; opulentiſsimi esse uel fuisse noscũtur: num ideo eorũ illi sortẽ suspicere & æmulari debent, qui à philosophia dicerint, ijs tandẽ cũ Orco rationem esse habendam? Mitto nunc spintrias aulicos (ut ita appellem) improbè ingenioſos, ex genere æruscatorum:

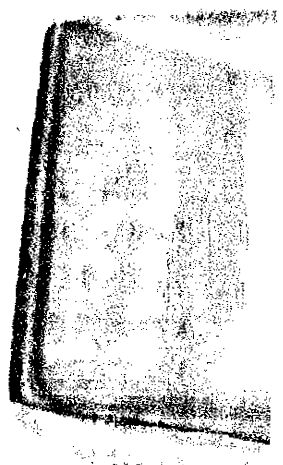

qui

qui rerum noxiarum inuentores, acuti & ſolertes uideri populari pauperie non uerentur, dummodũ in aula innoteſcant, nihil penſi habentes. Iam uerò Siſyphidas illos quàm beatos eſſe dicemus, qui ethelodulię mancipati (ſic enim appellatur ſpõtanea ſeruitus) ſaxũ illud ambitionis irrequieto labore ſubuoluunt, non modò humeris & ceruice, ſed etiã præcordijs & uertice? Saxũ inquam illud prægraue & aſperũ, quod interdum ab aulæ ſummo gradu in medium relabitur, & nonnunquam ad ultimum, tã præpoſtera plerunq; fortunæ improbitate, ut in illa ſchola ima ſummis ingenia non modò permixta uideamus, ſed etiam ſuperpoſita. Miſeram uitæ ſortem, atq; ut cætera ſuauem eſſe fateare, eo quidem certè grauẽ ingenuis animis, & propemodum enecantem, quòd ambientiũ natio, quaſi ex hiſtrionio genere oriunda, ſemper perſonata uidetur & geſticulatrix eſſe. Hæc autẽ moleſtia ambitus comes, ſenſus etiam degeneres & obnoxij, actuſq; per omnia illiberaliſſimi, introſpicienti patent: ijs qui primore rerum aſpectu acquieſcunt, non item patent. Siquidem ut aulicæ potentiæ ſtrepitus & faſtu & comitatu frequenti beatus, uibranti quodam fulgore oculos cõtuenteis præſtringit, et præ admiratione ſui coronas circunfuſas ſummouere ſpecie luculenta uidetur: ſic ſi trans ſplendorem inanis tectorij perſpicere poſſis, uel liberos eorum actus intra ſcenam populo iam non ſeruientes uidere, ibi tũ ibi triſtia omnia, ac lurida anxietate ſcatentia apparent, prorſus ut tetri ergaſtuli ſpeciem illic uideas ingenuis et candidis moribus inacceſſi. Verùm (ô lubricũ ambitionis errorem) quid illud eſſe dicã, quòd cordati alioquin uiri, nec cupiditate tranſuerſi, quũ id quod diximus, & dicãt & ſentiant, uinculáq; ergaſtuli excipulosa prouideant: fit tamen,

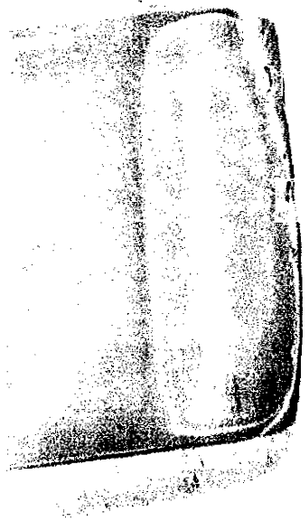
fit tãmen, ſi propius adire detur, in ea ſe ſcientes prudentesq; ut induãt, quũ tamẽ id ipſi maxime fugitare uideantur? Vtrum quòd immemores in re præſenti fiunt? an potius inſinuantes in locũ illecebroſum, oculis & ſenſibus & mente capiuntur? utrũ ſtulta fiducia freti, quaſi exuendi nexus rationẽ tencant, periculum facere incognitæ rei nolũt? et eas plagas inire, quæ mihi tenaciores Vulcaniis illis uidentur, quæ Martis Veneriſq; ſtuprum irretiuiſſe dicuntur? quas Homerus in Odiſſea tradidit nec oculis perceptas, nec ſolutiles, nec ui quãtalibet fuiſſe eluctabiles. Scilicet ille eſt error æternus mentis humanæ, quæ carceres ambitionis tranſiliens, non percipit ita pronum eſſe id ſtadiũ ad mediũ uſq; ſpatiũ, & inde ad metam ſenſim arduũ, ut illic nullo ſuſſlamine procurrentes bigæ contineri, hic urgeri ad metam nulla cõtentione poſſint. tum demum aurigans altior iam ſpiritus ſera intelligentia docetur nullum modũ aut finem ambitionis eſſe, quum ſemel rationis frenos momorderũt cupiditas et elatio præceps; quaſi Aethon & Podargus equi duo iugales. His enim bigis Genius ille luciſugus (quẽ appoſitiſſimo, niſi fallor, nomine Laoplanũ appello, quaſi mundi totius populare impoſtorem) ſapientes multos huius ſeculi per theatrum Reip. adminiſtrãdæ plauſibili ſpecie tranſuehit, & ſæpe tranſuerſos rapit. Sed ut apud Homerũ Vulcanus Martẽ & Venerem irretitos, omniũ deorũ oculis ſubiecciſſe narratur, ut de ijs quiſq; ſuperûm ſententiã ludicram & cauillatoriam ferret, illiq; in rebus Venereis deprehẽſi, pœnas ſtupri penderent, in complexu obſcœno & pudendo omnium dicacibus oribus expoſiti: ſic in cæcis illis interdum laqueis uidemus homines antea exiſtimatiſſimos, nõ modo Satyricorũ iocis ludibrio haberi, ſed etiã bonorũ

Vide Homerũ in Octauo Odyſſex.

grau

grauiumq; uirorum calculum atrum mereri. Etenim qui ad honores assumpti, quos obnixè ambiuisse noscuntur, nihil iam pensi habere manifestò reuincuntur, quàm sibi constanter factisq; suis congruenter loquãtur: aut ita se in plerisq; rebus agendis gerũt, nihil ut quicquam laborare uideantur, quàm conuenienter pristinæ uitæ degant, qua magnopere antea probabantur: quid aliud quàm fateri atq; etiã profiteri uidentur, se quæ olim rectè, quæ grauiter, quæ cõstanter egerũt, nõ uirtuti & probitati, sed ambitioni perditæ & cupiditati dedisse? An etiã fortasse secundæ res acrioribus (ut ita dicã) specillis explorãt mentes hominũ, & inde ortũ illud dictũ, Magistratus ostendet uirum, ut inquit Aristoteles? O sensus inops plerũq; humana prudentia, quũ eo se abundare maximè arbitretur! Visendum uerò spectaculum, Pseudocatones irretitos uidere uel Roscios aulicos aduerso omniũ cuneorum graduumq; rumore se in dies magis ac magis in maculas implicanteis, quũ interim tristeis frontes atterentes dicti tẽt summopere ijs plagis extricare se cupere, planis illis triuialibus omnino improbiores humi decumbẽtibus, qui quiritatu subdolo uiatores ludificari solent, fidẽ hominũ implorantes ut manũ sibi porrigant. Itaq; illud iam priscum nũc omnium ore in istos usurpatur, Tollat eum qui non nouit. Ego quidẽ certè in ergastulo piratico ad scalmum alligatus esse malim, quàm in illis plagis deprehensus, omnium ordinum probra impudenter obaudire. Sed præclarum illud, quòd ibidem uidimus, Cynicos & Momos triduo Harpocrates factos. tanta uis est medicati calicis quem Circe illa Dædala curionũ magistra, ijs aliquando propinat, quos ad sacra sua opertanea intromittendos censuit. At uerò modesti & graues, ut apes exarmatæ,

Ex Horatio sumptum: Nec semel irrisus triuns attollere curat Fractos cure planũ. epist. lib. 1.

asperi

aſpernabiles, uirtute tantum & probitate macti hactenus iuſsiſunt eſſe. Itaq; ualeãt iſti: omnesq; in Ariſtippea ſchola philoſophantes, quos ego non philoſophos, ſed ſophophilos uoco, non amorẽ aut morũ aut ſapientiæ, ſed ſcitã quandam uaframq; amicitiã profitentes: quorum eſt illa cyria (ut dicitur) doxa, id eſt placitũ in primis ratum approbatumq;, amicitiã citra aduerſam fortunam ultra aras colendam eſſe, qualem illam fuiſſe Theſeiã fabulantur ad inferos uſq; cum fortuna ſequacem. Docti enim & probi iſtorũ uitã offenſatricẽ eſſe intelligẽtes, execrari et auerſari debent: alioquin philoſophiæ fructũ quo'nã modo ſpẽrare poſſunt, qui gratuitã ſibi operã & ſtatariam poſcit? Qui autem in caſtris ambitionis & cupiditatis indecorè ſtipendia æraq; merent, non ſtatiuis illi manſionibus, ſed Nomadum moribus gaudent. Quomodo autem tranquillitate animi gaudere, aut omnino rationẽ quandam certã & probabilẽ ſequi poſſunt, id eſt humanã uitam agere, quos immodicis affectibus obſequentes, nunquã ſecum (ut dicitur) uiuere, nunquã apud ſe eſſe nouimus? Age quando eorum ſenſus uacare rationis poſtulatis credemus, eiusq; monitis auſcultare, qui in ea officina opificiũ exercent, in qua feſto profeſtoq;, noctu et interdiu nõ ceſſatur? Nuncubi autem ſecuri & alacres animo ſunt, qui nullum portum tutum, atq; à iactatione & tempeſtate curarum remotũ reſpiciunt? Hoc quum in omneis ualet ambitione perditos, tũ uerò exitiabile propè eſt ijs quorũ uitæ inſtitutum ſeceſſum ac ſecretũ ſibi poſcit, quales ſunt qui aris adſcripti, ab aula non abnoctant. Iã primùm aulicæ ambitionis comites ſunt, neceſsitas colendi eorũ qui primos curionum ordines ducũt, & ſtudiũ ſeſe illis uenditandi per omnia obſequia. Has ſequitur timor offẽdẽdi eorum qui gradu

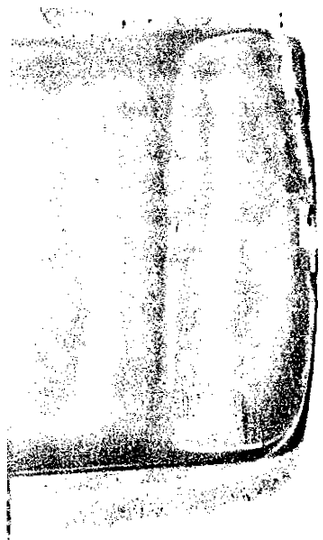
Cyriæ doxæ Epicuri apud Ciceronẽ in Finib° eſt mẽtio.

Nomades certas ſedes non habent, paſtoritiã uitã ſemper agentes.

gradu aut ſtatu dimouere ac deijcere poſſunt, aut ad maiora ſenſim aſpirãtes deturbare et percellere. At hæ ſunt remoræ quædam tenaciſſimæ omniũ actionũ à ſeueritate atq; integritate proficiſcentium, Eadẽq; officij fungendi auocamẽta in eos quoq; ualent, qui procul ab aula ciuileis ordines regentes, fauonio quodã aulico impleri actionum ſuarũ uela & proceſſuũ cupiunt: id quod nullo nõ tẽpore factitari à ſolertiſſimo quoq; ambientiũ cõſtat, ex quo ſordere cœperunt & faſtidiri mores planè ciuiles & urbici. Hoc genus iã olim ſeueritatis acie obtudit in omni parte adminiſtrandarũ rerũ, atq; in omni ordine ferè maieſtatẽ integritatis imminuit. Neq; enim aliter incorruptus honos integritatis et officij unicuiq; uel curiæ uel ordini conſtabit, quàm ſi inter hos & illos erũt cõmercia dirempta. O uenefica beneficia, quæ à præpotentibus manãt! adeò nõnullos uideas pridie ferociter probos, mãdataq; potentiæ aulicæ ingenuè abnuenteis, poſtridie ita in obſequium compoſitos, ut in naſſam curionum beneficentiæ, ceruices prius inflexas inſeruiſſe non dubiè iudices. Certè nulli crimini uirtus adũbrata minus inficiando eſſe poteſt. Quis enim non intelligat eos inter metum ab illis, & pudorem ab his atq; ab honeſtate, uerſare ſententias, & in omneis partes uacillabundè torquere, ne in alterã partem magis uergant, quàm uel ambitioni inſtitutæ uel honeſtati conuenit? Solenne eſt autem rerum potentibus, cuiuſq; ordinis decus uel aulici uel ciuiles, uno uel altero auctoramento ita ſibi obſtringere, ut in omni parte Reipu. uirtus libero motu uel habitu uerſare ſe nequeat: uſquecadeo adminiſtratiuæ uitæ et prætextatæ ratio, moribus hominum iniquè comparata eſt, niſi uirtus ſibi ſemper inſtans, aduerſus inſidias eiuſcemodi excubet. Ita fit, ut togæ

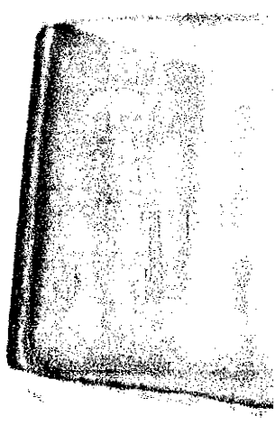
Hoc dictũ eſt in magiſtratũ urbanos qui auulicis ſe venditant.

Arduũ eſt hodie integritatem ſeruare in adminiſtratiua uita.

ut toga ciuilis in uniuersum, modũ suũ uel classem supergressa, & alienæ culpæ contagione uel imbuta uel aspersa, maiestatẽ retinere sui honoris uix putetur. Hæc causa uiros cætera egregios, in offensionem sæpe iudicij popularis primorumq; impegit. Hi autẽ & huiuscemodi errores sunt eorum hominũ, qui Mineruam sapientiæ præsidem potentemq;, nõ in Athenæo (ut ita dicam) Sed in Lario uenerantur & colunt. Nam Athenæũ, id est, ædem Mineruæ, ego instrumentum utrunq; fidei nostræ esse puto, in quo nos sapientiam quærere oportet, & uenerari repertam: non ut ij homines faciunt, qui sensu humano freti, omnia sibi consulta domi, id est, in suopte sensu esse confidunt, quos erroris luculẽti freno se & alios sæpe rexisse compertum est. Vt igitur uiris prudentibus & doctis ad rerum publicarum administrationẽ accedere, & honores magistratusq; gerere ac petere interdum laudabile est & magnificum, contraq;, hæc omnino repudiare & auersari, inertis fortasse aut ignaui animi iure existimetur esse (id enim fert omnino ratio disciplinarũ ciuilium) sic toto (quod aiunt) cœlo (ut appositè loquar) errare mihi uidentur, qui se ambitioni uecordi quasi equo effreni furentiq; uehendos permiserũt. ij sunt autem qui nullo certo uitæ degẽdæ atq; instituendæ consilio ferũtur, sed quò eos cunq; impetus tulit, & quà fortunæ temeritas aditum præbuit et transitũ, incõsulto feruore rapiũtur. Atqui huiuscemodi nubigenas illos fuisse crediderim, quos poëticæ fabulæ Centauros nominauerũt, homines quosdã semiferos, in equos desinẽteis. Quo figmento quid aliud quàm eos homines significari putemus, qui ex humanis ac cõpositis sensibus in ferociã tandẽ equinã degenerãt? cuiusmodi illos esse uidemus, qui rebus secundis insolescẽtes, mox

Minerua in Athenæo non in larariocolẽda.

Centauri.

è potestate rationis exeunt sensibus moderātis. Tum ciuilitatis ac pristinæ sortis obliti, eos qui in suo ordine sese continēt, aut qui moribus municipalibus æquo animo uiuunt, & eo acquiescunt quod sors ciuilis tulit, & natalium modus, aspernantur, & uelut à se propulsant ferino calcitratu. Hos stimulat non calcar æmulæ uirtutis ad decus aliquod eximiū: secundo rumore comparandū (quod incitamentum esse solet generosis mentibus ad publica munera capessenda, aut ad suscipienda magna egregiaq; facinora) sed inanis quædā aura uel popularis uel aulica, qua processus sui uela sinuari futiles homines gaudent atque triumphant: ob id fortasse Centauri appellati, quasi inani aura instincti, nec solidam ipsi nec uerā gloriā consectantes. Quin & ipsis parentē esse aiunt cuanidam quandam nubem, eorū (ut interpretor) indicē uanitatis, ipsam pro Iunone Ixioni corū genitori suppositam ludibrio memorabili. Est enim Iuno dea præses (ut antiqui uoluerūt) legitimi ueriq; potentatus atque honoris. Proinde ualeant isti Ixionidæ literarum studij & philosophiæ derisores, & in amplexus se effundant uitæ sibi deamatæ. Nos enim literarum amore præoccupati, riuales eorum esse nequimus, ut imaginario rerū secundarū fructu certissima bona mutemus, quæ à philosophiæ amœnissimo studio manare didicimus. Vt autē hedera procerissimā quāq; arborē complexa, non antè eā dimittit, quàm sensim exuctam & uiuido humore exhaustam ad tabem necēmq; perduxit nexu tenacissimo: sic ingenia præclarissima quæ sese prorsus ambitioni dederunt, non antè, quàm aliquid eis secus accidit, ab eius contubernio lento tenaciq; explicātur. Id adeò facilè est ex euentu iudicare. Quem enim unquam istorū urbana officia reducē habuerūt libero ultro citroq;

Iuno.

Ambitionis tenacissimus amplexus.

commeatu? Quis'nam autem uestibulo istius ambitionis aliquo casu exactus, ita postliminio in ciuilem uitam redijsse uisus est unquam, ut non exulare magis in urbe, quàm aulica prouincia decessisse uulgò existimaretur? Solenne tamen illis esse constat, qui mordicus postes aulæ, fibulasq; prætorij omni ope retentant, uota clara identidem Laribus in reditũ nuncupare, quasi urbanæ uitæ desiderium ultrà ferre non possint. Scilicet hic regibus labor est, aut ea uoluntariorũ comitũ inopia premuntur, ut inuitos istos promissis ingentibus aut precibus retentent! Videlicet Gallia tam inops est uirorum, aut reges nostri nõ habẽt unde præmia sequacibus sui persoluant, ut unus & alter muneris obeundi in sanctiore consilio aut in senatu castrensi & uiatorio necessitate teneantur? O' uanissima semper ambitio, in mendacijs tam apertis fidem tuã labefactas! Ecquis est hodie tam in rebus aulicis peregrinus, aut omnino in moribus hominum iudicandis tam rudis malus, tam hebes, tã corydon, tam stupidus, quin statim querulis istorũ uerbis illud prouerbiale reclamet, Quære peregrinũ? Est enim clarior istorũ Callipidarũ frustratio, quàm ut quenquam nõ rusticum fallere queat, aut quoquo pacto latere. Num eos quotidie pedatim discedentes inde uidemus, quò singultim ipsos festinare uideramus? Quòd si per detrectationẽ stationibus suis uel sacris uel profanis non absunt, quî cõuenit, quũ quotidie cõmeatũ flagitare se dictitent, nunquã impetrare eos posse? uel quũ in dies ampliora munera sibi sui q; impetrare nõ sentur, nõ summa eos animi æquitate muneribus aulicis asseruire? De ijs, ut arbitror, silẽdũ est (ne sacrosanctã existimationẽ lædamus) qui augustã illã causiã non uitæ sanctitate, non illæsæ famæ commendatione, non probabili

Sumptum ex Horatio, lib. 1. Epist. ad Scæuam.

aliquo consilio mereri, sed aulici ambitus decennali seruitute, sed amplissimi honoris sugillata reuerētia, sed fastus & insolentiæ spiritu instigāte aliquādo uisi sunt. O rem præclaram, & Christianis institutis congruentem, honorem sacrificū aulicis officijs mereri. Absit autem ut id aut dicā aut sentiā, quod quidā incōmodè faceti cauillantur, aulam solere Gallicā scurras albatos rasosq; circūferre, qui etiā ludibrio haberi se nec ignorēt, nec ægrè ferant. Illud certè præterire nequeo, quod uidimus, nondum plānè cōploratis pōtificibus epitaphios illis agonas in aula quasi parentalia certamina ab istis excitari, nō ludicros, sed capitales, tam aduerso rumore, ut puderet nos audire. Vtinā autem huius culpæ rei arcesserētur, qui in omni uitæ parte uitium aut peccandi licentiā profitētur. Sed quid illis futurū est, qui frontem præ seueritate obducere non desinunt, & turpiū facinorū exempla prodere nō erubescunt? & post hæc etiā simulatio fallere nos sperabit? Mitto nunc sectoriam eorū improbitatem, qui exuuias sacras nō modò uiuentiū sed etiam stantium ambulantiumq; petunt, quandoquidē magnorū uirorū auctoritas huic crimini ut alijs obtenditur. Reuertar ad illos purpuræ cādidatos, qui obscuris sæpe natalibus orti, & nullo ingenij ornamento præditi, regibus æquales uideri, eorumq; amici maximi uocitari cupiunt. Quid enim est quod tantopere iā admiremur beatulas illas causas, quæ sordere in Francia præ multitudine gestantium, eorumq; leuitate uidentur, qui ne in sacrosanctis quidem & uisendis gestaminibus augusti uel uenerandi esse possunt? Pridem id decus, ut eximiū & opimū, regalibus tantū exhiberi promitti uidebatur, ut decebat: nunc minorū etiā honorū auspicijs & plebeiæ fortunæ nō negari uidetur, ex quo

In cōpetitores sacerdotiorū factiose dimicantes.

In eos qui sacras sibi prouincias petunt ante tēpus decessionis.

De galeris purpureis.

inaura-

inauratis cornibus hostiæ paßim litare cœperunt. Quis enim hos iam magnopere ſuſpiciat, qui haud ita pridem unum uiderit dibapha purpura ſtrocem æmula candoris beatiſſimi, quum cohortẽ ipſe purpuratam quocunq; poſt ſe traheret, inter eos tam eminens, quàm inter galeritas upupa? Species igitur nunc eadẽ & dignatio, auctoritas ad populum non eadẽ. Neq; uerò in uniuerſum honoribus auctoritas ſua reſtituetur & maieſtas, priuſquam ſordidis aut puſillis ingeniis ſummæ decora uirtutis petere fas eſſe deſierit, & ſacroſanctos ampliſſimoſq; ordines rerũ noſtrarum ſumma nundinari, capitale eſſe cœperit: quod utrunq; nobis uidere utinã mox contingat. Summa autem diſputationis eò pertinet, ut intelligatur corũ gloriã qui ſummum bonũ in loculis conditũ eſſe putant, uel faſcibus aut infulis maiorũ auſpiciorũ adhærere, mortuis illis ſuperſtitem eſſe non poſſe, ijſdemq; ſæpe morientibus, aut gradu potentiæ deiectis (quod mortis inſtar ciuilis putatur eſſe) pro ſperata gloria infamiam agnaſci, aut certè perpetuam ignominiã. Eius rei quũ innumera ſunt antiquitatis documenta, tum uerò recentia proferre nũc exẽpla poſſemus, ſi id ad rem pertineret. Quotũ enim quẽq; uidimus aut meminimus iſtorũ integra perſona atq; integro ſtatu deceſſiſſe (ut iuris uerbo loquar) qui nihil nõ uidentes honori tribuerũt? Porrò autẽ ut fugaciſſimus ſemper ſplendor eſt gloriæ pigmentis adumbratæ: ſic ueræ, eminentis & expreſſæ claritas, nulla carie nullo ſitu uetuſtatis exoleſcit. Et eſt eiuſmodi gloria non in æs aut in auro inciſa, ut illorũ: ſed ſtylo exacuto & ſplendẽti impreſſa cedrinis in tabulis, quæ carie non intereunt, & quæ reſtibili traducum natura prodãtur in omne æuum. Atqui huiuſmodi eſt gloria, non opum congeſtarum, non

Victimas inauratas ſignificare puto pretiũ tanti honoris cũ uenalis eſſe cœpit.

Integri ſtatus non decedit, cui poſt mortem crimina obiiciũtur. Vera gloria & expreſſa.

uitæ per ſummos honores indecorè tranſactæ, ſed rerum egregiè uel geſtarũ uel ſcriptarũ quæ in alios aliosq; tradices propaganda, æternitati dedicata quodãmodo uidetur. Porrò autẽ ut ſine aqua & igni ſacrificiũ aut conſecratio non rite peragitur: ſic ſine ſtylo & eloquẽtia, nullius aut principis aut populi geſta ad poſteros inclareſcere poſſunt, æternæq; memoriæ cõmendari & conſecrari. Proinde etſi antehac memoria noſtra quidã homines, officinæ magiſtratuum honorumq; præfecti, cupidè feciſſe noſcuntur, aut uiri tum ſtudioſi & literati, tũ innocentia modeſtiaq; præditi, parũ plauſibile nomen in adytis aulicis habuerint, quaſi ab actu rerũ reiectanei: contraq; imperiti & procaces, & in tenebris perſpicaces, uel earũ rerũ emaces quæ in commercio proborũ pudentiumq; numquã fuerũt, pleraſq; Reip. partes nominũ ſuorum fama, læta, triſti, ancipiti, euariante replerent: nõ ideo relangueſcere ſtudioſorũ hominũ ingenua contentio debet, aut philoſophantium. Eſt enim, eſt abundè philoſophis, geminos illos fructus ſperare, Euthymiã & Euthanaſiã, res duas quam maximè mortali expetẽdas. Illã ſcilicet beatam & conſtantem numeris omnibus ſecuritatem, dumtaxat quod ad bona corporis & fortunæ pertinet: hanc hilarem animi, ac ſpe bona perfuſam in morte æquitatem. Illis autem perditè ambitioſis, quodnam eſſe maius ſupplicium poteſt in uita per aulicam geſticulationẽ agenda, quàm hominem in corde conditũ, qui non niſi ueritati ſeruire poteſt, ab homine externo cõſpicuoq; diſſidere, qui ſcenæ tantum ipſe ac populo ſe oſtẽtat, ad oculosq; theatri quaſi ad ſpeculum nõ afformat, ſed affingit? Quis enim iſtos Chamæleontes ignorat, reconcinnantes ſeſe identidem ad mores aulicæ potentiæ, ut tabulas olim ſuas clariſſimus

Eloquentia publice neceſſaria.

Contra ſimulationem aulicã.

ille

ille pictor Apelles reformare solebat ad uulgi iudicium? Est autem id natura comparatum, mentem malè sibi conscium, cũ homine externo ac multuoso dissidere, hominẽq; etiam hominis pudere, quum ui ueritatis cæca intus tormenta admouentis, fateri quisq; cogitur apud acta rogitantis conscientiæ suæ, se non eũ esse hominẽ, quem multus profitetur. Atqui isti quos solertes aulicos & ueteratores appellari uidemus, quum per omneis uitæ actus personati ludiorum more uideantur, non intelligo quid'nam affirmare possint seriò se in Repub. aut bona fide egisse. Certè in ijs quæ ad uerum fiunt, locus præstigijs nullus est: & ut bona fides se ad manum aspiciendam & cõtrectandam præbet, ita simulatio se multiũ inuolucris multiplicibus occulit, & uersicoloribus. Pròh superi immortales, quid est, si hæc impostura & fallacia nõ est? Si enim compositi istorũ multus cũ cordis motu turbulẽto dissidẽt, quo'nam tandẽ modo insontes esse possunt? Atqui hoc posuit ueritas, quam nobis Christus non modò in terris agẽs præiuit, sed etiã lege promulgata præscripsit, ut quando natura sympathiã esse inter mẽtẽ & frontẽ eius indicẽ cẽ suisset, summopere id uideremus, ne homo qui in frõte eminet, & toto se promit aspectu: simul is sermo q in ore uersatur, & in aures se insinuat: ab eo homine eoq; sermone dissiderẽt, qui extra præcordia caput nõ exerẽtes, interiores uocãtur. Quid autẽ totos dies precamur & à deo petimus, nisi ut fiat uolũtas eius in cœlo et in terra? At id qd aliud significat, nisi nos docet, & hortatur, ut corpus cũ animo cõgruat? materia à forma nõ discrepet? homo ipse interior & exterior idẽ sit? Quid igitur ijs hominibus facias? quid cũ ijs differas, qui aulicarũ cerimoniarũ antistites esse uolũt, & simul probitatis opinionẽ atq; etiã sanctitatis

Sermo interior & exterior ponit ab Aristotele.

ſitatis aucupari? Proinde qui utilitatis aut potentiæ aſſequendæ nimium ſtudioſi, ad iſtorũ mores ſe afformare cõtendunt, ut ſummis curionibus induſtriam ſuam probent: ij non modò literis & honeſtati ſalutem, ſed etiã Chriſto & ueritati ut dicãt neceſſe eſt. Ita ſequitur, ſi Stoicis confectarijs eos urgere pergas, ut hanc ab inuitis confeſſionẽ exprimas, ad gloriã ſe & beatã uitam cõparandã non ſupernate uia, ærumnoſa quidem ipſa & confragoſa, ſed infernate plauſtraria & militari progredi. Et hanc autẽ & illam ineuntibus uiam, uadimoniũ tandẽ ad ſummum tribunal obeundum eſt, quod in incertũ diem cõſtitutum, nullis nec opibus nec faſcibus cõperendinari poteſt. Quãdo igitur tandem ipſi aliud ſemper agentes (ut dicitur) cauſam ſibi dicendam meditari uidentur? qui aduentante ſæpe ſummi & ultimi imperij uiatore, & interdũ lictore, diem uel perendinũ uel craſtinũ iamiam dicturo, conſilia de ineundis (ô cæca mẽs hominũ) honoribus nouis agitant? En cur diſciplinarũ cultum, cur literarum elegantiam, humanitatẽ, lepôrem, amœnitatẽ homines abijcere debeãt, & philoſophiã deniq; ipſam floccipendere, rerũ humanarũ diuinarumq; interpretẽ, trãquillitatis ac ſecuritatis parentem, quod ſummũ in hac uita bonum eſt: ex qua non opes uulgares & aſpernabiles ſperare & parare, ſed uelut ex cornu Amaltheæ ſumma omnia poſſint haurire & copioſa. Quid enim nõ inuenias in pandectis illis germanæ philoſophiæ? Sed ſcilicet hæc homines in terrã ĩ eiusq; uiſcera cernui et intẽti, Alcinoi (ut dicitur) apologũ eſſe credũt, aut arima ſpea carmina, res illa quidẽ uiſenda, ſed à nullo uiſa sed narrãtia: eosq; Phæacas eſſe putãt, q animi bonis capti, cò ſpes omneis ſuas referãt, quò nemo unus acceſſit, & unde nemo redijt. Sic plagiarius ille

Alcinoi apologus apud Homerum.

dæmon

dæmonarches lucifugis emissarijs animos humanos solicitans, à doctrina philosophiæ abducit, & uelut ex Iouis quondam liberatoris præsidijs, sic à præceptis Christi deductos & abstractos, aulico nexu adstringit, ut omni religione liberet. Inde illa præclara axiomata aulicacademiæ, In eos semper mores uergere, in quos aula prona sit. Corpore & anima aulicæ potẽtiæ asseruiendũ esse ei quidẽ, qui aliquo in numero esse uelit. Fortunatos magis quàm probos obseruãdos atq; colendos esse. Eum demum rectè in officina aulica perpolitũ esse, qui omneis numeros simulationis teneat. Impudentiã & dissimulationem præsentissima duo numina uiris acribus et industrijs esse. Odia & simultates in loco ponendas esse, uicissimq; resumẽdas. Nunquã offensionẽ condonandam nisi fortunatis esse. Inimicos in articulo oppressos ad internecionẽ proculcare. Tum illa plutacademica in æde Plutonis inter oracula cõsecrata, Qui rem facere uelint, diuinis præceptis aliquantisper obaudiendũ esse. Tanti esse unumquenque, quantum possidere uideatur. Qui pauperiem fugere per fas nefasq; nesciant, ijs superos non dubiè iratos atq; aduersos esse. Malè de se hæredibusq; mereri, qui religiosè rem ampliat. Strenuissimi cuiusq; hominis atque ingenioſissimi esse, penates suæ gentis architectari uel promouere quàm potest amplissimè, in eisque rem augere quàm cumulatissimè. Qui in hac uita inter armentarios censi sint, in futura etiã subulcos fore. Primarũ enim classium homines in altissimo quoq; ordine cælitũ proportione beatos ac diuos fore credunt. His & huiusce modi proloquijs & enunciationibus homines in Plutonis porticu philosophantes, dogmata mirifica adstruũt, in quorũ assiduis cõmentationibus ego nullã erroris intercapedinẽ &

uocationem esse puto. Etenim quum timor domini auctor nobis esse debeat omniũ rerum expetendarũ atq; fugiendarum (nam absq; eo digitum tantũ exere, & peccabis, ut inquit ille) quónam modo rationis habenis reguntur, qui plus fortunæ & temeritati casuũ, quàm ueritati atq; pietati tribuunt? in quos inuehens Esaias sacrorũ uatum facilè princeps, fortunæ eos mensam apposuisse testatur, ac super eam libasse. Aut quî conuenit eam uitam hallucinatricẽ non esse atq; offensatricem, quæ per densissimam caliginẽ rerum humanarũ ingrediens (quam uitam aulicam esse dico) nulla prælucẽte face sapientiæ nec doctrinæ salubris, rapidè promouetur? Atqui sapientiæ præcepta & monita nemo satis sine oraculis nouit: & eorũ oraculorũ antistes est philosophia. Ita patet sine philosophis aut sine philosophia uitam rectè institui ac commodè non posse. Quum enim mens humana, quæ principatũ animæ tenet, iudicium rerum facere sine sensibus corporeis emissarijs suis nequeat: illi autẽ partim suapte stoliditate hallucinãtes, partim ab noxio genio, circulatore ipso & archiplano solertissimo, circumuenti, rerum sensiliũ species falsò ad eundẽ principatũ deferant: fit ut mens in arce humani corporis sedens, nec cauendas res nec admittendas iudicare probè, sciteq; possit agnoscere. Accedit, quòd prouidentia, quos in album illud suũ atq; æternũ retulit, eos fortunis interdũ euersos, alioqui quoq; malè mulctatos exercet, & per tolerantiã insontem & inculpatã ex sententia sua probat: istos autẽ fortunatos, & temeritatis alumnos, arbitrio suo ipsorũ & prudentiæ permittit, cui minũ ipsi cõfidunt. Quos genius ille impostor excipiẽs, præstigijsq; allectos sibi mancipans, ideo quietos à molestijs, & sartos (ut dicitur) & tectos ab omnibus tuetur

Memorabile dictum Esaiæ. Esaiæ cap. 65.

Philosophiam homini esse necessariam.

Relati in albũ æternæ prouidentiæ, prædestinati.

incom

incommodis, incautiores ut eos securitate inoffensa in dies efficiat. Scit enim in huiuscemodi homines liberã sibi cum uolet manuũ iniectionẽ fore. Inde ille stupor humani iudicij euentus rerum admirantis, atq; in errorẽ sæpe eorum reuoluti & implicati, qui negãt prouidentiã. Superi, uestram fidẽ: adeóne erroris perpetui nebula nos offudit tenebrarũ ille præses, ueritatẽ rerum ut cernere ne sole quidem illustrissimo possimus? Adeóne Geryones ille tergeminus, superbia cupiditas & uoluptas (tres aduersariæ potestates è terra & inferis enatæ) infestus est ætati nostræ, ut sapientiæ præcepta toties inculcata, memoria fideli cõplecti, & compressis (ut dicitur) manibus retinere nequeamus? Nonne omnia quæ uidemus, à deo prædicta sunt? An alterũ tandem Herculem expectamus post Christum Alexicacum, qui monstra hæc è terra atq; ab inferis ad hominũ perniciẽ emissa, conficiat? An ut iterũ ad Troiam magnus mittatur Achilles? & iterũ Christus humanitatis decus redeat, oculisq; nostris cõspicuus occurrat? O cæli & terræ omniumq; animorũ conditor optime ac maxime, omniũ seculorũ illustrator & insignitor, omniũ errorũ explosor, & morũ emendator: qui regnis & prouincijs præstites genios & cõsiliatores, eorũq; rectoribus prouidè statuisti, quiq; principũ mentes freno tuæ prouidẽtiæ regẽs, flexanimo sæpe numine à studio rerũ noxiarũ & exitiabiliũ, ad honestissimũ quodq; propositũ saluberrimũq; detorques: erit'ne seculo nostro tẽpus, quando homines suo magis ac proprio cẽsu, & dotibus à te profectis, q̃ fortuita possessione rerũ fluxaq; publicè cẽsebũtur? Neq; enim ante id tẽpus futurũ uidetur ut solidæ germanæq; uirtutes in Frãcia eluceſcãt, quã tu in delicijs habere existimaris. Atqui antehac raras prodeũteis in publicum

Ex epistola Iohannis cap. 2. Omne qd̃ est in mundo, &c.

Christus uere fuit Hercules Alexicacus.

Exclamatio cõtra iniquitatẽ temporum.

cum uidere nobis licuit: etiam si in umbraculis secessus & priuatæ uitæ latuisse credimus. unde factũ hisce paucis annis, ut per omneis ordines illa quæ dicũtur catorthomata, apud nos requirerẽtur, id est præclara quædã uirtutis exempla, numeris omnib. officij publici absoluta, quasi officia in administrãda Repub. ad amussim uirtutis directa & emẽdata. Nam cum in paucis familijs seminariũ beatorum haberemus atq; copiosorũ. quid mirũ est si inuisa publicè uirtus, ab ijsq; è proscenio exacta, qui choragiũ nostrũ in potestate sua improbè tenuerunt, post scenã latere uoluit: aut in cuneos se stipare promiscuè sessitantiũ? quandò nec ei stare in medio licebat per temporũ iniquitatem, nec in ordinibus sedere promptum erat per sordes omnia nundinantiũ. Falsò igitur literarũ studiosos nonnulli criminantur ut umbratili uita marcentes, ut in luce atq; celebritate torpentes, ut rebus gerendis honoribusq; inutiles. Nam qui in solẽ prodire, & aulã interuisere sine contemptu sui literarumq; suggillatione nequibãt, non inuiti faciebant fortasse, ut in exhedras et porticus, & in omnia uirtutis & philologiæ diuersoria se conferrent, quasi in præsidia quædã philosophiæ amœnissima. Neq; enim tum innocenter actuosum esse, nec gratuitò licebat, integraq; existimatione in publicũ prodire, ut quidẽ erat hominum opinio. At uerò ijdem ipsi si mox fortasse edictũ principis exierit (paulisper enim ariolari iuuat) ut homines iam non prædijs, non supellectili, non alijs pignoribus obnoxijs fortunæ, sed cultu atq; ornamento ingenij, & mundo (ut ita dicam) non muliebri, sed uirili censeantur, in quibus nihil licet fortunæ pignerari: ijdem inquam ipsi caput illico prolaturi sunt non abiectum, non abditũ, non demissum, sed aduersus fortunæ & temporũ iniquitatẽ ut conditum,

ditum, sic erectũ, quos nonnulli opinione falsa ducti, gaudere nunc putant blattarum contubernio: & qui tum non nescij eorũ improbitatis qui fatorũ uim modumq; in Francia temperabant, boni tamen consulebant studio se literarum, auocamẽto Reipub. amœnissimo, distineri: ij si aditus publicos patere uirtuti senserint in posterũ, ad professionẽ sui non inter proletarios, sed inter mente cordeq; censos continuò coibunt, omniq; instrumento uitæ ciuilis per uirtutẽ agendæ: tumq; illi classici fortasse ludibrio habebuntur, qui nullum testem locupletẽ aut fide dignũ esse credunt, qui non idem copiosus sit, opibusq; circumfluens. Neque uerò philosophia lucifuga est, neq; iners, neq; ocij gaudens ueterno, neq; desidiosè sellularia, ut multi criminantur: neq; non ipsa rebus gerẽdis uacare potest, & forensia induere, prætextatąq; uideri, cum tempus ita tulit, & decus eam ad id prouocat: sed dissimulationẽ, sed fœdam assentationem, sed desultorias amicitias, anniuersariasq; morum mutationes auersatur: nec sub comico uultu tragicas simultates occulit: quibus rebus nostro tẽpore in aula maximè quæsita est auctoritas, & retenta. Quẽadmodum autẽ Socrates olim philosophiam è cœlo in urbes deuocauit, & coëgit de rebus ad ciuilitatẽ pertinentibus disputare, sic philosophos quosdã rebus gerẽdis idoneos, in forum ingredi aliquando & in publicũ prodire decet, industriamq; suã approbare in Repub. egregiè ac strenuè administranda. Quòd si interdũ studiosi homines in celebritatẽ uel ciuilem uel aulicã non prodeunt, non ob id delitescunt, sed uelut ex conspicilio honesti secessus iactationes atq; æstus ambitionis obseruant, & in eos homines perspicaci æstimatione inquirunt, quos fortuna famaq; omnium oculis auribusq; exposuit. Quis enim eo tempore libens

Philosophi rei publi. administrandæ non inepti, & gerẽdis magistratibus accommodati.

Insignis indignitas in aulicis rerum actibus.

libens in rerum actu uersaretur, cum quidã ob redundanteis opes, nec innocẽter quæsitas, nec sine publica calamitate, beati & primarij homines atq; etiam summæ sortis haberentur: qui si nunc ad calculum seuerè reuocarẽtur, talentũ unum auri puri, probi, sui (ut fuit olim in sermone) demonstrare nequirent? quũ uiri ingenioſi, & cultu doctrinæ elegantis perpoliti, aut quacũq; eximia facultate cõmendabiles, à comitijs aulicis explosi, & tanquã sexagenarij de ponte deiecti esse dicerentur? quum fœcunda uirorum bonorũ doctrina fugeretur, totoq; orbe accerseretur quod priuatim fructuosum, in uniuersum luctuosum esse ab omnibus cernebatur? quum re nulla magis homines crescere, quàm cothurnatis facinoribus tragicisq; ausis cœpissent, non legum constitutionumq; conniuentia (quas multas sanè & præclaras habemus) sed præpotentium hominũ coitione, qui omnia præsidia reip. constituendæ occupauerant? quum in sinus priuatos & exiguos amplissima respublica clarissimaq; cessisset, quæ in capite

Redimitũ hic diadematũ intelligendũ puto.

redimito, grandi quidẽ illo & augusto, sed infirmo, iamq; nutanti, sedere nõ poterat? quum inopes repentè facti diuites, mutationẽ fortunæ fastu & improbitate sermonis profiterentur? quum ij ferè soli opima decora ab optimo principe ferrent, quos nobis malorũ omnium sementem fecisse nobilitas nõ obscurè ferebat, & populus obmurmurabat? quũ summæ cupiditatis & licentiæ omni lege pudoreq; solutæ uirus, lenta cõtagione manans, omneis penè bonos mores & honestos paulatim imbuisset? deniq; cũ in ea quæ à cura rerũ humanarũ diuinarumq; curia (ut opinor) appellata est, ita sibi quisq; gentilibusq; curaret, & solicitus esset, ut maximus quisque curio maxima incuria maiestatis publicæ ac diuinæ teneri crederetur? ijq; maxime

ximè negotia reipublicæ populoq; faceſſerẽt, quos caput & fortunas opponere pro populo decebat, ac uitæ etiã diſcrimine intercedere ne quid grauius aut turpius in rẽp. decerneretur? Hæc enim omnia cũ noſtra ætas & meminit & uidit, tum uerò aliàs plerunq; imperij noſtri felicitati incõmoda fuerunt. Cumulus autem indignitatis fuit, quũ iam eò uentũ eſſet, ut nauclerus tantæ nauis fatali incuria, uel fiducia potius incõſulta, nec in prora, nec in puppi ſederet: ac ne impẽdẽte quidẽ tẽpeſtate nautarũ officia uicesq; recognoſceret: nec quid ad clauũ ſedebãt, rerũ communiũ iacturã ad ſe pertinere magnopere arbitrarẽtur, docti iam olim ex naufragio fragmentũ arripere: certũq; etiã nauclero ipſi eſſet extremã potius neceſſitatẽ expectare, quàm nouo ſupplemẽto prorã puppimq; propemodũ iam inanes explere. Quũ charitate frigẽte, hiante maximè auaritia, ardẽte inuidia & ſimultate, languẽte pietate, exoleſcẽte ſceptrorũ priſtina maieſtate, iam nec ſuperi nec mortales extrema deformitatis exẽpla ferre poſſent. Hæc & huiuſmodi alia ideo frequẽtius in hoc opere meminiſſe mihi ſubijt, quòd homines ipſe queribũdos idẽtidẽ meminerã, eas res ætate noſtra Frãciæ cõtigiſſe, quæ gentẽ bello paccq; clariſſimã, in ordinẽ degenerũ ſocordiumq; populorũ coëgiſſe uidebantur: ſiue id culpa uiuis contigit, ſiue fatali inclinatione rerum. Atqui maior eſſe nulla potuit indignitas, q; ſumma nobilitate & doctrina à gubernaculis inclytæ gentis deiectis, quaſi floſculis regiæ coronæ decuſſis, homines haud clara ſorte nataliũ ortos, ſumma infima & media in poteſtate habere, q; nec ius nec fas nec æquũ bonũq; noſſẽt, nec bonis æquisq; omnino bene cuperẽt, triaq; tantũ illa uerba fari poſſent, do, dico, addico: quum regni opulentiſsimi bona, quibus collibitum eſſet

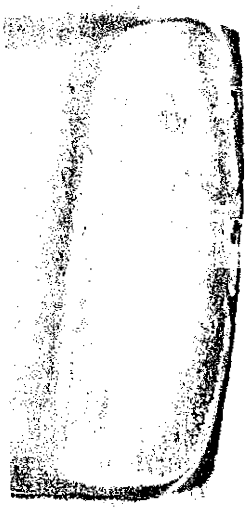
Nouiſsima tẽpora regis Ludouici ſignificantur.

ita

ita dilargirẽtur, ut ſibi neceſsitudinibusq; ſuis belliſsimum quicq; reciperent, reliqua præcerperẽt. Vnde contigiſſe uidemus, ut in gurguſtijs quidã nati educatiq;, domos ac ſtirpes architectati ſint grandiorum penatium æmulas: quæ triduo excitatæ, publicoq; diſpendio expolitæ, haud ſcio an mox collapſuræ ſint, ſi ſummus tandem Iupiter in membranas cæleſtes reſpexerit, ut eſt in Græcorũ prouerbio, id eſt, ſi merita cuiuſq; ex actis diuinitatis & cõmentarijs ſupernis recognouerit. Nuper autẽ quũ res noſtræ in eo ferè ſtatu eſſent, proh ſuprema prouidentia, quódnã nobis documentũ tuæ potentiæ, fluxæq; felicitatis dediſti? Nam quum hæc poſtrema ſimul ſcriberentur à nobis, ſimul liber ſub prælis impreſsorũ ſupra dimidiam partem exactus eſſet, ecce calendis Ianuarijs ſublato rege Ludouico (cuius utinã cum manibus deus gratioſè & clementer egerit) tanta uno die mutatio rerũ facta, ut qui prius digito cælũ attingere poſſe ſperabãt, protinus humi ſerpere, demiſsoq; animo uiderẽtur, nec funebribus lachrymis (ut aſſolet) ſed ueris & intus obortis lugere & deplorare. uſqueadeo occaſus ille multis ſalubris (ut quidẽ nunc ſpes eſt uniuerſorũ) paucis eſſe maleficus & noxius uiſus eſt. ſideratos eſſe diceres, qui ante triduũ omnia ad ſe cum fortuna trahebãt, ut ferè eſt ſolẽne in uiciſsitudine huiuſcemodi rerũ. In uniuerſum autẽ is erat habitus animorũ & multitudinũ, diuturnas ut ſordes reipub. excuſſas eſſe crederes, ut in luctu hilaria ſanè feſtiua celebrare uideremur. Secutus eſt unus & alter dies per munificentiã & benignitatẽ tranſactis iam diu deſuetas, quum rex nouus idem primusq; Franciſcus, ſed regere iam diu eruditus, ac populo chariſsimus, tyrociniũ regni faciẽs, ingenij ſui ſpecimen ordinibus præberet ſalutatiũ coẽuntibus. In quo

Iuppiter in mẽbranas ſuas reſpicit.

Mors regis Ludouici duodecimi.

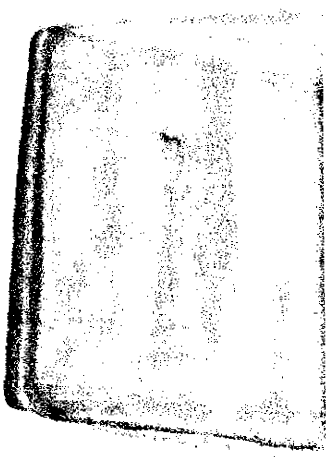

ſceptr

ſceptrorum auſpicatu, quum ipſe intentiſſimè obſeruarẽ, uerba multa audiui feliciter ominoſa, ſignaq; adnotaui: quæ ſi ratum nobis auſpiciũ non faciant ad id quod publica uice optamus & ſperamus, nõ uideo quid poſthac mentes humanæ augurari debeant, aut quando nobiſcũ prouidentia in gratiam reditura ſit. Certè in funere tripudium ſoliſtimũ fuit, & feſta frons Reipub. quicquid indę præſagiendum fuit. Nam & ante triduum fulmen læuum per totam propè Franciam extiterat, quod antè nemo meminerat eo tempore ne in uno quidem loco accidiſſe: omninoq; ea tũc hominũ conſtãs erat opinio, hactenus expiata noſtra eſſe peccata, Francicíq; regni maieſtatẽ ſuo genio reſtitutam. Poſt id prodigiũ una & altera nox interceſſerat: uenit ad me homo mihi & affinitate cõiunctus, & amicitia ſumma deuinctus, Franciſcus Deloinus, regius conſiliator in prima & honoratiſſima decuria curiæ cenſ tenariæ, inter primos Iuriſconſultorum his & literis & ſtudijs maximè & fauens & incumbẽs. Is quũ me in hoc opere ualde intentũ offendiſſet, cuius finẽ urgebã, ne impreſſores opus accelerantes mihi anteuerterent, inſtitit mecũ hac de re cõtendere, non tã quòd à me ea de re diſſentiret, ut poſtea intellexi, quàm ut mecũ differendo, ab animi me auocaret ſcribendi cõtentione. incaluerat enim mihi animus præſentiũ tunc rerũ indignitate meditanda. tum uelut proludens, quũ ponè ſtans uidiſſet quæ ſcribebam, O he (inquit) odioſè facis atq; refractariè, qui tẽpori & fortunæ animũ accommodare nõ labores. Quid enim tantopere ſtudium hoc ſapientiæ aut liberalis omnino doctrinæ exoſculare, quod frigere nũc in aula tu quereris, ignorantiæ patrona? Inania enim nunc nomina uidemus doctrinæ & uirtutis algere, & ſtudia literarũ damnoſa

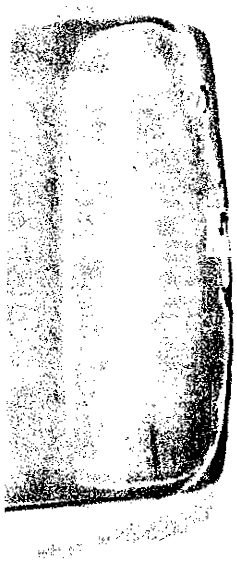
Prodigioſum fulmen.

Franciſcus Deloinus.

amantibus ſui eſſe. Quid mirum? inquam, quũ & ea quæ de ſuperis inferisq; traduntur, quæq; tot ſacris monumentis, tot oraculis, tot ſanctarũ animarum elogijs conteſtata ſunt, uix tertius quiſq; iſtorũ non argumẽta tantũ dramatica eſſe putet, ſi quidẽ hominũ mentes ex habitu geſtuq; ſerioſo, non ex ſermone tantũ ſpecioſo æſtimentur: tantũ abeſt ut huius tẽporis aula doctrinæ & uirtutis amore teneatur. Tum ille, Quin igitur Budæe utilitati conſulis? eorumq; exemplis admoneris, qui magno ætatis oleiq; diſpẽdio ingenũ atq; animũ literarũ ſtudio excolendũ cenſuerũt? præſertim quũ tu ipſe clamites Gallica ingenia ſtare in hac ſcena non poſſe, niſi alios hellanodicas (ſic enim, ut arbitror, appellatis ingeniorũ iudices) Francia noſtra nacta ſit. An tu aliter cenſes, inquã, qui ſcias quoſdã rerũ arbitros, noſtratiũ hominũ ingenia laudare nõ ſolere niſi more faſcinantiũ? à quibus cũ beneficij loco peteretur ut linguis tantum fauerent, ut quondã ſolebat in ſacris Harpocrates: non ſatis illi quidẽ habuerunt, quos meritos non neſcirent, teſtimonio ſuo fraudaſſe, niſi etiam eos premerent apertiſſimè. Quando igitur (inquit) inanis ſtudiorũ meſſis hactenus ferè decoxit in Francia, & nunc maximè ingeniorum flos eſſe tibi frugiperdus uidetur, quin aliud interim conſilium ipſe capis è re nata? & à ſtudiorũ cultu damnoſaq; obſeruantia ad colendos mores huic ætati placenteis contentionẽ iſtam animi cum omni inſtrumẽto atq; ornamento eius transfers? Sanè uerò, inquam, quaſi liberum ſit & integrum animo Mineruæ auctorato iam quinq; & uiginti ſtipendijs, abrupto nũc mentis impetu, & penè præcipiti, ad Iunonis transire præſidia, poſitaq; doctrinæ & philologorum candida, in candida protinus ambitus & petitorum uideri: hocne eſt decori & honeſtatis

Hellanodicæ.

Flos frugiperdus.

ſtatis rationem habere? etiam ſi eo cultu permultos omni arte ac facultate liberali defectos, ad horrea uſq; ſumma uidemus copioſos eſſe factos.

Quid ni eſt? inquit ille, Serò Phryges ſapiunt:

Omnis Ariſtippum decuit ſtatus, & color, & res.

Valeant, inquam, iſta inter eos qui ad rem faciendã attentiores eſſe ſolent, magiſq; quàm nos, ſolertes: ego Ariſtippeos iſtos uerſicolores non probo. Quotus enim quiſque honeſtatis & conſtantiæ ſtudioſorũ faceret, ut in quibus partibus conſectandis militareis annos, & uenientẽ uitæ partem uigentemq; contriuiſſet, earũ poſtea partiũ cauſam, hominũ aut temporũ iniquitate damnaret? Quid ſi igitur in his ſtatiuis diuinum numen uerſari libẽtius atq; præſentius exiſtimaret, num etiam tum ille cũ fortuna in diuerſa præſidia tranſiret? Atenim Fors *fortuna humanarum rerũ arbitra, maiora illic ſupplementa & uberiores cõmeatus ſuggerit: & ſuggerat ſanè, num ideo tu malis, aut quiuis bonorũ & grauium, inter Autolycos illos centuriari, qui comitũ turba cliẽtumq; lautorum ſtipatu nos ſummouent, quàm inter deſtitutos Ariſtides cenſeri, qui cõpoſita & inſonti fortuna acquieſcũt? Equidem quod ad me attinet, nec Ariſtippeum placitum uerſabilis philoſophiæ probo, ut alium atq; alium utilitatis cauſa ſubinde me faciã, niſi ſi ſalua tueri id modeſtia poßim & conſtantia: quod quemadmodum fieri poßit, non uideo, nec Pythagoricam illam metempſychoſin agnoſco, ut repentè alium me quàm literarũ amantem eſſe uelim: aut nunc anthropolatres eſſe poßim, qui prius phileleutherus fuerim. Nec enim* Vertũno *tam benigno natus ſum, ut ab hoc uitæ inſtituto, quod certa ratione ac meditata probaui, ad aliud ab eo diuerſiſſimũ tranſeam: nec ſi maximè cupiã,*

Autolyci ſolertes.

liberum esse id mihi sinent ij qui sciunt summis illis Aristippeis Democritum Gelasinũ me semper esse uoluisse. Sed uide(inquit)ut ita ratione istam tuam subducas retinendi literarũ amoris,ne ad manticã (quod aiũt)res tibi reditura sit. Ad manticam autẽ? An putas prouidentiam tantum de philosophia permisisse fortunæ,quam uitæ instituendæ atq; degendæ magistram nobis dedit,ut ad inopiam subsidiorũ uitæ redigere eam posit? Nihil agis mi Frãciscæ,etiã si magna tua apud omneis auctoritas,apud me maxima semper fuit. Neq; enim quod tibi in consilijs grauissimi uiri ijdemq; doctissimi factitãt,ut in tuam sæpe sententiã transeant,doctrinæ id eximiæ et existimationi tribuentes,id ego nunc imitabor in hac cõtrouersia, quæ in meo magis foro quàm in tuo disceptatur. Iamprimũ nõ semper ijsdẽ præcentoribus hortamẽta canentur in Francia,ut omnem spem in posterũ uectores abijcere debeãt, aut iacturam studiosi facere exanclati iam laboris. adest tempus fortasse,quod multi non prouident, quũ in studia literarum incubuisse laudis summæ loco ponetur. quare etsi aura fauoris istorum Aeolorũ nos prorsus destituit, non cõtinuò est cur uela processus huius literarij sinamus ipsi reflaccescere,quæ Fauonio spei bonæ in portũ quendam certũ & hospitalem cõsilij fixi ac meditati ferũtur: deinde (id quod rei caput est) cum omneis opes nostras, omneis spes & copias non in ædem Saturni,sed in arcem Mineruæ congesisse nos meminerimus,quid est quamobrem magnopere angamur ne in dispendiũ tandem loculariũ studiorũ cursus exeat? mirum uerò quin in compendium quæstũq; luculentũ. Atqui ego præclarũ esse puto, ne strigmẽta quidẽ clarissimi certaminis seruare uoluisse, nedum oleum & operã nos doleã in eo perdidisse: tantũ abest

Aeoli in aula.

abeſt ut locularia iſta commoda reſpiciam, & eſt diuina benignitate unde ſtudioſam ætatẽ tolerare poßimus, non modò ex horto, ſed etiã è macello. Sed fac eſſe improbiorem fortunã, quid tum? ſubſidiũ rei familiaris à parſimonia non ſordida aut pudenda, ſed honeſta & liberali petemus. hoc enim præſtabilius eſſe putamus, quã ut fortunatorũ faſtui philoſophiæ nũc alumni lenocinari ſuſtineãt. Equidem ex literarũ ſtudio didici philoſophiã ſuffugiũ eſſe tutiſſimũ atq; amœniſſimũ inter optimam cõſcientiã deſtitutis, & iniquiſſimam fortunam. habet enim habet inquam illa tolerantiam æquanimitate conditam pro anodyno calamitatũ. Hic amor, hæc amœna nobis mãſio, hoc ſtudium iucundiſſimũ, quàm prudenter à nobis ſuſceptũ, nunc nõ diſputo, quandò iſtis lucripetis approbare id nequeo, conſtanter quidẽ certè & obnixè retentũ. Mirum uerò (ut nunc ex æquo tecum procul ab arbitris & familiariter agã) niſi tu aliquo ambitionis illicio captus es, qui hoc mihi conſiliũ ſerum & indecorũ afferas, quanquam aliud fert fortaſſe uitæ tuæ ratio, quæ in celebritate ſummorum uirorũ uerſans, & oſtentationi neceſſariò ſubſeruiens, libera prorſus eſſe & intacta ab ambitione nõ poteſt: ad quam alioquin quoq; procliuũ eſſe te animaduertiſſe uideor, natura magis quã iudicio. quare mea quidem cauſa licet de hoc negotio in utrãq; (ut aiunt) ut conquieſcas: facilior autẽ hac de re ratio eſt cum ijs qui doctrinã literarũ peritiam quæſtui paßim habendam eſſe cenſent. nam ego à ſtudio philoſophiæ honorariũ fortaſſe eſſe petendum, non idẽ operæpreciũ duco, ſi tamen ipſa per ſeſe non ſatis putatur eſſe. Eſt enim, eſt huiuſcemodi philoſophia, multa ut in ea plerunq; deſiderentur, ſed pauca flagitentur. In quo uitæ inſtituto, minimo iure fortunæ bona

noſtra poßidemus, & deceßionis diem ceßiſſe è prouincia à deo nobis iniuncta nunquã non exiſtimamus: æquitas autem animi, & mens paucis contenta, reliquiq; affectus animi comites philoſophiæ, in quo alio uitæ genere æquè inueniuntur? Super omnia eſt obfirmata ſemper ratio aduerſus ſupremã neceßitatẽ, animúq; præſentia excubans ad obeundũ æquanimiter uadimonium mortis. Philoſophia proprie appellata. Philoſophiam ſemper uocamus non uanã, non tumidã, non diſputationibus rerum naturalium elatam cõmentatricem, non mantica & ſquallore inſignem, ac ſeſe populo uenditantem: ſed ſapientiæ illum amorẽ quem Græci uranoſcopum dicũt, quaſi in cœlum ſemper arrectũ, earum rerum indagatorem, quæ non perſuaſione gentium à maioribus tradita, non cõmentis & ſpeculaminibus humanarũ mentium conſtant, ſed quæ elogijs diuinis & oraculis teſtata ſunt, humanũ captũ excedentibus. Memorabilis locus. Vt autem qui peregre proficiſcuntur, quum ad urbes aliquas ſermone hominum celebratas uenerũt, eos quos appellant xenagogos adhibent, qui eos ad loca urbiũ earum memorabilia deducãt, reſq; uiſendas cuiuſq; loci demonſtrent, quo modo hodie Venetijs urbe inclyta facilitari uidemus (quotus enim quiſq; id non facit eorũ peregrinorum qui cognitionis cupidi, ſucciſiuas horas rebus agendis detrahunt?) ſic homines in hac uita peregrinanteis, ſtudio literarum uti decet quaſi quodam xenagogo, ſi ijs quidem ipſi natalibus orti ſint, aut aliàs idonei qui eas res uiſant et ſpeculẽtur, quæ cognitu quammaximè dignæ exiſtimantur.

Liberales artes cur dictæ ſint. Quanquam huiuſmodi inſtitutio, quam antiqui liberalem ideo appellauerunt, quòd & ciues ciuiliores, & homines humaniores facit, ad uitam iſtam ualet quaſi peregrè tranſigendã hilarius & commodius. philoſophia autẽ illa ſublimi: cta

(quam

(quam ob id docti & pij uiri uranophrontẽ uocauerunt) nõ modò xenagogos, sed etiam eo amplius psychagogos Christianis esse solet. eius enim studium animas à cogitatione rerum sub censum cadentium concretarumq; abductas, ad sublimium & cœlestium rerum speculationem subuehit, mirificisq; eius studij illectamentis eò tandẽ perducit, quò animæ suapte natura & conditione uergunt. Hoc unum studiũ soli deo se probat, nec ut alia studia literarum, populo se uenditat. Agedũ Francisce, cõponemũc cum hac tranquillitate uitæ aulicã turbulentiã, istorumq; beatorum obnoxiã obseruantiã, ad quam tu me hortaris: & aude quamuis argutus & disertus, unũ ultrà uerbũ addere. Iamprimũ (quandoquidẽ tu mihi, ut dicitur, bilẽ concalefecisti) in illa conuenarum ciuitate, uel apolidum potius, qui sine lare, sine sedibus uiuunt: quonam tandem pacto rectè uita institui potest? Nisi uerò cõponi rite penates possũt, et uitæ ratio rectè atq; ordine in eo loco constitui, ubi colluuies ambitionis, cupiditatis, simulationis, imposturæ, curiositatis delatoriæ, fraudis ueteratoriæ, inuidiæ fascinatoriæ, superbiæ titanicæ, fastus deniq; & impotentissimæ insolẽtiæ, diuersoriũ habet, & cõmune conuenticulum: ubi nunquã supremis curis locus est, nunquã rebus ultimis consulere uacat, in æternũq; prospicere. Visendus uerò cõuentus, in quo stropharũ opifices, noxiarũ rerum (ut uocantur) spintriæ, nec dicendi censendiq; artifices, nec iusti iniustiq; prudentes, primas sæpe & secundas summa indignitate ferunt. Hic est enim aulicarũ rerũ status, aut certè fuit memoria nostra, ut est opinio constãs inter prudentiores: qui quandiu futurus sit, in manu est prouidentiæ. Ecquis est autem honestatis amãs, & cõpositæ uitæ, qui non modò sine molestia, sed etiã sine rubore

Conuenæ & Apolides in aula. Apolides nullius ciuitatis sunt.

Elogium uitæ aulicæ.

Crimina aulici conuentus.

posſit in eo comitatu uideri, in quo omnium ſententijs iri moris eſt in potentiorũ laudem; dignorũ iuxtà indignorumq; in quo rumorũ aucupes, criminũ cõſarcinatores, auræ tenierariæ captatores, aſſentandi artifices, blanditiarum magis quã eloquentiæ gnari, in omnẽ obſequendi nẽceſſitatẽ ſeſe induſtriamq; ſuam potentiæ uenditantes, diuini cultus uel neſcij uel negligẽtes, hominũ uiuentium inter diuos relatores: officioſi & comes, atq; etiã elegantes acrẽsq; eſſe dicuntur: ueritatis autẽ tenaces, curã honeſtatis atq; integritatis antiquiſſimam habentes, liberalioris inſtitutionis retinẽtes, pudori in primis conſulendũ ẽſſe atq; exiſtimationi ducentes, aut ruſtici aut tardi aut ſocordes iudicantur? Quis enim aut edictorũ cœleſtium prudens, aut interdictorũ metuens, non prorſus ineptire inter aulicos ſemper uiſus eſt, aut etiã delirare? Quare in eo licẽtiæ & erroris gurgite demerſi, nec in cœlũ poſtea ſuſpiciunt, nec unquam inde ita exiſtunt, ut emerſiſſe uideãtur. id qd' clariſſimis quotidie exẽplis ĩnoteſcit. Prorſus quidẽ (inquit ille) *ſi ita in ambitũ & faſtum ſeſe ingurgitarint, ut regreſſus ipſis ad uitam ciuilem poſtea liberion ſit, aut ſui obliti ſint: cuiuſmodi nonnullos helluones honoris & pecuniæ nouimus, quorũ hiãs perditaq; cupiditas quærẽdo intẽditur. At uerò liberaliter homines inſtituti, & literarũ ſtudio perpoliti, certos cuiuſq; rei numeros eſſe ſciũt, intra quos tantum moueri modeſtia dictante didicerunt. Tibi uerò Gulielme eo facilius anſam cupiditatis atq; ambitionis porrigo, quòd te in re ferè nulla immodicũ animaduerti, præterquãin literarũ ſtudio, à quo nec rei unquam familiaris iactura reuocari, nec ualetudinis incommodæ tædio potuiſti. Vidi enim te & miſertus ſum annos plus ſeptem ita infirma ualetudine, ut*

uelut

uelut Dioſcuri alternis uiuus mortuusq; uiderere. Itaq; libẽtius te in eũ (ut ita dicã) campũ immitto, in quo te longius latiusq; nõ exſpatiaturũ ſcio, idq; maximè ut iſtam Philologiam amicã tuã & ſedulã cõtubernalẽ crimine magno liberes. Scio enim medicos amicosq; mulctam ſæpe tibi capitalẽ interminatos, niſi eius amore propè dixerim inſano, interdiceres tibi primo quoq; tempore, qui te lenta tabe exugere exeſſeq; compertus eſt. Quandiu enim quæſo hanc fœminæ mihi affinis & dilectæ pellicem in thalamo et geniali interdũ lecto retines? Quã uſqueadeo deperire uideris ô cõiugum omniũ uirorũq; ingratiſſime atq; inuenuſtiſſime, ut nõ uxoris blãditijs, nõ ſuauijs eam unquam poſthabueris: etſi tot te illa pignoribus perquam tibi charis uinctũ tenet & obſtrictum, quippe quæ bis trium te liberorũ iure decẽnio reddiderit & auctum & ornatũ, cum etiã alioqui tibi ſit è ſententia. Illi uerò tibi ſæpè commentanti aures obtundunt iucũdo quiritatu, unica cum ſorore luſitãtes, pueriliterq; ſupplo-ſitantes tripudio quodam ueluti ſoliſtimo. Quid ſi igitur (inquam) moderationis frenos in illa uitæ licentia momorderim, atq; inter indomitos illos hominum affectus, philoſophiæ iugum proteruè excuſſerim, num tu præſtò eris auriga cum uoles, qui mihi moderere? Sed fac me tecum ſentire, & in hac re quoq; auctore te: ut in pleriſq; alijs, uti uelle: quî fieri tandem id poſſe putas, ut qui moribus municipalibus nõ modò imbutus eſt, ſed etiã in ijs ita callum obduxit, adeò cõtraxit habitũ, planè ut fingi denuo aut reformari nõ poßit, quinetiã, ut in prouerbio eſt uernaculo, iam maduit, & contractus eſt: is ut ad aulicos ritus nũc afformare ſeſe, aut certè aßimulare emẽtiriq; aulicũ hominẽ poßit? Hoc enim perinde eſſe puto,

Dioſcuri Caſtor & Pollux.

atq; si me natura uerecũdum, iubeas exuto statim pudore frontẽ acriter perfricare ad summã impudẽtiam. quod quẽadmodum tueri possis, ipse certè nõ uideo, præsertim qui me à teneris (quod aiũt) unguiculis noueris, Verùm esto, frontẽ quoquo modo perfricare potero: etiam'ne sermonẽ ita affingere, ut fronti iam duriori sermo quoq; adulterinus, cõmentitiusq; subseruiat? Hæc alijs quàm prona sint nescio, mihi certè habitus illos gestusq; & flexus corporis sermonisq; non tenenti, nec alioquin etiã gnaro figuratæ istius aulicæq; urbanitatis, si quando inter illos Logodædalos loquor aut flexiloquos, identidem solœcismum admittere cõtingit, etiã si lepidus esse aut disertus loquitãdo meditèr. nõ enim numeros assequi possum aulicæ istius elegãtiæ, quæ suã quãdã palæstrã habet, anniuersaria mutatione menstruaq; euariantẽ: sine cuius peritia moueri, aut proloqui nemo nõ incõcinnè põt, risumq; (ut opinor) in circulis ciere. Iã uerò uestẽ illam ancipitẽ, aulico utiq; homini penula magis necessariã, an tu habilem esse censes philosophiæ alumnis? Quid? cothurnis illis aulicis quẽadmodũ pares esse possumus? Theramenes illos à te intelligi uolo, qui ita tẽperare officia, ita iura amicitiæ interpretari nouerũt, ut inter simultates exercenteis ipsi utrinq; gratiam summã ineant, cùm neutris plenum germanumq; officium exhibeant. Hæc & alia permulta eius institutionis documenta, quum nec tenere satis possim, ingenij forta sse refractarioli uitio, nec in ore sedeant Romanæ affecto mãcipatoq; faciũdiæ, per me licet ut alij natura sciti & elegãtes, & illustreis se & beatos faciãt in uita tenebricosa: me uerò lubentem curia illa nũquam tenebit, quum etiam si maximè cupiam, ne longo quidem usu suum facere & perpetuum possit. Quin & ut imperare

rare mihi posſim iſtos Fortisfortunæ conciliatores colere, ſtipare, & eorum faſtidia perpeti (neq; enim aut turpe eſſe credo eos homines obſeruare, quibus apud principem gratia flagrare ſplendereq; contigit, ſi nõ eosdẽ ad populũ & ordines infamia atq; inuidia flagrare uidemus: nec ita me hebeti ingenio eſſe puto, ut nõ id efficiã, ſi uelim, quod omnibus obuiũ eſt, et pronũ) ut igitur iſtos beatores hominum liberali quadam obſeruãtia proſequi poſsim, nõ tamen eorũ riualis eſſe uelim, ut eam quoq; uitam adamem, quã ipſi conſertis (ut dicitur) manibus amplexantur. ſiquidem ut eſt hodie & plerunq; aulicarum rerum ſtatus & facies, uix tertius quiſq; hominũ rationẽ habere futuræ uitæ atq; æternæ uidetur. Vſqueadeo uæſanus ille amor honorũ & diuitiarũ, excordes homines immemoresq; reddit. Prorſus certè (inquit ille) ſi quidẽ eſt nimius. tibi enim hac de re aſſentior, ut meminiſti ſæpe me tecum diſputare ſolitũ. etenim cùm in corde hominis religioni noſtræ auſpicatò initiati, perſidere amor rerum diuinarum debeat, atq; etiam deus ipſe humanæ animæ ſpõſus quaſi in thalamo ſic in corde cũ pacta ſibi anima acquieſcere (hoc enim poſcit Chriſtiani hominis ſacramentũ in prima luſtratione ſuſceptũ) is certè cor habere nõ uidetur, qui mẽtem ad captum rerum cœleſtium natam, ac dei conſortium, ad cõmoda fortunæ & externa ita transfert, ut nunquã apud deum, ac ne apud hominem quidem ipſum homo eſſe uideatur, id eſt ſua negotia et propria æternaq; curare, ſed alias res agere, de externis ut antiquioribus præcipuè laborare. Etenim ſcelerati illi ſpiritus. Orci emiſſarij, earũ ſæpe rerũ ſequeſtres (ut uidetur) atq; interuẽtores, quæ ĩ aula trãſigũtur, ambitionis et cupiditatis affectibus uelut uncinis cardiulcis corda homin

Curia aulica excordes homines facit.

Cardiulcus cor euellens.

hominum etiã doctißimorũ è ſede ſua euellũt, ut exẽplis luculẽtis poſt memoriã tuam meamq; cognitũ eſt. adijciunt enim ſubdoli inſtinctores ſuauitatẽ quærẽdi, & uoluptatẽ honores aſſequendi, cum quibus uelut catapotijs, quæ anodyna uocãt medici, hamus ille cardiulcus, id eſt eximendo cordi aptus, nullo ſenſu uoratur. At uerò philoſophia uitæ inſtituendæ magiſtra, cordatos homines reddit, humani etiam ipſa alioquin animi excitatrix ad uirtutem capeſſendã. Iſtos autẽ aulicæ diſciplinæ alumnos, hamo iam deuorato, & pernicie intus graſſante, uidemus futuri æui ſecuros, malis ſuis indormire ſomnũ Epimenidis: nec antè, quàm uadante in craſtinum uiatore mortis, quicquã ſummæ & ultimæ curæ animo agitare: tunc trepidos illos uideas, uel uerius ſtupidos, diſiecta uaſa ſua uelut in tumultu colligẽteis: et ut ſerò fortaſſe quoquo modo reſipiſcẽteis, ſic nondũ Adraſtiæ legis formulam intelligẽteis, qua formula cauſam ipſi ad ſummũ tribunal dicturi ſunt. Hæc eſt enim iuſtitiæ ſummæ ſeueritas, ex bono illa quidẽ atq; æquo iudicãs, ſed nequaquam ex iure gẽtium nato, non ex humani ſenſus placitis, non è principum ordinũ huius ſeculi reſpõſis. Cuius interpretationem deus idem & homo ſacris quatuor uoluminibus eorumq; appẽdicibus enarrauit, ijs quidẽ qui aures non audiendæ tantũ, ſed exaudiẽdæ etiã & hauriendæ æquitati ſortiti ſunt. Philoſophia uerò è contẽplationis ſpecula aduentantẽ mortem prouidẽs, cuius diẽ ceßiſſe homini iam inde ab auſpicatu uiuendi ſpirãdiq; intelligit, uix unquam opprimi aut occupari morte nec opinata poteſt. Compoſitos enim penates illa ſuos ſeruans, in procinctu ſemper excubat, quaſi nunquã nõ illo imminente tumultu, quem in horã incertã prædixit is imperator, qui pro uigiliar

Anodyna cata potia.

Philoſophia cordatos facit.

Vadari quid ſit, docuit Budæus in Annotationibus.

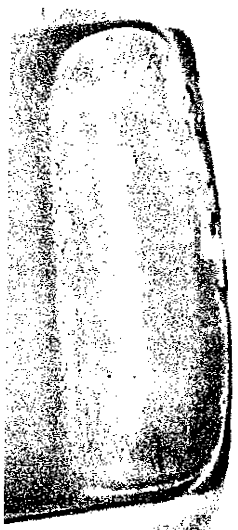
Vigilate, inqt dominus, quia neſcitis diẽ neque horam.

uigiliarum teſſera Herculis ærũnas militibus ſuis dedit. Ipſe enim Chriſtus uerus fuit Hercules, qui per uitã ærumnoſam omnia mõſtra ſuperauit et edomuit. Hæc & alia huiuſcemodi philoſophiæ dictata mihi excidiſſe putas, qui me ineſcatũ illicijs aulicorũ cauillaris? Cuius rei ſuſpicionẽ ita à me abeſſe uelim, ut tamẽ hanc eſſe ſententiam meam intelligas, aulicã uitam ſapienti non ſtatim ut Sphingem quandã exitialiter ambagioſam, præſumpta in uniuerſum atq; in omne tẽpus opinione, fugiendã eſſe aut auerſandã: ſed eam inſtituẽdæ uitæ rationem uel ætate hominis, uel ſorte oblata, uel neceſsitate tẽporis temperari, uel cõmoditate debere. Atq; ut tanquam obſignatis iam literis tecum agã, qui modò philoſophiam nec inertem ad res gerẽdas eſſe dicebas, nec ſoliſugam: nunc ipſe pedem efferre eam extra pomœria uetas, atq; adeò propemodum extra limen ædium priuatarũ, uidelicet quaſi ad ſolem & puluerẽ caligaturam, aut quaſi conuenarum illum ſermonem aſpectumq; nõ laturã. Vide igitur ut cõſtanter hæc tibi & congruẽter dixeris. Mihi quidẽ multa ferre uidetur ciuilis et humanioris inſtitutionis ratio, multa temporũ conditio, multa ingenium cuiusq; & captus, & naturæ dexterioris aptitudo ad hoc ad illud genus uitæ uerſatilis, quũ res hoc familiaris poſtulauerit. quæ omnia obſeruare debẽt (ut opinor) literarũ ſtudioſi, ne ſtudium ipſi ignauum, animi tantũ & uoluptatis inſtituiſſe cauſa, nõ etiam ad ſubſidium uitæ accõmodaſſe uideantur. Hoc quum Cato, cum Brutus ille Ciceroni probatus, cum Seneca, cum alij permulti literarũ eruditione præditi facitarũt, ut à ſtudiorum ſeceſſu ad celebritatem rerum adminiſtrandarum tranſirẽt: tum etiam publicarum hodie rerum intereſt magnopere: quin & ad priu

Chriſtus verus Hercules ait, Qui vult poſt me venire, & reliqua.

Philoſophia loco & tempore ad res gerẽdas prodire ex vmbraculis debet.

priuatarum imaginũ claritatẽ, & nominis cuiusq; gentilitij illustrationem, id ipsum suapte ui maxime ualere solet: etiam si nunc friget temporum iniquitate, ut tu antea questus es ipse. Proinde ut Crassus orator ille nobilitatus elogijs Ciceronis, in eiusdem auctoris dialogis inquit, se quum honores antiquo more prehẽsandi singulorũ peteret (sic enim tũ ferebat ambiẽdi ratio) solitũ esse à se Scæuolam socerũ suum iurisconsultum grauissimũ dimittere, cum ei ita diceret, se aliquantisper esse uelle ineptũ: sic si olim aut ꝓpediẽ tẽpus existat, cũ uiri doctrina elegãti ꝓpoliti, inter aulicos agere honestè ac cõmodè possint, cur non etiam libẽtes faciãt, ut quod moribus ciuilibus cõuenit, pace philosophiæ ad aliquot annos uerecundè suscipiant, ad aliudq; institutum uitæ non migrent, sed commeent? id quod si fieri per occasionẽ oblatã bona philosophiæ uenia nequit, quid causæ est tandẽ quin literarum studiosi, ut caudices marcidi, tantũ in tenebris fulgeant? Enimuero Budæe, ut philosophiæ studiosi circũferre philosophiam mãsionatim nequeũt: sic ab literarũ ipsi amore quasi quodã Lysania comite nunquã derelinquuntur, qui molestias omneis insuetæ uitæ discutit. Peractis autẽ stipendijs honestæ ambitionis, quæ nullo ipsa certo numero præfiniuntur, sed alia quadã ratione modũ suum sortiuntur: tum demũ philosophia receptui canẽs, iterũ sibi reddit homines, quasiq; natalibus, sic ingenio restituit, quos aut ambitio ciuilis, aut cupiditas non improbata in claris ingenijs, liberali seruituti ac temporariæ mãcipauerant. Quòd si refractaria illa uitæq; infensa philosophia uiri gaudentes studiosi, inexpiabili odio dissidere cum ratione ciuili aulicaque perseuerarint, quid aliud quàm in mantica Crateris (ut aiunt) extremũ fati uadimonium

Lysanias comes, tristitiæ discussor.

In mantica Cratetis philosophari.

nium expectare dicentur? Hæc est mea hac de tota disputatione sententia, quam tu fusius ipse (ut opinor) atq; eloquẽtius dixisses: ego censentis more & deliberãtis, ut in curia summa solemus, nõ exornantis more dixi. Quasi uerò (inquam) tu leuiter hanc artem dicẽdi attigeris, in qua tibi iam par esse nõ possum, ut uideo: ut nisi te studiũ istud iuris nimio opere teneret, in quo tu matutinas horas pomeridianasq; collocas (nec immeritò, ferè enim primarij uiri eo studio inclaruerũt) scribendi nobis occasionem facilè præreptarius fueris. Vnus tu autẽ à regno hoc condito inuẽtus es, qui modum in ea re tenere possis, quæ modum nullum nouit, annos & dies ut præstituas stipendijs cupiditatis æra in comitatu principali merẽtis: et rursus cum emeritã ipsam quoquo modo senseris, uelut causariæ aut ueteranæ missionẽ à ratione ut imperatrice postules. Quis uerò post hominũ memoriam missionẽ antè ab aula postulauit, quam uno ipse aut altero stipẽdio ære diruitus fuit? quasi uerò ratio ambitionem & cupiditatem exauctorare possit, quas liberum arbitrium sacramento ita obstrinxit, ut non milites illæ quidem, sed deuotæ potius dici debeant. Cedo nunc unum igitur quẽ uel in præcipiti canitie missionem impetrasse fateamur: nam multos numeris expunctos ipsi nouimus, qui nunc falso inter causarios uoluntariosq; profitentur, periti autem rerum nouerunt missionẽ eos detrectanteis exauctoratos esse, quibus frustra fucum ipsi facitare nituntur. Proinde Deloine aut tu ex sententia animi nõ loqueris, aut parum nosse uidere naturam & pellaciam eius belluæ, quam uulgus hominum Curiã, perspicaciores autem Androsphingem uocitant, cuius ambages dissoluere si aulicarum rerum homines consultissimi nequeunt (quotus enim quisq;, ut dixi

Contra aulicos qui rationem & honestatẽ receptui canentem non audiunt.

Androsphinx.

dixi, explicare ſemel ab eis ſe potuit?) quo modo temerarium nõ eſt eam rẽ arbitrij noſtri futurã exiſtimare? Mitto nũc quòd ſi eius uitæ dies atros ac cãdidos numeres, multis partibus maiorẽ illorũ numerũ inuenies, etiã ſi eos tãtũ ſpectes, qui potẽtiæ ſucceſſu obſeruãtiã omniũ ad ſe trahũt, nedum ſi unũ è multis cõſideres, quibus anguſtè & incõmode tentoriũ habere in caſtris tumultuarijs illis nõ ſtatiuis neceſſe eſt, in quorum manipulis ſimiles noſtri ſi ſacramẽto adacti ſint, centuriari ſolẽt. Atqui (inquit) ſic exiſtimo, uirũ literarũ uerè ſtudioſum, honeſtatis amantẽ, & dei metuentẽ, nunquã ita deprehẽſum, ita indagine quãlibet apta, nexa, arctaq; cinctũ eſſe, quin liberũ arbitrium à philoſophia uindice hominũ & aſſertrice, cõmoneſactum & excitatũ, eas plagas (ut aiunt) ipſi ſummiſſurũ ſit, quibus nõnulli perditè ambitioſi circumcluſos eſſe ſe fingunt, nullo interlapſu exituq; relicto. Hic etiam tu autẽ delicias facies, & fortuita hoſpitia anguſtaq; cauſabere, homo credo uitæ uagæ et peregrinæ inſolens? ceu uerò neſciã Italiã te & urbẽ Romã non ſemel adijſſe difficilimo tempore, partim animi cauſa, partim cum poteſtate, cũ tu liberã legationẽ ſuſcepiſſe dicere uiſendæ Italiæ gratia, quã tu admirabare: tum in ipſo etiam aulæ Francicæ comitatu pridẽ munia obiuiſſe. Sed rurſus quòd me illico aliquo ineſcatũ eſſe dicebas, qui ſoles omnia concitatius in huiuſcemodi eloqui, num tandem tibi uideor aut grauitatẽ magiſtratus mei imminuiſſe, aut antcactæ uitæ opinionem, qualis eſt cunq; de me, cuiuis homini aut cauſæ aduerſo rumore addixiſſe? Addidiſti etiam, me tibi eſſe uiſum ad ambitionem pronum, non tam propoſito quàm ingenio. Nam etſi ambitionẽ honeſtam claris ferè ingenijs aut cognatam eſſe uideo, aut agnatam,

Liberum arbitrium.

Agnatum eſt, quod poſt natum eſt.

tam, gestientis tamen ambitionis culpam, quam turpem semper esse censui, haud libenter agnoscam: & tamen iocularihac tua reprehensione admonitus, uereor ne quid imprudens in ea re admiserim, ut est humana cõditio, aut ex statu cõstantiæ & grauitatis alicubi excidrim, ut imminuisse aut maiestatẽ aut dignitatem huius magistratus atq; ordinis uidear. Amabo te mi Budæe, si quid in me tale animaduertisti, obiurgato me strenuè, ac pro ea amicitia quam iam tot annos colimus. nosti enim me nihil unquam antiquius bonorum & grauium existimatione habuisse, duntaxat secundũ rectam conscientiã, cuius deus unus & solus explorator est. Cum autẽ iudicium tuum nunquam aspernatus sim: tum uerò maximè intelligo tibi me notũ esse, utpote cui in usu familiarissimo indicare me quàm simplicissimè soleã. simul illud memini, sæpe te mecũ ita esse collocutũ, nihil ut commodius esse posse diceres uiro in magistratu cõstituto, ad magnosq; honores aspiranti, quàm si amicum sibi unum delectum ac probatũ, adhiberet castigatorem, aut certe emissarium & subauscultatorem, qui ad se uelut iure suo referret cuiusmodi esset populi de moribus eius actibusq; iudiciũ: quæ actio eius motusq;, cum eorũ plausum frigusue, quæ aduersum rumorem ordinum, quæ bonorũ & grauium calculum mereri uideretur. sic enim futurum esse ut iure improbari non posset, qui omnium propè arbitratu sese emendauisset. Hoc autem cum pauci animaduerterent, hactenus factum esse ut egregij sæpe uiri summos statim honores adepti, ad populum (ut dicitur) & ordines offenderent, suarum scilicet ipsi inconcinnitatum ignari, quæ per ora tot hominũ magno strepitu peruulgantur. Quod uerò ad me attinet: ut ambitionis suspicione uindicare me non admodũ laboro,

Locus animaduertendus.

sic hoc deprecari peruelim, ne me cupiditas transuersum egisse, aut extra numeros probitatis & honestatis extulisse uideatur. Nec enim mei obliuiscì ipse possũ, nec personæ quam mihi cum literarũ studium flagrantissimum, tum uerò collegium grauissimũ amplissimumq; imposuit, in quod non pœnitendis (ut opinor) auspicijs ipse adoptatus sum. Sed quid ego hæc tecũ nequicquam? qui me propemodum ab incunabulis & crepundijs nouisti, & cui me iam tot annos explorandũ bona fide ad manumq; aspiciendum præbui: ut notiores animi mei sensus omnes ei sacerdoti esse non possint quẽ à confessionibus religiosis habeo, quàm tibi Budæe mens mea pernotuit. Ibi tum ego renidens, Equidem (inquam) Deloine uideor te non leuiter cõmouisse: cuius rei indices sunt malæ istæ tuæ plenores, insolito rubore suffusæ: id quod nisi ut facerẽ, in mentem mihi uenisset, nunquã isti facundiæ utiq; par esse potuissem. Etenim quis tibi hoc concedat, ut mihi te semper Scæuolam, & quum uoles etiã, ut subinde Crassum præbeas? Vt enim si quid in foro tuo possim (tuum autẽ uoco, in quo primaria esse auctoritate te dicũt homines doctissimi) sed ut si quid ad intelligentiam enarrationemq; iuris uestri ciuilis comminisci aliquando & afferre in medium possim, quod ex ea penu prompserim quæ uobis iurisprudentibus usualis esse non solet (cuiusmodi nõnulla in Annotationibus nostris scripsimus in Pandectas editis, & iterum fortasse scribemus, si quando eò animum retulerimus) id totum iudicio tuo tuiq; similium submitto: sic te uicissim decebat amicitiæ saltem iure, doctrinæ mihi fasces in ea re summittere, qua in re non ætatulam quidẽ (quod uehementer dolco) sed ætatis bonam partem te stimulante contriui, etiam si ui maiore ingenij tu in eadem ipsa re

nos

nos superare uideare. quippe ius hoc poscere amicitiæ nostri, ut inter disserendum simulata interim & affectata uel infantia uel inscitia, ab amico uinci te patiare: cum si nihil de contentione remittas, possis animũ eius ægritudine non leuiter sauciare. Itaq; quandò te nihil mihi (ut uidebam) condonaturũ, uincere alia ratione non poteram; non inuitus ipse feci ut acriore altercandi uelitatione te è statu pertinacis facundiæ depellerem: quæ copiosius ipsa nubi semper uidetur atque compositius uerba uobis iurisconsultis non usitata fundere, quàm ut è libris tantũ iuris hausta esse quis eam credat. Quanquã haud admodum lubens facio ut eam tibi facultatẽ tantam concedam, homini in alijs studijs occupatissimo, quam omniũ difficillimè artiũ comparari cõtendere tecum soleo. Sed enim id penè muto quod nuper de te affirmaueram. Ambitiosum esse te natura dicebam, non proposito: nimc natura ab ambitione abhorrere te, uel uerius ab ambitu, dico, non item fortasse proposito. Nemo est enim omnium quos noui ingenio & doctrina præditos, qui minus te prehensare homines, aut colere potẽtes, & omnino numeros implere ambitus iusti atque efficacis aptus sit. siquidem oportet eos qui hoc scitè facere uolunt, quo iure quaq; iniuria morigeros se spondere postulantibus, ad festinosque multus semper esse fictos & compositos, etiam si probi uiri esse animo obfirmauerint. Alioquin frustrari nemo potest aut deuorare molestiam adeuntium, æqua, iniqua, expedita, perplexa, improbè postulantium, quorum in odium & iurgium etiam incidas necesse est. quasique in campo & inter comitia offendas atque impingas si quid æqui bonique non obsequiose dixeris. Ita qui ritus eius disciplinæ tenere uelit, hunc necesse est duplicem quam uocant tbi-

Alludit ad exotericam disciplinã & acroamaticam cuius meminit Cicero in quinto de Finibus, & Gel. lib. undevicesimo.

losophiam & ancipitem nosse, ut exotericus ipse sit & esotericus, nec idem intestinus homo sit & externus. Sermo tantũ speciosus & urbanus, ac uultus blandus & festiuus inter se non discrepent. Ad hanc autẽ disciplinam, & alias quas homines ambituros percallere oportet, cum parum te docilem semper animaduerterim, miror cur tibi in mentẽ uenerit Aristippi meminisse, quem omnis (ut inquis ipse) decuit status & color & res: quasi uersabile mihi sit, & tibi cum uoles futurũ sit ad ista ingeniũ. Quo modo autẽ tu non ineptam sententiam hanc tueris contra tuum institutũ, qui quum non ignores illic hominum iudicia atq; etiam proposita ferè esse corruptißima, eis tamen suadeas in eo cõuentu esse uiuendũ, qui in simplicitate & candore morũ spes omnes suas repositas habeant? Neque enim mihi ludibũdi sunt oculi, quibus in occursu & in circulis isti uenustuli gratiosi esse didicerũt: nec lepôres illos urbanitatis aulicæ noui, quibus pro illecebris logodædali ad aucupandã famam scitæ comitatis & emerẽdam utuntur. Quum ille rursus sermonẽ excepisset, egoq; non defuturus sentẽtiæ meæ mihi uiderer, amicoq; in eo non cessurus: ecce tibi nuncius regiæ mortis, qui disputationẽ nostram abrupit consternatione subita. Post aliquot autem dies cum eum domi offendißẽ ociosum (interuisere enim sæpe inuicem solebamus) continuò ut assedimus, Ecquid (inquit) Budæe aliud tibi in mentẽ uenit de disputatione nostra? an in sententia permanes? Vides enim triduo eam mutationẽ rerum factam, ut iam alius omnino sensus publicæ mentis existat, diuersiq; mores esse inolituri putentur, ut ferè omnia circumagit & plurima inuertit regni noui exortus. Certè uox famæ publicæ iucundißima ad aures omnium ferme ordinum uenit natali huius regni.

Atqui

Atqui eò (inquam) penè euasimus, ut non facũdia tantum tibi huius disputationis palmam, sed etiam rerum euentus fortasse daturus sit. nam si festis huius principatus auspicijs, rerum gerendarũ progressus responderit, erit utiq; cur uirtus & doctrina exeant ex umbraculis, et ferre solem, ut dicitur, pulueremq; non reuiant. Id adeò licet ex præteriti & præsentis temporis contentione æstimare. Quum enim antè orba respublica summis magistratibus esset, maximaq; munia partim uicarijs operis obirentur, partim omnino non obirẽtur, primùm nihil nec rectè satis nec ordine (id quod necesse erat euenire) fiebat, deinde uelut abdicatis uel abrogatis magistratibus, informis ac destituta Respub. iniurijs intestinis externisq; exposita & obuia iacebat. Cuius indignitatis causam nunc magnopere non inquiro. id tantũ dicam quod fama circunfert, in duas ipsa sentẽtias diuisa: Partim hominũ culpam à uertice ipso arcessebãt, qui bona magis uolũtate, quàm strenua & cordata solertia fuisse à multis existimatur. Partim ad actores ipsos rerũ, dispensatoresq; copiarũ, summum crimen referebant, qui hebetes iam oculos domini non uerentes, nec ab auribus eius magnopere metuẽtes, quas obfirmatæ obaudientiæ cera obstructas esse confidebant, in libera administratione summæ rerũ remissi fuisse dicuntur, & in tumultu securi (sic enim homines tum sobrij loquebantur) aut nimium sese in arduis consulentes, ut prudentes dictitabant. Commune autẽ utrisq; crimen ab hominũ sermone illud erat, quòd orbæ rerũ summæ tutores ut suspecti postulari nõ poterãt, cum honorarij ex diadematico genere adhibiti nulli essent, qui custodes saltẽ administrantiũ in speciẽ esse uiderẽtur. Ex qua rerũ deformitate (ut parcissimè loquar) secuta est ea Frãcici nomi-

nis suggillatio, quæ sine insigni mutatione rerum discuti non poterat. Affuit igitur precibus non publicis, sed populi duntaxat, ut speramus, tutelare numẽ Frãciæ, quum Calendis Ianuarijs Rex socer fato functus Franciscũ nobis Regem æquo animo reliquit, ut filiam quoque suam Reginam relinqueret. Proh superi immortales, quid hic primum, quid postremũ exequar? Iampridẽ Calendæ Ianuariæ quid non polliceri ad instaurandã rei Francicæ formam ac dignitatẽ uidentur? quo die strenæ uice, aurea (ut antiquo uerbo loquar) fortuna ad eum regem transiuit, qui & corpore & animo implere uices summi imperatoris posit, ut si quis unquam maiorũ. Deinde nominis eius omen nonne certam spem præmonstrat illustrãdæ gloriæ nostræ, cum à condito hoc imperio Franci nunc primùm de suo uocabulo denominatum habere regem cœperint? Iam uerò manus illæ cinctrices summorũ magistratuum, nonne militum mentes afflictas insolita ignominia, humiq; propemodum serpentes ordinum omnium animos, triduo ita erexerunt, ut altiores etiam pristinis eorũ spiritus excitarint? prorsus ut magnificũ quoddam atq; amplũ huius regni principium fuerit hoc maximè nomine. Nullũ enim auspicatius esse poterat (ut quidem est hominũ iudicium) quàm ut pacis belliq; artes, longo summorum magistratuum interregno consopitæ, statim uelut è somno diuturno expergiscerentur. Quare Cancellario primo quoque tempore dicto, uiro eximiæ doctrinæ & industriæ, cum in purpura summa probatæ, tum aliàs principi ipsi spectatæ & cognitæ, quid aliud quàm ueluti iustitium diuturnum solutum esse uisum est? Est enim ille magistratus inter togatos summus: cuius domus (quod Nomophylacium dicitur uerbo prisco) iuris custodia, legum ac constitut

Franciscus Calend. Ianuarij Rex appellatur.

Cancellarius Franciæ.

Nomophylacium.

ſtitutionum præſidium, oppreſſorum aſylum, flagitioſorum ſcopulus, æquitatis officina, ara ſupplicum, & iure ſummo lapſorum adminiculum eſſe debet. Atqui (inquit ille) cum de eo magiſtratu in Annotationibus tuis loquereris, originemq; eius à Minois tempore repeteres, nullis propè finibus munia eius circunſcripſiſti, quaſi unus ille honor ad ſe ſummam omnium rerum muncrumq; traheret, cum principis uices propemodum impleret, præſertim ut eſt hodie ratio gerendi eius honoris. nunc, ut uideo, partes eius magiſtratus tanquam nomophylacis tantùm exequeris, quaſiq; antiſtitis cuiuſdam æqui & boni, & uiuæ legis indulgentiæ, cuius interpretationem à benignitate principali poſtulaturi, nomophylacium uelut oraculum quoddam clementiæ principalis ſuppliciter adeunt. quem magiſtratum quandiu deſiderauimus, tamdiu æqui boniq; oraculũ obmutuiſſe creditur. quod nunc quum luculento aditu princeps patefecerit, & alias quoq; partes inaneis in Rep. conſtituenda repleuerit, utiq; imperium iuri & legibus, & dignitatẽ ſuam imperio, & regnũ deniq; ipſum ſibi, reſtituiſſe dicetur, ſi tamen prouidẽtia expectationi noſtræ ſubſcripſerit. Sed perge porrò. Omnia enim hæc quæ nũc dicis, in cauſam meam uertã, quaſi non tibi aqua, ſed mihi iam ſoli fluat. Quid mea refert? inquã, quum iamiam tibi hærbam porrecturus ſim, quod ad controuerſiam quidem ipſam, non quod ad me pertinet. Iuuat etiam me uictum à te in publica lætitia fãteri. ita te ſuperiorẽ fecit non tua tantùm facundia, aut mea mala cauſa, ſed euentus felicior: cuius utinam expectatio ita nobis ſatisfaciat, ne tibi rurſum huius rei quam coniectura iudicauimus, cõtrouerſiam olim ipſe referre poſſim. Equidem (inquit) nõ uideo Budæe quid ultrà cauſaturus ſis: omnia

nunc uides ex ſentẽtia animi tui cõtigiſſe. Cancellarius is eſt factus, quẽ tu maximè exoptabas, nõ tua magis cauſa, quàm omniũ qui in literarũ ſtudiũ ſpes ſuas cõtuliſſent. Is eſt Antonius à Prato, uir nõ modò literarũ amore captus ſed etiam literarũ amantiſſimus: qui cũ doctis in uniuerſum & ingenioſis, nimirum fautorẽ ſe præbebit, & apud hunc noſtrum Auguſtum, alterum Mœcenatẽ: tum uerò proprius et æternus tibi erit ſuffragator, utpote qui iamdiu (ut noſti) omnia tua cauſa cupiat. id quod etſi tibi auditum compertumq; eſſe nõ dubito, ipſe tamen tibi fidem facere uberiorẽ debeo, qui cum ille pridem dudumq; familiarius ſermonẽ his de rebus facitauit. de quo hoc tibi tantum dicam, quoniam parcus eſſe ſoleo (ut noſti) in laudibus hominum uiuentium. Hunc (niſi fallor) habebis imitatorem, & (quod maius eſt) æmulum Guidonis à Rupeforti, ſummi illius uiri, cuius tu memoriam (ut arbitror) illuſtriſſimã apud poſteros reddes clariſſimo aliquo elogio, ut quidem te ſemper affici erga illius manes uideo, ſiquando in ſermoue mẽtio eius incidit. Prorſus (inquam) rectè opinaris, ſi quidem ipſe aliquid poſſim dicendi facultate. neq; enim eſt aut fuit unquam hominum quiſquam cui ſecundum parentes plus me debere exiſtimarem, etiam ſi nihil eſt aut fuit quod ei acceptũ referre poſſem, ut qui eo tẽpore mortuus ſit, quo mihi abſenti & propemodũ inuito optimè cupere ac magnificè cœperat. Ita fortuna, cui nihil adhuc præter otium literarium debeo, obſtitit ne illius beneficia calendarium meum implerent uel augerẽt. Tu enim noſti fruſtra me ab eo nuncijs & literis eius chirographis accerſitum, cum ego quidem ualetudinem tum mihi incommodiſſimam excuſarem, ille autem exiſtimaret per detrectationem ualetudinarium me eſſe, & falsò

Antonius à Prato Cãcellarius.

Guido a Rupeforti.

cauſar

cauſarium, & iterum me admonens ægrè ferret ignauo me literarum ſtudio animum maioris fortunæ deſpõdiſſe. Eo me ille maximè nomine increpitans (ô uirum ſumma laude dignum) quòd eam ignominiæ notam & literis & ſuo tempori inurerem, quaſi docti homines neglecti tum uiderentur & abiecti, cum tamen eo tempore nulla arte homines memorabili præditi, opima interdũ decora opinione doctrinæ temeraria ferrent. Gratum eſt autem mihi quòd eius uiri nunc memoriã refricas, nunquam nõ uiris bonis iucundiſſimã: cuius utinã tam uerè imitatorem hunc Antonium ſpoponderis, quàm ego libenter hanc ſtipulationem ab eodem ipſo fecerim, ſi liceat. ad quod etiam eũ ſuapte ſponte animatum eſſe fama eſt. id quidẽ certè decet. In utroq; enim eorum ingenij ac fortunæ partes ita æquæ fuerunt, ut utri plus debuerit ille, hic nunc debeat, uix cõſtituere poſſis. Ille ſummo magiſtratu honorificentiſſimè delato nõ petẽti, accerſitus, ſtatim eò euaſit, unde altius ſubuehi non poterat. hic nihil non facilè & ſcanſim aſſecutus eſt, quò togæ prætextæ aſpirare ius fuerit. uerùm ille præſtantiſſimi ingenij ornamentis inſtructus, & fortunæ adminiculis erectus, quum fato conceſſiſſet, memoriam ſui magiſtratus clariſſimam reliquit atq; teſtatiſſimam: hic eãdem ſortem adeptus, quid in extremo eodemq; ſummo uitæ actu ſit geſturus, quod faſtigiũ laudis anteactis uitæ partibus additurus, adhuc in expectatione eſt. Quare (quod eſt in prouerbio priſco) hic magiſtratuũ uertex, qualis ſit ipſe uir, mox oſtenderit. Nunc quoniam tu tantopere me urges, cauſam haud dico quin doctrinæ & uirtuti ex ſeceſſu prodeũdum ſit, & generoſa ambitione documentum ſui dandum, uel in atrio regiæ, uel in aula interiore, ſi pateant eis aditus: non etiam ſi

inter miſcellaneam turbam poßint quouis modo irrũpere aut arrepere. Hoc tamen exigã, ut doceas, cæteris in partibus rempublicam ita eſſe cõſtitutam, ut illis uelut matronis quibuſdam pudicis & honeſtis, tutò & ſine pudoris ſuggillatione ſeſe proferre liceat in publicum. Scilicet (inquit) ab armatis iſtis metuis, qui neſcio qua fama excitati, primas & ſecundas parteis ſuas hoc rege ſperant fore. Ego autẽ accinctos uiros ita rerũ potituros arbitror, ſi non plus armis quàm conſilio tribuant. cuius rei argumentum duco ab ipſo loricatorũ uertice, quẽ omnium uotis expetitũ princeps rei ſummæ militari præfecit. Nempe ducem (inquam) Borbonianum dicis? Illum ipſum (inquit) ſuperi boni quẽ uirũ, quantum principem, quàm magnum futurum ductorem, ſi numini diuino (ut ſperamus) res Franciæ cordi fuerint! Atqui (inquam) memini quum auſpicando regno princeps Cancellario ſtatim creato, hunc Magiſtrum equitum abſentem tum dixiſſet, ut uotis hominum & famæ flagitanti ſatisfaceret: quãta omniũ lætitia, quàm certa ſpes, quãq; magnifica expectatio per omne genus hominũ excitata ſit. Quis enim rei ſummæ conſtitutionem non ſperaret, qui cenſuram militarẽ, magiſtratum deſitũ & penè obliteratum, reuocatam uideret? Deinde cuius prudentiæ fuit, quàm rectæ uoluntatis, regem ut primo quoq; tempore, ſic nõ tumultuariè, non propere, eum ducem enſe quidem illũ dictatorio, uerùm illi hæreditario cingere, quẽ claris documẽtis cognitum, fama iamdudum auguratrix, & prærogatiua uota omniũ ordinum deſignauerant? Magnum erat per ſe cenſuram armorum, quaſiq; regimẽ reſtituiſſe morum militarium. Nomen enim ipſum eius honoris multum habet reuerentiæ ad diſciplinam rei militaris utcunq; retinendam: ſed

Dux Borbonianus magiſter equitum.

maius

maius multo fuit ei duci iniungere, qui generis ſplendore auguſtus, moribus generoſis inſuper uenerandus, belli pacisq; artibus æquè pollens, in prætexta, in paludamento miſendus, in conſeſſu, in procinctu cordatus, domi & militiæ, in urbe & ſub ſignis gratioſus, Martis (ut ita dicam) & Palladis ſuffragia tuliſſe uidebatur. Atq; equidē Deloinc nunc in memoriā mihi uenit eius temporis quod hiſce annis uidimus, quum tu rebus afflictis mœſtus, tanquam præſciſcente animo diceres, te uiam primā ſalutis uidere, ſi dux Borbonianus ſummæ rei militaris admoueretur. Nam quum auctoritas multū, tum morū maieſtas plurimum, in ductoribus exercituū ualent: quibus hic dono quodā Palladis præditus eſt. Eum uerò omneis uirtutes habere dicitabas huius regni tutelares, aut certè præ ſe ferre: quas eſſe, pietatem in primis aiebas, & religionis reuerentiā, prudentiam, continentiā, liberalitatē, magnanimitatem, & conſulendi peritos prudentesq; ſolertiam, quæ regum maximorumq; ducum ſumma laus ſemper fuit. Addebas ſeuerum ſimul & clementem eſſe, eo temperamento, ut nunquam iracundus niſi in animaduertendis indignitatibus aut ſceleribus uideretur: & cū firma ac decora corporis cōſtitutione natura præditus eſſet, ad naturæ cōmoda acceſſiſſe educationis diſciplinā dicebas ſub ſocru fœmina cordatiſſima, quæ numeros omneis memoria teneret inſtituendorum principum: quippe quæ regis filia eadem & ſoror, regnum olim ſecūdo rumore adminiſtraſſet. Itaq; quum eum regem habeamus, qui cum ſpecimen ſui tum aliâs, tum in decurſione militari, & ſimulacro ſplendiſſimo pugnæ iuſtæ facitauiſſet, ad regnum ſtatim aſſumptus eſt, & mox magiſtrum equitum gentilem ſuum dixit, eum uirum (ut uno uerbo abſolutam)

Tutelares regni uirtutes.

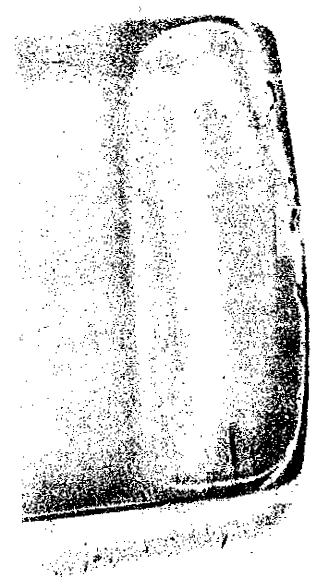

uam) quem fata rebus nostris alleuandis debebant: cuius si ætas maior indoli responderit, ne Momus quidem Aesopi inueniet quod in eo reprehendat, eademq; prouidentia princeps reliquas reipublicæ partes cõstituturus esse uideatur: non inuitus faciam ut in tuam tandem sententiã transeam, & uiris studiosis etiam auctor sim ut in spem accingantur capessendæ reipublicæ. Quippe si ad lineamenta præscripta ætatis florentissimæ princeps regni sui cursum uiridem peragere contenderit, haud periculum erit ne uirtus aulicæ superbiæ ut dudum mancipetur. Absit enim ut hoc rege, his proceribus, his consultis, qui rerũ potituri esse existimantur, uirtus & doctrina tam turpiter in aula seruientes, cultuq; indecoro cernantur, quàm olim Hercules in Lydia. Vidimus quam indolem futuræ maiestatis princeps in tyrocinio, id est, nondum Rhemis inauguratus, ostendit, quanto honore, quantis liberalitatibus Cæsarem (ut ita dicam) suum, sororis suæ uirum, ducem optimũ, & regiæ indolis, prosecutus sit, quos uiros summæ rerum secundũ se præfecerit, quanta pietate parẽtem olim indulgentissimã, nunc officiosissimam colere & obseruare instituerit: ut si ad huius auspicatus præscriptũ uniuersam ipse formam principatus delinearit, spondere ausim apocatastasim quandã insignẽ priscæ Francorũ gloriæ extiturã. Francia quidẽ certè tantarum rerum expectatione excitata, animos illos alacreis denuo iam sustulit, quos haud ita dudũ tacta de cœlo abiecerat. Existimãt enim omnes supplicationibus populi cataractas cœli apertas esse, & lucem nobis redditã. Cuius spei cum omẽ haud aspernandum habemus à nomine Francisci Regis ductũ, tum uelut repromissore deo acquiescimus: qui signis & ostentis clarissimis lætitiam nobis publicam ratam fecisse exist

existimatur. His tam magnificis, tam regijs rerum administrandarum primordijs si hoc quoq; accesserit, ut literis & doctrinæ honos habeatur à principe & primoribus, haud scio an nihil sit quod addi ad regni amplitudinem possit. Id quidē certè fidenter affirmauerim ad posteros memorabile maximè forè, nos ex obsoleta & tristi socordiq; facie regni, nulla aut diurna certè tantum temporis intercapedine in magnificentissimam regni speciē atq; alacerrimam transiuisse, unamq; tantum noctem confinium fuisse sceptrorum squallentium atq; nitidissimorum. usqueadeo numen aliquod benignū repentè nos circumegit, uelut theatro quodam uersatili: quod utinam benignitate diuina faustè & feliciter regi, rectoribus, nobisq; regendis eueniat. Vidimus dudum Gallici nominis Genium antea semper cultum ac nitidum, planipedis habitu in theatrum tot finitimarū gentiū sub choragis imperitis & bona ex parte pusillis inductum. Iidē (ut spes est) uidebimus propediē in cothurnū pristino altiorem excitatum, si modò qui summam rerū tenebunt, hoc intellegere, intellectumq; meminisse poterūt, Mineruæ quàm Bellonæ numen maius ac præsentius semper ab Alexandro Magno Romanisq; ducibus existimatum esse, qui imperia ipsi maxima ac clarissima omnis æui condiderunt. Vt enim magister equitum dux summus, & Polemarchi creati uiri decora multa militiæ meriti, quasi optiones eius allecti, bellicis in rebus speciem quandam magnificā & tanto imperio dignam præbebunt, rectè atq; ordine constituentes omnia: sic in rebus pacatis consiliarios adhiberi necesse est earū rerum administrandarū prudētes, quæ procul à classicis transiguntur, aut ipsos bellicarum rerum consultos quasi quosdam Nestores utraq; facultate pollere

pollere: id quod fieri nequit si literatos oderint, aut spreuerint. Magno enim errore regibus olim nostris ac summæ nobilitati persuasum est, Galliæ cãpos naturam, Martis (ut aiunt) orchestram esse nõ etiam Musarũ odeũ uoluisse, in quo regum ac ducum gesta clarissimè celebrantur. Qua de re quoniam multa in præcedentibus libris diximus, non necessariũ hic habeo lõgius rẽ prosequi. Proinde fastigiũ principale nihil generosius instituere, nihil augustius uelle potest, quàm ut rebus bellicis quasi in tumultu constitutis, literarum studiosos excitare quãplurimos contendat, partim à consilijs ei futuros, muneraq; togata ac ciuilia obituros, partim res nostras monumentis literarum illustraturos: id quod Alexander Magnus quũ maximè exoptaret, uix assequi potuit: ob quod Achillem felicẽ identidẽ appellabat, cui cõtigisset ipsi post mortem Homerum præconem rerũ suarũ habere. Reges autẽ nostri ne Chœrilos quidem suarum rerũ scriptores habuerunt, ut qui nihil existimarent literas pertinere ad memoriã sui suorumq; æternitati prodendã. qua temporum incuria factũ, ut res eorũ gestæ, & instituta patria, auctorum silẽtio sepulta sint, uel ita memoriæ prodita, ut auctores pudendos magnarũ rerũ laudare uereamur. Quam gentis nostræ ignominiã si reges & proceres satis æstimare potuissent, præclarè cũ uiris literatis hactenus actũ esset. Verũ enimuero quando ea quæ ad hunc principatũ pertinẽt nunc primùm ineuntẽ, nõ tam in cõmẽdatione ac laude posita sunt, quàm in coniectura atq; expectatione, sustinendũ nobis ulterius iudiciũ ad progressum usq; rerũ magnifico iucũdoq; omine incohatarũ: ne si quid secus acciderit (quod ominari nolim) aut in rebus secundis atque plausibilibus proceres mãdragorã (ut fit) biberint, præ-

Odeũ locus est choro & symphoniacis destinatus.

prop

properè ipsi occasionẽ res inexploratas laudãdi admirãdiq; arripuisse uideamur. Quod quũ dixissem, & ille annuisset, dirempto hoc colloquio sermonem alium quæsiuimus. Eã autem disputationem nostrã simul animi causa huic operi attexendã esse duxi, simul ut mõnumentũ esset æternũ (ut spero) amicitiæ nostræ. Deloinus enim & Budæus insigne par amicorum in hac urbe existimatur esse.

VOCVM ATQVE LOCVTIONVM QVARVNdam subobscurarum explanatio, per Iod. Badium Ascensium.

ABducere fide militẽ, est ita perpellere, ut in diuersa castra & diuersas partes transeat. Pagina 723

Admissionales, sine quorum beneficio nemo innotescere principi potest. 445

Adrastiæ legis meminit Plato in Phædro, & Plutarchus ἡ τοῦ περὶ εἱμαρμένης, lex est ineuitabilis. 796

Adumbrare placita principum ijs quæ paucis placita sunt, hoc significat, cum quid paucis libuit, & utile est, id ut nullo refragãte, aut reclamãte fiat, diplomatibus à principe elicitis, & in omnes regni partes dimissis, edictalem autoritatẽ ei rei accõmodare, ut sub umbra & prætextu regij nominis ipsi animo suo obsequantur, & nullus in eos obloquatur, nec in regem obloqui uideatur. 91

Aedes Saturni, ærarium erat Romæ, quare hic metaphoricè pro lucro & stipendio publico accipitur. 788

Aeolidæ, ab Aeolo uentorũ rege dicti, qui ad omnem temporis mutationem uertuntur & mutantur. 449

Aeruscatores sunt cogendarum undiq; pecuniarũ artific

tifices. 764

Aesculanus deus, & Argentinus, dicti sunt æris & argenti, hoc est, locupletandorum hominum potestatem habentes. 744

Aethon, ardens: Podargus autem à pernicitate dictus est: qui duo, quibus bigas suas iungit Hector apud Homerum, hic metaphoricè pro cupiditate flagrante, & celeritate præcipiti ponuntur. 765

Agnasci est post nasci; & agnascitur hæres defuncto, cum posthumus in lucem editus est. 714

Agones epitaphij dicebantur certamina nouendialia quæ in honorem exequiarum in funeribus fiebant: quod hic transfertur ad competitorum ambitum: & quandam quasi dimicationem eorũ qui exuuias sacras petunt. 772

Aius Locutius, hic famam significat, nullo autore certo emanantem, & uera tamen prodentem. 452

Alastoras, hic intellige dæmones naturæ humanæ infensissimos, & assiduos captatores, et reis & dãnatis infestissimos. Alastores enim sunt pœnæ, & furiæ Stygiæ. 728

Albatos scurras, appellari puto episcopos qui scurrilẽ leuitatem in uerbis & gestu præferunt. Albati enim sunt candida toga induti. In competitores sacerdotiorum factiosè dimicantes. 772

Album est tabula, in qua nomina iudicum in foro Romano proponebantur, qui anno quoq; causas iudicaturi essent. Erant enim plures iudicum decuriæ, uicibus iudicantes. 54

In Album æternæ prouidentiæ relati sunt qui uulgo à theologis prædestinati dicuntur. 713. Ex albo reijcere: uide Reijcere.

Alecto quasi irrequieta & nunquã desinens interpretari

tari poteſt. 763

Alias res agere, eſt curam omnem deponere eius rei, quæ inſtat, nec animum aduertere. 761

Aliptæ unctores erant, qui athletas certaturos unge-bant, & magiſtri ac præceptores athletarum dicebantur autore Ariſtotele. 719

Alogiſtia eſt cũ neceſſitas reddendarũ rationũ remittitur à principe. uulgo quittus dicitur uel abolitio. 711

Amare à lenone, antiqua eſt locutio, & ſignificat amare proſtitutam meretricem, non mulierem impudicam quidem, ſed delectum tamen amatorum habentem, nec ſe cuiuis permittentem. 69

Anginarium pyrum hic ſignificare puto ſummi apicis ambitum & peruicacem petitionem cum certa ſpe potiundi. 728

Annos ferre uina uetera dicũtur, cũ nondum à uetuſtate deteriora facta ſunt, & adhuc ſeruari poſſũt. 714

Anodyna medicamenta, quæ doloris ſenſum auferunt. pagina 789

Anthropolatres, hominibus honorem diuinum exhibens interpretatur. 787

Antipathiã ſegetũ miſcere, eſt ſemina inter ſe diſſidentia ſimul ſerere: ut triticũ cũ ſemeſtri uel trimeſtri fruge, Antipathia enim dicitur naturale rerũ diſſidiũ. 698

Apocataſtaſis, reſtitutio' rerum & inſtauratio periodica in priſcum ſtatum. 812

Arbitri oculati rerum ſanctiore præiudicio trãſactarum, ſunt illi, qui ad ſpeciem tantùm, & prætextum, in conſilium adhibentur: ut res non ex paucorum libidine, ſed conſultò agi uideantur: cùm tamen ipſi in conſilium admiſſi, non cenſere iubeantur ab ijs qui conſilio prin-

cipis præsident: sed uel assentiri ijs, quæ ipsi secretiore consilio statuerunt, uel adesse tantum rebus decernendis: non autem sententiam dicere, utpote cùm ad res iam antea decretas, & præiudicatas uocentur. Arbitrari enim oculariter tantum, hoc est spectare, non etiam uocaliter eis datum est. 91

Archiplanus dicitur dæmon planorum omnium impostorumq; caput. 778

Argumenta theatrica sunt fabulæ comicæ & tragicæ. 723

Argyraspides, argenteis scutis insignes sunt milites, quo nomine quæstores & præfecti ærarij significari uidentur hoc in loco. 77.427

Arimaspea carmina. Aristeas Proconnesius poëta antiquior Homero, ut autor est Eusebius in decimo de præparatione euangelica, scripsit historiam carmine de Arimaspis hyperboreis, ad quos nemo accessit: sed eius animam creditum est è corpore exire uagariq; solitam, & uicibus in corpus redire: quod ex Herodoto uidetur sumptum lib. IIII. qui Melpomene dicitur. 776

Astes Minerua, dicitur quæ lateri astat, quasi socia & custos sapiẽtis. Præstes, quæ præcedit, quasi dux. Sic Præstites dij homini nascenti assignabantur ab antiquis autoribus, Macrobio, Festo, & Martiano. 62.63

Atriẽses serui, sunt q familiæ, et uicarijs præsunt. 444

Athei philosophi quidam dicti sunt, qui omnino esse deum negabant. 761

Augustale dicitur tabernaculum imperatoris in castris. 704

Aulicastri, sunt quos uulgò homines uocant curialibus moribus præditos. 448

Auſpicia maiora, maiores honores & magiſtratus ſignificant. nullus enim magiſtratus inauſpicato creabatur. 773

Axiomata dicuntur propoſitiones maximè ratæ, quæ ita certæ ſint ut demonſtrari nequeant: ſed ex ijs demonſtrentur aliæ. Hæ propoſitiones principia diſciplinarum ſunt, & Latine poſtulata & proloquia dicuntur, uulgò maximæ appellantur. 777

Baſilicanas ambulationes uocat, quæ in palatio fiũt ingenti mentiendi licentia, & noua comminiſcendi. 59

Blattarum cõtubernium, tenebroſa loca ſunt, & nulla luce illuſtrata: propter quod Vergilius eas luciſugas appellauit. 781

Briareus aulicorum. Briareus eſt gigas qui Hecatonchir à centum manibus dictus eſt, habens capita quinquaginta, quaſi tantum uiribus pollẽs quantum alij quinquaginta, ut autor eſt Homerus. 744

Bruta olim fulmina dicebãtur, quæ nihil portẽdere uidebãtur, quaſi inania, & nulla ratione naturæ ueniẽtia, ut Plin. inquit. Hic autẽ metaphoricè accipiuntur, & ad interdicta pontificia referuntur, quæ contra ius fasq; decreta eſſe cenſebantur, ideoq; contemnenda. 438

Calix erroris hic ſignificare uidetur opinionem pertinacem Italicarum rerum, uel cum certa pernicie regni perſequendarum. 728

Callipidæ in aula uaſa ſemper colligẽtes, ſed nunquã abeũtes. Callipides hiſtrio fuit tragicus, ut autor eſt Plutar. in apoht. Laconicis: cuius meminit Tranq. in Tyber. & Cic. ad Attic. prouerbialiter, ut hic. 771

Carceres ſunt repagula, id eſt principium curriculi, unde curſores prodeunt ſigno dato: uel in Circenſibus

ludis aurigæ, quibus Prætor *signum dabat.* 765

Cassius fuit Romæ *iudex seueriſsimus, unde Cassiana iudicia apud* Ciceronem. 712

Cataſta obſeruantiæ illiberalis, aulica eſt obſeruantia eorum, qui ſe rerum potientibus uenditant. 79

Catastrophe, exitus eſt fabulæ, & rerũ cõuerſio. 77.

Catonis animo ferre, eſt mortem ſibi conſciſcere ob iniquum fortunæ arbitrium, & incõmodum ſummæ rerũ euentum. Ciceronis autem ſtomacho ferre, eſt partim tẽpori inſeruire, partim in ſeceſſum ſtudiorũ ſe conferre, & incommodarum rerum ſolatium quærere, ut Cicero *poſt Cæſaris uictoriam fecit.* 83

Cauere capite, eſt cum uades caput & uitã, non ſolùm bona obligant. His *autem uerbis* Martyres *&* Chriſti Confeſſores *ſignificantur.* 712

Cauſia geſtamen capitis regium ſolis calorem arcens: & plerunq; purpurea erat. hic pro galero purpureo ponitur. 771

Cæleno hîc pro ſacrilega nundinatione accipitur. una eſt Harpyiarum. 704

Celeuſma, adhortatio eſt remigũ & nautarũ quod cani à ſymphoniacis ſeruis moris erat apud antiquos. 731

Cercopum, id eſt, lucripetarum appellatione ij ſignificantur inter aulicos qui in Reipub. *adminiſtratione priuatum compendium ſequũtur, & publicas opes in ſuum lucrum uertunt: quo nomine Quæſtorum &* Præfectorum *ærarij natio ſignificari uidetur, quorum uerſutias & commenta principes & populus uidentes, tamen intelligere nequeunt. Cercopes* Latinè *lucriones appellati ſunt. Inde, ut mihi* Budæus *ipſe indicauit,* Cercopon hedra, *apud* Herodotum *in ſeptimo, hoc eſt, impoſtorum & luc*

& lucripetarum ſedes, et inde natum apud Græcos prouerbium. 64

Centuriale aruum fundus eſt centum iugerum: quo nomine grande ſacerdotium ſignificatur. 722

Cernere hæreditatem, eſt uerbum antiqui iuris, apud Ciceronem tamen frequens ſignificans adire hæreditatẽ iure XII. tabularum. 713

Chamæleon pro homine ſubinde mutabili ponitur, qa chamæleon pauidiſſimum animal identidem colorẽ mutat & formam, ut autor eſt Ariſtot. in IIII. de hiſtoria animalium: & ſic ipſe utitur in I. Ethicorũ, & in IIII. de partibus animalium. Plin. lib. XXVIII. 774

Choragium, inſtrumentum ſcenicum. hîc autem metaphoricè pro magiſtratibus regni ponitur: ſine enim magiſtratibus homines in mediũ, quaſi in proſcenium, prodire nequeunt, & documentum ſui dare. ſemper enim perſtat in metaphora ſuperius ſuſcepta. 780. Suprà uerò pagina 742 accipitur pro bonis fortuitis metaphoricè, cùm fortuna pro chorago, id eſt, ſuppeditatore chori intelligatur.

Choragus, chori, hoc eſt ſaltãtium, primus eſt, et dux choreæ: is & Præſul, & Choroſtates dicitur, & Choriphæus. Choragi autem paſtophori intelliguntur antiſtites & pontifices res bellicas tractantes. Paſtos enim ueſtis eſt ſacerdotalis, & Præſules dicuntur quaſi præſulto res, ſeu præſaltantes. Indecorum autem eſſe oſtendit, & abſonum, ſacerdotes choragos eſſe ſaltationis armatæ: hoc eſt in conſilijs ſuſcipiendorum bellorum præſidere, & rerum bello gerendarum principatum habere, & ueluti claſſicum pugnaturis canere. 77

Choroſtates, eſt qui chorum ſymphoniacũ docet, mo=

deraturq;. 731

Chrestologi,uerborum comitate frustrantes postulatores. 448

Circe Dedala.id est,aulica curia, 766

De Cœlo detracti dicuntur qui è magna gloria exciderunt:sicut In cœlo esse dicuntur,qui omnium ore celebrantur.Hîc autem appositè ea locutione Budæus usus est. 725

In Cœlo esse,id est,omnium ore in aula celebrari. 748

Comperendinari uadimoniũ dicebatur,cùm dies iudicio constitutus in perendinum diem, id est tertium reiiciebatur. 775

Confarreare est contrahere & sancire aliquid sacrificio intermedio,a farre uerbum ductum,quo antiqui in sacris utebantur.ad id autem alludit adorea uerbum, quæ gloriam significat,cùm adoreum sit far. 726

Confectaria sunt argumenta Stoicorum quasi perfecta efficaciterq;concluſa.argumentatio est captiosa minutatim gradatimq; id quod uult efficiens per interrogationes.quare,à Græcis Sorites quasi acerualis uel coaceruata dicitur.ad quod hîc autor alludit in uerbo aceruatos. 741

Confusum uociferatum dicit, quia cùm omnes hoc dicerent,nemo tamen palàm autorem se libertatis ferre uisus est. 466

Conscripti sunt Senatores summæ curiæ, quos super XII.sedes sessuros in iudicio dominus dixit. 714

Conspicilium,non tantùm oculare subsidium significat,sed etiam fenestram clatratam, & minutis cancellis obtectam,unde in uias prospiciũt homines,qui sese è uia uideri nolunt:quasi obseruatoriam fenestram.Hîc autem

metaph

metaphoricè pro priuata uita ponitur in secessu acta, unde homo ignotus, uel in publicum rarò prodiens uelut ex occulto res gestas eorum inquirit et adnotat, qui administrationi rerum præfecti sunt. 781

Contenti simus hoc Catone, id est, hac forma Reipublicæ administrandæ, & hoc rerum statu, ne in deteriorem incidamus, si noui homines succedant. 93

Conturbare uerbum est iuris antiqui, & significat pecuniam dissipare, et propriè ad seruos pertinet, qui cum rationibus heri sui paria nõ faciunt, sed reliquamẽta trahunt pecunia peculiari per nequitiam consumpta. 710

Conuentus Galliæ, sunt quos uulgò tres status uocant. 467

Corculus dictus est olim Scipio Nasica ob summam, solidamq; prudentiam. 448

Chorypheus, est chori princeps, qui alio nomine chorodidascalus dicitur, quasi chori magister. & quicunq; summus est in aliquo ordine, is coryphæus dicitur. Chorus autem saltantium & canentiũ cœtus erat. unde Præsules dicti. 719

Cothurnus utrique pedi aptus est: ob id ad hominem transfertur qui se ancipitem inter duas factiones præbet: quo nomine Theramenes Atheniensis dictus est. propter eandem causam Theramenes aulici, qui & cothurni dicuntur. 794

Cothurnus grauitatem ac sublimitatem significat. 813

Cothurnata scelera, dicuntur ea scelera, quæ à principibus committuntur, quæ maiora sunt illis, quæ à priuatis, & popularibus perpetrãtur: in tragœdijs enim personæ regiæ, & grandes inducuntur. 705

In Cothurno, id est, in tragica persona, omnia grauia,

ac ſublimia decent. cothurnus hic pro primaria dignitate ponitur. ſemper enim perſtat in ea metaphora, quam initio ſuſcepit perſequendam, de choragio, & ſcena loquens. 749

Critica ſeueritas, dicitur propter Criticos, id eſt, poëmatum iudices, qui ſibi eam autoritatem ſumebant, ut quos uiſum eſſet, in ordinem poëtarum redigerent, uel numero eximerent, & eximium poëtam pronunciarent. 56

Cunei, loca erant, in quibus plebeij nullo ordine ſedebant. 452

In Cuneos ſe ſtipare, priuatæ uitæ ſe reddere. 780

Per Cynicos & Momos homines palàm obtrectantes ſignificantur, propemodum conuitium ijs facientes, qui rerum potiuntur: per Harpocrates ij intelliguntur, qui obmutuerunt. Harpocrates enim ſilentij erat index in ſacris. 766

Decus ſcenæ, proceres uocat, quia cũ gẽtiles regis res gerunt in aula, cohoneſtant aulæ faciem. 466

Delumbare, eſt robur, ac uirtutem fortitudinis infringere. 451

Dicere ſacramento, eſt in militiam aſcribi. 461.762

Deprehenſi dicuntur qui ultrà progredi uel nequeũt, uel non audent. 588

Deſultoria amicitia dicitur nec uera, nec conſtans, ſed tempori tantùm ſeruiens, & ex uſu & compẽdio amantis inſtituta, ob idq; mutabilis & uaria pro conditione temporum. 781

Dies comitiales ſunt ea temporis momenta, quibus magiſtratus conferuntur à principe. 463

Diem manibus dicere, eſt mortuorũ animas accuſare, cum

cum iam non possunt apud uiuentes criminibus obiectis respondere. 663

Diras imprecari dicitur populus sub paucorum regimine uexatus, cum abrupta patientia eorum improbitatem execratur, & eos pœnis æternis deuouet. Verbũ est antiquum, quo infausta & exitialia rerum euenta imprecari significabant. 92

Donatiua uenialia, dicuntur, quæ uulgò Indulgentiæ uocantur. metaphora à donatiuis imperatorijs sumpta. 71

Echeneis, remora. uide Remora.

Eiurare ueniæ petitionem. est iureiurando promittere se ueniam non petiturum, id est, ei iuri renunciare, ut quidam loquuntur. 787

Emerita stipendia dicuntur, cum ueterani militiæ uacationem impetrant. 586

Ephectici philosophi, sunt qui nihil unquã constituũt, sed semper consultare se dicunt, ob id Sceptici dicti. 448

Ergastulum locus est, in quo mancipia uincta opus faciunt, quod hîc ad aulam appositè transfertur. 764

Ergastulum piraticum, est triremis, in qua uincti remiges sunt. 766

Euerriculum (inquit Cicero) omnium malitiarum iudicium, de dolo malo. Quo exemplo Budæus Euerriculum delationum dixit. 744

Expẽsare, est expẽsum ferre ĩ ratiõibus factitãdis. 443

Experiri actione, est rẽ controuersam in iudiciũ deducere. Hic autem ancipitem significationem habet. 79

Exolui religione, est ita conscleratum animum sacra satisfactione expiare, ut ultio diuina amplius impendere non uideatur. Huic opponitur Alligari religione. 721

Extispices, quære Regalia exta.

Feras in populũ immittere, eſt à Romano more tractũ qui feras in caueis alebãt, quibus interdũ homines damnatos obijciebãt: interdũ homines beſtiarios cũ eis depugnaturos cõducebant in amphitheatro ad oblectationẽ populi. Has Nero rebus iã ſuis deſperãs uoluit caueis emittere, & per urbem Romã laxare, ut populũ lacerarent. Hic autem feræ pro populis efferatis metaphoricè ponuntur, qui in Gallos à pontifice Iulio concitati ſunt ut Franciam popularentur. Hic autem ſignificare uidentur concilia duo Romanum & Piſanum, ſtudio magis cupiditatis & uindictæ quàm charitatis ac pietatis indicta. 720

Fides auxilium ſignificat, ut, dij ueſtram fidem, apud comicos. fides etiam perſuaſio eſt certa de aliqua re, ut fides catholica. Hic autem alludit ad fidem, id eſt, pietatem diuorum. 779

Fidem bonam agnoſcere, uerbum eſt iuris, ſed hic per alluſionem dictum eſt, eos taxando qui certam perſuaſionem doctrinæ Euangelicæ non habent. 718

Fide mea eſſe iubeo, id eſt, ſponſor eius fio, uerbum eſt Iuriſconſultorum priſcorum. 743

In fide eſſe, eſt quod Feudum uulgò dicitur. 708

Fiducia eſt, quæ uulgò commenda dicitur. Eſt enim fiducia uerbum iuris antiqui. 707. 715

Figuræ ſcenicorum, ſunt dicta faceta, & allegorica, quibus ſummos magiſtratus gerentes à theatricis taxantur, quaſi cauillamenta uelata. 453

Fœdera anniuerſaria dicuntur, quæ quotannis alia & alia feriuntur. 435

Fomentum hic ſignificare uidetur coniugium Ludouici & Mariæ, quod luculento uulneri Galliæ ſanando appoſitum eſſe dictitabatur. Præcalidum dicitur, quod

uulner

uulneratum urit, dum præpropere, & inexplorate adhibetur. Fomentum autem non ſanandi cauſa uulneris, ſed mulcendi admouetur. 460

Formula indulgentior, eſt ius prætorium, quod plus habet æquitatis, & minus iuris ſtricti ac rigidi, ut bonorũ poſſeßiones à Prætoribus introductæ præter ius ciuile antiquum. Vtitur hic uerborũ uarietate, qua Iuriſconſulti in teſtamentorum tractatibus uſi ſunt. 713

Francomaſtix, dicitur Francorum hominum obtrectator, ut Homeromaſtix Homeri. 877

Frugiperdæ arbores dicuntur, quarũ flores uaneſcentes ad fructum non perueniunt. 877

Fucum facere ordinibus, ſignificat ita aſtutè, et callidè agere in adminiſtratione ſummæ reip. ut proceres, & nobiles, et magiſtratus oppidani, & populus falliſe, & ſimplicitati ſuæ impoſturam fieri non intelligant. 91

Furculæ ſunt quibus uiatores pedites ſarcinas ſuas gerunt, alio uocabulo Aerumnæ appellantur à Feſto. 714

Graphis lineamenta formarum ſignificat. 758

Haſtæ amentatæ, dicũtur quæ anſula, & habenula inſtructæ ſunt. Amentum enim eiuſmodi eſt habenula, qua uelites, id eſt, leuis armaturæ milites in prima acie ſtãtes, & anteſignanos præcedentes, iacula ſua concitabant, pugnamq; hac iaculatione committebant, quod Latinè Velitare dicitur, quaſi pugnam irritare, & incipere. Haſtas autẽ amẽtatas mutuari, metaphoricè dicitur pro eo quod eſt dictatas orationes uel ſententias à uiris doctis accipere, & pro ſuis uti, quaſi iaculo ab alio ſumpto brachium ſuum accommodare. & digitos amento inſererè, eſt alienis orationibus reſpondere, nõ ſua, ſed corrogata Minerua. Perſtat autem in metaphora propter uerbũ uelitari,

quo

quo paulò antè usus est. 82

Hemimnæon, idem quod selibra. 121

Hercules Alexicacus dictus est malorũ depulsor, quasiq; generis humani protector: quo nomine Christus proprie significatur. 706

Hieroduli sunt monachi sacram seruitutem seruientes. 705

Hilaria festum diẽ significant non absimilẽ illi quẽ pridie quadragenarij ieiunij ineuntis uulgus celebrat. 784

Hoc age, dicebat præco in sacris faciendis, quod significat ad hoc solum animũ aduerte. Autor Plutarchus in Corio. Plau. in Pers. Hoc age, opus'ne est hac tibi empta? Id est, animaduerte & intentus esto in hanc rem. 724

Hortamenta sunt celeusmata nautarum à symphoniacis cani olim solita. 788

Hypophetæ dicebantur qui prophetis & fanorum antistibus subseruiebant, eorum interpretes quæ antistites dixerant. 758

Implere stipendia est tot annos in aliquo studio perstare, quot opus est ad doctrinam assequendam. 761

Indagine cinctæ feræ dicuntur quæ intra seriem arrectarum plagarum inclusæ sunt. alludit autem ad indagationem ueritatis per uestigia Christi, & monumenta sacrorum scriptorum. 750

Indicare rem, idem est quod rem uẽnalem facere, & ei precium statuere. indicare uenditoris est, ut mercari & liceri emptoris. 707

Inducere sententiam est delere, & irritam facere 468

Inertia terræ pondera. Iliad. XVIII. Ἀλλ' ἦμαι πρὰ νηυσὶν ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης. 722

In fide esse, est quod Feudum uulgo dicitur. 710

Insul

Infulati, ſunt Antiſtites. 90

Inire nexum, dicebantur olim debitores, qui cum ſoluendo æri alieno non eſſent, creditoribus uincti addicebantur lege XII. tab. 710

Interceſsio erat tribunorum, qui intercedere poterant ne comitia haberentur. eſt enim interceſsio quam uulgo oppoſitionem uocant. 731

Inter diuos relati uulgo canonizati dicuntur. 710

Interpolis humanitas, dicitur natura humana ex carie uetuſtæ ignorãtiæ & ſceleris inueterati renouata, & baptiſmali aqua nitescens: quo ſacramento homines Chriſti milites fiunt, & mundo ac fãſtui ſeculari amicitiã renuntiant, & mancipatu dæmonis eximuntur. 733

Inter cuneos ſedere, eſt inter priuatos eſſe, & honoribus nõ fungi. In cuneis enim plebs promiſcue ſedebat & ſpectabat. 466

Intra pomœria nati, ſunt homines rerum intelligẽtes, non ruſtici, & ignari impoſturarum. 451

Iſonomia, eſt æqualis bonorum diſtributio. 730

Iudicem ferre, eſt arbitrio alicuius permittere litem, uerbum antiqui iuris. 57

Ius gentium eſt quod in ſenſum communem cadit, ex quo commercia manauerunt & impoſturæ. 796

Ixionidæ Centaurorum germani & ſimiles. 770

Lætis auibus renuntiari eſt felicibus auſpicijs pontificem creari. 717

Laniſta, eſt quo moderante digladiantes ſeſe mutuis ictibus impetunt. 435

Laoplanus dæmon, id eſt popularis impoſtor 765

Lar, deus eſt domeſticus: itaq; peregrè redeuntes larẽ familiarem ſtatim ſalutare ſolebant. 771

Latifund

Latifundium fundus eſt latè patens : hic pro ſacerdotio copioſo & opulento ponitur, & epiſcopatu latè patenti. 722

Laudare autorem eſt citare, & prodere, uerbo iuris antiquo. 723

Laudare more faſcinantium, id eſt, animo malefico, & uenefica lingua. 786

Linguis fauere eſt ſilentium tenere. 749.786

Liticines Sacroſancti, quære Sacroſancti.

Macaron, id eſt beatorum inſulæ (alludit autem ad elyſios campos) in quas animas boni meriti antiqui tranſire exiſtimabant, & beatorum inſulas eſſe dicebant, ut autor eſt Seruius. 746

Mancipes ſocietatũ, ſunt magiſtri, & capita quarumcunq; factionum: metaphora ſumpta à redemptoribus, aut publicanis. 59

Mancipium non tantum hominem ſeruum, ſed etiam mancipatum & poſſeßionem ſignificat. 757

Mediaſtini ſerui ſunt qbus uiliora miniſteria per atriẽſes & actores imperãtur, ut plebs pullata in Frãcia. 743

In medio ſtare, in actu rerum eſſe inter aulicos. 780

Mercurius inſtitor eſt quæſtus è rebus ſacris & nundinatione ſacrilega. 704

Metempſychoſis eſt animarum in alia atq; alia corpora tranſitus. 787

Mimi & planipedes genera ſunt comœdiarum, in quibus perſonæ uiles, & actus ipſi indecori ſunt & ſcurriliter laſciui. 749

Modulos appellat mediocritatem & parſimoniã à priſcis inſtitutam, ut quiſque ſacerdotum uno ſacerdotio acquieſcat, quod quidem ſuppeditare neceſſaria pro dignitate

tate cuiuſq; ordinis poſsit. 720

Motorij actus, dicuntur alluſione comœdiarum priſcarum. Comœdiæ enim motoriæ dicebantur, quæ turbulentæ erant: quæ autem quietiores, eæ ſtatariæ uocabantur. Alludit igitur ad Reip. ſummam, quæ turbulẽtis actibus adminiſtrata eſt, propter tumultuoſa bella. 75

Muli Mariani qui ſint docet Feſtus, & Plutarchus in Mario. 714

Multiplex tropus orationis eſt oratio multiplici ſchemate, id eſt ſignificans & repetẽs quod meminiſſe omnes magnopere oportebat. 726

Muſæum, ædes eſt Muſis ſacra. 52

Natalibus reſtitui, uerbum iuris, hic pro innocẽtiæ & puritati primæ reſtitui dictum eſt. 733

In naſſam. In naſſam ingreſsi piſces retrocedere nequeunt. Sic homines probi beneficijs aulicorum ineſcati, & ſemel autorati, ultrà ſui iuris non ſunt, ſed obſequi ijs coguntur à quibus ornati ſunt & adiuti. 768

Nauclerus nauis, Latine nauicularius dicitur, id eſt nauis dominus, cuius periculo nauis agitur, & cuius eſt ſumma poteſtas. Hoc in regem Ludouicum dictum, qui in demortuorum magiſtratuum locum plerunq; nullos ſufficiebat, nec in eos regia ſeueritate inquirebat, quos ſummo rerum actui præfecerat. 783

Nexum inire, eſt corpus ipſum capi, cùm pignora nulla ſunt quæ capiantur. 442

Nexum ineunt plebeij, ſi indictum tributum non ſoluerint, id eſt in carcerem conijciuntur. 744

Ob Noxam dedere, iuris uerbum eſt: ut noxæ dedere, quod idem eſt. 744

E` Numeris eximãt, Metaphoricè dictum eſt, uerbum à milit

à malitia tractum. Est enim Eximere è numeris milites, ex manipulis expungere, & reijcere, stipendioq; priuare. licet Eximere numero, aliud significet. 57

Obnuntiare, & uitium obuenire, uerba sunt tracta à more comitiorũ Ro. Obnuntiantes enim Augures, id est affirmantes infaustum aliquod signum è cœlo sese obseruasse, prohibebant ne magistratus eo die crearentur. Vitium autem obuenisse dicebatur, quando ostentũ aliquod creationem uitians apparuerat. Vtitur his uerbis Cicero in secunda Antoniana. Hic autem metaphoricè accipiuntur. Obnuntiare enim eos intelligit, qui nocere ijs uolentes, quos publica fama commendat, clàm eis detrectant, quasi uitia in eis compererint: & sic eos à beneficijs arcent principalibus. 65.731

Odeũ, locus est choro et symphoniacis destinatus. 814

Offendere ad populum Ciceroni est non populariter agere, nec populi plausum mereri. 801

Officinam ditis intelligendam arbitror eorum hominum ordinem, qui ijs muneribus funguntur, quæ ad rem ærariam pertinent: quorum illa est functio, ut ærarium dispensent: ex ea enim officina repente diuites prodeunt: quanquam etiam alludere uidetur ad orcum, uidelicet taxans id institutum uitæ, quod plerunq; ad orcum deducere creditur. 426

Onocephali homines sunt asinino capite deformes. pagina 462

Optiones, pro adiutoribus, & subministrantibus accipiuntur. Verbum est à militia ductum, quo Plautus in Asinaria utitur. 61

Oraculorum conspicilia sunt interpretamenta acrium enarratorum sacræ scripturæ. 711

Ordines

Ordines hîc nobilium multitudinem, & eorum, qui in magiſtratibus ſunt, ſignificant: Orchestra, ſummam curiam: in ea enim Senatus ſpectabat. 452

In Ordinibus ſedere, in magiſtratu eſſe municipali, & munere aliquo fungi. 780

Pæon medicus deorũ eſt: unde Pæonia manus, pro certa, & auxilij præſentarij dicta eſt. 728

Paludati duces, ſunt ad bellum iam accincti, & in expeditionem iam exeuntes. 92

Paſtophori ſunt ſacerdotes ſacris geſtaminibus induti. 75. 752

Pax genialis dicitur, quæ cõnubio inito inter Francos & Anglos facta eſt, pronuba diuina prouidentia. 434

Perpetuum edictum eo tẽpore factum eſt, quo ius prætorium ad certam & fixam formulam redactum eſt, antea enim quotannis immutabatur. Hic ſignificatur lex euangelica quæ nunquam immutari poteſt. 711. 745

Phæaces hic pro credulis & ſtultis ponuntur. Alcinoo enim Corcyræ Regi & eius populis Phæacibus Vlyxes Leſtrigonas & Cyclopas & alia monſtra à ſe conficta narrabat, & ijs omnia uera eſſe perſuadebat. unde Iuuenalis, Tam uacui capitis populum Phæaca putauit. 776

Phileleutherus ſui iuris retinentiſsimus, & libertatis amans. 787

Philoplutus, dicitur diuitiarum ſtudioſus. 733

Philoſophia uranophrõ pſychagogosq;. Vranophron dicitur niſi cœleſte meditans: pſychagogos quaſi deductor animæ dicitur. ſignificat etiam flexanimũ. fuit etiam olim epithetum Mercurij animas ad inferos deducentis. pagina 791

Planipes comœdia argumẽto & actione humilis, nihil

ſplendoris habens. 613

Plutacademica proloquia. Plutos Græcè opulentiã ſignificat. inde plutacademicam appellat philoſophiam cuius fines ſint bonorum & malorum diuitiæ & paupertas. Pluto autem id eſt, diuitiæ. Pluto deus dictus eſt ut Latinè dis: alludit igitur ad Plutonis fanum, ut ſignificet illius philoſophiæ dogmata ad orcum tandem tendere. 777

Podargus, uide Aethon.

Polemarchi ſunt quos mareſchallos uocant. 813

Poſthumæ rationes ſunt quæ poſt mortem redduntur in ratiocinio diuino. 743

Precarius honor eſt qui ad arbitrium eius admittitur qui donauit. 464

Præterire, uerbum eſt antiquum. Et Præteriti Senatores dicebantur, quorum nomina tacebantur in recẽſendo Senatu. Et Præteriti candidati, in cõmitijs apud Ciceronem & Plinium leguntur, quorum ratio in comitijs non habebatur, & qui repulſam tulerant. Hic pro ijs accipiuntur, quorum fama ſupprimitur ab ijs qui nouerunt eorum merita, & uirtutem. 65

Prærogatiuum ſuffragium dicitur, ut Prærogatiua tribus. In comitijs enim Romanis Prærogatiua tribus dicebatur, cui ſorte obuenerat ut prima rogaretur, hoc eſt ſuffragium ferret. Sic Prærogatiuum ſuffragium dicto loco dicitur eorum hominum ſententia, qui primi cenſere iubentur à principe de unoquoq; præficiendo. 66. 731

Præſtes Minerua, uide Aſtes.

Prætexta inſigne eſt magiſtratuum: quare prætextati pro magiſtratibus exaudiuntur. 768

Primæ ceræ, dicuntur quos Iureconſulti primos gradus inſtitutionum uocant. Erant enim ceratæ tabulæ teſt. men

ſtamentorum. 714

Primigenia noxa peccatum eſt primi parentis. 720

Proceſsibus ſuis inimicus homo dicitur, qui eas artes negligit, quibus homines locupletantur, & creſcunt 462

Proletarij dicebantur homines inopes, & nullo cenſu in claſſes redacti, hic per translationem dicuntur proletarij qui nulla dote animi, nulla ingenij ac ciuilis prudentiæ facultate cenſentur & commendabiles ſunt. 781

Proludere eſt præludium certaminis alicuius facere, & certamen auſpicari. 785

Pronaũ, limen eſt, & frons tẽpli: Cella autẽ interior, eſt pars ædis ſacræ, in quam ingredi nõ cuiuis licebat. 54

Proreta eſt qui in prora nauis regit, id eſt, in primore parte nauis, ut gubernator in puppi clauum tenet. 762

Proſcenium, locus eſt ſcenæ prominẽs in orcheſtram, unde Scenici proloquebantur. 452

Pritaneum, domus erat Athenis publica, in qua bene de Republica meriti alebantur ſumptu publico: quaſi horreum publicum dictum. Alludit autem hic ad dictum Horatij, Nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati. pagina 444. 462

Pſeudocatones uulgò hypocritæ uocantur. 766

Pſeudophiloſophia eſt gentilium ſapientia. 757

Publica religione conſecrati ſunt quos canonizatos uocant. 723

Purpura dibapha dicitur, quæ bis tincta eſt, ut eius intenſior ac flagrantior ſit color, quæ hic galerum cum legatione ſignificare poteſt. 773

Purum probum ſuum aurum dicebant quod ſacrorum cauſa conferebatur. Purũ erat quod ſpurco actu quæſitũ non fuerat. Probum, quod obryzum. Suũ quod proprium

conferentis esset, non alieno admixtum. 782

Pyrrhica saltatio, est armata. 77

Quæsitores sunt illi qui criminalibus iudicijs præsunt, quasi inquirendi criminis præsides. 744

Quære peregrinũ. Sumptũ ex Horatio, Quære peregrinum uicinia rauca reclamat, id est, quære peregrinos non uicinos quibus fidem facias. nos enim fidẽ tibi non habemus, ut qui te probè nouimus esse planum & impostorem, mendacẽq;. Vide Horatiũ ad Scæuã lib. 1. Epist. 771

Receptitius seruus est quem mulier in dotẽ accedere noluit, sed sibi recepit, & retinuit ne marito subesset. alludit autem hic ad id quod dominus de Ioan. euang. dixit, uelle se illum manere ad reditum suum, quasi à fato communi receptum. 758

Recoctos aulicos uocat in aula ueteratores & cõsummatos, uerbum est Horatianum. 746

Regalia exta. Sacrificantes olim exta aspiciebant, ex quibus ij, qui Extispices dicebantur, futura sacrificanti prædicebant. Regalia autem exta dicebantur, ex quibus regnum portendebatur: ad quem morẽ nunc alludit. 772

Reijcere ex albo, significat iudicem ut suspectum, & iniquum recusare, & auersari. 55

Remora piscis est, Echeneis Græcè dictus, qui carinis nauium hærens, earũ cursum retinere creditur: quare remora pro impedimento ac retinaculo ponitur. 768

Renunciari magistratus dicebantur in comitijs, dum uoce præconis designati pronuntiabantur. Creari igitur & Renuntiari idem significant. 456

Restibile uinetum est uinea renouata: quæ hic pro constituta ecclesia & moribus atq; institutis reformata ponitur. 722

Riuales

Riuales sunt qui eandem rem amant. 770

Roscij sunt artifices aulicæ simulationis. Roscius enim summus fuit histrio: cuius generis artificium simulatione constat, & alienæ personæ in theatro imitatione. Sic isti qui taxantur, simulatione uultuum bonos & comes sese ostendunt, cum re uera alij sint. 766

Sacrosancti liticines, ecclesiastici principes partium utrarunq; ductores, discordiam alentes. 436

Sacrosanctas ærarij pecunias (quas manubias, quasi pullatæ plebis spolia uocat) ideo literatis esse dicit, quia illas tangere literatis nõ licet, cũ sint in manu imperitorũ, & in potestate quæsturas facientium. 463

Sacramento dicere, est nomen dare militiæ imperatoris Christi. 723

Sanctificum crustulum est eucharistia, quæ animos sanctificat. 724

Satyriscus, diminutiuè à Satyro deriuatur. 766

Sæcularia dicuntur ea, quæ ad corpus & uitæ delicias pertinent, quibus spiritalia opponuntur. 724

Sæculare etiã dicitur quod cẽtũ annorũ intercapedinẽ habet. Lustrale quod quinq; annorum. hic autẽ alludit ad utranq; significationẽ sæcularis: non enim sæcularis propriè (inquit) est factus qui sæpe ad quinquenniũ non protenditur, cum summi honores sæpissimè breues sint. 724

Ad Scalmum alligati, sunt quos dicunt in triremi uinctos esse. 706

Scenæ & populo seruire, est rationem publicæ famæ habere, & captare gratiam populi. 466

Scotina scripta, Heracliti dicta sunt, quasi tenebrosa, & intellectu difficilima. Huiusmodi autẽ sunt prophetarum oracula, & Solomonis symbola magna ex parte.

Symbola autem ſunt dicta myſtica. 753

Secare uiam dicuntur ij, qui per locum inuiũ primùm ingrediuntur, quales ſunt autores cuiuſq; ſectæ. 710

Sectores hic appellantur metaphorice, qui ſacerdotia uiuentium ut iamiam morituroru̇ ambiunt. Sectores enim ſunt propriè hodie qui confiſcationibus diteſcunt, quaſi prædam ſequentes. 772

Selecti olim dij dicti ſunt, & ſelecti iudices, hic ſelecti patres ſignificantur ſummi pontificis comites & aſſeſſores. 719

Sequeſtres intra ſepta, ſunt proxenetæ & internuntij emendorum officiorum, qui intra aulæ cancellos ingredientes, quaſi intra comitia pecunias pro amicis promittunt ſuffragatoribus, & numerant nundinantibus. 463

Seruare de cœlo, uerbum eſt augurale, ſed metaphoricè accipitur pro eo quod eſt ex ſententia animi ſui homines probare uel improbare, obſeruato diuino mãdato: Hoc eſt rationem cœleſtium rerũ habere, nec affectibus inſeruire, & amori uel odio obſequi. 65. 731

Seßio, uocabulum eſt alluſionẽ habens ad cõcilia huius ætatis, ſpecioſiora ſcilicet, quàm religioſiora. 726

Siderati dicuntur qui uelut aſtro aliquo percuſſi repente exareſcunt, ut arbores, quæ uento noxio afflatæ retorreſcunt. 784

Siſyphidæ ſunt homines honores ambientes, à Siſypho, qui apud inferos lapidem urgere in montis uerticem dicitur, qui identidem ipſe in imum reuoluitur, qua allegoria ambitio ſignificatur. 764

Sophophilus eſt, qui ſapienter amat, non qui ſapientes amat, ut philoſophus. 767

Sordes dicuntur ſtatus reorum: antiqui enim rei criminum

minum facti, sordidam uestem induebant quoad absoluerentur. Alludit igitur hic ad ambiguam sordium significationem. 745

Specilla sunt, qbus medici explorãt ulcera sinuosa. 766

Spintriæ sunt inuentores rerum nouarum & iniquarum. 763

Statiua habere, est quod uulgò dicunt, Campum tenere, hoc est, castra stataria metari. 59

Statumina sunt adminicula uitium. hic pro sacerdotijs accipiuntur, quæ singulos palmites, id est, sacerdotes alunt & sustentant. 721

Stylo exigere, est scribendo assequi, & Latinè explicare. 61

Stipendia facere Mineruæ, & æra nõ merere, est quæstum non facere ex studio literarum, ut ij faciunt, qui stipendia uel publica accipiunt uel priuata. 585

Sublimipetæ sunt summa honorum fastigia appetentes. 710

Sufflamen, lignum erat, quod per rotas traiectum in locis decliuibus inhibebat currus ne incitatius uoluerẽtur, quàm opus esset. 765

Suffusio oculorum morbus, est humor concretus in loco pupillæ. 711

Summus Atriensis domini est, cuius omnes alij quasi uicarij sunt, hoc est, Pontifex Romanus. 707

Summum ius, est ius diuinum: summũ ius etiam est ius strictũ. Hic autẽ alluſio est ad utrunq; significatum. 746

Talthybiadæ, posteritas Talthybij præconis Agamemnonis, quorum meminit Herodotus. 75

Tectorium opus, ut ex Vitruuio & Plinio nouimus, parietũ erat expolitio directuras arenati & marmorati

continens, & ſuper id colores inducebantur. cuius operis ratio tempore noſtro omnino exoleuit, & pro eo tantum albarium remanſit in uſu. accipitur autem Metaphoricè pro ſplendore rerum ſuperficiario, ut apud Iuuenalem pro fucamento. 764

Teletarches Chriſtus ſacrarũ cerimoniarũ autor. 706

Teſſeram. Moris fuit apud priſcos, ut hoſpites, id eſt, externi amici teſſeras hoſpitij ſeruarent, ut ius hoſpitij etiã ad poſteros tranſiret. teſſeram enim ſecum ferentes hoſpitum liberi, agnoſcendos ſe præbebãt. cum autẽ hoſpitium renuntiare uolebant, teſſeras frangebant. 726

Teſſeræ ueniales, ſunt ſyngraphæ indulgẽtiarũ. 727

Theatrum, hîc totum regnum Franciæ ſignificat: unde conſpicui ſunt, qui in aula ſummæ rerum præfecti ſunt. 452

Theoria, ſtatus eſt animi autorem ſuum quærentis, & contempta humilitate terrenarũ rerum, ad cœleſtes ſemper ſuſpicientis. Verbum à Triſmegiſto inuẽtum, ut autor eſt Lactantius. 726

Tibicinibus fulciuntur ædificia ruinã minantia, fibulis autem aſtringuntur parietes qui ab ædificio diſtrahũtur, uulgò claues appellant. 720

Togati, ſunt qui pacis tantum artes nouerunt. 92

Tranſlatitium, eſt id quod uſitatum iam eſſe cœpit, & cuius multa ſunt exempla. 91

Tripudium ſoliſtimum, auſpicium erat lætum, quo ſtatim à pullarijs nunciato Conſules aciem inſtruere ſolebant, ut uidere eſt apud Liuium libro decimo. ſignificat etiam lætitiam populi pedibus ſupplodentis, & ueluti ſaltantis: tripudium enim à terra pauienda, id eſt, feriẽda dicitur. 785

Tymp

Tympana publicæ famæ pulsare, est ita se in rerũ actu gerere, ut laudem & famam commodam mereantur. 468

Vades locupletes sunt fideiussores idonei in causis criminalibus dati. Hic metaphoricè scripta probata intelliguntur. 663

Vadimonium fati, est mors, cum fatum hominem uadatur, id est, ad certum diem astringit, quo se sistat ad iudicium diuinum. 760

Vcalegon dicitur qui instante periculo remissus est, quasi curam nullam gerens, qualis apud Verg. Vcalegon intelligi debet, ὃν ἀλέγω. 454

Vectores sunt priuati & populares qui officia in naui regenda non obeunt. 788

Velitarij, quære Hastæ amentatæ.

Venditare fumos, est falsò gratiam inire: ut quidam iniqui homines faciunt, qui se suffragatos esse mẽtiuntur, cum uerbum non fecerint. 447

Versuris autorare obæratos, est mutua pecunia ingenti data, obstrictos sibi debitores efficere. 462

Volones sunt milites uoluntarij, quos uulgò Fortunipetas uocant, nullo stipendio certo militantes. 745

Vranognomon dicitur, qui rerum cœlestium cognitionem habet, ut Paulus in cœlum raptus habuit. 762

Vranopolis, cœlestis ciuitas interpretatur. 451

Vranoscopus amor sapientiæ. 790

Vtraque pagina rationum, significat accepta & expensa. 715

Vultus sordibus excussis ferocem præferentes securitatem. His uerbis ij homines significari uidentur, qui cum aliquando rei peculatus essent, & in summum discrimen adducti propter infamiam interuersæ publicæ pecuniæ,

cùm præpotentis alicuius aulici ſuffragatione ampliati eſſent, magis quàm ex reis exempti: langueſcentibus tamen criminationibus, conniuentia principum & curiæ ſummæ, uelut abſoluti, ſuperbiores ſolito facti erant. In ſordibus enim eſſe dicebantur olim, qui rei publici criminis erant. 91

Xenagogus, eſt peregrinorum deductor. 790

INDEX RERVM ET VOCVM INSIGNIVM QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR.

Abdemonus Tyrius 496
Acacius 35
Academici 440
Accipiter ſoliuagus prouerbium 70
Accuſandi licentia 658
Accurſij autoritas 4
ciuſdem lapſus 384
Achilles Homericus 62
Acetabuli menſura 550
Actiacæ uictoriæ monumentum 321
Actiacus exercitus 311
Actorum Apoſtolicorũ locus 632
Actus quadratus 521
Adamãtis gẽmæ preciũ 219
Adeſpota, albana 297.386
Addicere nummo 106
Adiabene 488
Adminiſtrationis publicæ integritas ardua 770
Admiſſionales 445
Adoleſcens triſtis magis quàm hilaris Ariſtoni placebat 608
Adverbia pronoĩbus in numerandi ratione 128
Adytũ in aula quid ſit 94
Aedium Romanarum magnificentia 329. & 331
Aedilium munera 170
Aegis poliuchi 409
Aegyptus in prouinciam redacta 319
Aegypti abundantia 507

Aegypti administratio 385
Aegyptiorum opes 505
Aenigmatũ & problematũ inuicẽ ꝓponendorũ apd' antiquos cõsuetudo 495
Aeoli in aula 784
Aeolidæ 448
Aerarium Romanum 381
Aerarium Romanum Cæsar ui perfregit 315
Aerarium Romanũ in æde Saturni erat 788
Aerarij Rom. copiæ 180
Aerarium sanctius à Cæsare expilatum 184
Aes alienum Cæsaris dictatoris 211
Aes auro & argento miscebatur 354
Aes graue 105
Aes quãdo primùm, & qua nota signatum 145.526
Aeris appellatione As intelligitur 146
Aeris dena millia 126.127
Aeris grauis pœna 105
Aeris grauis tempus seu collatio 694
Aeris nota 616
Aeruscatores 764
Aesopus histrio 235
Aesopi diuitiæ 700. quæstus 241
Aesopi duo, pater et fil. 239
Aesopi patina 155.156.168 237.408
Aetheris suma pars, Minerua intelligitur 89
Aethiopiam arma Romanorum penetrarunt 319
Africæ fertil. triticea 675
Agnatum 801
Agri uncia 17
Agricolatio dñi 721.722
Agricolarum ignauia 677
Agrorum cessatio 522
Agrippæ opera in ædilitate 366
Alæ 78
Alcæ lusus immensi precij 405
Albana, quæ ἀλέατοτα 297
Albana, spauaq; 385
Alcinoi apologus 776
Alexandria, emporium locuples 385. & 389
Alexãder polyhistor 484
Alexã. Magnus Homeri et Pindari studiosus 91.198 uinosus 572. eius augustale & prætoriũ castrẽse. 425. eius cõuiuia 293. in nupt

nuptijs luxus 423. *& dein. Susiani thesauri* 417. 420. *imperium* 381. *copiæ* 380. *munificētia* 423 *sublimis animus* 428. *opes* 429
Alexādrocolaces 423. 424
Alphestæ homines dicti 3
Aluus 614. *ut sistatur* 542
Amasis, qui et Pharao 308
Ambientiū molestiæ 764
Ambitio, & dinundinatio in pontificibus & cœnobiarchis 702
Ambitio honesta 219
Ambitio tenacissima est 771
Ambitionis cæcitas 711
Ambitiosorū stultitia 765
Ambitus fœnus intēdit 343
Ambitus lex 360
Ambitus Romæ ingēs erat ob magistratuum commoda 347
Amentum 82
Amicorum perfidia 430
Amicorū locupletator Augustus 354
Amœbei citharœdi quæstus 238
Amor sui, et charitas publica, non bene cōuen. 433
Amphora, eius forma & capacitas 513. 545. 550. 605. 658. 663. 673.
Amphoteroplus 115
Amymones 218
Ἀνάδυσις 202
Anadyomenæ Apellis 202
Anagnostarum seruorū pretium 232. 237
Anantapodoton 743
Anaphora 31
Anatocismus antiquis usitatus 667
Androsphinx 799
Animæ definitio 37
Animæ humanæ humiliatio 725
Animæ partes duæ, ira & ratio 61
Animam mortalem asserentes 736
Animus & anima differunt 41
Annonæ ratio apud Parisinos 631
Annulus aureus, equestris ordinis indicium 236
Annuli aurei gestandi ius 267 *tres ab Hannibale Carthaginē annulorum modij missi* 550

Antæus 455
Antiochia 488
Antiquos perinde atq; nos errare potuisse 25
Antonius à prato cancellarius 808
Antonius triũuir 232.380 eius copiæ in bello Actiaco 652. facies in nomisimate 162
Apamia urbs 475
Apartilogia 289
Apellis præstãtia 202.203 339.& 775
Appellico Teius 339
Aphrodisium 648
Appianus historicus Græcus 212. eius tempora 378
Apitij luxus ꝑditissimi 240
Apion Polyhistor 496
Apirocalia 88
Apocalypsis Ioannis, Parcarum commentariũ 758
Apolides 790
Aquæ chrysulcæ mira uis 262
Ara Lugdunensis 399
Arabiæ felicitas 413
Arabum tributum 376
Arbela uicus 428
Arbitrium, nostri iuris est 737
Arbores in quincuncem digestæ 48
Arces ciuitatum Palladi sacræ 89
Archidicastes 387
Archontius uulnerarius medicus 195
Argenteus quo Christus diuenditus 632
Argentum granallium 263
Argentum impermixtũ purissimumq; 264
Argentum hominibus Romanis auro celebratius fuit 268.& 353
Argentum in nummone an in supellectile melius habeatur 430
Argentum nõ aurum imperabãt Romani uictis absse gentibus 267.& 485
Argentum optimũ, Parisinum & cineraceũ 263
Argentum purum 660
Argentum quando signatũ 100.632. eius nota 633
Argẽti ad aurum analogia 265
Argento cælato insignes multi

multi 363
Argentifodinæ memorabiles 390
Argentinus deus 744
Argyranche 530
Argyrocopium 258.399
Arietes talentares 396
Arietũ pretiũ i Bætica 396
Aristides 787
Aristippei 787
Aristoteles Alexãdri præceptor 91
Aristoteles innumera uolumina conscripsit 200
Aristoteles magno paucu-los libros emit 290.& 338
Aristotelis & Theophrasti libri magno uenditi 338
Armigeri serui pretiũ 156
Arpennũ Latina uox 521
Arpennum Parisinum 522
cius proportio ad iugerum Romanum 524
Arpennorum oblocatio in Francia 523
Artes in pretio olim quædam, quæ nunc euiluerũt 196.201.338
Artes liberales unde dictæ 790
Artium inuentio & absolutio 3.4
Artificia antiqua 355
Arura 489
Aruum 522
Aschematistos oratio 21
Asia 203.310.376. eius fertilitas 387
Asia deuicta, luxuria Romam inuasit 312
Asiæ 20.millia talentûm imperata 303
Asina Reatina 152
Asini Arcadici,& Reatini 153
Aspectus quadrãtalis, nonagenarius &c. 29
Aspectus astronomici 293
Aspendius citharœdus 72
As,qui & Assis,unde dictus 12.& 628
As,libra & pondo idem 12
As & assis dipondius 628
As,libralis nummus 47
As nummulus 104
As nostra moneta 616. cius partes hodiernæ 660
As æreus erat, non argenteus 145
Assis partes 7.660
Assis partes etiam mensuras hauft

hauſtuum in bibendo ſignificant 559
Aßis in partes, res omnis facilè diuiditur 23
Aſſes mille, ualebant aureos decem 360
Aſſes ſextantarij 634
Aſſes ſtipendiarij 695
Aſſes quos Plinius intelligat 149
Aſſes unciales 695
Aßipondium 12
Aßyriorum regnũ 484. *uetuſtißimum omnium* 496
Atinoxa 589
Atele 545
Athenæi locus 291
Athenienſes claſſiarijs opibus excelluiſſe 652
Athenienſiũ aduerſus Aeginætas odium 372
Athenienſium cenſus 527
Athenienſium claſſes 526
Athenienſium diuitiæ 528
Athenienſium prouẽtus 530
Atlantes in columnis 317
Attali hæreditas Romanis inutilis 312
Attegiæ 247
Attribui 392
Auaritia mira 392 *eius ardor* 763
Aucupatio 99
Auium ſermone humano uocalium pretium 157
Auguſtale Alexandri 425
Auguſti commentarij 327 *congiaria* 321. *facetiæ* 358. 501. *genitura* 161. *geſta* 318. *legiones* 27. 324. *nomiſma* 160. *opera publica* 325. *reuerentia ac cultus* 324. *ſobrietas in cibo & potu* 563. *uictoriæ* 319. & *deinceps. triumphus Actiacus* 538. *teſtamentum* 100. 324
Auguſti tempora 351. *eius ſeculo opulentia ærarij Romani* 316. & 696
Auguſto perpetui imperij poteſtas delata 317
Aula impoſtrix 95
Aulæ elogiũ et crimina 792
Aulæ ineſcatio 768
Aulæ pernicies 95
Aulæ potentum deſignationes 746. *deiectiones* 748
Aulicacademiæ axiomata 715. & 777.
Aulica curia excordes homines facit 795

Aulica uita quatenus ſapienti adeunda 796
Aulica felicitas 74. ſimulatio 766
Aulici antiſtites ſeu pontifices 749. ſacerdotes 708
Aulici recocti 746
Aulici ſpintriæ et æruſcatores 764
Aulicorum depulſorũ execrationes 95
Aulicorum inſtitutio 775
Aulicorũ miſeria 776.799
Aulicorum quorũdam auaritia & improbitas 432 cæcitas 711
Aulicorũ ſeruitus 267
Auletes Cleopatræ pater 385
A. Gelij locus 289. & 616
Aurata 225
Aurea fortuna 805
Aurelius imperator 254
Aureus integer, ſolidus dictus 657
Aureus Romanus 255
Aurei æſtimatio 148
Aurei æſtimatio ĩ iure 657
Auriſodinæ præſtantißimæ 390. & 393
Aurum duodeuicenariũ & uicenarium 271
Aurum Perſæ in theſauris habere ſtudebant 430
Aurum purum, probum, ſuum, 782
Aurum Toloſſanum 394
Auri ad argentum analogia 265.268.398.
Auri admiratio 621
Auri indicatura 261.398
Auri apud priſcos rara mẽtio 352
Auri libræ Romanæ pretium 261
Auri in libra quot ſint ceratia 261
Auri pernicies 622
Auri prætium 260
Auri ramenta 390. pſegma 390
Auri ſumma nota 263
Auri ubicunq; mixti aut cõfuſi, ſeparandi ratio 262
Auro olim Roma non abundabat. 261
Αὐθέντης 736
Autolyci 787
Αὐτόχειρ 736
Autopyrum 594

B

Babylonia 488

Babylonis ædificatio 484
Babylonici agri fertilitas 676
Bagoæ Persarum 73
βαλανσικοὶ 593
Baiularium pondus 475
Ballux 391
Baptismatis uis 733
Barsine, Darij filia 422
Barutus, quæ et Beryt. 322
Basilius & Nazianzenus æquales 751
Batus 609
Bætica Turdetania 589
Bætica Hispaniæ 323. eius fertilitas 390
Beatitudo quomodo inuestiganda 713
Beli ætas 483
Bella non decere ecclesiasticos 435
Berossus historicus 494
Berytus Syriæ 322
Bes 16.560
Bessale 19
Betonica 570
Bibēdi mos antiquorum in conuiuijs 560
Bibendi ratio ac mensuræ apud Paris. 561.566
Bibliotheca Græca Latina 326
Bibliotheca Luculli 222
eius luxus ibidem
Bicongius Cicero M.F. 567
Bigati nummi 633
Bis & uicies sestertium à Nerone profusum 407
Bœotius seu Bosselus Gallicus 515
Bona sua quo titulo possideant ecclesiastici 702
Bos nummus 621
Bosselus Gallicus 515
Bosseli 548
Boum pastus 558.559
Brochus 612
Bucephali pretium 290. nomen 291
Budæus ad honores sæpe prouocatus 808
Budæus mathematica methodo libros hos confecit 196
Budæus se ipso præceptore usus 53.194
Budæi ardor in literas 723
auiditas in uetustorũ nomismatũ expensione 692
candor, atq; adeo labor 188.662. coniectura optima ac pertinax 132. constantia

ſtantia in hoc opere 698
de dictis ſuis fiducia 554. 583. *de ſe ſponſio* 144. 164. *deprecatio ad lectores* 584. *diligentia in ueritatis indagatione* 549. 555. 568. *exclamatio contra iniquitatem tẽpo.* 779. *in caſtigando fides* 184. *in patriam pietas* 79. 80. *modeſtia* 290. 553. *Sammaurianum præd.* 51. *ualetudo* 796. 808. *apologia uelut de Plinij reprehenſione* 586
Budæi uxor ac liberi 793
Bulea Themis 754
Buſta Gallica 437

C

C litera, quæ nota 247
Caccus Pariſinus 606
Caducorum iura 297
Cadus 576. 604
Cælatores 355
Cælatores inſignes 355
Cælatores et incluſores quo utantur auro 272
Cælaturæ precium 330
Calendarium 109
Cæſariati, teſtons 661
Cæſar corruptor animoſiſſimus 221. 356. 361
Cæſareæ urbes 327
Cæſaris clementia 169
Cæſ. dictatoris numiſ. 160. *alienum æs* 211. 225. *animus* 361. *monarchia* 378. *donatiuum* 304. *furtum* 220. *corruptelæ* 221. *liburnicæ* 651
C. Domitius 330
C. Furius Creſinus 682
Caius princeps, ultra modũ prodigus 400. 403
Calderini lapſus. 107. 128. 241. 564.
Caligulæ profuſio 102. 400. 412
Cambyſes 368
Cancellaria Rom. 731
Cancellarius Franciæ 807
Cancellarius Guido à Rupeforti 445. 808. **D. Antonius à Prato** *ibidem*
Cancellarij munus 808
Canon 297
Canon frumentarius 599
Canones pontificij 727
Capelus 368
Capito Coſſutianus 186
Capitolinus inter claſſicos autores non habẽdus 141

Capricorni nota in nomiſmate 161
Caractæ in auro 261
Cardiaci 563
Cardinales aulici 772
Cardinales & epiſcopi impune peccent 728
Cardines Mathematici 30
Cardiulcus cor euellens 795
Cardo 13
Caroleus nummus 661
Carolei fortes nummi Aquitanici 656
Carolei Pariſini dextantes recte uocentur 617
Carthaginiēſia metalla 390
Caruba in auro 261
Caſſij et Bruti donatiuū 307
Caſtrata ſiligo 596
Caſtor & Pollux iudiciorū præſides 196
Cataſta obſeruantiæ illiberalis quæ ſit 80
Cataſtrophe, exitus fab. 77
Catenæ Vulcaniæ 765
Cato Cypriam gazam Romam deportauit 348
Catoniana cēſura 382. 159. 160. 231
Catonis locus reſtitutus 590. 601
Catorthomata 780
Cauſarij milites 584
Cedrina ſtemmata 72
Cella 54
Celoncum 251
Celſi locus 553. 562. 612
Celtiberorum gens numeroſa & diues 392
Cemmeni montes 393
Cenchrites uinum 569
Cenſus Athenienſium 523. 536
Cenſus equeſtris & ſenatorius 100. 167. 190
Cenſus olim maximus 146
Cenſus opes hominum arguebat 686
Cenſus primæ claſsis Romanæ 630
Cenſus pro modo, tributum Romæ conferebatur 382
Cenſus Ro. & claſſes 529
Ceſtrum Betonica herb. 570
Centaurorum fabula 763
Cētenaria uerbum in numeris antiquis ſæpe ſupplendum 402
Centenaria uinea 583
Centenariæ cœnæ 627
Centenarij 275
Centenarij liberti 149

Centesima usura 109
Centesimæ duæ 110
Centesimus fructus 676
Centum aurei apud Vlpianum 657
Centum æris millia 147
Centũ millia maximus olim numerus erat 176
Centum nummi, duo aurei 677
Centum sestertia quantum ualeant 167
Centies sestertium, compendiosa locutio 136
Centies sestertium ut intelligatur 403
Centies nonnunquam autores dicunt pro centies sestertio 137
Centuria 683
Centurionũ stipendium 696
Centussis 12.626
Centussis noster 660
Cepio 395
Ceræ primæ 714
Ceramium 576.578
Ceratium in auro 16.219. 261.271
Ceruical Pers. regis 427
Chalcus 619
χαλκὸς 660
Chaldæi Assyriorũ sapientes 90
Chares historicus 423
Charitatis lex 724.725
Charmidis medici facinus 194
χειρόβιοι 592
Cherronesus 377
Cheopina 613
Chiliades 212
Chilias chiliadum 402
Chorus 719
Chœnix 568.579.589
Choregia 534
Christus, Hercules alexiacus 705.779
Christus Ianus geminus 757
Christus imitandum se nobis propinauit 713
Christi appellationes 757
Christi dogma parum plausibile apud mundanos 503
Christi & eius comitatus cum nostris pontificibus comparatio 705
Christi testamentum 713
Christiani hominis cor, thalamus dei 795
Christiani autores excellentissimi 450

Christianissima Frãcia 703
Christophorus Longolius 657
Chrysammos 374.391
Chrysitis 374
Chrysoplysium 262
Chrysoplytes Parisiensis 262
Chus 568.571
Cibarius panis 593
Cicero meritò à Græcis accusatus 23
Ciceronis caput amputatũ quanti repensum 338
Ciceronis entelechia 32
Ciceronis erratum in Catone 565
Ciceronis filius temulentia inclytus 548
Ciceronis locus pro Cecinna 15. pro Cluentio 142 in Epistolis 335. 343. in Frumentaria 174. 511. 516. 517. in lege Agraria, seu contra Rullum 346. in Oratore 10. in Paradoxis 176. in secunda Philip. 294. 386. pro Rabirio 142. 286. pro Sext. Roscio 235. in Verrem 123, 124. 130. 134. 142. in de Vniuersitate 15
Ciceronis nomisma 161
Cic. opulentia unde 336
Ciceronis uillæ 334
Ciceronem perstringit 33
Cimeliarchium 170
Cineraceũ argentum 264
Circus maximus à Cæsare extructus 356
Cistophori 206
Citrinarum mensarum precium 247
Ciuitatem Ro. imperatores Romani dabant 351
Classes ciuium Rom. 525
Classis olim prima apud Romanos 146
Classis primæ census 630
Classis Xerxis 642
Claudius Isid. diues 176
Claui denarũ librarum 647
Clauicula Archimedis 646
Cleopatræ luxus 97.309
Clodij luxuria 357
Clodij odium aduersus Ciceronem 333
Clodij cædes 360
Cn. Flauius scriba 266
Cocci precium 189
Cochlea miranda 649
Cocorum precium 245

Coctura quæ dicatur 608. 662
Cœna recta 618
Cœna Vitelliana 409
Cœnæ Apitianæ 240
Cœnobiarcha uulgo abbas 707
Coincius aurifex 262
Coloſſenſium epiſtola 762
Collimare 667
Collineatio ibidem
Columbarum pretia 155
Columella Senecæ blanditur 683
Columellæ ætas 17.677.681
Colum.locus 107.225.671
Comagene 488
Commenda, fiducia 706.716
Commercia nationes nobiles faciunt 493
Commana regio 345
Commodi imperatoris adoptatio 327
Concordiæ ſimulacrũ 254
Confarreare 726
Congiaria Auguſti 321
Congiarius cadus 604
Congius 614
Congij diuerſa acceptio 573
Conſulum & Prætorum Romanorum poteſtas pagina 344
Contignatio 29. cœnationum capax in naui 647
Contumaciæ mulcta 628
Conuiuæ Alexandri et Perſarum regum 291
Copiæ Romanæ 101
Copiæ bellicæ Franciæ 441
Coraxi populus 396
Cornel.Tacitus ſcriptorum uecordiſſimus 500
Cornel.Taciti locus 139
Coronatus 165
Coronati Cruciati 256
Corpus organicum 37
Corui humano ſermone uocales 169
Corus 610
Coticularium aurum 271
Cotulæ 545.569
Crœſi diuitiæ 376
Crameſinum 188
Craſſus orator 798
Craſſi auaritia 213. diuitiæ 177.591.213
Craſtini cura 588
Cratetis in mantica philoſophari 799
Cruciati coronati 257
Curia aulica excordes homines

mines facit 794
Crux sua cuiq; tollenda 713
Cubus 510.513
Cubici numeri 512
Culeus 603.608
Culeus Parisinus 670
Culeus trimodius 653
Culei duplares 650
Cummus ignauiæ symbolum Pagina 507
Curia unde dicta 783
Curionis æs alienum 222. 358. conciones 700. corruptela 854
Curtij locus 417.418.427
Cyathus 549.562.578
Cyathus Demetrij & Antigoni 564
Cyathi amic. et amoris 564
Cyathi plura apud Græcos nomina 564
Ad Cyathum stare 563
Cyathis potus suos metiebantur antiqui ibidem
Cyathissare quid sit 564
Cybi 603
Cybium ibidem
Cypri opulentia 347
Cypria gaza publicata 348
Cyprianus & Lactan. 750
Cyria doxa 768
Cyrus rex 484. eius opes pagina 486

D

Daci, Getæ 236
Dactylotheca 364
Damascena Syria 487
Damasci gaza 416
Darici stateres 480
Darius Alexãdro filiã cum dote optima obtulit 428
Darius Histaspis filius 368
Darius primus 415
Darius ultimus 416
Darij Pers. regis luxus 295
Dar. miserabilis exitus 426
Dauid quando fuerit 482
Dauid oratio ad primores tribuum 479
Dauidis diuitiæ 468.470
Dauidis et Solomonis opes pagina 488
De asini umbra litig. 763
Decarchiæ 318
Decemprimatus ibidem
Decies sæpe absolutè ponitur pro decies sestertio pagina 135.137
Decies centena 241
Decies sestertium, & dena sestertia 128.241.527
Decij Laber. quæstus 240

Decoctores in iudicium uocabantur 508
Decumanũ frumentum 516
Decumanus limes 13
Decumana oĩa magna 731
Decussare 14.15.160
Decussatio, 12
Decussis 12.15.661
Dedere ob noxam 743
Defrutarium 609
Deiotarus rex à Pompeio honoratus 345
Deloinus 785
Deloini eloquentia, iurisq; peritia 799. modestia 803.804
Demensum 590
Demetrius Poliorcetes 643
Demetrij cyathus 563
Demetrij liberti diuitiæ 215
Demetrij naues 645
Demetrij Phalerei profusio 529
Demosthenes Laidis procacitatem exhorruit 290
Demosthenis facultates 537. 538. prudentia seu astutia 534. silentiũ magno redẽptum 529. sordes 113
Demosthenis locus 110.284 535.541.542.624.
Demosthenis oratio de muneribus trierarchiæ 530
Demosthenis pater opulentus 542
Demostheni mulcta indicta 625
Denarius 146
Denarius drachmalis 120
Denarius diurnus 629
Denarius nummus 47.105
Denarius & drachma idẽ 209.281
Denarius, idem & scrupulus 164
Denarius in auro 253. eius ualor 262
Denarius noster 660
Denarius nunquam æreus apud Romanos 633
Denarius Romanus 629
Denarius stipendiarius 693
Denarij æstimatio 633. perfectio 12. põdus 120. 147
Denarij & sestertij æstimatio 172
Dẽarij mille, cẽtũ aurei 628
Denarij quales fuerint 205
Denarij unde dicti 636
Deunx in poculis 560
Deus non fallitur 433
Dextans 23

Dianæ

Dianæ ſacerdos opulentiſſimus. 345
Dianome 628
Dicæodotes 386
Dichalcum 618
Dictatorius enſis 811
Didrachmũ 204.618.677.
Didrachmus aureus 255
Diffundi uina 67
Diem manibus dicere 662
Digitus 16.513
Digitis argutis puocare 78
Dij maiores gentium, & ſelecti 81
Δίμοιρον 47
Dionyſiocolaces 423
Diobolaris 620
Diobolum 619
Dioſcoridis locus reſtitutus 569
Dioſcuri Caſtor & Pollux 795
Dipondius nummus bilibris 46.628
Diſtichum hordeum 559
Diuitum exempla 742
Diuitum reiector Chriſtus, pauperum aſſertor 733
Diuitiæ Claudij Iſidori Craſſi 176
Diuitiæ curæ eccleſiaſticis attributæ 709
Diuitiæ magnæ citò partæ, auaritiæ indicium 214
Diuitiæ præ ſapientiæ ſtudio contemnendæ 762
Diuitiæ uniuſcuiuſque olim à cenſu notæ erant 689
Diuitiarum exemplum Lẽtulus Angur 352
Diuitiarũ hodiernarũ cum priſcis collatio 699
Docti & prudentis an ſit rempub. adminiſtrãdam ſuſcipere 769.812
Doctorum hominum frigus 616. ſcceſſus 782
Doctrinæ cõmendatio 472
Δωδεκατημόριον 48
Dodrans 16.20.47.48
Dodrans pollicis 20
Dodrantes lucere 24
Δοκιμαθεὶς 545
Dolium 610
Doliũ quadragenariũ 609
Domus P. Clodij ingentis pretij 357.360
Domus quanti Romæ locarẽtur annua mercede 374
Domus Romanæ 329
Domus Caligulæ & Neronis 461

Domus aurea Neronis 406
Domorum Romanarũ pretia 329
Domus significatio 547
Donatiuũ Antonij 306. Augusti 321. Cæsaris 304. Caßij & Bruti 307. Hadriani 327. Pompeij 302
Dotata Megalia 627
Dotium apud priscos exiguitas 627
Drachma 15.16.18.119.204
Drachma apud Græcos ærea non erat 633
Drachma & denarius idẽ 160.277. eodem pondere 147.
Drachma, & pondus et nũmum significat 122
Drachma, merces diurna pagina 688
Drachma Aeginæa & Attica 372
Drachma Attica 163.619
Drachma Romana, & Attica, grossius à nostris dicitur 164
Drachmæ æstimatio 641
Drachmæ centũ libra nummariam faciunt 160
Drachmarũ myriades Græci usurpant non nummorum 133
Drachmalis usura 111
Dramaticum poëma 21
Dromades cameli 417
Drypetis Haphæstionis uxor 422
Ducatorum pretiũ 166.620
Ducenarij iudices 275
Ducũ maxima laus 810
Duella 15
Dulciaria 598
Duodecies sestertium, census Senatorius 127
Duodecimus denarius 110
Dupondius 12
Duracina persica 354. eorũ pretium 250
Dux Borbonianus 809
Dynamis 37
Dynastæ 317

E

Ecclesia ægrotans 725
Ecclesiæ humiliat. 718.719 725. firmitas 703.730
Echeneis, remora 768
Electa quæ dicãtur 339
ἐπίσκοποι, id est superordinati 176
ἑπτημόριον 47
ἕκτος, modius 578

ἐιδη δὲ 179
Edictũ perpetuum 711.745
Eduardei Nobiles, nummi Anglici 258.655
Elogium Gallorum 85.91
Eloquentia Ciceron. aurifera 338
Eloquentia ignaris tantùm inuisa 751
Eloquentia, publicè necessaria 741.774
Eloquentiæ æstimatio 198. lenocinia 739. præmia pagina 658
Eloquentiæ nomine prudentiam & sapientiam ueteres complectebantur 90
Emblemata 355
Emmelia 719
ἡμίδραχμον 47
ἡμιστέον 577.578.
Encyclopedia 741
Ensis mysticus excommunicatio 436
Entelechia 33.37.41
Enthusiasmos 89
Epanaphora 30
Expectorare 443
Ephori historici ignorantia 492.
Epicataphora 31
Epicurei 740
Epidecatum fœnus 116
Epilogus huius operis 697
Episcoporum priscorum à nostris discrimen 718
Epistates 590
Epistolæ ad Atticum, uice historiæ sint 336
Epitaphij agones 772
Epobelia 542
Equestris census 97
Equites plus quàm pedites semper accipiũt in militijs 392
Equites seu hippeis apud Athenienses 527
Equitum stipendium 696
Equi sarcinarij 546.550
Equorum ascensores apud Ezechielem 739
Equorum apud Iudæos pretium 475
Equorum pastus 562
Equorum uiatoriorum demensum 445
Equos binos olim habebãt equites milites 475
Erasistratus medicus 200
Erinnys 582
Eschematismenos oratio 21
Esaias, sacrorũ uatum Homer

merus 485.723
Ethelodulia 764
Ethnicorum etiam scripta nos ad theologicã philosophiam deducunt 753
Ethologiæ 453
Euãgelica philosophia 761
Euangelij loca explic. 629
Euãgeliorũ fœcũditas 774
Eustochia 666
Euthanasia 774
Euthymia 736.761.774
Eutropij ætas 675
Exegematicum poëma 22
Exegetes 387
Exortiua hora 31
Expensa 105
Externorum opera apud Gallos 66.88

F

Fabulæ priscis historijs permistæ 491
Facultatibus lapsi senatores à principibus subleuati 197.700
Fascinantium more laudare 786
Felicitas Galliarum 396
Felicitati modus ponendus pagina 71
Fertilitas soli memorabilis pagina 675.686
Fertilitas agri Parisini pagina 677.690
tritici in Afric. 675
Festus Pompeius sibi non constans 208. eiusdem locus 635.636
Feudum uulgò dicitur in fide esse 710
Fideicommissum 707
Fidelia 606.615
Fiduciaria sacerdotia 707
Figuræ, obliqua dicta uelut scommata 23
Figuratæ laudes 24
Flos & pollis 597
Flos frugiperdus 786
Fœnum in cornu ferre 449
Fœni pondus 558
Fœnus terræ 675
Fors fortuna 788
Frãciæ calamitas 783. opulentia 457. reditus 297. 430. uirtus ac laus 66
Frãciæ reditus sub quadrupli ad Persicos 430
Franciæ sumen 522
Frãcorũ infortunij cã. 471
Franci Pedites Equitesq;, nummi 656
Francorum opes 439. Parrhisia

rhisia 453. uexatio 460
leuamen ibidem
Franciscus Deloinus 397
785. uide Deloinus
Frãciscus 1. Rex 785.806
Francisci nominis omen
pagina 812
Frontis & mentis sympa-
thia 775
Frumentarius canon 600
Frumẽtũ generis nomẽ 617
Frumẽti Gallici æstimatio
516. Siculi æstimatio ib.
Frumentorũ prouentus am
plißimus 672. & deinc.
Fulmen prodigiosum 785
Funebris agon apud Home
rum 477
Furta Verris 99
Fusij Saluij robur 475

G

Gabinius reus 385. decem
millibus talentorum da-
mnatus 287
Galatarum robur 582
Galaticum hordeum 562
Galeri rubri 776.777
Galleripetæ 435
Gallia quondam auri ferax
pagina 393
Galliæ conuentus 468. feli-
citas 396. literæ 198. mo-
res 743
Galli ad arma alacres 88
451. discendis literis apti
54. 60. 78. eloquẽtiæ stu-
diosi 56. 87. gloriæ cupi
di 75. olim priscis inco
gniti 493
Gallorũ docilitas 59. inge-
nia 85. 298. 785. mores
mansueti 86. 87. Parrhi-
sia 453. promptitudo in
principis imperio 431. so-
lertia 442
Gallorum priscorũ memo
rabilia consilia 92
Gallis olim dicendi facultas
uernacula 55
Gallicus sinus 394
Gallici populi uexatio 431
Gallica busta 437
Garus, liquamen 250
Gebenna mons 393
Gellij locus 290.626
Gemmarum autoritatis or-
do 219
Gemmariorum ratio in pre
tijs gemmarum æstiman
dis 218.119
Geneseos liber 759
Genethliacorũ uanitas 499

Genialis pax 499
Gentilium ſcripta quid ad ſacram doctrinam conferant. 761
Genitiui plurales ſyncopãtur in nominibus nummorum 129
Geodeſia 19
Georgica Vergilij 23
Germania octo legionibus obtenta Romanis 389
Germanorum militum bibacitas 567
Germanorum naues 653
Geryones tergeminus 779
Gigantes terrigenæ 703
Gigantum pedes 768
γλαῦκα εἰς ἀθήνας 620
Gloria huius uitæ uera & expreſſa 741.773
Gomor 591
Gorgiæ Leont. honos 198
Græca lingua quid Latinæ præſtet 36
Græcæ linguæ ſtudioſi olim Galli 87
Græcæ linguæ commendatio 34
Græcarum literarum autoritas 585
Græci & Latini autores in magna ignorantia olim uerſati 499
Græcorum autorũ loca Budæus cur Latinè & Græcè poſuerit 323
Græcorum imperium 88
Græcorum nummaria ratio 619
Græcorũ numerandi mos p̃ myriades drachmar. 133
Græcorum recentia eſſe omnia 495. nec ab his hiſtoriæ fidẽ petendã ibidẽ
Grammata 16.18
Grana & Granula in auro 252.263
Graphicen olim pueri docebantur 201
Gratiæ ac Charitatis lex pagina 724.725
Gregorius Nazianzenus de ſe 754
Groſſus 252
Groſſus pro drachma Attica 163
Groſſi Curij 661
Groſſuli in uncijs 257
Guido à Rupeforti cancellarius 445.449
Gula Romanorum 243
Gulielmi nummi 271

Gulielmus paruus 694
Gymnasiarchia 534
γbϱ@ 600

H

Habe tibi tuas res, in diuortijs 462
Hadrianus imperator 327
eius donatiuum ibidem
Halys fluuius 376.428
Harpocrates 766.786
Hebræi literarum inuentores 494
Hebraicum talentum 469
Hecatombœum 623
Hecatõbœa arma 204.622
Hecatonchir 744
Hecleus 577
Hectoris bigæ 766
Hederæ complexus 770
Hellanodicæ 786
Heminæ 544
Hemiolium 11
Hemixestus 560.613
Hephestionis funus memorabile 421.
Heraclitiscripta 753
Hercule maior Nabuchodonosor 485.487
Hermogenis ætas 660
Hermol. Barbar. 45. 108. 154.551.662.608.697.
Hermolai barbari locus de usuris 102. eiusdẽ oscitantia 869. cõmendatio ibidem de se testimonium pagina 664.665
Herodoti ætas 492
Herodoti locus 369.375
Herodoti locus de copijs Xerxis 579
Hestiasis 534
Hesychius 579
Heteroplus 115
Hexagonus aspectus 31
Hexapedæ hexapodesque pagina 521
Hexaplum 9
Hieremiæ prophetæ ætas 484. eius sensus abditi 756. threni 726.725
Hieroglyphica Aegyptiorum 89
Hieronis regis liberal. 611. nauis memorabilis 646
Hieronomi 730
Hieronymus & Aug. 750
Hieron. locus restitutus 21
Hieronymus sapiẽtiã Salomonis non uertit 734
Hierosolyma 490. capta 491
Hierosolymitanus ager ste-

rilis 632
Hilarius 754
Hippas 524
Hippotrophium memorabile 476
Hirã rex, de quo in Biblijs, Suron apud quosdam uocatur 472
Hirij piscinæ 226
Hispani & Galli Historicis olim incogniti 493
Hispaniæ opulentia 397
Hispaniæ reditus opimi 389
Historia Herodoti 491
Historiæ ueritas ab Aegyptijs & Chaldæis requirenda 495
Historicorum quorundam maleuolentia in Iudæos & Christianos 499
Histriones magno libertatẽ suam redimentes 238
Histrionicæ artis precium 235.240
Homeri ætas 478.491
Homeri locus de talento pagina 478
Homeri locus alter 622
Homeri studiosus Alexander Macedo 91.199
Homo uersatilis 804.
Hominũ ordines uarij 592.
Homo exterior & interior consonare debent 776
Honor precarius 43
Honorarium aduocatorum 659.660 magistratuum 350
Hoplitæ milites 538
Hora exortiua 31
Horatianus planus 766
Horatij locus 58.97.771
Hordei pondus 558
Horoscopus 31
Hospitij tessera 726
Humãa stoliditas 725.726
Humanæ fortunæ uicissitudo 442.445
Humanæ mẽtis error 765
Humani animi capac. 145
Humani corporis fabr. 45
Humanitas interpolis 733
Humilitas cõmẽdabilis 737
Hyppogeũ mẽsuraneum 31
Hypõnematographus 387
Hyssopites uinum 576

I

I litera, quæ nota 248
Iam uerò 178.180
Ianus geminus, Christ. 757
Iconum in nomismatibus usus 661

Idios logos 386
Idolorum cultus quãdo cœperit 484
Iecoris portæ 45
Iecur ſuillum 230
Ignorantia priſcorum Latinorum & Græcorũ 499
Iliadis Homericæ encomium 91
Illa uerò 178
Impendia 105
Imperatorum Rom. in bello poteſtas 344
Imperatorij nummi 657
Imperia magna ſine prudentia retineri non poſſe 89. & 90
Imperium Auguſti 314
Imperium non tam armis quàm literis & parari & retineri 88
In diem uiuentes 589
Incendium magnum 362
India quantum hauriret opum Romanarum 414
Indictio 298
Induſtria ueneficij rea 682
Ineptus, & innocẽs ut Græcè dicatur 36
Infrà quàm 226
Innocens Græcè 36
Innocẽtia fretus animus 737
Inquirendum etiam in ſcripta antiquorum 553
Inſtitutionum Iuſtiniani locus 148. & 149
Inſulæ beatorum 746
Integritatis cuſtodia in adminiſtratiua uita difficilis 772
Integro ſtatu decedere 773
Intellectus 42. & deinceps
Intellectus nouus ad l. ſi hæres, ad leg. Falc. 116
Interpolis humanitas 733
Interpretis Bibliorum lapſus 734
Intrà quàm 227
Ioachim rex Iudæorum 483
Iob liber eſchematiſmenos 21. 23. 758.
Iocũdus, ſeu Iucũdus Veronenſis archit. 401. 603
Ioannes Euangeliſta 758
eiuſdem locus 631
Ioſephi libri perperam uerſi 495
Iouis capitolini templi deauratura 365
Iouis teſſeræ bene ſemper cadunt, adagium 433

Ἵππαρχοι 304
Iræ ſedes 62
Iromus rex Tyri, qui & Hiram, 472. 497. Solomoni amicitia iũctus 496
Irudo, ſanguiſuga 43
Iſidorus Hiſpal. 511. & 548
Iſodion, & iſodios 350
Iſphoræ 534
Italia armentoſa 622. auriferax 397. bonarum literarũ magiſtra 667. eius fertilitas 520
Italici 667
Italiſcriptores 80
Italorum induſtria 586
Italis primas in literis defert 80
Iudæ proditoris pfidia 633
Iudæa 488. ueritatis incunabula 504
Iudææ terræ ſolum 489
Iudææ uexatio à Nabuchodonoſor 484
Iudæi commerciorũ ignari 492. Græcis et Lat. olim incogniti 491. 493. 494.
Iudæorum diſciplina militaris 488. opulentia 468
Iudæorum de antiquitate libri 496
Iudicij dei terror 715
Iugerum 17. eius menſura 17. & 521.
Iugerum quadratum 521
Iugerum ſeu arpennum Pariſinum 522
Ius aulæ moribus conſtitutum 746
Ius gentium 675. prætoriũ 625. ſummum 745
Iuris canonici libri 727
Iuſtitia diuina 875. eius ſeueritas 712
Iuſtinus martyr philoſophus 40. & 498
Iuſtini locus 429
Iuuenalis locus 96
Ixionidæ 770

K

Καυχρηία 542
Κατάδυσις 203
Κυκθίζειν 563

L

Laberius poëta 168
Lactaria 599
Lacles 46
Lagœna 514. & 616
Laidis meretricis procacitas 294
Latina lingua, diſcipula linguæ Græcæ 35

Laurentij Vallæ laus 553.
eius lapsus 375.& 580
Lazarus Bayfius 312
Legionis unius stipendia annua 696
Legiones Rom. 323.324
Lentuli auguris opes 352
701.eius mors 352
Leo decimus Pont. Max. 438.720.731
Leontini agri decumæ 519
fertilitas 521.& 676
Leptis, magna Tacape 685
Lesbiæ structuræ canones 727
Lestrigones 777
Lex Adrastia. 796. Cincia 659. Trierarchica 540. Sumptuaria 625
Legum uiolatio 256
Legũ uetustarũ mulcta pecore constabat 626.622
Librorũ precium apud antiquos 290.338.339.
Librorum sacrorum lectionis fructus 761
Liberales disciplinæ ad plebem redactæ 64
Liberi patris imago pretiosissima 279
Libertas Gallorum obsequiosa 298.eadem in Satyricis ludis 453
Libertorum quorundam opulentia 175.214.700
Liberũ arbitriũ 737.801.
Libra antiqua 205
Libra apud medicos 554
Libra, as, mina, pondo idem 12.121.255.569.570.
Libra auri quid fuerit 245. 482.611.
Libra auri argẽtiq; in iure 243.255.481.654
Libra auri obryzi 623
Libra centenaria 245
Libra centenûm denariorum 304. centum drachmarum 159
Libra & ære liberare 694
Libra, quæ & marca, quot grossos capiat 163
Libra quot sestertijs constaret 147
Libra Pariſi. zygostatica, nũmularia 163.556.650
Libra Pariſina & Turonensis 372
Libra Pariſina, Romana quadrante maior 475
Libra Romana eadem cum mina Græca 163. eius modus

dus deprehenſus 559
Libræ argenti preciũ 165
Libræ diuiſio 163
Libella 104.& 105
Libripendes 105
Liburnicæ C. Cæſaris cedrinæ 651
Lingonenſis ager auri ferax 396
Literæ ab Hebræis inuentæ 494
Literarũ numero æquabantur calices bibentiũ in hilarioribus conuiuijs 560
Literarum peritiam Gallis aſſerit 55. cur tandiu in Gallia iacuerint 87
Literarum precium atq; honos 198
Literæ unciales 21
Litera 569
Liturgiæ 534
Lituus 716
Liuij epitome, corrupta in quibuſdam 640
Liuij locus 142. 207. 209. 140. 204. 206. 207. 268. 281. 376
Λοχαγοὶ 304
Locus aũaduertendus 451. 502. 542. 679. 754. 801.
Logodædali aulici 794
Locorũ ſtatus mutari 483
Locorum uocabula in ſacris literis ex alijs autoribus non agnoſcuntur 483
Logodædalus Proteus 289
Logos, filius dei 757
Lollia Paulina 98
Lollius Paulinus 169
Loricatorum uertex 810
Loti arbores precioſæ 331
ad Lotophagos hærere 752
Lucæ Euang. locus 592
Lucani locus 346
L. Craſſus orator 330. 331
L. Flori tempus 639
L. Scipioni peculatus obiectus 282
Luctus memorabilis 422
Lucullus ſubita iniquitate fortunæ deſtitutus 346. eius diuitiæ 222. luxus ibid. otium 347
Ludouici XI. dictũ de opulentia regniſui 454. eius & Mariæ Anglicæ connubium 460. eius ultima tempora & mors 783. 804. & 805
Ludus, id eſt, ſchola probandi nomiſmatis 270

Lucrij Aruerni diuitiæ 395
Lugdunus urbs 393
Lugdunẽſe argyrocopium 392.ara ibidem
Lunæ coitus,interluniũ 24
Luſciniarum precia 157
Luſitanici aurei uncial.692
Luſus aleæ immenſus 406
Lutetiani ſoli fertilitas 685. uide Pariſinus ager.
Luxuria prodigioſa 411
Luxuria Ro. 191.229.312
Lydij lapidis uſus 261
Lyſanias comes triſtitiæ diſcuſſor 798

M

M,quæ nota fuerit 246
Macedones inter Græc. 88
Macrobij locus 235.243. 502
Macrochir Darius,Longimanus 415
Maduit iam,& contractus eſt,prouer.Gall. 793
Magi,Perſarũ ſapiẽtes 90
Magiæ uanitas 503
Magiriſcus 354
Magiſter equitum,loricatorum uertex 810.814
Magiſtratus bene gerendi difficultas 804
Magiſtrat.monitores 801
Magiſtratuum inuicẽ reuerentia apud Rom. 753
Magiſtratuũ Romanorum commoda 342.& 347
Magiſt.in prouincias profecturis dariſolita 349
Magnificentia ueterũ multo erat noſtra hodierna amplior 652
Maleficiorum mulctæ 624
Mameæ nomiſmata 657
Mamurra, præfectus fabrûm Cæſaris 221
Mancipium 757.eorũ pretia apud Romanos 230 659
Manethon hiſtoricus 492
Maniliana oratio 347
Manſionum diſpoſitio 415
Manũ de tabula tollere 279
Manibus diem dicere 662
Manubiæ ſacræ 463
Marca 162
M.Philoſophus 254
Marci euãgeliſt.locus 631
Mareſchalli,polemarc. 814
Margaritarũ hauſtus 409
Margaritæ Cleopatræ & Seruiliæ,& de his plura 217.& 220

Marij domus 335
Marlianum prædium 523
Maronis census 341
Mars & Venus Vulcanijs uinculis irretiti 765
Mars uitor 326
Martialis epigramma explicatum 128
Maßilienſe gymnaſium 85
Maßilienſes dotes 628
Martiani locus 403
Matthæi euangeliſtæ locus 629.676.687
Mathematici cardines 31
Mathematicorũ mos in demonſtrationibus 195
Medicus uulnerarius 194
Medicorũ improbitas 194
Medicorum pondera 554
Medicorũ præmia memorabilia 101.192.200.338
Medicos multos eſſe quàm paucos, cur melius habitum eſt 194
Medimnus 512.513.515.519
Medimnus, mimna apud Gallos 611
Medium inteſtinum 45
Megalia dotata 627
Mellita quæ dicantur 412. 598
Melophori 425
Memnonia regia 417
Menander Epheſius hiſtoricus 497
Mendacij obiectionẽ ut Cicero eluſerit 332
Menſorum uocabula 16
Menſtruæ uſuræ 113
Menſurarũ cõſideratio 510
Menſuræ regiæ 549
Menſuræ Pariſienſes 550 607. retinẽt uocabula antiqua 611
Menſurarum & ponderũ et uaſorũ reciproca probatio 595. & 600
Mentis à multu diſſonantia, ſupplicium graue 774
Merces ingenia exacuit 87
Merces pretioſæ 385
Mercurius, Chriſtus 757
Mercurius inſtitor eſt quæſtus 702
Meretricum pretium 620
Meritare 233
Meroë inſula & urbs 483
Merulæ lapſus 107
Menſenterium 45
Meſopotamia 488
Meſuranium hypogeon 31
Metalla auri in Gallia 393.

nunc

nunc exhausta 397
Metallis abundat Hisp. 928
Metella uxor Syllæ 365
Metreta & cadus 577
Michaël Bodetus 397
Mictum poëma 22
Millia apud Græcos simpliciter dicta, drachmarum intelligenda 286
Millia æris 146
Mille æris 151
Mille asses, aurei decẽ 360
Mille millia auri 480
Mille denarij 235
Mille nummi quantum ualeant 107. & 167
Mille talenta 295
Millia & sestertia idem significant, eademq; nota scribuntur 370
Milliartus, millionum millio 401
Millies centena millia, myriadũ myriada sign. 402
Millio numerus 212.402
Militare stipendium 641
Militaris disciplinæ instauratio 810
Militaris seditio 694
Milites causarij 584
Militum molestiæ 745
Militum donaria præter stipendium 697
Miloniana causa 360
Milonis æs alienũ 357.359
Milonis Crotoniatæ uoracitas 574
Mimographi poëtæ honorarium 168
Mimorum pretia Ro. 240
Mimnus, minot Gallicè 515
Mina, libra, pondo, idẽ 121
Mina At. 121.204.884.286
Mina Gallica 515
Mina Italica 206
Minerua astes, præstes 63
Minerua Achillii instans 63
Minerua in Athenæo colenda 769
Minerua Pallas cur fingatur Iouis cerebro nata 89
Mineruæ clypeus 409
Mineruæ idem numen & Palladis 88
Minutum 16
Mesopatrides 701
Mithridatis aureum simulachrum 347
Mixtura in nomismat. 660
Mna & mina, idẽ 122.278 550
Modestini iurisconsulti lo-

cus 116
Modius 546.& 549
Modius tritici quantũ ponderet 595
Modij Pariſini capacitas 549.& 606
Modij Romani magn. 550
Momentum 16.& 253
Monetæ imminutæ crimen 256.& 636
Monetales uiri 630
Monetarij redẽptores 262
Moralitates 454
Moſes populum ex Aegypto deducit 490 eius ætas 484.497.499.lib.759
Mulctarum modus 624
Muli Mariani 714
Mulieres ſeruis ſe miſc. 700
Mulli piſcis ingẽs pretium 96.243.409.669.
Mulctæ antiquæ Romanorum 621
Mulctarũ modus 621.624
Munerũ præſtandorũ mos apud Romanos 344
Muræna 225
Murænarum ingens numerus atq; adeò pretiũ 226
Muris pretiũ in fame 277
Mutianus 411
Myrias 212.& 583
Myrias myriadum, Græcis maximus numerus eſt 402
Myriades drachmarũ, quid ualeant 132
Myriades Græcorum 292
Myrtites uinum 574
Mythiſtoria 491

N

Nabucodroſorus, Nabuchodonoſor 487
Nabuchodonoſoris occaſio ad Iudæam inuadendam 484
Narciſſi liberti diuitiæ 215
Natalitiorum obſeruationes 31
Nati intra pomœria 451
Naturale corpus 38
Nauis magnitudo ac uaſtitas miranda 643.646.647
Naues antiquorum 653
Naues onerariæ 652
Nauium priſcarum cum noſtris collatio 641
Nautica uſura duplex 115
Nautici fœnoris exemplum 115

Naziãzenus et Basilij 750
Nec uerò 180
Nectarites uinum 574
Negotiatorum cõsensus in auri pretio 260
Nemesis Adrastia 83
Nequam 250
Nero magiæ studiosus 503. senatũ castrat 701. quãti funeratus 130. theatrũ auro operuit 405
Neronis alea, domus 100. 406. impietas aduersus Christianos 499. prodigalitas 160.407.411. statuta 383
Nestores in rep. 814
Nicolai Perotti erratũ 159
Nitocris regina 486
Nobiles Anglici nũmi 259
Noctuam Athenas, prouerbium 620
Nomades & Nomadũ more uiuere 767
Nomentanus ager 685
Nomi.i.præfecturæ 369
Nomina ab asse & uncia deriuata quid significent 616
Nomina uasorum 48
Nomophylacium 807
Nomophylax 445
Nomismatis extenuatio ac imminutio 654.660
Nomismata Franciæ prisca 655
Nomismata prisca 253. eorum ususfructus olim legebatur 256
Nomismata aurea Budæo expensa 160.252.658
Nomismatum priscorũ abrogatio perniciosa 661
Nomismatum signandorum institutum. 661
Nonagenarius aspectus 30
Non sine Theseo facta esse memorabilia gesta, ut intelligatur 90
Normanica pomaria 51
Nonussis 12
Nos numerus sumus 462
Nosse seipsum, operæ pretium maximum 737
Notæ antiquorum tam in numeris quàm in denarijs & sestertijs 246
Noxa primigenia 720
Noxa, quæ & Ata 588
Numerandi ratio apud priscos Latinos Græcosque 400.402

Numerus maximus apud antiquos 537
Numeri apud autores deprauati 639
Numeri apud Plinium sæpe mendosi 180.278
Numerorum antiquæ notæ 249. uocabula 212
Numerorum corruptionis in autoribus occasio 188. 186.246.247
Nummaria res, & eam concernentia 256. & deinc.
Nummaria ratio aliquando mutata 256.635.636. 655
Nummariæ rei difficultas 276
Nummariæ rei ratio apud Græcos 618
Nummariã rem Romanam constitui posse 629
Nummulariorum præfecti 264
Nummus aureus 244
Nummus & sestertius idẽ, 106.226
Nummi appellatione sestertius intelligitur 269
Nummo addicere, & mancipio dare 106
Nummi aut sestertij centeni, aureũ ualebant 147
Nummi gemmarum uice 256.654
Nummorum imminutionis causa 256
Nummorũ significatio 617 & deinc.
Nuptiæ solennes 422
Nuptiarum Alexandri magni luxus 423
Nus seu νῦς 40

O

Oblationes 297
Obnuntiare 65
Obnuntiatio augurum 731
Obolus 16.114.554.618
Obseruare ad limen 432
Occasus 31
Otium Luculli 347
Octantes 13
Odores uino commodi 609
Odyssea errorum 712
Oenochoë 564
Oenophorum 614
Officinæ Parisienses 355
Officium magistratus 481
Officiorum nouorum excogitator Augustus 351
Οἶκος 544
Olei utilitas Rom. 151.152

Oligarchia, regio nomine prætexta 63
Ὀλκή 122
Ὀλύρα 599
Onomatheres 590
Operæ dodrans 48
Opertanea ſacra 744
Ophir inſula, quæ & Vrphe 482
Opifices etiam iudicabant apud Athenienſes 528
Opimianum uinũ 662. eius prctium 664.674
Opobalſami pretium 669
Optimus maximus 724
Opus materiam decuplo ſuperans 354
Orationes ſuas Cicero emẽdabat 125
Orca 607. Orcheſtra 453
Ordinũ ductores rationem deo reddituri 745
Organicum corpus 38
Oroſij locus 315
Otacuſtæ 742
οὐ μὴν ἀλλὰ 180
οὐδὲν πρὸς τὸν διόνυσον 279
Ouis maſcul. generis 622
Oues chryſomallæ 455
Oxybaphus 549

P

Pălacæ 391
Paleæ 391
Palæ & paleolæ auri 390
Palæmon grammaticus 681
Palæſtina 488
Palladis & Mineruæ numen 88
Palladiũ regni Frãciæ 702
Pallãtis liberti diuitiæ 103. 214.700
Palmus 16.21.514
Paludati duces 92
Paludes patinarum 411
Pãdectariæ annotatiões 53
Paneficium Pariſienſe 592
Panis tria genera 594
Panis ciuilis 597
Panis quotidie abſumẽdi ab uno homine modus 592
Panes & obſonia ex auro, 400
Panes Græganici 600
Panes Iulij põt. Max. 599
Panepiſtemõ Politiani 514
Pannonica ſeditio 694
Papiæ leges multæ 149
Paralipomenon locus 478
Paraſanga 415
Parcarum cõmentaria 758
Pariſini agri fertilitas 677. 686
Parmenio ſi eſſem, pecuniã quàm gloriã mallẽ, Ale-

xandri dictum 428
Parricidarum pœna 609
Parthi 320
Paryſatis, Ochi regis filia 422
Paſtinare, renouare 680
Paſtos 77
Patina Aeſopi tragici hiſtrionis 241. Vitellij 411
Patriæ charitas 79
Patrimoniorum profligatores multabantur 509
Paulus Aegineta 654
Pauli Aemilij triũphus 179
Pauli Cos. corruptela 357. 700
Pauli iuriſcõſulti locus 116
Pauonum pretia 226.409
Pauperes euecti, ſuperbiores 462
Pauperum ſubleuatio 540
Paupertas honeſta 700
Pax legatum extremum Chriſti 760
Pecoris eligẽdi ratio 148
Pecuati nummi 655
Peculatus 622
Peculiaris titulus à dominio differt 707
Peculium ſeruorum 600
Pecunia 109
Pecuniæ literatis ſacroſanctæ 463
Pecuniæ ſignandæ officina 399. ſignatæ uocabula 48
Pella urbs 476. Pelta 475
Pennas incidere, easq; renaſci 333
Penſitationum in Francia ratio 298
Pẽſitationũ tria genera 399
Peripatetici 504.740
Pentacoſiomedimni 524
Περονίτομος 232
Perſarum imperium 380 euerſum 416
Perſarum inſtitutum animaduertendũ 429. opes 368.414
Perſarum reges magni uocabantur 486
Perſarũ regis ceruical 427 ſcamnũ ſuppedaneũ ibi.
Perſarum regum conuiuia 291.295
Perſarum uia regia 416
Perſepolis regiæ Perſarũ excidium 417
Perſes ſemiaſinus 485
Perſica duracina 554. gaza 418. tributa 375
Perſicarũ opũ ab Alexan. capt

captarum summa 420
Persicarum præfecturarum tributa 373
Persicum talentum 469
Persidis regionis immunitas 375
Persij locus 12
Personalia munera 526
Perscribere quid sit 314
Pertica Parisina 521.522
Pes in numeris 10
Pes in mensuris 16.514
Petra urbs 319
Pharao Amasis etiam dictus 508
Philadelphi naues 645
Philhellenes Galli 87
Philippei nummi 271. 655
Philippei stateres 480.483
Philologia 585
Philopatoris nauis 645
Philosophia cordatos facit 796
Philosophia duplex 804
Philosophia ethnica 762
Philosophia propriè appellata 790
Philosophia uera 762
Philosophiæ libertas 800
Philosophiæ placita omnia cõplexus Solomon 756
Philosophiæ uigilantia 797
Philosophiam homini necessariam esse 778. & dein.
Philosophi reipu. gerendæ non inepti 781
Philosophi respublicas administrantes 798
Philosophorũ sectæ 740
Phlegon historicus 502
Phœnice 487
Phœnicia aliquando dicta Palæstina Iudææ 494
Φοροὶ, uectigalia 300
Phylarchi 317
Picturæ honor 200
Pincerna 564
Pinta 616. Pinta Parisina 549
Pyræum 534
Piscinæ memorabiles 224
Piscinarij insignes 224
Pistoria opera 598
Pitharchici Franci 298
Planipedes & mimi 749
Planus Horatianus 766
Platanus uitisq; aurea 426
Platonis de uniuersitate liber Latinus à Cicerone factus 15
Plebis miseria 432.743.747
Plinius ab oĩbus annotatur 588

588. autor excellentiß. 355. an Dioſcoridẽ legerit 571. è medicorũ libris multa hauſit 553. interdũ memoria defectus 25. Liuiũ ſequitur 640. nõnunquam ſecũ pugnat 550
Plinij collectanea quãti potuerint uendi 339
Plinij erratum 27
Plinij hiſtoriæ utilitas 184
Plinij ingenium 277
Plinij laus 25. uanitas 504
Plinij locus 11. 13. 14. 19. 20. 24. 25. 26. 27. 30. 99. 106. 149. 154. 156. 159. 171. 175. 178. reſtitutus 189. 192. 194. 193. 194. 195. 200. 214. 225. 226. 230. 221. 233. 238. 242. 247. 251. 255. 258. 267. 270. 276. 278. 295. 301. 313. 315. 319. 329. 331. 354. 356. 359. 362. 363. 367. 369. 291. 410. 413. 489. 497. 505. 506. 526. 546. 556. 571. 697. 602. 603. 614. 633. 634. 637. 638. 639. 640. 662. 663. 666. 676. 677. 680. 681. 682. 690. 746.
Plinij ſecuritas in rei nũmariæ æſtimatione 276
Pliniani numeri corruptiſſimi 180. 278. 359
Plin. iunior. diues fuit 339. Idem de Chriſtianis 500
Plin. iunioris in epiſt. locus 111. 140. 340. 629
Plutarchi in uitis locus 120. 126. 130. 214. 223. 280. 281. 286. 288. 292. 293. 294. 356. 582
Pluto & Plutus 777
Pocillatores 564
Podargus 765
Poëmatis genera tria 22
Poëtæ Græcorum antiquiſſimi 491
Poëtarum & rhetorum ſalaria annua 196
Poliorcetes Demetrius 644
Polybius, Annibalis æqualis 392
Polybij ætas 520
Polytropus 752
Pollex 16. 19
Pollicare 514
Pollis & flos 600
Pomeria intra nati 451
Pomorum mira pretia Romæ 150

Pompeius Magnus quantũ auxerit ærarium 299
Pompeij auctariũ ad popu. Ro. imperiũ 377. donatiuum 301. 302. liberalitas & animi magnitudo 344. 345. triumphus 296. 303
Pomponij Attici cõstantia, ac frugalitas 336. eiusdem cum Cicerone familiaritas ibidem
Pomponij iurisconsulti locus 655
Pondus panis Parisini 594
Ponderum, mensurarum ac numerorum ratio cognata 49. 596
Pondo, as, mina, libra, idem 12. 121
Ponderum nomina, as, bes, &c. 48
Põdo trecẽta Romana 392
Pontificatus summi dignitas Romæ 216
Pontificis creandi auguriũ optimum 731
Pontificij libri 727
Ponticum bellum Lucullus non confecit 346
Poppæa uxoris Neronis cædes 418. eius luxus ibi.
Popularis actio 80
Populus Gallicus obsequiosus suis principibus 431
Populi sex, baiuli &c. 594
Porcus Troianus 230
Portugallici aurei 691
Potores insignes 547
Præcalidum 400
Prædiorum pensitationes quando cedant 110
Præfecturæ Parthorũ 414
Prærogatiua tribus 67. 731
Præscriptis uerb. agere 32
Præsules unde dicti 77. 717
Prætorium castrense Alexandri Magni 425
Prætorium ius, & prætoria potestas 65. 625. 713
Prætorianorum militum stipendium 696
Prænarationis indignatio 658
Precario possidemus quicquid habemus 711
Primarius panis 594
Primigenia noxa 720
Principes Romani Imperatores dicti 189. nomine regio abstinuerunt 379
Principũ obseruatio q̃ difficilis

cilis, quamq; grauis 769
Priſciani locus de ponderibus 203.205.206
Priſciani non eſſe opuſculum illud de numeris & ponderibus 246.511
Priuata ratio 386
Priuati hominis æs alienum immenſum 215. diuitiæ memorabiles 386
Probandi nomiſmatis ludus pagina 266
Proconſularis poteſtas 624
Profuſor opum memorabilis 400
Prometheus 757
Pronœa, ſophia 751
Pronuba legatio 95
Propedeumata 753
Prophetarum ſacrorum oracula 755.756
Πρὸς λεπτίνην, apud Leptinem 534
Proteas, uinoſus 572
Proteus, deus marinus uetuſtatis typus 273.288
Protogenes pictor 279
Prouidentia 751
Prouinciæ Auguſti, & prouinciæ populi 318
Prudentia unde ſit 63. quæ ſit 89
Prudentia unde homini ingeneretur 89
Pſegma 367
Pſephiſma plebiſcitum 113
Ptolemæus Auletes, Cleopatræ pater. 385
Ptolemæus Cypri rex confiſcatus 748
Ptolemæus Philopator 645
P. Clodij domus 357. factio 348
Puerperia numeroſa 233
Pulmentariũ ferè omnes ad panem adhibent. 594
Punctum 16
Purpura ignota hodie 189
Purpura inſigne Romanorum imperatorum 190
Purpuræ pretium 189
Puſtulatum argentum 263
Putei Annibalis 990
Pyctacium 325
Pyramides Aegyptiæ 506
Pyrum anginarium 728
Pythij Bithynij diuitiæ memorabiles 688.742
Pyxides argirocopiorum 266

Q

Quadragies ſeſtertiũ, 168

Quad

Quadrans 16.48.49.147 561.616
Quadrantes ærei erãt 632
Quadrantal 20.511.600. 601.603
Quadrantalis aſpectus 30
Quadrata forma 513
Quadreſsis 12
Quadrigati nummi 635
Quadringenis in pũctũ ſeſtertijs aleã ludere 406
Quadringẽta ſeſtertia & quadringenta millia 121
Quadringẽties ſeſtertium pagina 124
Quartarius 612.614
Quaterdecies et quinquieſ decies 396
Quatuor euangelia 797
Quinarius numerus 146
Quincuncialis herba 20
Quincuncialis ordo unde ſit appellatus 50.51
Quincuncialis ordinum ratio 49
Quincunx in poculis 561
Quingẽties ſeſtertium 133
Quinquagenaria amphora 604
Quinta natura, ſeu quinta eſſentia 41
Q. Catuli domus 331
Quintiliani opes 197
Quiritare 243

R

Ramentum auri 375
Ramẽtitium aurũ 372.375
Ratio priuata 386
Rationis ſedes 62
Rationes poſthumæ 743
Reditus regni Frãciæ 297. imperij Romani 381. Aegypti 384
Redimitum caput 782
Regalia 297
Reges deuicti currum iniugo trahentes 487
Regum felicitas 74
Regũ libri tertij locus 478
Regia libra 163
Regia maieſt. expreſſ. 655
Regij cõſiliarij quales eſſe debeant 63
Regij nominis odium apud Romanos 379
Regina Saba 483.497
Regna in prouincias redacta 387
Religione exolui 721
Religione publica conſecrati 722
Reliquiæ ſanctorum 713

Remorum longitudo immanis 645
Reorum exemptor 744
Rependere auro 200
Res omnis in assem eiusq; partes diuiditur 19
Rerũ potiri sine prudentia & literis non possis 90
Resp. abusiuè dicta 699
Respublica hæres institui non poterat 341
Respublica ut bene administretur 434
Reip. exenteratores 763
Reip. mala unde 805
Rhetorum & poëtarũ annua salaria 413.198
Rhodites ninum 575
Roboris miraculum 475
Roma olim auri indiga 266.267.627
Romæ amplitudo 356
Romana ditio quàm latè patuerit 316. ut administrata sit 317
Romana iura ab Atheniensibus 625
Romana opulentia & luxuria 156
Romanæ uires se ipse consecerunt 655
Rom. imperij magnit. 302 opes 170.385. ratio 320 reditus 381.414 termini 378. uires quantæ fuerint 311
Rom. aurei didrachmi 284. eorum ualor 398
Rom. quõdã incogniti 493
Romanorũ capitum census Christo nato 322
Romanorum census Sylla dictatore 305
Romanorum imperiũ qualiter partum 88
Rom. numerus summus nõ ultrà centum millia 527
Romanorum priscorũ paupertas 628
Romanorũ tributorũ summa ex Plutarcho 296
Rosati nummi 258.655
Roscius histrio 234.235
Roscianum salarium Romæ 235
Roxanæ, Oxyartæ Badriani filia 422
Rude donari 439
Rubri maris uectigal 385

S

Sabellicus 97.127.565
Saba portus 483

Sabæ oppidum 482
Sabæi populi ibidem
Sacerdotium opimum in Ponto 345
Sacræ doctrinæ dignitas, atque amplitudo 760
Sacræ res, uerborũ fucum respuunt 755
Sacrarium ueritatis 758
Salamandra 570
Salgamaria uasa 607
Salinarum institutio 385
Salinator unde dictus ibidẽ
Samijs uasis non litandum pagina 751
Sandio pragmatica 702
Sanctorum priscorum constantia 723
Sapientes huius muidi 765
Sapientia circa quæ uersetur 89
Sapiẽtiæ studij fructus 760
Sapiẽtia Solomonis 734. erratæ indidem ab interprete 734
Sardanapali pyra & opes 473. exitus ibidem
Sarcta tecta 721
Satanas 589
Satio agrorum 526. & dein.
Satrapiæ Persarum 368
Saturnus Belo æqualis 484
Saturni ædes 789. seculum pagina 485
Satyricorũ Francorum licentia 453
Scammum suppedaneũ Persarum 427
Scarus piscis 408
Scauri ædilis magnificẽtia 362. 263. miranda opera 172. luxus 368. theatrũ 409. 405
Scena sumptuosa 369
Scena est uelut uita nostra humana 742
Scenæ decus, proceres 466
Scenicorũ figuræ 453. quæstus 240
Sceptici philosophi 449
Schemata 21. 22. corum usus 23. 24
Scipio quãtum attulerit patriæ 312
Scorta diabolaria 621
Scripturæ sacræ lectio 766 præstantia 755. & dein.
Scripta ueterum expendenda 553
Scrupulum 16. 17. 18. 203. 245. 259. 261. 262. 521

Scurræ albati 772
Sculptores insig. 353.354
Sectæ philosophorum 741
Sectores 772
Secularium literarũ studiũ sapientiæ an obsit 738
Seculum aureum 483
Secundis rebus insolescẽtes 773
Sedere in ordinibus 780
Seditio militaris 694
Selibra panis 593
Sementis ratio 523.524
σεμίδαλις 599
Semigrossus 163
Semiobolus 16
Semipes 514
Semisextariolus 560
Semisses usuræ 667
Semissis aspectus 30
Semuncia 15.16.18
Semuncia nummi 361
Semuncia uenire bona ibid.
Senarius, perfectus num. 19
Senatoribus salaria constituta 197
Senatorius cẽsus, duodecies sestertium 127
Senatus collatio exacta à Nerone 408
Senatusconsulti Claudiani abrogatio 700
Seneca philosophus admodum diues 352.672.684. 685.701
Senecæ accusatio ad Neronem 684
Senecæ locus 178.249
Senecæ uineæ 683
Septem Græciæ sapientes quando extiterint 491
Septuaginta cellulæ in Aegypto 498
Septunx 20.561
Sepulcra regum Aegy. 506
Seria 606. 616
Sermo filius dei 757
Sermo interior et exterior 775
Seruiliæ Bruti matris margarita 218.221
Seruitia picturam non docebantur 202
Seruitus spontanea 764
Seruius Tullius Romanorũ rex 526
Seruorum cura maxima habenda 214
Seruorũ ingẽs numerus 214
Seruorum Romanorum frugalitas 600
Sesculysses 9

Sescunx, sescuncia 7
Sescuplum, sexcuplum 7
Sesostris regis superb. 487. 507
Sesqui 8.9.10
Sesquialter 8
Sesquipondium 191
Sesquunx, sesquuncia 9.12
Sesquiplum 9
Sestans, uide sextans
Sestertiũ in recto casu 142
Sestertium bis & uicies mul lies à Nerone, prodigè effusum 407
Sestertium decies 241. 628. duodecies 242. 211. quaterdecies 141. tricies 127. quadragies 169. sexagies 236. 335. cẽties 170. 283. 341. ducenties 336. quadringenties 170. quingenties 133. nouies millies 411. bis & uicies millies 407. uicies & septies mul lies 400. quadragies mil lies 413
Sestertius nummus 48.105 106. 617. 660. unde dictus 121
Sestertius nunquam æreus fuit 149
Sestertius denarij quarta pars 269
Sestertius centenis aureis æstimatus 148
Sestertij in genitiuo 139
Sestertij & denarij æstimatio 172
Sestertij nota 149. 177. 233. 247. pondus 554. ualor 96. 146. 173. 516. 678
Sestertij uocabulum Græcis ignotum 279. 299
Sestertio in ablatiuo nonnunquam dicitur 138
Sestertio quadragies 140
Sestertia centum, & sesterciũ centies, quid dif. 122
Sestertia quadringenta, & quadringẽta millia sestertium nummorũ idem 128
Sestertia sexcenta 234
Sestertia singula, millia singula nũmorũ sign. 121
Sestertia tria millia parum Latinè dicatur 141
Sestertia triginta 334
Sestertia unde dicta 121
Sestertiorum æstimatio 165
Sestertiorum uarietas 637
Sestertiûm pro sestertiorũ per syncopam 138

Sestertijs Græci non numerabant 299
Sestertijs nullibus corruptè apud autores legi 157
Sestius Niger 571
Sexagenarius aspectus 30
Sexcuplũ et sesquiplum differunt 9
Sextans 49.618
Sextantarij asses 635
Sextantarij modi 567
Sextantes pro assibus 636
Sextarius 510.544.546
Sextarius octo pintas capit pagina 549
Sextarius bilibris 579
Sextarius Gallicus 515.519
Sextarius Romã. 554.560
Sextarius uini 664
Sextula 15.18
Sextus & Sexagenarius aspectus 30
Sextus decretalium & Clementinæ 727
Siciliæ frumentum 517.518
Siciliquum 16.18.24
Siclus 470.505.506
Silẽtiũ magno redẽptũ 530
Siligo quid 598
Siliqua 16.49
Siliquæ granum 261
Similago, similaue 597
Simon magus 503
Simoniacos taxat 704
Simulachrorũ cultus quando institutus 484
Simulatores perstring. 468
Simulationis difficultas 79
Sitometrium 592
σίτος Alun 111
Solatorum aureorum uador 260
Soli stupenda fertilitas 687
Solidus 480.655
Solidi, aurei 664. duodenarij 166
Solidi Parisienses & Turonenses 372
Solomon & ditissimus, & sapientissimus 734
Solomon encyclopædiã absoluit 739
Solomon in ænigmatibus à puero uictus 497
Solomon trismegistus, sapientiæ antistes 759
Solomonis epistola ad Vaphrẽ Ægypti regẽ 471
Solomonis philosophia 505
symbola 753
Solomonis et Dauidis opes pagina 488

Solon

Solonis mensuris utũtur Parisienses 613
Sophene 488
Sophia, quæ & pron. 751
Sophistæ dicendi magist. 86
Sordes trib. pl. ac cos. insignis 361
In Sordibus esse 93
Sorites 741
Spartianus inter classicos autores nõ censendus 141
Spes ambitiosorum 771
Spicæ mutilæ, non aristatæ 523
Spira 99
Spiritualia quæ dicãtur 724
Spithamæ 16
Sportula, centum quadrantes 617
Stannum 578
Stare ad cyathum 563
Stater 16.480.689
Stater Atticus aureus 255
Stater multiplex, Cyzicenus, Atticus, Persicus, Lysimacheus 691.692
Stathmi, mansiones 415
Statyra Darij filia 425
Sterlinus quid 162
Stertinij medici ingens quæstus Romæ 192
Stipendiũ medicorum Romæ 192
Stipendium militare 641. 693.696
Stipendia emeritæ 585
Stoici 780
Stipendia implere 761
Stomachus propriè dictus 615
Strabo quo tempore fuerit 316. eius autoritas 85
Strabonis locus 202 392. 610
Studiorum quis tenor tenendus 750
Sub uexillis retineri 696
Subsiciuum 17
Suetonius de Christianis 499.501
Suetonij locus 101. 138. & deinceps 272. Vide Trãquillum
Suffẽnus sibi quisq; 802
Suidæ locus corruptus 477
Suillæ carnis salsura 616
Suillum iecur 229
Suillius accusator 658
Summa opum maxima 420
Sũma pecuniæ immensa 312
Summum bonum 737
Superbiæ abijciendæ exem-

plum 427
Superfœtatio mirãda 233
Supplicia æterna ut cuitemus 714
Suprà quàm 276
Super chœnicen ne ſedeas pagina 589
Superbia, cupiditas, uoluptas, Geryones tergeminus 779
Superindictiones 298
Sus ganeæ aptus 229
Suum ſaginatio 230
Suſa, regia Memnonia 416 417
Suſiani theſauri 417
Sylla 20. talẽtũm millia imperauit Aſiæ 303
Sylla uxorem languidã repudiat 365
Symbola 753
Symmoriæ 531.532
Symmoritæ 537
Sympoſiacus antiquorum mos 560
Synclides, cõuenæ 393.394
Sytaxis Athen. 533.538
Syria terrarũ maxima 488
Syrorum nomen 489

T

Tabularum pictarum prætia 200
Tacitus ſcriptorum uecordiſſimus 500.501
Taciti locus 104
Taciti pulcher locus 659. reſtitutus 660
Talentum 210.286.290
Talentum Aegyptiũ 268. 486
Talentum apud Homerum 480. apud Pollucẽ 371. Vitruuium 477
Talentũ Atticũ 203.204. 239.276.279
Talentũ Babylonicũ 368. 468.
Talentũ Euboicum 207. 373
Talentum Hebraicum 505
Talentum magnum 207
Talentum nummariũ 481
Talentum ponderale 482
Talentum proſiclo 473
Talẽtũ Siculũ duplex 477
Talentũm xx. millia Aſiæ à Sylla imperata 303
Talẽtum unum tantũ apud Hebræos 457
Talenti conſideratio 203. 209.210
Talenti ſignificatio 480. ualor 287.292.396.478 uariatio apud authores

208.477
Talenta auri uiginti 202
Talenta non fuisse æqualia auri & argenti 477
Talenta omnia ad unam formulam redacta 372
Talenta Parisina 651
Talentorum auri pretium 338
Talentorum uocabulũ Romani ignorabant 358
Talthybiadæ 75.884
Tantali talenta 762
Tapetes precioſi 363
Tarara 393
Tarbelli ibidem
Tarius Ruſus 701
Τάξις 481
Tecmoſis dictus eſt rex Pharao 498
Tele 300.534
Telephium uulnus 96
Templum Solomonis quanto tẽpore extructũ 471. 475. quanto ſumptu 473.
Teneſis regio 483
Terræ mira fertilitas 676. 686
Terreſtris uſura, & nautica 115
Tertull. locus memorabilis de Chriſti morte 502
Teruncius 148.617
Teſſera & cubus 511
Teſſera hoſpitij 726
Teſſerarum conſtituendarum ratio 513
Teſtamentũ domini in procinctu nuncupatum 347
Teſtamentum ut rumpatur 714
Tetartemorium 30.48.519
Tetradrachmum 204.687
Tetrobolum 620
Thalamegos nauis fluuialis Philopatoris 651
Thalthybius, Agamẽnonis caduceator 485
Tharſeis inſula 482
Theatrũ auro opertũ 405
Theatrum M. Scauri 362
Theodorus Gaza 46.572 eius lapſus 579
Theramenes aulici 795
Theriotrophium 230
Theſeia amicitia 767
Thetes, opifices 524
Theticus cenſus 521
Threnodiæ 725
Thucydides ab exilio ob hiſtoriam reuocatus 197
Thucydidis locus 641

Tiresias Thebanus 735
Tiridates 407. Romam cur uenerit ibidem
Togati & infulati 92
Tollonones et tollones 250
Tollere manum de tabula nescire 279
Tonelli 609
Tracti de cœlo 725
Traiani animus erga Christianos 501
Tranquillus de Christianis 499.500.501
Trãquilli locus 22.97.129. 189.304.359
Tranquillitas animi 761
Trecena pondo Romana 392
Tressis 12
Tricessis ibidem
Tribules 501
Tribunitia potestas 624
Tribus Atheniensis 533
Tribus erant Romæ XXXV 324
Tributum Iudaicum 688
Tributum Atheniensis non pendebant 531
Tributum pro modo census Romæ exigebatur 382
Tributa & uectigalia desserunt 300
Tributa Persica 374
Tributa populus Romanus pendere aliquando desijt 387
Tributa populi Romani 377.378
Tributorum populi Romani summa 396
Tributorum tolerans Francia 454
Tributis argentum imperabant Ro. non aurum 353
Triclinariorũ Babylonicorum ingens precium 186
Tricongius Torquatus 568
Triens 16.146.281.506. 561.617
Trientalis aspectus &c. 30
Trientarium fœnus 119
Trierarchia Atheniensis 531.534.537.540
Τρίμοιρον 30.48
Trioboli homo 620
Triobolum 623. eius nota ibidem
Tripatinum 409
Triremes & quinqueremes & ulteriora uocabula 644
Tritemorum 619

Τετεὺς 578
Triticum Francianum 556
Tritici fertil. in Africa 675
Tritici pondus 558.561.596
Τετρημόδιον 47
Τέτορ ἡμίδραχμον ibidem
Tritteres 533
Triumuiralis partitio 310
Triumx & triuncis 146
Trogi locus 396
Troianus porcus 230
Tropus orationis multiplex 726
Turdetania eadem, quæ & Bætica, aurifera 389
Turdus uocalis 158
Turdorũ precium 228.229
Tutelares regni uirtutes 811
Tiberij rapacitas 404

V

V litera, quæ nota 246
Valerius Maximus Plinio antiquior 331
Vaphris regis Aegyptij responsio ad Solomonem 472
Variana clades sub Augusto 324
Varronis locus 17.153.227
Vasa argentea preciosa 329
Vasarium 349
Vasorum differentiæ 607
Vasorum nomina, triens, quadrans &c. 48
Vectigalia bina eodem anno exigẽtes, ut reprimendi sint 308
Vectigalia omitti iubere cogitabat Nero 382
Vectigalia triũ generũ 381
Vectigalium immunitio 116 659
Velites, uelitari 82
Veneti à Gallis bello lacessiti 435
Veniam à deo temere præsumentes 712
Veniales tesseræ 727
Venialia donatiua 73
Venire semuncia 361
Ventriculus 615
Venus Coa imperfecta 449
Venus Palatina dictus L. Crassus 364
Verbum unum improbum seuerè castigatum 625
Vergilius quantum receperit pro pauculis uersibus 341. eius sensus ibidem. eius aurei uersus ibidem
Verris furta 100.170

Veritas antiqs ignota 509
Veritatis cultus penes quos fuerit ante aduentum domini 503
Veritas in alto iacet 274
Veritatis uis 55.501.775
Verò particulæ usus 178
Veruactum 523
Verus imperator 254
Veterani milites 695
Vespasianus tributis & uectigalibus grauis 409. eius fauor erga literas 196. liberalitas 413
Vestæ ignis 703
Veterani 695
Veterũ autoritati quãtum deferat Budæus 26.32
Vetustas ut à priscis adumbrata 273. sub uexillis retineri 695
Vicena stipendia merere solitos ueteranos 695
Vicesßis 12
Vicinorũ inuidia in re prospera 681
Vicissitudo rerum 442
Victimæ inauratæ 773
Victoriæ diuersæ alia atq; alia etiã monumẽta 508
Victus cuique sui reddenda ratio 508.509
Viginti talenta auri 202
Vinea domini 721
Vineæ colendæ ars 678
Vineæ consitio ibidem
Vinearum calamitates 675
Vinearum precium 678
Vinearum reditus uberrimus 672. & deinceps
Vineta cultui apud nos non semper respondere, quid causæ sit 673
Vinetorum Parisinorũ fertilitas ibidem
Vinitoris serui preciũ 156. 230.231.
Vinitorum priscorum industria ac frugalitas 674
Vinum Coum 601
Vinum Græcum 601.602
Vinum dulce 605
Vinũ recẽs ac mustũ suaue ætatem non fert 609
Vini amphora 548
Vini apud Parisios uilitas miranda 151
Vini parciores erant antiqui 567
Vini potores insignes 547
Vini precium apud priscos pagina 671

Vina

Vina ut seruarentur 671
Vinorum ætas 669
Vina annos ferre 216
Vinorum diffusio 608
Vinorum Francicorum uarietas ac præstantia 670
Virorum duorum proborũ exempla diuersa 446
Virtutis ac doctrinæ algor 786
Vitæ ac professionis suæ cuiusq; ratio reddenda 509
Vitellij luxus 100.408.411
Vitis platanusq; aurea 426. 427
Vitis prodigiosæ fertilitatis 685
Vitem tenentes Cẽturiones 704
Vitium cultura 672
Vitium obuenire 65
Vitruuij locus molestissimus 633
Vitruuij locus restitutus 404
Vlpiani iurisc. tẽpora 658
Vlysses Homericus 752
Vlyssis socij ibidem
Vncia 9.12.16.17.514. 664.665
Vncia apud medicos 554
Vncia agri 17. auri 260. uini 664
Vnciæ argenti ualor 265
Vncia auri plus quàm libra auri 255
Vnciæ distributio 165. scrupula 245
Vnciæ in libra quot ibid.
Vncialis altitudo 665
Vnciales literæ 12
Vnciaria usura 32
Vnctores, aliptæ 719
Vnio Cleopatræ 217. 219. Seruiliæ unio 220
Vnionum precia 218. 219. 220
Vocabula locorũ 483. mensorũ 16. pecuniæ signatæ 48. uasorum 49
Vomitandi consuetudo 408
Vranophron 791
Vrbanos magistratus ambitiosos taxat 768
Vrbes ut capiantur 89
Vrbis adornandæ studiosus Augustus 326
Vrbis ornandæ ratio 351
Vrna 547.612
Vrphe insula 471
Vsura centesima 109. sesquicentesima 111

Vſura ciuilis & legitima ſecũdum Iuſtinianum 119
Vſura drachmalis 112
Vſura duplex 115
Vſuræ hodiernæ 119
Vſuræ menſtruæ fuerunt pagina 112
Vſuræ ſemiſſes 108
Vtilitas publica cum priuata quibuſdam pugnare uidetur 443
Vulcania uincula 765

X

X. denarij nota 246. 279. 632
Xenium aduẽtitium magiſtratibus dari ſolitũ 350
Xenomania 441
Xerxes togatus, Lucullus dictus 225
Xerxis crudele facinus 742
Xeſtes 569.613

Y

Υφημιόλιον uſura ſubſeſquipla 118

Z

Zelus domini 437
Zeugitæ 524
Zoroaſtres 497
Zygoſtaticha libra 162

FINIS.

